

AE G I D I I P E R R I N I
A R R E M A R E N S I S.

५५

V. A. L. E.

dixisse ridere se fortunæ humanæ uicissitudinem, ut qui modo rex
 fuisset, iam seruiret. Hic Belisarius triumphus maior fuit quam Persi-
 cæ, et pretiosior. Supellex enim Regis distincta auro, lapillisq; et
 margaritis, ac septem usæ auro plena, et nonnulla gemmis in tri-
 phū acta sunt, ut scribit Procopius Lætus in rebus Gothicis. Post
 hæc Aphricam repetens, Vandalos reintegratis uiribus bellum re-
 nouantes, Iustinianum subdidit, ac penitus deleuit intersecto eorū re-
 ge Guatharith sub pacis dolo. Nam dolus, an virtus, quis in hoste
 requiratur? Victor inde Romam reuersus, crucem auream librarum cæ-
 rum, pretiosis gemmis ornatam, in qua res ab eo gestæ, calatæ fue-
 runt, diui Petri Basilicæ obtulit. Hic Vandalorum finis fuit, anno
 uidelicet quinto supra centesimum, ex quo Aphricam primū occu-
 parunt, ut ipsemet Iustinianus scribit in l. j. in prin. C. de off. præ-
 prætor. Aphri. et in proœ. Insti. § j. cum ait, post tanta temporū spa-
 tia. Quāvis Procopius dicat Vandalorum finem fuisse, capto. Gili-
 mere, quod uerum esse non potest, cum postea, ut diximus, uires ipsi
 redintegrant. Ob quas tam in signis uictorias, memorabile il-
 lud templum quod *ἱερὸν τοῦ σωτῆρος* Græci uocant: id est, sanctam sap-
 ientiam, Christo optimo maximo. (Et enim Christus patris sap-
 ientia) Constantinopoli incomparabili magnitudine cōstruxit. Cōdi-
 dit et tantum Paulum, locum nutriendi, pupillis, ut refert Suidas
 dicat. Hic Iustinianus successibus perculsus Theodatus Gothorū
 rex per legatos conatus est beilum, quod ei a Iustiniano imminere
 deprecari. Nam cum Anafalathia mulier cordata, et Iustiniano cō-
 sēderata, mortuo Aralarico eius filio Gothorum rege adhuc impu-
 bere, eum in regno sociū aciuisset, isq; beneficij collati immemor,
 ipsam fuisset nec cari audita Iustinianus eius morte, graui mox in
 Theodatum exarist iracundia. Sentiens ergo Theodatus fœd in sen-
 sum esse principem, apud eum factorum impunitatem impetrare ad-
 nixus est, nec eam obtinuit. fuissetq; ei continuo bellum illatum, sed
 ut sine maiore Italici motu et res conficeretur, legati in Galliā mis-
 si sunt a Iustiniano, ad Clodomirū Francorum regē, qui magnis mu-
 neribus datis facile obtinuerunt, ut Theudebertus (ali) Theudeber-
 cum uocant) iussu necessarij ex Narbone. Gallia nihil moueret, dū
 in Italia bellaret. Hacigitur cura leuatus Iustinianus pceptas cōtra
 Theodaurū bellicū uires in Vitigim, Theodato interim e medio subla-
 to, conuerxit, et Belisarium ad liberandam Italiam contra Gothos
 mittit, qui Neapolim primū ui cepit, hinc Romam cum exercitu
 uiolente populo ingressus, uaria belli fortuna cum Vitige sepe confi-
 xit: ac tandem eum apud Raunennam cum uxore, liberis præcipuisq;
 Gothorum proceribus, ac magna ui auri, atque argenti captum, ad
 Iustinianum Constantinopolim deduxit. Narrant historiarum scri-
 ptores, atque in primis Procopius, Theudebertum Francorum re-
 gem, fœderis cum Iustiniano prius itū uel immemorem, uel potius
 uiolatore, huius bellicū initio octodecim Burgundionum milia, in
 Vitigis auxilium misisse: quem Vitigim cum Belisarius uicisset, Frā-
 cos quoque ipsos belli socios, et auxiliares uicisse creditur. Adde qd
 cum Theudebertus Francorum rex, ut scribit Procopius, cum se-
 agita hominū millib: uel ut Volateranus, Theodorici huius Theu-
 deberti pater, cum armatorum milibus octoginta, in Italiam postea
 uenisset, et Gothorū et Belisarij copias improviso impetu
 dissipauit: et mox cum pabulū penuria, in uarios languores
 acciderent, ut cū Gallorum facum Italiam in festo agmine pe-
 luduunt.

Gracosque
undunt.

1000

Belarius

Accursijla-
plus.

Codices
duos fecit
Lustipianus.

Iustiniani vita.

Ordo libro
rum iuris.
Codex vet.
Digesta.
Institutio.
Cod. nou.
Nouellæ
Iul. scripte
de incarna
tione.
Suidas.
Iustit. inter
porcos ge
nit. & edu
catus.
Tab. iur.
architect.
Iustit. ne c
belli gestic
vllū, nec. l.
nouit.
Tribon. iur
improb. et
a Christo
alienus.
Tribonia -
ni mores &
ingenium.
Tribonia -
nus studio
pecuniar. fe
liciter sem
per incu
bit.
Tribonia -
nus leges
fixit precio
atque rexit.
Proculus
vir gbus.
Tribonia -
nus accis
magis quā
cōpendio -
sus fecit pā
destas.
Iustinianus
uixit annis
lxxx.
Iustinianus
imperauit
annis xl.
Iustinianus
amens ince
rit.
Iustinianus
aarus.
Iustinianus
hæreticus.
Iustit. Ioā.
Fab. scribit
inter diuos
salutem.
Agapetus
pontifex
maxi. Aga
peti libere
dictum.
Anthemi
hæreticus.
Menna Cō
stantiopol.
præful.
Iustinianus
in hæresim
re lapsus.
Theodora
augusta ma
ritæ, ac demū Nouellæ, seu paruum, quod uocant Volumē in lucem
emissus: rectē scripsit Accurs. in proœ. infl. §. j. Hæc de iuris structu
ra à Iustinia. cōpacta Pōponius Latius, ceteriq; penē oēs historiatū
scriptores. memoriz proderit. Addunt Auto. Sabel. & Platina in
Bonifacio ij. Iustinianū ipsū non modo iura condidisse, sed de Chri
sti quoq; incarnatione, pte simul & eleganter scripsisse. Ceterum in
abesse putat Suidas Græcus iura à Iustiniano fuisse condita, ut eū ne
elementariū quidē fuisse, sed prorsus an alphabetum scripserit. Quod
ficta habet, res fieri, me hercle, nō potest vt homo ignarissimū, & q
ne abecedariis quidē nouit literas, tot ueterū Iuricōsultorū scripta
intellexerit, totiq; leges callere, & in ordinē redigere potuerit. Confe
quē igitur esse dicemus, nō Iustinianū, (ut potē literarū omnino ex
pertē, iurisq; iuilis profusū imperitū, inter porcos & armenta geni
tū natū & educatū) sed Tribonianū eius quæstorē, iurū doctissimū,
Pædectarū fuisse, totiusq; iuris architectū quod & ipse in proœmiis
Instit. Digestorumq; planē testatur est. Multum itaq; debet, cū in
regibus bellicis Iustinianus Belitario, Narseti, Ioanni, ac Mundo incl
tis, belli ducibus: tū uerō in ciuilibus Triboniano, Doroteo, ac ceter
is eiusdē faring viris, qui ipsius Iustiniani gloriā domū militieq;
famigeratū reddiderūt. Nā cum nulli vnq; interfuerit bello, nec legem
nouit villā, multas tū de hostibus victorias eo retulisse iuraq;
cōdidisse, & ea oia in ipsis cordis pectoralib; clausa habuisse, cōfessū
ma pūcat. Quæ ex re maiorē retulisse gloriā Iustinian; quā si impij
fines lōgius p.traxisset: nihil; ei ad summā defuisset laudē, si fons pu
blici, priuatiq; iuris iniquo & pestilenti auctore caruisset, si nō Tri
bonian; uir, me hercle, improbi, impij; o pa in cōdēdis legib; vsus fu
isset Iustinianus. Quod sanē effecit, vt eius incōfictaria nō parū fuggilla
reēt. vt ait Suidas, Tribonianus Græcus ac impius iur. ois religionis
p.ceptos, & alienus in omnib; fide Christiana, adulator, deceptor, &
traudulent., qui Iustiniano regi p.ussu eū nō esse mortē opteturū, sed
ia cœlum vnā cum carne assensum. Fuit autem quæstor Iustiniani,
qui naturæ potentia, & dotibus pollens, ad tantum euersionis fasti
giū puenit, vt nemini sui rēporis faciūda, & eruditione cederet. Cæ
terū studio auaritiæ viq; adeo deditus, vt ius falsū; venale haberet, sin
gulis diebus (vt plerūq;) leges irritas, ac ratas facies, prout vsus eo
rum (a quibus pecunias acceperat) requirebat: cum annos multos in
honore vixisset, morbo tandem decessit, studio pecuniar. semp quod
ad vixit feliciter incumbens, nec ob id villa p.rlus iniū. ita ab aliquo
affectus. Quod scilicet se mone blando, comiq; erat, vt auaritiæ uorā
abundantia eruditionis facili obfcuraret. Procop. tamen libro belli
Particij primō refert fuisse Tribonianū vnā cum Ioanne, vt populi
seditiones ad temp' sedaret à Iustiniano q.uisq; deit. tū vt non adfuit
illē illi fuisse arbitrari, quē Verg. lib. vj. not., qui leges fixit precio, ar
que rexit qui P. ocepit cum Proculum laudare vellet. Eiat, inquit,
Proculus Imparioris affessor, magistratū quē Floris gerens, vir in pri
mis iustus, & p.cul ab eo auaritia: id eo neq; aliq; legē in alicuius
gratiā cōscripsit: vt iam Tribonian; improbitas nemini ignota esse
debeat, tamen cū Iustinianus vbiq; laudet, verūm facile est indocto
imponere regi. Adde quōd Tribonianus, & qui cum eo operam cō
sistatandis iuris ciuilib; libris dederat, immensam illam legum mul
titudinem, in clementum medicorum morāda, vniuersas, & ceteras,
accisas nobis Pandectas uerūm quā cōpendiosas, ut Gulielmus Bu
dzus uir doctissimus rectissimē scribit, dederunt, nimis enim religio
ne verētes, ne de fce vt dicitur. xij. tabul. haussē aliquid viderētur,
id est, de prilca nimis, & obsoleta antiquitate, dum de liquido rātum,
& nitido promere uolunt, aridiore p.culdubio volumina, nec scitū
quorundam satis expleta reliquerūt p.rlus, vt in Pandectis struēdis
dormitasse uerūm credantur quā rectē aliquid & cōpendiosū diges
sisse. Iustinianus anno ex quo imperare cepit quadragesimo, vel, ut
alijs placet, vñ quadragesimo: quum annum agens quadragesimū im
perij habenas. v. uscepisset, amens & stultus iam pridem factus, in
agricultū tandem incidens Iustinū, ex filio nepotem, consortem
imperij fecit, caputq; eius diademate ornauit, fortunęq; fauentis si
gnum in eius cubiculum misit, nec multo post in grauescente morbo
non sanus mente decessit. Qui ex quo Augustalē ad p.uls et sede, ve
terem Romani imperij gloriā inclinātam iam, prope, & lapsam in
pristinā quādamcū matetiam, eamq; mirum in modum auxit, &
firmiorem vindicāntē reddidit. maximus certē et augustissimū
princeps, nisi auaritiæ & delirij Etichiani reus fuisset. Nam licet in
ipso principatus sui limine orthodoxus in primis fuerit, atq; Christia
nissimus auctoribus Suida Græco, ac Io. ij. pont. max. in epistola in
ter claras. in fi. C. de sum. tri. & h. catho. & eius nomen Ioan. Fabr. in
sanctorum catalogo apud historicos scriptum se legissē d. cat. uo lgo
quē id multis iam seculis in Aureliorum, alijsq; iuris ciuilib; scholis re
ceptum sit, earum uidelicet bidellis Iustinianum inter diuos relatum
palam proclamantibus, graui tamen postea hæresis Etichianæ infā
mia resper sit. Quum prius Calcedonenf concilium, quo ipsius
Eutichetis opinio damnata est, probare se afferuisset, literis ac de re
vna cum munibus ad Io. eum, quem nuper dixi secundum publicē
missis. Quod & ipsem testatur in l. 4. ad fi. C. de sum. tri. & h. ca. & in
auth. de ecclesia. tit. coll. ix. A quo Agapetus primus pontifex maxi
mus ad est à Theodoro Gotho ad exculandū Amalasinthæ mortē ora
tor missus, de Eurichiana hæresi diu tentatus cōstantissime renuēdo
dixisse fertur. Ego ad Christianissimū principem venire optauī, sed
Dieocletian; iuueni, quia sermonis libertate effecit, ut per mortis prin
ceps ad sanitatē redierit, Anthemiumq; eius auctorem mali, Constan
tinopolitanū præfulē, in exiliū miserit, & Mennā catholicū in eius lo

cū succēssit: inquam tamen hæc enim h. u. d. ita multo post relapsum esse eū in confēssio est, intīgante præteritā Theodora augustā, & Triboniano eius quæstore, uiro à Christiana religione prorsus alieno. Hæc si quidē Theodora cum Siluerio pōtēfici, mortuo Agapeto, iussisset, vt pulo Manna Constantinopolitano antistite Anthemiū ab exilio reuocare, quæ negasset Siluerius se facturumq; pōtēfici dignitate incolūmi præstari non posset, ex cādūt foemina insolēs, & quæ sibi nihil non licere arbitrabatur, scripsitque ad Belisarium, vt Siluerio pulo, Vigiliū diaconum, cuius impulsu Anthemium restitui Theodora perebat, i eius locū sūstituat. Belisarius rei bellicæ intentus Antoninæ coniugē negotiū dat, quæ subornatis à Vigilio reſtibus, qui Siluerium dicēte cōsilia agitasse de urbe Rom. Gothis prodenda, hominem cogit se dignitate abdicare, pallioque deposito monastica secula induere, sicq; in Pontiam relegatus insulam, breui post tempore decessisse tandem in martyrum ordinem relatus est, cuius festum celebratur xij. cal. iulias. Qui Si. xij. legendam, quam vocant scribere, dicunt eam æ mulis acculatam, & per literas & nuncios Viigii pollicitus esset, Asmariam se Gothis portam noctu partefacturum, Lateranensi domui quam tuum pontifex incolebat proximam, eamq; ob rem à Belisario appellatam: ubiq; accessisse, vt, cum Siluerius ad ducem veniret, assideret ille Antoninæ coniugis lecto, quæ ex Neapoli accersita laquebat adhuc euis, & vt eū mulierum in potestatisbus intemperetis, insolensq; & importuna loqua citas, ubi hæc Silueriū ad se uenientē uidit, procul tollida uoce corripū inclamat. Quome, ò bone uir, quo ue Belisarii mei merito, tua Gothis proditur opor? Sic illa, & nec potestare quidē Siluerio diūdi di criminis facta, pontificiū eū cultum detraxit: ac leponi iubet. Et hæc quidē gesta sunt Iustiniano palā non iubente, ne inconstantia argueretur, cum & ipse Anthemium in exilium misisset, sed conuenienter omnia ferente, Siluerio ad hunc modum Vigiliū fraude, & calumnia relegato, Vigilius ipse ex Theodoræ Augustæ, & Antoninæ Belisarii coniugis sententia, pōtēfici sedem arripuit: qui cum in creatione sua Theodoræ Imperatrici promississet, reuocaturū se Anthemiū, Paulō ante, ut dictum est, ob hæresim Eutichianā à Constantinopoleos pontificatu pulsum, cepit imperiosa mulier inflare, ut Anthemium restitueret, quod se facturum Vigilius cum pertinaciter negaret, malis promissis fraudum non esse asserens, indignata Theodora Vigiliū ut ad se adductum, & seuinæ mandata facere nolentem, ita cædi iussit, vt parum ab internecione abſcideret, eumq; in Euphemiz templum furum clapsum, & inde à tortoribus uolenter extractum, iniecitq; in eius collum laqueo per totam urbem, ad uesperam usq; distractum, tandem in carceres mitti præcepit, ubi aliquandiu panis dumtaxat fuit illi cib. & aqua potus. Clerici autem qui eum secuti fuerant, partim in exilium acti, partim uero in metalla damnati sunt. Tam sedam ignominiam, & uerbera, & laqueos, & carceres passus est Vigilius, in domo principali, Iustiniano ipso, qui paulō ante uenientem eum Constantinopolim summa cum ueneratione exceperat accedente clerico, & populo ad Augustissimum Sophiæ templū perducī iusserat, non solum, vt par est credere, audiente, sed uidente etiā & patienter ferente. Adde quod eum alterum iā annū pree exactum in uinculis fuisse Vigilius, tentauit Iustinianus per Pelagiū, qui Roma ad eū uenerat rogandū, ut Totillam ab euerienda urbe Romana auerteret, & dēre eius animū, ut Anthemium restitueret. Ad postremum, quia sententiam mutare noluit, Negro adhibitis est permisso principis, ac p urbem iterum laqueo distractus, & demum in carceres reiectus, inde plures annos in uinculis fuit Vigilius, nec prius solutus, quam Narses extremam ma sum rebus Gothicis imposuit. Hæc idē scripsi, ut intelligat cupida legum iuuentus, non tam pium fuisse Iustinianum qui am lo. Fa. scripsit: prædicant. Verum fertur ipse Iustinianus inclinante iam & ingrauecente eius ætate parum fuisse, ut diximus, metus compos, quam nacta occasionem Theodora Augusta, vt eū mulierum animus gloriæ & principatus appetens, magnam administrationis partem ad se traheret. Inciderunt in Iustiniani huius principatū administrationes pontificum Romanorum septem, quorum primus Felix quartus, qui ut morientes ungerentur instituit. Bonifacius secundus, qui sanxit ne Episcopus sibi sacerdotij successorem legeret, & profanam à clero plebem, cum res fieret diuina, disceperit. Tercio loco lo. secundus qui Anthemium hæreticum Constantinopoleos archiepiscopum damnauit, cuius Iustinianus damnationem per literas publicè laudauit. l. 4. suspicimus. uerſi. & sanctorum patrum. C. de sum. tri. & fi. ca. & grandia ad eum misit dona, aureum scyphum, gemmis ornatum, & alia multi pretij munera, quæ Vaticano templo illata sunt, uerū eo mortuo, Iustinianus mutata mox uoluntate in Eutichianam hæresim lapsus, eam conditissimè eatenus amplexus est, donec ipsum Agapetum ad veram rediit fidem, quam nec illud ita integrum seruauit. Hic est ille Ioannes qui scripsit epistolam, inter claras. C. de sum. tri. & fide catho. Agapetus quoq; primus, quem à Theodoro Gothorū rege, ad Iustinianū imperatorem, q. Amalasuinæ reginæ ultioni inminebat, missum fuisse nuper diximus, eumq; ab his Eutichiana ad orthodoxā reuocaturū fide, quo uita defuncto iterū desipit Iustinianus. Ad hæc Siluerius primus, uir sanctus, qui calumniā passus est apud Belisarium accusante Vigilio diaconum, ut paulo ante à nobis scriptū est. Dein & Vigilius ipse eius nominis primus, quē nup memini uariis cōrumeliis uerberib. q. iussu Theodoræ fuisse affectū, qd Anthemium hæreticū eb exilio reuocare nollet: in quibus & extinctum cum uterem calumniæ culpam optimo sine compenſatē scribit Raphael Volatera. Alij non extinctum scribunt, sed

t. iij. longo

le sentiens
de fide.
Siluerius
pontif. ma-
xi.
Belifarius
Antonina
Belifarij v-
xor.
Siluerium
pontificatu
priuat.
Siluerius
inter mar-
tyres rela-
tus. Aflua-
ria porta.
Mulierum in
temperies.
Vigilius in
Siluirciloi-
cū fuffeci.
Vigil⁹ ma-
lis pmiſſis
ſtare recu-
ſat.
Vigilius cę-
ditur.
Vigilius i-
gnominio-
ſa torto-
re p urbē.
Conſtan-
trahitur.
Pelagius.
Vigiliterū
per urbem
Conſtan.di
ſtractus.
Vigilius
Narſeſis in
teruentu vi-
culis ſolut⁹
Iuſti. inter
diuos non
fuit relatus.
Iuſti. extre-
mis die mē-
tis impos-
ſuit.
Mulier pſi-
cipatus ap-
petens.
Iuſti. impe-
rante ſede-
re pōti. ro.
vij. Fœlix
iiii. pontif.
max. Boni
faciē. pōti.
max. i. iiii
& epistolā
inter cla-
ras. C. de ſu-
ma tri. ſcri-
ptæ ſunt an-
tequam.
Iuſt. in hę-
reſim libera-
retur.
Agape⁹ j.
pont. maxi.
Siluerius j.
pont. max.
Vigilij. pō-
ti. maxi.
Vigilij
mors.
Synodus
quinta.
Maria
Θεοτόκος.
Theotoci
mater An-
na dicta.

Iustiniani vita.

Correctus
locus in vi-
ta diuꝛ An-
nꝛ.
Gratiānus
quibuldāv-
deſ lapſus .
Iulii ponti-
ficis . Ro-
doutā-
tum fuere .
Iulius pri-
or pontifi-
maxi . ſedit
tpe Coſtan-
tini magni .
Vigilius Iu-
ſtiniani cū-
temporane⁹ .
Gratiānus
a calumnia
defenſus .
Paulli dila-
coni laps⁹ .
Pelagius j .
pontif. max .
Viri illu-
ſtres tem-
pore iu .
Caſiodo-
rus .

lōgo carcere fuisse detentum, ac tandem Nerſetis precibus liberatū. Romamq; reuertentem caluli morbo Siracufis periiffe. ab hoc Vigilio fynodus quinq; conſtantiſſimo populo, Iuſtiniano adhuc in humanis agente celebrata eſt. ubi contra Theodorum coriarium ſtatutū fuit, vt virgo Maria *Θεοτόκος* id eſt, Deipara, ſeu Dei mater appellaretur. Anno à Chriſti natali 540. vnde & diuum Anan Theotici. i. Dei genitricis matrem eſſe rectē dicimus, licet in eccleſiaſticis illis libris, quæ breuiaria vulgo appellant, Theodoci matrem eam eſſe corrupte ſcriptum ſit. Quod ſi vera ſunt hæc, quæ de quinta ſynodo auctore eodem Vigilio ſub Iuſtiniani principatu congregata ſcripſimus, ſicuti certē ueriffima eſſe nemo neſcit literatus, à fide, haud dubiè ab horrent, ac uelut ex diametro diſtant, quæ de eadem re, in literas miſit Gratianus in Decretis c. anonicis: ſis namque non Vigiliꝝ pontificatus, ſed Iulii quintam ipſam ſynodum vniuerſalem fuiſſe coactam auctor eſſe fertur, in c. ſexta. & c. ſeq. 5. quinta, xvj. diſt. Quod nulla ratione fieri potuiſſe tam me hercle palam eſt, quàm egi ſydera clara. Nam duo tantum pontifices maximi, Iulii nomen fuere adepti, quorum uterque multis à Iuſtiniano diſtat ſeculis. De Iulio enim ſe cundo nihil ambigitur, quippe quem xij. annis ipſo, non genitis amplius poſt Iuſtinianum annis. Prioreſq; autem Iulium Cōſtantiſmagni principatus habuit, qui longo temporis interuallo cum, quē nuper dixi, Iuſtiniani impetii primordia, viginti interceſſere Romani pontifices. Ex quo conſtat quintum concilium non Iulio præſide, ut ſentire uideatur Gratianus, ſed vigilio Iuſtiniani contemporaneo fuiſſe indiſtum. Cæterum nialime ego dicere textum in d. 5. quinta eſſe corruptum, & expunctū in ibi dictione, Iulii, in eius locum, Vigiliꝝ, uerbum eſſe ſuſtituendum, quā ſateri tantum uirum tam fœdē, in re maxime aperta fuiſſe lapſum. Similiter errore laborauit Pulus diaconus in Iuſtiniano minore quintam ſynodum tempore Iulii ſactam fuiſſe falſo afferens. Vigilio ita ut proximo eſt loco à nobis pro

dicum uita ſuncto, Pelagius primus extremis Iuſtiniani temporibus ſacram Romæ tenuit ſedem, qui et clerici ſeptem horas canonicas, penſum ſeruitutis eccleſiaſticaꝝ quotidie obirent, conſtituit. Et ut hæretici ſecularium manu coercentur, ſi ad ſanitatē trahi aliter non poſſent. Conſtituitur in principis huius tempora uiri ingenio, & eruditione illuſtris, Caſiodorus Rauenanus, qui ex conſule monaſticam amplexus uitam, non pauca de rebus diuinis ſcripſit, cū multa prius de republica ſcripſiſſet ſenator. Prifcianus Cæſarienſis, qui in grammatice arte tam multa ſcripſit, quā nemo ante eum alius. Arator carminum conditor, quibus euangelicam eſt hiſtoriam complexus. Iuſtinianus Valentinæ eccleſiæ antieſtes, rerum diuinarum ſtudio non obſcurū nomen adeptus. Dionyſius abbas, qui Romæ paſchale calculū mira arte cōpoſuit. Probanter & facundi ſcripta ea reſpeſſate in Euthichianus ædita. Adde & Amalaſiuntam Atalarici Gothorum regis matrem, cui tantam fuiſſe indolem ſcribit Caſiodorus, ut ſine ueneratione cam uideret nemo, & pro miraculo fuerit audire loquentem, cum Græce Latineq; ſciſet egregie, & linguas omnium gentium teneret, quibus aliquid adhuc cōmerciꝝ fuit cum populo Romano: quæ cum ſilium bonis artibus moribusq; influſſure cōnata eſſet, opti mo eius conſilio nihil æque obſticit, ac eorum qui purum regebant auaritia, nihil minus ad ſuas cupiditates explendas expedire arbitrantium, quā frugi & moderatū habere principem. Habiuit illud Iuſtiniani ſeculum & uiros ſanctitate claros. Benediſtum monaſticæ uitæ inſtitutorem in Caſſino monte. Maurum eius diſcipulum, in Gallia Germanum: & Genouefam Pariſiis. Apud Scothos Brigidam. In Italia Siluerium pontificem, martyrij lauream ſub eodem Iuſtiniano ad-aptum. ac denum Clodouicum primum Gallorum regem Chriſtianum, qui ſub ipſo ineuntis Iuſtiniani principatus articulo ſacralem obiit diem.

F I N I S.

Priscianus.
Arator.
Iustinianus
antistes.
Dionysius
abbas.
Facundus.
Amalasuin-
ta regina.
Græce La-
tineque do-
cta.
Auaritia au-
licorū prī-
cipii perni-
ciosa.
Principum
iustitiores
ab auaritia
uitio alieni
esse debēt.
Benedict⁹
abbas.
Maurus ab-
bas.
Germanus
antistes.
Genouefa,
Brigida,
Siluerii
mar.
Clodou⁹
rex.

CARMINA RV

BRICARVM PRIMI LIBRI

Institutionum, quæ sunt numero xxvj.

*Plitia, ius nature, personeque subsunt.
Ingenuos, debent libertini sociare.
Non omnis dominus, seruos sic liberat ut uult.
Fusla lex, iuris alieni, patria virtus.*

*Nuber, adoptauit, soluit, tutela, dabitque
Agnatos, capitis, patronos, atque parentes.
Est fidus tutor, est Attilianus & author.
Finit, curator, teneatur iudicare tutor.
Excusat, tutor suspectus erit remouendus.*

De iustitia & iure. De iure naturali, gentium, & ciuili. De iure personarum. De ingenuis. De libertinis. Quib. ex causis manumittere non licet. De lege Fusla Caninia tollenda. De iis qui sui vel alieni iuris sunt. De patria p̄tate. De nuptiis. De adoptionib. Quib. modis ius patriæ potestatis soluitur. De tutelis. Qui testamento tutores dari possunt. De legitima agnatorum tutela. De capitis diminutione. De legitima patronorum tutela. De legitima parètum tutela. De fiducia ria tutela. De Attiliano tutore, & eo qui ex lege Julia & Titia datur. De autoritate tutorum. Quibus modis tutela finitur. De curatorib. De satisfatione tutorum, vel curatorum. De excusationibus tutorum vel curatorum. De suspectis tutoribus, vel curatoribus.

Rubricæ secundi sunt xxv.

*Res, corpus, seruit, vsusfructus sit & vsus.
Est vsucapiens, est donans, est alienans.
Quero, testari, miles, permittere non uult.
Exheres, hic instituit, bis substituendo.
Infirmit, vel inofficit, heres qualia legat.
Hinc adimit falcas, committit, singula, codex.*

De rerum diuisione, & acquirendo ipsarum dominio. De rebus corporalibus & incorporalibus. De seruitutibus rusticorum prædiorum. De vsufructu. De vsu & habitatione. De vsucapionibus, & longi temporis præscriptionib. De donationibus. Quibus alienare licet vel non. Per quas personas nobis acquiritur. De testamentis ordinandis. De militari testō. Quibus non est permissum facere testamentum. De exheredatione liberorum. De hæredibus instituendis. De vulgari substitutione. De pupillari substitutione. Quib. modis testamentum infirmetur. De inofficioso testamento. De hæredum qualitate & differentia. De legatis. De adæptio ne legatorum. De lege Falcidia. De fideicommissariis hæreditatibus, & ad senatusconsultum Trebellianum. De singulis rebus per fideicommissum relictis. De codicillis.

Rubricæ tertij sunt xxx.

*Fert intestatus, agnatis, Tertul. & Orsc.
Cognatis, gradibus, seruos, libertus inherens.
Signo libertos, possessus, & arrogo querens.
Post addita bona, successio duplex recessit.
Obligatio, re, uerbis, duo, cum seruis stipulantur.
Diuidit, est & inutilis, atque fideiubet omni.
Litera, consensus, emit, & locat, hinc sociabit.
Et post mandatum, quasi contraho, querito, toll.*

De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur. De legitima agnatorum successione. De senatusconsulto Tertulliano. De senatusconsulto Orsciano. De successione cognatorum. De gradibus cognationum. De seruii cognitione. De successione libertorum. De assignatione libertorum. De bonorum possessionibus. De acquisitione per arrogationem. De eo cui libertatis causa bona addicuntur. De successione sublati, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex senatusconsulto Claudiano. De obligationibus. Quibus modis re contrahitur obligatio. De verborum obligationibus. De duobus reis stipulandi, & promittendi. De stipulatione seruorum. De diuisione stipulationum. De inutilibus stipulationibus. De fideiussoribus. De literarum obligationibus. De obligationibus ex consensu. De emptione & venditione. De locatione & conductione. De societate. De mandato. De obligationibus, quæ ex quasi contractu nascuntur. Per quas personas nobis obligatio acquiritur. Quibus modis tollitur obligatio.

Rubricæ quarti sunt xviii

*Delictum, rapit, Aquilius, iniuria subit.
Et quasi delinquens, ago, uel gero, noxia, pauper.
Per quos iudabo, perpet, & excipiens, replicab
Sunt interdicta cum penis, officioque.
Publica iudicia reperis in fine locata.*

De obligationibus quæ ex delicto nascuntur. De vi bonorum raptorum. De lege Aquilia. De iniuriis. De obligationibus quæ ex quasi delicto nascuntur. De actionibus. Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur. De noxalibus actionibus. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. De iis per quos agere possumus. De satisfationibus. De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes, & in hæredes transeunt. De exceptionibus. De replicationibus. De interdictis. De pena temerè litigantium. De officio iudicis. De publicis iudiciis.

Finis titulorum Institutionum, qui sunt numero xcix.

Titulos Digestorum & Codic
vide suis locis.

Tabula paragraphorum.

YABVLA RVBRI- carum Institutionum Imperialium.

Acquisitione per arrogationem.	292
Actionibus.	394
Ademptione legato- rum.	230
Adoptionibus.	50
Ad senatusconsultum Trebellia- num.	234
Asignatione libertorum.	285
Autiliano tutore, & eo qui ex le- ge Julia & Tria dabatur.	76
Autortate tutorum.	78
Bonorum possessionibus.	286
Capitis diminutione.	70
Codicillis.	245
Cognatorum successione.	267
Curatoribus.	84
Divisione stipulationum.	312
Donationibus mortis causa, & non mortis causa.	145
Duobus reis stipulandi & promit- tendi.	309
Emptione & venditione.	336
Eo cui libertatis causa bona adducuntur.	293
Exceptionibus.	468
Excusationibus tutorum, vel cu- ratorum.	90
Exheredatione libertorum.	174
Fideicommissariis hereditati- bus.	234
Fideiussoribus.	228
Fiduciaria tutela.	75
Gradibus cognationum.	268
Hereditibus instituentis.	180
Hereditatibus quæ ab inte- stato deferuntur.	248
Hereditum qualitate, & differen- tia.	204
Ingeniis.	24
Iniuriis.	381
Inofficioso testamento.	201
Interdictis.	474
Inutilis stipulationibus.	315
Iis per quos agere possumus.	458
Iis qui sui vel alieni iuris sunt.	36
Iure naturalium, gentium & civili.	12
Iure personarum.	22
Instituta & iure.	9
Legatis.	208
Lege Aquilia.	279
Lege Falcidia.	130
Lege Fufia Caninia tollenda.	35
Legitima agnatorum successio- ne.	258
Legitima agnatorum tutela.	68
Legitima parentum tutela.	74
Legitima patronorum tutela.	73
Libertinis.	26
Literarum obligationibus.	332
Locatione & conductione.	343
Marito.	350
Militari testamento.	167
Natalibus actionibus.	453
Nuptiis.	41
Obligationibus.	296
Obligationibus ex consen- su.	335
Obligationibus quæ ex quasi con- tractu nascuntur.	355
Obligationibus quæ ex delicto na- scuntur.	368
Obligationibus quæ ex quasi deli- cto nascuntur.	391
Officio iudicis.	486
Patria potestate.	40
Pena temere litigantium.	483
Perpetuis & temporalibus actio- nibus, & quæ ad heredes, vel in heredes transeunt.	464
Per quas personas nobis acquiritur.	151

Per quas personas nobis obliga- tio acquiritur.	360
Publicis iudiciis.	491
Pupillari substitutione.	191
Quibus alienare licet vel nō.	151
Quibus ex causis manumittere nō licet.	30
Quibus modis ius patriæ pote- statis soluitur.	56
Quibus modis re contrahitur ob- ligatio.	298
Quibus modis testamenta infir- mentur.	196
Quibus modis tollitur oblig.	362
Quibus modis tutela finitur.	82
Quibus non est permillum facere testamentum.	171
Qui testamento tutores dari pos- sunt.	66
Quod cum eo qui in aliena est po- testate, negotium gestum esse di- citur.	447
Rebus corporalibus & incor- poralibus.	129
Replicationibus.	473
Rerum divisione, & acquirendo ipsarum dominio.	104
Ansatione tutorum, vel cura- torum.	87
Satisfactionibus.	410
Senatusconsulto Orficiano.	265
Senatusconsulto Tertulliano.	262
Servili cognatione.	179
Servitutibus rusticorum prædio- rum.	130
Singulis rebus per fideicommissi- um relictis.	245
Si quædrupes pauperiem fecisse di- catur.	456
Societate.	347
Stipulatione servorum.	310
Successione cognatorum.	267
Successione libertorum.	281
Successionibus, quæ fiunt per bono- rum venditiones, & ex senatus- consulto Claudiano, subla.	295
Suspectis tutoribus vel curatoribus.	99
Testamentis ordinandis.	160
Tutelis.	64
Verborum obligationibus.	303
Vibonorum raptorum.	277
Viscationibus, & longi temporis præscriptionibus.	138
Vsu & habitatione.	115
Vusufructu.	132
Vulgari substitutione.	189

TABVLA AMPLA cōprehendens omnes Pa- ragraphos Institutionum Imperialium, secundum ordinem alphabeti.

Ab hostibus.	77
Abolita est.	142
Accessit.	161. & 293
Accidit aliquando.	151
Ac prius.	37
Acquiratur vobis.	155
Actio autem.	394
Actiones autem de peculio.	433
Actionum autem.	43
Ad certum tempus.	67
Ademptio.	320
Ad eo autem.	315
Adhuc autem.	287
Adipiscendæ possessionis.	477
Ad legitimam.	262
Admonendi.	62. & 255
Adoptio enim.	53
Adoptio autem.	51
Adoptiui liberi.	168
Adversus autem.	145
Affinitatis quoque.	45

Agnationis quoque.	271
Alia deinde lex.	494
Alia sane causa.	111
Alia insuper.	148
Alia sine causa.	129
Aliam vero bonorum.	390
Aliena autem.	351
Alienus quoque.	283
Alienus servus.	182
Alieno veluti.	459
Alia autem sunt.	402
Alia autem.	147
Aliis quoque.	141
Alio quoque.	190
Alioqui ex quam.	470
Alioqui si intra.	471
Alioqui.	46 & 175
Aliquando autem.	49 & 373
Aliquando etiam.	142
Alteri stipulari.	525
At a motis quoque.	280
Animalium nomine.	457
An servo heredis.	277
Ante Augusti.	246
Ante heredis.	228
Apum quoque.	111
Appellamus autem.	410
Appellatur autem.	471
Apud Catonem.	56
Aqueductus.	131
At aduersus infantes.	484
At ex contrario.	154
At qui.	254
At insula.	114
At is qui.	301
At qui patron.	75
At qui per.	69
Atrox iniuria.	389
At si ita.	306
At si is qui.	122
At si quis.	125
Authoritas.	80
Elia etenim.	16
Capite tertio.	383
Caput secundum.	ibid.
Cæcus autem.	174
Certe autem.	67
Certe illud.	120
Certus quoque.	111
Ceterum.	169. 259. 451. 457. & 458.
Ceteræ quoque res.	155
Ceteri qui.	206
Ciuitia autem iura.	109
Codicillos autem.	247
Codicillis autem.	ibidem.
Communem servum.	361
Communes sunt.	314
Compensationes quoque.	446
Conceptum furtum.	370
Conditiones quæ.	307
Conductor autem.	346
Consensu sunt.	335
Consequens est.	100
Constat autem ins.	17
Constituuntur autem.	134
Contra autem.	152
Conuentionales.	314
Corporales sunt.	129
Comparatæ autem.	449
Creditor quoque.	392
Cui similis est.	392
Cuius enim.	44
Cuius rescripti.	39
Cum autem.	26. 52. 65. 65. 58. 73.
Cum enim olim.	135. 234. 253. 340. & 451.
Cum enim lex.	231
Cum eo quoque.	153
Cum sit inciuile.	447
Cum ergo certus.	96
Cum & agnatos.	34
Cum ex aliena.	74
Cum filius filiaue.	115
Cum igitur plures.	252
Cum in suo.	291
Cum lege regia.	119

Cum non sit verisimile.	271
Cumque hoc.	494
Cumque antea.	111
Cum quis sub.	148
Cum satis.	129
Cum satis absurdum.	390
Cum expositum.	351
Cum verò tuam.	283
Curare autem debet.	182
Amoi iniurig.	459
Dari autem.	402
Dantur autem.	147
Datur autem.	141
Datus autem.	190
Datum est autem.	470
De constituta autem.	471
Defuncti.	46 & 175
De hereditatibus.	49 & 373
De iis autem.	142
De illa sane.	525
De ordine.	280
Definunt etiam.	457
Dictum est autem.	277
Directo autem.	246
Diutina possessio.	228
Domini noxali.	111
Donationum autem.	410
Dum tamen à villis.	471
Duo plurave.	56
Duorum autem.	131
Adem hæc.	484
Eadem lege.	154
Eadem interueniente.	254
Eadem oratione.	114
Ea quoque res.	301
Eas vero.	75
Ecce enim.	292. & 483
Aedibus denique.	389
Edicto diui Marci.	306
Ei uero qui iuri tuo.	122
Ei vero qui.	125
Eius vero.	80
Eius qui.	16
Emancipati autem.	383
Emancipatos liberos.	ibid.
Emptio & venditio.	174
Emptio tam.	67
Enimvero.	120
Eo amplius.	111
Eodem numero.	130
Eo enim.	75
Eos etiam.	155
Equè si agat.	206
Equè debitor.	109
Erat olim.	247
Erat & ex sepe ut cons.	ibidem.
Erat ante.	361
Ergo siquidem.	314
Ergo non omnes.	446
Error autem.	370
Est autem.	307
Est tamen casus.	346
Est etiam prohibiti.	335
Est & alia.	100
Est & alterius.	17
Est & aliud.	134
Est & inter.	152
Et ad exemplum.	314
Et bellicos.	129
Et certa quædam.	449
Et constat.	392
Et conuenienter.	392
Et cum hoc.	44
Et cum quæsitum.	39
Et cum quibusdam.	26
Et cum retro.	135. 234. 253. 340. & 451.
Et cum sacratissimas.	231
Et cum super hoc.	153
Et cum uxore.	447
Et dedititios.	96
Et ex contrario.	34
Et e contrario.	74
Et eorum utilitati.	115
Et ex diuerso.	252
Et exquiritur.	291
Et his modis.	119
Et hæc adeo.	18

Institutionum Imperialium.

Et ideo constitutionem.	139	Furti actio siue.	370	Impuberes non.	101	Item lex Julia. 493 & 494 & 499	
Et ideo constat.	44	Furti autem actio.	374	Impuberes autem.	79	Item liberis.	126
Et in eo par.	176	Furti quoque res.	139	¶ In alienum locum.	108	Item loco.	16
Et in humanum.	157	Furtum autem sit.	370	In bona fidei iudiciis.	436	Item maior.	95
Et in summa.	147	Furtum est.	368	Incertis vero.	223	Item nec materteram.	41
Et inuenimus.	150	Furtorum autem duo.	369	Incertis autem.	124	Item nemo.	327
Et his quidem.	301	¶ Allinarum autem.	111	Incorporales autem.	119	Item nepotes.	91
Et ita diui.	294	Generaliter iniuria	385	In duplum.	429	Item non aliter.	53
Et lege antiqua.	179	Abent autem.	185	In extraneis.	306	Item per alienos.	19
Et libertas.	21	Haecenus ostendisse.	270	In fraudem.	32	Item per liberos.	341
Et mortuo.	161	Actenus.	160	Ingenius.	24	Item per acceptilationem.	363
Et multo magis.	165	¶ Hæc actio.	390	In hac re.	304	Item pretium.	329
Et non ineleganter.	21	Hæc autem.	457. & 458	In iis autem animalibus.	111	Item prodigus.	273
Et nouissimo.	189	Hæc constitutio.	295	In his autem casibus.	394	Item si propter.	95
Et omnes liberos.	29	Hæc sunt quæ.	19	In iis autem.	336	Item propter litem.	53
Et quidem omnes.	63	Hæc de seruitutibus.	138	In his enim actionibus.	439	Item qui reipublicæ.	93
Et plures.	189	Hæc exempli causa.	470	Inimicitia.	95	Item queritur.	366
Et post mortem.	115	Hæc mortis causa.	146	Iniuria autem.	380. & 385	Item Romæ.	96
Et præterea.	61	Hæres quoque.	358	In omnibus autem.	329	Item Seruiana.	49
Et primus quidem.	263	Hæres & pater.	185	Inpecudum.	124	Item si adhuc.	4647. & 354
Et primo loco.	288	Hæres autem.	204	In personam quoque.	411	Item si aliquis.	349
Et quia prima.	242	Hæres instituitur.	180	In petenda.	298	Item si de dote.	455
Et quia siue.	448	Hæresdas plerumque.	185	In plurimis autem.	55	Item si fullo.	374
Et quidem naturali.	105	¶ Hi enim qui.	91	In potestate itaque.	37	Item si inter.	357
Et quidem.	3610. & 347.	Hi qui in parentum.	384	In potestate.	40	Item si in iudicio.	470
Et qui potestatem.	91	Hi quos nunquam.	186	In primis igitur.	236	Item si is ad quem.	141
Et quod in castris.	170	Hi uero qui.	57	In primis.	294	Item si propter.	91
Et ruptum.	199	Hoc descendit.	13	In quibus breuiter.	7	Item si putator.	381
Et seruus.	33	His autem verbis.	382	In quibus tribus.	427	Item si quis ita.	324
Et si creditor.	327	His igitur.	10	Inseruorum conditione.	24	Item si quis possulante.	413
Et si ex dispartibus.	190	¶ Hoc amplius.	128 & 366	In stipulationibus.	332	Item si quis. 128.	406
Et si hæreditas.	488	Hoc etiam.	261	Insula quæ.	114	Item si testamentum.	85
Et si in rem.	487	Hoc loco.	268. & 465	In summa de iniuriis.	390	Item furdus.	173
Et si intra.	291	¶ Hoc loco necessarium.	268	In summa.	205	Item tria opera.	94
Et si plureis.	185. & 186	Hoc quoque.	157	In summa sciendū.	355. & 376	Item verborum.	322
Et si fides.	43	Hoc rescripto.	294	Interdū autē.	86 & 127. & 251	Item vetustas.	257
Et si vnum.	185	Hodie autem non ita.	472	Interdum etiam.	372	Item vobis.	154
Et stipulandi.	309	Hodie tamen.	479	Interdum quoque.	373	¶ Iure ciuili.	132
Et tam filium.	54	¶ Hi autem.	422	Interdum euenit.	473	Iure etenim.	201
Et tunc ex.	61	Hunc proxima.	226	Inter eas enim.	43	Iuris præcepta.	11
Et vix receptum.	136	Huius studij.	11	Inter eas quoque.	ibid.	Iuris prudentia.	10
Et vnum hominem.	104	¶ Idem & in milite.	96	Inter pignus autem.	409	Ius autem ciuile.	13
Eum qui furdus.	208	¶ Idem & in pluribus.	84	Inter rusticorum.	131	Ius autem gentium.	16
¶ Examen quoque.	111	Idem iuris est.	469. & 358. & 315	Inter venditorē quoque.	144	Ius autem potestatis.	41
Excepta sola.	437	Idemque iuris est.	31	Inestatus decedit.	248	Ius bonorum.	286
Exceptiones autem.	474	Idemque erit.	185	Intestatorum.	249	Ius naturale.	12
Exceptis iis.	171	Idem placet.	19	In testibus autem.	165	Iustus autem nuptias.	41
Ex condicionali.	307	Idem autem.	132. & 74. & 108	Intruduxit.	449	Iustus autem.	33
Excitantur autem.	90	Idem nos.	35	¶ Ipse quoque filius.	60	Iustitia est.	10
Ex diuerso.	119	Idem autem plus.	441	¶ Is ergo miles.	169	¶ Atinus autem.	29
Ex duobus.	310	Idem autem istis.	335	Is qui exequitur.	353	¶ Leggari autem.	223
Ex eadem.	73	Idemque statim.	157	Is quoque.	299	Legatarij autem.	166
Exemplo patronorum.	74	Idemque si auferet.	112	Is vero ad quem.	124	Legatum itaque.	229
Exemplo ceterorum.	91	Idemque sic.	204	Isdem illis.	136	Lex duodecim tabularū.	263
Ex eo autem.	200	Idemque cognosce.	39	¶ Ita autem concepta.	324	Lex est.	17
Exhibitoria sunt.	476	Idemque si mutuum.	153	Ita demum.	250	Lex: Fufia.	35
Ex his illud.	25	Idemque si noxali.	48	Ira etenim.	157	¶ Liberis autem.	195
Ex his itaque.	259	Idemque si mulier.	176	Ira tamen hi.	76	Liberis suis.	182
Ex hoc tamen.	384	Idemque si debitor.	154	Itaque appellantur.	64	Liberum autem.	383
Ex huiusmodi.	310. & 810	Idemque si priuilegium.	167	Itaque ij qui.	49	Liberus autem.	76
Ex maleficiis vero.	414	Idemque eo maxime.	483	Itaque si pecuniar.	134	Libertus quoque.	103
Ex maleficiis.	454	Idemque lege Julia.	177	Itaque si quidem.	172	Liber inorum autem.	20
Ex non scripto.	20	¶ Igitur cum quis.	356	Itaque tunc.	32	Liberini sunt.	26
Exposuimus:	138	¶ Igitur in pupillari.	193	Itaque si filius.	65	Liberitas quoque.	214. & 244
Ex postis generibus.	360	¶ Igitur liberi.	156	Itaque si quis.	380	Licet autem domino.	31
Ex quibus iudiciis.	485	¶ Igitur post.	7	Itaque si stipendiaria.	126	Licet autem.	53. & 261
Ex quibusdā tamē causis.	359	¶ Igitur quartam.	203	Itaque si moriente.	57	Licet enim.	165
Ex quibus fere.	416	Idem rescripserunt.	98	Item actio.	432	Literæ quoque.	221
Extraneo uero.	196	Idem rescripserunt.	222	Item actoris.	484	Litterarum quoque.	106
Extraneis autem.	207	¶ Illud autem scire.	63	Item amicitiam.	45	¶ Locus autem.	107
¶ Auos quoque.	111	Illud certum.	48	Item contraria.	316	Locatio.	343
¶ Foemine quoque.	55	Illud certum est.	279	Item diuys.	92	Loca etiam.	307
¶ Færgitu. bestia.	109	Illud expeditum.	349	Item ea quæ.	312. & 113	Loca sacra.	341
Fideiusor &.	330	Illud in summa.	453	Item exercitor.	393	Longe magis.	128
Fideiusor non tantum.	ibid.	Illud non.	382	Item extraneus.	208	¶ Mandatum Shur.	351
Fideiusores ita.	331	Illud quoque mandatum.	353	Item finitur.	83. & 135	¶ Mandatum non.	351
Filius fami.	59	Illud questum est.	110	Item furiosus.	172	Mandatum &.	ibidem
Finitur autem.	135	Illud proprium.	55	Item in his.	335	Mandantis tantum.	351
Flumina autem.	105	Illud proprie.	454	Item iniuri.	85	Manet autem societas.	349
Frater vero.	44	¶ Illis autem temporibus.	168	Item inutilis.	320	Manumissio autem.	26
Fruquarius.	159	¶ Imo vltimus.	369	Item is ad quem.	137	Mariti tamen.	42
¶ Fuerat antea.	435	Impetu quoque.	381	Item is cui.	301. & 358	Masculi quidem.	41. & 21
Furiosus nullum.	310	¶ Imperio magistratus.	51	Item is ex cuius.	391	Masculo igitur.	196
Furiosus.	67	Imperatoriam procemium.	2	Item is qui.	136	Masculos vero.	176
Furiosus quoque.	85	Imperatoris autoritate.	51	Item is qui stat.	95	Mater vel auus.	180
Furiosus autem.	273	Imperatores Suerus.	198	Item lapilli.	12	Maxima.	71
		Impossibilis conditio.	186	Item lex Cornelia. 493. & 495		¶ Militia enim.	59

M. ni.

Tabula paragraphorum

Ayuntamiento de Madrid

Institutionum Imperialium.

Sed & tale.	222	Sed si ex.	58	Si igitur iustu.	448	Subsidiaria autem.	89
Sed ueteres.	456	Sed si filius.	177	Si impossibilis.	321	Substituitur autem.	195
Sed & unum testamentum.	166	Sed si filius fami.	165	Si inter.	81	Si autem.	205. & 250
Sed ex constitutionibus.	481	Sed si gregis.	125	Si is qui.	295	Summa.	8. & 22. & 475
Sed ex constitutione.	59	Sed si hares.	178	Si iudex litem.	391	Sunt autem.	69. & 259
Sed ex constitutionibus.	210	Sed si is qui.	117	Si minus.	444	Sunt autem.	288. & 455
Sed ex diuersis.	155. & 293	Sed si in bello.	92	Similiter eum.	94	Sunt & alie personæ.	48
Sed ex his.	78	Sed si in iustitio.	190	Simili modo.	83	Sunt præterea.	427. & 445
Sed foemini.	176	Sed si in expeditione.	179	Si modo.	31	Sunt tamen qui.	477
Sed furti quidem.	431	Sed si libero.	387	Sinautem.	89. 154. 193. 194	Superest.	230. 394. & 486
Sed hæc.	170	Sed si non fuerant.	167	466. & 496		Superest ut admoneam.	467
Sed hæc actiones.	370	Sed si nummi.	113	Singulorum autem.	19	Superiore libro.	104
Sed hæc de iis.	284	Sed si qua.	43	Si nemo suus.	258	Supradicta.	167
Sed hæc quidem.	166. & 179	Sed si quis.	54. & 103. & 173	Si peculium.	321	Suspectus.	101. & 102
Sed quidem.	443	Sed si rem legatarij.	216	Si plures.	186. ibid. 219. & 330	Suspectum eum.	103
Sed hoc etiam.	174	Sed si uxori.	219	Si quid autem.	332	Si autem.	202. & 223
Sed hoc furtum.	152	Sed sui quidem.	205	Si quis agens.	439	Tertia diuisio.	422
Sed hoc iure.	78	Sed tamen id.	147	Si quis alium.	317	Tertio gradu.	269
Sed hoc.	57. & 87	Sed tamen nomen.	149	Si quis alij.	ibidem	Telles autem.	163
Sed hoc tempore.	38	Sed testari.	168	Si quis aliud.	444	Testamentum.	182. & 196
Sed his omnibus.	163	Sed utilitatis.	134	Si quis ancillæ.	120	Testamentum autem.	207
Sed hodie.	51. & 471	Sed ut nepos.	11	Si quis a non domino.	123	Thelauros quos.	125
Sed huiusmodi.	229	Sed ut.	11	Si quis autem.	99. & 102	Ticius.	175
Sed id quod.	173	Semel autem.	33	Si quis debitor.	418	Tollitur autem.	364
Sed illa quidem.	161	Senatusconsultum est.	18	Si quis illis fuit.	168	Transseamus.	64
Sed interdictum.	479	Sed talis.	173	Si quis in ædificiis.	122	Transferti.	230
Sed in apud.	376	Septimæ eas.	290	Si quis in nomine.	326	Tripli uero.	430
Sed istæ actiones.	438	Sequens.	197. & 422. & 477	Si quis ita.	306	Tua & aliena.	352
Sed ita quidem.	401	Sequitur.	384. 387. 467. & 474	Si quis itaque.	290	Tua tantum gratia.	ibid.
Sed ius quidem.	15	Sensus.	281. 282. 284. 284.	Si quis rem suam.	290	Tutor autem.	81. & 225
Sed ius accrescendi.	175	Serui autem.	182. & 380.	Si quis tutor.	109	Tutores.	64. 357. 459. & 480
Sed naturalia quidem.	21	Serui uero.	182	Si quis uelut.	332	Vide etiam.	321
Sed ne creditor.	153	Seruum adulterio.	182	Si quis uxor.	41	Vel singulis.	191
Sed nec huiusmodi.	225	Seruum autem ipse.	287	Si quis suam.	290	Veluti aduersus.	415
Sed si ab.	118	Serui autem.	409	Si res aliena.	214	Vendit uero.	116
Sed nec neppem.	44	Serui autem.	270	Si res legata.	219	Verba autem.	347
Sed nec dominum.	175	Sexto gradu.	19	Si scriptum.	219	Verbis obligatio.	303
Sed nec in primis.	211	Si ab hostibus.	489	Si seruis domino.	122	Verba uero.	327
Sed neque hæres.	166	Si ad exhibendum.	489	Si seruum alienum.	122	Videamus.	37. 56. 160. & 186
Sed non ita.	175	Si aduersus ea.	48	Si tamen. Item.	116	Vide illud.	377
Sed non usque.	211	Si itaque discretis.	419	Si Titius alienam.	121	Vnde in eis.	80
Sed nos.	264	Si communis seruo.	387	Si tutor nomine.	203	Vnde in rebus.	140
Sed nostra.	207. & 282	Si communem seruum.	150	Siue autem domino.	311	Vnde nostra constitutio.	173
Sed olim quidem.	209	Si cui fundus.	216	Siue ex duobus.	24	Vnde quæsitum est.	42
Sed Papinianus.	143	Si cui nullus.	76	Si uero.	51. 60. 97. 172. 186.	Vnde qui facultates.	204
Sed posteriorem.	110	Sicut Aelius.	380	186. & 493		Vnde si alienus seruus.	456
Sed primus.	149	Sicut ille remittitur.	103	Si uxor tua.	47	Vnde solent.	49
Sed proprietates earum.	106	Si de alia re.	327	Si socus socio.	250	Vniuersitatis.	107
Sed pupilli.	84	Si duorum.	117	Societatem.	347	Si uocantur autem.	126
Sed quemadmodum.	265	Si eadem res.	215	Socrum quoque.	46	Si uisus fructus.	132. & 133
Sed quia.	228. & 237. & 240	Si enim tres.	91	Solutur adhuc.	349	Si uideat.	445
Sed qui filium.	175	Si ex pluribus legitimis.	266	Si statim autem.	484	Vt hoc ius.	162
Sed quod.	174	Si familiaris eund.	489	Si stipulationem aliq.	312	Vt liceat.	5
Sed si à Titio.	122	Si finium regundorum.	490	Si sua & aliena.	353	Vtrinque etiam.	484
Sed si cui.	137	Si fundum dari.	328	Sub certa uero.	224	Vt sint totius.	7
Sed si contrario.	213	Si generaliter seruus.	222	Sui conditione.	326	Vt utrumque.	2
Sed si ex testamento.	28	Si gacula autem.	163	Subscriptiones.	163	Vulgo quæsitos.	268
		Si gex.	220				

P I N I S

Instituta ne vocanda sint hæc, Iuris ciuilis.

Elementa, an Institutiones.

T SI INTER multos iamdiu obrinuerit, Instituta uocari hæc Iuris prudentiæ elementa, quippe, quum & Sipontinus, Instituta, interdum Decreta legum atque sanctiones dici affirmer: & ita Iustinianum opus suum Elementorum inscripisse: (id quod & ipse alibi agnoscit Sabellicus) & in Pandectis Græcis legatur, τὰ Ἰνστιτούτα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ut Budæus in institutionibus suis adnotauit: & Politianus in epistolis testetur Marrianum Iurisconsultum sedecim libros institutorum conscripisse, & Vlpianum duos ite institutorum, Paulum quoque duos institutorum, & ita alios non paucos: Nos tamen Laurentium Vallensem, atque alios humanitatis professores, magis sequimur, qui instituta interpretantur, bonos mores, consilio & ratione sumptos, domesticamque disciplinam, quæ literis non mandantur, sed obseruantur, communi opinione virorum bonorum, per quandam cōsuetudinem. Unde & apud Valerium Maximum, titulus est de institutis antiquis, quasi de moribus antiquis. & Quintilianus; Nam is, inquit, quamquàm triennium nutricibus dederit: tamen ab illis quoque, formandam, quàm optimis institutis mentem infantium iudicat. Cur autem ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? eandem rem appellans instituta & mores. Hæc Quintilianus. Institutiones autem sunt præceptiones, quibus instituuntur, & docentur homines: ut sunt libri ab eodẽ Quintiliano inscripti, Institutiones oratoriæ: à Laurentio, Institutiones diuinæ: ab Erasmo, Institutio principis Christiani: ab Aldo, Institutiones Grammaticæ: & ita ab alijs multis authoribus, ut hinc scilicet hoc opus institutiones dici intelligas, quod præceptiones, ac documenta quædam, seu elementa, iuris præsertim ciuilis contineat, quibus iam inde ab initio cupida legum iuuentus imbuetur. Quarum & Politianus Miscellaneorum cap. lxxxiiij. commemorat his verbis: Institutiones hæc, quæ vocantur in iure ciuili, Iustiniani principis nomine editæ, sed à Triboniano tamen, doctis que alijs viris compositi: etiam Græcè scriptæ, sub eodem prorsus intellectu reperiuntur, nisi quod ritus quidam consuetudinesque Romanorum veteres vberius aliquanto, & laxius in Græco ipso, quàm in Latino codice referuntur, ut peregrinis hominibus, atque à Romanorum more, consuetudineque alienis, res tota penitus innotesceret. Hactenus ille. Quorum te volumus monitum, humanissime lector, ut cum iuris prudentia, verborum quoque peritiam tibi adsciscas.

Valc.

a ¶ Per legimos tramites. 3 id est, leges, quæ sunt via gradiendi, sicut tami cunctis secundum Ioh. Bene dico calumniatis puniri per leges. nam in criminibus, siue ordinariis, siue extraordinariis, ad similitudinem supplicij puniuntur ea lumnatur: ut C. de accu. l. si. & ff. ad turp. l. & in priuatis, ubi dicitur, & in priuatis, & in extraordinariis criminibus omnes calumniosi extraordinem pro qualitate admitti plectuntur. Item in ciuilibus modo pecuniaria pœna: modo do sacramento caluniz: modo nota infamiz: ut j. de pœ. te. litig. per totum & j. de ac. s. si quis agēs. & C. de plus peti. l. vnica. & de iudi. l. propterandū.

Magistra-
tus sunt tra-
mites legi-
timi.

reductæ
al. deductæ
numero
seis manu
scri. v. etia
legit Acc.

a Sequitur
cani Ang.
& est ratio
secundum

eude: quia
pœna deli-
ctis a lege
impositam
iudex exe-
quitur.

b Qui in
ordinariis
criminibus
punitur si-
militudine
supplicij in
extraordi-

nariis mo-
tu iudicis:
ut not. in l.
si. & ibi gl.
& doct. C.
de transac.

Aug.
Duisio.
Pro casu.

c Concor.
text. in ca-
no. nuntia-
tum. lxx-
iii. distin.

pene etiam
pbat text.
in l. no eni
ff. ex quib.
cau. maio.

d Id est
a testimo-

Barbari.

k Redactæ. j. de nouo.

l ¶ Tam Aphrica. 3 sub qua multæ prouinciæ continentur.

m ¶ B. I. I. O. Dic quod sua septem: ut C. de offi. praf. pr. Aphr. l. j. s. deo itaque auxiliante. Angel.

n ¶ Prouinciæ: 3 Sic construe: tam Aphrica, quam aliz numeroz prouinciarum iterum addit: id est, adiunctæ ditioni Romanæ. id est, iurisdictioni nostroque imperio: post tanta &c protestantur, d nostris victoriis a celesti numine præstitis. nam istæ prouinciæ prius fuerunt de

timos tramites a calumniatium b iniquitates t expellat: & fiat tam iuris religiosissimus, c quàm victis hostibus, triumphator t magnificus.

¶ Circa arma & leges dicit Imperator se vigilasse. hoc dicit. Angelus.

¶ Quorum vtræque d viam cum summis e vigiliis, summaq; prouidentia, f annuente g Deo, perfecimus. ¶ Et bellicos h quidē sudores nostros Barbaricæ i gentes subiuga nostra t redactæ k cognoscunt: & tam Aphrica: l quā aliz t innumera prouinciæ m post tan

ci fieri vnum codicem clarum, & elucidatum. Secundo loco, ego Iustinianus habui respectum ad aliqua uolumina desperata, & inmensa, seu prolixa, & inhypita, & ex illis uoluminibus desperatis, compilarii feci librum Digestorum, seu pandectarum, & quasi per medium profundum uadens, iam per dei gratiam adimpleui illud opus digestorum, seu pandectarum, & hoc usque ibi, Cumque. Franci. de Aretio.

n ¶ Omnes verò. 3 vsque huc dixit qualiter bellicam curam habuit, nunc qualiter legalem. Accur.

o ¶ Promulgatis 3 s. a nobis. i. de nouo factis. Et est promulgare æquitatem iudem, & naturæ occultam iuris laqueis innodare. Componere autem est difficile promulgata, in ordinem compendiosè redigere, ut in componendo socius fuerit, in promulgando solus.

ADDITIO. Vel dic, q. promulgare legem est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, proferre, vel manifestare. Sed componere, propriè est disponere, constituere, quasi simul ponere, ut patet in glossa sequenti.

p ¶ Compositis 3 s. ab aliis, quas reformauimus in melius. Vel dic, compositis a nobis, quasi diceret compiliatis a nobis, quasi simul positos a nobis, quales sunt leges ff. & C. & aliorum imperatorum. suas enim & promulgauit, & composuit.

ADDITIO. (¶ & hanc differentiam notant Ioan. de Platea & Ioan. Fab. hic pro statutis quæ debent propriè, & strictè intelligi.

q ¶ Confusis. 3 in tribus codicibus positis, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano, ut C. de no. co. faci. l. j. in prin.

r ¶ Consonantiam. 3 in vnum codicem, quem non habemus, sed ex eo factus est iste quem habemus. Vel dicimus consonantiam, ut nulla possit ibi contrarietas reperiri, nullaque superuacua similitudo, ut C. de veteri. enu. l. j. circa princ.

s ¶ Tunc nostram. 3 i. statim post compositionem illius codicis, fecimus Digesta.

t ¶ Curam. 3 Et si ex paucis & tenuioribus releuati, ad summā, & plenissimam iuris emendationem peruenire properauimus, ut C. de veteri. enu. l. j. circa prin. Accur.

u ¶ Ad immentia 3 Nam erant tricies centena milia uersuum. (i. legū vel s. orum, vel responsorum) & duo milia librorum, & aliz multæ leges, ut C. de veteri. enu. l. j. s. sed cum omnia. & in procemio digestorum. s. antea t.

x ¶ Desperatum. 3 La Constantino. nam & Constantinus voluit hoc facere, sed non potuit.

y ¶ Profundum. 3 reperit enim omnium legum tramitem (qui ab urbe Romana condita & Romuleis descendit temporibus) ita esse confusum, ut in infinitum extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur. C. de veteri. enu. l. j. in prin. Accur.

z ¶ Celestis fauore. 3 subaudi mediante.

a ¶ Adimpleuimus. 3 Post digesta ergo, & post primam compositionem Codicis, quem non habemus, factus fuit hic liber, sed tamen ante compositionem secundi codicis, quem habemus. unde & quod hic dicitur, quandoque per C. corrigitur, ut facit de anno utili, qui obrinet secundum hunc librum in restitutione minorum, & maiorum, ut j. de act. s. rursus. secus est per codicem in dictis restitutionibus, ut C. de temp. in integ. resti. l. fin. Item in secunda eius compositione, facit mentionem in restitutionem iam compositarum, ut C. de emen. l. i. co. & secunda eius editione. l. j. s. fin. Accur.

¶ CVMQVE. ¶ Diuiditur in duas partes. Primò, ponit qualiter nian daut fieri hunc librum. Secundo, ponit causas per quas. Secunda ibi, ut liceat. CASVS. Quæ fuit iuuenis ab imperatore, Domine imperator, ane aliter adhuc vos habuistis circa leges? Et respondet Imperator, iudi filimi, condito codice, & digestorum uolumine, nolui adhuc quiescere

Romano Imperio: post defierunt: & post centum quinque annos redierunt: ut hic. & hoc innuit quando dicit, iterum, & quando dicit, post tanta temporum spatia &c. ut C. de offi. praf. pr. Aphr. l. j.

¶ OMNES. ¶ CASVS. Quæ fuit iuuenis ab imperatore. Domine Imperator dixistis quomodo vos habuistis probè circa arma: nunc

quæro qualiter vos habuistis circa leges? Et respondet imperator: Fili mi, circa leges me habui q. quasi omnes homines de mundo vtuntur legibus aliorum imperatorum: quas leges melius reformauit. Ecce enim erat olim tres codices, scilicet: Hermogenianus Theodosianus, Gregorianus, & aliz constitutiones extrauagantes sparsim scriptæ per quaternos, & leges prædictorum trium codicum, & aliarum constitutionum extrauagantium, quæ ualde erant confusæ: sed ego Iustinianus ex illis tribus codicibus, & ex aliis extrauagantibus constitutionibus se-

ta tenporum spatia, nostris victoriis a celesti numine præstitis, iterū ditioni Romanæ, nostroque additæ imperio protestantur. ¶ Omnes a verò populi legibus tam a nobis promulgatis, quàm compositis Preguntur. ¶ Et cum sacratissimas constitutiones antea confusas q in luculentam ereximus consonantiam, tūc nostrā extendimus curam t ad immentia u veteris prudentiæ volumina: & opus desperatum a, quasi per medium profundum y euntes, celestis fauore a iam adimpleuimus a.

¶ Dic promulgo, i. diuulgo publico, palā pronuntio. Festus. l. j. p. mulgatur, cum primū in vulgus edunt: cōponunt autē qñ sunt: ergo iste l. ab alijs factas promulgauit: suas vero, & cōposuit, & cōmulganit. Aeg. Perr. Hodie vo. o sunt tñ 62. libri tā digestorū quā C. sunt aut solū leges 12707. nam ff. v. nus hēt leges 2928. Inf 2234. ff. nouum 2983. C. 3608. tres lib. C. 954. Aeg. Perr. Inflationes factæ sunt ab Codicem. t Dic q. Iu stinianus se cit primò Codicem, quē non habemus, & quod hic dicitur, quē non habemus, ex trib. veteri bus, sed o fecit Digesta. tertio

¶ Quæ fuit iuuenis ab imperatore. Domine Imperator dixistis quomodo vos habuistis probè circa arma: nunc quæro qualiter vos habuistis circa leges? Et respondet imperator: Fili mi, circa leges me habui q. quasi omnes homines de mundo vtuntur legibus aliorum imperatorum: quas leges melius reformauit. Ecce enim erat olim tres codices, scilicet: Hermogenianus Theodosianus, Gregorianus, & aliz constitutiones extrauagantes sparsim scriptæ per quaternos, & leges prædictorum trium codicum, & aliarum constitutionum extrauagantium, quæ ualde erant confusæ: sed ego Iustinianus ex illis tribus codicibus, & ex aliis extrauagantibus constitutionibus se-

¶ Omnes verò. 3 vsque huc dixit qualiter bellicam curam habuit, nunc qualiter legalem. Accur.

¶ Promulgatis 3 s. a nobis. i. de nouo factis. Et est promulgare æquitatem iudem, & naturæ occultam iuris laqueis innodare. Componere autem est difficile promulgata, in ordinem compendiosè redigere, ut in componendo socius fuerit, in promulgando solus.

ADDITIO. Vel dic, q. promulgare legem est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, proferre, vel manifestare. Sed componere, propriè est disponere, constituere, quasi simul ponere, ut patet in glossa sequenti.

p ¶ Compositis 3 s. ab aliis, quas reformauimus in melius. Vel dic, compositis a nobis, quasi diceret compiliatis a nobis, quasi simul positos a nobis, quales sunt leges ff. & C. & aliorum imperatorum. suas enim & promulgauit, & composuit.

ADDITIO. (¶ & hanc differentiam notant Ioan. de Platea & Ioan. Fab. hic pro statutis quæ debent propriè, & strictè intelligi.

q ¶ Confusis. 3 in tribus codicibus positis, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano, ut C. de no. co. faci. l. j. in prin.

r ¶ Consonantiam. 3 in vnum codicem, quem non habemus, sed ex eo factus est iste quem habemus. Vel dicimus consonantiam, ut nulla possit ibi contrarietas reperiri, nullaque superuacua similitudo, ut C. de veteri. enu. l. j. circa princ.

s ¶ Tunc nostram. 3 i. statim post compositionem illius codicis, fecimus Digesta.

t ¶ Curam. 3 Et si ex paucis & tenuioribus releuati, ad summā, & plenissimam iuris emendationem peruenire properauimus, ut C. de veteri. enu. l. j. circa prin. Accur.

u ¶ Ad immentia 3 Nam erant tricies centena milia uersuum. (i. legū vel s. orum, vel responsorum) & duo milia librorum, & aliz multæ leges, ut C. de veteri. enu. l. j. s. sed cum omnia. & in procemio digestorum. s. antea t.

x ¶ Desperatum. 3 La Constantino. nam & Constantinus voluit hoc facere, sed non potuit.

y ¶ Profundum. 3 reperit enim omnium legum tramitem (qui ab urbe Romana condita & Romuleis descendit temporibus) ita esse confusum, ut in infinitum extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur. C. de veteri. enu. l. j. in prin. Accur.

z ¶ Celestis fauore. 3 subaudi mediante.

a ¶ Adimpleuimus. 3 Post digesta ergo, & post primam compositionem Codicis, quem non habemus, factus fuit hic liber, sed tamen ante compositionem secundi codicis, quem habemus. unde & quod hic dicitur, quandoque per C. corrigitur, ut facit de anno utili, qui obrinet secundum hunc librum in restitutione minorum, & maiorum, ut j. de act. s. rursus. secus est per codicem in dictis restitutionibus, ut C. de temp. in integ. resti. l. fin. Item in secunda eius compositione, facit mentionem in restitutionem iam compositarum, ut C. de emen. l. i. co. & secunda eius editione. l. j. s. fin. Accur.

¶ CVMQVE. ¶ Diuiditur in duas partes. Primò, ponit qualiter nian daut fieri hunc librum. Secundo, ponit causas per quas. Secunda ibi, ut liceat. CASVS. Quæ fuit iuuenis ab imperatore, Domine imperator, ane aliter adhuc vos habuistis circa leges? Et respondet Imperator, iudi filimi, condito codice, & digestorum uolumine, nolui adhuc quiescere

nij sunt: cñ sit notoriū, cuius occasione Ioā. hic. plenè examinat materiā notoriū.

¶ Quæ dicitio, p. p. sumpta significat bis hic, & ff. de leg. 3. l. si. deicōmif. fa. s. si quis decem. Im propriè verò pluries signat: ut ff. de edon. l. velut. s. hzc vox. Ang.

¶ Dic promulgo, i. diuulgo publico, palā pronuntio. Festus. l. j. p. mulgatur, cum primū in vulgus edunt: cōponunt autē qñ sunt: ergo iste l. ab alijs factas promulgauit: suas vero, & cōposuit, & cōmulganit. Aeg. Perr. Hodie vo. o sunt tñ 62. libri tā digestorū quā C. sunt aut solū leges 12707. nam ff. v. nus hēt leges 2928. Inf 2234. ff. nouum 2983. C. 3608. tres lib. C. 954. Aeg. Perr. Inflationes factæ sunt ab Codicem. t Dic q. Iu stinianus se cit primò Codicem, quē non habemus, & quod hic dicitur, quē non habemus, ex trib. veteri bus, sed o fecit Digesta. tertio

¶ Quæ fuit iuuenis ab imperatore. Domine Imperator dixistis quomodo vos habuistis probè circa arma: nunc quæro qualiter vos habuistis circa leges? Et respondet imperator: Fili mi, circa leges me habui q. quasi omnes homines de mundo vtuntur legibus aliorum imperatorum: quas leges melius reformauit. Ecce enim erat olim tres codices, scilicet: Hermogenianus Theodosianus, Gregorianus, & aliz constitutiones extrauagantes sparsim scriptæ per quaternos, & leges prædictorum trium codicum, & aliarum constitutionum extrauagantium, quæ ualde erant confusæ: sed ego Iustinianus ex illis tribus codicibus, & ex aliis extrauagantibus constitutionibus se-

¶ Omnes verò. 3 vsque huc dixit qualiter bellicam curam habuit, nunc qualiter legalem. Accur.

¶ Promulgatis 3 s. a nobis. i. de nouo factis. Et est promulgare æquitatem iudem, & naturæ occultam iuris laqueis innodare. Componere autem est difficile promulgata, in ordinem compendiosè redigere, ut in componendo socius fuerit, in promulgando solus.

ADDITIO. Vel dic, q. promulgare legem est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, proferre, vel manifestare. Sed componere, propriè est disponere, constituere, quasi simul ponere, ut patet in glossa sequenti.

p ¶ Compositis 3 s. ab aliis, quas reformauimus in melius. Vel dic, compositis a nobis, quasi diceret compiliatis a nobis, quasi simul positos a nobis, quales sunt leges ff. & C. & aliorum imperatorum. suas enim & promulgauit, & composuit.

ADDITIO. (¶ & hanc differentiam notant Ioan. de Platea & Ioan. Fab. hic pro statutis quæ debent propriè, & strictè intelligi.

q ¶ Confusis. 3 in tribus codicibus positis, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano, ut C. de no. co. faci. l. j. in prin.

r ¶ Consonantiam. 3 in vnum codicem, quem non habemus, sed ex eo factus est iste quem habemus. Vel dicimus consonantiam, ut nulla possit ibi contrarietas reperiri, nullaque superuacua similitudo, ut C. de veteri. enu. l. j. circa princ.

s ¶ Tunc nostram. 3 i. statim post compositionem illius codicis, fecimus Digesta.

t ¶ Curam. 3 Et si ex paucis & tenuioribus releuati, ad summā, & plenissimam iuris emendationem peruenire properauimus, ut C. de veteri. enu. l. j. circa prin. Accur.

u ¶ Ad immentia 3 Nam erant tricies centena milia uersuum. (i. legū vel s. orum, vel responsorum) & duo milia librorum, & aliz multæ leges, ut C. de veteri. enu. l. j. s. sed cum omnia. & in procemio digestorum. s. antea t.

x ¶ Desperatum. 3 La Constantino. nam & Constantinus voluit hoc facere, sed non potuit.

y ¶ Profundum. 3 reperit enim omnium legum tramitem (qui ab urbe Romana condita & Romuleis descendit temporibus) ita esse confusum, ut in infinitum extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur. C. de veteri. enu. l. j. in prin. Accur.

z ¶ Celestis fauore. 3 subaudi mediante.

a ¶ Adimpleuimus. 3 Post digesta ergo, & post primam compositionem Codicis, quem non habemus, factus fuit hic liber, sed tamen ante compositionem secundi codicis, quem habemus. unde & quod hic dicitur, quandoque per C. corrigitur, ut facit de anno utili, qui obrinet secundum hunc librum in restitutione minorum, & maiorum, ut j. de act. s. rursus. secus est per codicem in dictis restitutionibus, ut C. de temp. in integ. resti. l. fin. Item in secunda eius compositione, facit mentionem in restitutionem iam compositarum, ut C. de emen. l. i. co. & secunda eius editione. l. j. s. fin. Accur.

¶ CVMQVE. ¶ Diuiditur in duas partes. Primò, ponit qualiter nian daut fieri hunc librum. Secundo, ponit causas per quas. Secunda ibi, ut liceat. CASVS. Quæ fuit iuuenis ab imperatore, Domine imperator, ane aliter adhuc vos habuistis circa leges? Et respondet Imperator, iudi filimi, condito codice, & digestorum uolumine, nolui adhuc quiescere

¶ Omnes verò. 3 vsque huc dixit qualiter bellicam curam habuit, nunc qualiter legalem. Accur.

¶ Promulgatis 3 s. a nobis. i. de nouo factis. Et est promulgare æquitatem iudem, & naturæ occultam iuris laqueis innodare. Componere autem est difficile promulgata, in ordinem compendiosè redigere, ut in componendo socius fuerit, in promulgando solus.

ADDITIO. Vel dic, q. promulgare legem est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, proferre, vel manifestare. Sed componere, propriè est disponere, constituere, quasi simul ponere, ut patet in glossa sequenti.

p ¶ Compositis 3 s. ab aliis, quas reformauimus in melius. Vel dic, compositis a nobis, quasi diceret compiliatis a nobis, quasi simul positos a nobis, quales sunt leges ff. & C. & aliorum imperatorum. suas enim & promulgauit, & composuit.

ADDITIO. (¶ & hanc differentiam notant Ioan. de Platea & Ioan. Fab. hic pro statutis quæ debent propriè, & strictè intelligi.

q ¶ Confusis. 3 in tribus codicibus positis, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano, ut C. de no. co. faci. l. j. in prin.

r ¶ Consonantiam. 3 in vnum codicem, quem non habemus, sed ex eo factus est iste quem habemus. Vel dicimus consonantiam, ut nulla possit ibi contrarietas reperiri, nullaque superuacua similitudo, ut C. de veteri. enu. l. j. circa princ.

quiescere sed nisi pro tribus sapientibus curis meæ, scilicet pro Triboniano, qui erat doctor legum, & in dignitate quaestoria tunc positus. Item nisi pro Theophilo & Dorotheo, qui erant illustres viri, & antecessores nostri: quia forte fuerant cum præcedentibus imperatoribus: qui tres viri de tribus poterant commendari. Primo de solertia: quia valde intell...

¶ Apud Du. sic legit, & ex flore sacri palatii nostri, & ex consule, al. deest, & ex consule, vt & apud The. Questore forte: eū te ste Suida qstor fuerit & j. de lib. berinis. §. & deducit de triboniano vi ro excelso flore co. stro, &c. Vide ad hæc si libet Crinitū li. de hon. di. x. c. xij.

¶ Fortē an tecefforib. ab antef. deos. præf. deo: nā aī & præ in p. positione idē sunt. hi aī antef. res dicebā tur tpe Iu. stiniani quos nunc vulgo p. fides, seu p. fides voca mus q. locū cipū locū in puenit. publicis ob tinet sape. vñ & rex nī ita scri bit. Auoꝝ p. fides de Paris &c. sic luxata diu loci h. lectione in mēbra redi bit Aeg. Perri. Alicia. lipa rer. s. c. 10. putat legū professores dici Iusti niano antef. fores: quod p. eant scola stici, eos docendo q. sniam seq. Franci Bal dui hoc lo. co. Aemili. en Ferget. i. suis notis ad Inst. exi stimat hnc voce ligni. ratē, aut of. ficiū signa. ri ab antef. dēdo. quē admodum Prætores

¶ Atribus viris illustribus (inbēte Iust. niano) liber Institutionū pro facili iuuenū eruditione compositus est. h. d. Angelus.

¶ Cumq; hoc, Deo propitio, b. peractum est: Triboniano d. viro magifico magistro, t. et Exquæ. storo re t. & excelsio sacri palatii nostri, necnō Theophilo, & Dorotheo viris illustribus antecessorib. h. nostris: (quorū i. omniū solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem, iam ex multis rerum argumentis accepimus) conuocatis, mandauimus specialiter, vt ipsi nostra auctoritate, nostrisque iussionibus, Institutiones, componerent: Vt liceat vobis p. prima legum cunabula, non ab antiquis fabulis & discere, sed ab Imperia. li. splendore appetere, & tam au res, quā animi vestri nihil inuti. le, nihilque perperam, positum, sed t. quod in ipsis rerum obti. nent argumentis, accipiant. Et qd. priori tempore, vix t. post qua. driennium t. prioribus continge. bat, vt tunc constitutiones Imper. atorias legerent: hoc vos a pri. mordio ingrediamini, digni tā to honore, tantaque reperti felici. tate, vt & initiū vobis, & finis e. legum eruditionis a voce princi. pali procedat.

extiterent: præsumitur pro eis. ff. de re mili. l. non omnes. §. a barbaris. de præteritis enim sumimus coniecturam ad futura. ff. de accu. l. si cui. §. iisdem. & quandoque occultam coniecturam sumimus ad præteritum, vt Cad. legem. Iul. de adul. l. si ij qui adulterij. vide glo. in ca. scribam. de præsump.

k. q. Ex multis rerum argumentis. j. i. ex multis rebus vel negotiis, quæ sunt argumenta d. Accur.

ADDITIO. Vnde dicit proverbiū: Opus laudat magistrum. sic in authen. de monachis. §. sancimus. colla. j.

l. q. Accepimus. j. recepimus. Accur.

m. q. Mandauimus. j. i. præcepimus.

n. q. Sufationibus. j. in bonam partem accipe. aliās in malam accipitur: vt ff. de ser. cor. l. j. §. persuadere. & C. de fur. & ser. cor. l. si quis seruo alie no suauiter.

o. q. Institutiones. j. ideo sic dictas, quia in statum Romani iuris nostrā erigunt intelligentiam: vt j. cit. j. §. his igitur.

p. q. Vobis loquitur iuuenibus.

q. q. Cunabula. j. per simile loquitur: quia sicut in cunis infantes primō morantur: ita iuris præceptor Institutiones primō legere debet. ff. de off. præf. pr. l. j. §. his cunabulis.

r. q. Fabulis. j. quia in antiquis Institutionibus erant fabulæ: quæ fabulæ nec veræ, nec uerisimilia continebant, secundum Tullium lib. j. de inuentione.

ADDITIO. Et ideo tangit hic Ange. quibus libris sit fides adhibenda.

s. q. Ab imperiali splendore. j. i. ab Imperatore qui splendet.

t. q. Nihil inutile. j. quo ad animum: vel nihil inutile, id est, inusitātū, quia uerō. colla. vij. & ff. de legi. & senatuf. con. l. iur. & l. seq.

y. q. Legerent. nam & olim a principio legebant imperiales constitu. tiones. scilicet Institutiones antiquas: vt in prooemio digestorum §. discipuli. Accur.

z. q. Primordio. j. i. tantum primo anno proficietis quantum proficie. bati in quatuor. Et nota, q. adulatur nobis imperator. Acc.

a. q. Digni vobis dico digni &c.

b. q. Initium. j. liber iste.

c. q. Finis. j. i. Codex. Nam primo anno Institutiones legi debent: in quinto legitur Codex: vt in prooemio digestorum §. præf. responis. ibi, quibus si bene. Accur.

d. q. Principali. j. i. principis. Et nota, q. hæc scientia caput habet & fi. nem. licet in alijs artibus hoc non sit, licet uilissimæ sint: vt in prooemio digestorum §. sed quia. Accur.

¶ Igitur. Iste §. diuiditur in duas partes. Primō ponit qualiter mandat diuidi hunc librum in quatuor libros. Secundō ponit quid continetur in his quatuor libris. Tercio ibi, in quibus. Item prima subdividitur in duas partes. Nam primō ponit didicim: secundō eius cau. sam. Secundo ibi, vt sint. ¶ CASVS. Dicit Imperator Iustina. nus in hoc §. quā se commendans: Quid feci ego post omnia prædi. cta, & post compositionem Codicis, & post opus Digestorum, seu Pan. dectarum, (quam compilationem digestorum feci per Tribonianum, & sapientes alios) & post librum institutionum? Ego præcepi prædi. ctis tribus, scilicet, Triboni. Theo. & Doro. vt volumen Instit. quod fecerant, in quatuor libros diuiderent. quod fecerunt. Primus liber Instit.

in tribus hic commendatur, qui sunt huic arti intenti. Primō in so. lertia. i. in cautela, vel ingenij scientia: vt l. j. C. si ina. fac. alie. fac. sine de. cre. ra. ha. Dicitur autē solers e. a solum, quod est totā, & ars artis: quā totus ex arte consistens: j. vt est doctus aduocatus, qui sæpe publicis ac. priuatis in rebus, lap. a erigit sua industria: causam perditam restauras.

fatigata reparans: libris multo tempore protra. ctis finem imponens. & quemadmodum miles strenuus clypeis, & tho. racibus reipublicam, sic aduocatus peritus glo. riosa voce, & solertia pa. triam parentisque salu. at, & protegit. C. de ad. uo. diuer. iudi. l. aduo. cati. j. Item in legum magi. stria scientia. Eligendus est enim talis magister, qui in se laudabilem vi. ram probis moribus mō strauerit: & docendi pe. ritiam: facundiam dicen. di, interpretandique sub. tilitatem, & copiam dis. ferendi se habere pare. fecerit: ut C. de profes. qui in vt. Con. l. j. lib. xij. Item in fidelitate. nam ex quo hætenus fideles

deleg. nobis in aliquib. ut legit Aem. Ferret. q. x. p. r. Th. t. per in ali quib. Sed excussum lectionem confirmat Th. t. abest a nonnullis, & The. d. Nota ex vnico actu non præli mi quē. bā nū. uel ma. lū seu mcr. catorē: sed ex plurib. actibus: vt puta, si ali. qs pluries bene & cor recte ipref sit librum præsumit q. adhuc bene & cor recte im. primet. Ex mente Pe. de Bel. Pe. si. & aliorū

diuifio. Et hic in iure diuer. sis noib. nū cupat, f. i. ū. sceptor: & opinatori: vt C. de ex. act. trib. l. misi. b. Et iō præ tes & recto res ciuitatū nō dērent posse inge. rere pōnā sanguinis Quis prium de scō ob. seruet: vt hic p. Ang. c. Vide Io. And. i. cle. j. de offi. deleg. nobis in aliquib. ut legit Aem. Ferret. q. x. p. r. Th. t. per in ali quib. Sed excussum lectionem confirmat Th. t. abest a nonnullis, & The. d. Nota ex vnico actu non præli mi quē. bā nū. uel ma. lū seu mcr. catorē: sed ex plurib. actibus: vt puta, si ali. qs pluries bene & cor recte ipref sit librum præsumit q. adhuc bene & cor recte im. primet. Ex mente Pe. de Bel. Pe. si. & aliorū

diuifio. Et hic in iure diuer. sis noib. nū cupat, f. i. ū. sceptor: & opinatori: vt C. de ex. act. trib. l. misi. b. Et iō præ tes & recto res ciuitatū nō dērent posse inge. rere pōnā sanguinis Quis prium de scō ob. seruet: vt hic p. Ang. c. Vide Io. And. i. cle. j. de offi. deleg. nobis in aliquib. ut legit Aem. Ferret. q. x. p. r. Th. t. per in ali quib. Sed excussum lectionem confirmat Th. t. abest a nonnullis, & The. d. Nota ex vnico actu non præli mi quē. bā nū. uel ma. lū seu mcr. catorē: sed ex plurib. actibus: vt puta, si ali. qs pluries bene & cor recte ipref sit librum præsumit q. adhuc bene & cor recte im. primet. Ex mente Pe. de Bel. Pe. si. & aliorū

diuifio. Et hic in iure diuer. sis noib. nū cupat, f. i. ū. sceptor: & opinatori: vt C. de ex. act. trib. l. misi. b. Et iō præ tes & recto res ciuitatū nō dērent posse inge. rere pōnā sanguinis Quis prium de scō ob. seruet: vt hic p. Ang. c. Vide Io. And. i. cle. j. de offi. deleg. nobis in aliquib. ut legit Aem. Ferret. q. x. p. r. Th. t. per in ali quib. Sed excussum lectionem confirmat Th. t. abest a nonnullis, & The. d. Nota ex vnico actu non præli mi quē. bā nū. uel ma. lū seu mcr. catorē: sed ex plurib. actibus: vt puta, si ali. qs pluries bene & cor recte ipref sit librum præsumit q. adhuc bene & cor recte im. primet. Ex mente Pe. de Bel. Pe. si. & aliorū

durat vsque de rerum diuisione. Secundus, de hereditatibus ab intest. Tertius, de obligationibus. Quartus, abinde vsque ad finem huius voluminis. & hoc fieri feci, scilicet h. in fin. in quatuor libros partiti, ad similitudinem quatuor elementorum, scilicet, aquae, terrae, ignis, & aeris: quia sicut ex his omne corpus gubernatur humanum: ita ex hoc volumine Institutionum per quatuor libros partito seu diuiso iuuenes sustinentur, id est, adiuvantur: ut postea possint securè accedere ad libros legales: ex quo in istis Institutionibus primò studuerint. Et hoc vsque ad §. in quibus Franc. Are.

Institutionum liber multa declarans obsequia, in quatuor libros diuisus est. h. d. Ange. Aretinus.

Igitur post libros quinquaginta Digestorum, seu Pandectarum, in quibus omne ius antiquum collectum est: quos, per eundem uirum excelsum Tribonianum, nec non ceteros viros illustres, & facundissimos confecimus, in hos quatuor libros easdem Institutiones partiti iussimus. & ut sint totius legitime scientiae prima elementa. In quibus breuiter expositum est, & quod antea obtinebat, & quod postea desuetudine innumbratum, Imperiali remedio illuminatum est.

In quibus breuiter expositum est, & quod antea obtinebat, & quod postea desuetudine innumbratum, Imperiali remedio illuminatum est.

In hoc §. Imperator adtribuit robur huic libro institutionum. & hoc sit loco summa usque ad §. Summa itaque.

Quas ex omnibus antiquorum Institutionibus, & praecipue ex commentariis Caii nostri, tam

libri qui appellatur liber rerum cotidianarum, etiam ex multis commentariis ab ipso Caio factis. Et praedicti tres sapientes, scilicet Tribonianus, Theophilus, & Doro, qui hunc librum composuerunt (sicut diximus) in quatuor libros diuiserunt, tam bene compositum, & diuisum in nostra praesentia attulerunt, quem nos ipsi legimus, & bene compositum inuenimus, sic quod illud liberum Institutionum approbauimus, & plenum robur ei accommodauimus, ita quod volumus, ut tantum valeat leges istarum Institutionum, quantum ualent leges in nostro Codice positae extra calum: vel quum ualent illae positae in hoc usque ad §. Summa.

Institutionum, quam rerum quotidianarum, aliisque multis commentariis composita: cum tres viri prudentes praedicti, nobis obtulerunt: & legimus, & recognouimus, & plenissimum nostrarum Constitutionum robur, eis accommodauimus.

Hic Imperator exhortatur iuuenes ad studium, & fructum pollicetur, docens alacriter, & uoluntarie ac solacitè ius civile esse addiscendum. & hoc sit loco summa usque ad finem, Are.

Summa itaque ope, & alacri studio has leges, nostras accipite: & uosmetipsos, sic eruditos ostendite, ut spes uos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfectio, posse etiam nostram rempublicam, in partibus eius uobis credendis gubernari. D. Constantinopoli. xj. Kalend. Decembr. D. Iustiniano. P. P. iij. Conf.

quod illud liberum Institutionum approbauimus, & plenum robur ei accommodauimus, ita quod volumus, ut tantum valeat leges istarum Institutionum, quantum ualent leges in nostro Codice positae extra calum: vel quum ualent illae positae in hoc usque ad §. Summa.

Quas, scilicet Institutiones, & accipe, legimus, & recognouimus, f. esse compositas ex omnibus &c.

Caii nostri. & commentariis dico factis super libros Institutionum antiquarum. & in omni e. Et ideo aduerte, quod in singulis diebus continebat, qualiter iudicarent. Cum tres, interposita est. S. V. M. A. I. T. A. Q. V. E. C. A. S. V. S. In hoc §. concludit Iustinianus: & loquitur iuuenibus seu rudibus dicens: O iuuenes, accipite hunc librum Institutionum alacriter: & uiriliter in eo studete. Et postquam ipsum studueritis, & in ipso & in aliis libris legalibus: seu alios libros legalium sciueritis: vos eritis gubernatores reipublicae, & nostrarum ciuitatum, seu provinciarum, propter sapientiam, & doctrinam uestram: quia citius uiri periti, & docti eliguntur in reipublica regendam, quam laici. & hoc dicit tota ista constitutio. Franc. de Are.

perfectio. Theo. Ha. Ioan. Duz. & in omni e. Et ideo aduerte, quod in singulis diebus continebat, qualiter iudicarent. Cum tres, interposita est. S. V. M. A. I. T. A. Q. V. E. C. A. S. V. S. In hoc §. concludit Iustinianus: & loquitur iuuenibus seu rudibus dicens: O iuuenes, accipite hunc librum Institutionum alacriter: & uiriliter in eo studete. Et postquam ipsum studueritis, & in ipso & in aliis libris legalibus: seu alios libros legalium sciueritis: vos eritis gubernatores reipublicae, & nostrarum ciuitatum, seu provinciarum, propter sapientiam, & doctrinam uestram: quia citius uiri periti, & docti eliguntur in reipublica regendam, quam laici. & hoc dicit tota ista constitutio. Franc. de Are.

perfectio. Theo. Ha. Ioan. Duz. & in omni e. Et ideo aduerte, quod in singulis diebus continebat, qualiter iudicarent. Cum tres, interposita est. S. V. M. A. I. T. A. Q. V. E. C. A. S. V. S. In hoc §. concludit Iustinianus: & loquitur iuuenibus seu rudibus dicens: O iuuenes, accipite hunc librum Institutionum alacriter: & uiriliter in eo studete. Et postquam ipsum studueritis, & in ipso & in aliis libris legalibus: seu alios libros legalium sciueritis: vos eritis gubernatores reipublicae, & nostrarum ciuitatum, seu provinciarum, propter sapientiam, & doctrinam uestram: quia citius uiri periti, & docti eliguntur in reipublica regendam, quam laici. & hoc dicit tota ista constitutio. Franc. de Are.

Conf. Theophilus pie. risque: tam mea collatum.

Is in omnibus & Th. Duz. rem quod per. Deest. Du. Continuatione.

Digesta vbi dicantur.

Multo aliquid quod olim digestum scribebatur per duplex dd. vel per d. & g. & postea per vitium scriptorum corruptum fuit: sed hoc non est verum: imò debet scribi per duplex ff. quia ille liber fuit digestus secundario per duos Friderichos Imperatores: à quorum cui libet nomine sumpta est prima littera f. & sic erunt duo ff.

Pandectarum, à pan, quod est totum, & decten, quod est doctrina: quia ibi est doctrina omnium iurisconsultorum: ut C. de uet. iure enul. l. j. sed cum omnia, in ff. hic leguntur.

Quos, & quinquaginta libros digestorum. Accur.

Necnon ceteros, & x. v. permissu Iustiniani electos: ut C. de uet. iure enul. l. j. sed cum omnia, in ff. l. j. & sic omnia.

Eisdem institutionibus, id est ea, iam instituta. vnde collige hunc librum, sumptum ex volumine digestorum, vel proprie dicitur, Institutiones quas mandauit fieri: nunc mandat parti. Nam partito animi legentis incitat: mentem intelligentis praeparat: memoriam artificiosè reformat: ut infra, de leg. §. sed non usque, & ff. de dol. ma. & me. ex ep. l. j.

Iussimus, quasi dicat Institutiones iussimus fieri ex libris antiquorum: ita ut continerent quicquid rebus, quae in presenti xuo in usu vertuntur, consentaneum est: ut C. de uet. iure enul. l. j. sed cum prospectum, sed ex collatione.

Prima elementa, quia sicut ex quatuor elementis omnia corpora consticiuntur, ut terra, & aqua, & ignis, & aere, id est, ex viribus horum quatuor elementorum totus mundus gubernatur, ita hic liber comprehendit omnia iura. Et no. quod terra est frigida, & sicca aqua frigida. & humidus: ignis calidus, & siccus: aer calidus, & humidus. Primum habet naturam melancholicam. Secundum, scilicet aqua, phlegmaticis, ignis cholericis, sanguis respondet aeri.

IN QVIBVS. CASVS. Quidam quaesuit ab Imperatore: Domine Imperator quare est materia istarum Institutionum? Et ipse respon. sicut ex auro, & argento, seu ex materia auri fit annulus: ita istae Institutiones factae sunt ex eo, quod olim erat in usu ex legibus antiquis, & ex eis legibus antiquis, quae in usu esse desierunt. Sed ego Iusti. eas illuminauis, & ad vltim reduxi, in hoc libro Institutionum eas ponendo, siue faciendo eas componi. hoc dicit vsque ad §. quas ex omnibus.

In quibus, Institutionibus.

Obtinuit: ut iterum in usu: & nunc desit. Accur.

De consuetudine, No. legem tolli per desuetudinem, vel per contrariam consuetudinem, & iterum eandem consuetudinem per superuenientem legem tolli. ff. de sepul. viol. l. iij. §. diuus. Hadrianus. in gl. iij. & in auth. de h. & al. §. j. alius §. sed quoniam col. j. Et ibi dicit, Ab Imperiali & est optimum exemplum C. de iudi. rem non nouam.

VAS EX OMNIBVS. CASVS. Dicit Iusti. praedicti tres viri, scilicet Tribonianus, Theophilus, & Doro, composuerunt has Institutiones: ex antiquis Institutionibus, quas non habemus, ex commentariis, id est, glosis Caii, quas gl. fecit ipse Caius, ad expositionem praedictarum Institutionum antiquarum, & ad expositionem cuiusdam

uenes, accipite hunc librum Institutionum alacriter: & uiriliter in eo studete. Et postquam ipsum studueritis, & in ipso & in aliis libris legalibus: seu alios libros legalium sciueritis: vos eritis gubernatores reipublicae, & nostrarum ciuitatum, seu provinciarum, propter sapientiam, & doctrinam uestram: quia citius uiri periti, & docti eliguntur in reipublica regendam, quam laici. & hoc dicit tota ista constitutio. Franc. de Are.

Ope, quantum ad corpus. vnde Vergil. Labor omnia uincit Improbis. Accur.

Et alacri, Affectio enim operi tuo nomen imponit: ut C. ad legē. Cor. de fca. l. j. ff. de fur. l. qui iniuri. in princip.

ADDITIO. Vnde Ange. s. in proe. ponit hos ver. Si quis forte uelit iurisconsultus haberi: Continuet studium, uelit à quocunque doceri: Inuigilet: nec vincat eum torura laboris. Fortior insurgat, cunctisque recenter horis.

Leges nostras, Institutionum. Accur.

Ostendite, & ita proficite in hoc libro: vel ita moribus informati sitis. Nam boni mores plusquam diuitie operantur: ut ff. de tu. & cu. da. ab his. l. scire. §. cum reliquis. & ff. de uerb. obl. l. si quis stipulatus. in fi.

Ut spes, i. h. c. spes, fit de uobis nostram rempub. posse gubernari.

Perfectio, i. lectis aliis libris.

Nostram, & alias uestram.

Eius, & reipublicae. Accur.

Vobis, i. a uobis credendis, lectis etiā aliis libris. vel si habes credendam, i. committendam uobis: datur legatur. & hoc dico, legitimo opere perfecto. i. cum quinquennio legeris, nam tunc opus consummatur in prooemio. ff. §. sed quia solitum. Et quod dicit, in partibus eius. ideo est: quia multae sunt partes eius: ut praefectura, consulatus, & aliae multae: ut patet ex tractatibus de officiis in ff. & in C.

Credendis, i. quia creditur, secundum primam expositionem. vel si habes credendam, dic ut in gl. §. Accur.

DE IUSTITIA ET IVRE. Iustinianus tractaturus iura populi Romani, praemittit de iustitia, quae est mater iuris: & ideo ab ea incipit, sic obligatio mater est actionis, ut ff. de procura. l. j. c. p. & de act. in principio.

ADDITIO. Aduerte hic inquantum gl. dicit: quod iustitia est mater iuris. dic hoc uerum, si consideretur ius prout est in actu, scilicet si prout est in habitu hominis, quia ius & iustitia tuac fuerunt, & sunt simul omni tempore. Iason.

Et intro, scilicet quod ius iustitiam prosequitur, ut minister vel filius. Sed quare de hoc ponitur in rubrica, cum in textu nihil dicatur definitio, licet diuidendo sic? Respondent quidam, ideo non ponit in textu de iure, ne grauaret rudes animos, secundum Py. quod nihil est h. Vel dic hoc plerumque fieri, ut aliquid ponatur in rubrica, quod in textu non ponitur, ut C. de relig. & sum. fu. & de alex. lu. nam nihil in textu ibi dicitur de iudo alex. Vel dic (quod est uerius) ut definitur, ut dicemus j. c. tit. §. iuris praeccepta. in glo. i.

Iustitia

est, Nam quod quisque &c. & ibi, Quod uerū &c.

2. Sed ius quidem &c. diximus populos commune aut proprium ius habere seu &c.

b. Ciuitate appellatur. 3. nomen illius ciuitatis ubi factum est ius ciuile, debet ei imponi.

c. Solonis. 3. nomina sunt compositorum statutorum in illis ciuitatibus, sicut si appellaret quis ius ciuile boni statum à compositoribus inuentum, & consilio confirmatum.

d. Non errauerit. 3. imò bene dixerit.

e. Sic enim & ius. 3. d. pro se tantum compositorum taliter esset generalis lex: ut i. e. s. lex est.

f. De hoc, si iure ciuili generali potest hic intelligi vel loqui. Acc.

g. Ius Quiritium. 3. pro eodem, licet nomina mouet.

h. A Quirino. 3. qui fuit eorum rex, dictus à qui is, quod est hasta: quia magna hasta in bello utebatur.

i. Ciuitatis 3. sed simpliciter dicitur ius ciuile.

k. Nostrum. 3. Romanorum, per excellentiam.

l. Ius. 3. ciuile Romanorum, si est proprium: vel generale, si est factum ut sit generale.

m. Vergilius idem in apostolo. nam Paulus in diuina scriptura inuenitur. Item ubi dicitur sapiens, intelligitur Salomon.

n. AVTE. 3. 1. Primum ponitur vnum dictum. Secundum ponitur ratio, quare ius gentium fuit inuentum. Tertiū ponitur effectus: siue ponuntur inuentiones iuris gentium. Secunda ibi, Nam ulu. Tertia ibi, Bella.

o. CASVS. Quamuis in superiori §. tractauerit de iure gentium & ciuili quia tamen de iure gentium non tractauit ibi plenè: ideo hic plenius tractat, repetendo etiā de eo quod dixerat. Et diuidit hūc §. in tres partes: sicut §. d. cum est. In quarum prima parte dicitur, quod ius gentium est commune omnibus hominibus de mun. 2. Secūdo reddit rationem, quare ius gentium fuit inductum: quare ratio talis est, Homines indigent aliquibus statutis: & ideo multa inter se statuerunt, quæ dicuntur ius gentium: & maxime bella, & captiuitates, & seruitutes sunt à iure gentium: quæ se uidentur sunt contrarie iuri naturali: quia de iure naturali omnes homines liberi nascebantur. Tertiū dicit, quod ex hoc iure gentium sunt introducti quasi omnes contractus: de quibus multa exempla ponit in textu. hoc dicit utique ad §. constat.

p. Ius autem. 3. autem pro sed. & repetit de iure gentium, ut aliquid addat.

q. Omni humano. 3. Sed nunquid plura humana genera sunt? Respond. non. expono. 2. ergo. i. omnibus hominibus.

r. Nam vsu. 3. ab initio enim pauci erant homines: indiguerunt tamen aliquo communi vsu: & quanto plures fuerunt, tunc magis suas consuetudines habebant, & statuta: puta ut nullus uineam, vel hortum alterius intraret. & hoc sequitur, & probatur. ff. de iusu. & iure. l. ex hoc iure.

s. Bella. 3. sed quomodo à iure descendit bellum, cum sit à iure prohibitum: ut ff. de usufr. l. quisquis. Respond. loquitur de eo, quod à populo Romano est indictum hostilibus: ut ff. de cap. & postli. reuer. l. hoc nedū istis. §. in bello. Item propulsare violentiam: quod est licitum: ut ff. de decur. l. iusti. & iur. l. vi m. & ff. de vi & vi arma. l. §. vim vi. cum moderamine sed etiam eos iuuantes secundum Io. & doct.

t. Idē Bar. & N. & v. de gl. simili. in l. ex hoc iure. ff. de iur. & iur. & in l. r. Penē J. penē dicitur propter quatuor contractus: ut propter stipulationē: ut J. de ac. §. de constituta. Item propter literarum obligationē: ut J. de lit. oblig. Item propter contractum emphyteuticum: ut J. de loca.

u. de pact. Item propter sponsalitiū largitionē, i. donationē propter nuptias: ut in auct. vi. spon. arg. §. 1. & ij. colla. ix. Et nota quod hic dicitur omnes contractus esse de iure gentium: sed non omnes obligationes. nam quæ ex maleficio vel quatuor sunt, non sunt de iure gentium, sed vel à lege xij. tabularum, vel ab alia lege.

v. Ius autem gentium omni humano generi commune est. Nam vsu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humane iura quædam sibi constituerunt. Bella etenim orta sunt, & captiuitates secutæ, & seruitutes, quæ sunt naturali iuri contrariæ. Iure enim naturali omnes homines ab initio liberi nascebantur. Et ex hoc iure gentium omnes penē contractus introducti sunt: ut emptio, & venditio, locatio, & conductio, societas, depositum, mutuum, & alij innumerabiles.

w. Ius scriptum consistit in sex partibus hic nominatis. h. d. cum quo concordat secunda distinctio. §. lex est, secundum Are.

x. CA SVS. Vidimus de iure naturali in principio huius tituli. Item vidimus de iure gentium §. proximo. Item vidimus de iure gentium, & ciuili mixtum §. ius autem ciuile: vsque ad §. ius autem gentium. Sed quia de iure ciuili non plenè tractatum est, ideo tractabitur in hoc §. sequenti ad §. sed naturalia. Et ideo diuide aliter hunc §. quā supra, secundum Franc. de Are. in sexdecim partes, vsque ad §. ex non scripto. In prima parte dicitur, quod ius nostrum ciuile diuiditur in duas partes, scilicet in ius scriptum, & in ius non scriptum: & hoc ad similitudinem Græcorum, qui similiter iure scripto & iure non scripto utebantur. Secundū dicit, quod primum est videndum de iure scripto. Et est sciendum, quod ius scriptum constat ex sex partibus iuris, scilicet ex lege, & plebiscito, ex senatusconsulto, ex principum placitis, ex iurum edictis, & ex responsis prudentum. Tertiū dicit, quid est lex. Certe lex dicitur illa quam Romanus populus faciebat: consule senatorum interrogante populum: ut ecce quædo emergebat aliqua questio, quæ non erat soluta per aliquam legem, populus pulsabatur eam campana. Ad arengam. Ad arengam. Ad arengam. Et sic congregabatur populus Romanus, & tunc loquebatur magistratus senatorum, & dicebat populo ibi congregato, Domini mei, talis questio emergit de nouo, quam questionē non reperimus decissam in nostro iure, placet ne vobis, quod ad decisionē illius ita, & ita statuatur? Et populus simul vel diuisim clamabat, vel clamabant dicentes, Sic fiat vel sic fiat. & sic illud taliter constitutum dicebatur lex. Quarto dicit quid sit plebiscitum. Et certe plebiscitum dicitur illud ius quod plebs Romana faciebat tribuno plebeio, um interrogante plebem. Ecce enim quando emergebat aliqua questio pertinet ad plebem, seu plebeios, quæ non erat soluta per legem aliquam, pulsabatur cum quadam alia campana. Ad arengam. Ad arengam. Ad arengam. Et sic congregabatur plebs Romana. Et sic tunc surgebat magistratus, scilicet tribunus plebis, & dicebat plebi, Talis questio emerit, placet ne vobis, quod ad decisionē illius sic, vel sic statuatur? Et ipsi clamabant dicentes, Fiat, & sic, ergo illud taliter constitutum appellatur plebiscitum. Quinto dicit. Diximus quod lex fit à populo, & plebiscitum à plebe. Sed quæ differentia est inter populum, & plebem? Respond. Populus est genus, quia appellatione populi omnes ciues Romani continentur, scilicet ceteri, nobiles, patricii, & senatores, & ignobiles. Plebs vero sine patriciis, & senatoribus ceteros ciues significat. Sexto respondet cuidam tacite questionī, nam posset aliquis dicere, Nunquid tantum ualent plebiscita, quantum leges? Et dicitur quod sic, ex quo fuit facta quædam lex quæ appellatur Hortensia, in qua continetur, quod plebiscita obtinent vim legum. Septimo, quid est senatusconsultum? Et certe senatusconsultum est statutum à senatoribus compositum, siue leges à senatoribus promulgatæ. Octauo respondet cuidam tacite questionī, nam aliquis posset dicere, Sanatusconsultum videntur superflua, nonne sufficiunt leges, & plebiscita? Respondet dicens, quod senatusconsultum non sunt superflua. Nam populus Romanus erat tantum augmentatus, quod erat quodammodo impossibile, quod semper quando debebant fieri aliquæ leges nouæ, quod populus, & plebs congregari possent. Et ideo utile visum fuit populo, quod senatores possent iura condere sine populo, & plebe, & sic quando congregabatur populus, consul senatorum interrogabat. Non quod illi principis placitum: Dicitur lex Imperialis. nam quod principis placitum, pro lege struatur. Decimo

& conduc. §. adeo. Item propter sponsalitiū largitionē, i. donationē propter nuptias: ut in auct. vi. spon. arg. §. 1. & ij. colla. ix. Et nota quod hic dicitur omnes contractus esse de iure gentium: sed non omnes obligationes. nam quæ ex maleficio vel quatuor sunt, non sunt de iure gentium, sed vel à lege xij. tabularum, vel ab alia lege.

seruitutes, & contractus: quibusdam exceptis. h. d. usque ad §. Constat. Areti.

Ius autem gentium omni humano generi commune est.

Nam vsu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humane iura quædam sibi constituerunt.

Bella etenim orta sunt, & captiuitates secutæ, & seruitutes, quæ sunt naturali iuri contrariæ.

Iure enim naturali omnes homines ab initio liberi nascebantur.

Et ex hoc iure gentium omnes penē contractus introducti sunt: ut emptio, & venditio, locatio, & conductio, societas, depositum, mutuum, & alij innumerabiles.

Ius scriptum consistit in sex partibus hic nominatis. h. d. cum quo concordat secunda distinctio. §. lex est, secundum Are.

CA SVS. Vidimus de iure naturali in principio huius tituli. Item vidimus de iure gentium §. proximo. Item vidimus de iure gentium, & ciuili mixtum §. ius autem ciuile: vsque ad §. ius autem gentium. Sed quia de iure ciuili non plenè tractatum est, ideo tractabitur in hoc §. sequenti ad §. sed naturalia.

Et ideo diuide aliter hunc §. quā supra, secundum Franc. de Are. in sexdecim partes, vsque ad §. ex non scripto. In prima parte dicitur, quod ius nostrum ciuile diuiditur in duas partes, scilicet in ius scriptum, & in ius non scriptum: & hoc ad similitudinem Græcorum, qui similiter iure scripto & iure non scripto utebantur.

Secundū dicit, quod primum est videndum de iure scripto. Et est sciendum, quod ius scriptum constat ex sex partibus iuris, scilicet ex lege, & plebiscito, ex senatusconsulto, ex principum placitis, ex iurum edictis, & ex responsis prudentum.

Tertiū dicit, quid est lex. Certe lex dicitur illa quam Romanus populus faciebat: consule senatorum interrogante populum: ut ecce quædo emergebat aliqua questio, quæ non erat soluta per aliquam legem, populus pulsabatur eam campana. Ad arengam. Ad arengam. Ad arengam.

Et sic congregabatur populus Romanus, & tunc loquebatur magistratus senatorum, & dicebat populo ibi congregato, Domini mei, talis questio emergit de nouo, quam questionē non reperimus decissam in nostro iure, placet ne vobis, quod ad decisionē illius ita, & ita statuatur?

Et populus simul vel diuisim clamabat, vel clamabant dicentes, Sic fiat vel sic fiat. & sic illud taliter constitutum dicebatur lex. Quarto dicit quid sit plebiscitum. Et certe plebiscitum dicitur illud ius quod plebs Romana faciebat tribuno plebeio, um interrogante plebem.

Ecce enim quando emergebat aliqua questio pertinet ad plebem, seu plebeios, quæ non erat soluta per legem aliquam, pulsabatur cum quadam alia campana. Ad arengam. Ad arengam. Ad arengam.

Et sic congregabatur plebs Romana. Et sic tunc surgebat magistratus, scilicet tribunus plebis, & dicebat plebi, Talis questio emerit, placet ne vobis, quod ad decisionē illius sic, vel sic statuatur?

Et ipsi clamabant dicentes, Fiat, & sic, ergo illud taliter constitutum appellatur plebiscitum. Quinto dicit. Diximus quod lex fit à populo, & plebiscitum à plebe.

Sed quæ differentia est inter populum, & plebem? Respond. Populus est genus, quia appellatione populi omnes ciues Romani continentur, scilicet ceteri, nobiles, patricii, & senatores, & ignobiles. Plebs vero sine patriciis, & senatoribus ceteros ciues significat.

Sexto respondet cuidam tacite questionī, nam posset aliquis dicere, Nunquid tantum ualent plebiscita, quantum leges? Et dicitur quod sic, ex quo fuit facta quædam lex quæ appellatur Hortensia, in qua continetur, quod plebiscita obtinent vim legum.

Septimo, quid est senatusconsultum? Et certe senatusconsultum est statutum à senatoribus compositum, siue leges à senatoribus promulgatæ. Octauo respondet cuidam tacite questionī, nam aliquis posset dicere, Sanatusconsultum videntur superflua, nonne sufficiunt leges, & plebiscita?

Respondet dicens, quod senatusconsultum non sunt superflua. Nam populus Romanus erat tantum augmentatus, quod erat quodammodo impossibile, quod semper quando debebant fieri aliquæ leges nouæ, quod populus, & plebs congregari possent.

Et ideo utile visum fuit populo, quod senatores possent iura condere sine populo, & plebe, & sic quando congregabatur populus, consul senatorum interrogabat. Non quod illi principis placitum: Dicitur lex Imperialis. nam quod principis placitum, pro lege struatur. Decimo

AD ITIO Prout gl. loquitur in quasi maleficiis approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno: quod ius gentium non considerat, sed prout loquitur in maleficiis, reprobat per l. j. ff. de fur. vi. per Ang. & Christ. hic.

Innumerabiles. 3. id est, non faciliè ad numerandum habiles: ut J. de re. corpo. & incorpo. in princip.

CONSTAT. 3. Diuidit iste §. in tres partes. Primum ponit dictum bimembre. Secundo ponit exemplum primi membri. Tertiū, exemplum secundi membri. Secunda ibi Scriptum. Tertia ibi in §. Ex non scripto. Itē secunda subiungit in duas partes. Primum ponit quid est ius scriptum. Secundo ponit exempla. Secunda ibi, Lex.

Per Mne. cit. Pau. dicit verbum hoc gentes comprehendere matres, & feminas. Diuisio. Absist. Th. et alii quot lib.

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Th. et alii quot lib.

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

Deest Th. & alij exp. ut et paulo

cimo, respondet euidem tacite quæstioni. Nam posset aliquis quærere, Quare princeps potest legem facere? Responso. Quia populus Romanus transiit in eum principem omne ius suum, & imperium: & maxime potestatem legis condendæ. Unde dicitur, quod Imperator potest facere legem, ut dixi, ergo id quod instituit Imperator, servatur pro lege, etiam si in modum

† ex non scripto

† sic The. et alia ex temp. Du. aut plebi scitu senatusconsultu

epistolæ faciat: ut infra de iis qui sui vel aliorum iur. sunt. §. fin. Vel ita si inter litigantes cognovit, & definitur pronuntiauit, volens quod illa sententia esset lex: ut C. de legi. & constitut. l. fin. Vel etiam si apponatur in lege quam facit, hoc vocabatur autem plebiscitum, vel editio: scitu senatusconsultu

hac editio. Duodecimo, quod leges imperiales proprie appellantur constitutiones. Tredecimo dicit, quod legum sue constitutionum imperialis, quædam sunt personales, quædam generales. Personales dicuntur, quæ ad alias personas non extenduntur. Ecce si alii cui ob meritum, id est propter suum meritum princeps indulget, id est perperit, quia deliquit contra principem: & princeps videns istum quod bene sibi servierat dat sibi suam gratiam: ista gratia quam dat sibi princeps, non transit ad aliam personam. ideo dicitur in textu, quod privilegium personale non transgreditur personam, cui tale privilegium conceditur. Aliæ verò generales constitutiones sunt in omnibus aliis hominibus. Quarta decimo dicit, de magistratu, sue prætorum edictis: dicens, quod prætorum edicta obtinent vim legum. Etiam dicit, quod hoc ius prætorum potestatem honorarium appellari, ab honore ipsorum prætorum, qui faciebant huiusmodi ius. Quintodecimo dicit, quod isti prætores Romani erant multi: & ex his erant quidam, qui appellabantur ædiles curules: qui similiter faciebant suas leges, super certis articulis vel capitulis: quæ leges sunt pars iuris prætorij. Sextodecimo dicit, quæ sunt repona prudentum. Et certe repona prudentum dicuntur sententia, & opiniones illorum sapientum Romanorum, quibus permixtum erat à principe iura componere: qui iuriconsulti appellantur: quæ repona eorum tantam habebant potestatem, quo nullus iudex poterat contra eorum repona semel pronuntiare. Franc. de Aret.

¶ **Definitio plebisciti: & differentia inter plebem & populum. Aret.**
¶ Plebi scitum est, quod plebs plebeio magistratu interrogante (veluti tribuno) constituebat.
¶ Plebs autem à populo eo differt, quo species à genere. Nam appellatione populi, uniuersi ciues significantur, connumeratis etiam patritiis, & senatoribus. ¶ Plebis autem appellatio, ne, sine patritiis, & senatoribus

personam, cui tale privilegium conceditur. Aliæ verò generales constitutiones sunt in omnibus aliis hominibus. Quarta decimo dicit, de magistratu, sue prætorum edictis: dicens, quod prætorum edicta obtinent vim legum. Etiam dicit, quod hoc ius prætorum potestatem honorarium appellari, ab honore ipsorum prætorum, qui faciebant huiusmodi ius. Quintodecimo dicit, quod isti prætores Romani erant multi: & ex his erant quidam, qui appellabantur ædiles curules: qui similiter faciebant suas leges, super certis articulis vel capitulis: quæ leges sunt pars iuris prætorij. Sextodecimo dicit, quæ sunt repona prudentum. Et certe repona prudentum dicuntur sententia, & opiniones illorum sapientum Romanorum, quibus permixtum erat à principe iura componere: qui iuriconsulti appellantur: quæ repona eorum tantam habebant potestatem, quo nullus iudex poterat contra eorum repona semel pronuntiare. Franc. de Aret.

¶ **Jus nostrum.** Id est, civile Romanorum, de quo diximus supra c. §. sed ius. Large vocatur ius civile, quicquid scriptum habemus de iure generali: ut diximus s. eo. in glo. ut sunt statuta terrarum &c. ibi quinto &c. Item quicquid habemus de moribus, hic comprehendit, scilicet generalibus: ut patet ex inferioribus.

¶ **Scripto.** Id est, hoc dicitur usque ad §. infra ex non scripto. & de non scripto ibi dicit. Accursius.

¶ **ADDITIO.** Non tamen est necessaria scriptura ad substantiam legis: sed ad probationem tantum: argumento legis, contrahitur. ff. de pignoris. secundum doctores hic.

¶ **Vt. & proficit.**

¶ **Apud Græcos.** nam & Græci utebantur iure scripto, & non scripto: ut J. eo. §. & non in eleganter. Accursius.

¶ **ADDITIO.** Grecum quod in textu est, ita veritas, legum, aliz quidem scriptæ, aliz vero non scriptæ. Budæus vero in annotationibus ad pædectas, hoc ipso titulo legit, sed in idē recidit.

¶ **Scriptum autem ius.** scilicet civile Romanorum: de quo dixit s. eo. §. sed ius. Accursius.

¶ **Senatusconsulta.** quare dicti sint consules: nota. ff. de orig. iur. l. l. §. ex actis.

¶ **Lex est.** hæc definitio, quo ad sententiam concordat cō ea, quæ est ff. de legi. & senatusconsult. l. j. licet quo ad verba dissentiat Definitio & alio modo: Lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens contraria, quæ sumitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatusconsult. l. j. Item defigitur tertio modo, ut in alia lege Græca colligitur in cod. tit. de leg. & senatusconsult. l. j. Accursius.

¶ **Veluti.** exemplificatiue ponitur: ut s. §. proximi. nam facta conuocatione populi Romani, magistratus, id est senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consulendo an sic placeret. & sic ad libitum populi fiebat: ut ff. de orig. iur. l. l. §. deinde. Ange. Arc. §. deinde. j.

¶ **Lex est.** hæc definitio, quo ad sententiam concordat cō ea, quæ est ff. de legi. & senatusconsult. l. j. licet quo ad verba dissentiat Definitio & alio modo: Lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens contraria, quæ sumitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatusconsult. l. j. Item defigitur tertio modo, ut in alia lege Græca colligitur in cod. tit. de leg. & senatusconsult. l. j. Accursius.

¶ **Veluti.** exemplificatiue ponitur: ut s. §. proximi. nam facta conuocatione populi Romani, magistratus, id est senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consulendo an sic placeret. & sic ad libitum populi fiebat: ut ff. de orig. iur. l. l. §. deinde. Ange. Arc. §. deinde. j.

¶ **Lex est.** hæc definitio, quo ad sententiam concordat cō ea, quæ est ff. de legi. & senatusconsult. l. j. licet quo ad verba dissentiat Definitio & alio modo: Lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens contraria, quæ sumitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatusconsult. l. j. Item defigitur tertio modo, ut in alia lege Græca colligitur in cod. tit. de leg. & senatusconsult. l. j. Accursius.

¶ **Veluti.** exemplificatiue ponitur: ut s. §. proximi. nam facta conuocatione populi Romani, magistratus, id est senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consulendo an sic placeret. & sic ad libitum populi fiebat: ut ff. de orig. iur. l. l. §. deinde. Ange. Arc. §. deinde. j.

¶ **Lex est.** hæc definitio, quo ad sententiam concordat cō ea, quæ est ff. de legi. & senatusconsult. l. j. licet quo ad verba dissentiat Definitio & alio modo: Lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens contraria, quæ sumitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatusconsult. l. j. Item defigitur tertio modo, ut in alia lege Græca colligitur in cod. tit. de leg. & senatusconsult. l. j. Accursius.

¶ **Veluti.** exemplificatiue ponitur: ut s. §. proximi. nam facta conuocatione populi Romani, magistratus, id est senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consulendo an sic placeret. & sic ad libitum populi fiebat: ut ff. de orig. iur. l. l. §. deinde. Ange. Arc. §. deinde. j.

¶ **Lex est.** hæc definitio, quo ad sententiam concordat cō ea, quæ est ff. de legi. & senatusconsult. l. j. licet quo ad verba dissentiat Definitio & alio modo: Lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens contraria, quæ sumitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatusconsult. l. j. Item defigitur tertio modo, ut in alia lege Græca colligitur in cod. tit. de leg. & senatusconsult. l. j. Accursius.

¶ **Veluti.** exemplificatiue ponitur: ut s. §. proximi. nam facta conuocatione populi Romani, magistratus, id est senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consulendo an sic placeret. & sic ad libitum populi fiebat: ut ff. de orig. iur. l. l. §. deinde. Ange. Arc. §. deinde. j.

¶ **Lex est.** hæc definitio, quo ad sententiam concordat cō ea, quæ est ff. de legi. & senatusconsult. l. j. licet quo ad verba dissentiat Definitio & alio modo: Lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens contraria, quæ sumitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatusconsult. l. j. Item defigitur tertio modo, ut in alia lege Græca colligitur in cod. tit. de leg. & senatusconsult. l. j. Accursius.

¶ **Veluti.** exemplificatiue ponitur: ut s. §. proximi. nam facta conuocatione populi Romani, magistratus, id est senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consulendo an sic placeret. & sic ad libitum populi fiebat: ut ff. de orig. iur. l. l. §. deinde. Ange. Arc. §. deinde. j.

¶ **Lex est.** hæc definitio, quo ad sententiam concordat cō ea, quæ est ff. de legi. & senatusconsult. l. j. licet quo ad verba dissentiat Definitio & alio modo: Lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens contraria, quæ sumitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatusconsult. l. j. Item defigitur tertio modo, ut in alia lege Græca colligitur in cod. tit. de leg. & senatusconsult. l. j. Accursius.

¶ **Veluti.** exemplificatiue ponitur: ut s. §. proximi. nam facta conuocatione populi Romani, magistratus, id est senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consulendo an sic placeret. & sic ad libitum populi fiebat: ut ff. de orig. iur. l. l. §. deinde. Ange. Arc. §. deinde. j.

¶ **Consule.** Nam consul vice omnium senatorum interrogabat populum: & sic ipsi senatores videntur interrogare. Nam qui per alium fecit, per se facere videtur: ut ff. de vi & vi armat. l. j. §. deiecit. & ff. de admittit. l. i. §. autem. §. gessisse. Nam recte omnia nostra facimus, quibus a nobis autoritas impetratur: ut C. de veteri iure conul. §. sed si quid ver

¶ **Constat autem ius nostrum,** quo utimur, aut scripto, aut si ne scripto: ut apud Græcos, τὸν νόμον οἱ μὲν ὑπαγορεύουσιν, οἱ δὲ ἀπαγορεύουσιν. Scriptum autem ius est lex, plebis scita, senatus consulta, principum placita, magistratuum edicta, responsa prudentum.

¶ **Definitio senatusconsulti, & quare senatoribus permessa est facultas legis condendæ.** Ange.

¶ **Senatusconsultum est,** quod senatus iubet atque constituit. nam cum auctus esset populus Romanus in eum modum, ut difficile legis sancienda causa, equum visum est, senatum vice populi consuli.

¶ **Constitutiones principum obtinent vim legis etiam generalis, sicut generales: vel specialis, si emanant ob meritum, vel odium singularis persone.** h. d. usque ad §. pratorum quoque, secundum Arcti.

¶ **Sed & quod principi placuit,** legis habet vigorem: Cum lege Regia, quæ de eius imperio lata est, populus ei, & in eum omne imperium suum, & potestatem contulerit. Quodcumque ergo

tibus numero: ut hominum alius Titius, alius Sæmus. sic se habet plebs, senatoribus. & Alci ad l. c. xij. tit. de consili. & non spar. pecu. Dicit tamen Ange. quod quævis loco senatorum hodie succederint, seu decuriones, non tamen possent super principis referre putare ad famam, seu ius gentium, re aliquæ restituere: spurios loquimur: aut venias tratis concedere. Dummo dicit iustus & honestus secundum Ang. & Ia. hic per ea quæ pulchre notat Bal. in l. qd me. & facit ad hoc ff. de constitu. princ. l. j. ubi sunt eadem verba. Et hæc liberz legem Regiam non habemus. nam facta sunt super regno, id est imperio transferendo.

¶ **ADDITIO.** Et sic valet argumen. de specie ad genus affirmatiue: ut l. secunda. §. doli. ff. vi bono. rapt. non autem negatiue. l. duobus. §. si q. ff. de iure iuran. secundum Ia. hic.

¶ **Etiam.** Quasi dicat, non solum populi appellatione viles connumerantur, sed etiam patritij.

¶ **Patritiis.** qui erant quasi patres principis: ut l. quibus. modis ius pat. pote. sol. §. filius.

¶ **Sed & plebs scita.** videbantur minus valere, quasi loco & argumento sumpto ab autoritate: quia maior est patritiorum, & senatorum autoritas: ut C. de leg. humanum. & ff. de eden. l. si quis ex argentiarii. §. primo. sed hoc sublatum est per legem latam ab Hortensio rege: ut sequitur. & ff. de orig. iur. l. j. §. deinde cum esset. vericulo. cum mox. reuocata.

¶ **Legem Hortensia lata.** sic dicta ab Hortensio, qui pacē composuit inter nobiles & plebeios: & inter eos sic statuit, quod valeret plebiscitum.

¶ **Constitutum.** Nam poterat facere legem: ut hic: & ff. de leg. & senatusconsult. l. non ambigitur.

¶ **Legis. sancientiæ causa.** Nam idem est si ex alia: quia difficile erat tot homines conuenire. Accur.

¶ **Vice populi consuli.** id est interrogari. Nam antea populus interrogabatur. ut s. eod. tit. §. plebiscitum. & sicut populus interrogabatur prius, sic postea senatores (qui centum erant numero) interrogabantur: & consules: ut C. de pot. h. e. l. fin. in prin. & ff. de orig. iur. l. j. §. deinde quia difficile.

¶ **SED ET QUOD.** Iste §. diuiditur in quatuor partes. Nam primo ponit dictum. Secundo eius rationem. Tertio ponit illationem. Quarto dictam modificat & declarat. Secunda ibi, Cum lege. Tertia ibi, Quodcumque. Quarta ibi, Plane.

¶ **Placuit.** causa faciendi communem legem & generalem: alias non esset lex communis, ut sequitur: & C. de sen. & interlo. omn. iudi. lex stipulatione nam ibi dicitur non omnis vox iudicis est sententia. & sic non omnis vox principis est lex.

¶ **Legis.** quam non habemus.

¶ **Habet vigorem.** id est, lex est, & pro lege servatur.

¶ **Cum lege Regia.** hac lege cautum fuit, ut potestas legis faciendæ, transiret de populo ad principem: ut hic, & ff. de orig. iur. l. j. §. nouissimi. me. & facit ad hoc ff. de constitu. princ. l. j. ubi sunt eadem verba. Et hæc legem Regiam non habemus. nam facta sunt super regno, id est imperio transferendo.

¶ **Imperio.** transferendo de populo ad principem.

¶ **Er.** scilicet principi. quo ad honorem: & in eum, quo ad onus. & est de b. c. Contulerit. id est, transulerit: sic ut ipse populus ammodo non méte oia habeat hoc ius. sic C. de veteri iure conul. l. j. §. hoc autem. & de legi. & scriben. consili.

¶ **Constat autem ius nostrum,** quo utimur, aut scripto, aut si ne scripto: ut apud Græcos, τὸν νόμον οἱ μὲν ὑπαγορεύουσιν, οἱ δὲ ἀπαγορεύουσιν. Scriptum autem ius est lex, plebis scita, senatus consulta, principum placita, magistratuum edicta, responsa prudentum.

¶ **Definitio senatusconsulti, & quare senatoribus permessa est facultas legis condendæ.** Ange.

¶ **Senatusconsultum est,** quod senatus iubet atque constituit. nam cum auctus esset populus Romanus in eum modum, ut difficile legis sancienda causa, equum visum est, senatum vice populi consuli.

¶ **Constitutiones principum obtinent vim legis etiam generalis, sicut generales: vel specialis, si emanant ob meritum, vel odium singularis persone.** h. d. usque ad §. pratorum quoque, secundum Arcti.

¶ **Sed & quod principi placuit,** legis habet vigorem: Cum lege Regia, quæ de eius imperio lata est, populus ei, & in eum omne imperium suum, & potestatem contulerit. Quodcumque ergo

a ¶ Datio, j. de testio, secundum Tr. sic ff. de acquir. do. l. adeo. §. cū quis. in si. b. cū enim graua. Vel dicendum Pla & Azo. quod dat libertatem, quam prius ille seruus non habebat alias si diceretur dari illam, quam ante habebat, non diceretur dari: vt j. de acq. §. sic itaque. Sed opponitur, aut quam habebat, ei dabat, & sic illi quidē nulla rema-
a Idē Ang. huc. ¶ De manu datio. Du. apud quē deest liber-
b tatis. ¶ quis. ¶ Sed hoc falsum se-
c cū dū Bar. quia virtus dētributa recipit in-
d crementū, vt ff. de le. iij. l. lega-
e us. §. orna- tricib, uel dat eā quā habet i po-
f tētia, & sic non eandē nūero, sed specie, ut p. Ioan. Fab. Ange. & Christop. ¶ Ista re-
g probant cōmuniter doct. hic p. regulam. l. traditio. ff. de acq. rer. domi. ¶ Theo. & Dig. natu-
h rali. ¶ appella-
i gentur Di. ¶ Abest a Dig. ¶ Th. con-
k trarij. ¶ liberti, i. hi. D. ¶ Et bene secū dū. Pe. ¶ Ita in or-
l na. & Th. non rectē igitur Ha-
m lo. expun-
n xit, enim. ¶ Deest. Du. ¶ Vindicta quid. ¶ Hoc ve-
o rum in ulti-
p ma volun-
q tate, nam inter uiuos sufficiunt duos cū dū Ioan. Fa. & Nico. Aeg. Pe. ¶ Istud di-
r ctum gl. se-
s quitur Iac. hic. ¶ Hoc re-
t probat Ia. quia etiam manumif-
u sio reddit in inuitū & remittit ad not. per Bar. Bal. in l. j. ff. de of-
v si. procōsū. Diuisio.

a ¶ Datio, j. de testio, secundum Tr. sic ff. de acquir. do. l. adeo. §. cū quis. in si. b. cū enim graua. Vel dicendum Pla & Azo. quod dat libertatem, quam prius ille seruus non habebat alias si diceretur dari illam, quam ante habebat, non diceretur dari: vt j. de acq. §. sic itaque. Sed opponitur, aut quam habebat, ei dabat, & sic illi quidē nulla rema-
a Idē Ang. huc. ¶ De manu datio. Du. apud quē deest liber-
b tatis. ¶ quis. ¶ Sed hoc falsum se-
c cū dū Bar. quia virtus dētributa recipit in-
d crementū, vt ff. de le. iij. l. lega-
e us. §. orna- tricib, uel dat eā quā habet i po-
f tētia, & sic non eandē nūero, sed specie, ut p. Ioan. Fab. Ange. & Christop. ¶ Ista re-
g probant cōmuniter doct. hic p. regulam. l. traditio. ff. de acq. rer. domi. ¶ Theo. & Dig. natu-
h rali. ¶ appella-
i gentur Di. ¶ Abest a Dig. ¶ Th. con-
k trarij. ¶ liberti, i. hi. D. ¶ Et bene secū dū. Pe. ¶ Ita in or-
l na. & Th. non rectē igitur Ha-
m lo. expun-
n xit, enim. ¶ Deest. Du. ¶ Vindicta quid. ¶ Hoc ve-
o rum in ulti-
p ma volun-
q tate, nam inter uiuos sufficiunt duos cū dū Ioan. Fa. & Nico. Aeg. Pe. ¶ Istud di-
r ctum gl. se-
s quitur Iac. hic. ¶ Hoc re-
t probat Ia. quia etiam manumif-
u sio reddit in inuitū & remittit ad not. per Bar. Bal. in l. j. ff. de of-
v si. procōsū. Diuisio.

a ¶ Datio, j. de testio, secundum Tr. sic ff. de acquir. do. l. adeo. §. cū quis. in si. b. cū enim graua. Vel dicendum Pla & Azo. quod dat libertatem, quam prius ille seruus non habebat alias si diceretur dari illam, quam ante habebat, non diceretur dari: vt j. de acq. §. sic itaque. Sed opponitur, aut quam habebat, ei dabat, & sic illi quidē nulla rema-
a Idē Ang. huc. ¶ De manu datio. Du. apud quē deest liber-
b tatis. ¶ quis. ¶ Sed hoc falsum se-
c cū dū Bar. quia virtus dētributa recipit in-
d crementū, vt ff. de le. iij. l. lega-
e us. §. orna- tricib, uel dat eā quā habet i po-
f tētia, & sic non eandē nūero, sed specie, ut p. Ioan. Fab. Ange. & Christop. ¶ Ista re-
g probant cōmuniter doct. hic p. regulam. l. traditio. ff. de acq. rer. domi. ¶ Theo. & Dig. natu-
h rali. ¶ appella-
i gentur Di. ¶ Abest a Dig. ¶ Th. con-
k trarij. ¶ liberti, i. hi. D. ¶ Et bene secū dū. Pe. ¶ Ita in or-
l na. & Th. non rectē igitur Ha-
m lo. expun-
n xit, enim. ¶ Deest. Du. ¶ Vindicta quid. ¶ Hoc ve-
o rum in ulti-
p ma volun-
q tate, nam inter uiuos sufficiunt duos cū dū Ioan. Fa. & Nico. Aeg. Pe. ¶ Istud di-
r ctum gl. se-
s quitur Iac. hic. ¶ Hoc re-
t probat Ia. quia etiam manumif-
u sio reddit in inuitū & remittit ad not. per Bar. Bal. in l. j. ff. de of-
v si. procōsū. Diuisio.

Secunda ibi, Sed deditio. Tertia ibi, Et deditio. Quarta ibi, La-
 tinos. Quinta ibi, Et omnes. Sexta ibi, Multis. Aret.

¶ C A S V S. Supra in principio huius tituli est habita mencio de liber-
 tatis: ideo adhuc prolequitur. Et est sciendum quod iste §. diuiditur in sex par-
 tes, sicut in diuisione Aretini dictū est. In prima dicitur, quod iure anti-

introducti sunt.

¶ Serui possunt a dominis manumitti quo-
 libet tempore & ubique etiam inuiti. Aret.
 uel sic, Quo ad actum uoluntarie iurisdic-
 tionis quilibet locus est iudicialis. Bal.

¶ Serui uero a dominis semper
 manumitti solent: adeo ut uel in
 transitu per manumittantur: uel
 luti cum prator, aut praeses, aut
 proconsul in balneum, vel in
 theatrum eant.

¶ Licet olim libertinorum multae essent spe-
 cies, hodie est inter eos unica conditio. Nam
 omnes plena libertate potiuntur. Bal.

¶ Libertinorum autē status tri-
 peritus antea fuerat. Nam qui
 manumittebantur, modō maio-
 rem & iustam libertatem conseque-
 bantur, & fiebant ciues Romani:
 modō minorem, & Latini ex
 lege Iunia Norbana fiebant: mo-
 dō inferiorem, & fiebant ex lege
 Aelia Sentia ex Dedititiorum
 numero. ¶ Sed quoniam Dedi-
 titiorum quidem pessima condi-
 tio iam ex multis temporibus in de-
 suetudinem abierat, Latinorum
 uero nomen non frequentaba-
 tur, ideoque nostra pietas omnia
 augere, & in meliorem statum
 reducere desiderans, duabus con-
 stitutionibus hoc emendauit,

ad consuetudinem, & amplius non est consuetudo, quod sint tales homines
 deditiij Latinorum autem conditio parum frequentabatur in orbe, vel
 in urbe. Et propter hoc, Iustinianus uolens omnia augere, & augere
 & reducere in meliorem statum: fecit duas constitutiones, unam, l. C. d.
 La. lib. tol. l. vnica. aliam, C. de dedit. lib. tol. l. vnica. In quibus consti-
 tutionibus, cauetur, quod hodie Deditiij, & Latini non habeant locum, nec sint
 in usu, sed quilibet qui manumittitur, efficiatur eodem modo. Et domi-
 nus qui manumittit, appellatur patronus, & ille qui manumittitur, ap-
 pellatur liberatus, quasi a seruitute liberatus. Et hoc idem erat iure anti-
 quisimo, antequam ueniret praedicta praua conditio, scilicet Latinorum
 & Dedititiorum. Tertiū dicit Dedititios esse sublato, per praedictam
 constitutionem C. de dedit. lib. tol. l. vnica. quae constitutio est una de
 quinquaginta decisionibus: quam constitutionem composuit etiam Iusti-
 nianus, scilicet, ex consilio Triboniani peritissimi uiri quaestoris sui.
 Quare, concludit dicens quod omnes manumissi plenam libertatem ho-
 die consequuntur: nec refert, in non est differentia cuius patris sit manu-
 mittens, id est, ille qui manumittit. nec etiam refert per quem fiat manu-
 missio, cum multi sint modi manumittendi, ut §. c. de i. §. multis in prio.
 Ultimū dicit, quod nos habemus §. eo. §. multis, quod multis modis po-
 test fieri manumissio, hoc amplius est sciendum, quod hodie sunt multi
 modi, siue casus, in quibus serui plenarie efficiuntur liberi, quandoque
 etiam sine manumissione, in quibus casibus olim, id est, in tempore pra-
 terito fiebant Latini. hoc dicit usque in ff. Franc.

¶ Libertinorum idē erat de seruis, ut C. de nu. i. quiri. toll. j. §. j. Ac.

¶ Modo id est, aliquando.
 ¶ Minorem, i. mediam, ut j. de ca. di. §. j. & ff. de au. & ar. l. qui lan-
 cem. secundum Ioan.

¶ De dedititiorum numero. §. i. vocabantur Deditiij, & erant indu-
 cti hac lege Aelia Sentia, quae & multa alia induxit. Et erant hi toto te-
 pore uitae suae serui, & tunc fiebant liberi, cum moriebantur, quod pro-
 derat, quia bona (ut peculium) a domino non occupabantur, sed in Latin-
 is aliter fiebat, ut colligitur hic ex eo, quod minus habebant Deditiij
 quā Latini, ut j. de success. l. §. ff. Acc. ADDITIO. Facit l. §. illud. C. d.
 La. lib. tol. & facit secundum Ioan. Fab. contra illos qui se faciunt mili-
 tes, vel fratres minores in mortis articulo. ff. de mil. testa. l. fin. & ff. de
 usufr. & quemad. l. titio cum morietur. Ange. Aretii.

¶ Pietas §. i. nos qui sumus pij.

¶ Constitutionibus. §. ut C. de Lat. lib. tol. l. j. & C. de dedit. lib. tol. l. j.
 Competebat,

¶ Id est dā-
 vadit, ra-
 tio, qā est
 actus uolū-
 tatis iuris-
 dictiois, iō
 non requi-
 ritur q iu-
 dex sedeat
 Deditiij, quāsi dediti, & secus si sit
 dati seruituti. seruiebant
 enim quādiu uiuebāt, i. j. Paral.
 durante uita eorū erant
 serui: morte fiebant libe-
 ri, & peculium eorū re-
 manebat hereditibus, &
 deret iu-
 isti fuerunt inducī per
 legem Aeliam Sentiam. Aeg. Perr.
 & hac legem statuit rex
 Romanorū, qui Aelius bant ciues
 Sentius dicebatur. Latī
 nos autem fecit rex Ro-
 manorū, qui dicebatur uilegia (an
 tū, sicut La-
 tini erant,
 non autem
 quo ad ho-
 nore &
 magistra-
 tus Romā
 consequu-
 dos. Aegi.
 Perri.
 ¶ Deditiij
 Dua.
 ¶ De dediti-
 tijs uide
 Ange. poli-
 tianum mī
 scellā cor-
 c. lxxxiij.
 & Aelia. l.
 dispua. j.
 c. xxj.

h Ista m gl
 sequitur.
 Ang. hic.

Libertus
quas ope-
ras debet
patrono.

† vide VI.
pia. epitom.
men. ti. 3.
† abest ab
omnib. &
Th.

† Ordo li-
ber.

† Antoni
Aug. existi-
mat domi-
ni, hic pos-
tū pro do-
mini, &
eius senten-
tiam iuuat
Th. vertic-
enim.

a De quib.
uide gl. in
l. fin. C. de
bonis lib.
b Sed hoc
reprobant
docto. hic,
nisi patro-
nus renun-
tiet expse.

Seruiliber-
tate conse-
quatur no-
uē modis.
† Vide no-
stras anno-
tationes hic
Aeg. Perr.

Continua-
tio.
e Istā con-
tinuationē
sequitur &
tener. Per.
hic.
Diuisio.

a q. Competebat. 3. scilicet manumissis. secundum hoc, nota tria tem-
pora, in primo, & ultimo deinceps, si idem iuris est: sed in medio, hoc ius
pessimum fuit inductum: ut j. de suc. lib. §. vlti.

b q. Libertinus. 3. ex quo contingit multiplex effectus. in primis circa
obsequiales operas, si quis fuit in faciendo: ut de assurgendo, & seruien-
do. siue in non faciendo:

ut de non vocando in
ius sine venia: quæ ipsa
natura patrono debetur,
etiam sine impositio-
ne: ut C. de in ius vocan-
do. l. venia. & ff. de condi. in-
deb. l. si non sortem. §. li-
bertus. Et si uocauerit in
ius patronum sine uenia,
punitur in quinquaginta
aureis. ff. de in ius voc. l.
penulti. & vlti. qui aurei
accipiuntur quilibet pro
vno solido: ut infra de
poe. re. li. §. si. Et ex his iu-
ribus sumitur argum. q.
aureus pro solido accipi-
tur in iure nostro. (Sed
ex quo pro eodem deli-
cto tales sententiz pro-
mulgantur, eadem intel-
liguntur esse danda: filio
emancipato si sine uenia
patrem in ius uocauerit:
ut C. de in ius voc. l. fin.)
Item contingit reuoca-
tio in seruutem propter
offensam: ut C. de liber.
& eorum libe. l. si manu-
missus. & alia multa.

Sed hodie hæc omnia
tolluntur, præter ea quæ
ipsa natura debentur: ut
in auth. ut liberti de cetero. §. j. col. vj. quæ est contra b. Tu dic ut no. in
d. l. si manumissus.

c q. Et dedititios. 3. quod dixerat in genere, nunc per species ponit.
Vel quod coniunctim dixerat, nunc diuidit. Accur.
d q. Altercationes. 3. quas non habemus. Sed quare non erant serui,
sic illi qui penitus sunt seruici: cum toto tempore vitæ suæ seruire cogere-
tur? Respon. secundum Ioan. q. erant liberi, licet seruire cogentur: ut
C. communia de ma. l. j. §. si autem proprietarius.

e q. Iunianos. 3. ex lege Iunia Norbana inductos: ut §. e. §. libertinorū.
f q. Omnes. 3. sic confutur: & omnes libertos decorauimus, & honorauimus
ciuitate Romana. i. plena libertate: ut §. e. §. libertinorum.

g q. Discrimine. 3. nulla differentia habita: nec ætas: si manumissus: ut
infans possit manumitti: imò etiam in ventre: cum quantum ad hoc ha-
beat pro iam nato: ut ff. de statu ho. l. qui in utero. nec domini manu-
mittendi: dum tamen habeat xx. annos: ut j. d. l. §. eadem nec in modo
manumittendi, si in testamento, seu inter viuos quoquo modo: ut §. eo. §.
multis. (D D I T I O. No. quod licet verba sint generalia, restringi ta-
men possunt, & debent per aliam. l. specialiter loquentem concol. l. quā-
uis. ff. de in ius vocan. l. gradatim. §. sed si lege ff. de ma. & hono. per Bar-
ro. in l. j. §. quod vi aut clam. per cano. in c. item cum quis. extra de resti-
spo. & ideo si statum dictauerit, quod contra instrumentum publicum
nulla possit opponi exceptio, potest tamen opponi, si alio statuto per-
mittatur: secundum Christoph.

h q. Antea. 3. quā ueniret ista praua condicio.
i q. Ciuitate Romana. 3. i. plena libertate.

k q. Decorauimus. 3. i. honorauimus.

l q. Additis. 3. cā nobis eis quos habuimus §. eo. multis autem. & sunt
additi nouē. Primus si dominus ægroante seruum suum eiecit. Secundus
si ancillam vendiderit ne prostituatur, & prostituta fuerit: vel si vēdor
sibi retinuerit manus iniectionem, & eam ad ipsum reuertentem pro-
stituit postea. Tertius, si serui pileati. defuncti sunt præcesserūt. Quar-
tus, si expressit eum, velle esse Latinum. Quintus, si sub conditione reli-
cta libertate, hæres ante conditionem manumiserit. Sextus, si in iudicio
liberali a domino superatus seruus fuerit: & pretium pro eo domino so-
lutum fuerit, & ipse postea receperit. Septimus, si ancillam suā marita-
uerit alicui libero. Octauus, si coram actis filiū nominauerit seruū suū.
Nonus, si instrumenta seruutis reddiderit corā testibus. Et probantur
hi modi. C. de Lat. lit. l. vnica §. sed scimus. usque in finem.

m q. Sola. 3. libertas plena.

n q. In præsentia. 3. i. in consuetudine.

q. QVIBVS EX CAVSIS MANVMIT. &c.
De variis modis manumittendi dixit: sed quia nō omnib. manumit-
tere licet, nec ex omnib. causis, ideo de hoc nunc submittit secundū Por-
on tamen. 3. Ille titulus principaliter diuiditur in octo
partes, Primò, qualiter quis inter viuos in fraudē credito-
rum, seruū propriū manumittere non potest. Secundò, qua-
liter in ultima uoluntate cum libertate heredem instituit.
Tertiò, qualiter in ultima uoluntate instituit simpliciter.

Quartò, qualiter præsumatur, q. manumittat in fraudem creditorum.
Quintò, qualiter minor xx. ann. prohibetur manumittere, nisi certis cau-
sis. Sextò, quæ sunt causæ iustæ. Septimò, an causa simul approbata pos-
sit improbari. Octauò, si quis attingerit decimum annum, potest in testa-
mento manumittere. Secunda ibi, §. licet autem. Tertia ibi, idemque.

Quarta ibi, In fraudem,
Quinta ibi, §. eadem le-
ge Sexta ibi, Iustæ autē.
Septima ibi, in §. semel.
Octaua ibi, cum ergo.
¶ A S V S. Ad eui-
dentiā notā, quod in hoc
tit. ponuntur duo casus
speciales, in quibus do-
minus non potest seruos
suos manumittere. Pri-
mus, quādo in fraudem
creditorum fit manumis-
sio: quia tunc non ualet.
Exemplum, ut quādo
aliquis debitor debet ali-
quam pecuniam, & nihil
habet in bonis: vel salte-
non habet bona sufficiē-
tia ad soluendū suis de-
bitoribus, nisi uēdat, uel
det in solutum seruos, &
illos seruos manumittit:
ut illos non det suis cre-
ditoribus in solutum, ut
eos creditores frustret
debito suo: tunc talis ma-
nmissio non ualet: quia
est facta in fraudem suo-
rum creditorum, i. ut frau-
det suos radone ci-
creditorum debito: nisi
in casu, quādo ipse do-
minus instituit seruū suū

Quibus ex causis manu-
mittere non licet.

TITVLVS VI.

¶ In fraudem creditorum inter uiuos ser-
uus manumitti non potest. & sic actus
pius celebratus in aliorum damnum non
ualet. Arc.

On tamen cui-
que uolēt manu-
mittere licet: nā
is, qui in fraudē
creditorum ma-
nuntit, nihil
agit: quia lex Aelia Sentia i-
mpedit libertatem.

heredem, & liberum, cum esse uult: ut in prin. tit. vsque ad §. eadem lege.
Secundus casus est, quādo dominus est minor xxv. annis: quia similiter
non ualet: nisi in casu, scilicet coram iudice, & causa cognita fiat manu-
missio. hoc dicit vsque in finem tit. Et hoc præsupposito, dic in hoc prin-
quod quamuis uideatur ex iis quæ §. ti. prox. habuimus, quod quilibet
possit seruū suū manumittere: tamen sciendum est, quod non est li-
citurum cuique uolēt manumittere seruū suū, illum manumittere: q. a
si habeo creditores, & in eorum fraudem seruos meos manumittam, ut
efficiar non soluendo: nihil ago. hoc dicit vsque ad §. licet autē. Franc.

¶ Non tamen cui-
que quāuis §. tit. i. §. multis & §. fina. dictum
fit quilibet manumittere posse: non tamen &c. d. sic j. de exhered. lib.
in prin. Accur.

o q. In fraudem. 3. hoc expone j. eo. §. in fraudem.

p q. Manumittit. 3. inter uiuos: vel in ultima uoluntate, (non institue-
do. nam tunc effectus liber, & hæres: ut j. prox. §. & ff. qui & a quibus l. si
mortis. ADDITIO. Et dicit hic Iason, q. si in testamento ponatur clau-
sula, q. valeat iure contra actus, erit irruocabile: quia contra ius in eo ce-
lebratus reuocari non potest, ut hic, de quo uide Bar. & Ang. in l. stipu-
lari hoc modo. ff. de verb. oblig.

q q. Nihil agit. 3. si uoceat creditoribus: ut ff. qui & a qui. l. si mor-
tus. ff. item necer, si uelit reuocare, ut C. de ser. pign. dat. manu. l. si ere-
ditoribus.

r q. Quia lex Aelia Sentia. 3. similis est ratio, quia lex vulg. ut j. de vfu-
cap. §. furtiu. & illa inhihet u. cap. rei furtiu. Accur.

¶ LICET AVTEM. 3. Diuiditur iste §. in quatuor partes. Primò
ponit vsum dictum. Secundò illud restringit. Tertiò ponit rationē pri-
mi dicti, modificati. Quartò rationem rationis. Secunda ibi, Si modò.
Tertia ibi, Valde. Quarta ibi, Ne iniuria. ¶ CA S V S. Sed quid domi-
ne Imperatoriam uideo q. regulariter statutu est, q. debitor manumit-
tens in fraudem creditorum, nihil agit: pro Deo dicatis mihi, quæ fuit ra-
tio huius statuti? Ad hoc respondere Iustinianus dicens, Amice, ratio huius
statuti est, quia in hoc, quādo debitor in fraudem creditorum ma-
nuntit, lex Aelia Sentia impedit libertatē: Sed domine, pro Deo nun-
quid generaliter hæc regula est uerax, ita q. nullam patiar instantiam?
Ad hoc respondere Iustinianus, & dicit q. non, nam certē licitum est do-
mino, qui soluendo non est, seruū suū cum libertate in testamento
suo hæredē instituere, licet hoc in fraudem faciat creditorum: ut ille ser-
uus fiat liber, hæresq. necessarius domino suo. & hoc est uerum si nullus
alius institutus fuit in illo testamento, aut forte, quia institutus morte
præuentus est, aut quia b. et alia causa impeditus hæres existeret non po-
tuit, aut forte noluit. & hoc eadem lege Aelia Sentia prouisum est, ut li-
ceat domino qui soluendo non est, seruū suū sub heredem necessariū
instituere. Et domine, pro Deo quæ est ratio legis Aelie Sentie, ut per-
mittatur in casu isto domino seruū suū manumittere? Et respōdet Iusti-
nianus, Certē amice, optima fuit ratio. multū enim prospiciendū erat ut
egeni homines, quibus nullus hæres esset extiturus, salte seruū suū hæ-
redē habeant necessariū, qui quidē seruus hæres institutus creditoribus
domini possit satisfacere, vel si ipse nō satisfecerit, credicores nō hære-
dizant.

Alias nō
possunt
Theo.

¶ Sic legis
uolūtas p-
det. seu defraudet suos
creditorum debito: nisi
in casu, quādo ipse do-
minus instituit seruū suū
Aeg. Perr.

d Vide. Pe-
hic.

e Et sic est
nulla ipso
iure, alias
enim esset
irreuocabi-
lis. vel. &
si sine §. sed
quod Papi-
nianus. ff.
de min. se-
cus in aliis
reuocabili-
bus, ut l. si
sciens. in fi.
ff. de con-
tra emp. &
ita no. glo.
in l. si noxa
li. in prin.
ff. de noxa.
Iason.

l.ii. §. si sed hic fuit fraud: & ideo fuit tale consilium obligatorum, quia fuit fraudulentum.

¶ Eadem. ¶ Iste §. cūq. sequenti diuidit in tres partes. Primò ponit qualiter minor xx. annis non potest manumittere, nisi ex causa. Si cundò ponit quæ sunt causæ iustæ. Tertiò limitat unam prædictarum causarum. Secunda ibi, iustæ.

Tertia ibi, Et seruus.

¶ CASVS. Domine iam uidi unum impedimentum manumissionis, quod interuenit ratione fraudis: nunquid est adhuc aliquod aliud impedimentum, quod obest manumissioni? Ad hoc respondet Iustinianus, quod sic. Nam certè eadem lege Aelia Sentia statutum est, domino minore xx. annis non posse aliter seruum suum manumittere, nisi iusta causa manumissionis fuerit apud iudicem approbata. Sed postea domine, pro Deo dicaris mihi, quæ sunt iustæ causæ manumissionis? Ad hoc respondet Amice, iustæ causæ manumissionis sunt iustæ: ueluti si quis habeat filium, uel filiam naturalem etiam, aut fratrem, aut sororem, aut nutricem, aut pædagogum, aut educatorem suum, aut eum qui eum aluit: & uelit manumittere: aut si quis uelit collataneum suum manumittere: aut seruum suum gratia procuratoris habendi: qui manumissus non minor 17. an. manumittatur: vel si uelit manumittere ancillam, ut eam ducat in uxorem. Nam certè omnes istæ causæ iustæ uidentur tamen in hoc casu minori 20. annis ancillam suam manumittere permittitur, si intra sex menses à tempore manumissionis cōmuerandos, uxorem ducat: nisi aliqua iusta causa superueniens matrimonium impediat. & h. d. vique ad illum §. semel. Franc. de Aret.

¶ Habendi non est in pluribus li. & in simili dicendi genere i. l. m. trimonii. H. De ri. nupt. in l. si collataneus & seq. De manu. uin. d. c. t. ¶ Du. in uxorem ducatur. & c.

a Et hæc uera secundum quam tex. non superfluit: cū consilium, & uerbum uindictæ, expositum ut in gl. ii. §. deli. sint diuersa: & sic est speciale hic ut hæc manumissio fiat in loco maioru: quia exigit plenam causæ cognitio nem. alias secus ut ibi not. Pædagogus. b Ista glo. relata ad tex. est falsa: quia tunc manumissio non competit iure magistratus, nec est delegabilis, ut ff. e. l. ii. cū glo. j. d. id pro cedit in maiore manu mittere: c. l. ii. §. i. & iii. & ff. de re iudic. l. quæ situm, uel alia qualibet iusta: ut ff. x. quib. cau. ma. l. in fin.

¶ Decem & septem annis. Sed quomodo minor xxv. ann. potest

¶ Eadem lege Aelia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quam si uindicta apud consiliū iusta causa manumissionis approbata, fuerint manumissi. ¶ Iustæ autem manumissionis causæ hæc sunt, ueluti si quis patrem, & aut uatrē filium filiam uel, aut fratres, sorores uel naturales, & aut pædagogū, haur nutricē, aut educatorem, aut alumnū, & alumnauē, aut collataneū manumittat, aut seruū procuratoris habendi gratia, aut ancillā, matrimonii phabēdi causa, dum tamē intra sex menses uxorem ducatur, nisi iusta causa manumissionis procuratoris habendi gratia, non minor decem & septem annis manumittatur.

¶ Semel approbatum, siue iustum: siue iniustum sit, non potest reprobari. hoc dicit secundum Aretinum.

¶ Semel autem causa approba

esse procuratoris: ut C. de procu. exigēdi. & ff. de procu. l. minor. Rñ. hic ad negotia fuit, non autem in iudicio esse potest. ¶ Et aliā est differentia in ter hoc procuratores: ut si mand. l. si procuratorem. §. j. Accursius.

¶ SEMEL AVTEM. CASVS. Domine, iam uideo, quod non licet minori xx. annis seruum suum sine iusta causa manumittere. Sed

ta si uera sit, siue falsa, non retractatur.

¶ Minor viginti annis si attigit decimum octauum annum, potest in testamento seruus libertatem relinquere iure isto: secus si non attigerit. Aret.

¶ Cū ergo certus modus manumittēdi in minoribus vigintianis dominis per legē Aeliam Sentia constitutus esset, eueniebat, ut qui quatuordecim annos expleuerat, licet testamentū facere, & in eo sibi heredē instituere, legataque relinquere posset, tamen si adhuc minor esset viginti annis, libertatem seruo dare non posset.

¶ Quod non erat ferendū. nam cui totorū suorū bonorū in testamento dispositio data erat: quare non similiter ei, quemadmodum alias res, & de seruis suis in ultima voluntate disponere, quē admodū uoluerit, permittimus, ut & libertatē eis possit præstare? ¶ Sed cū libertas in æstima

stet causam: ut ff. de uer. sign. Paulus. & C. si ex fal. instr. §. totū. & ff. de excep. l. qui agnitis. Vnde dic uera, id est iusta: falsa, id est iniusta, ut quæ dicitur eum locū meum fuisse in armis: uel in scholis: quod inducēba pro iusta causa: & fuit talis causa, uel similis approbata: licet nou debuerit approbari. & sic uera ponitur pro iusta. sic ff. de leg. j. l. si fideiusor. §. j. & ff. de in integ. restit. l. omnes. sic ecōtra iusta pro uera: ut §. tit. j. in princ. r. ¶ Non retractatur. §. sic ff. de manu. uin. l. iusta. quia nihil faciliē immutandum est ex solennibus: ut ff. de in integ. restit. l. diuus. Se. ecōtra. ff. de excus. tul. sed & reprobari. rñ. sed hoc fauore libertatis: illud fauore fænitatis. Accur. ¶ A D D I T I O. Ex hac glo. dicit Bal. quod potestas qui duxit uicarium usque ad annū si ignarus reperitur, potest remouere. & hoc fauore reipub. quam debet administrare, secundum Christophorū.

¶ CVM ERGO. Diuiditur iste §. in quatuor partes, quia primò ponit unum dictum. Secundo contra illud adducit plures rationes. Tertiò pro eo adducit alias rationes. Quarto ad concordandū reducit, mediā eligens uia: & rationē annectit. Secunda ibi. Quod non erat. Tertia ibi, Sed cum. Quarta ibi, Ideo nos. ¶ CASVS. Domine, iam uideo quid statuit lex Aelia Sentia circa minores manumittere seruos suos uolētes, quid uidetur uobis de statuto l. Aelie Sentie: nunquid hodie obseruandum est? Ad hoc respondet Iustinianus dicens: amice certe nobis uidetur prima facie ex statuto leg. Aelie Sentie quoddam ius intolerabile emer gere. cum enim minoribus xx. annis auctoritate legis Aelie Sentie certus modus manumittēdi sit statutus, ex hoc statuto contingebat, ut licet minor qui xiiii. annos impleuerat, testamentum posset cōdere, & in eo heredē instituere sibi, & legata relinquere: si tamē adhuc minor xx. annis fuerat, libertatē uni seruo dare non poterat. quod nō uidetur aliquatenus ferendum. Cum enim huiusmodi minori omnium bonorū suorum libera dispositio in testamento cōcedatur, satis uidetur absurdum, quod ei beneficiū manumittēdi denegetur. Quare enim nō similiter ut de cæteris rebus suis, ita & de seruis in ultima uolūtate, quemadmodū uoluerit disponere cōceditur: ut ipsi libertis beneficiū possit impertiri? hoc nō uidetur rationi cōsentaneū. Veruntamē cum libertas in æstima bilis res sit, & idcirco minori xx. annis eā præstare seruis suis antiquitas prohibuit: ideo nos his rōnibus moti, quodammodo uia mediā eligimus: & non aliter minori 20. annis cōcedimus dare seruo testamēto libertatem, nisi cōpleuerit 17. an. & parum 18. an. attigerit. Cum enim antiquitas huiusmodi ætatis hominibus pro alijs in iure postulare cōcesserit, non uidemus rōnē cur stabilitas iudicii sui in tñ eos iurare nō credatur, ut saltē in dicta ætate constituti libertatem seruis suis in ultima uoluntate possint imponere. h. d. usque ad finem. Franc. de Aret.

¶ Constitutus. §. nam cum §. dicit sine causa non posse manumitti: ergo contra, cum causa ualeat manumissio. sic ff. de eden l. si quis ex argentiis. §. prætor. & §. prohibet. & ff. de pact. iuris gentium. §. prætor. & §. dolo malo.

¶ Testamentum. §. si est masculus, fœmina uero in xii. ut ff. de test. l. quæ ætate & ff. de liber. leg. l. Aurelio. §. Caus.

¶ Sed cum libertas. §. usque huc allegando innuit, quod eodē tempore

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

possi.

a Sed hoc reprobatur. Crutop. hoc per l. j. ff. qui ad l. i. procl. non h. & gl. super uer. ma. in an. s. ser. in d. de iur. i. de iur. perso. ad istum text. l. Nefennius in h. & ff. de respond. in rem uer. l. si pro parte. quod hic non liber- tas, sed ser- uitus puta- tur: cum em- ptor putet eum ser- uum ut not. in d. glo. In aliq. li. huius xta- tis homini- bus. Furia le- git Vipia. Epito. & Theop. Fu- sium. P. Fl. in l. si quis de cond. & dem. l. pote- statis. de uerb. sign. Huius legis uoluntate uelit quis li- berate relin- quere: quod in dicta au- thentica, saltem in sum- mario Bar. possumus esse: quod ad morientes tan- tum spectat: ut ff. de tab. exhi. l. j. s. fi. Sed quid si inter uiuos uelit quis manumittere? Respondeo, non potest nisi habeat xx. annos, uel nisi causa cognita sit: cum nec liber iste, nec aurhen. loquatur nisi in ultima uolun- tate. Vnde seruatur tenor eiusdem legis Aelii Sentiz, cum non sit cor- rectus, ut C. de app. l. precipimus in fi.

ADDITIO Et sic cum aliis de contractu ad ultimas uoluntates bo- omnes ui- uos ma- numisit u- triusq; se- xus, intra centum ta- men, ne Ca- niniam tra- dere uideren- tur. Vide Fracis. Ho- tomanu in indice legu- Romana. Hec glo. est sing. ad hoc q. statu- tu in ul- tima uolun- tate non ex- edicit ad dispo- sitionem inter uiuos: secu- du Ang. & l. a. Aeg. Perr. Vide an- notat. no- bis hic. petuunt silere xlii. annos: & ad ipsam tollenda. tali ratione moti erant Ang. Perr. b. Sententia tamen con- tra eum la- talet sed f. q. Cerrus q. ut ultra duos uel tres, forte non possit manumittere in ultima uoluntate: ut j. co. in fi.

DE LEGE FUSIA CANINIA TOLLENDA.
TITVLVS VII.
¶ Potest quis in testamento, omnibus ser- uis libertatem dare, cessantibus omnibus alijs impedimentis, sicut inter uiuos: non obstante statuto legis Fufie Caninię. h. d. secundum Are.

Ege Fufia Caninia cer- tus modus & consti- tutus erat, in seruis te- stamento manumittendis.

ADDITIO Et sic cum aliis de contractu ad ultimas uoluntates bo- omnes ui- uos ma- numisit u- triusq; se- xus, intra centum ta- men, ne Ca- niniam tra- dere uideren- tur. Vide Fracis. Ho- tomanu in indice legu- Romana. Hec glo. est sing. ad hoc q. statu- tu in ul- tima uolun- tate non ex- edicit ad dispo- sitionem inter uiuos: secu- du Ang. & l. a. Aeg. Perr. Vide an- notat. no- bis hic. petuunt silere xlii. annos: & ad ipsam tollenda. tali ratione moti erant Ang. Perr. b. Sententia tamen con- tra eum la- talet sed f. q. Cerrus q. ut ultra duos uel tres, forte non possit manumittere in ultima uoluntate: ut j. co. in fi.

DE LEGE FUSIA.
¶ Vnde ex quibus causis manumissio fieri possit: & quia manumissio interdum prohibeat a lege Fufia Caninia, ideo de ea nunc subdit. Porcus. Ege Fufia. Diuiditur in tres partes. Primò, facit mentionem legis Fufie Caninię. Secundo, eam corrigit. Tertiò, aliā rationem assignat. Secunda ibi, Quam quasi. Tertia ibi, Cum satis. CASVS. Accessit ad Iustinianum, & ita quæsi ab eo: Domine, uos uultis tractare de lege Fufia Caninia. Dicatis mihi, quid statutum fuit in lege illa? Ad hoc, respondet Iustinianus: Amice, in lege Fufia Caninia, certus fuit modus constitutus in seruis, in ultima uoluntate manumittendis, ut licet quis inter uiuos, arbitrio suo posset seruos suos manumittere: tamen in testamento ultra quam in uel in, forte propter prohibitionem legis Fufie Caninię, non poterat libertatem præstare: quam quidem legem Fufia Caninia, & libertati- nem inter uiuos impeditum afferentem, tollendam esse iudicauimus: & cā in per- fectis hic. petuunt silere xlii. annos: & ad ipsam tollenda. tali ratione moti erant Ang. Perr. b. Sententia tamen con- tra eum la- talet sed f. q. Cerrus q. ut ultra duos uel tres, forte non possit manumittere in ultima uoluntate: ut j. co. in fi.

DE LEGE FUSIA.
¶ Vnde ex quibus causis manumissio fieri possit: & quia manumissio interdum prohibeat a lege Fufia Caninia, ideo de ea nunc subdit. Porcus. Ege Fufia. Diuiditur in tres partes. Primò, facit mentionem legis Fufie Caninię. Secundo, eam corrigit. Tertiò, aliā rationem assignat. Secunda ibi, Quam quasi. Tertia ibi, Cum satis. CASVS. Accessit ad Iustinianum, & ita quæsi ab eo: Domine, uos uultis tractare de lege Fufia Caninia. Dicatis mihi, quid statutum fuit in lege illa? Ad hoc, respondet Iustinianus: Amice, in lege Fufia Caninia, certus fuit modus constitutus in seruis, in ultima uoluntate manumittendis, ut licet quis inter uiuos, arbitrio suo posset seruos suos manumittere: tamen in testamento ultra quam in uel in, forte propter prohibitionem legis Fufie Caninię, non poterat libertatem præstare: quam quidem legem Fufia Caninia, & libertati- nem inter uiuos impeditum afferentem, tollendam esse iudicauimus: & cā in per- fectis hic. petuunt silere xlii. annos: & ad ipsam tollenda. tali ratione moti erant Ang. Perr. b. Sententia tamen con- tra eum la- talet sed f. q. Cerrus q. ut ultra duos uel tres, forte non possit manumittere in ultima uoluntate: ut j. co. in fi.

Modus. id est, numerus.

Quam. scilicet legem Fufiam Caniniam: forte à quodam qui Caninius nominabatur inducta: ut in Publiciana dicitur: ut j. de actio. §. namque si cui in finam canis seruabat naturam, qui stat in palea: qui nec sibi potest habere paleam, nec alii pmitte accipere. sic nec sibi pote- rat tenere seruos, quia moriebatur: ut j. de don. §. j. nec libertatem pariebatur eis dari, unde meri- to Caninia dicitur, ut sit conueniens nomen rei: ut j. de dona. §. est aliud. Ideo impediens. i. impedimentum afferens. Inuidiam. i. Nota contra inuidos. sic C. de cadau. tollen. in prin. ADDITIO. Intelligi istam glossam esse ueram a- ctione, non potest secundu- du Por. unde Horatius: Inuidiam placare paras, uic tunc reuicta: ut l. nec quicquam §. si ff. de offi. procon. & lega. l. q. Familiam. id est omnes seruos qui fami- lia dicuntur, ut ff. de uer- bo. sig. l. pronuntiatio. §. j. m. l. Causa. §. ut si aus, uel etas manumittentis: ut supra tit. in p. rinc. & eadem. n. Morientibus. sed quomodo potest aliquid eis adiri, cum nihil ha- beant: nam mors omnia abstulit, ut in auct. n. de nup. §. deinceps. coluit & Resp. dic. morientibus, i. ad mortem tendentibus: quia laborabant in extremis, uel quasi, uel etiam erant filii, sed timo- re mortis hoc faciebant, ut ff. de do. cau. mor. l. iiii. v. & vj. o. Adimere. nota hic arg. q. ea quæ sunt inter uiuos, trahuntur ad uoluntates ultimas. §. si contra ff. de pact. l. pactum. & C. de leg. l. si. & ff. de pig. act. l. non est mirum.

Quam quasi libertates impe- dientem & quodammodo inui- dam tollendam esse censuimus: Cum satis fuerat inhumanum, uiuos quidem licentiam habere totam suam familiam libertate donare, nisi alia causa impedi- at libertatem: morientibus autem huiusmodi licentiam adimere.

Deiis, qui sui, vel alieni iuris sunt.

TITVLVS VIII.

Hic ponitur secunda diuisio persona- rum, cum subdiuisione alterius membri. Et cognito uno de contrarijs, cognoscitur & reliquum: cum contrariorum sit eadem disciplina, h. d. Aret.

Sequitur de iure perso- narum alia diuisio. Nā quædam personæ sui iuris sunt, quædam alie- no iuri subiectæ. Rursus earum, quæ alieno iuri subiectæ

re mortis hoc faciebant, ut ff. de do. cau. mor. l. iiii. v. & vj. o. Adimere. nota hic arg. q. ea quæ sunt inter uiuos, trahuntur ad uoluntates ultimas. §. si contra ff. de pact. l. pactum. & C. de leg. l. si. & ff. de pig. act. l. non est mirum.

DE IIS QUI SUI, VEL alieni iuris sunt.

Posita prima diuisione personarum, restat uidere de secunda. Textus seipsum satis continuit.

Sequitur. Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Pri- mō ponit duo genera personarum. Secundū, qui sunt in potestate dominorum, & quo iure fuit introductum eorum dominium.

Tertio ponit nouum statutum, restringens potestatem circa mor- tem, & puniens contra facientes. Quarto, aliam restitutionem potesta- tis, etiā circa scintilla de occidendo. Quinto ponit uerba nouæ constitutio- nis. Secunda ibi, In præte. Tertia ibi, Sed hoc tempore. Quarta ibi, Sed & maior. Quinta ibi, Cuius. Et diuiditur hoc principium. Primo ponit unam diuisionem personarum bimembrem. Secundo secundū subdiuidit me- brum. Tercio dicit se uelle tractare de secundo membro subdiuisionis. Secunda ibi, Rursus. Tertia ibi, Videamus. Quarta ibi, Ac prius. Aret. CASVS. Dicit Iusti. continuando subsequencia præcedentibus: Vi- sū prima diuisione de iure personarum, quæda alia diuisio subsequen- talis: Quædam enim personæ sui iuris sunt: quædam alieno iuri subie- ctæ sunt. Illarum quæ alieno iuri subiectæ sunt, quædam in potestate parentum sunt: quæda in potestate dominorum. Sed domine, de quibus uultis prius tractare? utrum de iis, quæ sui iuris sunt: de iis, quæ alie- no iuri subiectæ sunt? Ad hoc resp. Iusti. q. primo dicturus est de iis quæ alieno iuri subiectæ sunt. Nam si cognouerimus quæ sunt illæ personæ, quæ alieno iuri subiectæ sunt, certe simul intelligemus, quæ sui iuris sunt. Vnde uideamus primo de iis personis, quæ potestati dominorum subiectæ sunt. Et hæc dicuntur usque ad illum §. In potestate itaque.

Alia diuisio. quæ est de iure ciuili, & cum in ea ius gentium distin- guatur: ut ff. de iust. & iur. l. ius c. uile. h. superior autem quam habuimus §. de iur. perso. j. respon. est de iure gentium: cum non sit seruus iure natural: cognatur §. de lib. §. j. Sui iuris sunt. hic restringitur primum membrum primæ diui- sionis potestatis de iure personarum: ut nō comprehendat quosdam liberos homines, filios familias. Item statim cū dicit, alieno iuri, & ampliat secundum membrum dictæ diuisionis, ut cōprehendat etiā quosdam liberos, filios familias. Cum ergo fiat additio. & de alio dictæ diuisionis iam est de iure ciuili hæc diuisio: ut ff. de iust. & iur. l. ius c. uile. Ar super- de iure personarum fuit secundum ius naturale, & gentium, ut ibi dixi- mus. & ideo immutabilem supra de iure nat. gen. & c. ui. §. pe. Ac. Quædam alieno & quædam neutro iure tenentur: ut filii, quo- rum

per in inte- grum resti- tutione. l. cū & maio- res. C. ad- uer. reudi- c. lita ratio glof. nō est bona secun- dum Ang- hic. ideo i. dicaliter ut per eum. l. istam cō- tinuatione sequitur Pec- trus hic. Diuisio. + Facit ad statutum quo caueta si qs porta ueritrum eum extra, & reperiat in uia por- tans, q. non debet p. ni- riqua non portauit: si cut qu: mo- rieur, nōdū mortuus est. secundū Por. Aeg. Perr. Argui- pōr. de con- tractibus ad ultimas uoluntates. e Hoc ue- rū si cōtra- ctus & ul- ti- ma uolūtas cōueniunt in rationis ideitate. Fa. Ang. Aeg. Perr. f. Idem Pe. hic. Diuisio. A- ctio Calui- flana. g. Imo est de iure gen- tili: secundū Petrū h. c. h. Quod est uerum quo ad patriam potestatem: secus quo ad domini- cam: ut l. c. in potesta- te, quod cū si quis ut in §. serui. §. de iur. p- c. narium. i. lta gl in hoc repō- bat: quia in- uenit eos ef- fecti seros: qd est al- lumise eum- quom A. g. & Por. h. c. Et malè. l. a. & Por. Aeg. Perr- rum

ru patres sunt capti ab hostibus: vt j. quib. mod. ius pa. po. solui. §. si ab hostibus. nam & alie quædam sunt in pendentibus: vt ff. de usufr. l. sed & si quis interdū. §. j. & in auth. de nō elig. §. hoc autē. col. j. & hoc secūdu quosdam. Nos cōtra. ¶ nā sui iuris sunt: cum enim pater sit seruus hostiū, & in eorū potestate: vt §. de iur. per. lo. §. serui. ergo alium habere nō potest in potestate: ut ff. de acquir. rer. do. l. homo liber. §. quicquid. ff. de cō. p. sen. acquir. poss. l. cum hæretici sunt sui des. circa me. & ff. ad leg. iuris. Por. l. de adul. sic eueniet. Aegi. Per. ri. & præterea eorum ratio, uel sentētia est absurda, ¶ Du. in spi. ciamus. recipiat mediū, ut C. de a. Quod est sep. pas. l. si. circa princi. uerū in di. ADDITIO. Et de hoc recto con. dic. ut per An. in d. §. si traris: & ab hostibus.

¶ Potestate. hoc uerbum quinquē modis accipitur: ut ff. de uerbo. sign. quo ad esse. l. potestatis.

¶ Simul intelligimus. nam ut dicit Aristoteles, contrariorū eadē est disciplina, ut hic, & j. de iur. j. res. p. onso. & ff. eod. l. j. ¶ Est hic ar. quod per notitiā unius immediatorum, peruenitur ad alterius notitiā. lig. & l. j. ff. & faciunt ad hunc §. ff. fol. matri. de p. occurr. l. Pomponius. & l. pe. C. sed & is. uerficu. nā cum. & ff. eod. l. j. & ff. de præto. stipul. l. j. stipula. tionum. l. itarum. j. de iur. circa princi.

¶ DIUIDITUR IN TRES PARTES. Primū d. ponit qui sunt in dominorum potestate. Secundū, unde dicta potestas descendit. Tertiū, deos eius effectus. Secunda ibi, Quæ quidem. Tertia ibi, Nam apud. Ang. Aret. ¶ CASVS. Domine, iam uideo, quod uos prius interditis tractare de dominica potestate, dicatis ergo mihi si placet, q. sunt in potestate dominorum, & unde descendit potestas quam domini habent in seruis: Ad hoc respon. Iustin. dicens: Certē in potestate dominorum sunt serui, & hæc potestas quam habent domini in seruis, de iure regen. est: quæ tali liquet ratione. Nam apud omnes gentes perperēre possumus, perperēre dominis in seruis uitæ, necisque potestatem fuisse, & quodcumq. per seruum acquiratur, id domino acquiri cēletur. Cum igitur ius gentium sit, quod perperēre apud omnes gētes custoditur, manifestum est, istam potestatem, de iure gentium originem sumpsisse. & hæc dicuntur usque ad illum §. Sed hoc tempore & c. Franc.

¶ Iuris gentium. id est, de iure gentium introducta: ut supra de iur. re. per. §. seruitus.

¶ Animaduertere. j. in animo uertere, & cogitare: ut dixit Cato. ¶ Eff. j. improprie ponitur pro fuisse, ut statim colligitur. & ff. eo. l. j. & erat eadē patris in filiū, ut colligitur secundū unā literā. ff. de lib. & posth. l. in suis. & j. de nox. act. §. si in prin. & in glo. i. C. de pa. po. l. si.

¶ Acquiratur. j. fuisse secundum quosdam, ut ff. de acquir. poss. l. quod seruus. in fin. Sed certē hoc esse nō potest. nam si acquiratur, ergo domino: quia sibi non, ut infra per quas per. no. acquir. §. itē uobis. & ff. de acquir. hære. l. placet. quare dic quod semper domino quæritur, etiam si quid per doli, uel metum, seruus acquirat, ut ff. pro emptore. l. i. §. Celsus. & §. Pomponius. & §. si seruus. ¶ Sed hoc solo in speculo an quærat putat, si seruus stipuletur operas a liberto, ut ff. de stipul. ser. l. ante. nū. uel si aliud factum sit in stipulatione, ut j. de stipul. ser. §. sed cum factū nisi in casibus. quod dic ut j. de stipul. ser. §. sed cum. Nec ob. d. l. quod seruus. quia nō quærit domino, ut sibi remancat: nam tenetur reddere. Sed nūquid libertas data a domino, uel a lege (quod sit interdum, ut C. de ser. qui pro præmio liber. ac. per totū & in auth. de mona. §. ii. col. j.) domino quæritur? Respon. non. nam licet quærat seruo, libero tamen non potest dari libertas, ut j. de act. §. si itaque. & ff. de si. deic. lib. l. generaliter. §. si homini. tamen eo ipso momento, sic sit liber, ut dominum non habeat, & sic hæc oppositio est de pūcto. sic & alias, ut hic uadit Romam, & hic facit murum: non est tamē uerum eum iustificare, uel opus fecisse: licet sit in ultimo momento perficiēdis. similis questio sit ff. quod metus cau. l. extat.

¶ Domino. j. uel quasi domino, ut fructuario, & bonæ fidei possessore quibus quæritur ex duabus causis, ut infra per quas per. lo. nobis. ac. qui. §. de his.

¶ Acquiri. j. Not. hic duos effectus dominiæ potestatis, & est tertius, ut non torqueatur in dominum, nisi in casibus, ut C. de quæstio. l. j. & l. seruos. Accursius.

¶ SED HOC TEMPORE. ¶ Casus in hoc §. usque ad f. talis est: Domine, iam uideo quæ fuit potestas dominorum in seruis secundum iura antiqua. nūquid licebit dominis, adhuc eandē potestatem in seruis exerce. Respon. Iustin. quod non. Nam hoc tempore nullis hominibus qui sub nostro imperio sūt, licet sine causa legibus approbata in seruis suos, supra modum seruire. Ex cōstitutione enim diui Pii Anto-

nini cauetur, ut qui proprium seruum occiderit sine legitima causa, nō minus puniatur, quā qui alienum seruum interfecisset. Et non solum modo illos, qui seruos occidunt, puniri iubemus: sed etiam ii, qui maiorem asperitatem, quā æquum sit, in seruis exercent, eiusdem principis cōstitutione coercentur. Nam idem princeps consultus a quibusdam præsidibus prouinciarum, quid iuris esset de his seruis, qui propter seruitutem dominorum ad ædes sacras, & ad statuas principū confugiunt: in rescripto suo præcepit, ut si scuitia dominorum circa ipsos seruos intolerabilis uideatur, cogantur ipsi domini seruos bonis conditionibus uendere, ut pretiū de seruis uenditis habitum dominis detur. Sed domine, quid uideatur uobis de hoc statuto diui Pii Antonini? Et certē dicit Iustinus. nobis uidetur ipsum rectē statuisse. Expedi enim reipublice, ne quis re sua malē utatur. Et uerba scripta ipsius principis, ad Aelium Martianum proconsule missa, sunt hæc: Dominorum quidem potestatem in seruis suos illibatam esse, id est, non diminutam a quoquam: nec cuiquam hominum ius suum in aliquem detrahi æquum est; ueruntamen in casu isto, ipsorum dominorum interest, ne auxilium contra eorum seruitutem, uel intolerabilem iniuriam, ipsis seruis iuste deprecantibus denegetur. Nam si permitteretur eis, seruitutem suam in seruos suos exercere: aut forte seruos occiderent: aut eos fugituros efficerent, & sic ipsis seruis, & eorum pretio carerent: & ideo o tu Aeli Martiane, de querelis seruorū qui ex familia Iulii Sabini, propter eius seruitutem ad statuas principum fugerunt diligenter cognosce, & si tu cognoueris eosdem durius habitos quā æquum sit, & intolerabili iniuria affectos, uenundari iube: ita quod de cætero in potestatem Iulii Sabini non reuertantur, & si idem Iulius Sabinus huic nostræ cōstitutioni fraudem fecerit: sciat nos hoc delictum aduersus se seuerius executuros. hoc dicit. Franc. de Aret.

¶ Licet. id est, licitum est.

¶ Legibus. j. quia si seruus sciat insidias domino parari, & ipsi auxilium non tulerit: supplicium debet præstare, quod mortem interpretatur. Sed & si accusauerit eum criminaliter (excepto crimine læsæ maiestatis) aut si dominum uiderit periculi tantem, & eum non adiuuerit, uel si immiscuerit se uxori suæ, uel aliis modis. Accu.

¶ Cognita. j. ut quia cum uxore. sua inuenit, uel in simili delicto: quo casu etiam occidere licet, ut fide uerb. obli. l. qui seruū. & ff. de leg. j. quid ergo. la. j. §. si hæres. & ff. ad le. l. de adul. l. marito. §. j. si autē at deliquit, uel domino non obediit: legitime eum corrigere potest: nō tamen ultra modum boni uiri arbitrio comprehensum, ut C. de emen. ser. l. j. Sed nūquid sine causa uerberare potest? Respon. sic modicē secundum l. i. C. de emen. ser. l. j. licet Pla. dixit q. nō aliter si nimis corripit sine culpa, tenetur uel uedere, uel dare, ut hic sequitur, & ff. e. l. j. ADDITIO. Hæc glo. communiter approbatur. & dicunt doct. idem in marito erga uxorem, & in magistro erga scholarem, in patre erga filium, in abbate erga monachum: quia potestas tributa magistro erga scholarem, intelligitur tributa marito in uxore. l. sed & si quemcunq. §. si ad l. Aquil. Christopho.

¶ Constitutione. j. cuius uerba sunt j. e. §. fin.

¶ Alienum seruum. j. sed certē qui seruum alienum occidit lege Aquilia tenetur, ut ff. ad leg. Aquil. l. ii. in princip. & j. ad l. Aquil. in princip. quæ actio hic habere locum non potest, cum non dō, imō contra dominum daretur: quod esse nō debet, ut ff. ad l. Aquil. l. itē Mala. §. legis. Sed dic q. hoc quod hic dicitur est uerum, quātum ad criminalem poenam legis Cornelie de scariis, ut j. de pu. iu. §. item lex. quæ poena tam in seruis quā in liberis locum habet, ut ff. ad leg. Cor. de sic. l. j. ¶ Interdum etiam ciuilem tenetur, si alterius interest, ut creditoris, ut ff. de pigno. l. seruū quem quis. uel fructuarii, ut ff. ad leg. Aquil. sed & ff. e. l. j. proprietas. & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum usufructum.

¶ Diuiditur iste §. in v. partes. Primū ponit dictum in genere. Secundū, illud exemplificat, & rationem reddit. Tertiū, ponit uerba rescripti, de quo fit mentio in principio §. Quartū concludit. Quinto, minatur officiali non obseruanti legē istam. Secunda ibi, Nā Antoninus consultus. Tertia ibi, Cuius rescripti. Quarta ibi, Ideoque Quinta ibi, Qui Sabinus.

¶ Maior. id est, magna, uel maior quā æquum sit.

¶ Consultus. j. interrogatus. sic ff. de pact. l. item quia §. fina. unde illud, Consulo te, quærens: tibi consulo, consilium dāns. Accu.

¶ Aedem sacram. j. ad quæ loca olim, & hodie confugiunt. circa

¶ Sed certē qui seruum alienum occidit lege Aquilia tenetur, ut ff. ad leg. Aquil. l. ii. in princip. & j. ad l. Aquil. in princip. quæ actio hic habere locum non potest, cum non dō, imō contra dominum daretur: quod esse nō debet, ut ff. ad l. Aquil. l. itē Mala. §. legis.

¶ Sed dic q. hoc quod hic dicitur est uerum, quātum ad criminalem poenam legis Cornelie de scariis, ut j. de pu. iu. §. item lex. quæ poena tam in seruis quā in liberis locum habet, ut ff. ad leg. Cor. de sic. l. j. ¶ Interdum etiam ciuilem tenetur, si alterius interest, ut creditoris, ut ff. de pigno. l. seruū quem quis. uel fructuarii, ut ff. ad leg. Aquil. sed & ff. e. l. j. proprietas. & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum usufructum.

¶ Diuiditur iste §. in v. partes. Primū ponit dictum in genere. Secundū, illud exemplificat, & rationem reddit. Tertiū, ponit uerba rescripti, de quo fit mentio in principio §. Quartū concludit. Quinto, minatur officiali non obseruanti legē istam. Secunda ibi, Nā Antoninus consultus. Tertia ibi, Cuius rescripti. Quarta ibi, Ideoque Quinta ibi, Qui Sabinus.

¶ Maior. id est, magna, uel maior quā æquum sit.

¶ Consultus. j. interrogatus. sic ff. de pact. l. item quia §. fina. unde illud, Consulo te, quærens: tibi consulo, consilium dāns. Accu.

¶ Aedem sacram. j. ad quæ loca olim, & hodie confugiunt. circa

acquiri-
tur. Digest.

Ista opi.
Io. appro-
batur hic
per Per. d.
Bel. pert. &
Aug.

Nisi probaret eum non ex uoluntate moriturū: ut quia post tridū surrexit & cū baculo incescit: ut not. gl. in l. j. C. de inie. ser. secū. dū la. hic.

quæ distinguit ut diximus in authent. de man. princ. §. neque autem, in glo. cogen. ut. co. la. iii.

ADDITION. Et iuuantur secundum Io. Fab. & Ange. quando sine armis, nullo præcedere delicto, sed propter domini scuitiam uel etiâ sui criminis grauiorem punitionem confugiunt, ut hic aliâs non, ut l. si feruus. & l. si. §. adicietes.

Hicmos fu-
giendi ad
statuâ ema-
nauit a ser-
uo Vedii
Polliôis e-
quitis Ro-
q fugit ad
y gusti Cz-
pedes Au-
gusti Cz-
saris, apud
ipsum Ve-
dium co-
nantis. Vi-
de Seneca,
Tertulia.
Pe. Cri. &
notas an-
nota. hic.
Aeg. Perr.

¶ Dua. §. fi.
a Solue fe-
cundâ doc.
hic: & dic
q non tere-
tur de cul-
pa, ut ibi:
sed de sa-
uicia, & do-
losic uthic.
quia ex fa-
cti atrocita-
te præsumi-
tur: ut l. j. ff.
de doli ex-
cep.
b Tangit
hic Christo-
ph. quot
modis fiat
fraus legi-
ex quo in-
ferat, q sta-
tutum lo-
quês de fru-
mento in-
telligitur
etiâ de fari-
na. & an ex
eodê facto
contra fa-
ciens duo-
bus statutis
sit punien-
dus in duas
produabus
positis: an
pro una: ui-
de Bar. in l.
Mzuius. §.
duobus. ff.
de lega. ii.
l. as.
c Istâ conti-
nationem
sequitur
Pet. hic.
¶ Concor-
cû hoc tex.
tra de con-
uer. infi.
in mediû ibi,
cû autem.
¶ Vide in
huc locum
Ale. lib. di-
spat. ii. c.
xxi. multa

ad statuas + principum confu-
giunt: præcepit, ut si intolerabilis
videatur scuitia dominorum, co-
gantur a seruos suos bonis cõ-
ditionibus vendere, ut pretium
dominis detur, & recte. ¶ Expedi-
t enim reipublicæ, ne sua re quis
malè vtatur. ¶ Cuius rescripti
ad Aclium Martianum missi, ver-
ba sunt hæc, Dominorum qui-
dem potestatem in seruos suos il-
libatam esse oportet, nec cuiquã
hominum ius suum detrahi: sed
dominorû interest, ne auxilium
cõtra scuitiam, vel famem, vel in-
tolerabilem iniuriã denegetur
iis, qui iustè deprecantur. Ideoque
cognosce de querelis eorum, qui
ex familia Iulij Sabini, ad statum
confugerunt, & si vel durius habi-
tos, quam æquum est, vel infami
iniuria affectos esse cognoueris,
vñire iube, ita ut in potestate
domini non reuertantur. ¶ Qui si
meæ constitutioni fraudem mface-

re sic, & ideo adicias huic definitioni, diuini, & humani iuris commu-
nicatio, ut ff. de ri. nup. l. j. Diuini, quia eiudè scet debent esse, ut non
sit unus Christianus, & alter Iudæus, ut C. de Iudæ. ne quis. Humani,
quia forum iuri sequitur uxor, ut ff. ad muni. l. si. i. sed fecus est in con-
cubina, uel qualibet minus legitima uxore, ut ff. ad muni. l. de iure. §. si.
licet concubinarum iure permittente sit. ff. de cõcu. l. in concubinato. in
fi. ¶ Neque ualeat oppositio de matre ad filium: quia ibi non est talis cõ-
suetudo, qualis ad uxorem, ut j. ti. j. §. ergo & in auth. quomodo opor-
epi. §. j. col. j. & §. uolumus autem. ibi. Sed aut solæ, &c.
¶ IVS AVTEM. CASVS. Domine, dicatis mihi, si placet, quo-
rum propriû est ius pat. pot. Ad hoc respon. ius pat. pot., quod in liberos
habemus, propriû est ciuium Romanorum, id est, liberorum annuum
de Romano Imperio. nulli enim alii homines sunt, qui talè potestatem
habeant in liberos, qualem nos habemus. Sed domine dicatis mihi, qui
sunt in pa. po. Ad hoc resp. Iusti. Amice, iuxta qd illi sūt in pa. po. no
sra quos de iustis nuptiis procreauimus. Ex hoc igitur manifestè li-
quet, qd illi qui ex te, & legitima uxore tua nascuntur, in tua potestate
sunt, ut proprii tui filii, & qui ex filio tuo, & uxore eius nascuntur, ut
nepotes, & idem est in pronepote, & ceteris deinceps per masculinã li-
neam descendantibus. Sed quãquam dixerim nepotes natos ex filio, in
tua esse potestate: fecus tamen in nepotibus natis ex filia. Nam qui ex
filia tua nascuntur, in tua potestate non sunt: sed in potestate patris co-
rum, & hæc dicuntur usque ad finem tit. Franc. de Aret.
¶ Ius autem: quod consistit in septem. Primo, quia necessitate fa-
mis pater filiu uendere potest, uel obligare, ut C. de pa. qui. si. dist. l. ii. Se-
cundo, quia ab eo in ius uocari non potest, ut C. de in ius uol. l. si. Tertio,
quia nec cum eis agendo, iudicium hæere possimus, ut ff. de iudi. l. iis.
Quarto, quia per eum acquirimus, ut infra, per quas pfo. no. acqui. §. j.
Quinto, quia in iudicio cõtra alium, sine licentia nostra esse nõ potest,
ut C. de bo. quæ lib. l. si. §. j. Sexto, quia eo inuito sua bona aduertiunt,
ad ministrant, ut j. per quas pfo. nob. acq. §. j. Quicquid tamè dixerunt,
q alimenta adiuuicem hoc iure præstantur: quod falsum est: cû in emã-
cipatis etiam hoc fit, ut ff. de lib. agno. l. si quis a liberis. in prin. Itè ciui-
lis obligatio inter nos esse non potest, ut j. de inuti. stip. §. itè in iuris. h.
Est & oñia, ut possim petere filium in meam potestatem. Circa, quod
distingue, quia aut a nullo detinetur, aut ab aliquo. si ab aliquo. uolens,
an inuitus. Primo casu peram eum per officiu iudicis. ff. de li. exhi. l. iii.
¶ hoc autè, & præiudiciali actione in rem agam, ut j. de act. §. præiudi-
ciales. non interdico, nisi in casu, ut si uolo eum adire hereditatem in
qua factus est hæres, ut ff. de acqui. hære. l. si quis mihi. §. iussim. & de li.
exhi. l. i. cum. In secundo, eadem auxilia locum habent, & plura scilicet
rei uendicatio de iure Romano, ut ff. de rei ued. l. j. §. j. In tertio, locu ha-
bet interdictum de lib. ho. exhi. Item, actio in rem de iure Quiritam, ut
ff. de rei uen. l. j. §. j. & de li. exhi. l. j. respon. Accursus.
¶ Romano. Id est, omnium qui sunt de Romano Imperio, aliz
uero gentes quædam, ut seruos tenent filios, ut Sclauj: aliz ut prorsus
absolut

DE PATRIA POTESTATE.

¶ Quia suprâ dicit, qd iis qui sunt in potestate dominorum, ideo sub
iugit de iis, qui sunt in potestate parètum, ut promiserat §. ci. j. §. j. Are.
N potestate. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor
partes. Primo, ponit dictum in genere, qui sunt liberi in
nostra potestate. Secundo, definitionem nuptiarum, uel ma-
trimonii. Tertiò, qui habent filios in potestate. Quarto, ex
prædictis inf. r. i. specificando quod primò dixerat: Secunda
ibi, nuptiæ. Tertia ibi, ius autem. Quarta ibi, Qui igitur.
¶ CASVS. Accessi ad Iusti. & quæstui ab eo: Domine, uos uultis tra-
ctare de pat. po. dicatis ergo mihi, qui sunt in patr. pote. Ad hoc respõ.
Iustin. dicens: In po. nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptiis procreaui-
mus. Sed quid domine iam uideo qui sunt in pa. po. dicatis mihi, qd est
matrimonium, seu nuptiæ? Ad hoc respon. Iustin. q nuptiæ siue matri-
monium, est uiri, & mulieris coniunctio indiuiduum uitæ retinens cõ-
suetudinẽ. & hoc usque ad illum §. ius autem. Franc. Ac.
¶ In potestate. hoc uerbum multis modis sumitur, ut §. proxi. ti.
diximus. §. j.
¶ Ex iustis. qz si iustè iustè dicitur j. ti. proxi.
¶ Nuptiæ. & dicuntur ab obnubendo, id est, uelando: quia uelatz
incedere debent, ut ait l. id. sed matrimonium dicitur ideo, quia mulier

nubit, ut mater fiat, & hæc duo nomina (licet diuersis rationibus) idẽ
signant. Item coniugium, & cõnubium, & confortium, ut ff. de rit. nup.
l. in eo iure. §. hoc caput. licet hoc ultimum quandoque inter seruos ac-
cipiatur, ut C. de ser. fug. l. si. inter quos, propriè dicitur cõtubernium, rẽ differit.
ut C. de incest. nup. l. cum. ancillis.

rit, sciet me hoc admissum seu-
rius executurum.

De patria potestate.

TITVLVS IX.

IN potestate n̄ nostra
sunt liberi n̄stri, quos
ex iustis nuptiis procrea-
uim. ¶ Nuptiæ p̄ aut,
siue m̄simoniũ est uiri, & mulieris
cõiunctio, q̄ indiuiduã uitæ con-
suetudinẽ continens.

¶ Patria potestas fuit de iure Romano in-
trōducta: per quam filius ex legitimo ma-
trimonio natus, & ceteri descendentes per
lineam masculinã, in patria potestate sunt
censendi. Mulieres uerò, & earum descen-
dentes tale ius non habent. h. d. summarie
secundum Bald.

Ius autem potestatis, quod in
liberos habemus, proprium est ci-
uium Romanorum. ¶ Nulli enim
alij sunt homines, qui talem in li-
beros habeant potestatem qua-
lem nos habemus. ¶ Qui igit ex

re sic, & ideo adicias huic definitioni, diuini, & humani iuris commu-
nicatio, ut ff. de ri. nup. l. j. Diuini, quia eiudè scet debent esse, ut non
sit unus Christianus, & alter Iudæus, ut C. de Iudæ. ne quis. Humani,
quia forum iuri sequitur uxor, ut ff. ad muni. l. si. i. sed fecus est in con-
cubina, uel qualibet minus legitima uxore, ut ff. ad muni. l. de iure. §. si.
licet concubinarum iure permittente sit. ff. de cõcu. l. in concubinato. in
fi. ¶ Neque ualeat oppositio de matre ad filium: quia ibi non est talis cõ-
suetudo, qualis ad uxorem, ut j. ti. j. §. ergo & in auth. quomodo opor-
epi. §. j. col. j. & §. uolumus autem. ibi. Sed aut solæ, &c.
¶ IVS AVTEM. CASVS. Domine, dicatis mihi, si placet, quo-
rum propriû est ius pat. pot. Ad hoc respon. ius pat. pot., quod in liberos
habemus, propriû est ciuium Romanorum, id est, liberorum annuum
de Romano Imperio. nulli enim alii homines sunt, qui talè potestatem
habeant in liberos, qualem nos habemus. Sed domine dicatis mihi, qui
sunt in pa. po. Ad hoc resp. Iusti. Amice, iuxta qd illi sūt in pa. po. no
sra quos de iustis nuptiis procreauimus. Ex hoc igitur manifestè li-
quet, qd illi qui ex te, & legitima uxore tua nascuntur, in tua potestate
sunt, ut proprii tui filii, & qui ex filio tuo, & uxore eius nascuntur, ut
nepotes, & idem est in pronepote, & ceteris deinceps per masculinã li-
neam descendantibus. Sed quãquam dixerim nepotes natos ex filio, in
tua esse potestate: fecus tamen in nepotibus natis ex filia. Nam qui ex
filia tua nascuntur, in tua potestate non sunt: sed in potestate patris co-
rum, & hæc dicuntur usque ad finem tit. Franc. de Aret.

Ius autem: quod consistit in septem. Primo, quia necessitate fa-
mis pater filiu uendere potest, uel obligare, ut C. de pa. qui. si. dist. l. ii. Se-
cundo, quia ab eo in ius uocari non potest, ut C. de in ius uol. l. si. Tertio,
quia nec cum eis agendo, iudicium hæere possimus, ut ff. de iudi. l. iis.
Quarto, quia per eum acquirimus, ut infra, per quas pfo. no. acqui. §. j.
Quinto, quia in iudicio cõtra alium, sine licentia nostra esse nõ potest,
ut C. de bo. quæ lib. l. si. §. j. Sexto, quia eo inuito sua bona aduertiunt,
ad ministrant, ut j. per quas pfo. nob. acq. §. j. Quicquid tamè dixerunt,
q alimenta adiuuicem hoc iure præstantur: quod falsum est: cû in emã-
cipatis etiam hoc fit, ut ff. de lib. agno. l. si quis a liberis. in prin. Itè ciui-
lis obligatio inter nos esse non potest, ut j. de inuti. stip. §. itè in iuris. h.
Est & oñia, ut possim petere filium in meam potestatem. Circa, quod
distingue, quia aut a nullo detinetur, aut ab aliquo. si ab aliquo. uolens,
an inuitus. Primo casu peram eum per officiu iudicis. ff. de li. exhi. l. iii.
¶ hoc autè, & præiudiciali actione in rem agam, ut j. de act. §. præiudi-
ciales. non interdico, nisi in casu, ut si uolo eum adire hereditatem in
qua factus est hæres, ut ff. de acqui. hære. l. si quis mihi. §. iussim. & de li.
exhi. l. i. cum. In secundo, eadem auxilia locum habent, & plura scilicet
rei uendicatio de iure Romano, ut ff. de rei ued. l. j. §. j. In tertio, locu ha-
bet interdictum de lib. ho. exhi. Item, actio in rem de iure Quiritam, ut
ff. de rei uen. l. j. §. j. & de li. exhi. l. j. respon. Accursus.

¶ Romano. Id est, omnium qui sunt de Romano Imperio, aliz
uero gentes quædam, ut seruos tenent filios, ut Sclauj: aliz ut prorsus
absolut

¶ Coniunctio 3 ani-
morum, non corporum us quã a pa-
tantum, & ut ff. de regul. tre denomi-
iur. l. nuptias, & illa con- natur: quia
iunctio animorum figu- tra de con-
ficat unionem, quæ con- stinet one-
sistit inter deum, & iustã ra. est enim
animam. Vnde apollo- ante partu
lus: Qui adhæret deo, onerosa, in
unus spiritus est cum eo. partu dolo
Reliquum, & coniunctio fa, & post
corporum, designat con- partu labo-
formitatem, quæ constitit riosa: ut ex-
in carne inter Christum, tra de con-
& sanctam ecclesiam, i. uer. in fide.
humanum genus. Vnde c. ex literis
euangelista: Verbum ca- e ista gl. ui-
ro factum est, & habita- detur malè
uit in nobis. dicere, per
ADDITION. Vide ca- ff. de cõdi-
pit. debitum. extra de bi- ff. de cõdi-
gamis. ff. demon-
r ¶ Indiuiduum. 3 quo & per l. nu-
ad affectionem. sic §. de ptias ff. de
iust. & iur. in prin. Actu reg. iur. &
enim plerumque fit sepa- xxvii. q. ii.
ratio, tam iure ueteri, Ang.
quàm nouo permittete, f Sed de iu-
ut C. de repul. consensu re cano. nul-
in prin. & in auz. de nu- lo modo est
pt. §. si ergo. col. iii. & in permissus:
authen. ut lice. ma. & aui. quia queli-
§. quia uerò. col. viii. Sed bet fornic-
nunquid hanc affectionẽ tio simplex
habet aliquis ad concu- est peccatũ
binam quandoque? Cer- mortale: ut
ca. ad no-
strâ. de hæ-
re. in cle. &
3 q. 4. ca.
omnes. &
c. nemo. fe-
cundũ An-
gel. hic.

¶ Scilicet
spali: nec
sufficeret
gñalis, siue
uniuersalis.
Item, nec
ratihabi-
tio postea
sequens: ut
no. gl. in l.
iii. §. sed u-
trum. ff. de
minor. &
hæc uera,
nisi si mulcũ
patreagat,
uel conue-
niatur. Itẽ
nisi in czu-
sa crimina-
li, ut in ca-
sib. ubi pa-
tri nõ que-
ritur uluf-
fructus fe-
cundũ An-
g. l. hic. Itẽ
nisi si tu-
toralicius
uel pcura-
tor. ca. qui
gñaliter. d
procu. lib
vj. Ia.

Adde hic
septimũ te-
cundũ doc.
q in atro-
absolut

clorib deli
ctis. filius q
est in ptece
pris, nō ex
culatur p
pter iusū
parris: & i
delictis a
trociorib⁹
mitius pu
nitur: nō
excuseur i
torū: vt ff.
de reg. iur.
l. ad ea. fm
Per. de Bel.
Per. hic.

absolutos, vt Francigena: ideo eandē dicit infra talem qualem.
ADDITIONE Dum dicit, quod filij Francigenarum non sunt in potestate parentum: adde, quod hanc glossam in hoc reputat unicam, & singularem Bal. i. c. j. si duo fratres. Alias ille s. e. i. c. j. i. t. de fra. de nouo bñi. inuesti. hāc etiā glossa Bald. cōmēdat in c. j. an maritus suc. vxor. in benef. & vide totū in l. p. n. in fi. chartz. C. qui testa. face. pos. & in dicto c. j. an maritus suc. ux. o. i. bñi. dixit Ba. q. ista glossa est singularis. Et eam etiā dicit singularem Iac. ad hoc, quod rex Francie non est sub imperio Romano. Iaso.

Et uxore. & aliud si ex concubina, ut J. titu. J. s. fin. uel incesto coitu natus: vt in aut. quibus mod. nat. eff. le. col. vj. §. fin.

In tua. J. si tamē tu sis iuris, non alius, vt ff. ad leg. iul. de adul. sic eniet.

Non sunt. J. quia qui nascuntur, patrisfamiliam sequuntur ut J. de lega. ag. tu. §. j.

ADDITIONE Et in hoc sequitur conditionem patris, ut ff. de sta. ho. l. cum legitime.

DE NUPTIIS Supra titu. proxi. prin. dictum est, quod i potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreauimus: ideo hic subiungitur inter quos dicitur iuxta nuptias contrahuntur. Aretius.

Vitas autē nuptias inter se ciues a Romani contrahunt, qui secundum praecepta legū coeunt: Masculi quidem puberes, & fe-

Vitas autē. J. iste titulus diuiditur in octo partes. In prima ponit qui possunt contrahere matrimonium, & qualiter, subiungendo questionem de filio, & filia furiosi. Secunda ibi, Ergo non omnes, ubi ponit generaliter, & specialiter quasdam esse personas, inter quas nō pōt esse matrimonium, scilicet inter ascendentes, & descendentes. Tertia ibi, Inter eas, ubi ponit inter quas pōnas ex collateralibus, etiam coniunctis per adoptionē, pōt fieri, & nō fieri matrimonium. Quarta ibi, Affinitatis, ubi ponit inter quas pōnas nō pōt fieri matrimonium rōne affinitatis. Quinta ibi, Illud certum, ubi ponit, qualiter matrimonium prohibetur rōne feruillis cognationis. Sexta ibi, Sunt & aliz, ubi ponit generaliter quasdam esse alias pōnas, inter quas nō pōt cōstitui matrimonium. Septima ibi, Si adulterus, annullat matrimonium contrahere contra iures pcepta, & quicquid fecutum est exinde, & punit contra facientes. Octaua ibi, Aliquando, ubi ponit de filiis naturalibus, & quomodo possunt legitime mari. Item, prima pars principalis diuiditur in tres partes. Nam in prima ponit dictum generale. In secunda, illud declarat. In tertia, determinat incidentem quæstionē. Secunda ibi, Masculi Tertia ibi, Vñ q. titu. fm Por. c. a. v. s. Accedat iusti, & ita quæstui ab eo, Domine, vos uultis tractare de nuptiis. Dicatis igitur mihi, q. sunt iuste nuptiae: Ad hoc tri. Iusti, dicēs, q. iuste nuptiae sunt, quas inter se ciues Romani, i. liberi hoies secundum praecepta legum contrahunt: uidelicet masculi puberes, & foeminae viripotentes, & hoc est uerū, siue sint patres, q. nuptias contrahunt: siue filia. dū tamē si fa. de cōsen. sup. parentū, in quorū sunt potestate, nuptias contrahant. Nam q. si fa. de cōsensu parentū, in quorū est potestate, debeat contrahere, tā ciuilibis, quā naturalis ratio suadet: intātū etiā q. iustus parentū in matrimonio à si fa. contrahendo praeferere debeat, unde quia consensus parentū requiritur, apud veteres dubitātū fuit, & quæstū utrū filius fa. alicuius furiosi possit nubere, & cōtrahere matrimonium: cū pater furiosus consentire non possit. Et certē licet de filia de facili cōsentire rint antiqui, scilicet q. ipsa possit sine cōsensu patris nubere, i filio tamen uarij in uariis sententiis declinauerūt: sed tādē ad huiusmodi dubitationē ueterum sopiendā, nostra processit constitutio: cuius autoritate pmissum est, ut ad exemplum filij furiosi, filius furiosi si ne paterni cōsentis interuēte uxorem ducere possit: secundū tū modum in eadem constitutione expressum. h. d. usque ad §. ergo. Franc. d. Ciues Romani. id est, liberi homines, ut supra de liber. §. fina. serbi ergo non faciunt matrimonium, sed contuberniū, ut hic & C. de incest. nup. l. cum ancillis. & in aut. de nup. §. si uero decretū, vers. si uero ab initio. col. ij. Sed aliud est iure canonū: q. p. ualeat, ut in aut. de ecc. titu. in prin. c. j. & in glossa col. ix. ubi dicit, quod canones sunt seruandi pro legibus.

Praecepta, quae sunt J. eo. tit. per totum. & ff. de C. eo. titu. per totum ut colligimus in magna glo. J. eo. §. sunt & alij. f. Puberes, id est, maiores xij. annis, ut J. quib. mod. tut. fi. j. prin.

Praecepta, quae sunt J. eo. tit. per totum. & ff. de C. eo. titu. per totum ut colligimus in magna glo. J. eo. §. sunt & alij. f. Puberes, id est, maiores xij. annis, ut J. quib. mod. tut. fi. j. prin.

De nuptiis. t

TITVLVS X.

Inter marē maiorē quatuordecim annis, & foeminā maiorem duodecim annis, liberos, secundum legum praecepta nuptias contrahentes, iuste nuptiae contrahuntur. In potestate autem constituti nuptias absque patris consensu contrahere non possunt: nisi pater foret inhabilis ad consensum praestandum. Bald.

Vitas autē nuptias inter se ciues a Romani contrahunt, qui secundum praecepta legū coeunt: Masculi quidem puberes, & fe-

Maleuli quidem puberes, & fe-

ADDITIONE Hae glo. non bene loquitur, nam licet quo ad tutelam & testamentum ille appelletur pubes, q. xij. annū cōpleuit, si uir sit, aut xij. si mulier fuerit: quo tamen ad matrimonia cōtrahenda appellatur pubes, quā primū coire possunt. non igit in matrimonio copulaturū sit, do pubertas cognoscit ex annorū numero, sed ex potestate coeundi. c. sue filii fa-

minae autē viri potentes, siue patresfamilias, siue filiafamilias: dum tamen si filiafamilias sint, & consensum habeant parentum, quorum sunt in potestate. Nam hoc fieri debere, & ciuilibis, & naturalis ratio suadet: intantum, ut iustus parentis praecedere debeat. Vnde, quæsitum est, an furiosus filia nubere, aut furiosus filius uxorem ducere possit. Cumq. super, filio variabatur, nostra processit decisio, quia permixtum est ad exemplum filij furiosi, filium quoque furiosus, posse, & sine prius interuentu matrimonium sibi copulare, secundum, datum ex nostra constitutione modum.

Matrimonium non potest contrahi inter ascendentes, & descendentes, usque in infinitum, etiam si per adoptionem sit contrahata parentela, & etiam adoptione finita per emancipationem. Aret.

ADDITIONE Pro notatis in hac glo. uide c. puberes, extra de despons. impub. ubi opinio glo. uidetur reprobari. Et pro fine huius glo. uide c. j. de despons. impub. lib. vj. An autē mulier possit contrahere matrimonium ante xij. annum? Die secundum Io. de Pla. q. sic: ut puta p. p. pacem, ut c. ij. de despons. impub. l. c. si malitia supplicat: etiam, ut c. j. de coniu. seruo. & c. de illis de despons. impub. quia maius periculum est i ea quam i masculo propter calidiorem sanguinem ad luxuriandum, & fragilitatem sexus, ut J. in gl. quæ incipit, nam de filia.

Patresfamilias, & qui sunt iuris sui, cuiuscunque ætatis sint, sic & masculi, sed filij, & filiafamilias qui sunt in potestate, cuiuscunque ætatis sint, ut ff. de iis qui sunt sui uel alie. iuris. l. nam ciuium. Accur. c. i. In potestate, quid ergo de emancipatis? Videtur idem, ut C. eo. l. iuduz. sed illud cōsiliū est, non praeceptum. Quod autē possit filius emancipatus, dicitur ff. de contra. tab. l. iij. §. si emancipatus, & ff. de ritu nup. l. filius emancipatus.

Eciuius. Iquia est in potestate de iure ciuili Romanorū ut su. pr. titu. §. ius.

Ec naturalis. Iquia pater, ut ff. de iusti. & iur. l. ij. vel quia pronus: ut J. de pup. subit. §. ij.

Debat. J. al. as non ualeat, ut ff. de sta. ho. l. Paulus respōdit f. uidebatur tamen consentire nisi contradicat expressē, ut ff. de despons. l. l. i. spon. salibus. in fi.

Vnde. J. quia patris consensus exigitur.

Possit. Iuidetur quod non, cum pater non possit consentire, ut ff. de iure codi. l. iij. §. furiosus.

Super filie. I nam de filia facile concessum fuit, quia fortē calidior sanguis est in ea, ut in aut. de non eligen. §. cum igit. collatio. j. vel uerius propter fragilitatē sexus. arg. J. quib. alie. licet. in prin. sed prima non placet.

Decisio. I id est, sententia uel lex, vt C. eo. l. si furiosus.

Quæstio. I id est, si captus fuerit, & absit pater per triennium, ut si nescitur, an uiuat, uel non, ut ff. de ri. nup. l. si nepos. §. si. & l. si ira.

Secundum datum. J. cum auctoritate curatoris patris, & dore secundum quantitatē patrimonij patris data, ut C. eo. l. si furiosus. i. si sed iure canonū sufficit cōsensu eorum. de quorū matrimonio agitur, sed illud fortē in aliis, non in filijsfamilias intelligitur. uel credo q. hoc corrigitur. quia ita honesta est res contrahere matrimonium, sicut & intrare monasteriū, ut in aut. de san. epif. §. sed & hoc p. sent. col. ix.

Diuiditur in quinque partes. Primo, ponit unū dictū, Secundo, ponit rationē dicti. Tercio, suū dictum speciatim. Quarto, ponit qd resultat cōtrahendo, cū aliqua de prohibitis hic. Quinto, extēdit ad filios adoptiuos. Secunda ibi, Nam a quarundam. Tertia ibi, In ter eas. Quarta ibi, Et si tales. Quinta ibi, Et hęc adeo.

Dicit Iusti. referēdo ex pcedentibus ex quo dictum est supra q. liberi homines qui fm praecepta legū coeunt, iustas nuptias pōt. q. ma nifestē patet, q. non licet nobis quamlibet uxore indistinctē ducere.

Inst. tut. b. iij. Nam

Inst. tut. b. iij. Nam

Inst. tut. b. iij. Nam

Inst. tut. b. iij. Nam

Inst. tut. b. iij. Nam

Inst. tut. b. iij. Nam

Inst. tut. b. iij. Nam

Inst. tut. b. iij. Nam

Inst. tut. b. iij. Nam

Nam à quarundam mulierum nuptijs, cum quibus leges contrahi videntur, abstinendum est. Nam inter eas personas, quæ parentum, uel liberorum locum inter se obtinent, nuptiæ contra hi non possunt: ueluti inter patrem, & filiam: uel auiam, & nepotem: uel matrem, & filium: uel auum, & nepem: nuptiæ prohibita sunt: & non solum inter istas personas, sed & inter omnes superiores, & inferiores directos existentes usque in infinitum. & si tales personæ inter se coierint, nefarias, atque incestas nuptias inter se contraxisse censentur. & hæc intantum sunt verba, ut etiam si aliqui per adoptionem loco parentum, uel liberorum sibi esse coeperint, inter eos tamen nuptiæ consistere non possunt. & licet etiam per emancipationem adoptio dissoluta fuerint, idem tamen iuris erit, ut si aliquam adoptaueris tibi in filia aut neptem: licet postea eam emancipaueris eam tamen in uxorem ducere non poteris. h. d. u. quæ ad §. inter eas. Fr. ci. de Are.

† Quorū appellatio ne ueniunt pariter, & liberi in infinitum: scilicet dum las. Siue ex legitimo coitu nati sint siue non. l. & nihil ff. de ritu nuptiarum secundum Angel hic. A. g. Per. lura.

1. Siue ex legitimo coitu nati sint siue non. l. & nihil ff. de ritu nuptiarum secundum Angel hic. A. g. Per. lura.

2. Ergo, quia secundum præcedentia legum sunt matrimonii: ergo &c. b. Non omnes. §. scilicet mulieres. c. Quarundam. §. scilicet mulierum.

d. In infinitum. §. adeo ut si Adā hodie uideret, non posset habere uxorem, secundum Ioannem: ut ff. de ritu nuptiarum, consilium.

ADDITIONE. Et hæc uera siue sint ex legitimo matrimonio, siue non, ut ff. de ritu nuptiarum, & nihil. secundum Ioannem de Plat. & Ang.

e. Idem iuris. §. ut non possint coniungi.

ADDITIONE. Dicendum Pe. de Bel. per. t. q. hoc est propter publicam honestatis iustitiam alias diffamaretur: quia in copulâ nuptiarum se per inspicitur honestas: ut l. semper. ff. de ritu nuptiarum. secundum Ioannem de Plat. & Ang.

INTEREAS. §. Diuidit in quatuor partes Primò, ponit deum in genere in transuersalibus. Secundo, illud specificat in transuersalibus coniunctis per sanguinem. Tertio, de iunctis per adoptionem. Quarto, infert ex prædictis unum casum. Sed ibi, s. p. Tertia ibi, s. §. si. Quarta ibi, Etideo. §. C. A. S. V. S. Domine, iam uidi de impedimentis nuptiarum interuenientibus, in linea recta, an eadem sit observatio in linea transuersali. Resp. Iust. §. sic. Nam certe, inter eas personas quæ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quædam observatio, licet non tanta, quanta est in linea directa. Nam certe inter fratrem, & sororem, nuptiæ omnino prohibita sunt, & hoc siue habuerint eundem patrem tantum, & matrem diuersam: siue eandem matrem tantum, & patrem diuersum. Et non solummodo inter fratrem, & sororem naturales nuptiæ prohibita sunt, sed & inter adoptiuos. Nam si aliqua mulier, coeperit tibi esse soror per adoptionem: quoad durat adoptio inter te, & ipsam, nuptiæ consistere non possunt si tunc per emancipationem postea dissoluta adoptio fuerit, iâ cessat tibi soror esse: unum est uxorem ducere poteris cum nec naturalis: nec civilis iure coniuncta sit. Et non solummodo: si fuerit emancipata, eam ducere poteris: sed eam si tu a patre emancipatus fueris, nihil inter te & ipsam nuptiis contrahendis obstat. Vnde si quis generum suum uelit adoptare, primo debet filiam suam emancipare: & similiter si quis uoluerit, nuptum suum, i. uxorem filii sui in filiam adoptare, primo debet filium suum eiusdem mulieris maritum emancipare. nâ si esset in potestate eiusdem nuptæ non possent inter eos consistere. Et non solum prohibetur nuptæ inter prædictas personas, sed et non licet aliqui fratri sui, uel sorori suæ filiam ducere, nec etiam neptem: licet ipsa in quarto gradu sit. Cuius enim filiam ducere uxorem quis non potest: nec eius neptem ducere poterit. Sed licet filiam sororis naturalis in uxorem ducere non poteris: secus tamen est in filia sororis adoptiue. Nâ filiam sororis illius mu-

† Permissa fuerunt: apud plures & athenienses autem Aemilio Probo in præfatione libelli utitur, & uita Cimonis. Andocides tamē in oratione Alcibiadae hanc potissimam uisum se eam scripsit cur. exilio Cimonem multat: sic: & Herodotus lib. i. Ptolemæum accusat, quod id fecerit præ omnium Græcorum leges. Diuio. Dux siue ex altero eorum.

¶ Ergo non omnes nobis uxores ducere licet. ¶ Nam à quarundam nuptiis abstinendum est.

¶ Inter eas enim personas, quæ parentum, liberorum uel locum inter se obtinent, contrahi nuptiæ non possunt: ueluti inter patrem, & filiam, uel auum & neptem, uel matrem & filium, uel auiam, & nepotem, & usque in infinitum. ¶ Et si tales personæ inter se coierint, nefarias, atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. ¶ Et hæc ad ea, quæ uera sunt, ut quamuis per adoptionem parentum liberorum uel loco sibi esse coeperint, non possint inter se matrimonio iungi: intantum ut etiam dissoluta adoptione, idem iuris maneat.

Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia, uel neptis esse coeperit, non poteris uxorem ducere, quamuis eam emancipaueris.

¶ Inter fratrem & sororem prohibitum est matrimonium, etiam si per adoptionem coniuncti sint: quod habet locum adoptione durat tantum. Et emancipatus a patre potest copulari cum altera adoptiua a suo patre.

¶ Inter eas quoque personas, quæ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quædam similis observatio, sed non tanta. ¶ Sanè enim inter fratrem, sororemque nuptiæ prohibita sunt, siue ab eodem patre, eademque matre nati fuerint, siue ab alterutro eorum.

¶ Sed si qua per adoptionem soror tibi esset coeperit, quandiu

lietis, quam pater tuus in filiam adoptauit, ducere non phiberis uxorem: quia neque iure naturali, neque iure civili filia sororis adoptiue tibi coniuncta est. Sed etiam filia, uel neptem sororis naturalis uxorem ducere non poteris. Liberi quoque duorum fratrum, uel sororum, uel liberi fratris, ex una parte, & sororis ex alia, nuptias inter se contrahere

possunt. Itē, amicitia uxorē ducere non poteris: nec etiā materterā: quia parentum loco habetur. Et eadē ratione: a gnam amicitia, & magnā materteram uxorem ducere prohiberis, hoc dicit usque ad §. affinitatis quoque. Fran. de Aret. f. ¶ Sed non tanta. ¶ Scilicet usque ad gradum septimum, secundum canones: ut xxxv. q. iij. c. pro genit. & ca. de consanguinitate. & c. in copulatione. & ca. nulli. Sed fin leges usque ad quartum: ut j. c. de fratribus. Idē hodie iure canonico, ut extrā de consanguinitate. & affinitate. c. non debet. & c. vlt. Sed tamē aliter accipitur gradus secundum canones, quā secundum nos: ut dices j. de gradibus cognationis. ¶ Quandoque. §. ff. de verb. obli. si stipulatus fuero. in fi. alias si stipuler. §. j. ff. de liber. & posthu. l. si quis posthumus. in fi.

¶ Filiam sororis adoptiue potest quis ducere uxorem. Aret. ¶ Frateris uxor, uel sororis filiam, uxorem ducere non licet. ¶ Sed nec neptem fratris, uel sororis quis ducere potest: quamuis, quarto gradu sint. ¶ Cuius enim filiam uxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

¶ Filiam sororis adoptiue potest quis ducere uxorem. Aret.

¶ Eius uero mulieris, quam pater tuus adoptauit, filiam non uideris impediri uxorem ducere: quia neque naturali, neque civili iure tibi coniungitur.

¶ Filij duorum fratrum, uel sororum, possunt simul contrahere matrimonium inter se. hoc dicit Angel.

¶ Pontificio tamen iure, cui potius est in his adhaerendum, legitimum coniugium duorum fratrum filij copulari nequeunt, ut hic testatur Accursius, a quo doctores non discrepant.

¶ Duorum autem fratrum, uel sororum liberi, uel fratris, & sororis, coniungi possunt.

non quo ad facultatē succedendi, definit tamen quo ad familiæ nomē. Et ad contra. §. sed hodie. j. ti. j. respōde leonardo Christopho. quāuis in potestate non transferat, iura tamen adoptionis consequitur: ut C. de in ius uocandi. l. si. & l. adoptiuum. Vel secundum Iust. fratri: sed habetur pro non transeunte: ut dicta. l. si. l. si.

¶ Nurus. §. id est, uxorem filij: ut probatur j. eo. §. affinitatis. ¶ FRATRIS. ¶ Diuidit in tres partes. Primò, ponit dictum. Secundo, illud extendit. Tertio rationē reddit. Secunda ibi. Sed nec.

¶ Cuius. §. sed opponitur, filiam autem, uel auiam non possum ducere: tamen neptem possum: quia est mihi consobrina, ut j. c. ti. §. duorum. Resp. hanc regulā: itē intelligi in eo casu, in quo loquitur, & in omni simili: scilicet quā ego, & ille cuius filiam ducere non possum, sumus in gradu primo ad stipitē, & i potestate eiusdē: & sic cuius filia, uel sororis mea filia, & c. b. & hoc i naturalibus: secus i adoptiuis: ut j. §. pxi. ADDITIO. Intellige istud uerum, quando per adoptionem non contrahitur cognatio: ut ibi secundum Ange. & Iaso. alias secus.

¶ Eius. §. sic construe: non uideris impediri ducere uxorem filiam eius mulieris, quam pater, & c.

¶ Civilis iure. §. de naturali constat de civili sic pbo: Illa filia sororis adoptiue non est in potestate matris: ut j. de hæz. qua. & diff. §. qua de causa ergo non trāsit in potestatem illius, qui adoptat matrem, licet mater trāseat: quā illi trāseunt cū alijs, qui sunt in potestate, ut j. ti. §. illud. & ff. de adop. l. si p. ac ipsa mater adoptata est mihi coniuncta per agnationem per patrem in cuius potestate est. ff. de adop. l. qui in adoptionem. Ac.

¶ D. V. C. R. V. M. ¶ Diuiditur in tres partes. primo ponit de duobus consobrinis. Secundo de amita. Tertio de matertera. Secunda ibi, item a matre. Tertia ibi, Item nec materteram.

¶ Quorum. §. hoc secundum leges: ut hic, & C. c. celebrādis. secus iure.

ut j. c. de fratribus. Idē hodie iure canonico, ut extrā de consanguinitate. & affinitate. c. non debet. & c. vlt. Sed tamē aliter accipitur gradus secundum canones, quā secundum nos: ut dices j. de gradibus cognationis. ¶ Quandoque. §. ff. de verb. obli. si stipulatus fuero. in fi. alias si stipuler. §. j. ff. de liber. & posthu. l. si quis posthumus. in fi.

¶ Dissoluta. ¶ Quia ipsa est emancipata, ut differat à sequenti casu. ¶ Generum. §. id est, maritum filiz. ¶ Eum. §. ff. patrem. ¶ Antea. §. i. primo. ¶ Filiam. §. hoc idē, quia emancipatione facta, definit esse agnata patri: ergo per patrem non potest fieri agnata tali filio adoptiuo: ut ff. de adoptione. l. qui i adoptione. hodie uerò non definit, ut j. de le. agna. suc. §. si. & ita hoc consilium hodie non ualeat.

ADDITIONE. Sed hæc glossa communiter reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

reprehenditur: quia estis

a Et hoc iure canonum. Vel dic hunc §. loqui de adoptiuis. fecus in naturalibus. Accusatus.

a Amitam. quæ est soror patris.

b Adoptiuam. ab auctore paterno.

c Materteram. nota cautè, quia non repetit adoptiuam materteram &c. quia matertera, vel auunculus non fit adoptione, ut hic, & s. e. §. eius. & ff. e. l. si qua. §. fin. Sed contra uidetur ff. de ritu nupl. per adoptionem. §. pen. Resp. illud intelligitur, quando adoptio in nepotem, quasi ex filia natum, vel in pronepotem quasi ex nepote nato ex filia, quod possumus, sicut si nulum habere filium, ut l. i. §. licet. tunc enim soror, & frater eius, loco cuius filij facta est adoptio, & matertera, & auunculus: alij filij sui, ut patet, & sic non imitatur naturam: quia aliter ne posset ex filia naturali & legitima, non esse in potestate: hic autem cum suis cõcordantibus loquitur, quando aliquis adoptio in filiam, huc quidè non erit matertera filij natis ex alia mea filia naturali, & legitima. Sed quæ est ratio dicitur fitis? Respon. quia altero casu, scilicet quando adoptio in nepotem ex filia: est commodum materteræ, & auunculo: quia maiores quidè parentis, sperant minoribus, quod fecus est in aduerso casu. & ex hac depèdet alia, ut naturalis, & legitimi sint adoptiuo subiecti. & est ridi. ulum, & contrariò casu esse æquum.

ADDITIO. Hanc rationem reprobant Christopho. & Iason hic: cum quia inter collaterales non est huiusmodi reuerentia, ut non in inter eas. supra e. tum quia idem uideret dicendū in patruo & amita. Item quia esset contra ver. eius uer. s. e. Et assignant aliā rationē: quia in dicto §. si adoptus agnoscit existens in agnatione adoptantis, puta filij: hic autem non existens, puta filij filij: quod fieri nō potest, ut ff. de adop. l. qui in adoptionem.

d Materteram magnā. Magna matertera soror auij materteræ est: amita magnā, soror aui patris est, ut infra de gra. cog. §. quarto. Sed qd de fratre aui materteræ? Respon. est patruus magnus, ut C. de succ. ed. l. i. Item Plac. cõtra ut ibi nō. Sed cum finitio quarto gradu, quare prohibent, ut supra eod. §. fratris? Respon. quia hæ personæ sunt de superioribus transuersalibus, quæ habentur loco parentum, ut in hoc §. & quia ipsa est in primo gradu stirpis, ut nō. s. e. §. sed neptis. Et sic not. cautè, quod ordo transuersalium subdiuidit in tres partes, supra, infra, & ex latere, ut j. de gra. §. iij. iij. v. & vj. & maior est abstinentia uelut superiores, ut hic, & inferiores, ut s. e. §. fratris, quàm transuersales, ut s. eod. §. duorum.

¶ AFFINITATIS. ¶ Diuiditur in septem partes. Nā primò ponit quandam prohibitionem in genere. Secundò illam prohibitionē exemplificat in nuru & priuigna. Tertiò, rationem prohibitionis facit de nuru, & priuigna assignat. Quartò, dictam prohibitionē de nuru factā, modificat. Quintò, rationē dictæ modificatiōis assignat. Sex tō, modificat prohibitionē circa priuignam. Septimò, rationē dictæ modificatiōis assignat. Secūda pars incipit ibi, Ut ecce. Tertia ibi, Quia utrūq. Quarta ibi, Quod ita scilicet. Quinta ibi, Quia eadē. Sexta ibi, Item si. Septima ibi, Quia duas. ¶ C. A. S. V. S. Domine, iā uidi de impedimentis nup. interuenientibus ratione cognationis, tam ex linea directā, quàm ex transuersali. Nunquid adhuc plura sunt impedimenta nup. Respon. Imperator quod sic. Nam nō solū ratione cognationis, sed etiam ratione affinitatis impediuntur nuptiæ. Rōne enim affinitatis, à quarundam mulierū nuptijs abstinendum est. Nam priuignam, uel nurum tuam, vxorē ducere prohiberis: quia utrūq. illarum tibi loco filij est. sed hæc specialis prohibitio locū habet, si fuit nurus tua, & nunc non est, uel si fuit priuigna tua, & nunc non est. Nā si est adhuc nurus tua, id est, si adhuc constat matrimonium inter ipsam, & filium tuum adhuc uiuentem: naturalis generalis, & cõmuni ratione tibi nubere non poteris: quia uiuere filio tuo marito eius, nec tibi, nec cuius alij nubere poteris. Eadem enim mulier duobus uiris simul nubere non potest. Et idem iuris est in priuigna tua. Nā priuigna tua, si adhuc est priuigna tua, id est, si mater eius adhuc tibi nupta est, specialis prohibitio nuptiarum inter te, & ipsam cõtrahendā, locū non hē: quia durante matrimonio inter te, & matrem eius, generalis & cõmuni ratione, non poteris cum ipsa cõtrahere: quia eodē tempore duas hēre uxores non poteris. Et non solū inter hæc personas prohibent nuptiæ ratione affinitatis: sed etiam inter plures alias. Socru enim tuā, id est,

contrahere. & licet filij ex matrimonio inter Bertam, & Petrum cõtra dicto nati, eorum fratres sint cõmunes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniungunt. Sed ponamus, quid si diuortium sit celebratum inter Petrum, & vxorē suā, & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam: modo quærit, utrum Petrus quondam maritus Bertæ possit cõtrahere cum filia Bertæ, ex secundo matrimonio nata? Et uidebatur quod sic. Nā ista filia Bertæ nō est priuigna Petri: quodam mariti Bertæ: quia priuigna proprie dicitur filia uxoris tuæ, quam habuit antequam tibi nuberet: ista filia nata fuit ex secundo matrimonio, post diuortium inter Bertam, & Petrum celebratum: ergo non est proprie priuigna Petri. Iulianus tamen in hoc casu dicit, ab huiusmodi mulieris nuptijs, ratione honestatis esse abstinendū, & hoc, p̄b̄t per duo argumenta à simili. Sponsa enim filij non est nurus patris: & tñ à nuptijs huiusmodi mulieris abstinendū est: quæ neque pater cum sponsa filij, nec filius cum sponsa patris, contrahere poterunt: à simili concludit. licet enim huiusmodi filia nō sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrum matrimonium consistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franc.

¶ Affinitatis. ¶ Est autem affinitas regularitas personarū ex nuptijs coniunctarū, omni carens parentela, scilicet sanguinis, ut ff. de gra. aff. l. non facit. §. aff. nes. & §. sciendum est. ideo dicitur ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi non potest. sed secundum canones etiā sine nuptijs. Sed cum uxor uideatur affinis viro, quare permittitur matrimonium ut? Respon. non est affinis, sed causa affinitatis: sicut unitas non est numerus, sed principium numeri. Accur.

¶ Quarundam. ¶ Scilicet mulierum.

¶ Priuignam. ¶ Hæc nomina exponuntur statim proximi in uersicu. quod ita &c.

¶ Loco sunt. ¶ Facit ad hoc ff. sol. mat. l. quia ij. & l. rei iudicat. §. si. h. Accipit de bet. §. scilicet hæc prohibitio.

¶ Nurus tua est. ¶ quæ continentur appellatione istarum, dic ut ff. de ritu nupl. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

¶ Nupta est. ¶ argumentum sumitur hic & ex proximi. §. quod si quis habet generale auxilium, non debet petere speciale, ut ff. de mil. l. cau. §. j. respon. & de ver. obli. l. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt.

¶ Alia ratione. ¶ non solū supra dicta.

¶ Non licet. ¶ imò efficitur in l. i. ut C. ad l. Iul. de adul. l. eum q. ADDITIO. Idem in habere duas sponas, uel cõcubinas: seu vxorē, & cõcubinam, ut et gloss. no. in §. si uerō effusa. super uerbo, cõsistere. i. auct. quibus mod. na. eff. sui licet de factō nō obseruet, ut hic p. l. af.

¶ Socru v. m. ¶ Diuiditur in quatuor partes: quia primò ponit uerbum dictum prohibitionem cū ratione. Secūdo, illud modificat. Tertio, modificatum declarat circa nouercam cū ratione. Quarto, declarat circa socrum, cum ratione. Secunda ibi, Quod & ipsum. Tertia ibi, Alioqui. Quarta ibi, Item si.

¶ Socrum. ¶ quæ sint hæc personæ, dic ut ff. eo. tit. de ritu nupl. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

¶ Prohibitum est. ¶ iure affinitatis. & ad hoc refertur illud, Quod & ipsum &c.

¶ Affinitate. ¶ hæc littera sibi contraria uidetur. nam si dissoluta est affinitas: non ergo debent nuptiæ ratione affinitatis impediri. Sed dic,

Matrem vxoris tuæ, uel nouercam tuam, id est, vxorē patris tui, vxorē ducere prohiberis: quia utraq. istarū loco matris tibi est. & hæc similiter prohibitio specialis, sicut in casu superioris, tunc demum locū habet, cum solutum sit matrimonium, quod est causa affinitatis. Nā si adhuc est tua nouerca, id est, si adhuc patri tuo nupta est, generalis ratione nuptiarum inter te, & ipsam prohibent: quia uiuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuius alij nubere poteris: quia eadem mulier duobus uiris simul nubere non potest. Et idem iuris est in vxore matris tui. Nam si adhuc est socru tua, nam si adhuc est socru tua, id est, si adhuc filius tuus nuptus est, generalis ratione cū ipsa cõtrahere prohiberis: quia simul duas uxores habere nō poteris. Sed ponamus, quod Petrus filium ex uxore legitime habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiam. ponamus, quod Petrus mortua uxore cõtrahit matrimonium cum Berta. certe durante matrimonio inter Petrum, & Bertā, filius Petri quæ habuit ex alia uxore, cū filia Bertæ, quam suscepit ex alio marito, licet poterit matrimonium

contrahere. & licet filij ex matrimonio inter Bertam, & Petrum cõtra dicto nati, eorum fratres sint cõmunes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniungunt. Sed ponamus, quid si diuortium sit celebratum inter Petrum, & vxorē suā, & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam: modo quærit, utrum Petrus quondam maritus Bertæ possit cõtrahere cum filia Bertæ, ex secundo matrimonio nata? Et uidebatur quod sic. Nā ista filia Bertæ nō est priuigna Petri: quodam mariti Bertæ: quia priuigna proprie dicitur filia uxoris tuæ, quam habuit antequam tibi nuberet: ista filia nata fuit ex secundo matrimonio, post diuortium inter Bertam, & Petrum celebratum: ergo non est proprie priuigna Petri. Iulianus tamen in hoc casu dicit, ab huiusmodi mulieris nuptijs, ratione honestatis esse abstinendū, & hoc, p̄b̄t per duo argumenta à simili. Sponsa enim filij non est nurus patris: & tñ à nuptijs huiusmodi mulieris abstinendū est: quæ neque pater cum sponsa filij, nec filius cum sponsa patris, contrahere poterunt: à simili concludit. licet enim huiusmodi filia nō sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrum matrimonium consistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franc.

¶ Affinitatis. ¶ Est autem affinitas regularitas personarū ex nuptijs coniunctarū, omni carens parentela, scilicet sanguinis, ut ff. de gra. aff. l. non facit. §. aff. nes. & §. sciendum est. ideo dicitur ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi non potest. sed secundum canones etiā sine nuptijs. Sed cum uxor uideatur affinis viro, quare permittitur matrimonium ut? Respon. non est affinis, sed causa affinitatis: sicut unitas non est numerus, sed principium numeri. Accur.

¶ Quarundam. ¶ Scilicet mulierum.

¶ Priuignam. ¶ Hæc nomina exponuntur statim proximi in uersicu. quod ita &c.

¶ Loco sunt. ¶ Facit ad hoc ff. sol. mat. l. quia ij. & l. rei iudicat. §. si. h. Accipit de bet. §. scilicet hæc prohibitio.

¶ Nurus tua est. ¶ quæ continentur appellatione istarum, dic ut ff. de ritu nupl. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

¶ Nupta est. ¶ argumentum sumitur hic & ex proximi. §. quod si quis habet generale auxilium, non debet petere speciale, ut ff. de mil. l. cau. §. j. respon. & de ver. obli. l. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt.

¶ Alia ratione. ¶ non solū supra dicta.

¶ Non licet. ¶ imò efficitur in l. i. ut C. ad l. Iul. de adul. l. eum q. ADDITIO. Idem in habere duas sponas, uel cõcubinas: seu vxorē, & cõcubinam, ut et gloss. no. in §. si uerō effusa. super uerbo, cõsistere. i. auct. quibus mod. na. eff. sui licet de factō nō obseruet, ut hic p. l. af.

Matrem vxoris tuæ, uel nouercam tuam, id est, vxorē patris tui, vxorē ducere prohiberis: quia utraq. istarū loco matris tibi est. & hæc similiter prohibitio specialis, sicut in casu superioris, tunc demum locū habet, cum solutum sit matrimonium, quod est causa affinitatis. Nā si adhuc est tua nouerca, id est, si adhuc patri tuo nupta est, generalis ratione nuptiarum inter te, & ipsam prohibent: quia uiuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuius alij nubere poteris: quia eadem mulier duobus uiris simul nubere non potest. Et idem iuris est in socru tua. Nam si adhuc est socru tua, id est, si adhuc filius tuus nuptus est, generalis ratione cū ipsa cõtrahere prohiberis: quia simul duas uxores habere nō poteris. Sed ponamus, quod Petrus filium ex uxore legitime habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiam. ponamus, quod Petrus mortua uxore cõtrahit matrimonium cum Berta. certe durante matrimonio inter Petrum, & Bertā, filius Petri quæ habuit ex alia uxore, cū filia Bertæ, quam suscepit ex alio marito, licet poterit matrimonium

contrahere. & licet filij ex matrimonio inter Bertam, & Petrum cõtra dicto nati, eorum fratres sint cõmunes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniungunt. Sed ponamus, quid si diuortium sit celebratum inter Petrum, & vxorē suā, & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam: modo quærit, utrum Petrus quondam maritus Bertæ possit cõtrahere cum filia Bertæ, ex secundo matrimonio nata? Et uidebatur quod sic. Nā ista filia Bertæ nō est priuigna Petri: quodam mariti Bertæ: quia priuigna proprie dicitur filia uxoris tuæ, quam habuit antequam tibi nuberet: ista filia nata fuit ex secundo matrimonio, post diuortium inter Bertam, & Petrum celebratum: ergo non est proprie priuigna Petri. Iulianus tamen in hoc casu dicit, ab huiusmodi mulieris nuptijs, ratione honestatis esse abstinendū, & hoc, p̄b̄t per duo argumenta à simili. Sponsa enim filij non est nurus patris: & tñ à nuptijs huiusmodi mulieris abstinendū est: quæ neque pater cum sponsa filij, nec filius cum sponsa patris, contrahere poterunt: à simili concludit. licet enim huiusmodi filia nō sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrum matrimonium consistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franc.

¶ Affinitatis. ¶ Est autem affinitas regularitas personarū ex nuptijs coniunctarū, omni carens parentela, scilicet sanguinis, ut ff. de gra. aff. l. non facit. §. aff. nes. & §. sciendum est. ideo dicitur ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi non potest. sed secundum canones etiā sine nuptijs. Sed cum uxor uideatur affinis viro, quare permittitur matrimonium ut? Respon. non est affinis, sed causa affinitatis: sicut unitas non est numerus, sed principium numeri. Accur.

¶ Quarundam. ¶ Scilicet mulierum.

¶ Priuignam. ¶ Hæc nomina exponuntur statim proximi in uersicu. quod ita &c.

¶ Loco sunt. ¶ Facit ad hoc ff. sol. mat. l. quia ij. & l. rei iudicat. §. si. h. Accipit de bet. §. scilicet hæc prohibitio.

¶ Nurus tua est. ¶ quæ continentur appellatione istarum, dic ut ff. de ritu nupl. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

¶ Nupta est. ¶ argumentum sumitur hic & ex proximi. §. quod si quis habet generale auxilium, non debet petere speciale, ut ff. de mil. l. cau. §. j. respon. & de ver. obli. l. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt.

¶ Alia ratione. ¶ non solū supra dicta.

¶ Non licet. ¶ imò efficitur in l. i. ut C. ad l. Iul. de adul. l. eum q. ADDITIO. Idem in habere duas sponas, uel cõcubinas: seu vxorē, & cõcubinam, ut et gloss. no. in §. si uerō effusa. super uerbo, cõsistere. i. auct. quibus mod. na. eff. sui licet de factō nō obseruet, ut hic p. l. af.

¶ Socru v. m. ¶ Diuiditur in quatuor partes: quia primò ponit uerbum dictum prohibitionem cū ratione. Secūdo, illud modificat. Tertio, modificatum declarat circa nouercam cū ratione. Quarto, declarat circa socrum, cum ratione. Secunda ibi, Quod & ipsum. Tertia ibi, Alioqui. Quarta ibi, Item si.

¶ Socrum. ¶ quæ sint hæc personæ, dic ut ff. eo. tit. de ritu nupl. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

¶ Prohibitum est. ¶ iure affinitatis. & ad hoc refertur illud, Quod & ipsum &c.

¶ Affinitate. ¶ hæc littera sibi contraria uidetur. nam si dissoluta est affinitas: non ergo debent nuptiæ ratione affinitatis impediri. Sed dic,

Matrem vxoris tuæ, uel nouercam tuam, id est, vxorē patris tui, vxorē ducere prohiberis: quia utraq. istarū loco matris tibi est. & hæc similiter prohibitio specialis, sicut in casu superioris, tunc demum locū habet, cum solutum sit matrimonium, quod est causa affinitatis. Nā si adhuc est tua nouerca, id est, si adhuc patri tuo nupta est, generalis ratione nuptiarum inter te, & ipsam prohibent: quia uiuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuius alij nubere poteris: quia eadem mulier duobus uiris simul nubere non potest. Et idem iuris est in socru tua. Nam si adhuc est socru tua, nam si adhuc est socru tua, id est, si adhuc filius tuus nuptus est, generalis ratione cū ipsa cõtrahere prohiberis: quia simul duas uxores habere nō poteris. Sed ponamus, quod Petrus filium ex uxore legitime habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiam. ponamus, quod Petrus mortua uxore cõtrahit matrimonium cum Berta. certe durante matrimonio inter Petrum, & Bertā, filius Petri quæ habuit ex alia uxore, cū filia Bertæ, quam suscepit ex alio marito, licet poterit matrimonium

contrahere. & licet filij ex matrimonio inter Bertam, & Petrum cõtra dicto nati, eorum fratres sint cõmunes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniungunt. Sed ponamus, quid si diuortium sit celebratum inter Petrum, & vxorē suā, & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam: modo quærit, utrum Petrus quondam maritus Bertæ possit cõtrahere cum filia Bertæ, ex secundo matrimonio nata? Et uidebatur quod sic. Nā ista filia Bertæ nō est priuigna Petri: quodam mariti Bertæ: quia priuigna proprie dicitur filia uxoris tuæ, quam habuit antequam tibi nuberet: ista filia nata fuit ex secundo matrimonio, post diuortium inter Bertam, & Petrum celebratum: ergo non est proprie priuigna Petri. Iulianus tamen in hoc casu dicit, ab huiusmodi mulieris nuptijs, ratione honestatis esse abstinendū, & hoc, p̄b̄t per duo argumenta à simili. Sponsa enim filij non est nurus patris: & tñ à nuptijs huiusmodi mulieris abstinendū est: quæ neque pater cum sponsa filij, nec filius cum sponsa patris, contrahere poterunt: à simili concludit. licet enim huiusmodi filia nō sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrum matrimonium consistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franc.

¶ Affinitatis. ¶ Est autem affinitas regularitas personarū ex nuptijs coniunctarū, omni carens parentela, scilicet sanguinis, ut ff. de gra. aff. l. non facit. §. aff. nes. & §. sciendum est. ideo dicitur ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi non potest. sed secundum canones etiā sine nuptijs. Sed cum uxor uideatur affinis viro, quare permittitur matrimonium ut? Respon. non est affinis, sed causa affinitatis: sicut unitas non est numerus, sed principium numeri. Accur.

¶ Quarundam. ¶ Scilicet mulierum.

¶ Priuignam. ¶ Hæc nomina exponuntur statim proximi in uersicu. quod ita &c.

¶ Loco sunt. ¶ Facit ad hoc ff. sol. mat. l. quia ij. & l. rei iudicat. §. si. h. Accipit de bet. §. scilicet hæc prohibitio.

¶ Nurus tua est. ¶ quæ continentur appellatione istarum, dic ut ff. de ritu nupl. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

¶ Nupta est. ¶ argumentum sumitur hic & ex proximi. §. quod si quis habet generale auxilium, non debet petere speciale, ut ff. de mil. l. cau. §. j. respon. & de ver. obli. l. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt.

¶ Alia ratione. ¶ non solū supra dicta.

¶ Non licet. ¶ imò efficitur in l. i. ut C. ad l. Iul. de adul. l. eum q. ADDITIO. Idem in habere duas sponas, uel cõcubinas: seu vxorē, & cõcubinam, ut et gloss. no. in §. si uerō effusa. super uerbo, cõsistere. i. auct. quibus mod. na. eff. sui licet de factō nō obseruet, ut hic p. l. af.

¶ Socru v. m. ¶ Diuiditur in quatuor partes: quia primò ponit uerbum dictum prohibitionem cū ratione. Secūdo, illud modificat. Tertio, modificatum declarat circa nouercam cū ratione. Quarto, declarat circa socrum, cum ratione. Secunda ibi, Quod & ipsum. Tertia ibi, Alioqui. Quarta ibi, Item si.

¶ Socrum. ¶ quæ sint hæc personæ, dic ut ff. eo. tit. de ritu nupl. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

¶ Prohibitum est. ¶ iure affinitatis. & ad hoc refertur illud, Quod & ipsum &c.

¶ Affinitate. ¶ hæc littera sibi contraria uidetur. nam si dissoluta est affinitas: non ergo debent nuptiæ ratione affinitatis impediri. Sed dic,

Matrem vxoris tuæ, uel nouercam tuam, id est, vxorē patris tui, vxorē ducere prohiberis: quia utraq. istarū loco matris tibi est. & hæc similiter prohibitio specialis, sicut in casu superioris, tunc demum locū habet, cum solutum sit matrimonium, quod est causa affinitatis. Nā si adhuc est tua nouerca, id est, si adhuc patri tuo nupta est, generalis ratione nuptiarum inter te, & ipsam prohibent: quia uiuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuius alij nubere poteris: quia eadem mulier duobus uiris simul nubere non potest. Et idem iuris est in socru tua. Nam si adhuc est socru tua, nam si adhuc est socru tua, id est, si adhuc filius tuus nuptus est, generalis ratione cū ipsa cõtrahere prohiberis: quia simul duas uxores habere nō poteris. Sed ponamus, quod Petrus filium ex uxore legitime habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiam. ponamus, quod Petrus mortua uxore cõtrahit matrimonium cum Berta. certe durante matrimonio inter Petrum, & Bertā, filius Petri quæ habuit ex alia uxore, cū filia Bertæ, quam suscepit ex alio marito, licet poterit matrimonium

contrahere. & licet filij ex matrimonio inter Bertam, & Petrum cõtra dicto nati, eorum fratres sint cõmunes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniungunt. Sed ponamus, quid si diuortium sit celebratum inter Petrum, & vxorē suā, & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam: modo quærit, utrum Petrus quondam maritus Bertæ possit cõtrahere cum filia Bertæ, ex secundo matrimonio nata? Et uidebatur quod sic. Nā ista filia Bertæ nō est priuigna Petri: quodam mariti Bertæ: quia priuigna proprie dicitur filia uxoris tuæ, quam habuit antequam tibi nuberet: ista filia nata fuit ex secundo matrimonio, post diuortium inter Bertam, & Petrum celebratum: ergo non est proprie priuigna Petri. Iulianus tamen in hoc casu dicit, ab huiusmodi mulieris nuptijs, ratione honestatis esse abstinendū, & hoc, p̄b̄t per duo argumenta à simili. Sponsa enim filij non est nurus patris: & tñ à nuptijs huiusmodi mulieris abstinendū est: quæ neque pater cum sponsa filij, nec filius cum sponsa patris, contrahere poterunt: à simili concludit. licet enim huiusmodi filia nō sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrum matrimonium consistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franc.

¶ Affinitatis. ¶ Est autem affinitas regularitas personarū ex nuptijs coniunctarū, omni carens parentela, scilicet sanguinis, ut ff. de gra. aff. l. non facit. §. aff. nes. & §. sciendum est. ideo dicitur ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi non potest. sed secundum canones etiā sine nuptijs. Sed cum uxor uideatur affinis viro, quare permittitur matrimonium ut? Respon. non est affinis, sed causa affinitatis: sicut unitas non est numerus, sed principium numeri. Accur.

¶ Quarundam. ¶ Scilicet mulierum.

¶ Priuignam. ¶ Hæc nomina exponuntur statim proximi in uersicu. quod ita &c.

¶ Loco sunt. ¶ Facit ad hoc ff. sol. mat. l. quia ij. & l. rei iudicat. §. si. h. Accipit de bet. §. scilicet hæc prohibitio.

¶ Nurus tua est. ¶ quæ continentur appellatione istarum, dic ut ff. de ritu nupl. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

¶ Nupta est. ¶ argumentum sumitur hic & ex proximi. §. quod si quis habet generale auxilium, non debet petere speciale, ut ff. de mil. l. cau. §. j. respon. & de ver. obli. l. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt.

¶ Alia ratione. ¶ non solū supra dicta.

¶ Non licet. ¶ imò efficitur in l. i. ut C. ad l. Iul. de adul. l. eum q. ADDITIO. Idem in habere duas sponas, uel cõcubinas: seu vxorē, & cõcubinam, ut et gloss. no. in §. si uerō effusa. super uerbo, cõsistere. i. auct. quibus mod. na. eff. sui licet de factō nō obseruet, ut hic p. l. af.

¶ Socru v. m. ¶ Diuiditur in quatuor partes: quia primò ponit uerbum dictum prohibitionem cū ratione. Secūdo, illud modificat. Tertio, modificatum declarat circa nouercam cū ratione. Quarto, declarat circa socrum, cum ratione. Secunda ibi, Quod & ipsum. Tertia ibi, Alioqui. Quarta ibi, Item si.

¶ Socrum. ¶ quæ sint hæc personæ, dic ut ff. eo. tit. de ritu nupl. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

¶ Prohibitum est. ¶ iure affinitatis. & ad hoc refertur illud, Quod & ipsum &c.

¶ Affinitate. ¶ hæc littera sibi contraria uidetur. nam si dissoluta est affinitas: non ergo debent nuptiæ ratione affinitatis impediri. Sed dic,

Matrem vxoris tuæ, uel nouercam tuam, id est, vxorē patris tui, vxorē ducere prohiberis: quia utraq. istarū loco matris tibi est. & hæc similiter prohibitio specialis, sicut in casu superioris, tunc demum locū habet, cum solutum sit matrimonium, quod est causa affinitatis. Nā si adhuc est tua nouerca, id est, si adhuc patri tuo nupta est, generalis ratione nuptiarum inter te, & ipsam prohibent: quia uiuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuius alij nubere poteris: quia eadem mulier duobus uiris simul nubere non potest. Et idem iuris est in socru tua. Nam si adhuc est socru tua, nam si adhuc est socru tua, id est, si adhuc filius tuus nuptus est, generalis ratione cū ipsa cõtrahere prohiberis: quia simul duas uxores habere nō poteris. Sed ponamus, quod Petrus filium ex uxore legitime habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiam. ponamus, quod Petrus mortua uxore cõtrahit matrimonium cum Berta. certe durante matrimonio inter Petrum, & Bertā, filius Petri quæ habuit ex alia uxore, cū filia Bertæ, quam suscepit ex alio marito, licet poterit matrimonium

contrahere. & licet filij ex matrimonio inter Bertam, & Petrum cõtra dicto nati, eorum fratres sint cõmunes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniungunt. Sed ponamus, quid si diuortium sit celebratum inter Petrum, & vxorē suā, & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam: modo quærit, utrum Petrus quondam maritus Bertæ possit cõtrahere cum filia Bertæ, ex secundo matrimonio nata? Et uidebatur quod sic. Nā ista filia Bertæ nō est priuigna Petri: quodam mariti Bertæ: quia priuigna proprie dicitur filia uxoris tuæ, quam habuit antequam tibi nuberet: ista filia nata fuit ex secundo matrimonio, post diuortium inter Bertam, & Petrum celebratum: ergo non est proprie priuigna Petri. Iulianus tamen in hoc casu dicit, ab huiusmodi mulieris nuptijs, ratione honestatis esse abstinendū, & hoc, p̄b̄t per duo argumenta à simili. Sponsa enim filij non est nurus patris: & tñ à nuptijs huiusmodi mulieris abstinendū est: quæ neque pater cum sponsa filij, nec filius cum sponsa patris, contrahere poterunt: à simili concludit. licet enim huiusmodi filia nō sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrum matrimonium consistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franc.

¶ Affinitatis. ¶ Est autem affinitas regularitas personarū ex nuptijs coniunctarū, omni carens parentela, scilicet sanguinis, ut ff. de gra. aff. l. non facit. §. aff. nes. & §. sciendum est. ideo dicitur ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi non potest. sed secundum canones etiā sine nuptijs. Sed cum uxor uideatur affinis viro

diffoluta, &c. id est, diffoluto matrimonio propter quod contingit affinitas: sed ipsa a finitatis non est diffoluta.

ADDITIO. Concordat cum hac glo. c. fraternitatis. §. porro. & ibi gl. xxv. quæst. x. quo ad matrimonium: secus quo ad alia, ut iij. qst. vij. §. affinitatis. Angelus.

Nouerca unde dñ.

a ¶ Nouerca. Jñ dicta quasi nocens arcus. Vel quia noua est arca, quasi sine fructu. & facit ff. de inoffi. testa. l. iij. in fi. & l. iij.

b ¶ Non potes. §. aliis nō possis, leodē tempo re subaudi, ut §. prox. §.

c ¶ Mariti. §. licet inter se frater & soror prohibeantur, ut §. e. §. inter eas tamen, &c.

d ¶ Vel contrā. Jñ est, econtario.

e ¶ Habeant. §. illi minores.

f ¶ Ex matrimonio. §. maiorem.

g. ¶ Postea. §. post natiuitatem istorum. & sic aduerbium, postea, determinat dictionem cōtracto. Vel dic, qd determinat uerbu habere. & dic cōtracto, l. prius.

Idem in sponsa aliqui: quā nullus plan guineorum sponsi pōt ducere uxore. c. sponsam, extra de spon. & matri.

b Facit ca. pe. & c. qd super his, extra de cōf. ang. & affini.

c Istam reprobāt Io. Fab. & Angel. hic qd nō reperit iure cautū: & contrariū ibi not. quāvis Io. de Pla. cā sequatur.

d Quorū etiā ex spō salibus de futuro, & de facto dñs: vt non possit pñi cū aliquo primi pñen tis pangui neo: ut c. v. nico. de des. imp. in vj. Ang.

Sic p sola spōsalia nō pñi affinitas sed p nuptias fm Ang. hic.

e Scilicet de iure ciuili. secō de iure canonico p c. j. extra de cōi. i. seruo.

Matrimonium xliii. modis impeditur.

nouerca^a est, id est, si adhuc patri tuo nupta est, communi iure impeditur tibi n. here: quia eadem duobus nupta esse nō potest. Itē, si adhuc focus est, id est, si adhuc filia eius tibi nup: a est: ideo impediuntur tibi nuptiæ, quia duas uxores habere non potes^b.

¶ Filius ex uxore pramortua contrahere potest matrimonium cum filia uxoris ex marito pramortuo.

¶ Mariti^c tamen filius ex alia uxore, & uxoris filia ex alio marito, vel contrā^d, matrimonium rectē contrahunt: licet habeant^e fratrem sororemve ex^f matrimonio postea^g contracto natos.

¶ Publica honestas impedit^h here matrimonium cum filia quondam uxoris suscepta ex alio viro post diuortium primi mariti. Jñ impedit patrem contrahere cum sponsa filij: & e contra. Areti.

¶ Si vxor tua post diuortium ex alio filiam procreauit, hæc non est quidem priuigna^a tua: sed Iulianus ab huiusmodi nuptiis abstinere^t debere ait. Nam constat nec sponsam filii nulum esse

uxoris iunguntur, & non aliis cognatis uiri. Item e contra: quia cognati uiri uxori iunguntur, non autem alijs cognatis uxoris^b. Vnde reprobatur quorundā opinio, qui dixerunt qd nullus de arbore ducit alium. Nam in ea continentur cognati uiri, & uxoris, & tamen iunguntur, ut hic dicit. Nec inter se ante matrimonium, inter duos cognatos, uiri & uxoris contractum succedunt, ut C. cōmunia de suc. l. amicitia. nec postea, nisi sicut facit uir uxori. deficiente omni parentela, & cluso fisco^c, ut C. unde uir & uxor. l. j. & in auth. ibi signata. Accur. h ¶ Priuigna. §. quia illa est priuigna mea, quæ ex mea uxore est n. ti, antequam esset uxor. Et tōminq̃ ille est priuignus, qui ex marito natus fuit, antequam suus esset maritus, ut §. e. §. affinitatis. & §. socrum. Sed hæc postea fuit nata. Tamen dicit Iulianus abstinendum rōne honestatis^d, ut subiicit, & ff. de ritu nup. l. i. qua. §. si uxor. & l. c. imper. & ad hoc inducit duo argumenta. Nam, & c. Acurus.

¶ Nulum esse. Jñ licet sit sponsa: tamen non est nurus, antequam eius filia uxor & e contra licet sit sponsa patris: quia tamen non est uxor patris adhuc ideo non est filij nouerca, ut hic. & ff. de ritu. nuptia. l. i. qua. §. j. & tamen licet nulla sit affinitas, est abstinendum, ut subiicit. rectius, &c.

¶ Rectius. Jñ simili concludit in casu proposito primo in hoc §.

¶ Facturos. §. scilicet seimus uel constat.

¶ **ILLUD CERTVM EST. ¶ CASVS.** Domine, iam uidi de impedimentis nuptiarum interuenientibus, tã ratione cognationis, quàm etiam ratione affinitatis. nunquid adhuc sunt plura impedimenta nuptiarum? Resp. Iustin. q. sic. Non solum enim impediunt nuptiæ ratione cognationis, inter liberas psonas, sed etiam inter seruos. Nā seruales cognationes præstant impedimentum nuptijs: ueluti, si pater & filia manumissi fuerint, & frater & soror. Nā inter istas psonas obstante cognationis impedimento: licet ad libertatē puenerint, nuptiæ cōsistere non possunt. Sunt & alie personæ multæ, quæ propter diuersas causas inter se matrimonium contrahere prohibentur: quas quidem personas in latioribus libris Digestorū seu Pandectarū enumerari permittimus. h. d. usque ad §. si aduersus. Franc.

¶ Seruales Jñ est, dum durat serui,

¶ Cognationes. Jñ est, consanguinitates, quæ sunt inter seruos, & impediunt nuptias inter eos. Itē affinitates, ut h. c. & ff. de ritu. nup. adopt. uis. §. seruales. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio sit inter eos, ut j. de ca. di. quod autē? Sed illud iure succedendi, & in tutela uel hereditate dñ. hoc autem in iure sanguinis: qd nullo iure ciuili tolli potest, ut hic. & ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. & per consequens etiā in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimonium impedit, qd sunt serui, ut §. e. §. j. resp. & C. de incest. nup. l. cum ancillis & pson. dur. ante s. ruitute, hæc sunt duo impedimēta^c, & eis manumissis durat hoc uoum, ut sequitur.

o ¶ Manumissi fuerint. Jñ uel ambo, & tunc tantum est impedimentū sanguinis, uel unus tantum, & tunc duo sunt, quæ impediunt, ut modo diximus.

p ¶ Enumerari. Jñ possunt autem enumerari quatuordecim modi, cū ijs, quos in hoc ti. habemus. Primus est ratione seruitutis, ut sup. e. j.

se¹: nec patris sponsam, nouercam esse: rectius² tamen, & iure facturos³ eos, qui ab huiusmodi nuptiis⁴ abstinerint.

¶ Inter seruos etiā manumissos, cognatio impedit matrimonium contrahendum. Bal.

¶ Illud certum est, seruales⁵ quoque cognationes⁶ impedimento nuptiis esse: si fortē pater, & filia, aut frater, & soror, manu missi⁷ fuerint.

¶ Ponit generaliter quasdam alias esse personas, inter quas non potest constitui matrimonium Angel.

¶ Sunt & alie personæ, quæ propter diuersas rationes nuptias cōtrahere prohibentur: quas in libris Digestorum, seu Pandectarum ex veteri iure collectarum enumerari⁸ permittimus.

¶ Contrahens matrimonium, de scō Jñ man data. legum, non efficit⁹ uir, uel vxor, nec matrimonium appellat¹⁰, quo matrimonio dissoluto, non est locus exactioni dotis, uel donationis propter nuptias: et alias pñas patitur. h. d. cum §. seq. Aret.

¶ Si aduersus ea, quæ diximus¹¹, aliqui coierint: nec uir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec

resp. & C. d. incest. nup. l. cum ancillis. Secundus, est ratione etatis, ut maiores minores xliij. annis femine minores xij. ut §. e. ij. resp. Tercius, ratione sanguinis, quod i tria diuidi ascēdētes, descēdētes, & collaterales, ut §. e. §. ergo. & §. inter eas. & §. fratris. & §. ias. & §. duorū. Quartus ratio ad optiōis: ut §. e. §. ergo, & §. iter eas. iu. i. utriusq̃. Quintus, ratione affinitatis præsentis, præteritæ, & future, ut §. e. §. affinitatis. & §. socru. & §. si uxor. Sextus, ratione matrimonij. Nam si habet unam, nō debet habere alterā eodē tempore: aliās est infamis, ut §. e. §. socru. in fi. & §. affinitatis. i. fi. Cad. l. iul. de adul. l. eū.

¶ Sextus p senatusconsultum, quod uetat fieri matrimonium inter tutorem, & curatorem, & filios eorum, ad quodā pupillā, & adultā suam, ut patris & uxor, & §. socru. & §. si uxor, & §. inter uir. l. j. Octauus, per legem Papiā, & Iuliam, scilicet inter senatores, & eorū liberos, & libertas, uel alias

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

¶ Secus in constitutis in non facris uel minoribus ordinibus: qd si incedant in habitu, & confusur: gaudet priuilegio. ca. si quis suadente. xviij. qd. 4. in priuilegio fori: ut c. j. de cle. cōiug. k. Alias est vers. sub. §. distrahunt.

¶ Secus est hodie in re canonico ut in ca. fi. extra de ra. & alios modos, qbus impedit mrimonium: uide per Angel. & la.

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

¶ Secus in constitutis in non facris uel minoribus ordinibus: qd si incedant in habitu, & confusur: gaudet priuilegio. ca. si quis suadente. xviij. qd. 4. in priuilegio fori: ut c. j. de cle. cōiug. k. Alias est vers. sub. §. distrahunt.

¶ Secus est hodie in re canonico ut in ca. fi. extra de ra. & alios modos, qbus impedit mrimonium: uide per Angel. & la.

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

¶ Secus in constitutis in non facris uel minoribus ordinibus: qd si incedant in habitu, & confusur: gaudet priuilegio. ca. si quis suadente. xviij. qd. 4. in priuilegio fori: ut c. j. de cle. cōiug. k. Alias est vers. sub. §. distrahunt.

¶ Secus est hodie in re canonico ut in ca. fi. extra de ra. & alios modos, qbus impedit mrimonium: uide per Angel. & la.

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

¶ Secus in constitutis in non facris uel minoribus ordinibus: qd si incedant in habitu, & confusur: gaudet priuilegio. ca. si quis suadente. xviij. qd. 4. in priuilegio fori: ut c. j. de cle. cōiug. k. Alias est vers. sub. §. distrahunt.

¶ Secus est hodie in re canonico ut in ca. fi. extra de ra. & alios modos, qbus impedit mrimonium: uide per Angel. & la.

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

¶ Secus in constitutis in non facris uel minoribus ordinibus: qd si incedant in habitu, & confusur: gaudet priuilegio. ca. si quis suadente. xviij. qd. 4. in priuilegio fori: ut c. j. de cle. cōiug. k. Alias est vers. sub. §. distrahunt.

¶ Secus est hodie in re canonico ut in ca. fi. extra de ra. & alios modos, qbus impedit mrimonium: uide per Angel. & la.

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

¶ Secus in constitutis in non facris uel minoribus ordinibus: qd si incedant in habitu, & confusur: gaudet priuilegio. ca. si quis suadente. xviij. qd. 4. in priuilegio fori: ut c. j. de cle. cōiug. k. Alias est vers. sub. §. distrahunt.

¶ Secus est hodie in re canonico ut in ca. fi. extra de ra. & alios modos, qbus impedit mrimonium: uide per Angel. & la.

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

¶ Secus in constitutis in non facris uel minoribus ordinibus: qd si incedant in habitu, & confusur: gaudet priuilegio. ca. si quis suadente. xviij. qd. 4. in priuilegio fori: ut c. j. de cle. cōiug. k. Alias est vers. sub. §. distrahunt.

¶ Secus est hodie in re canonico ut in ca. fi. extra de ra. & alios modos, qbus impedit mrimonium: uide per Angel. & la.

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

¶ Secus in constitutis in non facris uel minoribus ordinibus: qd si incedant in habitu, & confusur: gaudet priuilegio. ca. si quis suadente. xviij. qd. 4. in priuilegio fori: ut c. j. de cle. cōiug. k. Alias est vers. sub. §. distrahunt.

¶ Secus est hodie in re canonico ut in ca. fi. extra de ra. & alios modos, qbus impedit mrimonium: uide per Angel. & la.

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

¶ Secus in constitutis in non facris uel minoribus ordinibus: qd si incedant in habitu, & confusur: gaudet priuilegio. ca. si quis suadente. xviij. qd. 4. in priuilegio fori: ut c. j. de cle. cōiug. k. Alias est vers. sub. §. distrahunt.

¶ Secus est hodie in re canonico ut in ca. fi. extra de ra. & alios modos, qbus impedit mrimonium: uide per Angel. & la.

¶ Secus de iure canonico: vt in c. pe. extra de secund. nup. secundū do. hic. h. lte modus est superfluous, secundū Ias. qd postus est supra ia quinto.

80 q CASVS Domine, iam uideo, quare ratio mouet uos ad tractandū de adoptio. dicatis ergo mihi si placet, quoniam modis tribus adoptio. Resp. Iult nianus q adoptio fit duob. modis scilicet receptio principis: aut Imperio alicuius magistratus. Sed domine, ponatis mihi exemplum quando fit adoptio receptio principis, & i quo casu fit Imperio magi stratus alicuius. Ad hoc resp. Iultin. q quando alijs adoptat eū qui sui iuris est: tūc necesse est fieri adoptionē, auctoritate suae receptio principis: & hæc species adoptionis, quando, scilicet ille q sui iuris est alienz

correct. &
quo vide
Ias. hic.

f Not. ex
hac glo. q
ad hoc vt fi
li. 1. 1. 1.

lius exiles
i p̄tate p̄ris
p̄ adoptionē
trāseat i
p̄tatem al-
terius ne-
cesse est, q̄
det̄ in ado-
ptionē affi-

ni, q̄ sit de
ascēdētib.
puta auo
p̄rno, vel
m̄rno, quia
nepos ab
auo trahit
originē &

sic exponit
naturalia, i.
naturalia .
als si det af
fini collate
rali , puta
fratri p̄ris,

nō trafic. ſi
milē gl. ha
bes. C. eo. l.
pe. §. ſi ue
rō p̄r &c.
tū p̄ iſtā gl.
eſt tex. in §.
ī plurimis.
ī prin. ī uer
bo, nō eē
neū. 7. eod.
Iaf.

† Hæc ver
ba, hoc est
tabulario,
non habet
Dua. hēt fī
Theoph.

Notarius
nō pōt esse
seruus.
Sacrificatio
arrogato-
ris, q̄b. p-
dest.
g. Eriō ex

aliis substitutionib⁹ :
q^a nō filij,
sed p^ris
st^m cent⁹
q^d nō rum
pⁱtur p^ar-

rogationē
filii, petere
tur ab arro
gatore, tan

quā debitū
arrogati, se-
cūdum do-
cto. hic.

h Secus tñ
fi p̄morere
tur arroga

tor: ex quo
et tabulæ
pupillares
conualesce

re: vt hic p
Angel. . .

a In plurimis. 3 quandoque enim est contra: ut infra, de hære. quæ ab intest. §. minus. secundum Azo. Item in eo qd adoptiuus. pater nō tenetur eum instituere: ut infra, de hære. quæ ab intest. §. sed ea oia. vers. cum nec nece sitas.

b Extraneum. 3 ut si transeat in suam potestatem: ut supræ eo. §. sed hodie.

c Vtriusque. 3 quorum una hodie vocat arrogatio, alia adoptio ut s. eo. §. Imperatoris. d Non possunt. 3 qui omnes Eunuchi vocantur: sed ab hoc genere detrahuntur castratos, qui generare non possunt, i. casti sic natos, ut nunquā poterit generare. e Spadones. 3 quibus testiculi vel genitalia abscissa sunt cultello, vel spatha. & est rō, qd

Natura fortius impeditur est, quā accidentis.

hæc ab. sunt à l. 2. ff. eod. in P. Flor.

a Vide Alcia. lib. p. ter. j. indictione castrati. & text. l. iij. v. & vj. ff. ad l. Cor. de f. car. & l. spa. donū. ff. de verb. & re. fig.

b Scilicet à principis: non autē à comite palatino secū dum Ang. qd idē quod hic dicit ē in bastardo per eā legi timando.

c Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

d Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

e Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

f Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

g Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

h Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

i Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

k Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

l Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

m Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

n Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

o Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

p Et ad cō trarium re spōdet hic doc. qd imō debent mō derari f. m. ius cōe. l. ex facto. i. pri. ff. de vul. & pup. subf.

In plurimis autem causis asimilatur is, qui adoptatus, vel arrogatus est, ei qui ex legitimo matrimonio natus est. & ideo si quis per Imperatorem, siue apud prætorem, vel præsidem prouinciae non extraneum adoptauerit, potest eundem in adoptione alij dare.

Spadones possunt adoptare: sed castrati non. Aret.

Sed & illud vtriusque adoptio nis commune est, qd & ij, qui generare non possunt d, quales sunt spadones, adoptare possunt t: castrati autem non possunt.

Femina non potest adoptare, nisi eadem propter amissos liberos ex principis indulgentia concedatur. Aret.

Annot. Filios in potestate femina non habent: quod fit ut minime fruatur patrie potestatis viribus.

Fœminæ quoque adoptare non possunt t, quia nec naturales liberos in sua potestate habent: sed ex indulgentia principis ad solatium liberos amissorum i adoptare possunt.

Arrogatus ex principis rescripto transiit in potestatem arrogantis cum omnibus suis filiis & rebus. Aret.

Illud proprium est adoptionis illius, quæ per sacrum oraculum fit, quod is, qui liberos in potestate habet, si arrogandum dederit

dicens, Amice, anteq. referunt i hoc casu se meminisse bene scriptū apud Catonem, ut si serui fuerit adoptati: ex hoc posse eos cōfeg libertatē. Vnde nos autoritate Catonis erudit illos seruos quos dominus actis interuenientibus i filios adoptauerit, in cōstitutione nō liberos esse constituiimus. licet hoc eis ad ius filij consequendū nō possit sufficere. Et hæc sūt,

rit, non solum ipse potestati arrogatoris subiicitur, sed etiam liberi eius in eiusdem sunt potestate, tanquā nepotes. Sic etenim diuus Augustus non antea Tyberium adoptauit t, quā is Germanicū adoptasset: vt ptinus, adoptione facta p, inciperet Germanicus Augusti nepos esse.

Seruus à domino adoptatus, vel in indicio ut filius nominatur, efficitur liber homo. hoc dicit. Aret.

Apud Catonē bene scriptum refert antiquitas t, seruos si à domino adoptati q sint, ex hoc ipso posse liberari. Vnde & nos erudit, in nostra cōstitutione etiam cum seruū, quē dominus, actis interuenientibus, filiū suū nominauerat t, liberū esse constituiimus: licet hoc ad ius filij accipiendum ei non sufficiat.

Quibus modis ius t patris potestatis soluitur. TITVLVS XII.

Per mortem naturalem patris filius efficitur sui iuris: & idem in nepote p mortem aui: nisi supersit filius, in cuius potestatem recidat. Aretin.

Ideamus nūc, qbus modis ij, q alieno iuri sunt subiecti, eo iure liberentur. Et quidem

Ideamus. 3. Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primo qualiter dissoluitur patria potestas morte naturali. Secundo, qualiter morte ciuili ex delicto pueniēte Tertio, qualiter ppter dignitatē à filio acquiritur. Quarto, qualiter p captiuitatē patris vel filij. Quinto, qualiter emācipatione. Sexto, qualiter per dationē i adoptionē auo paterno uel materno. Secūda ibi, cū aut. Tertia ibi, filius familias. Quarta ibi, si ab hostibus. Quinta ibi, pterea. Sexta ibi, sed & si pater. Itē hoc principiū subiūdit in quatuor qa prio ponit de quo ē tractaturus. Secundo, qualiter: atq. supra dixit de seruis. Tertio, qualiter filij liberentur à pat. por. generaliter respondendo. Quarto, dicitā respōsiōē diuidit. Secūda ibi, & quidē. Tertia ibi, hi vero. Quarta ibi, Sed hoc.

CAVS. In prin. istius tit. dicit Iustina, continuando processū suū. Videamus nūc de illis, qui alieno iuri subiecti sunt qualiter à nexibus illius iuris liberentur. Sed tñ de liberatione seruorū, qualiter a dominica potestate liberentur, nihil in hoc tit. dicit. Qualiter enim serui de potestate dominorum eximant, p ea quæ iū tit. de libertinis, & de manumissione seruorum diximus, exponit. Sed quid domine Imperator, uideo q vultis tractare i tit. isto qualiter liberat liberi à potestate patrum. Dicatis ergo mihi si placet, aliq. modū tollendi pa. po. Ad hoc ref. Impe. di. Amicq. liberi i potestate patris, existentes, per mortem naturalem parentis, sui iuris fiunt: hoc tamē non est sine distinctionis remedio accipiendū. Nā mortuo patre, liberi in primo gradu existentes, utpote, filius uel filia, generaliter sui iuris efficiuntur: uel per mortem aui, nepotes q in eius potestate fuerunt, non omnino sui iuris fiūt, sed ita demum, si post mortem aui, in patris sui naturalis potestatem nō sunt recasuri, unde si tpe mortis ipsius aui, pater ipsorum nepotū vixit, & in patris sui naturalis potestate sit, nec aū mortē eius de potestate sua exiit, in hoc casu, nepotes ex eo post mortē aui, in potestate eius recidunt: nec p mortē aui sui iuris efficiuntur. sed si moriēte auo, pater nepotū aut mortuus fuerit, aut p emāpationē de patris sui potestate liberat, tūc nepotes ex eo, qui in potestate patris iam mortui, uel emācipati, recidere nō possunt per mortem aui sui iuris fiunt. h. d. vñq. ad s. cum aut. Franc. Et quidem. 3. quasi dicat, quid sit circa seruos de absorptione potestatis eorum, diximus s. de liber. §. i. & §. multis.

A potesta-

† Domino
rum, nō est
in multis
manufieri.

† Per emā-
cipationē,
non habet
Theophi.
& rectē.
hoc. nius
locum ha-
ber et si a-
lio modo
quā per e-
mācipatio-
nem exie-
rit de pāte
patris.
† Facit cō-
tra gradua-
tum nomi-
natum, q
uxore post
ea ducta, &
ea demum
mortua,
priorib. no
minationi-
bus uti ne-
queat Aeg.
Perri.
Diuisio.
Deportare
possunt
quatuor iu-
dices.
a Sed tunc
uideat ob-
stare. l. j. C.
de sen. prae-
fec. prae-
to. p cuius so-
luti. Iaso-
n dubitat, di-
cens a sen-
tētiis sena-
to rum for-
tē nō posse
iam suppli-
cari.
b Contra-
rium tene-
Iaso. per l.
iii. ff. de in-
ter. & rele-
de quo. 7. d
capi. dimi-
in princ.

a ¶ A potestate. 3. subaudi dominica.

b ¶ Parentis. 3. strictē accipe pro his tantum, qui sunt superiores ex linea masculina. Nam socinor non habent in potestate filios: ut 5. tit. j. §. socinor. generalius accipitur 5. tit. j. §. j.

c ¶ Eo. 3. scilicet parente.

d ¶ Hoc. 3. quod dixi,

mortē superioris inferioris,

res. effici sui iuris.

e ¶ Patre. 3. scilicet fa-

miliā: subaudi supra

quem nullus est ratione

potestatis.

f ¶ Non omnimodo. 3.

i. generaliter.

g ¶ Sed ita. 3. si sunt

sui iuris.

h ¶ Eorum. 3. scilicet,

neponum.

i ¶ In potestate. 3. non

exiit. nam si exiit, &

postea rediit, quia est ar-

rogatus, non recideret

filius in potestate eius,

ut ff. de adopt. l. si pater

filium. & est ratio, ut ibi

notatur.

ADDITIO. Scilicet,

quod ius semel quāsi-

tum nepoti, non debet

tolli per arrogationem:

per regulā iuris, ius no-

strum. Alia enim ratio

ibi posita probatur. qd

facit ut post impetratio-

nem uacaturz nubes

non obtineat, etiam si

uxor moriatur. Ange.

K ¶ Is. 3. scilicet filius

prædictus.

l ¶ Mortuus est. 3. si

filius prædictus.

m ¶ Sui iuris. 3. nisi in casu,

ut quando per dignitatem

filius sui iuris fa-

ctus fuisse, ut in auth. consti. quæ de digni. §. illud. col. vi.

¶ CVM AVTEM. Diuiditur in quinque partes. Primo, de depor-

tatione patris. Secundo, de deportatione filij. Tercio, de indulgentia

principis. Quarto, de relegatis. Quinto, de seruis poenæ. Secunda ibi, Pa-

ri ratione. Tertia ibi, sed si ex indulgentia. Quarta ibi, Relegati. Quinta

ibi, poenæ. Aret.

¶ CASVS. Domine laudabiliter uideo, qualiter morte naturali tolli-

tur patria potestas, nunquid pluribus modis tolli poterit? Respondet

Imperator, quod sic. Nam non solum morte naturali, sed etiam ciuili

tollitur pat. pot. Si quis enim ob aliquod maleficium perpetratum p-

sonam deportationis ciuitatem amiserit, sequitur ut liberi eius, qui ta-

li modo tollitur de numero ciuium Romanorum, perinde desinant in

sua potestate esse, ac si morte naturali, in potestate eius esse desinerēt.

eadem ratione, & si liberi in potestate existentes deportati fuerint: per

deportationem desinunt in potestate parentum esse. Et hæc sunt vera

durate deportationis. Nam si ex indulgentia principis restituti fuerint,

per omnia pristinum statum recipiunt. Et hæc omnia uera sunt in de-

portatis: secus tamen est in relegatis. Nam parentes relegati, nihilominus

retineant in pāte liberos suos, & similiter in casu conuerso libe-

ri relegati in parentum potestate nihilominus remanent. Et non solum

modo prædictis casibus morte ciuili tollitur patria potestas sed etiam

in hoc casu. Nam si aliquis poenæ seruis effectus fuerit, desinit habere

liberos in potestate. Sed domine, dicatis mihi, qd intelligitur fieri ser-

uis poenæ? Ad hoc respon. qd illi serui poenæ efficiuntur, qui in metallum

damnantur, & qui bestiis subiiciuntur. Et hæc usque ad illum §. filius-

familias. Franc.

¶ CVM AVTEM. Dictum est qualiter soluitur patria potestas mor-

te naturali: tunc ponit quando morte ciuili. Accur.

n ¶ Deportatur. 3. hic nota, qd hæc snia deportationis ut ualeat, i. ut

statum & ciuitatem perdat, non potest dari, nisi a quatuor iudicib. s.

ab Imperatore, uel ab eo qui eius uice iudicat, & a præfecto. præto. &

a præfe. vrb. ff. de p. l. 2. §. 1. & de leg. 3. l. j. §. a præfecto. & ff. de inter.

& releg. l. inter poenas. §. j. Idem credo in senatoribus, qui parē sentē-

tiam, i. parē habent effectum principi, uel maiorem qd prædicti, ut ff.

a qui ap. non licet. l. 1. §. 1. a Si autem alius iudex talem sententiā det,

non ualet, nec mandatur executioni, nisi princeps approbet eam, uel

insulam, siue locum as signet, ut ff. de leg. 3. l. 1. §. 2. & §. deportatos. &

ff. de inuict. rup. & ir. test. l. si quis. §. eius. in gl. 1. Quæ autem sint deli-

cta, pro quibus in insulam debeant deportari, dicemus. j. de pu. iudi. p

totum titulum, sed relegare pōt quilibet, qui habet merum imperium:

ut ff. de inter. & releg. l. relegatorum. j. rñ. Et no. qd Primo, de media

Secundo, de relegatione. Tercio, de maxima dicit. Prima & ultima, tol-

lunt patriam potestatem: sed relegatio non sic, cum status non sit mu-

ratio, nec capitis diminutio.

o ¶ Eo modo. 3. i. per istam deportationem in insulam,

quemadmodum liberentur serui
a potestate a dominorum, ex iis
intelligere possumus, quæ de ser-
uis manumittendis superius ex-
posuimus. ¶ Si uero qui in po-
tate parētis b sunt, mortuo eo c,
sui iuris fiunt. ¶ Sed hoc d distin-
ctionem recipit. Nam, mortuo pa-
tre e, sanē omnimodo filij, filique
sui iuris efficiuntur. Mortuo uero
a, non omnino f nepotes, ne-
ptesque sui iuris fiunt: sed ita g, si
post mortē aui, in potestatem pa-
tris sui recasuri non sunt. ¶ Itaq;
si morietē aui, pater eorum h ui-
uit, & in potestate patris sui est,
tunc post obitum aui, in potesta-
te i patris sui fiūt. Si uero is k, quo
tēpore auus moritur, aut iā mor-
tuus l est, aut t per emancipatio-
nem exiit de potestate patris: tūc
ij, qui in potestatem eius cadere
non possunt, sui iuris m fiunt.
¶ Deportatione patris, uel filij, dissolui-
tur uinculum patrie potestatis: quod ex
restitutione principis recuperatur. Rele-

ADDITIO. Et ex isto tex. no. Ange. qd dictio perinde importat simi-
litudinem, sed non omnimodam, maxime in poenalibus, ut per Bar. in
l. sacrilegij. ff. ad legem. Iul. pecu.

p ¶ Mortuo. 3. no. deportatum mortuum, scilicet ciuilit. sic ff. de cō-
tra tab. l. j. §. quidam filium. & ff. pro socio. l. uerum. §. societas. uerficiu.

gatio autem non tollit patriam potestatem
Aretinus.

¶ Cum autem is, qui ob aliquod
maleficium in insulam deporta-
tur, ciuitatem amittit, sequitur,
ut qui eo o modo ex numero ci-
uium Romanorum tollitur, perin-
de t ac si eo mortuo p desinant li-
beri in potestate eius esse. ¶ Pa-
ri q ratione, & si is, qui in potesta-
te parentis sit, in insulam depor-
tatus fuerit, desinit esse in potesta-
te parentis. ¶ Sed si ex indulgen-
tia principis r restituti fuerint, p
omnia pristinum statum s reci-
piunt. ¶ Relegati autē patres in
insulā, in potestate t liberos suos
retinent i. Et ex contrario, libe-
ri relegati in potestate parentum
remanent.

¶ Seruitus pāe patriam potestatem tol-
lit. b. d. Aret.

¶ Poenæ u seruis effectus, filios
in potestate habere desinit. Serui
autem poenæ efficiuntur, qui in
metallum x damnantur, & qui be

omnia hanc reprobo: quia sp intelligitur ad omnia restitui, nisi contra-
dixerit expressim. Nam uerbū restitui, generale est, ut ff. de vfu. l. vi.
deamur. 2. §. in Fauiana. Alij hoc intelligunt ad patrem reuerentem
tū referendū, cui debet restitui filius in potestate: sed filio restitui inō
sic: qd sic noceret ei restō, arg. C. de legi. & cōl. l. quod fauore. Sed hāc
opinionem reprobo. nam libertus deportatus, & restitutus in libertate
tatem recidit, ut ff. de iure pat. l. siue libertus. Dic ergo, interesse, utrū
princeps dicat hæc uerba, restituo te, & tunc ad omnia restitutus vī,
ut hic: an hæc, indulgeo tibi, quo casu de poenā tantum remittenda co-
gitasse vī, ut in contrariis. arg. C. de sen. p. l. generalis. & l. tutor. & l.
cum indulgentia. & C. de gene. aboli. l. si. Accur.

¶ Retinent. 3. no. dñam inter deportatum, & relegatum, quo ad fa-
miliā: ut hic, & §. p. x. itē hic bona retinet, ille non: ut ff. de interd. &
releg. l. i. Itē hic ciuitatē retinet, ille non, ut ff. de interd. & rele. l. i.
legati. & l. relegatorū. §. siue ad tps. & §. ad tps. Item, qd hic ad tps, uel
in perpetuum, ille autem tñ in perpetuum deportatur, ut ff. de interd.
& releg. l. relegati. & l. relegatorum. §. hęc est dñia. sed in libertate non
est dñia. nam uterque liber remanet, ut ff. de bonis dāna. l. sed & si alia.
§. i. Sed bannitos nostri tps quibus comparabimus? Rñ. si tantum est
maleficium, ut etiam cum ciuitate bona sua publicent, uel de iure, uel
de cōsuetudine ciuitatum: tunc deportato comparabo: alias relegato,
ut arg. ff. de bo. dāna. l. 1. d non autem dico, qd possit deportari a præ-
fide de iure, ut §. s. proximus. nec relegari aliquis potest a defensore ci-
uitatis: cum sit de imperio mero relegatio, ut in auth. de defen. ciui. §.
nulla. in fi. §. col. 3.

ADDITIO. Vnde uersus: Qui deportantur, semper poenā cruciant.
Poenā relegatis est temporis, estque perennis.

v ¶ Poenæ. j. i. supplicij. supplicium enim suus dominus est, non filius:
vnde ei nihil quærit, ut ff. de ijs quæ pro non scrip. h. al. 3. Sed nouo iure
nemo ingenuus sit seruis ex supplicio, ut in auth. de nup. §. quod autē.

& §. si vero. col. 4.

ADDITIO. Dic istud esse verum, si remanet uiuus: secus si in eo fiat
executio mortis naturalis: uel saltem præfens ab habente pāte capi-
taliter cōdēnet: quia eius testm non ualet, nisi in maie ablatis restitue
dis. sed in absente secus: quia ualet testamentum: secundum Ang. hic,
opu sit

x ¶ In metallum. 3. i. in opus metalli, ad fodiendum metallum, uel e-

tiam deportandum: & hi ne fugerent, ligabantur, & pondere quodam

opprimebantur, ut ferro, uel alio modo. Alij uero erant qui diceban-

tur damnati in opus metalli, & hi non tanto pondere opprimebant, &

qui hinc fugiebant, in metallum ponebantur. Alij uero erant qui in mi-

nisterium, uel in seruitium metallicorum tantum ponebantur, & hoc

si ppetuo fieret, erant serui: alias contra, ut ff. de p. l. aut damnū. §. in-

ter eos. & §. quiquis. & §. in ministerium. Sed quid si prouincia nō ha-

beat metalla aliqua, uel ferri, uel alicuius similis conditionis? Respon.

in uicinam prouinciam mittebantur, e ut ff. de poen. l. aut damnū. §. est

poenā. Alij sunt in opus publicum perpetuo, dati, uel ad tempus: qd sunt

similes

intercunt.
q ¶ Pari. 3. hic not. ubi
est eadem uel similis ra-
tio, idem ius constituat.
sic. ff. de uer. ob. l. a Titio
circa fi. & §. quod cum eo
qui in alie. po. §. si igitur.
in fi. & ff. de eden. l. quæ-
dā. §. numularios. in glo.
quia & ff. ad l. Aquil. l. l. l.
lud. Argum. contra. ff. de
col. bo. l. si quis. in fi. j. rñ.
ibi, hoc in patre.

ADDITIO. Solue se-
cundum Io. Fab. & Ang.
hic qd ibi non erat eadē
ratio per omnia.

r ¶ Principis. 3. alias
principali. Sed nunquid
per aliū poterit restitui?
Resp. non: nisi forte per
senatorem, qui potest res-
tituere ad statum, ut ff.
de postula. l. j. §. eū qui.
uer. de qua. & §. an autē.

s ¶ Statum. 3. i. quan-
tum ad honores, uel or-
dines, & similia, ut C. de
sen. p. l. j. ergo & patriā
potestatem. & hoc uult di-
cere. Sed contradicit. C.
de sen. p. l. in insulā. &
l. si pater. Sol. hic specia-
liter ad omnia fuit resti-
tutus, secundum M. & sic

facias punctum ibi, per
deportatus, & rele-
gatus disse-
runt.
c Hoc ue-
rum ni ef-
fet relega-
tus in per-
petuum: qd
potest tibi
per senten-
tiam ad-
mi pars bo-
norū. l. rele-
gati. in fin.
& l. relega-
torū. §. ad
tempus. ff.
eti. Ang.
d Istā cōi-
ter repro-
bant doc.
hic.

Ingenuus
ex suppli-
cio non fit
seruis.

c Quod fa-
cit secūdu
Crhis. qd uā
cante fede

per mortē
prælati, si
opus sit
christmate

quærendi
sunt episcop
pi uicini.

& test gl. ca.
si episcop
a paganis.

de sup. ne
prelat. lib.

ter repro-
bant doc.
hic.

Ingenuus
ex suppli-
cio non fit
seruis.

c Quod fa-
cit secūdu
Crhis. qd uā
cante fede

per mortē
prælati, si
opus sit
christmate

quærendi
sunt episcop
pi uicini.

& test gl. ca.
si episcop
a paganis.

de sup. ne
prelat. lib.

similes relegatis vt ff. de poen. l. quidam. sed huiusmodi poenae non sunt in vltu hodie. Accursius.

a. Bestias & deducendis fortē. vel etiam vt comederet cū eis, vel alia bestialia faceret. de hac poena dic. vt not. ff. poen. l. qui vltimo.

¶ **DE VITIIS PATRICII.** Diuiditur in quatuor partes. Primo, ponit dictum in genere. Secundo, reddit rationem.

Tertio, excipit a dicto. Quarto, assignat rationem. Sed a ibi. Militia. Tertia ibi. Sed ex consuetudine.

Quarta ibi. Quis enim. ¶ **CASVS.** Dñe, pono q aliquis filius familias factus fuerit miles, & senator, vel consul: nunquid liberatur a patria potestate? Respon. Imperator. Non. Nam militia, vel consularis dignitas filium a patria potestate non liberat.

¶ **Du. rema. acc.**

¶ **Vide in huc locum.** Alc. in 12. lib. C. tit. de consul. & de consul. pec. & de consul. l. vlt. ff. de senatorib. v. etque. n. Accursius taxat in interpretatione ne dictio nis patricius. In manu. scri. relaxa re.

¶ **Patrem, i. senatorē inquit.** Ne brissen. in lexico suo iuri civilis in verbo, pater. ¶ **spem.** ¶ **Deest p. Duar.**

¶ **Fiis a subiiciuntur.**

¶ **De iure isto militie dignitas non liberat quoniam a patria potestate, nisi dignitas patritiatus. Arc.**

¶ **Filius familias si militauerit, uel si senator, uel consul factus fuerit, manet i potestate patris.**

¶ **Militia enim, uel consularis dignitas, de patris potestate filium non liberat.** ¶ **Sed ex constitutione nostra summa patritiatus dignitas ilico, Imperialibus codicillis prestitis filium a patria potestate liberat.**

¶ **Quis enim patitur patrem quemlibet, posse filium suum a nexibus suae potestatis per emancipationem relaxare, & Imperatoriam consuetudinem non valere eum, quem sibi elegit patrem ab aliena eximere potestate.**

¶ **Sipater, uel filius captus sit ab hostibus pendet ius patris potestatis, propter ius postliminii. b. d. Arc.**

¶ **Si ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **CASVS.** Domine, vos dixistis mihi, quod per mortem ciuilem tollitur patria potestas. nunquid generaliter est verum? Respon. Impe. Non. Nam si aliquis paterfam. ab hostibus captus fuerit, quāuis seruus hostium efficiatur, tamen patria potestas omnino non extinguit: sed propter ius postliminii in tempus futurum suspenditur. Illi enim qui ab hostibus capiuntur, si in ciuitatem reuertantur, omnia pristina iura iure postliminii recipiunt, vnde & ille pater ab hostibus captus, si reuerfus fuerit, liberos in potestate habebit: quia ius postliminii, eum qui ab hostibus captus est, si postea reuerfus est, fingit in ciuitate semper fuisse. Si verò apud hostes decesserit: filij sui iuris effecti sunt. Si ipse quoque filius, aut nepos, ab hostibus captus fuerit: ius postliminii potestatis parentis in suspensio esse. Dictum est autem postliminium a limine, & post. Vnde eum, qui ab hostibus captus est, & in fines nostros post eā peruenit, postliminio reuersum recte dicimus. Nam limina sicut in domibus finem quendam faciunt: sic & imperij finem esse limen, ueteres uoluerunt. Hinc & limen dictum est, quasi finis quidam, & terminus. Ab eo postliminium dictum est, quia eo limine reuertebatur, quo amissus fuerat. Sed & qui captus, uictis hostibus, recuperatur, postliminio rediisse existimatur.

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Ab hostibus & captus fuerit parens, quāuis seruus hostiū fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminii. m. quia i, qui ab hostibus capti sunt, si reuerfi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuerfus & pa-**

¶ **Seruius**

¶ **trif. (vt in to piciis ad Trebatium testat Cice ro) dicit vult**

¶ **minium dictum est a limine, & post. Nam eum, qui ab hostibus captus**

¶ **est, cum postea ad fines nostros redierit, postliminio reuerfus recte dicimus. Sicut enim limina in domibus, quendam**

¶ **finem faciunt: ita finem imperij, limen esse omnes veteres uoluerunt.**

¶ **vnde etiam limen dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac ratio**

¶ **ne est, vt qui ab hostibus ultra limen, id est ultra metram, & hinc imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat.**

¶ **In manu scrip. & Theophyl. l. i. mes. & apud Festu**

¶ **limen esse omnes veteres uoluerunt. vnde etiam limen dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac ratio**

¶ **ne est, vt qui ab hostibus ultra limen, id est ultra metram, & hinc imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat.**

¶ **In manu scrip. & Theophyl. l. i. mes. & apud Festu**

¶ **limen esse omnes veteres uoluerunt. vnde etiam limen dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac ratio**

¶ **ne est, vt qui ab hostibus ultra limen, id est ultra metram, & hinc imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat.**

¶ **In manu scrip. & Theophyl. l. i. mes. & apud Festu**

¶ **limen esse omnes veteres uoluerunt. vnde etiam limen dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac ratio**

¶ **ne est, vt qui ab hostibus ultra limen, id est ultra metram, & hinc imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat.**

¶ **In manu scrip. & Theophyl. l. i. mes. & apud Festu**

¶ **limen esse omnes veteres uoluerunt. vnde etiam limen dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac ratio**

¶ **ne est, vt qui ab hostibus ultra limen, id est ultra metram, & hinc imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat.**

¶ **In manu scrip. & Theophyl. l. i. mes. & apud Festu**

¶ **limen esse omnes veteres uoluerunt. vnde etiam limen dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac ratio**

¶ **ne est, vt qui ab hostibus ultra limen, id est ultra metram, & hinc imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat.**

¶ **In manu scrip. & Theophyl. l. i. mes. & apud Festu**

¶ **limen esse omnes veteres uoluerunt. vnde etiam limen dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac ratio**

¶ **ne est, vt qui ab hostibus ultra limen, id est ultra metram, & hinc imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat.**

CASVS Domine, iam uidi plures modos, quibus tollitur pat. po. nunquid adhuc tolli poterit pluribus modis? Rclp q. sic. Nā certē post supradictos modos, tollitur emācipatione pat. po. Sed domine dicatis mihi, qualiter fit emācipatio? Ad hoc respō. Impe. q. aliter olim fiebat emācipatio, & aliter hodie fit. Nam olim, aut per antiquam legis obseruationem fiebat: quæ

^a In manu fer. per emācipationem.

^b scilicet. ^c Ta. Ha. lca. huus memi. c. Vlpia. titu. xx. Prate. ius.

per imaginarias uenditiones, & manumissiones, ab imaginario emptore factas celebrabat: aut per Imperiale rescriptum. sed nostra prouidentia hæc per quandam constitutionem in melior statum reformauit. Statum enim est constitutio ne nostra, ut antiquorum fictione sublata, parētes ad competentes iudices, vel magistratus directā uia intrent. & ibidem filios, uel filias, & deinceps liberos ceteros a sua potestate dimittat, & ex tēpore emācipationis factæ, eadem iura præstāntur parēti, i bonis liberorum ab ipso emancipatorum, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti, & etiam si aliquis eorū emācipatorum impubes fuerit: patens qui emācipauit, per emācipationem eius tutelam nascitur. Et hæc usque ad s. admo nepot. Franc.

^a Præterea & non solum supradictis modis, sed præterea, &c.

^b Liberi. & generale nomen est ad omnes inferiores: ut j. ii. s. fi.

^c Procedebat. & i. ea demum ad effectum perducatur. Accursus.

^a Quæ uen d q Per imaginarias. & i. f. d. i. c. i. s. sic & ff. de regu. iur. l. imaginaria. ditiones: nā pater uendebat filiū pro uno nūmo fortē: & emptor eum manumittebat: ut hic, & ff. d. capi. di. l. liberos. s. j. & C. l. f. j. resp. & facit ad hoc quenti ma j. de testa. s. & propter hoc dicebatur filius capite minui. Sed cū hodie nūmissio talia non fiant, ut sequitur, nunquid dicitur capite minui? Resp. sic: quia res licet esset nullæ e Ex Imperiali rescripto. & hoc modo etiam sine uenditione fieri quo ad cōtrah. ut puto.

ADDITIO. Et erat ratio secundum Ange. hic, quia frustra precibus trahentiū. imploatur quod datur a iure. l. j. in glo. ff. ad municip.

^a Per constitutionem. & ut C. de eman. lib. l. fi.

^b Fictione. & aliā functione, i. usu. aliā fictione aliā fadione.

^c ADDITIO. Quæ fictio non debet deduci in genere: pata q. cōtrah. d. ingen. tū ctus sit simulatus, sed in specie & qual. t. r. præsumatur, vel probetur per ad eorū in telles, vide per Angel. hic.

^d Expulsa & i. expulsa. sic j. de fideic. hære. s. sed quia stipulationes.

^e Recta uia. & uel indirecta: non curo, uel dic id est, recto iure.

^f Vel magistratus. & quoslibet enā si nō habet merum imperium uel militū, ut in auth. de defen. c. i. iusiurandum uersi. & quicq. aliud. & ibi glo. col. iii. & etiā extraordinarios ut duo Bonon. coram iudice Mutinen. ut ff. de manu. uin. l. etiam. s. fi & C. de iudi. l. ult. al. l. penul.

^g Intrent & si iudex est in domo. idem ubicunq; sit, dūmodo non sit in loco turpi, ut ff. de iudi. l. i. & iur. l. pe. & ff. de arbi. l. i. cum dies. s. pe.

^h Sua manu. & id est, debet capere eum per manum, & relaxare eum cūdū Ang. per uerba ad hoc idonea. b. Vel dicit manu, id est, potestate: nam quādoq; quando fit & non capta manu emancipatur, ut C. de eman. lib. l. pe. Ac.

ⁱ Et tunc. & id est, extunc. nam prius occuparet pater omnia iure pectulū: ut j. qui. non est per fate s. j. & est simile tunc. ff. de condit. & de cūc. si inter glo. tunc & ff. de uulg. substi. l. in pupillari. s. j.

^j Ex euitio. & si licet posito ff. i. pa. quis sue. ma. l. j. in fi. j. respon.

^k In bonis. & acquirendis, uel acquisitis: uel a patre sibi nūc collatis.

^l Manumissus. & id est, emancipatus. improprie enim ponitur, ut ff. quādo actio de pecu. est anna. l. j. alienatio.

^m ADDITIO. Quod est uerū n. de i. d. i. o. iure C. fecus de iure ff. secundū

ⁿ Iaco propter l. Pantonus ff. i. pa. quis sue. manu.

^o Patrono. & patronus autē succedit liberti in totum ab intestato, sibus succedunt filiis non extantibus: ex testamento, in tertia parte bonorum liberti: dicit filio, & beris existentibus, in nihilum licet olim esset aliter: ut j. de succ. lib. s. j. & ii. & s. sed nostra. Sic erit hic in patre. Sed hæc similitudo interdum fallit. nam interdum habet totum pater: ut si filius turpem personam

instituit hæredem: ut ff. i. pa. quis sue. manu. l. Pontonius in princ. Interdum nihil ex successione uel alio modo: ut in sex casibus, s. quādo pretium emācipationis accepit pater a filio. Item qñ filius est miles, & habet castrensiā ut ff. i. pa. quis sue. ma. l. j. s. fi. parens. & s. est & alius & ff. de milit. testa. l. fi. a milite. s. fin. & l. sequen. Itē filiis aliis patris, si

^a Admonendi autem sumus liberum arbitriū esse ei, qui filium, & ex eo nepotem, uel neptem in potestate i habet: & filium quidē de potestate dimittere, nepotem uerō, uel neptem retinere: & cōuerso, filium quidem in potestate retinere, nepotē uerō, uel neptē manumittere: uel omnes sui iuris efficere. Eadem & de pronepote, & pronepte dicta esse intelligantur.

^a Si filius familias adoptatur ab aliquo suo ascendente, transit in potestatem adoptantis, & desinit esse in potestate patris naturalis. h. d. Arc.

^b Sed & si pater filium, quem in potestate habet, auo, uel proauo naturali secundum nostras constitutiones, super his habitas, in adoptionem dederit, id est, si hoc ipsum actis interuenientibus, apud competentem iudicem manifestauerit, præsentē eo, qui adoptatur, & non contradicente, necnō eo, & præsentē, qui adoptat: soluitur quidem ius potestatis patris naturalis: transit autē in huiusmodi parentem adopti-

cet hæredib. non dat: ut ff. i. pa. quis sue. ma. l. j. s. fi. secus est in filiis patris. Item, quēdo emācipauit coactus, ut ff. i. pa. quis sue. manu. l. j. s. fin. Item Caluisiana non ita patri ut patrono datur: ut ff. i. pa. quis sue. manu. l. i. s. fi. parens. & l. non ulque. Item nec oporras a filio, ut a liberti: patronus habet, uel potest habere, ut ff. i. pa. quis sue. manu. l. penul. licet hæc prædicta specialia in patrono uera non sint. ut colligitur ex generali capite illius tituli. fi. a pa. quis fuer. manu. l. j. respon. & ii. & in specialibus casibus, qui in illo titulo ponuntur, ut dictum est. Sed secundum hoc semper uidetur pater amittere, cum semper præmium emancipationis habeat hodie, ut j. per quas perso. nob. ac. s. hoc quoq; & C. de bonis quæ libe. cum oportet. s. pe. Sed dic istud legale, non conuentionale præmiū esse: & ideo licitum, nec puniendum, ut C. de administra. tuto. l. sancimus creationē. ibi, non enim debet. & C. ad legem Iuliam de adulter. l. Gracchus. uersicu. quod legitime.

^a Du. habe bit. Actio Caluisiana.

^b Deest in omnib. manuscri.

ADDITIO Dic q. de consuetudine aliter obseruatur: quia pater in emācipatione donat aliquid filio: secundum Ange. & Iaf. hic.

^a Ex manumissione. & i. ex emācipatione.

^b Nancificatur. & concordat huic uerbo j. de legi. pa. tu. & infra, de fiduci. in prin.

^c **ADMONENDI.** **CASVS.** Dicit Iustinianus in hoc. s. q. si parens filium & ex eo nepotem, uel neptem in potestate retinuerit, uel econuerso, liberum erit arbitrium ei, a nexibus ius potestatis nepotem uel neptem dimittere, & filium in sua potestate retinere, uel in suo arbitrio erit omnes simul sui iuris efficere.

^d Liberum arbitrium esse, & nisi in casibus, ut j. eo. in fi. dicemus. & facit ad hunc s. ff. de adop. l. liberum.

^e Habet. & ut s. de pa. po. s. qui igitur.

^f Manumittere. & id est, emancipare.

^g Vel omnes. & repete, liberum esse. Accur.

^h **SED ET SI PATER.** **CASVS.** Domine, iam uidi plures modos, quibus tollitur pat. po. nunquid adhuc pluribus modis tolli poterit? Rclp q. sic. Nam per translationem potestatis tollitur patria potestas, quantum ad ipsum, quem post in potestate habuit pater. Si enim pater filium suum quem in potestate habet, auo filij sui, uel proauo paterno, uel materno, secundum tenorem nostrarum constitutionum in adoptionem dederit, & hoc ipsum coram iudice competente, actis interuenientibus manifestauerit, præsentē filio, qui in adoptionē datur, nō contradicente huiusmodi adoptioni, & etiā eo præsentē, cui in adoptionē datur: in hoc casu, quia in unā personam concurrunt, & naturalia, & adoptionis iura, ius potestatis naturalis patris omnino dissoluitur, & in huiusmodi patrem adoptiuium transfertur: in cuius persona constituiuius adoptionem plenissimam esse, quando ea que diximus, concurrunt. Et hæc usque ad illum s. illud autem. Fran.

^a Constitutiones. & ut C. de adop. l. cum in adoptiuij. & s. de adop. s. sed hodie. & s. fi. uerō.

^b Præsentē eo. & nisi sit infans, ut C. de emanci. lib. l. pe. Ac.

^c Non contradicente. & nō. patientiā cōsensui cōparari. sic qui tacet, affirmat. sic ff. de pig. l. h. de iussor. ij. s. pater. in fi. & ff. sol. matr. l. ij. s. firmat. h. Arg. contra ff. de adop. l. ii. s. j. & de procura. l. filius familias. s. i. Ac. c. Sed ibi **ADDITIO.** Sed ibi grube sententia tacuit, quo casu non uidetur consensum secundum ut per Ange. Aret. hic.

^d Transit. & ergo non tollitur patria potestas: sed transfertur. Ad quid ergo hic casus hoc titulo ponitur? Rclp. quia & si non tollitur ius commutabiliter, tollitur tamen quo ad primum. idem dico in eo, quia ma-

^a Tacens affectus, affirmat. sic ff. de pig. l. h. de iussor. ij. s. pater. in fi. & ff. sol. matr. l. ij. s. firmat. c. Sed ibi **ADDITIO.** Sed ibi grube sententia tacuit, quo casu non uidetur consensum secundum ut per Ange. Aret. hic. ^b Transit. & ergo non tollitur patria potestas: sed transfertur. Ad quid ergo hic casus hoc titulo ponitur? Rclp. quia & si non tollitur ius commutabiliter, tollitur tamen quo ad primum. idem dico in eo, quia ma-

dicatur in potestate mea non esse. Nā non efficitur sui iuris: cum sententia nō faciat ius: imo remanet in potestate, licet quo ad me, p. emācipato habeatur: ut ff. de cond. ind. l. Julian. in prin. & l. vlt.

2. ^a Diximus. 3. ut s. ti. j. §. 6. verò. Ac.

Diuisio.

¶ **ILLUD AVTEM §.** ¶ Diuidit in tres partes. Primò, dicit de filiis ante emancipationē patris conceptis. Secundò de conceptis postea. Tertiò, q. filius non pōt cogere patrē, ad emancipandū eum. Secūda ibi, Quod si post. Tertia ibi, Et quidem, Are.

¶ **C. S. S.** Ponamus

q. aliquis habeat filiū in potestate: & vxor illius filii ex eo conceperit: & postea eundem filiū emācipauerit, uel in adoptionem dederit, utrum partus ante emancipationem conceptus, & postea editus, nascatur in potestate aui, nihilominus? Rñ. Iustin. q. sic. sed si post emancipationem conceptus fuerit, secus erit: quia tunc partus ex ea editus, in potestate parentis emancipati, uel aui adoptiui erit. Et sciendū, q. in parentū potestate existentes, nullo modo possunt compelli parentes eos de sua potestate dimittere. Et hæc usque in finem tituli. Fran. de Are.

¶ **¶** Id. 3. Hic s. tradit, de op. præcepta. ut s. de adoptionib. §. sed hodie. Accur.

b. ¶ Ex filio. 3. naturali, & legitimo: scus in legitimo tñ: ut in adoptiuo. Nam tunc filio emācipato, etiam nepos ex eo emancipatus uidetur. secundum quoddā, ut ff. de ad. di. l. liberos §. emancipato. & ff. de adop. l. sed etiā nepos. Vel melius dic, in eo idē qd in naturali: ut in fine huius tituli. & ff. de ad. l. liberos. & ff. de cap. & possit. reuer. l. si me tibi. Ac.

¶ **¶** Ex ea nascitur: q. secus in ancilla pgnante manumissa, uel alienata: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

¶ **¶** Etiam si p. emācipat: ut s. de inge. §. sufficit, & ff. de acq. re. do. l. si. & C. de prob. l. mitem. d. ¶ Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repete, scire oportet, q. neque, &c.

e. ¶ Naturales: 3. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum nō sunt in potestate: ut s. de nup. §. si. ¶ Penē. 3. hic nō. talē regulā, q. nullus filius pōt cōpellere patrē, ut emancipet eū, qd fallit in quatuor casibus, & ideo dicit, penē: ut si p. agnouerit legatū sibi relictu, hac cōtemplatione ut liberos emāciparet. nā tūc cōpellit extra ordinē emācipare. ut ff. de cod. & demou. l. si cui legatū. Itē si Titius adoptauit priuignū suū: cōpellit emācipare eū, eo pubere facto, si pbauerit sibi nō expedire esse in potestate, ut ff. de adop. l. nonnunq. & l. seq. Itē, in quolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. si q. minor. Itē, si filiū peccandi necessitate imponat. ut C. de epif. aud. l. si senones. Itē, si filiū malē & cōtra pietatē affecerit: ut ff. si a p. quis fu. ma. l. si. Itē, contra filius nō pōt cōpellit, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. fut §. generaliter. col. 7.

que sunt in tutela. & hæc dicuntur vsque ad illud §. est autē tutela F. g. ¶ Ad aliam. 3. nam diximus duas: ut s. de iur. perfo. in prin. & s. de iis qui sui, vel alieni iuris sunt. in prin.

h. ¶ Ex iis. 3. nota, ergo, q. hic subdiuidit illud membrum, quodā sui iuris sunt: qd est oppositum illi, quodā alieno iuri subiecte sunt: ut s. de iis, qui sui, vel alieni iuris sunt.

i. ¶ Non sunt. 3. q. ergo in tutela, vel cura sunt sui iuris sunt Filiusfamilias ergo non potest habere tutorem vel curatorem: hic, & C. de cura. fur. l. si. in prin. ¶ Sed contra C. de sen. pas. l. si. §. j. quia filius eius qui est apud hostes, est in tutela: & tū non est sui iuris: ut s. ti. j. §. si ab hostibus. sed ibi b. verē non eratiō potestatis, cum pater deportatus esset, ut diximus s. ti. j. §. cum autem.

k. ¶ Neutro. 3. nec tutela nec cura.

l. ¶ Ita enim. 3. quia contrarium eadē est discipulina: ut hic, & s. de iis, qui sui vel alieni iuris sunt. in prin. m. ¶ In tutela sunt. 3. de aliis dicitur j. de cur. ¶ **EST AVTEM §.** CASVS. Dñeiam video q. uultis de illi: tra- dare, qui sunt in tutela. Dicatis ergo si placet, quid est tutela? Rñ. Iustin. definiendo tutelam. Tutela prout Seruius iuriscōsultus definit, est vis, ac potestas, &c. Et definitionis partes in ca-

tu mutari non possunt & hæc usque ad illud §. tutores aut sunt, &c. Sed dñe iam uideo quid est tutela: dicatis ergo, qui sunt tutores? Ad hoc respon. Iustin. q. tutores sunt qui eam uim, & potestatem acceperunt: ex qua uis, & potestate nomen suū acceperunt. Nam dicuntur tutores atuendo, quasi tutores. id est defensores: sicut qd iur. dicuntur, q. edes tue-

tur. Et hæc usque ad illud §. permittum.

n. ¶ Seruius. 3. nomen est iuriscōsulti. & facit ad hunc §. ff. eo. l. j. o. ¶ Vis ac potestas. 3. i. uolentia potestas. nam datur tutor inuitus. cū enim sit munus publicum: ut j. de excu. tuto. & cur. in prin. ibi, ex p. lo- catorum munerum, ergo inuitus datur: ut C. de decu. l. nullus. l. i. x. Item, inuitus datur: ut ff. de tut. & cur. da. ab his. l. necnon. & ff. de tu. l. 2. Vnde patet, q. hic est alia potestas, quam patris in filium, & domini in seruum: cum illa ad commodum sit: ut j. per quas personas no. ac-

qui. §. j. & s. de iis qui sui vel alie. iur. sunt. §. 2. hæc uero ad onus, tenet enim de dolo, & lata culpa: ut C. arb. tu. l. 2. Item, per hoc q. datur in uito, differt a curatore, qui uolenti datur: ut infra, de cura. §. item in iur. l. 2. §. si pupillus. Vel dic, uis ad cogendum, potestas ad imperandum.

p. ¶ Libero. 3. nā nisi sit liber pupillus, non pōt habere tutore cū si seruus sit, non sit sui iuris: quod est necessit. ut s. eo. in prin. Item & si dubius est, pōt habere tutore. ut ff. de tut. & cur. da. ab his. ei qui. Est tñ casus ubi seruo datur tutor: ut ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. si impube- ri. rñ. cui tamen legi signatur cōtra ff. ad Treb. l. si res aliena. §. si ser- uo. & l. cogi. §. si. & his duabus est alia contra ff. eo. ti. l. mulier. §. non est. Quæ legū contrarietas ita soluitur cū libertas fideicommissaria & hæreditas relinquatur ab eodem p. g. stand: poterit seruus cogere, ut institutus hæreditatem adeat, & tunc datur etiam seruo tutor: ubi uerò ab uno hæreditas, & ab alio libertas relicta est: non potest nisi prius præstita ei libertate. tunc. n. cogat alium hæredem hæreditatem adire, & sibi restituere, secundum Io.

q. ¶ Ad tuendum. 3. p. hoc ē. remouet patriam potestatem, q. nō est ad tuendum, sed ad gubernandum, prout uult, & sibi acquirendum.

r. ¶ Per gratiam. 3. ad differentiam curatorum, qui dantur furiosis, & mente capitis: qui propter morbum se defendere non possunt, ut j. de cur. §. furiosi. Accur.

s. ¶ Iure ciuili. 3. nota tutelam esse de iure ciuili, licet oēs ferē cōtra- ctus sint de iure gentium: ut s. de iur. na. §. ius autem.

t. ¶ Data. 3. a lege, uel iudice: permilla uero a testatore dicitur: ut j. eo. §. permilla. Vel dic, data personæ principaliter: permilla secundario rebus, ut j. ti. j. §. certē. & j. de excu. tu. §. datus.

v. ¶ Eam uim. 3. quæ est dicta s. prox. §. x. ¶ Ex qua re. 3. i. uis, & potestate.

y. ¶ Defensores. 3. & secundum hoc etiam curatores sunt tutores, se- cundum Io. & per hunc sic appellantur: ut ff. de leg. 3. cum filio, §. 1. & p.

quia nō de ipso, sed filii cōmo- do, uel in- commodate- tur: quo casu filii cōmo- do, uel in- da- tor bonis. l. si. §. si au- tē in secu- da. C. de bo- nis quæ li- cuius sola auctorita- te in crimi- nalib, uel adionibus personalib. bus potest filius esse in iudicio, ut p. Ang. & Ia. hic.

t. ¶ Ita enim. 3. quia con- trarium eadē est disci- plina: ut hic, & s. de iis, qui sui vel alieni iuris sunt. in prin.

m. ¶ In tutela sunt. 3. de aliis dicitur j. de cur.

¶ **EST AVTEM §.** CASVS. Dñeiam video q. uultis de illi: tra- dare, qui sunt in tutela. Dicatis ergo si placet, quid est tutela? Rñ. Iustin. definiendo tutelam. Tutela prout Seruius iuriscōsultus definit, est vis, ac potestas, &c. Et definitionis partes in ca-

tu mutari non possunt & hæc usque ad illud §. tutores aut sunt, &c. Sed dñe iam uideo quid est tutela: dicatis ergo, qui sunt tutores? Ad hoc respon. Iustin. q. tutores sunt qui eam uim, & potestatem acceperunt: ex qua uis, & potestate nomen suū acceperunt. Nam dicuntur tutores atuendo, quasi tutores. id est defensores: sicut qd iur. dicunt

et ff. de mil. l. j. §. il. **ADU** Hanc glo. probat la. quia licet allufo uocabuli conueniat, non tamen procedit: quia repugnat definitio: ut not. Bar. in l. j. ff. de testa.

¶ Qui xdes. 3 ut est pfectus uigilum, & qui cum eo de nocte uadunt: ut ff. de offi. p. uigil. l. iiii. §. sciendum Accur.

¶ **PERMISSUM**

Diuisio.

¶ **Diuisio** Diuiditur in tres partes. Primò, ponit dictum in genere. Secundo, illud modificat. Tertiò, modificatione exemplificat. Secunda ibi, Nepotibus. Tertia ibi, itaque. Are.

¶ **CASVS** Domine, ex quo uultis tractare, de tutelis & testamentaria tutela, quæ dignior est: dicatis ergo in primis,

qui possunt dare tutores in testamento, & quibus? ad hoc respon. Amice, permissum est parentibus, qui liberos tempore mortis in potestate habent, liberis suis impuberibus in testamento suo dare tutores, & hoc in filiis, & filiabus generaliter locum obtinet: sed secus est in nepotibus, & neptibus, & ceteris liberis in remotiori gradu constitutis. Nepotibus enim, & neptibus, ita demum possunt pariter in testamento suo tutores dare, post obitum eorum, huiusmodi nepotes i parentis sui potestatem recasuri non sunt: unde si in tempore mortis me filium tuum, & ex me nepotes, & neptes, in potestate tua habeam, nepotes, & neptes in testamento tuo, tutores accipere non poterunt, licet in potestate fuerint: quia statim post mortem tuam, in potestate patris sui sunt recasuri. Sed pone, Domine iam uideo, quod pariter in testamento suo liberis suis impuberibus tutores dare possunt: sed nunquid permittit parentibus dare posthumis suis tutores in testamento? Rñ. Imper. q. sic. Na cū pluribus aliis causis posthumis pro iam natis habeatur, statutum est in hac causa non minus posthumis quam etiam natis, tutores à parentibus in testamento dari posse: & hoc est uerū si in hac causa sint posthumis, ut si uiui pariter essent nati, in eorum potestate caderent. Et hæc usque ad illum §. sed & si emancipato. Franci.

Tutela est

triplex. b. ¶ Permissum est itaque, quia quædam generaliter uidemus de tutelis: & omnis tutela est, uel testamentaria, uel legitima, uel datua: itaque prius de testamentaria, ut potest de digniore uideamus in hoc titulo, & sequenti. De legitima autem dicitur, j. de legi. agna. tu. usque ad titulum de Attil. tu. De datua dicitur j. de Attil. tu. per totum.

¶ **Impuberibus** q. etiam inuitis: ut ff. de tu. l. muto. hoc etiam p. rtoris, & dari tutor p. rtoris licet: ut ff. de tu. & cu. dat. ab his. l. nec n. & l. nec mandante. §. si. 60

¶ **In potestate** 3 naturalibus etiam dari possunt, in iis quæ sibi relinquuntur: ut C. de confir. tu. l. fi.

¶ **Testamento** 3 uel codicillis testamento confirmatis: ut ff. de te. p. ter. l. pri. l. iiii.

¶ **Tutores** 3 sed non curatores ut j. de cura. in principio

¶ **Tua sit** 3 & nunquam exiuit: alioquin non recidit: ut ff. de adop. l. xeritis, nō si pater filium. & de hoc dixi §. ii. §. j. Accur.

¶ **Non poterunt** 3 licet miles sit testator: ut ff. de testa. l. iiii.

¶ **Tutores** 3 si autem filius uel emancipatus est, uel mortuus: tunc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auctore: ut §. tit. j. §. j. in fi. unde ex testa

¶ **In potestate** 3 naturalibus etiam dari possunt, in iis quæ sibi relinquuntur: ut C. de confir. tu. l. fi.

¶ **Testamento** 3 uel codicillis testamento confirmatis: ut ff. de te. p. ter. l. pri. l. iiii.

¶ **Tutores** 3 sed non curatores ut j. de cura. in principio

¶ **Tua sit** 3 & nunquam exiuit: alioquin non recidit: ut ff. de adop. l. xeritis, nō si pater filium. & de hoc dixi §. ii. §. j. Accur.

¶ **Non poterunt** 3 licet miles sit testator: ut ff. de testa. l. iiii.

¶ **Tutores** 3 si autem filius uel emancipatus est, uel mortuus: tunc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auctore: ut §. tit. j. §. j. in fi. unde ex testa

¶ **In potestate** 3 naturalibus etiam dari possunt, in iis quæ sibi relinquuntur: ut C. de confir. tu. l. fi.

¶ **Testamento** 3 uel codicillis testamento confirmatis: ut ff. de te. p. ter. l. pri. l. iiii.

¶ **Tutores** 3 sed non curatores ut j. de cura. in principio

¶ **Tua sit** 3 & nunquam exiuit: alioquin non recidit: ut ff. de adop. l. xeritis, nō si pater filium. & de hoc dixi §. ii. §. j. Accur.

¶ **Non poterunt** 3 licet miles sit testator: ut ff. de testa. l. iiii.

¶ **Tutores** 3 si autem filius uel emancipatus est, uel mortuus: tunc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auctore: ut §. tit. j. §. j. in fi. unde ex testa

¶ **In potestate** 3 naturalibus etiam dari possunt, in iis quæ sibi relinquuntur: ut C. de confir. tu. l. fi.

¶ **Testamento** 3 uel codicillis testamento confirmatis: ut ff. de te. p. ter. l. pri. l. iiii.

¶ **Tutores** 3 sed non curatores ut j. de cura. in principio

¶ **Tua sit** 3 & nunquam exiuit: alioquin non recidit: ut ff. de adop. l. xeritis, nō si pater filium. & de hoc dixi §. ii. §. j. Accur.

testator: ut §. c. §. permissum. Sed nunquid hic tutor confirmatus dicitur testamentarius: quod si esset, præferret legitimo, ut j. tit. iiii. in princ. an dari uis: quod potest admitti. & facit p. hoc ff. de uerb. sign. l. lege. b. & i. aut. de defen. ci. §. si de cetero. col. iiii. ita legitimus tutor huic præferret, ut j. de Attil. tu. in pri. c. & ideo glossauit. i. sine inquisitione, nō q. uellet eū cōfir-

iam natis testamento tutores dari posse; si modò in ea cā sint, ut si uiuis parentibus nascerentur, sui hæredes, & in potestate eorum fierent. l.

¶ **Datio tutela filio emancipato impuberi**, nullus est momenti, nisi per præsidem confirmetur. Are.

¶ **Sed & si emancipato filio tutor à patre datus fuerit testamento: confirmandus est ex sententia præsidis omnimodo, id est, sine inquisitione.** a

Qui testamento tutores dari possunt.

TITVLVS XIII

¶ **Paterfamilias, & filiusfamilias, & seruus proprius, etiam sine expressione libertatis, dari possunt in testamento tutor, dum modo non ignorantur et datur ut liber. b. d. Are.**

Dari autem tutor potest nō solū p. familias, o sed et filius. ¶ **Sed & seruus proprius testis q. cum libertate recte tutor dari potest.** ¶ **Sed**

Dari autem. ¶ **Totus iste titulus diuiditur in quinque partes.** Primò qui possunt tutores dari. Secundo quomodo seruus alienus potest in testamento tutor dari. Tertiò quando furiosus, uel minor uel tutor datur. Quarto, quādo ad certum tempus, uel sub conditione, uel certæ rei datur. Quintò, quādo filius, uel filibus datur, quibus datus uideatur. Secūda ibi, seruus autem. Tertia ibi, furiosus. Quarta ibi, Ad certum tempus. Quinta ibi, Si quis filius. Et hoc principium subdividitur in quatuor partes. Primò, quod paterfamilias, & filiusfamilias potest tutor dari. Secundo, quādo seruus proprius datur cum libertate. Tertiò, q. si sine libertate, tūc recte uidetur sibi data libertas. Quarto, quādo credebatur liber. partes de se patent.

¶ **CASVS** Domine, iam uultis tractare qui possunt tutores dari in testamento. Ad hoc respondet Imperator. Amice, tutor in testamento dari potest, non solū paterfamilias, sed etiam filiusfamilias, & nō solum liberi homines in testamento tutores dari possunt, sed etiam serui. Nam quis seruus proprius in testamento suo cum libertate tutor dare potest? & nō solum si libertate expresserit, tenebit tutoris datio: sed etiam si proprium seruum sine libertate in testamento tutor dederit. Ex ipsa enim datione tu telz, ipse seruus uidetur directā libertatem accepisse: & per hoc administrationem consequitur. & hoc uerum est quādo testator qui dedit eum in tutorem, serui conditione nō ignorauit. Nam si per errorem quasi liberū eum dedit, aliud erit dicendum: quia in eo casu nec liber, nec tutor erit. Et hæc uera sunt in proprio seruo. Sed si seruus alienus purē in testamento datus tutor fuerit, cum liber erit: puta testator ita dixit Stichū seruū Petri cum liber erit, tutorē do. utiliter datus uidetur. & hoc est uerum in seruo alieno. Sed si propriū seruū eo modo dederit tutorē, uidelicet cū adiectioe, cū liber erit, inutiliter dedisse intelligitur. Sed pone, quidā sit s. incōsultē prouidēs liberis suis, dedit eis quandam furiosum tutorē, uel fortē minorē xxv. an quid iuris est in hoc casu? Ad hoc respon. Imperator. q. si furiosus, uel minor xxv. ann. tutor datus fuerit: tūc d. mū tutor est, cum furiosus compos mentis factus fuerit, aut maior xxv. ann. extiterit. Et hæc usque ad illum §. ad certum tempus. Franci.

¶ **Paterfamilias** 3 nisi sit mutus uel furdus: 4 quia tutor & loqui & audire debet: ut ff. de tu. l. j. §. pen. & §. fi.

¶ **ADU** ITIO Et ideo taciturnitas, seu patientia tutoris, non haberetur pro auctoritate: ut no. gloss. in l. iiii. ff. de aucto. tutor. possit tamen esse procurator ad negotia: sed non curator ut per Ange. & alios hic.

¶ **Filiusfamilias** 3 cum enim tutela sit ius publicum: ut j. de execu. tu. in princ. nō curatur ius p. a. po. ut ff. ad Treb. l. nam quod. j. respon. & ff. de ius qui sui, uel alie. iur. sunt. l. filiusfamilias, quo casu pater de pecu

l. o tenetur, nō agnoscat tunc enim, scilicet quādo agnouit, in solitudine: ut ff. de tut. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius.

¶ **Testamento** 3 sed à præside tutor dari non potest seruus: ut C. qui dari. tut. poss. in seruu.

¶ **ADU** ITIO Et ideo taciturnitas, seu patientia tutoris, non haberetur pro auctoritate: ut no. gloss. in l. iiii. ff. de aucto. tutor. possit tamen esse procurator ad negotia: sed non curator ut per Ange. & alios hic.

¶ **Filiusfamilias** 3 cum enim tutela sit ius publicum: ut j. de execu. tu. in princ. nō curatur ius p. a. po. ut ff. ad Treb. l. nam quod. j. respon. & ff. de ius qui sui, uel alie. iur. sunt. l. filiusfamilias, quo casu pater de pecu

l. o tenetur, nō agnoscat tunc enim, scilicet quādo agnouit, in solitudine: ut ff. de tut. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius.

¶ **Testamento** 3 sed à præside tutor dari non potest seruus: ut C. qui dari. tut. poss. in seruu.

¶ **ADU** ITIO Et ideo taciturnitas, seu patientia tutoris, non haberetur pro auctoritate: ut no. gloss. in l. iiii. ff. de aucto. tutor. possit tamen esse procurator ad negotia: sed non curator ut per Ange. & alios hic.

¶ **Filiusfamilias** 3 cum enim tutela sit ius publicum: ut j. de execu. tu. in princ. nō curatur ius p. a. po. ut ff. ad Treb. l. nam quod. j. respon. & ff. de ius qui sui, uel alie. iur. sunt. l. filiusfamilias, quo casu pater de pecu

l. o tenetur, nō agnoscat tunc enim, scilicet quādo agnouit, in solitudine: ut ff. de tut. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius.

¶ **Testamento** 3 sed à præside tutor dari non potest seruus: ut C. qui dari. tut. poss. in seruu.

¶ **ADU** ITIO Et ideo taciturnitas, seu patientia tutoris, non haberetur pro auctoritate: ut no. gloss. in l. iiii. ff. de aucto. tutor. possit tamen esse procurator ad negotia: sed non curator ut per Ange. & alios hic.

¶ **Filiusfamilias** 3 cum enim tutela sit ius publicum: ut j. de execu. tu. in princ. nō curatur ius p. a. po. ut ff. ad Treb. l. nam quod. j. respon. & ff. de ius qui sui, uel alie. iur. sunt. l. filiusfamilias, quo casu pater de pecu

l. o tenetur, nō agnoscat tunc enim, scilicet quādo agnouit, in solitudine: ut ff. de tut. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius.

¶ **Testamento** 3 sed à præside tutor dari non potest seruus: ut C. qui dari. tut. poss. in seruu.

¶ **ADU** ITIO Et ideo taciturnitas, seu patientia tutoris, non haberetur pro auctoritate: ut no. gloss. in l. iiii. ff. de aucto. tutor. possit tamen esse procurator ad negotia: sed non curator ut per Ange. & alios hic.

¶ **Filiusfamilias** 3 cum enim tutela sit ius publicum: ut j. de execu. tu. in princ. nō curatur ius p. a. po. ut ff. ad Treb. l. nam quod. j. respon. & ff. de ius qui sui, uel alie. iur. sunt. l. filiusfamilias, quo casu pater de pecu

l. o tenetur, nō agnoscat tunc enim, scilicet quādo agnouit, in solitudine: ut ff. de tut. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius.

¶ **Testamento** 3 sed à præside tutor dari non potest seruus: ut C. qui dari. tut. poss. in seruu.

¶ **ADU** ITIO Et ideo taciturnitas, seu patientia tutoris, non haberetur pro auctoritate: ut no. gloss. in l. iiii. ff. de aucto. tutor. possit tamen esse procurator ad negotia: sed non curator ut per Ange. & alios hic.

¶ **Filiusfamilias** 3 cum enim tutela sit ius publicum: ut j. de execu. tu. in princ. nō curatur ius p. a. po. ut ff. ad Treb. l. nam quod. j. respon. & ff. de ius qui sui, uel alie. iur. sunt. l. filiusfamilias, quo casu pater de pecu

l. o tenetur, nō agnoscat tunc enim, scilicet quādo agnouit, in solitudine: ut ff. de tut. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius.

perior cum definebat esse agnatus: nisi contracta fiducia emanciparet. quod hodie semper presumitur: s. de leg. agna. l. c. §. fin. unde hodie est semper legitimus.

a Tutor erit: scilicet qui emancipauit, si ipse est maior xxv. an. ut j. tit. i. in fi. & facit ad hoc s. quib. mod. ius pat. potesta. soluitur. §. & præterea si impubes. & j. tit. i. j. respon.

DE FIDUCIARIA TUTELA.

Continuatio.

Continuatur ad præcedentes hoc ordine. Supra uisum est de legitimis parentum tutelis. Verum quia alia est quæ fiducia appellatur ideo de ea tractaturus, intitulauit, de fiduciaria tutela.

Diuisio.

Et alia. §. Diuiditur in quinque partes. Primo, ut ponitur deum. Secundo, illud explicat. Tercio, ponitur diuersum in filio patroni. Quarto, diuersitas ratione assignat. Quinto, ponitur aliud diu. Secunda ibi. Nā si Tertia ibi. Atqui. Quarta ibi. Quonia. Quinta ibi. Ita tamen.

CASVS In hoc principio. Iust. q. est quædam alia tutela, quæ appellatur fiduciaria: quæ habet locum in tali casu, si parens filium, uel filiam, uel nepotes, uel nepes ex filio, uel deinceps impubes emancipauit: ipse legit. u. eorū nanciscitur. sed mortuo ipso parente, eorū deniq; legitimo tutore, si liberi eius uirilis sexus perfectæ ætatis extiterint, ipsi eorundē impuberū emancipatorū post obitū parentis fiduciarii tutores efficiuntur. Et hæc dicuntur usq; ad §. atqui. ubi dicit Iust. q. hoc uidetur stare non posse: & hoc tali ratione: quia si patronus legitimus tutor libertorū impuberū decesserit, liberi eius in eadē tutela ipsi parēti succedūt, & simili legitimi tutores efficiuntur. a. si nihil uidetur in casu proposito, & si sicuti pater legitimus tutor erat, ita & filii sui in eadē tutela ei debeant succedere, & similiter legitimi tutores existere. h. d. usq; ad uersū. quoniam ubi rñ. Iust. ad opinionē prædictā in hūc modum: non est mirū si secus sit in casu proposito de filio patroni. Nā in casu proposito, si filius defuncti qui in fiduciaria tutela fratris recideret, in potestate patris sui semper fuisset, post mortem patris sui iuris effectus fuisset, nec in potestate fratris sui uirilis sexus recideret: & sic non eodē iure fuisset apud fratrem, quo extiterat apud patrē: uel nec in eadē tutela erit apud fratrem, in qua erat apud patrē. Sed secus est in libertis. Nā si seruus in potestate dñi tempore mortis fuisset, eodē iure post mortē dñi futurus esset apud liberos ipsius dñi, in quo extiterat apud ipsū dñm uiuentē. nec igitur mirū, si idē manumissus incidit in eandē tutelā, apud liberos patroni, i qua fuerat apud ipsū patronū. Et hoc usque ad illū §. ita tamen. Fran. b. §. Et alia tutela. §. i. alio nomine uocata.

ADDITIO Istam gl. reprehendit la. quia tunc erit legitima ex mente & uerbis l. xii. tab. per rex. in terminis in l. tutor. in prin. ff. ad uelleia.

h Filiorum suorum. §. nepotum defuncti.

i Sororis. §. sed certe frater uidetur esse legitimus: ut C. de excel. aduersus. quæ est contra. Sed certe qui fiduciarius est legitimus est per interpretationem: licet aliud nomen habeat, scilicet, fiduciarius. & illū respectum habuit ibi, ut legitimus fiduciarius appellaret.

ADDITIO Istam glo. reprehendunt cōmuniter omnes doct. hic per hunc text. in uer. atqui. & ad contrarium respondent, quod loquitur in fratre non emancipato, quem inter agnatos uocat lex xii. tab. secus in emancipato: ut hic.

K Atqui. §. pro certē, aliā atquin. & tunc dicitur pro sed: & quā pro certē. & est oppositio, quare filii patronorū sunt legitimi ut s. de le. pa.

a Et hanc cōter approbāt doct. & ad contrarium respondēt, quod loquitur in certis casibus ibi expressis, quia nō est dare curam legitimā nisi in furioso prodigo, uel mente capto §. furio §. j. de cura to. & l. c. creationibus. C. de episco. audē. cum si.

filium, aut filiam, nepotē, aut neptem ex filio, & deinceps, impubes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit.

De fiduciaria tutela.

TITVLVS XIX.

Defuncto patre, uel auo, legitimo tutore impuberis emancipati, alius liber uirilis sexus, & maior uiginti quinque annis, erit fiduciarius tutor, non legitimus: secus in filio patroni, qui erit legitimus tutor liberti, ut patronus, h. d. Are.

Et alia b tutela, quæ fiduciaria appellatur.

Nam si parens filiū uel filiam, nepotem, uel neptem, uel deinceps impubes emancipauerit, legitimam nanciscitur eorum tutelam.

Quo f defuncto, si liberi g eius uirilis sexus existant, fiduciarii tutores filiorum suorum h, uel fratris, uel sororis i, & ceterorum efficiuntur. **Atqui k**, patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoq; eius legitimi sunt tutores:

ut j. rñ. & isti filii nō sic ad quod responderet quoniam filius &c. Sed hæc ratio non tenet, nisi inter fratres, qui non dicuntur recideri in potestatem fratris suorum sed filii, i nepotes: & ita recideri in potestatem: ergo in tutelā legitimā. Sed respondeo. nō recideri filiū iure hereditario in potestatem: sed iure paternitatis, & filii nō s. At seruus si nō esset manumissus, uel e hereditario erat futurus seruus apud filios dñi. & nisi essent heredes, non essent dñi, sed filiorum suorum, tamen si iū suum in potestate haberet: §. qui. mo. i. pa. po. sol. §. j. Erat & alia ratio iure ueteri: quæ emancipatione tollitur ius agnationis, ni pid est, minime ea. di. etiā inter patrem. & filiū, nisi esset emancipatus, contra istā idē importūda. iuxta glo. in rub. ff. si ager. sed hodie corrigitur: ut d. l. i. i. C. & j. de leg. agn. phy. pe. nec sic. §. fi. Vnde dicunt quidam, ut Azo, hodie fiduciariam esse legitimam ex uerbis: & sententia l. xii. tab. ex quo hæc secunda ratio cessat: sed potest dici contrarium: quia remanet prima.

Quoniam filius quidem defuncti, si non esset a uiuo patre emancipatus, post obitū eius, sui iuris efficeretur, nec in fratrum potestatem recideret, i. idē o. que nec in tutelam. Libertus autem si seruus mansisset, utique eodem iure n apud liberos domini post mortem eius futurus esset. Ita tamen, i. ad tutelam uocantur, si perfectæ sint ætatis: quod nostra constitutio p in omnibus tutelis, & curationibus obseruari generaliter præcepit.

De Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.

TITVLVS XX.

Deficiente testamento, & legitimo tutore, olim datus dabatur ex lege Attiana per prætorem cum tribunis in ciuitate, in prouinciis per præfides ex lege Iulia, & Titia, hoc dicit secundum Are.

Si cui nullus omnino

functi, uel fratris: & exponat uel, pro, id est, ut sit sensus, quod liberi uirilis sexus perfectæ ætatis, sint tutores fiduciarii fratrum suorum, qui sunt filii patris defuncti, ut notum est. & hoc euidenter apparet per rationē, quam subiungit text. ubi sola de fratribus mentio fit. la. son.

l Recideret. §. dicunt quidam, quod si non esset emancipatus, non erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideo emancipatus non ita erit apud fratrem, sicut erat apud patrē, i. in simili tutela.

m Nō in tutelam. §. legitimam, sed fiduciariam. Accu.

n Eodem iure. §. seruus enim si non manumittatur, erit in potestate filii patroni iure hereditario: sed filius in potestate patris, iure patriæ potestatis. Accu.

ITA TAMEN. CASVS Domine, Vos dixistis mihi, quod mortuo patre, legitimo tutore impuberum liberorum emancipatorum, ex tē libere eorundem fiduciarii tutores eunt. Est ne hoc generaliter uerum sine distinctione ætatis? Rñ. q. nō. Nam impuberum emancipatorū liberi uirilis sexus nanciscuntur tutelam, si legitimam præterea. i. xxv. an. compleuerint. quod nostra constitutio non solum in fiduciariis tutelis, sed generaliter in omnibus tutelis, & curationibus obseruari præcepit. Et hæc usque ad fi. Fran.

o Perfectæ. §. i. xxv. annorum. nam quoties fit mentio de ætate perfecta, uel de maiore annis, de xxv. annis intelligitur: ut C. de iis qui uel æta. impel. l. fi. & ff. de leg. i. l. filio. §. fi.

ADDITIO Et per quæ alia uerba intelligatur hæc ætas: & an iste minor possit esse executor ultimæ uoluntatis, procurator, iudex, arbiter, aduocatus, de auctoritate, uel de alio regimine ciuitatis: uide Ang. hic.

p Constitutio. §. ut C. de leg. i. l. fi.

q Præcepit. §. aut sit perfectæ ætatis. & est ratio: ut j. de excu. tuto. §. minores xxv. annis. Accu.

DE ATTILIANO TUTORE. Supra uisum est de testamentaria tutela & subsequenter de legitima. Verū quia celsitate testamentaria & legitima, op' est uidere de datus: ideo subdit d Attiliano tutore Por. r. De attiliano tutore. §. i. de eo tutore qui dabatur per legem factā ab Attilio: ut in textu exponitur.

I cui. §. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur ius antiquū, circa datōē tutoris. Secundo ponitur nouū. Tertio, ponitur ius nouū. Quarto, ponitur nouū casum, uide licet q. naturali æquitati cōuenit: impubes sub tutoribus & q. finita tutela tenetur ad rationē reddendā. Secunda ibi. Sed hoc iure. Tertia ibi. Nos autē. Quarta ibi. Impubes. Itē prima subdiuidit in alias quatuor partes. Primā, ex quibus legibus tutor dabatur, deficiente omni tutore testamentario, & legitimo, & a quib' dabatur. Secunda quādo testamentario dato, sub cōditione, uel i diē, purea tutor datur. Tertia, qd si testamentarius tutor sit capus ab hostibus. Quarto, quomodo istæ leges ab usū recefferunt: & causam propter quā. Secunda ibi. Sed & fi. Tertia ibi. ab Hostib. Quarta ibi. Sed ex his.

CASVS Domine, iam uideo quod uultis tractare de datua tutela.

b Istā partē dicit Ia. esse tutio. nec ob. iste text. ibi. filiorū suorū, quia debet intelligi potestatem habere: §. qui. mo. i. pa. po. sol. §. j. Erat & alia ratio iure ueteri: quæ emancipatione tollitur ius agnationis, ni pid est, minime ea. di. etiā inter patrem. & filiū, nisi esset emancipatus, contra istā idē importūda. iuxta glo. in rub. ff. si ager. sed hodie corrigitur: ut d. l. i. i. C. & j. de leg. agn. phy. pe. nec sic. §. fi. Vnde dicunt quidam, ut Azo, hodie fiduciariam esse legitimam ex uerbis: & sententia l. xii. tab. ex quo hæc secunda ratio cessat: sed potest dici contrarium: quia remanet prima.

ADDITIO Forisam facilius, & melius habetur intellectus totius tit. si dixerimus soles fratres, tutores fiduciarios suorum fratrum. & nunquam filiorum suorum: & exponamus textū in principio filiorū suorū, i. defuncti, uel fratris: & exponat uel, pro, id est, ut sit sensus, quod liberi uirilis sexus perfectæ ætatis, sint tutores fiduciarii fratrum suorum, qui sunt filii patris defuncti, ut notum est. & hoc euidenter apparet per rationē, quam subiungit text. ubi sola de fratribus mentio fit. la. son.

l Recideret. §. dicunt quidam, quod si non esset emancipatus, non erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideo emancipatus non ita erit apud fratrem, sicut erat apud patrē, i. in simili tutela.

m Nō in tutelam. §. legitimam, sed fiduciariam. Accu.

n Eodem iure. §. seruus enim si non manumittatur, erit in potestate filii patroni iure hereditario: sed filius in potestate patris, iure patriæ potestatis. Accu.

ITA TAMEN. CASVS Domine, Vos dixistis mihi, quod mortuo patre, legitimo tutore impuberum liberorum emancipatorum, ex tē libere eorundem fiduciarii tutores eunt. Est ne hoc generaliter uerum sine distinctione ætatis? Rñ. q. nō. Nam impuberum emancipatorū liberi uirilis sexus nanciscuntur tutelam, si legitimam præterea. i. xxv. an. compleuerint. quod nostra constitutio non solum in fiduciariis tutelis, sed generaliter in omnibus tutelis, & curationibus obseruari præcepit. Et hæc usque ad fi. Fran.

o Perfectæ. §. i. xxv. annorum. nam quoties fit mentio de ætate perfecta, uel de maiore annis, de xxv. annis intelligitur: ut C. de iis qui uel æta. impel. l. fi. & ff. de leg. i. l. filio. §. fi.

ADDITIO Et per quæ alia uerba intelligatur hæc ætas: & an iste minor possit esse executor ultimæ uoluntatis, procurator, iudex, arbiter, aduocatus, de auctoritate, uel de alio regimine ciuitatis: uide Ang. hic.

p Constitutio. §. ut C. de leg. i. l. fi.

q Præcepit. §. aut sit perfectæ ætatis. & est ratio: ut j. de excu. tuto. §. minores xxv. annis. Accu.

DE ATTILIANO TUTORE. Supra uisum est de testamentaria tutela & subsequenter de legitima. Verū quia celsitate testamentaria & legitima, op' est uidere de datus: ideo subdit d Attiliano tutore Por. r. De attiliano tutore. §. i. de eo tutore qui dabatur per legem factā ab Attilio: ut in textu exponitur.

I cui. §. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur ius antiquū, circa datōē tutoris. Secundo ponitur nouū. Tertio, ponitur ius nouū. Quarto, ponitur nouū casum, uide licet q. naturali æquitati cōuenit: impubes sub tutoribus & q. finita tutela tenetur ad rationē reddendā. Secunda ibi. Sed hoc iure. Tertia ibi. Nos autē. Quarta ibi. Impubes. Itē prima subdiuidit in alias quatuor partes. Primā, ex quibus legibus tutor dabatur, deficiente omni tutore testamentario, & legitimo, & a quib' dabatur. Secunda quādo testamentario dato, sub cōditione, uel i diē, purea tutor datur. Tertia, qd si testamentarius tutor sit capus ab hostibus. Quarto, quomodo istæ leges ab usū recefferunt: & causam propter quā. Secunda ibi. Sed & fi. Tertia ibi. ab Hostib. Quarta ibi. Sed ex his.

CASVS Domine, iam uideo quod uultis tractare de datua tutela.

tela, dicatis igitur mihi, quādo locū habet dativa tutela, & a quibus dātur tutores datiu? Ad hoc rñ. Imper. Amice, Si cui nullus omnino tutor neq; testamētarius, neq; legitimus sit tunc demū habet locū dativa tutela. & illis qui neq; testamētariū, neq; datiuū habēt tutore, olim quidem secundū iura antiquissima dabatur tutor, aut horitate legis Attil.

¶ Romana

in urbe Ro. a p̄tore urbis, & a maiore parte tribunorum plebis: sed in prouinciis dabatur tutor eisdē, a p̄sēdibus prouinciariū auctoritate le. Iul. & Titiz: & non solummodo si nullus tutor, sed etiam licet in testamēto tutor datus fuerat, tamē sub cōditione, aut in diē certū dabatur. nam si in testamento tutor sub cōditione, aut in diē dabatur: auctoritate legum p̄dictarū, interim quis tutor dari poterat in defectū tutoris, sub cōditione, uel in diē dati: qui p̄dēre p̄dōe, uel diē poterat administrare. Quādoque etiam si purē datus fuerat tutor testamētariū nihilominus datiuus tutor locum habuit, quādiu h̄eres ex testamēto nō adiit, tandiū cū ex eisdem legibus tutor dabatur. & in omnibus his casibus tutor ille datiuus, in defectū testamētariū datus, desinebat tutor esse, cōditione, uel diē adueniente, uel h̄ere de ex testamēto h̄ereditatein adēre. Itē in alio casū ex p̄dictis tutor dari solebat. Nam si testamētarius tutor, uel etiā legimus, ab hostibus captus fuerat, in defectū tutoris capti alius tutor ex eisdem legibus daba-

¶ al. deest, alius interrim.

tutor fuerat, ei dabatur in urbe quidē a p̄tore urbano, & maiore parte tribunorum plebis, tutor ex lege Attilia: in prouinciis uerō a p̄sēdibus prouinciariū, ex lege Iulia, & Titia.

¶ Quoties spes est testamentarii tutoris, & p̄ndet, datiuus habet locum: qui tutor est quousque testamentarii impedimentū cessat Aret.

¶ Sed & si in testamento tutor sub cōditione, aut ex diē certo datus fuerat: quādiū cōditio, aut diē p̄dēbat, ex eisdē legibus tutor alius interim dari poterat.

¶ Item si purē datus fuerat: quādiū ex testamento nemo h̄eres existeret, tandiū ex eisdem legibus, tutor petendus erat: qui desinebat esse tutor, si cōditio extiterat, aut diē uenerat, aut h̄eres extiterat.

¶ Impedimento superueniente tutori testamentario, quod tamē speratur tolli de iure communi, datur interim tutor adiudice: qui desinit esse tutor, impedimento testamentarii cessante. b. d. Aret.

¶ Ab hostibus quoque tutore capto, ex his legibus tutor petebatur: qui desinebat esse tutor, si is, qui captus erat, in ciuitatē reuersus fuerat. nam reuersus recipiebat tutelā iure postliminiū.

a Scilicet in his tribus cāsum, sed nō per l. Attilianā uel Titianā q̄a illi sunt sublati, ut j. e. s. sed ex his.

b Etiam si fuesit institutus in re certa, aliis uniuersaliter institutis nō adēribus ut ibi nō. Bar. per l. j. s. si ex fundo, ff. de h̄ere. insti. Ange.

d ¶ Dari poterat. & hodie datur: ut ff. de testa. tut. l. si quis sub cōditione.

e ¶ Nemo. & nam si unus de plurib. h̄eredib. adierit, ualet tutela ut ff. de testa. tut. l. si nemo. b. Idem in libertate in testamento relicta: ut ff. de testa. man. l. testamentum, s. testamentum.

f ¶ Existeret. & Sed quid si nullus fuit institutus cum pupillo: sed tantum pupillus est h̄eres? Potest dici, quod auctoritate iudicis adeat: ut C. de iure delib. l. si infanti, & tunc ualebit tutela, & incipit tutor administrare. Acc. ADDITIO. Vide plenius hanc quæstionem per gl. in l. si nemo. ff. de testa. tut.

g ¶ Desinebat. & Id est, ille qui sic erat datus in subsidium desinebat, cum testamentarius uenit, ut subicit.

h ¶ Cōditio. & Hic tutor tacite usque ad diē, uel cōditionem existentem datur, expresse nō potest: ut ff. de reg. iur. l. actus. ADDITIO. Quod procedit in cōditione intrinseca proueniente ex natura, rei secundum Christophorum: ut hic, & l. muto. s. sub cōditione. ff. de tute.

i ¶ Petebatur. & nec erat locus legitimus: ut ff. de leg. i. l. j. s. si apud. K ¶ Qui desinebat. & i. iste talis qui erat datus in subsidium.

l ¶ Iure postliminiū. & quo iure etiā omnia alia recuperat: ut s. quib. mo. ius pa. po. sol. s. si ab hostibus. nec de administratis interim teneatur hic reuersus: ut ar. ff. si quis cau. l. iiii. s. illud sciendum.

¶ SED EX HIS CASVS. Domine, iam uidi a quibus secundum iura antiqua dabatur tutores, dicatis mihi, si placet, qualiter illa iura antiqua correctionem receperunt. Et certē dicit ipse, frater, postquam cōsules cœperunt dare per inquisitionem tutores pupillis utriusque sexus, & p̄tore per constitutiones nostras: tunc ex supradictis legibus desierūt tutores dari. Nam in illis legibus, neque de cautione a tutoribus danda rem pup. fal. fore, nec de compellendis tutoribus, ad administrationem tutelæ, quicquam cauebatur. Et h̄ec dicuntur usque ad illū s. sed hoc iure utimur. Fran.

m ¶ Sed ex his. & nunc recitat secundum ius: nam quatuor sunt iura quæ in hoc titulo notari possunt.

n ¶ Legibus. & Attilia, & Iulia, & Titia: ut s. eo. tit. in prin.

o ¶ Postea quam primo. & alias quam primum.

p ¶ Ex inquisitione. & inquirēdo facultates eorū, an sint pares oneri iniuncto: ut j. de excu.

¶ In lege Attilia, & lege Titia non cauebatur de satisfactione, uel cautione tutoris ideo ex his desierunt tutores. b. d. Aret.

¶ Sed ex his legibus a tutores pupillis desierūt dari, postea quā primō cōsules pupillis utriusque sexus tutores ex inquisitione p̄dari cœperunt, deinde p̄tore ex constitutionibus. ¶ Nam supradictis legibus, neque de cautione a tutoribus exigenda, rem saluam pupillis fore, neque de compellendis tutoribus ad tutelæ administrationem quicquā cauebat.

¶ De iure nouo Romæ p̄fectus. & p̄tor, in prouinciis p̄sēdes, uel magistratus eorum iussu, si facultates pupilli non sunt magnæ, dant tutores. Aret.

¶ Sed hoc iure utimur, ut Romæ quidem p̄fectus urbi, uel p̄tor secundum suam iurisdictionem: in prouinciis autem p̄sēdes ex inquisitione tutores creent: uel magistratus iussu p̄sēdum, si non sint magnæ pupilli facultates.

¶ Hodie si pupilli facultates sint usque ad quingentos solidos, possunt dari tutores a quocunque magistratu, etiā sine iussu p̄sēdum, aliquando absente episcopo, p̄stita tamen cautione rem pupilli saluam fore: quæ periculo recipientium, & non iudicium est Aret.

¶ Legatione eis facta a p̄sēdibus, uidelicet si non sint magnæ facultates ipsius pupilli. Et h̄ec ita obtinebant primo tēpore nostri imperii. Nos tamen postea, quia difficultatem esse in expectanda iussione p̄sēdum p̄pendimus huiusmodi difficultates hominum per constitutionē nostram rescire curauimus. Vnde in constitutione nostra statuimus, ut si facultas pupilli usque ad quingentos solidos ualeat defensores ciuitatis, una cum eisdem ciuitatis religiosissimo episcopo, uel alio p̄blice personæ, i. magistratus, uel iudices Alexandri, nō expectata iussione p̄sēdum, tutores uel curatores dare possint, legitima cautione, rem pupilli soluam fore, secundum eisdem constitutionis normam, a tutoribus in terponenda eorum uidelicet periculo, qui huiusmodi satisfactionē accipiunt. Et h̄ec usque ad illū s. impubes autem. Fran.

¶ Sed hoc iure utimur. & hoc est tertium ius, quod erat tempore Iulianiani: & hodie est quartum additum, quod est j. prox. s.

v ¶ P̄fectus. & ad p̄fectum cognitiones criminales, ad p̄torem ciuilia negotia ueniebāt: ut patet ff. de off. p̄tor. per totū tit. & ff. de off. p̄tor. per totum tit. Sed tutelam dabant uterque, ut hic. Accur.

x ¶ Iurisdictionem. & p̄fecti urbis est iuridictio usque ad c. miliaria: p̄toris Romæ tantum: ut ff. de off. p̄fect. ur. l. j. s. cum urbē, & ia summa Azo. de off. p̄tor. Dabunt ergo eum, & ei qui est de sua iurisdictione: ut statim in p̄sēde notabis.

y ¶ Creent. & i. eum qui est de sua iurisdictione dabit: ut ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. ius dandi. Si uero ibi nō inueniatur idonei, etiā in alio loco quæret, & p̄sēdi nunciabit, ut ff. de tuto. cur. da. ab his. l. diuus. Item ei qui sit de sua iurisdictione, uel ratione originis, uel ratione possessionis: uel ratione domicilii: ut ff. de tuto. & cur. l. j. s. ult. & l. diuus. q. j. c. siue.

¶ Si autem in altero horum trium locorum non inueniatur, sed in quarto loco reducendus est ad alterum locum de his tribus: & ibi tutelam accipiet: ut C. qui p̄tore. uel. l. j. Accur.

z ¶ Iussu p̄sēdum. & ergo delegatur. Sed cōtra ff. de tut. & cur. da. l. nec mādante. Sed ibi mandatū est, quod nō importat necessitatē: & hic rem petere iussu, qui importat: ut ff. quod iussu. l. j. s. j. & ff. man. l. j. Vel ibi erāt magna facultates pupilli. hic paræ. Sed certē, & si sint paræ, adhuc uideatur idē. Nam datio tutelæ est misti imperiū: ut ff. de tutel. l. muto. s. tutoris datio. obid dicit, q̄ tutoris datio illi soli cōpetit, cui nominatim statioem hoc dedit, uel lex, uel senatusconsultū, uel princeps: ergo nō potest delegari: ut ff. de off. eius cui man. nli iur. l. j. primo rñ. Sed dic quod non potest delegari non habenti iurisdictionē, sed habenti sic: ut ff. eod. de tuto. & cur. da. ab his. l. ius dandi. & hic dicitur. Sed quæ sunt magnæ facultates

Tutores dans quid inquirere debet.

arrogatore: ut ff. de ado. l. nec ei. s. eorum. & s. de adop. s. cum autem.

q ¶ Nam supradictis. & Bene dico quod desierūt per has leges tutores dari, posteaquam cōsules dederūt ex inquisitione: & bonum fuit propter duas rationes quas ponit. Nam, pro quia &c.

r ¶ Fore. & hanc cautionem p̄stant tutores, & curatores: ut ff. rem pup. fal. fo. l. non quasi. s. j. & l. & si ad species.

s ¶ Compellendis. & s. captis dignioribus: ut j. de faulda. tut. s. pen.

¶ SED HOC IURE. CASVS. Dñe, iam uidi qualiter iura antiqua correctæ fuerunt, & qualiter secundum mediā iuris prudentiā tutores dabatur. Ideo dicatis mihi si placet, a quibus datur hodie tutores, secundum iura moderna: ut hoc rñ. Imper. Amice, hoc iure hodie utimur, ut p̄fectus urbis, uel p̄tor, secundum suā iurisdictionem, & in prouinciis p̄sēdes, tutores pupillis possint dare. Et non solum p̄sēdes, in prouinciis hoc facere possunt, sed etiā magistratus, delegatione eis facta a p̄sēdibus, uidelicet si non sint magnæ facultates ipsius pupilli. Et h̄ec ita obtinebant primo tēpore nostri imperii. Nos tamen postea, quia difficultatem esse in expectanda iussione p̄sēdum p̄pendimus huiusmodi difficultates hominum per constitutionē nostram rescire curauimus. Vnde in constitutione nostra statuimus, ut si facultas pupilli usque ad quingentos solidos ualeat defensores ciuitatis, una cum eisdem ciuitatis religiosissimo episcopo, uel alio p̄blice personæ, i. magistratus, uel iudices Alexandri, nō expectata iussione p̄sēdum, tutores uel curatores dare possint, legitima cautione, rem pupilli soluam fore, secundum eisdem constitutionis normam, a tutoribus in terponenda eorum uidelicet periculo, qui huiusmodi satisfactionē accipiunt. Et h̄ec usque ad illū s. impubes autem. Fran.

¶ Sed hoc iure utimur. & hoc est tertium ius, quod erat tempore Iulianiani: & hodie est quartum additum, quod est j. prox. s.

v ¶ P̄fectus. & ad p̄fectum cognitiones criminales, ad p̄torem ciuilia negotia ueniebāt: ut patet ff. de off. p̄tor. per totū tit. & ff. de off. p̄tor. per totum tit. Sed tutelam dabant uterque, ut hic. Accur.

x ¶ Iurisdictionem. & p̄fecti urbis est iuridictio usque ad c. miliaria: p̄toris Romæ tantum: ut ff. de off. p̄fect. ur. l. j. s. cum urbē, & ia summa Azo. de off. p̄tor. Dabunt ergo eum, & ei qui est de sua iurisdictione: ut statim in p̄sēde notabis.

y ¶ Creent. & i. eum qui est de sua iurisdictione dabit: ut ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. ius dandi. Si uero ibi nō inueniatur idonei, etiā in alio loco quæret, & p̄sēdi nunciabit, ut ff. de tuto. cur. da. ab his. l. diuus. Item ei qui sit de sua iurisdictione, uel ratione originis, uel ratione possessionis: uel ratione domicilii: ut ff. de tuto. & cur. l. j. s. ult. & l. diuus. q. j. c. siue.

¶ Si autem in altero horum trium locorum non inueniatur, sed in quarto loco reducendus est ad alterum locum de his tribus: & ibi tutelam accipiet: ut C. qui p̄tore. uel. l. j. Accur.

z ¶ Iussu p̄sēdum. & ergo delegatur. Sed cōtra ff. de tut. & cur. da. l. nec mādante. Sed ibi mandatū est, quod nō importat necessitatē: & hic rem petere iussu, qui importat: ut ff. quod iussu. l. j. s. j. & ff. man. l. j. Vel ibi erāt magna facultates pupilli. hic paræ. Sed certē, & si sint paræ, adhuc uideatur idē. Nam datio tutelæ est misti imperiū: ut ff. de tutel. l. muto. s. tutoris datio. obid dicit, q̄ tutoris datio illi soli cōpetit, cui nominatim statioem hoc dedit, uel lex, uel senatusconsultū, uel princeps: ergo nō potest delegari: ut ff. de off. eius cui man. nli iur. l. j. primo rñ. Sed dic quod non potest delegari non habenti iurisdictionē, sed habenti sic: ut ff. eod. de tuto. & cur. da. ab his. l. ius dandi. & hic dicitur. Sed quæ sunt magnæ facultates

¶ Imō etiā ciuiles leges cū Ang. & l. i. ut l. j. s. quies, & s. cura carnis. & l. iiii. de off. p̄tor. fec. urb. Et sic nō obstat. l. solemus, s. latrunculator. ff. de iudic. suffi. cit. eū dare instātiā, ut not. gl. j. ut not. gl. j. c. siue.

¶ Pupillus i tribus locis potest tutores petere tancā obsequi p̄toris stationem. Arg. Perri. Facultates delegari non habenti iurisdictionē, sed habenti sic: ut ff. eod. de tuto. & cur. da. ab his. l. ius dandi. & hic dicitur. Sed quæ sunt magnæ facultates

c iiii rates

rates? Rñ quinquaginta aurei ut C. de defen. ciui. l. prima. Vel decē libris auri in aut. de app. §. secūdo collat. iiii. uel ccc aurei in aut. de defen. ciui. §. i. iudicare collat. iiii. Vel uerius usque ad quingentos solidos, sunt parua: si ultra, sunt magna: ut infra, prox. §.

ADDITIONO. Quod est uerū, quo ad materiā istā: aliā autem re, inquit iudicis arbitrio, iuxta cōsuetudinē, uulgi opinionē, & qualitatē personarum. ut hic per doct.

† al. hominum.

† Solidus

quid signifi-

cet, uide

Budgū li.

v. de asse.

& partibus

eius, quo

loco expli-

cat quid di-

catur libra

auri, in iu-

re.

Mandatū

& iussus dis-

tingunt.

Ex quo

infert. Ias.

quod statu

tū loquens

de moneta

fin. pliciter

debet intel-

ligi. Terun-

dū praxum

puonē alē

rius statu-

ti. Sed in-

ter contra-

herentes, ta-

lis locutio

in ei gitor

secundum

communē

cursum re-

gionis.

¶ Nos autē per constitutionē nostram, huiusmodi difficultates omnino trefcantes: nec expectata iussione^b praxidū disposuimus, si facultates pupilli, uel adulti usque ad quingentos solidos^c valeant: defensores ciuitatū unā^d, cum eiusdē ciuitatis religiosissimo antistite, uel^e alias publicas personas, id est, magistratus, uel iudicum Alexandrinā^f ciuitatis, tutores, uel curatores creare, legitima cautela, secundum eiusdem constitutionis normam praxtāda, uidelicet eorum^g periculo, qui cam^h accipiunt.

¶ Aequum est, ut regatur impubes, qui nescit se regere. Et, finita tutela, ratio tutelae reddi debet. Aret.

¶ Impuberes autē in tutela esse naturali iuri^k cōueniens est: ut is, qui perfectē ætatis nō est, alterius tutela regatur. Cū ergo pupillorū pupillarumq; tutores negotia gerant^l, post pubertatē^m, tutelae iudicioⁿ rationem reddunt.

De auctoritate tutorum.

TITVLVS XXI.

¶ Vbi pupillus alij obligatur, uel minuit patrimonium suum, est necessaria tutoris auctoritas. h. d. Ang. Aret.

Domine, iam uideo a quibus dabantur tutores olim iure antiquo: tētiā quibus dantur hodie secundum constitutionē: mēstrā, p^o deo dicatis mihi, si placet, qualiter huiusmodi impuberes iunt in tutela? Ad hoc rñ. Imper. Amice certē naturali rationi cōueniē^t, & etiam iuri cōsentaneum est, ut impuberes in tutela sint: ut uidelicet, illi qui perfectē ætatis non sunt, aliorū in tutela regantur. Sed domine Imper. dicatis mihi, si placet, quo iure cogunt tutores, finita tutela, reddere rationem suę administrationis? Ad hoc rñ. Imper. Amice, cum tutores pupillorum, pupillarumque negotia administrēt, finita administratione, actores tutelae rationē administrationis suę reddere compelluntur. Et hæc usque in fi. Fran.

¶ Impuberes hic §. est generalis ad oēs præcedentes tit. de tutel. l. i. iuri: id est, æquitati.

¶ Gerant alii egerunt, id est, gesserunt, alias gerunt.

¶ Post pubertatē §. sed & ante si finita tutela fuerit prius: ut ff. de tut. & ra. di. l. nisi finita. aliā (i. nisi esset finita tutela) non nascitur actio tutelae: sed alia actio nes nata sunt, sed non ex: centur: ut ff. de tut. & ra. di. l. si tutor. §. h. & l. sed non dantur.

¶ Ratio diuinitatis est, quia actio tutelae est generalis: & sufficit eam semel nasci: & non sæpius per singulas causas secundum Ia. Rug. tamē tenet cōtra istam gl., & de casibus in quibus possit exerce-ri, etiam durat: tutela se remittit ad notata in l. ii. C. de adm. tuto.

¶ Tutela iudicio §. i. tione tutelae, quæ datur in simplicium, & propter doli, & culpā latā, & lenem. Est alia actio, qua tuor tenetur, scilicet de rationibus distrahendis sic enim nom nat, ut ff. de cōtra. act. tur. l. ii. & datur in duplū, & propter dolum tantū: & in duplo continet rei persecutio. Priō uia: ut contra tutorem, & cōtra hæredes, posterior cōtra tutorem tantum, ut ff. de tut. & ra. di. l. j. §. pe. & l. ii. Item una intēta ta, altele denegatur: licet plus sit in ea & econtra: secus in actioe tutelae & lurti, quæ secum competit, ut ff. de tut. & ra. di. l. j. §. in tutela.

DE AVCTORITATE TUTORVM.

¶ Dicitur est suprà qualiter tutores creantur: hic quando creati sunt, qualiter se regere debeant, & auctoritatem praxstare. Aret.

Vtoritas autem §. Totus iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo, ponit in quibus necessaria est auctoritas tutoris, & in quibus non. Secundo, quando ista auctoritas debet in partiri. Tertio remouet quoddam dubium. Secunda ibi, Tutor autem. Tertia ibi, Si inter tutorem. Item prima pars usque ad §. neque tamen. Subdiuiditur in quatuor. Primo ponit dictum bimbembre. Secundo, explicat quodlibet ex dictis mēbris. Tertio rationē adducit. Quarto infert, & illationem clarificat per exempla. Secūda ibi, Vt

ecce. Tertia ibi, Nanque. Quarta ibi, Vnde in his.

¶ CASVS. Domine, uos uultis tractare de aut tut. nunquid semper est necessaria tu aucto. Rñ Imper. q. nō. in quibsdā enim causis nō est necessaria. tasi enim pup. l. i. tribulantur sibi da: i aliquid, in eo casu nō est necessaria tut. auct. scus est tamē in casu cōuenio. Si enim isti pupilli ali-

Vtoritas autem tutoris, in quibusdam causis necessaria pupillis est: in quibusdam nō est necessaria. ¶ Vt ecce, si quid dari sibi stipulentur, non^o est necessaria tutoris auctoritas. quōd si aliis promittant^p pupilli, necessaria^q est tutoris auctoritas. ¶ Nanque placuit meliorem quidem suam conditionem licere eis facere, etiam sine tutoris auctoritate: deteriorē uerō non aliter, quā cum tutoris auctoritate.

¶ Vnde in iis causis, ex quibus obligationes mutuae nascuntur, ut in emptionibus, uenditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depositis^s, si tutoris auctoritas nō interueniat: ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur adinuicem: † pupilli non obligantur^t.

¶ Pupillus non potest hereditatem adire de iure civili, uel pratorio, uel senatusconsulto Trebelliano sine tutoris auctoritate: etiam si sit lucrosus.

¶ Neq; tamen hereditatem^u adire, neq; bonorum^x possessionem petere, neq; hereditatē ex fidei-

¶ Necessaria est §. in duobus tamen casibus oblig. tut. pupillus sine tutoris auctoritate. ff. de ac. & obli. l. furiosus. ubi lex re actio uenit.

¶ Venditionibus §. si autem pupillus petat rem ex uenitione, repellitur exceptione doli mali, nisi pretium dare uelit, ut ff. de rescind. uendi. l. si id quod §. ult. in fi.

¶ Depositis §. Pupillus tamē doli capax tenetur depositi, si quid doli commissit, uel locupletor tactus sit. ut ff. de pos. l. §. an in pupillū A.

¶ Non obligantur §. Et sic no. quod con. ractus claudicat^c quando que, ut hic, & ff. de act. emp. Iulianus. §. si quis a pup. i. o. ar. §. ff. de arb. litigatores. §. pe. & §. si & i aut. de nō eli. secūdo nu. §. prospeximus. col. j. d. Itē hoc est uerū, nisi locupletor sit pupillus, alias excipitur si agat,

¶ Contra poterit agi ut ff. de adm. tuto l. si minoris. & C. pro emp. l. si. & ff. eo. l. v. §. j. & de rescin. uend. l. si id quod §. fin.

¶ NEQUE TAMEN. ¶ **CASVS.** Domine, uos dixistis mihi §. q. licet pupillo, meliorem facere conditionem suam sine tuto. auct. Pone igitur, quod aliqua lucrosa hereditas delata sit alicui pupillo: nunquid poterit. Iam hereditatē sine tuto. auct. adire? Respon. Imper. quod non. Licet enim dictum fuerit generaliter supra, quod licet eis facere conditionem suam meliorem sine tut. auct. hoc tamen fallit in casibus specia-

¶ Neque enim hereditatem adire, neque bonorum possessionem petere, neque hereditatem ex fideicom. suscipere poterit, nisi tut. auct. interueniat, quamuis lucrosa sit. & hoc idco statutum est, ne ille damnum inde habeat. & hoc usque ad §. tutor autem. Fran. de Aret.

¶ Hereditatem §. quæ ex testamento uel ab intestato desertur, si iure ciuili ut ff. de pe. hz. l. j. ii. & iii. Et hereditas est successio, in uniuersum ius quod habuit defunctus tempore mortis suæ, deducto ære alieno: ut ff. de uer. si. l. nihil.

¶ Bonorum possessionem. §. ex testamento, ut secundum tabulas, uel ab intestato, ut unde liberi, & similes quæ sunt omnes de iure prætorio: ut j. de bo. pos. §. quos autē. Et est bonorū possessio, ius persequendi, retinendi; patrimonii, quod cuiusque fuerit, cū is moritur ut ff. de bo. pos. l. iiii. §. bonorū. Hoc tamē in bo. pos. fallit in casu, cum pupillus nō habet tutorem: tūc enim prætor auctoritatem tutoris potest supplere: ut C. qui admitt. ad bo. pos. l. bonorū. Idē in hereditate ut C. de iud. l. si infanti. in fi. Al. l. l. ¶ O. Et alios casus in quibus iudex supplet defectum tutoris: uidelicet impedimentum. uide per Ang. hic. Et p^o occidit in iurisdictione uoluntaria, & quādo ex actis apparet quod iudex facit ex certa scientia, item ubi tutor solus sufficeret, alias secus secundum eum.

¶ Ex fideicommissio §. ut per senatusconsultum Trebellianum: ut j. de

hoc, ut ipsi ex illa promissione cū effectu obligentur necessaria est tu. auct. Meliorem enim suā cōditionē possunt facere sine tutoris auctoritate: deteriorē uero nequaquā facere possunt, nisi tuto. auct. interueniat. Vnde i. illis causis, ex quibus ex triq; latere nascit obligatio ut in emptione, uenditione, locatione, cōductione, mandato & deposito, nisi tut. auct. interueniat, illi qui cūm pupillis contrahūt obligantur, sed pupilli eis nequaquā obligati sunt. Et hæc usque ad illum §. neque tamen. Fran.

¶ Non est necessaria §. ut C. de contra. & com. stip. l. neque. & l. j. C. de auct. præstan.

¶ Promittant §. quia tūc est uerisimile, q. male agant. & facit ad hoc j. quibus ali. li. uel non. §. nunc admouendi. & §. ac ex contrario. & j. de inu. stip. §. pupillus. & ff. de acqu. re. do. l. pupillus. & ff. de pac. l. contra iuris b.

¶ Idem de muliere super dote pacifcente: ut ff. de pact. do. l. de die. Idem in alimentario transigente: ut ff. de tran. fac. l. cum lii. §. quid ergo. Item facit C. de contrahen. & com. mit. stip. l. neque.

¶ Intellige q. ualet auctoritas in cōtractib.

¶ ex quibus potest utilitātē repor-

¶ tare, alias non, quia etia cū aucto-

¶ ratoris dona re non potest C. de adm. tut. l. non omni

¶ secūdo l. as & Pet.

¶ De hoc quando cō-

¶ tractat clau-

¶ dicat, est bona glin-

¶ ca. de illis.

¶ extra de de l. pō. impu-

¶ quā uide.

¶ & in ci. iū cta gl. h. ex

¶ tra de eo q. dux. in ma-

¶ tri.

¶ Dic q. hoc est ipe-

¶ ciale fatore pupilli

¶ secundum Ange.

¶ Bonorum possessio.

¶ possessio.

exierunt, uel morte, uel emancipatione: ut ff. de uerb. sign. l. pupillus. i. rñ. licet impropiè dicatur aliquando pupillus qui est in potestate: ut ff. de uerb. obi. l. h. s. si pupillus. Accur.

a ¶ Ex habitu. §. i. inspectione utrū haberet barbā unā, uel alterā: ut j. inuit. & fa. ff. de mino. l. minor xxv. adito p̄sede ex aspectu &c. Et not. pro opi. Mar qui secundū cōscientiā dicebat iudicē debere iudicare & fa. ff. de feri. l. in fi. & ff. reg. l. si irruptione. §. in glo. eo. Acc.

¶ habitudine.

¶ Dic, si quid est notum iudici in c. j. extra de off. or. & ut iudici, debet iudicare secundū cōscientiā: si ut priuato, se cūcūcū allegata & probata secundum Porc. Quod uerū in iudice qui est sub lege. nā si est supra ut Papa, & princeps, ut cūq; sit eī notā ueritas debet secundū eā iudicare. l. j. C. si aduer. uendi. Aeg. Perr. Plal. xiii. ¶ al. deest, existimans i formam.

ADUITIONE. Vide tu canonista, notata per gl. in c. j. extra de off. or. & de. ff. & pot. iu. dele. c. pastoralis. §. quia uerū in notula. argumen. contra Hug. ubi gloss. concludit iudicem secundum alleg. priuato, se cūcūcū allegata & probata secundum Porc.

Quod uerū in iudice qui est sub lege. nā si est supra ut Papa, & princeps, ut cūq; sit eī notā ueritas debet secundū eā iudicare. l. j. C. si aduer. uendi. Aeg. Perr. Plal. xiii. ¶ al. deest, existimans i formam.

Mors omnia soluit.

a Ista ratio gl. reprōbat p. Ang. hic, q. a naturalia sunt immutabilia: ut §. pe. §. de iur. na. turali. b Iudicium dicitur gl. cōiter reprōbat doct. p. l. iiii. §. pen. ff. de legit. ut ut quia patet sit in peditus im pedimento naturali. K Libertas. & tunc maxima: ut §. de cap. di. §. maxima. Accur. uel ciuili. m Omnis tutela & eam testamentaria uel datia: cum ea quę sunt iuris naturalis, tollantur: ut §. de cap. di. §. quod autem. n Si se in adoptionem, §. sed emancipatione filii, legitima tutela nō finitur: quia filiusfamilias legitimus tutor esse non potest cum scilicet pater eum p̄cedat: ut §. de ca. di. §. si. b. nisi in casu: ut cum manumittitur seruum matrem delatum sibi: ut §. de leg. pa. tut. §. j. c. & tunc deferatur cum sibi uis erit: ut ff. fami. erci. l. si maritus.

¶ Hoc etiam. §. i. quod sit iudicandum per aspectum impudicam. c Constitutione. §. ut C. quando tu. uel. cu. esse defi. l. fina. d Credantur. §. facit ad hoc §. de nup. j. respon. e Adhuc impubes. §. i. in pupillari ætate adhuc existentes: ut hic, & ff. de ado. l. nec ei. §. eorum. & hoc cum consensu omnium tutorum: ut C. de aucto. p̄stati. l. si. f Redigatur. §. ex ingratitudine si sit doli capax, non autē ex uendi tione: quia non nisi sit maior xx. annis, potest per uenditionem fieri seruus: ut §. de iur. perso. §. pe. contra. est C. de inoffi. test. l. si quis §. si. Sed ibi de eo dicit qui doli capax non est. g Certam. §. i. specificatam, ut quando Titius erit consul. h Testamentum. §. No. quod dicit testamentum: nam a lege, uel iudice non fit: ut ff. de reg. iur. l. actus. i Morte naturali. §. nam de ciuili iam dixit §. proxi. l. ubi dixit de de portato, & seruo factio per ingratitudinem: quia mors omnia soluit, ne dum tutelam, ut in aut. de nu. §. deinceps. in prin. colla. iiii. K Libertas. & tunc maxima: ut §. de cap. di. §. maxima. Accur. l. i. Ciuitas. & tunc media, ut §. de cap. di. §. minor. Accur. m Omnis tutela & eam testamentaria uel datia: cum ea quę sunt iuris naturalis, tollantur: ut §. de cap. di. §. quod autem. n Si se in adoptionem, §. sed emancipatione filii, legitima tutela nō finitur: quia filiusfamilias legitimus tutor esse non potest cum scilicet pater eum p̄cedat: ut §. de ca. di. §. si. b. nisi in casu: ut cum manumittitur seruum matrem delatum sibi: ut §. de leg. pa. tut. §. j. c. & tunc deferatur cum sibi uis erit: ut ff. fami. erci. l. si maritus.

o ¶ Legitima tantum. §. sed quare hæc legitima tantum perierit Rñ. quia agnatio: perit minima cap. di. ut §. de leg. agn. tut. §. si. & legitima inter agnatos tñ consistit: ut §. de leg. agn. tut. j. resp. ADUITIONE. Dic q. hodie hoc non procedit: quia ita cognatis, sicut agnatis, deferatur

¶ Pubertatem autem, ueteres quidem non solum ex annis, sed etiam ex habitu. §. i. corporis in masculis æstimari uolebant.

¶ Nostra autē maiestas i dignū esse castitate nostrorum temporū, existimans, i bene putauit, quod in fœminis etiam antiquis, impudicum esse uisum est, id est, inspectionē habitudinis corporis, hoc etiam in masculos extendere. Et ideo nostra sancta constitutio nē promulgata, pubertatem in masculis post decimum quartum annum completum, illico initiū accipere disposuimus: antiquitatis normam i in fœminis bene positam, in suo ordine relinquentes, ut post duodecimū annum completum uiri potentes esse credantur.

¶ Arrogatione, deportatione, seruitute, uel captiuitate pupilli finitur tutela. hoc dicit. Aretius.

¶ Item finitur tutela, si arrogati sint adhuc impuberes, uel deportati: item si in seruitutem pupillus redigatur, uel si ab hostibus captus fuerit.

¶ Tutela conditionalis finitur euentu conditionis. Are.

¶ Sed & si usque ad certam conditionē datus sit tutor testamentum, æquē euenit, ut definat esse tutor, existente conditione.

¶ Morte naturali pupilli, uel tutoris tutela finitur. b. d. Are.

¶ Simili modo finit tutela morte, uel pupillorum, uel tutorum.

¶ Capitis diminutione tutoris maxima,

tutela: ut no. gl. §. de leg. agn. tut. §. si. sed cum iste licet capite minuitur, remaneat cognatus, ut ibi habetur: ergo tutela potest deferri. facit l. j. cum gl. in in uer. p. ouidentia, & quod ibi no. Bar. ff. de leg. tut. p. ¶ C. ex. §. testamentaria. & datia. secundum M & Azo.

q ¶ L. cet minima sit. §. ut quia datur in arrogationem: ut §. e. §. j. Acc.

¶ Ad certum. §. idem si ad incertum tempus, si ad conditionem: ut §. eo. §. sed & y. quæ conditio ad esse, & ad non esse se habere potest: ut j. de uerbo. obliga. §. cōditiones. Accur.

¶ Exeunt. §. scilicet in perpetuum: ut quia minus, quod dicit ff. de mino. l. uerum. §. ex facto. nam si ad tempus, nō desinunt esse tutores: ut j. de ex. tuto. & cura. §. item, qui reipublicæ. ¶ Inferius. §. ut j. de suspens. p̄t. totum: & j. de excusa. ut j. & cur. per totū. Et not. quod eisdē modis finitur cura, si quos habeant pupilli curatores, & eodē tempore: ut C. quādo tu. uel. cu. esse de l. j. Adulorum uero curatores tunc finitur, cum uirilem uigorem compleuerit minor, scilicet xxv. annos, ut ff. de mil. l. j. in fi. & j. titu. j. respon. nisi ad certā causam uel speciem fuerint dati. Nam & tunc finit negotio, finitur officiū, ut §. titu. j. §. si. Item curatores aliorum quam minorum, ut j. titu. j. §. furio. §. i. & §. sed & mente capitis, tunc desinunt, quādo sanā mentē prædictæ persone recipiunt: ut ff. de cur. fur. l. j. & §. si.

¶ Preterea qui ad certum tempus testamento dantur tutores, finito eo, deponunt tutelam.

¶ Qui remouentur à tutela propter suspicionem, uel qui in perpetuum excusantur, tutores esse desinunt. Are.

¶ Definūt etiā tutores esse qui uel remouentur à tutela, ob id quod suspecti uisi sunt: uel qui ex iusta se causa excusant, & onus administrandę tutelæ deponunt, secundum ea, quæ inferius proponemus.

De curatoribus.

TITVLVS. XXXII.

¶ Curatores dantur adultis usque ad uiginti annos, quātum animum completum: & ab illis magistratibus, a quibus tutores: nō autem testamento dantur, dati tamen confirmantur, inuitis autem non dantur, nisi ad litem. Are.

¶ Asculi quidem puberes, & fœminæ uiripotentes, usq; ad uicesimū quintū

tiam finitur illud coadiutoris adiuncti. l. j. C. quādo tut. uel. cu. esse defi. & ideo coadiutor datus debili, uel suspecto episcopo, de quo in c. uenerabili. extra de offi. dele. desinet morte prælati esse per d. l. j. la.

DE CURATORIBVS.

¶ Finita tutela pupilli indigent curatoribus, ideo de ipsis subdit. ¶ Asculi. §. i. Totus iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo, ponit de curatoribus datis puberibus. Secunda de datis illis, qui laborant aliquo morbo, uel uitio. Tertia, de curatoribus datis pupillis. ¶ Secunda ibi, Furiosi. Tertia ibi, Interdum. Item prima pars diuiditur in tres partes. Primo, qualiter puberibus dantur curatores. Secundo, a quibus dantur. Tercio, an inuitis quis cogatur curatorem accipere. Secunda ibi, Dantur. Tertia ibi, Item inuiti. Aret. ¶ CASVS. Domine, uos uultis tractare de cur. dicatis ergo mihi, quibus dantur curatores & usque ad quātum tempus? Ad hoc rñ. Imper. Amice, masculis puberibus, & fœminis uiri potētibz a tēpore pubertatis, quo a tutela liberantur datur cura, usque ad xxv. an. completum. Licet enim huiusmodi persone puberes sint, adhuc nihilominus grātis talis sūt, ut sua negotia rectē administrare nō possint, Sed pone. Domine, iam uideo quibus dantur cur. dicatis modo mihi, a quibus dantur. Et rñ. Impe. quod curatores ab eisdē magistratibus dantur, a quibus tutores, & in hoc cōueniunt tut. & cur. sed certē in aliis differunt: quia licet tut. testamēto dantur, curator tamen testamento dari nō potest. Si tamen de facto datus fuerit curator, cōfirmatur ex sententia prætoris in urbe: & ex prædis sententia, in provincia. Item inuiti adolecentes non compelluntur curatores accipere, licet secus sit in pupillis. & hoc uerum est, quod adulti inuiti non compelluntur curatores accipere, præterquam ad litem. Tunc enim inuiti coguntur, licet tutor ad certā causam dari nō potest. Et hæc dicitur usq; ad illū §. furiosi quoque. Fran. Vicefinum

cundū Iaf. quāuis Io. Fab. & Ange. teneant indistinctē p̄ per l. fili. §. filius aut C. de bo. q. liber. Et si hoc casu gl. intelligit tutelā perdit per emā cipationē, & reprēhē d: cū tunc nō p̄ agnationis, sed patronat. tantū cōfideretur, ut §. d. legi. pa. tu. per totū Aag. Cura quādo finitur.

¶ autem.

Continuatio. Diuisio.

qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter. qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersionem. qualiter quis excusetur propter infirmitatem. Octava ibi, Similiter. qualiter quis excusetur propter imperitiam literarum. Nonā ibi, Item si propter inimicitias. qualiter quis excusetur propter inimicitias. Decima ibi, Item is qui qualiter quis excusetur propter controuersiam status. Unde cetera ibi, Item maior. qualiter quis excusetur propter etatem. Duodecima ibi, Item & in milite. qualiter excusetur propter militiam. Decima tertia ibi, Item Roma. qualiter excusetur propter exercitum liberalium artium. Decima quarta ibi, Qui autem in quod tempus potest quis se excusare. Decima quinta ibi, Qui tutelam. qualiter quis excusetur a cura pupilli sui, uel uxoris suae. Decima sexta ibi, Si quis autem, declarat quod falsa excusatio non prodest. Item prima pars diuiditur in quinque partes. Primā ponit quod plures & uariæ causæ sunt, quibus quis a tutela, uel cura excusatur. Secundā ponit, qualiter quis propter liberos excusatur. Tertiā quod liberi habent excusare, seu propter quod liberos, quis excusetur a tutela, uel cura. Quartā fortificat dictum suum per similem rationem diuertendo. Quintā declarat qui liberi sint illi, qui præstant excusationem. Secunda ibi, plerumque. Tertia ibi, Si enim tres. Quarta ibi, Exemplo. Quinta ibi, Sed adoptiuus.

¶ CASVS Accessi ad tutelam. Ita corā eo proposui, Domine, uos uultis tractare de excusatione. dicatis ergo mihi, quibus modis excusatur. tu uel cur. ab onere administrationis? Ad hoc respō. Imper. Amice, tu uel cur. uariis modis a tutela, uel cura poteris excusari. Quandoque enim per numerum liberorum suorum merentur excusari. siue huiusmodi liberi in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberi aliqui habuerit Romæ superstitēs, uel in Italia quatuor, uel in prouinciis quinque, a tutela, uel cura poterit excusari. & hoc ad modum aliqui muneris civilium. Nam & tutelam, & curam placuit esse munus publicum. Unde fecit & ceteris muneribus publicis quis excusari poterit, ita & ab illis. Sed quid domine iusti, uos dixistis per liberos quæ possit a tutela, uel cura excusari: dicatis mihi pro deo, ad illud locum habere indistincte in omnibus liberis? Respon. Imper. quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus, & legitimis. Nam adoptiuus liberi patri adoptiuo ad excusationem non proficiunt. Liberi enim naturales, & legitimi extraneæ personæ a patre naturali nihilominus ad excusationem profunt, & hoc usque ad uerū, itē nepotes. in quo sic pone casū: Vidimus quod per liberos quis a tutela, uel cura excusatur: sed quia appellatio liberorum ueniunt nepotes: queritur a domino Iustinianiano, an istud se extendat ad nepotes? Respondet Imper. quod non solum liberi primo gradu existentes profunt, sed etiam nepotes ex filio mortuo a uo suo ad excusationem profunt: quia in locum sui patris mortui succedunt: sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filii, hoc est patris nepotum, a uo profint: nepotes tamē ex filia, ei prodesse non poterunt. Et hoc usque ad uerū. filii autem in quo sic figuratur casus, Vidimus superius, a principio tibi. huc usque quod liberi, & nepotes ex filio excusant quem a tutela uel cura. Sed querō, domine Iusti an hoc uerū sit de filiis mortuis? Respō. dominus Imper. quod dixi tibi filios, pdesse: intelligere debes, quod filii superstitēs tantum ad tut. uel cura. operis excusationem profunt. mortui enim non profunt. & hoc usque ad uerū, illum, sed si in bello, in quo sic ponitur casus. Ostēsum est, quod liberi mortui non profunt ad excusationem tu. uel cu. Nunc queritur ab Imperatore, quid si in bello pro republica occisi fuerint: an patri ad excusationem prodesse, possint? Et responderet: Certē cōstat eos prodesse, qui in acie principis ceciderunt. Qui enim pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam uiuere intelliguntur. hoc dicit usque ad hunc diuus Marcus. Franc. de Areti.

a Et ista est uerior: secū dū Angel. la: quia bene nescio quid habeo propter te non debeo tui contra te: saltem ubi tu participas de eo: dem: secundum Christum. per l. si iudex circumuēto. in si. ff. de m. no. alias secus: ut in d. l. amicus meus. b. Istam ap probat Dy nus in d. si si & Ange. hic.

¶ CASVS Accessi ad tutelam. Ita corā eo proposui, Domine, uos uultis tractare de excusatione. dicatis ergo mihi, quibus modis excusatur. tu uel cur. ab onere administrationis? Ad hoc respō. Imper. Amice, tu uel cur. uariis modis a tutela, uel cura poteris excusari. Quandoque enim per numerum liberorum suorum merentur excusari. siue huiusmodi liberi in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberi aliqui habuerit Romæ superstitēs, uel in Italia quatuor, uel in prouinciis quinque, a tutela, uel cura poterit excusari. & hoc ad modum aliqui muneris civilium. Nam & tutelam, & curam placuit esse munus publicum. Unde fecit & ceteris muneribus publicis quis excusari poterit, ita & ab illis. Sed quid domine iusti, uos dixistis per liberos quæ possit a tutela, uel cura excusari: dicatis mihi pro deo, ad illud locum habere indistincte in omnibus liberis? Respon. Imper. quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus, & legitimis. Nam adoptiuus liberi patri adoptiuo ad excusationem non proficiunt. Liberi enim naturales, & legitimi extraneæ personæ a patre naturali nihilominus ad excusationem profunt, & hoc usque ad uerū, itē nepotes. in quo sic pone casū: Vidimus quod per liberos quis a tutela, uel cura excusatur: sed quia appellatio liberorum ueniunt nepotes: queritur a domino Iustinianiano, an istud se extendat ad nepotes? Respondet Imper. quod non solum liberi primo gradu existentes profunt, sed etiam nepotes ex filio mortuo a uo suo ad excusationem profunt: quia in locum sui patris mortui succedunt: sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filii, hoc est patris nepotum, a uo profint: nepotes tamē ex filia, ei prodesse non poterunt. Et hoc usque ad uerū. filii autem in quo sic figuratur casus, Vidimus superius, a principio tibi. huc usque quod liberi, & nepotes ex filio excusant quem a tutela uel cura. Sed querō, domine Iusti an hoc uerū sit de filiis mortuis? Respō. dominus Imper. quod dixi tibi filios, pdesse: intelligere debes, quod filii superstitēs tantum ad tut. uel cura. operis excusationem profunt. mortui enim non profunt. & hoc usque ad uerū, illum, sed si in bello, in quo sic ponitur casus. Ostēsum est, quod liberi mortui non profunt ad excusationem tu. uel cu. Nunc queritur ab Imperatore, quid si in bello pro republica occisi fuerint: an patri ad excusationem prodesse, possint? Et responderet: Certē cōstat eos prodesse, qui in acie principis ceciderunt. Qui enim pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam uiuere intelliguntur. hoc dicit usque ad hunc diuus Marcus. Franc. de Areti.

a ¶ Propter liberos. superstitēs, & incolumes: ut ff. de u. mu. l. ii. b ¶ Emancipati. nisi pater filio emancipato curator petatur. tunc enim non excusatur a cura emancipati: ut ff. eo. amicus meus. §. fin. ¶ Vel dic, quod licet faciat contra stimulos naturales: tamen bene potest: ut ibi inquitur. c ¶ Romæ. hoc est in ciuitate Romana, & usque ad centesimum miliarium: ut ff. de off. præf. ur. l. j. §. cum urbem. Acc. ADDITIO. Secus si dixerit in urbe, uel in urbibus: quia urbs muris cingitur: ut l. urbis ff. de uerb. sig. Et quid appellatio ciuitatis, uel patriæ continuatur: & quid si dicatur Aretum, Florentia &c. Ang. hic se remittit. d ¶ In prouinciis. Sed nunquid illæ prouinciæ, quæ alias habent ius Italiz, & hoc habebunt? Respon. non: quia illud propter tributa conceditur eis: ut ff. de cens. l. j. & fin. e ¶ Muneribus. id est, operum civilium, ut decurionatus. secus si pa-

trimonii sit onus: ut ff. de u. mu. l. sextumdecimum. §. numeris. & §. quæ patrimoniorum. & l. his oneribus. j. respō. & C. de iis qui num. lib. uel pau. excu. mer. l. j. lib. x. Itē secus in honoribus: ut ff. de u. mu. l. iiii. & l. in honoribus. ¶ Itē secus in oneribus, quæ honori inhærent: ut ff. de u. mu. l. sextumdecimum. §. numeris.

nem profunt: defuncti autem non profunt. ¶ Sed si in bello amiserunt, quasilum est, an profunt. ¶ Et constat eos solos prodesse, qui in acie amittuntur. licet enim qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam uiuere intelliguntur.

¶ Procurator fisci excusatur a tutela, uel cura, h. d. Are.

¶ Item diuus Marcus in semestribus constitutionibus p̄t̄ rescriptis eum, qui res fisci administrat a tutela, uel cura, quandoque administrat excusari posse. ¶ Item in semestribus constitutionibus p̄t̄ rescriptis eum, qui res fisci administrat a tutela, uel cura, quandoque administrat excusari posse. ¶ Item in semestribus constitutionibus p̄t̄ rescriptis eum, qui res fisci administrat a tutela, uel cura, quandoque administrat excusari posse.

¶ CASVS Accessi ad tutelam. Ita corā eo proposui, Domine, uos uultis tractare de excusatione. dicatis ergo mihi, quibus modis excusatur. tu uel cur. ab onere administrationis? Ad hoc respō. Imper. Amice, tu uel cur. uariis modis a tutela, uel cura poteris excusari. Quandoque enim per numerum liberorum suorum merentur excusari. siue huiusmodi liberi in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberi aliqui habuerit Romæ superstitēs, uel in Italia quatuor, uel in prouinciis quinque, a tutela, uel cura poterit excusari. & hoc ad modum aliqui muneris civilium. Nam & tutelam, & curam placuit esse munus publicum. Unde fecit & ceteris muneribus publicis quis excusari poterit, ita & ab illis. Sed quid domine iusti, uos dixistis per liberos quæ possit a tutela, uel cura excusari: dicatis mihi pro deo, ad illud locum habere indistincte in omnibus liberis? Respon. Imper. quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus, & legitimis. Nam adoptiuus liberi patri adoptiuo ad excusationem non proficiunt. Liberi enim naturales, & legitimi extraneæ personæ a patre naturali nihilominus ad excusationem profunt, & hoc usque ad uerū, itē nepotes. in quo sic pone casū: Vidimus quod per liberos quis a tutela, uel cura excusatur: sed quia appellatio liberorum ueniunt nepotes: queritur a domino Iustinianiano, an istud se extendat ad nepotes? Respondet Imper. quod non solum liberi primo gradu existentes profunt, sed etiam nepotes ex filio mortuo a uo suo ad excusationem profunt: quia in locum sui patris mortui succedunt: sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filii, hoc est patris nepotum, a uo profint: nepotes tamē ex filia, ei prodesse non poterunt. Et hoc usque ad uerū. filii autem in quo sic figuratur casus, Vidimus superius, a principio tibi. huc usque quod liberi, & nepotes ex filio excusant quem a tutela uel cura. Sed querō, domine Iusti an hoc uerū sit de filiis mortuis? Respō. dominus Imper. quod dixi tibi filios, pdesse: intelligere debes, quod filii superstitēs tantum ad tut. uel cura. operis excusationem profunt. mortui enim non profunt. & hoc usque ad uerū, illum, sed si in bello, in quo sic ponitur casus. Ostēsum est, quod liberi mortui non profunt ad excusationem tu. uel cu. Nunc queritur ab Imperatore, quid si in bello pro republica occisi fuerint: an patri ad excusationem prodesse, possint? Et responderet: Certē cōstat eos prodesse, qui in acie principis ceciderunt. Qui enim pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam uiuere intelliguntur. hoc dicit usque ad hunc diuus Marcus. Franc. de Areti.

¶ CASVS Accessi ad tutelam. Ita corā eo proposui, Domine, uos uultis tractare de excusatione. dicatis ergo mihi, quibus modis excusatur. tu uel cur. ab onere administrationis? Ad hoc respō. Imper. Amice, tu uel cur. uariis modis a tutela, uel cura poteris excusari. Quandoque enim per numerum liberorum suorum merentur excusari. siue huiusmodi liberi in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberi aliqui habuerit Romæ superstitēs, uel in Italia quatuor, uel in prouinciis quinque, a tutela, uel cura poterit excusari. & hoc ad modum aliqui muneris civilium. Nam & tutelam, & curam placuit esse munus publicum. Unde fecit & ceteris muneribus publicis quis excusari poterit, ita & ab illis. Sed quid domine iusti, uos dixistis per liberos quæ possit a tutela, uel cura excusari: dicatis mihi pro deo, ad illud locum habere indistincte in omnibus liberis? Respon. Imper. quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus, & legitimis. Nam adoptiuus liberi patri adoptiuo ad excusationem non proficiunt. Liberi enim naturales, & legitimi extraneæ personæ a patre naturali nihilominus ad excusationem profunt, & hoc usque ad uerū, itē nepotes. in quo sic pone casū: Vidimus quod per liberos quis a tutela, uel cura excusatur: sed quia appellatio liberorum ueniunt nepotes: queritur a domino Iustinianiano, an istud se extendat ad nepotes? Respondet Imper. quod non solum liberi primo gradu existentes profunt, sed etiam nepotes ex filio mortuo a uo suo ad excusationem profunt: quia in locum sui patris mortui succedunt: sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filii, hoc est patris nepotum, a uo profint: nepotes tamē ex filia, ei prodesse non poterunt. Et hoc usque ad uerū. filii autem in quo sic figuratur casus, Vidimus superius, a principio tibi. huc usque quod liberi, & nepotes ex filio excusant quem a tutela uel cura. Sed querō, domine Iusti an hoc uerū sit de filiis mortuis? Respō. dominus Imper. quod dixi tibi filios, pdesse: intelligere debes, quod filii superstitēs tantum ad tut. uel cura. operis excusationem profunt. mortui enim non profunt. & hoc usque ad uerū, illum, sed si in bello, in quo sic ponitur casus. Ostēsum est, quod liberi mortui non profunt ad excusationem tu. uel cu. Nunc queritur ab Imperatore, quid si in bello pro republica occisi fuerint: an patri ad excusationem prodesse, possint? Et responderet: Certē cōstat eos prodesse, qui in acie principis ceciderunt. Qui enim pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam uiuere intelliguntur. hoc dicit usque ad hunc diuus Marcus. Franc. de Areti.

¶ CASVS Accessi ad tutelam. Ita corā eo proposui, Domine, uos uultis tractare de excusatione. dicatis ergo mihi, quibus modis excusatur. tu uel cur. ab onere administrationis? Ad hoc respō. Imper. Amice, tu uel cur. uariis modis a tutela, uel cura poteris excusari. Quandoque enim per numerum liberorum suorum merentur excusari. siue huiusmodi liberi in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberi aliqui habuerit Romæ superstitēs, uel in Italia quatuor, uel in prouinciis quinque, a tutela, uel cura poterit excusari. & hoc ad modum aliqui muneris civilium. Nam & tutelam, & curam placuit esse munus publicum. Unde fecit & ceteris muneribus publicis quis excusari poterit, ita & ab illis. Sed quid domine iusti, uos dixistis per liberos quæ possit a tutela, uel cura excusari: dicatis mihi pro deo, ad illud locum habere indistincte in omnibus liberis? Respon. Imper. quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus, & legitimis. Nam adoptiuus liberi patri adoptiuo ad excusationem non proficiunt. Liberi enim naturales, & legitimi extraneæ personæ a patre naturali nihilominus ad excusationem profunt, & hoc usque ad uerū, itē nepotes. in quo sic pone casū: Vidimus quod per liberos quis a tutela, uel cura excusatur: sed quia appellatio liberorum ueniunt nepotes: queritur a domino Iustinianiano, an istud se extendat ad nepotes? Respondet Imper. quod non solum liberi primo gradu existentes profunt, sed etiam nepotes ex filio mortuo a uo suo ad excusationem profunt: quia in locum sui patris mortui succedunt: sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filii, hoc est patris nepotum, a uo profint: nepotes tamē ex filia, ei prodesse non poterunt. Et hoc usque ad uerū. filii autem in quo sic figuratur casus, Vidimus superius, a principio tibi. huc usque quod liberi, & nepotes ex filio excusant quem a tutela uel cura. Sed querō, domine Iusti an hoc uerū sit de filiis mortuis? Respō. dominus Imper. quod dixi tibi filios, pdesse: intelligere debes, quod filii superstitēs tantum ad tut. uel cura. operis excusationem profunt. mortui enim non profunt. & hoc usque ad uerū, illum, sed si in bello, in quo sic ponitur casus. Ostēsum est, quod liberi mortui non profunt ad excusationem tu. uel cu. Nunc queritur ab Imperatore, quid si in bello pro republica occisi fuerint: an patri ad excusationem prodesse, possint? Et responderet: Certē cōstat eos prodesse, qui in acie principis ceciderunt. Qui enim pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam uiuere intelliguntur. hoc dicit usque ad hunc diuus Marcus. Franc. de Areti.

¶ Publicum tantum auctoritate: nam datur inuitis: ut C. de decur. l. nullus. li. x. & facit ff. de uerbo. sign. l. pupillus. §. munus. & l. munus. pro. priet. & ff. de mu. & ho. l. j. illud. Sed contra ff. l. athletæ. §. tutelæ. Sed non est publicum munus (ut ibi dicitur) utilitate, licet auctoritate sit, ut dicitur: sed utilitate publicum est secundario: quia expedit reipublice: &c. ut ff. de iis qui sunt sui, uel alicui §. si item. contra ff. eo. l. spadonem. §. qui accipit. & l. non tantum. §. non omnia. Sed licet ibi generaliter remissionem publicorum munerum habuit: tamen generali remissione non continetur tutela, uel cura, laudē pupillorū, & adultorū: sicut & alias de generali dicto quodā excipiuntur ff. de leg. iii. l. uxore. §. si filio. & ff. de procu. l. Pōponius. j. respō. & ff. de libe. lega. l. Aurelio. §. Caius. g ¶ Non profunt. & hoc dico ad excusationem: ut hic, & ff. de u. mu. l. sextumdecimum. §. adoptiuus. maxime hodie, cum nihil ad patrem adoptiuum transeat. ut ff. de adop. §. sed hodie. sed olim bene acquirere eis, licet patri adoptiuo. E. Perri. h ¶ Naturali patri licet adoptiuo non profint: ut §. proxi. respō. & secundum hoc puncta ibi, dati. Vel dic, dati in adoptionem naturali patri, id est, a uo uel proquo: profint, scilicet arroganti, cum transeat in familiam eius: ut §. de adop. §. sed hodie. in fi. §. & §. seq. & secundū hoc, fiet hic mentio illius noui iuris: & punctabis ibi, naturali patri. i ¶ In locum patris ¶ Apparet qd eo mortuo talem profint: eo autē uiuo, non profint: ut hic cum dicit, in locū patris &c. & C. de iis qui huiusmodi liberi. l. j. & l. j. lib. x. Sed nunquid omnes loci vnius computantur? Respondet quidam, qd non [Sed contradicunt leges expressæ: nam loco vnius, numerantur quotcumque sunt, ut in Græca lege. ff. eo. l. j. §. quotcumque. Nam etiam in successione, loco vnius computantur: ut ff. de heredi. quæ ab intesta. §. cum filius. arg. ff. de contra tab. l. i. §. j. k ¶ Non profunt. quia non sunt in potestate suæ: ut §. de pat. po. §. si. hæc ratio non est bona: ut §. eo. in prin. dicit enim de emancipato. vñ dicitur non profunt a uo materno, quia alij p̄funt: ut C. de test. mili. l. v. & l. i. Superstitēs. id est, uiui. m ¶ Defuncti. idem & in non natis, licet cōceptis: quia quo ad hunc casum non sunt pro iam natis: ut ff. eo. l. j. §. qui autem in ventre. Acc. n ¶ In acie. scilicet principis: ut §. de adop. §. fecimur. o ¶ Per gloriam uiuere. No. mortuum uiuere per gloriam: ut ff. ad leg. Aquil. l. qua actione. §. si quis in collucatione. ¶ Et contra, quis finit mortuus: qui uiuit per vicuperium, ut deportatus: ut ff. de contratab. l. j. §. j. & §. p̄e. in fi. & ff. de do. inter uirum & vxor. l. cum hic. §. si dator ubi seruus uiuit, & tamen pro mortuo reputatur quo ad ius ciuile: ut ff. de reg. iur. l. quod attinet. & l. seruitem. ¶ ITEM DIUUS MARCVS. ¶ CASVS Domine iam iudi, qualiter quis excusatur ab onere tutelæ, uel cu. nūquid pluribus modis poterit competere excusatio? Rñ. quod sic. diuus enim Marcus rescriptis in Semestribus suis, administratorem res fisci, durante administratione, posse se ab onere tu. uel cura excusare h. d. usque ad §. iur. qui. in quo sic figura casum: Titius causa reip. absens, datus est tu. uel cu. queritur ab Imper. an possit se legitime excusare? Respō. Imper. quod qd absentes causa reipubli. dati sunt tu. uel cura. ab onere administrationis tu. uel cu. excusantur: h. d. usque ad uerū. Sed & si in quo sic figuratur casus: Vidimus qualiter absens datus tu. uel cu. excusatur. Sed quid si aliquis datus tutor, uel cu. reipublicæ causa abesse incipiat: an similiter excusetur? Rñ. dominus Imper. quod non solum illi qui in absentia dati erant, potest excusari: sed etiam si primo fuerat dati tutor, uel cura. & postea cæperunt abesse causa reipublicæ, a tutela, uel cura excusantur: & interim curator loco eorum datur: quibus reuersis, curator loco eorū subrogatus, definit curator esse: & ipsi administrationis onus recipiūt, nec in casu isto post reuersionem anni habent uacationē: ut Papi. l. v. respō. ferum rescriptis. Hoc enim spatium indulgetur iis, qui post reuersionē ad nouas tutelas, uel curas uocantur non autē eis, qui pristina administrationis onus recipiunt. h. d. usque ad §. & qui potestatem. p ¶ In semestribus. §. i. in sex mensib. quibus dabat operam studio. Nam alternis sex mensibus dabat operā Imperatores bello, & studio ut ff. de origi. iur. l. i. §. ex his. In prin. ultimæ chartæ. Vel dic, quod non men erat libri, in illis sex mensibus compositi: quod in idem recidit. q ¶ Administrat. qui dicitur procurator fisci. & facit ad hunc §. de cur. §. item loco.

Abfunt

2 Sic de iur. pitur illiteratus & ut C. de postu. l. ij & in a. th. de iudi. §. in gl. qui ex
re. canoni- le. col. v. Et not. melioris conditionis esse sapientem, quam stultum.
es illitera- §. ITEM SI PROPTER CASVS. Si pater in testā
tus non po- aliquem tut. propter inimicitias dederit: puta sic dicendo: Titium tu
te. A. obtine- torē pupillis filiis meis do, ut de his supponat, & à pupillis uexet: co
re benefi- ipso, quod pater hoc ex-
ciō, ut c. cū- prescisse Titius tutor
nostris. ex- datus, se poterit ab onere
ta de con- re administrationis ex-
tati. prabē. cūlare: sicut per contra-
ura p. Inn. rium, nō excusantur illi;

tal promi-
sunt.

Inimicitia
ex. bus ca-
tus excu-
sata tutela

Inimicitia
ex. cū tur ca-
pitales du-
gitur.

¶ Itē si propter inimicitias ali-
quem testamento tutorem pater
dederit, hoc ipsum prestat ei excu-
sationem: sicut per contrariū non
excusantur, qui se tutelam admi-
nistraturos, patri pupillorum pro-
miserant. ^b†

¶ Eo quod quis non cognoscit patrem pu-
pili, non excusatur a tutela. *b. d. Aretin.*

¶ Non esse autem admittendā
excusationē eius, qui hoc solo uti-
tur, q. ignotus patri pupillorum
sit, diui Fratres rescripserunt.

¶ Inimicitia capitales, si reconciliatio nō
sit facta, præstant uacationem a tutela.
Aretinus.

¶ Inimicitia, quas quis cum pa-
tre pupillorum, uel adutorum
exercuit, si capitales fuerint, nec
reconciliatio interuenit, & à tute-
la, uel cura, solent excusare.

¶ Qui passus fuit controuersiam status a
patre pupillorum habet uacationem. *Aret.*

¶ Item is, qui status controuers-
iam à pupillorum patre passus
est, excusatur à tutela.

¶ Maior septuaginta annis, q. tutela se ex-
cusat: minor uiginti quinque uolens, non
admittitur. *Aretinus.*

¶ Itē, maior septuaginta annis &
à tutela, & cura se potest excusare.

¶ Inimicitia, & ut q. a
ideo eum dedit tutorem, ut debitis supponatur, & à pupillo uexetur.
Et no. g. tribus casibus excusat inimicitia: ut si expresserit, ut dictum
est ut hic. Item, & quando interuenit post testamentum. Item, & secun-
dum quosdam, etiam quando ante testamentum si tamen fuit capitale
ceramen. in quarto casu non: ut si ante testamentum facta fuit, & non
capitalis: quia uidetur remissio ex quo in testamento dedit tutorem: ut
ff. eodem. l. athletæ. §. dat remissionem. prout est ibi in litera prius: ut
& J. eo. §. inimicitia.

¶ Promiserant: licet alias habeant excusationem: ut hic, & ff. de
testa. tute. l. ex sententia. in fi. & hoc ubi promissum uel se iactauit. Quid
autem, si in testamento se tutorem scripsit? Respond. non erit tutor,
nisi uel euidenter idoneus appareat, uel pater eum confirmauerit in
dicta sententia, & tunc de cetero erit tutor: ff. ad legem. Cor. de Fal-
laxor. §. j. Accursus.

¶ Ignotus: sed excusatur, qui ibi domicilium non habet, ubi datus
est ut ff. eod. l. in fi.

ADDITIO. Quod est uerum secundum Ange. si ibi constituerit do-
micilium: alias autem non est opus excusatione: cum à iudice dari non
possit: ut est gl. in l. neque. C. qui dare tut. poss. Et qua actione teneatur
si sponte gessit: & an testis debeat cognoscere contrahentes: uide hic
cum determinant, quod sic si deponant de facto contrahentis.

¶ Si capitales. Capitales accipit, uel quia accusabat eū de aliquo
crimine, quod ingerebat poenam capitis. i. status: uel quod ingerebat
poenam sanguinis, uel quia iussu datur uix ipsius, secundum Azo. &
not. hic fieri aliquid ratione inimicitia, quod non fieret alias, sic ff. de
arbi. l. non distinguemus. §. cum quidam & l. licet autem. & ff. de l. cau.
§. si pariter. §. quod si adhuc. Nam inimicus iudex esse non potest: ut ff.
de procu. l. filius familias. §. si. & l. uel exilio.

¶ A tutela. & uel datua, uel legitima. si autem testamentaria, dic ut
§. in gl. ut quia &c.

¶ A pupillo uel patre. & ut quia pater pupillorum quandoque di-
xit, hunc quem dat modō tutorem, suum seruum fuisse, uel libertū. Istæ
enim sunt questiones de statu, ut §. de act. §. præiudicialis. Et est ratio,
quia mortis accusationi hęc questio similatur, ut ff. quod met. cau. l.
diti quidem. §. j. Idem est contra, si hic mouet questionem status ipsius pu-
pilli, ut ff. de l. athletæ. §. amplius. Accur.

ADDITIO. Intelligit istud uerum, si non studiose, uel per calumniā,
sine quaestione, ut ibi alias secus. quod facit, ut testis non repellatur
a testimonio, contra eum qui ipsum accusauit, uel percussit studiose,
ut ipsi. in excusatur, secundum Ange. hic.

¶ ITEM MAIOR. CASVS. Domine, iam uidi plures modos,

quibus tutores uel cura excusantur: nunquid adhuc poterint pluribus
modis excusari? R. n. q. sic, quandoq. enim excusantur ratione ætatis. nā
si maior lxx. an tutor uel cura datus fuerit, ratione ætatis se excusare po-
terit. Et non solū ratione senectutis, sed etiā ratione minoris ætatis,
secundū iura antiqua, excusatio locum habebit. Minores enim 25, an-
olim ab onere admini-

¶ Minores autem uiginti quin-
annis, olim quidem excusabantur
nostra autem constitutione pro-
hibentur ad tutelam, uel curam
aspirare adq. ut nec excusatio
ne opus sit. ¶ Qua constitutio
caueatur, ut nec pupillus ad legiti-
mam tutelā uocetur, nec adutlus.

¶ Cū sit inciuile, eos qui alie-
no auxilio in reb. suis administrā-
dis egere noscuntur, & ab aliis
reguntur, aliorum tutelā, uel cu-
ram subire. ^k

¶ Miles militans, tutor esse non potest.

¶ Idem & in milite obseruan-
dum est, ut nec uolens, ad tute-
læ onus admittatur.

¶ Docentes grammaticam, uel rhetoricā,
uel medicinam, uel Roma, uel in patria
sua, intra numerum d. putatum, excusan-
tur a tutela.

¶ Itē, Romæ grammatici & rhe-
tores, & medici, & qui in patria
sua has artes, & exercant, & intra
numerum sunt, à tutela, & cura
habent uacationem.

¶ Proponens unam excusationem, & nō
probat, potest intrastatuta tempora, alia
proponere, & probare. *Aretinus.*

¶ Qui autē & uult se excusare, si
plures habeat excusationes, & de

de in immu. l. semper. j. respon. & C. de postu. l. prouidendum.

ADDITIO. Et resert Ang. q. milites nostri temporis gaudent priui-
legiis, dummodo in eis sit eadem ratio, & causa priuilegij concedendi.
m. ¶ Nec uolens & ita ipso iure non tenet datio: ut hic, & C. qui da-
tur. post. l. militis. nisi à cōmilitone detur: ut ff. eo. l. propter magistratū.
§. si. Aliud in cœlesti milite, ut in clerico, qui admittitur usq. ad qua-
rum gradū, ut in a. th. de san. epi. §. presbyteros. col. ix. q. habes. C. de
epif. & cleri. super l. generaliter. ADDITIO. Dic q. imō hodie usq.
ad decimū gradū, sicut ad successionem, secundū l. de Pla. per. §. si ue-
rō neq. in a. th. de hæ. ab intell. de iure tamen canonico omnis ele-
ctus, uel promotus episcopus, & monachi possunt suscipere tutelā, & ex-
cā pietatis, quamuis non cogantur, nisi in subsidium, & pro miserabili-
bus personis 86. diff. c. peruenit. & 16. q. j. c. generaliter. in gl. j.

¶ Grammatici: i. mag. stri de grāmatica. & idem dicas de sequētib.
Et ad iunge his soph. stus, i. dialecticos: ita ut omnes qui docēt triuuiū,
excusantur, ut hic, & ff. l. j. duos. §. j. & hoc si doceat Romæ, ubi est cōs-
patria: ut ff. ad mun. l. Roma. & hic. Itē si in patria sua, ut hic subiciit.
l. e. oportet q. sint intra numerū habebat enī quilibet ciuitas numerū
scdm suā q. iat. tatē, & grāmaticos, & dial. cticos, rhetores, & phy-
cos, siue medicos, ita tñ q. nulla ultra decē haberet, quib. hac immuni-
tatē daret, ut ff. l. j. duos. §. si. Sed aliud v. in iis q. docēt quadriuiū, ut
musicā, astronomiā, geometriā, & arithmetiā. na nō uidentur hęc ex-
cusationē, ut ff. l. j. geometræ. Quid de legū doctōrib. Nō excusant, nisi
Romæ, ut ff. l. sed & reprobati. §. si. & §. pen. uel nisi in consilium prin-
cipis sint assumpti, ut ff. l. i. iurisperitos. Ultra numerum autem, uel ex-
tra patriā si nemo excusatur, nisi sint multū disciplinati, ut ff. l. sed
& reprobati. §. amplius. Item, philosophos qui docent in naturalibus,
constat excusationem habere, ut ff. l. sed & reprobati. §. amplius.

¶ QVI AVTEM VULT. CASVS. Domine, quidam datus
fuit

strationis tutelæ, uel cura
excusabatur: hodie ue-
rō, per constitutionē no-
strā, ad tutelā, uel curā
administrationē aspira-
re prohibetur: intantū u-
di. licet, ut de cetero excu-
satione opus non sit. Nā,
& si uellent, nullo modo
admitterentur. In consti-
tutione enim nostra ex-
pressē cauet, ut nullus
pupillis ad tutelā legiti-
mam uocetur, nec adul-
tus. Inciuile enim nobis
uidetur, eos qui in rebus
suis administrandis, alie-
no auxilio egere noscun-
tur, & sub aliis reguntur,
aliorū tutelā, & curam
subire. Et idē in milite,
in expeditione militari
existēte, forsū dū erit: ut
ipse etiā uolēs, ad tutelā
uel curā administratio-
nem non admittatur. Et
hęc dicuntur usq. ad §.
qui au. em. uult. Franc.

¶ Lxx. an. §. siam cō-
pletur ff. de i. immu. l.
iii. & ad Treb. l. qui filii,
& filii. §. j. alius non esset
maior ut ff. de mul. l. iii. §.
minorē. b. sed in alio per-
sonali publico munere
statuit cēpus. l. v. annorū:
ut C. qui ætate. l. filii. x.
Et nota, ratione senectu-
tis aliqua fieri, quæ alias
non ferret: ut hic, & ff.

¶ Lxx. an. §. siam cō-
pletur ff. de i. immu. l.
iii. & ad Treb. l. qui filii,
& filii. §. j. alius non esset
maior ut ff. de mul. l. iii. §.
minorē. b. sed in alio per-
sonali publico munere
statuit cēpus. l. v. annorū:
ut C. qui ætate. l. filii. x.
Et nota, ratione senectu-
tis aliqua fieri, quæ alias
non ferret: ut hic, & ff.

¶ Quando autē requi-
rat annus completus
uel sufficiat cōceptus, uel
quā tempus requiratur
de momen-
to ad mo-
mentum:
dic ut ibi p.
glo. Bar. &
docto. Au.
Concor.
cum hoc §.
ca. pastora-
lis. cū gl. su-
per. uer. au-
dian: ut. in
prin. extra
de excep.

¶ Sed Jac.
de Are. ibi
tenet con-
trarium: &
illū tex. in-
telligit in
ueterano.
Sciētæ tri-
uiales ex-
citant uo-
tores.

¶ Sciētæ
quadriui-
les non ex-
citant à tu-
tela.

¶ Doctores le-
gum an ex-
culetur à
tutela.

suitu. vel cur. qui multis, & varias habuit excusationes, & quasdam ex illis proposuit, & alias proponere prætermisit: postea excusationes propositas, in processu iudicii probare non potuit: nunquid alias excusationes, quas ab initio non proposuit, adhuc proponere poterit? R. n. q. sic. Qui enim se excusare uult, si plures habeat exceptiones, & quasdam ex his in exordio litis

propositas non probauerit, alijs uti intra tempora constituta non prohibetur.

¶ **Constitutus infra centesimū lapidē habet quinquaginta dies ad proponendum excusationem, a die scientiæ. Constitutus uero ultra, habet unam diem, pro quolibet uiginti militari, & triginta dies: dummodo non sint pauciores quinquaginta. Aret.**

¶ **Qui autem excusare se uolunt, non appellant: sed intra quinquaginta dies continuos, ex quo cognouerunt se esse tutores, vel curatores datos, se excusare debent: cuiuscunque generis sint, id est, qualitercunque dati fuerint tutores, si intra centesimum lapidē sunt, ab eo loco, ubi tutores dati sunt. si uero ultra centesimū lapidem habitant, dinumeratione facta viginti milium diurnorum, & amplius triginta dierum: qui tamen (ut Scauola dicebat) sic**

contra maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit: quia si bi esset contrarius, & ita uerum est.

b ¶ **Tempora: quæ sunt ista tempora, habes j. proximi.**

¶ **QVI AUTEM EXCUSARE. CASVS: Domine, datus fui tu. cuiusdā pupillo, & ego habebā tres liberos in urbe, uel quatuor in provincia, uel quasdam alias excusationes mihi cōpetentes, uel a datione tutelæ uolebant appellari: iudex non admisit appellationē meā. dicatis mihi, qd iuris est in casu isto? Ad hoc rñ. Iustin. Amice, iudex contra te iussit processit. Qui enim ab onere administrationis tutelæ uel curæ se uoluerint excusare, ab ipsa datione nō debet appellare, imo intra quinquaginta dies continuos connumerandos, ex quo uenerunt se datos esse tu. excusationes sibi competentes debet corā iudice proponere, cuiuscunque generis sint hoc est siue a testatore, siue a lege, siue a iudice dati extiterint, & hæc sunt uera, si intra centesimū miliare, a loco, i quo dati fuerint, habitet. Alio em̄ mō faciēda est cōputatio, si ultra centesimū miliare, ab eo loco, i quo dati fuerint, habitet. Tūc enim p singulis uiginti miliaribus, donec uenerint ad locum in quo dati fuerint, cōputabit eis unus dies, & cum uenerint ad eundem locum, numero resulāt, ex cōputatione dierū, ex beneficio legis adiicietur spatium xxx. dierū: intra quod poterunt se excusare. Sed tñ ut Scauola dicebat, in hoc casu si minor numerus ex cōputatione dierū, & adiectione xxx. dierū resulcet, quā spatij quinquaginta dierū, de æquitate ita erit faciēda cōputatio, ut illi q habitāt ultra centesimū miliare, ad suas excusationes proponēdas, nūquā minus habeāt quā quinquaginta dies. Et hæc dñr usq; ad illū §. datus aut tutor. ff. de Ar. c. ¶ Non appellant. sed contra ff. de app. l. cum in una §. tutor. Sed ibi appellatum fuit ab ipsa sententia lata contra excusationē, sed ab ipsa datione, appellari non potest, ut hic, & ff. qñ appell. l. j. §. si quis tutor. Sed in alijs muneribus contra: quia a datione appellatur, ut C. de app. l. j. qui. & C. de tem. & res. p. l. j. & C. de decur. l. j. lib. x.**

d ¶ **Intra quinquaginta dies. Ita tamen, q intra quatuor menses contineant ista quinquaginta dies: licet cognouerit se forte datū circa finē quatuor mensū, ut ff. l. quinquaginta. arg. eius quod est ff. ad leg. Jul. de adult. l. mariti. §. pterea. & hoc fecundum quosdā Vel dic, q hi quatuor menses currūt a die cognitiois, sicut & quinquaginta: & hoc quantum ad cursum causæ. Sed initū est usq; ad quinquaginta dies, & sic parū ultra duos mēses pōt hēc cā dūrare post quinquaginta dies: & sic intelligitur prædicta lex quinquaginta. Et quod ibi dicit in fine, ex die nominationis, subaudi, & cognitionis: alij uero regulatiter triennio durant lites, ut C. de iud. l. properandum. in princ.**

e ¶ **Cognouerunt. Sed nunquid in dubio præsumitur ut scire, uel ignorare semper? Rñ. uidetur q semper scire præsumatur, etiam ex die nominationis, alie extunc, quando ad eum noticia uenire potuit: nisi pber se ignorasse, ut C. de peri. tuto. l. si tutor. Sed tamē cōtra dico, si ut præsumatur semper eū ignorasse, nisi probetur eius scientia, ut ff. de admi. tut. l. hoc autem. & C. qui milita. pos. uel non pos. l. sup. seruis. in gl. j. li. xij. & ff. d. proba. l. i. n. r. Nec obstat pñdicta l. si tutor. q ibi publice erat notum, uel nec iste tutor potest ignorare, ut ff. de iuris & fa. igno. l. regula. Vel, quod dicit ibi, idq; liquidis probationibus ostēderis, scilicet eo quod non probetur cōtra, uel aliter, ut ibi solet dici.**

f ¶ **Se excusare. Scilicet dando initium excusationi, ut modo diximus, & eam redigendo in scriptis per libellū, ut ff. l. scire oportet. S. oportet autem. non tamen solus libellus. hic sufficit, nisi & probet excusationem quæ ibi continetur, ut ff. l. excusare. Accursus.**

ADDITIO. Quod facit ut terminus datus ad opponendū, seu excipiedū, intelligatur et datus ad opponendū, seu excepta probandū, secūdū Christoph. hic.

g ¶ **Dati fuerint. Siue a testatore, siue a lege, siue a iudice, ut infra tit. j. §. j.**

h ¶ **Lapidem. Si miliarū, lapidibus etenim signabantur miliaria.**

i ¶ **Viginti milium. Si ut p unoquoq; die, uiginti miliaria cōputentur, ut ff. si quis cau. l. j. k ¶ Triginta dierū. Scilicet dñr dari terminū, intra quē se excusent. Vel dic, excusare se debet facta dinumeratione xxx. dierū & c.**

l ¶ **Qui tamen. Si repetit, debent excusare intra illos xxx. dies: uel tamen & c.**

m ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

n ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

o ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

p ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

q ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

f ¶ **Se excusare. Scilicet dando initium excusationi, ut modo diximus, & eam redigendo in scriptis per libellū, ut ff. l. scire oportet. S. oportet autem. non tamen solus libellus. hic sufficit, nisi & probet excusationem quæ ibi continetur, ut ff. l. excusare. Accursus.**

ADDITIO. Quod facit ut terminus datus ad opponendū, seu excipiedū, intelligatur et datus ad opponendū, seu excepta probandū, secūdū Christoph. hic.

g ¶ **Dati fuerint. Siue a testatore, siue a lege, siue a iudice, ut infra tit. j. §. j.**

h ¶ **Lapidem. Si miliarū, lapidibus etenim signabantur miliaria.**

i ¶ **Viginti milium. Si ut p unoquoq; die, uiginti miliaria cōputentur, ut ff. si quis cau. l. j. k ¶ Triginta dierū. Scilicet dñr dari terminū, intra quē se excusent. Vel dic, excusare se debet facta dinumeratione xxx. dierū & c.**

l ¶ **Qui tamen. Si repetit, debent excusare intra illos xxx. dies: uel tamen & c.**

m ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

n ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

o ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

p ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

q ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

r ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

s ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

t ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

u ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

v ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

w ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

x ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

y ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

z ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

aa ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

ab ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

ac ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

ad ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

ae ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

af ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

ag ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

ah ¶ **Computari. Quæ uas ne fallaris in hac cōputatione, si enim p centum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra, ut Antonin.**

Immiscet. sed si alius (f. illicet de p. ad d. qui excusationem habet) se immiscuit, non possit se excusare, ut C. si ex fal. alle. l. ij. & iij. **¶** **SI QVIS AVTEM CASVS.** Domine, quidam datus fuit mihi tutor. Iste tutor ad excusationem suam diebat se habere tres liberos in urbe, cum non haberet nisi unum, vel duos forte, & iudex admisit ei excusationem, & ita falsis allegationibus se excusavit: dicatis mihi, quid iuris est in casu isto? R. sp. Imper. Amice, quod falsis allegationibus ab onere tutelae se excusavit non est liberatus ab onere administrationis: imo ex tpe dationis tenet: & id dico tibi, quod tutor tuus, non obstantem excusatione sua, quam per falsas allegationes obtinuit, de periculo administrationis tibi tenet. Et hoc dicitur usque ad finem tituli. Franc.

miscet.

¶ Falsis excusationibus excusatus, non est liberatus, h. d. Aret.

¶ Si quis autem falsis allegationibus excusationem tutelae meruerit, non est liberatus onere tutelae.

De suspectis Tutoribus, vel curatoribus.

TITVLVS XXVI.

¶ Crimen suspecti descendit ex lege duodecim tabularum, & prator Romae & ples in provincia de eo cognoscit. Aret.

¶ Sciendum est suspecti crimen ex lege duodecim Tabularum descendere. Datum est autem ius remouendi tutores suspectos, Romae pratori, & in provinciis praefidis eorum, & legato proconsulis.

¶ Quilibet tutor potest de suspecto accusari, & etiam patronus, dummodo ei fama conservetur, sicut in aliis. Aretin.

DE SUSPECTIS TUTORIBVS.

¶ Quia supra uisum est de tutoribus, & de hiis aliquando non excusantur, imo inuiti, tanquam suspecti remouentur deo de his subdit Por.

Diuisio.

¶ Crimen suspecti. Torus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo, unde habuit exordium crimen suspecti. Secundo, qui possunt de suspecto cognoscere. Tertio, quomodo possunt fieri suspecti. Quarto, qui possunt accusare tutores de suspecto. Quinto, quibus causis quis sit suspectus, & si accusatur de suspecto, quid sequitur. Secunda ibi. Datu. Tertia ibi. Ostendimus. Quarta ibi. Consequens. Quinta ibi. Suspectus.

¶ CASVS. Domine, iam uideo quod uultis tractare de suspectis tutoribus. Dicatis mihi, si sedet animo, unde descendit crimen suspicionis? R. sp. Imper. ex l. xij. tab. descendit. Et hoc usque ad illud. Datu est autem. Sed pone. Domine, iam uideo unde descendit crimen suspicionis: dicatis mihi quod possunt de hoc crimine cognoscere, & suspectos tutores ab administratione remouere? R. sp. Iusti. Remouendi suspectos tutores ab administratione, datum est ius Romae pratori, in provinciis autem praefidis provinciarum, & etiam de legato a proconsule. Et hoc usque ad illud. Ostendimus.

¶ Suspecti crimen. Id est, huius criminis accusationem, scilicet de suspecto. Vel simpliciter crimen suspecti, id est, suspicionis.

¶ Ex lege. Ex quo est legitimus crimen, nunquid se inferret, & accusabit? R. sp. potest dici quod sic, ut ff. de priu. del. l. h. & de mu. & ho. l. referip. §. si quis. Alii tamen, ut ff. de iur. §. preterea. Sed illud potest intelligi, quando sine accusatore res procedit. Aliud est, si cum accusatore, ut dictum est. Sed quare erit hic poena talionis, cum accusator non sit tutor, ut remoueat? R. sp. infamia, ut j. e. §. suspectus. ij. l. e. quod doque erit puniendus ultra remotionem, ut j. e. §. sed si quis praesens.

¶ Romae sic in aut. de defen. c. §. iustitiam. ibi, non habere. col. ij. §. pratori. & illi cui a pratore mandata est iurisdicatio, ut ff. de iur. §. ij. Sed dicitur quidam quantum ad cognitionem, non quantum ad remotionem, & dicitur tantum esse speciale, in legato a proconsule, ut ipse possit remouere: non sic in legato a praefide, sed cognoscere tantum potest.

¶ Praefidis. §. sub hoc uocabulo continetur proconsul, ut ff. de off. praef. l. ij.

¶ Legato proconsulis. §. i. de legato a proconsule. Sed hic non habet ordinariam iurisdictionem: ergo remouere non potest, ut ff. de Turp. l. i. §. suspecti. q. est contra. Sed dicunt quidam nomen praefidis ibi generale esse, ut etiam hic delegatum, & sic omne delegatum comprehendat, ut ff. de off. praef. l. ij. Sed uerius est in hoc legato, duo esse specialia, unum est, ut de hoc crimine possit cognoscere, & definire, ut hic, & ff. de iur. §. i. & §. i. c. i. q. de off. ei. cui ma. e. iur. l. cognitio. It. & aliud ut

de omni crimine agnoscat, licet non puniet, ut ff. de off. praef. l. i. solent. Restat ergo, ut per alium de legato hoc fieri non possit, nisi per ipsum, & pratoris ut proxime dixi.

ADDITIO. Tu dic, quod si accusatio fit ad remouendum, potest cogeri tunc demandari, non autem remotionis: nisi fiat a leg. quia tunc potest demandari ipse declaratio. Sed remotionis per sententiam non potest fieri, nisi per delegatum proconsulis, uel pratoris ut hic, uel etiam principis, ar. l. a iudice. C. de iudi. Si uero fiat ad puniendum, nullus delegatus, nec etiam ipse prator, sed solus praefes provinciae cognoscit, ut dicto §. suspecti. & l. ij. §. si. cu. l. seq. ff. de eo. Angel.

¶ Ostendimus qui possunt de suspecto cognoscere, nunc uideamus qui suspecti fieri possint.

¶ Et quidem omnes tutores possunt fieri suspecti: siue sint testamentarii, siue non sint, sed alterius generis tutores. Quare & si legitimus fuerit tutor, accusari poterit. Quid si patronus sit? Adhuc idem erit dicendum, dum

modum meminimus, famae patroni parcendum esse, licet ut suspectus remotus fuerit.

¶ Quilibet admittitur ad accusandum tutorem de suspecto, etiam mulier, si ex pietate pupilli mouetur, alius secus. Aret.

¶ Consequens est, ut uideamus qui possunt suspectos postulare. Et sciendum est quasi publicam esse hanc accusationem: hoc est, omnibus parere. Quinimodo & mulieres admittuntur, ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini: sed ex sola, quae pietatis necessitudine ducta, ad hoc procedunt, ut

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

¶ Ostendimus qui possunt de suspecto cognoscere, nunc uideamus qui suspecti fieri possint.

¶ Et sciendum est quasi publicam esse hanc accusationem: hoc est, omnibus parere. Quinimodo & mulieres admittuntur, ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini: sed ex sola, quae pietatis necessitudine ducta, ad hoc procedunt, ut

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

¶ Ostendimus qui possunt de suspecto cognoscere, nunc uideamus qui suspecti fieri possint.

¶ Et sciendum est quasi publicam esse hanc accusationem: hoc est, omnibus parere. Quinimodo & mulieres admittuntur, ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini: sed ex sola, quae pietatis necessitudine ducta, ad hoc procedunt, ut

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

¶ Ostendimus qui possunt de suspecto cognoscere, nunc uideamus qui suspecti fieri possint.

¶ Et sciendum est quasi publicam esse hanc accusationem: hoc est, omnibus parere. Quinimodo & mulieres admittuntur, ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini: sed ex sola, quae pietatis necessitudine ducta, ad hoc procedunt, ut

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

¶ Ostendimus qui possunt de suspecto cognoscere, nunc uideamus qui suspecti fieri possint.

¶ Et sciendum est quasi publicam esse hanc accusationem: hoc est, omnibus parere. Quinimodo & mulieres admittuntur, ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini: sed ex sola, quae pietatis necessitudine ducta, ad hoc procedunt, ut

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

¶ Ostendimus qui possunt de suspecto cognoscere, nunc uideamus qui suspecti fieri possint.

¶ Et sciendum est quasi publicam esse hanc accusationem: hoc est, omnibus parere. Quinimodo & mulieres admittuntur, ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini: sed ex sola, quae pietatis necessitudine ducta, ad hoc procedunt, ut

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

trio. Sed remotionis per sententiam non potest fieri, nisi per delegatum proconsulis, uel pratoris ut hic, uel etiam principis, ar. l. a iudice. C. de iudi. Si uero fiat ad puniendum, nullus delegatus, nec etiam ipse prator, sed solus praefes provinciae cognoscit, ut dicto §. suspecti. & l. ij. §. si. cu. l. seq. ff. de eo. Angel.

¶ OSTENDIMVS. CASVS. Domine, iam uideo unde descendit crimen suspicionis, & qui possunt de illo crimine cognoscere, dicatis mihi quod possunt accusari de suspicionis? Et resp. Imper. a suspecto possunt accusari, siue sint testamentarii, siue aliter generis tutores, uel, & si legitimus sit, ad hoc idem dicendum erit: uidelicet, ut accusari possit. Sed pone quod sit legitimus tutor, ut patronus liberi sit: nunquid poterit de suspecto accusari? R. sp. certe sic, uerumtamen famae

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

troni parcat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hoc usque ad §. consequens est. Fran.

Falsum est

immunitas

veritatis.

Suspicio

pro crimine

quod committit

tutor,

uel curator

in Angel.

Aeg. Perr.

Id est est

se crimine

uile. lo. de

Plac. hic.

Continua-

tio.

Diuisio.

Accusans

a suspecto,

se debet in-

scribere quod

agit criminaliter,

secus si

ciuilititer.

¶ Quo ca-

sa iudice p-

inquisitio-

ne proceden-

te non oportet

causam

suspicionis

exprimere

nec sequit

infamia: se-

cundum Bal-

legatus p-

consulis duo

habet potesta-

al. de off. sit.

Et sic pa-

tronus re-

motus a tu-

tela non effi-

ciatur infam-

is: ut hic & in c. per

nas. lo. j. in

gl. sup. uer-

bo. r. r. in

med. extra

de simo.

alias pos-

sint.

al. action-

pietate ne-

cessitudi-

nis.

Oes tuto-

res possunt

fieri suspecti,

an sit

vera pro-

positio.

Sed secus

du hoc nu-

qua appre-

et esse dare

iudicium pu-

blicum: cum

semper se-

mpetere repel-

lantur. Dic

ergo quasi

pub. secun-

du Io. de Pa.

ga de off. iud.

no in iudic. i.

Turpillia-

nu. ut d. §.

suspecti. vi

ga pot. p-

curator co-

stitui.

sed nec. Sed certe, si iuraret in litē pro filio, plus matri cōmitteretur, quia quasi esset iudex, quam si filii nomine accusaret: cum magis sit in iudicis arbitrio, utrū sit suspectus iudicandus uel non. Sed nō sic sacramentum est in arbitrio iudicis: maxime iure nouo, secundum quod nō refrenatur, secundū quod idam postquam est prestitum, ut in auctē. de iudic. §. oportet. colla. 6.

al. & aui
presunt, po
est
cuius pro
pēsam pic
tatem
Calphur
nia fuit mu
lier inuere
gunda.
t cōtinere

uel licet postea taxetur,
raro uel parū minuit, de
co quod iurauit. Accur.
a Propensa. jid est. ma
gna. Accur.
b Egredientem. qd
fecit Calphurnia, ut ff.
de postu. l. j. §. sexum.
c Sustinere. §. subaudi
pelle.
d Ham. §. sfoeminam.
e Necēssarium. Jci
licet parentum. & facit
ff. de in li. i. l. uideamus.
§. adolefcens.

SUSPECTVS AVTEM EST. CASVS.
Domine, iam uideo, quī
possunt accusare de su
spect. dicatis mihi, si pla
cet, quis intelligitur su
spectus? Ad hoc respon
Impera. quod ille suspe
ctus est, qui non ex fide
tutēlam pupilli sui gerit,
licet soluendo sit. & ita
Iulia, scripsit. Plus etiam
dicit: uidelicet, qd tutor
antequam incipiat tute
lam administrare: pote
rit quasi suspectus remo
ueri, & hoc secundum
Iulianū constitutum est.
Et hęc usque ad illum §.
Suspectus autem remo
tus. Franc.

f Suspectus. §. sic. j. eo. §. nouissimē. Accursius.

g Ex fide. §. scilicet bona.

h Remoueri, §. quia forte in aliis tutelis male sit per factus, ut ff. eo. d. l. 3. §. si autem. & dic remoueri, sed non accusari, ut ff. eo. d. l. h. enim in fi. quæ huic est contraria. Vel ibi non possunt accusari suspecti ex uerbis l. xii. tabu. sed ex sententia sit. ut hic dicitur. Vel dic qd antequā gerat, ex dolo tantū accusatur suspectus, ut C. eo. d. l. 3. pro culpa non. b. & quod dicitur in dicta l. h. enim hoc uerum est, quādo ob ignauā fecerunt, id est administrauerunt, postquam uero coeperit gerere, & propter dolum, & propter culpam potest accusari suspectus, ut j. p. xxi. §. ADDITIO. Nec ob. l. patre furioso. ff. de iis qui sui, uel alie. iur. sunt. ubi facilius impeditur fieri, quā factum tollatur: quia illud procedit, ubi eadem est ratio: sed hic est maior ratio. in iam productū in esse (cū plus delinquit) quam in producendo, argu. l. si sterilis. §. cum per uēditorem ff. de act. emp. l. ason.

SUSPECTVS AVTEM REMOTVS. CASVS.
Domine, iam uideo quis est suspectus: sed pro Deo dicatis mihi, quis est effectus istius criminis? Ad hoc respondet Impe. Amice, si qd remotus fuerit ab administratione sua, propter crimen suspicionis, si quidē ob dolum, infamis efficitur. Si uero ob culpam leuem, uel leuissimam fuerit remotus, non efficitur infamis: Et non solum istum effectum habet crimen suspicionis, sed etiam alium. Nam si aliquis fuerit de crimine suspicionis accusatus: quousque cognitio finita fuerit, interdicitur ei administratio, & ita Papiniano uisum est. Sed si aliquis huiusmodi crimine accusatus fuerit, & pendēte cognitione decesserit accusatus, cognitio suspecti extinguitur. Item si aliquis tutor copiam sui nō fecerit, ut alimenta pupillo suo decernatur: pupillus in pos. bo. ipsius tutoris causa rei seruandæ mittitur, & quæ per morā deteriora futura sunt, dato curatore nēdi iubētr. Liqueat igitur, quod tutor qui alimēta pupillo nō prestat, ut suspectus remoueri poterit. Si autem tutor præsens fuerit: per mendacium tamen alimenta pupillo decerni non posse, ob inopiā pupilli dicat: ad prestatū urbis mittetur puniendus, ut iuri/consul. pla. cuit: sicut ille remittitur ad prestatū urbis puniendus, qui per pecuniam ministeriū tutelæ redemit. Item liberi uis fraudulenter gessisse tutelam, uel curam filiorū, uel nepotū patroni probatus fuerit: ad prestatū urbis similiter remittitur puniendus, & in hoc casu, ut ingratus accusari poterit. Nouissimē autem sciendū est, tutores, uel curatores, fraudulenter administrantes res pupillares, omnino esse remouēdos. Licet enim satisfactionē offerat, de indemnitate pupilli: tamen quia falsitatio maleuolū tutoris propositū non mutat, sed diutius malignā di facultatem prestat, remouēdi sunt. Item suspectum eum merito putamus, qui moribus talis est, ut suspectus haberi debeat. Licet enim tutor, uel curator, pauper sit: si tamen fidelis, & diligēs sit in administratione, non est suspectus remouendus. Et hęc usque in fi. tit. Franc.

i Ob dolum. §. expressum in sententia, pura sic remoueo te, quia in

dolo tali fuisti. Accursius.

k Famulus est. J excepto patrono, ut §. c. §. ostendimus in fin. §. & ff. eo. l. j. §. ostendimus. Sed quid si remouetur simpliciter, nō expresso dolo, uel culpa? V. detur quod semper remaneat integrā famā, ut ff. e. l. 3. in fi. & l. h. enim. §. quid ergo. Potest tamē distinguī, utrum accusatus

eum constitutum esse.

¶ Remotus ppter dolum est infamis: ppter culpam, non. Aret.

¶ Suspectus autē remotus, si qdem ob dolum i, famulus k est, si ob culpam l, non eque m.

¶ Pendente accusatione de suspecto, iter dicitur accusato administratio. q si decesserit, extinguitur accusatio. Aret.

¶ Si quis autem suspectus postulat quoad n cognitio finiatur, interdicitur ei administratio, ut Papiniano uisum est. ¶ Sed si suspecti cognitio suscepta p fuerit, posteaque t tutor, uel curator decesserit q, extinguitur f suspectus cognitio.

¶ Si tutor latitat, ne pupillo per indic de cerpantur alimenta, pupillo i possessionē bonorum missō. & dato curatore, ut suspectus remouetur Aret.

¶ Si quis tutor copiam sui non faciat, ut alimenta pupillo decernantur s, cauetur epistola diuorū Seueri & Antonini, ut in possessionem t bonorum eius u, pupillus mittatur, x, & quæ mora

in perditione personę dolo non comparatur, ut dictum est: sic in perditione famę, ut non fiat infamis. Nec ob. d. l. ff. eo. d. l. impuberibus. qd de dolo intelligitur. c Vel dic ut j. statim dicam in gl. j. non similiter. in fi. m

¶ Non æquē §. id est, non similiter sit famulos damnatus ob culpā leuem: sicut ille qui remouetur ob dolum, sit tamē infamis de facto, si lata culpa cut & alias, quis sit famulus de facto solo, ut in cōditionibus ex turpi causa descendentibus, ut ff. de act. & oblig. l. cessat. l. i. in interditi ex dolo, quo famola causa ita miter uenitibus, ut ff. de ui & ui ar. l. neque unde ui. ad remouē

¶ Sed uiuatur quod etiam ex culpa leui, quis sit infamis, ut ff. de iis q. no. d. l. i. liberorū. §. notatur, quæ est huic cōtra. in eo quod ibi dicitur: igno. rā, nō quo rantiā iuris, nō excusat ab infamia. Sed certe potest dici, quod iuris ad infamā ignorantia sit lata culpa. quod sic probō: quia omnes debēt scire iura, dum: secun exceptis paucis, scilicet mulieribus, minoribus, & militibus, ut ff. d. i. dum Ang. & fac. ino. l. regula. in prin. C. de leg. & con. l. leges sacratissime & c. d. hic. iu. & fa. igno. l. cōstitutiones. ergo si quis ignorat, est in culpa lata, cum Ignorantia culpa lata sit, id ignorare quod omnes sciunt, ut ff. de uer. sig. l. lata culpa iuris est la. p. non est ergo mirum si est infamis, ut ff. e. l. impuberibus. §. fi. Vel ue rius secundum Azo. lata culpa, non infamat per sententiā damnatū, sed ipso facto sic, si est tale factum, ut in dicta l. liberorū. §. notatur. Et sic sunt tres casus, ubi lata culpa non comparatur dolo, unus hic, duo in glo. superiori quæ incipit, scilicet leuem & c.

¶ Quod §. id est, donec

¶ Interdicitur. §. argumentum, ut donec prelatus accusatur, quod nō debet administrare ecclesiastica bona. & facit ad hoc C. de sen. pas. l. fi. & ff. eo. l. impuberibus. §. fi. C. e. l. quem ut suspectum. & ff. de solu. l. quod si fer. e. §. j. uer. si. dico igitur.

¶ ADDITIO. Imo adiungitur sibi alius, cum quo administrat, secundū Ang. Vide tū canonist. notata in c. uenerabili. de offi. deleg. i. uer. susce ptus. ubi cōcludit gl. qd prelatus de dilapidatione denūtiatus seu accu satus, tanquā suspectus, ab administratione, nō remouetur lite penden te, nisi primo probetur suspectus de dilapidatione male administrādo.

¶ Suspecto §. id est, incepta.

¶ Decesserit. §. scilicet accusatione pendente.

¶ Extinguitur. §. qd nō nisi, ut ab ea remoueat, intendit, sed ex quo mortuus est, uere remotus est, & qd hic dicit, si tutela morte tutoris finatur, idem est si quocūq; alio mō finita tutela sit, ut ff. e. l. pen. §. pen. l. c. Decernantur. §. per iudicem.

¶ ADDITIO. Ita quod semper ex reditu patrimonij aliquid super sit, per tex. an. l. ius alimentorum. §. i. ff. ubi pu. edu. de Ang.

¶ Vrin possessionem. §. sed & multa iudici poterit, ut ff. de arbi. l. non distinguemus. §. si arbitri. & facit ff. e. l. impuberibus. §. fi.

¶ Eius. §. talis est tutoris in text. alias non est. sed tamen subaudit, ut ff. eo. l. impuberibus. d. Sed alii dicunt eius scilicet pupilli, ut ita admi nistratio tutori auferatur.

¶ Mixtatur. I. causa custodie non ut ex eis alatur. sed ut cautum sit pu

Infinit.

d ij p. ilo.

uel leuissimam. secus si semper do propter latam, quia tunc lo compa uidetur infamis, ut ff. eo. ratur: nisi l. impuberib. §. si fraus. Et in tribusca est ratio: quia dolo com fibus. Fa paratur, ut ff. si menor mæ pericu fal. mo. dixerit. l. j. §. hęc lū æquipa actio. & ff. de precal. quæ ratur peritum. §. eum quoque. & culo uitæ. ff. de pos. l. quod Nerva. al. postea nisi in duobus casibus. quam Primus est in crimini bus publicis, ut ff. ad leg. Cor. de fic. l. in lege. Secundus in delatione sa cramenti in litē, ut ff. de in litem iur. l. in actioni bus. §. sed in his. his enim casibus lata culpa dolo nō comparatur. Vel dic secūdum Azo. & dela ta etiam intelligi, ut sicut

¶ Ob culpam. §. leuem, Culpa lata uel leuissimam. secus si semper do propter latam, quia tunc lo compa uidetur infamis, ut ff. eo. ratur: nisi l. impuberib. §. si fraus. Et in tribusca est ratio: quia dolo com fibus. Fa paratur, ut ff. si menor mæ pericu fal. mo. dixerit. l. j. §. hęc lū æquipa actio. & ff. de precal. quæ ratur peritum. §. eum quoque. & culo uitæ. ff. de pos. l. quod Nerva. al. postea nisi in duobus casibus. quam Primus est in crimini bus publicis, ut ff. ad leg. Cor. de fic. l. in lege. Secundus in delatione sa cramenti in litē, ut ff. de in litem iur. l. in actioni bus. §. sed in his. his enim casibus lata culpa dolo nō comparatur. Vel dic secūdum Azo. & dela ta etiam intelligi, ut sicut

¶ Imo ibi culpa cut & alias, quis sit famulus de facto solo, ut in cōditionibus ex turpi causa descendentibus, ut ff. de act. & oblig. l. cessat. l. i. in interditi ex dolo, quo famola causa ita miter uenitibus, ut ff. de ui & ui ar. l. neque unde ui. ad remouē dum tuto re, nō quo rantiā iuris, nō excusat ab infamia. Sed certe potest dici, quod iuris ad infamā ignorantia sit lata culpa. quod sic probō: quia omnes debēt scire iura, dum: secun dum Ang. & fac. ino. l. regula. in prin. C. de leg. & con. l. leges sacratissime & c. d. hic. Ignorantia iuris est la. p. culpa.

¶ Prelatus suspectus an sit ab admi nistratioe remouen dus.

¶ Ista glo. approbat per Ang.

pillo, si male gessit tutor, sed de suo, ut ff. ubi pu. edu. debe. l. si in fi.

a Si quis iudicet, non potest cerni, si putat, sed alimēra posse decerni, id est, dati, & quod sequitur, si hoc per mandatum, &c. sit de responsione.

§ Per mendacium, quid si non dicat per mendacium, imo uerū dicat:

nunquid de suo alere tene-

tur? Rōdetur, non, ut ff.

ubi pu. edu. debe. l. ii. §. fi.

d. Remittendum, sed

non remouendum, ut ff.

c. l. tutor. §. tutor.

e Placuit, §. hoc ideo,

quā maior poena iponet,

quā remotio, ut ff. de of.

præf. urb. l. j. §. itē solent.

f Remittitur, §. scilicet

puniendus extra ordinē,

ut ff. de tut. l. in cos. a

a Quæ re-
missio, nō
not. hic argu. contra eos
in ciuilib⁹
doctores, qui pecunia da
sed in cri-
minalibus
res, ut ff. de offi. præf. ec-
cl. Si tamē
urb. l. j. §. item solent. &
iudex qd ce-
in auth. ut ea quæ uocant
pit malefa-
infamatiua. §. j. collat. v.
ctorem, co-
gnouerit d
etiā, ut ingratu accu-
delicto, nō
sari potest, ut C. de lib. &
cogitur re-
mittere, ni-
cit C. l. j. & ii. ff. eo. l.
si effectinē
libertus, quæ est l. ii.

petens: ut
hic Ange-
lima parte huius tit. sic ff.
Aret. de
al. deest,
acquirere,
uel

Grassor i
Grassandī, §. i. delin-
graffaris.
quendi, uel, i. animandi
§. l. tutelā,
ad delinquendū. ff. de
uel curam
poe. l. capitali. §. grassa-
tores. inde grassor, a ris,
nec dato
id est, nitor ad malum.

mihi fide-
K. Præstat, §. facit ff. e.
iusfore. l. i. §. i. suspectus. & l. quia satis-
fatio. Et fa. in ar. ad qua-
tionē talē: Si emi librā,
C. de
euitio. §. l. & antequam solum pre-
fi. ff. de re-
tium, comperiam alienū,
uel uiciofo: qnō teneat
l. pen. ff. de
per. & cō-
mo. rei uē.
fideiussor
reddēdo in causam euitiois, uel uicii recipere, quibus consonat ff. de
qualiter te-
neatur: &
gilitati cautionis. ff. ad Treb. l. cogi. §. idem quæritur. j. & C. in quibus
causis in integ. resti. non est necc. l. fi. & C. quando li. unicui. l. j.

ADDITIONE. Nota, qd quotiescunque imminet euitio in limine con-
tractus, ante solutionem pretii emptor non tenetur soluere pretium,
nisi uenditor det idoneos fideiussores. adde l. si post perfectā. C. de eui-
de quo per Bar. in l. j. §. stipulatio dupl. ff. de præto. stipu. & an uenditor
cōpellatur satisficere, iure actionis, uel ope exceptionis, dic qd ope ex-
ceptionis, & solum tenetur respectu illius duntaxat mouentis quæstionē
d. §. stipulatio & ibi per Bar. l. af.

1 Suspectum, §. nam tutorem suspectum non facultates paruz, sed
fraudulenta, uel callida conuersatio in rebus pupillaribus commēdat,
id est, probat. Hæres uero solis facultatibus paruis suspectus habetur
creditoribus, ut hic, & ff. de privileg. cred. l. si creditores.

m Remouendus non est, §. imo uidetur qd sic, ut C. de tut. uel cura.
qui non satisfecit. l. ii. quæ est huic contra. Sol. ibi nō repellitur ppter
paupertatem, sed quia nō satisfecit, hic autem satisfecit. posset tamē
iste se excusare, quod dic ut dixi §. ti. j. §. sed & propter paupertatē. Est
tamen huic curator adiungendus, ut §. de cur. §. interdum. & C. l. pie-
tatis. §. quod si nihil. & C. de per. tu. l. j.

DE RERVM DIVISIONE, &c.
Dicitur est de personis: sequitur de rebus, ut promissus de iure nat.
gen & ciui. §. fi. de quibus dicit usque ad ti. de ob. Et hoc medio dicit,
ii. in §. j. in
de uiscapionibus. Itē qualiter iure ciuili, ut abinde in antea. Itē qua
liter iure singulari, ut usque ad ti. de testa. Item qualiter per uniuersita-
tatem, ut ex testamento, uel intestato, uel simili modo, ut a tu. de testa.
sque ad titu. de obligationibus. Accursius.

c Nam gl.
tenet & se
quitur An-
gel. hic.

deteriora futura sunt, dato cura-
tore, distrahi iubentur. Ergo ut
suspectus remoueri poterit, qui
non præstat alimenta.

¶ Tutor præfens, qui per mendaciū dene-
gat alimenta pupillo posse decerni, remit-
tit ad præfatum puniendus. Idē in eo, qd
pecuniam tutelam acquisiuit. Et idē in li-
berto, qui male administrat.

¶ Sed si quis præfens negat, p-
pter inopiam alimenta posse de-
cerni, si hoc p mendaciū dicat,
remittendum a eum esse ad præ-
fectum urbi puniendum, placuit.

¶ Sicut ille remittitur, & qui da-
ta pecunia, ministerium tutelæ ac-
quisierit, uel redemerit. ¶ Liber-
tus quoque, si fraudulenter tute-
lam filiorum, uel nepotum patro-
ni gessisse probetur, ad præfectū
urbi remittitur & puniendus.

¶ Qui fraudulenter tutelā gerit, licet sa-
tisfactionem de indemnitate offerat, tamē
ut suspectus remouetur. Aretin.

¶ Nouissimē: autem sciendum
est, eos, qui fraudulenter tutelam
administrant, etiam si satis offe-
rant, remouendos esse a tutela:
quia & satisfactio tutoris propo-
situm maleuolum non mutat: sed
diutius grassandī in re familia-
ris facultatem præstat. k

¶ Mali mores, & non paupertas sola, fa-
ciunt tutorem suspectum, d. Aretin.

¶ Suspectum enim cum pura-
mus, qui moribus talis est, ut su-

Nā primo ponit de rebus cōmunibus iure naturali, de publicis, & de
iis quæ sunt uniuersitatis, & de iis quæ in nullius bonis sunt, & omnia
ista per exempla clarificat. Secūdo ponit qualiter res acgrantur de iure
gentium, & efficiantur priuatorum. Secunda ibi, Singulorum autem.
Et illa secunda subdiuiditur loco suo. Redeo ad primā quæ subdiuidi-
tur in quatuor partes.

Primo ponit exem-
pla de communibus.
Secundo de publicis.
Tertio de iis, quæ sūt
uniuersitatis. Quartō
de iis, quæ nullius sūt.
Secunda ibi flumina.
Tertia ibi, uniuersita-
tis. Quarta ibi, nullius
autem. Are. ¶ C. A.
S. V. S. Dicit Iusti-
nianus continuando
processum suum. Post
quam in superiore li-
bro de iure persona-
rum exposuimus, mo-
dō in hoc secundo li-
bro de rebus quæ in
patrimonio nostro,
uel extra nostrum pa-
trimonium habentur,
uideamus. Sed pone:
Domine, uos dixistis
mihi supra, qd uultis
determinare de rebus
quæ sunt in patrimo-
nio nostro, uel extra:
nunquid est ista diui-
sio sufficiens? Ad hoc
respon. §. sic, & qd
sufficiens diuisio præmi-
sa sit, tali ratione li-
quet: quia quædam na-
turali iure communia
sunt omnium, quædā
publica, quædam uni-
uersitatis, quædā nul-
lius, plei quæ singulorū
& ea qd singulorū sunt
uariis ex causis acqui-
runt, sicut ex infirio-
ribus apparebit. Fran-
n. De iure persona-
rum. §. ab illo titu. de
iure personarum us-
que huc.

INSTITVTIONVM Liber Secundus.

De rerum diuisione, & acquirendo
ipiarum dominio.

TITVLVS I.

¶ Quia princ. huius titi, ponit cōtinationem,
& duas rerum diuisiones: idē nō summatur.

¶ Vperiore libro de iure
personarū exposuimus:
modō uideamus de re-
bus, quæ in nostro patri-
monio, p vel extra patrimonium
nostrum habentur. ¶ Quædam
enim naturali iure cōmunia
sunt omnium: quædā publica: quædam
uniuersitatis, quædā nullius, & ple-
raque singulorū, qd ex uariis causis

omniū: quædā publica: quædam
uniuersitatis, quædā nullius, & ple-
raque singulorū, qd ex uariis causis

missus §. de iure nat. §. fi. Accursius.

p Patrimonio, §. scilicet aptitudine. Aptz enim sunt esse in patrimo-
nio, ut res pro derelicto habita. Accursius.

q Vel extra, §. scilicet aptitudine: quia non sunt aptz, ut sint in pa-
trimonio, ut sunt res sacre uel religiosæ, ut j. eo. §. nullus. Interdum ta-
men dicit res sunt in patrimonio, ut si ab hostibus capz sint, ut ff. de
relig. l. cum loca. Similiter res profane extra patrimonium nostrum
sunt, si religiosi adherent, ut ff. de rei uen. l. quæ religiosi.

r Habentur, §. talis diuisio hic sumitur. Rerum enim aliz sunt in pa-
trimonio, aliz extra. quæ uidetur insufficiens. nam aliz sunt nec in pa-
trimonio, nec extra, ut seruitutes, ut ff. de usufr. lega. l. j. cōtra. Sed lo-
dicit, qd hic pueris, loquitur simpliciter. Nam quædam pro docendis
pueris dicuntur, quæ alias nō dicerentur, ut ff. de ac. & obli. l. obligatio
num. in fi. quod nō est uerisimile, qd propter pueros male loquat, unde
nō placet. Alii dicūt hic de corporalibus rebus tantū loq: quod est fal-
sum, quod colligit ex cōtinatione huius tituli ad quatuor sequentes.

Nos dicimus seruitutes esse in bonis nostris: cū earū nomine agamus,
& excipiamus, ut ff. de acqui. re. do. l. rem. & l. statuas. Quod autē in di-
cta lege, dicitur eas non esse in bonis, nec extra, dicitur ideo, quia per
se non censentur, ut est possessio tigni in domo positi: quia non intel-
ligitur tignum, dum durat domus per se, ut ff. de usucap. l. eum qui.

s Quædam, §. hic fit alia diuisio.

t Communia sunt, §. non tamen agitur communi diuidendo, secun-
dum Pia.

ADDITIONE. Quia non possunt stare sine re, uel persona cuius sunt l. si
aliena. §. hoc iure. cum simi ff. de usufr. Angel. Aret.

v Omnium, §. sūtu, non proprietate, ut dicitur j. eo. d. §. & quidem.

x Publica, §. quasi publica, scilicet omnium populorū, ut §. tit. j. §. con-
sequens. & j. c. l. flumina. Alias dicitur publicum, quod est huius po-
puli, uel illius tantum, ut campus Martius, ut C. de sacrosan. eccl. l. fin.

& hoc dicitur magis uniuersitatis. Accursius. t

y Uniuersitatis, §. ut j. eo. §. uniuersitatis.

z Nullius, §. ut j. eo. §. nullius.

a Quæ, §. quæ sunt singulorum. nec enim ad superiora refertur, Perr.

Ex

a. Ex subiectis. J. e. singulorum. vsque ad finem tituli.

¶ EYQVIDEM. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum. Secundo ex dicto infert. Tercio illatione restringit. Quarto illatione restrictionis assignat. Secunda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dum tamē. Quarta ibi, Quia nō sunt. Aretinus. **¶ CASVS.** Domine, dicatis mihi si placet, q̄ sunt cōmunia omniū? Ad hoc respōdet, Amice, certē naturali iure introductum est, quod cōmunia sunt omniū animantium hęc, scilicet aer, & aqua d' celo cadens, & mare: & per cōsequens litus maris, cū sit eius accessio. Vn de dico tibi, q̄ nemo ad litus maris prohibetur accedere: dū tamē a villis, & rōnumētis, & edificijs i litore positis se abstineat: quia huiusmodi villis, & edificijs non sunt cōmunia de iure gentiū, sicut est ipsum mare. Sed domine, dicatis mihi in quāto durat litus maris? Ad hoc respondet Imperator. Amice litus maris durat, quatenus hyemalis sūd' q̄ maximus est, excurrit. Et hęc dicuntur vsque ad illum fl. flumina autem. Franc. de Aret.

¶ Naturali iure. J. id est iure gentiū: quod est naturalis ratione indudū, vt ff. de iuri & iur. l. omne. §. q̄ uero. de quo hic loquitur: ut J. eo. §. singulorum. & in fi. huius §. nam iure naturali primauo, etiam alia essent cōmunia. Accur. **¶ Communia.** J. non tamen agitur communi diuidendo secundum Pla. nisi postquam facta fuerint occupantium. Et quod dicit omniū, scilicet vsu, non proprietate: vt prædixi.

¶ Profluens. J. id est de celo cadens. **¶ Mare.** J. ff. de iniur. l. iniuriarum. J. si quis me prohibeat. **¶ Et per hoc.** J. p. consequens, cū sit accessio maris: ar. J. e. §. si tamen. Sed contra. ff. ne quid in lo. pu. l. litora. ubi dicit litora esse populi Romani. Sed illud est verū quo ad iurisdictionē: verē tamen sunt cōia: vt hic ff. de quadrien. præ. l. bene a Zenone. secus i ripa fluminis q̄ nō est publica, licet flumen sit publicus: vt J. e. §. riparū. ibi, sed p. prietas. Et pōt esse rōga inundatio fluminis raro venit: & iō esse p. vitilitas in proprietate ripæ. At mare assidue inundat: vñ parua cēt vitilitas, nō ergo proprietates quærit: vt C. de bo. quæ lib. l. si. §. si. Acc. **¶ Villis.** J. ab alio ibi positis. & habet duas significationes. dicitur enim casa, vel insula quædam, in qua non habitatur, sed vel retia ponuntur, vel propter aquam illuc confugit, vel fructus reponuntur: ut hic, & ff. de usufr. l. arboribus. in prin. si uero ibi habitaretur, esset p. diu urbanum, ut infra de seruit. rusti. præ. §. prædiorum. Item dicit uilla congregatio hominum.

¶ Monumentis. J. quid sit monumentum, habetur ff. de religiois. l. ij. §. monumentum. **¶ Aedificijs.** J. scilicet alijs.

¶ Non sunt iuris gentium. J. id est cōmunia de iure gentium, sicut est mare, imo eorum qui ibi edificauerunt: ut ff. eo. l. instantum. **¶ Sicut est mare.** J. huic continua quod est J. statim. §. est autem.

¶ FLUMINA AUTEM. **¶ CASVS.** Domine, iam uideo quæ sunt cōmunia: dicatis mō mihi si placet, quæ sunt publica? Ad hoc respondet di. Amice, publica sunt oīa flumina perpetua: & similiter portus publici sunt. uñ dico tibi, q̄ ius piscandi in portu, & fluminibus omniū in cōmuni publicē patet. & sicut ipsa flumina publica sunt, ita & usus riparū ipsorum fluminū publicus est &c. & iō naues ad ipsas ripas applicare, & funes arboribus ibide natis religare, & onus aliquod in his reponere cuilibet liberū est, sicut p. ipsum flumē navigare. Sed quamquam dixerim tibi riparū usum publicū esse: secus tamen est i. p. prietas earū. Proprietas enim earū illorū hominū est, quorum p. diis adhærent. & eadem ratione proprietates arborum i ripis natarum eorundē est. & sicut ego dixi tibi de usu riparū, ita dico tibi, quod usus litorū omniū publicē patet, sicut usus ipsius maris unde cuilibet liberū est casam, id est domunculam ibi ponere, in quā se recipiat. Liberū est etiā cuilibet ex mari retia deducere, & ibidem siccare: sed certē p. prietas litorum nullius esse intelligit: sed eiusdē iuris sicut est ipsum mare, & q̄ subiacet mari, terra uidelicet & arena. & hęc dicuntur usq; ad illum §. uniuersitatis. Franc. de Aret.

¶ Flumina autem omnia. J. scilicet perpetua, ut Padus & Rhe-

cuique acquiruntur, sicut ex subiectis apparebit.

¶ Hęc quæ scribuntur hic, sunt cōmunia omniū, & ideo ad litus maris accedi pōt: dummodo abstineatur a villis, & locis ibi positis. hoc dicit. Aretin.

¶ Et quidem naturali iure cōmunia sunt omniū hęc, aer, aqua profluens d' t, mare, & per hoc litora maris. ¶ Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur. ¶ Dum tamen a villis, & monumētis, & edificijs abstineat: ¶ Quia non sunt iuris gentium, sicut est t mare.

¶ Flumina, et portus sūt publica. Et litus maris d' r, quāto plus extendi pōt. Aret.

¶ Flumina autem t omnia, & portus publica sunt: ideoque ius piscandi omnibus commune est in portu, fluminibusque.

¶ Est p autem litus maris, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.

¶ Vfus riparū publicus est, p. prietas uero illorū q̄, quorū prædij adhærent. Aret.

nus, quædam enim uat priuata, ut fossata in agris posita, quæ crescunt & decrescunt: quæ quandoque currunt, quandoque non: ut ff. de flu. & ne quid in flu. l. i. §. ij. & ff. eo. l. nemo. in fi.

¶ Onibus. J. nec qui fuit primo longo tempore piscatus, aliū superueniente repellere pōt. ut ff. de viu. l. i. si. nisi forte spatio xxx. an. ut ff. de diuer. & temp. præ. scri. si. quā. Vel secundum Io. intellige illā legē, si q̄quā. q̄n erat in possessione piscandi.

¶ Riparū quoque vsus publicus est iure gentium, sicut ipsius fluminis. Itaq; naues ad eas applicaret, funes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum est, sicut ipsum flumē navigare. ¶ Sed proprietates earum illorum est, quorum prædij adhærent: quæ de causa arbores quoque in eisdem natæ, eorundem sunt.

¶ Vfus litorum est publicus de iure gentium: sed proprietates eorum nullius est sicut ipsius maris. Aretinus.

¶ Litorum quoque vsus publicus est, & iuris gentium, sicut & ipsius maris, & ob id cuilibet liberum est, casam ibi ponere, in quā se recipiat: sicut retia siccare, & ex mari deducere proprietates autem eorum potest intelligi nullius esse: sed eiusdem iuris esse, cuius & mare, & quæ subiacet mari, terra t vel arena.

¶ Ea quæ mera uniuersitatis sunt singulis non concernunt. Aretinus.

¶ Illorum scilicet hominum quorum &c.

¶ Prædij adhærent. J. sed quid si via publica est in medio inter flumina & agrum? Respond. idem quod hic: ut ff. de acquirendo rerum dom. l. Martius.

¶ In eisdem scilicet ripis.

¶ Borundem. J. sed quid si piscator uult ligare, dominus uult incidere? Videt dominus pferendus: ut ff. de ijs qui sui, uel alie. iur. sunt. in fi. ibi, nec cuiquā &c. & C. de Iudeis. l. nemo. & ff. soluto matrimo. l. etia. §. licet. Sed contra credetur ff. de usu & habilit. l. i. & de usufruc. l. æquissimum. §. item Nerua.

¶ Litorum scilicet maris: ut sequitur.

¶ Publicus. J. eodem, §. & quidem. ibi, & p hoc &c. cōtra. So. dicit Pla. omnia cōmunia esse publica, & ecōtra, scilicet ratione quorūdam vsuum: ut ecce tam mare, quam flumina, & litora, & ripæ in vsu animantium sunt, & in bibendo, & in abluendo, & cōmorādo, & similia quæ exigat natura. Sed ius piscandi quod in his est, solum cōpetit hominibus, & retia siccandi, & quædam similia. portus tamē dixit esse publicos, non cōmunes. Sed Ioan. dicit nulla cōmunia esse publica, vel ecōtra. Ea enim dum sunt cōmunia, quæ cū sint in vsu omniū animantium, occupantibus conceduntur, ut lapilli, & gemmæ in litore maris: ut infra eod. §. item lapilli. & ff. eo. l. itē lapilli. Sed publica nō solum non conceduntur occupanti, imo interdita proponuntur ne qd in eis fiat. ff. ne quid in loco pub. & de flu. & de alijs tit. Præterea quo modo pōt esse, q̄ ait Pla. cum i diuisione supra posita, ueluti duæ species oppositæ, ponantur, cōmunia, & publica: ut s. in prin. Proinde q̄ dicit hic publicus, id est cōmunis, uel publicus, quo ad vsum cōmunem, non quo ad proprietatem.

ADDITIO. Cuius respectu uera sit opinio Ioan. Nam cōmunia sunt relicta sub suo iure naturali primauo, quo omnia erāt cōmunia nec in aliquo sibi ius gentium derogauit: cum propter eorum incomprehensibilitatem, in solius Dei dominio remanserint. Publica uero ueluti cōprehensibilia, totius populi de mundo p ius gentiū fuere applicata dominio.

¶ Iuris gentium. J. id est, de iure gentium.

¶ Maris scilicet vsus publicus est.

¶ Sicut retia. J. Hysteron proteron, id est, ordo conuersus: ut ff. eo. l. riparum.

¶ Eorum scilicet litorum.

¶ Nullius. J. scilicet hominis singularis: omnium autē sunt: & sic differt ab illo §. nullius. J. statim posito.

¶ VNIVERSITATIS. **¶ CASVS.** Iam dixisti mihi supra de cōmunibus, & publicis: dicatis mihi modo si placet, quæ sunt uniuersitatis? Ad hoc respon. Uniuersitatis sunt: quæ in ciuitatibus ad utilitatem, uel ad delectationem populi fiunt: theatra, & istadia, & similia, & si qua alia sunt cōmunia ciuitatum. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. nullius. Franc. de Aret.

Institur.

d. iij. Vniuer.

¶ appellere fm Bolog. in l. riparū. ff. e. sed idē est. Terent. applicat p. mū ad Chri fidei. Aeg. Perr. l. al. hærēt.

¶ al. maris, i. terra.

¶ Hęc est sing. s. d. na Pos. ad hoc q̄ via publica nō i. pedit i. cō. hærēt. hic est practica tabel lionū ponētiū pro cō. hærētis, & agros, qui sunt ultra uia publicam. Aeg. Perr. Questio. c. Et in hoc reddit utilit. propriet. Ide in fructib. ibi naicentib. Nec ob. l. iij. §. ne tñ, ff. de usufr. ga usus est cōis quāq; ad ea tñ q̄ hic i. textu ponunt, pu ta siccare retia, &c. Ang. Cōc. & publicū diff. runt.

d. Et tūc ue ra est opin. Pla. ut cōia dicatur pu lica, sed si q̄, nisi res p. p. tūc quā rūdā vlti.

Theoph. l. piscandi causa. D.

& pene.

a. Tu dic q̄ imō de iur naturalipri meo, quia q̄n impera totū placu it de iure gentiū intelligere, il lud expref sit: ut in §. riparum. & §. litorū. J. e. nec ob. arg. gl. quia ius gētium iuri natura li derogau it, quātū ad ats res, ats nō esset dīa inter cōe & publicum, fm oēs docto. hic. Villa. b. Dummo dōiūte q̄di scauerint, f. cū decre to p. roris, ats p quēli bet iure pu blico pro hiberi pos sunt fm An gel. hic.

Theatrum. Stadium. Hercules fuit bonus cursor. veluti. Gl. vnica circa principi. in ca. eū nūtiū. ex- li. ut latē uiz. & pictu- bus iducit hunc s. ad coadiuuā dum illud e. cum nun- tius. vbi di- citur, quod clerici pnt ferre testi- monium in causa suā ecclesiā. al. deest. & his simi- lia.

a. Vniuersitatis. & quæ etiam publica quandoque dicuntur, i. unius populi, ut C. de sacrosan. eccle. l. si. in prin. Sed aliter accipitur & e. s. flumina, uam lo qutor ibi de illo, quod est publicū omnī populorū. **b.** In ciuitatibus. & ciuitatum sunt. **c.** Theatra. & theatrae, id est, in principio, ut in arena Veronensi.

d. Stadia. & stadium ē octaua pars miliarij, quod Hercules curre- bat uno anhelitu, ut le- gitur in historiis. **e.** Similia. & quæ sunt ad delectationē popu- li, ut latē uiz. & pictu- bus iducit hunc s. ad coadiuuā dum illud e. cum nun- tius. vbi di- citur, quod clerici pnt ferre testi- monium in causa suā ecclesiā. al. deest. & his simi- lia.

f. Et si qua alia. & si- licet necessitatis causa facta, ut curia commu- nis, palatium, nauigiū, & sunt supradicta uni- uersitatis, dñio & vñ. Sed Pla. dixit vñ tan- tum esse uniuersitatis. Alia sūt quæ domino, & fructu sunt uniuersita- tis, nō usū, ut fundi ci- uilitatis, & serui, ut ff. de ius uoc. l. sed si hac. s. qui manumittit. & de verb. sig. l. iter publica, & de contrahēda emp. l. sed Celsus. s. j.

ADDITIO. Dicite ex mente doct. q. h. c. oia dicuntur uniuersita- tis, & quo ad dominū, & quo ad usum commu- nē, ut hic, & l. si. s. j. ff. quod cuiusq. uni. Est tamen differentia inter res uniuersitatis: quia quædā uniuersitatis ap- pellantur, & quo ad do- minū, & quo ad usum commu- nē, ut sunt thea- tra, & stadia. qdā uero sunt uniuersitatis, quo nec est in bonis hois ad bonis hois, ut singulis nec hoium i cō- muni, item nec redigi pōt i bonis alicuius, er- go debuit serponi sub mēbro nul- lius. Sol. q. aer sic i oi- bus, nec in nullius boni- nis, puenit scō nature, & iō cōis oib. appella- tur est, sed res sacre, scē & religio- sæ sunt dedica- te, scō ho- minū, & iō nō cōis, i nulli boni- nis appella- tesūt. Chri- stoph.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

RELIGIOSVM. **CASVS.** Domine, iam uideo quæ sunt sa- cra, dicatis mihi, q. sunt religiosi? Ad hoc rñ. Im- paror, Amice, religio- sa loca sunt in q. cor- pora mortuorū sepulta sunt. Religiosum. n. lo- cū unusq. q. p. sua uolū- tate facit, dum in locū suum mortuum infert.

ADDITIO. Hodie tamē de iure canonico regit authoritas episcopi. c. p. e. & si. ex. de cōse. ecc. uel alta. ista tñ ciuili religio sita ipe- diet loci alienationē, secūdū Ias. & Ang. hic. r. Mortuum. & locū- tum. uel saltē caput, cui imagine cognosci- mur. ut ff. de relig. l. cū in diuersis. in fi. Quid si partialiter caput est in diuersis locis? Rñ. illū esse religiosum, ubi est maior pars: ut ar. ff. de statu. ho. l. q. r. & j. de uulg. subst. s. & si ex di- sparibus. Si autē equali- ter, neuter: fm. Ioan.

ADDITIO. Et nota q. si pars anterior appa- reat, illa rāq. nobilior inspicitur. l. q. concla- ue. ff. de dāno. inf. Ang. s. Locū purum d. j. id est, qui neque sacer, neq. sanctus, neque religio- sus est. ff. de reli. & sump. fu. l. j. s. purus au- tem locus. uide glo. in c. abolendā. extrā de sepul.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Concor. c. cū oēs in glo. j. post me. ibi, ni- si rem con- cedant. ex- tra de cōst.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

Idē dī in c. pēcipim⁹, in prin. xij. qd. j. Sacre res aliqñ alienari pnt. Locus defi- nit esse sa- cer dupl. r.

¶ **SINGVLORVM.** ¶ Ista est secunda pars principalis huius et ita li, quæ diuidit in quinque partes principales. Primò, qualiter acquiruntur nobis res, quæ in nullius bonis sunt. Secundò qualiter acquiruntur ea, quæ sunt alterius, ex facto nostro, ex permissioe, vel fabricatioe. Tertio, quòdò vñsuctuarius, vel bonæ fidei possessor facit fructus suos, & quid cõtineat appella-

¶ Iste §. de clarat quò res acquiruntur iure gẽtiũ usq; ad tit. de vñsuctuarij. Aeg. Perr. & in testm istius §. vide per Fort. Garc. in l. j. §. ius naturale. nu. 34 ff. de iur. natur. & p. Derũ Florẽtinũ in l. possessio. nu. 56 de acq. pos. t. enim.

¶ atq; id est omnia.

¶ capiuñt. ¶ Quod in nullius bonis est id occupati concedit. & ad huc §. & sequentes remanet in culpa. si uerbo, alia tua ante si glo. extra de iur. & dñ. dato. ¶ al. uocin- ter est quæ ad feras. ¶ al. deest iure.

¶ Singulorũ autẽ hominũ, multis modis res sunt. Quarũdã em rerũ dominium nanciscimur iure naturali, quod (sicut diximus *) appellat ius gentiũ: quarundã vero iure ciuili. ¶ Comodius est itaq; à vetustiore iure incipere: palam est autẽ vetustius esse ius naturale, qd cũ ipso genere humano, rerũ natura p̃didit. ¶ Ciuiilia autẽ iura tũc esse ceperũt, cũ & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cõperunt.

¶ Fera bestię, volucres, et pisces sũt occupati, siue q̃s ceperit in suo fundo, siue in alieno: sed dñs fundi potest ingrediẽtẽ prohibere. Vbi autẽ animal captum euaserit, statim reuertit ad pristinum statum. Aret.

¶ Fera igitur bestię, & volucres, & pisces, & omnia animalia, q̃ in mari, cœlo, & terra nascũtur, simul atq; ab aliquo capta fuerint, iure gẽtiũ statim illius esse incipiũt. ¶ Quod enĩ tantẽ nullus est, id naturaliratione occupanti conceditur. Nec interest, feras bestias, & volucres utrũ in suo fundo q̃s capiat, an in alieno.

¶ Planẽ q̃ alienũ fundũ ingrediẽtẽ venãdi, i aut aucupãdi gratia, põt à dño, si is p̃guderit iure t̃ prohiberi, ne ingrediãt. ¶ Quicq; autẽ

em iura tunc primò esse cõperũt, cũ ciuitates condi. & magistratus creari, & leges scribi cõperũt. Et hęc dicunt usq; ad §. feras igit. Frac. a ¶ Diximus. sed ubi? Rñ. s. de iure natu. §. j. ibi, quod uero naturalis. Vel s. de iure nat. §. sed naturalia. Vel melius s. eod. §. & quidem. ADDITIO. Dic q̃ ista gl. uidetur approbare ultimã opi. hic positã in glo. sed illa non vñ vera, ut in §. j. in iur. q̃ vero. s. de iure nat. Ang. b ¶ Iure ciuili, q̃ vñscapione, arrogatione, successione, deportatione, monachatione, de quibus incipit dicere inf. de usufructu.

¶ Verustiore. §. sic ff. de iure immunita. l. semper.

¶ Rerum natura id est, Deus.

¶ Prodidit. id est statim cũ procreauit Deus gentes, statim fuit ius gentium. Accur. ADDITIO. Et potes exponere prodidit, id est a diuinitate inde proditus, id est adinuentus, ut j. si quadr. pau. fecit. di. in princ. Quandoque etiam proditus, id est datus. j. de act. §. huic autem ver. qua de causa. Et sic accipi in hoc loco, non esset ineptum.

¶ **FERAE IGITUR CASVS.** Domine, iam uideo, q̃ uultus tractat de iure gen. tanquã de vetustiore. dicatis ergo mihi, si placet, aliq̃ modũ acq̃rendi dominium, de iure gen. Ad hoc rñ. Iust. Amice, feras bestię, & volucres, & pisces, & oia animalia fera, q̃ in terra, & q̃ in mari, & q̃ in cœlo, i. in aere nascuntur statim cum ab aliquo capta fuerint, iure gẽtiũ occupati sunt, & hoc tali ratione. Mundi enim animalia fera, i nullius bonis esse intelligunt, & q̃ antẽ nullius est, id iure gen. (q̃ naturaliratione introducũt) occupati concedit. Nec interest quantum ad acquirendũ dominũ, utrũ q̃s huiusmodi feras bestias, & volucres in suo proprio fundo ceperit, an in alieno & hoc est verũ, nisi p̃ prohibitio dñi intrare volẽtes p̃cesserit. Nã q̃ in fundũ alienũ ingrediẽtẽ, uenandi aut aucupãdi gratia, poterit à dño prohiberi, ne ingrediãt, si dñs fundi eum p̃guderit. Sed po. Dñe iã uideo, q̃ p̃ occupationẽ huiusmodi ferarũ, & volucrũ acquirũt mihi dominũ, dicatis mihi, quãdiu durat mihi huiusmodi dñũ acq̃situm? Ad hoc rñ. Amice dico tibi, q̃ quicquid p̃dictorũ animalũ ceperis, tãdiu tuo dño subiectũ esse intelligit, quãdiu in custodia tua detinet, sed cũ tuã custodiã euaserit, & i pristina naturalẽ libertatẽ se receperit, in tuo dño esse definit, & rursus sicut prius occupati cõcedit. Sed dñe dicatis mihi, q̃n dicẽt se recepisse in naturalẽ laxitatẽ, uel libertatẽ? Ad hoc rñ. In naturalẽ laxitatẽ dicẽt se recepisse, cũ uel omnino cõspectũ oculorũ tuorũ euaserit, uel ita sit in cõspectu tuo, ut impossibilis sit eius persecutio. Vnde sup̃ tali quẽstione, apud ueteres multũ

fuit disputatũ, & quẽstio: Quidam venator, puta Titius, quendã ceruum vulnerauit, & mortale uulnus ei inflixit, ita quod ceruus vulneratus capi poterat. Nam in casu isto dubitat, utrũ dominũ cerui uulnerati, incontinenti post uulnus infixum, intelligatur Titio uulnerati acquiritũ. Et certẽ qdã veteres dixerũt statim post uulnus infixũ, huius-

modi ceruum vulneratum, fieri Titij vulneratis, & tãdiu in eius dominio uideri, quãdiu eũ p̃sequit. Et si Titius eũ p̃sequi defierit, dixerunt huiusmodi ceruum definire in dominio Titij esse, & rursus occupanti cõcedi. Alij vero non aliter putauerunt huiusmodi ceruum fieri Titij, quã si eum Titius ceperit. Sed domine, qdã dicitis vos fuisse per hoc? Certẽ dicitur fuisse. Nos posteriore sententiã, tanq̃ iustiorẽ cõfirmamus, ut uidelicet cetera demũ intelligat Titij esse, si Titius eum ceperit. Multa enim solent acciderẽ, impediẽta, ut Titius eum non capiat. Et hęc dicunt usq; ad §. apum quoq; Frã.

¶ Illud q̃ quãstio est, an si fera bestia ita vulnerata sit, ut capi p̃possit, statim tua esse intelligatur. Et quibũdã placuit statim esse tuam: & eouẽque tuam uideri, donec eã p̃sequaris. quod si defieris p̃sequi, definire esse tuam, & rursus fieri occupantis. Alii uero putauerunt, non aliter tuam esse, quã si eam ceperis. ¶ Sed posteriore sententiã nos confirmamus, quia multa acciderẽ solent, ut eam non capias. ¶ t.

¶ Apes, quæ in nullius bonis sunt, occupanti concedunt, & earũ fructus, sicut et aues, licet in aliena arbore capiant. Dñs tamen à principio ingredi prohibere põt. Et examen carum tuum est, donec difficilis non est persecutio. Aret.

¶ Apes, quæ in nullius bonis sunt, occupanti concedunt, & earũ fructus, sicut et aues, licet in aliena arbore capiant. Dñs tamen à principio ingredi prohibere põt. Et examen carum tuum est, donec difficilis non est persecutio. Aret.

¶ Apes, quæ in nullius bonis sunt, occupanti concedunt, & earũ fructus, sicut et aues, licet in aliena arbore capiant. Dñs tamen à principio ingredi prohibere põt. Et examen carum tuum est, donec difficilis non est persecutio. Aret.

¶ dño soli restituit, ut j. e. §. thesauros. Itẽ censura, ut s. e. §. nullius. Itẽ casu, ut in hereditate iacente, quæ vicẽ domini reprẽsentat, ut j. de stipul. fer. in princ. Itẽ culpa hominis, ut si ei iura seruũ egrotantẽ, ut C. de Lat. li. tol. l. j. §. sed scimus & etiã hic. Item iuris naturalis constitutione, ut liber homo, ut ff. de ver. obl. l. inter stipulantem, §. sacram.

¶ Nec interest. q̃ quod ad acquirendũ dominium.

¶ Venandi. aliud si causa requirendi fugitiuũ meũ, ut C. de fer. fugiti. l. j. uel glandis colligendẽ causã, ut ff. de gland. l. j. uel ut recipiã pecuniã q̃ ibi abscõdi, ut ff. ad exhi. l. thesauros. uel si uindemia q̃ emi, tollere me uenditor. ph. beat. ut ff. de act. emp. l. q̃ p̃ ñ dẽrẽ.

¶ Ingrediãt. qdã si post prohibitionem quid ceperit? Rñ. nō ficiẽt, ut C. de rei ven. l. si fundũ. & l. certũ. & facit j. e. §. apũ. uer. planẽ.

¶ ADDITIO. Dic istud uerum secundum Ang. si fructus fundi constabant in uenatione, aliã fecus, ut tenet gloss. l. i. diuus. ff. de fer. vrb. p̃zãd. & in l. iij. ff. de acq̃. rer. do. quãuis Porc. sequatur istã gl.

¶ In libertatem. id est, laxitatem, ut statim sequitur, ut ff. de acq̃. rer. do. l. naturalem. & l. Pomponius.

¶ Difficilis. id est, impossibilis. sic ff. pro socio. l. de illo. c. in gl. difficile. contra. ff. de iis qui deie. uel effu. l. iij. Accur.

¶ Persecutio. §. sic ff. de acq̃. pos. l. iij. §. Nerua.

¶ Illud §. sic ff. de acq̃. rer. do. l. naturalem. §. illud.

¶ Capi possit. §. considerata natura hominis & animalis, non diuina possibilitate: licet nec omnino facilitatem considero.

¶ Sed posteriorem. §. sic ff. de acq̃. rer. do. l. in laqueum.

¶ Accidere. licet enim probetur vnum, id est eam vulneratam non tamen sequitur, ut capi possit, ut C. de proba. l. neque naturales.

¶ Non capias. No. q̃ ip̃ciit quod euenire p̃t, sic ff. loc. l. si qdõmũ. §. idẽ q̃rit si lumpsus. & ff. ad Treb. l. Lucius. §. p̃e. & ad l. Fal. l. in quantitate. §. magna. & ff. ex quib. cau. ma. sed & si p̃ p̃orẽ. §. si feriz. & ff. de fer. rust. p̃r. l. q̃ sella. §. ij. & de dã. infec. l. q̃ bona. §. cũ inter. arg. tñ. ff. de pec. l. eo tẽpore. j. rñ.

¶ ADDITIO. Ibi euentus erat impossibilis cũ nihil esset in peculio fm Aug. uel nō erat ciuili, nec honestus, fm Christoph. de quo brocardo dic ut per Ang. Aret hic.

¶ **APVM QVOQVE CASVS.** Iustinianus in hoc §. p̃sequit materiã suã de prorsus feris. Et dicit q̃ natura apum fera est, i. non mansueta. unde apes si in arbore tua cõsederint, anteqũ à te in alueo tuo fuerint inclusẽ, nō magis intelligunt esse tuã quã uolucres, quẽ in arbore tua nidificauerint. vnde si huiusmodi apes in arbore tua cõ-

stituerint, dũ iij fidentes

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

Res dñ esse i nullius bonis septem modis.

a Scilicet cũ auctoritate iudicis, quã de facili p̃stabit. Sed in alia re p̃dita ita demũ

si dētes aliquis alius incluserit, ipse earum dominus efficietur, & etiā si huiusmodi apes antequā a te fuerint incluse, aliquos fauos i' arbo re tua, uel in fundo tuo fecerint, glibet eos eximere pōt: uerū tamen si re integra prouideris al. quē ingredientē in fundū tuū, poteris iure prohibere, ne fundū tuū ingrediat. Sed pone, quoddā examē, si immēsi tas apū euolauit de aluo meo, in quo a me fuerat inclusū: ego qro, quādiu dñio meo itelli gat esse subiectum? Ad hoc resp. si examē ex al uo tuo euolauerit, tā diu intelligit esse tuū, quādiu intelligit esse i' p'spectu tuo, nec diffici lis sit ei' p'secutio: alio quin si euasit cōspectū tuū, uel ita sit i' p'spectu tuo, ut difficilis sit eius p'secutio, occupati cō cedit. Et hęc dñr usq; ad illū s. pauonū. Frāc.

Alae duo significat.

Scādalum timendū est.

al. auolare.

sylluas.

al. ire.

Examē tri pliciter accipitur.

Animalia tria sunt genera.

Apum quoque fera natura est. Itaque apes, quæ in arbore tua confederint, antē, quā a te aluo includantur, non magis tuę intelliguntur esse, quā uolucres quæ in arbore tua nidum fecerint: ideoq; si alius eas incluserit, is earum dominus erit.

Fauos quoq; si quos effecerint eximere quilibet potest. Planē, integra re, si prouideris ingrediente fundum tuū, poteris eum iure prohibere, ne ingrediat. Examen quoq; qd ex aluo tuo euolauerit, eousque intelligitur esse tuum, donec in cōspectu tuo est, nec difficilis persecutio eius est, alioqui occupantis fit.

Animalia, quæ naturaliter sunt fera, sed per accidens mansueta, tandiu sunt nostra, quādiu retinent consuetudinem eundē, & redeundi. Aretinus.

Pauonum quoq; & columbarū fera natura est, nec ad rem pertinet, q ex consuetudine euolare, & reuolare solēt. Nā & apes idē faciunt, quarū constat ferā esse naturā. Ceruus quoque ita quidā māfuetos habēt, ut in syluam ire, & redire soleant, quorum & ipsorum ferā esse naturā nemo negat. In ijs autē animalibus, quæ ex cōsuetudine abire, & redire solent, talis regula cōprobata est, ut eousq; tua esse intelligātur, donec animum reuertendi habeant. Nā si reuertendi animum habere desierint, etiam tua esse desinunt: & sunt

esse intelligantur, ut j. proxi. s. itē fera. prfus. & in his habet locū alia regula, quia occupanti cōcedunt, ut s. c. s. ferz. & s. illud. & s. apum. & s. examen. Item fera naturaliter, sed accidentaliter mansueta, & in his obtinet hęc p'fens regula. & facit ad hoc ff. de acqui. re. do. l. naturalem. per totum. usque ad s. si.

occupantium. Reuertendi autem animum videntē desinere habere tunc, cum reuertendi consuetudinem deseruerint.

Gallina, & anseres domesticī tui sunt, etiam si conspectum tuum effugerint, & qui eas accipit animo lucrandi, furtum committit. Aretinus.

Gallarum autem, & anserum non est fera natura, idque ex eo possumus intelligere, q alie sunt gallinæ, quas feras vocamus, item alij sunt anseres, quos feros appellamus. Ideoq; si anseres tui, aut gallinæ tuę aliquo modo turbati, turbatę euolauerint, licet conspectum tuum effugerint, quocunque tamen loco sint, tui, tuę esse intelliguntur, & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum committere intelligitur.

Etiam si hominem liberū ex hostib. cepimus, de iure gentium noster fit, qui si exierit potestatem nostram, recuperat antiquam libertatem. Aretinus.

Item ea, quæ ex hostib. capiuntur, iure gentium statim nostra fiunt: adeo quidem, ut & liberi homines in seruitutem nostram deducantur, qui tamē si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint; pristinum statum recipiunt.

Inuentoris fiunt lapilli, & alia quæ in litore maris inueniuntur. Aretinus.

Item lapilli, & gemmę, & cetera, quæ in litore maris inueniuntur, iure naturali statim inuentoris fiunt.

ff. de ipensis in re. do. fa. l. omnino. Et excepta actione doli, dictū est. Item excipe quod est ff. de damno in fec. l. ex damni. in prin. Ac.

ITEM EA QUÆ CASVS. Domine, iam uidi qualiter dominium ferarū, & uolucrum singulis acquiri per occupationē. Nūq; plurium rerum dominū acqri pōt per occupationē de iure gent. Rñ. q sic. Nā ea quæ ab hostibus nostris capimus statim iure gen. nostro dominio acqrunē. & hoc intāt uerū est, ut liberi homines quos ab hostibus capimus, dñio nostro subiiciant, & in seruitutē deducant. si tamē nostrā potestātē euaserint, & ad suos corpore, & animo reuersi fuerint, pristinū statū libertatis iure postliminiū recipiūt. Et non solū supradicta iure gen. per occupationē acqrunē, sed & lapilli, & gemmę & cetera q in litore maris inueniunt, statim cum ab inuentore occupata fuerint, iure gen. quod naturali iure introductum est, inuentoris fiunt. Et hęc dicunt usq; ad illū s. itē ea quæ ex animalibus. Fran. y. q. Ex hostibus. ut quibus populus Romanus bellum indixit, uel ipsi populo Roman. ut ff. de capti. & postli. reuer. l. hostes. & ff. de uerbo. signi. l. hostes. & l. quos nos hostes.

Si euaserint, & animo, & corpore, ut ff. de capti. & postli. reuer. l. nihil. in prin.

Recipiunt. iure postliminiū, ut supra, quibus modis ius patri. pot. fol. l. si ab hostibus.

ADDITIO. Hodie tamen quantum ad personas non seruantur iura captiuitatis, & postliminiū, nisi quantum ad res.

Lapilli, & pretiosi, & quæ sit iter lapillos, & gemmas, & margaritas differentia, dic ut ff. le auro & arg. leg. l. & si non sunt. s. si.

Inueniunt. quæ tñ nō sunt aliquid, aliās ep, ut inf. eo. s. si. Acc.

Iure naturali. scilicet gentium, ut s. eo. s. singulorum. Ac.

Inuentoris. ita tamen si occupet, siue apprehendat, nō alis secundum

Desierint. & exteriora indicat animi secreta interiora. facit ff. de dil. edi. l. si tñ. s. ij. uñ uelut: Intima p mores cognoscim' exteriores. ADDITIO. Et hoc comprehendit si uiso domino, uel familiarib' si redeat ut solebant, nisi p aliquos dies hinc inde nō tamē si in syluis aberrass. nt, secūdū Ang. q. Gallinarū. & scilicet omnium, ut statim innuit. Vel die singulorum in specie.

Feras. ut phasianos. Accursius.

Anseres. scilicet domesticī.

Gallarū. scilicet domesticę.

Turbati. ut per vulpem uel miluū.

Qui lucrandi animo. ut habear penas, uel ouas, alias enim non committit furtū, nisi lucrati animus interueniat, ut ff. de fur. l. j. s. si. Sed nunq; d doli fit i uno ouo? Rñ. sic, si de dolo nō agi i re mini duobus aureis, ut ff. de dolo. l. si oleū. s. si.

Seq. Sed quare nō agi de dolo, cū agitur furti, ut hic? Rñ. agitur sit plerūq; & ita frequē tibus puniendū est, fm Ioā. ut ff. de pgl. aut fa cta s. si b. Et nō ex hoc s. q glibet actio ē p uno nummo dat, ut ff. de dam. inf. l. si p'prietat. in fin. s. rñ & ff. de eom. n. cū emanci. lib. l. j. s. illud. Sed fallit in casibus, ut ecce si modo tibi seruū, & tu eum alis, nō repetis a me ex p'fatis modicis, ut ff. de mol. l. i. rebus. s. possunt.

ff. de ipensis in re. do. fa. l. omnino. Et excepta actione doli, dictū est. Item excipe quod est ff. de damno in fec. l. ex damni. in prin. Ac.

ITEM EA QUÆ CASVS. Domine, iam uidi qualiter dominium ferarū, & uolucrum singulis acquiri per occupationē. Nūq; plurium rerum dominū acqri pōt per occupationē de iure gent. Rñ. q sic. Nā ea quæ ab hostibus nostris capimus statim iure gen. nostro dominio acqrunē. & hoc intāt uerū est, ut liberi homines quos ab hostibus capimus, dñio nostro subiiciant, & in seruitutē deducant. si tamē nostrā potestātē euaserint, & ad suos corpore, & animo reuersi fuerint, pristinū statū libertatis iure postliminiū recipiūt. Et non solū supradicta iure gen. per occupationē acqrunē, sed & lapilli, & gemmę & cetera q in litore maris inueniunt, statim cum ab inuentore occupata fuerint, iure gen. quod naturali iure introductum est, inuentoris fiunt. Et hęc dicunt usq; ad illū s. itē ea quæ ex animalibus. Fran. y. q. Ex hostibus. ut quibus populus Romanus bellum indixit, uel ipsi populo Roman. ut ff. de capti. & postli. reuer. l. hostes. & ff. de uerbo. signi. l. hostes. & l. quos nos hostes.

Si euaserint, & animo, & corpore, ut ff. de capti. & postli. reuer. l. nihil. in prin.

Recipiunt. iure postliminiū, ut supra, quibus modis ius patri. pot. fol. l. si ab hostibus.

ADDITIO. Hodie tamen quantum ad personas non seruantur iura captiuitatis, & postliminiū, nisi quantum ad res.

Lapilli, & pretiosi, & quæ sit iter lapillos, & gemmas, & margaritas differentia, dic ut ff. le auro & arg. leg. l. & si non sunt. s. si.

Inueniunt. quæ tñ nō sunt aliquid, aliās ep, ut inf. eo. s. si. Acc.

Iure naturali. scilicet gentium, ut s. eo. s. singulorum. Ac.

Inuentoris. ita tamen si occupet, siue apprehendat, nō alis secundum

Ista gl. reprehendit p docto, hic, q apū natura nō est adeo fera, quin meta ri possit, se cūdū Por. hic.

al. deest tunc.

fortuito casu. The.

Furti actio dat p modico, non autē actio de dolo.

Facit in poe. dec. in glo. ult. ubi dñr, q p una gallina fur tū cōmittit. post me gl. & gl. i. h. i. c. cū te. extrā de re iudic.

Hanc rō nē improbat Io. Fab. q. doli sit si ne furto, s. non est. dic ergo furtū esse impro bium, & ei' actionē cō petere de iure cōi: de dolo ac de iure spālī, cū sit qdā spēs reitō nis rescin dēs ea, q cō sensus parti tiū firmaue rat. l. j. ff. de do. ergo & arg. u. l. ei' militis. s. militia missus. ff. de re mil. An. c. Hoc ue rō in uacātib. ut hic, & l. si barba torā. C. de fideiuss.

Qd' nō pro statuto lo quētē d' eo q. inuenit bānitū. Irē i nō uacāti bus si possi dētis ani mus nō cō currat: als solo acqui runt alpo & u.

secundum Azonem. nā in superiori §. & in aliis præcedentib. de iis quæ per occupationem quærentur tractat: unde quod idem psequatur hic, vicinitas scripturæ innuit, ut ff. de test. l. hæredes. §. l. 3. & si non tam. & ff. de leg. l. si seruus plurium. §. fin. Et aduerbiū similitudinis, scilicet item, t. q. est in princip. §. aperte dat intelligere aliud esse in

† **Didio** itē, est reprobabilis præcedentium clausulā quod est uerū, si copulatiue ponat: scē si continuatiue. Aegid. Perr. a. l. gl. ap. l. ac. Bar. hic. † intellig. huius. u. id. p. Io. Hannibalē i. Rub. de usufructu. ff. nu. 19.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Attulerit.** Fallit in leporib. habetib. utrūque sexum. Terent. i. ut ipse lepus uend. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. idem scribit. Aeg. Perr.

† **Nata ex animalib.** nostris, nostra sunt. Aretinus.

† **Item ea** 2, quæ ex animalib. dominio tuo subiectis nata sunt, eodem iure tibi acquiruntur.

† **Per alluionē fluminis, id est, p incrementū latens, res nobis acquiruntur: non autem per vim ipsius terram euellentis, nisi radices arbores emiserint.** h. d. Aret.

† **Præterea** t. quod p alluionē agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Est autem alluio incrementum latens. Per alluionem autem id uidetur adiici, quod ita paulatim adiicitur, ut intelligi non possit, quantum quoquo momento temporis adiciatur. Quod si vis fluminis de tuo prædio aliquā partem detraxerit, & vicini prædio appulerit t. h. palam est eam tuam permanere. Planē si longiori tēpore fundo vicini tui hæserit, arboresque, quas secum traxit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore uidentur vicini fundo acquisitæ esse.

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

† **Insula nata i mari efficitur occupatis: secus si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina p modo latitudinis fundi, si est in medio, aliā est illius uicini prædio**

ADDITIO. Dic secundum Ioan. Fab. primo nec in factum datur, v. d. l. hoc amplius. §. ita demum. ff. de damno infect. nec obstat §. de arbore q. a. ibi. loquitur quādo fuit facta vnicio actus, siue factio hois, hic loquitur quādo fuit facta factio fluminis: & ideo cum quærit de flumine, hoc uidet satis rationabile, & fuit opinio antiquorū, sed opinio q. hic no. fuit Azo. quæ latius est æqua secū dum Angel. hic.

† **INSULA.** C. A. SVS Domine, ponamus q. aliqua insula nascatur in mari, dicatis mihi, cuius iuris esse intelligitur? Resp. si aliqua insula in mari nata sit (quod tamē raro accidit) occupati cōceditur. Nam ante occupationem nullius esse intelligitur. Sed licet dixerim tibi de insula, quæ in mari nascitur q. occupatis sit, secus ea mē est de insula in flumine nata. Nam in flumine insula nata, quod frequenter accidet solet, si quidem mediam partem fluminis teneat, communis est eorum hominum, qui ab utraq. parte fluminis prope ripam prædia possident: scilicet pro modo latitudinis p cuiusque fundi, quæ latitudo ppe ripam sit. Quod si alteri parti proximior sit, eorū est tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia possident. Quod si aliqua parte diuisum sit flumen, deinde infra vnitum agrum alicuius in formam insulæ redegerit, eiusdē permanet is ager, cuius & fuerat.

† **Alueus nouus efficitur publicus: sicut ipm flumē est, uetus uerō dñis fundorū p pinquorū concedit. Idem de nouo alueo, si flumen in antiquum redeat, Item inundatio fluminis non mutat dominium fundi.**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† **Quod si naturali alueo in vnuerfum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope**

† al. de c. latitudo.

† alia par. etc.

Insula tria signit. etc. Dic q. in flumē alia est naturalis ut Corsica & Sardinia, alia casualis ut acciderit in flumine sepe nascitur, in mari praro. Naturales insulæ sunt principis, nō in dñio pmoniali, si i dñio iurisdictionali: ut l. insulæ. ff. de iudi. & l. illiciteas. §. q. uniuersas. ff. de off. pre. sed & hac materia plenius videas hic p Ang. Pūbat lit. ram.

Incipit.

causa alterius apponatur, tunc neutrum alteri cedit, & vtrunq; possidet, ut ff. de vfu cap. l. rerum mixtura. §. quid ergo.

ADDITIONE secundum doc. q. nutrum possidetur communiter, sed quilibet de per se sic, ut no. in d. §. quid ergo. Aret.

a. q. Surripuit. §. si surripuit alius istis actionibus famosis non tenetur.

b. q. Et conditione. §.

f. furtiuam. uel sine ca.

ut ff. de codi. sine cau.

per totum.

c. q. Siue ipse. §. fur. nā

forte erat factor.

d. q. Extincta. §. quantum

ad dominium quod p-

didit dominus eius, &

ideo dicitur, quantum

ad eum extinguitur: qā

quādiu est inexta pur

puta, extincta ē, nec po

test uēdicari, sed agi po

test ad exhibendum, ut

exhibeatur, & post ven

dicit: ut ff. ad exhib. l.

gemma. & ff. de rei. vē.

l. in rem actio.

e. q. Possessoribus.]

veluti a pcedonibus &

male fidei possessorib.

ut ille fuit, ut hic. & §. d.

actioni. §. sic itaq. & ff.

vfu. quēmodmodū

cau. l. 6. in 6.

f. §. l. DVORVM.

q. Diuiditur principali

ter in duas partes. Pri-

mo quādo volūrate do

minorum, secūdo, quan

do casu sunt confusae.

Secunda ibi, Quod si

fortuito. Idē prima sub

diuiditur. Primo, quan

do eiusdē generis ma-

teriz confunduntur. Se-

cundo, quando diuersi

generis. Secūda ibi, §.

& si diuersi. Aret.

CASVS. Sed Domine Imperator, nūquid dominiū de iure gentium

adhuc pluribus modis acquiri poterit? Respon. q. sic. Nam per ci f i

sonem materiarum acquiruntur dominiū de iure gentiū. Si enim ma-

teriz duorum dominorū de voluntate, & consensu eorū cōsulē sunt,

totum corpus q. ex confusione materiarū refultat, utrique domi-

no commune fit, ueluti si aliqui vina sua cōfuderunt, aut massas ar-

genti, aut auri in aliquod vas cōfauerunt. Et ista sunt uera quādo ex

dem materiz confunduntur. Sed pone q. materiz sunt diuersae, nūqd

idem iuris est? Respo. q. sic. Si enī diuersae materiz cōfusae fuerint, &

ex illis materiz cōfusis aliqua species facta sit, ueluti ex uino Petri,

& melle Martini mulsū, aut ex auro Petri, & argēto Martini electrū

in hoc casu nulla dubitatio est, huiusmodi speciem, ex diuersarū ma-

teriarum cōfusione, de voluntate dominorū factam cōmune esse.

Sed pone q. diuersae materiz, uel materiz eiusdē generis fortuito ca-

su, & non interueniente voluntate dominorū, sunt confusae, nūqd

idem iuris erit? Respon. q. sic. Hoc tamē intelligo nisi materiz separa-

ri possint. Si enim separari possent, secus tūc esset. Et hęc dicunt vsq;

ad illud §. Quod si frumentum. Fran. de Aret.

f. q. Si duorum. §. acquiruntur dominium non solum specificatione, ut

§. e. §. cum ex aliena. & §. q. si. & accessione, ut §. e. §. si tamē. sed et cō

fusione, ut hic item immixtione, ut j. proxi. §. quod si frumentum.

g. q. Dominorum. §. bene dicit dominorum uoluntate. nam si unus do

minus fecit inde speciem, id est, mulsū, uel vas ex argento meo & suo

sua est iure specificationis, non communis, ut §. e. §. q. si partim. & ff.

de rei uen. l. idem Pomponius scribit si frumentum, §. j.

ADDITIONE. Hoc intellige bona fide, & suo nomine, ut uidistis in §.

cum ex aliena. §. e. per gl. ut hic. Angel.

h. q. Confusae. §. id est, simul fusae.

i. q. Electrum. §. genus est uasis, uel species metalli. & ad hoc ē ff. de

auro & argen. leg. l. pediculis. §. Neratius.

k. q. Idem iuris. §. ut sit commune, ut subiicit.

l. q. Placuit. §. si licet ut sit commune, nisi separari possit, ueluti si ex

ere meo, & plumbo, uel argento tuo species facta sit. quibus casib. se

parari pōt, & q. libet uendicari suū, ut ff. de rei uen. l. idē Pomponius

scribit sic frumentum, §. sed si plumbū. & ff. de acq. re. do. l. lacus. §. si.

c. 2. vbi dē

Succinū ef

se, de quo

in A po. Et

erat spēs ele

cur spēs ele

tri Arg. P.

qui dominus fuit purpure, aduer-

sus eū qui surripuit a, habet fur-

ti actionem, & conditionem, siue

ipse sit t, qui uelamentū fe-

cit, siue alius. Nam extincta res,

licet vindicari non possint, con-

dici tamē a furibus, & quibusq;

alijs possessoribus e. possunt.

q. Si materia eiusdem generis, uel diuersi

confundant ex uoluntate dñorum, efficiū

tur cōmunes: q. idem, si casu fuissent cō

fusae, alias secus. h. d. Aretinus.

q. Si duorum f. materiae ex vol-

untate dominorum g. confusae

sint, totum id corpus, quod ex cō

fusione fit, vtriusque commune

est: ueluti, si qui vina sua confude-

runt, aut massas argenti, vel auri

confauerint. q. Sed & si diuersae

materiae sint, & ob id propria spe-

cies facta sit, fortē ex uino, & mel-

le mulsū, aut ex auro, & argen-

to electrū, idē iuris ē. Nam & hoc casu commune esse spe-

ciem non dubitatur. Quod si for-

uito t, & nō volūrate domi-

no confunduntur, vel diuersae

materiae, vel quae eiusdē gener-

is sunt, idem iuris esse placuit i.

non videtur huiusmodi frumentum, per misionem cōmune esse. Sin-

gula enim grana in sua substantia remanent, & durat in dominio eius

cuius fuerant ante misionem. Nā in casibus istis quādo fit mīstio si-

ne dominorum uoluntate, non magis intelligitur frumentum cōmu-

ne esse, quam grex ouium cōmunis esse intelligitur, si pecora Titij,

tuis pecoribus pmista

fuerint. vñ si totū hu-

iusmodi frumētum re-

lineat a Titio, actio in

re aduersus Titium com-

petit, & iudex q. in hu-

iusmodi actioe cogno-

scet, & estimabit quantū,

& quale tuum frumen-

tum fuerit, & rāddēdū

frumētū, & eiusdē qua-

litas, uel eiusdem esti-

mationis tibi faciet re-

stituī. Et hęc dicuntur

vsq; ad illud §. cū in

suo solo. Fran. de Aret.

q. Quod si framen-

tum, diximus quādo

confunduntur, ita ut le-

parari nō possint, nūc

vidēdū est, quādo sin-

gula corpora i sua sub-

stantia durat: quo casu

dicuntur immisceri.

q. Communicata sunt. §.

& ideo locū habet cō-

muni diuidūdo actio,

ut ff. de rei uendi. l. idē

Pomponius scribit si

frumentum. ij. respon.

o. q. In sua substantia

durant. §. sed nungd

idem, si nostra uolunta-

te fuisset immista? Vi-

detur q. sic. nostra enī

contemplatio, uel uolū-

tas, non potest mutare

substantiam granorū,

quin semper discreta,

& diuisa sint a se inui-

cem, quod uidetur esse contra §. pcedentem. Sed resp. nō est mirū,

alias enim simile reperimus. nonne tēpus continuū est sui natura? cū

tēpus sit mensura motus primi mobilis, qui motus est vniformis, &

continuu, ut dicit Arist. in viij. phys. & tñ partes in ipsa cōtēplatio-

ne distinguimus, & assignamus, dicentes quoddam pzelens, quoddā

pzelitū, quoddam futurum. sic in granis frumēti dicimus, q. licet

eorum corpora sint discreta in suis terminis, cōmunia tamē ea pōssū

mus facere, ita q. aliqua non sit particula in tuo grano, q. tu non com-

municas mihi, nulla in meo, quam ego tibi non communicem, q. non

esset deficiente nostra uoluntate, sicut nec in tēpore distincto genera-

rentur hęc diuersitates nostra significatione, uel respectu deficiente.

p. q. Mistā §. quod fit per errorem, quo casu dominium non transiit, ut

ff. de eq. re. domi. l. si pcurator. uel ut melius pascatur, & facit j. ad

legem Aquil. in prin. vbi dicit, q. gregatim pascuntur. Sed cōtra ff. de

sol. l. si alieni. Sol. ibi speciale est in pecunia numerata, ut ibi dicit, ut

ff. si cer. pet. l. singularia.

q. q. Frumentum. §. nondum bona fide consumptum, tunc enim in fa-

ctum actio daretur, ut ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. §. si q. alienū uisū.

r. q. Pro modo. §. id est, mensura.

s. q. Competit. §. i. q. cuilibet tantū frumentum restituat, quātum fuit

suum quādo non apparet quod fuerit suum, & hoc ppter i pōssibi-

lem discretionem. ut ff. de vfu. l. vfu fructuariū. §. si in uiuariis. si autē

apparet qd cuiusq; fuerit, hoc iudex estimet, ut subiicit, secūdo Az.

& secūdo hoc dic quales, i. quod. & sic cuilibet sua grana restituatur.

Vel dic pxi. resp. arbitrio, & c. esse de eo, de quo est istud, §. qñ nō ap-

paret quod fuerit suū, & hoc innuit hoc uerbum. quale. nō enī dicit,

quod, sed quale, ut in qualitate officii uertatur, & quāritate, nō autē

in corpore, cū illud sit impossibile discernere, & sic pbatit qui dicit

fuura fuisse melius. Et nota triplicē esse differētiā inter hūc §. & su-

periorē. Species enī dicunt misceri, ut hic, materiz cōfundi, ut §. sed

p. contra. Item hic remanet eadē substantia, ibi nō. Itē confusa sūt

communia, etiam sine dominorum uoluntate, ut §. proxi. §. hic non.

q. CVN IN SVO. CASVS. Domine, Titius in solo suo edificauit

ex materia aliena. modo quēro quis sit dominus illius edificij,

utrum Titius qui edificauit, an ille q. erat dominus materiz? Ad hoc

resp. q. Titius edificator dominus est edificij. Cū enim in solo suo ex

aliena materia quis edificauerit, dominus edificij intelligit, & hoc

propter rationē iuris gen. quā dicitur. Omne quod in solo edificat,

solo cedit. Et quāuis Titio directum dominium edificij acquirat,

ille tamen q. dominus fuit materiz, dominus eius nō definit esse, sed

utile dominium retinet, sed tamen quādiu materia sua iuncta ē edi-

ficio, neque eam uendicare, neque ad exhibēdū, de ea agere pōt, &

hoc

† als deest,
ex.

† als deest,
solo.

9. Hiclimi-

3 Hic limita-
ta regula,
uerba præ-
riti tempo-
ris sunt ab
negatiua p
sentis; nam
hæc sequē-
tia, rōne p-
dict: ois ui-
tandæ, am-
pliant etiā
ad præter:
fm Porc.
Aeg. Perr.
Distinguit
duos §§.
‡ sed.

† psecutus.

† *profecutus.*

a Et quis si
possideat
malę fidei
existens, p
leu qędes.
ff. de usua.
cōueniē tñ:
q̄a dolo de
sit posside
re. l. is qui
dolo. ff. de
rei ven. Et
vendicabit
nō qđ vt
gl̄timeur,
sed ut in li
tem iu: et:
secundūm
Chrus. hic.

**Actio de ti-
gno iniun-
cto.**

b Nec ob-
stat. l. d. co.
i fi. ff. d. do
na. inter vi
rū & vxor.
q̄a ibi iure
tū: h. cve-
rō & iure
& volūtate
dñi ref. a.
gāre, f. dñi-
catū fuit.

¶ Cū in suo solo^a aliquis domum ext^a, aliena materia ædificauerit^b ipse intelligitur dominus ædificij: quia omne, quod solot in ædificatur^c, solo cedit. Nec tamen ideo is, qui materiæ dominus fuerat^d, definit^e dominus eius esse: sed tantisper^f, neq; vindicare eam potest, neque ad exhibendum^g de eâ agere, propter legem duodecim Tabularum^h, qua cauetur, ne quis tignum alienum ædibus suis iunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet, per actionem quæ vocatur de tignoⁱ iuncto. Appellatur neⁱ autē tigni, omnis materia^k significatur, ex qua ædificia fiunt. Quod ideo p̄sum est, ne ædificia rescindi necesse sit. ¶ Quod si si aliqua ex causa dirutum sit ædificium, poterit materiæ dominus, si non fuerit duplum iam consecutus^l, runc eam vindicare^m, & ad exhibendum ea de eâ agere.

¶ Qui in alterius solo de suis cementis
scienter edificat, perdit dominium: & do-
minus edificij efficitur ille, qui est domi-
nus soli. *Arcti.*

tor. si bona fide, aliis non imo tignum suum ve-
rem. s. tignum. 2. arg. a contrario sensu, vel
ponitur: et iurabitur in litem: ut ibi no. Ac.
in ipsa terra configit. Quid ergo de domo
necedit solo: ut ff. de acquir. re. do l. Titius. &
de edi. pri. l. item in fuis, & plantati s. qd
ut f. s. Titius. & s. qua ratio. unde ver-
tur, vel in edificatur: Omne solo cedit, radi-
ta hanc regulam est ff. de rerum diu. l. in ta-
ciali est.

bi edificatum in cōmuni omnium solo quod
 ppter eam: quod ideo cedit edificio, q
 titi: Christopho.
 causa edificacionis. sed ex alia causa potest
 rerum mixtura. §. Labeo. quę huic regulę
 terim.
 licet ut eximar, nisi mala fide fecerit: ff.
 num. et ff. de tigno iniuncto. l. 6. sed tunc non
 tur. et ff. de sol. i. quires. §. si. q. arbitrarę
 in li. iur. l. in actionib. et j. de act. §. pterea.
 q. lex quędam fuit: de qua dixi suprà, de
 pner Ac.

aditione tenetur & qui iniunctum habet,
iniuncti licet non possideat: sed altero fol-
de is qui deicet. uel effu. si uero. s. si d
et clam. l. competit. s. s. Sed qd si uelit ma-
re, quam duplex preflaret Ref. no audire
utilitatem hoc fuit statutum ut j. c. qd uide
pretor. & ff. de leg. i. l. cetera. s. si duob. Itē
item etiam contra cū qui bona die iniunxit
tradiuerit quidam b. Sed cōtra mala die in-
auxilia competitur rei uendicatio, itē ad
rem futura cōditiō, item hęc actio de tigno
aque. & ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi. & l. i. A.
ad hoc. ff. de uer. signif. l. tigni. & ad exhib.
de acq. re. do. l. adeo. s. cū in suo. Itē qd in do
ni caupona sine domūcula: ut subiciit, qd iō
ni. l. urbana pignora. Quidam tamen cōrā.
de tigno iniuncto. l. j.
o, & lapides.

1 ¶ Consecutus. hic est contra. ff. de tigno iniuncto. l. si. Sed ibi non est
eff. et fuit consecutus dum in: quia licet exegerit, non tamen percep-
pit adhuc duplum: ut arg. ff. de iis qui deie. vel effu. l. perceptionis.
m ¶ Vindicare. quia nulla temporis præscriptione obstat in rei vendi-
catione: ff. de rei ven. l. in re. §. si. q. nec prius agere noritur. C. d.

¶ Ex diuerso si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificauerit, illius sit domus, cuius & solum est. Sed hoc casu materia dominus proprietatem eius amittit: quia voluntate eius intelligiturⁿ esse alienata: utique si non ignorabat se in alieno solo ædificare. & ideo, licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest^o.

¶ Possidēs fundum alienum, in quo bona fide edificavit, potest expēsas edificij ope exceptionis retinere. Aretinus.

¶ Certè illud constat, si in possessione constituto ædificatore, soli dominus petat domum suam esse, nec soluat pretium materiæ, & mercedis fabricorum^p, posse eū per exceptionem^q doli mali repelli: vtique si bonæ fidei^r possessor fuerit, qui ædificauit. Nam sciens alienum solum esse, potest obijci culpa. & ædificauerit^s temerè in eo solo, quod intelligebat alienum esse.

¶ Infirmum vel plantarū est illius, cuius est solū, ubi inserit, si ibi radices egerit. Idem si in duobus solis: quia est cōmune. Aret.

Ant, q si edificatore cōstituto in possessione
mā suā esse, & nō soluat pretium materiæ,
ritur p exceptionem doli mali: repelli: & hoc
possessor. Nā alias si ipse contra dominum u
nus cōtra esse: rēptione, eo replicationis
num fundum esse, pprā culpa obici pōt, ui
uit in eo solo quod intellexit alienū esse: &
non habebit. Et hęc dicuntur usque ad illū
q intelligitur esse. Cōdantiuq. l. si quis

h n i n e n t i g t u r . i c c i n e f i n . p r i u a . i n i s c o
o . N o n p o t e s t . i c q u e a l i e n a t a e s t , n o n p o t
c . f r e i . u e n . l . i n f i . S e d i b i e x a l i e n a m a t e r
h i c d e s u a i n a l i e n o . Q u a r e , d i c , a u t d e m e a n
& t u n c p l a n u e s t . a u t d e a l i e n a i n m e o : u r i
n o , u r h i c , a u r d e a l i e n a i n a l i e n o : u r i d i l . c o
p . F a b r o r u m . f i d e s t , m a g i s t r o r u m d e l i g
f i c a t o r u m e p s l e l a f i s t o . I t a l i a n u

q ¶ Per exceptionem. 3 que locum habet v
ceptionem locum habere, siue alia cōpetat, s
l s. & generaliter. & ar. 7.e. §. litera.

r ¶ Bonæ fidei. 3 scilicet ab initio, & ex p
Nam si antequam edificet, sit bonæ fidei: &
eligitur quedam media via, ita ut neq; ut ma
ut bona fidei expensæ congruas, & permittat

ut bonę nūc expensas conuerteret. q̃a permittit
uen. l. Iulianus lib. viij. Digestorum scribit, f. 1.
gratia. & facit ad hoc ff. de mino. l. intra utile
s. ¶ Aedificauerit. & cum de nouo edificat. E

dic. dum impendit in rem alienam. aut suo, a
loquitur ille tit. de neg. gest. & ff. & C. eo. rit.
gratia: & tunc ex fructibus deducit: alias n
us ff. sol. matr. l. fructus. & ff. famil. l. fund.

uandq̃ & tunc aut de nouo faciēdo, aut nō. I habeo exceptionem, nō a t̃i onem. scūdu Ioh̃ñd̃. I. in ar̃e. & ff. de do. ma. excep. l. Paul.

bat:& ē p co. ff. de pet. her. l. hereditas. §. i. &
C. de rei uel. l. 2. & l. domū. Sed ibi ipso gestu n
q̄ neceſſe habuit facere: unde actionē dabat.

e.& facit et pro e&n.de rei.ue.l.iunptus.&
de peti.hęr.l.plane^d. Si uero mala fide,tūc r
cōseruo:ut hęc.nā neminē mihi uolui oblig
iud ciū secundū Io.fed M.etiā dabat negotio

de ne. ge. l. fi pupilli. §. sed & fi qs. Sed ibi no
& p eo facit C. de rei. uen. l. 3. Sed ibi loquit.

an excep. l. 15. fi. Aliud
ergo si mala fide iniun-
xto, q̄a tūc ageſt potuit
unde xxx. an. reſp̄ſit à
rei uēdicatioe t̄ aut C
de p̄ſcri. xxx. an. ſicut.
ADDITIO Quam
comēdatō nō ex ſua
mala fide, 13 ex negligē-
tia nō preſentis cōſeg-
utalis eſt abſurdū.
ſecūdū omnes doc. hic.
TEXTUS DIVERSUS
CAVS. Dicit Iu-
ſtin. q̄ ex diuerſo ſi q̄s
alieno ſolū ex ſua ma-
teria domū ēdificauit

rit, dominiū illi' fit cuius est solum. S; certe in hoc casu secus est, q̃ in p̃dīto. o. nam dominiū materię proprietatem eius amittit: nā uolūtatē ei⁹ materia i alienata intelligit. & hoc est uerum si nō ignorat se i alieno solo edificare. & iō licet postea domus diruta sit, materiā eamē suā uolūtatē alienatam uendicare nō poterit. Sed pone, q̃ ille q̃ in alieno solo, bona fide ex sua materiā ēdificauit, sit in possessione illius ēdificij, & dominus soli ab eo uendicet ēdificium: quid iuris ē in casu isto? Ad hoc r̃s.

Amice, ce te illud con-
domines foli petat do-
meredes fab-oru, pote-
ueru si fuerit bonu fidei
indicat excipiat, domi-
iuuabit. Sciendi eni alie
telicet q. temere qdifica-
h beneficium retentiõis
si Titius. Fran. de Arct.

rra quem. Ac
 t uendicari. Sed contrā
 a, & i alieno ædificauit:
 ateria, & i meo edificio:
 xi. §. aut de mea in alie-
 traria continetur.
 amine, uel murorum. sic
 Aedificari
 pōt quadr
 pliciter.
 Impēz in
 alienis ne-
 gotiis fāē
 quatrecu

perant.
c Est tñ dñt
feretia fm
Ange 93 B

affactio cum edificauit:
 ū edificat. malę fidei sit:
 de fidei puniatur: neque
 possessor ū

itur abrahā: ut n. de rei
in aliena. q̄ est huic con
s. uendentib.
ut hec plene sciantur,
deducit ex
p̄sas, si fru
ctus nō ex
rāt. sed ho

Si meo: tunc aut fruſuū
illu fruſu intelligit:

ut s. pxi. 5 & ff. de condi.
ed M. etiam actione da

ff. si pars her. per. l. si &
gotiū suit hereditariū:
sed Io. contra. ut dictū
est de ac. em. l. si & ff.

re: ut ff. cōmuni di. i hoc
rū g est. actionem, ut ff.

mine alieno gerebat. Itē
qñ ex aliena materia, &
in alieno.

In alieno impeditur, ut ibi plene notatur. Si uero in rescindendo, aut bona fide, & tunc necessarias, & utiles p' doli exceptionem. uoluptarias, per abrahonem seruamus: nisi dominus uellet tantum dare, quantum posset habere, his ablatis, & corrasis: ut ff. de rei uend. l. i. fundo. Si uero mala fide, necessarias per officium iudicis, cum tamē possideo. utiles p' abrahonem conferuo: uoluptarias, nullo mō: ut C. de rei uend. l. domum. Hinc est quod dixit Bul. hic q' expensas repetam quandoque per a. i. per a. tionem, ut ff. de negot. gest. l. si pupilli. §. sed & quis. Item & per, e. id est, per exceptionem: ut hic. Item & per o. i. per officium iudicis, ut per l. C. de rei uend. l. domum. ut modo diximus. Et hanc rei uendicatione locū habent. In petitione uero hereditatis bōz fidei possessor seruat omnes: at malz fidei possessor necessarias & utiles per officium iudicis, alias p' exceptionē doli, re existente meliori in qua facta sunt: uoluptarias uero abradit: ut ff. de pet. h. re. l. plane in ceteris.

¶ SI TITIUS. CASVS Domine, Titius eradicauit plantam Mæuij, & illam in solo suo plantauit, quod quæro à uobis, quis censetur dominus illius plantæ. Ad hoc respondit. Si Titius plantam Mæuij in solo suo plantauerit, ipsius Titij planta efficiet.

Et similiter in casu conuerso, si Titius suā plantam in solo vicini plantauerit, dominium plantæ vicino acquisitum intelligitur. Et hoc est uerū in utroque casu, si planta radices egerit. Inā ante emissionem radicū, eius permanet, cuius ante fuerat. In tantum autem ex eo tempore ex quo plantæ radices emisit, p' plantas ipsius plantæ transfertur: ut si arbor Mæuij in terram Titij radices egerit, arbor per emissionem radicū intelligitur esse Titij. Ratio enim naturalis non permittit, ut arbor alterius esse dicatur, quam eius in cuius fundum radices egerit, unde arbor prope cōfinium tuorum fundorum posita, si in vicini fundum radices emisit, per emissionem radicū communis erit. Et hanc dicuntur vsq' ad illum. §. quia ratione.

¶ Commutatur. Iste uidetur nō commutari, cum primo domino rei uendicatio detur, ut ff. de rei uend. l. si frumentum. §. de arbore, quæ contra. Sol. licet ibi dicant Varus & Nerua, damus. non tamen sequitur ergo nos damus, uel damus de ælimatione, sed non de planta. ut diximus. §. e. §. plane si longiori tempore.

¶ ADDITIO. Et hæc ultima communiter approbatur per l. i. rem. §. item quæcunque ff. eo. de rei uendi Christopho.

¶ Radices. omnes, & d. ff. de rei uendi l. i. in rem. §. item quæcunque ff. eo. de rei uendi Christopho.

¶ Dicamus. §. i. mo uidetur eius in cuius fundo originem duxit, ut ff. arb. sur. ex. l. si plures. §. si. Sol. hanc corrigi illam. Vel dic, ibi poterat uiuere arbor ex fundo primo, hic non. Vel efficitur Titij p' parte, sci. licet ut hic, non in totum, ut ibi.

¶ Ratio. §. facit ff. eodem, scilicet de acqui. rerum domi. ladeo. in fin. & l. seq. & l. quia ratione.

¶ Radices. pro parte.

¶ QUOA. RATIONE. CASVS Domine, Titius seminauit frumentum in solo vicini. modo quæro quis intelligitur esse dominus illius frumenti? Ad hoc ref. Amice, eadem ratione, qua diximus q' plantæ, quæ in solo alterius radices egerunt, solo cedunt. eadē ratione frumenta, quæ in alterius solo seminata sunt, solo cedere intelliguntur, & per consequens domino soli iure accessionis acquirunt. & sicut sup. diximus, q' ille q' i alieno solo ædificauit, si dominus soli ab eo uēdicet

ædificium, tueri se poterit aduersus dominam uendicantem per exceptionem doli mali, nisi pretium materiæ, & impensas in ædificio factas dominus para tus sit ei refundere, ita q' in alieno fundo bona fide, suis impensis seminauit, si dominus fundi ab eo uendicet frumentum, eiusdem exceptionis auxilio tutus esse poterit. & hæc dicuntur usque ad illum §. Literę quoque.

¶ Cedunt, ac solo. Cedere solēt, ea quæ inædificantur, aut inserunt. Ideoq; si in chartis, membranifve tuis carmen, uel historiam, uel orationē Titius scripserit, huius corporis p' nō Titius, sed tu dominus esse uideris. Sed si a Titio petas tuos libros, tuasue mēbranas, nec impensa scripturæ sol uere paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali, utique si earū chartarum, membranarumue, possessionem bona fide nactus est.

¶ Tabula cedit p'stura: sed si dominus possidet p'sturam, tunc p'stor tenetur pretium tabula soluere. Aretin.

¶ Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam p'icturæ cedere: aliis uidetur p'icturam, qualiscunque sit, tabulæ cedere. sed nobis uidetur melius esse tabulam p'icturæ cedere. Ridelicet enim p'icturā Apellis, uel Parrhasij, in accessionem uelissimæ tabulæ cedere. Vnde si a domino tabulæ imaginem possidente, is, qui pinxit, eam petat, nec soluat pretium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali sub moueri.

¶ At si is, qui pinxit, eā possideat, consequens est, ut utilis, actio domino tabulæ aduersus eum detur: quo casu si non soluat impensam p'icturæ, poterit per exceptionem doli mali repellī, utique si bonæ fidei possessor fuerit ille, qui p'icturam imposuit.

¶ Illud enim palam est, quod scriptor habet reddito libro. Respondeo sic, si bonam fidem habuit, actionem dico, scilicet in factum, ut ff. de rei uen. l. in rem. §. item si quæcunque, si malam fidem habuit, non habet actionem, quia nec exceptio nem habet, ut hic. Sed cum hodie pretiosior sit scriptura, quam charta nunquid miratur hoc, Respondent quidam ut Azo, quod sic: Non quod non, arg. C. de testa. l. sancimus. & C. de appel. l. precipimus. in fi.

¶ Prinxerit. siue bona fide, siue mala fide, secundum Pla. nos contra, quia bona fide, ut j. e. §. ibi, utique, &c.

¶ Tabulam. quid b in marmore: Respon. contra seruari forte. Arg. tamen contra j. de test. §. pe.

¶ ADDITIO. Sed ibi loquitur in re separabili à materia, hic secus. Et ideo non actionem, sed exceptionem habet per istum tex.

¶ Cedere. ff. de rei uend. l. in rem. §. sed id quod in charta, contra. So. hanc corrigi illam. Vel distingue t an pretiosior sit illa scriptura, quam tabula, secundum P. qui ait locum habere quod hic dicitur, si p'ictus est homo, non uisus, bono colore, non atramento.

¶ Apellis uel Parrhasij, p' propria nomina p'ictorum.

¶ Eam petat. scilicet directa rei uendicatione, ut & acqui. re. do. l. quia ratione. §. sed non ut literæ, secundum Azo.

¶ Utiles actio. in rem non directa, quia d. sit dominus esse, & sic esse ius locis, mirabile, q' non dominus à domino uendicat sic contingit alias in p' uelissiana, in quibusdam casib. ut not. j. de actio. §. aliz.

¶ Imposuit. hoc mirabile contingit hic, quod conditio possidentis est deterior quam petentis, alias contra ut j. de interdi. §. commodum.

¶ Sed ibi loquitur in re separabili à materia, hic secus. Et ideo non actionem, sed exceptionem habet per istum tex.

¶ Cedere. ff. de rei uend. l. in rem. §. sed id quod in charta, contra. So. hanc corrigi illam. Vel distingue t an pretiosior sit illa scriptura, quam tabula, secundum P. qui ait locum habere quod hic dicitur, si p'ictus est homo, non uisus, bono colore, non atramento.

¶ Apellis uel Parrhasij, p' propria nomina p'ictorum.

¶ Eam petat. scilicet directa rei uendicatione, ut & acqui. re. do. l. quia ratione. §. sed non ut literæ, secundum Azo.

¶ Utiles actio. in rem non directa, quia d. sit dominus esse, & sic esse ius locis, mirabile, q' non dominus à domino uendicat sic contingit alias in p' uelissiana, in quibusdam casib. ut not. j. de actio. §. aliz.

¶ Imposuit. hoc mirabile contingit hic, quod conditio possidentis est deterior quam petentis, alias contra ut j. de interdi. §. commodum.

¶ Sed ibi loquitur in re separabili à materia, hic secus. Et ideo non actionem, sed exceptionem habet per istum tex.

¶ Cedere. ff. de rei uend. l. in rem. §. sed id quod in charta, contra. So. hanc corrigi illam. Vel distingue t an pretiosior sit illa scriptura, quam tabula, secundum P. qui ait locum habere quod hic dicitur, si p'ictus est homo, non uisus, bono colore, non atramento.

¶ Apellis uel Parrhasij, p' propria nomina p'ictorum.

¶ Eam petat. scilicet directa rei uendicatione, ut & acqui. re. do. l. quia ratione. §. sed non ut literæ, secundum Azo.

¶ Utiles actio. in rem non directa, quia d. sit dominus esse, & sic esse ius locis, mirabile, q' non dominus à domino uendicat sic contingit alias in p' uelissiana, in quibusdam casib. ut not. j. de actio. §. aliz.

¶ Imposuit. hoc mirabile contingit hic, quod conditio possidentis est deterior quam petentis, alias contra ut j. de interdi. §. commodum.

a ¶ Pignore. 3 quod sic intelligo, si placeat venditori aliud quā pretium accipere, alias non ut ff. si certum pe. l. 2. §. j.
b ¶ Dato. 3 poterit ergo uēdicare uenditor rem, scilicet si nō fuit de pretio satisfactum: ut ff. de tribul. pcuratoris. §. sed & si dedit mercedem. nisi emptor tunc pretium offerat: ut ff. man. l. diligenter. §. j. in fi. & ff. de precario. l. ea quæ.

c ¶ Lege xij. tabularum. 3 quæ est ius ciuile: ut ff. de iust. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur. h. solum gentium.

d ¶ Iure naturali. 3 sic dictum, quod naturali ratione inductum fuit: ut ff. de iure na. §. qd vero. & §. sed naturalia.

e ¶ Vendit. 3 & tradidit.

f ¶ Fidem emptoris. quid si dedit dē ad sol uendum? Resp. si facta solutione uendicat, secus si lo. b. ut C. de pac. inter ep. & uen. l. cōmissoriz. potest tamen cō tradici: quia aliud est simpliciter dē soluciōi statuer, aliud pāctū legis cōmissoriz. t. ponere.

g ¶ Item qd si simpliciter tradat? Rñ. videt sequi fidem, nisi contra pbeatur, ut quia forte dicebat emptor presentē se habere pecuniam, ut arg. ff. de pig. ac. l. 2. Et ar. ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed si dedit.

h ¶ Emptoris fieri. 3 nisi i casib. ut ff. de iure h. l. si pcurator. §. fin. & ff. de rei iud. l. a diuo Pio. §. sed si emptor.

i ¶ Nihil. 3 quod enī quis per aliu facit, ipse facere videtur, ut ff. de vi & vi ar. l. j. §. dicitur se & j. de iniuri. §. non solum. & ff. de iniuri. litem apud. §. fecisse.

k ¶ Permissa sit. 3 uel ab ipso domino, uel ab alio domini voluntate.

l ¶ Libera. 3 secus in generali procuratore qui non habet liberā: ut ff. de procur. l. procurator cui. & l. procurator totorū. sed M. distinguit inter procuratorem totorum bonorum ut ibi, & vniuersorū, ut hic.

ADDITIO Dic plene per Bar. in l. procurator cui generaliter libera. ff. de procura. & quando, & quomodo dicitur libera cōcessio, vide ibi Bartol. Ange.

INTERDV. ¶ CASVS. Dixit supra quod non solum traditione transfertur dominium, sed etiam quādoque sine traditione nuda voluntas domini sufficit ad dominium rei suæ transferendū, ueluti si Titius aliquā rem tibi accōmodauit, aut locauit, aut apud te deposuit.

Nam si præterea eandem rem tibi uēdiderit, uel donauerit, aut deus nomine dederit, quamuis eam re ex causa uenditionis, aut donationis uel dotis tibi non tradiderit, eo tamē ipso quod ipse parū huiusmodi rem tuā esse, statim per eum dominium eius tibi acquirit, ac si eo nomine tibi eam tradidisset. & idem contingit in alio casu. Nā si quis uendiderit tibi merces in horreo suo depositas, & clauus horrei tibi emptori traditæ sunt, dominium tibi mercurium acquisitum intelligit.

Et non solum uoluntate transfertur dominium, quādo habet uolūtatem transferendi in personam certam, sed etiam aliquādo uolūtatem domini sufficit ad dominium rei suæ transferendum in personam incertam: ut in tali casu, Prætores, uel consules quando missilia, id est, autum uel argentum in uulgu proiciunt, ut multitudinem populi ad huiusmodi missilia cōcurrente, libere possint pertrāsire, licet ignorent quantum quisque acceperit, tamen quia uolunt quæque esse dominum eius quod acceperit, statim accipientem dominū efficiunt.

Et eadē ratione uerius esse uidetur, si aliquis rem per derelictū a domino habitam occupauerit, statim ipsum occupantē dominū fieri. 3 domine, dicatis mihi, quomodo dicitur quid haberi per derelictū? Ad hoc resp. Amice, illud pro derelictū habetur, quod dominus tali intentione abiicit, ut illud amplius in numero rerum suarū esse nolit, & ideo statim cum abiicerit, dominus esse desinit, unde cū in nullis bonis sit, de iure gentium occupanti conceditur. Sed & alia causa, piciendi res est: ut quando in tempestate maris caui exonerande nauis eiiciuntur, & idcirco in huiusmodi rebus eiectis aliud ius statuitur.

Nam huiusmodi res in tempestate maris eiecte remanēt in dominio eorum, qui eas eiecerit: quia uerū est dominos eas non eo animo eiectisse, ut amplius eas non haberent, sed quo magis ipsi cū nauē exone-

tium soluerit, uel alio modo ei satisfecerit, ueluti expromissore, aut pignore dato, quod quantum cauetur lege: & duodecim Tabularum, tamen recte dicitur, & iure gentium, id est, iure naturali id effici. ¶ Sed si quis, qui uendit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est statim, rem emptoris fieri. ¶ Nihil autem interest, utrum ipse dominus tradat alicui rem suam, an uoluntate eius alius, cui eius rei possessio permittitur sit, Quia ratione, si cui libera vniuersorum negotiorū administratio permittitur fuerit, ad dominum, isq; ex his negotiis rem uendiderit, & tradiderit, facit eam accipientis.

¶ Ex uenditione rei, quā prius quis commodauerat, transfertur dominium in commodatarium sine noua traditione. Aret.

¶ Interdum etiam sine traditione, nuda voluntas domini sufficit ad rem transferendam: ueluti si rem, quam tibi aliquis commodauerit, aut locauerit, aut apud te deposuerit, postea aut uendiderit tibi, aut donauerit, aut dotis nomine dederit. Quamuis enim ex ea causa tibi eam nō tra-

diderit, eo tamen ipso, quod patitur tuam esse, statim tibi acquiritur proprietas perinde, ac si eo nomine tibi tradita fuisset.

¶ Per traditionē clauium uidetur traditum dominium mercurium uenditarū. Aret.

¶ Itē si quis merces in horreo depositas uendiderit, simul atque clauus horrei sui tradiderit emptori, transfertur proprietatem mercurium ad emptorem.

¶ Missilia, & alia habita pro derelicta, sunt occupantis. Aretinus.

¶ Hoc amplius, interdum & incertam personam collata uoluntas domini transfert rei proprietatem: ut ecce prætores, & consules, quum missilia iactant in uulgu, ignorant quid quisque eorum sit excepturus: & tamen quia uolunt, quod quisque exceperit, eius esse, statim eum dominum efficiunt.

¶ Quia ratione uerius esse uidetur, si rem pro derelicta a domino habitam occupauerit quis, statim eum dominum effici.

¶ Pro derelicta autem habet, quod dominus ea mente abiecerit, ut id in numero rerum suarum esse nolit: ideoque statim dominus eius esse definit.

¶ Simul atque, id est, statim postquam ut s. e. §. ferz. & j. de emp. & uen. in prin.

¶ Clauus. 3 aliter de consuetudine Daciz, quia cum aliquis uult le-

gare, uel dare fundum ecclesie, sumit parū terræ in panniculo, & ponit super altare, & ita transfert dominium: extra de consuet. c. 2. Est tamen casus mirabilis, in quo sine omni traditione, sed sola uolūtate transfertur possessio, & domini ipso iure: ut C. de don. l. quicquid ubi retentio usus fructus in re donata inducit traditionē possessionis, & domini, per quamdam iuris fictionem. Item si reliquæ ecclesie, ut ciuitati hæreditas, uel legatum, uel ei res aliqua donetur, aut uendatur, statim dominium transfertur sine possessionis traditione. C. de sacro san. eccle. l. ut inter diuinum.

¶ Transfert proprietatem, & possessionem. Et quod dixi de proprietate, uerum est, si dominus est tradēs: alias causam præstat uicariendi. si hæc sunt coram horreo, & hoc propter præsentē uisionē reitæ ff. de contrahen. ep. l. clauibus. & de acq. pos. l. j. §. si iusserim. Et sunt hæc in arg. ut si uendam equum, quem tradam per frenū, uel capistrum, ut dominium transeat. Accur.

ADDITIO Sunt multi casus in quibus res non apprehendit, & tamen possessio transfertur. Per solum uisum: ut ff. de acquirenda pos. l. p. meo. §. si uenditorum. Per uenditionem rei commodatæ, uel depositæ: ut supra eodem. §. interdum. Per traditionē clauium: ut hic. Per traditionem instrumenti: ut l. j. C. de don. Per conductionē de re propria factam, scilicet quando quis etiam rem suā uult possidere nomine alterius. Vide uersus, Visu, siue rei mutuatæ uenditione, Clauibus & chartis, mea si conduco scienter, Quamuis non aliter def. possessio transeat. Vide tu canonistam notata in c. ex literis. in gl. f. extra de consue. uide etiam gl. in uerb. nuda. §. interdum. §. e. q. p. hac materia allegationes posuit sufficientes.

¶ Hoc amplius. 3 scilicet est hic quā s. in alio casu, quia s. semper in personam certam, hic in incertam.

¶ In incertam. 3 Reg. contra j. de leg. §. tutor. Accur.

¶ Missilia. 3 sic dicta quia in populum mittuntur, siue piciuntur, ut illac corrente multitudinem possint prætores uel consules pertran-

ire: ut in coronatione domini Papæ uidetur ff. p. dereli. l. si id q. & in auth. de consilio. col. 4. §. spargere autē ibi argentum uero, &c.

¶ Nolit. 3 uerē, uel legis interpretatione: ut in aut. d. nup. §. & multo pot. col. 4. & C. de itan. expo. l. si. & C. de La lib. rol. j. §. j. scim.

¶ Definit. 3 si abiicit, uel habere desit rem immobilē, alioquin possessionem perdere potest, non dominium: ff. de acq. pos. l. si q. s. 2. §. diff. reia & ff. pro dereli. l. j. & 2. ADDITIO. Aut statim possessio ne, & habet animum habendū pro derelicta, & non perdit dñm: ut d. l. f.

rata periculū maris euadere possent: & ideo si quis huiusmodi res fluctibus expulsi, uel etiam in ipso mari cōsecutus fuerit animo lucrandi, furtum committit, & actione furti tenetur. Non enim multum uidentur distare ab illis rebus, quæ de rheda currēte dominis non uidentur cadunt. h. d. uique ad fi. ti. Fran.

¶ Nuda. 3 scilicet a traditione. sic C. de pac. l. traditionibus. Itē in alius casibus domini sine traditione datur: quod possunt his legibus nota re. ff. de acq. pos. l. j. §. si iusserim. & §. idēque. & l. quod meo. §. si uenditorum. & l. quarundm.

¶ Itē C. de acq. pos. l. m. nus. & C. de dona. l. j. & l. quicquid: Itē si uoles tibi tradere dominiū, nomine tuo me constituam possidere, uel deducam a te: ut ff. de acq. pos. l. qd meo. & de rei uend. l. quādam mulierem.

¶ Tuam esse. 3 si res est præsentis: ut ff. de rei uend. l. eius. & l. hęc h. Vel hic in uera uenditione, ibi, in fida, ut ff. pro emp. l. 2. Itē hoc ē uerum si pretium sit solutum, uel satisfactum: ut s. eo. §. uenditæ.

¶ Item si quis. 3 hic est casus, ubi sine possessione tradita acquiritur dominium, & alios habes notatos. ff. de rei uend. l. si ager in gl. f. o.

¶ Depositus. 3 id est repositus.

¶ Simul atque. 3 id est, statim postquam ut s. e. §. ferz. & j. de emp. & uen. in prin.

¶ Clauus. 3 aliter de consuetudine Daciz, quia cum aliquis uult le-

gare, uel dare fundum ecclesie, sumit parū terræ in panniculo, & ponit super altare, & ita transfert dominium: extra de consuet. c. 2. Est tamen casus mirabilis, in quo sine omni traditione, sed sola uolūtate transfertur possessio, & domini ipso iure: ut C. de don. l. quicquid ubi retentio usus fructus in re donata inducit traditionē possessionis, & domini, per quamdam iuris fictionem. Item si reliquæ ecclesie, ut ciuitati hæreditas, uel legatum, uel ei res aliqua donetur, aut uendatur, statim dominium transfertur sine possessionis traditione. C. de sacro san. eccle. l. ut inter diuinum.

¶ Transfert proprietatem, & possessionem. Et quod dixi de proprietate, uerum est, si dominus est tradēs: alias causam præstat uicariendi. si hæc sunt coram horreo, & hoc propter præsentē uisionē reitæ ff. de contrahen. ep. l. clauibus. & de acq. pos. l. j. §. si iusserim. Et sunt hæc in arg. ut si uendam equum, quem tradam per frenū, uel capistrum, ut dominium transeat. Accur.

ADDITIO Sunt multi casus in quibus res non apprehendit, & tamen possessio transfertur. Per solum uisum: ut ff. de acquirenda pos. l. p. meo. §. si uenditorum. Per uenditionem rei commodatæ, uel depositæ: ut supra eodem. §. interdum. Per traditionē clauium: ut hic. Per traditionem instrumenti: ut l. j. C. de don. Per conductionē de re propria factam, scilicet quando quis etiam rem suā uult possidere nomine alterius. Vide uersus, Visu, siue rei mutuatæ uenditione, Clauibus & chartis, mea si conduco scienter, Quamuis non aliter def. possessio transeat. Vide tu canonistam notata in c. ex literis. in gl. f. extra de consue. uide etiam gl. in uerb. nuda. §. interdum. §. e. q. p. hac materia allegationes posuit sufficientes.

¶ Hoc amplius. 3 scilicet est hic quā s. in alio casu, quia s. semper in personam certam, hic in incertam.

¶ In incertam. 3 Reg. contra j. de leg. §. tutor. Accur.

¶ Missilia. 3 sic dicta quia in populum mittuntur, siue piciuntur, ut illac corrente multitudinem possint prætores uel consules pertran-

ire: ut in coronatione domini Papæ uidetur ff. p. dereli. l. si id q. & in auth. de consilio. col. 4. §. spargere autē ibi argentum uero, &c.

¶ Nolit. 3 uerē, uel legis interpretatione: ut in aut. d. nup. §. & multo pot. col. 4. & C. de itan. expo. l. si. & C. de La lib. rol. j. §. j. scim.

¶ Definit. 3 si abiicit, uel habere desit rem immobilē, alioquin possessionem perdere potest, non dominium: ff. de acq. pos. l. si q. s. 2. §. diff. reia & ff. pro dereli. l. j. & 2. ADDITIO. Aut statim possessio ne, & habet animum habendū pro derelicta, & non perdit dñm: ut d. l. f.

¶ Nuda. 3 scilicet a traditione. sic C. de pac. l. traditionibus. Itē in alius casibus domini sine traditione datur: quod possunt his legibus nota re. ff. de acq. pos. l. j. §. si iusserim. & §. idēque. & l. quod meo. §. si uenditorum. & l. quarundm.

¶ Itē C. de acq. pos. l. m. nus. & C. de dona. l. j. & l. quicquid: Itē si uoles tibi tradere dominiū, nomine tuo me constituam possidere, uel deducam a te: ut ff. de acq. pos. l. qd meo. & de rei uend. l. quādam mulierem.

¶ Tuam esse. 3 si res est præsentis: ut ff. de rei uend. l. eius. & l. hęc h. Vel hic in uera uenditione, ibi, in fida, ut ff. pro emp. l. 2. Itē hoc ē uerum si pretium sit solutum, uel satisfactum: ut s. eo. §. uenditæ.

¶ Item si quis. 3 hic est casus, ubi sine possessione tradita acquiritur dominium, & alios habes notatos. ff. de rei uend. l. si ager in gl. f. o.

¶ Depositus. 3 id est repositus.

¶ Simul atque. 3 id est, statim postquam ut s. e. §. ferz. & j. de emp. & uen. in prin.

¶ Clauus. 3 aliter de consuetudine Daciz, quia cum aliquis uult le-

gare, uel dare fundum ecclesie, sumit parū terræ in panniculo, & ponit super altare, & ita transfert dominium: extra de consuet. c. 2. Est tamen casus mirabilis, in quo sine omni traditione, sed sola uolūtate transfertur possessio, & domini ipso iure: ut C. de don. l. quicquid ubi retentio usus fructus in re donata inducit traditionē possessionis, & domini, per quamdam iuris fictionem. Item si reliquæ ecclesie, ut ciuitati hæreditas, uel legatum, uel ei res aliqua donetur, aut uendatur, statim dominium transfertur sine possessionis traditione. C. de sacro san. eccle. l. ut inter diuinum.

¶ Transfert proprietatem, & possessionem. Et quod dixi de proprietate, uerum est, si dominus est tradēs: alias causam præstat uicariendi. si hæc sunt coram horreo, & hoc propter præsentē uisionē reitæ ff. de contrahen. ep. l. clauibus. & de acq. pos. l. j. §. si iusserim. Et sunt hæc in arg. ut si uendam equum, quem tradam per frenū, uel capistrum, ut dominium transeat. Accur.

ADDITIO Sunt multi casus in quibus res non apprehendit, & tamen possessio transfertur. Per solum uisum: ut ff. de acquirenda pos. l. p. meo. §. si uenditorum. Per uenditionem rei commodatæ, uel depositæ: ut supra eodem. §. interdum. Per traditionē clauium: ut hic. Per traditionem instrumenti: ut l. j. C. de don. Per conductionē de re propria factam, scilicet quando quis etiam rem suā uult possidere nomine alterius. Vide uersus, Visu, siue rei mutuatæ uenditione, Clauibus & chartis, mea si conduco scienter, Quamuis non aliter def. possessio transeat. Vide tu canonistam notata in c. ex literis. in gl. f. extra de consue. uide etiam gl. in uerb. nuda. §. interdum. §. e. q. p. hac materia allegationes posuit sufficientes.

¶ Hoc amplius. 3 scilicet est hic quā s. in alio casu, quia s. semper in personam certam, hic in incertam.

¶ In incertam. 3 Reg. contra j. de leg. §. tutor. Accur.

¶ Missilia. 3 sic dicta quia in populum mittuntur, siue piciuntur, ut illac corrente multitudinem possint prætores uel consules pertran-

ire: ut in coronatione domini Papæ uidetur ff. p. dereli. l. si id q. & in auth. de consilio. col. 4. §. spargere autē ibi argentum uero, &c.

¶ Nolit. 3 uerē, uel legis interpretatione: ut in aut. d. nup. §. & multo pot. col. 4. & C. de itan. expo. l. si. & C. de La lib. rol. j. §. j. scim.

¶ Definit. 3 si abiicit, uel habere desit rem immobilē, alioquin possessionem perdere potest, non dominium: ff. de acq. pos. l. si q. s. 2. §. diff. reia & ff. pro dereli. l. j. & 2. ADDITIO. Aut statim possessio ne, & habet animum habendū pro derelicta, & non perdit dñm: ut d. l. f.

Domini sine traditione aliquid datur.

¶ Repositus. c. Et an habes instim crediti uideat consiliarius pcurator uideat hic.

¶ Istā glo. nō est Accur. imō ē additio.

¶ Istā etiā non est Accur. cū sequi uerbo clauus, sed sunt additiones ideo caue ne eas alleges pro ordinariis.

¶ Dic qd si nō agit sed tradit clauis, p. sentia horrei em Por. Aeg. Pert. Possessio sape trāsfertur, licet res non apprehendat. Versus.

¶ Missilia uā dicunt.

Continet. sed quæ est differentia secundum hoc, inter actum & viam. Rñ. qui hæc niam pōt trahere trabē, & lapides, & recte ferre hastā: quæ non permittitur habenti actū: vt ff. de fer. rusti. præd. l. qui sella. §. i. Itē certa uig latitudo est octo pedū in directū, in angulis xvj. nisi maiorem vel minorem placuerit facere constituentibus: quod non est in actu: vt ff. de fer. rusti. præd. l. vii. & l. certo. §. latitudo. & l. uia constituit. Acc.

¶ Aquæ ducendæ. & siue inueniendæ: vt ff. eo. l. labeo.

¶ PRAEDIORVM VRBANORVM.

¶ CASVS Domine iam uidi quæ sunt ferui.

¶ Et si ex-pressio in aliquo loco Augusto

excedatur ualeat salte vt act aut inter fm

Ang. hic. Non est apud Du. nec i aliis.

¶ Desunt Dua. & in nonnullis uetustissimis exem-

plar. Deest & Du. & re-

ctē, facit enim hoc loco cos omnia quæ sequi

tur p una seruitute ponantur: eum tamē

disticta sit seruitus ne luminibus

officiat a feruitutē alius, non tollendi.

¶ In villa. non enim locus, sed materia facit urbanum prædium: quod dic, vt ff. de verb. signi. l. urbana prædia.

¶ Vicinus. §. i. domus vicini.

¶ Stillicidium. quod stillat: & interdum directū cadit, interdum non, propter uentum fortē: sed flumen directū, cadit: & maxime per dochiam, id est canalē: vt ff. de ferui. urb. præd. l. feruitutes. §. stillicidium. Acc.

¶ Non recipiat. hoc s. non recipere, est ius non seruitutis: imo potius libertatis, & hanc negatiuā referas ad omnia exempla proximē dicta. Vel dic, sicut recipere talia est seruitus, ita e contra si desinit recipere, est mihi quondam recipienti seruitus, & onus: & sicut in præscribenda seruitute, indigebam aliquo facto: sic e contra in præscribenda sua libertate, indiget facto scilicet vt foramina obturet, vel similia faciat, quæ non sunt necessaria in præscripione libertatis contra rusticā seruitutem: & ideo tñ in affirmatiua lex dicit de eis, i. ius eundi, agendi &c. vt ff. de fer. urb. præd. l. v. & s. e. circa prin.

¶ ADDITIO Dic rationem diuersitatis, quæ vrbane seruitutes sunt nobiliores, & magis interest reipublicæ, quæ conferuntur quam rusticæ: & ideo si quædam foramina obturantur, quædam non, in nihilo acquiritur libertas: secundum Ang. hic.

¶ Tollat. & vel non tollat, quod potest prodesse mihi ad lumina refulgenda, unde dicitur in libro Machabæorum: Refulcit sol in clypeos aureos, & replenduerunt montes ab eis: vt ff. eo. de fer. urb. præd. l. si arborem. §. interdum. Vel dic, quod tollat, vt sic seruitus: ut modo iu alijs diximus.

¶ INTER RUSTICORVM CASVS Domine uos dixistis mihi, quæ sunt seruitutes rusti. præd. & quæ vrbæ. sed nunquid plures sunt seruitutes rusti. prædior? Ad hoc respon. quod sic. Nam inter feruit. rusti. præd. quidam re & e putant huiusmodi seruitutes connumerari, uidelicet ius hauriendi aquam ex fonte uicini, item appulsum pccoris ad aquam: item ius pascendi: item seruitutem calcis coquendæ, uel arene fodiendæ. Et hæc dicuntur usque ad §. ideo autem Fran.

¶ Aquæ haustum. §. i. ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem, ex fonte vicini.

¶ ADDITIO Dic quatenus est necessarium pro utilitate fundi mei, vt l. ergo. §. Neratius. ff. de ferui. rusti. præd.

¶ Pccoris. §. i. constituitur ad stercorendum agrum meum: & sic bi-

bens, vel pascetur in tuo uicino agro: & sic sunt reales seruitutes. Sed

in se continet. ¶ Aquæ ductus est ius aquæ ducendæ & perfun-

dum alienum. ¶ Seruitutes, quæ edificijs debentur, licet in villa constitutis, dicuntur seruitutes vrbiorum prædiorum. Ang.

¶ Prædiorum vrbiorum sunt seruitutes eæ, quæ edificijs debentur. ideo vrbiorum prædiorum, dicitur, quoniam ædificia omnia, vrbana prædia appellamus, & si in villa edificata sint. ¶ Itē vrbiorum prædiorum seruitutes sunt hæ: ut vicinus & onera vicini sustineat: ut in parietē eius liceat vicino tignum immittere: vt stillicidium, & vel flumē recipiat quis in aedes suas, uel in aream, uel in cloacā, vel non recipiat: & ne altius quis tollat aedes suas, ne luminibus vicini sui officiat.

¶ In seruitutibus rusticorum prædiorum etiam computantur hic descriptæ.

¶ Inter rusticorum prædiorum seruitutes quidam computari recte purant, aquæ haustum, h pccoris: ad aquam adpulsum, ius pascendi, calcis coquendæ, & arene fodiendæ.

¶ Omnes supradictæ dicuntur seruitutes p-

nibus efficere debet. Si autem in ultima voluntate, potest etiam testator, in testamento suo hæredem institutum damnare, ut altius aedes suas tollat &c. prout continetur in litera. h. d. uel ad h. ut Franc.

¶ Nec quiquam. §. i. ut feruitus sit, obligatio tamen esse potest, ut ff. de eund. l. fundum. §. i. & ff. de acq. l. hæredes. §. an ea stipulatio. uerū, contra si promissor uiz &c.

¶ ADDITIO Et nota, quod debent esse domini in solidum, alias fundo communi non potest per unum liberitas acquiri, nec seruitus imponi, quamuis in præiudicet, aliis postea etiam singulariter consentientibus, potest tamen præscribere, seu petere declarari ipsam deberi. Itē pluribus sociis promissa unus ex eis in aliorum præiudicium remittere potest, secundum Ange. hic.

¶ Ius. §. i. aliquam seruitutem de superioribus.

¶ Pactionibus. §. i. pactionibus stipulationibus. similis expositio est. ff. de acq. poss. l. si rem. in fi. Vel pactionibus, id est, contractibus aliis, vt venditione & donatione. & quod subicit stipulationibus, id est, obligationibus uerborum tantum.

¶ Aedes suas. §. quibus seruitutibus non imposs. is, cuilibet usque ad celum liberā est edificare, ut ff. quod ui aut clam. l. si. §. p. & de fer. l. si. p. ¶ Ducere. §. his deficientibus, cuilibet res sua libera est, & poterit aliū prohibere uolentē ingredi in suū agrū, ut ff. de re. di. §. fer. & §. plane.

¶ DE VSVFRV Vifum est supra de seruitutibus realibus, sequitur uidere de personalibus, ideo sequitur de usufructu, qui est seruitus personalis, ut l. i. ff. de seruitutibus. quia plures sunt species seruitutis, ut not. glo. §. tit. i. in prin.

¶ Susfructus. §. i. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo, ponit definitionē usufructus. Secundo, qualiter constituitur. Tertio, super quibus rebus. Quarto, quomodo finitur. Secunda ibi, Vifusfructus. Tertia ibi, Constituitur. Quarta ibi, Finitur. ¶ CASVS Accessi ad Iustit. & ita proposui coram eo. Domine, iam uideo quod uultis tractare de usufructu. dicatis quid est usufructus? Ad hoc respon. Imperator. Amice, usufructus est ius utendi, fruendi, rebus alienis, salua rerum substantia. Et quod hæc definitio bona sit, patet tali ratione, usufructus est ius, id est, seruitus constituta in corpore, quo corpore sublato, & ipsum usufructum tolli necesse est. Et hæc dicuntur usque ad illum §. usufructus.

¶ Vifusfructus. §. i. ff. eo. l. i. & ii.

¶ Est ius. §. i. id est, seruitus. & hoc patet quod non loquitur de ipsi fructibus fundi, qui sunt corporales, imò de iure utendi, ut §. de rebus cor. & incor. §. i. Sicque per hoc uerbū, scilicet quia expono ius, id est, seruitutem

contra. ff. de ali. & ci. l. i. mela. §. nam & si haustus. i. gl. personæ. Respō. ibi personales dicuntur, quia cum persona durant. ar. ff. de fer. rusti. præd. l. pccoris. uel si non habeo prædium cui supradicta expediant, non erit seruitus, sed magis aliud ius, scilicet pactionis uel conuentionis, ut ff. de ferui. l. ut pomum. Accur.

¶ quia sine prædijs esse non possunt. A.

¶ Ideo autem hæc seruitutes prædiorum appellantur, quoniam sine prædijs constitui non possunt.

¶ Nemo enim seruitutē potest acquirere vrbani, vel rustici prædij, nisi qui habet prædiū, nec quiquam debere, nisi qui prædium habet.

¶ Per omnem contractum, & etiam pactionem voluntate potest seruitus constitui. Are.

¶ Si quis velit vicino aliquod ius constitui, pactionibus, & atque stipulationibus id efficere debet. ¶ Potest etiam testamento quis hæredem suū damnare: & ne altius tollat aedes suas, ne luminibus ædium vicini officiat, vel ut patiat eum tignum in parietem suū immittere, stillicidiū uel aduersus eum habere, vel ut patiat eum per fundum ire, & agere, aquæ uel ex eo ducere, p

¶ De usufructu. TITVLVS. III.

¶ Qualitas non potest esse sine subiecto, & ad remotionem subiecti, seque qualitatē remotio, seu accidetis. h. d. Are.

¶ Susfructus est ius r

ibus efficere debet. Si autem in ultima voluntate, potest etiam testator, in testamento suo hæredem institutum damnare, ut altius aedes suas tollat &c. prout continetur in litera. h. d. uel ad h. ut Franc.

¶ Nec quiquam. §. i. ut feruitus sit, obligatio tamen esse potest, ut ff. de eund. l. fundum. §. i. & ff. de acq. l. hæredes. §. an ea stipulatio. uerū, contra si promissor uiz &c.

¶ ADDITIO Et nota, quod debent esse domini in solidum, alias fundo communi non potest per unum liberitas acquiri, nec seruitus imponi, quamuis in præiudicet, aliis postea etiam singulariter consentientibus, potest tamen præscribere, seu petere declarari ipsam deberi. Itē pluribus sociis promissa unus ex eis in aliorum præiudicium remittere potest, secundum Ange. hic.

¶ Ius. §. i. aliquam seruitutem de superioribus.

¶ Pactionibus. §. i. pactionibus stipulationibus. similis expositio est. ff. de acq. poss. l. si rem. in fi. Vel pactionibus, id est, contractibus aliis, vt venditione & donatione. & quod subicit stipulationibus, id est, obligationibus uerborum tantum.

¶ Aedes suas. §. quibus seruitutibus non imposs. is, cuilibet usque ad celum liberā est edificare, ut ff. quod ui aut clam. l. si. §. p. & de fer. l. si. p. ¶ Ducere. §. his deficientibus, cuilibet res sua libera est, & poterit aliū prohibere uolentē ingredi in suū agrū, ut ff. de re. di. §. fer. & §. plane.

¶ DE VSVFRV Vifum est supra de seruitutibus realibus, sequitur uidere de personalibus, ideo sequitur de usufructu, qui est seruitus personalis, ut l. i. ff. de seruitutibus. quia plures sunt species seruitutis, ut not. glo. §. tit. i. in prin.

¶ Susfructus. §. i. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo, ponit definitionē usufructus. Secundo, qualiter constituitur. Tertio, super quibus rebus. Quarto, quomodo finitur. Secunda ibi, Vifusfructus. Tertia ibi, Constituitur. Quarta ibi, Finitur. ¶ CASVS Accessi ad Iustit. & ita proposui coram eo. Domine, iam uideo quod uultis tractare de usufructu. dicatis quid est usufructus? Ad hoc respon. Imperator. Amice, usufructus est ius utendi, fruendi, rebus alienis, salua rerum substantia. Et quod hæc definitio bona sit, patet tali ratione, usufructus est ius, id est, seruitus constituta in corpore, quo corpore sublato, & ipsum usufructum tolli necesse est. Et hæc dicuntur usque ad illum §. usufructus.

¶ Vifusfructus. §. i. ff. eo. l. i. & ii.

¶ Est ius. §. i. id est, seruitus. & hoc patet quod non loquitur de ipsi fructibus fundi, qui sunt corporales, imò de iure utendi, ut §. de rebus cor. & incor. §. i. Sicque per hoc uerbū, scilicet quia expono ius, id est, seruitutem

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

¶ Hæc definitio usufructus ponitur etiam in gl. super uerb. utat. lo. j. in c. fi. extra depi-

seruus remouetur vasallus, superficiarius, & qui alijs vile dominij hēt. Itē hoc ius est etiā personale, quia cū persona extinguitur vt j. eo. §. finitur. Itē est forma quēdā à proprietate separata, cū ad unum possit esse proprietates, apud aliū usufructus, ut ff. de acqui. pos. l. permisceri. Ius autē quod dominus fundi hēt in fructibus percipiēdis, est cum causa, id est, cum

¶ **V** usufructus forma
¶ **V** usufructus causa
¶ **A** pel. Theoph. & in Digest. legitur Est enim ius &c. & recte possit.

proprietate: ut ff. de excep. rei iudi. l. si cum te stamento. §. pe. Alienis. §. nam sua res nemini seruicium dētur ff. de ser. ur. pr. l. in re cōi. & ff. si usufr. pe. l. uti frui. in prin. Itē qd subicit rebus dā scilicet quibuslibet, nisi usu consumantur: ut j. e. §. constituitur. & ff. si cer. pe. l. j. in fin.

¶ **V** usufructus potest constitui, tā inter viuos, quam in ultima voluntate. Et ne proprietates perpetuo sit inutilis, certis modis finitur. b. d. Aret.

¶ **V** usufructus à proprietate separationem recipit: id que pluribus modis accidit. vt ecce, si quis usufructū alicui legauerit. nam hāres nudam habet proprietatē, legatarius uerō usufructum. Et contrā, si fundum legauerit, deducto usufructu, legatarius nudam habet proprietatem, hāres uerō usufructum. Item, alij, usufructum, alij deducto eo, fundum legare potest. ¶ Sine testamento t. uerō si quis velit usufructum alij constituere, n. pactionibus, & stipulationibus id efficere debet.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ **V** usufructus à proprietate separationem recipit: id que pluribus modis accidit. vt ecce, si quis usufructū alicui legauerit. nam hāres nudam habet proprietatē, legatarius uerō usufructum. Et contrā, si fundum legauerit, deducto usufructu, legatarius nudam habet proprietatem, hāres uerō usufructum. Item, alij, usufructum, alij deducto eo, fundum legare potest. ¶ Sine testamento t. uerō si quis velit usufructum alij constituere, n. pactionibus, & stipulationibus id efficere debet.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Netamen in uniuersum inutilis essent proprietates, semper abscedentes usufructu, placuit certis modis extingui usufructū, & ad proprietatem reuerti.

debita hereditatis, vide per Ang. j. in §. sequen.

¶ **L**egare potest. §. item & alijs modis, ut ff. eo. tit. l. proculus. datur autem cum inducitur in possessionem fructuarius, & proprietarius. patitur eum uti frui, ut ff. eo. l. iiii. in prin.

¶ **C**onstituere. §. inter uiuos.

¶ **V** usufructus proprie constituitur i omni bus rebus, q̄ usu nō consumuntur, in his autē q̄ usu consumuntur, improprie constituitur, si tamē reliquitur, & sit pecunia, dominiū eius i legatariū trāsfertur, si caueat de soluendo tantūde, & i alijs rebus soluere a estimationem. b. d.

¶ **C**onstituuntur autem usufructus, non tātum in fundis & aedibus verumetiā in seruīs, & iumentis, & ceteris rebus, exceptis iis, quæ ipso usu consumunt. ¶ Nā hā res neq; naturalē ratione, neque ciuili recipiūt usufructū, quo in numero sunt vinum, oleū, frumentum, vestimenta, quibus proxima est pecunia numerata, Nanq; ipso usu, alsidua permutatione, quodāmodo extinguitur. ¶ Sed utilitatis causa, senatus censuit posse etiam earū rerum usufructū constitui: vt tamen eo nomine hāredi utiliter caueatur. Ita que si pecuniā usufructus legatus sit, ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius satisfat hāredi dā tāta pecunia restituenta, si morietur, aut cap

& pecoribus, & omnibus alijs rebus, tā mobilibus, quā immobilibus: exceptis videlicet iis, quæ ipso usu consumuntur. Nā in huiusmodi rebus, neque ciuili, neq; naturali ratione usufructus constitui potest, ueluti i vino & oleo, frumento, uestimentis, quibus similis est pecunia numerata. Itē, uerū si nam sicut prædictæ res usu consumuntur, ita pecunia numerata i ipso usu alsidua permutatione, quodāmodo substantialiter extinguit. Sed licet proprie in prædictis rebus usufructus constitui non possit, tamē senatus utilitatis causa statuit huiusmodi rerū quæ usu consumuntur, quæ usufructus constitui, ita tamen ut nomine earum rerū hāredi idonee cautum sit, unde si pecuniā usufructus sit, ipsa pecunia ita legatario datur, ut etiā in dominiū ipsius legatarii transferatur usufructus, a tē legatarius satisfat hāredi de tanta pecunia hāredi restituenta, cum ipse legatarius morietur, aut capite minuetur, & ita se. ¶ Ang. curitas cautionis apprehendendē loco proprietatis remanebit, & similiter si usufructus aliarum rerum, quæ ipso usu consumuntur, legatus fuerit, ueluti uini, olei & frumenti, huiusmodi res ita traduntur legatario, ut eius fiant, sed tamen antequam tradantur legatario, estimantur, & legatarius satisfat hāredi se cū morietur, aut capite minuetur, tātum restitutum, quantum huiusmodi res tempore traditionis æstimatæ fuerant. Ex prædictis igitur manifeste patet, qd senatus non fecit usufructum rerum quæ usu consumuntur (nec enim poterat hoc facere) sed tamen per huiusmodi satisfactionem hāredi expōitam, quasi usufructum in rebus huiusmodi utilitatis causa constituit. & hāc dicuntur usque ad illum §. finitur. Fran. de Aret.

¶ **I**n fundo. §. etiam sterilis, ut ff. eo. l. statuz. §. i. s. ¶ **N**aturali. §. quia non potest esse salua substantia: quod esse debet, ut supra eo. in prin.

¶ **C**iuili. §. Quia transit in dominiū legatarij, unde sibi seruire nō potest, ut usufructus petat. l. uti frui in prin.

¶ **V**estimenta. §. ff. eo. l. sed & si quid. §. & si uestimentorum. cōtra. Solibi loquitur de quibusdam uestimentis quæ perpetuo durabāt: hic bona fide. de temporalibus. ¶ **A**dditio. Tu dic secundum l. a. q̄ ibi fit differentia secus tū. quia usufructuarius quantitatē habet etiam dominiū, ut hic: non autem usufructuarius uestimenti, l. i. §. i. secundum Ang.

¶ **P**ermutatione. §. nam quæ hodie est mea, cras erit tua, sic extrinsecus quo ad dominiū meum, quod definit sic §. de rerum diu. §. si tamen. Item si cum alia miscetur, extinguitur, ut ff. de solu. l. si aliena.

¶ **S**enatus. §. cuius nomen non habemus.

¶ **S**atisfat. §. sed nonne hāc satisfactio, uel illa, qua satisfat legatarius, uel usufructuarius, se usum arbitrio boni uiri: potest remitti a te, sed non statore? R. nō. ut ff. ut in pos. leg. l. si pecuniā. & C. de usufr. l. i. & C. ut de utendo leg. no. ca. l. pe. illa autem satisfactio, quam præstat hāres de legato soluedo, bene potest remitti, ut ff. ut leg. no. ca. l. licet. & l. si. Et est ratio: bitrio

¶ **I**n fundo. §. etiam sterilis, ut ff. eo. l. statuz. §. i. s. ¶ **N**aturali. §. quia non potest esse salua substantia: quod esse debet, ut supra eo. in prin.

¶ **C**iuili. §. Quia transit in dominiū legatarij, unde sibi seruire nō potest, ut usufructus petat. l. uti frui in prin.

¶ **V**estimenta. §. ff. eo. l. sed & si quid. §. & si uestimentorum. cōtra. Solibi loquitur de quibusdam uestimentis quæ perpetuo durabāt: hic bona fide. de temporalibus. ¶ **A**dditio. Tu dic secundum l. a. q̄ ibi fit differentia secus tū. quia usufructuarius quantitatē habet etiam dominiū, ut hic: non autem usufructuarius uestimenti, l. i. §. i. secundum Ang.

¶ **P**ermutatione. §. nam quæ hodie est mea, cras erit tua, sic extrinsecus quo ad dominiū meum, quod definit sic §. de rerum diu. §. si tamen. Item si cum alia miscetur, extinguitur, ut ff. de solu. l. si aliena.

¶ **S**enatus. §. cuius nomen non habemus.

¶ **S**atisfat. §. sed nonne hāc satisfactio, uel illa, qua satisfat legatarius, uel usufructuarius, se usum arbitrio boni uiri: potest remitti a te, sed non statore? R. nō. ut ff. ut in pos. leg. l. si pecuniā. & C. de usufr. l. i. & C. ut de utendo leg. no. ca. l. pe. illa autem satisfactio, quam præstat hāres de legato soluedo, bene potest remitti, ut ff. ut leg. no. ca. l. licet. & l. si. Et est ratio: bitrio

¶ **I**n fundo. §. etiam sterilis, ut ff. eo. l. statuz. §. i. s. ¶ **N**aturali. §. quia non potest esse salua substantia: quod esse debet, ut supra eo. in prin.

¶ **C**iuili. §. Quia transit in dominiū legatarij, unde sibi seruire nō potest, ut usufructus petat. l. uti frui in prin.

¶ **V**estimenta. §. ff. eo. l. sed & si quid. §. & si uestimentorum. cōtra. Solibi loquitur de quibusdam uestimentis quæ perpetuo durabāt: hic bona fide. de temporalibus. ¶ **A**dditio. Tu dic secundum l. a. q̄ ibi fit differentia secus tū. quia usufructuarius quantitatē habet etiam dominiū, ut hic: non autem usufructuarius uestimenti, l. i. §. i. secundum Ang.

¶ **P**ermutatione. §. nam quæ hodie est mea, cras erit tua, sic extrinsecus quo ad dominiū meum, quod definit sic §. de rerum diu. §. si tamen. Item si cum alia miscetur, extinguitur, ut ff. de solu. l. si aliena.

c ij quia ni uiri.

Favori p-
prio renun-
ciari licet.

quia hæc satisfactio cōtemplatione heredis interponitur, illa autē de le-
gato p̄stando gratia testatoris, ut sua uoluntas adimpleatur: ut C. ut leg.
no. ca. aliis, ut in pos. leg. l. 2. Non ergo mirum, illud qđ sua gr̄a intro-
ductū est, testator p̄or remittere, aliud autē non: ut C. de pact. l. si qđ in
conscriptōe. & ff. de pac. l. pactū. & de ope. lib. l. cordonē. & ad le. Fal.
l. quod de bonis. §. fin.

ADDITIO. Imō æ-
quē de favore hæredis,
ac de suo disponere po-
test, fm Christoph. p.
l. unum ex familia. §. si
re. ff. de leg. 2. Et dicit
ipse ratio: quia uno
casu iniuriaretur ad de-
linquendū, in aliis autē
non. Ang. Aret.

a ¶ Morietur, aut capi-
te minuetur. §. His enī
duobus modis tantum
amittitur usufructus:
ut ff. de usufr. ca. re. quē
usu consu. l. in stipula-
tione. & l. quoniam.

† Sic et de b ¶ Satisfactio a legata-
rici cēsent rio.
v usufructua c ¶ Aestimatur. §. eo tē
rij rerū bñ pore quando dantur le-
gatariorū suo gario. sic ff. de usufr.
rū: ut in c. ea. re. quē vfu consu. l. si
fi. & de pi. tibi vini. Accur.
& c. vlt. in d ¶ Poterat. §. cū sub-
gl. 2. i uer. stantia in his non salue
o bitus, de tur. & dñm mutetur,
pec. cleri. ut §. dictum est.
& eorum e ¶ Cautionem. Jim-
morte finit proprietatē satisfactio de
usu usufructu: bet, ut C. de uerb. sig. l.
ut in d. casu bus.

b ¶ Satisfactio a legata-
rici cēsent rio.
v usufructua c ¶ Aestimatur. §. eo tē
rij rerū bñ pore quando dantur le-
gatariorū suo gario. sic ff. de usufr.
rū: ut in c. ea. re. quē vfu consu. l. si
fi. & de pi. tibi vini. Accur.
& c. vlt. in d ¶ Poterat. §. cū sub-
gl. 2. i uer. stantia in his non salue
o bitus, de tur. & dñm mutetur,
pec. cleri. ut §. dictum est.
& eorum e ¶ Cautionem. Jim-
morte finit proprietatē satisfactio de
usu usufructu: bet, ut C. de uerb. sig. l.
ut in d. casu bus.

FINITUR.
¶ CASVS. Dñe, iam
video qđ est usufructus
& qualiter constituitur
& in quibus cōstitui po-
test. dicatis modo mihi
quib. mo. finit usufructus
Ad hoc respō. Amice,
usufructus naturalis morte
usufructuarij finitur: &
similiter morte ciuili,
videlicet maxima, &
media ca. dimi. usufru.
finitur etiam usufructus
usufructuarij nō uta-
tur usufructus per tps a lege statutum. & hæc oīa statuit nostra constitutio.

Et non solummō p̄dictis modis finitur usufructus, sed ē cessione. Nam
si usufructus dñi proprietatis cesserit, finitur usufructus, secus si extraneo cessa-
rit. Nam extraneo cedendo, nihil agit. & similiter in casu conuerso, si
usufructuarij proprietatis rei in qua habet usufructus, acquirerit, finitur
usufructus. & huiusmodi acquisitio proprietatis appellatur consolidatio.
Et non solum p̄dictis modis finitur usufructus, sed ē interitu ipsius rei
in qua quis habet usufructum. nā si qđs incendio in totum consumptus fue-
rit, uel terrę motu, uel uitio proprio corruerint, constat usufructum extin-
gui, nec arē usufructus debere. & hæc dicuntur vlt; ad illum ver. cū autē.
in quo pone casum sic, Dñe, iam video quibus modis finitur usufructus.
dicatis mihi si placet quid iuris est, qñ totus usufructus est finitus; ad hoc
respon. Amice, cum totus usufructus finitus fuerit, reuertitur statim ad suā
proprietatem & consolidatur cum ea. & qui primo erat dominus nu-
dę proprietatis, incipit ex eo tempore plenam proprietatem, & pote-
statem in rem habere. hæc dicuntur usque in finit. Fran. de Are.

f ¶ Morte. §. naturali. Sed contra. ff. de noua. l. si usufructus. Sol. non
p̄dicat. ibi enim antequā essem usufructuarij, delegaui, unde ex eius
persona cui delegaui, finitur: quia in eius persona incepit. si autem po-
tea delegassem, ex mea persona finiretur, ut ff. de peri. & com. rei ven.
l. necessario. §. si. f. ¶ TITIO. ¶ Alio, qđ formalis usufructus, in formalem
transire non potest, sed in causam sic, & contra: & ideo ibi utendi
tantum commoditas ceditur, secundum Ang. hic.

Imo tūc
finit, sed a-
gitur con-
tra. actio. l. i.
J. de acqui. per arrog. in prin.
i ¶ Per modū & tps. §. ut bonus p̄familias. Vel melius per modū,
Aqlz, cau-
tione inter
pōnā: ut l. i.

minuetur. ¶ Cæteræ quoque res
ita traduntur legatario, ut eius
fiant: sed æstimationis his, satisfacti, b
vt si morietur, aut capite minuatur,
tanta pecunia restituatur, quanti
hæ fuerint æstimatione. Ergo sena-
tus non fecit quidem, earum rerū
usufructū, (nec enim poterat d) sed
per cautionem c quasi usufructum
constituit.

¶ V usufructus finitur modis hic descri-
ptis. h. d. Areti

¶ Finitur autem usufructus mor-
te v usufructuarij, & duab. capi-
tis diminutionibus, maxima &
media, & non utendo per modū i
& tempus. quæ omnia nostra sta-
tuit constitutio. ¶ Item finitur
usufructus, si domino p̄prietatis
ab usufructuario cedatur: (nam ce-
dendo l extraneo, nihil agitur)
uel ex contrario, si usufructuarij
proprietatē rei acquirerit: m quæ
res c consolidatio appellatur.

¶ Eo amplius constat, si aedes in-
cendio consumptæ fuerint, uel
etiam terræ motu, uel uitio suo
corruerint, extingui usufructum
deberi. ¶ Cum autem finitus fue-
rit totus usufructus reuertitur,
scilicet ad proprietatem: & ex eo
tempore nudæ proprietatis domi-
nus incipit plenam in rem habere
potestatem.

De usu. & habitatione.

TITVLVS V.

centū annis, ut ff. de usufructu. Actio vero cōpetens pro usufructu,
nō tollitur ipso iure: cū tēpus non sit modus tollendæ obligationis: sed
per exceptionē dicto tēpore tollitur, licet in aliis modis fruēdi ipso iu-
re et actio tollatur, ut ff. de act. & obli. l. obligationem fere. §. placet.
K ¶ Constitutio. §. C. de usufructu. l. corruptionem.

¶ Iisdē modis constituitur & finitur usufructus,
sicut & usufructus. Et regulariter q ha-
bet usufructum nō potest in fundo morari, si est
molestus domino, & laboratib. i eo. Itē nō
potest usufructum vendere vel locare. Areti.

Iisdem illis modis quib⁹
usufructus constituitur, et
etiam nudus usufructus cōsti-
tui solet: iisdemq; illis
modis finit, quibus & usufructus
definit. Minus autē iuris est in
usu quam in usufructu. Nam is,
qui fundi nudum habet usum,
nihil ulterius habere intelligitur,
quam vt oleribus, pomis, floribus
sceno, stramentis, & lignis, ad
usum quotidianum utatur. ¶ In
eoque fundo hæctenus ei morari
licet, vt neque domino fundi mo-
lestus sit, neque iis, per quos opera
rustica fiunt, impedimēto sit. ¶
Nec vlli alii ius quod habet, aut
locare, aut vendere, ¶ aut gratis cō-
cedere potest, ¶ cum is, qui usum
fructū habet, possit hæc omnia
facere.

¶ Habet usufructus domus, potest ea habitare
cū marito, vel vxore & familia, et hospi-
tē recipere, sed tale ius nō potest alteri cede-
re. Aretinus.

¶ Item is, qui ædiū usum habet
hæctenus ius habere intelligit,
vt ipse tātum inhabitet: nec hoc
ius ad aliū transferre potest. ¶ Et
vix receptum esse videtur, vt ho-
spitē ei recipere liceat. ¶ Et cum
vxore liberisque suis. ¶ Item li-

rias. Secūda ibi, Sed si cui. Tertia ibi Hęc de seruicibus. Litera satis
plana est usque ad illum. §. Sed si cui. ideo pone casum per teipsum.
r ¶ Constituitur. §. in testamento, & inter uiuos: ut §. tit. i. §. j.
s ¶ Solet. §. nisi qđ vfu pro parte constitui nō potest, ut ff. eod. l. usus
pars sed aliud in usufructu, ut ff. de usufructu. l. usufructus ab initio. Et
ratio est: quia diuiduus est, quod nō est in aliis seruicibus: ut ff. ad leg.
Fal. l. j. §. si usufructus. Nec ob. si duobus usus constituitur, qđ concu-
su partes fiunt: quia occasione, id est, necessitate magis, quam ratione
contingit: ut ff. de ruius l. Labeo.

t ¶ Modis. §. quos. §. tit. i. §. finitur. habuimus.
v ¶ Minus iuris. §. sed in casibus æquales sunt fructuarij, & usuarij:
ut in usu pecunię: ut ff. de usufructu. ca. re. l. hoc senatus. §. si. Item in fundo
de quo tm fēnū tollitur quantū soli sibi sufficit: ut ff. eod. l. fundi. ¶ Item si
in sylua remota, ex qua vterque ligna uendere poterit: ut ff. eod. l. diuus.

x ¶ Feno. §. id est, de herba.

y ¶ Stramentis. §. i. de melega. genus est bladi.

z ¶ Cotidianū. §. quid si hodie usus qui mihi sufficit, constituitur, &
cras ab alio in alio fundo constituitur? Rñ. locus erit electioni, uel gra-
tificationi i toto uel i parte. ar. j. de le. §. si generaliter. & ff. de relig. l. si.

a ¶ Utatur. §. nunquid in uino, uel in frumento & oleo? Rñ. quidā, nul-
lo modo. Alii contra, quorum sententia est uerior: ut ff. eod. l. pleau. §. p̄g-
ter. Item quis colet agrū? Respō. proprietarij si uult, alijs usufruarij:
ut ff. eod. l. si domus usus. & ff. de usufructu l. hæctenus.

b ¶ Impedimento. ¶ alias, si si alia de causa ueniat, dominum & eius
familiam poterit prohibere: ut ff. eod. l. si habitatio. §. fin.

c ¶ Alij. §. qđ. nisi proprietario.

d ¶ Cum. §. id est, quamuis.

e ¶ Hęc omnia. §. si. j. §. finitur. cōtra. Sol. ut ibi. Item. ff. de locat. l. locare.
cōtra. Sol. ibi in p̄dialibus seruicibus loquitur: hic in personalib.

f ¶ Vt ipse tantum. §. ff. eod. l. si. cōtra. Sol. ibi ponitur solum
pro

equissimū.
§. i. cū duo-
bus sequē.
ff. de usufr.
b Et intelli-
git tūc ha-
beri titulo
lucratiuo,
qđ nota p
statutis. l. lē
finit p̄mu-
tationē for-
mę ipsius
rei, et i me-
lius, etiā si
fuit p̄p̄-
rietariū i-
usufructuarij
us noui rit-
uū. ff. de usu
fru. Ange.
Cōcor. cū
hoc. §. c. si. i
gl. sup̄ uer.
fructuar. ex-
tra de pig-
ubi ponit
tenor hu-
ius. §.

¶ Concor-
ca. qđ in ec-
clesiarū ia-
gl. sup̄ uer.
alienādis
dum circa
princ. extra
de cōstit. p̄
rationes ibi
adductas.
Continua-
tio

¶ iuris, in
aliis.
Diuisio.
c Et omniū
rerum quæ
usu consu-
muntur. &
est iō, quā
tūc uidetur
etiā p̄prio-
tas legata.
l. qñ. cū gl.
ff. de usufr.
earum re.
quæ usu cō-
su. & §. ita-
que. §. titu-
prox. secū-
dum Chri-
stian. Por.
d Quod ue-
rū est quod
ad percep-
tionem fru-
ctuum, nō
quo ad ius
alienandi.
c Vepura
ca fundus
plus fructus
um assert
quam sit de
necessitate
usuarii.

Sic not. ¶
seruitutes
personales
possunt a-
lienari p̄p̄-
dialibus nō
secundum
Por. Aeg.
Perr.

Iisdem illis. §.
¶ Totus iste
titulus i tres
partes diuidi-
tur. Primo ponit de usu.
Secundo de seruicibus ha-
bitationis. Tercio facit
quoddā p̄ambulum,
transiens ad alias matre-
rias. Secūda ibi, Sed si cui. Tertia ibi Hęc de seruicibus. Litera satis
plana est usque ad illum. §. Sed si cui. ideo pone casum per teipsum.

Et quali-
ter intelli-
guntur verba
si nupse-
rit, vel vi-
dualiter vi-
xerit, ite si
nupta erit
vel uidua
in testame-
to posita
vide Ang.
hic.

¶ Nec alte-
ri cōceder-
i venditū, si
tū habeat
unicū bo-
uē vsuariū
pōt cōiun-
gere cū bo-
ue vicini,
ut alternis
diebus ura-
tur fm Ang.
Aeg. Perr.
¶ Nec vsq;
ad lucrum
seu abusu,
sed ad usū
in fundo, s. diximus.

¶ Et idē i cō-
teris fructi-
bus, glo. in
d. s. sed si
pecoris. li-
cet loā. de
Pla. specia-
le ēē dicat
in la. cē.
Aeg. Perr.
¶ Modico
tū lacte uti
pōt, neque
eni cū fructi-
bus sunt in
terpretati
de defun-
ctorū volū-
tates. l. ple-
nū. s. sed si
pecoris. ff.
e. Ae. Perr.
¶ Ita glof.
cōter ap-
probaf. fm
Ang. hic.
¶ Nō tamē
gratis pō-
dere. l. si ha-
bitatio. in
prin. ff. eo.
rō. qā lega-
tū habitati-
ōis vī le-
gatū alimē-
torū. ii. de
alim. leg. l.
legatis. &
iō nō pōt
gratis pō-
deri: qā fie-
ret contra
mētē insti-
tuentis, se-
cū dū Nic.
Aeg. Perr.
Continua-
tio.

¶ Et iō nō
transit ad
heredes ni-
si relicta ef-
set in gau-
dimentū.
¶ Et quid iu-
ris quādo

pro solummodo: vt ff. de vul. subfili. l. qui liberis. in prin.
a. ¶ Cum marito: p̄sentit & futuro: vt ff. eo. l. ceterum. s. mulieri. *
& generaliter omnes recipit, quod & masculus dummodo honeste, vt
ff. e. l. non solū. & l. non aliter. ADDITIO Et inducitur iste text. vt sta-
tuta & sententia quāvis sint stricti iuris, tamen recipiant interpreta-
tionē extensiuā: quan-
do alias nō possunt for-
tiri effectum. quod not.
secundum Angel.
b. ¶ Vt potest. s. non aut
locare potest. si tamē
aliquid conducit faciē-
dū in eo poterit vti ope-
ra vsuarij. serui. Itē ipsi
eidē seruo sua opera po-
terit locari. acquirit au-
tem ex re, non ex opera
vsuarij: vt ff. e. l. plenū.
s. ff. e. l. sequenti. Acc.
c. ¶ Et in iumento. s. fa-
cit ff. e. l. plenū. s. sed
si pecoris. ver. sed si bo-
u. & s. equitii.
d. ¶ Neque lacte. s. nisi
modico: vt ff. eo. l. ple-
nū. s. sed si pecoris. aliis
nullo modo, secundū P.
lo. cōtra dicit enim om-
nibus his ad suū usum,
& suorū posse uti: b. vt
in fundo. s. diximus.

¶ In fructu, s. sic s. de
re. di. s. in pecudum.
¶ SED ST. C. V. l.
¶ CAS. S. Dicit iuue-
nis: Dñe Imp. vidi sup̄ra
quid sit vsusfructus, &
quid sit vsus: nunc vellē
scire quid sit habitatio,
an conue niat cū vsu fru-
ctu & cū vsu? Et rñ. Im.
q. habitatio nō est vsus
fructus neque vsus, sed
quoddam ius mediū &
propriu. Itē qui hēt ha-
bitatiōē, nō solū ipse
pōt habitare in domo
cuius habitatiōē hēt,
sed etiā alij &c. Textus
sequens est planus vsq;
ad seq. tit. Fran.

¶ Habitatio: siue dicatur habitatio, siue vsusfructus habitatiōis
idem est vt C. eo. l. cum antiquitas.

¶ Aliquo modo. l. inter viuos pactionibus & stipulationibus. ff.
s. de ser. s. si. & de vsu. s. j.

¶ Neque vsus. j. quia locat, vt C. eo. l. cum antiquitas. sed vsuariū
nōn: vt s. eo. circa prin.

¶ Neque vsusfructus. s. quia hęc non finitur nisi morte, vt ff. eo. l. si
habitatio. circa prin. c. sed vsusfructus multis modis, vt s. de vsufruct.
s. finitur.

¶ Decisiōe. s. vt C. eo. l. cum antiquitas.

¶ Hęc de seruitutibus. s. excusaf se quare de hęreditatibus & obli-
gationibus non dicit: cum videatur hic dicere debere, vt s. de rebus
cor. s. j.

¶ Proponemus. j. l. j. de hęc. insti. vsque ad tit. j. de oblig. & exinde
vsque ad tit. de act.

¶ Exposuimus. s. hęc continuatio refertur s. de re i. di. s. singulorū.

¶ Et. s. proinde est.

¶ DE VSUS. &c. ¶ Hęc rubrica continuatur per imperatōrē
ad p̄cedentia, vt vsus est s. tit. prox. in fin. Quia supra dictum est
qualiter res iuregentium nobis acquiruntur, nunc sequitur videre qua-
liter iure ciuili nobis acquirantur. Arē. Et dic de vsu. s. mobilium: sed
p̄scriptio immobilium: vt patet j. eo. in prin. & C. in quibus cau. ce.
lon. temp. pr. l. i. sed in ff. eo. l. vsucapio largē sumitur per totum titu-
lum: & maxime in l. quare. Accur.

¶ Vre ciuili ¶ Totus iste titulus diuiditur in nouem partes.
Nam ponit primo, q. ad vsucapionem requiritur bonā fides, &
iustus titulus, & spatium t̄pis. Secūdo, q. licet
p̄dicta interueniāt, nō tamen procedit vsucapio, p̄p-
naturā, vel vitiū rei. Tercio rediēs ad primā regulā, po-
nit qualiter in re aliena mobili possit tradēs habere bonā fidē. Quar-
to q. in rebus immobilib. nō vitiū posselsis mala fides auctoris nō nocet
successori. Quinto ponit casum i quo res furtiua pōt vsucapi. Sex-
to, an res fisci possit vsucapi. Septimō qualis debeat ēē res, vel titulus.
Octauo an possessio auctoris prosit successori. Nonō, quā t̄p̄e res
aliena alienata a fisco, vel donata ab Imperatore, vsucapiat. Secūda ibi
Sed aliquando. Tertia ibi, Sed tñ. Quarta ibi, quod aut. Quinta ibi

Aliquādo. Sexta ibi, Res fisci. Septima ibi, Nouissime. Octaua ibi, Diu-
tina. Nona ibi, Edicto. Itē prima subdiuiditur. Nā primo ponit ius an-
tiquū. Secundo illud corrigit. Secunda ibi, Et cū. ¶ CASVS. Dixit iu-
uenis legū studiosus domino Imperatori: Domine Imperator, cū esē
in domo patris mei audiui a quodā vito antiquo q. quoddā prātū sitū

¶ Hęc de seruitutibus, & vsu-
fructu, & vsu, & habitatione di-
xisse sufficiat. ¶ De hęreditati-
bus autem & obligationibus, suis
locis proponemus. ¶ Exposui
mus summam, quibus modis iu-
regentium res acquirunt: modo
videamus quib. modis legitimo
& ciuili iure acquiruntur.

De vsucapionibus & lon- gi temporis p̄scrip- tionibus.

TITVLVS VI

¶ Hodie res mobilis triēnio cū titulo, &
bona fide vsucapi: res vero immobilis de-
cē annis iter p̄sentes, & inter absentes
viginti annis, vbique locorum, Arē.

¶ Vre ciuili ¶ constitutū
fuerat, vt q. bona fide
ab eo, qui dñs nō erat,
cum crederet eum do-

minū esse, rem emerit, vel ex do-
natione, aliavē quauis iusta cau-
sa acceperit: is eam rē, si mobilis
erat, anno vbique vno: si immobi-
lis, biennio tātum in Italia. Solo
t̄ vsucaperet: ne rē t̄ dominia
incerto essent. ¶ Et cū hoc pla-
citum erat, putātib. antiquo-
rib. dñis sufficere ad inquirē-
das res suas, p̄sata tēpora: nō

nibus sentiebant q. nos. Nam si quis al. quā rem bonafide ab eo quē do-
minum esse credebat, emerit, aut alio iusto titulo habuerit illā rem, si
erat mobilis, vsucapiebat vno anno: si immobilis, biennio: & hoc i Ita-
lia t̄mne rerū dominia in incerto essent. Nos uero usucapionū & p̄scri-
ptionū ampliāuimus & tempora, & loca: & constitutionem fecimus,
qua ordināuimus, q. vsucapiones compleantur, non minori tempore,
quam triennio in rebus mobilibus, p̄scriptiones vero rerum immo-
bilium inter p̄sentes compleantur decem annis, & inter absentes ui-
ginti: non tantum in Italia, sed in omnibus locis uel prouinciis nostro
imperio subiectis, iusta causa possessionis p̄cedente. Fran.

¶ Iure ciuili j. l. xij. tabularum, uel Romanorum per excellentiā:
vt s. de iur. nat. s. sed ius &c.

¶ Qui bona fide. j. quod p̄sumit, si a domino credat se emere: ut
ff. de cōrah. emp. l. qui a quolibet. uel qui putat vendentē habere ius
vendendi: vt ff. de ver. sig. l. bonā fidei emptor. quā bona fides p̄sumi-
tur (emper: ut ff. de prob. l. verius. ¶ Exigitur aut in uenditione duobus
temporibus bona fides, scilicet tempore cōtractus, & tempore traditi-
onis: in aliis aut cōtractibus tempus traditionis sufficit: nec nocet poste-
rior scientia: secus in petitione hęreditatis: ut ff. pro soluto. l. pe. & pro
emptore. l. ii. & C. de uluc. transfor. l. unica. s. cum autem ibi, hoc tan-
tummodo. & ff. de peti. hęc. l. sed & si. s. quod si ab initio. Accur.

¶ Dominus non erat. s. si enim erat dominus: & accipiens sit domi-
nus per traditionem: unde non usucapiat: ut ff. e. l. sequitur. s. lana. & de
capti. l. in bello. s. si quis seruū. & s. de rer. diuisio. s. per traditionem.

¶ Aliavē. s. cum sint multe causę iustę siue tituli: vt ff. de publicia.
l. j. s. sed cur. vsque ad leum qui.

¶ In italico solo. s. i. in Italia, non ergo etiam in prouinciis: ut C. d.
usuc. transfor. l. unica. circa prin.

¶ Nē rerum dominia. s. hęc est ratio, quare usucapio sit inducta.
est & alia, scilicet ut aliquis sit litium finis: ut ff. pro suo. l. si. Accur.

ADDITIO Dic, q. istę rationes hic introductę processerunt p̄pter
bonum publicū: vt dicit rex. in l. j. ff. de vsucap. de hoc vide Auge. hic:

¶ Et cum hoc placitum erat. s. cum istud placebat.

¶ Putantibus. s. iure consensu.

¶ Inquirēdas. i. uel admittēdas.

¶ P̄sata tempora. s. anni, uel biennij.

maritus re-
lingit vxorē
dominā
massariam
& vsufr-
uariā, vi-
de hic doc.
Diuisio. ¶
Vsucapio
est rerum
mobilium,
p̄scriptio i
mobilium.

¶ Possessio
nibus, in
multis ex-
empla.

¶ Vt sine apie-
bat, in ple-
risque.
¶ Hęc rō
recitatur i
c. uigilati.
cum gl. si-
per uerb. se-
gnitē. ex-
tra de p̄s-
cr.

¶ Dich hoc
uerum in
rebus cor-
poralibus.
Item si ha-
bet titulū
uerum uel
putatiū:
ut per In-
no. in c. u-
gilanti. de
p̄sct. uel
saltem ura-
tur iure cō-
muni. ca. j.
de p̄scti-
ptio. lib. 6.
alias secus
Et ratio est
in corpora-
libus, quia
q̄libet res
p̄sumitur li-
bera. l. al-
tius. ff. de
seruitu. &
aqua.
c. Puta, qā
sine ipsa sē
per habēs
rē aliquo
titulo esset
incertum,
an esset ef-
fectus do-
minus, uel
quia alias
esset diffi-
cile proba-
re domi-
nium. Ia. c.

a. Sedit. §. in animo.
b. Maturus. §. maturus.
c. Defraudentur. §. quod iura nolunt: vt C. de vfusu. l. corruptionem. & de præfcrip. 30. an. l. fi.
d. Certo loco. §. folo Italico, ut olim: vt §. eo.
e. Constitutione. §. C.

refedit de ufuca. tranf. l. j.
Dua. §. Qua. §. l. constitutione.

g. Res quidē mobili-
les. §. & se mouentes, ut
ff. de ver. fig. l. mouētū
h. Per triennium. §. q
tēpora. i. præfcriptio
nis, q. vſucapionis cō-
tinua ſunt: vt ff. l. nun-
quā. i. j. §. i. & in vſuca-
pione ſufficit teſtigiffe
vltimū diē. In præſcri-
ptione vero quæritur
de momento ad mo-
mentū: vt ff. l. in vſu-
capionib. & ff. de act.
& obli. l. in omnib. Et
eſt ratio: quia vſucapio
fauidabilis eſt: p̄ſcri-
ptio verō odioſa: vt C.
de edi. di. Hadri. tol. l.
fi. & ff. de libe. & poſth.
l. cum quidam.

Quia ſo-
lo fauore
vſucapien-
tis nulla i-
ſpecta ne-
gligētia pe-
ctis currit
fm Chri-
q. tñ eſt al-
ſum p iſtū
rex. ibi pu-
tantib. & l.
j. ff. de dic. er-
go rōnēga
in eeb. mo-
bilibus, ut
plurimum
agitur de
minoris iū-
dicio, fm
laſo.

Id eſt. §. quandoq;
longū tēpus aliter po-
nitur vt ff. de dāinter.
l. fi. finita. §. non autē.
Itē aliud in pſonalib.
actionibus: vt C. q. nō
ob. long. tēp. præſcrip.
l. neq. & de cōſ. pe. l. i.
K. Præſentes §. ſcili-
cet in eadē puincia de
gentes: fed abſentes in
alia: vt C. de præſcrip.
lon. temp. l. ſua.

Vſucapiantur. §.
proprie p. mobilibus
accipit: improprie pro
immobilibus quātū ad
hunc titulum. ff. de offi. procon. l. ij.
m. Nō ſolum in Italia, lex differentia enim locorum &c. vt C. de
temp. in integ. reſſi. l. ſuperuacua.

Domina rerum. §. Ex hac litera voluit dicere M. q. præſcriptio
ne x. vel xx. annorū dominiū q̄ratur pro eo eſt ff. e. l. cum qui. in ſij.
rñ. B. §. dicit. b. arg. ff. de iureiur. l. fi. duo. §. j. & C. de præſcri. 30. an. l.
fi. quis emptio. in prin. & eſt arg. p. B. ff. de pig. l. j. §. cum prædium.
& C. de pign. l. uſucapio. & qd hic dī, & his modis referas fm B. ad
vſucapionem tantū per quam fm omnes dominium quæritur: ut C.
de pact. l. traditionibus. Vel q. dicit dominium ponitur proprie quātū
ad uſucapionē: improprie verō quātū ad præſcriptionem: hoc
eſt pro effectu domini. i. ut poſſidentes habeamus exceptionem: nō
poſſidentes habeamus actionem vtilem: ut ff. de acqui. rer. do. l. rē in
bonis. & C. de pſcri. 30. ann. l. fi. quis emptio. in prin. Et eſt rō,
quare vſucapione magis dominium quæritur: quia mobiliū rerū
vſus eſt poſſeſſio: ut ff. de acqui. poſſ. l. fi. rem.

Iuſta. §. uel quali: vt dicemus §. eo. §. error.
§. SED ALIQUANDO. CASVS. Inſtat iuuenis cupidus
ſcientiæ legatis apud dñm imperatorem. domine Imperator, ſuppli-
co quatenus audiat me patiēter. Intellexi à ueſtra maiestate more
antiquorum, ſi quanto tpe compleri ualebāt uſucapiones & præſcri-
ptiones. Itē audiui opinioem & ordinationē ueſtrā, qualiter tpa, &
loca uſucapionum & præſcriptionum ampliatiſ. Sed generaliter lo-
cutus eſtiſ, ſc. quis rem, & c. Rei autem nomen eſt gñale. Vellē igit
edoceri, ſi uſucapio & præſcriptio habeant locum in omnibus reb.
indifferenter. Nam ſunt quædam res ſacræ, ſunt quædam religioſæ,
ſunt liberi homines, ſunt ſerui fugitiui, ſunt quædam res furto ſubla-
tæ, ſunt res ui poſſeſſæ: an ſi quis tales res bona fide poſſideat, poſſit
eas ulucapere, ſeu præſcribere? Ad quæ quæſita reſpōdet imperator:
Videmus te egregiē adoleſcens ita eſſe ſubtili ingenio prædītū, q. fa-
ciliſ te in uſum doctum in legibus cauſarum ſperamus: quæ res
profectō nō ſummopere delectat: & utinā tales adoleſcētes plures
in noſtra republ. ca Deus nobis cōtuliſſet. Speramus enim noſtras
provincias optime per tales uiros gubernandas fore. Laudandi eſt
ſunt qui ſingula perſeruari uolunt, & plenius de omnibus edoceri.
Quapropter, quia in te uidemus multum in eſſe latentis energiæ ple-
nitus te cupimus inſtruire: & de quibus ultro quæſuiſti, reſpōdemus
q. licet generaliter locuti ſimus, de reb. quæ poſſunt uſucapi & præ-
ſcribi: excipiuntur tñ ab illa regula noſtra, liberi homines, res ſacræ,
vel religioſæ, ſerui fugitiui, res furtiue, res ui poſſeſſæ. Nam li-

Quem ſe-
quunt ul-
tramonta-
ni: ut reſert
Chriſt. hic,
& pcedit
fm aliquos
qñ pſcribit
dño patiē-
te & ſcien-
te, atq. pce-
dit opinio.
Bulg. ut re-
fert Ange-
opi. tñ gle.
eſt cōis.

bis melior ſententia, ſedit ne
dñi maturius ſuis reb. defrau-
dentur, neque certo loco bñfi-
cium hoc concludatur. Et iō
conſtitutionē ſuper hoc promul-
gauimus, quā cautū eſt, ut res q-
dem mobileſ per triennium, &
immobileſ verō per longi tem-
poris poſſeſſionem (i. inter præ-
ſentes decennio inter abſentes
viginti annis) vſucapiantur.

Et his modis nō ſolū in Ita-
lia, ſed et in omni terra, quā impe-
rio noſtro gubernatur, domina-
rerū iuſta cauſa poſſeſſionis præ-
cedente acquirantur.

Homo liber, res ſacræ, vel religioſæ, &
ſerui fugitiui nō poſſunt uſucapi. Are.

Sed aliquando etiā ſi maximē
quis bona fide rē poſſederit, nō
tñ illi vſucapio vllō tempore præ-
cedit: ueluti ſi quis liberum homi-
nem, vel rem ſacrā, vel religio-
ſam vel ſeruum fugitiuum poſ-
ſideat.

Furtiua res, vel ui expulſa poſſeſſa
nō poteſt uſucapi uel præſcribi, et per bo-
næ fidei poſſeſſorem, & emptorē. Et uen-
dens alterius ſcienter, committit fur-
tum. Are.

Furtiue quoq; res, & quæ ui

et quis tales res, bona fide poſſederit per tempus prædītū, tamē nō
poteſt eas vſucapere ſeu præſcribere. Lex enim duodecim tabulā ſi
eſt lex antiquiſſima, prohibuit vſucapionem, vel præſcriptionē taliū
rerum. Quærit ultra ſcholaris: Sereniſſime, & clementiſſime Impera-
tor, quanto plus audio de hac materia, tātō magis dubito. An hoc qd.

poſſeſſæ ſunt, nec ſi prædītō longi-
tēpore bona fide poſſeſſæ fue-
rint, vſucapi poſſunt. Nam fur-
tiuarum rerum, lex duodecim ta-
bularum, & lex Artilia inhibēt
vſucapionem, vi poſſeſſarum lex
Iulia, & Plautia. Quod autem
dītū eſt furtiuarum, & vi poſ-
ſeſſarum rerum vſucapionem per
leges prohibita eſſe, nō eo per-
tinet, vt ne ipſe fur, quiue per vim
poſſidet, vſucapere poſſit (nam
his alia ratione vſucapio nō
comperit, quia ſcilicet mala fide
poſſidēt) ſed nec vllus alius, quā-
uis ab eis bona fide emerit, vel ex
alia cauſa acceperit, vſucapiendi
ius habeat. Vnde in reb. mo-
bilibus nō facile procedit, vt bo-
næ fidei poſſeſſoribus, vſucapio
competat. Nam qui ſciēs alie-
nam rem vēdiderit, vel ex alia cau-
ſa tradiderit, furtum eius com-
mittit

Heres alienando rem alienam inuētam
in hereditate, nō committit furtū: & in ea
procedit vſucapio. Idē in fructuario ancillæ
alienante partū ipſius, quem ad ſe ſpeſſare
putabat. Are.

Sed tamē id aliquādo aliter ſe

Seruum fugitiuum. §. qui facit furtum ſuiipſius: ut C. de ſeruis fu-
gitiuiſ. l. prima. Sed nunquid xxx. ann. fugitiuius vſucapitur? Rñ. nō.
cum poſſeſſio retineatur: ut ff. de acqui. poſſ. l. i. §. per ſeruum. & l. rem
quæ in ſi. ergo nō currit vſucapio poſſidenti: ut C. de præſcrip. pt. xxx.
uel xl. an. l. male niſi ex tunc quando ab alio cepit poſſideri, uel ſtete-
rit diu: quia ex tunc deſinit poſſideri ut ff. de acqui. poſſ. l. i. §. ſi ſer-
uus. & l. per eum. §. per ſeruum.

Vi. §. expulſus, nō compulſus: ut C. quod met. cau. l. ſi ui uel
metu. in glo. ſi.

Prædītō longo tempore. §. triennii, uel decem uel uiginti an-
niſ. ſed xxx. vel xl. annis poſſunt: ut C. de præſcrip. xxx. vel xl. annorū.
l. omnes. & l. ſicut in rem. & de anna. excep. l. i. §. ad hæc. Accur.

ADDITIO. Quod procedit in eo qui ab ipſo emic bona fide, alias ſe-
cus de iure canonico: ut dixi §.

Poſſunt. §. niſi purgato uitio: ut j. eo. §. aliquando.

Nam furtiuarū. §. Similis ratio, quia lex uult vt §. quib. ex cau. ma-
nūm. nō l. in prin. unde illud: Sic uolo, ſic iubeo: ſi per ratione vo-
luntas. Eſt & alia ratio: quia res vitioſæ ſunt: ut j. eo. §. nouiſſime.

Vi poſſeſſarum. §. ſi expulſi, & poſſedit: nec ſufficit expulſiſ: ut ff.
eo. l. ſequitur. §. ſi tu ui.

Non eo pertinet. §. ſcilicet tantum.

Nam hiſ. §. poſſeſſoribus violentis, & furibus.

Alia ratione. §. Nota q. præualeat generalis ratio ſpeciali. ſic ſup.
de nup. §. affinitatis. & §. ſocrum. arg. contra. ff. de eden. l. quædam.

Sed nec ullus. §. C. quod met. cau. l. ſi ui uel metu. contra. Sol. hic
de ui expulſus, quæ uoluntatem licet coactam habet in ſe: ut ff. quod
met. cau. l. ſi mulier. §. penul.

Vnde. §. quia in reb. mobilibus alienis ſit furtū cōrectādo: vt
de obl. quæ ex delict. naſcūtur. §. j. & ex eo ſit furtiua: & ſic nō vſucapi-
bilis: ut ſupra proxime inde ſequitur, q. in reb. mobilibus & c.

Competat. §. Sed uidetur, q. culpa auctoris nō comitetur, i. nō
ſequatur accipientem: ut ff. de diuer. & temp. præ. l. an vitium. & ff. de
doli. ma. excep. l. apud Celſum. §. ſi cū legitima? Rñ. ſi vitium eſt rei co-
mittatur, ut hic: ſi perſonæ, comitatur in vniuerſum ſuccedentem, ut C.
de acqui. poſſ. l. vitia. & C. communia de uſuc. l. fi. ſed ſi in rem ſingula-
rē ſuccedat, nō comitatur. ut ff. de doli. ma. excel. apud §. de auctoris.

C. de peri. & com. rei uendi. l. dolum. niſi quando utetur acceſſione
temporis eius auctoris: ut ff. de acqui. poſſ. l. Pomp. §. ſi. d. Sed hodie vi-
tium perſonæ nocet ſingulari ſuccellori per auct. malę fidei.

SED TAMEN. CASVS. Domine Imperator, inquit iuuenis,
quomodo

uide lib.
4. uete. Iu-
riſp. P. Pra-
teſi ad ll. 12
tab.

Atinia, in
aliis, & l. 4.
ff. e. & l. po-
teſtatis. De
uer. fig. Ci.
Act. 3. in
Verr. Gell.
lib. 14. c. ul-
ti. & lib. 17.
c. 7.

Seruus fu-
gitiuus an
xxx. an. vſu
capiatur.

Pro libe-
ro & bona
fide. Itē ſi
ſit paratus
ſubire iudi-
ciū libera-
le, ſecundū
doctō. hic.

Deſt in
quibūſdā.

Sunt quin
que genera
violentiū.
Expulſus,
cū quis ex-
pellit a re
mobili ab
latina cum
res mobi-

lis auferi a
licui, & hæ-
dæ impe-
diunt uſu-
cap. & præ-
ſcrip. Cō-
pulſus, cū
quis cogit
rē ſuā alie-
nare. turba-
tiua, cū q. s
turbatur i
poſſeſſio:
inquietati-
ua, cū duo
præſtendūt
poſſidere, &
alter alter
trū inge-
tat, & nul-
la illarū
triū impe-
dit uſuca-
ut præſcri-
ptionē, ſe-
cundū Por.
& gl. in l. i.
C. qd met.
cau. Aegi.
Perr.

Auctoris
vitium an
ſuccellorē
comitatur,
d. Et quæ
ſint realia,
& quæ per-
ſonalia uti-
tia, & an
contra ſuc-
ceſſorē agō
tem in iudi-
cio poſſit
opponi de
uitio auctō-
ris uide An-
ge. hic.

quomodo possunt hæc fieri. & qua via potest procedere vfucapio i reb. mobilibus. Rñdet Imperator: profecto dilecte iuuenis, si esset vir grãdus, & puerus, iussu possemus uobis respondere, qđ dominus noster in euangelio respondit Nicodemo: Tu es magister in Israel & hæc ignoras? Veruntamē quia estis teneræ ætatis, audiemus uos patiēter:

habet. Nam si hæres^a rem defuncto commodatam, aut locatam, vel apud eum depositā, existimās hereditariam esse, bona fide accipienti^b vendiderit, aut donauerit aut dotis^c nomine dederit: qñ is q̄ acceperit, vfucapere possit, dubium non est: Quippe cum ea res in furti vitium non ceciderit: cum utique hæres, qui bona fide tanquā suam alienauerit, furtum nō committat. ¶ Itē si is ad quē ancillā vfusfructus pertinet, parum suum esse credens viderit, aut donauerit, furtū^d nō cōmittit. Furtū^e enim sine affectu furandi nō cōmittitur. ¶ Aliis^f quoq; modis accidere potest, vt quis sine vito furti, rē alienam ad aliquem transferat, & efficiat vt a possessore vfucapiatur.

¶ Mala fidei possessor transfert in bonā fidei possessorem rem non ui possessam, cum vfucapiendi conditione. Item in rebus soli non committitur furtum: sed illi qui possidet cum titulo, & bona fide, principalibus constitutionibus subuenitur. Aret.

¶ Quod autem^h ad eas res quæ solo continent, i expedit: ius ita

non potest. abolita est enim quorundā ueterū sententia, qui putabant totius fundi, uel partis ipsius furtū posse cōmitti. Paret igitur qđ cū huiusmodi fundus nō sit furtiuus, nec etiam vti possessus, p̄scribi possit. Principalibus enim constitutionibus prospectū est, ne alicui eorū qui res mobiles bo. si possident, longa & idubitata possessio auferri deat.

hoc dicit vique ad §. aliquand. Franc. h. ¶ Quod autem §. huiusque de vfu rerū mobiliū dictū est: nunc procedit ad ius immobiliū. i. ¶ Loci vacantis. §. locus interdum dicitur plenus: ut q. possidetur. Interdū semiplenus: ut ille in quo aliquis est causa legatorū, uel rei seruandæ causa. ut ff. de acquir. poss. l. 3. §. fin. & de actio. emp. l. 2. §. j. Interdū uacuu. & hoc tribus modis: ut hic. ff. de acquir. poss. l. i. si id quod. Acc. i. K. ¶ Propter absentiam sed hoc videtur falsum, quod propter absentiam amittatur possessio. ut ff. de acquir. poss. l. clam. §. qui ad nundinas. Sed rñ. hoc propter effectum absentie dicitur, s. obliuione. Vt quia longo tēpore absuit, præsumitur, quod pro derelicto habuit, tēpus em̄ inducit obliuionē. & ita obliuione amittitur dominium. ut ff. de dā. nec l. i. si finit. §. non autē. quod tēpore uiserit in arbitrio iudicis. ut ff. de iure delib. l. j. §. si. & l. se quen dummodo lōgum sit, & obliuione inducat, & animū retinendū habere desinat: ut ff. eo. l.

Locus dicitur plenus, semiplenus & vacuus.

¶ Sabini in li. de furtis. Gell. li. 17. cap. ult.

¶ Hæc gio. est singula. & vnica. Aegi. Per.

¶ Furtiuā, & ui possessa possunt vfucapi uitio purgato. Aret.

¶ Aliquando etiā furtiuā, uel ui possessa res vfucapi^g potest: ueluti, si in domini^h potestatem reuerſaⁱ fuerit. tūc enim, uitio rei purgato, procedit eius vfucapio.

¶ Res fisci vfucapi non possunt: ante tamen quā fisco denuntiata fuerint, vfucapiuntur. hoc dicit. Aret.

furtum. §. i. & ff. de acquir. poss. l. quemadmodum. Accur.

l. ¶ Aut negligentiam. §. tantam ut respiciat rei possessionem. quod facile fit. ut ff. de acquir. poss. l. si quis vi. §. i. & §. differentia.

m. ¶ Sine successore. §. idem & si cum successore, dummodo non fuerit apprehensus. ut ff. de acquir. poss. l. cum hæres.

n. ¶ Longa. §. f. x. uel xx. annis. Sed hic §. duabus rationibus est hodie correctus. Nam præsumitur hodie talis possessio uolenta. ut C. uñ ui. l. cū quærebatur. ergo nō habet locū hæc p̄scriptio. ut §. §. furtiuæ. Itē alia ratione. quia bona fides desideratur ab utraq; parte. alia. xxx. āno rum tantū p̄scriptio currit. ut in aut, ut spon. lar. §. rursus. col. ix. Ac.

o. ¶ Acceperit. §. uere, non furtiuæ. ADDITIO. Quod uerum intellige, si: debitor iurripuit, siue alius, secundum communem opi. licet gl. in utrimo casu variauerit. ut hic per Christopho.

p. ¶ Abolita. §. i. perempta. inde abolitio, i. accusationis peremptio.

q. ¶ Locive. §. id est, partis fundi: sed fundus totus dicitur. ut ff. de ver. bo. sign. l. locus.

r. ¶ Furtum. §. & est simile. ff. eo. l. quare. Sed cōtra. ff. de furt. l. si quis uxori. §. si sulphurariæ. & l. si crux. So. ibi non loci, sed terræ quæ eximēbatur, furtum fiebat. Et quod subicit, & eorū & c. sic continet. & p̄spicitur principalibus constitutionibus, ne cui eorū q. possidēt res lōli, longa & c. tūc nō est necesse, qđ in textu sit utilitati. & sunt hæc principales constitutiones. ut C. de p̄scrip. lon. tē. per totū titulum. Acc.

¶ ALIQUANDO ¶ CASVS Domine, dixisti mihi supra, quod res furtiuæ, & ui possessæ vfucapi non possunt. nunqđ hoc generaliter est uerū, qđ res semel furtiuæ, & semel ui possessæ nūquā possit vfucapi.

Ad hoc rñ. qđ nō. Nam res quondā furtiuā, uel ui possessā aliquādo vfu capibilis est. ueluti si postea reuerſa fuerit in domini potestatem. Tūc enim purgato vitio quod vluc. eius ip̄diebat, bene poterit eius vluc. procedere. Et: hæc dicuntur usque ad §. res fisci. Franc. de Are.

s. ¶ Vfucapi. §. duabus rationibus stare non potest, quod hic dicit. Prima, quia desit esse vitiosa unde non erit mirabile quod videtur uelle inducere contra id qđ est §. e. §. furtiuæ. Respon. dic furtiuā uel ui possessā, scilicet quondā^b. Secunda, quia dominus non vfucapiet, cum sua sit. nec alius ab eo accipiens, cum transeat dominium. ut ff. eo. l. sequit.

¶ §. lana. & §. tunc in potestatem. Sed respon. vfucapi potest, id est, vlucapibilis est. ut si aliquo non domino alienat non committente furtum eius, vfucapiet. empror.

t. ¶ Domini. Uel quasi, ut tutoris, uel creditoris si alienam rem debitor obligauit. ut ff. e. l. sequitur. §. si pupili. & pro soluto. l. fna. aliud si suam. ut ff. e. l. sequitur. §. si rem. Acurr.

v. ¶ Reuerſa. §. uel quasi. ut ff. de furt. l. quamuis. & ita quod non possit ab eo auelli, ut ff. e. l. sequitur §. tunc.

Infert. c. iij. Res

¶ Abolitio quid est.

¶ Ordo literarum.

¶ Et hoc fa

cit p̄ saluā

dicto te

stis depo

nētis de fi

lio alicuius

qui iam sic

mortuus :

quia subau

ditur filius

Caij, scilicet

quodā &c. Chriſt. Por. hic.

¶ Alias ex peditⁱ ita &c. ut etiā legit Franc. Aret. in casu positione

Vfucapio p̄ hærede qñ habet locum.

¶ Et est rō diuersitatis qđ in p̄scribēte requirit nedū bona f. sed & iustus ti. quē hic error ipedit, sed in tradēte sufficit bona fides.

quomodo possunt hæc fieri. & qua via potest procedere vfucapio i reb. mobilibus. Rñdet Imperator: profecto dilecte iuuenis, si esset vir grãdus, & puerus, iussu possemus uobis respondere, qđ dominus noster in euangelio respondit Nicodemo: Tu es magister in Israel & hæc ignoras? Veruntamē quia estis teneræ ætatis, audiemus uos patiēter:

¶ Mala fidei possessor transfert in bonā fidei possessorem rem non ui possessam, cum vfucapiendi conditione. Item in rebus soli non committitur furtum: sed illi qui possidet cum titulo, & bona fide, principalibus constitutionibus subuenitur. Aret.

¶ Quod autem^h ad eas res quæ solo continent, i expedit: ius ita

furtum. §. i. & ff. de acquir. poss. l. quemadmodum. Accur.

l. ¶ Aut negligentiam. §. tantam ut respiciat rei possessionem. quod facile fit. ut ff. de acquir. poss. l. si quis vi. §. i. & §. differentia.

m. ¶ Sine successore. §. idem & si cum successore, dummodo non fuerit apprehensus. ut ff. de acquir. poss. l. cum hæres.

n. ¶ Longa. §. f. x. uel xx. annis. Sed hic §. duabus rationibus est hodie correctus. Nam præsumitur hodie talis possessio uolenta. ut C. uñ ui. l. cū quærebatur. ergo nō habet locū hæc p̄scriptio. ut §. §. furtiuæ. Itē alia ratione. quia bona fides desideratur ab utraq; parte. alia. xxx. āno rum tantū p̄scriptio currit. ut in aut, ut spon. lar. §. rursus. col. ix. Ac.

o. ¶ Acceperit. §. uere, non furtiuæ. ADDITIO. Quod uerum intellige, si: debitor iurripuit, siue alius, secundum communem opi. licet gl. in utrimo casu variauerit. ut hic per Christopho.

p. ¶ Abolita. §. i. perempta. inde abolitio, i. accusationis peremptio.

q. ¶ Locive. §. id est, partis fundi: sed fundus totus dicitur. ut ff. de ver. bo. sign. l. locus.

r. ¶ Furtum. §. & est simile. ff. eo. l. quare. Sed cōtra. ff. de furt. l. si quis uxori. §. si sulphurariæ. & l. si crux. So. ibi non loci, sed terræ quæ eximēbatur, furtum fiebat. Et quod subicit, & eorū & c. sic continet. & p̄spicitur principalibus constitutionibus, ne cui eorū q. possidēt res lōli, longa & c. tūc nō est necesse, qđ in textu sit utilitati. & sunt hæc principales constitutiones. ut C. de p̄scrip. lon. tē. per totū titulum. Acc.

¶ ALIQUANDO ¶ CASVS Domine, dixisti mihi supra, quod res furtiuæ, & ui possessæ vfucapi non possunt. nunqđ hoc generaliter est uerū, qđ res semel furtiuæ, & semel ui possessæ nūquā possit vfucapi.

Ad hoc rñ. qđ nō. Nam res quondā furtiuā, uel ui possessā aliquādo vfu capibilis est. ueluti si postea reuerſa fuerit in domini potestatem. Tūc enim purgato vitio quod vluc. eius ip̄diebat, bene poterit eius vluc. procedere. Et: hæc dicuntur usque ad §. res fisci. Franc. de Are.

s. ¶ Vfucapi. §. duabus rationibus stare non potest, quod hic dicit. Prima, quia desit esse vitiosa unde non erit mirabile quod videtur uelle inducere contra id qđ est §. e. §. furtiuæ. Respon. dic furtiuā uel ui possessā, scilicet quondā^b. Secunda, quia dominus non vfucapiet, cum sua sit. nec alius ab eo accipiens, cum transeat dominium. ut ff. eo. l. sequit.

¶ §. lana. & §. tunc in potestatem. Sed respon. vfucapi potest, id est, vlucapibilis est. ut si aliquo non domino alienat non committente furtum eius, vfucapiet. empror.

t. ¶ Domini. Uel quasi, ut tutoris, uel creditoris si alienam rem debitor obligauit. ut ff. e. l. sequitur. §. si pupili. & pro soluto. l. fna. aliud si suam. ut ff. e. l. sequitur. §. si rem. Acurr.

v. ¶ Reuerſa. §. uel quasi. ut ff. de furt. l. quamuis. & ita quod non possit ab eo auelli, ut ff. e. l. sequitur §. tunc.

Infert. c. iij. Res

¶ Abolitio quid est.

¶ Ordo literarum.

¶ Et hoc fa

cit p̄ saluā

dicto te

stis depo

nētis de fi

lio alicuius

qui iam sic

mortuus :

quia subau

ditur filius

Caij, scilicet

quodā &c. Chriſt. Por. hic.

scit tibi videtur nam in eadem constitutione, & dominis rerū prospere est. Licet enim aduersus emptores venire nō possint, actiones tamē suas, si quas sibi in hypotheca, vel dominio rerū a fisco alienatū puauerint cōpetere, per eandē constitutionē vsq; ad quadriennium aduersus sacratissimū arariū poterūt exercere. Sed domine, iam video,

quid dominus Zeno statuit in alienationibus factis a fisco vendente rem alienam ut suam. Sed po-
nanus, q̄ Imperator vē-
dat aliquam rem de pa-
trimonio proprio, quod
habuit ante diadema im-
petij, quid iuris erit in
casu isto? Ad hoc respon-
ditur: idem iuris in casu isto
erit, quod statutum fuit
in constitutione Zenonis.

Nā in constitutione quā
nuper promulgauimus
de his, qui a nostro pri-
uato patrimonio, vel a
patrimonio venerabilis
Augusti, aliquid acce-
perint statuimus, eadem
per omnia seruati, quē
in prafata diuinæ memo-
riæ Zenonis constitutio-
ne continentur. Et hæc
dicuntur vsq; ad finem. Præ-
a q̄ Edicto. §. i. præcepto
generalis, alias prætorum
dicuntur edicta i. ut quod
metus causa, & similia:

ut ff. quod metus causa.
l. si mulier. circa princ. Ac
curius.

b q̄ A fisco. §. ut a procu-
ratore imperialium rerū.
nam de patrimonialibus
dicitur infra. e. in fi.

c q̄ Emit. §. i. a fisco ven-
dente ut suam a quo edi-
cto res minorum excipi-
untur. vt C. si aduer. f. l. i.
fin. Si autem ut alienā, ut
quia cessatum est in solu-
tione tributorum, etia exiguntur. Et quod sit debitum, & quod sit cessa-
tū: vt C. si aduer. f. l. i. & C. si propter pu. pen. l. fin. ii. respō. forte bica-
nion: vt ff. loc. & conduc. l. quarto. §. inter. ver. quæro. Item tertio, quod
res subhæstetur, id est præconizetur: vt C. si propter pub. pen. l. i. fi.
ADDITIO. Et plura alia requisita vide per Ang. hic, & per glo. in
l. j. C. de fide instrum. & iur. hact. f. l. i. b. x.

d q̄ Constitutio. §. C. de quadri. præscrip. l. omnes.

e q̄ Bene prospexit. §. corrigendo edictum diui Marci.

f q̄ Statim. §. ff. de peti. hæc. l. etiam si §. item si quis. in gl. emerit. con-
tra. Sol. ibi in vniuersitate, hic in re singulari loquitur. Alii dicūt q̄ hic
corrigitur. A Et eodē modo (scilicet primo, & non secundo) respon. ad
l. C. de hæred. l. j. Item ibi erat res fisci.

g q̄ Quadriennium. §. nisi sit minor, vel reipublicæ causa absens: vt C.
de resti. mili. l. neque.

h q̄ Actiones. §. sed quæ? Rñ. conditio ex hac l. secundum Io. sed P. in
rem dabat hic non domino contra dominum. argu. C. de hæra. vel act.
vend. l. j. contra. Sol. ibi de vniuersitate vendita, hic de re singulari.

i q̄ Constitutio. §. C. de quadri. præ. bene a Zenone.

k q̄ A nostra. §. id est, a priuata nostra substantia: sed §. de fiscali dixit
vt C. de quadri. præscrip. l. bone a Zenone. Accur.

DE DONATIONIBUS.

¶ Ista rubrica continuatur per imperatorem: dictum est §. de quibusdā
modis acquirēdi, §. de acquisitione quæ fit per vscapionē, & præscri-
ptionē. Nūc dicendū est de alio modo acquirēdi, qui fit p donationē.

¶ Et aliud. §. Totus iste titulus diuiditur in quinque partes.

primò ponit continuationem cum distinctione bimestri. Se-
cundo, de donatione causa mortis. Tertiò de donatione inter
vivos. Quartò, de donatione propter nuptias. Quintò, de vna
acquisitione de iure ciuili quæ est correctā. Secunda ibi in §. Mortis
causa. Tertia in §. Aliæ autem. Quarta ibi in §. Et aliud. Quinta ibi
in §. Erat olim.

¶ CHASVS. Domine, iam video qualiter per v-
scap. & præscri. acquiritur dominium rerum de iure ciuili, nunquid
sunt plures modi acquirēdi dominium de iure ciuili? Ad hoc rñ. Iustū.
quod sic. Est enim & alius modus ciuilis acquisitionis: videlicet do-
natio, vnde hic de dona. videndū est, & hoc in priā parte. Sed pone in
secunda, Domine, iam video, q̄ vultis tractare de donat. ponatis mihi
aliquā diuisionem donationū? Ad hoc respond. donationum duo sunt
genera. Est enim quædā donatio inter vivos, & alia causa mortis. Sed
domine, dicatis mihi, qd censetur dona. causa mortis? Ad hoc respon.
Amice, dona. causa mortis est quæ fit propter mortis suspicionē velu

ti si quis donat, vt si ipsum mori cōtigerit, remaneat donatio penes do-
natariū, & huiusmodi mortis causa donatio tribus modis reuocatur,
videlicet, si donator cōualuerit, vel eū donatio sup. penituerit: aut
si donatarius prius decesserit: & huiusmodi mortis causa donatio per
omnia ferē ad exemplū legatorū redacta est. Nam cum ante tempus

nostrū veteres iurispru-
dentes dubitarent, vtrū
donationē causa mortis
oportere obtinere simi-
litudinē cum legato, an
cum donatione simplici
inter vivos, & quidā an-
tiqui eam vellent dona-
tioni simplici compara-
re, & quidam legato, ob
huiusmodi discordiam
antiquorum sopiendam,
a nobis constitutū est, vt
huiusmodi donatio cau-
sa mortis per omnia ferē
legatis cōmureretur, &
sic omnino procedat,
quemadmodum nostra
cōstitutio procedere con-
stituit, & vt breuiter de
hac donatione expediam-
us, in summa scire de-
bes, quod mortis causa
donatio est cum aliquis
ita donat, vt magis velit
seipsum habere, si con-
ualuerit, quam donata-
riam: magis quæ donata-
tium si moriatur, quam
hæredem suum, sicut Ho-
merus recitat Telemachum
his verbis expressis
donat Peirzo. Et hæc
dicuntur vsq; ad illam
§. alia autem. Franc.

l. q̄ Acquisitiouis. §. scilicet
de iure ciuili. nam p
stipulationem tantum cō-
trahatur, scilicet dona-
tio quæ scilicet stipula-
tio est de iure ciuili: sed
hodie fit nudo pacto: C. omnes, de
quo vide
Ang. in §.
in psonā j.
de actioni.
& Chrestii.
j. eo. in glo.
manifesta-
uit.

¶ Hoc ve-
rum cū qd
agitur faci-
norosē, se-
cus vbi vir-
tus exerce-
tur: quā tūc
nō est timē
da mors.

Seneca. Sic
dicas quā
si nūquam
morigurus,
sic viuas,
quasi cito
morigurus:
nil em̄ ma-
li in morte
est. Tulli.

Viro forti
non modo
non timen-
da mors p
patria est
sed appetē-
da. Aug.

Perr. Dona-
tio causa
mortis non
est, nisi ex-
primatur.

Retrahebant.

¶ Et aliud genus acq-
sitionis, donatio.

¶ Donationem au-
tem duo sunt genera,

mortis causa, & non mortis

causa. ¶ Mortis causa dona-
tio est, quæ propter mortis sit su-
spicionem: cū quis ita donat,
vt si quid o humanitus ei conti-
gisset, haberet is, qui accepit. sin-
autem superuixisset, p is, qui do-
nauit, reciperet: vel si eum do-
nationis penituisse, aut prior
decesserit is, cui donatū sit. ¶ Hæc
mortis cā donationes, ad exem-
plū legatorum redactæ sunt p
omnia. ¶ Nam cū prudentib.
ambiguum fuerat, utrum dona-
tionis, an legati instar eam obti-
nere oporteret, & utriusque cau-
sæ quædā habebat insignia, &
alii ad aliud genus eam retrahe-

eo. l. si quis argētum. §. si. b. & j. de actio. §. de cōstitutura. Vel dic eam esse
iuris ciuilis approbatione. non inuentione, sed iurigentū, vt §. de rer.
diui. §. per traditionē. Vel dic, sui origo fuit de iure gentiū vno modo,
scilicet per traditionē: ac postea de iure ciuili fuit ille modus approba-
tus, & alius inuētus, scilicet per stipulationem. Tertiò, per Iulianū
additus est tertius puta per nudum pactum. Accur.

m q̄ Et non mortis. §. si largē hæc duo membra accipiuntur, in text. ni-
hil deest, & propriè ponuntur genera. nam multæ species sub quolibet
continentur: & hoc approbo. Vel accipe stricte p duabus speciebus tā-
tum donationum scilicet simplicis inter vivos & simplicis causa mor-
tis, & adde alios donationes. vt legatū: vt j. de leg. in prin. Itē donatio
nem propter nuptias: vt j. eo. §. est & aliud. Item & quod est j. eo. §. si.
n q̄ Mortis. §. scilicet instantis, vel futuræ, vt ff. cod. l. 2. 3. 4. v. & vj. si-
quidem vbiq; mors timenda est, cum eius dies incertus sit: vt ff. so-
de mor. cau. do. l. senatus. §. mortis. & de condi. & demon. l. j.

o q̄ Si quid humanitus ei contigisset. §. id est si moriatur: vt ff. de verb.
sign. l. in vulgari. §. si. & debet hoc exprimi, alias non est mortis causa
donatio: vt ff. eo. de mor. cau. do. l. Seia. §. si. nisi ex cōiecturis appareat
eum velle donare causa mortis.

ADDITIONIO. Nota quod ad hoc vt sit donatio causa mortis, requir-
tur quod fiat mentio mortis. Idē no. gl. Bar. Ang. & Raph. & l. eo. in d.
l. Seia. §. si. & gl. & Bar. in l. Seia. ff. de do. pleg. & Bar. in l. quæ de dotis. in
fi. j. col. ff. solu. matr. alias autē licet aliquis sit in extremis constitutus,
si simpliciter donat, nec additur causa mortis, intelligitur donatio
inter vivos. & est tex. sing. in d. l. Seia. §. si. quod not. secundum Ang.
p q̄ Superuixisset. j. conualuisset. & ita tribus modis reuocatur: ut hic
subiicitur, & ff. si cer. pet. l. non omnes.

q q̄ Penituisse. §. quia voluntas est ambulatoria vsque ad mortem: vt
ff. de adimen. leg. l. 3. in fi. & quia donatio ob causam, scilicet si moriatur,
& sic possum penitere: vt ff. eo. de mor. cau. do. l. senatus. §. j. in fi.

80. & ff. de condi. cau. da. l. 3. §. 2.

r q̄ Exemplum legatorum. §. quantū ad vim & potestatem, quia sicut le-
gata morte cōfirmatur, ita donationes cau. mor. vt reuocari nō possint.

s q̄ Per omnia. §. subaudi ferē, vt statim dicet. nam in multis differunt.

t q̄ Donationis. §. scilicet simplicis, & inter vivos: alias nulla esset hu-
iufmodi distinctio: cum omne legatum sit donatio: vt patet ex definitio-
ne eius: vt ff. de leg. ii. l. legatum.

v q̄ Habebat. §. scilicet donatio causa mortis. nam cum donatione in-
ter vivos habet insignia: vt sit liberalitas, cum legato, vt morte confir-
metur, & vt detrahatur Falcidia: vt C. ad legem Falc. l. si.

Retrahebant.

¶ Præfata
Zenoniana
constitutio
ne. in aliq. b.
Fiscus ven-
dit rem vel
iustam vel
ut alienā.

a Et istam
cōmuniter
approbant
oēs, quia il-
lo iure hæc
p̄scriptio
erat inco-
gnita. Ad l.
j. respōdeo
q̄ ibi cōue-
niebatur ex
natura rei
quæ conti-
net credita
& debita,
non ex eo
q̄ esset alie-
na: quia ad
rem ipsam
scilicet hæ-
reditatē nō
emptor sed
fiscus cōue-
niretur. Ia.
Diuisio.

a ¶ Retrahebant, i. subandi, & alii ad aliud.

b ¶ Ferè legatis, & dicit ferè: quia in quibusdam discrepat à legatis. ecce enim si donas in annos singulos: donatio una est, sed legata plura: ut ff. de dona. causa mor. l. senatus. §. si. Item legatum ab hære: de semp. traditur: ut patet ex definitione legati. j. de lega. in prin. donatio autem vel ab hoc, vel ab alio. Itè i donatio obligatur donas: in legato nò. Itè si testamentum accuso, perdo legatum, nò donationem, si tamē accuso, ut falsum, ar. ff. de his quib. ut indign. l. post legatum. §. qui mortis. Itè aliter substituitur in legatis, secundum quosdā: ut ff. de donatio. cā mortis. l. ei cui mortis. & de legatis. iii. l. ut hære. dibus. Itè filiusfamilias donat, sed nò legatut ff. de mor. cau. dona. l. itā is. & j. quib. non est perm. face. test. in prin. Itè in legato tria tēpora cōsiderantur, ut j. de hæredum quali. & differ. §. in extraneis. b in donatioe non ut ff. de donatio. cau. fa mortis. l. i mortis. Itè quia pro legato datur in terditum quorum legatorū, nò pro donatione: quoddic ut in summa. C. quorū leg. l. j. & in l. Marcellus. §. Paulus. ff. de donatio. causa mor. Acc.

ADDITIO Imo habet locum, quorum legatorum solum in coquod excedit Falcidiam: uel si per donarium sit occupata, secundum l. o. Fab. & Ange.

c ¶ Constitutio. §. l. coram v. testibus scriptura interueniente uel nò: ut C. l. fi.

d ¶ Et in summa. & id est, ut breuiter de hac donatione expediamus: ut ff. eo. l. j.

e ¶ Vult. §. i. uellet. in quibusdam uelut.

f ¶ Habere. §. si super uixerit ut ff. c. l. senatus. §. j.

g ¶ Et sic apud Homerum. §. i. sicut recitat poeta Homerus, quod Telemachus dictis uerbis expressis donauit.

¶ ALIAE AUTEM ¶ CASVS Domine, iam uidi exemplum de dona. causa mor. & de eius effectu, ponatis mihi exemplū de do. inter uiuos. Ad hoc respon. Amice, sunt quædā alie donationes, quæ sine alia mortis cogitatione sunt: & huiusmodi dona. inter uiuos appellantur: & tales dona. legatis non cōparantur. Si enim perfectæ fuerint, tēmerè reuocari non possunt. Sed domine, dicatis mihi quando dicuntur perfectæ? Ad hoc respondet. Amice, huiusmodi donationes perfectæ cōsentur, cum donator uoluntatem suæ liberalitatis in scriptis uel sine scriptis donatario manifestauerit, puta p talia uerba, dabo, uel dono tibi talem rem. & in uoltra constitutione cautum est huiusmodi donatione, semel perfectas, traditionis necessitatem ad exemplum uēditio nis in se habere: ut sicut uēditore rem uenditā numerato sibi pretio tradere cōpellitur, ita donator post emissam liberalitatis uocē auctoritate nostræ cōstitutionis, tradendi necessitas imponatur. Sed antiqui principes statuerunt donationes simplices summam ducentorum aureorum excedentes, sine insinuatione scripturæ non ualere nūquid placet uobis, quod illud hodie obseruetur? An hoc respon. quod non. Nā cum constitutiones antiquorū principum statuerunt huiusmodi donationes simplices, excedentes summam ducentorum aureorum actus interuenientibus insinuari: nostra constitutio huiusmodi summam usque ad quingentos solidos ampliauit, & statuit usque ad quingētos solidos, quædā species donationum introduximus: quæ licet quingētos solidos excedat, tamē nullam insinuationem desiderat: sed in se sine omni insinuatione plenissimā habent auctoritatē. & alia insuper multa ad uberiores exitum donationū inuenimus: quæ omnia & singula ex constitutionibus nostris, quas sup huiusmodi donationibus fecimus, manifestissime colligi possunt. Sed domine, uos dixistis mihi §. q. huiusmodi donationes simplices semel perfectæ ne possunt reuocari: nunquid est hoc generaliter uerū? Respond. quod non. Licet enim dixerimus tales

donationes non posse reuocari: tamen sciendū est, q. si plenissimæ sint huiusmodi donationes, si donatarii ingrati exiterint erga donatarios: licebit ipsis donatoribus, per nostrā constitutionē certis ex causis eas reuocare. & hoc ideo statuiimus, ne datores qui beneficiū suū libera itis in alios contulerunt, ab illis iniuriā patiantur: secundū modum in

nostra constitutione enumeratos. Ethic usque ad illud §. est & aliud. Frā.

¶ Aliæ autem. §. nunc persequitur aliud genus donationis. Dictum est de donationibus causa mortis: nunc de dona. simpli ci, id est, inter uiuos dicitur. Accur.

h ¶ Temere. §. ideo dicit temere, quia quandoque reuocantur: ut j. eod. §. sciendum.

i ¶ Voluntatem. & etiam nudo pacto: ut C. de don. l. si quis argentū. §. si. Ac.

ADDITIO Si autem donetur factum, requiritur stipulatio & traditio, sicut olim. Item pōtētia donantis & donatarii, ubi sit certæ personæ, secus si incertæ.

k ¶ Manifestauerit. §. scilicet per uerba futura tēporis: ut dabo uel donabo: ad instar stipulationis: ut ff. de uer. obli. l. v. §. stipulatio. uel præsens tēporis: ut do, uel dono: cum nudo pacto fiat: & pactum etiam fiat per uerba præsens temporis: ut C. eod. de dona. l. si quis argentum. §. si. ff. de pact. l. tale. in prin. & in glo. ii.

l ¶ Vēditionis. & ex hoc uerbo dicebat M. uenditorem præcisē teneri ad rem tradendam, sic ff. de uerbo. obli. l. ubi autē non apparet. in fin. l. oā. contra, scilicet ut interesse dōdo liberetur: ut ff. de act. empt. l. j. in princip. & simili. uo. quæ hic sit, est in hoc ut sicut necessitas imponitur uēditori ad aliquid, sic & donanti, licet à principio nullus cogatur: ut C. de act. & obli. l. hinc. Sed nunquid donator de euictione tenetur? Rñ. si incipit à traditione, non ut ff. de dona. l. Aristot. in fin. c. Si à pactione, sicut C. de iure do. l. j. Accur.

ADDITIO Et est ratio, quia cum donatio sit doni datio: iste pacificus obligatur expressè ad dandum. l. senatus. §. j. ff. de dona. causa mor. & ideo non liberatur, nisi transferat dominium: licet autem ubi sola traditio sine facto interuenit. Ex quo inferitur quod pro euictione hic agitur primū actione quasi non dedit, etiam remundum euicti in totum, uel pro parte. Secus in uenditione ubi pro euictione noua nascitur actio quasi per traditionem obligatio ablata. quod nō. pro prescriptione & libelli formatione secundum omnes hic.

m ¶ Constitutio. Iur. C. de do. l. si quis argentum. §. si. n ¶ Etiam si non tradantur. §. i. si tradere nolit donator. Accur.

o ¶ Necessitas. §. per conditionem ex lege, quæ stricti iuris est. ff. de do. l. eum qui. & C. eo. l. si quis argentum. §. si.

p ¶ Retro principum. §. i. eorum qui ante nos fuerunt: ex nostra etiam patria, ut C. eo. de dona. l. sancimus. in fin.

q ¶ Constitutio. Iur. C. l. p. eo. in fin.

r ¶ Insinuatione. §. i. scriptura facta in presentia publicarum personarum. & in actis, ubi superfluum est testes adhibere: cum publica monumēta sufficiant: ut C. eo. l. data. & l. in donationibus.

s ¶ Inuenit. §. i. nostra constitutio: ut si donetur in redemptionem captiuorum: uel à magistro militum donetur militibus: uel in refectionē domus donetur alicui: ut C. l. p. Idē & si donec Imperator, uel ei donetur: ut in aut. de non alie. §. si uero minus. col. ii. & in aut. ut non fiant pig. §. quia igitur. col. v. Idem in donatione propter uuptias, ut in aut. ut spon. lar. col. ix. in prin. Idem in remissione usufructus futuri temporis: ut ff. c. l. Modestinus. Acc.

ADDITIO Idem in donatione facta pro bene meritis. l. Attilius. ff. de dummodo appareant, & eis proportionetur, secundum doctores.

t ¶ Minimè. §. licet quingentorum solidorum summam excedant.

v ¶ Alia. §. ueluti ne plures donationes diuersis tēporib. factæ coarcentur

¶ Ut hic & c. ult. in glo. j. in fin. extra eo. i. Donatio an possit fieri sine stipione.

¶ Triplex est interest: Conuētiū, ut pretium quod cōuenit. cōmune ut quanti res communiter ualet. Significare, quod utrūque aliorū excedit, se cundū glo. in l. j. ff. de act. empt. Aeg. Perr.

¶ Nisi de ipsa etiam nude esset pmissum, l. ii. C. de eui. secundum Ang. & Ialo. Itē debet itelligi q. præcesserit cōuentio saltem ordinem intellectus, cum alias ex sola traditio ne nō trāferat dñū sūm Christi.

¶ hic. Insinuationio qd est. d. Puta quæ licet quæ iudicis etiam extranei, nec habet necessitatem in terponere. Et possunt hęc omnia fieri etiam exterius, quæ si nō interuenierint, nō annullant totam donationem: nem, sed p parte tantum in qua excedit. Ang. Et an insinuationi possit renūtiari & sine ea donatio ualidari, & an in simplici remissione ipsa insinuatione itē itel sione debitoris citatio i. c. g. r. a. uide Ang. & Ial. hic.

a ¶ Communes. §. vel libertates per leg. Fal. nō minuatur. Itē ubi nō valet testamentū. libertates nō reuocantur. ff. de inoff. test. l. Papi. §. sed an & libertates. & §. si. Itē & ff. de fidei. l. i. generaliter. §. si quis seruo.

b ¶ Definimus. §. C. de communi ser. ma. l. j. §. ne autem. & §. si nau-tem socius.

c ¶ Accipiente. §. vel eo deposito. vt C. de cō. ser. ma. l. j. §. ne autē. & §. si nau-tem socius. & no q. compellitur q. viderē: quod est speciale cōtra reg. vt C. de cōra. emp. l. inuitū. & C. de iu. deli. l. nec emere. qd. plene not. in auth. de fidei. l. §. penul. col. j.

¶ QVI BVS &c. Didit est. §. de acq. sitione facta p. vltimo nem, vel p. donationē nunc dicit, p. quos alienatio possit fieri, & p. quos nō. Are. vel sic cōtinua. §. didit est. quomodo quoque efficitur domini iure gentium vel ciuili. hic tractare iudicē de quadā specialitate q. contingit circa eos qui dominia rerū acquirūt. generale enī est vt q. dominus est possit alienare: & q. dominus non est alienare non possit hic & i. specialit. casib. contingit contrarium.

¶ Maritus nō pot. est alienare, vel obliga- re pradiū dotale etiā cōsentiente muliere. nō solū in Italia, sed etiā i. prouincia. Are.

Accidit aliquādo, vt qui dominus rei sit alienare nō possit: & cōtra, q. do minus non sit, a lienāde rei potestatem habeat.

¶ Nam dotale pradiū maritus inuita muliere, per legē Iuliam prohibetur alienare: quāuis ipsius sit, dotis causa ei datum. quod nos legē Iuliam corrigentes, in me-

Accidit. §. Torpente titulus diu- ditur i. tres partes. Pri-

mo qn dñs non pot. alie- nare res suas. Secundo ecōtra quando non dominus alienat. Tertiò re- dit ad primū casum. Secūda ibi. Cōtra autē. Nūc autē ad mo- nendi. Vel diuide subtrahit. Primò, quando prohibetur alienatio propter rem, quā est alienabilis. Secūdo, quando permittitur ex pactione, vel propter publicā vtilitatem. Tertiò, quando prohibetur ratione personæ alienantis vel ratione personæ in qua fit alienatio quia pupillus est.

¶ CASVS. In prima parte dicit Iulius. pramittēdo ea de quibus intē- ditur. Nūc, aliquādo accidit, q. i. le q. dominus est rei, dominiū ta- mē eiusdē rei in aliū transferre nō possit. & in casu isto conuerso, simili- ter quādoq. accidit, vt ille qui dominus non est, potest tamen domi- niū transferendi in aliū habeat, & hæc dicuntur usque ad uer. Nā dota- le. in quo talis figuratur casus. Domine vos dixistis mihi. §. q. dominus rei aliquādo rem suā alienare nō potest, ponatis mihi exemplū de hoc. Ad hoc rñ. Amice, ecce maritus licet sit dominus pradii dotalis, tamē inuita muliere pradiū sibi in dotē datum, per leg. Iul. de fun. do. aliena- re p. prohibetur: vt hypothecas earū rerū, quæ uolente etiam muliere fie- bāt, quā leg. Iul. per constitutionē nostrā correximus, & in meliorē sta- tū deduximus. Cum enim prohibitio leg. Iul. tantūmodo in rebus im- mobilibus Italianis locū habebat: & alienationes rerū dotaliū ēt in om- ni r., quæ inuita muliere fiebāt, inhihebat: utriq. remediū adhibuimus & statuimus vt nō solū in Italia interdīta sit alienatio vel obli. rerum dot. sed etiā in omni prouincia, quæ Romano subiecta est imperio. & nō solūmodo inuita muliere locū habeat huiusmodi prohibitio, sed ēt neq. alienatio vel obli. licet de cōsensu mulieris facta fuerit, robur obtineat. & hoc iō statuimus, ne fragilitas sexus muliebris, q. de facili ad cōsentiedū alienationi p. blāditas mariti posset iduci in pñiciē sub- statiz mulierū videat cōueri & hęc vsq. ad illū. §. cōtra autē. Fraa.

d ¶ Dotale pradiū. §. si nūc statum: vt C. de rei vx. act. l. i. §. & cū lex. ver. in fundo autē. ¶ Alias si æstimatū esset, posset alienari, nisi æsti- matū sit: ut sciatur quantum valet: vt C. de iu. do. l. quoties. & l. i. inter vi. um. & de fun. do. l. j. Et de dotale, vel quā sit ff. de fun. do. l. i. iii. & iiii. Quid si res mobilis est? Rñ. potest alienari si maritus est soluēdo. C. de ser. pig. da. ma. l. i. facit. l. si ex lapicidinis ff. de iure do. Accur. ADDITIO. Sed iure canonico indistincte valet alienatio vxore con- sentiente & iurante. c. licet mulier. de iure iur. lib. vi. nisi prius iurasset se nunquam tali alienationi faciendæ velle consentire.

e ¶ Inuita muliere. Ergo ea uolente poterat, vt inuuit: quod corrigi- tur statim.

f ¶ Prohibetur. §. nisi prouocetur ad diuisionem fundi dotalis: ut C. de fund. do. l. i. Item nisi ex necessitate: vt C. de li. causa. l. j. Itē nisi cū- valet: ut ff. de fun. do. l. i. Itē nisi vtrius ad utilitatem mulieris: vt C. de iu. do. l. i. f.

g ¶ Alienare. §. hoc late accipias: sue dominium mutetur: sue ius- alius constituitur: vt C. de rebus alie. nō alien. l. i. & in auth. de nō alie. §. alienationis. col. ii. & ff. de fun. do. l. Iulianus. Accur.

Vendere quis cōpe- litur aliqñ. Idem est etiā si nō sit socius, quia eo in- uito pote- rit seruius manumit- ti secundū Nic. per l. i. C. de ue- di. & com- mis. Aegi. Perr. Alia conti- nuatio.

¶ Deest Dur.

¶ Et in his casibus ubi non potest alienari, an fideiussor datus a vi- ro obligetur, vide Ia- so. hic.

b Ad quā si prodest mulieri ēt maritus p. uocare po- test. Ange.

h ¶ Ipfus sit. §. de iure gentium, vt per traditōnem: & ciuili, scilicet approbatione secundū Io. Alii dicūt de iure ciuili, f. f. ditione, nō iuregē- tium: vt C. de iure do. l. in rebus. Sed quod ibi dicitur de iure naturali vxorem dominū esse: verum est primū iure, quo dicitur: Quicquid caltauerit pes tuus, &c. non naturalis, iure gētium: sed rerum domina-

liorem statum deduximus. ¶ Cum enim lex i. in soli tantum modo rebus locum habebat, quæ Italica fuerant, & alienationes inhihebat: quæ, inuita muliere, fiebant: hypothecas autem earū rerum etiam uolente ea, utri- que remediū imposuimus, vt etiam in eas res, quæ in prouin- ciali solo positæ sunt, inter dicta sit alienatio, vel obligatio: vt neu- trum eorum neque, consentien- tibus mulieribus, procedat, ne- sexus mulieribus fragilitas in per- nicem substantia earum con- uertatur.

¶ Creditor licet non sit dominus, potest tamē pignus alienare ex pacto, vel sine pacto seruata forma legis. Areti. ¶ Contra autē creditor pignus ex pactione, quāuis ei ea res nō sit, alienare potest. ¶ Sed hoc forsītā idē videtur fieri q. volun- tate debitoris intelligitur pignus alienari, qui ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pi- g.

¶ Interdicta. ¶ Quid si fiat Respon. vendicat maritus cōstante matri- monio cōtra factum suum ueniens, cū fuerit contra legem: ut C. de agri. & cens. l. quæ ad modum. circa si lib. vi. & de rei uen. l. doce. sed dissolu- to eo mulier repetiuit: C. de iur. dot. l. in rebus. Idē in prælato ecclesiæ alienante rem ecclesiæ: quia potest eam recepte, prælatura durante: ut extra de reb. ecclie. non alie. c. si quis presbyterorum.

¶ Neque consentientibus. ¶ Speciale ut suo fauori nō possit renun- tiare: quia et reipublice intereuit: ut fol. ma. l. i. ff. de pac. do. l. de die. ¶ In perneciem. §. i. destructionem.

¶ Conuertatur. §. similia sunt ubi etiā dominus nō alienat: ut C. ad le. Iul. ma. l. i. & C. de hæret. & ma. l. manichæos. §. p. C. de præ. de curi. l. i. lib. x. & j. e. §. nunc admonēdi ADDITIO. Vnde versus: Coniunx, ecclesiæ, furiosus, menteque captus. Prodigus, atq. minor, existēs sub patre natus. Aduersus fidei, maiestatis reus: isti Res alienare pro- prias de iure uentantur. Prædicto debet sub iure decurio scribi. Are. ¶ CONTRA AVTEM. ¶ CASVS Domine iā uidi casum, in quo dominus alienare nō possit. Pro deo ponatis mihi exemplū, qn dñs dominiū rei in aliū trāsferre potest. Ad hoc rñ. Amice, licet creditor non sit dominus rei, obli. gatz: tñ si ipse pignus ex pacto, uel lege alienauerit, dominiū eius in aliū transferet sed forsītā in primo casu, uidelicet qn ex pacto sibi facto a debitore pignus alienat, vt hoc fieri, q. uolūate de- bitoris intelligitur pignus alienare, quia debitor ab initio contractus pactū fecit, ut liceret creditori pignus uēdere, si intra tēpus statutū nō solueretur: & ita in casu isto potius ex pacto, & uolūate debitoris ui- detur dominiū trāslatū, quā ex facto siue traditione ipsius creditoris: Sed certe non solū in eo casu, quādo pactū de distrahendo pignore a debitore interpositū est, licet creditori uendēti dominiū pignoris ad aliū transferret: sed etiā quādo auctoritate legis pignus distrahitur. Ne ergo creditores ius suū persequi diutius impedirentur, & etiā ne debi- tores nimis cito rerū suarum dominium amittant: nostra cōstitutio ēt utriq. parti prospectū est, & per eandē cōstitutionē certus modus est inuentus, per quē quidem modum pignori distractio possit procedere cuius cōstitutionis tenore utriusque partis indēnitati, in eo casu quā- do pactum de distrahendo non intercesserit, sufficiēter, & abunde pro- uisum est. Et hæc dicuntur usque ad illū. §. nunc autem. Fran.

¶ Contra. §. id est, contrario.

¶ Alienare potest. §. idē in iudice: vt ff. si ex noxa. causa aga. l. ii. & j. de off. iud. in fi. Idem in flumine ut ff. de acq. re. do. l. ergo. §. alluuiū. Idē in Imperatore & augusta: ut §. de usua. §. ult. Idē in prælatis ecclesiæ: rum ut in aut. hoc ius porrectum. C. de sacrosan. ecclie. Idem in tutori- bus qui dominorū locum obinent: ut ff. de fur. l. interdum. §. qui tutelā. Idē in procuratore qui habet liberam administrationē: ut supra de re- rum diuifio. §. nihil autem. Idem in seruis habentibus liberam peculii administrationem: ut ff. de pignori. l. i. l. si conuenit. §. fin. & l. i. sequen. Vnde uersus. Princeps, Augulla, iudex ac cōficialis, Tutor, curator, Are.

¶ Procur.

Dotis do- minū an sit maritū uel uxoris

¶ Id est, ne fragilitate nature in repentinā deducatur inopia. l. i. §. & cū lex. C. de rei. u. act. t. conuer- tur.

¶ Et si p. iuris trans- fert in aliū quam ipse habeat, de quo uide glo. fi. in c. pastoralis, extra de iu- re pat. Alienas quādoque repetit qd alienauit.

Dñi. muli- sunt q. suas res aliena- re non pos- sunt.

c In qua nō uenit dom- lus, nec q. possit do- nare nisi ex primatur, & tunc in- telligitur dona. inter- uiuos non causa mor- Et qualiter libera ad- ministratio cōcedatur uide Ange.

procurator, filius iustus, Creditor, exactor, prælati serui habentur.

Hi numero bis sex alienantes aliena. Accur.

a q Non solueretur. §. i. tempore constituto.

b q Impedirentur. §. ubi non esset pactio de pignore vendendo. Acc.

c q Temere. §. i. nimis cito. vt §. de dona. §. aliz autem. in princ.

d q Constitutione. §.

de iure do. imp. l. §. §.

& ij. Accur.

e q Certus modus. §.

vt si actum sit de viden

do, iuxta conueniētiē

vendere possit. §. Sed si

nihil fuit dictū de hoc,

nunciabitur semel, & tunc

elapso biēnio videt: vt

C. de iure do. ipe. l. §. §.

j. & ij. §. autē dictū fuit,

vt nō vedatur, ter nun-

tiabit, & tunc vedet ff.

de pig. act. l. §. si cōuenerit

tione l. §. ADDITIO Et inter

denuntiandum quæ in-

terualla sint necessaria.

item quid si emptor nō

reperiatur: vel pignus

plus vel minus valeat

quam credidit, itē quid

in pignore iudiciali vel

prætorio, & an huius be-

neficio deuendendo pi-

gnore possit renuntia-

ri: vide Angelum hic.

f q Cuius. §. scilicet con-

stitutionis.

q NVNC ADMO-

NEN. q CASVS

Domine, iā vidē casum

in quo dominus aliena-

re non potest, nunquid sūt

plures casus, in quibus

dominus rei suæ alienā

re potestatem non ha-

bet? Et Respō. quod sic

quia neq; pupilli, neque

pupillæ sine tutoris au-

thoritāte vllā rem alien-

are possūt, licet domi-

ni rerum suarum cen-

seantur. vnde si pupill

alicui mutuam pecuniam tutoris auctoritate non interueniēte dederit

obligationē mutui non contrahit: & hoc ideo quia pecuniam quā mu-

tuō dat, accipietis non facit. vnde si nummi a pupillo sine tutoris aucto-

ritate mutuo dati existant, uendicari poterūt. si tamen ipse qui nūmos

a pupillo mutuo acceperit, eodē bonā fide consumpserit, ad exhibendū

cum eo agi poterit. Et licet dixerim tibi, q; neque pupillus neque pupil-

la rei suæ dominiū sine tutore in alium transferre possint ecōuerso ta-

men omnes res videlicet tam mobiles, quā immobiles, sine tuto. pupil-

lo vel pupillæ dari possunt, itā videlicet q; dominiū in eos transfera-

tur: & ideo si debitor pupillo, vel pupillæ debitum soluerit, necessaria

est ei tutoris auctoritas. Si enim sine tutoris auctoritate pupillo uel pu-

pilla soluerit, beneficium liberationis non consequetur. sed hoc euidē

tissima ratione in nostra constitutione, quam ad Cæsarienses aduoca-

tos promulgauimus, statutum est, in qua quidem constitutione dispo-

situm est, ita demum licere tutori, uel curatori debitorem pupillæ sol-

uere, si primum sine iudicio, & siue omni damno sportularum, & sine

qualibet mercede tabulario præstāda hoc permittat. Nam si iudex tol-

uendum pupillo pronuntiauerit, & debitor post sententiā iudicis inter-

positam soluerit, huiusmodi solutio plenissimā securitatem obtine-

bit: quoniam in nullo euentu poterit debitor post huiusmodi solutio-

nem iterū inquietari. Si vero aliter quā in nostra cōstitutione dispo-

situm est debitor pupillo soluerit, & pupillus huiusmodi pecuniā sibi

solutam aut saluā habeat, aut alias locupletior factus sit, licet debitor

per huiusmodi solutionem ipso iure liberatus non sit, si tamen pupillus

adhuc eandem pecuniā petat, poterit debitor per exceptionē doli mali

pupillum iterum petentem, rāquam de præda sollicitū repellere. & hæc

sunt vera quādo pupillus habet pecuniā saluā, vel ex ea locupletior

factus sit. Si uero pupillus huiusmodi pecuniā sine tut. auctoritate sibi

solutā, aut male consumpserit, aut furto, aut alio casu amiserit, si iterū

eandem pecuniam petat, inutilis erit debitori doli mali exceptio, quia

nihilominus ad solutionē iterum faciendam condemnabitur: & sibi im-

putet, quia debitum sine tuto. auctoritate & non secundum nostrā con-

stitutionis tenorē pupillo soluerit. Similiter in casu ecōuerso pupil. vel

pupillæ sine tut. aucto. soluerit nō possunt: quia id quod sine tutoris aucto-

ritate soluitur, non sit accipientis. Nullius enim rei alienatio sine tuto.

aucto. eis concessa est. Et hæc uelut in fit. dicuntur.

g q Vllam rem. neq; ratione proprietatis, neq; ratione possessionis

quæ animo retinetur, licet corporalem sine tutore perdere t possit vt

gnus vendere, si pecunia nō t sol-
ueretur t. q. Sed ne creditores
ius suum persequi impediretur,
neque debitores temere c suarum
rerum dominium amittere vide-
rentur nostra constitutione d con-
sultum est, & certus e modus im-
positus est, per quem pignorum
distractio possit procedere, cui-
us f tenore vtrique parti credi-
torum, & debitorum, satis abunde
prouisum est.

q Pupillæ suā pecuniā sine tutoris aucto-
ritate mutuādo, nō facit accipietis: & ideo
nummi extātes possunt uindicari, cōsumpti
condici, vel peti exhiberi. h. d. Areti.

Nūc admonendi sumus, neq;
pupillum, neq; pupillam vllam
rem sine tutoris auctoritate alie-
nare posse. q. Ideoq; si mutuam
pecuniā sine tutoris auctorita-
te alicui dederit, i non contrahit
obligationem: quia pecuniam
non fecit accipientis. ideoq; vin-
dicari nummi possunt, sicubi ex-
tāt. q. Sed si nummi, quos mutuo
minor t dederit ab eo, qui acce-
pit, bona fide n consumpti o sunt,
condici p possunt: si mala fide, ad
exhibendum q de his agi potest.

q Si debitor soluat pupillo cū tutoris, &
iudicis auctoritate, habet plenissimā libe-

& melius in §. item is. in verbo, mutuum.
q Ad exhibendum. §. quia tenetur qui dolo fecit, quo minus possit
exhibere: vt C. ad exhibendum l. ad exhibendum. & sic iuratur in litem
ex eo, quod interest pupilli citius pecuniam redditam esse: ut de in lit.
iur. in actionibus. & l. nummis.

r Recte. vt res fiat accipietis: nō ut debitor liberetur. & hoc seq;
s Non liberabitur. §. scilicet debitor pupilli. Sed contra. ff. de sol. l. si
stipulari fuero? Respon. ibi pupillus erat adiectus, nec quicquam sibi
debeatur, cum ad solutionem tantum ponatur: vt in eo. tit. de sol. q; thi
pulus. & l. qui res. §. at vbi.

t Constitutione. §. vt C. de admi. tu. l. sancimus. & l. cōstitutionem.
v Debitorem. §. ex mutuo vel simili causā, nō ex pensione, vel redi-
tut: C. de admi. tu. l. sancimus. & l. cōstitutionē. ADDITIO. Tunc
enim sine iudice plenissimā securitatem consequitur, dummodo pēssio,
nec duos annos, nec centū florenorum summā excedat, secundū Ang.

x Sententia. §. Interlocutoria, quam præceptū vulgariter appella-
mus: vt si dicat, Decerno, vel præcipio tibi soluere, vel deponere: ut ff.
de mi. l. ait prætor. §. quid tamen.

y Sine omni damno. §. vel sportularum, vel pretiorum tabellionū.
Sed nunquid debitor pro sua parte soluet? Rñ. nō, vt C. de fruc. & lit.
exp. l. §. & facit sic C. de episc. au. l. tam demētis. §. §. & in auth. de sanct.
episc. §. sportularū. coll. ix. Ace. ADDITIO. Priuilegium enim litis or-
dinationem, siue processum respiciens vni cōcessum, tranfit ad aduersa-
riū. secus si decisionem, nisi verba referipti hoc sonent.

z Permittat. §. nota quod tutor & iudex necessarij sunt secundū P.
Sed secundum nos solus iudex sufficit: ut ff. de mino. l. ait prætor. §. quid
tamen. & l. quod si minor. in §. Accur.

ADDITIO. Et hoc est verum in casu nostro, & in alienatione rerum
mobiliū, alias in alienatione immobili. opus est utroque. Ange. Are.

ff. de acqui. re. do. l. pupillus. & de acq. ren. possess. l. possessionē. Quid i
adulto? Responde. si non habet curatorem potest alienare, quæ seruan
do seruari non possunt, si habet curatorem, similis est prodigo: C. de in
integ. restit. mi. l. si curatorem.

h q Alienare. §. posse. sic §. de aucto. ru. in prin. ff. de sol. l. quod si forte.

rationē. Si uero soluat sine iudice, & sine
tutore, libera ope exceptionis, si pecunia
est salua, vel pupillæ facti sit locupletior:
aliter uero soluens non liberatur Vllō
modo. h. d. Areti.

q At ex cōtrario, omnes res pu-
pillo, & pupillæ sine tutoris au-
thoritāte recte dari pnt. Ideoque
si debitor pupillo soluat, necessa-
ria est debitori tutoris auctori-
tas: alioqui non liberabitur. e

q Sed hoc etiam euidētissima ra-
tiōe statutū est in cōstitutione,
quam ad Cæsarienses aduocatos,
ex suggestione Triboniani viri
eminētissimi, quæstoris sacri no-
stri palatii promulgauimus, qua
dispositum est, ita licere tutori,
vel curatori debitorem pupilla-

re soluere, vt prius iudicialis sen-
tentiæ sine omni damno celebra-
ta, hoc pmittat. q. quo subsecuto,
si & iudex pronuntiauerit, & de-
bitor soluerit, sequatur huiusmo-
di solutionem plenissimā securi-
tas. q. Sin aut aliter, q. dispositi
mus, solutio facta fuerit, pecuniā
aut saluam habeat pupillus, aut
ex ea locupletior sit, & adhuc
eadē pecuniā summā petat, per
exceptionē doli mali poterit sub-
moueri. q. Quod si male cōsum-

pferit, aut furto, t aut vi amiserit,
& melius in §. item is. in verbo, mutuum.
q Ad exhibendum. §. quia tenetur qui dolo fecit, quo minus possit
exhibere: vt C. ad exhibendum l. ad exhibendum. & sic iuratur in litem
ex eo, quod interest pupilli citius pecuniam redditam esse: ut de in lit.
iur. in actionibus. & l. nummis.

r Recte. vt res fiat accipietis: nō ut debitor liberetur. & hoc seq;
s Non liberabitur. §. scilicet debitor pupilli. Sed contra. ff. de sol. l. si
stipulari fuero? Respon. ibi pupillus erat adiectus, nec quicquam sibi
debeatur, cum ad solutionem tantum ponatur: vt in eo. tit. de sol. q; thi
pulus. & l. qui res. §. at vbi.

t Constitutione. §. vt C. de admi. tu. l. sancimus. & l. cōstitutionem.
v Debitorem. §. ex mutuo vel simili causā, nō ex pensione, vel redi-
tut: C. de admi. tu. l. sancimus. & l. cōstitutionē. ADDITIO. Tunc
enim sine iudice plenissimā securitatem consequitur, dummodo pēssio,
nec duos annos, nec centū florenorum summā excedat, secundū Ang.

x Sententia. §. Interlocutoria, quam præceptū vulgariter appella-
mus: vt si dicat, Decerno, vel præcipio tibi soluere, vel deponere: ut ff.
de mi. l. ait prætor. §. quid tamen.

y Sine omni damno. §. vel sportularum, vel pretiorum tabellionū.
Sed nunquid debitor pro sua parte soluet? Rñ. nō, vt C. de fruc. & lit.
exp. l. §. & facit sic C. de episc. au. l. tam demētis. §. §. & in auth. de sanct.
episc. §. sportularū. coll. ix. Ace. ADDITIO. Priuilegium enim litis or-
dinationem, siue processum respiciens vni cōcessum, tranfit ad aduersa-
riū. secus si decisionem, nisi verba referipti hoc sonent.

z Permittat. §. nota quod tutor & iudex necessarij sunt secundū P.
Sed secundum nos solus iudex sufficit: ut ff. de mino. l. ait prætor. §. quid
tamen. & l. quod si minor. in §. Accur.

ADDITIO. Et hoc est verum in casu nostro, & in alienatione rerum
mobiliū, alias in alienatione immobili. opus est utroque. Ange. Are.

a q Securitas. §. vt nec restitutio detur, secus in prædio alienato cum
decreto, quia emptio ex voluntate, solutio de necessitate fit: ut ff. de mi.
l. ait prætor. §. qd tñ. & l. §. si minor. in §. & C. de præ. mi. l. §. quidē. Acc.

b q Solutio. §. vt soli pupillo, vel adulto curatore habenti, sine eo, vnde
ipso iure non liberatur: ut j. ibi nihil proderit & c.

c q Locupletior. §. quod est, & si non est factus pauperior: vt ff. de sol.
l. in pupillo. ibi. nam hoc ipso quod. Accur.

d q Petat. §. & sic est de præda sollicitus: vnde non audietur: ut C. pro
emp. l. cum qui. Accur.

Nihil

Adultus
an possit
alienare.

† Sic uer-
ba impro-
priatur, ut
de ad. §. sic itaque. si po-
neres proprie non habe-
ret locū quod sequitur,
ideoque vendicari & c.
K q Obligationem. §.
personalem ex mutuo
l. q. Quia pecuniā §. bo-
na est ratio: vt j. qui. mo-
re. con. ob. in prin. & ff.
si cert. pet. l. ii. §. appel-
lata.

m q Non facit. §. quod
est necesse, quia dicitur
mutuum, q. de meo fati-
tuum: vt ff. si cer. pet. l. ii.
n q Bona fide. §. cre-
dens eum maiorem: vt
ff. pro emp. l. iii. §. si a pu-
pillo, vel etiam errās in
iure, licet sit argumen-
tū contra: vt ff. pro emp.
l. ii. §. si a pupillo.

o q Cōsumpti. §. quod
fit exponendo, vel cum
aliis immiscēdo: ut §. de
usufr. §. constituitur. &
ff. de sol. l. si alieni.

p q Cōdici possunt. §.
scōdictione certi ex mu-
tuo reconciliato per cō-
sumptionem: vt ff. si cer.
pet. l. si a furioso. & l. se-
quen. Item stipulatione
reconditur: ut C. si cer.
pet. l. quāuis. Item vlu-
scapione: ut ff. de iud. do. l.
Proculus. & no. j. quib.
mod. re cō. obligatio. in
princi. in verbo, cū fiat.

† Absunt
ab omnib.
manuscr. &
Theoph.

Sententia
interlocuto-
ria & præ-
ceptum iu-
dicis idem.

Solutio sit
de neces-
sitate.

a ¶ Nihil proderit. apparet ergo quod ipso iure non est liberatus. si autem cum auctoritate tutoris, ipso iure liberaretur, sed tunc restitueretur minor perditam pecuniam: ut C. si aduer. sol. l. j.

a Vel ab eo causam habere quia beneficii restitutionis cedi potest, & tranfit ad hære dem extra neum: ut l. si minor. ff. de min. Ang.

† sic Theoph. al. cuique acquiritur. ut apud Du. Theoph. & Dig. nobis & cetera sequentia ut coueniant primæ psonæ pluralis numeri.

† Veluti pseruos. & concor. in pro. decr. in gl. i. circa prin. ibi, uel seruos dicitur.

¶ Horatius in primo sermoni.

† Hoc uerū si adquisitio emanat ex re nostra, uel operis seruutem Aeg. Perr. Continuatio.

b Dūmodo stipulef mihi, alias acquiritur stipulanti, quous isteneatur mihi restitueret p cōditione sine cāt l. p. ff. de stipul. ser. Ang. gel.

non extraneo, ut ff. de solu. l. filius. c. ¶ Soluerit. j. circa hanc diffusam materiā distigue. cū debitor pupillo soluit, aut cōsequitur plenā, aut pleniorē aut plenissimā securitatē Si soluat pupillo sine tutoris auctoritate, & pupillus habeat saluā pecuniā ut ex ea locupletior est, liberatur, nō ipso iure, sed exceptione: nisi esset adultus sine curatore: ut hic & ff. de sol. l. in pupillo. Si autē soluat tutore auctore, ipso iure liberatur: potest tamē integrā restitui, si nō habeat rem saluam, ut C. si aduer. sol. l. j. nisi in quatuor casibus: ut C. de admitt. tut. l. fāncimus. & l. cōstitutionē. quod enim legitime factum est, ex euentu retractari nō debet: ut C. ad sena. cōsul. Trebel. l. fāncimus. Ple nissima est, si iudex interueniat cū tutore vel sine eo: ut ff. de mino. l. ait p̄tor. §. quid tamē. Et de hac materia ibi plene notatur.

d ¶ Non possunt. distinguere: aut id quod erat soluendū nō poterat alienari sine decreto: quo casu decretū interponendū est in soluendo: ut ff. de rebus eor. qui sub tut. l. magis. §. si pupillus. alias non tenet: & potest vendicari, quod solutum est nisi consumpserit creditor, ut hic, & ff. si cer. pet. l. non omnis. §. si. Aut poterat quo casu solus sufficit tutor, vel curator, uel adultus nō habens curatorem nec restituitur, cum non sint decepti. Si sine tutore soluerit, non liberatur, nec dominium transit nisi per consumptionē, ut hic, & ff. si cer. pet. l. non omnis. §. si. Et hoc quando debitum erat ciuile & naturale. Si autem naturale tantum per restitutionē poterit repetere, si legitime soluit: alias suo iure condicet: ut ff. de condi. ind. l. interdum.

ADDITIO. Et tunc quia minor ætas facit medium concludendi, satis est dicere, se minorem indebitē soluisse, & si non exprimat per ignorantiam, quod alias in maiore requiritur, ne donasse videatur, quod nō secundum Ang.

PER QUAS PERSONAS.

¶ Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos ultra citraque nequit consistere rectum. Nam licet multis modis res nobis acquiratur. ut a §. illo, singulorum, de rerum di. vsque nunc traditum est, tamē certi sunt homines, per quos nobis acquiri: & sunt sex, scilicet per nos, per filios nostros, per seruos nostros, per alienos, in quibus usumfructū habemus, per alienos quos bona fide possidemus, per liberum hominē, quē bona fide possidemus. Est septimus, scilicet ille in quo nudū usum habemus. Est octauus quandoque, ut liber homo, i. procurator, de quibus hic tit. dicit. Differt autē a quodam alio. j. per quas perso. nō oblig. acquiritur ibi de oblig. acquirenda, hic de rebus tractatur. Acc. ADDITIO. Adde, quod etiam sunt alij qui acquirunt aliis, ut religio si suo monasterio: ut extra de sta. mona. l. cum ad monasterium. §. j. ibi, unde si quicquam. & beneficiati suis beneficiis. C. de epis. & cle. authē. licentiam. Are.

¶ Continua autem istam rubricam sic: Dīctum est §. de multis modis acquirendi dominia, nunc sequitur videre de personis, per quas dominia acquiruntur, secundum Por.

¶ Acquiruntur. Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primō ponit per quos nobis acquiratur. Secūdo illud exequitur singulatim, & in specie. Tettio facit p̄ambulū transitus ad alios titulos, & materias. Secūda ibi, Igitur liberi vestri. Tertia ibi, Haftenus. ¶ Iste titulus in casu positione est facili, ideo uide per teipsum.

e ¶ In potestate habetis. j. ut j. eo. §. i. & §. item uobis. f ¶ Vsumfructum. j. ut j. eo. §. de his. Quid si nudum usum? Rñ. ex re nostra acquiratur, nō autem ex opera, ut ff. de usu & ha. l. per seruum, & inf. per quas perso. nō ob. acqui. §. per eum quoque. in gl.

nihil proderit debitori doli mali exceptio, sed nihilominus condemnabitur quia temere sine tutoris auctoritate, & non secūdam nostram dispositionē soluerit.

¶ Pupillus sine tutoris auctoritate non potest debitum creditori soluere. Aret.

¶ Sed ex diuerso pupilli, vel pupillæ soluere sine tutoris auctoritate nō possunt: quia id quod soluunt, non sit accipientis, cum scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris auctoritate concessa sit.

Per quas personas t nobis acquiritur.

TITVLVS IX.

¶ Acquirunt nobis non solum per nosmet ipsos, sed etiam per personas hic descriptas. Aret.

¶ Acquirunt t vobis, non solum per vosmet ipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habetis: c. ¶

¶ Item per seruos, in quibus vsū fructum habetis. ¶ Item per homines liberos, & per seruos alienos quos bona fide possidetis, de quibus singulis diligentius dispiciamus.

ADDITIO. Vbi videtur probari contrarium. & ideo dic, quod ex locatione operarii serui vsuario, non acquiritur, ut hic: sed ex ipis præsitis in re vsuarij vel conducti sic, ut ibi, & l. plenum. §. fin. de vsu & ha. Ange.

g ¶ Bona fide. j. ut j. eo. §. item placet. quæ bona fides i possidete, nō i possesso requiritur: ut ff. de acqui. poss. l. cū hæredes. §. si. & ff. de sti. l. ser. ¶ In quibusdam exēplis additur ususfructus in prin. & ex proprio possessionis, & cōtinua in libero homine quo ad aliquid acquirere dū per eum non in vsucapione quia non vsuca p̄tur: ut ff. de acqui. rer. do. l. qui bona fide. §. j. & C. de longi temp. p̄scr. quæ p̄ liber. l. sola. Sed in seruo sufficit, & quo ad vsucapionem & quo ad fructus, in initio bonam fidē habere: ut ff. de vsur. qui scit. §. vlti. & C. de vsuc. transfor. l. vni. ca §. cum aut. vers. hoc tantummodo.

¶ Olim quicquid acquirebant filij familias, acquirebant patri pleno iure, exceptis castrensibus ¶ Vel quasi: hodie Vero profectitia quo ad plenum ius, aduentitia quo ad vsumfructum nudum. Aret.

¶ Igitur liberi vestri vtriusque sexus quos in potestate habetis, olim quidē quicquid ad eos per uenerat (exceptis, videlicet, castrensibus & peculiis) hoc parentibus suis acquirebant sine vlla distinctione, & hōc ita parentum fiebat, ut etiam esset eis licentia, quod per vnum, vel vnam eorum acquisitū esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. ¶ Quod nobis inhumanum visum est, & generali cōstitutione emissā & liberis peperimus, & parentibus honorē bitum referuauimus. ¶ Sanctitū etenim a nobis est, ut si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationē totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reuertitur? ¶ Quod autem ex alia causa sibi filij familias acquisiuit, huius vsumfructum pa-

ADDITIONO. Sed de iure canonico requiritur bona fides continuata vsque ad perfectionem prescriptionis. ca. si cū ibi notatis extra de p̄scr. Et facit iste textus, q monachus transiens de vno monasterio ad aliud, acquirit secundo bona fide possidenti.

¶ Igitur. Diuiditur in tres partes. Nā primō ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & quid acquiratur. Secundo quādo p seruos nostros, & per quos & quid acquiratur. Tertiō de acquisitione per liberam personam, an possit acquiri, & quid. Secunda ibi, Item vobis. Ex his. Itē prima subdiuiditur in tres partes. Nam primō ponit ius antiquum. Secūdo, rationē correctionis. Tettio, ponit suum statutum. Secunda ibi, Quod nobis. Tertia ibi, Sanctitum. Aret.

h ¶ Igitur. j. quia de singulis dicere vult, de filiis vt de dignioribus primō dicit. ADDITIO. Facit extra gl. ff. de edendo. in l. argentarius. in §. edi. ¶ Olim. j. antiquitatem primō recitat, & hoc ideo, ut nihil antiquitatis penitus ignoraretur. ut infra tit. p̄roxi. in prin. nam id quod tollitur, vel reformatur, non debet esse incognitum: ut C. de caducis tollendis. l. vnica. in fine.

k ¶ Castrensibus peculiis. j. idem in quasi castrensibus, etiam iure veteri, ut ff. de col. bo. l. i. §. nec castrense. non solum iure nouo. ut C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. exceptis. & §. eadem obseruando. Est autē castrense, quod filij familias a quolibet in castriis acquirunt, non acquiritur aliis: ut ff. de castren. pecu. l. si forte. & l. castrense. Quasi castrense est quod magistri liberalium artium, medicij, clerici, & aduocati, de publico acquirunt: ut C. de inoff. test. l. si ad prin. & C. de epis. & cle. l. sacro sanctæ. & l. cum lege.

l ¶ Sine vlla distinctione. j. aduentitij, vel profectitij, proprietatis, vel vsusfructus.

m ¶ Alii. j. scilicet fratri, q̄ grauius esse videtur: ut C. de bonis quæ lib. l. cum oportet. §. i.

n ¶ Constitutione. j. ut C. de bonis quæ lib. l. cum oportet. Accur. ¶ Ex re. j. large ponit, i. p̄pter re, ut vsusfructus ex rebus patris, vel occasione patris, quocunque modo quæ sita: ut ff. de incend. rui. nau. l. j. §. i. & ff. de vsu. l. in fideicommissi. §. cum Pollidius. & de vul. substi. l. sed & si plures. §. in a. regato. & de castren. pec. l. si forte. & l. si castrense. nisi aliunde filius sit habiturus per seut ff. de iur. do. l. v. §. si pater. Et sic ponitur ex re, id est, propter rem ff. de acquiren. hæred. l. additio. in fi. Arg. ff. de pecu. l. eo tempore. in fi. Arg. similiter contrā. ff. de actionibus emp. l. Iulianus. §. si quid seruo. Accur.

ADDITIONO. Sol. dictio ex proprie & stricte sumpta, denotat immediatum, ut ibi: fecus si large, ut hic. Bald.

p ¶ Ei. j. scilicet filio.

g ¶ Inuidia est. j. scilicet filio qui acquisiuit.

r ¶ Reuertit. quasi dicat, nulla.

s ¶ Vsumfructum. j. quem habet in aduentitijs, nisi remiserit, ut C. de bo. quæ dūm Porc.

Rñ, quia monachus & seruos æquiparantur. c. cum olim. d. pri. ui. Aeg. Perr. In quibusdam exēplis additur ususfructus in prin. & ex proprio possessionis, & cōtinua in libero homine hoc, q̄ inuanaquaq; dispositione seruandus est honor patri: secundum Ang. Perr. c. Quod est uerum si necessaria ad bellum: alias distingue, an detur a no-

tis prope castra: an a liis: ut in d. gl. alleg. & ita potest intelligi. l. i. C. de castr. pec. lib. xii. ubi latius ponit hæc distinctio, secundum Angelum. Peculiū ca strenle.

Du. patri bus. Peculium quasi cātrense. Scilicet licite, & tūc id quod trā bueretur p sonē p̄p̄la borē & in dūstriā cōfēt aduentitiū & ipiū filij p̄p̄la alias ex de hcto: puta uluris, nec patri quæritur, ne fructibus confertur, sicut necq̄ tera aduentitia, ut l. si. C. de colla. Ang.

¶ Hoc est bonū cōfiliū pro filiis quorū patres sunt debitores, ut faciant eos renuntiare vsufructui aduentitijs nisi hoc fiat i fraudere ditorū. Ac

Per secū dum Porc.

Ayuntamiento de Madrid

Adiculu
et, si q in
lite dome-
sticis testi-
moniiis pu-
gnet.
Tullius li.
iii. rhetor.
tit. j. Aegi.
Perr.
Verbu in
pate no so-
lu referat
liberos qui
sunt in pte
ne, sed etia
ad eos.
quos red-
misti ab ho-
stib. l. q. te-
stamento. in
prin. ff. eo.
Aeg. Perr.
Tu dic q
filius qm in
hil fuit qm
pote p pa-
tre testifica-
ri ff. de
Fidei. e. p.
p. de qd
de mte &
fratrib. ui-
de p Ang.
hic.
Sic in ma-
nuscrip. &
Theop.
re. licet
apud Duz.
legat licet
aut. & sic
hic initium
§. In manu-
scrip. qui fa-
miliz.
b. Intellige
in his quos
dñs attingit
rone domi-
suz. & i q-
bus hnt ali-
qd ius non
in simplici
colono, ite
hoc i fami-
liarib. vili-
bus: & qñ
dñs eos p-
ducit: nec
est qd iter
eos, at se-
cus. Ang.
c. Est & a-
lia rō, & af-
fectio q ha-
bet adinu-
e ex qua
pcedit iste
textus etiā
hodie i ca-
sib. in qb
patri nihil
quirit.
Monachi
n i mona-
stio pos-
sunt esse te-
stes. c. insu-
per. ex de
test. Id in
hoib. uni-
uersitatib.
ipsa vauit
tate, i ne-

pmisum fuerat, tamen in legis necessitatem transferentes, ad imita-
tionē familiæ emptoris, q i tertio genere testamentorū (vt dictū est)
a testimonio repellat, merito hæredē, & coniunctos ei p potesta-
tē ab huiusmodi testimonio repellimus, nec eis licentiam damus sibi
quodammodo testimonio p̄tare. vñ huiusmodi ueterē cōstitutionē,
in qua hoc permisum
fuerat, nostro Codici i-
seri nō permisimus. &
hæc dicuntur usque ad
tit. j. Aegi.
Perr.
a Alieno. Jaliud si
in suout j. prox. §. & ff.
de test. l. testis. Accur.
b Post missionē. §
i. remissionem. aliud si
anec, vt ff. l. qui testa-
mento. §. p̄rium. in gl.
ad eos. posse. ADDITIO.
Et est ratio secū tū gl.
ibi, in uerbo possit: q a
testes neq; rogati,
neq; ad solēzandū
actum exigunt, quāvis
duo requirant ad p-
bādū veritatē. Ang.
c In ea re. Jidem &
i alius ut C. de test. l. j.
Sed q s de domesticis?
Rñ. colon. & adscrip-
tus ut similes, ut C. de
his q ad ecclē. pñ. l. si.
§. siue nūm si fecerit.
& C. de quib. l. pñ. dē.
Itē uxor mariti, & c. p.
ut s. de ufu. & habi. §.
itē is. Itē seruientes sine
dāpiferi, ut ff. de peni-
s. l. respiciēdū §. furti.
ADDITIO. Intelli-
ge istud uerū si sine ser-
uitores cōmensales, ut
q uiuunt expensis do-
minialis ptra nist ha-
buisset licentiā sine spe
reuerēdi. tēpus enim
productionis & depō-
sitionis inspicitur, secun-
dūm so. Fab. hic.
d Neque is. §. Nota
quod his tribus modis
dicitur quis cōtingere
me per potestatem.
e Adhiberi. §. quia
corū negotium est, cū
& lucrū, & dārum ad
eos pertinet. ff. quādo
app. sit. l. j. §. i. p̄pria.
& vñ cōtineat q a & c.
f Agi. §. cautē ponit
agi, cū sit generalissi-
mū, ut ff. de uerb. signi-
l. labeo l. j. princ. & l.
uerba. hnt enim se ad
ius testan ti & contra-
ctus. Accur. hic.
g Conturbatum. Nam olim hæres in duobus primis generibus
testamentorum poterat esse testis, in tertio uero illo, q erat loco hē-
dis, non poterat esse testis, & sic erat turbato iurium, & ad eius simi-
litudinem uerus hæres hodie testis non erit ut sequitur.

In testis nō pōt esse testis heres scriptus
in eo, nec pater, nec filius in pte, nec frater
in eiusdem patris potestate. Aret.

Sed neque heres scriptus, neq;
is, qui in potestate eius est, neq;
pater eius, qui cum habet in po-
testate, neq; fratres qui in eius-
dem patris potestate sunt, testes
adhiberi possunt: quia hoc totū
negotium quod agitur testamēti
ordinandi gratia, creditur hodie
inter testatōrē, & hæredem agi.
Licet enim totum ius tale con-
turbatū fuerat, & ueteres qui
dem familiæ emptorem, & eos,
qui per potestatem ei coniuncti
fuerant, a testamentariis testimo-
niis repellat, hæredi autem,
& iis, qui per potestatem ei con-
iuncti fuerant, concedebant testi-
monia in testamentis præstare,
licet ij, qui id permittēbant, hoc
iure minime abuti eos debere
uidebant, nos tamen eam obser-
uationem corrigentes, & qd ab
illis inuafum est, in legis neces-
sitate transferentes: ad imitatio-
nem p̄stini familiæ emptoris,
merito nec hæredi, qui imagi-
nem ueritissimi familiæ empto-
ris obtinet, neq; aliis personis,
quæ ei (vt dictum est) coniunctæ

sunt, licentiam concedimus, sibi
quodam modō testimonia præ-
stare, ideoq; nec eiusmodi uete-
res constitutiones nostro Codici
inseri permisimus.
Legatarius, et fideicommissarius singu-
laris potest esse testis in testamento in quo
est legatum. Aretinus.
Legatariis autem, & fideicom-
missariis, q a non iuris successo-
res sunt, & alijs personis eis con-
iunctis testimonium nō denega-
mus: imō in quadam nostra cō-
stitutione, & hoc specialiter eis
concessimus. Et multō magis ijs,
qui in eorum potestate sunt, uel
qui eos habent in potestate, hui-
usmodi licentiam damus.
Testamentum potest in qualibet ma-
teria scribi. Aretinus.
Nihil autem interest testamen-
tū in tabulis, an in chartis, mem-
branis uel in alia materia fiat.

Potest idem testamentum in pluribus
codicibus scribi, quod quandoque necessa-
rium est. Ang.
Sed & vñ testamentum plu-
ribus codicibus cōficere q s po-
test, secundum obtinentem tamen
obseruationem omniū fa-
ctis. quod interdum etiā neces-
sariū est, ueluti si quis nauiga-
turus & secum ferre, & domi re-
linquere iudiciorū suorū cōtes-
tationē velit, uel propter alias
innumerabiles causas, quæ huma-
nis necessitatibus imminēt.
Testamentum fit etiam sine scriptis,
declarata uolūate testantis coram septē
testibus rogatis. Aret.
Sed hæc quidem de testamen-
tis, quæ in scriptis cōficiuntur, t
sufficiant. Si quis autē sine scri-
ptis, uoluerit ordinare iure ciuili
testamentum, septem testibus

in pluribus codicibus scribi, & ualeat causa necessitatis, ut luti, si q ex
tra patriam secum ferre uelit, & domi relinquere suorū iudiciorū cō-
testationem, i. testamentū, uel propter alias innumerabiles causas, q
nobis imminēt. Et hæc dicuntur usq; ad illud §. sed hæc qdē. Fran.
q In chartis. §. c. de rerum diu. §. literæ. Acc. ADDITIO. Et
dicō in chartis etiam rasis, secus tamen in alijs instrumentis. Ang.
r Et unum. §. ff. eo. l. unum.
s Quod §. licet ut pluribus codicibus fiat.
t Imminēt. §. ff. in auth. de constan. & uer. fra. §. quia igit. uerfi.
si igit. ibi, multæ nanque sunt homini. collatio. vj. Sed nunq d ex his
exemplis probabit Rñ. nō sine autentico, ut i auth. ut spon. lar. §. &
hoc in super. col. ix. & ff. de fide instr. l. quicunq; & ff. de bo. pos. l. m. ta-
bul. l. j. §. sed & si unum. sed hic ambo sunt principalia. Accur.

SED HÆC QUIDEM. Domine, iam uideo, quæ sit obser-
uanda solennitas in testamento in scriptis condico, nūq d tota p̄dicta
solennitas in testamento nūcupatio obseruari dēt. Et i. q. nonnam
hæc q supradicta sunt, de testamētis in scriptis cōficiendis iusticiur.
Si quis enim uoluerit facere testamentū de iure ciuili sine scriptis,
hoc ei facere licet bit vij. testes ad hoc cōuocauerit, & uoluntatē suā
eis expresserit, & hoc testamentum de iure ciuili factum cōstitutum
fortissimum & firmissimum: & hæc dicuntur uq; in fi. Fran. de Are.
v Septem testibus. qñq; nullus uocatur, ut si miles moriatur in
Insit. f ij bello.

gotti ex q
bus nō re-
sultat com-
modum in
particulari
sed cōi tan-
tum. Ang.
Sic et qñ
ricus p̄ fer-
re testimo-
niū i cā sug-
ecchie: ut i
c. cum nū-
tius. ex de
testib. ubi
uide gl. vñ
cam de illa
ueterem
p̄stionem.

Propria
cā est, cui
emolumentū
tū uel dam-
num ad ali-
quem suq
noie perti-
net. Aegid.
Perr.
Istā ap-
pbat Bart.
i. l. q. testis.
ff. eo. & idē
hic Ang. &
Pla. hic.
exemplis
cōfigare,
D. i. unum
eo.
e idē Fab.
hic.
forte si
Dig.
Abest a
Digest.
testatio:
nē Dig.

Abest a
manu. qd
& indicat
Theoph. q
explicat
grā adun-
gere uolēs
qd hic sup
piendū est,
scrip. vñ
nācupare,
uel intelli-
gere oportet.

CASVS. Dñe, iam
nobis dixistis plures
solennitates, q in testa-
mento p̄dēdo debēt ob-
seruari, sed p deo dica-
tus, in quo testamentū
dēt scribi Rñ. amice,
nō refert utriū testamē-
tū fiat in tabulis, uel in
chartis membranisque, ut
in alia materia, & etiā
unū testamentum nō pōt
grā adun-
gere uolēs
qd hic sup
piendū est,
scrip. vñ
nācupare,
uel intelli-
gere oportet.

Testium
uener. q
in test. uo-
catus
bendus.

a Etiam si sine mulieres: & qui alius nō est idonei, ut ibi not. p Ang Teles debet rogari.

bello, ut not. C. de test. mili. l. milites. quandoq; vnus, ut Impator, ut Ceo. l. omnium quādoq; duo i, ut inter filios, ut C. e. l. hac cōsultissi

adhibitis, & sua voluntate coram eis nūcupata, sciat hoc per fecissimum testamentum iure ciuili firmumque constitutum.

De militari testamento.

TITVLVS XI.

¶ Miles in expeditione potest facere testamentum iure militari quo modo vult. Aretinus.

Vpradića diligēs obseruatio in ordinandis testamentis, militibus ppter nimiam imperitiam eorum constitutionib. t principalibus remissa est. ¶ Nā quamuis ij, neque legitimum numerum testium adhibuerint, neque aliam testamentorum solemnitate obseruauerint, rectē nihilominus testant, videlicet cū in expeditionibus occupati sunt. quod meritō nostra constitutio introduxit. ¶ Quoquo enim

† Abest à manucri. & Theop.

Miles vnde dicitur.

Continuatio.

Miles cognoscitur per sex signa.

Versus.

Diuisio.

Nam pmo ponit continuationem, per modū remotionis siue exceptionis, cū positio noui statuti. S. d. o, qualiter, priuilegiū pcessū militibus, q possunt testari quomodo uolūt, intelligat. Tercio, q et miles muerat, & generaliter defectus potest testari. Quarto, qualiter post missiōē testat. Quinto, q mutatio status ipsius militis dūmodo interneniat noua uolūtas, nō uiciat testamētū factū. Secūda ibi, Planē Tertia ibi q nimo Quarta ibi, sed hacitē. Quinta ibi, sed & si qs. ¶ CASVS. Accessi ad Iustinianum & ita proposui corā eo. Dñe, iam uideo, q uitis tractare de mili. testā. p deo dicatis mihi, q ratio mouet uos ad tractandū separatim de militari testamento: nunqd illa q sunt a uobis tradita, in omni testamento possunt sufficere? Ad hoc resp. Amice, quoniam supradicta diligens obseruatio, quā de ordinandis priuatorum testamentis sup. a exposuimus, auctoritate principalium constitutionum militibus propter eorū imperitiā remissa est: d. o hic specialiter de priuilegiatis militum testamentis tractare intendimus. Quāuis enim milites, neq; legitimum numerum testium, in suis testamentis adhibuerint, neque aliam testamentorū solēnitatem obseruauerint, nihilominus rectē testantur, & hoc uerū est, quando in expeditione militari occupati sunt. nā ut ita demum gaudeant priuilegio militari, cum in expeditione armorū fuerint: occupati, nō immemto nostra introducta est constitutio. Quocūq; enim modo uoluntas suprema militis in expeditione occupati siue in scriptis, siue si ne scriptis inueniatur, ualeat eius testamentum ex uoluntate eius. Secus tñ est, quādo non est in necessitate militaris expeditionis. In illis enim temporibus, quibus milites in alienis uel su s edibus degūt, ad uendicandum sibi tale priuilegium, nequaquam poterunt adiuari. Et hęc dicunt usq; ad illum §. sed testari. Sed pone. dicit Iusti. q quā

quam priuilegium militibus concessum circa solemnitatem testamētis, post missionem, ad expeditionem militari finiat, aliud tamen priuilegium conceditur eis, circa substantiam testamenti duntaxatā testari possunt milites, extra castra a militaris expeditionis existeres, quātus hūiā sint, iure tamen communi in hoc casu quando morantur extra castra, eadē obseruatio in eorū testamētis adhibenda est, quā scilicet i testamētō paganorū exposuimus.

modo uoluntas eius suprema inueniatur, siue scripta, siue t non scripta, ualeat testamentum ex uoluntate eius.

¶ Miles testado extra expeditionē debet testari secundū ius cōmune, & licet filius familias sit, testari tñ potest. Aretinus.

¶ Illis autem temporibus, per quā citra expeditionem necessitatem, in aliis locis, uel in suis edibus degunt, minimē ad uindicandum tale priuilegium adiuantur. ¶ Sed testari quidem, etiā filiifamilias sint, propter militiam conceduntur, iure tamen communi eadem obseruatione, & in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorum proximē exposuimus.

¶ Licet remittat solēnitates rei agēda, non tñ remittitur congrue probatio rei gestā. Et licet lex priuileget aliquod factum, in testigitur tñ, in quantum de facto legitime appareat, & constet. Aretinus.

¶ Planē de testamentis militum

epi. & cl. l. generaliter. ij. in glo. fi. Sed argu. contra ff. de post. l. i. §. secundo loco. ver. lexum. quia Calpurnia dedit causam edicto. u. cessante causa cessare debet edictum q non est uerū Sed hoc ultimū generale de causa impulsua ēe primū de finali, sine qua res ēē nō p. ADDITIO. In dubio autem prāsumitur esse impulsua, ut per gl. sing. in l. ij. §. ff. de dona. Angel.

¶ Est filiifamilias licet hūiā aliiā prohibeantur, ut t. ti. in prin. ff. de uo. causa. mor. l. tam is. §. j.

¶ Iure tamen communi, scilicet quantum ad solemnitatem, non quo ad hoc ut detur querela contra eius testamentum, sicut i alio uerano q sui iuris est, ut C. de inoff. test. l. i. §. in his. & ff. de inoff. test. l. i. Papinianus §. si quis in militia. Item hoc est uerum quando est domum reuersus, sicut §. proxi. dixit. aliā sicut miles alius utitur specialia iure, sic iste arg. ff. eo. l. ex militari. §. j. & l. testamenta eorum. §. fin. ADDITIO. Hodie tamen secundum communem opi. in filiofamil. milite per prāteritionem factā sine causa annullatur eius testamētū, quantum ad institutionem. auth. ex causa. C. de libe. prā. Si uero cū causa habetur pro exheredato, & subiacet querelā, ut per Ang. hic. m. ¶ Paganorum ¶ a pago, qd est uilla, dicit quasi dicat nō militū.

¶ PLANE. ¶ CASVS. Dñe, iā uideo q testamentū de militibus mirabiliter est priuilegiatū. licet enī iuris solēnitates nō seruauerint milites. tñ testū eius in castris cōditū ualeat. Pone igit q. alius dicat aliquē milite in expeditione militari occupatū ipsum i suo testō hāde inuēntū, hoc tñ neque p ministrū, neq; per testes ad hoc cōuocatos probare poterat. nūqd credet eius assertioni: ita ut ad hūiā militis ualeat admitti? Et rñdet q nō. De militari b. em. testamētis diuus Traianus Statilio Seuero in cōsimili casu grēti rescriptis sic: O Statili Seuere, illud priuilegiū qd militariibus testamētis datū est, ut uide licet ea testamēta quocūq; mō facta rata sint, debet intelligi, ut oīno prius cōstet eos testm fecisse, qd ē sine scriptura nō sō lū ā mil tanq; bus, sed et ā nō militātib; fieri pōt. uñ si is miles, de cuius bonis qd apud te uentilā, ad hoc puocauit saltē duos hoīes, ut cā testādi corā eis uolūtate suā exprimeret, & ita corā eis locutus est, ut declararet i pñsentia eorū quē uellet sibi hāde esse, & cui uellet libertatē tribuere, pē uideri ēt sine scripto hoc mō rectē fecisse testm, & uoluntas eius suprema omnibus modis rata habenda est. Ceterum si causa ludendi, uel demonstrandi alicui iocosē dixerit, Ego te hāredem facio, uel Bona mea tibi relinquo, sicuti pterunq; sermonibus iocosis fieri solet. nō oportet hoc p testamento obseruari. Nec uidetur in hoc priuilegio militari in aliquo derogare. Nec enim ullorū mags interest, q iporū militum, quibus huiusmodi priuilegium datū est hūiāmo di exemplum pro testamentis non admitti, alioqui si tale testamētū admitteret, non disculter post mortē alicuius militis existerent testes q dicerēt se audiuisse milite reclinquere bona sua alicui, pnt eis uideret expedire, & ita uera militum iudicia frequēter subuererent. Et hac usq; ad illum §. quinimo. in quo reuertit ad secundum casum determinando plenius de priuilegio militū, quod circa substantiā testamenti concedit militibus, uidelicet, ut quis sint filiifamilias testari possint

† sine scriptura. Duar.

† sedib. in plurib. lib.

b Scilicet cōtumaciter: ut quia citatus a superiore minime intra tēpus cōueniēs ueniat nīs docto. hic.

* Dic q cessante cā si nō impulsua, cessat effectus, sūm Porc. Arg. Perr.

* I Dic paganorū, i. togatorū, ā qb. differunt militēs. Plini. Milites ā plebe annuli distinxere, sicut tunica ab annulis fenatū. Aeg. Perr.

possint. sic & hic ut miles surdus & mutus testamentum facere possit. Et hoc usque ad illum §. sed haftenus. Franc.

a q Recriptis. ut ff. de i. diuis. & iste §. est ibi lex sub eadē verbo rum forma, & incipit, Diuus Traianus.

b q Hominibus. [saltem duobus, ut ff. de l. Lucius. & ff. de testi. l. ubi.

† Sic iplurib. manu- scrip. Dig. & Theoph. reñtē. Dua re. Caelio. Huius Sta- tilij proavi mīni Mar- ci meminit Capitol. in Marco. a Idē Pla. Fa. & Ang. b Debet tñ aliquo mō de volunta- te constare vel p duos testes: uel per compa- rationē li- terarū uel aliās, & fa- cit ut re- missa peni- tus oi solē- nitate non de naturali s; ciuili tā- tum intel- ligat. Ang.

c Idē Fab. t Hic text. est sing. ad hoc q tes- tes q sunt pñtes in testō debēt audire vo- cē testāris & qd plus est, ē vide- re q facit. nec sufficit cortina in medio, li- cet gl. i. l. ij. s idem La- beo. ff. d a- qua plu. ar. teneat pñi sed repro- batur p l. si vnus. C. de testa. Ag. Perr. d Idē Pla. hic.

e Ita est ve- ra ē si sit surdus & mu- tus a nā, ut possit testa- ri, intelligē- do tñ. v p An. s. §. pr. quis Ioan. Fab. teneat pñm. f. Et dicit Angelus q scholaris absēs a stu- dio p quā quennium perdit pri- uilegium.

Idem in scholaris q si ē patria

posint. sic & hic ut miles surdus & mutus testamentum facere possit. Et hoc usque ad illum §. sed haftenus. Franc.

a q Recriptis. ut ff. de i. diuis. & iste §. est ibi lex sub eadē verbo rum forma, & incipit, Diuus Traianus.

b q Hominibus. [saltem duobus, ut ff. de l. Lucius. & ff. de testi. l. ubi.

† Sic iplurib. manu- scrip. Dig. & Theoph. reñtē. Dua re. Caelio. Huius Sta- tilij proavi mīni Mar- ci meminit Capitol. in Marco. a Idē Pla. Fa. & Ang. b Debet tñ aliquo mō de volunta- te constare vel p duos testes: uel per compa- rationē li- terarū uel aliās, & fa- cit ut re- missa peni- tus oi solē- nitate non de naturali s; ciuili tā- tum intel- ligat. Ang.

c Idē Fab. t Hic text. est sing. ad hoc q tes- tes q sunt pñtes in testō debēt audire vo- cē testāris & qd plus est, ē vide- re q facit. nec sufficit cortina in medio, li- cet gl. i. l. ij. s idem La- beo. ff. d a- qua plu. ar. teneat pñi sed repro- batur p l. si vnus. C. de testa. Ag. Perr. d Idē Pla. hic.

e Ita est ve- ra ē si sit surdus & mu- tus a nā, ut possit testa- ri, intelligē- do tñ. v p An. s. §. pr. quis Ioan. Fab. teneat pñm. f. Et dicit Angelus q scholaris absēs a stu- dio p quā quennium perdit pri- uilegium.

Idem in scholaris q si ē patria

posint. sic & hic ut miles surdus & mutus testamentum facere possit. Et hoc usque ad illum §. sed haftenus. Franc.

a q Recriptis. ut ff. de i. diuis. & iste §. est ibi lex sub eadē verbo rum forma, & incipit, Diuus Traianus.

b q Hominibus. [saltem duobus, ut ff. de l. Lucius. & ff. de testi. l. ubi.

diuus Traianus † Statilio Seuero ita rescriptit. a. Id priuilegium quod militibus datum est, vt quoquo modo facta ab his testa-

mēta rata sint, sic intelligi debet, vt vtrique prius constare debeat testamentum factum esse, quod & sine scriptura & a nō militatib. † quoque fieri potest. Is ergo mi-

les de cuius bonis apud te quaeritur, si conuocatis ad hoc homini-

b, vt voluntatem suam testa- retur, ita locutus est, vt declara- ret, quem vellet sibi hāredē esse, & cui libertatem tribueret, po-

test vidēri sine scripto hoc modo esse testatus, & voluntas eius rata habenda est. Ceterum, si (vt ple-

c fieri solet) dixit alicui, Ego te hāredem facio, vel Bona mea tibi relinquo, non oportet hoc pro testamento seruari. Nec d vllorum magis in-

terest, quā ipsorum, quibus id priuilegium datum est, huiusmo- di exemplum non admitti: alio-

qui non difficulter post mortem alicuius militis testes existerent, qui affirmarent se audisse † dicen- tem alicquem se relinquere bona sua, cui visum sit: & per hoc vera iudicia subuerterentur.

¶ Miles licet sit mutus, uel surdus, tamē testatur.

¶ Quinimō & mutus f, & surdus miles testm facere potest.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

de communi, ut homicidio, & simili, nō poterit ammodo testari ff. de vet. suc. l. ij. in fi. Si autem militari, ut q a alienauit arma, uel similia q numerant. ff. de re mili. l. ij. & ij. (& idem ē de fide rupta) non potest testari ut ff. de l. ex militari. aliās poterit in castris tantū, si ei hoc in sententia permittum fuerit, aliās non, ut ff. de iniust. rup. test. l. si q s filio. §. irritum sit. ver.

¶ Sed haftenus hoc illis a prin- cipalibus constitutionibus conce- ditur, quatenus militantes, & in ca- stris degunt. Post misionem, † verō veterani, vel extra castra, † alij si faciant adhuc militantes te- stamentum, cōmuni omnium ci- uium Romanorum iure id facere debent. Et quod in castris fece- rint testamentum, non communi iure, sed † quo modo voluerint, post misionem intra annum tan- tum valebit. ¶ Quid ergo, si in- tra annum † quis decesserit, con- ditio autē hāredi adscripta, post annum extiterit? an quasi militis testamentum valeat? Et placet va- lere quasi † militis.

¶ Testm factū ante militiam sine solenni- tate valet, si post militiam appareret de militis voluntate. Et idem si miles post te- stamentum fuerit capite minutus. Aret.

¶ Sed & si quis ante militiam nō iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens resignauit † illud, & quādam adiecit, siue detraxit, vel aliās ma- nifesta est militis volūtas hoc va- lere volentis, dicendum est vale- re hoc testamentum, quasi ex no- ua † militis volūate. ¶ Deniq; & si in arrogationem datus fuerit miles, vel filius familiās emanci- patus est, testamētum eius, quasi ex noua militis voluntate valet, nec videtur † capitis deminutio- ne irritum fieri.

¶ Filius familiās in quasi castris pōt fa- cere testamentum secundum ius cōmune. Aretinus.

¶ Sciendū tamen est, q cū ad exēplū castrēis peculij, tam ante-

cipatus est: & ita capite di. est: nūq d i his casibus p cap. di. irritat test. Rñ. q non imo in vtroque casu valet test. quasi ex noua militis volū- tate: & non videtur cap. di. irritum fieri: quia sicut de nouo ca. di. iure ciuili etiā primum testa. face: pōt ita uetus testa. capi. dimi. nō eua- nescit. hāc dicuntur vsque ad illum §. sciendum est tamen Franc.

l q Resignauit. † id est, sigilla aperuit & remouit: contrarium scilicet suo simplici.

m q Adiecit. † vt ff. de iure co. l. conficiuntur. §. si miles.

n q Ex noua. † Nota quod ab initio non valuit, ex postfacto tamē conualecit.

o q Nec videt. † quod resignauit postea. Vel dic, sicut nūc de nouo facere potest sic uetus non rescinditur & secūdū hoc dic noua volū- tate, scilicet tacita. Aliud in pagano, ut j. quib. mo. test. infir. §. alia.

¶ Sciendū tamen est q casus. Domine, iā video qualiter milites priuilegiati sunt circa factionē test. & qua- liter intelligendum sit priuilegium datum militibus, & iuuantū du- rat, unde uidetur mihi, quod de cetero possitis quiescere? Ad hoc Rñ. Amicē, adhuc nō est locus quieti, imō certē in hoc loco sciendū est q ad exemplum castrēis peculij, tam anteriores leges, quā principales constitutiones quibusdam personis in dignitate constitutis i quasi ca- strēis peculio specialiter concesserunt testari, quod quidē nostra cō- stitutio latius extendens, generaliter omnibus quasi castrēis pec. ha- bentibus in hoc permittit testari, iure tamē cōmuni obseruato, cuius tenore perspecto, licitum est nihil eorum quā ad prāstatū ius prinēc ignorare. Et hāc dicuntur vsque ad finem tituli. Franc.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

post gradū doctorat, vel missus ob morbū gaudet in- tra annum priuilegio scholastico secus si est bānit, & m Porc. Arg. Perr. t Absēt à manu. et Theop. vñ inferunt q- dam nō de alijs hāc q de vetera- nis esse ac- cipienda. ¶ quoquo modo, i ma- nuscrip. quidē, in manu. & Theo.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

¶ Miles post misionē, uel extra castra exiens, dēt iure cōi facere testamentum. Sed si f. cerit testamentū in castris iure mi- litari, durat etiam post misionē, si mori intra annum, licet post annū extiterit con- ditio institutionis. Aret.

a q Leges, scilicet Digestorum, ut ff. de col. ho. l. j. §. nec castrense.
b q Constitutiones, ut C. de assel. luelut. & C. de aduoca. diuer. iu
di. l. fori. & alie plures. Accursius.

c q Quibusdam, ut consulis, & præfatis legionum, & præfidi-
bus provinciarum, qui sunt filii fami. ut C. de inoff. test. l. i.

d q Constitutio, 3C.
de inoff. testa. l. i. ff. Ac.
e q In his, 3C. castrensi
& quasi. nam in aduerti-
tio nō potest, licet ha-
beat proprietate, ut C.
de bonis quæ lib. l. i. §.
filiis autem familiæ. in
glo. j. Accursius.

q Absq. a
manuscrip.

a Istud ho-
die est fal-
sum scdm
Ang.
Continua-
tio.

Diuisio.

Tñ vesta-
les olim ut
primū erāt
captæ, ius
faciendi tes-
tamentum
adipiscēba-
tur, licet
prius esset
in pte pa-
rentū, fm
L. Feneftel.
d uestilib.
in fi. Aegi.
Perri.

b Ista glo.
est appro-
bata. p An-
gel. hic.
Pilius fami-
liæ licet tes-
tari nō pos-
sit, bene tñ
pōt donare
cā mortis.
Nihilō ma-
gis, & nihilo-
minus dif-
ferunt.

riores leges^a, quàm principales
constitutiones^b quibusdā^c quasi
castrensiā dederant peculia, &
horum quibusdā pmissum fue-
rat, etiā in potestate degentibus,
testari: nostra t̄ id constitutio^d
latius extendens, permiserit om-
nibus, in his^e tantummodo pecu-
liis, testari quidem, sed iure com-
muni^f. Cuius constitutionis te-
nore perspecto, licentia est nihil
eorum, quæ ad præfatum ius per-
tinent, ignorare.

Quibus non est permixtum
facere testamentum.

TITVLVS XII.

q Qui alieno iuri subiectus est, non potest
facere testamentum, etiam patre consen-
tiente, nisi de castrensi peculio vel quasi,
de quo testari potest, siue sit miles, siue
veteranus, etiam patre invito. Aretinus.

Non tamen omni-
bus licet facere tes-
tamentum. Statim^h
enim ij, qui alieno
iuri subiecti sunt t̄,
testamenti faciendi ius non ha-
bent, adeo quidem, ut quāvis pa-
rētes eis permiserint, nihilō ma-
gis^k iure testari possint? Excep-
tis ijs^l quos antea enumeraui-
mus, & præcipuē militibus, qui
in potestate parentū sunt, quibus
de eo quod in castris acquisierūt,
permixtum est ex constitutioni-
bus^m principum testamentum fa-
cere. q̄ Quod quidem iusⁿ ab ini-
tio tantū militantibus datum est
tam ex auctoritate diui Augusti^o,
quàm Neruæ, necnon optimi
Imperatoris Traiani: postea ve-

ADDITIO. Quibus non extantibus succedit pater unā cum fratri-
bus, ut no. eod. tit. §. si igitur defunctus descendentes, uerū cu. si uerū
cum. dum modo deferatur tanquam hereditas, ut inf. proxi.

s q Iure communi, non hereditario, sed tanquam occupanti peculio
pfectiū, uel aduentitiū, ut ff. de castr. pec. l. ij. hodie uerū etiā iure hæ-
reditario, ut i. auth. de
hæd. ab intest. ven. §. si
igitur defunctus descen-
dentes. col. i. Ac.
t q Commune, §. sic §.
p quas pfo. no. ac. §. j.
v q Iure ciuili, §. scilicet
antiquo. sic §. per quas
psonas nobis acq. §. j.
x q Peculia, §. f. aduen-
titia & profectia. nā
castrensiā, uel quasi et
iure ueteri nō acquirere
bant patri, ut ff. de col.
ho. l. j. §. nec castrense.
y q Nostris, §. & alie-
ne & nostræ sunt, ut C.
de bo. mater. & C. de
bo. quæ lib. per totum.
z q Nō accinguntur, §.
scilicet nobis patribus.
a q Inutile est, §. quia
qd ab initio nō ualet, ex
tractu tps non cōuale-
scit, arg. j. ti. circa pri.
ibi, alioq. c. Arg. §. C.
d nup. l. & si cōtra. So.
ibi nō ualet mīmoniu
ex primo, sed ex nouo
post mīmoniu pssu.
b q Pecunia, §. non
idē de seruo testate, §.
fideicommissū sit reliquū
q ualet si durat uolu-
tas, ut ff. d. le. iiii. l. j. §. j.
c q Impuberes, §. sed
ex quo tegerit de ul-
timo die xiii. uel xij.
anno, satis est fauore te-
stamenti, ut ff. e. de test.
& q. te. fa. pol. qua gra-
te. Idē i. infucapione, ut
ff. d. infuca. l. i. infucapio-
nib. Secus i. pscriptio-
nibus odiosis, ut ff. de
ac. & obl. l. i. oibus tpa-
lib. l. i. scilicet ubi est fa-
uor ei q uult. progar.
ut in cōtractibus a mi-
nore factis, ut ff. de mi.
liij. §. minore.
q Præterea t̄ testamentum face-
re non possunt impuberes, & quia
nullum eorum animi iudicium^d
est. Item furiosi^e: quia mente ca-
rent. Nec ad rem pertinet, si im-
pubes, postea pubes: aut furiosus,

Impubes non potest facere testamen-
tum, nec etiam furiosus: nec factum recon-
ualefcit, licet efficiatur pubes, vel sane-
mentis. Aretinus.

q Præterea t̄ testamentum face-
re non possunt impuberes, & quia
nullum eorum animi iudicium^d
est. Item furiosi^e: quia mente ca-
rent. Nec ad rem pertinet, si im-
pubes, postea pubes: aut furiosus,

perandum. per totū. Qūq; pro actione, ut iudiciū familię erciscun-
dæ, uel cōi diuidūdo, ut j. de offi. iud. §. si fami. erc. & §. si. Qūq; p lite,
siue cōtrouersia ut iudiciū pēdet sup hēditate, ut ff. ad Treb. l. j. ij. rñ.
Qūq; pro auctoritate, ut negotia ecclesiastica nō sunt disponēda lai-
corum iudicio, i. auctoritate. extra de iud. c. decernimus. Qūq; p fo-
ro, ut causa iurispatronat^o definiti dēt ecclesiastico iudicio, i. foro. c.
quanto. extra de iudi. Qūq; pro arbitrio. ff. q. fatid. cog. l. arbitro. Si
enim arbiter est iudex, ergo arbitriū est iudiciū. Qūq; p ultima uo-
luntate, ut iudiciū testatoris cassum esse nō dēt. C. de fac. san. eccl. l.
j. Quandoq; pro quæstione, ut ciuili causa in iudicium, i. in quæstione
deducta cū criminali, post criminalē foret distinguēda. C. de ordi. iudi.
l. i. Qūdoq; p discussione, siue iuris disquisitione, ut i. rubrica de iud.
ff. & C. Quandoq; pro potestate iudicandi, ut ff. de iudi. l. iudiciū sol-
uitur, uerante eo, q iudicare iusserat. Quandoque pro perniciē, siue
damnatione, ut ibi. Qui māducat, & bibit indignē corpus, & sangui-
nē Domini, iudicium sibi māducat, & bibit. Quandoque pro poena,
ut ibi. Qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam, q uerū mala, in re
surrectionē iudicij, & poenæ æternæ. Qūdoq; pro pcessu iudiciali,
ut c. de iudiciis. lib. vj. Et ista xv. significata iudicij possunt hie uerbi-
bus cōprehendi, Actio, i. author, forus, arbiter, uel iudex uelle. Quæ-
stio, discre. sen. istā. discussio, posse. Perniciēs, poenā, pcessus iudicialis.
ADDITIO. Facit c. in iudiciis, de reg. iur. lib. vj.

e q Item furiosi, j. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi

Temporis
tractus nō
conualidat
inualidū.
t id quod.
c Et hoc
uerū indi-
cūctū si de-
fectus sit i
psona hē-
dis. idē si
persona te-
stantis: ut
ga sit inte-
stabilis; se-
cus si one-
ratus credi-
toribus suos
istius ne-
queat: ut l.
ei q soluen-
do ff. de
re. insti. d.
fct quog;
solēnitatis
vt in nume-
ro septē te-
stiu rogato-
rū ex post-
fctō pñma-
ri nō pōt, ni-
si i. calu. l. j.
C. d. fideic.
& l. testō.
C. de fidei-
cō. lib. scē.
si respiciat
fauorē pri-
uati. l. filio
peterito. ff.
de in iuro
test. Ang.
Du. ac ser-
uorum.
Du. nu-
merant.
Facit ad
istū §. qd
dē i. c. sicut
tenor iun-
cta glo sup
ver. extra
mērem. c.
de regula.
Hinc iu-
dicare qñ-
que, i. i. vl-
tima uolū-
tate aliqd
relinquē.
cal. licet. de
sepul. li. vj.
Aeg. Perr.
j. Cor. xj.
Ioan. v.
Versus.

filii præteritis minere testatore mortuus fuerit, nemo tamen ex eo testamento his existere possit. & hoc ea ratione: quia præterito filio in potestate tempore facti testamenti existente, testamentum ipso iure nullum fuit, & hoc uerum fuit in filiis masculis primi gradus: sed secus erat in filiabus, uel aliis liberis, utriusque sexus in remotiori gradu post-

¶ Et si in pluribus.

† & de.

¶ Dna. ius in accret. & di Theoph. hic.

¶ existet.

a Et ibi est casus i quo etiam hodie necessaria est bonorum possessio, & alios viginti vide per Angel. qd est inagnat: quia liberam liberi intra annu, cognati vero, n. r. c. t. dies tantum, & non solo aio, sed coram prætoribus agnolcent. Exheredatio inter ceteros qualiter fit.

seruatio, quam supra expofuimus. ¶ Sed qui filium in potestate habet, curare debet, ut eum heredem instituat, vel exheredem nominatim faciat. Alioquin si eum silentio præterierit, inutiliter testabitur, adeo quidem, ut si uiuo patre, filius mortuus sit, nemo hæres ex eo testamento existere possit, quia scilicet ab initio non constitit & testamentum. ¶ Sed non ita de filiabus, & alijs per virilem sexum descendentes liberis utriusque sexus antiquitati fuerat obseruatum. Sed si non fuerant scripti hæredes, scriptæ uel exhereditati, exhereditatæ uel testamentum quidem non infirmabatur, sed ius accrescendi eis ad certam portionem præstatur. ¶ Sed nec nominatim eas personas exheredare pariteribus necesse erat, sed licebat inter ceteros hoc facere.

¶ Exheredatio nominatim, fit dupliciter. Aretinus.

¶ Nominatim autem quis exheredari uidetur, siue ita exheredetur, Titius filius meus exheres esto. siue ita, Filius meus exheres esto. non adiecto proprio nomine, scilicet si alius filius non existet.

de iusto rupto testa. l. posthumi. §. nominatim. & ff. de libe. & posthu. l. j. & ij. sed secus si dicat, filium meum instituo, ceteros liberos exheredo. uel, Scium extraneum instituo, liberos autem exheredo. & hic non dicitur oēs, ut non contradicat pri. gl. b. Nam dicitur exheredare filium inter ceteros, quia institutio sit cum ceteris in remotioribus gradibus constitutis, unde non ualet cum debeat exheredari nominatim, ut hic dicitur.

¶ Etiam posthumi debent institui, uel exheredari: alias, nato posthumo, rumpitur testis, sed ualet prius. Et femina posthuma, olim inter ceteros poterat exheredari cum legato, masculus uero posthumus nominatim. Aretinus.

¶ Posthumi quoque liberi, uel hæredes institui debent, uel exheredari. Et in eo par omnium conditio est, quod & filio posthumus, & quolibet ex ceteris liberis, siue foemini sexus, siue masculini, præterito ualet quidem testamentum, sed postea agnatione posthumi, siue posthumæ rumpitur, & ea ratione totum infirmatur. Ideoque si mulier, ex qua posthumus, aut posthuma sperabatur, abortum fecerit, nihil impedimento est scriptis hæredibus ad hereditatem adeundam. ¶ Sed foemini quidem sexus & personæ uel nominatim, uel inter ceteros exheredari solebant: dum tamen si inter ceteros exheredareretur, aliquid eis legaretur, ne uiderentur præteritis esse per obliuionem. ¶ Masculus uero posthumus, id est, filius, & deinceps, placuit non aliter recte exheredari, nisi nominatim exheredarentur, hoc scilicet modo: Quicumque mihi filius genitus fuerit, exheres esto.

dari, prout præcuerat testator, ita tamen, ut si testator huiusmodi personas inter ceteros exheredaret, aliquid eis legaret, ne uiderentur huiusmodi posthumæ per obliuionem a testatore præteritis esse, sed secus erat in masculis posthumis. Posthumos enim masculos, puta filium, & deinceps, statutum est, non posse aliter recte exheredari, nisi nominatim exheredent. Sed dicitur, per deo qualiter potest posthumus nominatim exheredari, si testator de sexu faciat mentionem: Respon. quod hoc modo: Quicumque mihi filius masculus genitus fuerit, exheres esto. Et hæc dicuntur de ueris posthumis, usque ad illud §. posthumorum. Fran. de Aret. o. q. Institui. si illa institutione ex presenti matrimonio nascitur, & ex futuro institui uidentur, ut ff. de libe. & posthu. l. placet. & l. ideoque. Quid in exheredatione posthumorum, an oēs siue ij, qui sunt in utero tantum, an alij, qui sunt nascitur ex presenti matrimonio, uel futuro intelliguntur exheredari? Respon. non, cum masculi debeant nominatim exheredari, ut §. eo. §. masculos. A.

ADDITIO. Et hec uera, licet gl. teneat contrarium in d. l. placet. q. saluat l. 1. q. ab ibi essent apposta uerba multiplicata, uel uniuersa hæc, quicunque, & similia: secus si inde uita tantum, uel hic, p. q. In eo §. l. c. quod sequitur, quod & filio, &c.

¶ Omnia, §. l. c. ceteros posthumorum ex se nasciturorum & ex filiis suis, licet in iam natis non sit par conditio, ut §. eo. §. sed non ita. r. q. Masculini §. siue ex masculino, siue ex foemina.

¶ Agnatione §. d. est, natiuitate, sic ij, quibus modis testa. infr. §. i. t. q. Rumpitur. §. si uero exheredabatur, de inofficio agebat, ut infr. de inoff. testa. §. posthumi. Hodie uero exheredari non possunt, ut C. de inoff. testa. l. si quis §. legis.

¶ Infirmitas. hic adde quod est ff. de mili. test. l. si filius familiaris. i. x. q. Abortum §. qui est pro non nato, ut ff. de uerbis signific. l. qui mortui. & C. de posthu. h. l. l. c.

ADDITIO. Idem in seminato mortuo antequam perfectè extrahatur. Scius tamen in nato exfecto ventre, qui non declinat ad monstrum, dum lo hæc pulsus, etiam si uocem non emisit. Vide Ange. hic. y. q. Perforat. §. posthumæ nam iam natis foemini non erat necesse legari, ut C. de lib. præ. l. maximum. in fi. & sup. e. §. sed non ita. z. q. Inter ceteros. hodie per constitutionem omnes nominatim, ut infra.

b Istā glo. reprehendit Ioā. Fab.

† posthumus Theo.

† exheredentur.

c Et etiam filij postea adoptati, q. dñr posthumi ciuiles. l. si q. posth. ff. c. Ana aut naturalis tantum, & qd ij instituit uerè uxoribus suæ: uide per Ange. hic. Posthumi hodie exheredari non possunt.

tuimus in cōstitutione nostra, ut omnes, siue sint sui, siue emācipati aut instituantur heredes, aut nominatim exheredentur, & oēs siue sint iam nati, siue adhuc in utero constituti, & postea nati sunt, eū dē habeant effectum circa parentum suorum testamentū infirmandum, & hereditatem à scriptis hæredibus auferendā, quem quidē effectū filij sui, uel emancipati prateriti, uel exheredati habere poterūt. Et hæc dicuntur vsque ad illū §. circa adoptiuos. & casus planus ē vsq; ad finem tit. Frā. de Are. a

† similiter, in manu. & Theop.

† ex gl. irrepit i rextū. abest aut ab uno manu. scri.

† affectū.

a Nota qd ex lege xij. tab. ita admittebatur ab intestato femina sicut masculus: secundū Ang. Hæres suus prateritus habet duo remedia, emancipatus unū. Quærela datur emācipatis.

b Et si fuerit ba. c. s. r. ge. neralia a. pta cōprehendere omnem nasciturū, s. m. Bald. licet Ang. dubitet: fecus tñ i. p. gano: vt hic p. eū. Præteritio an habeat pro exheredatione.

¶ Circa institutionem, & exheredationē liberorum, nō est hodie differētia effectū inter masculos & feminas, & ceteros de scēdētes, posthumos, uel iam natos suos, uel emancipatos. Aretinus.

¶ Sed hæc quidem uetustas^b introducebat. ¶ Nostra uerō cōstitutio^c inter masculos, & feminas in hoc^d iure nihil interesse^e existimans: quia^f utraque persona in hominum procreatione^g si mili naturæ officio^h fungitur, & lege antiquaⁱ† duodecim Tabularum, omnes similiter ad successionem, ab intestato vocabantur (quod & prætores postea secuti esse uidentur^j) ideo simplex, ac simile ius, & in filiis, & in filiabus, & in cæteris descendētib; per uirilem sexum^k personis, nō solum iam natis, sed etiā posthumis introduxit: ut omnes siue sui, siue emancipati sint, uel hæredes instituātur, uel nominatim exheredentur, & eundē^l habeant^m effectum, circa testamenta parentum suorum infirmanda, & hereditatem auferendā, quem filij sui, uel emancipati habent, siue iā nati sint, siue adhuc in utero cōstituti, posteaⁿ nati sint. ¶ Circa adoptiuos autem filios, certam induximus diuisionem, quā in nostra cōstitutione, quam super adoptiuos tulimus, continetur.

¶ Præteritio militis in expeditione testantis, si scit se hēre liberos, p. exheredationē habetur. Aretinus.

¶ Sed si in expeditione occupatus miles testamentum faciat, &

tio à filio in potestate, competit ius dicendi nullum: si ab emancipato, datur cōtra tabulas. Sed hodie nō expressa causa testamentū nullum: ut §. j. in aut. ut cum de app. cog. t. De iure ciuili. §. quia non habet eos in potestate testat. infra, de hære. quali. & diff. §. cæteri.

liberos suos iam natos, uel posthumos nominatim non exheredauerit, sed[†] silentio præterierit, non ignorās, an habeat liberos, filij eius pro exheredatione nominatim facta ualere, cōstitutionibus principum cautum est.

¶ Præteritio materna, uel p. maternā lineam ascendentiū, habet pro exheredatione. Aretinus.

¶ Mater, uel auus maternus, necesse non habent liberos suos, aut hæredes instituere, aut exheredare, sed possunt eos[†] silentio omittere. Nam silentium matris, aut aui materni, & cæterorum per matrem ascendentiū, tantum facit, quantum exheredatio patris. Neque enim matri filium, filiā uel neque aui materno nepotem, ne præmve ex filia, si cum eā uel ne redem non instituat, exheredare necesse est: siue de iure[†] ciuili quæramus, siue de edicto[†] prætoris, quo prætor præteritis liberis contra tabulas bonorum possessionem[†] promittit: sed aliud eis[†] adminiculum seruatur, quod paulo post[†] uobis manifestum fiet.

De heredib; instituendis.

TITVLVS XIII.

¶ Liber homo, uel seruus proprius, uel alienus potest heres institui si ne mentione libertatis. Et etiā intelligitur proprius, in quo quis habet nudam proprietatem. Aretinus.

AEredes institue-

tantum proprii, sed etiam alieni possunt heredes institui. Secundo de clarat qualiter proprius seruus potest institui, & quis dicatur proprius seruus. Tertio, quis dicatur alienus, & quomodo potest institui. Quarto, quoniam non tantum unus, sed etiam plures possunt heredes institui. Quinto, ponit diuisionē portionū hereditatis, & de effectu ipsius. Sexto, de institutione sub cōditione. Septimo, quod etiā ignotus testator potest institui. Secunda ibi, Proprios autē. Tertia ibi, Alienus seruus. Quarta ibi, Et unum hominem. Quinta ibi, Hæreditas plerumque. Sexta ibi, Hæres & purē. Septima ibi, Hi quos. Vel diuidas ut diuidit hic glossa rubrica.

¶ CASVS. Domine, vos uultis tractare de heredibus instituendis, dicatis igitur mihi, quod possunt heredes institui? Ad hoc resp. Amice, heredes institui possunt, tñ liberi homines, quam serui, & tam pprii serui, quam alieni: sed olim secundum sententias plurimum nō licebat pprios aliter instituere heredes, quam cum libertate expressē daretis: hodie secus est. nam auctoritate nostræ cōstitutionis licet dominis, nulla mētiōe facta de libertate, proprios seruos in testamēto suo heredes instituere: hoc tamen de nouo nō induximus. nā antiquus Attilicinus iuriscōsultus hoc induxerat. Paul. etiā in libris suis, quos tñ ad Masuriū. Sabinum, quā ad Plautium scripsit, refert hoc idem Attilicino antiquo iuriscōsulto placuisse. unde q. antiquitus Attilicino, & Paulo placuit, nostrā cōstitutio in legis necessitate introduxit: & hæc dicuntur vsque ad illud §. proprius autem seruus, in quo ponit sic casum: Domine, vos dixistis mihi, q. proprius seruus potest hīs institui, modo dicatis mihi, quis dicat pprius seruus? Ad hoc rñ. Amice, proprius seruus, quo ad hoc ut possit institui, intelligitur eū ille, in quo testator nudā habet proprietatem: licet alius in eo usū fructū habeat, nā nihilominus proprius seruus intelligitur. Et hæc dicitur. vsque

v. Edicto §. quod emācipati uocantur §. e. s. emācipatos. q. a eos nō p. emācipare: unde cōtra tabulas locū nō habet ut hic, & ff. de p. r. l. illud. §. ad testamēta. x. ¶ Eis. §. descendētib; p. lineā femininā. datur tñ & aliis, sed his maximē: ut C. de in off. testa. l. filiam. y. ¶ Paulo. post. §. ut j. d. in off. testa. per totum. DE HÆREDIB; instituendis.

¶ Cōtinuat hoc modo: Vidim[†] de ordine testamētorū. in ti. d. te sta. ordinā. Verum q. cā efficiēs fuit necessaria, iō postea posuit de personis testantiū: ut in tit. de mili. te. & qui testari non possūt. in titulo, quibus l. 3. facere testamēta, ut nō: atq; est ti. quib; non est p. m. facere. test. Verū quia in testamētis hæredes instituuntur: uidē dum est ergo d. hoc ti. Areti. Vel sic. Visum ē suprà. de filiis, tñ natis q. nascituris heredib; institutis. uel exheredat.

dis. Nūc sequit uideri generatim de extraneis heredib; instituendis. z. ¶ Instituendis. §. id ē, qui possunt institui ut infra e. vsque ad §. si plures. & §. ff. Itē & qualiter debeant institui: ut j. e. §. si plures. ut que. ad §. ff.

¶ Heredes. §. Tot[†] iste titulus dicitur in se pte partes. Primo ponit regulam generalem quod non solum liberi, sed etiam serui: & non dicatis igitur mihi, q. possunt heredes institui? Ad hoc resp. Amice, heredes institui possunt, tñ liberi homines, quam serui, & tam pprii serui, quam alieni: sed olim secundum sententias plurimum nō licebat pprios aliter instituere heredes, quam cum libertate expressē daretis: hodie secus est. nam auctoritate nostræ cōstitutionis licet dominis, nulla mētiōe facta de libertate, proprios seruos in testamēto suo heredes instituere: hoc tamen de nouo nō induximus. nā antiquus Attilicinus iuriscōsultus hoc induxerat. Paul. etiā in libris suis, quos tñ ad Masuriū. Sabinum, quā ad Plautium scripsit, refert hoc idem Attilicino antiquo iuriscōsulto placuisse. unde q. antiquitus Attilicino, & Paulo placuit, nostrā cōstitutio in legis necessitate introduxit: & hæc dicuntur vsque ad illud §. proprius autem seruus, in quo ponit sic casum: Domine, vos dixistis mihi, q. proprius seruus potest hīs institui, modo dicatis mihi, quis dicat pprius seruus? Ad hoc rñ. Amice, proprius seruus, quo ad hoc ut possit institui, intelligitur eū ille, in quo testator nudā habet proprietatem: licet alius in eo usū fructū habeat, nā nihilominus proprius seruus intelligitur. Et hæc dicitur. vsque

† Abest à manu. scri.

Continuatio.

† Abest à manu. scri.

† Sic manu. scri. & Th. Dua. autē, permittit. Hoc dicit rōne rñ, q. agerūdiū importat necessitatē. gl. in rubr. ff. de edēd. uidetis ergo q. hic tractaret de his, qui necessarii sunt heredes instituendi: q. est falsum fm. l. ac. gi. Petri.

vique ad illum §. est autem. Franc. de Are.

• Aptitudi-
ne nō adu-
nā hñs non
est dñs bo-
norū testa-
toris ante
aditā hñdi-
tatem, fm
Por. Aeg.
Perr.
Possessio
hñdis an sit
eadē cum
possessioe
defuncti.]

• Hæredes instituere. §. quasi dicat dominos intus in bonis suis facere, nā hæres, id est, dominus, ut §. de hære. quali. & dif. §. fi. ibi, p. hñde. Item ideo dixi intus, quia ita subintrat hæres in dominiū rē- rē defuncti, ac si eadē psona esset, ut in authē. de iureiur. amori. §. j. ibi. cum utiq; col. v. & ff. qb. ex cau. ma. l. cum miles. in fi. j. respon. A.

ADDITION. Non tamē est idem dominiū, quod erat penes defunctum, sed fingitur esse idē. Secus autē in possēssione, quā volens p. dere, & in alium trans- ferre, statim perdit, & no- ua renascitur statim q. est apprehēsa: & itelli- gitur semper fuisse co- tinuata, si iterū a nemi- ne fuit occupata. Ang. b. • Permissum est. §. scilicet a iure.

c. q. Proprios. §. scilicet seruos.

d. q. Alienos. §. sic ff. e. l. non minus.

e. q. Constitutione. §. ut C. de nec. ser. hñre. in fi. l. cum quidam.

f. q. Eos. §. scilicet prop- rios seruos.

autem
Theoph.

g. q. Non per innoua- tionem. §. q. d. non indu- ximus hoc de nouo, §. j. apud antiquos hoc idē dixerat Attilicinus, ut subiicit. Sed cōtra §. q. b. ex cau. ma. nō licet.

§. idēq; iuris. ibi, noua humanitatis, &c. Sol. iste Iustinianus si inue- nit, §. rationē reddit,

cū non sit verisimile, & c. ut ibi. uel aliter, Attilicino placuit, & Pau- sed in legis necessitatē nō deduxerunt. sic & §. de testa. §. sed neq; hæres. Iustinianus uerō in legis necessitatē induxit, ut ex ipsa institu- tione liber esse videatur.

Item nunquid corrigitur q. alias dñs, §. p. purc. institutus, & sub conditione liber: quia expectatur conditionis euēctus, ut ff. eo. l. seruos. §. j. & l. quorū. §. fi. & l. qui filio. §. j. Rñ. non: quia istud locum habet quod hic dicitur, quando libertas nec ē data expresse, nec fuit retardata, ut ibi expresse fuit retardata.

ADDITION. Si autem esset expresse inhibita, nō ualeret institutio, ut d. §. idēque iuris. Angel.

h. q. Nudam proprietatem. §. ut iste liber, & hæres necessarius sit: ut §. eo. j. respon. sed tamē vñfructuarius perinde utet, ac si esset seruos adhuc. C. communia de ma. l. j. §. fin. autem proprietarius.

• EST TAMEN. • CASVS. Domine, uos dixistis mihi supra, q. dominus pōt seruum suum in testamento heredem instituere, nūq. d. est hoc generaliter uerum, q. licet cuilibet dominz seruum suum hæ- redē instituere? Et respō. q. non. Est enim casus in quo non licet do- minz seruum suū heredē instituere, quāuis libertatē idē seruo se dedis- se in testamēto suo expresse, & ita cauē cōstitutione diuorū Seue- ri, & Anto, cuius pñstitutionis uerba sunt hæc, Rationis est seruū ma- culatum, i. accusatum de adulterio cū domina sua cōmissio nō uideri iure manumissum ante sententiā, ab eadē domina sua quz fuerat rea postulatā eiūsdē criminis, unde sequitur, q. ex quo manumissio in te- stamēto suo nō ualet, nec cū institutione ualere possit. Manifestū est igit, q. institutio hñdis in eundem a domino collata: nullius momē- ti habeatur. & hæc vsque ad illum §. alienus seruos. Franc. de Are.

i. q. Constitutione. §. scilicet Græca, quam non habemus. Accur.

k. q. Cuius. §. scilicet constitutionis.

l. q. Verba hæc sunt. §. quz sequuntur.

m. q. Maculatum. §. id est, accusatum. Nam alias est in litera accusa- tum, ut ff. eo. l. his uerbis. §. inter dñs, ubi de uerbo ad uerbū sunt ista quz hic dicuntur, excepto, q. ibi non scribit maculatum, ut hic, sed accusatum. Similis expositio dicitur in lib. j. Sapiētiz de Ioseph. Macu- lauerūt me impij. Et alibi in diuina scriptura, Mendaces ostendit, q. maculauerunt eum, id est accusauerunt eum.

n. q. Manumissum. §. scilicet uideri, ut postea subiicit, & dic manu- missum simpliciter, non institutum. & ex hoc infert quod sequitur, q. nec cum institutione fieri potest liber, ut subiicit, quare sequit, &c. Aretinus.

o. q. Postulata. §. id est, accusata de eodem adulterio cum seruo pro- prio commissio, pro quo grauius puniatur uterque, ut C. de mulie. §. ser. pro. ff. iunx. l. j. in prin. • Quid si cū extraneo cōmisit adulteriū?

Respon. nec tunc manumittit vsque ad lx. dies, ut C. de adul. l. j. & ff. de adul. l. si postulauerit. §. iubeat. Itē quid si adulteriū tale cōmisit,

• Tu dic se-
cūdu doct.
q. primo
fuit ius le-
gis necesi-
tate postea
abrogatū,
tertiō p. Iu-
stinianū ite-
rū ad legē
reductū.

Sapiētix.

b. Puniri
autē & dñā
& seruos,
ga uerbe-

re. • permissum^b est tam liberos homines, quā seruos, & tam p- prios^c, quā alienos^d. • Pro- prius autem olim quidem secun- dum plurimum sententias non aliter quā cum libertate, rectē in- stituere licebat, hodie uerō etiam sine libertate, ex nostra constitu- tione^e hæredes eos^f instituere permissum est. Quod non per in- nouationē^g induximus, sed quo- niam & æquius erat, & Attilici- no placuisse Paulus suis libris tā quos ad Masuriū Sabinum, quā ad Plautium scripsit, refert.

• Proprius autem seruos etiam is intelligitur, in quo nudam pro- prietatem^h testator habet, alio vñfructum habente.

• Seruus accusatus de crimine adulterij commissi cum domina sua, non potest ante sententiam manumitti, nec ab ea hæres in- stitui, hoc dicit. Aretinus.

• Est[†] tamen casus, in quo nec cum libertate vñlter seruos a do- mina hæres instituitur, ut consti- tutioneⁱ diuorum Seueri & An-

non tñ accusatur adhuc? Respon. bene potest manumittere^c. sed in rati erādū crimine læsa maiestatis est speciale, ut post cōmissum crimē tale nō igni. & idē possit manumittere, uel testari, ut C. ad legem Iul. maiest. l. fi. & ff. dñ nō esset in do. l. post contractum. & l. donationes. §. fi. Accur.

p. q. Nullius momenti habeatur. §. quia si ualeret institutio, ualeret cognouit-

tonini cauetur, cuius^k uerba hæc sunt^l: Seruum adulterio macula- tum^m, non iure testamento ma- numissumⁿ, ante sententiam ab ea muliere uideri, quz rea fue- rat eiūsdem criminis postulatā^o, rationis est. Quare sequitur, ut in eundem a domina collatā[†] hæ- redis institutio, nullius momen- ti habeatur^p.

• Seruus in quo quis habet vñfructū, dicitur alienus[†], & ideo institutus cum li- bertate ab usufructuario, non consequitur libertatem ipsam. Aretinus.

• Alienus seruos etiam is intel- litur, in quo vñfructum tes- tator^q habet.

• Seruus a domino institutus sit liber, & hæres necessarius, nisi in uita testatoris fuerit manumissus, aut ab eo alienatus. Aretinus.

• Seruus autē a domino suo hæ- res institutus, si quidem in eadem causa^r manserit, sit ex testamen- to liber^s, hæresq; ei necessarius: si uerō a uiuo testatore manumif- sus fuerit, suo arbitrio adire hæ- reditatē potest: quia nō sit hæres

cit ad hunc §. ff. de bo. au. in pos. l. in uenditione. Sed certē quo ad alia est loco dñi, non quo ad hoc ut possit fieri liber. Sed cū ats ma- numissus esset a fructuario simp- sine institutione, erit tanquā liber, quādiu duraturus erat vñfructus, ut C. cōmunia de ma. l. j. §. si au- tem fructuarius. Nunquid & hic seruos alienus hæres institutus erit tanquā liber, licet uere liber non sit? Resp. non quia ex morte testato- ris p. roinus erat futurus quasi liber, si ualeret hoc qd ageret, ut ar- gu. j. de hære. quali. & dif. in prin. Item & tūc erat vñfructus perdē- dus, ut §. de vñfructu. §. fin. it. unde ēt sic effect quasi liber, donec dura- ret vñfructus: quia nisi duraret post mortem testatōis, nihil ualeat ta- lis institutio, ut sit liber, sed domino suo hereditatem quærit, ut j. e. §. alienus. Sed qd si erat vñfructus repetitus in persona primi hñre- dis, uel ēt ulterius, q. potest, ut ff. quib. modis vñfructu. amitt. l. repeti- ti in prin? Resp. tunc erit quasi liber toto illo tēpore, ut d. l. cōmunia de ma. l. j. §. si autem fructuarius.

• SERVVS AVTEM. • CASVS. Domine, iam uidēo, q. p. prius seruos a domino in testamento hæres institui potest, pro deo dicatis e modo mihi, quz est effectus illius institutionis. Ad hoc resp. Amice, gl. q. fin. est institutio proprii serui a domino facta, gloriofum habet effectū. Pro & l. in ea al- prius enim seruos a domino suo hæres institutus, si in eiūsdē domini legata col- dñio vsque ad mortē eius pñserauerit, mortuo testatore, sit ex te- ligite secū- stamēto liber, & hæres, §. necessarius. sed si testator uiuus manumif- dū Bald. q. rit, tūc post mortē testatoris adire hñreditatē suo arbitrio poterit. vox publi- nā i hoc casu qñ a uiuo testatore manumissus fuerit, nō cogit hæres ca pñfer- necessarius esse: q. nō cōsequit hñreditatē, & libertatem domini. tur priua- Ad hoc enī ut hæres necessarius sit, necesse est eū tam libertatē, quā tē. vnde di- hñreditatē ex domini testamēto habuisse, & hæc obtinent, qñ do- cit, q. p. sta- minus uiuus seruum institutū manūisit. Sed pone, q. dominus seruu institutū postea p. priū instituit, & post institutionē alienauerit, uel quolibet alio mo- dō in aliū transulerit. certē in casu isto mortuo testatore iussu noui timz volū dñi debet iste seruos adire hñreditatē, & eā nouo dñio acquirere, & tati, p. pea ea ratione p. eius aditionē iussu noui dñi factā nouus dominus hñs q. uox ita- efficit. Nam ipse seruos post institutionē alienatus nec liber nec hñs tuentū va- esse pōt, §. etiam cum libertate i testamēto expressa hñs fuerit institui ci testato- rus. Dñs enī post institutionē eū ali- nādo, a libertatis datione uide- rū est pñ- tur destitisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. alienus quoque. Frā. rēda, ut d. r. q. In eadem causa. §. id est, seruos eiūsdem domini Ioan. ut ff. si ex- l. testō. ff. eo- noxa. cau. aga. l. j. §. j.

s. q. Liber. §. nisi aliqua lex ipediat libertatē, ut ff. e. l. si nō lex. ad fi. ti. Vide Tull. uel conditio, ut ff. e. l. quorū. §. si. uel quia, ex lege peruenit ad liber- l. j. Rhetor. tatē, ut ff. e. l. testamēto. ad fi. ti. fm Io. e. Itē sit liber a semetipso, nisi de iuridi- institutus fuerit ita, cum quis mihi hæres erit, Stichus liber & hæres ciali pñs- esto. nā tunc a cohære accipit libertatē, ut ff. de acqui. hære. l. ex ne. Agid. parte. Item & ignorans sit hæres & liber, ut ff. si cer. pe. l. eius qui. Perr.

• Vtrumque

a ¶ Verneue. id est, hæreditatem & libertatem. nā ut liber sit & hæres necessarius hæc duo consequi debet ex testamento domini: ut J. de here. quali. & diff. §. j.

b ¶ Neque liber. & directā enim libertas in seruo alieno non potest habere locum, sed institutio potest habere effectū, ut hic. sed aliud in legatis, quæ adimuntur hoc ipso, q̄ alienat serui: ut ff. de leg. l. seruo cū libertate & c. ratio: quā legatō spectatur dies quo cedit, an sic manumissus. ut ff. qñ di. le. ce. l. si post. §. si cū

ADDITIO. Hæc rō non est bona, quia siue inspiciamus diem cedentis legati, siue diē aditæ hæreditatis, utroque casu reperit alienus, unde quæadmodū etiam hæreditas uenit acquirenda nouo dño, ita & legatū. & ppter ea noua redditur rō, quia facilius legata reuocantur, quam hæredum institutio. l. ex parte. ff. de adimen. leg. cū enī facili⁹ legata instituant, facilius destruitur: ut in auth. ex causa C. d. li. præt. Christoph. c. Alienat. §. alii habenti factionem testamenti: ut ff. e. l. seruum meū. in fi. j. respō. & hoc nisi redimat ab eodem testatore, q̄ cū instituit, & postea eū alienauit, tunc enim reuocauit libertas: ut ff. de ma. test. l. verū. & ff. e. l. quoties. §. si. & l. si nū lex. & l. antepe.

Id est ca
paci hēdi-
tatis. Aegi.
Perr.

ALIENVS QVOQVE. CASVS. Domine, nō uideo, quis sit effectus institutionis alieni serui. Ad hoc rñ. Amice, alienus seruus hæres institutus, si durauerit in eadē causa, debet iussu domini sui adire hæreditatem, & eadem per aditionem hæreditatē acquirere. Si uero alienatus fuerit à domino suo, uiuētē adhuc testatore, aut ē post mortem testatoris, tamē antequā hæreditatē adierit: in hoc casu iussu noui domini debet adire hæreditatē. & hæc sunt uera, quādo iste seruus in seruitute remanserit. sed si à priō domino uel à nouo uiuētē testatore, aut mortuo antē aditionē hæreditatis manumissus fuerit: tunc liber factus suo arbitrio hæreditatē adire, & sibi ipsi acquirere poterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus aut alienus. Fran.

ALIENVS. CASVS. Ipsi sic institui potest, cum liber erit: prius non: ut ff. de condi. inst. l. seruus alienus. & l. quia. ¶ Iussu & pcedente aditione: ut ff. de acqui. her. l. si q̄s mihi bona. §. iussu. & ita domino queritur. aliās si seruus nolit adire (q̄ pōt esse etiam domino iubente) non querit: ut C. l. cum proponas. **ADDITIO.** Si tamen coactus adeat, ualet aditio. Sed pater filio recusante: item monasteriū monasterio recusante adire: uel ante aditionē mortuo testatore possunt adire suo iure: ut per Ang. Aret. hic. ¶ Post mortem eius. & etiam post iussu eius, antequam tamen adiret: ut ff. de acqui. her. l. Antistius. §. j. Accur.

a ¶ Quod facit, si ex statuto vel lege requiratur iussus, auctoritas consensus, vel voluntas, & anteprecedere spectatur dies celsionis: ut si tempore mortis legantis sit meus: licet alienem. tamen mihi debeatur legatum: ut ff. quādo dies leg. ced. l. si sequi, vide no. in l. fin. h. ¶ Suo arbitrio. §. si eo. §. si uero. Acc. ¶ Necessitas. ¶ **SERVVS A TEM ALIENVS. CASVS.** Domine, iam uideo quod seruus alienus, uiuētē domino possit hæres institui: nunquid poterit institui post mortem domini? Et respon. q̄ sic. Seruus enim alienus post mortem domini hæres potest institui. & cū hæreditariis seruis est testamenti factio. Nam hæreditarij serui acquirunt hæreditatē, & per consequens hæredi futuro. Hæreditas enim nondum, adita sustinet vicem personæ defunctæ, non hæredis futuri. uñ sicuti si defunctus uiueret ex testamento capere posset: ita eo mortuo capere posset hæreditas, cum hæreditas quantum ad hoc vicē psonæ defunctæ representet. Itē non solum seruus alicuius iam nati institui, pōt, sed et seruus eius qui in utero est, rectē hæres institui poterit, quia quantum ad hoc qui in utero est, pro iam nato habetur, cum in hoc casu de commodō eius tractetur. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem plurium. Fran.

i ¶ Post domini mortē. uerba legis sunt omnia, & secundum hoc planum est. uel testatoris, quia sic dicat, instituo seruū hēredē post

mortem domini, & probatur hæc lectio secunda. ff. e. l. q. filio. j. resp. nec ob. quod videatur in diem fieri hæc institutio: ut J. eo. §. hēs. q̄ incertus est dies mortis: ut ff. de cōdi. & demō. l. j. §. dies aut. unde ualeat & ff. e. l. in tempus. in prin.

k ¶ Testamenti factio. §. scilicet passiuē, non actiuē: ut J. de hære. qualita. & diff. §. testamēti. & iussio hēredū spectatur, si modo cū defuncto fuit licet cū hærede instituto nō sit testamenti factio: ut ff. eodem. l. seruus hēreditarius.

l ¶ Nondum. §. bene dico seruū hēreditarium posse institui, quā non est nullus, sed alienus, scilicet hēreditatis quæ vicē defuncti obinet. **m** ¶ Defuncti. §. & est forte ratio, quia defunctus est certus quis fuit, sed non sic de hærede: quia & si certus sit institutus, poterit esse quod nō adeat hæreditatem: quia potest defuncti multas de causis: ut infra, q. b. mo. test. in fir. §. posterior. & facit ad hūc §. j. de stip. l. uo. in prin. & ff. de acqren. dorum dō. l. in cod. in fi. & l. sequen. **n** ¶ Eius qui in utero est. §. cum pro nato sit habendus, quo ad com. modum: ut ff. de statu homi. l. q. in utero. & ff. eod. l. eius. in prin.

¶ SERVVS A TEM PLVRIVM. CASVS. Domine, iam uideo quod seruus vnus alij instituitur. Sed pone quod aliquis instituat seruū plurium dominorū, dicatis mihi quis sit effectus huiusmodi institutionis? Ad hoc rñ. Amice, seruus plurium dominorū cum quibus testamēti factio ē, ab extraneo hæres institutus, unicuique dominorum cuius iussu adit hæreditatem, acquiri pro portione dominij, quā in seruo habet, & efficii hæres. Sed pone, Domine, iam uideo, quod per institutionē serui plurium dominorum plures hæredes institui possunt. est ne hoc uerū? Et respond. quod sic. nam & nūm hominem, & plures vsque i infinitū quot testator uoluerit, hæredes facere potest. Et hæc dicitur vsq; ad §. hæreditas. Fran. de Are.

¶ Cum quibus. §. scilicet dominis. **¶** Ab extraneo. §. si uerō ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur ceteris sociis hæreditas quod dicit ut ff. pro locio. l. uerum. §. si seruo communi.

¶ Iussu. §. dic q̄ sufficit una iussio, licet sint plures domini: ut ff. de acqui. her. l. seruus duorum. **¶** In infinitum. §. quid ergo si instituat omnes homines quicunque sunt in mundo? Videtur nullum esse, cum effectum habere non possit, puto tamen ualere, ut hic, sed tamen non poterit confirmari aditione propter nimiam difficultatem, uel impossibilitatem.

¶ Velit. §. cū sua uolūtas sit lex: ut in aut. de nup. §. disponat. col. 4. **¶** HAEREDITAS. **¶** CASVS. Domine, iam uideo qui possunt hæredes institui, & quis sit effectus institutionis? p deo dicatis mihi, qualiter diuiditur hæreditas? Ad hoc respō. Amice, Hæreditas plerūque diuiditur in xij. vncias, quæ assis appellatione continēt. Habent autē hæc partes hæc nomina ab uncia vsque ad assem: ut puta hæc, scilicet, & c. prout in littera continet. Et hæc dicunt vsque ad §. non aut. in quo pone sic casum. Domine, vos dixistis mihi, quod hæreditas diuiditur in xij. uncias, & propria nomina vnciarum mihi expōsis, nunquid generalit. oportet esse xij. vncias in hæreditate? Et resp. q̄ non semper duodecim uncias in hæreditate oportet esse. nam tot vnciæ assem constituunt. quot testator uoluerit. Si enim testator unū tantū hēredem ex semisse instituerit, totus as in semisse cōtinebitur. & hoc ideo, quā idē ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere non pōt. & hæc est uerum, nisi sit miles, qui in castrensib. testari potest, & in paganicis intestatus decedere. Sola enim uolūtas militis i testando spectatur. Cum igitur aliquis in semisse unū tantum instituerit, & alium postea non instituerit, præsūmitur in totū assem instituisse, & similiter in casu conuerso: quia sicut ego tibi dixi, nō semper esse necesse xij. uncias contineri in asse, ita & in quantacūq; uoluerit, plurimas uncias potest quis hæreditatem diuidere. Et hæc dicitur vsque ad §. si plures instituantur. Fran. de Are.

¶ Et vnū hominem, & plures vsque in infinitum. §. quot quis hæredes uelit, facere licet. **¶** Hæreditas propriē diuidit in duodecim vncias, siue partes: quarū qualibet suo p priō nomine nuncupatur potest tamē diuidi pauciores, uel i plures, prout uolūtas extiterit testatoris. hoc dicit. Aretinus.

¶ iam uideo quis sit effectus institutionis, quando seruus vnus alij instituitur. Sed pone quod aliquis instituat seruū plurium dominorū, dicatis mihi quis sit effectus huiusmodi institutionis? Ad hoc rñ. Amice, seruus plurium dominorū cum quibus testamēti factio ē, ab extraneo hæres institutus, unicuique dominorum cuius iussu adit hæreditatem, acquiri pro portione dominij, quā in seruo habet, & efficii hæres. Sed pone, Domine, iam uideo, quod per institutionē serui plurium dominorum plures hæredes institui possunt. est ne hoc uerū? Et respond. quod sic. nam & nūm hominem, & plures vsque i infinitū quot testator uoluerit, hæredes facere potest. Et hæc dicitur vsq; ad §. hæreditas. Fran. de Are.

¶ Cum quibus. §. scilicet dominis. **¶** Ab extraneo. §. si uerō ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur ceteris sociis hæreditas quod dicit ut ff. pro locio. l. uerum. §. si seruo communi.

¶ Iussu. §. dic q̄ sufficit una iussio, licet sint plures domini: ut ff. de acqui. her. l. seruus duorum. **¶** In infinitum. §. quid ergo si instituat omnes homines quicunque sunt in mundo? Videtur nullum esse, cum effectum habere non possit, puto tamen ualere, ut hic, sed tamen non poterit confirmari aditione propter nimiam difficultatem, uel impossibilitatem.

¶ Velit. §. cū sua uolūtas sit lex: ut in aut. de nup. §. disponat. col. 4. **¶** HAEREDITAS. **¶** CASVS. Domine, iam uideo qui possunt hæredes institui, & quis sit effectus institutionis? p deo dicatis mihi, qualiter diuiditur hæreditas? Ad hoc respō. Amice, Hæreditas plerūque diuiditur in xij. vncias, quæ assis appellatione continēt. Habent autē hæc partes hæc nomina ab uncia vsque ad assem: ut puta hæc, scilicet, & c. prout in littera continet. Et hæc dicunt vsque ad §. non aut. in quo pone sic casum. Domine, vos dixistis mihi, quod hæreditas diuiditur in xij. uncias, & propria nomina vnciarum mihi expōsis, nunquid generalit. oportet esse xij. vncias in hæreditate? Et resp. q̄ non semper duodecim uncias in hæreditate oportet esse. nam tot vnciæ assem constituunt. quot testator uoluerit. Si enim testator unū tantū hēredem ex semisse instituerit, totus as in semisse cōtinebitur. & hoc ideo, quā idē ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere non pōt. & hæc est uerum, nisi sit miles, qui in castrensib. testari potest, & in paganicis intestatus decedere. Sola enim uolūtas militis i testando spectatur. Cum igitur aliquis in semisse unū tantum instituerit, & alium postea non instituerit, præsūmitur in totū assem instituisse, & similiter in casu conuerso: quia sicut ego tibi dixi, nō semper esse necesse xij. uncias contineri in asse, ita & in quantacūq; uoluerit, plurimas uncias potest quis hæreditatem diuidere. Et hæc dicitur vsque ad §. si plures instituantur. Fran. de Are.

¶ Et vnū hominem, & plures vsque in infinitum. §. quot quis hæredes uelit, facere licet. **¶** Hæreditas propriē diuidit in duodecim vncias, siue partes: quarū qualibet suo p priō nomine nuncupatur potest tamē diuidi pauciores, uel i plures, prout uolūtas extiterit testatoris. hoc dicit. Aretinus.

¶ iam uideo quis sit effectus institutionis, quando seruus vnus alij instituitur. Sed pone quod aliquis instituat seruū plurium dominorū, dicatis mihi quis sit effectus huiusmodi institutionis? Ad hoc rñ. Amice, seruus plurium dominorū cum quibus testamēti factio ē, ab extraneo hæres institutus, unicuique dominorum cuius iussu adit hæreditatem, acquiri pro portione dominij, quā in seruo habet, & efficii hæres. Sed pone, Domine, iam uideo, quod per institutionē serui plurium dominorum plures hæredes institui possunt. est ne hoc uerū? Et respond. quod sic. nam & nūm hominem, & plures vsque i infinitū quot testator uoluerit, hæredes facere potest. Et hæc dicitur vsq; ad §. hæreditas. Fran. de Are.

¶ Cum quibus. §. scilicet dominis. **¶** Ab extraneo. §. si uerō ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur ceteris sociis hæreditas quod dicit ut ff. pro locio. l. uerum. §. si seruo communi.

¶ Iussu. §. dic q̄ sufficit una iussio, licet sint plures domini: ut ff. de acqui. her. l. seruus duorum. **¶** In infinitum. §. quid ergo si instituat omnes homines quicunque sunt in mundo? Videtur nullum esse, cum effectum habere non possit, puto tamen ualere, ut hic, sed tamen non poterit confirmari aditione propter nimiam difficultatem, uel impossibilitatem.

¶ Velit. §. cū sua uolūtas sit lex: ut in aut. de nup. §. disponat. col. 4. **¶** HAEREDITAS. **¶** CASVS. Domine, iam uideo qui possunt hæredes institui, & quis sit effectus institutionis? p deo dicatis mihi, qualiter diuiditur hæreditas? Ad hoc respō. Amice, Hæreditas plerūque diuiditur in xij. vncias, quæ assis appellatione continēt. Habent autē hæc partes hæc nomina ab uncia vsque ad assem: ut puta hæc, scilicet, & c. prout in littera continet. Et hæc dicunt vsque ad §. non aut. in quo pone sic casum. Domine, vos dixistis mihi, quod hæreditas diuiditur in xij. uncias, & propria nomina vnciarum mihi expōsis, nunquid generalit. oportet esse xij. vncias in hæreditate? Et resp. q̄ non semper duodecim uncias in hæreditate oportet esse. nam tot vnciæ assem constituunt. quot testator uoluerit. Si enim testator unū tantū hēredem ex semisse instituerit, totus as in semisse cōtinebitur. & hoc ideo, quā idē ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere non pōt. & hæc est uerum, nisi sit miles, qui in castrensib. testari potest, & in paganicis intestatus decedere. Sola enim uolūtas militis i testando spectatur. Cum igitur aliquis in semisse unū tantum instituerit, & alium postea non instituerit, præsūmitur in totū assem instituisse, & similiter in casu conuerso: quia sicut ego tibi dixi, nō semper esse necesse xij. uncias contineri in asse, ita & in quantacūq; uoluerit, plurimas uncias potest quis hæreditatem diuidere. Et hæc dicitur vsque ad §. si plures instituantur. Fran. de Are.

Vsq̄ue

a ¶ Plerunque. id est dicitur plerunque quia qui loquitur in plures, ut
i.e. si plures, quandoque in pauciores dividitur, ut i.e. si non autem.
b ¶ Quæ scilicet vnciæ simul colliguntur.
c ¶ Appellatione. id est est. significatio.
d ¶ Hæ partes sunt postea, i. quæritate differetes, vel dic melius, hæ
partes, s. vnciæ. xii. ad
partes redactæ. et c. ad
superiora faciendæ re-
latio.

¶ Cui hoc
§. con. cap.
Raynaldus.
in gl. super
ver. licet.
extra de te.
¶ Vide af-
sis distribu-
tionem i. li.
de asse. Vo-
luntatis. Mæ-
tius. An-
to. Aug. lib. 2.
Emendat. c.
8. & Buden-
us. de asse.
¶ Theodorus.
cia. vtrius-
que. de asse.
¶ Deo. Th.
& Du.
¶ Abest à
manuscrip-
to.

¶ Hæreditas est plerunque^a divi-
ditur in duodecim vncias quæ^b
afsis appellatione^c continentur.
Hæreditas autem & hæ partes^d pro-
pria nomina ab vnciâ usque ad
assem hæc sunt: scilicet, sextans,
quadrans, triens, quincunx,
semis, septunx, bes, dodrans,
dextans, deunx, pas. ¶ Nō au-
tem utique; t. semper duodecim vn-
cias esse oportet. Nam tot vnciæ
afsis efficiunt, quot testator vo-
luerit. Et si vnum tantum quis
ex semisse (verbi gratia) heredem
scripserit, totus as^f i. semisse erit.
Neque enim idem ex parte testa-
tus, & ex parte intestatus^g decē-
dere potest, nisi sit miles, cuius
sola voluntas in testando spe-
ciatur. Et è contrario, potest quis
in quocunque^h voluerit, pluri-
mas vncias suam hæreditatem di-
videre.

¶ Qui plures vult hères institvere dispa-
riter, necessitate habet partes hères divi-
dere, si non vult equaliter esse hères.
Quibusdā tamen institutis in partibus, qui sine
partibus institutus est, habebit reliquum hères
reditatis, siue sit unus, siue plures. Si ve-
rò totus as fuerit per testatorem distribu-
tus, qui sine parte est institutus, habet se-
missam totius hæreditatis. Aretinus.

¶ Hæ ratione & homo dicitur risibilis, & actio legis Aquilæ pœnalis dicitur,
ut i. ad legem Aquilæ, his verbis: Ite no. ista tria nomina, as, pœdus, li-
bra idem signare. Itē quādoque as ponitur pro obolo: unde illud, Nōne
duo passeret asse veniebat? id est versus. As, obolus, pondus, as ē posset
sui tota. i. hères, ut hic, sed & pondus largē dicitur omne quod est in sta-
tera positum. sed hic strictē accipitur pro pondere xij. vnciarum. vñ
dupondium, quasi duplex pœdus, scilicet xiiij. vnciarum, ut i.e. §. & si
plures. & facit ad hunc §. ff. eo. l. ferunt meum. §. si.
¶ Sextans. id est, duæ vnciæ, quasi sexta pars asis.
¶ Quadrans. id est, tres vnciæ, quasi quarta pars asis.
¶ Triens. id est, quatuor vnciæ, quasi tertia pars asis.
¶ Quincunx. id est, vñ vnciæ.
¶ Semis. id est, sex vnciæ, scilicet dimidium asis.
¶ Septunx. id est, vij. vnciæ.
¶ Bes. id est, viij. ut olim des, quasi demptio triente.
¶ Dodrans. id est, ix. quasi demptio quadrante.
¶ Dextans. id est, x. quasi demptio sextante.
¶ Deunx. id est, undecim quasi demptia vnciæ.
¶ As. id est, xij.

¶ Totus as. quā in totum præsumitur instituisse defunctus, cum
aliū non instituit, ut hic, & ff. l. ceterum. §. j. Idem quoque præsumit
in milite, ut C. de test. mil. l. 3. §. nam cum. 2. nisi quod hic sequitur, non ad
superius proximi responsū, sed ad hoc quod dicitur sequitur, refertur, scilicet.
neque enim, &c. Sed si miles fecit testamentum in castris, potest
decedere intestatus in pignoris, ut C. de test. mil. l. ii. Accur.
¶ Intestatus decedere. j. mo videtur quod sic, ut ff. de inoff. test. l. nō & si
parentibus. §. pe. & si. quæ est contra. Sed hoc est verum ab initio, sed ex
postfacto potest, ut C. de inoff. test. l. cum duobus. Et no. hic idē iuris
non esse in parte, quo ad partem, quod est in toto, quo ad totā, ut ff. fa-
mil. erc. l. in hoc iudicio. Ar. cōtra ff. de pact. l. i. i. gentium. §. adeo.
& §. seq. & facit ad hunc §. ff. de reg. iur. l. in testamentis. Accur.
ADDITIO. Et melius. l. ius nostrum. eo t. Et procedit iste textus i-
distinctionē, siue simplr sit facta institutio in re certa, vel parte, de reli-
quo non facta mentione, siue dixerit testator, in residuo se velle inte-
stato decedere. lo. Fab. & Angel. Are.

¶ Nisi sit miles. In miles bene potest pro parte testatus decede-
re, & pro parte intestatus, ut C. de test. mil. l. ij.
¶ Quocunque. §. & facit. ff. eo. l. interdū. §. paterfamilias. & l. seq.
vñque a l. ex facto.

¶ SI PLURES. §. CASVS. Domine, pone quod aliquis plures insti-
tuit hères, nunquid necesse est, quod testator exprimat partes in quibus
eos instituit? Et resp. quod non, nisi voluerit eos ex disparibus partibus hères
esse. Si enim plures hères instituitur, ita demū necessaria est
partium distributio, si voluerit testator hères institutos ex inæqua-
libus portionibus succedere. Satis enim mani-
festū ē, quod si eos simplr
citer instituat partibus hères
reditatis in institutione
nō expressis, omnes in
stitutos ex æqualibus
portionibus hères esse in-
telligēdū. est §. pone,
quod testator quosdā insti-
tuit i. certis portionibus.
puta Titium i. triente,
& Mæcium i. sextante,
& postea Sēpronium
i. situit simplr, nulla
portionē in eius pōna
expressa. dicatis mihi,
quid iuris erit in casu
istō? Ad hoc tñ. amice,
si plures instituant. cer-
tis partibus in quorū-
dā personis expressis,
& alijs postea sine par-
te institutus fuerit, ille
sine parte institutus est,
si aliqua pars asis deē,
ex ea parte institui in-
telligēdū in casu præ-
dicto, ille qui sine parte
institutus est, i. semisse
erit hères. & idē iur.
s. est, si plures sine parte
instituti sunt nā omnes
in eam partem quæ asis
deest, cōcurrūt. & hæc
sent vera, quā aliqua
pars deē. asis. §. po. quod
totus as completus sit:
quæ institui Publiū in
semisse, & Mæcium i. alio
semisse. postea unū, vel
plures sine parte institui
quod iuris est in casu istō.

¶ Si plures instituantur hères
ita demum in hoc casu partium
distributio^a necessaria est, si no-
lit testator eos ex æquis^b parti-
bus hères esse. Satis enim con-
stat nullis partibus nominatis, ex
æquis partibus eos hères esse.
Partibus autem in quorundam p-
sonis expressis, si quis alius sine
parte nominatus erit, si quidem
aliqua pars asis deierit, ex ea par-
te hères^c fit. Et si plures sine
parte scripti sunt, omnes in ean-
dem partem concurrunt.

¶ Si verò totus as cōpletus sit, t.
ij, qui nominatim expressas par-
tes habent, in dimidiā^a partem
vocatur, & ille, vel illi omnes^c
in alteram dimidiam. Nec inter
est, primus, an medius, an no-
uissimus sine parte^f hères scri-
ptus sit. ea enim pars data intelli-
gitur quæ vacat.

¶ Pars hæreditatis per testatorem nō distri-
buitur, accrescit hæredibus pro portionibus hæ-
reditariis. Idē eontrā si testator plus di-
stribuit, quod sit in hæreditate, tunc cuiuslibet
hæredum decrescit pro rata. Aretinus.

¶ Videamus si pars aliqua va-
cet, nec tamē quisquam sine parte
sit hères institutus, quid iuris sit:

Ad hoc respō. Amice, si totus as sit cōpletus, omnes instituti vocantur
in dimidiā partē hæreditatis. & ille solus qui sine parte institutus fue-
rit, vel etiam si plures sine parte instituti fuerint. in alterā partē vo-
cabuntur. Nec etiam interest in eo casu quando aliqui sunt instituti i
certa portionē, & postea alius sine portōe institutus est, vtrū primus,
vel medius, an novissimus sine parte institutus fuerit. nam semp illa
pars quæ vacat, intelligitur data ei, quæ sine certa portionē institutus
est. & hæc dicuntur vñque ad §. videamus. Franciscus.

¶ Distributio. id est, assignatio partium: quā, scilicet partem ve-
lit testator quemlibet habere.

¶ Ex æquis partibus. id est, ff. eo. l. quoties. §. hères.
¶ Tres. sit. eadem est ratio in dupondio, ut ff. eo. l. item quod Sabinus.
& j. eo. §. & si plures. Item est hoc verum si testator nō ignorat, ut
ff. eo. l. quo loco. §. ij. quæ est contra. Accur.

¶ In dimidiam partem. aliter enim si asse expl. eto scripsit, ex reli-
qua parte hères esto. tūc em cū nihil reliquū sit, ex nulla parte hères
institutus est, ut ff. eo. l. item quod Sabinus. §. unde. uer. sed si asse. Ac.
b. ¶ Vocant. id est, illi qui erūt instituti i. tota hæreditate pub. exp. sis.
c. ¶ Omnes. qui erant instituti sine partibus. Accur.

¶ Nec interest. hoc refertur non ad primū casum, sed ad supe-
riorem, scilicet, quā pars vacat. idē tñ in secundo, sed non haberet locum rō
quæ redditur. Ea enim, & c. uel dic, quod ad prox. §. & statim cū sic sit in
stitutio, intelligitur pars vacare. & facit ad hoc ff. eo. l. quo loco. j. rñ.

¶ VIDEAMVS. §. CASVS. Dñe, iā video, quod iuris est, quā aliqua
pars deest asis, & alijs institui sine parte. Sed po. quod aliqua pars pua-
ler, & nemo sit institutus sine parte, ut in tali exēplo. testator instituit
Publiū quadrante, & M. i. alio quadrante & Titium i. quadrante & ita tres
instituit ex quartis partibus. modò manifestū liquet, quod quarta pars hères
ditatis vacat. dicatis mihi, quid iur. est i. casu istō? Ad hoc resp. Amice,
si tres ex quartis partibus hères instituti sunt, in hoc casu cōstat vacan-
tē partē singulis tacita volūtatē testōris, p. hæreditaria portionē
accedere & p. inde erit, ac si ab initio singuli ex certis portionibus, i. si-
sent instituti. Idē iuris erit i. casu cōverso. nā si plures i. portionibus insti-
tuti fuerint, singulis p. hæreditariis portionibus. decrescet, ut puta si iur.
re i. certis portionibus instituti sunt. nā si testōr P. instituit in triente, &
Mæcium in alio triente, & Titium in alio triente, & Caium in alio triente.
in hoc casu perinde erit ac si unusquisque in quadrante institutus fuisset.
Et hæc dicunt vñque ad illum §. & si plures vnciæ. Franciscus.
¶ Videamus. §. ut ff. eo. l. interdum. §. paterfamilias. vñque in finem l.

ET SI

Continua-

tio.

Nam ois

heres post

primum dñ

secundus fm

Boet. in to

pi. Pl. li. vj.

c. v. ex snia

Masuriu lu

risco. ibi. se

cudo hñde

lege agere.

gl. i. rub. fi

eo. & C. de

secud. nup.

tex. in l. fi

lius qui. in

pri. i. verb.

ex secudis.

Sucto. alien

thi Clau. c.

de fauore

eius. vocat

terios hñ

redes scdo

loco subli

turos. Aeg.

Perr.

a Differet

thi ga sub

stutus in

re certa p

verbu cõe

nuq trahit

ad totu vt

l. cogi. s.

quatr. ff. ad

Trebel. nisi

esset subli

tur. i. quo

tatio non

existere hñ

rede. secus

aut est in

substituõ

vt l. ij. s. fi

ex scdo. ff.

de hñe. in

stitu. Ang.

De forma

huius

substitutio

nis vulga

ris. hñ i. gl.

directo vñ

i. c. Raynu

tius. super

verb. lib. s.

post. pri. gl.

ex dñ test.

vñ. volun.

Defunct

Dua.

Theo. &

deest qñ in

seruis. pos

sit.

Hic text.

non negat

seruo sub

stituõ posse

licet dicat

vñ. l. i. lo

co institui

quia verbu

potest non

inducit ne

cessitate. l.

i. c. qñ. &

qñ. l. i. nò

qñ. dñ. dñ.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE

Supra dictum est de institutionibus primis, ut scilicet si. Nunc de secundis, quae substitutiones dicuntur. Sive primo gradu sunt, sive a liou, ut i. eo. in prin. i. & quia vulgari est magis communis, quae a quo libet & cui libet fieri potest. Ideo de ea vulgari praemittitur. Accur.

Orell. 3
Totus
iste titulus
diuiditur
in quatuor

De vulgari substitutione.

TITVLVS XV.

Potest quis plures gradus heredum facere & in subsidium substituere seruum necessarium heredem. Aretinus.

Orell. t. autem quis in testamento plures gradus heredum facere, ut puta, si ille heres non

erit, ille heres esto. & deinceps in quantum vellet testator, substituere potest: vt nouissimo loco in subsidium, vel seruum necessarium heredem instituere possit.

Possum plures in locum vnius, et vnus in locum plurium, & singuli singulis, vel omnes mutem substitui. Aretinus.

Et plures in vnius locum possunt substitui, vel vnus in plurium, vel singuli in singulorum, vel inuicem ipsi, qui heredes instituti sunt.

iones substituti Petro debeant succedere? Ad hoc respō. Amice, si ex disparibus partibus heredes institutos testator inuicem substituerit, & nullam mentionem partium in substitutione fecerit, easdem partes videatur in substitutione dedisse, quas in institutione expressit. & ita diuus Pius rescripsit. unde dico tibi, quod in casu proposito M. institutus

Instituti inuicem substituti easdem partes videantur habere in substitutione, quas in institutione, nisi testator aliter disponat. Aret.

Et si ex disparibus partibus heredes scriptos inuicem substituerit, & nullam mentionem partium in substitutione habuerit, eas videatur in substitutione partes dedisse, quas in institutione expressit. & ita diuus Pius rescripsit.

Si institutus fuerit coheredi substitutus, & deum tertius substitutus, substitutus ad mittitur ad partes utriusque, neutro institutorum aduente. Aretinus.

Sed si instituto heredi coherede substituto dato, alius, cui substitutus fuerit, diui Seuerus, & Antoninus sine distinctione prescripserunt, ad vtramque partem substitutum admitti.

Si substitutio vulgaris facta fuerit seruo alieno, quae testator liberum putabat, substitutus venit ad partem hereditatis, quae seruus adierit hereditatem inusu dñi. Aret.

Si seruus alienum quis patrem-

suo Titium, & Seium heredes instituit, & postea adiecit, si Titius heres non erit, Seium coheredem suum substituo, & si Seius heres non erit, Mxium substituo. Mortuo testatore Titius primo repudiavit, Seius secundo. modo Mxius qui fuit substitutus Seij, vult admitti ex substitutione, modo vertitur in questionem utrum debeat admitti Mxius ad totam hereditatem, vel ad partem dimidiam? Et hoc est respō. quod ad utramque partem admittitur. & ita diui Seuerus & Anton. i. hoc casu requisiti sine distinctione rescripserunt. Et hoc dicuntur vsque ad si seruus alienum. Franc.

SED SI INSTITUTE CASVS. Titius & Seius instituti sunt heredes, & Titio Seius substitutus, & Seio fidei substitutus Mxius. primo Titius, secundo Seius repudiavit admittit Mxius in partem vtriusque heredis, ut hic & ff. cod. l. si Titius, & l. coheredi. in princip. Accur.

Heredi. scilicet Seio.

Coheredi suo scilicet Titio.

Alius scilicet Mxius.

Sine distinctione, scilicet ordinis pupillaris, vel vulgaris substitutionis, quasi dicat, nō distinguatur si fuerit pupillaris, vel vulgaris substitutio, & quae fuerit primo facta, vel institutio, vel substitutio, & idem in vulgari. Sed hanc reprobant quidam, quia debet ibi esse ordo, ut primo principalis institutio, & postea substitutio fiat, ut de vulgari & pupill. substit. l. ij. s. prius. Sed certe illi s. prius corrigi p. seq. usque ad finem dñi legis. Sed ego hoc reprobō, quia hoc est huius litterarum intentio, sed hoc, quia sic fuit de facto, quod nō distinxerunt cum ab eis quæreretur. Est tamen distinguendum a nobis sicut & ff. de iudi. l. non potest. in fi. & de postu. l. Imperator. in fi. l. gl. Item non dicit hic de pupillari, sed de vulgari tantum, ut patet ex l. i. c. per qñ etiam reprobatur superior sententia, scilicet quia in princip. gl. fuit dictum, secundum quosdam non distinguatur an fuerit pupillaris, an vulgaris substitutio. Distingue ergo ut non institutos adierit, vel coheres, vel amicus, vel nullus. si enim vterque adierit, substitutus repellitur. si coheres tantum, scilicet Seius, id est: quia Mxius repellitur. Item si neuter, habet locum, quod hic dicit scilicet qñ Mxius habet totum. Si autem Titius tantum, scilicet primus heres adeat, & Seius non, in partem repellitur, scilicet Mxius, nam in parte repellitur quam adierit Titius, ut C. eo. l. post aditam, & ff. de vulgari substit. l. qui habet filium, l. respon.

Quidam fecit testamentum, & in testamento suo seruum P. quem credebat liberum hominem, heredem instituit, & postea adiecit, & si institutus heres non erit, Mxium ei substituo. mortuo testatore apparuit qñ ille quae testator certo & deceptus credebat fuisse liberum, & tanquam liberum heredem instituit, seruus erat P. & ita iussu P. domini adiut hereditatem: quia ea dicebat sibi acquisita. Ex aduerso Mxius substitutus viriliter in Petro opponebat, & allegabat in hunc modum ego domine P. dico qñ aduocem serui tui, i. casu isto non potest tibi acquiri hereditas qñ testator

b Nec ex-

hereditatio. &

ex istis in

dubio testa

ris sine ipsis

aut codicil

lar: voluit

se sumit. l.

illud. s. tra

ctari. ff. de

iu. codi. &

est gl. singu

laris i. l. ver

bis ciuilib

ff. cod.

Al. & co

heredi suo

substituto

dato, alius

substitutus

& c. sicut le

gisse v. Ac.

c Scilicet

iplos sub

stitutos, qñ

tuc admit

terent pro

viriliter, id

est si

appellati

uo qñ sic

fuisse appa

ret de uolu

tate testato

ris. v. l. ve

rū. s. ff. si

rebu. du. qñ

autē si ali

quos prop

riis ali

quos appel

lati: uel

oēs simul

verifici, ne

bis appel

lauerit. &

qñ si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

quid si al

a ¶ Patri si hares. & solus patris habere bona, secundum Azo. b ¶ Ipse filio. & nihilominus patri. ut ff. eo. l. i. paterfamilias. & bona pupilli in sequeque quæque sint, habere. ut ff. eo. d. l. sed si plures. §. ad substitutos. nisi in duobus casibus, ut in testis militis, & arrogatoris: ut ff. eo. l. sed si plures. §. in arrogato. & §. ad substitutos. in fin. Accur.

c ¶ Moribus. & aliis, a maioribus. ut C. de impu. & aliis substit. l. humanitatis.

d ¶ Aetatis. & ut in seculi ante 14. ann. femine autem ante 12. an. ff. de test. l. quæzate. & §. qui manumit. non possunt. §. cum ergo.

e ¶ Excitati. §. nos Iustinianus.

f ¶ Constitutionem. & C. de impu. & ali. substit. l. humanitatis.

g ¶ Certas personas. & filios mente captorum si habeant: alias fratres mente capti: alias quoscunque: volentes in d. l. humanitatis. continetur. ADDITIO Etiam supradictis existit. qui sunt spurij, vel naturales tantum, aut etiã mente capti. Ange.

h ¶ Respuerint. & i. cū compotes mentis, uel sani facti fuerint.

i ¶ Ad exemplum. & ita hæc vocatur exemplaris substitutio. Vnde ut plene de his habeas notitiã, distingue quinq; genera substitutionis: q. a. alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuioliqua, alia compendiosa. Prima scilicet vulgaris subdividitur: quia alia expressa, ut quæ sit uerbis negatiuis, ut si hares non eris, Titius erit heres, ut §. proxi. Alia tacita, quæ sit uerbis affirmatiuis: ut hic, vos inuicem substituo: ut ff. de hære. l. i. in fin. l. cum in testamento. §. j. Item hæc: quisquis erit mihi hares, sit filio meo impuberi hares: ut ff. eo. l. qui liberis. §. hæc uerba. & hæc vulgaris adita hæreditate expirat: ut C. eodem l. post aditam. Secunda autē scilicet pupillaris similiter subdividitur: quia alia expressa, ut hic si hares desis, & morieris in pupillari ætate, Titius sit heres: ut §. proxi. Alia tacita, f. ut si vulgariter tantum pupillo substituat, quo casu tacita subintelligitur pupillaris. sic & sub pupillari tacita vulgaris intelligitur: ut ff. eodem l. nam hoc iure. in principio. & C. de impuber. & aliis substit. l. quamuis. & hæc adueniente pubertate expirat: ut in fine huius. §. Tertia, scilicet exemplaris, sic ideo dicitur, quia ad exemplum pupillaris est induta: ut hic dicitur. In multis tamen differunt: quia hæc etiam maioribus fit: sed illa tantum impuberibus. Item usque ad certam ætatem fit pupillaris, scilicet quatuordecimum annum, vel duodecimum annum in foemina: ut infra eo dem. §. masculo. vel etiam minus tempus certum, non maius: ut ff. eodem l. si ita quis substituerit. & l. in pupillari. at hæc exemplaris in indem l. si ita quis substituerit. Item in hac scilicet exemplari, certæ personæ substituantur: ut C. eodem l. humanitatis. in pupillari autē quilibet potest substitui. ut C. eodem l. humanitatis. si ita duobus hæredibus institutis: vos inuicē substituo. & si ambo pupilli sunt. nam quatuor substitutos his uerbis breuib; comprehenduntur: & appellat lex hanc reciprocam substitutionem: ut ff. eodem l. nam hoc iure. §. primo. Quinta scilicet compendiosa fit his uerbis aliquo instituto, quandoquē decesserit, Titius substituo. & si quidem hoc fiat a milite pupillo vel non pupillo: ualeat iure directo, quandoquē decessat institutus: ut ff. de mil. testa. l. miles ita hæredem. §. i. nisi mater sit in medio. quo casu iure fideicommissi ualeat, si pubes iam factus decessat institutus: ut C. eod. l. precibus. Si uero paganus siue non miles faciat eam, ualeat iure directo, si mortuus institutus in ætate pupillari. Si uero postea: tunc aut

res filius, tunc substitutus patri sit hares: si uero extiterit hares filius, & ante pubertatem decesserit, ipse filio substituitur.

¶ Nam moribus institutum est, ut cū eius ætatis filij sint, in qua ipsi sibi testamentum facere non possunt, parentes eis faciant.

¶ Exemplaris substitutio fit puberibus, mente captis, ad exemplum pupillaris: & filio facti sane mentis expirat: quemadmodum pupillaris, cū filius pubescit. Are.

¶ Quirone excitati, etiam constitutionem in nostro posuimus Codice, quæ prospectum est: ut si qui mente captos habeant filios, vel nepotes, vel pronepotes cuiuscunque sexus, vel gradus: liceat eis & si puberes sint, ad exemplum pupillaris substitutionis certas personas substituire. ¶ Sin autem respuerint, eandem substitutionem infirmari sancimus: & hoc ad exemplum pupillaris substitutionis: quæ postquam pupillus adoleuerit, infirmatur.

¶ Facta pupillari substitutione censeantur duo testamēta, uel unū duarū hñ ait atum. Are.

¶ Igitur in pupillari substitutione, secundum præfatum modum ordinata, duo quodammodo sunt testamēta: alterū patris, alterum filij: tanq; si ipse filius sibi hæredem instituisse: aut certē unum testamentum est, duarum causarum, id est, duarum hæreditatum.

¶ Potest pater facere substitutionē pupillari filio separatim clausam, & signatam, & disponere, & non aperiatur uiuo filio. q. dispositio ualeat, etiam si non fuerit per se ita clausa, & signata. Are.

per hæc uerba sit, substituo illum: & tunc trahitur ad fideicommissariam: ut ff. ad Trebellia. l. Sczuola. aut per hæc uerba, te instituo: & si decesseris quandoquē, tibi illum facio hæredē. & hæc non ualeat: ut ff. eo. Luerbis ciuilibus. Ac cur.

¶ Quæz pupillaris.

¶ Sin autem quis ita formidolosus sit, ut timeat, ne filius suus pupillus adhuc, eo quod palam substitutum acceperit, post obitum eius, periculo insidiarum subiacet, vulgarem quidem substitutionem palam facere, & in primis testamenti partibus ordinare debet. ¶ Illam autem substitutio nem, per quam si hares extiterit pupillus, & intra pubertatem decesserit, substitutus vocatur: separatim, in inferioribus partibus scribere debet, eamque partem proprio lino, propriaque cera consignare, & in priore parte testamenti cauere, ne inferiores tabulae uiuo filio, & adhuc impubere aperiantur. ¶ Illud palam est, non ideo minus ualere substitutionem impuberis filij, quod in eisdem tabulis scripta sit, quibus sibi quisque hæredem instituisse: quamuis pupillo hoc periculosum sit.

¶ Substitutio pupillaris potest fieri, non solū filio instituto, sed et ex hñ dato: & uenit in eā oīa bona pupilli undecunque q̄sita: quod locum habet etiam in posthumis. Are.

¶ Non solum aut hæredibus institutis impuberibus liberis ita substituire parentes possunt, ut si hares ei extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis hares is quem ipsi voluerint: sed etiam ex hæredatis. ¶ Itaq; eo casu si quid ex hæredato pupillo ex hæreditariis, legatijue, aut donationibus propinquorum, aut amicorum acquisitum fuerit, id

¶ Adoleuerit. & item finitur arrogatione impuberis: ut ff. de adop. l. nec ei. in fine. ¶ Irē si patris non fuit hæreditas adita: ut ff. eo. l. sed si plures. §. si ex affe. Item si nascitur posthumus testatori: ut ff. eo. l. si p̄ filiū. Item per secundū testm̄, quod tamen ualeat: ut ff. eo. l. si quis eū. §. si. Item si testamentū paternum rumpatur per querelam in totum: aliud si pro parte: ut ff. eo. l. in substitutione. & de inofficio testam. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. Sed contra tab. bonorū possessio nota non facit pupillare substitutionem cessare: quia ibi non q̄rit de uiribus testamēti, ut ff. eo. l. ex duob. §. si. & de inoff. testa. l. filius. §. j. m. ¶ Præfatum modū, ut §. eod. in prin.

¶ Duo. ¶ Not q̄ duo dicuntur, quo ad quid: quia duobus fit. nam instituitur hares duobus: patri. & filio. Itē duarum hæreditatū. unū uero dicitur, quia ab uno factū, & facit ad hoc ff. eodē l. patris & filij. & ff. de condi. & demonst. l. hæc scriptura. & ff. de bo. posses. secundum tabul. si ita scriptum. §. si. & l. ut bonorum.

¶ Formidolosus. ¶ id est, dolosus multi formiter: uel id est, timidus, & meticulosus. ¶ Subiaceat. & quib; indidit eum subiceret substitutus ut haberet eius hæreditatem, ut fecit Zacharellus.

¶ Substitutionem. & scilicet cum ipsa institutione. nā hic est ordo

¶ substitutio, tertio pupillaris fiat:

¶ ut primò institutio, secūdo vulgaris substitutio, tertio pupillaris fiat: ut §. eo. tit. in prin.

¶ Vocatur. & quæ est pupillaris.

¶ Scribere. & vel etiam alia charta: quia & hoc fieri potest: ut ff. eo. l. patris & filij.

¶ Proprio lino. ¶ lino appellat ipsam chordulam quæ fit de lino: ut uidemus fieri in literis dñi Papij in quibus chordulis testamenti aponebantur vij. sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino: quia si alieno, uendicaret dñs, & ita aperiretur, & consilium legis nullū esset. Vel dic proprio, i. separato ab aliis partibus testamenti. Sed nonne magis insidiabitur substitutus, cū tantam constructionem, i. ordinationem videat, & propter se Respon. hoc ignorabit an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accur.

ADDITIO. Nec ideo inualidabitur istud consilium, quia sub expressa vulgari tacita pupillaris contineatur: quia illud uerum, nisi de mente tacita, uel expressa testantis contrarium appareat: ut hic, & l. iam hoc iure. ff. eo.

¶ Cauere. & idem est, & si hoc non caueat: dum tamen separatim signet. Accur.

¶ Non ideo minus. ¶ q. d. diximus q̄ sic cautē fieri potest. Sed si non ita fecerit, nunquid ualeat ideo minus? Respon. non ideo minus & cur hic dicit.

¶ Tabulis. & apertis. Accur.

¶ Ex hæredatis. & substituire possunt.

¶ Eo casu. & quando ex hæredato substituitur.

¶ Fuerit. & ut quia graciosus erat hic pupillus, sic ut ei donaretur uel legaretur.

¶ Et est rō, q̄a tūc impedit arro gatus, si solū ex defectu ætatis testari, sed ex alio defectu, quia est subiectus alteri potestati, cui p̄ dationē pupillari substituti prouideri, secundū Christ.

¶ &

¶ Doctō. & pp publi ca utilitatē ad similitudinē tigni inuicti, ut per Io. Fa. & Ang. hic

a ¶ Id omne. 3 in 3 videtur qd tñ in eis bonis valet substitutio quæ a patre perueniunt ad filium exheredatam, ut ff. de mili. testa. l. miles. 5. exheredato. quæ est huic pñ. Sol. ibi miles emancipato substituitur: quod in alio pagano non tollitur: vt j. c. 5. extraneo. & ideo, cum vnum pro eo inducitur. l. qd potest substituere emancipato: & aliud pñ eum inducitur, si

q non potest substituere emancipato, nisi in his bonis quæ sibi dedit: ut arg. ff. de iureiur. l. eum qui in prin.

ADDITIO. Imò existenti in potestate. qd patet: quia exheredat: quæ exheredatio effect inepta in emancipato vñ dic, q ibi loquitur in milite, qui instituto, vt emancipato potest substituere pro parte, & p parte non: secus in pagano. Ange.

† Facit ad hñc. 5. c. iñ in glo. 2. sup. uer. annos legi timos in hñ. cñ, de sep.

b ¶ Ad substitutum. 3 q substitutus nullo potest grauari legato et i ea re quæ pupillo fuit relicta: vt C. de leg. l. cū quidam. sed ipse exheredatus hñc in re sibi relicta: ut ff. eo. l. cohæredi. 5. cum filij. in fi. 5. 2.

a Et est rō diuerfificatis, qd substitutio exheredat est simpli ceteri tñ in hñ, ut qd nō pñ a quo nullā quorā hñdita- eis accepit & iō i alie- no tēto lō gare nō po- test, secus si ex eadē uo- lūate quo- tā hñdita- tis haberet substitutus & substituti- oni locū esse posset: vt hic An. 7 qd. cum substituit ei, qui ul- timo moriet si un' pmo- rit, ei' por- tio deferret ad alios fra- tres; & hoc fit iure legi- tē mo, l. per l. g. 12. tab. Aeg. Perr.

c ¶ Institutorum. 3 ut s. eod. in prin. vique ad proxi. 5. d ¶ Exheredatorum. 3 vt s. proxi. 5. c ¶ Et sibi. hic not. qd si filium exheredat cui substituit, prius sibi, de inde debet facere filio testamentum. Si autem eum instituit: tunc vel ante, vel post ualeat institutio, uel substitutio, ut ff. l. 5. pri. 2. & 5. sed si q. 5. sed & ff. l. 5. si. ADDITIO. Sed hanc reprobāt doct. quia nō habet rōnem: & dicit illud text. & d. s. prius. proce. lere, qñ substitutio fit ex interuallo: secus si eodem contextu: qd non curatur quid pcedat. Ang.

f ¶ Facit. hoc fallit in milite: qui potest substituere pupillo, licet nō instituat sibi aliquem hæredem: vt ff. de vulg. & pupil. substitui. l. 2. 5. quisquis.

g ¶ Pars. 3 sic ff. quemad. test. ape. l. pen. h ¶ Non ualeat. 3 l. a principio: vt quia filius fuit pteritus: vt ff. eod. l. si quis eum. in fin. l. vel aliās, l. non ualeat testamentum a principio: cū multi sint modi, quibus testamentum non ualeat: ut ff. de iniust. rup. test. l. prius. Idem etiam si ex post facto rumpatur in totum, l. testamentū parit. Secus si pro parte tantum: quia tunc substitutio remanet: vt ff. eod. l. in substitutione. & ff. de inofficio. testamento. l. Papinianus. 5. sed nec. Item hæc sunt vera, si iure ciuili expugnetur testamentum. Ali- ter autem si iure pñtorio: vt si per contra tabulas expugnetur testa- mentum: quia remanet substitutio: ut ff. eod. l. ex duobus. in fin. & l. seq. quæ huic l. contrariæ sunt. Sed certè aliud est cū expugnetur iure ciuili: vt hic: aliud cum iure pñtorio, vt ibi. nam pñtor non potest facere esse, nec definire hæredem, ut j. de bon. pos. 5. quos autem. Itē notā hic, qd de alienis reb. quis testatur, ut pater de bonis filij. sic & aliās. ff. de do. inter uir. & uxor. l. cum hic. 5. si donator. uer. si miles. & ff. de iniust. rup. test. l. si quis filio. 5. sed & si quis fuerit. Est & alius casus secundum quosdam, ut C. de secun. nup. l. femina. 5. si. Sed de iure cō- muni aliter est: ut ff. de test. l. eius qui. 5. j. & de iure codicil. l. conuincit. tur. 5. si post.

Etia unica ofone. qd facit, ut si filiabus le- genē centū p qualibet quis uerbis sint pñdix non tñ ha- beat ius ac- cēfēd. ut l. huiusmo- di. 5. quib. ita. ff. de le- g. Angel.

i ¶ Vel singulis. 3 potest enim esse, quod quis habeat plures filios, & omnes impuberes. si ergo cuilibet substituere ualeat, poterit. b si au- tem ultimo loco morienti: & hoc potest: vt hic, & ff. eo. l. vel singulis,

omne ad substitutum b pertine- bit. ¶ Quæcunq; diximus de sub- stitutione impuberū liberorum, vel hæredum institutorum, c vel exheredatorum, d eadem etiam de posthumis intelligimus.

¶ Nō pōt pater pupillo suo substituere pu- pillariter, nisi sibi faciat testamentum: & si non ualeat testamentū patris, nō ualeat pu- pillaris substitutio. Are.

¶ Liberis autem i suis testamen- tum nemo facere potest, nisi & si- bi faciat. ¶ Nam pupillare testa- mentum, pars b & sequela est pa- terni testamenti: adeo ut si patris testamentum non ualeat, nec fi- lij quidem ualebit.

¶ Pupillaris substitutio potest fieri singu- lis pupillis, uel ei, qui ultimus moriet. Are.

¶ Vel singulis i liberis, uel ei, q- corum nouissimus k impubes mo- rietur, substitui l potest. Singulis quidem, si neminem eorum inte- statum decedere uoluerit: Nouissi- mo, si ius legitimarum hæredita- tum i integrum inter eos custodi- ri uelit.

¶ Substitutio pupillaris pōt fieri his uer- bis generalibus, Quisquis mihi hæres erit, & c. quo casu uocantur ad substitutionē scripti pro ea parte, pro qua uocantur in institutione. Are.

¶ Substituitur autem impuberi, aut nominatim, m ueluti, Titius hæres esto. aut generaliter, vt, Quisquis mihi hæres erit. n Quibus o uerbis uocantur ex substituti- one, impubere mortuo filio, illi, qui & scripti sunt hæredes p & extiterunt, q & pro qua r parte hæ- res facti sunt.

& hoc casu vno morietē deferunt sua portio iure legitimo, scilicet p l. 1. tabularū ad fratres: ut hic, & j. de leg. ag. suc. 5. j. Sed certè ex eo, qd tñ ultimo morienti substituit, uidetur eos inuicem substituisse vñq; ad ultimum: & ita iure substitutionis magis, q legitimo inter eos suc- cedi uidetur: vt ff. de leg. 1. l. Titia Scio. 5. Scia. in fin. quæ est hñc con- trā. Sed certè ibi dixit

¶ Pupillaris substitutio expirat, aduen- te pubertate.

10 ¶ Masculo igitur vsque s ad qua- tuordecim annos substitui potest, femina vsq; ad duodecim annos: & si hoc tempus excefferint, substi- tutio euanescit. i

¶ Extraneo, uel filio puberi non potest fie- ri substitutio directa post aditam hæredita- tem: sed solum per fideicommissum potest grauari de hæreditate alteri restituenda i totum, uel in partem. Are.

¶ Extraneo uerò, uel filio pube- ri hæredi instituto, ita substituere nemo potest, ut si hæres extiterit, & intra aliquod tempus deceffe- rit, alius ei sit hæres: sed hoc so- lum permissum est, vt cum per fideicommissum u testator obli- get x alij hæreditatem eius, uel totam, uel pro parte restituere. quod ius quale sit, suo loco tra- demus. y

Quibus modis testamenta infirmantur. i

TITVLVS XVII.

¶ Testamentum non iure factū non ualeat: & ideo non potest rumpi. Quod uerò iure factum est, rumpitur, eius iure uitiato uiuo testatore: ut puta per agnitionem filij noui ter adoptati, uel arrogati. Are.

¶ Testamentum iure fa- ctum vsque eo ualeat, donec rumpatur, irri- tū ueniat. ¶ Rum- pitur autem testamentum, cū in eodem statu manente testatore, ipfius testamenti ius i uitia- tur. Si quis enim post factum

5 ¶ Vsque ad xiii. an. 3 completos. nam pupilli esse desinunt ut 5. q. mo. ture. fin. in prin. sed intra hos annos potest substitui: ut ff. l. si i- ra quis. & l. qui plures.

6 ¶ Substitutio. 3 l. directa. si tamen aliqua uerba inueniatur fidei- commissi in testamento, iure fideicommissi ualebit: ut C. de fideicō. l. si frater tuus.

7 ¶ Per fideicommissum. 3 quod semper fecisse uidetur cū dicit, si fi- lius meus quandoque decefferit, substituo ei Vitalem. quia uerbū substitutio, cum sit generale uerbum, & ad directā, & ad fideicommissa- riam substitutionē possit trahi, ad id restringitur, quod est rei aptius, id est, ad fideicommissum: quia directa non habet locum qñcunque de- cedit. & probatur hoc C. de impube. & aliis substitui. l. precibus. 5. si ue- rō substitutio. d & ff. de uulg. subst. l. cohæredi. 5. cum filij. & ff. de leg. & sena. con. l. in ambigua. fortè idem si dicat: Vitalis hæres esto. nā tra- hitur ad fideicommissariam: quia de hæreditate restituenda rogasse ui- deatur: ut ff. ad Treb. l. ex facto. j. respon. & l. Sczuola. Sed contra est: ut no. 5. in dist. in fine.

8 ¶ Obligeat j rogando eum per fideicommissum ut restituat. Acc.

9 ¶ Trademus. 3 ut j. de fideicom. hære. per totum.

¶ QVIBVS MODIS. ¶ Vsque nūc qualiter firmen- te testamentū: nūc qualiter infirmen- te. nā nil est adeo firmū, qd non rumpatur in auth. de nup. 5. nuptias. col. 4. ¶ Testamentum. 3 Totus iste titulus diuiditur in quinque par- tes. Primò ponit qualiter testamentum collatur agnatione sui hæres nouit ad pñti. Secundò, qualiter per secun- dum testm collatur primum. Tertiò, qualiter testamentū irri- getur capitis diminutione testat. Quarto, an uoluntas testat. possit tolli

plus, scilicet, quod nō alienarent, quod testa- tor eis dimittebat: & ex hoc ibi dicitur iure sub- stitutionis succedere: nō quia vltimo tantum substituit: ut ff. de le- gatis tertio. l. is qui. in fine.

AD DITIO. Et no. qd iste 5. est lex. ff. c. ti. & incipit, ut singulis. ideo non ab re sic 5. iste, dñt incipere, & ita habent correcti codices.

K ¶ Nouissimus. 3 i. vi- timus. puta his uerbis: qui ex liberis meis im- pubes ultimus moriet, ei Titius hæres esto.

l ¶ Substitui. 3 l. pupil- lariter.

m ¶ Nominatim. 3 sic 5. de exheredi. 5. nomi- natim.

n ¶ Hæres erit. j. subau- di, sit hæres filio meo.

o ¶ Quibus 3 f. genera- libus uerbis.

p ¶ Hæredes. 3 scilicet patris.

q ¶ Extiterunt. j. s. pñ- met hæredes. c nam se- cus si alij quærant: ut pu- tra patri uel domino. nā- tales, scilicet pater, & dominus qui sunt hæ- reses per filium uel per seruum ex his uerbis generalibus non admit- tūtur ex substitutione. idem dicas de hærede hære dis: ut hæc notan- tur. ff. l. cum filio. & l. qui liberis. 5. hæc uer- ba. & l. seq.

r ¶ Pro qua parte. j. put enim dilexit testator eos, instituit æqualiter, uel inæqualiter, sic in substitutione præsumit- tur: ut hic, & ff. eod. l. si pater. & 5. tit. j. 5. si ex disparibus.

† Concor- in c. Ray- nutius. i. gl. sup. uer. abf. queliberis. an me. ibi, pupillaris est. extrā, de test.

¶ Qd facit ad materiā l. i. c. de e- dic. di. Ha- dria. col. cu- ius bñficiū: dat. r. hñd. scripto. An- gel.

† sic Tho- mas.

Substitutio est uerbū generale. d Nota qd substitutio cōpēdiōsa facta uer- bis cōpēdiōsa. uel oī tpe, fideicōm. & idem te- nui gl. id. l. precib. & est cōis o- pin. licet a- lig dixerit, qñtra tps ualeat iure directo post tpe uo iure hñ- deic. & di- cat ut i- bi. Christ. Diuifio.

colligenda uoluntate testat. Vltimo, q. et Imperator non capit ex testamento imperfecto. Secunda ibi, in §. posteriore. Tertia ibi, Alio quoque. Quarta ibi, Ex eo aut. Quinta ibi, Eadem rōne. ¶ CASVS. Domine vos vultis tractare quibus modis infirmum testat. dicatis mihi primo, q. diu valet testa. recte factū. Ad hoc rōd. Amice, testamentum iure factū semper ualet, donec aliquo modo rumpatur, uel irritum fiat. Sed quid dñe, iā uideo q. diu ualet testamentū: dicatis modo mihi, q. intelligitur testamentū rumpi? Ad hoc rōd. Amice, testamentū proprie dicitur rumpi, q. in eodē statu manente testator, ius ipsius testat. vitaturus patet in tali exēplo. Quidā fecit test. solēne: & post test. arrogauit imperiali refcripto quendam sibi filium: aut forte per prætorem aliquem sibi adoptauit secundū tenorē nostrę constitutionis. nā in casu isto p. arrogationē, vel p. adoptionē istius filij q. nec est exheredatus, nec institutus, rumpitur test. sicuti rumpere si post factum test. aliquis suus hæres testatori agnoscatur. Et hæc dicuntur vsq. ad illud §. posteriore quoq. Frāc. a. ¶ Adoptauerit. i. arrogauerit.

¶ adierit.

a Et intellige exnē ea exnēta te, qua filiū emancipatus, & sic in inepre exheredat, imo lex p. luit, ut §. post. humorū. §. de ex her. liber. & ita bene sequitur in gloss. a. frustra &c.

b Testamēte rite factū postea p. ingreſſu monaste-rij, nō irritat, sed regulatur. fm. auth. si qua mulier. C. de sa. s. eccl. dic. ut p. Ang. hic. Testamēte secundū p. ferit. secundū. c Hoc uerū ubi sūt ex interuallo, a. i. eodē p. textu, & corā eis de testibus postea duo or. gualia conati. lo. Fab.

testamentum adoptauerit sibi filium per Imperatorem, eum, qui est sui iuris: aut per prætorem (secundum nostram constitutionem) b eum qui in potestate parentis fuerit: testamentum eius rumpitur, c quasi agnatione d sui hæredis.

¶ Testamentum secundum tollit primum si secundum est iure perfectum, siue ex se cundo actualiter adeatur hēditas, siue nō, dummodo adiri ex eo possit. Are.

¶ Posteriore quoque testamento, quod iure perfectum est, superius rumpitur. c Nec interest, extiterit aliquis hæres ex eo, e an non: hoc enim solum spectatur, an aliquo casu existere §. potuerit. Ideoque si quis h. aut noluerit hæres esse, aut uiuo testatore, aut post mortem eius, antequam hæreditatem adiret decesserit: aut conditione, sub qua hæres institutus est, defectus sit: his casibus paterfamilias intestatus moritur. Nam & prius testamentum non valet ruptum a posteriore: & posterius aequē nullas habet uires, cum ex eo nemo hæres extiterit.

& post. l. filio. §. si. Si autē fuit exheredatus filius emancipatus, & postea arrogatur, tunc nō rumpit. Aut extraneus qui postea arrogatur: & tunc rumpitur. ut ff. de p. rab. l. nō putat. §. si quis emancipatum. Extraneus aut nepotē accipit, qui non est ius h. s. cum auius eum præcedat: a. aliās frustra tunc exheredaretur: ut ff. de uer. obl. l. quidam cum filium. & de l. & post. l. si quis posthumus. §. si filium.

ADDITIO. Et hæc uerba, quādo que testamētum fuit facta exhereditatio, quid aut si in eodem, uel in uno testamēto instituitur, in alio postea simpliciter exheredaretur, aut si post ius questum exhereditatio cōferatur, uide Ang. hic.

d ¶ Quasi agnatione. i. sicut natiuitate alicuius posthumus. nā tunc certum est rumpi: ut ff. de in iust. rup. test. l. j. in fi. & l. 3. in prin. & l. certū. b & hoc in masculis testamentis, secus in testamento femine, ut ff. de lib. & post. l. gallus. §. nunc de lege Velleia. in fin. §. & est l. j. quia p. teritio matris habetur pro exheredatione, ut §. de ex her. l. j. §. si sed de inof. ficio. testa. agit talis posthumus, ut C. de inof. testa. l. 4.

¶ POSTERIORE QUOQUE. ¶ CASVS. Dñe, iam uideo qua liter rumpitur test. arrogatione, & agnatione sui hæredis. nunquid pluribus aliis modis rumpi potest? Et rōd. Impe. q. sic, nā certē primū test. & hoc in masculis testamentis, secus in testamento femine, ut ff. de lib. & post. l. gallus. §. nunc de lege Velleia. in fin. §. & est l. j. quia p. teritio matris habetur pro exheredatione, ut §. de ex her. l. j. §. si sed de inof. ficio. testa. agit talis posthumus, ut C. de inof. testa. l. 4.

¶ Ex eo. i. posteriore testamento. g ¶ Extiterit potuerit. i. nota non considerari quod est, sed quod esse potest, ut hic, & ff. de hære. iust. l. pater filio. & ff. de in iust. rup. testa. l. cum in secundo, in prin. & §. in futurum. Sed contra. ff. de lib. & post.

l. si filius. prima. Sol. ibi scdm testamentum non ualuit, et in prin. hic autem ualuit: licet ex eo non adeatur hēditas. Itē not. q. id quod ualet plus, rumpitur per id quod minus ualet sic ff. de adimen. leg. l. legatum sub conditione. §. j. Arg. §. ff. de rescind. uendi. l. si id quod. in prin. & §. fin. dic. ut ibi not. in glo. j.

¶ Primum testamentum iure perfectū tollitur per secundum perfectum, etiam si in eo sit in re certa hæres institutus: nisi in secundo asseruerit se uelle ualere primum: quo casu institutus in re certa, omnia per fideicommissum restituet. Fran. Areti.

¶ Sed & si quis h. priore testamento iure perfectū, posterius æquē iure fecerit: etiam si ex certis rebus, in eo hæredem instituerit, superius tñ testamentum sublatum esse diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. cuius constitutionis uerba hic inferi iussimus, cum aliud quoque præterea in ea constitutione expressum sit.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus AA. Cocceio Cāpano. ¶ Testamentum secundo loco factum, licet in eo certarum rerum hæres scriptus sit, perinde iure ualere, ac si rerum mentio facta nō esset: sed & teneri hæredem scriptum, ut contentus rebus sibi datis, aut suppleta quarta, ex lege Falcidia, hæreditatem restituat iis, qui in priore testamento scripti fuerant, propter inserta t. uerba secundo testamento, quibus, ut ualeret prius testamētum,

per scdm sublatum esse: licet in secundo testamento, hæres in certis rebus sit institutus. & uerba cōstitutionis p. dictorū principum in hoc tit. inferimus: & sunt uerba cōstitutionis hæc: Imperatores Seuerus & Antoninus Cocceio Cāpano salutē dubitari nō oportet testm scdm loco factum, licet i. eo in reb. certis h. s. scriptus sit, p. inde iure ualere, ac si certarū rerū mentio in eo facta nō esset, sed tanq. h. s. esset simpliciter institutus. Verumtñ in hoc casu, h. s. scriptus in secundo test. debet esse contentus reb. sibi in secundo testamento datis, si sufficiant ad quartā torius: uel si nō sufficiat, suppleta sibi quarta ex l. Falcidia, tenebitur vi fideicom. hæreditatem hæredibus scriptis in priore test. restituere: & hoc propter hæc uerba inserta in secundo testamento, quibus testator expressit, ut prius testamentum ualere. Et his modis supradictis, uidelicet arrogatione, & sui hæredis agnatione, & secundi testamenti constitutione testamentum iure factum rumpi intelligitur, &c. Cetera quæ in hoc titulo dicuntur, planissima sunt.

k ¶ Srd & si quis. i. si test. est lex ff. ad Trebell. & incipit, Si quis priore. Accur.

l ¶ Priore testamento. i. nota hic argumentum pro sententia appellationis: utrum ex ea, uel ex prima agatur. Sed contra arg. C. de dona. in ter virum & uxore. l. ex uerbis. Et simile pōt notari in l. pen. eundem tituli. Accur. ADDITIO. Tu dic, q. agitur ex prima in criminalibus. Idem in ciuilib. si lapsu tps sit confirmata, quia quia est appellatio deferta: aliās & per secundam sententiam, secundum Ioannem Fab. agitur ex utraque: sed secundum Ang. ex secunda: ex qua etiam agitur si sit contraria primæ.

m ¶ Ex certis reb. i. quia totū habet, licet ex certa re sit institutus: & ideo rumpitur primum testamentum: ut hic, & ff. de hære. inst. l. j. §. si ex fundo, in gl. institutus.

ADDITIO. Et hoc uerum q. in eodem testamento non est datus alius cohæres: aliās haberetur loco legatarij: præterquam in quęstula in officio testamenti: de quo dic. ut per Ang. hic.

n ¶ Inferi iussimus. i. hoc titulo statim.

o ¶ Aliud. i. q. expresse confirmari potest primum in secundo: & atq. ut patet in sequentibus.

p ¶ Imperatores. i. ecce uerba dictę constitutionis. Acc.

q ¶ Campano. i. rescripserunt salutem.

r ¶ In eo. i. in secundo testamento.

s ¶ Valere. i. accipe dubitari non oportet: quod est j. Accur.

t ¶ Scriptum. i. in secundo testamento.

u ¶ Suppleta quarta. i. si res sibi data non faciant quartam.

Institut. g ij Expres-

h ¶ Ideoque si quis. i. si institutus hæres i. secundo testamento. Et iste uersus est exēplū, q. ualeat secundum testm: & non extitit ex eo hæres. & uide tria exempla. i. ¶ Deceſſerit. i. quare non transmittit, nec olim. nec hodie ad ære des: ut C. de ad. coll. §. in nouissimis.

¶ SED ET SI. &c.

¶ CASVS. Dñe, iam uideo qualiter rumpit test. primū per scdm, licet scdm testa. non habeat effectum. an pluribus alijs modis rumpi potest? Et rōd. q. sic. Nā aliq. rumpit primū p. scdm ita tñ q. utrumq. ualeat: si primū ualeat iure fideicommissi, non tanq. ex primo, sed tanq. ex secundo: ut liquet in tali exēplo: Quidā fecit testamentū solēnitatē ob seruata: postea fecit test. scdm similiter cum debita iuris solēnitatē: & in scdm testamēto instituit h. s. in certis reb. & cum fecisset scdm testm adiecit, uolo q. illud qd dixi in primo testamento ualeat. in casu isto dubitatur, utrū primū testm uideatur rumpi per scdm. Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, primum testm

def. A apud D.

fideicommissi.

Snia si p. minetur: qua tuu agatur.

a. Expressum est. Nam testator noluisset primū testm manere, & tñ non potuit, nisi iure fideicommissi ex tacita tamen uoluntate, quæ ex secundo testamento percipitur, remanet primum: ut si dicam in secundo: ideo instituo talem: quia mortuus est quæ instituerā in primo. nā si errauit remanet primus hīs & legata ex utroque præstatur, s. a primo herede, ut ff. de her. inst. l. fin. ADDITIO. Et sic ex qualitate præstationis colligitur causa finalis ipsius dispositio nis, & tunc ab ea licitū est arguere. Ange.

autem.

accidit.

a. Primus casus ē qñ cognouit se hēdē scrip- tū testatorē inopē n aluit, s. paf- sus ē fame necari. Se- cundus casus qñ testatorē ab ho- stib. captū nō redemit, s. in Christ. i. intell. hu- ius s. uide apud Hier. Seruū in l. e. factio. n. 480. d. vul. & pupilla. b. ita gl. cū duab. seq. nō sunt Ac- cursij s. ad- ditiones.

expressum est, dubitari nō oportet. Et ruptum quidem testamē- tum hoc modo efficitur.

¶ Per capitis deminutionem testamētum proprie fit irritū. Et largo mō testamētū ruptum, uel iniustum dicitur irritum, & econtra. Aret.

¶ Alio quoque modo testamen- ta iure facta infirmantur: ueluti cū is qui fecit testamentum, capite deminutus ē sit. quod quibus mo- dis accidat, primo libro retuli- mus. d. ¶ Hoc autem casu, irrita fieri testamenta dicuntur: cū alioqui, & quæ rumpuntur irrita fiant: & ea quæ statim ab initio nō iure sunt, irrita sint. ¶ Sed & ea quæ iure facta sunt, & postea per capitis deminutionem irrita fiūt: possumus nihilominus rupta dice- re. ¶ Sed quia sanē commodius erat singulas causas, singulis ap- pellationibus distinguere: ideo quædam non iure facta dicuntur, quædam iure facta rumpi, uel irrita fieri.

¶ Testm iure factum, qd postea fit irritū capitis deminutione testatoris, reuocatur de aequitate prætoris, si testator tempo- re mortis fuerit ciuis Romanus, & iuriu- ris. Aretinus.

¶ Non tamē per omnia inutilia sunt ea testamenta, quæ ab initio iure facta per capitis deminutio- nē irrita facta sunt. Nā si seprē testm signis signata sunt, potest scriptus heres, secundum tabulas testamenti bonorum possessionē agnoscere, si modo defunctus, & ciuis Romanus, & suæ potesta- tis mortis tēpore fuerit. Nam si ideo irritum factum sit testamen-

¶ Singulis appella- tionibus, j. propriis no- minibus. & facit ff. de sup. leg. l. Labeo. s. fin. ¶ K. Nō iure facta, b. ut sunt illa quæ carent solēnitatē testm. uel qñ testator non habuit testamēti factionē, & fecit. Vel quando filiū in potestate cōstituit præ- teriuit: ut l. j. ff. de in ius- rup. testa.

¶ Rumpi s. scribis modis, uidelicet per arrogationem, per agnatio- nem, & per le: undi testamenti compositionem.

¶ Irrita fieri s. ut per capitis deminutionem testatoris: uel quando hæres institutus non adit hereditatem: quia tunc testamētum consti- tuitur irritum: ut l. j. ff. de in ius- rup. testa.

¶ Signata sunt, & postea testator capite deminutus est.

¶ Ciuis Romanus, s. ut quando maximam, uel mediam capitis di- minutionem passus fuerit, & postea restitutus.

¶ Sup. potestatis, s. ut in minima. Accur.

¶ Fuerit, s. & aliquo iudicio uoluntatem primā retineat: ut ff. de bo. pos. secundum tab. l. qui ex liberis. s. testamento.

¶ Libertatem, j. imō etiam factio seruo testatore: ut quæ capiat ab ho- stib. & ibi seruus moriatur. nā tunc ualeat testamentum, ut s. qui. non est per. fa. testa. s. si. quæ est contra. sed illud est p. p. fidionem legis Cor- nelia: ut ibi, & ff. de vulg. substi. l. lex Cornelia.

ADDITIO. Et tunc qñ impedimentum tollit per viam fictionis, ut ibi, uel restitutionis in integrum a principe: ut l. si quis filio. s. p. ff. de in ius- rup. testa. reuocatur testm ēd de iure ciuili. nisi quo ad relictum ta- li damnato factum, uel ipsius institutionem: secundum Ang. hic.

¶ Secundum tabulas, nō. q. de iure ciuili non admittitur, cum sit ir- ritum testamentum: sed iure prætorio: quoinspecto non potuit infirma- ri, quod erat factum: cum circa talia ius prætorium non habeat uim: ut j. de bon. pos. s. quos autem. Accur.

¶ Solo, j. benē dicit solo: quia si plus interueniat, licet nō sit pfectū, secundum tamen quæque rumpit primum: ut in fine huius s. dicemus.

¶ Noluerit, s. i. dicendo hæc uerba, nolo testm quod feci, ualere. ¶ Perfecta fuerint, s. imō quæque & si sint imperfecta, secundæ rumpunt primō factas: ut C. de testa. l. facimus. quæ est contra. Sed ibi iā ex cursu decenniū, quā mutatione uoluntatis illud euenit, non sola mutatione. Itē ff. de mil. test. l. ciuis militis. s. si militia missus. Sed i- bi primū erat minus so- lene iure cōi inspecto: uñ facit potuit rumpi. ¶ Itē ff. de in ius- rup. testa. l. 2. Sed ibi fm licet nō sit perfectum iure cōi, est tñ pfectum iure mi- litari: unde rumpit pri- mum. Item ff. de testa. l. hac cōsultissima. s. si quis autem. Sed ibi in secundo fuerunt insti- tuti. qui & aliā ab inte- stato succedere erant. unde facit rumpit pri- mum testamētū, in quo extranei sunt instituti: & facilius admittuntur ueniētes ab inte. ut ar. ff. de vulg. & pup. sub. l. si filius. Item contra. C. de test. l. nostram. & ad idem ff. ff. si. testa. nullā ext. l. j. s. si hæres. Sed in istis legib. plus fecerat testator, ut rum- peret primū, quā incidit quod magis est, quā si aliud testamentum fa- cere uoluisset. arg. ff. de ius- qñ in testa. de len. l. 2. Item ff. ff. de acqui. hæ- res. l. Claudius. ¶ Sed ibi ualeat primū: nō quæ rumpit sit a secundo, sed quia hæres institutus in primo nō adit ex co- hereditatem, unde nō ua- let testamentū, qd hēre- dem non habet: ut ff. de ius quæ in testa. de l. pxi- mē. nec potuit eam trā- mittere, suo heredi ade- undā, ut C. d. cad. toll. l. vnica. s. i. nouissimo. l. i. s. C. de ius qui, ut indig- l. hrditas. Sed ibi dixit talia uerba, q. hīs erat indignus: uel familiaris, q. plus faciunt, q. si simpli- citer diceret nolle pri- uari: uel quā si secū- dum cepisset facere: ideo ibi recedat a pri- mo. Vel dicillud quod hic dicitur, esse uerum de iure directo, ut non rum- patur primū, sed tñ auferatur ei hereditas ut indigno: ut ibi, cū hoc cogitauerit testator: ut arg. ff. de cond. inst. l. quidam in fin.

¶ Nullū est, s. nō nihil esse, quod perfectū non sit. C. ad syll. l. sena. cō. alia s. i. s. quib. ut indig. l. cum Syllanianum in fin. Sed ff. ff. quemad- modum. l. 1. s. testamentum. Sed ibi abusiue dicitur aliquid, quod nō erat perfectum. Item contra. C. de test. l. hac cōsultissima. s. ex imperfecto. Sed illud speciale est fauore liberorum, ut ibi dicitur: sicut & illud est spe- ciale in illis, ut difficiliter rumpat testator illud, in quo ipse instituti sunt: ut in auth. de testa. imper. s. pe. col. 8.

¶ Expressit, j. diuinus Pertinax.

¶ Reliquerit, s. in solēni testamento: quod facit, ut duriorem faciat aduersarium suis aduersariis: quæ institutio est odiosa, & inuidiosa, ut ff. de her. insti. l. pen. ¶ Ob eam causam, s. l. iuris. nam si legitimus non probat, s. princeps: multo minus probabit non legitimus. Accur. ¶ Probaturum, s. i. commendaturum.

¶ Admissurum, s. i. nisi solemniter sit institutus, nollet etiam nomen hæredis habere. Accur.

¶ Auditoritas desit, s. ut quia aliquid desit p. p. quod testamentum non ualeat: cum multa sint in eius factione necessaria: ut ff. de testa. s. j. & p. f. Rescripserunt, s. ut C. de test. l. lex imperfecto. ¶ Inquiunt, s. Imperatores. ¶ Soluti, s. ut ff. de leg. & sena. con. l. princeps. & facit ff. de iure fici. l. h. ius. j. fin. ¶ Viuius, j. id est, uiuere volumus: ut hic, & C. de le. & con. l. princ. l. digna.

Nisi de la- ret uolūta- tē suā in a- ctis cora te- stib. & post lapsū decē- niij. l. sanc- mus. C. de testa. Aeg. Perr.

M. l. a. p. i. s. format & soluit.

c. Vel dicq- ille casus n- ē p. p. ex- ceptus a re- gula: quia hic primū erat ualidū de iure cōi- ibi ius spā- legio. Ang. i. intel. hu- ius s. uid. p. lo. Hanni- in l. nemo. nu. 124. de leg. j. ¶ perfecti- set.

¶ quā uide apud capi- tolinum.

¶ a. s. Clo- dius.

¶ q. d. si te- stm est im- perfectū n- ualeat, & si princeps sit eo institu- tus, fm Ale- x. & Imo. Aeg. Perr. c. j. gl. sup- verbo ab- oib. i. fin. & de consti. d. Et ita in- dubio p. su- mit p. p. si- sciextrema- priatē, sec- i priuato: ut lex hoc. s. sed & hrdi- ff. de alien- iu. mu. cā. fa. Ang.

¶ Imo est Alex. impe- rator, ut d.

¶ hic citat Aeg. Perr.

¶ Quia ni- hil tam p- priū iperij

¶ q. legib. vi- uere: ut d- in d. l. Aeg.

¶ Perri.

l.digna vox. & facit ff.de leg.ij. l. quod principi.& l.seq.& ff.de leg 3.
l.ex imperfecto.& ff.de in off.test.l.Papinianus.§. si imperator.

ADDITO Imò contra fiscum in dubio est ferenda sententia: si
causa sit merè lucratiua: aliàs secus: vt hìc. Ange.

DE INOFFICIOSO etc. Qualiter ipso iure testamenta

īfirmē, s. ti. j. dictū est.
Nunc autē qualiter offi-
cio iudcis, i. p sentētiā
iudicis intēretur quēre
la inofficiosi testamenti.

De inofficioso testamento.

TITVLVS XVIII.

¶ Solis liberis, & parentibus defuncti, & sororibus, & fratribus consanguineis, dat querela inofficiosa, non autem ceteris cognatis. Aretinus.

Via plerunque paren-
tes sine cā liberos suos
exhæredāt,² vel omit-
tunt³ inductum est, vt
de inofficioso testō agere possit
liberi, qui^d queruntur⁴ aut in-
ique exhæredatos,¹ aut inique
p̄teritos,⁵ hoc colore,^h quasi nō
sanæ mentis fuerint, cū testamē-
tum ordinarent. ¶ Sed hoc dicit,
non quasi verē furiosus sit, rectē li-
quidem fecit testamentū. nō autē

quidem recte testamentum, non autem
ex officio pietatis. † Nā si verē fu-
rioris fidei, nullū¹ testamentū est.
¶ Non autē liberis tantū permis-
sum est testamentū parentum in-
officium acculare, verum etiam
liberorum^k † parentib. ¶ Soror
autem & frater, † turpibus^m p-
sonis scriptis hēre dibus, ex sacris
constitutionibus praelatūⁿ sunt.
Non ergo^o contra omnes hēre-
des agere possunt. † Vltra^q fra-

d^a Qui. & scilicet liberi.

e⁹ Queruntur. § i. conqueruntur.

f⁹ Se exheredatos. § a qualibet linea.

g^o Præteritos.} ab aliquo de linea fœminina.

h. Hoc colore.} i. hac honestate verborum.

tres igitur & sorores, cognati nullo modo aut agere possunt, aut agentes¹ vincere.

¶ *Querela inofficiosa non habet locū ubi
competit aliud remedium. Arer.*

¶ Tam autem naturales³ liberi, quàm secundum nostræ constitutionis diuisionem⁴ adoptati,⁵ ita demum de inofficioso testamento agere possunt, si nullo alio iure ad defuncti bona venire possint. Nam qui ad hæreditatem totam, vel partem^x eius, alio iure veniunt,^y de inofficioso agere nõ possunt. ¶ Posthumi^z quoque, qui nullo alio iure venire possunt, de inofficioso agere possunt.

¶ Cessat querela ubi aliquid relinquitur:
quia tunc ad supplementum agitur.

¶ Sed hæc^a ita accipiēda sunt, si nihil eis penitus à testatoribus, testamento^b relictū est, quod nostra constitutio^c ad vrecundiam naturæ introduxit. ¶ Sin verò quantacūq; hæreditatis pars, vel res eis fuerit relicta: de inofficio querela quæscēte, id quod eis^d de est, vsque ad quartam legitimæ

¶ Non ergo.} hoc refertur ad primum resp
dum. Accur.

¶ Possunt. § f. de iure.

¶ Ultra. § hoc ad secundum, vel potius ad primum, si rectè inspiciatur series textualis.

¶ Agentes vincere. 3. ſetiã de factio agentes non vincerent: melius ergo facerent ſi ſe ſumptibus inanibus nō vexarent: vt ff. eo. l. j. Sed cōtra. ff. eo. l. poſthumus. §. ſi q̄ ex his. Sed ibi nemo repulit agentem, & repelli tñ potuit: vt hic. Sed an filii fratrum agā? Vt ex hac litera eos excludi. Sed cūm hodie vocenī ab intestato & fratribus æquiparētur. forē & ipſis quērela datur: vt in auth. de hęc. ab int. ff. de. §. reliquū. & in auth. vt fratrum filii. §. j. colla. 9. quæ eſt in C. de leg. hęc. d. auth. ceſſante. & arg. ff. de inoff. teſt. l. poſthumus. in prin. Sed reſpondent q̄dam, q̄ non admittuntur ad quērelam: & tñ vna cum eo qui pōt age re, admittunt, ab intestato: vt C. de inoff. teſt. l. fratres. & C. cōmuna de ſucceſſ. auth. itaque. Vel poſſet reſponderi q̄ admittunt iure diuerſo. nam frater agit quērela, & rumpit: & filius alterius fratris cūm ſit ruptum teſtamentum, admittitur ab inte. Acc.

ADDITIO. Si autem eſſet ſolus, à quērela excluderetur. Ang.

s. ¶ Naturales. § f. & legitimi: nam naturales tantum non agunt in bonis patris, sed matris: v. ff. eo. l. si suspecta. §. j.

et ¶ Divisionem.} vt ab auo paterno vel materno.

v. 9. Adoptati. J. arrogati, qui habent quarram ex constitutione diui
Pij. v. ff. eo. l. Papinianus. §. si quis impubes. Item adoptati, si auo pa
trerno dati sunt. C. de adop. l. cum in adoptiuis. & supra, de adop. §. sed
hoste. & hoc prædixit.

x ¶ Partem.] si quartam. si autem minus, tunc ad supplementum agi-
tur: vt j. §. proxim.

¶ Posthumi. ¶ exheredat. nā si præteriti, ipso iure rumpitur testa-
mentum: vt §. de exher. li. §. posthumi. sed hodie non possunt exherede-
dari: vt C. eo. li. qui in suo. §. legis.

^a Sed hæc.} hoc refertur ad supradicta à principio vsque huc.
^b Testamento.] siue institutionis, cum testamentum facit, vt in

auth. vt cum. de app. cog. §. aliud. col. 8. sed si aliā voluntatē facit, sufficit quoquo relinquatur titulo, vt in auth. de trien. & sc. §. j. col. iij.

c. 6 Constitutio. § vt C.co.l.omnimodo. Acc.

d. Eis. § Cexheredatis vel preteritis.

i¹ Nullum. vt s. q. nō
est p. fa. test. si tē furiosus
k¹ Liberorum. ¶ parē-
tibus. si test. permissum ac-
cusare filiorū testamen-
tum quando sunt ab eis
exheredati. & hoc acci-
pe in filio pagano eman-
cipato: alias si esset mi-
les. nō subiceretur que-
relæ: vt C. e. l. fi. in fi. l. tē
si esset in potestate, testa-
mentum ipse iure nō va-
leret, vt s. qui. nō est per-
miss. fa. test. in princ. & fa.
e. l. e. l. & si p. tribus

1 ¶ Soror autem & frater. } Hoc accipe in consanguineis & vterinis, vel cōsanguineis tan

nis, vel colanguineis tan-
tū, 2. nam vterini non
possunt, vt C. e. l. fratres.
Et no. q. duo dicit iste §.
primum, q. frater, & so-
ror possunt agere quere-
la. secundū q. hoc verū
est quando turpes perso-

en quando turpes peno
n inficiuntur hæredes.
m. Turpius.] In-
famis ipso iure, vel p
sententiam, vel etiam de
facto. Et talis infamia iuris uel fa-
cti etiam excludit a que-
rela, vel in arenam. C.
eo. Angel.

n ¶ Prælati sunt. 3 id est
pibus personis, ablatiui
sunt absoluti. Vel dic præ-
lati sunt, i. præpositi tur-
pibus personis, datiuè le-
gendo.
onsum, vel potius ad secū

«Dūmodo
 fiat ex legi-
 timo matri-
 monio nati-
 ti, alias fec-
 us et si p
 rescriptum
 principis
 essent legi-
 timari.
 Itē procedi-
 dit iste te-
 stis sine
 sue sint ex
 hereditati, si
 ue prateri-
 ti, dūmodo
 legitimam
 in totū vel
 in parte nō
 habeāt, q̃a
 tunc augmen-
 tati ad supple-
 mentū, ut
 hic per An-
 gel.

e Ista ex-
positio est
mala: quia
arrogatis
consultitur
alio reme-
dio, s. p. c.
dictionem
ex l. vt ibi,
& l. si arro-
gatio ff. d.
adopt. igitur &c.

Casus.

Aduerati
& pueri
toris offi-
cium est spo-
taneum.

Casus.

Igitur, in-
ceptiue &
illatue fu-
mitur.a Quod est
verum et in
legi ma q
d dei par-
etibus. & an
sic necesse
q. exorse
relingunt
iure insti-
tutionis, an
sufficiat re-
linquere p
legitima,
uel falci-
dia. vide
Ang. hic.b Quod fa-
tis vi expri-
mere si di-
xit, dono
tibi hoc p
parte tua
an l. peto. i
prin. ff. de
le. ij. Et est
ratio istius
gl. quia lci-
ma debet
ex bonis, q
reperiunt
tempore
mortis in
quibus no
reperitur
hæc dona-
tio cum iā
iura pri-
s præfete
ex iuerat. An-
gel.

26 Non fuerit adiectum. §. vt C. eo. l. scimus in prin.

b. Si tutor. §. Rator ex tunc an instituit, & filium exheredauit, & eundem pupillum existit in tutela filij sui legatum reliquit, qd petiit filius nomine pupilli sui: non tamē ideo repellit a quarta suo nomi-
ne. Sed contra ff. eo. l. si. respō. Sed ibi certē aduocatus, vel pcurator, sponte faciebat, cui illa officia sint spōtanea: ut j. m. a. §. mandatum. at in ceteris ex necessitate: quia tutela ex necessitate, vt ff. de tuto. & cura. d.atis ab his. l. nec-
ne. & necessarii gerit: vt ff. de adm. tuto. l. j. in principio.

c. Nihilominus. §. nā videbatur paternum iudiciū approbatū. & sic nō posse postea qrela agere, sed tñ nihilominus pōt, ut hic dicit.

d. Patris. §. si pīus tutoris: imo erat exheredatus. Accur.

e. Sed si contrario. §. hic testator filium suū pupillum exheredauit, & tutori, quē ipsemet pater filio dabat, legatum dimisit, licet ergo agat de inofficioso nomine pupilli, & succu-
bat, tñ ad legatū admit-
tit. Et ita no. ar. ex hoc & superiori rīso. q. q. s. agit aliquid interdum, nō vt ipse, sed ut alius. simile ff. de adop. l. si pa-
ter. §. qui duos. & ff. eo. l. si is qui. §. si hēres. & l. aduersus. §. j. & C. de adm. tut. l. cum quēdā. & ff. de compen. l. pen. C. de dolo. l. j.

f. Igitur quartam. §. cōtrariū formatur ex eo qd habes. §. eo. §. sed hic ita. ubi dicit etā si minus quarta habet, nō agit querela: sed ad cōplemētū. Solu. hic lo-
quū ante Iustinianū: vt C. eo. l. cum queritur. & ff. eo. l. Papinianus §. quoniam autem quar-
tam argumen. §. secundum Iustiniani tempora: per l. C. eo. l. omnimō. Et illud igitur, quod est hic ponitur inceptiue, non illatiue. ff. de iu-
sti. & iure. l. ius cuius. §. hoc igitur. uel lege illatiue ex eo quod habet
§. eo. §. tam autem in fin.

g. Iure legati. §. sed hodie iure institutionis, si facit testamentum, ut in auth. & cum de ap. cog. §. aliud col. vij. §. si uero alia sit uolūtas, suf-
ficet quoquo rel. et titulo. vt in auth. de trien. & semis. §. col. iij.

h. Inter uiuos. §. si licet data ea conditione, vt hæc donatio inter ui-
uos in quartam computetur: b. vt C. eo. l. si quando §. generaliter. &
hic subiciit.

i. Aliis modis. §. ut dotis causa, & donationis propter nuptias, vt C. de inoff. testa. l. quoniam nouella.

k. Diximus. §. vt §. proxi. §.

l. Proportione. §. vt si quilibet habeat quartam huius partis quam habebat erat ab intestato: ut C. eo. l. parentibus. & l. cum que-
ritur. Hoc tamen est hodie iure authenticorum mutātū, vt tertia de-
tur, si sunt quatuor, uel pauciores. Si uero plures sunt filij exheredati
habēt dimidiātū in auth. de trien. & semis. §. col. iij. quæ est C. eo. au-
then. nouissima. Vnde versus. Quatuor aut infra dant natis iura tri-
tem. Semisē uero dant natis quinque, uel ultra. Et no. in fi. huius tit.
q. quidā dñt hunc tit. hodie nō habere locū, nisi inter fratres turpibus
personis hæredibus institutis, & hæc fuit sententia M. per authen. quæ
est C. de libe. p. gteri. uel ex hære auth. non licet. & auth. ex causa. Sed
nos dicimus, q. hēt locū ut olim: quod plene diximus in authen. ut cū
de app. cog. §. al. uel col. iij. in gl. nominatim. in fi. dicta authen. ex cau-
sa. nisi quod quædam capitula in dicta auth. circa querelam sunt inno-
uata, ut quia olim non transmittēbatur ad hæredem, etiam suū: nisi
esset præparata, ut ff. eo. l. postumū. §. fin. & l. seq. hodie sic ad suū hæ-
redem: vt C. eo. l. scimus. in fi. Et olim quarta dabatur hodie triēs, uel
semis, vt dictum est. Itē olim filij si gratos esse probabant, hodie hære-
des probant ingratos, vt C. eo. l. omnimodo. in glo. arguantur. Itē no.
hunc tit. loqui de gratis filiis. si enim essent ingrati, nihil teneretur pa-
ter eis dimittere: vt in authen. de hæred. & Fal. §. exheredatos. col. j.
in gl. iustē. ibi, ut q. & in authen. de immen. do. in fin. §. fin. Et sunt causæ

partis repleatur, licet non fuerit adiectum, boni uiri arbitratu debere eam compleri.

¶ Tutor legatum petendo nomine pupilli nō repellit a qrela. Idē si qrela nō sit pupilli egerit: q. nō amittit legatū sibi relictū.

Si tutor nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamēto patris sui legatū acceperit, cum ni-
hil erat ipsi tutori relictū a patre suo: nihilominus poterit nomi-
ne suo, de inofficioso patris testamento agere. Sed si econ-
trario, pupilli nomine, cui nihil relictum fuerat, de inofficioso ege-
rit, & superatus est: ipse tutor qd sibi in testamēto eodem legatum relictum est, non amittit.

¶ Sufficit q. filius habeat unā quartam, quoquo relictū titulo ad hoc, ut excludat a querela: siue sit unus, siue plures. Aret.

¶ Igitur quartam quis debet ha-
bere, ut de inofficioso agere non possit, siue iure hæreditario, siue iure legati, & uel fideicommissi, uel si mortis causa ei quarta donata fuerit, uel inter uiuos: in iis tan-
tummodo casibus quorum nostra constitutio mentionem facit, uel aliis modis, qui in nostris consti-
tutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus, ita in-
telligendum est, ut siue unus fue-
rit, siue plures, quibus agere de

ingratitude. xij. quibus filii exheredantur: ut vij. quibus pater a fi-
lij, vt in authen. vt cum de ap. cog. §. causas. Et tres quib. frater a fra-
tre: vt in auth. de nup. §. ingratitude. Accur.

¶ Istæ omnes causæ facili habentur per hos versus, Bis se-
ptē causis exheres filius esto. Si patrē feriat, uel maledicat, ei Carce-
tib. §. secus re detrusum si negligit in debita ac furiosum: Criminis accuset, aut pareat infidias. Si dederit grauiam sibi dāna, nec hoste redemit. Testari phibet: capaxis ac aut dat arena locū. Si prauos seqē, uel amat genitoris amicum. Nō orthodoxus, filia qñ coit. Sed pī ex septē, si nati spernet honorem. Hūc accusabit: dirave-
nena dabit. Testari ve-
tat, aut uxore diluit ei. Non redemit capū dū furit, odit, eū, Pellit a fratre: frater causis tri-
bus: ut si Arguit hūc sce-
leris, uel ei uult tollere uitā. Vel si iacturā rerū sibi mouerit unquam.

De hæredum quib. & dis-
tinctione.

TITVLVS XIX.

¶ Triplices sunt hæredes. Ang. Aret.

Aereds autem, aut ne-
cessarij dicuntur, aut sui & necessarij, aut extranei.

Seruus pīus hēs a dño institutus, dī
necessarius: quia est hēs uelit nolit: bo-
na tñ quæ post mortem domini querit, pro
pria sibi referuntur. Aret.

¶ Necessarius hæres est seruus
hēs institutus. ¶ Ideoq. sic ap-
pellatur quia siue uelit, siue nolit,
omnino post mortē testatoris pro-
tinus liber, & necessarius hæ-
res fit. ¶ Vnde qui facultates
suas suspectas habent, solent ser-
uum suum primo, aut secūdo, aut
etiam ulteriore gradu hæredem
instituire: ut si creditoribus satis
non fiat, potius eius hēdis bona
quā ipsius testatoris a credi-
toribus possideātur, & uel distra-
hantur, uel inter eos diuidantur.
¶ Pro hoc tamē incommodo il-
lud ei cōmodum præstatur, t ut

j. proxi. §. & §. sui. & §. ceteri.

¶ Necessarius Diuiditur in tres partes. Nam primo pro-
sequitur primum genus hēredum, qui sunt necessarij hēredes tātum.
Secundo prosequitur secundum membrum, siue genus, uidelicet qui
sunt sui & necessarij. Tercio, prosequitur q. sunt extranei hēredes. Se-
cunda ibi. Sui autem. Tertia ibi. Ceteri qui. Item subdividitur prima
pars in quatuor partes. Primò, quis sit hēs necessarius tñ. Secun-
dò, rationem assignat quare sic uocatur. Tercio infert cōsulendo testa-
tori qui non est soluendo. Quartò prouidet ipsi seruo. Secunda ibi,
Ideo. Tertia ibi, Vnde qui. Quarta ibi, Pro hoc tamen.

¶ Necessarius, ad hoc ut sit necessarius, est necesse, ut sit seruus te-
statoris tēpore testamenti, ut hic, & ff. eo. de hēred. insti. l. i. alienū.
in prin. ¶ Item & tempore mortis: ut §. de hære. insti. §. seruus. Itē q.
non sit alteri legatus: tunc enim legatario quæreret hæreditatem, &
ipse eius esset, nisi idem seruus sibi substitutus esset hæres & liber: vt ff.
de pupil. substi. l. i. §. j.

¶ Protinus, id est, statim, & si quidem pure institutus est a ipso li-
bertatem consecutus uidetur: ut de acquir. hære. dit. l. ex parte. & ff. de
hæred. insti. l. sed & si conditione. §. fin. & etiam ignorans. vt ff. si cer-
tum petat. l. eius qui in princip. & in glo. status. & ff. de testa. l. qui testa-
mento domini.

¶ Et necessarius, si nisi sit institutus sub hac conditione, si uellet,
quæ uerba faciunt eum uoluntarium: sed in extraneo nihil operariur:
vt ff. de condi. insti. l. uerba. & ff. de hēred. insti. leg. Cornelius. Ac-
curfius.

¶ Inde, quia necessarius.

¶ Suspectas, ut quia sciunt se non esse soluendo, & facit §. quib. ex glo.

¶ Satis non fiat, §. lab hoc seruo hæredem, & libero instituto.

¶ Hæredis, i. serui instituti: & hoc ne defunctus iniuria officia-
tur. vt §. quib. ex cau. ma. non licet. §. j. in fin.

¶ Incommodo, quia iniurius hæreditati adstringitur. Accur.

¶ Commodum præstatur, §. sic & alias inuenitur in multis locis: ut
qui in uo casu grauitur, debet in alio releuari, vt ff. de iureiur. l. cum
qui. in prin. in glo. probandi.

Post mor-

c Idem in
quarta de
bita paren-
tib. §. secus
in debita
fratribus.
An autem
portio u-
nus filij in
capacis ac
crescat a-
lij, uide
Ang. hic.
Pater filii
xij. casib.
xij. casib.
Pater patrē
septem, &
frater fra-
trem trib.
exhereda-
re pōt.

Continua-
tio.

¶ Figura ē
diadema, nā
duerla no-
mina in u-
nā conue-
nientia iū-
guntur sic
de tute. §.
j. ibi vis at
que pote-
tas, i. vio-
lenta pte-
stas. Verg.
Molequæ-
& mōtes, i.
mole mō-
tiū & parte
is. l. i. am
pbe auro
rate ris au-
reis. & in
prēdā &
partem, i.
partē pdē-
& C. de a-
gri. & cēf.
in rub. & l.
deo nobis.
ibi, legiti-
me uel ex
pacto, i. ex
pacto legi-
tino. C. de
epit. & cle-
Aegri. Per-
qui in
uno graua-
tur in alio
releuatur.
Aeg. Perr.
d. Dic hoc
uerum, si-
ue insoli-
dum, siue
pro parte
sit hēs,
ut ibi not.
glo.

necessariis autem tantum duo tempora inspicuntur, scilicet testamēti, & tempus mortis: vt ff. de hære. d. b. institut. l. si alienum. j. respon. & l. seruum.

a ¶ Factionem. §. f. in actiua significatione.

b ¶ Acquirere. §. f. potest.

c ¶ Factionem. §. f. in passiuā significatione.

d ¶ Sibi. §. f. si sunt sui iuris.

e ¶ Alij. §. f. si sunt in alia

na pte: vt hic, & ff. de testa. l. filiusfamil. & facit ff. de flu. l. j. §. fin.

f ¶ Alitendi. §. vt est

suus heres, cui datur ab

stinendi facultas per p-

torum: vt §. eo. §. neces-

sarij. Accur.

g ¶ De adeunda. §. nota

hic quatuor propor-

tionabilia, scilicet im-

miscere & abstinerē: q

duo pertinet ad suos hē

redes. Item adire & re-

putiare: quē duo perti-

net ad extraneos: vbi hic

dicunt. Sed quandoque

suus dicitur adire, & re-

putiare: vt C. de legi. hē

red. l. defunctis.

h ¶ Deliberare. §. intra

annum deliberationis

petito tēpore, & indel-

to ab imperiali culmi-

neā nostris autem iudi-

cibus intra ix. menses: &

non nisi semel peti pōt:

vt C. de iure delib. l. scim-

us. §. & hęc quidem.

Accur.

i ¶ Omnibus. §. nisi sunt

vi iure communis: vt

ff. de mil. verum. §. item

non restituitur. Itē nisi

iurauerit aditus super

contractum: vt iul. l. Fri-

derici, hac edictali. in

auth. de p. re. §. item su-

crimentali. l. i. seu quē

est auth. sacra. pu. C. si

aduer. v. m.

k ¶ Succurrit. §. vt ff.

de mi. ait. p. rator. §. sed

& ff. hēreditem.

l. ¶ Maiori. §. l. cuidam

pro priuilegio.

m ¶ Veniam. §. abstine

di. Accur.

n ¶ Grande. §. §. ff. de

cond. inde. l. j. §. sig. d.

l. iij.

o ¶ Gordianus. §. sed

vbi sunt leges istorū Im-

peratorū? Rō. non habe-

mus: sed habetur mēto

earum C. de iure delib.

l. scimus. in p. ioc.

p ¶ Pręstitit. §. aliās p-

stituit.

q ¶ Hoc. §. f. vt aliquis

non graueur propter

improbitum debitū: vel

etiam prouisum, si non

est faciens hēreditas:

vt C. de iure delib. l. scimus.

§. ex omnibus. & hoc factū inuenta-

rio si res p̄sentes sunt intra tres menses: si abfuerit, intra annale spa-

tium: vt C. de iure delib. l. scimus. §. si autem dubius. & §. si autē

ā locis.

r ¶ Constitutionem. §. vt C. de iure delib. l. scimus.

s ¶ Aequissimam. §. quantum ad tractatum.

t ¶ Nobilissimam. §. quantum ad sententiam.

v ¶ Constitutionem. §. quē de compositione dicti inuentarij loquitur.

x ¶ Veteri grauiamini. §. Sed quod erat grauiamen? Respon. tenebat

insolidum omnibus creditoribus, & legatarijs: etiam si excedant mē-

suram hēreditatis: vt C. de iure delib. l. si. §. si verō postquam. Si au-

tem petur tempus ad deliberādum, & fecit etiam inuentarium, credi-

torib. quidem tenetur insolidum, sed de legatis detrahāt Falcidiā, siue

¶ Testamenti factio capitur in actiua, & passiuā significatione. Are.

¶ Testamenti autē factionem

non solum is habere videtur, qui

testamentū facere potest, sed etiā

qui ex alieno testamento, vel ipse

capere pōt, vel alij acquirere, li

cet non possit facere testamentū.

Et ideo furiosus, & mutus, & post

humus, & infans, & filius fami.

& seruus alienus testamenti factio-

nem habere dicuntur. Licet e-

nim testamentum facere non pos-

sint, attamen ex testamento, vel

sibi, vel alij acquirere possunt.

¶ Extraneis hēredibus facultas libera est

adire, vel repudiare, nisi semel fuerit hē-

ditas adita: quia tunc non potest repudiari

nisi a minore. Are.

¶ Extraneis autē hēredibus deli-

berandi potestas est, de adeunda

hēreditate, vel non adeunda. Sed

siue is cui abstineā potestas est

immiscuerit se bonis hēreditatis,

siue extraneus cui de adeūda hē-

reditate deliberare licet, adie-

rit: postea relinquēdē hēreditatis

facultatem non habet, nisi minor

sit viginti quinque annis. Nā huius

ætatis hominibus, sicut in ceteris

omnibus causis, deceptis: ita & si

temerē dānosam hēreditatem

susciperint, p̄tor succurrit.

¶ Sciendum est tamē diuum Had-

rianum, et maiori viginti quin-

que annis veniam dedisse, cum

post aditam hēreditatem grande

as alienum, quod aditē hēredi-

tatis tempore latebat, emerisset.

Sed hoc quidem diuus Hadria-

nus cuidam speciali beneficio

p̄stitit: Diuus autem Gordia-

nus, postea militibus tantum-

modo hoc concessit.

¶ Hodie potest hēres sine deliberatione,

conficiendo inuentarium, securē, & sine

damno adire hēreditatem. Are.

¶ Sed nostra beneuolentia com-

mune omnibus lubicētis imperio

nostro p̄stitit hoc beneficium,

& constitutionem tam acquisi-

adierit hēreditatem intra deliberationis tēpus, siue non recusauerit, sed si nō fecisset inuentarium, omnibus insolidum teneretur: vt C. de iure delib. l. si. §. si autem hoc aliquis. & §. si quis autem.

y ¶ Ad legitimam. §. f. de iure iuli. aliud si iure p̄torio. tunc enim

necesse habet corā p̄tore agnoscere: vt C. de iur. delib. l. j. & l. p̄berē.

& l. suum. & C. qui admi.

ad bo. pos. l. ul. i.

ADDITIONE. Dic q̄ so-

la agnitio bonorū p̄-

sessionis facta corā p̄-

tore et non auctoritate,

sufficit, siue sit bonorū

possessio fm tab. siue ab

intestato, siue et contra

tab. vt est glo. sing. in l.

fin. §. j. C. de cura. fu. in

ver. pro antiqua. Ang.

z ¶ Nuda voluntate. §.

oportet tamen q̄ extri-

secus declaratur si qd

ergo pro hērede velut

hēres gessit, vt hic di-

cunt: tunc voluntatem illā

declarat, nisi proteste-

re, & le non vt hēredem

facere, vt hic, & ff. de ac-

quiren. hēre l. pro hēre-

de. in prin. & l. gerit. Sed

cōtra id quod dicit hic

nuda voluntate, est C. d

iure delib. l. potuit. Sed

certē est necessaria vo-

luntas & actus si ab a-

ctū incipias. sic & alias

ff. de acqui. pos. l. quem-

admodum.

a ¶ Pro hērede. §. idest,

factis ipsi gerendo pro

hērede.

b ¶ Obiisse. §. aliās e-

nim nisi hoc sciat, non

p̄iudicat sibi additio:

nam non videtur adire:

vt hic, & ff. de acq. hēre.

l. si is ad quem. & l. eum,

qui duobus.

c ¶ Hēredem esse. §. et

pure. nam si sub condi-

tionē, non potest ante

existentē cōditionē adi-

re, vt ff. de acqui. hēre. l.

is qui hēres. §. ceterum.

Sūt & alia necessaria, si

vt sit liber, & sui iuris q̄

adit alias nō poterit nisi

iussu patris, vel domini

p̄cedente: vt ff. eo. l. si

quis mihi. §. iussu. & l.

quoties. Itē oportet, q̄

sit compos mētis: vt in

fi. huius ti. Itē q̄ sit ma-

ior xliij. annis: alias non

potest adire: vt C. de iure

delib. potuit. & l. si

infanti. in prin. Item q̄

sciat mortuum esse testa-

tozem: alias non potest

adire: vt ff. de acqui. hē-

redit. l. is qui hēres. §. si

quis dubitet. & l. qui hē-

reditatē. & l. neminē. &

l. qui superstitis. Itē cē-

rus de cōditione testatō-

ris esse debet: vt ff. de ac-

quis hēred. l. hēres. j. §. si. & l. seq.

ADDITIONE. Simile habetis in l. illud. si pars hēr. pet. l. i. q̄ putat.

de acqui. hēre. hinc est quod vulgo dicitur, q̄ ille qui vult adire hēre-

ditatem, debet scire causam, ex qua defertur: vt l. si is ad quem. de a c-

quir. hēre. secundum Christophorum.

d ¶ Pro domino. §. vnde herus, i. dñs: vt ff. ad l. Aquil. litem Mela. §.

itē & cū eo. ver. legis autem aquilæ. Itē dicunt Teuthonici heri. dñs.

e ¶ Destinatione. §. dummodo & hoc actu extrinseco declaratur, ar-

tamen contra ff. de pecu. lega. l. non statim. Accur.

f ¶ Intelligit. §. non ergo demens vel furiosus.

¶ DE LEGATIS.

¶ Dic q̄ textus continuat istā rubricam. Vel sic: dictum est §. de testa-

mentis in quib. legata relinquunt. Nūc sequit videre de ipsi legatis.

Post hęc.

Inuentariū non facien-tes, in quo grauantur.

Et sic qd vulgo dicitur hēreditem nuda voluntate posse adiri, intel- ligitur dū modo hęc volūtas ab extra sit de- clarata: scēdū Por. Aeg. Perr. ¶ Gerit q̄ hērede qui ni mo co- gnoscit suc- cessionē, li- cet non at- tingat rem hēredita- riam. l. ge- rit. ff. de ac- quir. hēre. Aeg. Perr. a Quē pro testatō nō est necessa- ria vbi fa- cit actum p̄iū qui di- lationē nō recipit: nec releuat ubi facit actū contrariū: vt c. cū M. Ferrari. de cōsti. secū- dum Ioan. Fab. & An- gel. hic. Hēredita- tem adire volēt. mul- ta sunt ne- cessaria.

Heredes sui immiscet & abstinet adire & repudiare extranei.

Deliberan- di tempus.

¶ In eo iure quo qui libet dili- gens pater- na vteret. q̄ nō eū- tas damni restitutio- nem indul- get, sed in- dōlita fa- cultas. d. l. verū. Aeg. Perr. ¶ Et sic iu- ramētū in- terpositū tollit bene- ficiū res- titutionis secundum Pla. Aeg. Perr.

Inuentarij faciendi tē- pus.

Diuisio.

Post hæc. §. Totus iste titulus diuiditur principaliter in quinq; partes. Primo continuatur se ad præcedentia. Secundo ponit definitionem legati. Tertiò recitat quot genera legatorum olim erant. Quartò illud corrigat. Quintò incipit tractare materiam legatorum. Sed ibi, Legatū. Tertia ibi, Sed

olim. Quarta ibi, Nra aut. Quinta ibi, Non solum autem. Et illa quinta suo loco subdiuidetur. CASVS. In hoc princip. dicit dominus Iustin. continuando pro cessum suum: Post hæc quæ diximus s. de testamentis, videamus de legatis nūc. sed certè hæc pars iuris quæ circa legata vertitur, videtur esse extra propostā materiā. nam locuti sumus s. de illis solis iuribus, quibus per vniuersitatē nobis acquiritur. Igitur videtur mihi, quod materia legatorum hic non debeat tractari. Sed licet hoc prima facie videri possit, tñ cū diligenter de testamentis locuti sumus, & de hæredibus qui in testamentis instituuntur, cū legata relinquuntur in testamentis, & ab hæredibus præstetur: ideo potest i hoc loco nō sine ratione cōpetenti materia legatorum tractari. & hæc dicuntur vsque ad illum §. legatum itaque est. Franciscus.

† Quæ sit pmerita. Aegi. Perr.

† Obligatione uel p denatione in penā, ut si hīs meus Titia duxerit vxorē, i dānū eius centū lego. Aegi. Perr.

Dic q pteritū pfectū subdiuiditur in pteritū qñ non pōt uerificari i pterito, tra hit ad futurū, uel cū stipulamur. ff. de uerb. obli. sed in testis & legibus q dāt formam & essentia, capiunt a futuro, fm Au.

† Scilicet cā mortis, inter uiuos & legatū. Aegi. Perr. Et hæc in ducunt ad qñē h testor dicat, dono Titio fundū pferitū & recipiet, an cēleat legatū uel donatū, ut per Io. Fa. & Ang.

Post hæc videamus de legatis, quæ pars iuris extra propostā quidem materiam videtur (nam loquimur de ijs iuris figuris, quibus per vniuersitatē res nobis acquiritur) sed cum omnino de testamentis, & de hæredibus qui in testamento instituuntur, locuti sumus: non sine causa sequenti loco potest hæc iuris materia tractari.

¶ Definio legati. Ang. Aret.

¶ Legatū itaq; est donatio quædam à defuncto relicta, ab hærede præstanda.

¶ Antiqua solennitas uerborū, q olim in legatis obseruabatur, est hodie sublata. Aret.

¶ Sed olim quidem erant legatorum genera quatuor, per vindicationē, per damnationem, per sinendi modum, per præceptionem.

¶ Post hæc §. scilicet quæ diximus sup. de test. ordi. hucusque.

¶ Pars. §. scilicet quæ est circa legata, & longa est: ut patet ff. eodem, per multas rubricas.

¶ Propositam. §. sup. per quas perso. nobis acqui. §. si. Accur.

¶ Loquimur. §. id est locuti sumus. Et sic répus pro tempore ponitur: ut C. de iis q no. infamia. (aliis, ex qui. cau. inf. i. rro.) l. si. Pōsidonim. uel loquimur, id est loqui deberemus si materiam præcedentem prosequeremur. sic in auth. de confangu. & vter. fra. §. si igitur. col. 6.

¶ Figuris. §. id est partibus uel formis, quæ quatuor sunt, per successionem ciuilem, per prætoriam, per arrogationem, per additionem conservandæ libertatis causa: ut §. per quas perso. no. acq. §. si.

¶ Omnino. §. id est diligentissimè.

¶ Testamentis. §. ut s. de testa. & tribus seq. tit. Accur.

¶ Hæredibus. §. ut sup. de hære. inst. vsque hūc. Accur.

¶ Sequenti. §. quia nec debentur nisi in testamento relicta: & post hæredis institutionē. Sed hodie contrā in utroque: ut j. de fidei. cōmiss. hære. §. præterea. & inf. eo. §. sed non usque. & ante. Accur.

¶ LEGATVM. Diuiditur in septem partes. Primò ponit qualiter definitur legatum. Secundo quot erant olim genera legatorum. Tertiò qualiter vnumquodq; genus legatorum fiebat, quia erant certa verba assignata. Quartò qualiter dicta uerborum solennitas est hodie sublata. Quintò qualiter per Iustinianum omnes isti modi legandi, uel omnia ista genera legatorum sunt redacta ad vnā naturam, & legatarij datur ius persequendi legata altero de tribus modis. Sextò remouet differentiam, quæ erat inter legata, & fidei. cōmissa, & ea adæquat. Septimò respondet cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi, Sed olim.

Tertia ibi, Et certa quædam. Quarta ibi, Sed ex constitutionibus. Quinta ibi, Nra. Sexta ibi, Sed nō usq;.

Septima ibi, Sed ne in primis. CASVS. Domine, iam video, quod vultis tractare de legatis. Dicatis ergo mihi si placet, quid est legatum? Ad hoc respō. Amice, legatum est donatio quædam à defuncto relicta &c. Et hæc dicunt vsq; ad illum §. sed olim. Fran. de Aret.

¶ Legatum. §. sic ff. de leg. ij. l. legatum. sed aliter definitur. ff. eo. j. l. legatum est. ad fin. titu.

¶ Donatio quædam. §. sunt enim tres donationes: ut ff. de do. l. i. Et differt hæc à donatione cā mortis: ut diximus s. de do. §. j. in fin. l. c. à donatione inter uiuos, cū legatum reuocari possit usq; ad mortē ut ff. de adimen. leg. l. i. in fi. & l. i. iij. Sed in donatione inter uiuos nō est ita: ut s. de do. §. aliz. Item differt ab hæreditate, cū hoc singulare & sine onere sit illud verò uniuersale, & cū onere ut ff. m. l. si hrdi tatem. & arg. ff. de eden. l. quædam. §. nihil interest.

¶ SED OLIM QUIDEM. CASVS. Dicit Imperator qd olim erant quatuor genera legatorum assignata, per quæ quidē uerba genera legatorum discernebantur. Si enim testator legabat his uerbis: puta uendica tibi rem illam, tunc dicebatur illud genus legati per uendicationem. Si autem dicebat testator hæredi suo: damno te Titij legatario illam rem dare: tūc illud legatum dicebatur per dānationem. Si dicebat hæredi, finito Titium illam rem habere: tūc dicebatur per

sinendi modum. Si uero dicebat alteri hæredum, illam rem præcipio, id est ante partem hæreditariam capito, tūc dicebatur per præceptionem. Et ita singula genera legatorum ex uerbis singulis, quibus testor in legando utebatur, propriū nomen fortiebantur: & hoc ita antiquitus obtinebat: sed postea ex constitutionibus diuorum principū huius modi uerborum solennitas penitus sublata est. i. ante canos uerò cupientes uo priorem. luntates testatorum esse Aegi. Perr.

nem. † Et certa quædam uerba cuiq; generi legatorum assignata erant, per quæ singula genera legatorum significabatur. Sed ex cōstitutionibus diuorū principum solennitas huiusmodi uerborum penitus sublata est.

¶ In omnibus legatis in quibus spectat potestas uoluntas quæ uerba, una natura imponitur: habentque legatarij ius persequendi legatum tribus actionibus.

¶ Nostra aut constitutio, per quam magna fecimus lucubrationem, & defunctorū uoluntates ualidiores esse cupientes, & nō uerbis, sed uoluntatibus eorū fauentes, disposuit, ut omnib; legatis una sit natura, & ut quibuscūq; uerbis aliquid relictum sit, liceat legatarijs id persequi non solum per actiōes personales, sed etiam per in rem, & per hypothecariam, cuius constitutionis

usque ad illum §. sed non usque. Fran. de Aret.

¶ Quædam uerba. §. ut si dicat legatario: uendica tibi rem talem. tendit scribi hæredi dicat: damno te illum rem alieno liberare: ut j. eod. §. sed & pura, quia tale. Item si sic dicat, finito illū habere talem rem. Item si dicat vni hæredum: præcipio rem illam, id est, ante partem capito: ut ff. e. j. l. si à florīs erat ambigua.

¶ Ex constitutionibus. §. quas non habemus. Accur.

¶ Sublata est. §. scilicet dudum retro. Accur.

¶ Constitutio. Juxta est C. communia de leg. l. j.

¶ Lucubratione. §. id est uigilatione, maxime nocturna. nam secundum philosophos Luna dicitur habere radios lugubres. sed Sol claros, nō recedens in aeth. ut iudi. sine quoquo suffra. in prin. col. 2.

¶ Voluntates. §. Interdum non est uoluntas ualidior scriptura: ut seruati scripsi. de usufr. leg. l. si alii. & ff. de sup. le. l. Labeo. Et facit ad hoc, quod pura relin. in textu dicitur, scilicet q uoluntas sit ualidior scriptura, quod est uerba iterpre rum: ut ff. de leg. ij. l. cum pater. §. cū imperfecta. & de lega. j. l. 4. secūdū ratione, uel Ioan. & hoc nisi sit impossibilis uel probrosa: ut inf. e. §. si. uel incepta: cū mater. ut ff. eo. j. l. seruo alieno. §. si.

¶ Validiores. §. quàm sint uerba solennia: uel quàm sit scriptura. & hic. Accur.

¶ Omnibus legatis §. id est omni genere legatorum.

¶ Vna sit natura. §. quantum ad hoc ut debeantur, sunt tamen quatuor p quædam fauorabilia alijs: ut infra de obliga. quæ ex quasi contra. ff. §. fina.

¶ Quibuscūque uerbis. Japris tamen ad hoc. sic ff. de constit. pec. l. qui autem. in fi. & ibi gl. fin. & l. seq.

ADDITIO. No. quod lex generaliter loquens recipit restrictionē quoddā p de habilitate. cōcordat gl. j. l. j. §. nūtiatio. & ibi doct. ff. de no. ope. nū. riu. tacitū. & in l. ut gradatim. §. sed si lege. ff. de mune. & ho. & Bar. latē in l. om. In secunda nes populi. ff. de iusti. & iure. Angel.

¶ Per actiones personales. §. scilicet ex testamento.

¶ Per in rem. §. id est per rei uendicationem. nam recta uia transit remouet a dominium in legatarium rei legatarij ut ff. de fur. l. à Titio. Accur.

ADDITIO. Scilicet si cōtē à morte testatoris, & uerē, ab adita hēditate, reuocabiliter tamen. Et hæc uera quando purē legatur rei testa mouet a toris, & legatarius non repudiat. Et tūc fructus post mortem, & ante liud prium, additionem, post moram tamen adeundi ab hærede percepti, demū fa. In quarta etā additione debent legatario restitui. Si uerō legatarij res hæredis, nullo & uia p modo transit dominium nisi facta traditione.

¶ Per hypothecariam. §. scilicet in rebus alijs, quæ fuerunt de nōis remouet. Et no. quod si legatum sit in specie, & sit res testatoris, cōpetit ut aliud p ille tres actiones Si in genere, ut seruum, cōpetunt duæ, scilicet testatarij. secundum menti, & hypothecæ sed in casu tantum una actiō, scilicet ex testamē da ibi, & no ro, & una exceptio cōpetit, ut si lego debitori liberationē, ut ff. de lib. ta. l. tertia i leg. l. quod mihi. & ff. ut in pos. le. l. j. §. si debitori. Si autē sit res aliena, bi, nō tū oī duæ tū cōperunt, scilicet personalis & hypothecaria, ut C. communibus quarta nia de leg. l. j. Non tñ omnibus ager, id est actiōne in rem, & ex testa. ibi, sed si le mento, sed una q elegerit, ut ff. de leg. x. l. cū filiis. §. varijs. Sed si legatarij sit dñs, qualiter personalis ager, ut j. de act. §. sic itaque? Rō.

ratione

ratione

ratione

ratione possessionis: ut ff. de condi. tritil. l. ij.

ADDITIONE Et si ex testamento agitur ad præstandum, seu tradendum, non aut ad dandum. Vel dic q. sic itaque loquitur in uero domino facto per traditionem de iure cōstitutio verò de iure speciali sine traditione. Igitur non est mirū si dāf concursus: ut in rebus. C. de iure do. secundum docto.

a Perpensum: §. i. de liberatum.

q. **MONVS.**

Domine iam video, q. fecistis satis utilem constitutionem circa materiam legatarum: in qua quidem constitutio ne satis diligenter legatarum ius prouisum est: unde videtur mihi quod illa constitutio possit sufficere.

Sed ad hoc respō. Amice, cerē minus bene vī sufficere. Non enim prædicta constitutio contenti sumus. Inuenimus enim quod antiquitas stricto iure concludebat legata, & fideicommissis p. ngiorē naturā indulgebat. Idcirco nos hac diff. entia ab antiquo iure introducta mori, necessarii duximus omnia legata omnibus fideicommissis penitus exequari: ut de cetero inter ea nulla sit differentia. Statum enim eadē constitutione, ut quod hactenus legatis defuit, hoc ex natura fideicommissorum impleatur. si quid amplius ēt fuit in legatis, hoc fideicommissis accedat. & per hoc fideicommissis & legatis per testatā p. tutionem ex æquata sunt. Unde dixi: Quare igitur cōiunctum non tractatis de legatis, & fideicō. Ad hoc rñ. Amice, ad hoc optinatio nos induxit, ut diuifim de illis tractare debeamus. Ne. n. in his primis legum cunabulis cōiunctim de legatis, & fideicō. tractādo, adolescentibus studiosis difficultatē introducāmus, utile nobis vīlum citā paratim priuō de legatis, & postea de fideicō. animos informare: vicia natura vtriusq. iuris p. se cognita, faciliē possint iuuenes de vtriusq. natura erudiri, & permistione eorundē subtiliorem auribus intelligere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. non solum. Fran.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

q. Licet legata sint hodie fideicommissis ad æquata, de his tñ propter adolescentibus separatim tractandum est Are.

q. Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus, legata quidē strictē cōcludentem, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis de scendebāt defunctorum, pinguio rem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis ex æquare, & vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius ēt in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis g. legū cunabulis permistum de his exponendo, studiosis ado-

legat, hæres eius cōpellitur rē legatā redimere a domino rei, si emere potest. Si enim nullo modo, uel pro nō certo pretio redimere pōt ad eius æstimationē teneat. & hoc verum est, si talis est res, cuius commercium haberi possit. Si enim res legata sit talis q. super ea p. here non licet, tūc nec ipsa res, nec eius æstimatio debetur: ueluti si testator ali-

cui legauerit campum Martium, uel basilicas, uel templa, uel ea q. sunt publico usui destinata. Nā in his casib. legatū nullius momenti est. Sed qd dixim? generaliter alienā rē legari posse, hoc ita intelligendū est, si testator quādo legauit, sciebat rem alienā esse: non autem si ignorabat alienā esse: quia tūc fors ita si sciuit eam alienā esse, non legasset. & ita oīa hac diuis Pius rescriptit. Sed po. ca. Quidā legauit Petro rē alienā, vnde mortuo testatore P. illud legatū petebat ab hærede. Hs autem ex aduerso ad sui defunctorum allegabat testatōrē ignorasse illā rē esse alienā: & idcirco dicebat se non teneat ad huius legati præstationē. Legatarius verò in p.rium asserabat testatōrē rem sciuisse rem alienā: & ita dicebat legatū ualere. vñ magna fuit discordia inter hæredē, & legatarium super isto le-

lescentibus, quandam introducamus difficultatē: operæ pretiū h esse duximus, interim i separatim prius de legatis, & postea de fideicommissis i tractare: ut natura vtriusque iuris cognita faciliē possint permistionem eorum eruditi subtilioribus auribus accipere.

Etiam res aliena potest legari, & hys tenet eā redimere si pōt, & soluere: aliā teneat æstimationem præstare. & hoc uerū si testator scit esse rem alienam, & agentī incumbit onus probandi. Aret.

Nō solum t autem testatoris, vel hæredis res, sed et aliena p. t legari potest: ita ut hæres cogatur redimere q eam, & præstare: uel si eam non potest redimere, t æstimationē eius dare. q. Sed si talis sit res, cuius commercium non est, uel adipisci non potest: nec æstimatio eius debetur. ueluti si quis campum Martium, uel basi-

gato. Pro deo domine dicatis mihi, quid iuris est in casu isto: uidelicet vtrum legatarius debeat probare testatōrē sciuisse rē alienā esse: uel his debeat probare testatōrē ignorasse? Ad hoc rñ. Amice, in hoc casu verius est ipsum legatariū oportere probare scientiā testatōris. Non autem oportet hæredē probare ipsius ignorantiam: & hoc p. p. illam regulam generalem, qua cauetur, q. semper necessitas probandi illi incumbit qui agit. Igitur cū legatarius in hoc casu agat ad legatū sibi relictum præstandum, merito onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed et in alio casu: ueluti si testator legauit rem creditori suo obligatam, nā in hoc casu, idem placet quod in superiori sit: ut uidelicet ita demū necesse habeat hæres eam a creditore luere, si testator sciebat rem esse obligatam. & ita diu. Seuerus & Antonius rescripterunt. & hoc est uerū, nisi appareat de p.ia voluntate testatoris. Nam si testator voluerit legatariū luere & hoc in testō, & codicillis expressit: quamuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere non debet. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si res aliena. Fran.

Hæresis, & in his nil refert scierit hoc defunctus, an ignorauerit: vt j. eo. §. si quis rem suam. & ff. de leg. 2. l. vñum ex familia. §. si rem tuā. Idem de re communi legata, secundum Io. vt ff. eo. l. v. §. j. & ij. sed certe ibi non ualet legatum, nisi pro ea parte, pro qua non est error.

ADDITIONE Idem si fideus rem communem simpliciter legaret: quia non ualere, nisi pro parte sua. Et ratio: quia cū pro illa parte legatū sit uile, maior ratio facit, ut ad eam referat. non sic in re penitus aliena. Ioan. Fab.

Aliena ætiam hostium: vt ff. eo. l. ab omnibus. §. etiam. secundum Io. Item ab hostibus capta: ut ff. j. l. seruus ab hostibus. & l. id quod. q. Cogatur redimere. §. speciale propter præceptum testatoris. sic fideicommissi diu. l. communi diuidendo. §. si. Regulariter contra: vt C. de contrahen. emp. l. inuitum.

Non potest redimere, §. vllō modo: quia non uult uendere: uel si uult, tamen nimium petit pro pretio: ut ff. eo. l. nō dubiū. §. si. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. conlar.

Commercium nō est, §. non potest super ea re contractus haberi. t. Adipisci. ipsi uē accipitur, t. acquiri uel haberi.

Nec æstimatio. §. Si apud nullum est commercium: uel est et, sed cū grandi difficultate, non ualet legatū: vt hic, & ff. e. l. apud Iulianū. §. si. nisi testator voluerit p.rium manifeste: vt ff. e. j. l. si quis inquilinos. ad ff. ti. & ibi gl. j. & nisi in alio casu: ut si liber homo sibi legatur, qui fuerat redemptus ab hostibus: quo casu a pignore eximitur: ut ff. e. l. senatus. j. §. si. Si autem commercium est in cōs, sed non est ei, s. a quo relinquitur, ualet ut ipsum detur, uel eius æstimatio: vt ff. e. 2. l. mortuo boue. §. La beo. 2. rñ. & sic intelligitur. ff. de leg. j. in l. sed si res. Si autem tantū ei non est cui p. tati debet, si propter suum delictum, uel secta diuersitatem, vt in Iudæo, & mancipio Christiano: ut C. ne Iudæ. Christia. m. l. j. nō ualeat nec æstimatio datur ff. de leg. 2. l. mortuo boue. §. La beo. j. rñ. & de verb. ob. l. multum interest. Si propter status conditionem, uel corporis vitium: ut quia seruo milita, uel contra ex lege stipendium

gato. Pro deo domine dicatis mihi, quid iuris est in casu isto: uidelicet vtrum legatarius debeat probare testatōrē sciuisse rē alienā esse: uel his debeat probare testatōrē ignorasse? Ad hoc rñ. Amice, in hoc casu verius est ipsum legatariū oportere probare scientiā testatōris. Non autem oportet hæredē probare ipsius ignorantiam: & hoc p. p. illam regulam generalem, qua cauetur, q. semper necessitas probandi illi incumbit qui agit. Igitur cū legatarius in hoc casu agat ad legatū sibi relictum præstandum, merito onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed et in alio casu: ueluti si testator legauit rem creditori suo obligatam, nā in hoc casu, idem placet quod in superiori sit: ut uidelicet ita demū necesse habeat hæres eam a creditore luere, si testator sciebat rem esse obligatam. & ita diu. Seuerus & Antonius rescripterunt. & hoc est uerū, nisi appareat de p.ia voluntate testatoris. Nam si testator voluerit legatariū luere & hoc in testō, & codicillis expressit: quamuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere non debet. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si res aliena. Fran.

Hæresis, & in his nil refert scierit hoc defunctus, an ignorauerit: vt j. eo. §. si quis rem suam. & ff. de leg. 2. l. vñum ex familia. §. si rem tuā. Idem de re communi legata, secundum Io. vt ff. eo. l. v. §. j. & ij. sed certe ibi non ualet legatum, nisi pro ea parte, pro qua non est error.

ADDITIONE Idem si fideus rem communem simpliciter legaret: quia non ualere, nisi pro parte sua. Et ratio: quia cū pro illa parte legatū sit uile, maior ratio facit, ut ad eam referat. non sic in re penitus aliena. Ioan. Fab.

Aliena ætiam hostium: vt ff. eo. l. ab omnibus. §. etiam. secundum Io. Item ab hostibus capta: ut ff. j. l. seruus ab hostibus. & l. id quod. q. Cogatur redimere. §. speciale propter præceptum testatoris. sic fideicommissi diu. l. communi diuidendo. §. si. Regulariter contra: vt C. de contrahen. emp. l. inuitum.

Non potest redimere, §. vllō modo: quia non uult uendere: uel si uult, tamen nimium petit pro pretio: ut ff. eo. l. nō dubiū. §. si. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. conlar.

Commercium nō est, §. non potest super ea re contractus haberi. t. Adipisci. ipsi uē accipitur, t. acquiri uel haberi.

Nec æstimatio. §. Si apud nullum est commercium: uel est et, sed cū grandi difficultate, non ualet legatū: vt hic, & ff. e. l. apud Iulianū. §. si. nisi testator voluerit p.rium manifeste: vt ff. e. j. l. si quis inquilinos. ad ff. ti. & ibi gl. j. & nisi in alio casu: ut si liber homo sibi legatur, qui fuerat redemptus ab hostibus: quo casu a pignore eximitur: ut ff. e. l. senatus. j. §. si. Si autem commercium est in cōs, sed non est ei, s. a quo relinquitur, ualet ut ipsum detur, uel eius æstimatio: vt ff. e. 2. l. mortuo boue. §. La beo. 2. rñ. & sic intelligitur. ff. de leg. j. in l. sed si res. Si autem tantū ei non est cui p. tati debet, si propter suum delictum, uel secta diuersitatem, vt in Iudæo, & mancipio Christiano: ut C. ne Iudæ. Christia. m. l. j. nō ualeat nec æstimatio datur ff. de leg. 2. l. mortuo boue. §. La beo. j. rñ. & de verb. ob. l. multum interest. Si propter status conditionem, uel corporis vitium: ut quia seruo milita, uel contra ex lege stipendium

gato. Pro deo domine dicatis mihi, quid iuris est in casu isto: uidelicet vtrum legatarius debeat probare testatōrē sciuisse rē alienā esse: uel his debeat probare testatōrē ignorasse? Ad hoc rñ. Amice, in hoc casu verius est ipsum legatariū oportere probare scientiā testatōris. Non autem oportet hæredē probare ipsius ignorantiam: & hoc p. p. illam regulam generalem, qua cauetur, q. semper necessitas probandi illi incumbit qui agit. Igitur cū legatarius in hoc casu agat ad legatū sibi relictum præstandum, merito onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed et in alio casu: ueluti si testator legauit rem creditori suo obligatam, nā in hoc casu, idem placet quod in superiori sit: ut uidelicet ita demū necesse habeat hæres eam a creditore luere, si testator sciebat rem esse obligatam. & ita diu. Seuerus & Antonius rescripterunt. & hoc est uerū, nisi appareat de p.ia voluntate testatoris. Nam si testator voluerit legatariū luere & hoc in testō, & codicillis expressit: quamuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere non debet. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si res aliena. Fran.

Hæresis, & in his nil refert scierit hoc defunctus, an ignorauerit: vt j. eo. §. si quis rem suam. & ff. de leg. 2. l. vñum ex familia. §. si rem tuā. Idem de re communi legata, secundum Io. vt ff. eo. l. v. §. j. & ij. sed certe ibi non ualet legatum, nisi pro ea parte, pro qua non est error.

ADDITIONE Idem si fideus rem communem simpliciter legaret: quia non ualere, nisi pro parte sua. Et ratio: quia cū pro illa parte legatū sit uile, maior ratio facit, ut ad eam referat. non sic in re penitus aliena. Ioan. Fab.

Aliena ætiam hostium: vt ff. eo. l. ab omnibus. §. etiam. secundum Io. Item ab hostibus capta: ut ff. j. l. seruus ab hostibus. & l. id quod. q. Cogatur redimere. §. speciale propter præceptum testatoris. sic fideicommissi diu. l. communi diuidendo. §. si. Regulariter contra: vt C. de contrahen. emp. l. inuitum.

Non potest redimere, §. vllō modo: quia non uult uendere: uel si uult, tamen nimium petit pro pretio: ut ff. eo. l. nō dubiū. §. si. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. conlar.

Commercium nō est, §. non potest super ea re contractus haberi. t. Adipisci. ipsi uē accipitur, t. acquiri uel haberi.

Nec æstimatio. §. Si apud nullum est commercium: uel est et, sed cū grandi difficultate, non ualet legatū: vt hic, & ff. e. l. apud Iulianū. §. si. nisi testator voluerit p.rium manifeste: vt ff. e. j. l. si quis inquilinos. ad ff. ti. & ibi gl. j. & nisi in alio casu: ut si liber homo sibi legatur, qui fuerat redemptus ab hostibus: quo casu a pignore eximitur: ut ff. e. l. senatus. j. §. si. Si autem commercium est in cōs, sed non est ei, s. a quo relinquitur, ualet ut ipsum detur, uel eius æstimatio: vt ff. e. 2. l. mortuo boue. §. La beo. 2. rñ. & sic intelligitur. ff. de leg. j. in l. sed si res. Si autem tantū ei non est cui p. tati debet, si propter suum delictum, uel secta diuersitatem, vt in Iudæo, & mancipio Christiano: ut C. ne Iudæ. Christia. m. l. j. nō ualeat nec æstimatio datur ff. de leg. 2. l. mortuo boue. §. La beo. j. rñ. & de verb. ob. l. multum interest. Si propter status conditionem, uel corporis vitium: ut quia seruo milita, uel contra ex lege stipendium

gato. Pro deo domine dicatis mihi, quid iuris est in casu isto: uidelicet vtrum legatarius debeat probare testatōrē sciuisse rē alienā esse: uel his debeat probare testatōrē ignorasse? Ad hoc rñ. Amice, in hoc casu verius est ipsum legatariū oportere probare scientiā testatōris. Non autem oportet hæredē probare ipsius ignorantiam: & hoc p. p. illam regulam generalem, qua cauetur, q. semper necessitas probandi illi incumbit qui agit. Igitur cū legatarius in hoc casu agat ad legatū sibi relictum præstandum, merito onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed et in alio casu: ueluti si testator legauit rem creditori suo obligatam, nā in hoc casu, idem placet quod in superiori sit: ut uidelicet ita demū necesse habeat hæres eam a creditore luere, si testator sciebat rem esse obligatam. & ita diu. Seuerus & Antonius rescripterunt. & hoc est uerū, nisi appareat de p.ia voluntate testatoris. Nam si testator voluerit legatariū luere & hoc in testō, & codicillis expressit: quamuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere non debet. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si res aliena. Fran.

Hæresis, & in his nil refert scierit hoc defunctus, an ignorauerit: vt j. eo. §. si quis rem suam. & ff. de leg. 2. l. vñum ex familia. §. si rem tuā. Idem de re communi legata, secundum Io. vt ff. eo. l. v. §. j. & ij. sed certe ibi non ualet legatum, nisi pro ea parte, pro qua non est error.

ADDITIONE Idem si fideus rem communem simpliciter legaret: quia non ualere, nisi pro parte sua. Et ratio: quia cū pro illa parte legatū sit uile, maior ratio facit, ut ad eam referat. non sic in re penitus aliena. Ioan. Fab.

Aliena ætiam hostium: vt ff. eo. l. ab omnibus. §. etiam. secundum Io. Item ab hostibus capta: ut ff. j. l. seruus ab hostibus. & l. id quod. q. Cogatur redimere. §. speciale propter præceptum testatoris. sic fideicommissi diu. l. communi diuidendo. §. si. Regulariter contra: vt C. de contrahen. emp. l. inuitum.

Non potest redimere, §. vllō modo: quia non uult uendere: uel si uult, tamen nimium petit pro pretio: ut ff. eo. l. nō dubiū. §. si. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. conlar.

cui legauerit campum Martium, uel basilicas, uel templa, uel ea q. sunt publico usui destinata. Nā in his casib. legatū nullius momenti est. Sed qd dixim? generaliter alienā rē legari posse, hoc ita intelligendū est, si testator quādo legauit, sciebat rem alienā esse: non autem si ignorabat alienā esse: quia tūc fors ita si sciuit eam alienā esse, non legasset. & ita oīa hac diuis Pius rescriptit. Sed po. ca. Quidā legauit Petro rē alienā, vnde mortuo testatore P. illud legatū petebat ab hærede. Hs autem ex aduerso ad sui defunctorum allegabat testatōrē ignorasse illā rē esse alienā: & idcirco dicebat se non teneat ad huius legati præstationē. Legatarius verò in p.rium asserabat testatōrē rem sciuisse rem alienā: & ita dicebat legatū ualere. vñ magna fuit discordia inter hæredē, & legatarium super isto le-

lescentibus, quandam introducamus difficultatē: operæ pretiū h esse duximus, interim i separatim prius de legatis, & postea de fideicommissis i tractare: ut natura vtriusque iuris cognita faciliē possint permistionem eorum eruditi subtilioribus auribus accipere.

Etiam res aliena potest legari, & hys tenet eā redimere si pōt, & soluere: aliā teneat æstimationem præstare. & hoc uerū si testator scit esse rem alienam, & agentī incumbit onus probandi. Aret.

Nō solum t autem testatoris, vel hæredis res, sed et aliena p. t legari potest: ita ut hæres cogatur redimere q eam, & præstare: uel si eam non potest redimere, t æstimationē eius dare. q. Sed si talis sit res, cuius commercium non est, uel adipisci non potest: nec æstimatio eius debetur. ueluti si quis campum Martium, uel basi-

gato. Pro deo domine dicatis mihi, quid iuris est in casu isto: uidelicet vtrum legatarius debeat probare testatōrē sciuisse rē alienā esse: uel his debeat probare testatōrē ignorasse? Ad hoc rñ. Amice, in hoc casu verius est ipsum legatariū oportere probare scientiā testatōris. Non autem oportet hæredē probare ipsius ignorantiam: & hoc p. p. illam regulam generalem, qua cauetur, q. semper necessitas probandi illi incumbit qui agit. Igitur cū legatarius in hoc casu agat ad legatū sibi relictum præstandum, merito onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed et in alio casu: ueluti si testator legauit rem creditori suo obligatam, nā in hoc casu, idem placet quod in superiori sit: ut uidelicet ita demū necesse habeat hæres eam a creditore luere, si testator sciebat rem esse obligatam. & ita diu. Seuerus & Antonius rescripterunt. & hoc est uerū, nisi appareat de p.ia voluntate testatoris. Nam si testator voluerit legatariū luere & hoc in testō, & codicillis expressit: quamuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere non debet. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si res aliena. Fran.

Hæresis, & in his nil refert scierit hoc defunctus, an ignorauerit: vt j. eo. §. si quis rem suam. & ff. de leg. 2. l. vñum ex familia. §. si rem tuā. Idem de re communi legata, secundum Io. vt ff. eo. l. v. §. j. & ij. sed certe ibi non ualet legatum, nisi pro ea parte, pro qua non est error.

ADDITIONE Idem si fideus rem communem simpliciter legaret: quia non ualere, nisi pro parte sua. Et ratio: quia cū pro illa parte legatū sit uile, maior ratio facit, ut ad eam referat. non sic in re penitus aliena. Ioan. Fab.

Aliena ætiam hostium: vt ff. eo. l. ab omnibus. §. etiam. secundum Io. Item ab hostibus capta: ut ff. j. l. seruus ab hostibus. & l. id quod. q. Cogatur redimere. §. speciale propter præceptum testatoris. sic fideicommissi diu. l. communi diuidendo. §. si. Regulariter contra: vt C. de contrahen. emp. l. inuitum.

Non potest redimere, §. vllō modo: quia non uult uendere: uel si uult, tamen nimium petit pro pretio: ut ff. eo. l. nō dubiū. §. si. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. conlar.

diu curforis: si testator scit viciu inesse, datur æstimatione: alias nō: vt ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si seruo alieno. & ff. eo. l. si filiusfamilias. §. si quid alicui. Accursius.

ADDITION. Vide gl. ferè similem ff. eo. j. l. sed si res aliena. facit gl. in l. multum. ff. de verb. obli.

Basilica. a Basilicas. §. Basilica Græcè, Latine domus regia dicitur. Acc. b q Vbi destinata sunt. §. vt via publica.

† Huicmo di.

† Alias. si scisset alienam nō legasset.

Legatum si euincat, an hirs defuncti teneatur.

† Nisi sciens aliena: uel coniuncte personæ legasset em Io. Fa. hic. sed em An. tunc debet per uia re-tentionis nō actionis est hæres, & coheredi-bus etiam fuerit prælegatū: ut hic in fi. gl. de qua materia uide plenius Angel. hic.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

Legata res obligata p hirs in tribus casib' est luenda.

licas a uel templa, uel quæ publico usui destinata sunt, b legauit. Nā nullius momēti tale legatum est. q Quod aut diximus alienam rem posse legari: ita intelligendū est, si defunctus sciebat alienam rem esse: non, si ignorabat. c forsitan enim si sciisset alienā rem esse, non legasset. & ita diuus Pius rescriptit. q Et verius c est ipsum, qui agit, id est legatariū probare oportere, sciuisse alienam rem defunctum, non hæredem probare oportere ignorasse alienam: quia semper necessitas probandi incumbit illi qui agit. f

q Hæres tenetur luere rem testatoris alteri obligatam, si testator sciuit esse obligatam, nisi probetur de contraria uoluntate testatoris. Arc.

q Sed & si rem obligatam creditori aliqui legauerit, necesse habet hæres eam luere. s Et in hoc quoque casu idem placet, quod in re aliena: ut ita demum luere necesse habeat hæres, si sciebat de functus rem obligatam esse. & ita diui Seuerus, & Antoninus re-

scripserunt. Si tamen defunctus uoluerit legatariū luere, & hoc expresserit: non debet hæres eam luere.

q Si legatarius factus fuerit dominus rei legatæ ex causa lucratia, non debetur legatum: secus, si ex causa onerosa. Arc.

q Si res aliena legata fuerit, & eius rei, uiuo b testatore, legatarius dominus factus fuerit: si quidem ex causa emptionis, ex testamento a actione pretium consequi potest. Si vero ex causa lucratia, ueluti ex donatione, uel ex alia c simili causa agere non potest. Nam traditum est duas lucratias causas in eundem hominem, d & eandem rem c cōcurrere nō posse p. q Hac ratione, q si ex duobus testamentis eadem res eidē debeat, interest, utrum rem, an æstimationem, ex testamēto consecutus sit. Nam si rem habet, agere non potest: quia habet eam ex causa lucratia. si æstimationem, agere potest. t

q Etiam res futura, quæ tamen esse speratur, legari potest. Arc.

q Ea quoque res, u quæ in rerum

casus quibus peto id quod habeo. Primus est, ubi res mihi data, potest auferri: vt ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. respō. b Item si habeo ex alia cā, quam debeam habere quia non video habere, cum pretium abisset vt hic. Item si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt ff. de sol. l. etiam. & de verb. obli. l. Iulianus. §. si. Item si res deterior est dolo dantis ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: ut ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. sed in bonæ fidei agitur ex primo cōtractu: ut ff. commol. 3. §. si redditā.

q Ex alia cā legatū: vt ff. man. l. si hæreditatem. non dotis promissione: ut ff. de act. & obli. l. ex promissione. Accur.

l q Agere, & etiam si sua postea esse definit: ut ff. de leg. 2. l. Mzuius. §. duobus.

m q Traditum, & iure: vt ff. de actio. & obli. l. omnes. & ff. de leg. j. l. si seruus legatus Stichum. Accur.

n q In eundem hominem. ff. e. j. l. si seruus. §. j. p. So. ibi per obliquum concurrunt, non directā: vt hic, arg. ff. de vul. subst. l. quæ liberis. §. si. o q Rem. §. i. spec. aliud si traditum: vt ff. de le. ij. l. Titia Seio. in prin. q Non posse. §. sed cur secus quando emit? Respon. quia nec rem habere videtur, cum pretiū ei abisset, & loco rei successissent: vt ff. de peti. hære. l. si & rem. & quod met. cau. l. videamus. & l. si ipsa.

q Hac ratione. §. licet supradictæ regulæ.

r q Ex duobus testamentis. §. scilicet duorū hominū. si enim vnus esset, primum per secundum corrigeretur: vt §. qui. mo. test. in fin. §. postea: vt ff. de leg. j. l. planè ubi. §. si eadem. vsque ad illum §. si coniunctim.

s q Agere non potest. j. vt ff. de leg. i. l. planè ubi. §. si eadem. vers. sed si duorum. contra: vt sequitur ex eodem testamento. Sol. illa intelligitur secundum huius §. distinctionem.

t q Agere potest. §. ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. j. contra. Sol. ibi testatoris, & hæredis testantis ex eadem persona. vt in auth. de iureiur. a. mo. in prin. col. 5. Vel ibi in secundo legato cōmodū representationis primi legatarij relictum videtur: ut j. c. §. ex contrario. quia non uidet legari bis in duobus testamentis, & ideo non habebit nisi semel.

q EA QUOQUE. q Domine, pono q aliquis legauit rem, quæ tpe conditi testamenti in rerū natura non erat, futura tē sperabatur: nunquid ualeat legatū? Et respon. q sic. ea enim res, quæ in rerū natura non est, si tamen futura speretur, rectè legari potest: uel si testator legauerit fructus, qui in fundo Semproniano nati erūt, uel si legauerit quod ab ancilla natum erit. nam in utroq; casu ualeat legatū. Et hæc dicuntur usq; ad illum §. si eadē res duobus. Fran. de Arc.

v q Ea quoque res. §. ff. de leg. j. l. quod in rerum. in prin. & de lega. 3. l. etiam. Accur.

factus fuerit dominus rei illius: tūc decet ab hirs nihil petere poterit: & hoc propter regulā iuris generalē, quæ cauet duas lucratias causas in eundem hominem, & in eandem rem non posse dire & cōcurrere. Et eadē ratione, si ex duorum testamentis eadē res alicui legatario debeat, multum refert utrum legatarius rem, an æstimationē ex

testamēto vnus consecutus sit. nam si ipsam rem habeat aduersus hæredē alterius agere non poterit cum ex causa lucratia, iam ipsam rem habeat. Si uero æstimationē illius rei consecutus prius fuerit: nihilominus ab hærede alterius ipsa rem consequi poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ea quoque res. Franc.

h q Viuo testatore. §. idē est, & si post mortem: ut inf. §. si cui.

i q Consequi potest. §. Not. caute ponit, consequi. nam pretium petere non potest sed rem, quæ tantum est in obligatione, secundum nos æstimatione tamen datur propter defectum: vt ff. de verbo. obli. l. si seruus. §. effectus. Sed contra nos est ff. de leg. 3. l. si res mihi. Resp. ibi propter defectum iuris petendi ex præsumpta uoluntate de functi rem legatam legatarius amittit: sed hic non ex uoluntate defuncti amittit emendo. Quidam tamen dicunt æstimationem esse in obligatione: vt ff. de condi. furt. l. in re furtiua. in prin. ibi, sed utrum in fi. Et nō. quatuor

casus quibus peto id quod habeo. Primus est, ubi res mihi data, potest auferri: vt ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. respō. b Item si habeo ex alia cā, quam debeam habere quia non video habere, cum pretium abisset vt hic. Item si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt ff. de sol. l. etiam. & de verb. obli. l. Iulianus. §. si. Item si res deterior est dolo dantis ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: ut ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. sed in bonæ fidei agitur ex primo cōtractu: ut ff. commol. 3. §. si redditā.

q Ex alia cā legatū: vt ff. man. l. si hæreditatem. non dotis promissione: ut ff. de act. & obli. l. ex promissione. Accur.

l q Agere, & etiam si sua postea esse definit: ut ff. de leg. 2. l. Mzuius. §. duobus.

m q Traditum, & iure: vt ff. de actio. & obli. l. omnes. & ff. de leg. j. l. si seruus legatus Stichum. Accur.

n q In eundem hominem. ff. e. j. l. si seruus. §. j. p. So. ibi per obliquum concurrunt, non directā: vt hic, arg. ff. de vul. subst. l. quæ liberis. §. si. o q Rem. §. i. spec. aliud si traditum: vt ff. de le. ij. l. Titia Seio. in prin. q Non posse. §. sed cur secus quando emit? Respon. quia nec rem habere videtur, cum pretiū ei abisset, & loco rei successissent: vt ff. de peti. hære. l. si & rem. & quod met. cau. l. videamus. & l. si ipsa.

q Hac ratione. §. licet supradictæ regulæ.

r q Ex duobus testamentis. §. scilicet duorū hominū. si enim vnus esset, primum per secundum corrigeretur: vt §. qui. mo. test. in fin. §. postea: vt ff. de leg. j. l. planè ubi. §. si eadem. vsque ad illum §. si coniunctim.

s q Agere non potest. j. vt ff. de leg. i. l. planè ubi. §. si eadem. vers. sed si duorum. contra: vt sequitur ex eodem testamento. Sol. illa intelligitur secundum huius §. distinctionem.

t q Agere potest. §. ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. j. contra. Sol. ibi testatoris, & hæredis testantis ex eadem persona. vt in auth. de iureiur. a. mo. in prin. col. 5. Vel ibi in secundo legato cōmodū representationis primi legatarij relictum videtur: ut j. c. §. ex contrario. quia non uidet legari bis in duobus testamentis, & ideo non habebit nisi semel.

q EA QUOQUE. q Domine, pono q aliquis legauit rem, quæ tpe conditi testamenti in rerū natura non erat, futura tē sperabatur: nunquid ualeat legatū? Et respon. q sic. ea enim res, quæ in rerū natura non est, si tamen futura speretur, rectè legari potest: uel si testator legauerit fructus, qui in fundo Semproniano nati erūt, uel si legauerit quod ab ancilla natum erit. nam in utroq; casu ualeat legatū. Et hæc dicuntur usq; ad illum §. si eadē res duobus. Fran. de Arc.

v q Ea quoque res. §. ff. de leg. j. l. quod in rerum. in prin. & de lega. 3. l. etiam. Accur.

factus fuerit dominus rei illius: tūc decet ab hirs nihil petere poterit: & hoc propter regulā iuris generalē, quæ cauet duas lucratias causas in eundem hominem, & in eandem rem non posse dire & cōcurrere. Et eadē ratione, si ex duorum testamentis eadē res alicui legatario debeat, multum refert utrum legatarius rem, an æstimationē ex

testamēto vnus consecutus sit. nam si ipsam rem habeat aduersus hæredē alterius agere non poterit cum ex causa lucratia, iam ipsam rem habeat. Si uero æstimationē illius rei consecutus prius fuerit: nihilominus ab hærede alterius ipsa rem consequi poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ea quoque res. Franc.

h q Viuo testatore. §. idē est, & si post mortem: ut inf. §. si cui.

i q Consequi potest. §. Not. caute ponit, consequi. nam pretium petere non potest sed rem, quæ tantum est in obligatione, secundum nos æstimatione tamen datur propter defectum: vt ff. de verbo. obli. l. si seruus. §. effectus. Sed contra nos est ff. de leg. 3. l. si res mihi. Resp. ibi propter defectum iuris petendi ex præsumpta uoluntate de functi rem legatam legatarius amittit: sed hic non ex uoluntate defuncti amittit emendo. Quidam tamen dicunt æstimationem esse in obligatione: vt ff. de condi. furt. l. in re furtiua. in prin. ibi, sed utrum in fi. Et nō. quatuor

casus quibus peto id quod habeo. Primus est, ubi res mihi data, potest auferri: vt ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. respō. b Item si habeo ex alia cā, quam debeam habere quia non video habere, cum pretium abisset vt hic. Item si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt ff. de sol. l. etiam. & de verb. obli. l. Iulianus. §. si. Item si res deterior est dolo dantis ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: ut ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. sed in bonæ fidei agitur ex primo cōtractu: ut ff. commol. 3. §. si redditā.

q Ex alia cā legatū: vt ff. man. l. si hæreditatem. non dotis promissione: ut ff. de act. & obli. l. ex promissione. Accur.

l q Agere, & etiam si sua postea esse definit: ut ff. de leg. 2. l. Mzuius. §. duobus.

m q Traditum, & iure: vt ff. de actio. & obli. l. omnes. & ff. de leg. j. l. si seruus legatus Stichum. Accur.

testamēto vnus consecutus sit. nam si ipsam rem habeat aduersus hæredē alterius agere non poterit cum ex causa lucratia, iam ipsam rem habeat. Si uero æstimationē illius rei consecutus prius fuerit: nihilominus ab hærede alterius ipsa rem consequi poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ea quoque res. Franc.

h q Viuo testatore. §. idē est, & si post mortem: ut inf. §. si cui.

i q Consequi potest. §. Not. caute ponit, consequi. nam pretium petere non potest sed rem, quæ tantum est in obligatione, secundum nos æstimatione tamen datur propter defectum: vt ff. de verbo. obli. l. si seruus. §. effectus. Sed contra nos est ff. de leg. 3. l. si res mihi. Resp. ibi propter defectum iuris petendi ex præsumpta uoluntate de functi rem legatam legatarius amittit: sed hic non ex uoluntate defuncti amittit emendo. Quidam tamen dicunt æstimationem esse in obligatione: vt ff. de condi. furt. l. in re furtiua. in prin. ibi, sed utrum in fi. Et nō. quatuor

casus quibus peto id quod habeo. Primus est, ubi res mihi data, potest auferri: vt ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. respō. b Item si habeo ex alia cā, quam debeam habere quia non video habere, cum pretium abisset vt hic. Item si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt ff. de sol. l. etiam. & de verb. obli. l. Iulianus. §. si. Item si res deterior est dolo dantis ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: ut ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. sed in bonæ fidei agitur ex primo cōtractu: ut ff. commol. 3. §. si redditā.

q Ex alia cā legatū: vt ff. man. l. si hæreditatem. non dotis promissione: ut ff. de act. & obli. l. ex promissione. Accur.

l q Agere, & etiam si sua postea esse definit: ut ff. de leg. 2. l. Mzuius. §. duobus.

m q Traditum, & iure: vt ff. de actio. & obli. l. omnes. & ff. de leg. j. l. si seruus legatus Stichum. Accur.

n q In eundem hominem. ff. e. j. l. si seruus. §. j. p. So. ibi per obliquum concurrunt, non directā: vt hic, arg. ff. de vul. subst. l. quæ liberis. §. si. o q Rem. §. i. spec. aliud si traditum: vt ff. de le. ij. l. Titia Seio. in prin. q Non posse. §. sed cur secus quando emit? Respon. quia nec rem habere videtur, cum pretiū ei abisset, & loco rei successissent: vt ff. de peti. hære. l. si & rem. & quod met. cau. l. videamus. & l. si ipsa.

q Hac ratione. §. licet supradictæ regulæ.

r q Ex duobus testamentis. §. scilicet duorū hominū. si enim vnus esset, primum per secundum corrigeretur: vt §. qui. mo. test. in fin. §. postea: vt ff. de leg. j. l. planè ubi. §. si eadem. vsque ad illum §. si coniunctim.

s q Agere non potest. j. vt ff. de leg. i. l. planè ubi. §. si eadem. vers. sed si duorum. contra: vt sequitur ex eodem testamento. Sol. illa intelligitur secundum huius §. distinctionem.

t q Agere potest. §. ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. j. contra. Sol. ibi testatoris, & hæredis testantis ex eadem persona. vt in auth. de iureiur. a. mo. in prin. col. 5. Vel ibi in secundo legato cōmodū representationis primi legatarij relictum videtur: ut j. c. §. ex contrario. quia non uidet legari bis in duobus testamentis, & ideo non habebit nisi semel.

q EA QUOQUE. q Domine, pono q aliquis legauit rem, quæ tpe conditi testamenti in rerū natura non erat, futura tē sperabatur: nunquid ualeat legatū? Et respon. q sic. ea enim res, quæ in rerū natura non est, si tamen futura speretur, rectè legari potest: uel si testator legauerit fructus, qui in fundo Semproniano nati erūt, uel si legauerit quod ab ancilla natum erit. nam in utroq; casu ualeat legatū. Et hæc dicuntur usq; ad illum §. si eadē res duobus. Fran. de Arc.

v q Ea quoque res. §. ff. de leg. j. l. quod in rerum. in prin. & de lega. 3. l. etiam. Accur.

factus fuerit dominus rei illius: tūc decet ab hirs nihil petere poterit: & hoc propter regulā iuris generalē, quæ cauet duas lucratias causas in eundem hominem, & in eandem rem non posse dire & cōcurrere. Et eadē ratione, si ex duorum testamentis eadē res alicui legatario debeat, multum refert utrum legatarius rem, an æstimationē ex

testamēto vnus consecutus sit. nam si ipsam rem habeat aduersus hæredē alterius agere non poterit cum ex causa lucratia, iam ipsam rem habeat. Si uero æstimationē illius rei consecutus prius fuerit: nihilominus ab hærede alterius ipsa rem consequi poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ea quoque res. Franc.

h q Viuo testatore. §. idē est, & si post mortem: ut inf. §. si cui.

i q Consequi potest. §. Not. caute ponit, consequi. nam pretium petere non potest sed rem, quæ tantum est in obligatione, secundum nos æstimatione tamen datur propter defectum: vt ff. de verbo. obli. l. si seruus. §. effectus. Sed contra nos est ff. de leg. 3. l. si res mihi. Resp. ibi propter defectum iuris petendi ex præsumpta uoluntate de functi rem legatam legatarius amittit: sed hic non ex uoluntate defuncti amittit emendo. Quidam tamen dicunt æstimationem esse in obligatione: vt ff. de condi. furt. l. in re furtiua. in prin. ibi, sed utrum in fi. Et nō. quatuor

casus quibus peto id quod habeo. Primus est, ubi res mihi data, potest auferri: vt ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. respō. b Item si habeo ex alia cā, quam debeam habere quia non video habere, cum pretium abisset vt hic. Item si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt ff. de sol. l. etiam. & de verb. obli. l. Iulianus. §. si. Item si res deterior est dolo dantis ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: ut ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. sed in bonæ fidei agitur ex primo cōtractu: ut ff. commol. 3. §. si redditā.

q Ex alia cā legatū: vt ff. man. l. si hæreditatem. non dotis promissione: ut ff. de act. & obli. l. ex promissione. Accur.

l q Agere, & etiam si sua postea esse definit: ut ff. de leg. 2. l. Mzuius. §. duobus.

m q Traditum, & iure: vt ff. de actio. & obli. l. omnes. & ff. de leg. j. l. si seruus legatus Stichum. Accur.

2 ^a Futura est. si aut nec fuit res, nec est in rerum natura, nec erit: ut chimera: vel fuit, sed non est: ut homo mortuus: non potest legari: ut J. de inuti. stipul. in prin. Si autem est dubium, an sit vel non sit in rerum natura: cauere hares de prosequendo, & restituendo: ut ff. de leg. j. l. seruo legato. §. si. Idem in seruo legato, qui fugerat ante testamentum: aliud in eo, qui fugerat post scilicet testamentum, qui scilicet est periculum legatarii, ut ff. eo. tit. l. cum seruus. & l. si seruus legatus. primo respon.

ADDITIO Dicendum est ordinatum per gl. in d. l. cum seruus. & ibi Bar. & doc. ff. de leg. primo. & per glo. in l. si quis seruo. ff. de lega. secundo. & adde quod no. gl. & doc. in l. quod legatur. ff. de iudi. Ang.

b ^a Natum erit. & tunc competit sibi ex actio. ut ff. de verb. oblig. l. interdum. j. respon.

§. SI EADEM & c.

CASVS Domine, quidam legauit eandem rem duobus. P. & M. ego quero quid iuris sit in isto casu? Ad hoc respon. Amice, si duobus eadem res legata sit: si diuisim, vel coniunctim legetur, si ambo peruenierint ad legatum diuiditur inter eos legatum. Si autem alter eorum per modum repudiandi deficiat, ut quia legatum peruenit in casum caduci, ut puta quia legatarius decessit uiuo testatore, uel si quolibet alio modo deficiat, ueluti per mortem ciuilem: tunc omnibus his casibus, totum legatum ad legatarium iure accrescendi pertinet. Sed domine, id uideo quid iuris est quoad eandem rem legata duobus, siue coniunctim, siue diuisim, pro deo dicatis mihi, quando quis censetur legare coniunctim, & quando diuisim? Ad hoc respon. quod coniunctim uidetur quis legare in hunc modum: ueluti si quis dicat, Titio & Seio hominem Stichum do lego. Sed diuisim uidetur quis ita legare: ueluti si dicat, Titio Stichum do lego. Seio Stichum do lego. nam in hoc casu et si expresserit eundem nominem, scilicet dicendo sic: Stichum do lego: nihilominus eum diuisim legare intelligitur. Et hoc usque ad illum §. si cui fundus. Fran. de Aretio.

c ^a Duobus. Quid si dicat illi aut illi lego? Respon. duo rei stipulandi esse videntur: ut ff. de leg. 2. l. si Titio aut Seio. Accur.

d ^a Coniunctim. §. per copulatiuam coniunctionem: ut ff. de hære. insti. l. si ita quis hæredes.

e ^a Diuisim. §. i. separatim: ut J. proxi. §.

f ^a Scinditur. §. uiriliter: nisi simul duo coniuncti essent qui locum unius obtinent. ut ff. de hære. insti. l. Titius. & l. interdum. in prin. Accur.

g ^a Viuo testatore. §. nam si testatore mortuo legatarius decessit: ad hæredem suum legatum transmittit: ut C. de cadu. tol. §. cum igitur.

h ^a Decessit. §. post testamentum tamen: ut differat a sequenti.

i ^a Defecerit. §. legatarius: ut per mortem ciuilem. Vel dic legatum, quod tribus casibus deficit, & accrescit legatario præter duos qui ponuntur hic. Primus si non est collegatarius in rerum natura tempore testamenti: ut C. de cad. tol. §. j. in prin. Secundus, si mihi, & posthumus legatur, qui obortietur postea: ut ff. eo. primo. l. si duobus. §. si. Tertius si mihi, & huiusmodi legatur: ut ff. eo. j. l. planè ubi. §. si duobus. & sic sunt quinque casus. Contra sunt tres casus, quibus deficit legatum: sed collegatario non accrescit. Primus, si mihi, & seruo suo legatur: ut ff. eo. j. l. planè ubi. §. si coniunctim. Secundus, si mihi, & tibi res tua legatur: ut ff. eo. 1. l. huiusmodi. §. si Titio. Tertius, si mihi, & non capaci legatur. ut ff. de leg. 2. l. si Titio.

k ^a Coniunctim. §. re & verbis: ut ff. de legatis. 3. l. re coniuncti.

l ^a Diuisim. §. re & verbis tantum. nam re sunt coniuncti.

m ^a Do lego. §. sed non dādo Seio adimit Titio: ut ff. de pup. substi. l. si quis eum. & de adimen. leg. l. iij. in prin. & l. si cui? Respon. sic, si probatur testatorem hoc scilicet adimere Titio, & dare Seio voluisse: non aliās: ut ff. eo. j. l. si pluribus. §. j.

n ^a Diuisim. §. scilicet verbis tantum, re tñ coniuncti sunt: ut ff. de leg. 3. l. re coniuncti. Sunt & alii re, & verbis diuisim: ut si ita dicam lego Titio dimidiam serui Sempronio lego dimidiam eiusdem serui: ut ff. od. 2. l. & procula. Nec obstat in eod. titu. de legat. 2. l. Mzuij. in prin. quia illa intelligitur quando vnā dimidiam vtrique legauit. Et in istis non habet locum accessio, id est ius accrescendi: ut dicta l. & proculo. Sunt etiā re diuisim, sed verbis coniuncti: ut si dico, lego tibi, & Sempronio pro æquis portionibus. Sunt & alii re, & verbis coniuncti: ut supra proxime. Et coniuncti vtroque modo, præferuntur diuisim utroque, vel altero tantum modo coniunctis. Coniuncti vero

vno modo tantum, simul admittuntur, scilicet re tantum. Coniuncti verbis tantum, diuisim re, & verbis præferuntur: ut ff. de hæredib. insti. l. si ita quis hæredes. & ff. de legatis tertio l. re coniuncti. §. penultimo. & §. finali.

ADDITIO Similem gl. habes in l. j. §. fin. ff. de usufructu. accresc.

§. SI CUI RVN.

DVS. CASVS.

Domine, quidam legauit Petro fundum alienum: postea legatarius, scilicet P. proprietatem eiusdem fundi emit, uel ex alia causa onerosa, deducto usufructu acquirit: procedente tempore usufructus eiusdem fundi peruenit ad P. per mortem, uel per capitis diminutionem usufructuarius: uel ex alia causa lucratua, usufructu finit, & ad proprietatem reuertitur: & ita legatarius fundum in plena proprietate habuit. modo P. nihilominus agit ex testamento contra hæredem, & petit totum fundum in plena proprietate. Et a pro modo quero vtrum P. legatarius recte agere videatur? Et respon. co. pedes quod sic. Nam si fundus de lecto i. alienus legatus fuerit, detraho, se & postea legatarius emittit proprietatem eiusdem fundi deducto usufructu: licet postea usufructus ad legatarium ex causa lucratua peruenit: tamen ad fundum nihilominus actione ex testamento recte agere poterit: & ita Iulianus ait. Contrarium tamen uidebatur. nam si legatarius petat fundum in plena proprietate: quæ proprietatem constat ex duobus: videlicet ex nuda proprietate, & usufructu: & si legatarius ex causa lucratua habuit usufructum, uideatur quod fundum in plena proprietate petere non possit. Ad istam tacitam objectionem quæ fieri posset: respondit Iulianus in litera, dicens: quod hæc obiectio non obstat: quia usufructus in petitione tali, uidelicet quæ sit per actionem ex testamento, non obtinet partem dominij, sed dicitur seruutis: & ideo petendo fundum in plena proprietate, non uidetur petere illam partem rei, quæ sibi obuenerat ex causa lucratua, s. usufructu. & hoc est verum de rigore iuris: sed de æquitate ait Iulianus officio iudicis contineri, ut ælimatione usufructu deducta hæredem ad ælimationem nudæ proprietatis debeat condemnare. & hæc dicuntur usque ad illum §. sed & si rem.

o Emerit. §. legatarius.

p Peruenit. §. scilicet morte usufructuarii, uel capitis diminutione, uel simili causa, lucratua tamen: ut §. de usufructu. §. huius. & sic factus est causalis.

q ^a Et fundum. §. proprietatem plenam. de iudicis tamē officio aliter sicut infra sequitur.

r ^a Petere. §. hic repetere quod diximus supra eodem. §. si res. Accur.

s ^a Quia usufructus. Idem fundum peti, & sic in plena proprietate. Sed opponitur: plena proprietatem constat ex duobus, scilicet ex nuda proprietate, & usufructu: & iam habet partem, id est, usufructum ex causa lucratua: quomodo ergo petitur fundus in plena proprietate? Rñ. usufructus hoc casu, cum fundus petitur in plena proprietate non obtinet partem dominij sed vicem seruutis prædialis: quod non est pars rei, cum non possit esse sine re: & ideo non uidetur peti ea pars rei, quæ obuenit ex causa lucratua, s. usufructus. & hoc de rigore, sed contra de æquitate, ut subiicit.

t ^a In petitione. §. scilicet tali, id est, prædicta fundi per actionem ex testamento. alius in multis locum dominij habet: ut ff. de dāno infecti. l. qui bona. §. & superfluum. & ff. de bonis auctoritate iudicis possiden. l. in venditione. in prin. & ff. fam. l. c. fund. l. & puto. §. iij. & ff. de usufructu. l. iij. & v.

ADDITIO Dicendum non est pars dominij prædialis, seu subiectiua, ut posita specie ponatur genus: sed est pars integralis: quia fructus iuncti cum proprietate faciunt plenum dominium: ut per gl. in l. recte dicimus. ff. de verb. sign. Ang.

v ^a Seruitutis. §. realis.

x ^a Deducto usufructu. Idem est, ælimatione usufructus: quem scilicet usufructum ex causa lucratua habet: & ideo non debet plus habere ut sup. eo. §. si res.

y ^a ælimationem. §. proprietatis.

z ^a Præstari. §. ab hærede suo.

§. SED S. Domine, quidam legauit P. fundum ipsius P. modo quero a vobis vtrum valeat? & respon. l. quod non

Nam

Legatario

rum quidā

sunt pñr-

cti re m,

alij uerbis,

tantū, alij

re & uer-

bis, alij p-

fusdificū.

† i. detra-

cto, a pro-

prietate f.

legatarius recte agere:

Plau. dedu-

videatur? Et respon.

co. pedes

quod sic. Nam si fundus

de lecto i.

alienus legatus fuerit,

detraho, se

& postea legatarius eme-

rit proprietatem eiusdem

fundi deducto usufructu:

licet postea usufructus ad legatarium ex causa

lucratua peruenit: tamen ad fundum nihilominus actione ex testa-

mento recte agere poterit: & ita Iulianus ait. Contrarium tamen ui-

deatur. nam si legatarius petat fundum in plena proprietate: quæ pro-

prietatem constat ex duobus: videlicet ex nuda proprietate, & usufructu:

& si legatarius ex causa lucratua habuit usufructum, uideatur quod fundum in

plena proprietate petere non possit. Ad istam tacitam ob-

jectionem quæ fieri posset: respondit Iulianus in litera, dicens: quod hæc

obiectio non obstat: quia usufructus in petitione tali, uidelicet quæ sit

per actionem ex testamento, non obtinet partem dominij, sed dicitur ser-

uitutis: & ideo petendo fundum in plena proprietate, non uidetur petere

illam partem rei, quæ sibi obuenerat ex causa lucratua, s. usufructu. & hoc est

verum de rigore iuris: sed de æquitate ait Iulianus officio iudicis contineri,

ut ælimatione usufructu deducta hæredem ad ælimationem nudæ pro-

prietatis debeat condemnare. & hæc dicuntur usque ad illum §. sed & si rem.

o Emerit. §. legatarius.

p Peruenit. §. scilicet morte usufructuarii, uel capitis diminutione,

uel simili causa, lucratua tamen: ut §. de usufructu. §. huius. & sic factus

est causalis.

q ^a Et fundum. §. proprietatem plenam. de iudicis tamē officio aliter sicut infra sequitur.

r ^a Petere. §. hic repetere quod diximus supra eodem. §. si res. Accur.

s ^a Quia usufructus. Idem fundum peti, & sic in plena proprietate. Sed opponitur: plena proprietatem constat ex duobus, scilicet ex nuda

proprietate, & usufructu: & iam habet partem, id est, usufructum ex causa lucratua: quomodo ergo petitur fundus in plena proprietate?

Rñ. usufructus hoc casu, cum fundus petitur in plena proprietate non obtinet partem dominij sed vicem seruutis prædialis: quod non est pars rei, cum non possit esse sine re: & ideo non uidetur peti ea pars rei, quæ obuenit ex causa lucratua, s. usufructus. & hoc de rigore, sed contra de æquitate, ut subiicit.

t ^a In petitione. §. scilicet tali, id est, prædicta fundi per actionem ex testamento. alius in multis locum dominij habet: ut ff. de dāno infecti. l. qui bona. §. & superfluum. & ff. de bonis auctoritate iudicis possiden. l. in venditione. in prin. & ff. fam. l. c. fund. l. & puto. §. iij. & ff. de usufructu. l. iij. & v.

ADDITIO Dicendum non est pars dominij prædialis, seu subiectiua, ut posita specie ponatur genus: sed est pars integralis: quia fructus iuncti cum proprietate faciunt plenum dominium: ut per gl. in l. recte dicimus. ff. de verb. sign. Ang.

v ^a Seruitutis. §. realis.

x ^a Deducto usufructu. Idem est, ælimatione usufructus: quem scilicet usufructum ex causa lucratua habet: & ideo non debet plus habere ut sup. eo. §. si res.

y ^a ælimationem. §. proprietatis.

z ^a Præstari. §. ab hærede suo.

§. SED S. Domine, quidam legauit P. fundum ipsius P. modo quero a vobis vtrum valeat? & respon. l. quod non

Nam

Legatum
quinq; ca-
sibus defi-
cit, & lega-
tario accre-
scit.

Legatū in
tribus cas-
ibus deficit
nec legata-
rio accre-
scit.

Pura qā
hoc expres-
sit: vel sub
commemo-
ratione pri-
mi legauit
secundo: ut
fundū quē
legauit Ti-
tio, lego Se-
pronio aut
hoc fecit
ex interval-
lo, fm Ioā.
Fab.

Nam licet suprà dictum sit alienā rem legari posse: si tamen aliquis re propriā ipsius legatarij ei legauerit, inutile est legatū. & hoc ideo, quia illud quod propriū est ipsius legatarij, amplius eius fieri non pōt. & in hoc casu iterum inutile est legatū, & nullius est mōmēti: quia nec ipsa res, nec ipsa æstimatio debetur. Sed po. Quidam testator rem suā propriā credens esse alienam rem, quasi alienam legauit. P. ego quzro vtrum valeat? Respond. Iustinia. quōd sic, dicens ita: Si quis rem suam quasi alienam legauit, ipse hoc casu, hoc adu-

uerit, inutile est legatū: 2 quia quod propriū est ipsius, amplius eius fieri non potest. ^b ¶ Et licet alienauerit eam, nō debetur nec ipsa res, nec æstimatio eius.

uerit, inutile est legatum: ^a quia
quod propriū est ipsius, amplius
eius fieri non potest. ^b Et licet
alienauerit ^c eam, nō debetur nec
ipsa res, nec æstimatio eius.

¶ Valet legatum rei testantis, licet testa-
tor putaverit alienam.

¶ Si quis rem suam quasi ^d alienam legauerit, ualeat legatū. Nam plus ualeat quod in ueritate est, quàm quod in opinione. ^e Sed & si legatarij esse putauerit, † ualere constat: quia exitum ^t uoluntas defuncti habere potest.

¶ *Alienatione rei legata a testatore facta non amittitur legatum, nisi probetur animus adimendi. Are.*

¶ Si rem suam legauerit testator, posteaq; eam alienauerit, & Cel-
sus putat, si non ad imēdi^h animo
vendidit, nihilominus deberi. ¹
idēq; ^k diui Seuerus, & Antoni-
nus rescripserunt. ¶ Iidem ^l re-
scripserunt eum, qui post testa-
mentum factum prædia, quæ le-
gata erant, pignori dedit, ^made-
misse legatū non videri, ⁿ& ideo
legatarium cum hærede eius age

n q Non videri. ^b *znifi sub dicta distinctione, id est, an habuit animū adimendi, vel nō. Veldic nullo modo: vt hic, & C. eo. l. qui poit, & hzc quia primo valuit relitū. aliās contra: vt C. de dona. inter vir. & vx. l. si maritus. ij. & ff. de dona. inter uirum & uxo. l. cum hic status. §. si maritus. & ibi in glo. j.*

re posse, vt prædia à creditore
 auantur. ¶ Si verò o quis p par-
 tem rei legatæ alienauerit, pars,
 quæ non est alienata, omnino ¶
 debetur. pars autem alienata ita
 debetur, si non adimendi animo
 alienata sit.

¶ Legatum liberationis ualet, & potest fieri perpetuum, & ad tempus. Eontrā non ualet legatum factum a debitore suo creditori, nisi afferat sibi aliquam utilitatem. Ange.

¶ Si quis debitori suo liberationem legauerit, ^q legatum vtile est: & neque ab ipso debitore, neque ab hærede eius potest hæres petere: neque ab alio, qui hæredis loco sit: sed & potest a debitore conueniri, ut liberet eum.

¶ Potest etiam quis uel ad tempus iubere, ne hæres petat.

¶ Ex contrario, si debitor ⁊ credi-
tori suo, ⁊ quod debet, legaue-
rit, inutile est legatum, si nihil
plus est in legato, quàm in de-
bito: quia nihil amplius ^b per le-
gatum habet. Quòd si in diem,

debet purē creditori suo, eidem legauit, inuile est legatū. & hoc est
verū, si nihil plus est in legato, quā in debite, quia in hoc casu legari
rū nullū utilitatē ex huiusmodi legato habuitur est. & hoc est verū,
q̄ purē debitor legauit, sed si debitor, quod in diem, nei sui, conditione
ne debet creditori suo, purē legauit eidē: in hoc casu utile est legatū,
videlicet propter modū repræsentationis: quia illud quod p̄mō erat
in diem. uel sub p̄dictione debitorū per legatū mortuo testatore purifica-
tum est. Sed quid si vuo testatore dies venerit, uel p̄dictio extiterit: nun
quid euanescit legatū? & certē videbat q̄ sic, cum debitum per aduē-
tum diei uel conditionis iam sit effectū purum. & ita nihil amplius est
in legato, quā in debito. Papinianus tamē in hoc casu scripsit nihilo-
minus ualere legatū: & hoc ideo quia ab initio tenuit. & certē finia
Papiniani est uera. Non enim placuit nobis sententia quorundā existi-
mantū in hoc casu extinctū esse legatū, quia in eā causam peruenit
qua incipere non potest. Et hæc dicunt uisq; ad illū §. sed si uxori. Ca-
sus qui sequunt, planissimi sunt usq; ad illū §. si peculii. Fran. de Are.
q̄ Liberationem legauit, q̄quod tribus modis fit. Primus, p̄tū nō
lo, uel, quod debet relinquere, uel actionē remittere. & hic liberandus est
legatarius ab omni debito: ut hic, & ff. de libe. leg. l. si quis rationes. &
l. Aurelio. j. rñ. Secundus est si negotium testatoris gessisset, & testator
dixerit, rationes reddere nolo, & hic ab omni liberatur, nisi ab eo qđ
penes eum sit, & ab eo quod dolo fecit: ut ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. hñ.
cum suis concor. ^c ut in gl. si. ibidem. Tertius si damauit hæredem ne
exerceat actiones, quo casu si bonā causam habet testator, litis euētus,
& sumptus ab aduersario facti legati uidentur: ut ff. de libe. leg. l. petitor.
si malam causam, nihil uidetur t̄ legare: ut in eadem l.

ADDITION. Similem glo. habes in l. Aurelio. ff. de lib. leg.
r. ¶ Vtile est. licet res sua sibi legari videat: ut ff. de lib. leg. l. j. j. rñ. &
est hoc verum, nisi testator vivo exactio fiat: vt j. eo. tit. §. tam autem.
& ff. eo. §. l. fideicommissa. §. si rem. Accur.

¶ Hæres. 3. uel hæres hæredis: ut ff. de lib. leg. l. ij. in fi.
 ¶ Petere. Jcùm effectu propter exceptionem: ut ff. de lib. leg. l. iij. §. nunc de effectu.
 ¶ Hæredis loco sit. 3. sicut est bonorū possessor, & fidei cōmissarius

uniuersalis: ut J. de bo. pos. §. quos aut. & de fideicōmif. hz. §. restituta.
x ¶ Vt liberet § per acceptilationem, si solus est debitor, si habet cor-
reum socium, idē: alias correus siue socius pacto est liberatus: ut ff. de
lib. leg. l. iiii. §. nunc de effectu, in fi.

z. Si debitor. § fecus si alius: quia interest creditoris plures reos habere. ff. de lib. leg. l. si quis decedens. §. si alijs incipit, Iulianus.

b Nisi pro
tanta pecu
nia esset pi
gnorata q̄
nō sit ueri
simile eam
redimi: ut
l qui habe
bat. ff. de le
ga. 3. Ang.
† omni mo
do.

† autem.

c Tenēb
tamen pu
rē, uel in
grosso ra
tiones red
dere, omis
sa scrupu
losa inqui
sitōe. uel
si seruus ne
ritus. f. de
legai.

Quia si
non ualeat
principa-
le, nec ac-
cessorium.
Aeg. Petr.

† Concor.
cū hoc §.
tex.in c.in-
ter dile-
ctos . ante
fi. cum glo.
super uerb.
quod meū
est extra de
fi.instru.

† Aliàs. pu
tauit.

3 H2C re-
 spōsio non
 est bona
 q̄a quantū
 ad conuale
 sciētiā le
 gati nihī
 refert an u
 no testato
 re rem fib
 legatā pro
 pitiam alie
 nauerit: an
 vero pos
 eius morte
 ut l cetera
 § ff. de le
 g2.

statim rei legatę dominiū, & hypothecariam aliarum rerū defuncti Rñ. non: vt ff. de leg. 3. l. 3. §. si rem. ^a quia plus tatum quatuor modi dicit: vt ff. de act. §. plus aut. & iste modus non est aliquis de his. Accur. ^a ^b ^c ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} tm ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw}

^a ^b ^c ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{sx} ^{sy} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd

rerum mixtura. § j. & ff. de rei ven. l. in rem actio. §. at in ius.

¶ Cedere. § sed columna vel tignum domus legari pure non potest: ut ff. de leg. j. l. cetera. ne vrbis deformatur. Accur.

¶ SI PECULIUM. ¶ CASVS. Quidam in testamento suo legauit peculium, & viuo testatore auctum est: vel forte diminutum est. mo-

do quæro cuius lucro, uel periculo huiusmodi augmentatio, & diminutio peculij est? Ad hoc resp. Iustin. generaliter, quod si peculium legatum fuerit, quicquid viuente testatore peculio accesserit uel decesserit, si ne dubio legatarij damno, uel lucro cedit. & in hoc casu si augeatur, uel diminuitur peculium viuentis testatore, non refert utrum legetur seruo proprio cum libertate, an alicui extraneo. secus tamē si augeatur peculium post mortē testatoris ante aditam hereditatē. nam si seruus hereditarius alicui acqui-

suerit, uel alio modo peculium legatum augmentum susceperit: Iulianus ait, quod si ipse seruo manumisso peculium legatum fuerit, quicquid ante aditam hereditatem peculio accesserit, ipsi seruo, legatario cedit: sed secus est si peculium extraneo fuerit legatum. in per-

so in enim legatarij dies legati a morte testatoris in peculio legato cedit. & hoc est verum, nisi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculium. In hoc enim casu augmentum ex rebus peculiaribus procedēs legato cedere debet. & hæc dicuntur vsque ad illum §. peculium autem.

¶ Legatum fuerit. § seruo vel extraneo. c. ¶ Peculio. § nam & futurum peculium legari potest: ut ff. de pecu. leg. l. ei quoque. & facit ad hoc sup. proxi. §.

¶ Legatario. § eidemque manumisso. Accur. ¶ Cedere. § no. tria tempora, ante mortē testatoris, & post ante aditam hereditatem: item & post. In primo tempore, scilicet quo inuenit cessisse dies legati, omnes legatarij sunt pares. nam quicquid eo tempore acquirat seruus talis, ei cui hoc peculium est legatum, acquirit: siue ipsi seruo, siue alij extraneo sit relictum: quia non cedunt legata. similiter in tertio, scilicet sunt pares. In secundo distinguitur extraneus a seruo: ut hic. Nam quod legatum cedit extraneo a morte, hoc seruo ab adita hereditate, quia nec libertas sibi prius debetur. C. de cad. tol. §. cum igitur. & §. in nouissimo. Nam pura legata, vel in diem certā relicta, a morte cedunt: nisi in sex casibus, ubi ab adita hereditate: ut C. de cad. tol. §. cū igitur. & §. in nouissimo. & ff. qñ dies leg. ce. l. ij. a inter quos legatum seruo manumisso relictum, est vnum, ut hic. Conditionalia, uel in diē certum relicta, ex die vel ex pditione existente cedunt, id est transmittuntur ad hæredes. nam ante conditionem, uel diem uenientem si de-

cedit legatarius nō transmittuntur: ut C. de cad. tol. §. si autē. nisi in trib. casibus. Primus ff. de pdi. & demon. l. cōditiones. Secundus ff. eo. j. l. ij. Tertius ff. qñ dies leg. ce. l. si cum pñitione. Item verbum cedere, duas habet significationes, id est incipere debere: ut ff. de ver. sign. l. cedere. Itē cedere quantum ad transmissionem: ut accipitur. C. de cadu. tol. per totum. & in utraque potest hic accipi.

¶ Quia. § bona est ratio. si enim prius cederet, idem esset qñ in extraneo. Est & alia ratio: ut ff. de pecu. leg. l. denique. §. fin. ubi dñr quod uerisimile est eū omne augmentum ad ipsū pertinere uoluisse, cui &c.

¶ Auctum fuerit. § scilicet peculium. ¶ PECULIUM AVTEM. ¶ CASVS. Quidam condidit testamentum, & in testamento suo Stichum qui ualde pingue habuit pecu-

lium, legauit libertatem, nulla mentione facta de peculio. modō quæro, utrum legando libertatem uideatur legasse peculium? Et respō. quod non. Nam peculium nisi expressē fuerit legatum, seruo manumisso nō debetur. & hoc uerum est in ultima uoluntate: secus tamē est inter uiuos: quia si manumiserit, vñ ei donasse peculium, nisi illud expressē ademerit. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Sed po. Quidā legauit seruo suo peculium, iste seruus, idemque legatarius multa de pe-

ædium vnum corpus est ex cohærentibus lapidibus. ¶ Aedibus denique legatis, columnas, & marmora, quæ post testamentum factum adiecta sunt, legato dicimus cedere. a. ¶

¶ Augmentum, uel diminutio peculij legati, uiuo testatore, ad legatarium spectat: sed si post mortem, ante aditam hereditatem, cedit legato, si est legatum ipsi seruo: secus si extraneo.

¶ Si peculium legatum fuerit, sine dubio quicquid peculio accessit, uel decedit, uiuo testatore, legatarij lucro, uel damno est. Quod si post mortem testatoris, ante aditam hereditatē, alicui seruus acq-

uiserit, Iulianus ait, si quidem ipsi manumisso peculium legatum fuerit, omne, quod ante aditam hereditatem acquisitum est, legatario cedere, quia huiusmodi legati dies ab adita hereditate cedit. ¶ sed si extraneo peculium legatum fuerit, non cedere ea legato, nisi ex rebus peculiaribus auctum fuerit.

¶ Peculij serui nō intelligit esse legatum, cui testator reliquit libertatē in ultima uoluntate: secus, si inter uiuos fuit manumissus. Aret. Item qñ relinquuntur peculium seruo, nō intelligitur relicta actio, ut agat contra dñm ad repetendā pecuniam, quam ab eo repetere pōt rōne peculij. Itē illi cui est relicta libertas, si reddiderit ra-

tionem, uidetur esse relictum peculium. ¶ Peculium autem, nisi legatum fuerit, manumisso non debetur, quamuis, si uiuus manumiserit, sufficit si non adimatur. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. ¶ Idem rescripserunt, peculio legato, non uideri id relictum, ut petitionem habeat pecuniam, quā in rationes dominicas impenderit. ¶ Idē rescripserunt peculium uideri legatum, cum rationibus redditus, liber esse iussus est, & ex eo reliqua inferre.

¶ Intra incorporalia possunt legari. Aret. ¶ Tam autem corporales res legari possunt, quam incorporales: & ideo quod defuncto debetur, potest alicui legari, ut actiones suas hæres legatario præstet, nisi exegerit uiuus testator pecuniam. nam hoc casu legatum extinguitur. ¶

¶ Falsa legari possunt. ¶ Sed & tale legatum ualet, Damnas esto hæres meus domū illius reficere, uel illum ære alieno liberare.

¶ Legati in genere, & electio est legatarij. Aret. ¶ Si t generaliter seruo, uel res alia legetur, electio legatarij est, nisi aliud testator dixerit.

¶ & ex ipso peculio reliqua inferre. & hæc dicuntur vsque ad illū §. tam autem corporales res. Ceteri casus qui sequuntur in parte ista, planissimi sunt vsque ad §. illum. legari autem.

¶ Peculio legato. §. si seruo. & etiam libertas fuit legata. aliud si extraneo: ut ff. de pecu. legato. l. 6. §. si. & l. si Stichus. Accur.

¶ Petitionem. §. nisi testator fuerit huius cōsuetudinis, ut redderet seruo quæ sibi debebat: ut ff. de pecu. leg. l. dominus Stichus. §. j. in fin. ¶ Cum rationibus. §. quasi diceret, si relinquo seruo libertatem rationibus ab eo redditus, coipso & peculium legare sibi uideor. aliud eōtra si libertatem relinquo, & rationes reddere: uero quia non vi legata peculium: ut ff. de leg. j. l. si seruus uetus. in fin. Rationes autem reddere dicitur, quando amoto dolo & fraude reddit: ut ff. de fideicō. lib. l. Thais. §. Stichus.

¶ AD D I T I O. Et sic nota q remissio redditionis rationum non cōprehendit reliqua, nec dolum seu latam culpam: sed scrupulosam tū inquisitionem. quod facit ad quæstionem de eo, cui concessum est liberum arbitrium, ita quod non possit syndicari secundum Ang. hic. ¶ Reliqua. §. aliās reliquas. id est alia quæ erant reddenda, reddere: cū iam quedam reddiderat, uel etiam si nihil: ut ff. de ver. sign. l. ceterorum.

¶ Inferre. §. repetere, iussus est. ¶ Incorporales. §. id est actiones, & seruitutes: ut §. de rebus corpo. & incorpo. & ff. de leg. j. l. j. & l. cetera. in prin.

¶ Præter §. sine celsione tamē utiles habet legatarij: ut C. eo. lex legato. Accur. ¶ AD D I T I O. Nisi res sit litigiosa, uel lis cōcepta. l. quicunque. & auth. nunc si hæres. C. de litig. fm Ang. Et nō. q. quamuis directam personalem exercere non possit, nisi cedatur: poterit tñ exercere directam realem, quæ quia non oñsibus affixa est, transfert in eū directā via. l. siue. §. si. cum l. seq. ff. de condi. fur. Ang.

¶ Nisi exegerit. §. nā si exegerit, semper in dubio præsumo uoluisse legatum extingui: ut ff. de adimen. leg. l. penul. §. fin. & de lib. leg. l. non scilium autem. §. liberatio. nisi probetur prius, uel quia d. debitor ultro obtulit eo non petente: uel quia exactam pro legatario deposuit: ut ff. de leg. iij. l. fideicommissa. §. si rem.

¶ Aere alieno liberare. §. nam utilitatem habet. ¶ Res alia. §. ut equus.

¶ Electio legatarij. §. Et a principio, & ex postfacto, secundum B. ut hic.

culio impendit in rationes domini: & ita dñs factus est debitor peculiaris. Modō quæro, utrum seruus mortuo testatore ab hærede domini petere possit illud quod in rationes domini impenderit? Et respō. q. non. nam iidem principes, scilicet Seuerus, & Antoninus, in hoc casu rescripserunt, peculio legato nō uideri id relictum seruo, ut petitionē habeat pecuniam, quam in rationes dominicas impendit. & hæc dicuntur vsque ad illum §. iidem rescripserunt.

¶ Peculium. §. sic C. de pecu. eius q. l. me. l. j. ¶ Quamuis. §. cur tā variet Respon. quia secūdo casu, scilicet quando inter uiuos operas eius manumissor erat habitu-

rus. vnde conuersa donatio præsumitur, secundum Ioan. ut ff. mand. l. si uero non §. item Pa. pi. h. uel secundum P. propter præoccupationem mortis: quia præsumitur auferre, si potuisset: ut in auth. de tri. & se. §. illud quoq. ibi, prætumultu mortis angustatus &c. & C. qui test. fac. pos. l. hæc consilium ma. §. ar. cum.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

¶ IDEM RE SCRIPTUM. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his uerbis: Volo quod seruus meus redditus rationibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri. modō quæro, utrum testator his uerbis uideatur legasse peculium? Et respō. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium uideri legatum, quū rationibus redditus seruus liber esse iussus est.

B. ut hic, & ff. de leg. j. l. si seruis legatus. §. cum homo. Sed Ro. à principio dabat electionē hāredi. sed ex p̄sumācia transferebat in legatariū. arg. ff. de serui. l. si cui. & C. de sol. l. j. lo. distinguit aut in genere generalissimo, uel subalterno: ut si substantia, uel corpus, uel animal legatur. quo casu non ualeat: cum festuca, uel muscam dando liberetur. uel in eo genere, quod diale-

a Quia nō est uerisimi le testatorē uoluisse id legare, qđ non fuisse in spē concessus. sed ubi electio est hāredis uel de bitoris, poterit dari uilius: dum tñ non sit omnino in uile, qđ potuit testor uel creditore cogitare, qđ daret uilius. lo. Fab.

¶ Dns. uenerit. ¶ Perueniat.

b Et hoc uerū qđ dū biū oritur super iure: nō c. a lege decidit: & discordant in iudiciū sui. alias si ad p̄iudiciū dē p̄pellit ad p̄cordiā aliquando; p̄ciat: & aliqñ causa tiuē. dubiū aut sup fa-cto proba-tione diri-mitur: uel actor. C. de pbat. Ang.

¶ Legatū optionis hodie transmittit ad hāredem, si legatarius decessat antequam optet. & pluribus debentibus eligere, discordantibus, forte dirimitur. Are.

¶ Optionis legatū, id est, ubi testator ex seruis suis, uel alijs rebus optare legatariū iusserat: habebat olim in se cōditionem: & ideo nisi ipse legatarius uiuus optasset, ad hāredem legatum nō transmittēbat. Sed ex constitutione nostra, & hoc in meliōre statu reformatum est: & data est licentia hāredi legatarij optare seruum, licet uiuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nostra cōstitutione additum est, siue plures legatarij extiterint, quibus optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo: siue vnus legatarij plures hāredes sint, & inter se circa optandum dissentiant, alio aliud corpus eligere cupiēte: ne pereat legatum, (quod plerique prudentū contra beneuolentiā introducebant) fortunam esse huius optionis iudicem, & sorte hoc esse dirimendum: ut ad quem fors t̄puenerit, t̄ illius sentētia in optione p̄cellat.

¶ Illi possunt ex titulo legati capere, qui possunt hāredes institui. Are.

¶ Legari aut illis solū potest, cum quibus testamēti factio est,

¶ Neque paganus, neque miles poterant olim incertae personae relinquere. & qđ dicitur p̄sona incerta, de clarat p̄ duo exēpla.

¶ Incertis uerō personis neq; le-

& hoc ideo, quia placebat seruos nominatim liberos fieri. Sed licet dixerim tibi incertis personis legari antiquitus non posse: sub certa tñ demonstratione, id est, ex certis personis, incertae personae, etiā olim rectē legabatur: ueluti, si quis ita dicat: Ex cognatis tuis, qui nūc sunt, quicumque filiam meam in uxorem duxerit, hāres meus, illi fundum

gata, neq; fideicommissa olim relinquere cōcessum erat. Nam ne miles quidē incertae personae poterat relinquere: ut diuus Hadrianus rescriptit. Incerta autem persona uidebatur, quā incerta opinione animo suo testator subijciebat: ueluti si quis ita dicat, Quicumque filio meo filiam suam in matrimonio dederit, ei hāres meus illum fundum dato. Illud quoque quod ijs relinquebatur, qui post testamentum scriptum primi consules designati essent, t̄que in certa personae legari uidebatur. Et denique multae aliae huiusmodi species sunt.

¶ Olim legatum etiam libertatis, quae est multū fauorabilis, incertae personae factū, erat inualidum.

¶ Libertas quoque incertae personae non uidebatur posse dari: quia placebat nominatim seruos liberari.

¶ Incertae personae ex certis personis etiā olim legari poterat.

¶ Sub certa uerō demonstratio ne, id est, ex certis personis, incertae personae rectē legabatur: ueluti, Ex cognatis meis, qui nūc sunt si quis filiā meā uxorem duxerit, ei hāres meus illam rem dato.

¶ Licet legata incertis personis facta, olim essent inualida: si tamen per errorem soluta fuerant, repeti non poterant. Are.

¶ Incertis autē personis legata, uel fideicommissa relicta, & per errorem soluta repeti nō posse, sacris cōstitutionibus cautū erat. t̄

60 ADDITIO. Sed hoc hodie cessat propter dictū Apostoli, quia omnes poenae propter festinationem, intra tempus luctus sunt sublatae: nō autem propter transitum ad secunda uota. Ang.

1 ¶ Concessum erat, hodie contra etiam ante legem Graecam inferiorem, in pauperibus: ut C. de epis. & cler. l. id quod.

ADDITION. Tu dic, quod aut incertitudo est in persona legantis: & ualeat legatum, quia hāredi: onus iniunctum intelligit: aut in persona legatarij: & tunc aut certificanda est ex futuro euentu: aut nō. Primo casu ualeat: et si erat incerta de incertis: ut l. si quis ita scripserit. ff. de rebus dubijs. Secundo casu ualeat si per legem certificatur: ut l. id quod. C. de epis. & clericis. sed de hoc uide Angelum.

70 m ¶ Nam nec miles. §. cuius scilicet militis uoluntas seruatur pro lege alias: ut C. de testa. mili. l. j.

n ¶ Designati essent. ¶ In calen. Ianuarij fortiebantur, i. incipiebant honores administrare: & ante per tres menses designabatur: ut ff. de p̄di. & demon. l. Publius. & C. de magi. mu. l. j.

o ¶ Posse dari. ¶ ut si dicat ita: Illum liberum esse uolo, qui Capitolium primus ascenderit. uel simile fecerit: ut sup̄a proxi. §. incertis. Vel Stichum liberum esse uolo: cum habeat duos Stichos: ut ff. de ma. testa. l. cum ex pluribus.

p ¶ Seruos liberari. ¶ aduerte quod in aliquibus libris sequitur ista clausula, Tutor quoque incertae personae dari non potest. quam non inuenies in emendatis codicibus: & si ea, quae sequuntur in textu & glossa diligenter perspexeris, profecto eam prorsus superuacuum iudicabis. t̄

q ¶ Sub certa. §. ff. de lega. l. i. l. iij. §. hoc amplius. ff. de legatis primi. l. si seruis legatus. §. huiusmodi. ff. de rebus dubijs. l. quidam. ff. de leg. l. i. legato. §. primo.

r ¶ Repeti non posse. ¶ quāsi naturale debitum: ut ff. de condi. indeb. leg. Julia

¶ Erunt.

¶ Est.

¶ Hae gl. nō est Accursij. Aggid. Pers.

I. Iulianus. in fin. & l. frater. a fratre. in prinibz. naturalem enim. & l. si dominus. in fi.

POSTHUMO QVOQUE. CASVS. Domine. iam video plures personas. quibus olim legari non poterat. nūquid sunt adhuc plures personas. quibus olim legari non poterat? Et Respon. q. sic. nam posthumus alieno olim inuoluer legabat. Sed domine. si placet. dicat mihi. q. ceteri posthumus alienus. Ad hoc respond. Amice. alienus posthumus est. qui iter heredes suos hares testatoris futurus non est. sicut nepos filio emancipato conceptus. extraneus posthumus erat. a. uo. & hec omnia supra dicta. secundum iura antiqua obtinebant. s. non solum omnia supra dicta ab eo. s. iuris. s. etiam specie circa posthumum alienum correximus. Nam in Codice nostro quidam constitutio posita est. per quam quidem constitutionem. etiam huic parti remedium adhibuimus. non solum in hereditatibus ut alienus posthumus hares institui possit. s. etiam in legatis & fidei cō. & hoc euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit. s. quāquam dixerim tibi incertis personis auctoritate nostrae constitutionis nō hodie legari posse. tutor tamen incertus. non solum secundum antiqua iura. sed etiam per nostram constitutionem dari non debet. & hoc ideo: quia certo iudicio. debet quisque pro tutela suae posteritati prospicere. & licet supra dixerim alio posthumum. secundum iura antiqua legari non posse. alienus tamen posthumus. & olim de iure pratorio. & hodie pōt hīs institui. de iure ciuili. & hoc verum est. nisi sit in utero illius mulieris. quae de iure nostro. vxor esse non potest. & haec dicuntur vsque ad illam s. si quis in nomine.

Olim non poterat legari posthumus alienus. id est. q. non erat testatoris futurus suus heres.

Posthumus quoque alieno inuoluer anteā legabatur. Est autē alienus posthumus. qui natus inter suos. heres testatoris futurus non est. Ideoq. ex emancipato filio conceptus nepos extraneus erat posthumus auo.

Hodie legatū incertae personae. aut posthumus alieno saluum. valet. h. d. in mēsa glos.

Sed nec huiusmodi species penitus est sine iusta emendatione relicta. cū in nostro Codice constitutio posita sit. per quam. & huic parti medemur. non solum in hereditatibus. sed etiam in legatis. & fidei cōmissis. quod euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit.

Tutor certus & certae personae dari debet. h. d. cum glos.

Tutor autem. nec per nostrā constitutionē incertus dari debet: quia certo iudicio debet quis protutela suae posteritati cauere.

De iure pratorio alienus posthumus. olim poterat hīs institui. t hodie pōt. dum modo nasciturus sit ex ea q. vxor esse possit.

Posthumus tamen alienus heres institui. & anteā poterat. & nunc potest. nisi in utero eius sit. quae iure nostro vxor esse non potest.

Error nōis. p̄nōis. agnominis. cognominis. nō uitiat. si de corpore constat. Are.

† intellig. nō uō huius s. uid. per E. mil. protul. i p̄fatione. l. Gal. p. nu. xj. de lib. & posth.

pronio. unde constabat de persona legatarij. modo quoque uerū huiusmodi error aīat legatum. Et respon. quod non. Si quis enim in nomine. cognomine. uel agnominis. & p̄nōmine legatarij errauit. si de persona constat. nihilominus valet legatum. & idem seruatur in hereditibus instituendis. ut si quis errauit in nomine. cognomine. agnominis. & p̄nōmine ipsius heredis instituendi. nihilominus valet institutio. si de persona heredis constat. & certe in utroque casu. hoc optima ratione statum fuit. Nota enim significandorum hominum gratia inuenta sunt. Igitur si per quodcunque aliud indicū intelligant. nihil refert. unde argumento huius regulae cauetur falsa nominatione legatum non perimi. Est enim qd. in alia iuris regula cautum est. falsa demonstratione legatū non uitiatur. nō uē si quis ita legauerit. Stichum seruum meū uernam Titio do lego. Licet enim nō uerna. sed emptus sit. si tamen de seruo constat. uile est legatum. Et conuenienter. si ita demonstrauerit. Stichum seruum quem ad Seio emi. sique ab alio emptus. uile est legatum. si de seruo constat.

Sit qst in nomine. cognomine. p̄nōmine. agnominis legatarij testator errauerit. si de persona constat. nihilominus valet legatum. Idemque in hereditibus seruatur. & recte. Nomina enim significandorum hominū gratia reperta sunt. qui si alio quolibet modo intelligantur. nihil interest.

Falsa demonstratio nō uitiat legatū. Are.

Huic proxima est illa iuris regula. falsa demonstratione legatum non perimi. ueluti si quis ita legauerit. Stichum seruum meū uernam do lego. Licet enim nō uerna. sed emptus sit. si tamen de seruo constat. uile est legatum. Et conuenienter. si ita demonstrauerit. Stichum seruum quem ad Seio emi. sique ab alio emptus. uile est legatum. si de seruo constat.

Falsa cā non uitiat legatū. nisi p̄ modū conditionis fuerit prolata. h. d. Are.

Lōgē magis legato falsa causa adiecta non nocet. ueluti cum quis ita dixerit. Titio. quia me absente negotia mea curauit. Stichum do lego. uel ita. Titio. quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sum. Stichum do lego. Licet enim neque negotia testatoris vnquam gesserit Titius. neq. patrocinio eius liberatus sit.

Legatum. Licet enim Titius legatarius negotia testatoris. nūquā gesserit. neq. testator. patrocinio Titij legatarij ad capitali crimine liberatus sit. in utroque tamen casu legatū valet. sed aliud ius statutū est. si huiusmodi causa conditionaliter enuntiata sit. ueluti si quis dixerit. hoc modo. si negotia mea curauerit. fundū ei do lego nā in hoc casu ita demum valet hoc legatum. si conditio extiterit. Et haec dicant vsque ad s. an seruo heredis.

Si quis sic C. de test. l. si in nomine. Accur.

In nomine. nomen est genus. sed ponitur hic pro specie sui. ut Albertus. quod dicitur proprium personae uōmē. Cognomen. quasi commune cognitionis nomen. ut Alineus. P̄nōmen. q. cū differētiā ponitur. ut si sint duo Tullij. & vni supradatur Marcus. & dicitur Marcus Tullius. nam Marcus est p̄nōmē. Agnomen. est q. imponitur ab euentu. ut Africanus. qui uicit Africā. Alemanicus. & Gothicus. ut s. in rubrica progm. huius libri.

Valer legatū sic si fieri p̄t. certum. & C. l. si Fortidatium.

In hereditibus. si licet si errat. in eorum nomine.

Intelligentur q. a testante. & hoc in p̄p̄is. In appellatiuis distinguitur secundum Io. an parum erret. ut si liberos membranas app̄let. quo casu ualeat. maxime cū fuerit cōsuetus sic appellare. ut s. d. leg. 3. l. librorum. s. quod tamen Celsus. An multum erret. & tūc cōtra. ut s. d. l. 4. & de sup. leg. l. Laber. in medio legis. s. sed de his. in fi.

Nihil interest. si de liber homo sibi nomen mutare potest. licet seruus non possit. C. de mu. no. l. j. & ff. ad Cornē. de fal. l. falsi.

Uernam. uerna est seruus ex ancilla testatoris domi natus.

Emptus. idem & si non emit. ut arg. ff. de uis cap. l. nunquam. s. si scis in uenditione. ut s. de contr. hen. en. p. l. si quis fundum.

Longemagis. ideo dicit magis. quia uel basile & mensuratōnis sunt de substantia ipsius legatarij. ut cum dico. Stichum. uernā do lego. sed uerba falsae causae non ita. Item quia causae legatarij non eche rent legatarij. ut ff. de conditio. & d. demonstratio. cū tūc. s. statim causam. Item quia hic donare p̄sumitur. ut ff. de conditio. indebi. l. in summa. s. ei quoque.

† ap̄d Dua. re. l. gitor si quidem. † Vide in hūc locum Alciat. lib. disp. iij. c. j. † cum.

† Quia nomina impossibilia sunt ad recognitionem. ut hic. & l. ad recognitionem. C. de iur. manu. & s. ut sititit q. res cognoscant. si uel p̄le. siue per aliud. l. certū. ff. si cert. perat. Ag. Perr. † Concor. c. quia cēca. cū gl. su per uerbo. falsa nobis causae. tra de constangui. & alibi.

† gessit.

Nomē. cognomē. p̄nōmē. agnomen. & agnomen. cū differētiā ponitur. ut si sint duo Tullij. & vni supradatur Marcus. & dicitur Marcus Tullius. nam Marcus est p̄nōmē. Agnomen. est q. imponitur ab euentu. ut Africanus. qui uicit Africā. Alemanicus. & Gothicus. ut s. in rubrica progm. huius libri. Non pōt hūc mēsa. tione eisen. iā. ip̄us. nō cū sit d substantia. s. de hac mēsa. tione. unde plenius hic p̄ Aug. b. Pura q. de necessitate dispositio non legatarij ex ea. s. hic p̄ Aug.

Institut.

h

Sed

2 q Sed si conditionaliter nota conditio non apponitur, & per eum, ut hic, & ff. de cond. et. indeb. l. qui pmissit, & ff. de uerbor. obli. l. quodcumque s. non solum, nisi in casu, ut ff. de tut. l. mure. s. sub cōditione. Modos per ut. ut C. de iis quæ sub mod. l. secūda. Cā per q. a. ut hic. Demonstratio fit ostendendo aliquid q non est, ut 5. p. i. s. & ff. e. j. l. si sic s. j. Circa hæc quatuor sic dicat, & p. i. mo. Falsa causa nō nocet, ut hic. Cōditio nocet si deficiat, ut hic, & ff. si cert. pet. l. cū ad p. sens. & l. iraq. Modus. idem quod cōditio ope rat excepto quod quod datur sub modo, etiā antequā modus impleatur, peti, cautione tamen interposita de modo implēdo: quod nō ē in cōditione, ut ff. de cōditio. & demō. l. q. hæredi. s. si. & de annu. lega. l. liberto. s. Lucr. & ff. e. j. l. si tibi. In demōstratione distinguitur, ut ff. e. j. l. si sic s. j. & l. si quocumq. Vnde versus. Sci to q. v. modus ē cōditio: q. a. causa. Vide c. verū. extra d. p. d. appo.

Verfus. Ratio, q. a. hæreditas nō separāt a legato, & idem effect. heres, & legatarij, cū per seruū sibi acquiritur legatū. Aeg. Perr. 1 Et sic qd per mortē vtile nō fit per vitā nō cōualescit. Quod ab initio non valuit legatū, ex post facto non cōualescit. Aeg. Perr. 1 Et sic qd ab initio nō valuit, postea tamen potius non cōualescit. simile in c. ij. cum glo. ff. in verb. reuertat. e. de eo q. duxit i. ma. tri. q. pol. per adulter.

AN SERVO HÆREDIS CASVS. Domine, quid fecit testamentū, & in testamēto suo Titium instituit heredē, & Stichum suo ipsius heredis instituit legatū fundum. modo quæro utrum huiusmodi legatum valeat. Ad hoc rñ. Iulij. distinguendo utrum seruo hæredis instituti purē uel sub cōditione legetur. nā si purē legetur, inutile ē legatum, nec quicquā proficiat, ut iam si viuente testatore seruū legatarij potestate heredis exiuerit, illud enim quod inutile fortē, si statim post testamentū factū testator decessisset, nō dēet idē ualere quia testator diutius vixit, sub cōditione tamē seruo heredis recte legari potest: nam in hoc casu si

tempore existens conditio in potestate heredis nō sit, legatū valet. Sed (quicquid dixerim tibi) seruo herede instituto, dñō ipsius sine conditione legari posse non dubitatur, ueluti si q. ita dixerit, Stichum seruū Sempronij heredem instituo, & postea adiecerit, Sempronio domino Stichi heredis institui fundum do lego. nā in hoc casu, quamuis statim post factum testamentum testator decessisset, non tñ apud eum qui heres sit, dies legati cedere intelligitur. Per seruū enim institutū, si antequā iussu domini adierit hæreditatē, in alterius potestate traslatus fuerit, alij hæreditas acquiri poterit: uel si fortē ipse seruus ante aditionem a domino suo fuerit manumissus, tunc enī ipse heres efficitur, & ualet legatum. sed si ille seruus in eadem causā per manserit & uiuente domino, eodemq. legatario hæreditatē adierit: euanesceat legatum. Et hæc dicitur vsque ad §. ante heredis institutio nem, cuius cūius planus est vsque ad finem. ti.

b q Inutiliter, si hic C. de neces. her. hære. insti. l. quidā. s. illo cōtra. S. ibi non imponitur necessitas dandi. Vel in minimis (alias in alimētis) loq. ut ff. de ali. & cib. leg. l. seruos. nā cū sit purū, a morte testatoris cedit, ut C. de cad. tol. l. cū igit. & dñō ex persona serui acquiratur ut s. per quas p. so. no. acquir. s. itē vobis acquiratur q. serui, & c. sed idem dominus erit heres, ergo non ualeat legatum: quia idē non potest esse hæres, & legatarius, ut ff. de leg. j. l. legatum est. s. j. Accur.

ADDITIO Quod est verum si legatur huiusmodi libertate seruo testatoris: uel hæredis: secus si alieno: quia cederet ab adita hæreditate: nisi dies mortis, & aditionis esset idē, ut l. si optio. ff. de op. le. qñ uerū cū libertate legatū, cedit uel a die competentis libertatis, si sit sub cōditione relicta: uel ab adita hæreditate, si utrūque sit purum, ut §. in nouissimo. C. eo. ti. de cad. tol. Angel.

c. q Legari p. propter confusionem heredis & legatarij: quia eadem persona sibi ipsi debere non potest.

Vel die fm Io. Fa. q. ibi testator legauit seruū p. prio, huc rō hñdis.

legatum tamē valet. q Sed si conditionaliter a enūtiata fuerit causa, aliud iuris est: ueluti hoc modo: Titio, si negotia mea curauerit, fundum meum do lego.

q Seruo hñdis purē nō pot legari, sed sub cōditione sic: si tempore existens cōditio nō sit in potestate heredis. Sed ecōtra seruo alieno herede instituto, pot ē domini legari purē, uel sub cōditione: sed si iussu domini hæreditatē adeat, legatū euanesceat. Aretinus.

q An seruo heredis recte legemus, quæritur. et constat purē inutiliter t. b legari. c nec quicquā proficere, d si uiuo testatore de potestate heredis exierit: e quia t. quod f inutile foret legatū, si statim post factum testamentum decessisset testator, non debet hoc idē ualere g, quia diutius t. testator vixerit. f. q. Sub cōditione uero recte legatur seruo, ut requiramus, an quo tempore dies legati cedit, in potestate heredis non sit h. Ex diuerso, herede instituto seruo, quin domino recte etiam sine conditione legetur, non dubitatur. Nam et si statim post factum testamentum decessisset testator, nō apud i. eum tamen, qui hæres sit k, dies legati cedere intelligitur l, cū hæreditas a legato separata sit: & possit per eum seruum alius hæres effici, si prius, quā uissu domini adeat, in alterius potestatem translatus sit, uel manumissus ipse hæres efficitur:

sed hereditas apud nullū, q poterit esse uel apud hūc, uel apud aliū si alienabatur, scilicet seruus prius, ut sequitur.

60 m q Legatarij, qui & dominus est. n q Legatur, aliud in tutore etiam olim, ut supra, qui da. tu. post. s. ad certum.

o q Fundamentum, cum sine illo nullum dicatur b, ut ff. de iure co. dicil. l. si. & infra ti. j. in primis. & de iis quæ in test. deleat. l. pē. ibi: Calphurnius.

p q Scripturæ ordinem. nota ordinem scripturæ nō seruandum, sic ff. de tol. l. non enim. Sed contra arg. ff. de fideicō. lib. l. generaliter. s. quid ergo. & in auth. de hære. & fal. s. inordinatum. col. j.

q q Voluntatem. repetere vituperandum erat.

70 r q Constitutionem, quam non habemus, secundum quosdam, ut dic verius q loquitur de ea quæ est in C. de test. l. ambiguitates. & quod ibi dicitur, non ex mente. r. c. f. ad alia, non ad hunc ordinem.

s q Ante heredis institutionem. quia primo potest legare rem, & postea heredem instituere.

t q Medias. quia primū instituit heredē, & postea legauit: & postea alium heredem instituit, & ita legat iter medias heredū institutiones: v q Faurābilior. est. nisi in duobus casib. ut ff. de manu testa. l. cum ex pluribus. & de leg. j. l. si q. a. filio. s. pē. & l. referre. & ad Trebel. l. si patroni. s. sed & si sine fructibus.

80 ADDITIO Dic secundum Io. Fab q hoc non uidetur uerū: imo v. idem utrobique: quia incertitudo uincit legatum, & libertatē, secus i. re legata, ubi autem libertas legata, est incertitudo & in re, & i. p. so. na, & sic uiciat, ut no. Dy. in regula. in obscuris. de re. iur. in. in vi. An.

x q Correximus, ut C. ut act. ab hære. & contra hære. l. j.

y q Legatū, in supulationib. idem, ut d. l. j. C. ut actio. ab hære. & contra hære. l. j. Cautē tamē, quia legatum sic incipit ab herede, ut heredis

d q Nec quicquam proficere. quia actus morientium non possunt esse in suspensio, ut ff. communia præd. l. si. in fi. & propter regulā Catonis quæ sequitur.

e q Exierit i. seruus legatarius.

f q Quia quod, & c. hæc est regula Catoniana.

quibus casibus vtile est legatum.

Quod si in eadem causa permanferit, & iussu legatarij m adierit, euanesceat legatum.

10 q Legata, & libertas hodie relinq. possunt ante heredis institutionē, & postea, & in per institutionem, & substitutionem.

q Ante heredis institutionē inutiliter antea legabatur, scilicet quia testamentaria vim ex institutione heredis accipiunt, & ob id ueluti caput atque fundamentum intelligitur totius testamenti heredis institutio. Pari ratione, nec libertas ante heredis institutionē dari poterat. q Sed q. t. inciuile esse putauimus, scripturæ ordinem, quidē sequi, (quod & ipsi antiquitati vituperandum fuerat visum) sperni autem testatoris voluntatem q, per nostram constitutionem r & hoc vitium emendauimus, ut liceat, & ante heredis institutionē & inter medias heredum institutiones, legatum relinquere, & multo magis libertatem, cuius vsus fauorabilius est.

q Hodie ante, et post mortē hñdis, et legatarij, & pridie mortis ipsorum legari potest.

q Post mortem quoque heredis, aut legatarij simili modo inutiliter legabatur, ueluti si quis ita dicat, Cū heres meus mortuus fuerit, do lego. item. Pridie quā hæres, aut legatarius morietur. Sed simili modo & hoc correximus x, firmitatem huiusmodi legatis y

sed hereditas apud nullū, q poterit esse uel apud hūc, uel apud aliū si alienabatur, scilicet seruus prius, ut sequitur.

60 m q Legatarij, qui & dominus est. n q Legatur, aliud in tutore etiam olim, ut supra, qui da. tu. post. s. ad certum.

o q Fundamentum, cum sine illo nullum dicatur b, ut ff. de iure co. dicil. l. si. & infra ti. j. in primis. & de iis quæ in test. deleat. l. pē. ibi: Calphurnius.

p q Scripturæ ordinem. nota ordinem scripturæ nō seruandum, sic ff. de tol. l. non enim. Sed contra arg. ff. de fideicō. lib. l. generaliter. s. quid ergo. & in auth. de hære. & fal. s. inordinatum. col. j.

q q Voluntatem. repetere vituperandum erat.

70 r q Constitutionem, quam non habemus, secundum quosdam, ut dic verius q loquitur de ea quæ est in C. de test. l. ambiguitates. & quod ibi dicitur, non ex mente. r. c. f. ad alia, non ad hunc ordinem.

s q Ante heredis institutionem. quia primo potest legare rem, & postea heredem instituere.

t q Medias. quia primū instituit heredē, & postea legauit: & postea alium heredem instituit, & ita legat iter medias heredū institutiones: v q Faurābilior. est. nisi in duobus casib. ut ff. de manu testa. l. cum ex pluribus. & de leg. j. l. si q. a. filio. s. pē. & l. referre. & ad Trebel. l. si patroni. s. sed & si sine fructibus.

80 ADDITIO Dic secundum Io. Fab q hoc non uidetur uerū: imo v. idem utrobique: quia incertitudo uincit legatum, & libertatē, secus i. re legata, ubi autem libertas legata, est incertitudo & in re, & i. p. so. na, & sic uiciat, ut no. Dy. in regula. in obscuris. de re. iur. in. in vi. An.

x q Correximus, ut C. ut act. ab hære. & contra hære. l. j.

y q Legatū, in supulationib. idem, ut d. l. j. C. ut actio. ab hære. & contra hære. l. j. Cautē tamē, quia legatum sic incipit ab herede, ut heredis

g q Valere. & exceptis quibudā casibus, ut cū res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris, alienata.

h q Non sit. & nam si est adhuc seruus, nō ualet legatum, alia ualeat, sic ff. ad legē Falcidiā l. si a seruo.

q Apud eum. id est apud eundem, scilicet dominum qui sit hñs per seruum: q. a. adhuc non est Accur.

k q Hæres sit. hoc est dicere, mortuo testatore statim post testamentū nō iō statim dominus serui erit hæres per seruum, & legatarius per se, & ita non erit apud eum, id est, eundē hæredē hereditas & legatum: quod erat superioribus iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Concor. c. Raynaldus. iuncta ri s. imo ad hoc ut sit. gloss. super heres p. seruum duo p. verb. legatarij.

Quod est uerū, si legatarius post mortem heredis, uel alterius, secus si post mortem legatarii, quāquam tamen est obligatio, ut si stipulone si cur no. gl. in l. cedere diem. ff. de uerb. obli. Angel.

hæredi dari, quod primo nullo modo fuit, sed stipulatio fuit, licet inefficax: ut ff. de enic. l. qui a pupillo. & l. si p. imprudentia. §. nō mirū. a. ¶ Inueniatur. ut ff. eo. l. j. & §. eo. ut. §. sed non vsque. b. ¶ Adimebatur. i. hæc uerba exponuntur. j. tit. j. c. ¶ Aliquid faciat. quod fieri uult, secundum Io. hōc adiecit, scilicet in penam heredis se committere. atq. est cōditio, & ualeat: ut ff. de iis quæ p. no. l. j. & §. d. ¶ Nō faciat. quod fieri nō uult. Accur. e. ¶ Collocauerit. scilicet quod fieri nolo, scilicet eam collocari. f. ¶ Non collocauerit. §. si quod fieri uolo, scilicet eam collocari. g. ¶ Alienauerit. §. qd nolo. h. ¶ Non alienauerit. nam ut alienauerit, uo lo. i. ¶ Perquā. §. i. ualde. k. ¶ Agnosceret. scilicet posset. §. qui. mo. test. infir. §. si. in fi. l. ¶ Obseruabatur. §. ut C. de test. mili. l. j. m. ¶ Collocauerit. §. si quod fieri nolo. n. ¶ Cōstituitur. §. ut C. de iis quæ p. no. l. j. o. ¶ Impossibilia. §. ff. de leg. j. l. si mihi & tibi. §. j. contra. Sol. ibi si erat impossibile poterat enī esse q. diu uiuere, & intra triduum posset id fieri, q. fieri uolebat. Vel dic, q. ibi uoluit testator hēdē p. sūmere se soluturū, si decederet, testator intra triduum, quod potuit, non autē soluere. l. itē cōtra §. d. hære. ff. §. impossibilis Sol. qdā dicit nō uale re sicut testator uoluit, ut hic: ualeat tamen purē, ut ibi. uel distinguē fm Ioan. aut apponitur p. ditiō impossibilis hæredi, aut legatario. si hēdē non ualeat legatū, ut hic: si legatario ualeat, ut ibi. & q. re exēpla. Cde iis quæ p. no. l. j. ADDITIO. Exēplū quando apponitur cōditio impossibilis heredi siue onerato, ut det hēdē si cēlū digito tetigerit. & tūc uiciat, quā si nō tetigerit p. eum quo minus impleat, sed p. impossibilitatem. Quādo legatario, siue onerato ut tibi relinquo, si cēlū tetigeris digito. & hēc non uiciat, sed uiciatur: & pro non adiecta habetur. Et cōratio: quia non debet auferri beneficium honorato cui prouideri uoluit testator. uide gl. notabi. in l. j. ff. de condi. insti. o. ¶ Impossibilia. §. de impossibili dic, præcepit hæredem trāsferre mortem: aliā ei adiecit cohæredem, uel aliā penam imposuit. De legibus interdictis, ut præcepit heredi, uel legatario, ut daret iquilinos sine prædiis. De probro, ut præcepit reliquias suas in mare pici, ut se cum uellibus sepeliri: aliā penam imposuit. nā in prædictis & similibus remanet hæres & legatarius, nec tenet ad impossibile, uel legibus interdictum, uel probrosum non impleuit. p. ¶ Legibus interdictis. ut inquilinos sine prædiis: ut ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. ut paruit §. ADDITIO. Et hoc uerū ubi aliquid est per ius dispositum, uel cōsuetudinem, quod testator immutare nō potest, ut quia forrē ob ius publicum, uel fauorem: aliā fecus. Io. Fab. q. ¶ Probrosa. §. ut uellimēta in fune: ut ff. eo. j. l. seruo alieno. §. si. uel reliquias in mare: ut ff. de condi. insti. l. penult. in prin. r. ¶ Secta meorum temporum. §. id est, ego qui iniquor iustitiam hoc tempore, non parior. sic ff. de p. ad. l. i. in fi.

ad fideicommissorum similitudinem præstantes, ne in hoc casu deterior causa legatorum, quā fideicommissorum inueniatur.

¶ Hodie pōt pōt nomine legari, & legatū transferri, uel adimi, nisi præcipiatur aliquid impossibile, uel legibus interdictū. uel probrosum. h. d. Aret.

¶ Pōt quoque nomine inutiliter antea legatorum, & adimebatur, uel transferebatur. Pōt autem nomine legari uidetur, quod cōcēdendi hæredis causa relinquitur quo magis aliquid faciat, aut nō faciat, ueluti si quis ita scripsit, Hæres meus si filiā suam in matrimonium Titio collocauerit, uel ex diuerso si non collocauerit, dato decem aureos Seio: aut si ita scripserit, Hæres meus, si seruum Stichū alienauerit, uel ex diuerso, si non alienauerit, Titio decē aureos dato. Et intantum hæc regula obseruatur, ut perquā pluribus principalibus constitutionibus significetur, nec principem quidem agnoscere, quod ei pōt nōmine legatum sit. Nec ex militis quidem testamento talia legata ualebant, quamuis aliā militum uoluntates, in ordinandis testamentis ualde obseruabantur.

¶ Quinetiam nec libertates pōt nō dē dari posse placebat. Eo amplius nec hæredem pōt nōmine adici posse Sabinus existimabat, ueluti si quis ita dicat, Titius hæres esto, si Titius filiam suam in matrimonium Seio collocauerit. ¶ Seius quoque hæres esto. ¶ Nihil enim intererat, quā ratioe Titius cōcēderetur, ut trū legatatione, an cohæredis adiectione. ¶ Sed huiusmodi scrupulositas nobis nō placuit. Et ge-

DE ADEMPZIONE LEGATORUM.

¶ Quia ambulatoria est defuncti uolūtas, vsq. ad supremū Continuat. vitæ exitum: ut ff. de adi. leg. l. j. §. si. & l. seq. ideo post data legata, de eis adimendis uideamus. Accur.

¶ Demptio. §. Diuiditur in duas partes. Primo, loquitur Diuisio. de ademptione. Secundo de translatione. Secunda ibi, Transferri. §. Adimantur. §. scilicet legata. t. ¶ Codicillis. §. scilicet testamento confirmati. Sic ergo pōt nōie dam, non aliter. §. nos legari pōt vt cōtra, ut in auct. de re. stitu. fidei. §. manifestum. colla. ix. Accur. iuncta glo. AD 11. l. 10. Et est super uerb. ratio: quia non est ridiculum, codicillos etiā extra de re cōtrarios per testamentum cōfirmari: quia uideamus agi ex cōtractu iubeat face. ut cōtractus rescindatur. sed Celsus. §. j. ff. l. & si non de contrah. emptio. faciat, legata ¶ Firma est. §. ut si tur aliquid eodē testamēto fiat, uideat nec datum. si alia uolūtatē uideat, uelut si postea ademptum: ut §. de iis quæ in testa. de len. l. j. in prin. & ff. de leg. j. l. si ita scriptū. §. p. nō. rō. uideat q. nulla talis uolūtas ualeat, cum uideatur sibi repugnare. ut nō implē. §. de re. iu. l. ubi repugnātia. q. est huic cōtra. §. die q. ibi dē de repugnātia, quæ sit propter simplicitatē uerbo mōst. Aeg. rum, ut ff. de cōdi. insti. l. si Titius. Vel habet lo. De est & cum prædicta regula, translatione quādo non apparet, q. apud Dua. sit ultima: quo casu neu id est. tra ualeat. Si autē apparet, ultima ualeat: ut ff. e. l. n. hil prohibet. Ac. x. ¶ Aliis. §. scilicet ut adimo, uel pōt nōie ei quod dedi, uel similia. imo etiā nuda uolūtatē præsumpta, ut si inimicus postea factus sit legatarius: ut ff. de adi. leg. l. j. in fi. & l. 4. sumpta re. ADDITIO. Idem si uocant.

De ademptione legatorum, & translatione.

TITVLVS XXI.

¶ Ademptio, & translatio legatorū potest fieri in eodem testamēto, uel alia scriptura. Aretinus.

¶ Demptio legatorū, (siue eodem testamento adimantur, siue codicillis) firma est. sed & si-

ue contrariis uerbis fiat ademptio, ueluti si quis ita quid legauerit, Do, lego: ita adimat, Non do, nō lego: siue non contrariis, sed aliis quibuscunque uerbis. ¶ Transferri quoque legatum ab alio, ad aliū potest, ueluti si quis ita dixerit: Hominem Stichum, quem Titio legauī, Seio do, lego: siue in eodem testamento, siue in codicillis hoc fecerit: quo casu simul & Titio adimi uidetur, & Seio dari.

De lege Falcidia.

TITVLVS XXII.

¶ Testori non licet hereditatē exinanire, uel vacuare in totū legatis, sed solummodo usq. ad dodrantem: ne testatores sine hēdē decedant. Aret.

¶ Vperest, ut de lege

quid ademptio a primo facta ualeat? Respondet sic, ut ff. de leg. j. l. placet. in prin. Accur.

¶ Qualiter minuantur legata ademptione, uel translatione, dictū est: nunc qualiter lege Falcidia minuantur, & ideo dicit, superest. Accur. Differentia inter hunc tit. & sequentem habetur per hos uersus: Tunc d' falcis si plegata grauatis. §. trebellaris cū reddet cūta rogatis. Vperest. §. Torus iste tit. diuiditur principaliter in quinque partes. Primo, cōtinuat se ad præcedentia. Secundo, pōt nō effectū legis Falcidiæ tam de iure legis duodecim tabularū, quā de iure quo nos utimur. Tercio, ponit vñ dubium, scilicet an hēres nō grauatur respectu sui cohæredis grauati possit detrahere Falcidiā. Quarto, ad quod præsens tēpus redigat, ut inspicat an lex Falcidia habeat locū. Quinto, quādo lex Falcidia imponitur, quid est ante deducendum. Secunda ibi, Cū enī. Tertia ibi, Et cū quæsitum. Quarta ibi, Quātas autem. Quinta ibi, Cum autē. ¶ Domine, multa dixisti nobis circa materiā legatorum, & de ademptione & translatione, eorūdem unde uidet q. ad aliquā aliam materiam de cætero poteratis trāsire. Satis enim uidetur, q. ea q. iā Instit. h. ij. dicta

dicta sunt circa materiam legatorum, possunt sufficere. Ad hoc resp. Iustinia. Amice, non bñ tibi viderur, imò circa materiam legatorum etiam insistendum est adhuc, nam ex quo de adēp. & trāsla. legatorū vidimus, superest ut de le. Falc. per quā modus legatis nouissimè in pñsus est, dispiciamus: Sed pone. Domine, iā video q̄ vos vultis trā

care de le. Fal. dicatis mihi, si pñcet, quā fuit ieroducta lex Falc. & q̄ sit eius effectus. Ad hoc rñ. Amice, lex Falc. id. optima rōne fuit ieroducta, & eius effectus fructuosus est. Cū nī olim l. xij. tab. liber erat legādi potestas instantū, ut liceret testatoribus totū patrimonium suum pñ legare erogare, & nihil penit⁹ apud heredes scriptos relinquere, (nam l. xij. tab. ita cautum erat, q̄ sicuti quisq̄ legasset rē suam, ita ius esset) idcirco utile visum est legū la. oribus huiusmodi liberā licentiam legandi coarctare: quia propter huiusmodi pierumque moriebatur homines intestati, nam licet heredes essent instituti, scripti tamē heredes pñ nullo hñditatis lucro, eam nolebant adire, & quamuis etiā super huiusmodi licentia legadi coarctanda, tam lex Furia quam Voconia late sunt: neutra tamen earum, ad rei consummationem sufficere videbatur, vñ nouissimè lata est lex Falc. qua cautur ne liceat testatoribus plus legare, q̄ dodrātem totorū bonorum, ut siue unus hñes sit institutus, siue plures: apud eū, qñ unus esset institutus, uel apud eos, quādo plures essent instituti: quarta pars totū patrimonij ipsius testatoris integra remaneat. Et hæc dicunt vñque ad illum §. & cū quæsitum.

a. ¶ Falcidia. id sic dicta, quia ut falc. senum, sic hñ lex legata refecit. Vel dicā Falcidia auctore a, ut & Publiciana a Publicio dicta, ut infra, de act. s. a. i. z. b. ¶ Quæ sit licet Falcid. c. Vel pñ etiam.

d. ¶ Vñ quisque, &c. hñc sunt uerba legis xij. tab. e. ¶ Sux rei. idem in sua re tota quam ipse legauit, uel ēt alienanē nā & aliena res legari poterat & potest: ut hic. & ff. ad legem Falc. l. j. in prin. & s. de leg. §. non solum.

f. ¶ Ipsum testatorem. non tamen licet testatoribus eam renuntiare, nisi i casu, ut ff. l. quod de bonis. §. si & l. si debitor. ar. cōtra C. de pact. l. p. e. ibi, cum & alia regula sit, &c. Sed hodie per auct. sed cū c. Hoc verū si plures.

h. ¶ Super hoc. id est, super coarctanda legandi licentia.

i. ¶ Nouissimè id est, ultimo. Accur.

k. ¶ Legare. uel ēt causa mortis donare. nam & ibi locū habet Fal. Itē & in mortis causa capio, ut C. e. l. p. licet d' hac quidā cōtradi-

cant, & est pro eis argumētū, ff. e. l. acceptis. Itē i fideicommissu C. e. l. l. Itē in donatione inter viuos, quæ morte confirmat, non aliās, Vbi autē nō eadit com-

moda diuisio, diuidit ad arbitriū iudicis: ut l. n. ampli⁹, ff. de leg. j. §. si. De trebellianica

vero vel legitima, dic vt hñ in l. si remaneat apud heredes: siue sit unus heres scriptus, siue plures, dicā tū quē mihi, quid iuris est in tali casu: Quidā fecit testamentū, & in testamēto suo instituit duos heredes, p̄ quib⁹ portionib⁹ puta Titij & Seium, & partem Titij, aut totam exhaustit legatis, que nomi-

natim reliquit à Titio præstanda, quod nihil penitus apud Titij remansit, aut si aliquid remansit, suprà modum tamen partem Titij onerant: Seio uero aut penitus nulla legata reliquit, aut si quā ab eo reliquit partem, tamen dimidia portio eadē integra penes ipsum Seium remansit, & ita quarta pars totius hereditatis apud Seium hæredem

scriptū, sine aliquā diminutione, & sine onere remansit unde i hoc casu multum fuit dubitatu, & quæsitum utrum liceret Titio, uelera quartā partē suæ portionis grauata, aliquid ex legatis ab eo noiatim relictis retinere, aut ita beneficio. l. Fal. quartā partē suæ portionis saluā habeat? Ad hoc rñ. Iustinia. Amice, certē in qñstione proposita placuit, ut liceat Titio vñ bñficio legis Falc. & de singulis legatis ab eo relictis itā detrāhere, vt quartā partem suæ port. ois saluā hñat non obstante q̄ quartā pars totius hereditatis apud Seium cohñdeat, integra remaneat.

¶ Et cū m̄ quæsitum esset, duobus hæredibus institutis (veluti Titio, & Seio) si Titij pars, aut tota exhausta sit legatis, que nominatim ab eo data sunt, supra modum onerata, à Seio uero aut nulla relictā, sint legata, aut quæ partem eius, duntaxat in partem dimidiam minuant, an quia is p̄ quartam q̄ partem totius hereditatis, aut amplius habet, Titio nihil ex legatis quæ ab eo relictæ sunt, retinere liceat, vt quartam partem suæ partis saluam habeat, placuit posse.

¶ Etenim in singulis hæredibus ratio legis Falcidicæ ponenda est.

¶ In ratione legis Falcidicæ consideratur quantitas patrimonij, quæ erat tpe mortis testatoris, nec augmentū, uel diminutio cōtingens post & ante aditam hereditatem, legatariis nocet, uel prodest. Aretinus.

¶ Quantitas autem patrimonij, o Minuant & sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta pars totius asis. Accur.

p. ¶ Is, scilicet Seius.

q. ¶ Quartam partem, id est, tres vnciæ.

r. ¶ Habeat. hoc interrogatiue lege, & postea responde, & placuit, &c. Accur.

s. ¶ Possit retinere. scilicet quartam partem suæ partis, quam iure hereditario habet, non autem datum causa adimplendæ cōditionis sibi ab aliquo, imputabit sibi in quartam, nisi à statu libero eēt datū, & de pecunia hereditaria, de qua ei dare permittitur, ut ff. e. l. id aut.

t. ¶ De dona. causa mor. l. quod ita tuliber. Item nec legatū à cohñede relictū sibi imputat, ut ff. e. l. in quartā, nisi testator hoc cauerit, ut ff. e. l. quod autem, j. respon. §. Marcellus.

¶ QUANTITAS AUTEM CASVS Domine, iam uideo, q̄ beneficio legis Fal. singulis heredibus prouisum est, sed dicatis mihi quo tpe inspicit, utrum lex Falcid. locum habeat? Ad hoc resp. Amice, quantitas patrimonij à testatore, relictā, ad quam ratio. legis Fal. reducitur, tempore mortis ipsius testatoris inspicit, sicut manifestè liquet in tali exemplo. Quidam habuit centū aureos in bonis, ipse la borans in extremis condidit testamentum, & in testamēto influit heredem, &c. aureos legauit, & ita totū patrimonij suū exhaustit legatis, unde mortuo testatore beneficiū legis Fal. locū sibi iudicabat. Sed qd si iteq̄ hæres adierit hereditatem, bona hereditaria per seruos hereditarios, uel ex sctu pecorū, uel ex partu ancillarū intactam sunt aucta, q̄ omnibus legatis insoludū solutis hæres quartā partem totius hereditatis, uel ēt amplius saluam habere possit? Et respon. q̄ certē huiusmodi augmentū post mortem testatoris añ aditionem hereditatis aduenit, legatariis non pderit: sed nihilominus hñs bñficio legis Fal. quæ tempore mortis ipsius testatoris cōpetit, utetur, & quartā partē à singulis legatis detrāhet. & idē ius in casu conuerso obseruatur. Nam siue augmentum rerum hereditariarū, ante aditam hereditatem non pñ pdesse legatariis: ita diminutio rerū hereditariarū eis non nocet uerbis grā. Ponamus retento primo themate, q̄ ille q̄ habebat c. in bonis legauit lxxv & ita reliquit quartam partē hereditatis: unde mortuo testatore ratio legis Falc. locum sibi uedicare non poterit, si tamen ante aditionē hereditatis, bona hereditaria intactū decreuerit, itē dñs forte aut naufrag: s, aut fortē per mortē seruorum, aut pecorū, ut lxxv. tēpore aditionis in hæreditate vix inueniant: certē in hoc casu huiusmodi diminutio legatariis nō nocet: imò nihilominus hñs ad præstationem legatorū insoludum tenet. Sed forte obiciet aliquis sic. Hoc vñ est iniquum, videt eēt cōpelli adire hæredē huiusmodi dānosam hereditatē, & nihil lucrari. Ad istam tacitā obiditionē resp. Iustinia. In iura, ac si facta esset iudicē: Amicū hoc nullatenus dānosū ēt hæredē, nō liberū habet arbitrium non adire hæreditatē, & ita huiusmodi periculum

† Vide Ve ter. Iustip. Prateij ad l. 12. Tab. c. 4.

† de intell. huius § uide Io. Coras. il. filiū quē. nu. 11. C. fam. ercisc. j. Vide Ciceronem i ora. pro C. Balbo. & Vlp. in epi to. tit. 1. liceret. t. esset.

a. Qui fuit consul: & ideo falcidia refecit ipso iure: vt l. hñcā. ff. e. secus si fuisset pñor fm Ioann. Fab.

b. Qd ē ueverū in fideicommissis patriciariis. nō in vniuersaliibus: vt l. i. j. pñ. §. j. c. pñ. §. j.

c. Hoc verū si plures. sicut legata rij: secus si unus: quia pñ ex rei necessitate, uel legatarij uoluntate, ut ibi: & l. se. §. si solus. ff. eo. Vbi autē nō eadit com-

moda diuisio, diuidit ad arbitriū iudicis: ut l. n. ampli⁹, ff. de leg. j. §. si. De trebellianica vero vel legitima, dic vt hñ in l. si remaneat apud heredes: siue sit unus heres scriptus, siue plures, dicā tū quē mihi, quid iuris est in tali casu: Quidā fecit testamentū, & in testamēto suo instituit duos heredes, p̄ quib⁹ portionib⁹ puta Titij & Seium, & partem Titij, aut totam exhaustit legatis, que nomi-

scriptū, sine aliquā diminutione, & sine onere remansit unde i hoc casu multum fuit dubitatu, & quæsitum utrum liceret Titio, uelera quartā partē suæ portionis grauata, aliquid ex legatis ab eo noiatim relictis retinere, aut ita beneficio. l. Fal. quartā partē suæ portionis saluā habeat? Ad hoc rñ. Iustinia. Amice, certē in qñstione proposita placuit, ut liceat Titio vñ bñficio legis Falc. & de singulis legatis ab eo relictis itā detrāhere, vt quartā partem suæ port. ois saluā hñat non obstante q̄ quartā pars totius hereditatis apud Seium cohñdeat, integra remaneat.

Nā in singulis hæredibus ratio legis Falcidicæ ponenda est, ut quilibet quartā suæ portionis saluam habeat. Et hæc dicuntur usque ad illum §. quantitas autem. Prā. m. ¶ Et cum quæsitum esset, ffacit ff. eo. l. in singulis. n. ¶ Supra modū. §. supra quartam. Accur.

† liceret placuit.

d Hanc gl. sequuntur Pa. Fla. & Angel.

Diuisio.

Nunc tranſeamus. ¶ Totus iſte titulus diuiditur in ſeptem partes. Primo ponit qualiter iure vetuſtiſſimo nō de neceſſitate, ſed uerecundia quadam fideicommiſſa pſtabant. Secundo, quomodo tēpore Auguſti certis pſonis ex neceſſitate pſtabantur, uel etiam de iure pſtorio. Tertio, quomodo fideicommiſſum fieri debeat ut ualeat. Quarto

† &

quā reſtituta erat hēditas, q̄ ex ſenatuſc. trāſibant aſtiones omnes i fideicommiſſarium. Qui to, qualiter ex ſenatuſc. Velpaſiano hēres inſtitutus poterat detrahere quartā, & qualiter dicto iure, hēres rogatus dē tota hēreditate reſtituenda, ut tranſfrent aſtiones p rata in fideicommiſſarium ſtipulatio interponebat, ſi hēres uolebat adiſi uero reſuſabat, ex dicto ſenatuſcōſul. coſebat. Sex ro Iuſtinian⁹ iſta ſenatuſcōſulta xq parat, & omnia quæ ſenatuſcōſultū Trebell. ſtatuit eide referuat, & quæ ſenatuſcōſultū Velpaſianū ſtatuit, attribuit ſenatuſcōſultū Trebell. tanquā antiquiori. Seprimio, circa materiā fideicommiſſorum certos caſus dubitabiles ponit. Sed aibi, poſtea. Tertia ibi, In primis. Quarta ibi, Reſtituta. Quinta ibi, Sed quia hēredes. Sexta ibi, Sed q̄ ſtipulationes. Septima ibi, Nihil autē intereſt.

¶ CASVS. Domine, multa iā dixiſſis nobis circa materiā legatorum, p deo dicatis mihi, qd pponitis in hac materiā ſacere? Ad hoc reſp. Amice, certē ex quo expedita eſt materiā legatorum, nūc ad fideicommiſſum tranſeundum eſt, & primo de fideicommiſſis hēreditatibus breuiter uideamus. & hęc dicunt vſque ad illum verſificiendū eſt. in quo pone caſum ſic, Domine, uideo q̄ uultis tractare de fideicommiſſis hēre. dicatis mihi, mō ſi placet, qualiter erāt introducta fideicom. & qualiter ſic appellabant? Ad hoc reſp. Amice, ſcire debes q̄ olim omnia fideicō. tam generalia, quā ſpecialia primitiuis temporibus inſirma erant: q̄a nemo inuitus huiusmodi fideicōmiſ. de quibus erat a teſtatore rogatus, ſoluere coſebat, & p filiis ſpuris & ceteris nō capacibus, quibus teſtatores non poterant hēreditates, & legata in teſta. ſuo relinquere, fuerunt fideicō. introducta, unde ſub hac cautela relinquebāt. nam fidei eorum qui capere poterāt ex teſt. hēreditatē cōmittebāt. & iō fideicō. appellata ſunt, quia nullo uinculo iuris innodata erāt, ſed tantū pudori eorū cōmittebāt. teſtatores huiusmodi fideicō. ſoluere. ſed nō coſebāt. & ita hoc vſq; ad tēpus diui Augu. obtinebat: poſtea uero pius diuus Augu. grā pſonarum capacium, q̄a fideicō. defraudabant, motus, fideicō. huiusmodi ad iuris neceſſitatē induxit. unde quia aliquādo p fidem ſuā uel per ipſius principis ſalutē aliquis rogatus non ſoluēbat fideicō. ideo propter magnā quorundā perfidiam, qui fidem implere reſuſabant, pcepit conſulibus, ut ipſi auctoritatē ſuam interponerent: ut illi qui rogati eſſent fideicō. ſoluere ad eorum pſtationē cogere. & q̄a hoc iuſtū uidebat, & populo expediebat, paulatim conuerſum eſt in aſſiduā iuriſdictionem, & per proceſſum tēporis fauor fideicō. in tantū augebat, ut etiā proprius pſtor circa huiusmodi fideicō. crearetur, quē fideicō. pſtorem appellabant. Et hęc dicunt vſque ad illum §. in primis.

¶ Sciendū itaque eſt q̄ quaſi dicat, tractaturis nobis de fideicommiſſis, quia eorum apud antiquos aliter ſe habebat tractatus, ne qd antiquitatis penitus ignoret, itaque dicamus de fideicommiſſis generalibus & ſpecialibus: ut ar. 3. de teſt. in prin.

¶ Quibus. ſi ut ſpuris, & in his nil innouatur. nam nec hodie ualeat fideicommiſſum: ut ff. de iure ſiſl. nō intelligit. §. j. 2. & 3. & C. de nat. lib. l. j. & 2. & C. ad legem Falc. l. etiam. ſecundum Azo. Sunt & alij q̄ capere non poterant, nec poſſunt: ut §. de leg. §. legati diximus. & in his omnib. nil innouat, ut in muliere quæ tranſit ad ſecundā uota ita tēpus luctus, cui ab extraneo relinqui non pōt: ut C. de inſeſt. nup. l. ſi quis inſeſt. & C. de ſecundis nup. l. j.

¶ Nullo uinculo. ſi id eſt, nulla aſtione, ſed per officium iudicis: ut ff. de uerborum ſigni. l. pecuniæ uerbum. §. aſtione,

natus non coſebatur de neceſſitate ad fideicommiſſi pſtationem. Deinde ponit unde dicat fideicommiſſum, et quis primō ſtatuit illud de neceſſitate reſtitui. Aret.

Nunc tranſeamus ad fideicommiſſa, ſed prius eſt, ut de hęc reditab. fideicōmiſſarijs uideam.

Sciendū itaq; eſt omnia fideicommiſſa primis temporibus inſirma fuiſſe: q̄a nemo inuitus coſebatur pſtare id, de quo rogatus erat. Quibus enim nō poterant hēreditatē, uel legata relinquere, ſi relinquebāt, fidei cōmittebant eorum, qui capere ex teſtamento poterant hēreditatem. Et ideo fideicommiſſa appellata ſunt, quia nullo uinculo iuris, ſed tantū pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. ¶ Poſtea diuus Auguſtus primus ſemel iterumque gratia perſonarum d motus, uel quia per ipſius ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob inſignem quorundā perfidiam iuſit conſulibus auctoritatē ſuā interponere. ¶ Quod quia iuſtum uidebat, & popolare erat, paulatim conuerſum eſt in aſſiduam

d ¶ Perſonarum. & capacium duntaxat, non eorum quę ſunt non capaces, de quibus ſ. locutus eſt. & dic perſonarum quarundam.

e ¶ Interponere. ſi ut fideicommiſſa pſtentur generaliter i omnib.

f ¶ Populare. ſi id eſt, populo expediens.

g ¶ In aſſiduam iuriſdictionem. ſi id eſt, ut aſſiduē de hoc ius redatur ēt ab alijs, quā a cōſulibus. Accur.

h ¶ Eorum. ſcilicet ſi fideicommiſſorum.

i ¶ Crearetur. ſi ut ff. orig. iur. l. 1. §. poſt deinde diuus. Accur.

¶ IN PRIMIS. CASVS. Domine, iā uideo qualiter fideicom. quæ olim erant inſirma, poſtea per diuū Aug. ad neceſſitatē iuriſdictionis introducta. p deo dicatis mihi mō, qualiter teſtator i teſtamento ſuo rogat aliquē ſoluere huiusmodi fideicō.

Sed anteq Iuſt. ſoluat hęc quaſtione, pſmitte quoddā aliud, & dicit. Amice, in primis ſciendū ē, q̄ neceſſe ē, q̄ aliq; hēres inſtituatur in teſtō, & poſtea fidei hēredis inſtituti cōmitteat, ut illā hēreditatem alicui alij reſtituat. Si enim ſecus fieret, teſt. inutile eſſet, in quo null⁹ hēres eſſet inſtitutus, & p cōſequens ea quæ in illo teſtamento relinqueretur, nullius eſſet momenti. Cum igitur aliquis in teſtamento ſibi adſcripſit hēredē. puta per talia uerba: Lucius Titius hēres me⁹ eſto: poterit poſtea ſic adſcribere: Luci Titii hēres meus cū primū poſſis hēreditatē adire, eam

Caio Seio reddas & reſtituas. Et non ſolū de hēreditate reſtituenda pōt teſtator rogare hēredē ſuum, ſed etiam de parte hēreditatis alicui reſtituenda eū rogare pōt, & liberū eſt ipſi teſtatori, uel pure uel ſub conditione, uel ex die certo fideicom. tam generale q̄ ſpeciale relinquere. Et hęc dicunt uſque ad illum §. reſtituta. Fran.

¶ In primis igitur. ſi quia ius fideicommiſſorum expoſituri ſumus, quoniā autē fideicommiſſa vniuerſalia, & ſingularia, hoc, ſi hēres primus inſtituatur, in ſua habent natura cōiter: igit de eo i primis notandum eſt. ſic & econtra dicit, & cōtinuatur §. de leg. §. ſed ne i primis.

l ¶ Hēres inſtituatur. ſi poteſt etiam ab inſtituto: ut j. eodē. §. pſtore. quæ eſt contra.

m ¶ Inutile. ſi nota, non ualere teſtamentum ſine hērede. ſic ff. de iis quæ in teſt. delent. l. j. primē. §. Calphurnius longinus. & ff. de cōdi. l. fi.

n ¶ Sub conditione. ſi quor & a quo ſunt implendæ conditiones: dic ut ff. ad Trebell. l. facta. §. ſi ſub conditione.

ADDITIO. Secus tamen eſt in directā. §. hēres. §. de hēre. inſti. Et ē ratio, quia hoc ius hēreditarium non eſt in ſuſpenſo: q̄a remanet penes hēredem: ut j. prox. §. Angel.

¶ RESITUTA CASVS. Domine, iam uideo qualiter teſtator pōt rogare hēredē inſtitutū, ut ipſe alicui reſtituat totā hēreditatē, uel eius partē. ſed pone, Quidā inſtituit Petru hēredē, & rogabat eum per fideicō. ut totam hēreditatem reſtitueret. M. modo quæro a uobis, utrum facta reſtitutione ſecundū uoluntatem teſtatoris, P. nihilominus debeat hēres cenſeri? Et reſp. ſic. nā reſtituta hēreditate, ille hēres qui ſuit inſtitutus, nihilominus poſt reſtitutionem pmanet hēres. Fideicō. uero cui hēreditas reſtituitur, quādoq; loco hēredis, quādoq; loco legatarij habebat, ſed Neronis tēporib. Trebellio Maximo, & Anneo Seneca extantib. conſulibus factū ſuit ſena. Trebell. in quo quidem ſe. con. cautū eſt, ut ſi hēreditas ex cā fideicom. alicui reſtituta ſit omnes aſtiones q̄ de iure ciuili ipſi hēredi, uel aduerſus hēredem competere fideicom. & aduerſus ipſum poſt reſtitutionē hēreditatis ei factam darentur, & poſt illud ſenatuſcō. pſtor aſtiones ipſi fideicom. & aduerſus ipſum quaſi hēredi, & in eūdē dare cepit: & ita manifeſtē liquet q̄ ſecundū ſe. con. Trebell. ille cui ex fideicō. reſtituta erat hēreditas, quantū ad emolumentū, & onus loco hēredis habebatur. & iſta dicunt in tertia parte vſque ad illū §. ſed q̄ hēredes.

o ¶ Hēres permanet. ſi not. q̄ ſemel eſt, ſemper erit. ſic ff. de mi. l. ēt ſi ſine. aſs incipit, & ſi ſine. §. ſed q̄ Papinianus. in ſi. ibi, ſine dubio hēres. & ff. de hēre. inſti. l. ei qui ſoluendo. in ſi. Accur.

¶ Et liberum eſt vel pure, uel ſub conditione. ¶ relinquere fideicommiſſum, uel ex certo die.

¶ Qui reſtituit hēreditatem, remanet hēres nomine, & in fideicommiſſarium tranſſunt omnes aſtiones. Aretinus.

¶ Reſtituta autem hēreditate, iſ quidē, qui reſtituit, nihilominus hēres permanet, iſ uero, qui re-

Caio Seio reddas & reſtituas. Et non ſolū de hēreditate reſtituenda pōt teſtator rogare hēredē ſuum, ſed etiam de parte hēreditatis alicui reſtituenda eū rogare pōt, & liberū eſt ipſi teſtatori, uel pure uel ſub conditione, uel ex die certo fideicom. tam generale q̄ ſpeciale relinquere. Et hęc dicunt uſque ad illum §. reſtituta. Fran.

¶ In primis igitur. ſi quia ius fideicommiſſorum expoſituri ſumus, quoniā autē fideicommiſſa vniuerſalia, & ſingularia, hoc, ſi hēres primus inſtituatur, in ſua habent natura cōiter: igit de eo i primis notandum eſt. ſic & econtra dicit, & cōtinuatur §. de leg. §. ſed ne i primis.

l ¶ Hēres inſtituatur. ſi poteſt etiam ab inſtituto: ut j. eodē. §. pſtore. quæ eſt contra.

m ¶ Inutile. ſi nota, non ualere teſtamentum ſine hērede. ſic ff. de iis quæ in teſt. delent. l. j. primē. §. Calphurnius longinus. & ff. de cōdi. l. fi.

n ¶ Sub conditione. ſi quor & a quo ſunt implendæ conditiones: dic ut ff. ad Trebell. l. facta. §. ſi ſub conditione.

ADDITIO. Secus tamen eſt in directā. §. hēres. §. de hēre. inſti. Et ē ratio, quia hoc ius hēreditarium non eſt in ſuſpenſo: q̄a remanet penes hēredem: ut j. prox. §. Angel.

¶ RESITUTA CASVS. Domine, iam uideo qualiter teſtator pōt rogare hēredē inſtitutū, ut ipſe alicui reſtituat totā hēreditatē, uel eius partē. ſed pone, Quidā inſtituit Petru hēredē, & rogabat eum per fideicō. ut totam hēreditatem reſtitueret. M. modo quæro a uobis, utrum facta reſtitutione ſecundū uoluntatem teſtatoris, P. nihilominus debeat hēres cenſeri? Et reſp. ſic. nā reſtituta hēreditate, ille hēres qui ſuit inſtitutus, nihilominus poſt reſtitutionem pmanet hēres. Fideicō. uero cui hēreditas reſtituitur, quādoq; loco hēredis, quādoq; loco legatarij habebat, ſed Neronis tēporib. Trebellio Maximo, & Anneo Seneca extantib. conſulibus factū ſuit ſena. Trebell. in quo quidem ſe. con. cautū eſt, ut ſi hēreditas ex cā fideicom. alicui reſtituta ſit omnes aſtiones q̄ de iure ciuili ipſi hēredi, uel aduerſus hēredem competere fideicom. & aduerſus ipſum poſt reſtitutionē hēreditatis ei factam darentur, & poſt illud ſenatuſcō. pſtor aſtiones ipſi fideicom. & aduerſus ipſum quaſi hēredi, & in eūdē dare cepit: & ita manifeſtē liquet q̄ ſecundū ſe. con. Trebell. ille cui ex fideicō. reſtituta erat hēreditas, quantū ad emolumentū, & onus loco hēredis habebatur. & iſta dicunt in tertia parte vſque ad illū §. ſed q̄ hēredes.

o ¶ Hēres permanet. ſi not. q̄ ſemel eſt, ſemper erit. ſic ff. de mi. l. ēt ſi ſine. aſs incipit, & ſi ſine. §. ſed q̄ Papinianus. in ſi. ibi, ſine dubio hēres. & ff. de hēre. inſti. l. ei qui ſoluendo. in ſi. Accur.

¶ Et liberum eſt vel pure, uel ſub conditione. ¶ relinquere fideicommiſſum, uel ex certo die.

¶ Qui reſtituit hēreditatem, remanet hēres nomine, & in fideicommiſſarium tranſſunt omnes aſtiones. Aretinus.

¶ Reſtituta autem hēreditate, iſ quidē, qui reſtituit, nihilominus hēres permanet, iſ uero, qui re-

Caio Seio reddas & reſtituas. Et non ſolū de hēreditate reſtituenda pōt teſtator rogare hēredē ſuum, ſed etiam de parte hēreditatis alicui reſtituenda eū rogare pōt, & liberū eſt ipſi teſtatori, uel pure uel ſub conditione, uel ex die certo fideicom. tam generale q̄ ſpeciale relinquere. Et hęc dicunt uſque ad illum §. reſtituta. Fran.

¶ In primis igitur. ſi quia ius fideicommiſſorum expoſituri ſumus, quoniā autē fideicommiſſa vniuerſalia, & ſingularia, hoc, ſi hēres primus inſtituatur, in ſua habent natura cōiter: igit de eo i primis notandum eſt. ſic & econtra dicit, & cōtinuatur §. de leg. §. ſed ne i primis.

l ¶ Hēres inſtituatur. ſi poteſt etiam ab inſtituto: ut j. eodē. §. pſtore. quæ eſt contra.

m ¶ Inutile. ſi nota, non ualere teſtamentum ſine hērede. ſic ff. de iis quæ in teſt. delent. l. j. primē. §. Calphurnius longinus. & ff. de cōdi. l. fi.

n ¶ Sub conditione. ſi quor & a quo ſunt implendæ conditiones: dic ut ff. ad Trebell. l. facta. §. ſi ſub conditione.

ADDITIO. Secus tamen eſt in directā. §. hēres. §. de hēre. inſti. Et ē ratio, quia hoc ius hēreditarium non eſt in ſuſpenſo: q̄a remanet penes hēredem: ut j. prox. §. Angel.

¶ RESITUTA CASVS. Domine, iam uideo qualiter teſtator pōt rogare hēredē inſtitutū, ut ipſe alicui reſtituat totā hēreditatē, uel eius partē. ſed pone, Quidā inſtituit Petru hēredē, & rogabat eum per fideicō. ut totam hēreditatem reſtitueret. M. modo quæro a uobis, utrum facta reſtitutione ſecundū uoluntatem teſtatoris, P. nihilominus debeat hēres cenſeri? Et reſp. ſic. nā reſtituta hēreditate, ille hēres qui ſuit inſtitutus, nihilominus poſt reſtitutionem pmanet hēres. Fideicō. uero cui hēreditas reſtituitur, quādoq; loco hēredis, quādoq; loco legatarij habebat, ſed Neronis tēporib. Trebellio Maximo, & Anneo Seneca extantib. conſulibus factū ſuit ſena. Trebell. in quo quidem ſe. con. cautū eſt, ut ſi hēreditas ex cā fideicom. alicui reſtituta ſit omnes aſtiones q̄ de iure ciuili ipſi hēredi, uel aduerſus hēredem competere fideicom. & aduerſus ipſum poſt reſtitutionē hēreditatis ei factam darentur, & poſt illud ſenatuſcō. pſtor aſtiones ipſi fideicom. & aduerſus ipſum quaſi hēredi, & in eūdē dare cepit: & ita manifeſtē liquet q̄ ſecundū ſe. con. Trebell. ille cui ex fideicō. reſtituta erat hēreditas, quantū ad emolumentū, & onus loco hēredis habebatur. & iſta dicunt in tertia parte vſque ad illū §. ſed q̄ hēredes.

o ¶ Hēres permanet. ſi not. q̄ ſemel eſt, ſemper erit. ſic ff. de mi. l. ēt ſi ſine. aſs incipit, & ſi ſine. §. ſed q̄ Papinianus. in ſi. ibi, ſine dubio hēres. & ff. de hēre. inſti. l. ei qui ſoluendo. in ſi. Accur.

¶ Et liberum eſt vel pure, uel ſub conditione. ¶ relinquere fideicommiſſum, uel ex certo die.

¶ Qui reſtituit hēreditatem, remanet hēres nomine, & in fideicommiſſarium tranſſunt omnes aſtiones. Aretinus.

¶ Reſtituta autem hēreditate, iſ quidē, qui reſtituit, nihilominus hēres permanet, iſ uero, qui re-

Caio Seio reddas & reſtituas. Et non ſolū de hēreditate reſtituenda pōt teſtator rogare hēredē ſuum, ſed etiam de parte hēreditatis alicui reſtituenda eū rogare pōt, & liberū eſt ipſi teſtatori, uel pure uel ſub conditione, uel ex die certo fideicom. tam generale q̄ ſpeciale relinquere. Et hęc dicunt uſque ad illum §. reſtituta. Fran.

¶ In primis igitur. ſi quia ius fideicommiſſorum expoſituri ſumus, quoniā autē fideicommiſſa vniuerſalia, & ſingularia, hoc, ſi hēres primus inſtituatur, in ſua habent natura cōiter: igit de eo i primis notandum eſt. ſic & econtra dicit, & cōtinuatur §. de leg. §. ſed ne i primis.

l ¶ Hēres inſtituatur. ſi poteſt etiam ab inſtituto: ut j. eodē. §. pſtore. quæ eſt contra.

m ¶ Inutile. ſi nota, non ualere teſtamentum ſine hērede. ſic ff. de iis quæ in teſt. delent. l. j. primē. §. Calphurnius longinus. & ff. de cōdi. l. fi.

n ¶ Sub conditione. ſi quor & a quo ſunt implendæ conditiones: dic ut ff. ad Trebell. l. facta. §. ſi ſub conditione.

ADDITIO. Secus tamen eſt in directā. §. hēres. §. de hēre. inſti. Et ē ratio, quia hoc ius hēreditarium non eſt in ſuſpenſo: q̄a remanet penes hēredem: ut j. prox. §. Angel.

¶ RESITUTA CASVS. Domine, iam uideo qualiter teſtator pōt rogare hēredē inſtitutū, ut ipſe alicui reſtituat totā hēreditatē, uel eius partē. ſed pone, Quidā inſtituit Petru hēredē, & rogabat eum per fideicō. ut totam hēreditatem reſtitueret. M. modo quæro a uobis, utrum facta reſtitutione ſecundū uoluntatem teſtatoris, P. nihilominus debeat hēres cenſeri? Et reſp. ſic. nā reſtituta hēreditate, ille hēres qui ſuit inſtitutus, nihilominus poſt reſtitutionem pmanet hēres. Fideicō. uero cui hēreditas reſtituitur, quādoq; loco hēredis, quādoq; loco legatarij habebat, ſed Neronis tēporib. Trebellio Maximo, & Anneo Seneca extantib. conſulibus factū ſuit ſena. Trebell. in quo quidem ſe. con. cautū eſt, ut ſi hēreditas ex cā fideicom. alicui reſtituta ſit omnes aſtiones q̄ de iure ciuili ipſi hēredi, uel aduerſus hēredem competere fideicom. & aduerſus ipſum poſt reſtitutionē hēreditatis ei factam darentur, & poſt illud ſenatuſcō. pſtor aſtiones ipſi fideicom. & aduerſus ipſum quaſi hēredi, & in eūdē dare cepit: & ita manifeſtē liquet q̄ ſecundū ſe. con. Trebell. ille cui ex fideicō. reſtituta erat hēreditas, quantū ad emolumentū, & onus loco hēredis habebatur. & iſta dicunt in tertia parte vſque ad illū §. ſed q̄ hēredes.

o ¶ Hēres permanet. ſi not. q̄ ſemel eſt, ſemper erit. ſic ff. de mi. l. ēt ſi ſine. aſs incipit, & ſi ſine. §. ſed q̄ Papinianus. in ſi. ibi, ſine dubio hēres. & ff. de hēre. inſti. l. ei qui ſoluendo. in ſi. Accur.

Additio

ADDITIO. Hoc obtinet i immutabilibus de natura, uel cōstitutio
ne iuris, alias secus, arg §. ut autem, in auth. de non alie. col. j.

a « Aliquando 3id est, secundum unum ius, ut per Trebel. ut statim dicit, nam omnia transibant.

b. Aliquando igitur est, secundum aliud ius non erat loco heredis, sed legatarii, ut per Pe

capit hæreditatē, aliquando ^a heredis, aliquando ^b legatarij loco habebat. Et Neronis quidē tem-

† **Amnio.** c. Trebellio. 3 & hinc dictū fuit Trebellianū senatuscōsultū, ut & Macedonianū à Ma-

cedõe: uiff. ad Mace. l. i. j.
d. 4. Confilulibus. 3. Scilicet
et exiftentibus.
c. 1. Omnes. 3. imò non
omnes. 3. 177. h. l.

omnes, & per Trebellianum iur. j. e. §. ergo. cōtra. So. 13 hic dicit, omnes, non tamē dicit totos in totū. secundū

a. Et sic uer
 toatē in mortuū, iudicau
 roanē. a. Vl. d. c. q. quā
 do de toto erat rogat⁹,
 habebat locum q. hic
 diciē, si autem retenta
 ue. G. l. i.

quarta decetero erat
rogatus habet locū q̄
dicitur infra. Accur.
f. c. iure ciuili. } uel

et in h'rdem oēs actionēs remanebant, nisi
canto fuerit interposita inter eū, et fidei-
cōmissariū de actionib. diuidendis. Aret.

¶ Sed quia f haredes scripti, cū
aut totam hareditatem, aut penē
totam plerumque restituere ro-
gabantur, adire hareditatem ob-

lit. i. l. filiū.
quem. nu.
48. C. fam.
heresc.

SED QVIA HÆ
RES. † CASVS.
Domine, iam video. &

secūdm̃ senarusc. Trebel. cui restituebat h̃ereditas, quo ad onus, & emolumentum loco h̃eredit habebat, sed vos dixistis mihi s̃. q̃ h̃ereditas quo ad onus quandoq̃ habeat. Ad hoc rñ. Iust. q. 2. d. ximus q̃ h̃eres scripti i testam̃to totius h̃ereditatis rest. poterat graua

rum nec per senatusf. Treb. aliq. remediū habeant. & idcirco heredita-
tē nec ullum vel minimū lucrū adire plerūq; recusabāt, cū uel totā
hēre, uel serē totā per fideicō. restituerē cegebant. unde testamēto
ab hēreditib; scriptis deserto fideicō. in testamēto relicta penitus ex-
tinguēbantur postea temporib; Velsa. Aug. Reg. 8. Rufina exi-

tinguebant,io poltea temporibus Velpa. Aug. Peg. & Pulione existensibus confulibus factum erat senatusconf. Peg in quo quidē senatus. statutu fuit, ut liceret heredi scripto qui rogatus esset p fideicō. hz redierat restituere, quartā totius hereditatis retinere sicuti in fideicō. Fal. ex singulis legariis quartā retinere concedit. Et nō solum

hered. p. f. ex. singulis legatis quant. retinere concedit. Et. no. solum
huiusmodi beneficii retentionis quartz in vniuersitate erat heredi-
b. concedendum: sed etiam in singulis quoque rebus p. fideicomis. relictis
eadem retentione quartz ex Peg. senatus. heredi. indulget unde post
senatus. Peg. heres scriptus occasio illius onera hereditaria susti-

nebat: ille uero q̄ ex fideicom̄. partem hereditatis recipiebat, puta
dodraurē loco legatarij; partiarj habebat, id est illius legatarij, cū
pars bonorum legatib; Na huiusmodi species legati vocabat̄ p̄ci-
tati: & hoc iō: quia talis legatarius cū herede patiebat̄ hereditatē: &

in hoc casu stipulationes quæ solebāt inter hęredē, & partiariū lega-
tariū interponi, eadē inter fideicom. & hęredē iterponebant, id ē
ut lucrū & damnu hęreditariū p rata portione inter eos cōmune
esset, unde tunc demū habebat locum senatusc. Treb. qñ non totam
hereditariū partem dare debet hęredem fideicom. restitueret, sed totam

hędęitatem, uel intra dodrante hędęditati restituere rogabat hęres. & in hoc casu ex senatufcō. Treb. fębat restitutio. & sine interpositio-
ne stipulationis actiones hędęditarię in utręq; uidelicet hęredę scri-
ptę & fidei. c. g. l. cō hęredis habetur, p. rata portioe diuidebant. Si
utro plusquam dodrante uel totā herę fidei restituere rogabat ruc

vero plinquam dote,uel tota hęre,nudic,restituere rogo,at tuc ex senatibz,Peg,ſicbat reſtituto,& hęres q ſemel adierat hđra-
tę,ſi ſua voluntate,& nō cōpulfus hoc fecerat:ſiue bñficio Peg, vſus
ſibi quartā retinebat,ſiue quartā ſibi retinere nōlebat:niſi p iterpoſi-
tione ſupradictę ſtipulationis ſibi pſpexiſſet,yniuerſa onera hęredi

taria p senatusc. Pega. sustinebat: quarta tamē ab hærede retenta ēē
ad curationē onerū hereditariorū, quasi parcis p parte stipulationis
interponebant, quæ solebat interponi inter partiarū legatariū, &
hæredē. Alter enim ab altero stipulabatur, ut uterq; eorū onera hære

diaria, sicut emolumentum, p rata portione sustineret, si uero hīs

a Ergo si quidem. Item de eodem locum habet senatusconsultum Pegafiano, quando vel eorum vel alia dodrantem hæres rogatus est restituere, ergo, &c.
b Pro rata parte. Item si e. s. p. i. t. u. c. contra. Sol. ut ibi in gl. o. s. Acc.
c Vniuersa onera. Item si stipulationem in prædictam interposuisset, ut s. e. s. sed q. u. u. post q. & hic subiicit.
d Restitueret. Item si p. o. t. e. n. a. poterat quartam retinere per Pegafianum, ut s. e. s. post q. d. e.
e Interponebant. Item si f. de pecul. si creditor. & ff. manda. l. hæredem. s. finali.
f Quasi dānosam. Item licet causam non assignet: q. a. var. sunt hominum volūtares: ut ff. ad Treb. l. q. a. poterat. ibi, non enim. Accur.

Iudicē recu-
santi sus-
cit allega-
re suspicio-
nem.

ut

adierit
hæreditatem.
voluerit
Theop. ne-
gantem le-
ctionem a-
gnouit.

recu-
set.

dicat.

si

stipulatio de dādo fuerit interposita. Et hoc si spōtē adbat: sin autem coactus, ex senatusconsulto Trebelliano actiones omnes transibant in fideicommissarium. hoc dicit. Arctinus.

¶ Ergo si quidē non plus quā dodrantem hæreditatis scriptus hæres rogatus sit restituere, tunc ex Trebelliano senatusconsulto restituebatur hereditas, & in vtrun- que actiones hereditariæ pro rata parte dabatur: in hæredem quidem, iure civili: in eum verò, qui recipiebat hæreditatem, ex senatusconsulto Trebelliano, tanquam in hæredem. At si plus quā dodrantem, vel etiam totam hereditatē restituere rogatus esset, locus erat Pegafiano senatusconsulto, & hæres qui semel adierat hæreditatē (si modò sua voluntate adierat) siue retinuerat quartam partem, siue retinere noluerat, ipse vniuersa onera & hereditaria sustinebat. Sed quarta quidem retenta, quasi partis, & pro parte stipulationes interponebantur, tanquam inter partiarum legatarium, & hæredem. Si verò totam hæreditatē restitueret, emptæ & venditæ hereditatis stipulationes interponebantur.

¶ Sed si recusabat scriptus hæres adire hæreditatē, ob id quod diceret, eam sibi suspectam esse quasi damnosam, cauebatur Pegafiano senatusconsulto, vt desiderante eo, cui restituere rogatus esset, iussu prætoris adiret, & restitueret hæreditatem, perindeque ei & in eum, qui reciperet hæreditatem, actiones daretur, ac si iuris est ex Trebelliano senatusconsulto. quo casus nullis stipulationibus est opus: quia simul & huic qui restituit, securitas datur, &

in senatusconsulto Trebel. sed etiam illud quod præcipuū fuerat in senat. Pegafiano: quando hères recipiens recusat, adire authoritate Pegafiano, & totam hereditatem fideicommissario restituere, & oēs actiones ad fideicommissarium, & ad eum eum conferre, & hoc etiam ad senatusconsultum Trebel. transulimus, volentes ut ex eo solo hères compellatur adire, & fideicommissario hereditatē restituere, in hoc casu nullo dāno, vel cōmodo apud hères adire, & restituere coactus remanere. Et nihil in hoc casu interest, utrū aliquis hères institutus ex alicuius hereditatem, aut pro parte restitueret rogatus fuerit, an ex parte hères institutus, totā partē, aut partē illius partis restituere sit rogatus. nā & in hoc casu eadē iussimus obseruari, quæ i restitutione totius hereditatis supra diximus. & hæc dicuntur vbiq. ad s. si quis una. cuius casus planus est vbi que ad s. præterea.

¶ Sed quia dixi interpositas stipulationes ex senatusconsulto Pegafiano, &c. Accur. i. Quibusdam casibus. Item propter solennitatem verborum, ut dicunt, vel tunc quando is cui restituta erat, non erat solvendo, unde inutilis erat stipulatio. Vt verū hos captiosos modos necimus qui sunt.

¶ Sed quia dixi interpositas stipulationes ex senatusconsulto Pegafiano, &c. Accur. i. Quibusdam casibus. Item propter solennitatem verborum, ut dicunt, vel tunc quando is cui restituta erat, non erat solvendo, unde inutilis erat stipulatio. Vt verū hos captiosos modos necimus qui sunt.

¶ Sed quia dixi interpositas stipulationes ex senatusconsulto Pegafiano, &c. Accur. i. Quibusdam casibus. Item propter solennitatem verborum, ut dicunt, vel tunc quando is cui restituta erat, non erat solvendo, unde inutilis erat stipulatio. Vt verū hos captiosos modos necimus qui sunt.

actiones hereditariæ ei, & in eum transferuntur, qui recipit hæreditatem, vtroque senatusconsulto in hac specie concurrente.

¶ Fideicommissariæ hereditates ex senatusconsulto Trebelliano restituntur, sublato in totū senatusconsulto Pegafiano, cuius auctoritatem senatusconsulto Trebelliano Imperator attribuit, & hæres rogatus potest retinere quartā siue relicta ei sit, siue minus, actionibus pro rata diuisis. Item hæres, qui suspectam hereditatē adire non vult, hodie per senatusconsultum Trebellianum cogitur, licet olim per Pegafianū, omnibus actionibus in fideicommissarium denotatis, h. d. A. etinus.

¶ Sed quia stipulationes ex senatusconsulto Pegafiano descendentes, & ipsi antiquitati displicuerunt, & quibusdā casibus in captiofas eas homo excelli ingenij Papi- nianus appellat, & nobis in legibus magis simplicitas, quā difficultas placet, ideo nobis omnibus suggestis: tam similitudinibus, quā differentiis vtriusque senatusconsulti placuit, exploso senatusconsulto Pegafiano, quod postea superuenit, omnē auctoritatem Trebelliano senatusconsulto præstare, vt ex eo fideicommissariæ hereditates restituantur, siue habeat hæres ex voluntate testatoris quartam, siue plus, siue minus, siue nihil penitus: vt tunc quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remanet, liceat ei vel quartā, vel quod deest, ex nostra auctoritate retinere, vel repetere solum P. quasi ex Trebelliano senatusconsulto, pro rata portione actionibus, tam in hæredem, quā in fideicommissarium cōpetentibus. Si verò totam hereditatem spontē restituerit, omnes hereditariæ actiones fideicommissario, et aduersus

heredi. & fil. s. si vero expressim. co. i. p. q. Solutū. Improprie facti nō iuris ignoratiū: ut C. ad l. Fal. l. error. q. q. Actiones: ut scilicet creditorum, non legatorum secundum B. ut ff. ad senat. Treb. l. i. si fil. & l. apud. j. resp. sed & legatariis respōdet hères, cui eis fideicommissaria portio non sufficit. sic tamen ut totius hereditatis quarta sibi referretur, ut ff. ad Trebell. l. j. si is qui, secundū Ioan. Sed Azo contra C. ad Trebell. l. 2. Sed illa secundū prædictam distinctionem intelligitur.

¶ Restituerit. Item restitutio fit re & uerbo, re, ut si pariat res hereditarias a fideicommissario possideri, vel totas vel aliquas earū hac mente, ut sibi restituat hereditas: uerbo autem sic, restituo hæreditatem tibi, licet corporaliter rerū possessionem non tradā, & ex tunc res sibi fideicommissarii in utroque casu, ut ff. ad Trebell. l. facta. in princip. Sed nunquid etiam ante factam restitutionem est fideicommissarius dominus: ut C. cōmunia de leg. l. si. sed quia? Respon. non: q. ante restitutionem omnia facit hères, & et manumicit seruū hereditarium: quod non faceret si alius esset dominus: ut ff. ad Trebell. l. Mācellus. s. res. & l. si hæres institutus. s. si hères. Nec obstat d. l. fina. communia de leg. quæ dicit dari rei uendicationem fideicommissario generali. nā est intelligendū ex quo hæreditas est restituta. Vt speciale est in

heredi. & fil. s. si vero expressim. co. i. p. q. Solutū. Improprie facti nō iuris ignoratiū: ut C. ad l. Fal. l. error. q. q. Actiones: ut scilicet creditorum, non legatorum secundum B. ut ff. ad senat. Treb. l. i. si fil. & l. apud. j. resp. sed & legatariis respōdet hères, cui eis fideicommissaria portio non sufficit. sic tamen ut totius hereditatis quarta sibi referretur, ut ff. ad Trebell. l. j. si is qui, secundū Ioan. Sed Azo contra C. ad Trebell. l. 2. Sed illa secundū prædictam distinctionem intelligitur.

¶ Restituerit. Item restitutio fit re & uerbo, re, ut si pariat res hereditarias a fideicommissario possideri, vel totas vel aliquas earū hac mente, ut sibi restituat hereditas: uerbo autem sic, restituo hæreditatem tibi, licet corporaliter rerū possessionem non tradā, & ex tunc res sibi fideicommissarii in utroque casu, ut ff. ad Trebell. l. facta. in princip. Sed nunquid etiam ante factam restitutionem est fideicommissarius dominus: ut C. cōmunia de leg. l. si. sed quia? Respon. non: q. ante restitutionem omnia facit hères, & et manumicit seruū hereditarium: quod non faceret si alius esset dominus: ut ff. ad Trebell. l. Mācellus. s. res. & l. si hæres institutus. s. si hères. Nec obstat d. l. fina. communia de leg. quæ dicit dari rei uendicationem fideicommissario generali. nā est intelligendū ex quo hæreditas est restituta. Vt speciale est in

desideranti hereditatē restituere, in hoc casu nullo dāno, vel cōmodo apud hères adire, & restituere coactus remanere. Et nihil in hoc casu interest, utrū aliquis hères institutus ex alicuius hereditatem, aut pro parte restitueret rogatus fuerit, an ex parte hères institutus, totā partē, aut partē illius partis restituere sit rogatus. nā & in hoc casu eadē iussimus obseruari, quæ i restitutione totius hereditatis supra diximus. & hæc dicuntur vbiq. ad s. si quis una. cuius casus planus est vbi que ad s. præterea.

¶ Sed quia dixi interpositas stipulationes ex senatusconsulto Pegafiano, &c. Accur. i. Quibusdam casibus. Item propter solennitatem verborum, ut dicunt, vel tunc quando is cui restituta erat, non erat solvendo, unde inutilis erat stipulatio. Vt verū hos captiosos modos necimus qui sunt.

¶ Sed quia dixi interpositas stipulationes ex senatusconsulto Pegafiano, &c. Accur. i. Quibusdam casibus. Item propter solennitatem verborum, ut dicunt, vel tunc quando is cui restituta erat, non erat solvendo, unde inutilis erat stipulatio. Vt verū hos captiosos modos necimus qui sunt.

¶ Sed quia dixi interpositas stipulationes ex senatusconsulto Pegafiano, &c. Accur. i. Quibusdam casibus. Item propter solennitatem verborum, ut dicunt, vel tunc quando is cui restituta erat, non erat solvendo, unde inutilis erat stipulatio. Vt verū hos captiosos modos necimus qui sunt.

¶ Sed quia dixi interpositas stipulationes ex senatusconsulto Pegafiano, &c. Accur. i. Quibusdam casibus. Item propter solennitatem verborum, ut dicunt, vel tunc quando is cui restituta erat, non erat solvendo, unde inutilis erat stipulatio. Vt verū hos captiosos modos necimus qui sunt.

¶ Sed quia dixi interpositas stipulationes ex senatusconsulto Pegafiano, &c. Accur. i. Quibusdam casibus. Item propter solennitatem verborum, ut dicunt, vel tunc quando is cui restituta erat, non erat solvendo, unde inutilis erat stipulatio. Vt verū hos captiosos modos necimus qui sunt.

Simplici-
tas est legi-
bus amica.

quartā
t. constitu-
tione.

a Pōt tñ fi-
deicommissa-
rio uolente
quartā totius
hæreditatis de-
ducere, &
tunc tenet
creditoribus,
p sua rata-
de quo &
quadr legatariis
teneat, vide
p Ang.

est in rebus alienatis, ut ante restitutam hereditatem detur fideicommissario ut illis rei uendicatio.

a. Competant. 3. quia per omnia est ut hares: ut ff. quod cum eo. l. si filius. §. finali.

b. Fuerat. ut supra eo. §. ergo. ver. sed si recuset.

c. Apud heredem.

† cōpetat.

† D. etiam.

† recusa-

bat.

a. Hoc iur-

is scilicet resti-

tutio: sed

ante ipsam

bñ puenit.

lita tñ. §. g.

ex Trebel-

liano. ff. e.

Angel.

† transire

Theoph.

† etiam.

† manet.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

† etiam.

eum cōpetant^a t. q. Sed & id, quod præcipuum Pegafiani senatusconsulti fuerat^b, ut quando re-
cusaret^c hares scriptus sibi da-
tam hereditatem adire, necessitas
ei imponeretur totam heredita-
tem volenti fideicommissario re-
stituere, & omnes ad eum, & con-
tra eum transferre^d actiones: &
hoc transposuimus ad senatuscō-
sultum Trebellianum, ut ex hoc
solo necessitas heredi impona-
tur, si ipso nolente adire, fideicō-
missarius desideret restitui sibi hē-
reditatē, nullo nec damno, nec t^e
commodo apud e^m heredem rema-
nente t^e.

¶ Quod iuris est de toto quo ad totū, idē
iuris est de parte quo ad partem. Aretin.

¶ Nihil autem interest, vtrum a-
liquis ex asse hares institutus, aut
totam hereditatem, aut pro par-
te restituere rogatur, an ex parte
hares institutus, aut totam eam
partem, aut partem partis resti-
tuere rogatur. Nam & hoc casu
eadē observari præcipimus, quā
in totius hereditatis restitutione
diximus d.

¶ Si apud heredem rogatū de hereditate
restituenda, remanet aliqua res, vel quāti-
tas de uoluntate testantis, q̄ valeat quar-
ta hereditatis vel ultra, tunc restituta
hereditate oēs actiones in solidū transeūt
in fideicommissariū, et hares ad nulla one-
ra hereditaria tenetur. Aretinus.

¶ Si quis vna aliqua re deducta,
siue præcepta, quā quartam e^m cō-
tinet (veluti fundo, vel alia re)
rogatus sit restituere heredita-
tem, simili modo ex Trebelliano
senatusconsulto restitutio fiet t^e,
perinde ac si quarta parte retenta
rogatus esset reliquam heredita-
tem restituere. Sed illud interest,
q̄ altero casu, id est, quum deduc-
ta, siue præcepta aliqua re, resti-
tuitur hereditas, in solidum ex
eo senatuscōsulto actiones trans-
feruntur: & res, quā remanet e^m
apud heredem, sine vllō onere
hereditario apud eum remanet t^e,
quasi legatario ei acquisita. Alte-
ro verò casu, id est, quum, quarta

quod tantumdem ualeat. & hæc dicuntur usque ad §. & quia prima.

i. ¶ Rogare. §. in codicillis.

k. ¶ Restituit. Iden pōt ab his fideicōmissum relinquere, quoniam
sua sponte relinquere legitimam hereditatem uidetur non instituen-
do alium: ut ff. de iure codicil. l. conficiuntur. §. j.

parte retenta, rogatus est hares
restituere hereditatem, & resti-
tuit: scinduntur^a actiones, & pro-
dodrante quidem transferuntur^b
ad fideicommissarium, pro qua-
drante remanent apud heredem.

Quinetiam licet t^e vna re aliqua
deducta, aut præcepta, restituere
aliquis hereditatem rogatus sit,
in qua maxima pars hereditatis
contineatur, æquē in solidū trans-
feruntur actiones. Et secum deli-
berare debet is, cui restituitur hæ-
reditas, an expediat sibi restitui.
Eadem, scilicet, interueniūt, & si
duabus pluribusve deductis præ-
ceptis rebus, restituere heredi-
tatem rogatus sit. ¶ Sed si certa

summa deducta præceptave, quā
quartā, vel etiam maximam par-
tem hereditatis cōtinet, rogatus
sit aliquis hereditatem restituere,
idē iuris est. ¶ Quā autē dixi-
mus de eo, qui ex asse institutus h^e
est, eadem transferimus & ad eū,
qui ex parte hares scriptus est.

¶ Ille q̄ ab intestato bona defuncti capit,
& etiam fideicommissarius potest grauari
de restituendo totā hereditatē, vel par-
tem hereditatis. h. d. Aretinus.

¶ Præterea intestatus quoq; mo-
riturus potest rogare i^m eum, ad
quem bona sua vel legitimo iure,
vel honorario pertinere intelli-
git t^e, ut hereditatem suā totam,
partemve eius, aut rem aliquā (ve-
luti fundum, hominē, pecuniam)
alicui restituat t^e, cū alioqui lega-
ra, nisi ex testamēto nō valeant l.
Eum quoque cui aliquid restitui-
tur, potest rogare ut id rursum a-
lij aut totum, aut partem, vel etiā
aliquid aliud restituat t^e.

¶ Qui primò negauit fideicommissum esse
relictum, postea conuictus non potest dice-
re minus solenni uoluntate fuisse relictū.
h. d. secundum opinionem Io. V. et sic. Quan-
do testator noluit solenniter disponere sed
in fide heredis committere, hares tenetur
iurare non esse relictum, vel soluere. hoc
dicit. Aretinus. Et hanc opinionem appro-
bant doct. in l. fin. C. eo. tit.

¶ Et quia prima fideicommissio-
rum cunabula a fide heredum
pendent, & tam nomen t^e, quā

soluere. & ita per nostram cōstitutionem induximus, ne ultima uolū-
tas testatoris isidei heredis in commissum deperat. S. d. pone, q̄ ille à
quo fideicom. petitur, postquam per sacramentum aut per testes cō-
uictus fuerit, Confiteat fideicom. a se relictum: ad legis tamen subtili-
tatem decurrat, uidelicet allegando ex minus solenni uoluntate hoc
fuisse relictum. certē in hoc casu in poenā incidit mendacij, & nō ob-
stante huiusmodi defensione, ad fideicom. præstationem omnino cō-
gendus est. Et hæc dicuntur usque in finem. Franciscus de Aret.

¶ Nomen 3. nomen consequens reituit s. de dona. §. est & aliud.

Retrax

l. ¶ Non valeant. 3. sed
quod iure hoc est uerū
antiquo nōt ff. d. lej.
l. j. Itē nono siue C. cō-
de leg. l. j. Dic ergo an
tiquo iure locū hēre
q̄d hic dī. Vel dī q̄d
dī l. de leg. j. fm noua
iura loquuntur, se uadū
q̄ q̄ æquiparato sunt le-
gata fideicōmissis: ut
s. de leg. s. sed non usq;
m. ¶ Restituit. 3. etem
inquantū q̄s honorat,
& orerari p̄t, ut j. tit. j.
§. hoc solū Sed nunq;
quartā retinebit? Rñ.
ut j. tit. j. §. hoc solum.

¶ ET QVIA PRI-
MA. ¶ CASVS. Dñe,
iā uideo qd erat oli cir-
ca fidei. & qd hodie ob-
tinem. Vñ cū fatis ma-
nifestū sit qd d̄ antiqta
re tollat. & in qb^o p̄ ue-
strā cōstitutionē circa
fidei. fīstere dēam: ut
trāscatis igitur si placet
ad aliquā aliā materiā.
Ad hoc rñ. Amice. ad-
huc non est ad aliq̄ aliā
mātrā trāscēdū. Primo
adhuc circa materiā fi-
deic. in fīstēdū est. nāq;
prima fideicōmissorū
cunabula à fide hīdum
pōdebāt, & tā nomen
q̄ substantiā acceptū.
& iō primò illius Aug.
ut s. d. m. §. fidei. ad le-
gis necessitatē d̄duxit,
& laqueis iuris innoda-
uit. Igit nos eūdē p̄ci-
pē circa fīgmētā fidei.
nup̄ superare p̄cedētes
ex quodā facto p̄ Tri-
bonianū iurū excelsū
facri palatij q̄stōrē nō
bis relato quā t̄ fīcīm^o
cōstōnē, quā statim^o,
ut si q̄s testōr hīdē suū
p̄ fidei. rogauit ut uel
hīditatē, uel aliq̄d spe-
ciale fidei. alicui resti-
tuat, & huiusmodi uolū-
tas testatoris, neq; ex a-
liqua solēni scriptura,
neq; p̄ q̄nq; testes q̄ in
codicillis fīstēciūt, p̄ba-
ri possit: q̄ fīdem hīdis
sui eligit: in hoc casu si
hīs p̄dīa ductus fidem
adimplere recusauerit,
negando tale onus à te-
statore sibi fuisse impo-
sitū, si fīcōmissarius
iururādū ei detulerit:
sacramēto de calū à fi-
deicō. p̄i^o p̄stato neces-
se hēbit hīs, uel iururā-
dum subire, ut fideicō.
siue generale, siue spā-
le ab eo relictū fidei.

† scindan-

† transfe-

† rantur.

† in.

† Et ideo

quis dire-

cto in codi-

cillis relin-

qui nō pos-

sint: ut not.

gl. in d. l. j.

ff. de leg. j.

tñ relictā

ualēe ut fi-

deicōmiss.

& nihilo-

minus ha-

bēt effectū

legati nisi

libertati-

bus & tute

lis: de quib.

dic ut infra

de codic. §.

non tantū.

† Dicendo

q̄q̄s mihi

hæres erit,

& nō ē ne-

cesse expi-

mere pro-

prium, nomen

etiam, fm

Iaf. Argi.

Perr.

Quod dif-
fertur non
aufertur.
a De isto
brocardo
dic ut per
Bart.in lin-
ter stipulā-
tem. §. fa-
cram. ff.de
uer.obl.
Orcinus
quis & un-
de dicitur.

brocardo
die ut per
Bar.in.lin
ter stipulā-
tem. s. fa-
cram. ff. de
uer. obl.
Orcinus
quis & un-
de dicitur.

Cū. Vñ orthinus, i. dire-
 ctè manumissus. Vñ ab
 orce qđ ē capio (nā &
 ide archiorcus) ꝓa mul-
 ta capiūt manumissi i
 testō, i quo multa sūt.
 e ¶ Ex suo. ꝑ non expe-
 ctata manumissiōe ab
 alio facienda.

f. 4 Testamento. 3 uel
etia codicillis testamē
to cōfirmatis, ut ff. de
manumiss. test. l. libertas
g. 4 Competere. Ique
cōpetit hēditate adita
etiā ab uno ex plurib⁹
hēredibus, ut ff. de ma
nu. test. l. testamēto ma
numissus. §. testamēto.
h. 4 Maximē. 3 ideo h.
d. ga qbuscunq; uerbis
relinq. nōne: ur ē de

7 Directa
7 D. direc-
cta.

† intell. hu
ius. s. uid. p
Lud. Alua.
in Rúbri.
de leg. j. nu
me. 88.
Continua-
tio.

Codicilli
sive scri-
ptura fieri
possunt.

Quidā dicūt q̄ nō, sed
tñ dico ēē sine scriptu-
ra hodie fieri posse: li-
cet fortē olī in scriptis
tñ fierēt: ut C. de bon.
lib. I. §. in princi. Accu.

Diuisio. Nte Augusti
Primo quo
cundo, qua
Tertio, an h
cillis. Quar

cunda ibi, Non tantu. T
¶ CASVS. Dñe, iam
 igit mihi ſt placet, qñ
 & quis primo introdu
 lorũ temporũ diui A
 te Auguſti tempora ius
 Lentulus, ex cuius perſo
 cilloſ introduxit. Nam
 extremum clauderet, q
 cõfirmatoſ, qbus roga
 diuſ Auguſtus uolunta
 ceteri autho. principis ſe
 legata in codicillis patri

maſaxio may. neta
xra dni tali qua
inducere. et hunc q
iſcubentes. p. b. n.
flm. 12. c. 12. d.

ex iudicio eius qui reliquit libertatem perceperit *, nō statim extinguit fidei cōmissaria libertas , sed differt^b : quia possit tēp procedente , vbi cūq; occasio serui redimendi fuerit , præstari libertas .

■ Manumissus per fidei cōmissum . efficit

libertus manumittentis, & nō testatoris. Manumissus uerō dicitur dñr Orcinus, & est libertus testatoris, in quo duo tempora sunt consideranda. Et dicitur manumissus dicitur, qui eodē testamēto sine aliquo medio suscipit libertatem Aresinus.

¶ Qui autem ex fideicommissi
causa manumittitur non testato-

ritur liberis fit libertus, etiam si testatoris
seruus sit, sed eius qui manumit-
tit c. Ar is, qui directò ex testamē-
to liber esse iubetur, ipsius testa-
toris libertus fit, qui etiam Orci-
nus d appellatur. ¶ Nec alius vl-
lus directò ex testamento liberta-
tem habere potest, quàm qui vtro-
que tempore testatoris fuerit, &

quo faceret testamentum, & quomodo moreretur. ¶ Directo tamen aut libertas tunc dari videtur, cum non ab alio servum manumitti rogat, sed velut ex suo testamento libertatem ei competere gult.

¶ Sine preceptiuis, siue rogatiuis uerbis
fideicommissum fiat, ualet. h. d. Aretinus.

¶ Verba tñt fideicommissorū hec
maximè in usu habent: peto, ro-
go, uolo, mado, fidei tuę cōmitto.
q̄ perinde singula firma sūt, atq;
si omnia in vnū congesta essent.

I T V L V S X

TITVLVS XXV.
lim codicilli non erant in usu, hodie ne
rū usus ē utilis et necessarius. Aret.
is primum robur diuus Augustus de
entum consilio attribuit.

An te Augusti tempo
ra constar, codicil-
lorū ius in vsu non
fuisse, sed primus
Lucius Létulus (ex

cuius persona, etiam fideicommissa esse cœperunt) codicillos introduxit. Nam cum decederet† in Africa, scripsit codicillos testamentum confirmatos¹, quibus ab Augusto² petijt per fideicommissum, ut faceret aliquid

Ercum diuus Augustus voluntatem eius impleffet, deinceps reliqui eius¹ auctoritatem fecuti, fideicommiffa præftabant, & filia Lentuli legata, quæ iure non debebat^m, foluit. Dicitur autem Augustus, conuocaffe Senatores

Augustus conuocauit sapientes viros, interque eos † Trebatium quoque, cuius tunc auctoritas maxima erat, & quæsiuit an posset recipi hoc, nec absconsans à iuris ratione codicillorum vsus esset, & Trebatium suasisse Augusto, quòd diceret vt illicissimū, & necessarium hoc ciuibz esse propter magnas, & longas per-

eginationes, quæ apud veteres
fuissent, vbi si quis testamentum
facere non posset ", tamen codi-
cillos posset. Post quæ tempora
cum & Laebo codicillos fecisset,
iam nemini dubium erat, quin
codicilli iure optimo admittere-
rentur.

¶ Etia ab inflato codicilli fieri possunt. Sed quando ante testamentum fiebant, non aliter ualebant, nisi essent in testamento confirmati. Hodie uero semper uidentur confirmari. Aretinus.

¶ Non tantum autem testamen-
to facto potest quis codicillos fa-
cere, sed & intestatus quis dece-
dens fideicommittere codicillis
potest. ¶ Sed cum ante testamentum
factum codicilli facti erant : Pa-
pinianus ait, non aliter vires ha-
bere, quam si specialiter postea vo-
luntate confirmetur. ¶ Sed diui
Seuerus, & Antoninus rescripse-

de necessitate, q̄ fiat testamentum ad hoc, Et respon. q̄ non. Nam non tantum factio in codicillis facere, sed et in illatus decedens condiciō eis fideicommissi relinquere. Papi. tamē ait q̄ factos non aliter iuris necessitatem habere. Testatoris, & in testamento confirmat. S. rescriptū ex codicillis ante testm factis, p̄ti, licet in testamento subsecuto nō fuerint non appareat testatorem, q̄ post factos codiciōlū voluntate in codicillis expressa non recessit specialis confirmatio: sed sufficit si non appareat testatoris. Et h̄c dicuntur usque ad illud. **o** q̄ Confirmatur, s. expressim, ut etiā si prima voluntas: ut ff. de iure codicil. Sed Io. contra. Nā siue ante, siue post fiant, ut hic dicit statim, & ff. de iure codicil. l. q̄s hodie. **ADDITIO.** In hoc tamen remanet gēnū Fab. q̄ quando expresse confirmantur, u

nos erat Trebatius, cuius
idem iuriscō. quesivit an
soni essent codicilli iuris
gusto utilisimū & necesse
propter longas, & magnas
p. egrinationes q. apud
veteres fuisset: ut si q. s.
testamentū solēne pp.
importetia salū facere
nō posset, faceret saltē
codicillos, q. b^a ultimā
uolūtātē declararent, an
de post illa tempora cū
ē Labeo iuriscō. codi-
cillos fecisset, iam nemi-
nī dubiū erat q. n. codi-
cilli iure optimo admitti
tenterent. Et hęc dicunt
usq. ad §. nō tantū autē.
i. Confirmatos. hīc
nō. q. quatuor modis
codicilli cōficiunt: autē
enī q. futurū cōfirmā-
tū, et eluci testō pri^o fa-
cto, i. quo dictū est, q. c-
q. dixero i. codicillis,
ualere uolo, & postea
i. prudētē
inter quos.

codicilli facti^a sūt. Aut
in p̄teritū ueluti codi-
cilli prius facti testamē-
to factō postea p̄firmati
sunt, & hi duo casus
sūt C.e.l. siue i^a initio^b.
Tertio fūt cū testō, ue-
luti cū testator, q̄ testm̄
implere n̄quirit, ad-
diderit ut n̄im codicil-
b Nota ali-
quando cō-
firmatio p̄-
cedit suum
cōfirmabi-

lorū heret: ut C. e. l. fin.
 §. illud planē. ibi. nisi
 id ille. & c. Quartō sine
 testamento, lab iheresta-
 to, ut ff. de iure codi-
 c. cōficiunt. & j. e. §. non
 tm. & C. e. l. nō idcirco.
 hic aut fuerunt uel post-
 matris, uel antrē, uel post-
 k. q. Augustō. In ali-

quid relinquebatur.
I. Eius. §. I. Augusti.
m. §. Nō debebat. §. q̄a
legata nō debant, nisi
ex testō iur. antiquo, ut
dixim⁹ s̄. ti. ij. §. p̄terea.
q̄. Non potest. §. p̄terea.

pter impotentia facti: ut
 quæ non hēt tot testes q
 testō p̄piciēdo sufficiat:
 fecus si p̄ impotentia
 iurasset ff. e. l. diu. §. co
 dicillos. ij. q. 6 cōtra. Er
 probat hęc sola ff. e. l.
 conficiunt. §. codicilli.
 ¶ NON TANTUM
 ADIEM TANTUM
 Domine uidim⁹ quod
 approbare
 laudū ante
 quā profe
 ratur, & h
 an primō
 quis possit
 approbare
 & cōfirma
 re electio
 nem anteq
 scā fuerit
 Ang.

primo Lucius Læulus
fecit codicillos testa-
menti suo pfirmatos: nū
quid igitur requiritur
possint ualere codicilli?
testamento potest q̄s codi-
cillos facere potest, & in
codicillos ante testamētū
issi postea speciali uolūta-
te diui Senerus & Anto-
nistæ cū effectu fidei. **pe**
expressē confirmati. si ta-
cillos fecit testamentū,
& ita nō est necessaria
rearat de contraria uolun-
tate q̄s codicillis autem,
quoquo iudicio retinean-
tibus tabulas testamenti,
semper uident cōfirmari,
q̄. si. & l. ab intestato, f.
differentia, secundū Jo.
de iur. iur. directo q̄ i his

continued

† discedet
rec Theo.

† prudētes
inter quos.

b Nota aliquando confirmatio p̄cedit suum cōfirmabile. facit Em. Bal. & Sal. i. d. l. siue in initio. C. e. ti. q. eps p̄phirma electionē faciendā p̄ patrones ecclesie antequā fiat, quod not. vide l. cōm. antea. C. d. arbit. an quis possit approbare laudū ante quā profertur, & sic an primō quis possit approbare & cōfirmare electionem anteq̄ scā fuerit Ang.

Ayuntamiento de Madrid

continent. secus si tunc. I. libertates ff. de manu. test. & de testa. tut. l. in. quamvis glo. ibi notet contrarium.

¶ CODICILLIS AVTEM. CASVS. Domine iam uideo qd codicillis ante testamentum, & post testamentum fieri possunt, & ab intestato. Sed nungd eandē potestatem habent codicilli quā & testamē

† postea fecerat.

† ex l. diuus ff. eod.

runt: ex ijs codicillis qui testamētum præcedunt, posse fideicommissum peti, si appareat eum qui testamentum fecit, à voluntate, quam in codicillis expresse rat, non recessisse.

¶ In codicillis hæreditas directio dari, uel adimi non potest, nec conditio institutioni apponi, nec substitutio fieri, sed per fideicommissum sic. Aretinus.

¶ Codicillis autē hæreditas, neque dari^a, neque adimi potest, ne confundatur^b ius testamentorū, & codicillorum, & ideo nec ex hæreditate scribi^c. ¶ Directio autem hæreditas codicillis, neque dari, neque adimi potest. Nam per fideicommissum hæreditas codicillis iure relinquitur^d. ¶ Nec conditionem hæredi institutio^e codicillis adijcere^f, neque substituere directio^g quis potest.

¶ Plures codicillos unus facere potest omnes habentes effectum, secus in pluribus testamentis. Aretinus.

¶ Codicillos autem etiam plures^h quis facere potest, & nullamⁱ solennitatem ordinationis desiderant.

ADDITIO. Et ascripta glossa in d. l. hæreditatem. rationem differentie, quia non tantum auferitur per fideicommissum, sicut directio auferitur. Vel dic secundum Saly. aliqua virtus attribuitur uni, quæ non attribuitur alteri: ut l. si. C. eo. & maiorem uim testamenta quam codicilli habent propter maiorem solennitatem in eo requisitam. Angel.

¶ Ne confundatur. id est, ne ista duæ uoluntates sic miscantur, ut una ab altera discerni non possit. nam si idem significarent, quare diuersa nomina darentur? C. l. si idem.

¶ Scribi. scilicet ut de iure ualeat.

¶ Relinquitur. id est, quæ actione hæc hæreditas, uel etiam alia in codicillis relicta petentur? Resp. quidam conditione ex l. ut ff. de eod. ex lege. l. j. Vel dic uti actione ex testamento, cum ad instar testamenti codicilli sint inuenti: ut ff. de iure codic. l. j. §. j.

¶ Institutio. scilicet in testamento.

¶ Adijcere. id est, cui conditioni adiecit necesse parere non habet: sed in eius conditionis defectu de ademptione hæreditatis cogitare uideatur: ut ff. de pñ. insti. l. pñ. in f. ¶ Sed forte i uanū cogitauit: ut ibi dixi.

¶ Directio. id est, si tamen substituerit, uideatur rogasse per fideicommissum, ut restitueretur ff. ad Trebel. l. Sczuola.

¶ Plures. id est, ut etiam omnes ualeant, nisi contrariam contineat uoluntatem: ut C. eo. l. cū proponas. aliud in testamentis: ut §. quib. modis testa. infir. §. posterioriorem. & facit ff. eo. l. diuus. §. j.

¶ Et nullam. scilicet de illis quatuor quæ in testamento desiderantur, uel septem testium, uel sigillorum, uel qd sua manu scribantur, uel qd subscribantur: ut ff. de test. §. j. Sed quædam solennitates & hic desiderantur: ut sunt quinque testes: ut diximus §. cit. ij. §. fi.

¶ DE HÆREDITATIBVS QVÆ AB, &c.

¶ Hæc rubrica est generalis ad omnes sequentes titulos usque: ad tit. de bonorum pos. ubi missim tractabitur ex testamento, & ab intestato, sed textus huius ut loquitur tantum de suis hæreditibus, & sic aliis. ff. si cer. pet. & de reb. cred. ubi tractat de mutuo in specie tantum. Accursus.

ADDITIO. Ista rubrica sic continuatur: Dictum est supra, de hæreditatibus, quæ testamento facto deferuntur: nunc sequitur uidere de hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur.

¶ Næstas. id est, totus iste titulus diuiditur in quatuor partes principales. Primò ponit quis dicitur decedere intestatus. Secundò qd prima causa est liberorum, & qui sunt liberi, & sui Tertio de emancipatis quomodo admittantur, & de adoptiuis. Quarto ponit aliquas suas correptiones. Secunda ibi, intestatorum autem. Tertia ibi, Emancipati autem. Quarta ibi, Sed ea omnia.

¶ CASVS. Domine iam uideo qd uos uultis tractare de hæreditatibus.

quæ deferunt ab intestato, p Deo, si placet uobis, dicatis mihi qs intelligitur decedere intestatus? Ad hoc rñ. Intestatus decedere intelligitur ille, qui aut nullo modo fecit testm, aut de facto quidem fecit testm, non tñ de iure: ut pote qd iuris solennitate caruit, uel testamēti factionem non habuit, aut testm qd iure fecerat, arrogatione ruptū fuisse: uel ca-

Institutionum, seu elementorum D. Iustiniani Sacratissimi Principis. LIBER TERTIVS.

De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur.

TITVLVS I.

¶ Intestatus dicitur quis decedere pluribus modis, qui hic describuntur. Aretinus.

¶ Intestatus decedit, qui aut oīno testamētū nō fecit^k, aut non iute fecit^l, aut id, qd fecerat, ruptū^m, irritūveⁿ fa-

adoptiui liberi tpe mortis i pte existeres sui hñdes intelligunt, & n solū supradicti ex binis mñimonijs existeres pcreati dñt. sui hñdes, §. et necesse est eos inter suos hñdes cōnumetari, q ab intestato nō erāt in pte parentū, utpote nales q nō sunt ex līmo mñimonio geniti, postea tñ a parentib. naturalib. curis dati sunt, & ita in pte pñs redāt. Hi enī beneficio diuiliū pñtōnū, q super filiis naturalib. posita sunt, iura suorū hæredum nāciscuntur. Nec solū supradicti inter suos hñdes pñtunt, sed et illi quos nostra constitutio statumimus: ut si quis aliquā mulierē in suo cōtubernio copulauerit, nō tñ ab initio affectione maritali eā habuerit: tñ talis cū qua poterat hñre legitīmū coniugiū, si ex ea prolē pcreauerit, & postea maritali affectione interueniente cū eadē muliere instrumēta dotalia pferat, & filios & filias ex eadē habuerit, statumimus dico nō solū posteriores liberos, s. post mñimoniū pñtum editos, legitimos & in pte patris esse, sed et priores, uidelicet ante mñimoniū editos, & hoc merito statumimus. nā isti liberi ante matrimonii nati, occasione legitimi nominis etiā aliis post mñimoniū natis pñstiterunt. Ratione enim affectionis quam pater ad prolē primò procreatam habuit, & q matrem eorū habuit in prole secundam, ideo eam sibi maritali affectione copulauit. & hoc obtinere censum nō solū si post dotalia instrumēta confecta liberi nati fuerint, & extiterint. sed et si nulli post mñimoniū fuerint nati: uel et si aliqui fuerint nati, sed postea mortui. In oī enim euentu cēsumus liberos ante mñimoniū natos, maritali affectione scdm tenorē nostræ constitutionis postea subsecuta legitimis esse, & iura suorū hñdū in omnib. habere. Et hæc dicunt usque ad illū §. ita demū. Fran.

¶ Non fecit. id est, uel quia nō uult, uel quia non potuit pupillus, furiosus: licet hi impoprie intestati dicantur esse: quia & si uellent testari, non possunt: ut ff. eo. scilicet de suis & leg. l. j. in prin.

ADDITIO. Quod nota, secundum Io. Fab. contra eos qd uendicant sibi bona intestatorū ex cōsuetudine: uel præferunt ex statuto. de quo, & an facto testamento, & postea rupto, habeat locum dictum statutum q ab intestato præferant agnati, & c. uide latè per Angel. hic.

¶ Non iure fecit. id est, quia caruit solennitate testium, uel non habuit

testamenti factionem, & fecit.

¶ Ruptum. id est, arrogatione, uel agnatione posthumi: ut §. quib. modis testa. infir. rñ. ¶ Er nota, qd non est per omnia id: quando rumpit, ac si nullum factū esset, si tñ fecit codicillos: cū primo casu, quando rumpit legatum, ut ex codicillis, non ualeat: C. de codicill. l. j. in prin. pñ. scdūdo sic: ut §. de fideic. hñre. §. præterea. & ff. de iure codic. l. si quis cū in f. j. rñ. & in l. ab intestato. & §. cit. §. non tantū. Accur.

¶ Irritūve. id est, per capitis diminutionem testatoris: ut §. qui. mo. testa.

di. irritū factū est, aut si ex testamēto solēniter factū nullus hñs extiterit. Oibus enī his modis intelligitur quis intestatus decedere. & hæc dñr usque ad illū §. intestatorū. Dñe iā uideo qs intelligitur decedere intestat, dicatis mō mihi, si placet, ad quos intestatorū hñdas pertinet? Ad hoc rñ. Amice, hñdas intestatorū ex lege xj. tabu. pñtinet ad suos hñdes. Sed qd do. Im per. vos dicatis, qd hñdas intestatorū pñtinet ad suos hñdes, dicatis mihi, si placet, qd intelligūt sui hñdes? Ad hoc rñ. Amice, sui hñdes intelligunt qd i pte morietis sūt, de cuius hñditate tractatur, ueluti fili, & filia, nepos, & neptis & descendētes ex filio, pñpos, & pñpatis, & p masculinā linēā directio de scēdētes: nec iterē quo ad hoc ut hñdes cēseant, utrū sint naturales liberi, an adoptiui. nā

adoptiui liberi tpe mortis i pte existeres sui hñdes intelligunt, & n solū supradicti ex binis mñimonijs existeres pcreati dñt. sui hñdes, §. et necesse est eos inter suos hñdes cōnumetari, q ab intestato nō erāt in pte parentū, utpote nales q nō sunt ex līmo mñimonio geniti, postea tñ a parentib. naturalib. curis dati sunt, & ita in pte pñs redāt. Hi enī beneficio diuiliū pñtōnū, q super filiis naturalib. posita sunt, iura suorū hæredum nāciscuntur. Nec solū supradicti inter suos hñdes pñtunt, sed et illi quos nostra constitutio statumimus: ut si quis aliquā mulierē in suo cōtubernio copulauerit, nō tñ ab initio affectione maritali eā habuerit: tñ talis cū qua poterat hñre legitīmū coniugiū, si ex ea prolē pcreauerit, & postea maritali affectione interueniente cū eadē muliere instrumēta dotalia pferat, & filios & filias ex eadē habuerit, statumimus dico nō solū posteriores liberos, s. post mñimoniū pñtum editos, legitimos & in pte patris esse, sed et priores, uidelicet ante mñimoniū editos, & hoc merito statumimus. nā isti liberi ante matrimonii nati, occasione legitimi nominis etiā aliis post mñimoniū natis pñstiterunt. Ratione enim affectionis quam pater ad prolē primò procreatam habuit, & q matrem eorū habuit in prole secundam, ideo eam sibi maritali affectione copulauit. & hoc obtinere censum nō solū si post dotalia instrumēta confecta liberi nati fuerint, & extiterint. sed et si nulli post mñimoniū fuerint nati: uel et si aliqui fuerint nati, sed postea mortui. In oī enim euentu cēsumus liberos ante mñimoniū natos, maritali affectione scdm tenorē nostræ constitutionis postea subsecuta legitimis esse, & iura suorū hñdū in omnib. habere. Et hæc dicunt usque ad illū §. ita demū. Fran.

¶ Non fecit. id est, uel quia nō uult, uel quia non potuit pupillus, furiosus: licet hi impoprie intestati dicantur esse: quia & si uellent testari, non possunt: ut ff. eo. scilicet de suis & leg. l. j. in prin.

ADDITIO. Quod nota, secundum Io. Fab. contra eos qd uendicant sibi bona intestatorū ex cōsuetudine: uel præferunt ex statuto. de quo, & an facto testamento, & postea rupto, habeat locum dictum statutum q ab intestato præferant agnati, & c. uide latè per Angel. hic.

¶ Non iure fecit. id est, quia caruit solennitate testium, uel non habuit

testamenti factionem, & fecit.

¶ Ruptum. id est, arrogatione, uel agnatione posthumi: ut §. quib. modis testa. infir. rñ. ¶ Er nota, qd non est per omnia id: quando rumpit, ac si nullum factū esset, si tñ fecit codicillos: cū primo casu, quando rumpit legatum, ut ex codicillis, non ualeat: C. de codicill. l. j. in prin. pñ. scdūdo sic: ut §. de fideic. hñre. §. præterea. & ff. de iure codic. l. si quis cū in f. j. rñ. & in l. ab intestato. & §. cit. §. non tantū. Accur.

¶ Irritūve. id est, per capitis diminutionem testatoris: ut §. qui. mo. testa.

Testari ali qui nolūt, aliqui nōa possunt.

Testm per duo rūpit.

b Intelligit

ut ibi per

Ioan. Fab.

Por. & Aa

gel.

testa infir. §. non tamen. & facit. ff. de verb. signif. l. intestatus.

a Extiterit. sunt & alij duo modi. ut per q. t. l. un. vel contra tabulas testamenti reficito. ut C. de colla. l. liberis. Accursius.

ADDITIONIO. Hoc verum si sit: mora ante aditam hæ. edictatem secus si post: quia præ. o. non potest facere. d. finire. quæ esse h. d. m. §. quos aut. j. de bo. pos. Ang.

b Supra diximus. §. de hæred. qual. & diff. §. sui. Accursius.

† extitit.

c Fuerint. item aliud est necesse. ut nemo eos pcedat. ut ibidem dicit. ut l. un. de h. quali. & diff. §. sui.

d Ex filio nato. §. aliud si ex filia. ut supra de patria pote. §. filius.

e Prognatus. §. id est procul a me natus: q. a quarto gradu est mihi. qui uocat abnepos. ut j. de gradi. §. quarto.

f Vel dic. cōpositū poni p simpliciter. id est. natū uel nata. & sic pone p nepote p. dicto. Vel dic melius. loquitur de omnibus descendētibz

ulterioribus. & ideo dicit prognatos: q. a usq. in infinitum succedūt. ut in auth. de h. d. ab intesta. §. j. & sic p. p. ponitur prognatus. id est. procul natus.

g Naturalis. §. id est legitimus.

h An adoptiui. I. quo ad hoc ut dicant. nisi emancipati fuerint: tunc enim interest. cū naturales emancipati iure prioro succedant.

i Adoptiui n. ut ff. de suis & legic. h. g. l. j. §. suos. & j. cod. §. minus. Acc.

k Quibus. §. scilicet suis hæredibus.

l Curis. §. erat enim curia siue corpus i. qua libet ciuitate. q. curia indigebat officialibz. ut negotia expedirent. ut in authentico de de fen. ciui. §. nulla. ff. col. iij. unde q. c. q. uellet naturalē suū filiū dare illi curis. uel ipsemet filius post mortem patris se offerre. non extātibz legitimis. uel pater testamentum illud d. ext. legitimus fiebat. ut in auth. quibus modis na. eff. sui §. quod uero. & §. si quis igitur. col. vj. scit fit remissio peccatorum iij. qui uia sunt ultra mare.

m Dualium. §. id est. principum. scilicet Theodosij & Leonis. ut C. de natu. lib. l. si quis. & l. quoniam.

n Non eos. §. scilicet necesse est connumerari inter suos. Acc.

o Constitutiones. C. de na. lib. l. cum quis. & l. nuper.

p Instrumenta. in quibus contineatur matrimonium inter Titium & Bertam eff. contractum. & dotem datam esse. quæ instrumenta dotalia. uel nuptialia dicuntur. & sine his duobus. scilicet scriptura & dote. dicitur non ualere matrimonium: quia lex plerumq. de his dixit tali casu. ut hic. & supra. de nup. §. si nō alia. ut ff. de regulis iuris. l. nuptias. nos dicimus ualere matrimonium d. ut C. de nup. l. si uicinis. & in auth. de nup. §. nuptias. col. iij. sed non fieri liberos legitimos. ut in auth. de trien. & se. §. si. col. iij.

q Iustos. §. repetere iustum.

r Præteritunt. j. primi. nam & ob hoc retinet q. tam prius cōcubinas. ut experiant. an ex eis possint filios habere. ut postea accipiant eas in uxores. uel repellant. quod. ut repellant. i. uxore prohibentur. ut in auth. quibus modis na. eff. leg. §. quoniam. col. vij.

s Nota cautela glo. quæ uult habere filios. sed dicta cautela non est bona quo a tamam: quia omnis fornicatio est hodie prohibita. ut dixi §. de nup. §. si aduersus. & §. si. Ang.

t Consumimus. j. q. d. non solum si nascantur postea. & uiuant cum primis. siue non nascant aliqui. siue etiam nascantur. & moriantur. ut C. de natu. lib. l. nuper. Et nota. q. etiā si legitimis h. b. ex uxore quondā. tamen hæc ualent. & siue ex libera. siue ex li. uera. siue ex serua. §. postea manumiserit. & in uxorem duxerit. hæc seruatur.

u In auth. de incest. nup. §. si. col. iij. & i. auth. de trien. & se. §. si. col. iij. & in auth. de filijs ante do. in sum. n. ta natis per totum tit. col. iij.

v ITA DEMVM. CASVS. Domine. uos iam dixistis mihi. §. nepos & neptis. & pronepos & proneptis in numero suorum h. d. u. computatur. si persona directo præcedēs defierit i. potest ite parētis esse. siue hoc cōtingat morte. siue capi. dimi.

w Si enim eo tēpore quo quis moritur. filium habuit i. potestate. nepos ex eodem filio procreatus suis hæres aut esse non potest: q. a pater eius gradu præcedēs eum a iure sui hæredis excludit. & idem est i. pronepote intelligēdū. & in ceteris liberorum personis. Si enim aliquis ex filio nepotē habuerit. ex eo d. nepote pronepos nō poterit suus hæres existerē. Nepos enī id est. pater pronepotis ipsum pronepote tū quā in remotiori gradu cōstitutū. j. a iure sui h. d. is excludit. Et hæc dicuntur usq. ad illum §. posthumus. q. i. que.

x Deierit. §. sed nūquid filius præcedit nepotē ex altero filio uno gradu. ut infra. de grad. cog. §. primus gradu. & §. j. & tamen. nō excludit. §. ut. j. e. §. c. filius. R. n. non uidet pcedere. cū sui patris locum obtineat. ut in dicto §. j. eodem.

y Emancipatione. §. uel capitis diminutio maximi. uel media. nō autē capitiuitate. ut §. quibus modis ius patris pote. sol. §. si ab h. b. & ff. de suis & legic. h. g. l. j. §. filius.

z Nam si per id tēpus. §. contra j. e. §. cum autem queritur. in princip. Sol. ut j. tit. j. §. proxi. Accursius.

aa Quis. ueluti auus. & §. si. §. scilicet auus. & §. j. §. scilicet auo.

bb Per sonis. §. cum omnes liberi appellantur. licet nō sit trinepotē improprie. ut ff. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes. & ff. de uerb. signif. l. liberorum.

cc POSTHUMI QVOQUE. CASVS. Domine. iam uos plures enumerastis mihi. qui inter suos hæredes connumerari possunt. nunquid sunt aliqui a prædictis. qui debeant inter suos hæredes connumerari. R. spon. quod sic. Non enim solum iam nati. sed etiam posthumi inter suos h. d. s. connumerant. & hoc est uerū. si tales sunt posthumi. qui si suo legitimo uiuo parente nascerentur. sui & in potestate eius essent futuri. Si tunc enim debēs. q. sui hæredes. siue iam nati. siue posthumi etiam ignorantes hæredes sunt. & licet furio si sine. nihilominus hæredes existere possunt. & hoc iō. quia ex quibus causis nobis ignorantibus acquiri. ex eisdem causis etiam furiosis acquiri poterit. & statim post mortem parentis quasi cōtinuatur dominium inter suū h. d. m. & Iesum. & ideo papillis hæredibus suis nō est necessaria tutoris auctoritas ad hoc ut acquiratur eis hæreditas. cum suis h. d. s. etiam ignorantibus (ut supra dictum est) acquiratur hæreditas. nec etiam furioso suo h. d. s. cōsensu curatoris sui acquiratur hæreditas. sed ipso iure. & hæc dicuntur usque ad illum §. inter dum autem. Pranciscus.

dd Si hæredes sunt. §. cum habeantur pro natis quoties de eorum com. no. l. i. §. i. h. v. ff. de statu. hom. l. qui in utero. Et nota. quod posthumus dicitur proprie qui post humationem patris nascitur. & dicitur etiam improprie ille. qui factō testamēto nascitur. ut ff. de in iust. rupto. l. i. §. j.

ee Etiam ignorantes. §. & inuici. & statim licet iure pretorio abstinerē possint. ut §. de hare. q. i. l. i. & diff. §. sui. & ff. si quis omni. cau. §. test. l. j. p. re. t. m. i. u. r. s. i. q. u. i. s. u. n. t.

ff ADDITIONIO. Quod pretoris beneficium etiam si non impetretur. cōpetit ipso iure l. ei qui se immiscuit. ff. de acqui. h. d. Ang.

ut in auth. de incest. nup. §. si. col. iij. & i. auth. de trien. & se. §. si. col. iij. & in auth. de filijs ante do. in sum. n. ta natis per totum tit. col. iij.

ITA DEMVM. CASVS. Domine. uos iam dixistis mihi. §. nepos & neptis. & pronepos & proneptis in numero suorum h. d. u. computatur. si persona directo præcedēs defierit i. potest ite parētis esse. siue hoc cōtingat morte. siue capi. dimi.

Si enim eo tēpore quo quis moritur. filium habuit i. potestate. nepos ex eodem filio procreatus suis hæres aut esse non potest: q. a pater eius gradu præcedēs eum a iure sui hæredis excludit. & idem est i. pronepote intelligēdū. & in ceteris liberorum personis. Si enim aliquis ex filio nepotē habuerit. ex eo d. nepote pronepos nō poterit suus hæres existerē. Nepos enī id est. pater pronepotis ipsum pronepote tū quā in remotiori gradu cōstitutū. j. a iure sui h. d. is excludit. Et hæc dicuntur usq. ad illum §. posthumus. q. i. que.

Deierit. §. sed nūquid filius præcedit nepotē ex altero filio uno gradu. ut infra. de grad. cog. §. primus gradu. & §. j. & tamen. nō excludit. §. ut. j. e. §. c. filius. R. n. non uidet pcedere. cū sui patris locum obtineat. ut in dicto §. j. eodem.

Emancipatione. §. uel capitis diminutio maximi. uel media. nō autē capitiuitate. ut §. quibus modis ius patris pote. sol. §. si ab h. b. & ff. de suis & legic. h. g. l. j. §. filius.

Nam si per id tēpus. §. contra j. e. §. cum autem queritur. in princip. Sol. ut j. tit. j. §. proxi. Accursius.

Quis. ueluti auus. & §. si. §. scilicet auus. & §. j. §. scilicet auo.

Per sonis. §. cum omnes liberi appellantur. licet nō sit trinepotē improprie. ut ff. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes. & ff. de uerb. signif. l. liberorum.

POSTHUMI QVOQUE. CASVS. Domine. iam uos plures enumerastis mihi. qui inter suos hæredes connumerari possunt. nunquid sunt aliqui a prædictis. qui debeant inter suos hæredes connumerari. R. spon. quod sic. Non enim solum iam nati. sed etiam posthumi inter suos h. d. s. connumerant. & hoc est uerū. si tales sunt posthumi. qui si suo legitimo uiuo parente nascerentur. sui & in potestate eius essent futuri. Si tunc enim debēs. q. sui hæredes. siue iam nati. siue posthumi etiam ignorantes hæredes sunt. & licet furio si sine. nihilominus hæredes existere possunt. & hoc iō. quia ex quibus causis nobis ignorantibus acquiri. ex eisdem causis etiam furiosis acquiri poterit. & statim post mortem parentis quasi cōtinuatur dominium inter suū h. d. m. & Iesum. & ideo papillis hæredibus suis nō est necessaria tutoris auctoritas ad hoc ut acquiratur eis hæreditas. cum suis h. d. s. etiam ignorantibus (ut supra dictum est) acquiratur hæreditas. nec etiam furioso suo h. d. s. cōsensu curatoris sui acquiratur hæreditas. sed ipso iure. & hæc dicuntur usque ad illum §. inter dum autem. Pranciscus.

Si hæredes sunt. §. cum habeantur pro natis quoties de eorum com. no. l. i. §. i. h. v. ff. de statu. hom. l. qui in utero. Et nota. quod posthumus dicitur proprie qui post humationem patris nascitur. & dicitur etiam improprie ille. qui factō testamēto nascitur. ut ff. de in iust. rupto. l. i. §. j.

Etiam ignorantes. §. & inuici. & statim licet iure pretorio abstinerē possint. ut §. de hare. q. i. l. i. & diff. §. sui. & ff. si quis omni. cau. §. test. l. j. p. re. t. m. i. u. r. s. i. q. u. i. s. u. n. t.

ADDITIONIO. Quod pretoris beneficium etiam si non impetretur. cōpetit ipso iure l. ei qui se immiscuit. ff. de acqui. h. d. Ang.

ut in auth. de incest. nup. §. si. col. iij. & i. auth. de trien. & se. §. si. col. iij. & in auth. de filijs ante do. in sum. n. ta natis per totum tit. col. iij.

ITA DEMVM. CASVS. Domine. uos iam dixistis mihi. §. nepos & neptis. & pronepos & proneptis in numero suorum h. d. u. computatur. si persona directo præcedēs defierit i. potest ite parētis esse. siue hoc cōtingat morte. siue capi. dimi.

Si enim eo tēpore quo quis moritur. filium habuit i. potestate. nepos ex eodem filio procreatus suis hæres aut esse non potest: q. a pater eius gradu præcedēs eum a iure sui hæredis excludit. & idem est i. pronepote intelligēdū. & in ceteris liberorum personis. Si enim aliquis ex filio nepotē habuerit. ex eo d. nepote pronepos nō poterit suus hæres existerē. Nepos enī id est. pater pronepotis ipsum pronepote tū quā in remotiori gradu cōstitutū. j. a iure sui h. d. is excludit. Et hæc dicuntur usq. ad illum §. posthumus. q. i. que.

Deierit. §. sed nūquid filius præcedit nepotē ex altero filio uno gradu. ut infra. de grad. cog. §. primus gradu. & §. j. & tamen. nō excludit. §. ut. j. e. §. c. filius. R. n. non uidet pcedere. cū sui patris locum obtineat. ut in dicto §. j. eodem.

Emancipatione. §. uel capitis diminutio maximi. uel media. nō autē capitiuitate. ut §. quibus modis ius patris pote. sol. §. si ab h. b. & ff. de suis & legic. h. g. l. j. §. filius.

Nam si per id tēpus. §. contra j. e. §. cum autem queritur. in princip. Sol. ut j. tit. j. §. proxi. Accursius.

Quis. ueluti auus. & §. si. §. scilicet auus. & §. j. §. scilicet auo.

Per sonis. §. cum omnes liberi appellantur. licet nō sit trinepotē improprie. ut ff. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes. & ff. de uerb. signif. l. liberorum.

POSTHUMI QVOQUE. CASVS. Domine. iam uos plures enumerastis mihi. qui inter suos hæredes connumerari possunt. nunquid sunt aliqui a prædictis. qui debeant inter suos hæredes connumerari. R. spon. quod sic. Non enim solum iam nati. sed etiam posthumi inter suos h. d. s. connumerant. & hoc est uerū. si tales sunt posthumi. qui si suo legitimo uiuo parente nascerentur. sui & in potestate eius essent futuri. Si tunc enim debēs. q. sui hæredes. siue iam nati. siue posthumi etiam ignorantes hæredes sunt. & licet furio si sine. nihilominus hæredes existere possunt. & hoc iō. quia ex quibus causis nobis ignorantibus acquiri. ex eisdem causis etiam furiosis acquiri poterit. & statim post mortem parentis quasi cōtinuatur dominium inter suū h. d. m. & Iesum. & ideo papillis hæredibus suis nō est necessaria tutoris auctoritas ad hoc ut acquiratur eis hæreditas. cum suis h. d. s. etiam ignorantibus (ut supra dictum est) acquiratur hæreditas. nec etiam furioso suo h. d. s. cōsensu curatoris sui acquiratur hæreditas. sed ipso iure. & hæc dicuntur usque ad illum §. inter dum autem. Pranciscus.

Si hæredes sunt. §. cum habeantur pro natis quoties de eorum com. no. l. i. §. i. h. v. ff. de statu. hom. l. qui in utero. Et nota. quod posthumus dicitur proprie qui post humationem patris nascitur. & dicitur etiam improprie ille. qui factō testamēto nascitur. ut ff. de in iust. rupto. l. i. §. j.

Etiam ignorantes. §. & inuici. & statim licet iure pretorio abstinerē possint. ut §. de hare. q. i. l. i. & diff. §. sui. & ff. si quis omni. cau. §. test. l. j. p. re. t. m. i. u. r. s. i. q. u. i. s. u. n. t.

ADDITIONIO. Quod pretoris beneficium etiam si non impetretur. cōpetit ipso iure l. ei qui se immiscuit. ff. de acqui. h. d. Ang.

ut in auth. de incest. nup. §. si. col. iij. & i. auth. de trien. & se. §. si. col. iij. & in auth. de filijs ante do. in sum. n. ta natis per totum tit. col. iij.

ITA DEMVM. CASVS. Domine. uos iam dixistis mihi. §. nepos & neptis. & pronepos & proneptis in numero suorum h. d. u. computatur. si persona directo præcedēs defierit i. potest ite parētis esse. siue hoc cōtingat morte. siue capi. dimi.

Si enim eo tēpore quo quis moritur. filium habuit i. potestate. nepos ex eodem filio procreatus suis hæres aut esse non potest: q. a pater eius gradu præcedēs eum a iure sui hæredis excludit. & idem est i. pronepote intelligēdū. & in ceteris liberorum personis. Si enim aliquis ex filio nepotē habuerit. ex eo d. nepote pronepos nō poterit suus hæres existerē. Nepos enī id est. pater pronepotis ipsum pronepote tū quā in remotiori gradu cōstitutū. j. a iure sui h. d. is excludit. Et hæc dicuntur usq. ad illum §. posthumus. q. i. que.

Deierit. §. sed nūquid filius præcedit nepotē ex altero filio uno gradu. ut infra. de grad. cog. §. primus gradu. & §. j. & tamen. nō excludit. §. ut. j. e. §. c. filius. R. n. non uidet pcedere. cū sui patris locum obtineat. ut in dicto §. j. eodem.

Emancipatione. §. uel capitis diminutio maximi. uel media. nō autē capitiuitate. ut §. quibus modis ius patris pote. sol. §. si ab h. b. & ff. de suis & legic. h. g. l. j. §. filius.

Nam si per id tēpus. §. contra j. e. §. cum autem queritur. in princip. Sol. ut j. tit. j. §. proxi. Accursius.

Quis. ueluti auus. & §. si. §. scilicet auus. & §. j. §. scilicet auo.

Per sonis. §. cum omnes liberi appellantur. licet nō sit trinepotē improprie. ut ff. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes. & ff. de uerb. signif. l. liberorum.

POSTHUMI QVOQUE. CASVS. Domine. iam uos plures enumerastis mihi. qui inter suos hæredes connumerari possunt. nunquid sunt aliqui a prædictis. qui debeant inter suos hæredes connumerari. R. spon. quod sic. Non enim solum iam nati. sed etiam posthumi inter suos h. d. s. connumerant. & hoc est uerū. si tales sunt posthumi. qui si suo legitimo uiuo parente nascerentur. sui & in potestate eius essent futuri. Si tunc enim debēs. q. sui hæredes. siue iam nati. siue posthumi etiam ignorantes hæredes sunt. & licet furio si sine. nihilominus hæredes existere possunt. & hoc iō. quia ex quibus causis nobis ignorantibus acquiri. ex eisdem causis etiam furiosis acquiri poterit. & statim post mortem parentis quasi cōtinuatur dominium inter suū h. d. m. & Iesum. & ideo papillis hæredibus suis nō est necessaria tutoris auctoritas ad hoc ut acquiratur eis hæreditas. cum suis h. d. s. etiam ignorantibus (ut supra dictum est) acquiratur hæreditas. nec etiam furioso suo h. d. s. cōsensu curatoris sui acquiratur hæreditas. sed ipso iure. & hæc dicuntur usque ad illum §. inter dum autem. Pranciscus.

Si hæredes sunt. §. cum habeantur pro natis quoties de eorum com. no. l. i. §. i. h. v. ff. de statu. hom. l. qui in utero. Et nota. quod posthumus dicitur proprie qui post humationem patris nascitur. & dicitur etiam improprie ille. qui factō testamēto nascitur. ut ff. de in iust. rupto. l. i. §. j.

Etiam ignorantes. §. & inuici. & statim licet iure pretorio abstinerē possint. ut §. de hare. q. i. l. i. & diff. §. sui. & ff. si quis omni. cau. §. test. l. j. p. re. t. m. i. u. r. s. i. q. u. i. s. u. n. t.

ADDITIONIO. Quod pretoris beneficium etiam si non impetretur. cōpetit ipso iure l. ei qui se immiscuit. ff. de acqui. h. d. Ang.

Hæred

a [¶] Heredes. § scilicet sui. alii non nisi per curatorem, secundum quosdam: ut C. de cura. fur. l. si. §. tali itaque.

b [¶] Acquiri potest. § si ff. de actio. & obli. l. si a furioso. in prin. & ff. si certum pet. l. si a furioso.

c [¶] Quasi. § hoc: ideo quia i corporalibus dicitur proprie continua-
tio: sed domini est in-
co. porale. Hoc repro-
bo qd & possessio, est
res incorporalis: & est
una cu alia continuat,
ut ff. de acqui. pos. l. pō
ponis §. p. terea. &
§. i. dōc. & §. si iussu. &
§. sed & legatario. & §.
pen. Dic ergo iproprie
fieri continuatione qd
inter diuersa, nō inter
eadē fieri debet: sed pa-
ter & filius unū hēdōe
iuris sunt: ut C. de ipe-
be. & alii subit. l. si. §. si
d. [¶] In pupillis. § alii
si est hēdōe extranei
& nō patris tutoris au-
thoritas, & pupilli aq.
necessarius est: nisi sit i
fans, quo casu sufficit
tutor: ut C. de iu. delib.
l. potuit. & l. si infanti. §.
parens. & ff. de tut. &
cur. da. ab his. l. i. p. uberi
INTERDVAV

intell. hu
ius §. u. d. p
Io. igne i l.
necessarios
§. nō alias.
num. 38. ad
sen. con. Si
lan.

b Scilicet
Romano-
rū arg. l. eū
q. u. d. g. l.
ff. de uerb.
sign. Idē in
alijs ciuita-
tib. fm gl.
in l. fallaci-
ter. C. de o-
bli. Qd est
uerū si non
recognō-
scie supe-
riorē: aliā
secus, ut ē
gl. in l. j. in
prin. ff. ad
le. lul. ma.
dic ut per
Angel.

c De iure
canonico ē
phibitū ta-
lib. pugnā-
tibus mini-
strari sacra-
menta, ma-
ximē puo-
cant: ut ij.
q. iij. cap.
monoma-
chiā. & in
Spe. d. acc.
§. sequitur.
uerū qd si.

mine, uos dixistis mihi
§. quod illi censent sui
hēdes, qui erant in po-
testate parentū tempo-
re mortis eorū, nūquid
est illud generaliter ue-
rum, qd existētes in po-
testate: tēpore mortis
sūt sui hēdes, & nul-
li alij. Ad hoc rñ. qd nō.
Quandoq; enim cōtin-
git, ut licet aliq; i po-
testate parē tis, tempo-
re mortis nō fuerit: ni-
hilominus tamen suus
hēdes parenti efficiat:
sicuti contingit in filio. ab hostibus capto. Nā si post mortē patris
in ciuitate reuerfus fuerit, suus hēdes patri efficiatur. Ius enim postli-
minij tēpore fingit eum in ciuitate fuisse, & sic per cōsequens i po-
testate patris tēpore mortis extitisse: & ita postliminiū eū patri suū
hēdē facit. Et non solum in hoc casu recipit pōdicta regula instan-
tiam, sed etiam in casu contrario. Contingit enim quandoq; licet qd
in potestate defuncti tēpore mortis fuerit, tamen hīs suus existeret non
postliminiū si pater eius post mortem suā iudicatus fuerit reus per
duellionis, & p hoc memoria eius damnata sit, nam in hoc casu licet
filius in potestate patris tēpore mortis extiterit, suus hēdes patri ē
non poterit. Pater enim cuius memoria per sententiā dānata est, suū
hēdē habere nō potest, cum filius ei succedat. & hęc sunt uera
de iusticia primitiua, sed hodie dici potest ipso iure filium suum esse
hēdē licet postea sententia lata contra memoriam patris, definat
est hīs. Et hęc dicuntur usq; ad illū §. cū filius filiaue. Frac. de Aret.
e [¶] Interdum. § ut ff. de suis & legi. l. j. §. sed si eius. ver. interdum. A.
f [¶] Suus. § ff. de testa. l. lege Cor. in fi. contrā. Sol. ibi ille qui fuit cap-
tus non fuit reuerfus: sed hic sic.

g [¶] Postliminiū. § quod fingit eum semper in ciuitate fuisse: ut ff. qui
bus modis ius patrie potestatis. solui. § si ab hostibus.

h [¶] Post mortem. § nota, quādam delicta transire contra hēdē
etiam lite non contestata, ut l. qd maiestatis in duobus casibus, quādo
quis contra principem, uel rem publicā b fuit molitus: alii nō, ut ff.
ad legem Iuliam maiest. l. si. & his duobus casibus hic tantum loquī.
Item de residuis & peculatus, & repetitūrum: ut ff. ad legem Iuliam
repe. l. fina. Itē apostatarum: ut C. de adopt. l. j. & l. apostatarū. in fine.
Quādam etiam non transeunt lite non contesta. ut omnia alia publi-
ca: ut ff. de accus. l. ex iudiciū. Alia contesta: lite transeunt, alias
non: ut omnia priuata delicta: ut C. de delict. defun. l. j. & j. de perpe-
& tempo. actionibus. § non autem.

i [¶] Perduellionis. § ideo dicit, perduellionis: quia perduellū fiebat
certamen, si aliquis criminis huius dicebat reus, & aliquid i ipsum
principem, uel rem publicam fuisset molitus, secundum Plac. Et potest
dici hoc & defendi: quia & secundum iura Romana c vī posse fieri
debere pugna: & sunt alia arg. ut ff. ad legem Aquil. l. qua actione.
§ si qd i collatione. ff. de re iud. cōmodis. & ff. de iis q. not. infam.
Athletas. & C. de Athle. l. j. & ff. de excu. tu. l. Athletar. in prin. & C. q.
res pignori ob. poss. l. p. m. & ff. de donat. l. donatione. in fi. his. ule-

gibus habetur mentio de tali pugna: quā non fieret nisi de iure eē.
Vel dic perduellionis, id est, hostilis criminis. nam perduelles hostes
dicuntur: ut ff. de uerb. signi. l. quos nos.

k [¶] Memoria. § nam ipse cum sit mortuus, non potest damnari, nisi
a deo: ut ff. quā sententia sine appel. re. l. pe.

hēdē, sed definire. [¶]

¶ Nepos ex filio p mortuo succedit simul
cum alio filio uiuente: qd assumit locū pa-
tris su. & iō succedit cū patruo, & filiis
patris in stirpes, & nō i capita. Aretinus.

¶ Cum filius, filiaue, & ex altero
filio nepos neptisue existunt, [¶]
pariter ad hēdēitatem aui vo-
cantur: nec qui gradu proximior
est, vltiorē excludit. Aequum [¶]
enim esse videtur nepotes neptē
que in patris sui locū succedere.
Pari ratione, & si nepos, neptis-
ue sit ex filio, & ex nepote prone-
pos, proneptisue, simul vocant. [¶]
Et quia placuit nepotes, neptē-
ue, itē pronepotes proneptē-
ue in parentis sui locum succedere,
conueniens esse visum est, non in
capita, sed in stirpes hēdēitatem
diuidi: ut filius partem dimidiam
hēdēitatis habeat, & ex [¶] altero
filio duo plurēue nepotes alterā
dimidiam. Item si ex duobus [¶]
filiis nepotes neptēue existant, [¶]
ex [¶] altero vnus [¶] fortē aut duo,
ex altero tres aut quatuor, ad vnū
aut duos dimidia pars pertineat,
ad tres, vel ad quatuor altera di-
midia.

¶ Ut quis suus dici queat, etiā defuncti [¶]
testamenti tempus inspicitur.

¶ Modō quāro, utrū iste qui gradu pcedit nepotes ex fratre suo, & suc-
cessionē intestati parentis illos nepotes debeat excludere. Ad hoc re-
spon. qd nō. Cum. n. filius filiaue, & ex altero filio p mortuo nepos
vel neptis extiterit: omnes simul ad hēdēitatem vocant: nec illi qd
gradu proximior est in vltiorē gradu cōstitutos a successione ex-
cludit, Aequum. n. est visum esse, nepotes, & neptes in locū patris sui
p mortui succedere. igitur pari ratione si quis intestatus decessit ha-
buerit nepotē ex filio p mortuo, pronepotem, vel proneptem, oēs
pariter ad successionem vocant intestati pri. & qd in hoc casu pla-
cuerit nepotes, & neptes: & pronepotes, & proneptes in locū pri. sui
p mortui succedere: & ueni. n. esse visum est in stirpes, & non in ca-
pita: ut hēdes essentia uidelicet, ut filius ex vna parte existēs dimi-
dia hēdēitatis habeat: & nepotes ex altero filio, siue sint duo, siue sine
plures, itē rā dimidia consequant: ut sicuti pater si uiueret vnā cum
fratre suo in vna dimidia totius intestato pri succederet: ita nepotes
ex eo in locū eius succedentes, ad portionem eius tantūmodo admit-
tantur. & idem est, si ex duobus filiis p mortuis nepotes vel etiā ne-
ptes existant: & ex altero fortē vnus, vel duo: & ex altero filio p mor-
tuo tres, vel quatuor. nā in hoc casu, sicuti in superiori ad vnū vel
ad duos ex altero filio natos, dimidia pars hēdēitatis aui intestati pri
netita & ad tres, vel quatuor, vel plures ex altero filio natos altera
dimidia pertinebit. Et hęc dñr vīq; ad illū §. cū aut qñt. Frac. de Aret.
o [¶] Ex altero filio. § secus si ex filia: ut j. eo §. item vetustas. & infrā
eodem §. diui.

ADDITIO Hodie secus: ut ibi notatur. & in l. lege. in prin. C. de le-
giti. hēdē. Accursius.

p [¶] Aequum. § ut in auth. quib. mo. nā. est. sui. §. ergo. ibi, quid enim
legalius. colla. vij.

q [¶] Vocantur. § idem est & si per bonorū possessionem vocentur. ut
ff. de contra tab. l. j. vocant. §. Sed contra. ff. de contra tab. l. iij. §. j.

r [¶] Sol. non est contrā, quia ibi pcedit filius, quia patris loco est adopta-
tus ad nepotem, ut s. eo. §. ita demum.

s [¶] In stirpes. § j. tit. j. §. hoc etiam ad eundem. in fi. contrā. Sol. ut ibi.

t [¶] Ex altero. § sic j. eo. §. si sic ff. de inof. test. l. Papinianus. §. proinde
si ex duobus. sic & C. de suis & legi. l. nepotes.

u [¶] Ex duobus si i s. §. p mortuis.

v [¶] Ex altero. § sic i cet filio.

x [¶] Vnus. § scilicet nepos.

¶ Damna. § hoc
scilicet modo. pūrio
contra Imperiū Luciū
fecisse: & iō bona eius
i fiscum inferri. nam p
hoc memoria damna:
& infamia quadā defun-
ctus afficitur: ut s. q-
bus ex cau. ma. nō l. §.
j. & ex tēpore cōmissi
delicti alienationes ab
eo facte nō ualebūt: ut
C. ad leg. lul. ma. l. pe.
si. & ff. de donatio. l. do-
nationes. §. si. Accursi.

ADDITIO. Ex hoc
loco notari pōt qd de
crimine alicuius etiā
post mortē quāreret
licet. qd uerū est, si agitur
propter bona, uel ptra
personā & bona: secus
si cōtra personā uel de
persona tantū: qd tunc
nō licet cū crimina mor-
te ex inguant. Vide p
hoc gl. nō. in cā nobis.
ij. de sen. excō. in notu-
la, puta i hēdē, & c. iu-
riū allegatiōes breuicia-
tis gratia omitto quas
illic uidere poteris.

¶ Potest dici. § scilicet
certi uerius.
n [¶] Definere. § si lata
sententia. Nā nō facit
ipso iure definere hēdē
sui esse tale delictum.
¶ CVM FILIJS.

¶ Quidam
decessit q tēpore mor-
tis habebat filium i po-
testate, & ex altero fi-
lio p mortuo nepotes.
¶ Itā extāt.
Defuncti
testm qñ in
situtus hīs
nō adit hē-
dēitatem,
uel qd non
pōt, uel qd
nō uult: &
sic defuncti
tio testamē-
ti cōtraria
est insti-
tutioni hēdē-
dis. & sicut
testator dñ
stitueret hē-
dē quādo
fuit ip-
sum hēdē,
sic hīs dñ
defuncti
testm qñ n
adit hēdē
tē. Ac. Per.
e. Et sic ne-
pos assumit
pōnā pri-
s nedum ab
intestato,
sed et sūo
testō quod
postea im-
pugnatur.
Qd est ue-
rū si succe-
dit tū. hēdē
tario: quia
tūc iuris di-
positio q
talis ē cōh-
derat: secus
si tit. fidei-
commissario
qd confide-
rāt affectio
que nālit
est maior
erga filios,
quā nepo-
tes. Ang.

CVM

¶ CUM AUTEM QVAERITVR. CASVS Domine, iam video qui sunt heredes, & qualiter sui heredes succedunt, siue sint in eodem gradu, siue in diuersis gradibus constituti. Dicaris ergo mihi quando querendum est, an aliquis suus heres esse possit? Ad hoc rñ. Amice, cum quis, an aliquis suus heres existere possit, eo tempore querendum est, quo certum esse coeperit cum intestati decessisse. & hoc potest, etiam testamentum destruitur, quod patet tali exemplo. Quidam qui habebat filium in potestate, & ex filio nepotem condidit testamentum, & in testamento suo querendum est, an extraneum instituit heredem & filium proprium ex herede mortuo testamentum restituit ante aditam hereditatem decessit filius ex hereditate mortuo filio extraneus huius scriptus decessit testamentum, vel forte quia noluit adire hereditatem, vel morte, vel alia causa impedire heredes esse non potuit. hoc casu cum certum esse potuerit heredem institutum, ex testamento non fieri heredem, nepos ex filio mortuo, suus heres auctore ab intestato existit: quia quando certum est patrem testamentum decessisse, & ita causa testamenti redacta est ad causam intestati, solus nepos suus heres auctore inuenit. Et hoc ob tenent, non solum si iste nepos uiuente auctore natus sit, sed et licet post mortem auctoris sit natus, uiuente auctore conceptus, secus enim esset, si post mortem auctoris conceptus fuisset & natus. nam certe in hoc casu suus heres auctore existere non potest, & hoc ideo, quia nullo iure cognationis prius sui patris, id est, auctoris suum attigit. Auctore uiuente nondum animal fuit. Et sicut ipse nepos post mortem auctoris conceptus, & natus suus heres auctore esse non potest, ita nec ille inter liberos numeratur, quod filius emancipatus post emancipationem adoptauerit. unde cum hi, videlicet nepotes nati post mortem auctoris, & a filio emancipato post emancipationem adoptati, si sint sui liberi quantum ad hereditatem de iure civili, neque bonorum possessionem de iure priorio petere possunt quasi proximi cognati. Et hoc de heredibus dicta sufficiunt. Et hoc dicuntur usque ad §. emancipati autem & littera planissima est usque ad finem tituli. Fran.

¶ Cum autem queritur, an quis suus heres existere possit, eo tempore querendum est, quo certum est aliquem sine testamento decessisse: quod accidit, & de testamento testamento. Hac ratione si filius exheredatus fuerit, & extraneus heres institutus, & filio mortuo postea certum fuerit heredem institutum ex testamento non fieri heredem, aut quia noluit esse heres, aut quia non potuit nepos auctore suus heres existere: quia quo tempore certum est intestatum decessisse patrem familiam, solus § inuenitur nepos. & hoc certum est: Et licet post mortem auctoris natus sit, tamen, auctore uiuente, conceptus, mortuo patre eius, posteaque decessit auctoris testamentum, suus heres existit. Planè si & conceptus, & natus fuerit post mortem auctoris, mortuo patre suo, decessitque postea auctoris testamentum, suus heres auctore non existit: quia nullo iure cognationis patrem sui patris attigit. Sed nec ille est inter liberos auctoris, quem filius emancipatus adoptauerat. Hi autem cum non sint sui (quantum ad hereditatem) liberi, neque bonorum possessionem petere possunt quasi proximi cognati. Hec de suis heredibus.

¶ Emancipatus de iure civili cognitus ad successionem parentis non venit, prioris tamen beneficio per bonorum possessionem unde liberi, perinde admittit, ac si in eius potestate mansisset. Aretinus.

¶ Emancipati autem liberi, iure civili nihil iuris habent, (neque enim sui heredes sunt, qui in potestate parentis esse desiderunt,) neque villo alio iure per legem duodecim Tabularum vocantur. Sed praeiorem naturali aequitate mo-

scimus. §. si. & l. si quis filium ibidem.

¶ Deserto. §. scilicet ab herede qui non vult adire.

¶ Attigit. §. nec enim fuit proximus cognatus ei, sauo uiuo, quo uiuo nondum animal erat, ut ff. de cog. l. j. §. si quis proximus. Sed et quod hodie patet. succedit, ut in aut. de hære. ab intest. §. j. col. ix. P. dicit quod

rus, dat eis bonorum possessionem, unde liberi, perinde ac si in potestate parentis tempore mortis fuissent, siue soli sint, siue cum suis heredibus concurrant. Itaque duobus liberis existantibus, emancipato vno, & eo qui tempore mortis in potestate fuerit, sanè quidem is qui in potestate fuit, solus iure civili heres est, & solus suus heres. Sed cum emancipatus beneficio praetoris in partem admittitur, euenit ut suus heres pro parte heres fiat.

¶ Filius emancipatus, & postea arrogatus ab alio non potest venire etiam de iure praetorio ad hereditatem patris naturalis, nisi ante mortem suam fuerit emancipatus ab arrogatore. Si vero emancipatus post mortem naturalis prius habere ut extraneus quo ad hereditatem utriusque. Aretinus.

¶ Atij, qui emancipati a parente, i adoptionem se dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris quasi liberi, si modò cum is moreretur in adoptiua familia fuerint. Nam, uiuo eo, emancipati ab adoptiuo patre perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emancipati ab ipso essent, nec unquam in adoptiua familia fuissent. Et conuenienter, quod ad adoptiuum patrem pertinet, extraneorum loco esse incipiunt. Post mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre, & quantum ad hunc adoptiuum patrem pertinet, & quod extraneorum loco sunt, & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nanciscuntur. Quod ideo sic placuit: quia iniquum erat, esse in potestate patris adoptiuum, ad quos bona naturalis patris pertinerent utrumque ad liberos eius, an ad agnatos.

¶ §. sed si quidem. §. est contra. Sol. illam intellige ut §. e. §. admonedi.

¶ Cum is. §. scilicet pater naturalis.

¶ Viuo eo. §. scilicet patre naturali.

¶ Ab ipso. §. scilicet patre naturali.

¶ Fuissent ut §. de ex hære. liber. §. emancipatos.

¶ Extraneorum. §. si autem morte patris adoptiuum facti essent iuris sui, durat agnationis ius inter eos, i. inter adoptiuum & naturalem filium adoptantis non emancipatum, ut sibi succedat, ut ff. de gra. aff. l. si filium naturalis. & l. non facile. §. cognationis. & ff. de cog. l. j. §. cognatione. & de adop. l. ante. M. Itē & ipsi adoptiuo patri succedunt, ut §. e. §. sed ea.

¶ Adoptiuo. §. post emancipationem: non prius, ut supra eod. §. in restatorem, uer. interest.

¶ Eius. §. scilicet naturalis patris.

¶ Ad agnatos. §. nā si non emancipatus, certum est filij non succedere naturali patri: ita agnati succedunt, ut §. prox. §. & ff. un. lib. l. j. Si autem emancipatus, succederent filij, ut §. prox. §. & sic in eius potestate esset, ad quem bona naturalis patris pertinerent, quod est absurdum, & contra regulam iuris: ut hic, & ff. de hære. in fil. illa institutio: in prin.

ADDI-

¶ Vide j. ti. j. §. proximus. q. declarat huc. Aeg. Perr.

¶ Id est de facto.

¶ tetigit. Sic. t. auct.

¶ i. auct.

¶ Idē Fab. Pla. & Angel.

¶ Sequuntur. Io. Fab. & Aug.

¶ extantibus.

¶ Et hanc coheretentur quæ hodie pedit quæ filij suæ iurē & iustitiam exheredatæ nec secuta additio iuxta §. of. singu. in §. exheredatæ. & falc. as virtutem rationis huius admittit ut p. Io. Fab. & Aug.

¶ Et ij, qui ab ipso patre i adoptionem dati sunt p. dicta verba vel ad text. ita legendus est: At ij qui emancipati in adoptionem, & ij, quia patrem te magis, p. tunc g. huius sunt. Atque Tit. onia, nus videtur pulchre huius lucinat: ut scilicet j. §. §. de ex hære. liber. §. emancipatos. Tit. onia, nus videtur pulchre huius lucinat: ut scilicet j. §. §. de ex hære. liber. §. emancipatos. Tit. onia, nus videtur pulchre huius lucinat: ut scilicet j. §. §. de ex hære. liber. §. emancipatos. Tit. onia, nus videtur pulchre huius lucinat: ut scilicet j. §. §. de ex hære. liber. §. emancipatos.

magna erat hæc sollemnitas. vnde ex constitutione diui Pij quartam ei dedit arrogator, quod hodie non est in usu. imò idem hoc casu vt & alias vt hic, & C. de adop. l. penul. §. quæ autem.

24 Ad eius.] scilicet quartæ.

25 Constitutione.] vt C. de adoptionibus. l. penul. §. si verò pater.

26 Parens.] hoc in infinitum accipe : vt ff. de gradib. l. iuriconsultus.

27 parentes.]

28 Seruamus.] vt siue loco filij, siue nepotis à doptetur, paritæ habetur, ac si verè naturalis esset, scilicet filio præcedente nepotem: vt C. de adop. l. penul. §. quæ in filio.

29 Quæ admodum.] q. d. sic transiit vt in hoc casu, qui sequitur.

30 Item vetustas.] Correximus ius antiquum circa liberos primi gradus naturales, siue adoptiuos, nunc circa vltiores.

31 Solos.] in hoc malè. Accur.

32 Anteponebat.] in hoc bene.

33 Vocabat.] vt vetustas, non ciuili iuris auctoritas: vt §. sed quia.

34 Materni.] i. moriente masculo de cuius bonis agitur vt §. §. prox.

35 Maternæ.] scilicet moriente i. c. nina: vt §. prox. §. Accur.

36 Diui autem principes.] vt C. de suis & leg. l. i. d. functus. & C. d. coll. l. i. l. i. am. circa prin.

37 Donauerunt.] i. principes. i. ea nō idem modum: vt sequitur.

38 Veteris iuris.] id est l. xij. tabularum.

39 Muniantur.] Nota duas rationes Vincere vnam: vt §. de adop. §. sed hodie in fi. §.

40 Diximus.] f. nullo nō, nisi in tertio ordine

41 Contra rationem eius.] r. Paulo.] not. parum diligere nepotem ex vi iuris, quæ tenetur, ius in gl. nulli. coll. v. m. m. C. et AD D I T I O. Quod fa-

42 ber.] pater. cit. ad multa. imò tu dic,

43 hoc relinquatur arbitrio iudicis. l. hæc adiectio. ff. de verb. signi. & l. i. cū turri. ff. de in lit. iu.

44 Existimauerunt.] scilicet principes.

45 Mortua sit.] not. duos casus. Si enim moritur femina, nepotes vel neptes ex masculis, vel tamini in nihilum olim nisi post agnatos: hodie cum deminutione tertiz partis succedunt.

46 Si moritur masculus ne-

47 potes ex filia tantū vocatur cū deminutione tertiz partis: hic dicitur.

48 Iis que.] f. qui descendunt ex femineo sexu.

49 Vocat.] §. eo. §. cum filius. Accur.

50 Partis tertie deminutione.] Quod de hac deminutione tertiz dicitur, corrigitur per sequentem §. secundum M. sed nos secundum B. dicimus sequentem §. loqui in quadam alia parte: quæ debeat

agnatis: scilicet quartæ: non autem de hac. tertia. sed per auth. dicimus hac tertia correctum, scilicet vt æqualiter hodie veniant: vt in auth. de de trien. & semif. §. neque illo. colla. iij.

24 Constitutionis.] quam non habemus, vt sequitur.

25 Constitutione.] vt C. de suis & legi. l. fin.

lex duodecim Tabularum filio mortuo nepotes vel, neptes pronepotes vel proneptes in locum patris sui ad successionem aui sui vocat, ita & principalis dispositio in locum matris suæ, vel auiz eos cum iam designata patris tertiz deminutione vocat. Sed nos cū adhuc dubitatio maneret inter agnatos, & memoratos nepotes quartam partem substantiæ de functi agnatis sibi vindicantibus ex cuiusdā constitutionis auctoritate: memoratam quidē constitutionē à nostro Codice segregauimus, neque inferi eā ex Theodosiano Codice in eo concessimus, nostra autē constitutione. promulgata, toti iuri eius derogatum ē, & sancimus talibus nepotibus ex filia, vel pronepotibus ex nepte, & deinceps superstitibus, agnatos nullam partē mortui successionis sibi vindicare, neque, qui ex transuerfa linea veniunt, potiores iis habeantur, qui recto iure descendunt. Quam constitutionem nostrā obtinere secundum sui vigorem, & tempora, & nunc sancimus, ita tamen vt quemadmodum inter filios & nepotes ex filio antiquitas statuit, non in capita sed in stirpes diuidi hæreditatem: similiter nos inter filios, & nepotes ex filia distributionem fieri iubeamus, vel inter omnes nepotes & neptes, & inter pronepotes & proneptes, & alias deinceps personas, vt vtrique progenies, matris vel patris, auiz vel aui portionem sine vlla deminutione & consequatur, vt si fortè vnus vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extent, vnus aut duo dimidiam, alteri tres, aut quatuor alteram dimidiam hæreditatis habeant.

De legitima agnatorum. successione.

TITVLVS II.

Deficientibus suis, hæreditas deuoluitur ad agnatos ex lege duodecim Tabularum. Ange.

Si nemo i suis hæres, vel eorum quos inter suos hæredes prætor, vel constitu-

ta ibi, Placebat. Septima ibi, Ad legitimam.

i. Si nemo.] etiam vnus, vt ff. de test. l. i. si nemo.

k. Sum.] §. tit. §. j. Accur.

l. Prætor.] §. tit. §. emancipati. Accur.

Institutio.

24 Transuerfa.] Sic in auth. de non elig. §. cum igitur. circa fin. coll. j.

25 Ertempora.] vt in futuris casibus tantum valeant, vt C. de suis & legi. l. vlti. Accur.

26 Ita tamen.] hoc qd sequitur, est referendum

27 ad §. diui. non ad proximum.

28 Antiquitas statuit.] §. eo. §. cum filius.

29 Deminutione.] f. quartæ quæ debebatur agnatis: non tertiz quæ debebatur patris: vt §. prox. §. diximus.

30 Habeant.] imò in capita videtur diuidi: vt §. tit. §. hoc etiā addendū.

31 in fin. §. Sed ibi de collateralibus, hic de descendibus loquitur.

32 ADDITIO. Not. non tantum nepotes sed & pronepotes succedunt in stirpes, & veniunt per representationem: cuius contrarium videtur dici in auth. d. h. g. ab inter. veni. §. huiusmodi. coll. i. Ange.

33 DE LEGITIMA AGNATORUM. &c.

34 Quin §. i. prox. dicitur est qualiter succedunt sui hæredes, siue liberi: & quia post suos vocantur prius agnati quàm cognati, vt §. e. §. f. & l. j. §. post suos. ff. de suis & legi. deo post titulū præcedēte posuit ista. Ang. Arc. §. i. habemus.

35 I nemo.] Totus iste titulus diuiditur in vij. partes.

36 Primo, quando admittitur agnatus. Secundo, quis est agnatus. Tertio, vsque ad quorū gradum agnati veniunt, & vsque ad quos personas femininas deuo-

37 uantur, tam ex iure vetustissimo & ex iure prætoris, quàm etiam media iuris prudētia. l. xij. tab. & tempore Iustiniani.

38 Quarto, q. generi agnatorum Imperator addit tunc, & vnde vnū cognatum. Quinto, agnati.

39 quod lege xij. tab. proximus agnatus vocatur: & quis dicatur proximus. Sexto, q. ex l. xij. ta. proximo repudiante sequens nō admittitur, hodie verò sic. Septimo, q. filij emancipati hæreditas ē legitima patri. Secunda ibi, Sūt autē. Tertia ibi, ceteri. Quarta ibi, Hoc etiā addendum. Quinta ibi, Si plures sint. Sex

2^a *Constitutiones.*] 3. titu. j. §. quibus connumerari. & §. item vetustas.

var. diui. Accur.

b *Exstat.*] dico & amplectatur: nam hæc duo necessaria sunt. Ac.

c *Succesionem.*] de functi. Accur.

d *Quoquo modo.*] f. ciuili, vel prætorio iure.

e *Agnatum.*] capite

extat. non inuicem. ut ff. de

fuis & leg. h. g. l. capitis.

f *Proximum.*] i. qui

proximior est defuncto

j. eo. §. plures. & §. proxi-

mus. Accur.

g *Sunt autem agnati.*]

sic ff. de legi. i. l. sunt

autem. Accur.

h *Libro.*] vt 3. de leg.

ag. aut. §. sunt autem.

i *Cognitione.*] cognatio

est genus, agnatio

species vnde quisquis est

agnatus est cognatus,

sed non conuertitur.

k *Consanguinei.*] qua-

si ex eodem sanguine na-

tur. ceteri agnati non di-

cuntur consanguinei. vt

ff. de fuis, & l. g. l. ij. & j.

in vterinis,

an dicantur de succ. cog. §. vulgo.

l *Inuicem.*] f. filius fra-

tris pater.

m *Etiā consobrini.*]

impropr. ē vt j. de grad.

cog. §. quarto.

n *Iura consanguinitatis.*

] sed ius fratres

prius natos. ad aliquos

verò agnatos agnat. o-

mnis tantum ius acquiritur,

vt 3. proxi. diximus.

Et est verū hoc, si viuere

eo, de cuius hereditate

agit, concepti saltē erāt:

vt ff. de fu. & l. h. z. Titu.

ibidem. & ff. vnde cogn.

l. j. §. si §. proximior Acc.

ADDITIO Alias ex

persona sua non succe-

dit: sed bene ex persona

patris. Ang.

o *Non tamen.*] quis

agnati vocetur ad hære-

ditatem: non tamen, & c.

ADDITIO Et sic

no. secundū Ang. disposi-

tionē absolutā debere i-

telligi secundum ordi-

nis prærogatiuā. Quod

facit ad eum qui accepit

in emphyteusim, vel cui

legatur aliquid pro se &

filius suis: vt videantur

esse vocati secundum or-

dinis charitatem.

p *Dat lex.*] f. xij. ta.

q *Sed ius.*] & omnibus

iis: vt j. eo. §. si plures.

r *Certum.*] ideo etiam,

f. factio: cū q. euauit.

quod hic vt j. §. proxi.

s *Per adoptionem quo-*

que.] q. d. non solum iure

naturali constituitur

agnatio, sed et ciuili: vt

p adoptionē, si quilibet

iure iusto: vt ff. de adop. l.

j. & §. de adop. in princ.

sed hodie per eā tā ex

qua trāsit in potestatem

rogatoris: vt 3. cod. tit. j. §. sed omnia. ver. nostra autē. sed tamē licet nō

fiat agnatus, f. hodie: quia nō trāsit in potestatem extranei arrogantis, suc-

cedit tamen ab intestato patri tantum, non aliis patris agnatis: vt C. de

ado. l. penul. §. sed ne articulum. vers. sed si quidem. Accur.

t *Naturales.*] & legitimis, non tantum emancipatos: vt ff. de gra. af-

fi. l. fin. i. i. i.

v *Item si quis.*] non solum pater: de quo dictum est.

x *Inter suos esse.*] i. agnoscitur aliis agnatis adoptatis, & eis cognatus

fit: vt ff. de adop. l. qui in adoptionem.

tiones. vocant, existant b + , qui

succesionem. quoquo modo d

amplectatur: tunc ex lege duode-

cim Tabularū ad agnatum e pro-

ximum f pertinet hereditas.

g *Agnati sunt illi, qui ex linea masculina*

descendunt, vel etiam ex adoptione,

quoquo modo sint in priori gradu. Ange.

h *Sunt autem agnati e* (vt primo

quoque libro h tradidimus) cognati

per virilis sexus personas cognatione

i coniuncti, quasi à patre

connati. Itaque ex eodem patre +

nati fratres, agnati sibi sunt, qui

& consanguinei k vocantur, nec

requiritur, an + etiā eandem matrē

habuerint. Item patruus fratris

filio, & inuicem l is illi agnatus

est. Eodem numero sunt fratres

patruales, id est, qui ex duobus fra-

tribus procreati sunt, qui etiam

consobrini m vocantur. Quæ ratio

ne etiam ad plures agnationis gra-

duz peruenire poterimus.

n *Ietiam qui post mortem nas-*

cuntur, iura consanguinitatis n

paniscuntur.

o *Non tamen o* omnibus simul

agnatis dat p lex hereditatem, sed

iis q, qui tunc proximiori gradu

sunt, cum certum r esse cõperit

aliquem intestatum decessisse.

q *Per adoptionē s* quoque agna-

tionis ius consistit: veluti inter fi-

lios naturales, & eos, quos pater

eorum adoptauit. Nec dubiū est,

quin hi improprie consanguinei

appellentur. q *Item si v* quis

ex ceteris agnatis tuis, veluti fra-

ter, aut patruus, aut denique is,

qui longiore gradu est, adoptauerit

aliquem, agnatus + inter suos x

esse non dubitatur.

q *Femina agnata, vt sororis amita, fi-*

lia fratris aut patruus hodie de iure ciuili

admittuntur cū omnibus agnatis. Et in

admittendo huiusmodi feminas agna-

tas sunt quinque iura. Vnum est lex xij.

Tab. Aliud est media iuris prudentia.

Tertium est ius prætorium. Quartum est

quædam constitutio Imperialis. Quintum

est ius nouissimum. Aretinus.

q *Cæterum y* inter masculos qui

dem agnationis iure hereditas, et

si iōgissimō x gradu sint, vltro ci-

troq; capit, q *Quod ad fœminas a*

verò attinet ita placebat b, vt ipsæ

y *Cæterum.*] i. certè. vel aliter, lex quidem xij. Tab. deferbat hære-

ditatem agnatis proximis, sed media iuris prudentia cum distinctione:

& ideo hic dicit cæterum, pro sed.

z *Longissimo.*] i. decimo: vt j. de suc. cog. §. fi.

a *Fœminas.*] agnatas.

consanguinitatis e iure tātū capiāt

hereditatē, si sorores sint vltiores,

nō capiāt: masculi autē ad eārū d

hereditates (etiam si iōgissimo gra-

du sint) admittantur. Quia de cau-

sa fratris tui aut patruus tui filia, vel

amita tuæ hereditas ad te perti-

nebat, tua e verò ad illas non perti-

nebat. Quod ideo ita constitutū

erat, quia cōmodius videbatur ita

iura constitui. vt plerumq; f hære-

ditates ad masculos e confluere.

g *Sed quia sapē iniquum erat in*

vniversum eas h, quasi extraneas

repelli, prætor eas ad bonorum

possessionem admittit ea parte,

quæ proximitatis i nomine bono-

rum possessionem pollicet ex qua

per te ita scilicet admittuntur si ne

que agnatus vllus neq; proximior

cognatus interueniat k

l *Et hæc quidē, lex xij. Tab. nul-*

lo modo introduxit, sed simplicitatem m

legibus amicā amplexa si-

mili modo omnes agnatos, siue

masculos, siue fœminas, cuiuscūq;

gradus, ad similitudinem suorum in

uicē ad successionem vocabat. Me-

dia autē iuris prudentia q erat qui

dē l. xij. Tab. iunior n, Imperiali

aut dispositiōe anterior + o, subti-

litate quadam excogitata pstatā

differētiā inducebat, & penitus

eas q. a successione agnatorū repel-

lebat, omni r alia successiōe incon-

gnita, donec prætores paulatim

asperitatem iuris ciuilis s corrigē-

tes, siue quod deerat implentes,

humano pposito aliū ordinē suis

edictis addiderūt. & cognationis

linea pximitatis noīe introducta

per bonorū possessionē eas adiu-

uabāt & pollicebātur h s bono-

rū possessionem quæ Vñ cognati v

appell. f. Nos verò x legē xij. Tab.

sequentes, & eius vestigia hac in

parte conseruātes, laudam⁹ quidē

prætores v suæ humanitatis: non

tamen eos in plenum huic causæ z

mederi inuenimus. Quare a etc in

vno eodēmq; gradu naturalicōcur-

rētē, & agnationis titulis b tam in

masculis, quā in fœminis equalan-

ce cōstitutis e, masculis quidē da-

batur d ad successiōē venire oīn

laudandus, qui est inuentor alicuius ordinatio-

nis, siue dispositiōis, licet non æquē perfectē adinuerit, quia facile est inuentis addere. vt l.

j. C. de veteri iur. enucle. §. omnia enim nostra. Ang. Are.

z *Huic causæ.*] i. expulsiōi agnatorum.

a *Quare etenim.*] Bene dico fore prouidendum agnatis fœminis.

b *Titulis.*] i. nominibus. Accur.

c *Constitutis.*] i. ordinatis.

d *Dabatur.*] i. concedebatur.

b *Ita placebat.*] no.

cautē dicit placebat, &

nō placet, vt j. §. nos ve-

rō. & hoc erat per me-

diā iuris prudentiā, nō p

l. xij. tabularum, neq; p

præ. orē: vt j. e. §. & hoc

quidem. & §. media.

q *Consanguinitatis.*] i.

agnationis.

d *Earum.*] scilicet fœ-

minarum.

q *Tua.*] f. hereditas.

f *Plerumque.*] hoc pro-

pter consanguineas so-

res, quib. modō dixit.

ADDITIO Et hinc

sumitur ratio statutorū

cōmuniū per Italiā, q

statibus masculis, fœmi-

na non succedant: quia

statuta ex parte mascu-

lorū sunt fauorabilia, &

ex parte fœminarū oīo

saue hic per Ange.

g *Ad masculos.*] sic 3.

tit. j. §. itē veritas.

h *Eas.*] i. agnatas fœ-

minas.

i *Proximitatis.*] i. co-

gnationis.

k *Interueniat.*] nec a-

liquis suorum: vt 3. tit. j.

§. a. Immon. l. in fin. §.

Ex duodecim.] Totus iste titulus diuidit in quinque partes. Primò, quòd ex lege duodecim tabularum mater ad hereditatem filij & econtra non admittebatur. Secundo qualiter ad mittebatur ex senatusconsulto Tertulliano. Tercio quæ pertinebat præponere mater. Quarto constitutionem Trebelliani remouet. Quintò remouet alias constituciones. Secunda ibi, Et primus. Tertia ibi, Præferuntur. Quartæ ibi, sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

a *Præponebat.* Jimproprè. Nam cognatos nullo modo vocabatur, vt sequitur.

b *Masculorum progeniem.]* Iagnatos: vt s. ci. j. in princ.

c *Necessitudinem.]* I. cognationem, nam dicuntur cognati necessitudine: vt ff. de iur. l. i. g. n. l. j. s. pro ximus. Ang.

d *Matrem & filium.]* qui adinuicem sunt cognati: vt ff. de success. cogn. s. vulgo.

e *Iuris angustia.]* no. ius dici angustiosum, alias iniquum dicitur: vt ff. de success. lib. in princip. & ff. quod quisque iur. l. iij. in princ.

f *Postea.]* post leg. xij. Tabularum, & per diuum Claudium, & per senatusconsultum Tertullianum: vt sequitur.

g *Amisissum.]* scilicet in acie principis: vt argu. ff. de excu. tuto. in princ.

h *Eorum.]* scilicet filiorum.

i *Auia.]* etiam hodie auia succedit sicut mater: vt in aut. de hæredi. quæ ab intestato. s. Consequens. colla. ix.

k *Trium liberorum ius habens.]* i. tres habes filios: non autem in potestate: vt s. de adop. s. fœminæ. quos tres habere videtur etiam si tergeminos peperit, secundum Ioan: vt ff. de verbo. sig. l. ter enixa.

l *Filiorum.]* qd dic vt s. de hære. quæ ab intestato. s. j. & s. emaci pati. & s. diui.

m *Parentis sit.]* s. mater. Et ita no. de iure Romanorum vxorem alicuius esse in potestate parentis: non mariti nisi quo ad debitum carnis, aliud de iure Longobardorum: vt hic, & C. de con. d. infer. l. si vxor tua. & in longobardia qualiter mulieri alienare permiffum sit. l. j. Tenetur tamen operari viro vxor: vt l. si cur. cum ibi notatis. ff. de oper. libertorum.

n *Iussu.]* s. iure antiquo. cum quilibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, lexigitur iussus: vt C. de bonis, quæ liber. l. si s. sue contrario.

o *Not.]* q. in profectitiis iussus hodie non est correctus, sed est necessarius, vt olim. Idem no. gl. in l. i. s. j. C. de bo. quæ lib. Ang.

p *Liberi.]* etiam adoptiui & ita demum si ipsi succedere velint. vt ff. eo. l. i. s. liberi. & s. ita demum. Accur.

q *Defuncti.]* s. filij, de cuius hæreditate nunc agitur.

r *Adiutur.]* s. iure antiquo. cum quilibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, lexigitur iussus: vt C. de bonis, quæ liber. l. si s. sue contrario.

s *Adiutur.]* s. iure antiquo. cum quilibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, lexigitur iussus: vt C. de bonis, quæ liber. l. si s. sue contrario.

t *Adiutur.]* s. iure antiquo. cum quilibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, lexigitur iussus: vt C. de bonis, quæ liber. l. si s. sue contrario.

u *Adiutur.]* s. iure antiquo. cum quilibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, lexigitur iussus: vt C. de bonis, quæ liber. l. si s. sue contrario.

v *Adiutur.]* s. iure antiquo. cum quilibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, lexigitur iussus: vt C. de bonis, quæ liber. l. si s. sue contrario.

w *Adiutur.]* s. iure antiquo. cum quilibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, lexigitur iussus: vt C. de bonis, quæ liber. l. si s. sue contrario.

x *Adiutur.]* s. iure antiquo. cum quilibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, lexigitur iussus: vt C. de bonis, quæ liber. l. si s. sue contrario.

y *Adiutur.]* s. iure antiquo. cum quilibet hæreditas patri per filium quæreretur: vt ff. de acqui. hære. l. qui in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, lexigitur iussus: vt C. de bonis, quæ liber. l. si s. sue contrario.

Lege duodecim Tabularum mater non succedebat filio ab intestato, nec econtra filius matri: sed ex constitutione senatus consulti Tertulliani si ingenua res, libertina quatuor liberos enixa sit, illa ab intestato succedebat. Aretinus.

Ex duodecim Tabularum ita stricto iure videbatur & præponebatur masculorum progeniem & eos qui per fœminam sexus necessitudinem sibi iunguntur, aded expellebat, vt ne quidem inter matrem, & filium filiamve vltro citroque hæreditatis capiendæ ius daret, nisi quod prætores ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem, bonorum possessione vnde cognati accommodata vocabant. Sed hæ iuris angustia postea emendata sunt. Et primus, quidem diuus Claudius matri ad solatium liberorum amissionem legitimum eorum detulit hæreditatem. Postea autem senatusconsulto Tertulliano, quod diui Hadriani temporibus factum est, plenissime de tristi successione matri, non etiam auix deferenda cautum est: vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor ad bona filiorum filiarumve admittitur intestato mortuorum, licet in potestate parentis sit, vt scilicet, cum alieno iuri subiecta est, iussu eius adeat hæreditatem, cuius iuri subiecta est.

Filij defuncti excludunt matrem usque in infinitum. Idem in patre & fratre qui etiam matrem excludunt. Soror autem defuncti vna cum matre admittitur. Aretinus.

Præferuntur autem matri liberi defuncti, qui sui sunt, quive suorum loco sunt, siue primi gradus, siue vltioris. Sed & filia suæ mortuæ filius, vel filia præponitur ex constitutionibus matri defunctæ, id est auix suæ. Pater verò vtriusque non etiam auus & proauus matri anteponi-

tur: scilicet cum inter eos solos de hæreditate agitur. Frater autem consanguineus tamen filij, quam filia excludere matrem: soror autem consanguinea pariter cum matre admittebatur. Sed si fuerant frater & soror consanguinei, & mater liberis onerata, frater quidem matrem excludere: communis autem erat hæreditas ex æquis partibus, fratribus, & sororibus.

Hodie mater ingenua sit, vel libertina, quater enixa sit, ad legitimam hæreditatem filij admittitur. Aretinus.

Sed nos constitutione quâ in Codice nostro nomine decorato posuimus, matri subueniendum esse existimauimus, respicientes ad naturam & puerperium, & periculum & mortem sæpe ex hoc casu matribus illatam. Ideoque impium esse credidimus casum fortuitum in eius admitti detrimentum. Si enim ingenua ter, vel libertina quater non peperit, immerito defraudabatur successione suorum liberorum. Quid enim peccauit, si non plures, sed paucos peperit? Et dedimus ius legitimum plenum matribus (siue in genitis, siue libertinis), & si non ter enixa fuerint, vel quater, sed cum tantum, vel eam, qui, quæque morte intercepti sunt, vt sic vocentur ad liberorum suorum legitimam successionem.

Mater præfertur omnibus aliis agnatis exceptis fratribus & sororibus. Et cum sororibus solum venit ad dimidiam. Et cum sororibus & fratribus pro virili. Aretinus.

Sed cum antea constitutiones iura legitima successionis perscrutantes partim matrem adiutabant, partim eam prægrauabant, & non in solidum eam vocabant, sed in quibusdam casibus, tertiam ei partem abstrahentes, certis legitimis dabant personis, in aliis autem contrariū faciebant: nobis visum est recta & simplici via matrem omnibus personis legitimis anteponi, & sine vlla deminutione

visum est.] vt C. eo. l. si. **Omnibus personis.]** etiam patri defuncti, si in usufructu, & toto quando habeat defunctum in potestate, alias in beselem tantum, sed & in hoc casu hodie et in totum habet, vt C. eo. l. si. & de legi. hære. l. de emancipatis. Iure verò authentico, ascendentibus defertur æqualiter pater nis, & matris, vt in authentico, de hæredibus ab intestato. s. si igitur defunctus descendentes. colla. ix.

ADDITIO.] Dic quod hodie filio defuncto relicta matre, & sorore, vel fratre aliter succeditur, vt auth. defuncto, C. eo. Ang.

Deminutione.] quæ fiebat per agnatos supradictos in princip. i. filius, s.

ADDITIO.] Dic quod hodie filio defuncto relicta matre, & sorore, vel fratre aliter succeditur, vt auth. defuncto, C. eo. Ang.

Deminutione.] quæ fiebat per agnatos supradictos in princip. i. filius, s.

ADDITIO.] Dic quod hodie filio defuncto relicta matre, & sorore, vel fratre aliter succeditur, vt auth. defuncto, C. eo. Ang.

Deminutione.] quæ fiebat per agnatos supradictos in princip. i. filius, s.

ADDITIO.] Dic quod hodie filio defuncto relicta matre, & sorore, vel fratre aliter succeditur, vt auth. defuncto, C. eo. Ang.

Deminutione.] quæ fiebat per agnatos supradictos in princip. i. filius, s.

Suorum.] quod dicitur de hære. quæ ab intestato. s. j. & s. emancipati. & s. diui.

Primi gradus.] vt filij.

Vltioris.] vt nepos, & similes.

Sed & filia.] q. d. non solum nepos ex filio masculino excludit matrem defuncti, sed & nepotes ex filia.

Præponitur.] id est, præfertur.

Defuncta.] scilicet filia.

Pater.] non adoptiui: vt ff. eo. l. s. sed neque auus.

Vtriusque.] s. filij & filia, hoc est maritus huius & honoratus Theoph.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

Inter eos solos.] s. a. uum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pater & mater defuncti, præferat auus matri, & etiam patri: vt ff. eo. l. x. quiffimus. s. j. Et no. q. hic fallit regula, si vinco vincem & c. vt ff. de iur. & temp. præ. l. de accessio. nibus. s. nam qui me. nā Aeg. Perr.

a *Quemadmodum.*] q.d. qui in vno honoratur, in alio grauetur: sic ff. de iur. iur. l. cum qui. in prin.
b *Eam.*] s. matrem.
c *Simul.*] s. cum matre.

d *Sorores.*] hoc casu est hodie idē q. in sequenti §. vt i aut. de nup. §. pe. & §. qm. col. iij.
e *Legitima.*] q. sunt sorores ex utroque parente.

f *Cognitionis.*] quia sunt tantum ex matre sorores.

g *Proseximus.*] in successione.

h *Consulere.*] s. in tutore petendo. Acc.

ADDITIO. Et dic petendo, s. intra annum: vt hic. Et itam opinionem dicit Angelus esse communem, & eam tenet tā

quam magis quā, per l. scient. C. de leg. h. z. d. quāvis Bart. ibi & do. ve

lint, q. teneatur petere statim cum pot. nisi fuerit impedita. Legitima causa: ita quod antequam non transcedat.

i *Scituriis.*] s. matri bus negligentibus: alias non perdunt: vt C. qui. pen. tuto. l. cum a matri bus & maioribus, alias similiter non perdunt: vt C. si aduer. delict. l. ij. a Ac

curfus.

k *Impuberum.*] alius si puberes moriatur: vt C. eo. l. matres.

l *Vulgo quæstus.*] nisi si mater sit illius. Sic ecōtra talis filius illustri matri non succedit: vt C. ad Orf. l. si qua illustri.

ADDITIO. Idem si esset natus ex damnato coitu: secus si ex p. cubi na etiam illustri: vt per Angl. hic.

DE SENATVS-CONSULTO. &c.

Visum est titu. superio ri qualiter mater succedat filiis per senatuscon sultum Tertulianum: videamus nunc qualiter filij succedunt matri, q. sit per senatuscon sultum Orficianum.

Er contra rium.] Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auæ admittantur. Secundo nunquid capitis deminutione tale ius succedendi tollatur. Tertio qui sunt illi filij qui ad hæreditatem matris admittunt. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato. Secunda ibi, Sciendum est. Tertia ibi, Nouissime. Quarta ibi, Si ex pluribus.

m *Per contrarium.*] i. e. contrario. nam §. i. j. tractatum est qualiter mater filio succedit: nunc dicis e contra. Vnde versus. Matri succedes o na

te per Orficianum. Inuidiam portat e contra Tertulianum b. Accur.

n *Liberi.*] strictè ponitur pro filiis tātū: vt §. eo. §. j. vers. sed cum a liis contra: vt ff. de verb. fig. l. liberorum.

o *Matrum.*] ingenuarum vel libertinarum: vt ff. e. l. i. j. rñ. imò & aneil larū, dūmodo sit sibi facta mora in fidei. libertate pstan. a vt C. e. l. fi.

p *Legitima.*] non quia l. xij. Tabularum daretur, imò denegabatur: vt §. tit. j. in prin. sed senatuscon sult. dat. quod vicem legis obtinet: vt §. de excep. §. h. c. exempli causa.

q *Et præferuntur.*] s. filij.

r *Consanguineis.*] i. cognatis. Acc. ADDITIO. Alibi exponitur con sanguineis. i. fratribus: vt l. j. C. e. ti. & illa communiter tenetur. Ange.

s *Constitutionibus.*] quas non habemus.

b An autem in correlati uis seruetur æqualitas, vt de Bar. in l. ij. C. de cu. ex lu. l. xj. Ang.

Nepotes.] idem in aliis descendentibus ex hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortem auæ? Rñ. non sic: vt §. de hære. quæ ab intest. §. cum autem diximus.

v *Capitis deminutione.*] s. minima: nam per alias omne ius etiam cognationis tollitur: vt §. de ca. de. §. quod autem.

x *Regulam.*] cuius tenor est hic, & ff. de ca. de. l. tutel. j. respon.

y *Sed illa sola.*] ff. vn. de l. fi. in fin. cōtra. Sol. hic dicit solā, vt excludat eas tantum quæ ex senatusconsulto deferuntur: non prætorias successiones, vt ibi.

z *Ex lege xij. Ta.*] sic ff. eo. ad l. ma. cō. Ter. & Orf. l. j. §. capitis. sic ff. de suis & leg. l. capitis.

a *Deferuntur.*] quare magis lege xij. Ta. data hæreditas perdit, per capitis deminutionē miniam, q. senatusconsulto delato? Rñ. quia illa agnatis defert, q. agnatio per capitis deminutionem minimam tollit: senatusconsulto filio qui matri est cognatus, & cognatio nō tollit per capitis deminutionē minimā: vt §. de leg. agna. tur. §. j.

b *Vulgo quæstus.*] quia non habent certum padrē: vt §. de nu. §. si aduer sus. multo magis in naturali tantū: vt C. eo. l. p. c.

c *Hæreditatem.*] l. vn. cum leg. timis: nisi erat mater illustris: tunc enim cum legitimis ab intestato nō veniunt, secus in naturalibus ex licita cōsuetudine procreatis: vt C. eo. l. pen.

d *Admitti.*] nunquid hodie succedit vulgo quæstus? Videat q. non: vt in quā pol. per aut. qui. mo. n. eff. sui. §. adulter. ex vlti. Sed tñ distingue: aut ex tali coitu qui possit damnari, vt incestus, & adulterij nefarij, & similibus: quocasu nō succedit. ac ob hoc ipsū dānandū est: vt in dicta aut. & ff. in fraudem solu. ma. l. si ab hostib. q. nō reliquit sed m Ang.

e *Si ex pluribus.*] Ille qui habet certū patrē natu ralem, nō tñ succedit ei nisi in duabus vncis ab intestato, nō extātib. legi timis, aliis in nihilū. vt adierit ad, in aut. quib. mo. n. eff. sui. §. discretis. col. vj.

f *Alia causa.*] vt si defecerit conditio sub qua instituti erant: vt §. Item si ope exceptionis Item si iure diuersio succedat Item in pluribus parti bus prouenitibus ex pluribus hæreditatibus hereditas ex eodē testamento secundum

ascendentium ex utraque linea, non in hæreditate tranſuerſalium, vel iug. Institutio. i iij ex

Sciendum autem est huiusmodi successiones, quæ ex Tertulliano & Orficiano senatusconsultis deferuntur, capitis deminutione non perimi, propter illam regulam x, quæ nouæ hæreditates legitima capitis deminutione non pereunt, sed illæ y solæ quæ ex lege duodecim Tabularum z deferuntur.

Etiam filius vulgò quæstus ad hæreditatem matris admittitur. Aret.

Nouissimè sciendum est etiam illos liberos, qui vulgò b quæſiti sunt, ad matris hæreditatem c ex hoc senatusconsulto admitti d.

Si pluribus deferatur hæreditas, & quidam adierunt, quidam repudiauerunt: aduersus portio deficiens accrescit: quod ius etiam ad hæredes tranſmittitur. h. d. Aret.

Si ex pluribus e legitimis hæredibus quidam omiserint hæreditatem, vel morte, vel alia causa fim pediti fuerint, quo minus adeant reliquis qui adierint: hæc accrescit h illorum portio & licet antè de cesserint i, ad hæredes tamen

§. est cōis ad oēs titulos quos in hoc tertio libro habuimus, nō tātū ad hunc titulū: & de iure accrescendi inter legítimos tātū tractat, vt hic & ff. e. l. j. §. si nemo. & C. de cadu. tollen. §. his ita. i. etiam etiam est in iis qui de iure prætorio succedunt: vt ff. de bo. pol. l. iij. in fi. & l. iij. & v. ADDITIO. No. q. iste §. ē lex ff. de suis & le. h. z. & scipit. l. si ex plur. li. deficiat.

f *Alia causa.*] vt si defecerit conditio sub qua instituti erant: vt §. Item si ope exceptionis Item si iure diuersio succedat Item in pluribus parti bus prouenitibus ex pluribus hæreditatibus hereditas ex eodē testamento secundum

ascendentium ex utraque linea, non in hæreditate tranſuerſalium, vel iug. Institutio. i iij ex

Sciendum autem est huiusmodi successiones, quæ ex Tertulliano & Orficiano senatusconsultis deferuntur, capitis deminutione non perimi, propter illam regulam x, quæ nouæ hæreditates legitima capitis deminutione non pereunt, sed illæ y solæ quæ ex lege duodecim Tabularum z deferuntur.

Etiam filius vulgò quæstus ad hæreditatem matris admittitur. Aret.

Nouissimè sciendum est etiam illos liberos, qui vulgò b quæſiti sunt, ad matris hæreditatem c ex hoc senatusconsulto admitti d.

Si pluribus deferatur hæreditas, & quidam adierunt, quidam repudiauerunt: aduersus portio deficiens accrescit: quod ius etiam ad hæredes tranſmittitur. h. d. Aret.

Si ex pluribus e legitimis hæredibus quidam omiserint hæreditatem, vel morte, vel alia causa fim pediti fuerint, quo minus adeant reliquis qui adierint: hæc accrescit h illorum portio & licet antè de cesserint i, ad hæredes tamen

§. est cōis ad oēs titulos quos in hoc tertio libro habuimus, nō tātū ad hunc titulū: & de iure accrescendi inter legítimos tātū tractat, vt hic & ff. e. l. j. §. si nemo. & C. de cadu. tollen. §. his ita. i. etiam etiam est in iis qui de iure prætorio succedunt: vt ff. de bo. pol. l. iij. in fi. & l. iij. & v. ADDITIO. No. q. iste §. ē lex ff. de suis & le. h. z. & scipit. l. si ex plur. li. deficiat.

f *Alia causa.*] vt si defecerit conditio sub qua instituti erant: vt §. Item si ope exceptionis Item si iure diuersio succedat Item in pluribus parti bus prouenitibus ex pluribus hæreditatibus hereditas ex eodē testamento secundum

ascendentium ex utraque linea, non in hæreditate tranſuerſalium, vel iug. Institutio. i iij ex

Sciendum autem est huiusmodi successiones, quæ ex Tertulliano & Orficiano senatusconsultis deferuntur, capitis deminutione non perimi, propter illam regulam x, quæ nouæ hæreditates legitima capitis deminutione non pereunt, sed illæ y solæ quæ ex lege duodecim Tabularum z deferuntur.

Etiam filius vulgò quæstus ad hæreditatem matris admittitur. Aret.

Nouissimè sciendum est etiam illos liberos, qui vulgò b quæſiti sunt, ad matris hæreditatem c ex hoc senatusconsulto admitti d.

Si pluribus deferatur hæreditas, & quidam adierunt, quidam repudiauerunt: aduersus portio deficiens accrescit: quod ius etiam ad hæredes tranſmittitur. h. d. Aret.

Si ex pluribus e legitimis hæredibus quidam omiserint hæreditatem, vel morte, vel alia causa fim pediti fuerint, quo minus adeant reliquis qui adierint: hæc accrescit h illorum portio & licet antè de cesserint i, ad hæredes tamen

§. est cōis ad oēs titulos quos in hoc tertio libro habuimus, nō tātū ad hunc titulū: & de iure accrescendi inter legítimos tātū tractat, vt hic & ff. e. l. j. §. si nemo. & C. de cadu. tollen. §. his ita. i. etiam etiam est in iis qui de iure prætorio succedunt: vt ff. de bo. pol. l. iij. in fi. & l. iij. & v. ADDITIO. No. q. iste §. ē lex ff. de suis & le. h. z. & scipit. l. si ex plur. li. deficiat.

f *Alia causa.*] vt si defecerit conditio sub qua instituti erant: vt §. Item si ope exceptionis Item si iure diuersio succedat Item in pluribus parti bus prouenitibus ex pluribus hæreditatibus hereditas ex eodē testamento secundum

ascendentium ex utraque linea, non in hæreditate tranſuerſalium, vel iug. Institutio. i iij ex

extraneorum: quia non adita per liberos, ad posteritatem ad transmittit. Si autem transmittit ad quoscunque etiam extraneos, dic ut per Ang. hic. **2. 2. Pertinet.** J. augmentum supradictum, vel portio illorum. **DE SVCCESIONE COGNATORVM.** Continuatur per ipsum textum in principio ad præcedentia. Vel sic & clarius: Quia supra de successione suorum & agnatorum dictum est, & quia post illos vocantur cognati: idcirco sequitur de successione cognatorum.

Ost suos. J. Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo qui sunt cognati. Tercio, usque ad quodum gradum cognati & agnati admittuntur. Secunda ibi, Qua parte.

† Legitimi agnati.

Tertia ibi, Hoc loco. **b. 1. Suos.** J. ut 3. de hæ. quæ ab intest. §. 3. de ferui. cog. §. j.

c. 1. Prætor. J. ut 3. de hæ. red. quæ ab intest. §. c. emancipati.

† Cognatio est de iure naturali, iō capitis deminutione nō tollitur 3. de cap. dem. §. autem. Aeg. Perz.

d. 1. Constitutiones. J. ut 3. de here. quæ ab intest. §. quibus. ve. nec non. & §. item vetustas. ver. diui.

e. 1. Agnati. J. ut 3. de leg. agna. fuc. in prin.

f. 1. Et ij. J. qui sunt de numero legitimorum.

g. 1. Senatufconsultum. J. ut 3. de proximis duobus titulis.

h. 1. Constitutio. J. ut 3. de le. agn. fuc. §. hoc etiam.

i. 1. Proximos. J. si quos nemo cognatus antecedit vel præcedit, siue vnus sit, siue plures. & inspicitur quis proximior sit eo tēpore quo bonorum possessio defertur: ut ff. eo. vnde cogn. l. j. §. proximus. & §. gradatim.

k. 1. Cognatio. J. nunquid ergo inter seruos datur hæc bonorum poss. Rñ. et si fiat postea liber, non datur: ut ff. eod. vnde cogn. l. j. §. pertinet. & l. i. qui. Sed nūquid adoptiui: quia non videtur ibi naturalis causa: Rñ. sic: quia quibus agnoscitur, & cognoscitur: ut ff. eod. vñ cogn. l. j. §. cognatione. A.

ADDITIONE Sed hoc non obstat iure nouo. Vide 3. de hæ. quæ ab intest. §. at ij qui. ver. post mortem. in fi.

l. 1. Quique. J. breue debet esse illud que.

m. 1. Non habentur. J. ut 3. de it. §. sciendum.

n. 1. Tertio ordine. J. nam sunt quatuor ordines succedendi: ut ff. de tabulæ test. nullæ ex. tab. l. j.

o. 1. Exceptis. J. nam isti inter legitimos numerantur.

p. 1. Quos. J. si fratres emancipatos & sorores. Accur.

q. 1. Lex Anastasiana. J. quam non habemus, sed de ea habetur mentio C. de leg. tut. l. iij. & de legi. hæ. l. i. §. fi. Acc.

r. 1. Integri iuris. J. non emancipatis.

s. 1. Deminutione. J. tertie partis sortē.

t. 1. Eos. J. si fratres emancipatos. Accur.

v. 1. Cognatis. J. anteposit, & sic vocantur cum fratribus & agnatis & cognatis vterioribus præferuntur.

x. 1. Eos etiam. J. non solum agnatos capite minutos: ut 3. & c.

y. 1. Tertio gradu. J. cognationis.

z. 1. Liberi. J. ut 3. de hæ. quæ ab intest. §. admonendi.

eorum pertinet.

De successione cognatorum.

TITVLVS V.

Post suos, & agnatos vocantur cognati de iure prætorio, qua parte veniunt emancipati agnati, nisi sint frater & soror defuncti: quia veniunt cum agnatis. **Arctimus.**

Ost suos b. hæredes eos que quos inter suos hæredes prætor c. & cōstitutiones d. vocat, & post legitimos f. (quorum in numero sunt agnati e. & ij f., quos in locum agnatorum tam supradicta senatusconsulta g., quàm nostra crexit constitutio h.) proximos i. cognatos prætor vocat, qua t. parte naturalis cognatio k. spectatur.

Nam agnati capite deminuti, quique l. ex his progeniti sunt, ex lege xij. Ta. inter legitimos non habentur, sed à prætore tertio ordine n. vocantur: exceptis o. solis tantum modo fratre & sorore emancipatis, non etiam liberis eorum, quos p. lex Anastasiana q., cum fratribus integri r. iuris constitutionis, vocat quidem ad legitimam fratris hæreditatem, siue sororis: non æquis tamen partibus, sed cum aliqua deminutione s.: quam facile est ex ipsius constitutionis verbis colligere. Aliis verò agnatis inferioris gradus, licet capitis deminutionem passi non sunt, ramen anteposit eos t. & proculdubio cognatis v.

Transuersales per lineam femininā, & liberi in alterius familia adoptiua existentes vocantur ex isto ordine. **Arct.**

Eos t. etiam x., qui per fæminini sexus personas ex transuerso cognatione iunguntur, tertio gradu y. proximitatis nomine, prætor ad successionem vocat.

Liberi z. quoque, qui in adoptiua familia sunt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem a gradu vocantur.

Vulgò quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

q. 1. Quæsitus non habet agnationē,

ADDITIONE Dic, hodie inmutatū est: ut habet C. d. adop. l. pen. Ang.

a. 1. Eodem gradu. J. tertio, puta cognationis.

b. 1. Species est. J. nam agnatio genus est. Confanguinitas est illa quæ inter fratres tantum est: ut ff. de suis & le. l. ij. rñ. & 3. de legi. agn. fuc. §. j.

c. 1. Cognati sunt sibi. J. sic ff. e. l. si spurius.

sed cognationem: idcirco succedit matri & aliis ex sua linea descendantibus isto ordine. **Arct.**

Vulgò quæsitos, nullos t. habere agnatos t., manifestū est: cum agnatio à patre, cognatio à matre sit.

hi autē nullū patrē habere intelliguntur. Eadem ratione, inter se quidem possunt videri confanguinei esse, quia confanguinitatis ius, species b. est agnationis: tantum ergo cognati sunt sibi c., sicut & matris cognati sunt. Itaque omnibus istis ex ea parte competit bonorum possessio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

Agnati usque ad decimum gradum, cognati usque ad sextum succedunt, in cluso filio consobrini & consobrince. **Arct.**

Hoc loco c. & illud necessarium admonendi sumus, agnationis qui dem iure admitti aliqū ad hæreditatem, & si decimo gradu sit: siue de lege xij. Ta. quæramus, siue de edicto, quo prætor legitimis f. hæreditibus daturum se bonorum possessionem pollicetur.

Proximitatis g. verò nomine iis solis prætor h. bonorum possessionem promittit, qui usque ad i. sextum gradum cognationis sunt, & ex septimo k. a sobrino sobrinæque nato natæve l.

De gradibus cognationum t.

TITVLVS VI.

Omnis agnatio est infra aut supra, aut ex transuerso: & superior & inferior incipit à primo gradu, ex transuerso verò, incipit à secundo gradu.

Oculoco necessarium m. est exponere quemadmodum gradus n. cognationis numerantur.

Quare in primis admonendi o. sumus cognationem aliam supra numerari, aliam infra, aliam ex transuerso p., quæ etiam à latere dicitur.

Superior cognatio est parentum: inferior liberorum: ex transuerso fratrum sororumve, & eorum, qui quæve

in gradu: ut comprehendat quoto gradu quis sit, ponit iste titulus. Arct.

Oculoco. J. iste titulus diuiditur in plures partes. Primò continuatur materiā. Secundò incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnā regulam generalē in gradibus ad cognatos. Quarto ponit quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi, Tertia ibi, hætenus. Quarta ibi, agnationis.

Neceffarium. J. sed quid ad nos de his? Respon. propter hæreditates quæ per gradus deferuntur, & tutelæ, & propter testimonia non dicenda, ut ff. eo. de gra. affi. l. i. iurisconsultus.

Gradus. J. quid sit, dic ut ff. e. §. hætenus.

Admonendi. J. sic ff. e. de gra. affi. l. j.

Aliam ex transuerso. J. hæc superflua videatur: ut ff. e. l. testamenta contra. Soli ibi in directa linea tantum loquitur, hic. in indirecta.

A secundo

oculo. J. iste titulus diuiditur in plures partes. Primò continuatur materiā. Secundò incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnā regulam generalē in gradibus ad cognatos. Quarto ponit quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi, Tertia ibi, hætenus. Quarta ibi, agnationis.

Neceffarium. J. sed quid ad nos de his? Respon. propter hæreditates quæ per gradus deferuntur, & tutelæ, & propter testimonia non dicenda, ut ff. eo. de gra. affi. l. i. iurisconsultus.

Gradus. J. quid sit, dic ut ff. e. §. hætenus.

Admonendi. J. sic ff. e. de gra. affi. l. j.

Aliam ex transuerso. J. hæc superflua videatur: ut ff. e. l. testamenta contra. Soli ibi in directa linea tantum loquitur, hic. in indirecta.

A secundo

oculo. J. iste titulus diuiditur in plures partes. Primò continuatur materiā. Secundò incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnā regulam generalē in gradibus ad cognatos. Quarto ponit quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi, Tertia ibi, hætenus. Quarta ibi, agnationis.

Neceffarium. J. sed quid ad nos de his? Respon. propter hæreditates quæ per gradus deferuntur, & tutelæ, & propter testimonia non dicenda, ut ff. eo. de gra. affi. l. i. iurisconsultus.

Gradus. J. quid sit, dic ut ff. e. §. hætenus.

Admonendi. J. sic ff. e. de gra. affi. l. j.

Aliam ex transuerso. J. hæc superflua videatur: ut ff. e. l. testamenta contra. Soli ibi in directa linea tantum loquitur, hic. in indirecta.

A secundo

oculo. J. iste titulus diuiditur in plures partes. Primò continuatur materiā. Secundò incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnā regulam generalē in gradibus ad cognatos. Quarto ponit quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi, Tertia ibi, hætenus. Quarta ibi, agnationis.

Neceffarium. J. sed quid ad nos de his? Respon. propter hæreditates quæ per gradus deferuntur, & tutelæ, & propter testimonia non dicenda, ut ff. eo. de gra. affi. l. i. iurisconsultus.

Gradus. J. quid sit, dic ut ff. e. §. hætenus.

Admonendi. J. sic ff. e. de gra. affi. l. j.

Aliam ex transuerso. J. hæc superflua videatur: ut ff. e. l. testamenta contra. Soli ibi in directa linea tantum loquitur, hic. in indirecta.

A secundo

oculo. J. iste titulus diuiditur in plures partes. Primò continuatur materiā. Secundò incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnā regulam generalē in gradibus ad cognatos. Quarto ponit quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi, Tertia ibi, hætenus. Quarta ibi, agnationis.

Neceffarium. J. sed quid ad nos de his? Respon. propter hæreditates quæ per gradus deferuntur, & tutelæ, & propter testimonia non dicenda, ut ff. eo. de gra. affi. l. i. iurisconsultus.

Gradus. J. quid sit, dic ut ff. e. §. hætenus.

Admonendi. J. sic ff. e. de gra. affi. l. j.

Aliam ex transuerso. J. hæc superflua videatur: ut ff. e. l. testamenta contra. Soli ibi in directa linea tantum loquitur, hic. in indirecta.

A secundo

oculo. J. iste titulus diuiditur in plures partes. Primò continuatur materiā. Secundò incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnā regulam generalē in gradibus ad cognatos. Quarto ponit quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi, Tertia ibi, hætenus. Quarta ibi, agnationis.

Neceffarium. J. sed quid ad nos de his? Respon. propter hæreditates quæ per gradus deferuntur, & tutelæ, & propter testimonia non dicenda, ut ff. eo. de gra. affi. l. i. iurisconsultus.

Gradus. J. quid sit, dic ut ff. e. §. hætenus.

Admonendi. J. sic ff. e. de gra. affi. l. j.

Aliam ex transuerso. J. hæc superflua videatur: ut ff. e. l. testamenta contra. Soli ibi in directa linea tantum loquitur, hic. in indirecta.

Agnatio & consanguinitas differunt.

Inullum agnat.

† Similis titulus est ff. de gradi. affi. Cognati & agnati pariter succedunt hoc die usque ad decimum gradum.

a. Solu. ibi maior trahitur ad minorē: quia constitutæ partes in hoc tantum cōueniunt: hoc satis cōstat de mēte l. succedunt nem ampliare voleat. Præterea cū text. hodie vocet cognatos & agnatos cōiunctos eos censeri legitimis, & v. legiti. s. succedunt. quædam arg. 3. de in p. test. arg.

Cognatio transuersalis quare non à primo? Respon. cum ego patri meo in vno gradu, & ipse pater fratri meo in alio, sumus ergo in duobus gradibus ego cum fratre, facto ascensu ad patrem quasi per quendam gradum: vt ff. eo. l. iurifconsultus. §. gradus. sed nullus ex transuerso proximior fratre inuenitur: ergo non potest inueniri primus gradus à latere, vt hic, & ff. eo.

de gra. aff. l. j. in prin.
b. *Pater mater.* Jf. pater est mihi in primo, & ego sibi in alio primo, ergo sumus in duobus? Rñ. non sequitur. nam sum ei in primo ita q. in eodem: & inter me & ipsum vnum tantum gradum facimus, ad similitudinem fenestree: nam duæ colunæ ex lateribus vnâ faciunt fenestrâ: tertia autem adiecta fiet alia fenestra: & ita in gradu persona adiecta etiâ vnâ deinceps facit gradum: vt j. eo. §. hætenus.

ADDITION. No. hæc gl. q. ad faciendum vnum gradum primū non sufficit ponere vnâ personā, sed duæ personæ primæ faciunt vnum gradum: quo primo gradu facto, ex duabus personis, vnâ quæque persona sola, quæ postea adiungitur facit alium gradum ad similitudinem fenestree: quia necessario ad perficiendum vnâ fenestrâ requiruntur duæ colunæ: postea vnâ quæque; cōiuncta superaddita facit aliam fenestram. Ar. §. c. *Filius filia.* J. qui licet multi sint: omnes tamē sunt patri in primo: inter se aut in secundo: vt ff. eo. de gra. aff. l. iurifconsultus. §. transeamus.

d. *Ex transuerso.* J. not. de hoc gradu incipit cum nemo ex hoc ordine in primo gradu inueniatur: vt ff. eo. l. j. in prin.

e. *Ex transuerso.* J. not. cautē q. etiam illi qui sunt ex transuerso, diuiduntur in superiores. m. & n. f. orō lineā: & sic reperies in sequētibz gradibus, & qñq. in parentibus: vt j. eo. quarto.

f. *Patruus.* J. vnde versus: sunt patruus patris fratris amittitur fratres. Frater auunculus est: soror est matertera matris.

g. *Græcè.* J. b. patros, vt clare patet ex textu, dicitur frater patris, & mitros, frater matris: & vterque potest dici theios. Similiter patradelphus est. soror patris.

h. *Mitradelphe* verò soror matris: & vtraque theia dicitur h. *Nepos.* J. hoc inferius respicit.

i. *Patruus magnus.* J. hoc refertur ad superiorē lineā transuersalem. q. *Auunculus magnus.* J. hoc autem constat q. qui est mei patris patruus, mihi erit magnus patruus, qui meæ matris auunculus est mihi erit magnus auunculus. Sed quid si erat patruus matris meæ vel auunculus mei patris? Rñ. Ioan. omnem illū mihi esse patruum, vel auunculum magnū qui est meo patri, vel matri simplex: vt ff. eo. de gra. aff. l. iurifconsultus. §. patruus. & c. de suc. edi. l. j. Sed Ro. contra.

l. *Filius filia.* J. ista nominatiui regunt superiores genitiuos, ab illo versiculo, item fratris, & c. & sunt omnes isti in quinto gradu lineæ

ex his generantur: & conuenienter patrui, amittæ, auunculi, matertera. Et superior quidem, & inferior cognatio, à primo gradu incipit: at ea quæ ex transuerso numeratur, à secundo.

Ponit personas primi gradus tam ascēdendo quā descendendo.
Primo gradu est supra pater, mater infra filius, filia.
Auus, & alia persona hic enumerata sunt in secundo gradu. Aretinus.

Secundo gradu supra auus auia: infra nepos, neptis: ex transuerso frater & soror.
Proauus, & alia persona hic posita sunt in tertio gradu cognationis. Aretinus.

Tertio gradu supra proauus, proauia: infra pronepos, proneptis: ex transuerso fratris, sororisque filius, filia: & conuenienter patruus amita, auunculus matertera. Patruus est frater patris, qui apud Græcos proprie utitur appellatur, & vterque promiscue utitur dicitur. Amita est patris soror, quæ Græcè πατριάδελφον appellatur. Matertera verò matris soror, quæ Græcè μητριάδελφον dicitur. & vtraque promiscue utitur vel apud quosdam utitur appellatur.

Qui distat à stirpe per tres personas vel gradus tam in linea ascendenti, quā descendenti, directo est in quarto gradu: sed in linea transuersali, si distat per duas personas. Aretinus.

Quarto gradu supra abauus, abauia infra abnepos, abneptis ex transuerso fratris sororisque nepos, neptis: & conuenienter patruus magnus, amita magna, id est, aui frater, & soror, item auunculus, id est, auiz frater, & soror, consobrinus, consobrina. id est, qui quæve ex fratribz progenantur aut sororibus. Sed quidā recte, consobrinos eos proprie dici putant, qui ex duabus sororibus progenantur: quasi consororinos, eos verò qui ex duobus fratribz progenantur, proprie fratres pa-

collaterales, respectu descendendum.

m. *Propior sobrinus.* J. q. d. qui filius dicitur propior sobrinus, & filia quæ dicitur propior sobrina.

ADDITION. Vel dic & forte melius sensum textualē esse, q. propior sobrinus & propior sobrina sunt in quinto gradu. Et qui sint tales declaratur textus subiūgēs,

hi sunt patrui, & c. Est enim propior sobrinus filius patrui magni, vel amittæ magnæ, & idē dicas de propiore sobrina: q. scilicet sit filia, & c. vt clare patet in arbore. Qui aliter intelligeret arborē, corrumpet.

n. *Hi sunt.* J. subaudi in quinto gradu lineæ collateralium ex parte ascendenti, scilicet filius patrui mei magni, & similia: de quibus dicitur hic, & ff. eo. l. j. in fi. & l. ij.

o. *Generata persona gradum.* J. Hoc est verum si vna ab vna: non si plures ab vna: vt ff. eo. l. iurifconsultus. §. transeamus. & hoc est verum ex omni ordine graduū, secundum nos. Sed fecerunt canonē ex latere transuerso aliud est. ascendenti, & descendenti, nam quem nos dicimus in secundo, ipsi dicunt in primo: & quem nos in quarto, ipsi in secundo: & sic de singulis: vt in decret. xxx. q. v. ca. ij. Sed fecerunt eorum consideratio bona propter matrimonium: nostra etiam bona propter hereditates, q. liter: toto gradu distat quous distat remotior.

d. Ipsi enim recipiunt à persona ex qua descendit illi de quous gradu agitur. Sed de iure civilis incipimus ab vno ex istis, de quibus extenendo ad abouiterum descendit ad alium, & quous gradu distat in te: seut hic per doct.

Gradus g. d. est, & vnde dicitur.

ADDITION. Idem in statutis & pactis vbi de pacto non agitur: secundum Ange. hic not. hæc glo. quæ allegatur cotidie, quod in cōcernentibus peccatū prauale ius canonicum, etiam in terris imperij & ecclōra in non concernentibus peccatū prauale ius civile, etiā in terris ecclesiæ: vt per Ange. hic.

p. *Adiicit.* J. hic potest colligi definitio gradus, vt dicitur: Gradus est numeratio singulorum personarū cognatione, vel affinitate sibi cōiunctarū, quous gradu, vna persona distat ab altera optimē indicans. Distans quasi lapideus gradus: vt ff. eo. l. iurifconsultus. §. gradus. Accur.

ADDITION. Gradus secundū doct. aliter distinitur. Gradus est distantia vnius personæ ab alia in linea cōsanguinitatis. Vel est habitudo distantium personarū, quæ cognoscit quous agnationis, vel cognationis, seu affinitatis distantia.

q. *Longe facilius sit.* J. propter duas rationes: & q. vltra trineptem, vel tritaui vocabula non inueniuntur specialia, sed superiores & inferiores vocantur: ff. eo. l. i. §. parentes. & hoc quia sunt plura negotia, quam vocabula: vt ff. de præscr. ver. l. iij. Sed vique ad quē numerabimus? Respon. vsq. ad vij. cognatorū, & vsq. ad x. agnatorum: vt ff. eo. l. non facile. & l. tit. j. §. fin. nisi ratione demonstrandi vellemus vltimus numerare non vtilitatis licet Decretis hic aliter dicant.

ADDITION. Nota, quod decretis contrarium dicunt solum in collateralī lineā non autem in directā, vt supra dixi. Si vis egro scire institutio.

i. iij. de

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

negotia plura sunt q. vocabula.

de duobus agnatis, quoto gradu distant de iure ciuili, incipe ab vno, & computa ab illo descendendo ad personam mediam, ex qua omnes descendunt. & postea descende ab illa vsque ad aliam, quam vis computare: & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias à persona, ex qua descendunt personæ, de quarum gradu agitur. Verbi gratia, vis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium: & de filio ad nepotem ex alio fratre: qui similiter est in secundo gradu. vnde quoto gradu quilibet distat à stipite, tali gradu sunt inter se: remotior autem addit gradum: vt in capit. sedem. trigesima

dere, quoto * quisque gradu sit, quàm propria cognationis appellatione, quenquam denotare.

¶ *In gradibus agnationis & cognationis similis est computatio. Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalem, quàm intellectualem: ideo necessarium est hic arborem consanguinitatis inscribi. Aretinus.*

quæstione prima. Angel.

a ¶ *Quoto gradu.* scilicet, octauo vel decimo.

b ¶ *Eodem modo.* scilicet, adiecta persona.

c ¶ *Per aures.* vnde Horatius in arte poetica: Segnius irritant animos demissa per aures.

¶ Agnationis quoque gradus eodem modo ^b numerant. Sed cum magis veritas oculata fide, quàm per aures ^c animis hominū infigatur, ideo necessariū duximus post enarrationē graduū, eos etiā præsentī libro inscribi, quatenus possint & auribus & oculorum inspectione adolescentes perfectissimam graduum doctrinam adipisci ¶.

Horatius in arte poet.

Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Certior aure arbiter est oculus, & vt ait Candaulus in Herodoto, magis incredulæ sunt hominibus aures, quàm oculi.

Aegi. Perr.

d. ¶ *Adipisci.* vnde quidam habet hic arborē.

Accursius.

ADDITIO. Et in veritate debet esse cum textus fac lem. Ae. & glossæ illā requirant. Perr.

Cognat.

Cognitionis spiritualis studiosissimi quibusque, præsertim ecclesiasticis apta, & utilis materia.

HRISTOPHORVS PORCVS iuris vtriusque professor acutissimus, quia difficultates aliquas circa cognitionis spiritualis materiam hic luculenter tractavit: eius mentem, verbis non mutatis, referre non erit absolum, neque à proposito alienum. Cuius verba hæc sunt.

¶ Quæritur an ratione cognitionis spiritualis matrimonium impediat? Circa quem articulum dicite breuiter, quod inter compatrem, & commatrem impeditur matrimonium, ac etiam inter patrem spiritua-lem, & filium suscepta ex sacro fonte. & hoc, si ista cognatio spiri-tualis fuerit causata, siue per sanctum baptisma, siue per sanctum chrisma. xxx. quæst. iij. c. si quis ex vno.

¶ Adde prædictis, quod si maritus & vxor tenuerint aliquem, vel ali-quam ad baptismum, vel chrisma, quilibet eorū efficitur compater vel comater. d. c. si quis ex vno. Et hoc verū, quando tempore cognitionis spiritualis tractat constabat inter eos matrimonium: scilicet si ex post-facto fuerit contractum. c. Martinus Bertam. extra de cog. spi. cum sua glo. E contra autem, si tenueris ad sacrum chrisma, vel sanctum Baptisma filium, vel filiam meam, ex alia muliere, quam vxore, non efficitur tibi commater. c. qui spiritualem. xxx. q. iij. Ratio, quia in contrahenda co-gnatione spirituali, maritus, & vxor copulant sibi actiones, & non pas-siones. Quod igitur agit vnus coniungum, intelligitur alius agere: quia sunt duo in carne vna. d. c. si quis ex vno. in fin. e.

¶ Sed quid si fornicator teneat aliquem ad sacrum baptismum, an concu-bina efficiatur commater? Videtur quod sic. Nam sicut vxor hoc casu idē efficitur commater, quia est eadem caro cū marito. d. c. si quis ex vno, ita de concubina: quia qui adhæret meretrici, vnum corpus efficit cum ea. xxxij. q. iij. c. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium, quorum sen-tentia magis placet, quia absurdū dictum videretur, qd spiritualitas su-per re improba causaretur, ex vtraq; scriptura, & hominum opinione. Non obstat, quod concubina, & fornicator dicantur duo in carne vna: quia illa verba exponuntur, id est, duo conueniunt in eodē ope. e. carna-li. & ita exponit gloss. in verb. erunt. in d. c. in eo. Sed an vxore mea mortua, poterō mihi copulare eam, quæ fuit sibi commater ante matri-monium? Dicite qd sic. c. post vxoris obitu. xxx. q. iij. Sed quid de filiis duorum compatri, an poterunt simul matrimonio copulari? Dicite qd sic, siue nati fuerint ante compaternitatem, siue post: dummodō matri-monium non contrahatur cum eo, vel cum ea, per quorum alterum de-uentum fuit ad compaternitatem. c. j. & c. super eo. extra de cog. spi.

¶ Nota pro ampliori & faciliiori intelligentia huius materie, qd cogna-tio spiritualis, quæ impedit matrimonium contrahendum, & dirimit post contractum, oritur ex datione duorum sacramentorum dūtaxat, quæ sunt baptismus, & confirmatio, non autem ex aliorum datione seu administratione. patet in c. fina. de cog. spi. lib. vj. Ratio est: quia in ba-ptismo renascimur: & chrismatio frontis ipsam confirmat: quod non est in alijs sacramentis. lo. And. in d. c. fi.

¶ Nota vterius, quod ex hac cognitione xx. sunt casus prohibiti, scili-cet x. ratione baptismi, & x. ratione confirmationis. Ratione enim ba-ptismi contrahitur cognatio spiritualis, impediens, & dirimens, vt di-ctum est.

¶ Primò inter has personas.

*Baptizatum, & baptizantem.
Baptizatum, & vxorem baptizantis prius cognitam.
Baptizatum, & filios baptizantis.
Parentes baptizati, & baptizantem.
Parentes baptizati, & vxorē baptizantis prius cognitā.*

¶ Secundò inter has personas, videlicet inter.

*Baptizatum, & suscipientem.
Baptizatum, & vxorem suscipientis prius cognitā m.
Baptizatum, & filios suscipientis.
Parentes baptizati, & suscipientem.
Parentes baptizati, & vxorē suscipientis prius cognitā m.*

¶ Ecce decem casus prohibiti ratione baptismi. Totidē in confirmatio-ne reperies in qua sunt confirmatus, confirmans, & tenens ante confir-mationē, qui s. ponit fasciolam supra frontem, post confirmationē epi-

scopal. m. De hoc vide textum cum gl. in c. j. de cognitione spirituali, lib. vj. ista clarissime referuntur per carmina sequentia:

*Spiritualis ab his cognatio fit sacramentis:
Quæ sunt baptismus, ac confirmatio frontis.
Personasque decem connectit quodlibet horum.
Baptizans, huius vxor, si cognita primo:
Ac eius nati sunt abluto sociati.
Cum consorte tori, baptizans atque parentes,
Fonte sacro loti, sunt tali fune ligati.
Baptizans, & suscipiens hic equiparantur.
In confirmato totidem reperire licebit.*

Hæc nota diligenter: quia singu-laria sunt, & plurimum utilia: nec est plures casus reperire qui matri-monium dirimant.

¶ Quæritur ad propositum materie præsentis, de qua questione quotidiana & apud vulgares satis dubia. Pone quod duo vel plures tenent aliquam in baptismo. nunquid isti in-ter se efficiuntur compatres? Innocentius (& bene) di-cit quod non. Vnde possunt adinuicem contrahere ma-trimonia. Nam quemadmodum compatres carnales, vt concubina-rius, & concubina non prohibentur matrimonium contrahere. vt in c. tanta. extra qui filij sint legiti. & isti qui sunt compatres spirituales, respectu baptizati, non debent prohibere contrahere matrimonium. Et pro hoc facit tex. & b. glo. in c. fi. xxx. q. iij. vbi dicitur, qd maritus & vxor non debent aliquem simul de sacro fonte leuare, ne infametur de facto. nam vulgares existimant illos esse compatres. Hæc sunt ver-ba Abbatis Siculi in c. Martinus. extra de cogna. spi. De hoc in sum-mula pauperum.

¶ Masculus & mulier puerum de fonte leuantes, Legitimè iungi poterunt, nec sunt prohibendi.

¶ Quæritur vterius. Pone quod tenui aliquam puellam in baptismo. vo-lo contrahere cum eius sorore, an possim? Dicendum quod sic. pater enim spiritualis si copuletur sorori filie spiritualis, bene tenet matri-monium. xxx. quæst. iij. c. vitimo.

V N D E V E R S V S.

Duco meæ natæ germanam spiritualis.

¶ Quæritur insuper. Pone quod filius meus tenui in sacris fontibus filiam. volo cum illa filia postquam ad annos nubile peruenit, contra-here: an liceat? Dic quod sic. potest enim pater sumere filiam spiritualē filij sui carnalis: quia licet cognatio spiritualis de patre ad filios deice-dat: vt c. j. & c. super eo. extra de cogna. spi. non tamen ascendit de filiis ad patrem cum iure cautū non reperiatur, & edictum de matrimonio prohibitorium est: adeo quod cuilibet licet contrahere, nisi expressē p-hibeatur. c. cum apud. extra d. i. pona. & matri. Hoc no. Ioannes Theuto-nicus glossator decreti, in c. fi. xxx. q. iij. in glo. in verb. filia. Hoc idē reci-tat & approbat Ioannes Andr. in c. j. de cogna. spi. lib. vj.

V N D E V E R S V S.

*Esse mei nati coniunx, mihi spiritualis,
Filia legitimè poterit, nec iure vetatur.
Descendunt, & non ascendunt talia vincula.*

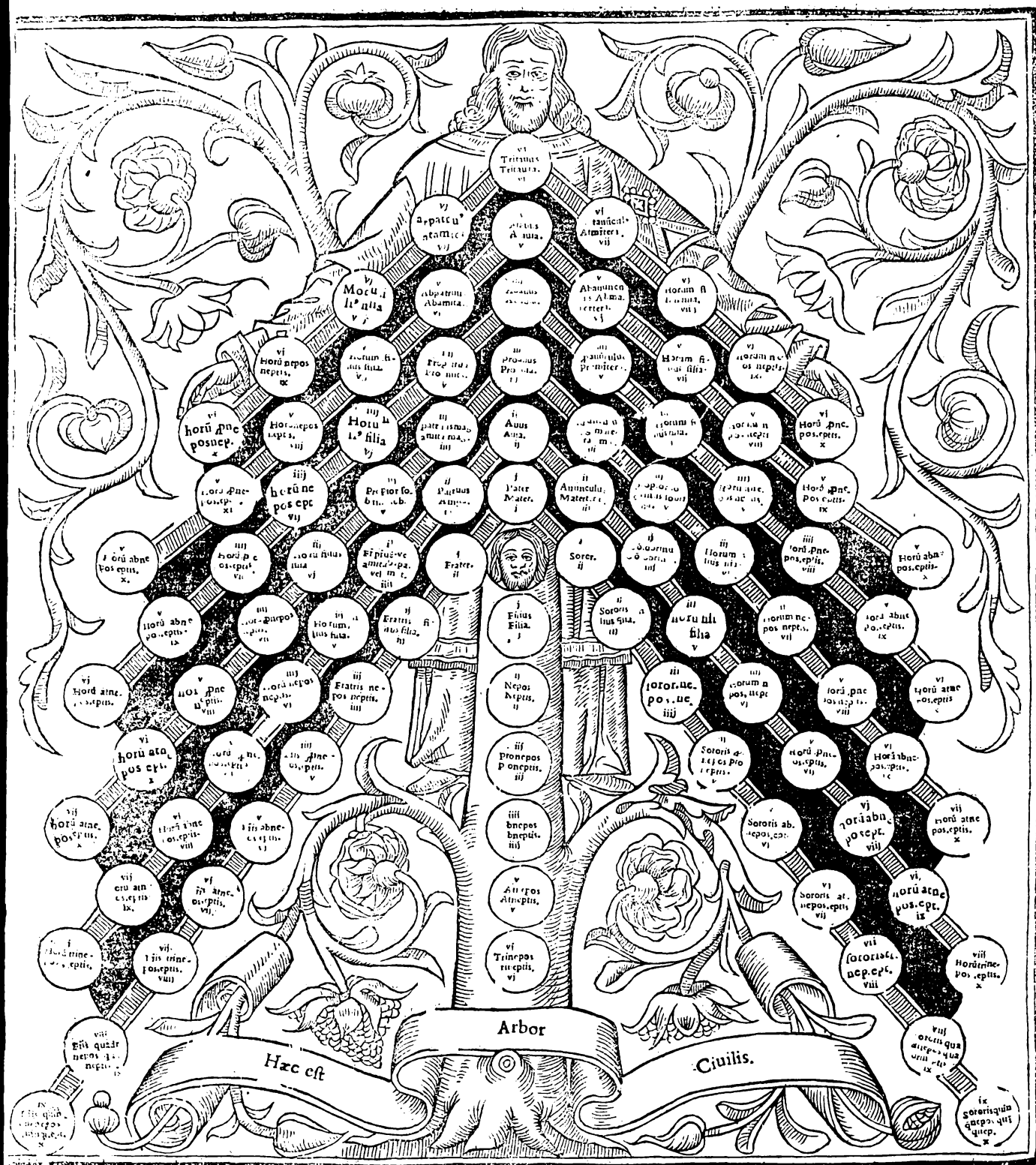
¶ Mu'to plura de huiusmodi materia possent adduci: sed pro nunc hæc sufficient. Si tamen vis videre, an per procuratorem talis cognatio spi-ritualis possit contrahi, recurras ad Bartolum in l. Gailus. §. forsitau. ff. de libe. & posthu. ad Ange. Are. in §. illud. Insti. de sup. ad And. in re-gula, potest quis per aliū de reg. iu. in vj. & ad Panor. in c. veniens. toto que ferē titulo extra de cogna. spi. Decisionem tamen communē, & magis approbatam potes notare p. versus sequentes. in quibus patet, qd licet matrimonium per procuratorem possit contrahi. c. fi. de procu. li. vj. non tamen cognatio spiritualis.

V N D E V E R S V S.

*Procurator habet nodos vincire iugales:
Non tamen hos nexus domino dat spirituales.*

D E O G R A T I A S.

i v

¶ Haften⁹ foede hic hallucinatū est. Nā quū trinepos fra-
tris, dicat quāsi tertius eius nepos, sicut tritau⁹ quī ter-
tius auus. l. i. iuriscōsultus. §. sexto gradu. ff. d. grad. Clarī ē,
q. fili⁹ trinepotis fratris, nō pōt dici quadrinepos ipsi⁹ fra-
tris: quippe q. quartus eius nepos nō est, sed tertij tātū ne-
potis ipsius fratris fili⁹. Lege ergo sic ī hac penultima cel-
lula. (fratris trinepotis fili⁹, filia.) Endē ratiōe ita leges & ī
vltima cellula (fratris quadrinepos, quadrineptis.) Nā ne-
potē trinepotis fratris, eiusdē fratris quadrinepotē, i. quar-
tū nepotē esse nemō ambigit, nō quīne nepotē: vt pra-
ua hīc in⁹ inoleuit cōsuetudo. Ex aduerso i⁹ hui⁹ arbo-
ris latere, ī penultima cellula legendū putō (Sororis trine-

potis fili⁹ filia.) expūctis his verbis, (Sororis quadrinepos quadrineptis.) Et in vltima, in horū verborū locum (Sororis quinquenepos quinqueneptris) substitues hæc, (Sororis quadrinepos quadrineptis.) quia autē ratiōe moti id effecerim⁹, vide glo. vsq; ad quintū §. multis aliis infāz d̄ success. liber. quæ nō vocat filium trinepotis quadrinepo tē, sed trinepotis filium. Et ratio est: quia vltra tritaufū & trinepotem nō reperiuntur vocabula specialia; vt vult i- dē. Accur. in glo. in verb. lōgē facilius sit. & rectē in §. ha- ctenus. suprà eo. hoc pacto locus hic nimia tēporū vetu- state iā pendē abfolcē, in purē q̄remerat⁹ germanelctionē nobis auditorib⁹ nūc primū, vt spero, restituet. Agg. Perri.

Arboris ciuilis decimum ad gradum descendens peculiariis declaratio.

Gradius lineæ, & consanguinitatis definitionibus omisis, sciendum, quod numeratio punctorum, qui sunt in cellulis, est numeratio graduum, habito respectu ad cellula vanciam a qua omnes sumunt nomen exceptis his quæ per gentium nominantur. Hæc Ioan. And. nomine sibi delli Petrucium vult vocari punctum, qui superiores sunt computationem iuris canonici denotant. Illi autem qui inferiorem locum retinent, computationem ciuilis iuris expriment: quod canonico subesse ipsa graduum situatio declarat. Ex prædicta computatione, si diligenter inspicitur, apparet, quod in ascendenti, & descendenti numeratione, ius vtriusque concordat: quia in eis persona adita personæ per carnis propagationem, gradum adducit. Vt autem hæc arbor cunctis innotescat, notandæ sunt tres regulæ.

¶ Prima Ascendendum & descendendum quot sunt personæ, de quibus quæritur, computatis intermediis, vna dempta, oritur gradus inter eas. Verbi gratia, Abauum distat à Petruccio quatuor gradibus, & sic de aliis.

¶ Secunda (secundum ius ciuile, cuius tantum gratia hæc arbor fuit hic impressa) talis est: Collateralis in linea aequali quoto gradu quis distat à communi stipite, toto duplicato distat inter se, vel sibi attinent. Vt P. & pronepos propatruum distat octo gradibus, cum abauum stipitem faciat. Nam secundum leges, quælibet persona gradum facit in collateralibus: vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

¶ Tertia. Collateralium in linea inæquali quot sunt personæ (stipite dempta) tot sunt gradus. Vnde Petrucium distat à propatruo quinque gradibus. Ab eius filio sex, & sic de aliis. Non inutile forsitan iudicabitur, si aliquid de computationis diuersitate inter ius ciuile, & canonicum subiunxerimus. In legibus ob nihil aliud ipsa graduum mentio facta est, nisi ut hereditas vel successio ab vna ad alteram personam inter consanguineos deferatur. In canonibus vero ob hoc progenies computatur, vtriusque monstratur vsque ad quorundam generationem à consanguineorum nuptiis sit abstinentia. Hæc ergo de causa, qui hereditas nequeunt de ferri, nisi de vna ad alteram personam, idcirco curauit secularis Imperator, in singulis personis singulos perficere gradus. Quia verò nuptiæ sine duabus non valent fieri personis, ideo sacri canonis duos in vno gradu constituere personarum. Hæc habentur plenè c. ij. xxv. q. v. & ferme per totam illam questionem. Et hoc idem notat hic Christoph. Por. in vers. circa primum. ibi, secunda differentia. & Ioan. And. in declaratione huius arboris.

Multa dies, variisque labors huiusce parauit
Artis notitiam, quæ modo clara patet.

Christophori Porcij in arborem, & ipsius intelligentiam, quæstiones plurimum vtilis.

Pro declaratione iuris canonici & ciuilis, & etiam intelligentia huius materie, & eorum quæ pertinent ad illam, quædam videnda sunt. Primum qualiter hæc dinumeratio graduum de iure ciuili, & de iure canonico, secundum vtriusque iuris rationem diuersitate. Secundo, vsque ad quem gradum deferuntur hereditates & tutelæ. Tertiò, vsque ad quem gradum copula matrimonialis impediatur. Quarto, vsque ad quem gradum possit Papa dispensare.

¶ Circa primum dicite, quod quo ad lineam ascendente nulla est differentia inter ius ciuile, & ius canonicum. Vtriusque enim iure pater & mater sunt in primo gradu ascendenti, & similiter filius & filia descendenti, & sic supra & infra in infinitum: quia in dinumeratione graduum in linea ascendenti, & descendenti vtriusque ius habuit respectu ad stipitem, scilicet ad primum parentem ut hic, cum gl. xxxv. q. v. c. ad sedem. In linea transversali, inter ius ciuile, & ius canonicum duplex est differentia. Prima, quia iure ciuili, frater & soror sunt in secundo gradu, iure canonico sunt in primo. Ratio differentie sumitur ex regula iuris ciuilis, quæ dicit, quod vnaquæque persona adiecta, nouum gradum generat: ut hic in vers. hæc tenet. Vnde, cum ego sum in primo gradu patri meo, si nascatur mihi frater vel soror, ex generatione huius personæ causatur nouus gradus, & consequenter appellatur in secundo. Sed iure canonico, ideo appellatur in primo, quia ius canonicum non considerat dinumerationem graduum in linea transversali, habito respectu ad stipitem, id est communem parentem, sed considerat, quod duo fratres, duæ sorores tribuuntur initium lineæ transversali, & ideo in primo gradu illius lineæ, illos constituit. Secunda differentia est: quia iure ciuili regula traditur, quod in linea transversali sola persona adiecta facit nouum gradum, ut hic. Iure autem canonico, pro regula traditur, quod ad causandum nouum gradum duæ personæ requiran-

tur. d. cap. ad fedem. ratio differentia, quia ius canonicum dinumerat gradus ratione copulæ matrimonialis, vnde sicut ad causandum copulam matrimonialem requiritur concursus duarum personarum, ita ad causandum gradum quo ad eam. Sed ius ciuile dinumerat gradus, quo ad hereditates & tutelæ. vnde cum tutela & hereditas deferatur ex vna persona in aliam, non mirum, si vnaquæque persona generat nouum gradum. Ita fuit ratio posita in d. capitulo ad fedem.

¶ Quo igitur ad inibendam, vel permittendam copulam matrimonialem, dinumerabuntur gradus secundum ius canonicum, quo autem ad tutelæ & hereditates deferendas, connumerabuntur secundum ius ciuile.

¶ Circa secundum dicite, quod vsque ad decimum gradum deferuntur hereditates & tutelæ. vidit supra tit. l. j. §. si cum sua glo. & supra de cap. dem. §. si de leg. agn. tut. in text. & in gloss. per totum melius (quod ad hereditatem attinet) probatur in §. sunt autem. infra de bon. poss.

¶ Circa tertium dicite, quod olim erat prohibita copula matrimonialis vsque ad septimum gradum agnationis, vel cognationis inclusu, hodie autem est prohibita vsque ad quartum gradum inclusu, dinumeratione facta secundum ius canonicum. c. non debet. extra de consang. & affi. Sed hic dubitatur. Pone quod vnus sit in quinto gradu transversali, alius sit in quarto, an impediat copula matrimonialis? Si inspicimus personam existentem in quarto gradu, illa impeditur. Si inspicimus personam existentem in quinto gradu, permittitur. Dicite quod copula est permittenda, quia quoto gradu remotior distat à stipite, eodem gradu distat à quolibet descendente. cap. si extra. de consang. & affi. Illud tamen est palam, quod inter ascendentes & descendentes est prohibita copula matrimonialis in infinitum. vnde si Adam viueret, uxorem habere non posset. §. ergo non omnes. ibi glo. in verb. in infinitum, §. de nup.

¶ Sed quid de gradu affinitatis? Dicite, quod licet olim ratione affinitatis esset prohibita vsque ad tertium gradum, ut aliqui dixerunt, veritas tamen hodie est, quod solum prohibetur quo ad genus primum, ut no. glo. in c. non debet. extra de consang. & affi.

¶ Sed nunquid per coniunctionem illicitam causatur affinitas? In hoc articulo, non parcam in totum verecundia. Arch. xxv. q. ij. c. extraordinaria. dixit per hanc dissolui matrimonium, & in hoc bene, sed non causatur affinitatem, propterea quia affinitas est proximitas personarum ex nuptiis descendenti. l. nō facile. §. affines. ff. de gradi. vbi ergo non sunt nuptiæ, ibi non causatur affinitas. Sed glo. tenuit contrarium in §. affinitatis. §. de nup. quæ communiter comprobatur per c. tua. & per c. Jordanæ. & per c. discretionem. extra de eo qui cog. consang. vxo. suæ. Stat igitur conclusio, quod per illicitam coniunctionem contrahitur affinitas. Sed quid si quis nō intravit claustra vultus, in circuitu tamen palpitauit, vel feras referauit, sed opus non explicuit, an contrahatur affinitas? glo. in d. c. extraordinaria. dicit quod non. Item dicit iud quod non dico. Dicit Inno. quod ad causandam affinitatem requiritur concursus vtriusque sanguinis. Sed tamen causa euitandi peccata, ius canonicum, & sancta mater ecclesia in dubio presumunt ex copula concursum vtriusque seminis, & maris & foeminae interuenisse. c. iuuenis. extra de spon. Addit prædictis, quod si aliquis promiserit alicui illam accipere in uxorem, postmodum habeat copulam cum ea sine aliis verbis, intelligitur validum matrimonium extitisse contrahendum, nec cum alia contrahere possit, sed matrimonium postea cum alia contractum esset dissolendum. cap. is qui fidem. extra de spon. fabilibus.

¶ Circa quartum dicite breuiter, quod in gradu ascendenti, & descendenti non possit papa dispensare, ut copula matrimonialis contrahatur: non possit enim papa dispensare, quod filia patri copuletur. Item nec in linea transversali in gradu primo. vnde non possit papa dispensare, quod fratri soror nubat. Item nec in gradu secundo, linea existit inæqualiter. vnde nō possit dispensare, quod nepos patruo nūci eret vel auunculo. In linea verò aequali bene possit dispensare, ut consanguinea consanguineo copuletur. & ita communiter concluditur in c. literas. extra de rescriptis. spoliat. facit c. gaudemus. extra de divor.

¶ Sed an papa possit dispensare, ut matrimonium semel contractum dissoluatur? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalem consummatum, aut non. priore casu non potest, posteriore autem sic. quia primo casu effectus fore duo in carne vna, secundo verò non. Item quia matrimonium consummatum sortitur naturam ex constitutione diuina, contra quam non potest papa dispensare. c. proposuit. & ibi supra ius. extra de concessio. præb. sed matrimonium, non consummatum sortitur naturam ex constitutione ecclesiæ, contra quam papa bene potest dispensare. ista est glo. ordi. in c. ex publico. extra de conuer. coniuga. in glo. si.

¶ Sed nunquid maritus & vxor possunt se separare? Dicite, aut copula non est subsecuta, & tunc quilibet eorum altero inuito potest separare matrimonium per ingressum religionis, secus si copula fuerit subsecuta, nisi uterque concordauerit, quod uterque pariter intret religionem, vel alter qui remanet in seculo sit talis conditionis & qualitatibus quod nulla suspicio fornicationis sinistra sit contra eum, ut quia sit ætate confectus. c. quidam. capi. verum. c. vxoratus. & c. cum sit prædictus. extra de conuer. coniuga.

Matrimo-
nium
a quæ
gra
dum
promi-
tetur.

Affinitas an
contrahatur
ex contra il-
licito.
alio loco
ita testatur
p. præc. ex
summa An-
ge. §. matri-
monium in
1. ed. xv.

Matrimo-
nium semel
contractum
possit per pa-
pam dissolui.

DE SERVILI COGNATIONE. Quia 3. de cognatione, & successione cognatorum liberæ conditionis dictum est, nunc quia naturali iure inspecto inter servos etiā cadit cognatio, & dubitari posset, an inter servos esset successio, ideo de servili cognatione merito subdit. Nec obstat quod inter illū tit. de successione cognatorum, & illū sit titulus inter medius de gradibus, quia ex quo pertinet ad materiam horum tit. continetur non vitiat l. reos. §. si. ff. de duob. reis. Porcus.

† Hic rubri
ca deest
Theophyl.
secto.

De servili cognatione †

TITVLVS VII.

Cognatio servilis, id est, quæ habuit originem à servitute, non consideratur olim: hodie verò secus inter patrem, & filios, & fratres, & sorores. Are.

Llud a certum est ad serviles cognationes illam partem editi b qua proximitatis c nunc bonorum possessio permittitur, nō pertinere d. Nam nec † vlla antiqua lege talis cognatio computabatur e. Sed nostra constitutione, quam pro iure patronatus fecimus, (quod ius vsque ad nostra tempora f satis obscurum, atque nube plenum, & vndique confusum fuerat) & hoc humanitate suggerente confecimus, vt si quis in servili constitutus consortio, liberum, vel liberos habuerit, siue ex libera †, siue ex servilis cōditionis muliere, vel contra, serva mulier ex libero, vel servo habuerit liberos cuiusunque sexus, & ad libertatē his g peruenientibus, ij qui ex servili ventre nati sunt, libertatē meruerint, vel dum mulieres liberæ erant ipsi h in servitute i eos habuerint, & postea ad libertatem peruenierint k. vt hi omnes ad successionem patris vel matris veniant l: patronatus iure in hac parte sopito. Hos enim liberos, non solum in suorum patrum successionem, sed etiam alterum in alterius m successionem mutuam vocauimus, ex illa n lege specialiter eos vocantes, siue soli inueniantur, qui in servitute nati & postea manumissi sunt: siue vnā cum aliis, qui post libertatem

ff. quis or. in bo. pos. ser. l. j.

c **Proximitatis nomine.** i. cognationis, vt sequitur, vt ff. vnde cog. l. j. pertinet.

d **Non pertinere.** sed nec aliā aliquam, vt vel ipse succedat, vel ei succedatur: vt C. cō. de suc. l. servus. nisi in tribus casibus. vt C. de iis. g. vt indi. & ad Sylla. l. pe. & C. de suis. & le. l. apud hostes a. C. ad Orf. l. fi. a Sed illud e **Computabatur.** procedit ex hac videtur mala ratione post cū magis iure pretorio, limini: vt ibi po. Ang. quod naturalē causam intuebatur, deberet computari: vt 3. de here. quæ ab intesta. §. emancipati. quā ciuili. Sed dic, quæ ad alia, vt ad tutelam, & similia: nisi quo ad nuptias: vt 3. de nū. §. illud. & ff. de ritu. nup. l. adopti uis. §. serviles b. Sed nū b No. q in quid dñs ex sui persona servus quo succedit cognatis ser. ad matrimo ui? Respon. nō. vt hic di. nium impe diendum et citur. Accu. post manu-

In successione ab intestato, primò vocatur sui heredes, & ij qui inter suos nominantur: qui etiā remotiori gradu constituti præcedunt omnes ascendentes, vel collaterales, etiā proximiores. Are.

Repetitis o itaq; omnibus, quæ iam tradidimus p, apparet non semper eos qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari. eoque amplius, ne eum quidē, qui proximior sit cognatus, semper potiorē esse. Cum enim prima causa sit suorum hæredum, & eorum quos † inter suos hæredes enumerauimus q, apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorē esse: quā fratrem, aut patrem matrēque defuncti: cū alioqui pater quidem & mater (vt supra quoque tradidimus) primū gradum cognationis obtineant, frater verò secundum: pronepos autem tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto, nec interest, in potestate morientis fuerit r, an non quod vel emancipatus, vel ex emancipato, aut ex fæmineo s sexu propagatus est.

Post suos vocantur agnati: & post agnatos vocantur cognati proximi exceptis fratribus & sororibus emancipatis: qui licet cognati sint, tamē ceteros agnatos vltioris gradus excludunt. h. d. Are.

Amotis t quoq; suis heredibus, & quos † inter suos hæredes vocari dixim, agnatus q integrū v ius habet agnationis, etiā si longissimo gradu sit, plerūq; x potior habetur, quā proximior cognatus

nouum ius e. Vel ibi loquitur quando nec de facto erat matrimoniū. est bona: quæ non apparet m **In alterius successionem.** i. pariter liberis & cōtra: excluso patre: & hoc secundū omnes. Item liberum vnū alteri eidem fratri suo, & ita frater liberti præfert patrono: & hoc secundū quosdā vt hic. Sed Io. cōtra præfert enim patronū fratri d. vt ff. de bo. li. liberti. & ff. de su. & legi. l. intestato. in prin. & j. ti. j. §. sed nostra. ver. si autem sine. d Ista cōiter approbatur p doct. hic.

n **Ex illa lege.** i. supra dicta Græca. Accur. o **Repetitis.** hic §. cōis est ad omnes ti. 3. hoc libro tertio positos, & idem in seq. proxi. §. hic & aliās. 3. de suc. cog. §. vl. & ad Orf. §. An. p **Tradidimus.** i. à principio tertij libri. q **Enumerauimus.** vt curiæ datos, & emancipatos: vt 3. de hæred. quæ ab intestato. §. j. & §. quibus connumerari. & §. emancipati. r **Fuerit.** hoc subdiuiditur. s **Ex fæmineo sexu.** qui tamē cum deminutione tertiz partis succedit huius l. tempore. 3. de hære. quæ ab intec. §. item vetustas. ver. diui. hodie sine deminutione, vt in aut. de trien. & se. §. necnon. colla. j.

t **A motis.** i. cessantibus suis. fallit adhuc hæc regula, qui prior est in gradu, & c. vt j. eo. §. toties. Accur. v **Integrum ius habet.** i. capite minutus nō est. sic 3. de suc. co. j. rñ. in fin. si secus esset si esset capite minutus: quā illę successiōes, quę veniūt ex l. xij. tab. pereunt per minimā ca. de. vt 3. de sen. con. Orf. §. scidū. x **Plerumque.** propter fratrem & sororem emancipatos: vt j. co. ibi, exceptis.

† c. d. servos non habere cognationē, quod fallit quo ad matrimonium. Aeg. Petr.

† liberæ.

par. vsque ad tēpus nostrū satis obscurū atque nube plenu & vndique cōfutum fuerat) & hoc suggerēte humanitate statuimus, vt si quis in consortio servili cōstitutus ex libera, vel servilis cōditionis muliere, liberum vel liberos habuerit, vel cōuerso mulier serua, ex libero, vel servo liberos cuiusunque sexus habuerit, & tandē parētibz & liberis ex servili ventre natis, ad libertatem peruenientibus, vel dum forē ipsæ mulieres liberæ erant, & ita liberi ab illis nati, ingenui. & postea patres, qui huiusmodi liberos in servili statu procreauerint, ad libertatem peruenierint, statuimus dico in omnibus his casibus, vt omnes hi liberi ad successionē patris, vel matris ab intestato admittantur, iur. patro. in hac parte penitus sopito. Nam hos liberos non solum in parēti suorum successionē, sed etiam parentes liberorum mutuam successionē auctoritate prædictæ cōstitutionis nostræ specialiter vocamus. & hoc obtinere statuimus, siue huiusmodi liberi ex servili matre nati, postea manumissi soli fuerint, siue cum aliis, qui post libertatē parentum concepti & nati, ad successionem vocentur, siue ex eodem patre, vel eadem matre, siue ex aliis nuptiis procreati fuerint. & hoc statuimus ad similitudinem eorum, qui ex iustis nuptiis procreantur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. repetitis itaque. Cetera plana sunt vsque ad finem tituli, quia non potest casus poni nisi secundum quod littera iacet. h. d. Fran. de Are.

a **Illud.** i. aliās est, hic rubrica de servili cognatione. aliās non. Ac. b **Edicti.** sunt enim quatuor partes successionis ab intestato, vt

ptis. Item propter quosdam cognatos qui vocantur ut agnati: vt 3. de leg. agn. suc. §. hoc etiam. Item propter patrem qui filium emancipauit: vt 3. de leg. agn. suc. §. fina.

a ¶ *Nepos.* qui est in quinto gradu agnationis.

b ¶ *Pronepos.* qui est in sexto gradu agnationis.

c ¶ *Auunculo vel materterra.* qui sunt in tertio gradu cognationis.

d ¶ *Præfetur.* in successione eius qui tales habet agnatos.

e ¶ *Toties.* no. regulam bonæ: vt C. cōia de suc. la. uicūlo. & C. vnde li. l. ij. Et ad eius euidentiā no. tres esse ordines succedendi, inferiores, & superiores, & ex latere venientes, vt in aut. de hære. ab intest. in prin. col. ix. Primo descendentes in infinitum vocatur: vt 3. de hære. quæ ab intest. §. j. & in aut. de hære. ab intest. §. j. col. ix. His cessantibus vocantur ascendentes: primò pater & mater: secundo, auus & auia & sic deinceps, si tñ vt fratres ex utroque: pariter defuncto cōiuncti, cū his superioribus vocatur, licet quidā dicat cū patre & matre tantū eos vocari, & alios superiores fratres excludi, & p. nobis est aut. de hære. ab intest. §. si verò cū ascendenti bus. co. ix. & ff. de suis & legi. l. ij. §. hæreditas. Superioribus cessantibus, primò frater ex utroque: pariter, & soror, & eorū filij. Secundo altero tantū, & eorū filij. Tertiò hæc regula obinet. vt q. prior est in gradu & c. vt hic, & in aut. de hære. ab intest. §. si reliquis. & §. si verò neq. frater. & in auhen. vt fratrū filij. §. j. coll. ix. Accur.

ADDITIO. Dic qd hodie est sublatā differētia agnationis & cognationis, vt in dicto §. j. in aut. de hære. ab intest. ve. col. ix. Christoph.

f ¶ *Tradidimus.* vt 3. §. prox. & hoc eo. §.

g ¶ *Exceptis.* excipit ab eo quod §. dixerat, qui integrum & c.

h ¶ *Præferuntur.* vt supra, de success. cogn. j. respon.

D E S V C C E S S I O N E libertorum.

¶ Supra de successione ingenuorum visum est. Et quia in bonis libertorū est dare successione, idē de his subdit. Vnde not. quod dicit hic Accur. de successione libertorū passuē accipi, id est, qualiter succedat eis, non ad iūct. i. qualiter ipsi succedant alij.

¶ *Vnc de libertorum.* ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò circa successione libertorū ponit duplex ius antiquum. Secundò ponit statutū circa successione & quod vsque ad quartū gradū agnati patronorū succedūt li-

bertorū. Tertiò ponit aliam nouam constitutionem circa personas & genera libertorum. Secunda ibi, Sed nostra. Tertia ibi, Sed hæc. Aret. i ¶ *Nunc.* quia hucusque de bonis ingenuorum dixit.

k ¶ *Olim.* §. lege xij. tabu. & hoc est primum ius, quatuor enim sunt, vt hic, & j. §. j. & §. postea. & §. sed nostra.

suo & hærede relicto filio adoptiuo, dabatur æquē patrono cōtra hunc suum hæredē, partis dimidiæ bonorum possessio. ¶ Prodesse autem libertorū solebant & ad excludendum & patronū naturales & liberi, non solum quos in potestate mortis tpe habebat, sed etiā emancipati, & in adoptionem dati b, si modò aliqua ex parte scripti hæredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionem ex dicto prætorio petierant. nam exheredati nullo modo repellabantur c patronum.

¶ *Per legem Papiam patronus vocabatur ad successione liberti una cum filiis ipsius liberti: vel libertum minus centum aureis habuisset in bonis sue decessit intestatus, sine condito testamento.* Aretiu.

¶ Postea d verò lege Papia adacta sunt iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. Cautum e est enim, vt ex bonis eius qui se tertiorum centum milium patrimonium reliquerat, & pauciores quàm tres liberos habebat, siue in testamento factō, siue intestatus & mortuus erat, virilis pars patrono deberetur f. Itaque cū vnum quidem filium filiāve hæredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine villo filio, filiāve intestatus decessisset. Cū verò duos, duāve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono. ¶ Tres reliquerat, repellebatur patronus.

¶ *Hodie si libertus habeat minus quàm centum aur. in bonis, & fuerit testatus, patronus excluditur. Si autem testatus non fuerit, ei succedit in totum, non extantibus liberis. Si verò ultra centum aureos habuerit patronus à liberis excluditur, liberis verò non extantibus, succedit in totum ab intestato, sed factō testamento, patronus habet tertiam sine onere.* h. d. Aret.

¶ Sed nostra g constitutio, quam pro omnium notione h, Græca lingua compendioſo tractatu habito composuimus i ita huiusmodi causam definiuit, vt si quidem libertus, vel liberta minores centenariis, sint, id est minus centum aureis habeant substantiam, (sic k enim legis Papiæ summam interpretati sumus vt pro mille seſtertiis vnus aureus computetur) nullum locum l

¶ *Impune.* i. sine timore testamenti rumpendi. Accur. m ¶ *Ita demum.* & non aliter. n ¶ *Hæredem.* naturalem vel adoptiuum, vt j. innuit.

o ¶ *Nihil.* i. nullū ius, secundum lo.

p ¶ *Ex naturalibus.* ad differentiam adoptiuorum.

q ¶ *Querela.* i. non poterat patronus conqueri. Accur.

r ¶ *Qua de causa possideat.* i. secundum ius.

s ¶ *Levis iniquitas.* i. dic vt 3. ad lenatus cōl. Tert. in prin.

t ¶ *Libertus.* nullum filium habes legitimū, & naturalem, vt j. e. §. p. deſe.

v ¶ *Dimidiam.* n. si in castris sint bona quæſita, vt ff. de bo. l. l. iij. §. patro nus. Accur.

x ¶ *Bonorum possessio.* i. vnde legitimi vt j. de bonorum posses. §. cūmque.

y ¶ *Solebant.* hoc iure prætorio. nam de primo non erat dubium, vt 3. ibi, itaque intestato, & c.

z ¶ *Ad excludendum patronum.* i. scilicet in totum.

a ¶ *Naturalis.* & legitimus.

b ¶ *In adoptionem dati.* i. si instituti erāt, vt sequitur, aliās nec contra tab. datur eis, vt ff. de cōtra tabul. l. nō putauit. §. in adoptionem.

c ¶ *Repellebant.* q. a pro mortuis habentur, vt ff. de coniun. cū emancipa. lib. l. j. §. sed & si patruus b, nec à iure ciuili recipiuntur, vt in auth. de hære. & fal. §. exheredatos. coll. j.

d ¶ *Postea.* tertium ius.

e ¶ *Cautum.* scilicet lege Papiæ & malè, vt & aliās. C. de cadu. tollēd. in prin. Accur.

f ¶ *Deberetur.* ex lege Papiæ.

g ¶ *Sed nostra.* i. quartum ius.

h ¶ *Omnium notione.* i. dere priuati aliās omni natione. aliās omnium notitia.

i ¶ *Composuimus.* & huius, vt credo, habetur mentio in multis locis, vt 3. tit. j. de seru. cogn. in princip. & 3. de leg. agn. suc. §. fin.

k ¶ *Sic enim.* i. interpositio est.

l ¶ *Nullum locum.* j. & in hoc non corrigitur lex Papiæ. Et nota quod prodest pubertatis filio liberti, sic & aliās. C. de

episcop. & cleric. l. si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

¶ *Nisi quando tradatur de portione sua cui accere fecit compuatatur cum in numero filiorum: ut facta augeri legitimā fratris minoris & filia dōtata per statutum succedere.*

¶ *Si quis ad declinādā. §. fin. autem in gl. pauperior*

ADDITIO. Not. quod paupertas prodest, sed à tali p. deſe liber.

¶ *Reliquerit.* i. intestato.

nos domine. de quo in l. non facile. in gl. fin. ff. si cui plus quā per leg. fal. & in l. si quis ad declinandam. g. j. C. de epi. & cleri. & in authent. epi. relicto. C. de indic. vidui. tol. Ange.
a *¶* *Fecevit.* j. l. isti liberti minores centenarii.
b *¶* *Reservauit.* j. f. nostra constitutio. f. vt in totum succedat, vt f. eo. in princi.

c *¶* *Bonorum possessor.* j. l. filios emancipatos, vt f. de hære. quæ ab intesta. g. emancipati.
d *¶* *Habeant.* j. scilicet liberti.

¶ *Ad eos.* j. l. liberos libertorum, qui tamē heredes instituti si se abstinuerint, vel misti hereditati in integrū restituti fuerint, dabitur patrono ius succedēdi, vt ff. de bonis liberti. l. & si ex modica. g. si filius.

f *¶* *Omnibus modis.* j. sed nunquid econtra moriente filio qui est libertus, præponitur pater patrono? Rñ. sic: vt f. tit. j. de ser. cog. in fin. rñ.

ADDITION. Nota qd sicut patronus excludit per filios liberti, ita etiā per parentes liberti. & idē no. gl. f. tit. j. in fin. in verbo, Alterius. Ang.

g *¶* *Vocauimus.* j. et am ante fratres liberti. qd dic vt f. tit. j. in fin. j. respond.

h *¶* *Fecevit.* j. scilicet ad extraneos.

i *¶* *Mater sue auis.* j. quorum præteritio pro exheredatione habetur, vt f. de exhered. libero rum. g. mater.

k *¶* *Non possint.* j. quia iusta causa ingratitudinis intercessit, quæ sunt xliij. vt in aut. vt cū de app. cog. g. causas. colla. viij. quo casu nullo iure agunt, vt in aut. de immo. sis do. g. fin. in fin. col. vij. Sed quid si filiū emancipatū pater prætereat sine causa, vnde contra tabulas habet, non autē querere a iudice admitti patronus? Sed respō. hic largē accipi de inofficio. vt etiā contineat per cōtra. Tab. sic C. fa. erisc. l. filij. Accur.

ADDITION. Nec obstat, quia hodie ad instar filij in potestate præteriti videatur posse dicere nullum, & c. cum sit subacta differentia emancipationis, & patriæ potestatis, quia illud est verum ab intestato, non autem ex testamento. Ang.

l *¶* *Constitutione.* j. f. Græca. Accur.

m *¶* *Vt antea.* j. sicut erat de iure p̄torio: vt f. c. g. qua de causa. Accur.

n *¶* *Consequatur.* j. scilicet quocunque titulo relicti, vt ff. de bono. lib. l. iij. g. h.

o *¶* *Constitutione.* j. scilicet conditione ex lege Græca, vt ff. de condi. ex lege. l. iij.

p *¶* *Repleatur.* j. præter hoc ius succedēdi, est & aliud ius patronatus. scilicet vt non vocetur ab eo in ius sine venia: vt C. de in ius vo. l. iij. Item vt alar. cum, vt ff. de libe. agno. l. si quis a liberis. g. solent. Item vt turpem actionem vel exceptionem cōtra eum nō pponat, vt ff. de do. ma. ex cep. l. apud Cellū. g. aduersus. & ff. de obseq. l. honori. & l. parēs.

Item vt possit eū in seruiriū reuocare, vt in aut. vt libe. de cæte. g. j. colla. vij. Item vt vbi eum inuenerit, faciat ei reuerētiā: vt ff. de in ius voc. l. g. neraliter. Et hæc iura multis modis perdūt. Primò si patronus reuenerit, vt in aut. vt libe. de cæte. g. illud. col. vij. Itē si cōpū lic libertum iurare ne ducat vxorē, vel libertæ ne nubat, vt ff. de iure patrona. l. qui contra legē. & l. ad gere. Item si denegabat ei alimenta, vt ff. de bo. libe. l. si patronus non aluerit. Item propter tertiz partis concessionem, vt hic, & ff. de bonis liber. l. etiam. g. toties. Item si aliter eorum relegatus fuerit, vel deportatus, vt ff. de iure patrona.

habeat patronus in eorum successione, si tamen testamentum fecerint. Sin autem intestati decesserint, nullo liberorum relicto: tunc patronatus ius (quod erat ex l. duodecim. Tabularum) integrum referuauit. Cum verò maiores centenarii sint: si hæredes, vel bonorum possessores e liberos habeant d, siue vnum, siue plures cuiuscunque sexus, vel gradus, ad eos e successiones parentum deduximus: patronis omnibus f modis, vna cum sua progenie semotis. Sin autem sine liberis decesserint: si quidem intestati, ad omnem hæreditatem patronos patronasque vocauimus g, si verò testamentum quidem fecerint h, patronos autem, aut patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, vel habentes, eos ex hereditauerint, vel mater i, siue au^o maternus eos præterierint, ita vt nō possint k argui inofficiosa eorum testamenta: tūc ex nostra cōstitutione l per bonorū possessio nem contra tabulas non dimidiā, 40 vt antea m, sed tertiā partem bonorum liberti consequatur n: vel quod deest eis, ex constitutione o nostra repleatur p, si quando minus tertia parte bonorum suorum libertus vel liberta eis reliquerit ita sine onere q, vt nec liberis r liberti libertæ ex ea parte legata, vel fideicommissa præstentur s; sed ad cohæredes eorū hoc on^o redundet t.

¶ *Liberto non tantum patronus succedit, sed etiam coniuncti ipsi patrono vsque ad quintum gradum, in capita tamen, & qui proximior est patrono præfertur. Aret.*

¶ *Multis aliis casibus v nobis in*

tionem. Primò quia hic assumitur persona alterius, vt cum altero patre succedat. Secundo, quia etiam in casu vbi assumitur, hoc non est vsque in infinitum vt p. r. Ange. hic.

a *¶* *Vocentur.* j. per nostram constitutionem, licet olim per bonorum possessionem, tanquam ex familia vocarentur. vt j. de bonorum posses. g. sunt autem. vers. quinto tanquam.

b *¶* *In capita.* j. cum eorū g. ad plures inueniantur: aliis patruus nepotem ex fratre excludit: vt ff. de bonis liberti. l. si libertus præterito. g. si libertus. in fine.

c *¶* *Veniunt.* j. ab ipsis patronis.

d *¶* *Penē.* j. propter tria dicit penē, & quia hic vsque ad quintum gradum succedunt: vt hic dicitur: alias vsque ad decimum vel sextum: vt f. de succes. cog. g. fin. Item, quia hic in capita succedunt, vt hic dicitur: alias non ita, vt f. de hæredi. quæ ab intest. g. & quia placuit. alias est versic. in g. cum filius. e Item quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero: quod non est ita ingenuis: licet M. contradixerit, vt ff. de bonis libertorum. l. si libertus præterito. g. si libertus. & de legiti. tute. l. tutela. g. si duo.

e *¶* *Peruenerunt.* j. i. qui facti sunt plenē liberi.

f *¶* *Quodammodo.* j. non enim est verē peculium, cum sint liberi: vt C. de inoff. testa. l. si in fi.

g *¶* *Nominatim.* j. quid hoc sit, vt f. de hære. lib. g. j.

h *¶* *Eorum.* j. f. manumissorum.

l. siue. Itē si natalib^o restitutus est libertus: vt ff. de bonis liber. l. etia. g. j. Itē, si mercedē pro futuris operis ab inuito libero extorsit, vt ff. de agno. lib. l. si quis. g. si quis. Itē si libertus domini mortē vendicauerit: vt ff. de iur. patrona. l. pen. Item si eū patronus capitis accusauerit: vt ff. de bonis liberti. l. qui cum maior. j. respon.

præfata constitutione congregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionem iuris perspicimus, vt tam patroni, patronasque x, quam liberi y eorum, nec non qui ex transuerso latere veniunt, vsque ad quintum z gradum, ad successionem libertorū libertarū nve vocentur a, sicut ea constitutione intelligendum est, vt si t eiufdem patroni, vel patronæ, vel duorum duarūmve, vel plurium liberi sint, qui proximior est, ad liberti, vel libertæ vocetur successionem, & in capita b, non in stirpes diuidatur successio, eodem modo & in his, qui ex transuerso latere veniunt c, seruado. Penē d enim consonantia iura ingenuitatis, & libertinitatis in successione fecimus.

¶ *Differentia inter libertos est hodie subacta: & ideo prædicta procedunt in omnibus libertis: quia hodie omnis manumissus efficitur ciuis Romanus. Aretinus.*

¶ *Sed hæc de iis libertinis hodie dicenda sunt, qui in ciuitatem Romanā peruenerunt e cum nec sint alij liberti, si nul & Dedititiis. & Latinis subactis, & Latinorum legit mæ successiones nullæ penitus erant, quia licet vt liberi vitā suam peragebant, attamen ipso vltimo spiritu, simul cum anima libertatem amittebant, & quā si seruorum, ita bona eorum, iure quodāmodo f peculij ex lege Iunia Norbana manumissores detinebant. Postea verò senatusconsulto Largiano cautum fuerat, vt liberi manumissoris non nominatim g exhereditati facti, extraneis hæredib. eorum h in bonis Latino*

emprus est, vel à principis factionem liberā testamenti impetrauerit, vt ff. de bonis liber. l. etiam. g. iij. Accur.

q *¶* *Sine onere.* j. sic in aut. de hæred. & fal. g. non autem. col. j. Accur. r *¶* *Libertis.* j. quibus datur aliis legata, etiā rupro testamento per cōtra tab. vt ff. de leg. præ. cōtra tab. bo. pos. pe. l. j.

s *¶* *Præstentur.* j. sed cū filij sint, quare nō excludunt patronum. vt f. eo. g. cum verò maiores? Respō. hi filij erāt ingrati, vt f. eod. g. si verò. Vel dic, qd hi liberi erant nepotes, qui & liberi dicitur, vt ff. de verbor. sign. l. liberorum. & eos præcedit eorum pater & eius talia legata debantur, vt ff. de libe. præte. l. j. g. generaliter.

t *¶* *Ad cohæredes.* j. Sed nunquid in solidū tenebuntur cohæredes? Rñ. non, vt ff. de leg. iij. l. si. g. si. & de vulg. substit. l. & si contra tabulas.

v *¶* *Multis aliis casibus.* j. qui sequuntur statim.

x *¶* *Patronaque.* j. vt ff. de bo. lib. l. p. trono b.

y *¶* *Libertis.* j. vt ff. de bonis liber. l. si pater exheredato. & l. si ex patronis. g. Iulianus.

z *¶* *Vsque ad quintum gradum.* j. nunquid filius trinepotis ipsius patroni, vel etiam ipse trinepos admittitur? Videt qd non: quia hic dicit vsq; ad quintum gradum. si quis tamen velit contra dicere: illud pro se inducet, qd omnes ascēdētes sui patris loco succedunt: vt f. de hæredi. quæ ab intestato. g. cum filius. & in authent. de hære. ab intest. g. coll. ix.

ADDITION. Ista glo. non procedit duplici ratione. Primò quia hic assumitur persona alterius, vt cum altero patre succedat. Secundo, quia etiam in casu vbi assumitur, hoc non est vsque in infinitum vt p. r. Ange. hic.

a *¶* *Vocentur.* j. per nostram constitutionem, licet olim per bonorum possessionem, tanquam ex familia vocarentur. vt j. de bonorum posses. g. sunt autem. vers. quinto tanquam.

b *¶* *In capita.* j. cum eorū g. ad plures inueniantur: aliis patruus nepotem ex fratre excludit: vt ff. de bonis liberti. l. si libertus præterito. g. si libertus. in fine.

c *¶* *Veniunt.* j. ab ipsis patronis.

d *¶* *Penē.* j. propter tria dicit penē, & quia hic vsque ad quintum gradum succedunt: vt hic dicitur: alias vsque ad decimum vel sextum: vt f. de succes. cog. g. fin. Item, quia hic in capita succedunt, vt hic dicitur: alias non ita, vt f. de hæredi. quæ ab intest. g. & quia placuit. alias est versic. in g. cum filius. e Item quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero: quod non est ita ingenuis: licet M. contradixerit, vt ff. de bonis libertorum. l. si libertus præterito. g. si libertus. & de legiti. tute. l. tutela. g. si duo.

e *¶* *Peruenerunt.* j. i. qui facti sunt plenē liberi.

f *¶* *Quodammodo.* j. non enim est verē peculium, cum sint liberi: vt C. de inoff. testa. l. si in fi.

g *¶* *Nominatim.* j. quid hoc sit, vt f. de hære. lib. g. j.

h *¶* *Eorum.* j. f. manumissorum.

libi ius reuerētiā, quam uisum fuit sibi ius patronatus: ac etiam tali causa ex iniuria non verbali sed illata in p̄sonam tantum p̄t etiā cum p̄t etiā cum in seruicium reuocare, vt est in l. h. C. de lib. & eo. lib. Ange.

¶ *Ad cohæredes.* j. Sed nunquid in solidū tenebuntur cohæredes? Rñ. non, vt ff. de leg. iij. l. si. g. si. & de vulg. substit. l. & si contra tabulas.

v *¶* *Multis aliis casibus.* j. qui sequuntur statim.

x *¶* *Patronaque.* j. vt ff. de bo. lib. l. p. trono b.

y *¶* *Libertis.* j. vt ff. de bonis liber. l. si pater exheredato. & l. si ex patronis. g. Iulianus.

z *¶* *Vsque ad quintum gradum.* j. nunquid filius trinepotis ipsius patroni, vel etiam ipse trinepos admittitur? Videt qd non: quia hic dicit vsq; ad quintum gradum. si quis tamen velit contra dicere: illud pro se inducet, qd omnes ascēdētes sui patris loco succedunt: vt f. de hæredi. quæ ab intestato. g. cum filius. & in authent. de hære. ab intest. g. coll. ix.

ADDITION. Ista glo. non procedit duplici ratione. Primò quia hic assumitur persona alterius, vt cum altero patre succedat. Secundo, quia etiam in casu vbi assumitur, hoc non est vsque in infinitum vt p. r. Ange. hic.

a *¶* *Vocentur.* j. per nostram constitutionem, licet olim per bonorum possessionem, tanquam ex familia vocarentur. vt j. de bonorum posses. g. sunt autem. vers. quinto tanquam.

b *¶* *In capita.* j. cum eorū g. ad plures inueniantur: aliis patruus nepotem ex fratre excludit: vt ff. de bonis liberti. l. si libertus præterito. g. si libertus. in fine.

c *¶* *Veniunt.* j. ab ipsis patronis.

d *¶* *Penē.* j. propter tria dicit penē, & quia hic vsque ad quintum gradum succedunt: vt hic dicitur: alias vsque ad decimum vel sextum: vt f. de succes. cog. g. fin. Item, quia hic in capita succedunt, vt hic dicitur: alias non ita, vt f. de hæredi. quæ ab intest. g. & quia placuit. alias est versic. in g. cum filius. e Item quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero: quod non est ita ingenuis: licet M. contradixerit, vt ff. de bonis libertorum. l. si libertus præterito. g. si libertus. & de legiti. tute. l. tutela. g. si duo.

e *¶* *Peruenerunt.* j. i. qui facti sunt plenē liberi.

f *¶* *Quodammodo.* j. non enim est verē peculium, cum sint liberi: vt C. de inoff. testa. l. si in fi.

g *¶* *Nominatim.* j. quid hoc sit, vt f. de hære. lib. g. j.

h *¶* *Eorum.* j. f. manumissorum.

¶ *Ad cohæredes.* j. Sed nunquid in solidū tenebuntur cohæredes? Rñ. non, vt ff. de leg. iij. l. si. g. si. & de vulg. substit. l. & si contra tabulas.

v *¶* *Multis aliis casibus.* j. qui sequuntur statim.

x *¶* *Patronaque.* j. vt ff. de bo. lib. l. p. trono b.

y *¶* *Libertis.* j. vt ff. de bonis liber. l. si pater exheredato. & l. si ex patronis. g. Iulianus.

z *¶* *Vsque ad quintum gradum.* j. nunquid filius trinepotis ipsius patroni, vel etiam ipse trinepos admittitur? Videt qd non: quia hic dicit vsq; ad quintum gradum. si quis tamen velit contra dicere: illud pro se inducet, qd omnes ascēdētes sui patris loco succedunt: vt f. de hæredi. quæ ab intestato. g. cum filius. & in authent. de hære. ab intest. g. coll. ix.

ADDITION. Ista glo. non procedit duplici ratione. Primò quia hic assumitur persona alterius, vt cum altero patre succedat. Secundo, quia etiam in casu vbi assumitur, hoc non est vsque in infinitum vt p. r. Ange. hic.

a *¶* *Vocentur.* j. per nostram constitutionem, licet olim per bonorum possessionem, tanquam ex familia vocarentur. vt j. de bonorum posses. g. sunt autem. vers. quinto tanquam.

b *¶* *In capita.* j. cum eorū g. ad plures inueniantur: aliis patruus nepotem ex fratre excludit: vt ff. de bonis liberti. l. si libertus præterito. g. si libertus. in fine.

c *¶* *Veniunt.* j. ab ipsis patronis.

d *¶* *Penē.* j. propter tria dicit penē, & quia hic vsque ad quintum gradum succedunt: vt hic dicitur: alias vsque ad decimum vel sextum: vt f. de succes. cog. g. fin. Item, quia hic in capita succedunt, vt hic dicitur: alias non ita, vt f. de hæredi. quæ ab intest. g. & quia placuit. alias est versic. in g. cum filius. e Item quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero: quod non est ita ingenuis: licet M. contradixerit, vt ff. de bonis libertorum. l. si libertus præterito. g. si libertus. & de legiti. tute. l. tutela. g. si duo.

e *¶* *Peruenerunt.* j. i. qui facti sunt plenē liberi.

f *¶* *Quodammodo.* j. non enim est verē peculium, cum sint liberi: vt C. de inoff. testa. l. si in fi.

g *¶* *Nominatim.* j. quid hoc sit, vt f. de hære. lib. g. j.

h *¶* *Eorum.* j. f. manumissorum.

Quibus

a Quibus.] scilicet Latinis.

b Ad civitatem Romanam.] scilicet ut cuius Romanus efficeretur impetrando ius aureorum annulorum, vel natales: quod inuito patre non est faciendum. vt ff. de nat. resti. l. ij. in fi. & l. pen. & fin.

c Constitutione.] vt C. de lati. libe. col. per totum. Accur.

d In perpetuum dele-

a Ista gl. nō
est Acc.

ri.] Notā, quod quan-
do fit abrogatio alicuius
iuris, intelligitur esse p-
petua, quia lex semper
loquitur, & est in viridi
obseruantiā: vt l. Arri-
ni. C. de hanc. Angel.

festinat.

e Quibusdam adiectio-
nibus.] scilicet decem,
vel xj. casibus: vt C. de
Latina liber. to. per to-
tum.

DE ASSIGNA-

tionē libertorum.

¶ Suprà visum est quem
admodum patroni & eo-
rum liberi succedant li-
bertis. Verū quia liberti
interdum consueverunt
assignari liberis patro-
norum, ideo de hac assi-
gnatione subdit. Porc.

¶ Summa. (quod.]

Totus iste titulus di-
uiditur in tres partes.

Primò, quod pater pos-
sit vni ex liberis liber-
tum assignare, & ille so-
lus libertus succedit.

Secundo declarat quibus
libertis hic fieri potest.

Tertiò, quibus verbis,
& in qua voluntate. Se-
cunda ibi. Datur autē.

Tertia ibi. Nec interest.

Accur.

¶ Senatum.] cuius ver-
ba sunt ff. cod. de assigna-
libert. l. ij.

¶ Pertineant.] nulla
scilicet facta assignatio-
ne.

¶ Eius.] scilicet pa-
troni.

¶ Filio.] etiā posthu-
mus: vt ff. cod. de assigna-
libert. l. fin.

¶ Pluresve liberos.]
nam in vno non est ne-
cesse. Accur.

¶ Num.] id est, an.

¶ Eumescat.] ff. eo. l.
vtrum ei contra. Solue
secundum Plac. ibi valet
assignatio facta emanci-
patō, vt ibi licet emanci-
patione hoc perdat, si
antea facta fuerit assi-
gnatio: vt hic, arg. ff. de
arbit. non distinguemus.

¶ Nec ratio.] vel dic
secundum Azo. quod in l. p-
traria, nō dicitur si in assi-
gnationem in emancipa-
tum, sed quārit, an soli fieri
in potestate possit. sed nec in d. l. a. bi. r. di-
citur solui compromissum, sed non compelli sententiam dicere. Acc.

ADDITIO. Requiritur ergo, vt assignatio teneat, quod filius sit in
potestate: vt hic, siue sit ex hereditate, vel non, siue iam natus, siue post-
humus: vt l. j. §. j. & l. fi. ff. cod.

¶ Quibusque verbis.] etiam nutu b. vt ff. eo. l. j. §. assignare. & pu-
rē vel sub conditione: vt ff. eo. l. assignare.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

¶ Suprà visum de hereditatibus, quæ ex testamento & ab intestato
deferuntur iuri civili, & partim iure prætorio. Verum quia prætor in
terdum emendauit, interdum confirmauit ius civile, in successione te-
stati & intestati, dādo bonorum possessionem, ideo subdit de bono-
rum possessionibus.

¶ Vs bonorum.] Totus iste titulus diuiditur in quatuor par-
tes. Primò ponit causas propter quas fuit introducta bono-
rū possessio de iure prætorio. Secundo ponit quas bonorū pos-
sessiones prætor facit. Tertiò Imperator quasdam corrigit

et emendat. Quartò, quantū tēpus, & quale statutū sit ad agnoscendā bo-
norū possē. Secundā ibi. Sunt autē bonorum. Tertiā ibi. Sed eas
quidem. Quartā ibi. Cum igitur plures. C. A. V. S. Idē, iam video q
vos vultis tractare de bo. possē. dicatis igitur mihi, si placet, quare bo-
no. possē. inueniatur fuerunt? Ad hoc rñ. Amice, ius bono. possē. introdu-
xit prætor gratia anti-
qui iuris emendandi. Nec
enim solum in heredita-
tibus intestatorum anti-
quum ius pro bono. possē.
emendauit prætor, vt su-
prā dictū est, sed etiā in
hereditatibus eorū q. fa-
cto testamento decesser-
unt. Nā oī si alienus post-
humus ab aliquo esset in
siturus, quāuis iure ciui-
li hereditatē adire nō po-
terat, vt potē quia institutio
non valebat, iure tñ
prætorio iuuabatur, &
ad bono. possē. admitti-
batur. Et ita loquitur in
hoc casu, qualiter præ-
tor vetus ius factō testa-
mento per bonorum pos-
sessionem emendauit. Sed li-
cet hoc de iure antiquo
obtenebat, hodie tamen
per nostram constitutio-
nem huiusmodi posthu-
mus alicuius rectē insti-
tuiti potest, anquam iuri
ciuiili non incognitus.

¶ Quod fa-
ciat obligat
tus assignare
reditus, non
teneatur tra-
dere fundos
nec dominiū
eorum, sed
sufficiat dice-
re, super tali
fundo reci-
piatis, quod
vide lo. Ea-
hie.

¶ Quibusque verbis.] etiam nutu b. vt ff. eo. l. j. §. assignare. & pu-
rē vel sub conditione: vt ff. eo. l. assignare.

¶ Summa. (quod.]

Totus iste titulus di-
uiditur in tres partes.

Primò, quod pater pos-
sit vni ex liberis liber-
tum assignare, & ille so-
lus libertus succedit.

Secundo declarat quibus
libertis hic fieri potest.

Tertiò, quibus verbis,
& in qua voluntate. Se-
cunda ibi. Datur autē.

Tertia ibi. Nec interest.

Accur.

¶ Senatum.] cuius ver-
ba sunt ff. cod. de assigna-
libert. l. ij.

¶ Pertineant.] nulla
scilicet facta assignatio-
ne.

¶ Eius.] scilicet pa-
troni.

¶ Filio.] etiā posthu-
mus: vt ff. cod. de assigna-
libert. l. fin.

¶ Pluresve liberos.]
nam in vno non est ne-
cesse. Accur.

¶ Num.] id est, an.

¶ Eumescat.] ff. eo. l.
vtrum ei contra. Solue
secundum Plac. ibi valet
assignatio facta emanci-
patō, vt ibi licet emanci-
patione hoc perdat, si
antea facta fuerit assi-
gnatio: vt hic, arg. ff. de
arbit. non distinguemus.

¶ Nec ratio.] vel dic
secundum Azo. quod in l. p-
traria, nō dicitur si in assi-
gnationem in emancipa-
tum, sed quārit, an soli fieri
in potestate possit. sed nec in d. l. a. bi. r. di-
citur solui compromissum, sed non compelli sententiam dicere. Acc.

ADDITIO. Requiritur ergo, vt assignatio teneat, quod filius sit in
potestate: vt hic, siue sit ex hereditate, vel non, siue iam natus, siue post-
humus: vt l. j. §. j. & l. fi. ff. cod.

¶ Quibusque verbis.] etiam nutu b. vt ff. eo. l. j. §. assignare. & pu-
rē vel sub conditione: vt ff. eo. l. assignare.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

¶ Suprà visum de hereditatibus, quæ ex testamento & ab intestato
deferuntur iuri civili, & partim iure prætorio. Verum quia prætor in
terdum emendauit, interdum confirmauit ius civile, in successione te-
stati & intestati, dādo bonorum possessionem, ideo subdit de bono-
rum possessionibus.

¶ Vs bonorum.] Totus iste titulus diuiditur in quatuor par-
tes. Primò ponit causas propter quas fuit introducta bono-
rū possessio de iure prætorio. Secundo ponit quas bonorū pos-
sessiones prætor facit. Tertiò Imperator quasdam corrigit

et emendat. Quartò, quantū tēpus, & quale statutū sit ad agnoscendā bo-
norū possē. Secundā ibi. Sunt autē bonorum. Tertiā ibi. Sed eas
quidem. Quartā ibi. Cum igitur plures. C. A. V. S. Idē, iam video q
vos vultis tractare de bo. possē. dicatis igitur mihi, si placet, quare bo-
no. possē. inueniatur fuerunt? Ad hoc rñ. Amice, ius bono. possē. introdu-
xit prætor gratia anti-
qui iuris emendandi. Nec
enim solum in heredita-
tibus intestatorum anti-
quum ius pro bono. possē.
emendauit prætor, vt su-
prā dictū est, sed etiā in
hereditatibus eorū q. fa-
cto testamento decesser-
unt. Nā oī si alienus post-
humus ab aliquo esset in
siturus, quāuis iure ciui-
li hereditatē adire nō po-
terat, vt potē quia institutio
non valebat, iure tñ
prætorio iuuabatur, &
ad bono. possē. admitti-
batur. Et ita loquitur in
hoc casu, qualiter præ-
tor vetus ius factō testa-
mento per bonorum pos-
sessionem emendauit. Sed li-
cet hoc de iure antiquo
obtenebat, hodie tamen
per nostram constitutio-
nem huiusmodi posthu-
mus alicuius rectē insti-
tuiti potest, anquam iuri
ciuiili non incognitus.

Sed quamquam dixerim sic Th. in
tibi, quod prætor intro-
duxit bonorū possessio-
nem, Velleo Ruf. &
Oitenio.

rum præponeretur, quibus etiam
superuenit diui Traiani edictum,
quod eundem hominem, si inuito,
vel ignorante patrono, ad ciuita-
tem Romanā venire ex benefi-
cio principis festinabat, facie-
bat quidē vnum ciuem Romanū
Latinum verò morientē: Sed no-
stra constitutio e propter huius-
modi conditionum vices, &
alias difficultates, cum ipsis Lati-
nis etiam legem Iuniam, & sena-
tusconsultum Largianum, & edi-
ctum diui Traiani in perpetuū
deleri censuimus: vt omnes libe-
ri ciuitate Romana fruantur, &
mirabili modo quibusdam adie-
ctionibus ipsas vias, quæ in Lati-
nitatem ducebāt, ad ciuitatē Ro-
manā capiendam transposuimus.

De assignatione liber- torum.

TITVLVS IX.

¶ Assignato liberto vni ex patroni libe-
ris, siue filiis, siue nepotibus in potestate,
ille solus libertus succedit, exclusis aliis
etiam in eo gradu constitutis.

IN summa (quod ad
bona libertorum at-
tinet) admonendi su-
mus cōsuisse senatū, f.
vt quāuis ad omnes patroni
liberos qui eiusdem gradus sunt
æqualiter bona libertorum perti-
neant, tamen licere parenti, vni
ex liberis assignare libertum, vt
post mortem eius solus is patro-
nus habeat, cui assignatus est. & cē-
ter: liberi, qui ipsi quoque ad eā-
dē bona, nulla assignatione inter-
ueniente, pariter admitterentur, ni-
hil iuris in his bonis habeant: sed
ita demū pristinū ius recipiāt, si is,
cui assignatus est, decesserit, nu-
llis liberis relictis. Nec tantum
libertum, sed etiam libertam, &

non tantum filio, neque nepotē, sed
etiam filia, neque nepotē assignare per-
mittitur.

¶ Vni ex liberis in potestate potest liber-
tus assignari in omni voluntate, & qui-
buscunque verbis. Aret.

¶ Datur autem hæc assignandi
facultas ei, qui duos, pluresve li-
beros in potestate habebit: vt
eis, quos in potestate habet, assi-
gnare libertum, libertamve li-
ceat. Vnde quærebatur, si eum,
cui assignauit, postea emancipa-
uerit, num evanescat assigna-
tio: Sed placuit evanescere, quod
& Iuliano & aliis plerisque visum
est. Nec interest, an testamen-
to quis assignet, an sine testamen-
to. Sed & quibuscunque verbis
hoc patronis permittitur facere,
ex ipso senatusconsulto, quod
Claudianis temporibus factum
est, Suillio, Ruffo, & Hostorio
Scapula consulibus.

De bonorum possessio- nibus.

TITVLVS X.

¶ Bonorum possessiones introductæ sunt
iure prætorio, non solum ab intestato, sed
etiam ex testamento, causā corrigendi
ius ciuile antiquum. Aret.

IN vs bonorū possessio-
nis introductum est à
prætorē emendandi
veteris iuris gratia.
Nec solum in intestatorum heredi-
tatibus vetus ius eo modo prætor
emendauit, sicut supra dictū est,
sed in eorum quoque, qui testamen-
to factō decesserint. Nam si alie-
nus posthumus hæres fuerit in
siturus, quāuis hereditatem iure
ciuiili adire non poterat, iure
institutio non valebat, honorario
tamen iure bonorum posses-
sionis efficiabatur, videlicet cum à
prætorē adiuuabatur. Sed & is à

ff. cod. l. iij. §. bonorum. Accur.

¶ Emendandi.] i. supplendi: quia minus plene dixerat ius ciuile, nō
cognoscens emancipatos, vt j. de hæred. quæ ab intestato. §. emancipari.
sic ff. ad legem Rhod. de iac. l. vltim. §. fina. Vel dic emendandi proprie,
vt in agnatis foeminis. vbi ius prætorium contra ius ciuile induxit vt
suprà de leg. agna. suc. §. ceterum. ver. sed quia & in posthuma. vt j. §.
proxim.

¶ Emendauit.] expone vt j.

¶ Alienus posthumus.] quis sit, dic, vt suprà, de lega. §. post-
humus.

¶ Non poterat.] j. de legat. §. posthumus. contra. sol. vt ibi.

¶ Honorario.] ff. eo. l. non est. §. vbi. quicunque. contra. Sed hic specia-
ter illa regula excipitur per ipsum prætorē & quod ad hoc deroga-
tur illi regulæ generali, quia non est dubium, quin generi per speciem
derogetur, vt ff. de pœnis, l. sanctio legum.

¶ Bonorum possessor.] secundum tabu-
lā sed & is.] scilicet posthumus alienus. Ace.

¶ Constitut

Generi per
speciem ac-
rogatur.

Constitut

Constitut

Constitut

Constitut

Constitut

Constitut

Constitut

3.4 *Constitutione.* [C. Græc. ut 3. de leg. 3. posthumus.]

3.4 *Non incognitus.* [sed cognitus. Nam constitutiones sunt de iure civilis, ut ff. de iust. & iure.] ius autem civile.

3.4 *Neque emendandi.* [ut 3. c. j. rñ. Et dic emendandi, l. suppleudi.]

3.4 *Neque impugnandi.* [ut 3. c. j. rñ. Et dic j. corrigendi.]

3.4 *Veteris iuris.* [f. civilis.]

3.4 *Bonorum possessionem.* [Notatres vias pratorias.]

3.4 *Remota.* [quare ergo fecit prator? Rñ. ut successoribus viam ampliaret, ut j. c. s. quos. sic ff. de leg. ij. l. cū fili. s. va. rñs. Argu. contra. ff. nau. caup. tab. l. idē. s. sed an sit. & s. sed si gratis.]

3.4 *ADDITION.* Dic q. imò cōcordam, quia ibi et si non necessariū, vtile tamen fuit pratorē se intromittere: quia qui recipit, omnino tenetur, ut ibi quod non semper erat de iure civilis, secundum Ang. hic.

3.4 *QVOS AVTEM.* CASVS. Domine, iam video, quod prator succurrit non solum indigentibus, sed pro Deo, non quid est & alia differentia inter eos, qui de iure pratorio, & eos qui iure civilis succedunt: Ad hoc rñ. q. sic. Illi enim quos solum prator ad successionem vocat, ipso iure heredes non sunt. Nam prator heredes facere nō potest per leniē tantum, vel per similem constitutionem iuris, veluti per senatusconsultum, vel per cōstitutiones principum sūt heredes, sed illi, quibus prator dat bon. loco heredum constituitur, & in bon. pos. lo. cohæredum inducūt, & bono. pos. appellat. Et hæc dicitur vsque ad illum s. adhuc autem.

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Per senatusconsultum.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

3.4 *Ad hereditatem.* [id est, ad successionem, ut emancipatos ab intestato & cognatos.]

nostra constitutione a hodie redit hæres instituitur, quasi & iuri civili non incognitus. Aliqua tamen neque emendandi & neque impugnandi & veteris iuris. sed magis confirmandi gratia prator pollicetur bonorum possessionem. Nam illis quoque, qui recte testamento facto hæredes instituti sunt, dat secundum tabulas bonorum possessionem. Itē ab intestato suos hæredes & agnatos ad bonorum possessionem vocat. Sed & remota quoque bonorum possessione, ad eos pertinet hereditas iure civili.

3.4 *Prator solus non facit quē heredem sed loco heredis. Aret.*

3.4 *Quos autē solus vocat prator ad hereditatem, hæredes quidem ipso iure non fiunt: nā prator heredem facere non potest. per legem enim tantum, vel similitē constitutionē heredes sūt, veluti p senatusconsultum, & cōstitutiones principales, sed quā eis prator dat bonorum possessionem, loco heredum constituuntur, & vocantur bonorum possessores.*

3.4 *Prator ampliat successionis materiam ulterius quam sit per legē duodecim tabularum. h. d. Aret.*

3.4 *Adhuc autem & alios complures gradus prator fecit, in bonorum possessionibus dandis dum id agebat, ne quis sine successore moreretur. Nā angustissimis finibus constitutum per legem duodecim tabularum ius percipiend-*

3.4 *Per senatusconsultum.* [Tertul. & Orfi.]

3.4 *Constitutionem.* [ut C. de ius & leg. hære. l. fi.]

3.4 *ADDITION.* Idē in succedentibus ex cōstitutione alicuius baronis, vel marchionis, quia cēsetur esse ius pratorium. Et nota quod non habet nisi actiones viles, nec civiles efficiuntur pratorio, secundum An.

3.4 *ADHUC AVTEM.* CASVS. Dñe, iam video quare prator introduxit bon. pos. & in quo differant illi, qui admittuntur de iure civili, ab iis qui de iure pratorio admittuntur: nunquid est aliqua ratio, quæ mouit pratorē, ut ipse successiones ampliaret? Et ipse rñ. q. sic. Adhuc enim omnes alios gradus in bon. pos. dandis fecit prator. Multū enim studuit prator ad hoc, ne aliquis sine successione moreretur: & idē ius percipiendarum hereditatum, per l. xij. tab. in finibus angustissimis constitutum prator ex bono & æquo (bonorū possessionem introducendo) dilatauit. Et hæc dicitur vsque ad illum s. sunt autem bon. pos. Cuius casus est planissimus vsque ad illum s. sed eas. Fran.

3.4 *Complures.* [quā lex xij. tab. vel quā dixerat.]

3.4 *Ne quis.* [sic ff. de interrog. act. l. & quia. in prin.]

3.4 *Nam angustissimis.* [nā sui heredes, & agnati tantū succedebāt de iure civili ius integrū habētes, qā nō sunt emancipati de aliis enim nō dicitur, ut 3. de hære. quæ ab intesta. s. j. & de leg. agna. suc. in prin.]

3.4 *Præteritis liberis.* [sue emancipati. sue non: ut C. de li. prater. l. 8.]

3.4 *ADDITION.* Non tamen datur ex hereditatis, item nec institutis, nisi commisso edicto per præteritos, ut l. nō putau. in prin. & s. ff. de bon. pos. contra. tal. licet adhuc dictus præteritus nō petat, nec amplius petere possit contra tabulas, secundum Ang.

3.4 *Contra tabulas.* [sed quare datur suis contra tabulas, eū ipso iure nullum sit testamentū, ut 3. de ex h. l. in prin. Rñ. duas habet vias. Vnam de iure civili, per quā potest dicere nullum. Aliam de iure pr-

torio, per quā non dicit nullum, sed annullandum: cū nec fieri, nec de finire possit: hæres de iure pratorio: ut C. de libe. prate. l. fi. & 3. co. s. quos autem. Itē quare contra tabulas dicitur ex testamento: cum magis contra testamentū dici deberet, cum rñpū testamentū: ut C. de col. l. ut liberis? Respon. ideo sic dicitur, quia sine testamento cōpetere nō potest. Item quare hanc præmisit, cū secundum tabulas dignior sit? Rñ. quia donec ista cōpetit, illa dari non potest. ut ff. de contra. tab. l. illud. s. fi. & de secun. tabul. l. j. s. æquisimū. j. rñ. Itē nunquid hæc parenti datur contra tabul. filij emancipati? Respond. sic, ad in-

darum hereditatum, prator ex bono & æquo dilatauit.

3.4 *Decem bonorū possessiones hic nomen datur, quarum duæ primæ competunt testamento facto, reliquæ vero ab intestato. Angelus.*

3.4 *Sunt autem bonorū possessiones ex testamento quidē hæ. Prima, quæ præteritis liberis datur, vocatur: Cōtra tabulas. P. f. Secunda, quā omnibus iure scriptis hæredibus prator pollicetur, ideoque vocatur Secundum tabulas. Et cum de testatis pti locutus esset, ad intestatos transiit fecit. Et primo loco suis hæredibus, & iis, qui ex edicto pratoris inter suos hæredes connumerantur, dat bonorū possessionem, quæ vocatur Vnde liberi. Secundo legitimis hæredibus. Tertio, decē personis quas extraneo manumissori præferebat. Sūt autē decē personæ hæ pater, mater, auus, auia, tñ paterni quam materni, itē filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio quam ex filia: frater, soror, consanguinei, vel vterini. Quarto, cognatis proximis. Quinto, tāquā ex familia. Sexto, patrono, patronæq; liberisq; eorum, & parentibus. Septimo, viro & uxori. Octauo cognatis manumissoris.*

3.4 *Bonorū possessiones cōtra tabulas, & secundum tabulas: itē Vnde liberi, & Vnde legitimis siue agnatis, hodie sunt necessaria.*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

3.4 *Sed eas quidem pratoria intro duxit iurisdictio: à nobis ta-*

potest. Item quare hanc præmisit, cū secundum tabulas dignior sit? Rñ. quia donec ista cōpetit, illa dari non potest. ut ff. de contra. tab. l. illud. s. fi. & de secun. tabul. l. j. s. æquisimū. j. rñ. Itē nunquid hæc parenti datur contra tabul. filij emancipati? Respond. sic, ad in-

3.4 *Secundum tabulas.* [sic ff. si tab. test. null. ex. l. prima.]

3.4 *Primo loco.* [inter eas, quæ ab intestato deferuntur. Et nota hunc ordinem qui sequitur, in edicto fuisse: sed non in obseruando: ut infra sequitur.]

3.4 *Connumerantur.* [ut 3. de hære. ab intesta. s. j. & s. emancipati.]

3.4 *Vnde liberi.* [quid erit contra filio emancipato mortuo? Respon. pater habet bonorū possessionē, vnde parentes, vel vnde liberi vtiliter, cū æqua ratione vocet patre ad hereditatē filij: ut ff. de inoff. test. l. nā & fi. & ff. vnde lib. l. scripto. Vel dic, vnde legitimis: cū semper cōtracta fiducia cū emancipet: ut supra de legi. agna. suc. s. fin. Itē nunquid filio in bonis matris datur hæc bonorum

3.4 *Secundo loco.* [inter eas, quæ ab intestato deferuntur. Et nota hunc ordinem qui sequitur, in edicto fuisse: sed non in obseruando: ut infra sequitur.]

3.4 *Connumerantur.* [ut 3. de hære. ab intesta. s. j. & s. emancipati.]

3.4 *Vnde liberi.* [quid erit contra filio emancipato mortuo? Respon. pater habet bonorū possessionē, vnde parentes, vel vnde liberi vtiliter, cū æqua ratione vocet patre ad hereditatē filij: ut ff. de inoff. test. l. nā & fi. & ff. vnde lib. l. scripto. Vel dic, vnde legitimis: cū semper cōtracta fiducia cū emancipet: ut supra de legi. agna. suc. s. fin. Itē nunquid filio in bonis matris datur hæc bonorum

3.4 *Connumerantur.* [ut 3. de hære. ab intesta. s. j. & s. emancipati.]

3.4 *Vnde liberi.* [quid erit contra filio emancipato mortuo? Respon. pater habet bonorū possessionē, vnde parentes, vel vnde liberi vtiliter, cū æqua ratione vocet patre ad hereditatē filij: ut ff. de inoff. test. l. nā & fi. & ff. vnde lib. l. scripto. Vel dic, vnde legitimis: cū semper cōtracta fiducia cū emancipet: ut supra de legi. agna. suc. s. fin. Itē nunquid filio in bonis matris datur hæc bonorum

3.4 *Connumerantur.* [ut 3. de hære. ab intesta. s. j. & s. emancipati.]

3.4 *Vnde liberi.* [quid erit contra filio emancipato mortuo? Respon. pater habet bonorū possessionē, vnde parentes, vel vnde liberi vtiliter, cū æqua ratione vocet patre ad hereditatē filij: ut ff. de inoff. test. l. nā & fi. & ff. vnde lib. l. scripto. Vel dic, vnde legitimis: cū semper cōtracta fiducia cū emancipet: ut supra de legi. agna. suc. s. fin. Itē nunquid filio in bonis matris datur hæc bonorum

3.4 *Connumerantur.* [ut 3. de hære. ab intesta. s. j. & s. emancipati.]

3.4 *Vnde liberi.* [quid erit contra filio emancipato mortuo? Respon. pater habet bonorū possessionē, vnde parentes, vel vnde liberi vtiliter, cū æqua ratione vocet patre ad hereditatē filij: ut ff. de inoff. test. l. nā & fi. & ff. vnde lib. l. scripto. Vel dic, vnde legitimis: cū semper cōtracta fiducia cū emancipet: ut supra de legi. agna. suc. s. fin. Itē nunquid filio in bonis matris datur hæc bonorum

3.4 *Connumerantur.* [ut 3. de hære. ab intesta. s. j. & s. emancipati.]

3.4 *Vnde liberi.* [quid erit contra filio emancipato mortuo? Respon. pater habet bonorū possessionē, vnde parentes, vel vnde liberi vtiliter, cū æqua ratione vocet patre ad hereditatē filij: ut ff. de inoff. test. l. nā & fi. & ff. vnde lib. l. scripto. Vel dic, vnde legitimis: cū semper cōtracta fiducia cū emancipet: ut supra de legi. agna. suc. s. fin. Itē nunquid filio in bonis matris datur hæc bonorum

3.4 *Connumerantur.* [ut 3. de hære. ab intesta. s. j. & s. emancipati.]

3.4 *Vnde liberi.* [quid erit contra filio emancipato mortuo? Respon. pater habet bonorū possessionē, vnde parentes, vel vnde liberi vtiliter, cū æqua ratione vocet patre ad hereditatē filij: ut ff. de inoff. test. l. nā & fi. & ff. vnde lib. l. scripto. Vel dic, vnde legitimis: cū semper cōtracta fiducia cū emancipet: ut supra de legi. agna. suc. s. fin. Itē nunquid filio in bonis matris datur hæc bonorum

Nam licet supradictas decem bonorum possessiones prætor ex sua iurisdictione introduxit, à nobis tamē nihil sine cura & studio præmissum est: sed per nostras constitutiones oīa corrigētes, duas bonorum possessiones ex testamento à prætorē introductas, videlicet contra tabu. & secundū tabu, utpote necessarias constitutas, diuīsumus: nihīl penitus circa eas immutātes: & similiter ab intestato bonorum possessio. unū liberī, & bonorū possessio. unde legitimi, i suo ordine & vigore remanere permīsimus. Illam autem bonorum possessionem quæ appellat̃, Vnde decem personæ, & quæ in edicto prætoris quinto loco posita fuerat, enumeratis uidelicet duab⁹ bonorū possessionibus: eam pio p. posito, & compendio sermone superuacuum esse ostendimus. Cum enim prædicta bonorū possessio decem personarū supra enumeratas extraneo manumissori præponebat, id est, illi qui non contracta fiducia succedendi emancipauerat: nostra constitutio de emancipatione liberorū facta omnib⁹ parentibus liberos manumittētib⁹ hoc gaudere priuilegio celsit, ut ex ipsa liberorū emancipatione licet hoc modo dicat̃ expressē fiduciam succedendi tacite videant̃ contraxisse. Manifestē ergo liquet, prædictā bonorū possessionem Vnde decem personarū, superuacua esse: cum nullus hodie manumissor nostræ constitutionis auctoritate ut dictum est sine contracta tacite fiducia succedendi i bonis manumissis intelligat̃ manumittere. Sublata igitur quinta bonorū possessio in gradum eius, & locum illā bonorū possessio, quæ antea sexta fuerat, uidelicet bonorū possessio. Vnde cognati per nostram constitutionem induximus: & eādem quā tam fecimus. & cū olim in edicto prætoris septimo loco posita fuerat bonorū possessio, quā ex familia, & octauo loco bonorū possessio, Vnde liberī & parentes patrō, sunt sublata. Arretinus.

men nihil incuriosum^a prætermisum est: sed nostris constitutionibus^b oīa corrigētes, contra tabulas quidem & secundum tabulas bonorū possessiones admīsimus, utpote necessarias^c constitutas: nec nō ab intestato, Vnde liberī, & Vnde legitimi, bonorum possessiones.

¶ Bonorū possessio, Vnde decem personæ, est hodie sublata: & in eius locum bonorū possessio, Vnde cognati, est collata. Ang.

¶ Quæ autem in prætoris edicto quinto loco^d posita fuerat, id est, Vnde decem personæ: eam pio proposito, & compendio sermone superuacuum ostendimus. Cum enim præfata bonorū possessio, decem personas præponebat extraneo manumissori^e: nostra constitutio f, quam de emancipatione liberorū fecimus, omnibus parētib⁹, eisdemq; manumissoribus g, contracta fiducia h, manumissionemⁱ facere dedit k: ut ipsa manumissio l eorum hoc in se habeat priuilegiū, & superuacua fiat supradicta^m bonorum possessio. Sublata igitur prædicta quinta bonorum possessione, in gradum eius sextam antea bonorum possessionem induximus, & quinta fecimus, quam prætor proximis cognatis pollicetur.

¶ Bonorum possessio Tanquā ex familia, & Vnde liberī & parentes patrō, sunt sublata. Arretinus.

¶ Cūmq; antea septimo loco fuerat bonorū possessio, Tanquā ex familia, & octauo Vnde liberī & patrōni patronæq; & parētes eodē tam fecimus. & cū olim in edicto prætoris septimo loco posita fuerat bonorū possessio, quā ex familia, & octauo loco bonorū possessio, Vnde liberī & parentes patrō, sunt sublata. Arretinus.

¶ Sed eas, scilicet supradictas decem bonorum possessiones.

¶ Incuriosum. id est, sine cura.

¶ Constitutionibus. quæ remanserunt in Græco. Accur.

¶ Necessarias. id est, utiles. sic ff. de offi. prætor. l. j. in princ.

ADDITIO. Dic, imo aliquæ sunt necessariæ: ut j. e. s. ff. & c. Ang.

¶ Quinto loco. scilicet connumeratis bonorum possessionibus ex testamento & ab intestato.

¶ Manumissori. expone, ut s. s. tertio. Vel dic, quod extraneus manumissor est ipse pater, quando nō ex contracta fiducia emancipat. Sed si quæraz, quare sibi ipsi præferat Rū. sanē intelligas, ut pater unū emancipantem nepotem præcedat, vel si ipse pater emancipauit: ita:

niuntur tamen nouem personarū quæ eum præcedunt.

f ¶ Constitutio. § C. de emancip. lib. l. fin.

g ¶ Manumissoribus. id est, emancipatoribus.

h ¶ Contracta fiducia. id est, salvo iure succedendi. Accur.

i ¶ Manumissionem. id est, emancipationem.

k ¶ Dedit. id est, concessit.

l ¶ Manumissio. id est, emancipatio.

m ¶ Supradicta. § bo. pos. Vnde x. personarū.

n ¶ Constitutionem nostram. Idē qua habuimus mentionem. § de suc. lib. s. de nostrā.

o ¶ Posuerimus. § ut s. de suc. lib. s. multis.

p ¶ Sufficit eis. § scilicet tam cognatis quā agnatis patrōni.

AD DITIO Qui excludunt agnatos & cognatos ipsi liberti, ut l. liberto sine liberis. ff. de bo. lib. nec eis fit iuria: quia si stessent in seruitute, nō habuissent cognationem.

q ¶ Altorū. § hinc trahit, & digniores altiorū loco sedere debet.

r ¶ Et aliorū q. proximior domino est. tyrones uero posteriori: ut C. de tyro. l. filii. xij. & ff. de a qua plu. arc. l. j. § pen. & C. de offi. recto. p. l. posteriori Accur.

s ¶ Decima. § bene dico sexto pōi, & hoc dico sublata decima. Accur.

t ¶ Enumeratas. § eo. § cumque.

¶ SEPTIMA EAS

¶ CASVS. Domine, iam uideo qualiter cor existis ius prætorium circa bonorū possessionem introducat: & qualiter quatuor p. vestra constitutione sublatis, sex tantummodo bonorū possessio. scilicet, pro Deo dicatis, si placet, nunquid est aliqua alia bonorū possessio? Et respon. q. sic. nam sex prædictas bo. possessiones ordinarias septima extraordinaria subsecuta ē: quam quidē septimam

extraordinaria prætores optima ratione introduxerunt: & hæc septima extraordinaria omnibus his cōpetit, quibus ut de bo. poss. lege, vel nouo iure, vel senatusconsulto cautū est: quam quidē septimā extraordinariam bono. poss. prætor neque bono. poss. quæ ab intestato, neque eis q. ex testamento sunt, stabili, iure connumerauit: sed quæ ex testamento, & quandoq; ab intestato, quasi vltimum & extraordinarium auxilium prout res exigit accommodauit illis q. ex legibus, vel senatusconsulto, vel principum constitutionibus, nouo iure ex testamento, vel ab intestato ad successionem veniūt. Et hæc dicuntur vñ: ad illū §. cū igitur plures species. Ceteri casus usq; in fine tit. planissimi sunt.

c ¶ Introduxerunt. § ut ff. de leg. & senatusconsulto. l. j. j. respon.

d ¶ Vt detur. § scilicet bonorū possessio. Et nota duo b. esse necessaria vñ hæc bonorum possessio competat: scilicet vt lege caueatur: vt bonorum possessio detur: & qd. de iure ciuili nō possit succedere: atq; competit Vnde legitimi. vt ff. vnde legi. l. iij. & ff. de legi. & senatusconsulto. l. j. § fin. Accur.

e ¶ Lege. § ponunt quidam exemplū ex testamento: vt C. de inoffic. test. l. iij. § sed cum ea. ex eo quod filius natus in puerperio institutus præsumit. Ab intestato ponunt exemplum in agnatis foeminis, & in quibusdam cognatis, qui efficiuntur agnatis similes: vt s. de leg. agnatorum successionem. § hoc etiam. Vtrūq; reprobo: quia nulla lex expressē dat supradictis bonorum possessionem: sed eas succedere dicit. Ergo non dat hæc septima, sed Vñ legitimi: vt ff. vñ legi. l. iij. Pone ergo exemplum ex testamento i posthumo alieno instituto: vt s. e. § j. q. incipit, nam si alienus. Item tam ex testamento, quā ab intestato ponat exemplū in eo, q. decessit apud hostes in cuius bonis dat bo. possessio. instituit.

f ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

g ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

h ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

i ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

j ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

k ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

l ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

m ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

n ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

o ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

p ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

q ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

r ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

s ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

t ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

u ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

v ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

w ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

x ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

y ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

z ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

aa ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ab ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ac ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ad ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ae ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

af ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ag ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ah ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ai ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

aj ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ak ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

al ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

am ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

an ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ao ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ap ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

aq ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ar ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

as ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

at ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

au ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

av ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

aw ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ax ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ay ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

az ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ba ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bb ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bc ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bd ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

be ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bf ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bg ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bh ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bi ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bj ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bk ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bl ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bm ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bn ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bo ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bp ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bq ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

br ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bs ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bt ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bu ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bv ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bw ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bx ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

by ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

bz ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ca ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

cb ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

cc ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

cd ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ce ¶ Et ad hoc imploari potest officium iudicis, nō autē agi actione iniuriarū, fm lo. fa. hic.

ex lege noua Corneliatur ff. de bonorum poss. l. iij. §. sed & eius.
a. Senatusconsulto. 3. Orfi. & Tertyl. ut ff. unde leg. l. iij. in princ. & §. si nam eis datur bonorum possibi, & non succedebat de iure ciuili: ut §. ad Tertyl. in prin. debet ergo dari hic: ut ff. unde leg. l. iij.
b. Constitutione. 3. ponunt exemplum §. de leg. agnato. successioe.

Carboniana possessio ius non tribuit.

In scriptis exemplaribus est dantur.

a. Hodie autem sine petitione, & sine causae cognitione, & datione coram iudice agnoscunt: ar. l. pen. & si, & qd ibi not. p. gl. & doct. C. qui admitt. ad bo. pos. & c. Ang. de huius.

Sic sua cuique nocet mora. Aeg. Perr.

nemo.

b. Et hoc uerum est ipso iure, qn eo de iure succedat, secus si diuerso: ut hic per Ang.

senatusconsulto^a, vel constitutione^b comprehensum est: quam neque bonorum possessionibus, quæ ab intestato veniunt, neque iis, quæ ex testamento sunt, prætor stabili iurè connumerauit: sed quasi vltimū, & extraordinarium^c auxiliū (prout res exegit) accommodauit, iis scilicet, qui ex legibus, senatusconsultis, constitutionibusve principum, ex nouo iure, vel ex testamento, vel ab intestato veniunt.

¶ *Liberi & parentes habent annū ad petendam bonorū possessionē, alij agnati habent centum dies, & portio deficiens accrescit pari in gradu, uel ad alium deuoluitur, per successorium edictum. Aret.*

¶ Cum igitur plures^d species successionum prætor introduxisset, easque per ordinem disposuisset^e, & in vna quaque specie successionis, sæpe plures extent dispari gradu personæ: ne actiones creditorum differretur^f, sed haberent quos conuenirent: & ne facile in possessionem bonorum defuncti mitterentur, & eo modo sibi consulerent: ideo petendæ bonorum possessioni certū tempus præfinit^g. Liberis^h itaque, & parentibus, tā naturalibus, quam adoptiuis in petenda bonorū possessione anni spatiumⁱ, ceteris autem agnatis, vel cognatis, centum dierum dedit. ¶ Et si intra hoc tempus aliquis bonorū possessionem non petierit, eiuidem gradus personis accrescit^j: vel si nullus sit, deinceps ceteris bonorum possessionem perinde ex successorio edicto^k pollicetur^l, ac si is qui præcedebat, ex eo numero non esset^m.

¶ *Primo repudiante bonorū possessionē, statim sequenti incipit currere ipsa. Aret.*

¶ *Si quis itaque delatam sibi bonorum possessionem locum habet: ut supra, de legi. agna. suc. §. placebat. l. i. Pollicetur, §. scilicet prætor.*

m. Non esset exclusus tamen tanquam filius, admitti potest ut agnatus: & exclusus ut agnatus, admittitur ut cognatus: ut sibi succedere uideatur ut de successio. ed. l. i. §. sed videndum.

ADDE T. Tu dic. q. simplex repudiatio, uel relata ad hēdicatē concernit omne ius, & oēs uias succedendi, qn hēt substitutum, secus si ad ius adeundi: q. ad illud tantū refertur quod exprimitur, nō eēt adiecta causa generalis: puta quia hereditas est dānosa vel similis. nā ex tali ratione repudiatio ad utrumque refertur, secundum Angel. hic.

n. Repudiauerit. §. intra suum tempus.

o. Admittuntur. §. ut C. eo. l. fi.

p. Dies viles. Jin quibus tria occurrere oportet, scilicet quod iudicis copia sit, item actoris, item rei: ut ff. de iur. & temp. præscri. l. j.

ADDE T. Q. Hec verum intelligi de iure antiquo: itē illis bo. pos. q. tribuunt ius: secus in aliis, ut est bo. pos. quæ datur gratia hīs agnoscendæ, item Carboniana, & q. uentris nomine de quibus an tribuāt

ius in pos. & an hodie prædant, & in his locum habeat iste text. uide p. lo. F. hic. H. die aut indit. n. & in omnibus bo. pos. dies dicitur viles, & si iudex p. tribunali non sedeat: & incipit currere a di. scētiq: & currunt quandiu nō dubitat an sibi comperat bo. pos. fm Aug. q. 1. Principes. C. qui admitt. ad bo. pos. l. pen. & fi.

norum possessionem repudiaueritⁿ, non quousq; tempus bonorum possessioni præfinitū excesserit, expectatur: sed statim ceteri ex eodem edicto admittunt^o.

¶ *Tempus petendi bonorū possessionē est vtile. Et hodie bonorum possessio potest qua luerit, sine sollemnitate peti. Areti.*

¶ In petenda autem bonorum possessione, dies viles^p singuli considerantur, sed bene anteriores principes^q & huic causæ prouiderunt, ne quis pro petenda^r bonorum possessione currat^t: sed quocunque modo admittentisⁱ tam iudicium (intra statuta tamen tempora) ostenderit^s, plenum habeat earum^t beneficiū.

De acquisitione per arrogationem.

TITVLVS XI.

¶ *Olim omnia bona arrogati acquirebantur arrogatori, exceptis ijs, quæ per capitis diminutionem perduntur: hodie uero acquiritur solus ususfructus: par sit par tri naturali. Aretius.*

St & alterius generis per vniuersitatē successio^t, quæ neque lege duodecim Tabularū, neque prætoris edicto, sed eo iure quod cōsensu^u receptū est, introducta est. ¶ Ecce enim, cū patrum, sese in arrogationē dat: oēs res^v eius corporales, & incorporales, quæq; ei debite sunt, arrogatori antea^w quidem pleno iure acqrebat: exceptis ijs, quæ per capitis^x diminutionē pereūt, quales sunt operarū^y obligationes, & ius agnationis^z. vltus etenim & ususfructus, licet his antea connumerarentⁱ, attamē capitis diminutione minimā eos tolli nostra phibuit constitutio^c. Nunc

t. Successio. §. ut ff. pro socio. l. actioe. §. morte unius. ver. societas.

v. Consensu. §. scilicet arrogantis & arrogati.

x. Omnes res. j. & etiam filij: ut §. de adop. §. illud.

y. Antea. §. id est, iure veteri.

z. Per capitis diminutionem. §. minimā. nā dando se in arrogationem, minimā capitis diminutionē patitur: ut §. de cap. di. §. minimā.

a. Operarum. hoc intelligi de operis q. a libertis debent, & non transeunt ad heredē extraneum: ut sunt obsequiales, q. in faciendo consistunt, & assurgere, & similia: ut ff. de op. lib. l. liberti. Itē in fabrilibus incertis. ut ff. de oper. lib. l. si operarum iudicio. aliud si cōdixerit ille arrogatus operas alicuius. nam istæ arrogatori quæruntur.

b. Ius agnationis. ius succedendi quod quis per agnationē consequitur. & hoc hodie est, ut j. eo. §. mortuo. Item ius petendæ bonorū possessionis perit, si ante eam petitam, arrogandum se dederit. aliud si iam petiuit: ut ff. lib. l. si. & de contra tab. l. iij. §. si emancipatus. A. ADDE T. Ius tamen adeundi de iure ciuili indistinctē retinetur & fortē etiam inuitus adire cogi poterit ad instar naturalis.

c. Constitutio. C. de usufruct. l. corruptionem. Accursius.

Nunc

c. Hodie tū recessit ab aula: quia nec decreto, nec partitis citatione opus ē: ut d. l. fi. fm Ang. intelligitur. huius. §. vid. p. Huber. Zu char. in Rubr. C. q. admittitur. num. 30. curret. si admittendi. eorum. Bonorum posses. est duplex.

t. Hæc glossa non est. Accursii. Continuat.

Diuisio.

t. Perdit arrogatus agnationē, i. ius succedendi tantū quā agnatus, sed nō tantū cognat^o. Aeg. Perr. t. Dna. connumerabatur.

Opas obsequiales debent liberti p. onis.

a ¶ Nuuc autem. & aduerfatur ei quod d. dixerat quod omnes res acquirerebantur arroganti.
b ¶ Naturalium parentum, & ubi in aduentitijs tantum vfufructus quæritur. vt c. de bo. quæ lib. l. cum oportet.
c ¶ Quæ extrinsecus. id est, in aduentitijs.

Arrogato quæ plonē c
succedere debent.

d ¶ Aliæ personæ. & vt descēdētes ex filio arrogato: vt c. cōia de suc. l. si. vbi est constitutio de qua hic fit mentio. Itē si hic arrogatus esset impubes, & impubes decederet, admitterentur, etiā p. tribus. alij ex stipulatione: vt ff. de ado. l. nō enim aliter. & l. his uerbis. & l. hāc autē. & s. de adopt. & cum autē. Sed quid in patre

a Quod ne naturali, à quo hic arrogum intelli gatus erat emācipatus? ge, ubi ar. rō. Pla. eū præferri arrogatus est gati. a sed hodie fratres sibi in scōo vtrique coniuncti vogradu: vt cantur cum arrogante: quæst arro vt in aut. de hāred. ab gatus tā q. intest. s. psequēs. col. ix. nepos: atq. e ¶ Non possunt: ut in secus. fm aduentitijs. profecūtia aduenti sibi non auferunt. f ¶ Conuenitur. & de fa cto. nam non tenetur de iure: sed de ijs, quæ con

traxit postquam fuit arrogatus, tenetur de pecu cūlo, alio: vt ff. de pecul. l. in arquin si sibi rogatorē. & si tunc nō hārditas defendat pater, in bonis lata fuerit, ipsius patris fit mīssio: vt ff. qui ex cau. in poss. an iussu paeatur. l. Fulcinio. s. si tris q. sicut quis. Accur.

DE EO CUI LIBERTATIS CAUSA & c. an filius repudiet, & p. aduerit p. se, & e. s. vniuersali: verum quia turali & le gitimo: ut l. fin. s. j. C. C. de bo. quæ libe. Ange.

¶ Addicere quid sit, vide Budæū in adno. ad Pandectas. & de in diē additione & Nebriss.

¶ Lexico iuris ciuil. in dictione, ad dicere. Significatē tere hoc ti. addici, idē quod adiu dicari p. iudicem: unde hęc erāt p. roris uerba, do, dico, addico.

¶ Cessit. & Tot' iste ritus diuidit in quatuor partes. Primō ponit acquisitionē cā libertatis p. seruad. Secundo illud per rescriptū diui Marci probat. Tertio uerba dicti rescripti interpretat. Quar tō illud supplet. Secūda ibi, Et ita diui. Tertia ibi, Hoc rescripto. Quarta ibi, Sed cū multis. Ac. g. ¶ Nouus casus successiōis. & est hic quatuor succedēdi modus: ut s. per quos p. s. nob. ac qui. s. ff. Accur.

h ¶ Ex constitutione. & cuius uerba sunt j. eo. s. si Verginio.

i ¶ Acceperunt. & de s. n. gatione.

k ¶ In testamento. & idē priuilegium datur ciuilibi petenti bona hac cōtemplatione: ut c. de test. ma. l. s. Accur.

ADDITIONE. Et is p. r. f. q. i. p. r. uenit: ut ibi in d. l. si. s. sancimus.

autem nos eādem acquisitionē quæ per arrogationem fiebat, corāctiuimus ad similitudinem naturalium parētum. Nihil enim aliud, nisi tantū modō vfufructus tā naturalibus parētibus, quā adoptiuis p. filios familias acquiritur in ijs rebus, quæ extrinsecus filijs obuēniūt, dominio eis integro seruato.

¶ Arrogator succedit arrogato, nisi sint certæ p. s. n. q. ipsum excludat. Aretinus.

¶ Mortuo autem filio arrogato i adoptiua familia, etiam dominiū rerum eius ad arrogatorem p. trāsit: nisi supersint aliæ personæ: quæ ex constitutione nostra patrem in ijs, quæ acquiri non possunt, antecedant.

¶ Arrogatū nō tenet nōte proprio ad debita arrogati prius contracta, sed nomine filij tenetur. Aretinus.

¶ Sed ex diuerso, pro eo quod is debuit, qui se in adoptionē dedit, ipso quidem iure arrogator non tenetur, sed nomine filij conuenitur: etsi noluerit eū defendere, permittitur creditoribus, per cōpetentes nostros magistratus, bona, quæ eius cum vfufructu futura fuissent, si scilicet iuri non subie cisset, possidere, & legitimo modo ea disponere.

De eo, cui libertatis causa, bona addicuntur.

TITVLVS XII.

¶ Si hārditas illius, qui libertates reliquit, non adeat: pōt ille, cui libertas est relicta uel alius, petere sibi addici bona defuncti, & satisfacere creditoribus, & erit tanq. successor defuncti: & serui q. b. s. libertas directo, uel per fideicommissum est relicta, erunt liberi, etiam si bona forent à fisco occupata. Areti.

¶ Cessit nouus casus successiōis ex constitutione diui Marci. Nam si ij, qui libertatem acceperunt à domino in testamento, ex quo non adiit hāreditas, uelint bona sibi addici libertatū cōseruandarum causa, audiuntur. Et ita diui Marci rescripto ad Pompiliū Rufum continetur. uerba rescripti ita se habent: Si Ver

gino Valenti, qui testamento suo libertatē quibusdā adscripsit, nemine successore ab intestato existente, in ea causa bona eius esse coeperunt ut uenire debeant: is, cuius de ea re notio est, aditus, ra

1 ¶ Non a dicitur. & scilicet ab hārede.

m ¶ Hāreditas, & quomodo ergo ualeat, quod in eo relicta est: vt s. de fideic. l. eam quam Respon. hic speciale est.

n ¶ Venire. id est, uendi.

o ¶ Idonee. i. fidei iussoribus, uel pignoribus, uel fidei habita: ut ff. de fideic. lib. l. iij. s. addici.

p ¶ Creditoribus. & uel oib. uel vni nōte oium: vt ff. de fid. l. i. iij. s. addici. ver. creditoribus.

q ¶ Adita effect. & nota mirabile, q. ex hac p. s. tione serui sunt liberi vt Orcini. ut hic, & ff. de fideic. libe. l. iij. s. ij. q. ad. Qui sint Orcini, & unde dicantur, dictū est s. de fin. re, per fideicom. relic. s. penul.

r ¶ Tui liberi fiant. & subaudi hoc tibi cōcedi mus. sed operas neq. Orcinis, neque ab eo manu missis imponer: ut ff. de ope. lib. l. si q. hac lege. s. ¶ Nam huic. i. subaudi cōcedimus.

s ¶ Consentiant. i. alius in seruitute remanēt. & quem nolunt habere patronū, habebūt dominiū. Cde manu. test. l. si. s. iij.

ADDITIONE. Vide qd no. in d. l. si. quia quod dicitur hic, obtinet ubi extraneus p. ut addici. Secus si sit aliquis de illis, cui sit relicta libertas: quoniam ē potest petere dissentientibus alijs. Ange. v. ¶ Accommodamus. ff. de fideic. lib. l. iij. s. ij. qui.

x ¶ Attendunt. ut vt procuratores nostri.

y ¶ Præferendam. hoc est, quia competet libertates. Accur.

z ¶ Cogenda. id est, accipienda per fūsum.

a ¶ Adita effect. & olim prius fūsum admittēbā bonis nō aditis ab alio, & ēt aditis, dummodo essent bona soluēdo: aliā aditio ab alio facta ualebat: ut ff. de fideic. libe. l. iij. s. p. e. hodie indistincte admittit: vt c. de testa. ma. l. s. pen.

b ¶ Veneant. id est, vendantur.

c ¶ Eā. i. libertatē. Ae. d. ¶ Successor. & Nunquid ex testō uel ab intestato erit iste hāres? R. n. neutrum dici potest. Dic ergo hunc anomalū successorē esse: sicut illū qui succedit hāredi non im

plenti defuncti uoluntatem: ut in aut. de hēre. & fal. s. in omnib. col. j. & iura sepulchrorum habet, ut bonorum possessor: vt ff. de fideicom. li. l. iij. s. is autem cui.

e ¶ Neminē. & hāredē ab intestato. ADDITIONE. Puta q. a repudiavit, uel lapsus est terminus p. r. f. xus ad instantiā petentis bona sibi addici. Sed si solum ad instantiam creditorū fuisset p. r. f. xus, haberetur p. r. o hārede. Ange.

¶ L. cet ille, qui repudiauerit hāreditatē, possit in integrum restitui, & iterū adire, tamen additio semel facta, & libertates non cessabunt, hoc dicit. Areti.

Institut. k ij Pieri.

spem. c Nota casum ubi priuatus pōt stipulari p. altero s. l. est rō fauoris ista. s. alteri ff. de uerb. obl. & in s. alteri, j. de uer. obl. & est rō fauoris ut facit stipulatio dari expectantem quo libertatem serui psequatur. Angelus.

Successor anomalus. i. testat' de cedat The ophi.

extare.

- a * Feri. & respondeo sicut ff. de fideicommissis lib. l. iij. §. j. Ac.
b * Diuisiones. id est, casus.
c * Constitutio. id est, de testa. ma. l. i. §.
d * Species. id est, casus.

¶ DE SUCCESSIONIBVS SVBLATIS, &c.

Continua-
tio. ¶ Supra vltimū est de
multiplici specie succes-
sionis sed quia sunt quæ
dā, quæ hodie sunt sub-
latæ, ut est illa quæ fie-
bat per bonorum tradi-
tionem uel senatuscon-
sultum. Ideo subdit de
successionibus sublatis.
Porcus.

¶ Rāt ante p̄dict. &
Totus iste tit. di-
uiditur in duas
partes. Primò tollit ven-
ditiones & successiones
quæ ex eis fiebant. Secū-
dò quæ fiebant ex sena-
tusconsulto. Secūda ibi,
Erat.

¶ Nota q̄
sepe verba
v̄ditio po-
nit̄ pro em-
ptione, &
eā, & aduer-
te q̄ fortis-
simo q̄ h-
cet simpli-
citer dicat̄
vnu intelli-
git̄ de utro
que q̄ sunt
correlati-
ua: ut l. fin.
& l. j. ff. de
acceptil.
A. g.

¶ Licet ver-
ba legis de
ficiat, & tñ
legis mens
viget, habe-
re locū le-
gis disposi-
tio, & ideo
ratio legis
verum, quando agitur
licet verba
deficiat, se-
cūdū Ang.
Aeg. Perr.

¶ ADDITIO. Dic hoc
verum, quando agitur
licet verba
deficiat, se-
cūdū Ang.
Aeg. Perr.

¶ Ebrius &
mulier lu-
xuriosa &
quiparant.

¶ ADDITIO. Et maximè in iuuenibus. Vnde versus: Militat in tene-
ris annis amor huiusmodi amoenus: Est in canitie ridiculosa Venus. Facit
c. cum in iuuentute extra de p̄sump.

¶ Substantiam. J. si coniungebat se alieno seruo, & contra domini
nuntiationem: ut C. de senatusconsulto Claudiano. l. j.

Continua-
tio Angeli.

¶ Hic incipit tertia pars principalis diuisionis totius istius operis, gra-
tia commodioris diuisionis, & etiam materiæ. facit l. Caius. §. j. ff. de
leg. 3. cum si. ibi no. quoniam hic tractatur de tertia parte, siue de tertia
materia in qua versatur ius nostrum: quoniam versatur circa tria: aut
circa personas: aut circa res: aut circa actiones & obligationes: ut §. de
i. na. gen. & ciui. §. i. ff. q̄; huc tractatur de personis & rebus, ut dicit
gl. rub. igit̄ aliā & tertiā partē faciemus de obligatio. & actio. & per p̄
sequens de tertia materia totius iuris ciuili. Are. Acc. autem sic conti-
nuat istā rub. Dicit̄ est sup̄rà, d. de personis lib. j. de rebus in secundo &
tertio vsq; huc. Nūc de actionibus debet dicere: ut §. de iur. na. §. si. sed
quia obligatio mater est actionis: ut ff. de procu. licet. §. ea obligatio.
ideo p̄mittitur de his obligationibus: & ideo dicit hic, Nūc, &c. Ac.

Continua-
tio Accur-
sij.

¶ Si is qui in integrum restitui
potest, abstinerit hereditate, an
quāuis pōt in integrum restitui,
possit admitti constitutio, & bo-
norū additio fieri? ¶ Quid ergo,
si post additionem libertatū con-
seruandarum causā factā, in inte-
grum sit restitutus? Vtique non
erit dicendum reuocari libertates:
quia t̄ semel competierunt.

¶ Si libertate data fuerint inter viuos,
datur additio bonorum, sed reuocatur in
dubium, an data fuerint in fraudem credi-
torum. Aret.

¶ Hec constitutio libertatū tuen-
darum causā introducta est. Ergo
si libertates nullæ sunt datæ, ces-
sat hæc constitutio. Quid ergo, si
viuos dederit libertates, uel mor-
tis causā: & ne de hoc quæretur,
vtrum in fraudem creditorum, an
non factum sit, idcirco velint sibi
addici bona, an audiendi sint? Et
magis est, ut audiri debeant, et si
deficiant verba constitutionis. ¶

¶ Supplet rescriptum diui Marci. Aret.

¶ Sed cū multas diuisiones ei-
us modi cōstitutioni deesse perspexi-
mus, lata est a nobis plenissima
cōstitutio, c̄ i qua multæ species
collatæ sunt, quibus ius huiusmo-
di successionis plenissimū est effe-
ctum: quas ex ipsius lēctione cōsti-
tutionis potest quis cognoscere.

De successionibus quæ fie-
bant per bonorum addi-
tiones, & ex senatusconsulto
Claudio sublati.

TITVLVS XIII.

¶ Successio facta per v̄ditionem bonorū
debitoris, est hodie sublata. Aret.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

Vnc transeamus, &c. ¶ Totus iste tit. diuiditur in quatuor
partes. Primò ponit definitionem obligationis. Secundo
ponit vnam diuisionem obligationis. Tertiò ponit secun-
dam diuisionem. Quartò illam diuisionem in aliā subaudivit.
Secunda ibi, Omni autem. Tertia ibi, Sequens. Quarta ibi, prius est.

Rant ante prædictam suc-
cessionem olim & alię per
vniuersitatem successio-
nes: qualis fuerat bonorum em-
ptio, quæ de bonis debitoris
uendendis, per multas ambages
fuerat introducta: & tunc locum
habeat, quando iudicia ordina-
ria in usu fuerant. sed cum extra
ordinarijs iudicijs posteritas v̄sa
est, ideo cum ipsi ordinarijs iu-
dicijs etiam bonorum venditio-
nes expirauerunt: & tantum-
modò creditoribus datur officio
iudicis bona possidere, & prout
utile eis visum est, t̄ ea dispone-
re: quod ex latioribus Digestorū
libris perfectius apparebit.

¶ Successio, q̄ fiebat per senatusconsultū
Claudianum, est hodie sublata. Aret.

¶ Erat & ex senatusconsulto Clau-
diano miserabilis per vniuersi-
tatem acquisitio, cū libera mu-
lier feruili amore bacchata, ip-
sam libertatem per senatuscon-
sultū amittebat, & cum libertate
substantiam: quod indignum
nostris temporibus esse existi-
mantes, & a nostra ciuitate dele-
ri, & non inferi nostris Digestis
concessimus.

De obligationibus.

TITVLVS XIII.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

Vnc transeamus ad
obligationes. ¶ Ob-
ligatio est iuris
vinculum, quo ne-
cessitate adstringi

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Continuat, & definit obligationem. h.
d. Aretinus.

¶ Imper. sic. Dñe, cū curā
adhibueris ad res, &
ad p̄sonas: ad qd p̄poni-
tis vos trāsferre. Rñ. Im-
pe. Nūc. &c. Quæstui et
vlt̄a sic: Dñe qd est obli-
gatio? Rñ. ipse. Oblatio est,
&c. Sed q̄ vnūquodq;
tūc perfectē cognoscit,
cū in se, & in suis partib.
demonstrat: ideo dñs Iu-
sti. data definitione dat
oblationis diuisionē, vt sic
obl. in se, & in suis partib.
plenius, & perfectius ha-
beat noticiā. Et primò
dat dñs Iust. obl. diuiso-
nē gñaliore & breuē: se-
cūdo, specialiore, & pri-
mā p̄tinentē. Itē primò
diu. dicit: scd mēbra diui-
dētia exponit. & sic vno
mō ponit ca. Aliter aut̄
ponit em dñm Guil. sic
casus. Ego iuuenis v̄lēs
legalibus fulciri nutri-
mentis, accessi ad Iust. &
calia verba p̄posui corā
eo: Dñe, iudi per p̄tina-
tiones multiplices q̄ nūc
est ad trac. de obl. tran-
seundū: pro deo dicatis
mihī, quid est obligatio.
Frater, dicit Iust. Obli-
gatio est, &c. Fran.

¶ Obligatio. ¶ Vt q̄
nā obligatio definit̄. nū quædā
nā ciuili sola nō habet
effectū exigēdū: vt patet
in obligatione literari
ante bienniuū. j. de lit.
ob. Itē patet in omni ob-
ligatione ciuili, & nar-
rali simul. nā si pactū fie-
ret de nō petendo, tollit̄
naturalis, & remanet ci-
uili: vt ff. de sol. l. Stichū
aut Pamphilū. §. natura-
lis & tñ nō hēt effectū
istū: vt j. de excep. §. p̄-
terea. Itē nec naturalis:
q̄ nec per eā fit actio. li-
cet impediatur repetitio: vt
ff. d. o. l. hoc iure §. si. &
ff. de p̄di. inde. l. iudex &
l. Iulianus. Sed dic q̄ simul vtraque hic definitur. Item si bona est defi-
nitio, ergo conuertitur cum suo definito. Vbi quoniam ergo est iuris vin-
culum, est obligatio, & e contra, ubi non est tale iuris vinculum, nō est
obligatio: ergo nec fideiusor adhiberi pōt: ut ff. de uer. ob. l. j. §. ij. inci-
pit, si quis ita in si. quod est falsum: quia naturali obligationi accedit:
vt j. de fideiul. in prin. Sed dicas q̄ hic est deceptio. nā si dicas, nō est
obligatio, scilicet ciuili & naturalis, vera est, si dicas obligatio scilicet
que enim dico q̄ naturali obligatione quis teneretur, intelligo de iur-
gentium: quia conuenit solis hominibus & omnibus.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

¶ Obligatio bona conuertit cum suo defini-
to.

Mutuo
quatuor
sunt neces-
saria.

Al. deest
ut.

Consuetu-
do & alia
tria in mu-
tuo sunt co-
sideranda.
Du. ad pe-
dendo.

Quonia.
Inde.

Facit ad
huc s. cur-
ti. cu glo. j.
ante med.
ibi, indebi-
tu iure na-
turali. ex-
tra de solu-
t. ubi est bo-
na gloss. de
materia re-
petitionis
indebiti.

Respon-
det hic s.
cit. de con-
dic. inde. ff.

Mutuū vn-
de coponi-
tur.

Coudictio
certi specia-
liter.

Coudictio
certi genera-
liter.

Interesse
petitur cō-
dictione
certi.

Et hoc
alleg. Ang.
hic casum
in l. j. C. de
inuti. stip.
Nō est em
in potesta-
te auctoris
quantitas in
teresse, sed
spectat ad
iudicem.

Coudictio
indebiti ad
qd datur.

merum, uel ad pondus sue naturæ aptetur. Item actus, scilicet ut detur secundum naturam suam. nam si dederō pecuniam in sacculo nō numeratam, vt tantum reddas, non erit mutuum, sed in nomen contra-ctus. Vide hos casus ff. si cer. pe. l. ij. §. ij.

a. Pondere §. ff. si cer. pe. l. ij. §. item mutuum, cōtra. Sol. ibi largē accipitur nomen pecuniæ: vt ff. de leg. i. l. talis. Acc. b. Numerando. §. ut pecuniam.

c. Metiendo. §. ut ui-num, oleū, frumentum. d. Appendo. §. ut ære, & argento, & auro. Sed quid si librum ad pōdus dederō? Rñ. non est mutuum: quia considera-tur consuetudo, & apti-tudo, & natura rei tal. sic ff. e. l. ij. §. j. Item quid si pecuniam in sacculo vt speciem? Rñ. non est mutuum: quia actus mu-tuo similis exigitur: vt ff. de leg. j. l. planē ubi. §. ij. vers. sed hoc ita erit.

e. Et quandoque §. in-cidenter enim qñque ea-dem quia nō indiget ea: vt arg. ff. si cer. pe. l. i. qui pecuniam sed cum acci-pit, eius debet esse pro-positi ut aliud reddat: ut ff. si cer. pe. l. ij. in prin. Accursus.

f. Qualitatis. §. id est, bonitatis: quod tacitē semper præsumit agi: vt si cer. pe. l. cum quid. §. ij.

g. Vnde §. quia fit accipientis. Accur. h. Tuum fiat. §. componitur enim ex integro & corrupto: ut hic, & ff. si cer. pe. l. ij. §. appellata. Et nota, q. licet deferuire nomini: q. a nomi-na debent esse consonantia rebus: ut s. de do. §. est & aliud. Et no. recō-ciliari mutuū tribus modis: vt no. ff. si cer. pe. l. ij. §. appellata. in gl. ij. & inf. eo. §. item is. in gl. mutuum.

ADDITIONE. Quibus adde duos alios modos, s. propter superuenien-tiam dominij in mutuantem ex cā de præterito: ut l. proinde. ff. si cer. pe. l. i. Itē ratihabitione secuta: ut l. si procurator. ff. de condic. indebi. & hæc vera in mutuo merē naturalis: aliās merē ciuili cursu biēnij. Itē ciuile qui natura cooperatur, recōciliatur stipulatione, siue præcedat, siue sequatur, ut per Ang. hic.

i. Certe conditio. §. scilicet specialis, quæ de mutuo datur: quæ hic appellatur à quibusdā, si cer. pe. ut ff. de critica. l. j. Sed dic q. cōdictio certi ex mutuo specialis dicatur. Est & alia generalis, quæ dat ex omni causa, & ex omni pōtū ex quo certum petitur: ut ff. de rebus credi. l. certi conditio. in prin. Sed nunquid ad interesse datur certi conditio? Quidam dicunt q. non: vt ff. si quis in ius vo. non i. l. ff. Nos dicimus q. sic, & q. d. l. d. incerti pōtū: dic, id est, certi pōtū quæ datur ad interesse quod est incertum. & est ratio: quia licet prima facie sit in certum, certificatur tñ per iudicem: ut j. de acti. §. curare. a. secus si ad factum: quia est in sententia non certificatur quantitas: vt ff. de verbo. obli. l. ubi autem. §. qui id quod, & ff. de reiudi. l. si quis ab alio. §. ff.

IS QUOQUE CASVS. Dixi Imperatori, Domine, iam be-ne uidi qualiter in mutuo re contrahitur obligatio. cōtrahitur ne alio modo: Ad hoc resp. dominus Impera. q. si quia nō solum qui mutuū accepit, re obligatur: sed etiam ille qui indebitum sibi per errorē solu-tum recepit, re obligatur. vnde si aliquis putat se tibi teneri in c. cū in veritate non teneatur, & illa tibi soluerit: re obligatus es ei, & cōpetit sibi contra te conditio indebiti, quæ dat propter indebita soluta. Nā ab eo, qui indebita recepit à sibi soluente per errorē, poterit condici per cōditionem indebiti: sicut ab eo qui accepit mutuum pecuniā, po-terit illa pecunia cōdici per cōditionē certi specialis de mutuo, & ita nūc ista duo paria sunt in effectu, & in modo obligationis. Sicut enim qui mutuam pecuniam recipit, tibi re obligatur, & pōt ab eo pecunia recepta condici per cōditionē certi specialis de mutuo, sic & iste q. indebitum recipit ab eo qui indebitū soluit per errorē, re obligatur, & ab eo potest pecunia illa condici. Sicut ergo paria sunt in ponendo siue in afirmando, sic & paria debent esse in negādo. vñ sicut pupillus si sibi mutuū reuret pecunia non tenebitur, sic nec tenebitur si indebitū sibi fuerit solutū. In fine dicit, q. quzdam iniuria vñ fieri huic speciei, eo q. ponitur inter species, quæ ex pōtū oriūtur: eo q. ille qui indebitū soluit, credens se teneri, cum tamen non teneatur, magis intendat di-strahere negotium quā contrahere, eo q. solutum intendit delibera-re. Franciscus.

k. Per errorē. §. aliud si ex certa scientia: ut ff. de cōdi. inde. l. j. & ff. de reg. iur. l. cuius per errorē. & C. de iur. & fac.igno. l. cum quis. Ac. ADDITIONE Ex quo nota modum concludendi esse q. indebitum sol-uit per errorē iuris vel facti, prout fuerit, & est necesse hoc exprime-re, nisi qualitas personæ agentis esset causa dandæ pōditionis, ut in pu-pillo, in demente uel furioso. Ang.

l. Condictitia actio. §. id est, conditio indebiti quæ datur propter indebita soluta si facta sint accipientis: vt ff. eo. de pōdi. inde. l. indebiti. §. j. aliās nulla conditio datur nisi dominij sit translatum: vt ff. vfu fru. quemad. ca. l. si. & j. de act. §. si itaque. & §. appellamus. Itē ad aug-menta naturalia: ut ff. e. de pōdi. inde. l. indebiti. nō ad ciuilia: ut C. e. l. j.

& inquantū locupletior est accipiens. si bona fide percepit: vt ff. eo. l. si non fortem. §. libertus. aliās si sciens accepit, in totū t ei vt ff. e. l. in suo. §. si seruū. & quæ iocque furti: ut ut de condi. fur. l. quoniam. uel dicat ibi. m. Ab eo. §. scilicet q. soluit. n. Condici. §. i. cui solu-tum est. o. Si apparet. §. si. q. a. Sed videtur hic dici, & primò apparet indebitum, & sic probetur ante quā actio proponatur, & ita ante lit. conte. qd est falsum, nisi in casibus rit. C. de testi. in aut. sed & si quis. Sed respō. hoc ver-bū potest, quod hic est, intelligitur cum effectu scilicet ut condemnetur reus. p. Accipisset. §. vnde teneatur, nisi in casibus, vt si soluitur ex causa teneatur.

Qui recipit comodatum, obligare re: & differt a mutuo: quia i comodum nō trāsfert dominū, nec tenetur de casu fortui-to, nisi culpa eius præcedat casu: & hoc si gratis concedit, alias si cū mercede, & est locatio vsus. Aret.

quæ inficiatione crescit: vt C. e. de condi. inde. l. ea quæ. Item ex cā pie-tatis: vt ff. e. l. cū is. §. si mulier. Item transactio: vt ff. e. in sum. Itē rei iudicatæ: vt C. e. l. j. Item scientiæ: vt ff. e. l. j. & hic dñ. Item iuramenti: vt j. de actio. §. item si quis postulat. Et aliās vt no. j. de ob. q. ex quasi contra. §. si. & etiam in l. eleganter. §. si. in gl. ff. de condi. indebi. q. Vnde pupillus. §. sed si pupillo solueris indebitum per errorē, credens teneri: non poteris p. pupillum agere pōditione indebiti, nec certi condicione ex mutuo. sed ista obligatio non videtur ex condi-tione descendere: quia soluit pupillo per errorē.

r. Mutui. §. quia neutra, nisi sit factus locupletior. s. Datione. §. sed qualiter tenet ex mutuo? Distingue, aut est infaus, & tunc nullo modo tenet. b. ut ff. de condi. inde. l. qd pupillus. & ff. de act. & obli. pupillus. aut maior infante, & tñ si tutori p. mittat, nullo iure debet: vt ff. de auth. tut. l. pupillus. si alij p. mittat, si sine tutore, na-turaliter tñ tenet: ut ff. de noua. l. j. si cū tutore, & ciuilitate & natura-liter obligat, sed restituit ff. de auth. tu. l. impuberes. & C. si tu. uel cur. inter. per totū. Et in adulto habente curatōrē idem qd in pupillo: vt C. de in integ. resti. m. l. si curatōrē. aliter. n. i. si curatōrē nō habet, ciuilitate & naturaliter tenet, & sed restituit. Et hæc omnia sunt uera, nisi factus sit locupletior, uel quia sit salua pecunia, uel in aliā rē ver-sa: vt ff. de sol. l. in pupillo. tunc enim tenet & ciuilitate & naturaliter, & cum effectu: vt ff. e. l. naturaliter. §. si. & l. eq. & ff. cōmo. l. iij. His ergo eisdem modis & de indebito tenetur, ut hic dñ. Et nota similitudinem inter mutuum & indebitū, quod ualeat ad multa: vt ff. eo. l. indebiti. §. j. & ij. vbi reconciliatur indebitum eisdem modis quibus mutuum.

t. Ex contractu. & nec est, imò ex quasi pōtū: ut j. de obliga. ex quasi pōtū. §. item is. Aliquid tñ tacitē geritur propter quod est positus hic casus inter obligationes ex contractu: ut ff. e. l. si in area. j. respon. & ff. commo. l. si is qui. §. ult.

ITEM IS QUI. & CASVS Expeditis duobus modis quibus re cōtrahitur obligatio, scilicet mutui datione, & indebiti solutio-ne, superest aliud genus, per quod re pñitur obligatio s. per comoda-tum. Si enim res alicui viendi gratia detur. i. commodetur, & obligat, & tenetur actione comodati. Sed diceret aliquis: Domine, satis patet similitudo inter illum qui recipit mutuum, & illum qui recipit cōmo-datum: quia uterque re obligatur. sed si placet, dicatis mihi, quæ est dif-ferentia inter eos? Frater, dicit ipse, differentia est: quia qui mutuum re-cipit, sit dominus rei mutuatæ, si dominus fuerit ille qui rem sibi mu-tuauerit, qui autem commodatum accipit, non sit dominus rei cōmo-datæ, vnde tenetur restituere idem corpus qd accepit. Domine Iustin. dixi ego, nunquid alia differentia inter eos reperitur? Vtiq. dicit ipse. Ille enim qui recipit mutuū, re obligat, & ab illa obligatione p. casum fortuitum nequaquā liberatur. secus in illo qui recipit cōmodatū: quo-niam is exactam custodiā tenet prestare circa rē sibi commodatam, si tñ cā per casum fortuitū amiserit, nō tenet. & hoc uerū est, nisi culpa sua præcessit casum illū. Sed dñe, pro deo ponatis mihi exemplum de culpa fortuitū casum pcedente. Libeter dicit ipse. Si ego tibi scyphos meos argenteos commodauerim, ut eis domi inter vicinas tuos quos ad puuium iuitaueras, vtereris, & tu eos tecum peregris portasti. si po-stera aliquo casu fortuito amiseris, teneberis, eo q. tua culpa pcellerit casum illum. Sed domine, pro deo dicatis mihi, qñ dicitur res proprie commodata? Frater, dicit ipse, Res tunc dicitur commodata: proprie esse, quādo nulla merces interuenit: quia si merces interueniret, dice-retur

Apud D.

tenebitur.

tum est.

o. Si apparet. §. si. q. a.

Sed videtur hic dici, &

primò apparet indebi-

tum, & sic probetur ante

quā actio proponatur,

& ita ante lit. conte. qd

est falsum, nisi in casibus

rit. C. de testi. in aut. sed & si

quis. Sed respō. hoc ver-

bū potest, quod hic est,

intelligitur cum effectu

scilicet ut condemnetur

reus.

p. Accipisset. §. vnde

teneatur, nisi in casibus,

vt si soluitur ex causa

teneatur.

Pupillus

qualiter ex

mutuo te-

netur.

b. Scilicet

actione ex

eo pōtū, &

si ad eū ali-

quid perue-

nit, tenebitur

tunc condi-

cione sine

cā, vel ad

exhibendū:

ut l. iij. in

prin. ff. cō-

mo. Et idē

dicat de p-

xinio infan-

tia, fm Au-

gel.

c. Nisi pñat

super re cu-

ius aliena-

tio est inter-

dicta: quia

nō obligat

rei sine de-

creto. l. ad

resolueudā

C. de præ-

min. Ang.

retur potius locata uel conducta: quod non est in commodato: quia commodatum debet esse gratuitum. Fran.

a Item is cui. q. d. nō solum in duobus superioribus casibus, si qñ aliq. accipit mutuū, uel qñ accipit indebitū obligat re, sed et in hoc casu. Accur. ADDITIO. No. qñ si comodauero tibi rem aliquam, re obligaris, ut possim cō-

Item, est dictio repetitiva. l. in repetendis. ff. de leg. 3. Aeg. Perr.

Commodatum & mutuū differit dupliciter. Casus fortuiti. Perma. nec. exactissimi. mam. D.

Poterit.

Vis maior q. dicitur pulchre. Buz. in ad. not. ad. P. de. lo. & cōduct. ad. l. i. merces. s. vis. maior.

Ista glo. non est Accur. s.

Mutuū est triplex.

Mutuū deficit tripliciter. Mutuū recōciliatur plurib. modis.

Sic i scriptis exemplarib. legitur.

Commodatarius de quibus tenet.

Commodatarius declaratio generalis.

Item is, cui res aliqua vtēda datur, id est, commodatur: re obligatur, & tenetur cōmodati actione. Sed is ab eo, qui mutuū accepit, longē distat. Nanque nō ita res datur, ut eius fiat, & ob id de ea ipsa re restituenda tenetur.

Et is, quidem, qui mutuū accepit, si quolibet fortuito casu amiserit, quod accepit, ueluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum, hostiumve incurfu, nihilominus obligatus remanet.

At is, qui vtēdum accepit, sanē quidē exactam & diligentiam custodiendae rei praestare iubetur: nec sufficit ei tantā diligentiam adhibuisse, quātam suis rebus adhibere solitus est, si modō alius diligentior poterat eam rem custodire. sed propter maiorem vim, & maioresve casus non tenetur, si modō non ipsius culpa is casus interuenerit. Alioqui si id, quod tibi commodatum est domi, peregrē tecum ferre malueris, & uel incurfu hostium, praedonumve, uel naufragio amiseris, dubiū non est, quin de restituenda ea re tenearis. Commodata autē res tunc propriē intelligit, si nulla

o Commodatum. & commodatū est, si dedi tibi rem meam, ut uaris, nec inde accipi mercedem. si vero merces interueniat, erit locatio, & conductio. gratuitū enim debet esse commodatū, ideo teneris ad exactissimam diligentiam. sic in loco. s. j. sic inf. man. s. fin.

Præterea. CASUS. Hic prosequitur Iustin. quæritur modum quo contra hitur re obligatio: dicēs quod præter prædictos modos re contrahitur obligatio, scilicet in deposito. vnde si tu rem tuam penes aliquē deposueris, ipse re tibi obligatur, & competit tibi actio depositi: depositarius tamen non tenetur nisi de solo dolo: subaudi & de lata culpa: de alio uero nō. vnde si re depositā per modicā culpam amiserit depositarius, nō tenetur: solo est quod imputetur deponētī. Sux enim facilitat impurare debet, & cōqueri qui rem suam custodiendam amico tradidit negligētī. Item dicit Imperator in s. creditor. quod non solum dictis quatuor modis re contrahitur obligatio, sed etiā creditor qui pignus accepit a debitorē, re obligatur: & tenetur de ea re restituenda quā accepit pignoratitia ac.

Depositaris obligatur re, & tenetur de dolo, b. d. Aret.

Præterea & is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur: teneturq; actione depositi: quia & ipse de ea re quā accepit restituenda tenetur. sed is ex eo solo tenetur, si quid dolo cōmiserit: culpæ autē nomine, id est, desidī ac negligentīæ non tenetur. Itaque securus est, qui parum diligenter custoditā rem furto amiserit: quia qui negligētī amico rem custodiendam tradit, non ei, sed suæ facilitati id imputare debet.

Creditor ex pignore recepto obligatur re, & tenetur solum de leui culpa. Aret.

Creditor quoq; qui pignus accepit, re obligat: quia & ipse de ea re quā accepit restituenda tenetur actione pignoratitia. Sed quā pignus utriusq; gratia dat, & debitoris quo magis pecunia ei credatur, & creditoris, quo magis

quam rebus suis adhibere solet: quam si præterit, quanquam pignus amiserit, non tenetur: & nihilominus creditum petere poterit. d.

Præterea id est, præter prædictos modos accipies depositum, re obligatur. Vnde si depositū penes te rem meā, mihi obligaris: & possum agere te actione depositi ad rem mihi restituendam: & teneris ex solo dolo, si dolum commiseris: sed si negligenter custodieris, uon teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiam suā amiserit furto: debet sibi imputare, qui custodiendam rem suam amico suo tradidit negligenti: uir dicitur in fine huius. s.

Deponitur id est, custodienda datur: ut ff. de pos. l. j. Dolo. Nota in deposito solum dolum venire: ut hic, & ff. de pos. l. j. s. illud. Item uenit lata culpa, quæ pro dolo accipit: ut ff. eo. l. quod Nerua. Quandoque leuissima: ut si hoc fuerit pactum: ut ff. eo. l. j. s. sepe. Item si fuit in culpa: quia portauit rem depositam per locum periculum: ut ff. de com. l. in rebus. s. j. & l. si ut certo. s. interdum. Item mora facta in restitutione: ut ff. de pos. l. si in Asia. s. si. & hic & superior similiter tenetur de casu.

Culpæ. scilicet leuis. Imputare. sic pro soc. s. si. & ff. de minor. l. cū mandato. s. si. v. ff. de dolo. l. j. s. j. Aliud latam culpam: ut non intelligere quod oēs intelligit: ut ff. de iur. & facti ignor. l. regula. s. si filius. & de uerb. signi. l. latz. Aliud leuem: ut desidī & negligentīæ: ut hic. Aliud leuissimā: ut si quocunque modo potuit prauiderē, & non piguidit. vnde futurum fieri nō pōt sine leuissima culpa: ut ff. pro socio. l. cum in duobus. c. uel incendium nasci: licet non noceat inculpabilibus: ut ff. de officio pref. vigili. l. iij. s. j. & ff. de pericu. & com. rei uendit. l. si uendita. & s. proximi. s. Aliud casum fortuitum, qui scilicet prauideri non potest: ut sup. proximi. s. & C. de pigno. actio. l. quæ fortuitis.

Creditor. & creditorem accipe ex omni causa: ut in auth. de fideiuf. s. si. & ff. de verb. sig. l. si cui.

Accipit. Nota cautē ponit accipit: aliter non dicitur re obligari, sed pignus creditori etiā nuda conuentione tenetur: ut ff. de pig. act. l. j. & hypothecaria sibi nascitur ad pignus illud persequendum: ut ut inf. de actio. s. item Seruiana.

ADDITIO. Pro hac gl. uide tex. in l. grege. s. & in superficialiis. ff. de pign.

Actio pignoratitia. quæ nascitur demum soluta pecunia: uel aliā satisfactio: ut ff. de pig. o. actio. l. si rem. s. omnis. Sic in actione Instituit.

Pro hac gl. uide tex. in l. grege. s. & in superficialiis. ff. de pign.

Actio pignoratitia. quæ nascitur demum soluta pecunia: uel aliā satisfactio: ut ff. de pig. o. actio. l. si rem. s. omnis. Sic in actione Instituit.

qui. D.

Al. deest id. de se quæ. ri. D.

Hic s. rā det. ti. ff. de pig. actio.

Depositū declaratiō.

Et sic cū text. dicat solo dolo, nota q. licet lex taxatiue loquat, tñ extendit ad casum simili, ut hic p. Ang.

Dolus. Culpa lata. Culpa leuis.

Culpa leuissima.

Cū leuissima tñ ad huc est casus fortuitus, secus si sit leuis, & sic intelligitur qd notat in l. nau.

ta. ff. nau. caup. abablar.

Actio hypothecaria & actio tutelæ qñ nascuntur.

pulator, promittis mihi in primis Kal. Iunij x? & promissor respondeat, promitto, ista est stipulatio in die, & statim stipulatione facta debetur quod promissum est: sed non potest peti antequam dies venerit, & die adueniente, vel stante adhuc non potest peti promissum, nisi tota dies sit præterita siue elapsa: quia incommutabiliter non possumus dicere, quod non soluerit sua die, id est, apposta vel præfixa, antequam totus dies fuerit elapsus.

a ¶ Confestim, i. statim, ut ff. eo. l. eum qui Kalendis. §. si. & hoc nisi ratioe loci sit in diem: ut ff. eo. §. loca. vel ratione rei quod adhuc non est in rerum natura: ut ff. de exce. §. anteq. & ff. eo. l. interdictum in principi. 2. & ff. de cond. & demon. l. j. §. si. Sed ad quid sit promissio cum non incontinenter soluitur? Rñ. non est sic prauè intelligendum verbum confestim, ut veniat statim cum facio paratus: ut ff. de sol. l. qd diximus. sed aliqd spatium puta x. dierum datum est: ut ff. de iur. l. si pu. §. si. & i. gl. si. & ff. de const. pe. l. promissor. sic et ferè ubiq; consuetudo interpretatur, ut intra x. dies fiat præcepta à prætoribus, quæ est bona legi interpretatio: ut ff. de leg. & senatusconsult. l. si de interpretatio ne. & capi. cum dilectus. extra de consue.

b ¶ In diem, §. sit stipulatio. sed nunquid stipulatio est actus civilis? Rñ. sic, ut ff. de constituta. ergo non debet recipere diem nec et conditionem, ut ff. de reg. iur. l. actus. Sed dic qd hic actus ibi non computatur. Sic in nouatione, ut ff. de noua. l. nouatio. Et illa regula, actus habet locum in suis numeratis casibus.

c ¶ Primis. §. superflue hoc dicitur, ff. eo. l. eum qui Kalendis in principi. d ¶ In diem, §. alius si ad diem. nam tunc usq; ad diem tenetur, & non potest, ut ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. i. & dic quod id est dicere, ex die, quod in diem, ut d. in principi. et hic.

e ¶ Priusquam, §. nam cessit, sed non venit dies, ut ff. de verb. signific. l. cedere.

f ¶ Non potest, §. si. si cer. pet. l. certi conditio in principi. & si petar, repellitur per exceptionem, ut ff. de exce. §. præterea.

g ¶ Ne eo quidem ipso, §. nisi ab initio sic dicat: hodie dare spondes? quo casu pura est, ut ff. eo. l. liber homo. §. dec. Sed si est pura, ergo peti non potest ante decem dies. ita enim determinatur verbum, confestim. §. c. s. omnis. & in d. l. ff. eo. l. liber homo. dicitur quod eadē die, ergo male. Sed ibi expressa est dies.

h ¶ Facta est, §. si. vel soluitur.

i ¶ Tribui debet, §. hic not. quæstionem de facto. Iudex statuit terminū peremptoriū paritib. ad audiendam finiam, puta diem iouis. vna partu non veniente eadē die: quæro quid debeat ea finia ferri. an die statuta, vel sequenti? Et vñ quod nō die statuta, quia ut in pñtib. tota illa dies vñ sua, ut hic, & pro hoc ff. de fer. l. more Romano. per quæ legē et si media nocte uenisset, satis fuisset. unde patet, qd ea die ferri nō debuit. Item alia ratione: quia post peremptorium debet eam partem absente citare iudex: ut ff. de iud. l. & post edictum. & inter unā citationē, & aliā debet esse spatium x. dierum olim: ut ff. de iud. l. per interuallū. hodie 30. dierum. ut in auth. de liti. §. omnem. col. 8. & fm cōsuetudinē Bon. vnus diei. Vnde patet, qd in die peremptoriū nō dēt ferri. Sed in illa l. & post edictū exponit dēt. i. pōt. Itē vñ ep̄ qd in die peremptoriū debeat iudicari: ut C. qn̄ prouo. non est neces. l. cū non eo die. Itē si sit ita ppe se ro, ut certū sit eā partē amplius nō posse venire, debet iudicare in die peremptoriū, ut ff. de ver. obl. l. cū stipulatus, §. si mihi dō Proculē. & l. liber homo. i. si. Et hzc est verior opi. Sed tñ post vesp̄as statim, uel i ipsīs vesp̄is debet ferri: ut in auth. de iud. §. sederunt. col. 6. sed nec in nocte debet ferri snia: & ita paulo post excessum vesp̄arū dēt iudicari. Et ita quidam electi ad quoddā consiliū de facto iudicauerunt.

ADDITIONE Nisi iurisdicatio iudicis sit peritura, Et hzc procedant in definitiua, non in interlocutoriā, quæ et de nocte ferri pōt. & ab opin. istius gl. quā et tenuit Bar. & Bald. dicit Ang. nō esse recedendum. & an die sequenti peremptorium possit ferri snia, uide pulchrè per eum hic.

k ¶ Datum non esse, §. i. non est hoc verum incommutabiliter.

l ¶ Priusquam, §. ut ff. eo. l. quicquid. §. si. & de pign. actio. l. si necessarias. §. si annua.

¶ AT SI ITA STIPULERIS. ¶ CASVS. Suprà vidimus, qd ille qui promittit non pōt contineri cum effectu quousque dies venerit. sed dñe, quid diceretis de illa stipulatione, qua quis mihi promittit x. quoad viuā: frater dicit ipse, ista stipulatio pura est, & perpetuū obligatus est promissor: vnde si pura est, possum singulis annis quādiu vi-

uam agere de x. in principio cuiuslibet anni, & hæres etiā meus de rigore iuris potest agere: sed summoueabitur per exceptionem pacti facti de non petendo, quasi videar tacite pactū fecisse qd ego possum petere dū viuō, hæres autem meus non possit. Istud autē (vñ dicunt) pactū tacitum est inductum à potestate iuris ab isto verbo in stipulatione in-

¶ At si ita stipuleris, Decem annuos, quoad viuam, dare spondes? & purè facta obligatio intelligitur & perpetuatur: quia ad tempus non potest deberi, sed hæres petendo pacti exceptione summoueabitur.

¶ Stipulatio collata in aliquem futurum euentum incertum, est conditionalis. Aretinus.

¶ Sub conditione stipulatio fit, cum in aliquem casum differtur obligatio: ut si aliquid factum fuerit, vel non fuerit, committatur stipulatio: veluti, si Titius consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes?

¶ Condicio negatiua eius quod quotidie potest impleri, et esse in fieri, impletur per mortem. Aret.

¶ Si quis ita stipuletur, Si in Ca-

vel plures? Rñ. vna est, ut ff. e. l. si Stichum. §. j. licet legata sic relicta sint plura: ut ff. de do. cau. mor. l. senatus. §. si. Sed qd est rō? Rñ. quia semel in stipulatione inspicitur condō stipulantis: ut si sit filius, acquirat patri, & ea est actio, ut ff. e. l. si filius. sed in legatis pluries considerat, l. singulis annis, cū singulis annis cedat dies legati, & plures sint actio nes ut ff. de anleg. l. cum in annos. & qd dies leg. e. l. cū in annos. Sed M. dicebat hanc esse differentiam, quia in stipulatione est vna verborū conceptio: sed quantum ad rei ueritatem plures sunt, sicut legata. & facit pro eo. ff. eo. l. plurib. §. j. sed ibi certè per alia verba facta, s. per hæc, annua, bima, trima die. vel dic quod ibi quorundam sententia recitat. Nec obstat quia est conceptio, nā & in legato una est conceptio. ¶ Quoad viuam, §. i. donec viuam.

¶ Purè facta, §. rōne primi anni: sed rōne sequentium est in diem, quod ad quid: quia ante annum non debetur, & conditionalis quo ad aliquid, nam ante non debetur, nisi viuam, arg. ff. eo. l. hoc iure. & l. in illa.

¶ Vel dic, qd est pura abnegatiuè, i. non conditionalis. ¶ Perpetuatur, §. i. donec viuam. sic ff. pro socio. l. j. fm quosdam. imò dic, per omnia secula, et post mortem. nam tempore non tollitur obligatio, ipso, §. iure, & ut sequitur, ut ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet. & ff. de ferui. l. feruitures, sed per exceptionem ut sequitur, sed hæres petendo, & c. ut ff. de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. placet. & ff. de fer. l. feruitures.

¶ SVB CONDITIONE. ¶ CASVS Dixi Iulii. Domine, iā vidi exemplum de primo membro diuisionis nostræ, scilicet stipulatio purè: & et de secundo membro, scilicet qualiter sit stipulatio in diē: ponatis modo, si placet, exemplū de tertio membro, scilicet qualiter sit stipulatio sub conditione. Et ad hoc rñdet dñs Iulij, qd sub conditione sit stipulatio, cū in aliquem casum promissio differat: hoc est, ad aliquid qd indifferenter se habet ad eē, & ad nō eē veluti si aliquid factū fuerit, promittis mihi x. vel, si aliquid factū non fuerit, promittis mihi decem: Et primo ponit exemplum conditionis, quæ fit per verba affirmatiua, ut putā si Titius factus fuerit consul, quinque aureos dare spondes? Item.

¶ In aliquem casum, §. i. in aliquā fortunā inopinatā: ut possit se habere ad esse, & nō eē quod in futuris tantum est: ut ff. de condi. l. si Titius factus fuerit consul. quinque aureos dare spondes? Item. ¶ Differtur obligatio, §. nam ante euentum conditionis obligatio cessat, ut ff. si certum petatur. l. non omnis. & sic ea pendente non est debitor: sicut nec hīs sub conditione institutus interim est hæres, ut ff. fam. l. i. si maritus. Arg. ff. de consti. pe. l. i. in eo qd dicit conditio nāle debitum posse constitui. quod non possit, nisi esset debitum, ut ff. de consti. pe. l. j. Sed dic qd sufficit debitum spe. Item nec illud interita debetur, ut ff. de consti. pe. l. id quod. Item arg. contra. ff. ex quib. cau. in pos. ea. l. in possessione. & ff. de verb. sig. l. creditores. Sed ratione spei creditores dicuntur, ut ff. eo. §. ex conditio.

ADDITIONE Impropiè tñ: propriè autē creditor est qui fidem alterius credendo secutus est. Et ita intelligit statutu de eo qui creditit faciēs mentionē secus si de creditore simpliciter: quia intelligit quousq; mō alium habeat obligatum, dum nō in diē, vel sub conditione. Arge.

¶ SI QVIS ITA STIPULATUR. ¶ CASVS. Ponit exemplū conditionis prolatę per verba negatiua: dicens qd si aliquis ita stipuletur, promittis mihi decem si Capitolium non ascendero. bene valet talis stipulatio: sed perinde est ac si stipulator stipulatus esset cū moreretur, decem sibi dari nam in utroque casu demum post mortem stipulatoris.

Promittit x. aureos annuos, & singulis annis differit

Hoc verū ubi non enumeratur anni, siue aliqd non ponatur non coheret si sit ex parte stipulantis implendi, siue nihil dummo ex cursu tēporis deat stipulatio mitti: at, si in euentū alicui con dōnis, vel exp̄se fuerit anni di numerati cū fecus: ut p Ang. hic. Nisi exp̄ seu el taci tē ex stipa latis pau tate p ali mēis dū dā cēserē tur, & ita fm Bar. po test saluari glo. i. l. Stichū. §. huiusmodi. ff. e. l. 3 sit magna dimi nutio. Vel dic qd qu nties agit d multiplicā dā oblonē infinitas ē euitada, ut l. fideicom missa. §. si decē. ff. de leg. 3. Ang.

† al. Martij a Nō est tñ ibi nata actio, ut obligatio: quia cū sit incertū ā fructū nascant, vñ nō, dies q tacitè inē, habet p p dōne, ut l. j. ff. de pñ. & demon. Ang. 7 ptereat.

Scipulō an possit fieri sub conditione.

In diē, & ad diē differunt.

Confestim de terminat p decē dies.

Snia die pñxa dēt ferri et absente altera partium.

continente plura capitula, si rōne interesse petatur: fm Ioa. Fab. hic. Et not. q iuramentum de non contrahendo habet vim istius clausulæ: item facit ut actus valeat eo meliori modo quo potest. Ang.

¶ DE DVOBVS REIS STIPVLANDI ET, &c.

¶ Quia in stipulatiōe de qua dictū est s. i. j. plures psonæ interueniūt

De duobus reis stipulandi & promittendi. †

TITVLVS XVII.

¶ Duo rei stipulandi sunt, qñ separatim interrogant debitorem, & ipse simul vtrique respondeat. Aret.

¶ Stipulandi, & promittendi duo plures rei fieri possunt. Stipulandi ita, si post om

nium interrogationem promissor respondeat, spondeo, vt puta cum duobus separatim stipulandis ita promissor respondeat. Vtrique vestrum dare spondeo. Nam si prius Titio sponderit, deinde alio interrogati spondeat: alia atque alia erit obligatio, nec creduntur duo rei stipulandi esse.

¶ Si duo promittāt eidē eandē pecuniam, efficiuntur duo rei promittendi. Aret.

¶ Duo plures rei promittendi ita sunt: Mæui, decem aureos dare spondes? & Sei, eisdem decem aureos dare spondes? si respondeat singuli separatim, spondeo. ¶ Natura duorum eorū est vt quilibet

rei promittendi, quia vterque eorum in solidum obligatur: sicut singulis eorū stip. solidum debetur. sed licet in solidum teneant, vel solidum singulis debeatur: tñ una res sola in obligatione vertitur. unde si fuerint duo rei stip. & ita duo creditores, si tñ unus eorum recipiat illud quod deductum erat in stipulationibus: ille qui recipit, perimit obligationē

neatur in solidū, sed vnius solutione, vel receptione tollitur obligatio vtriusque. Aret.

¶ Ex huiusmodi obligationibus, & stipulationibus solidum singulis debetur, & promittentes singuli in solidum tenentur. In vtraque tamen obligatiōe, una res vertitur, & vel alter debitum accipiendo, vel alter soluendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat.

¶ Etiam diuersitas tps adiectionis solutioni, non facit cessare constitutionem duorum reorum. Aret.

¶ Ex duobus reis promittendi, alius purē, alius in diem, vel sub conditione obligari potest: nec impedimento erit dies, aut conditio, quō min⁹ ab eo, qui purē obligatus est, petatur.

De stipulatione seruorum.

TITVLVS XVIII.

¶ Etiam seruus hereditarius potest stipulari, & acquirere heredi futuro. h. d. Aret.

¶ Eruus ex persona domini ius stipulandi habet. ¶ Sed & hereditas in ple-

de duobus reis promittendi aliter possit obligari q alius? Et ut q nō: quia vt q æquitas omnimodo siue paritas debeat esse inter duos reos debendi. dicit tamen quod ex duobus reis promittendi alter purē, & alter sub conditione obligari potest, puta x. sui stipulatus a Titio purē, & eadem x. sui stipulatus a Martino sub conditione. Ili duo intelliguntur esse duo rei debendi, & licet M. sub conditione obliget, non iō minus petere poterō illa x a Titio qui mihi purē est obligatus quāquam adhuc pendeat conditio. & h. d. Fran.

¶ Potest, sed nonne est hic imparitas? qd esse non debet, ut ff. eod. l. eandē s. sed si quis. Rñ fm M. quod ibi regulariter dicitur, salū hic, vt ff. e. l. i. ex duob. s. si alij, ut P. dicit q hic non est imparitas, cū adueniente conditione, uel dic ambo æqualiter teneantur, sed adhuc meo tempore remanet imparitas: quare dic, q in quantitate debita, vt re quæ debetur, non potest esse imparitas, ut ibi, sed in aliis potest, ut hic, & ff. eod. l. i. ex duobus. s. si.

¶ Quo minus. sed adueniente conditione socium poterit conuenire mandati quoddam, vel uerius nego. gest. ut C. eod. l. j. Pater ergo constitui posse purē duos reos debendi, & quilibet in solidum conueniri, ut C. eod. l. j. Hodie contra, etiam si hoc actum est expressim: nisi alio ro absente, uel inope existente, ut in auth. de duob. reis. s. j. col. 2. & auth. hoc ita. eo. tit. C. nisi renuntiatum fuerit illi constitutioni, ut C. de pact. l. pe. ff. de mil. l. i. iudex.

DE STIPVLATIONE SERVORVM.

¶ Supra tit. j. & ti. præce. dictum est de stipulatione liberarum personarum. Verum quia interdum serui stipulantur: ideo de his tractaturus intitulo de stipulatione seruorum.

¶ Eruus. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primò, q seruus stipulatio acquiri dñō in cuiuscunq; persona stipulatio cōcipiatur. Secundo excipit à regula, q factū nō acquiritur. Tertiò, si sint plures dñi, pro diuicis portionibus acquirat. Secunda ibi, Sed cum factum. Tertia ibi, Seruus communis.

¶ CASVS Quæsiui à Iustina, utrū serui haberent ius stipulandi? & videbatur q non, cum stipulatio sit actus ciuilis, & quantum ad ius ciuile atinet, seruus p mortuo habetur. & tñ dñs Iust. quod qd seruus quantum ad personā suā propriam pro mortuo habeatur, ex persona tñ dñi sui potest habere ius stipulationis. Sed dicit aliquis: Dñs, hoc verum est, si seruus habet dominum, sed quando nō habet dominum, puta dum hereditas iacet, nunquid valet stipulatio? Et resp. Iust. q sic: quia hereditas in casu isto vicem domini sustinet, unde si seruus hereditarius ante aditam hereditatem stipuletur, acquirit hereditati, & sic heredi futuro. Franc.

¶ Domini. ¶ Qui dominus caput est seruici infra, de noxa. s. omni ex

Continuatio.

Diuisio.

¶ Reus stipulandi est reus credendi, cui debet res, nō qd ei res credat, sed q res credat, uel pin de sit ac si crederet. Aeg. Perr. ¶ Reus promittendi, est reus debendi, i. reus sibi credita det. & ea promittit soluere, & nō q reus actiue est reus stipulandi, sed passiue est reus debendi, si seu promittendi. Aeg. Perr.

Reus stipulandi. Reus promittendi.

Reorū debendi, ut credendi constitutio, an p interuallū impediatur.

stipulantibus.

em Th.

Obligatio eadē potest esse vna & plures.

Obligatio, an possit imparitate continere.

Rei debendi in solidū nō pnt conueniri.

Continuatio.

Diuisio.

Dñs est caput seruici.

Hiditaci
furtu fieri
potest.

Ergo pot
stipulari ia
cete hrida
te, ga pfo
na defun
ctu tepfen
tat. Ac. Pe.

ex sua enim persona nihil potest, ut ff. de regul. iur. l. seruitutem. & l. qd attinet. nisi ex quo manumittitur. tunc enim incipit habere caput: ut ff. de capi. dimi. l. hodie.

¶ In plerisque hoc propterea dicitur, quia hereditati furtum fieri non potest, nisi in tribus casibus: ut ff. de hereditat. l. & l. sequen. Item propter vsum fructus, qui seruo hereditario promitti non potest, ut hereditati quæratur, ut ff. eo. l. vsum fructus.

ADDITIO. Et est rō fm docto, quia sine persona cui accedit deberi non potest.

¶ Defuncti non hz redit. ut hic, & s. de hz redit. insti. §. seruus. & ff. de acq. re. do. l. hz redit. Et quæ sit rō quare personam defuncti, & non hz redit. sustinet, dic ut d. §. seruus.

¶ Hæreditati. §. sic ff. de iur. l. j. §. quoties autem.

¶ SIVE AUTEM

¶ CASVS Dixi Iusti.

Dñe, vidi q si seruus

stipuletur aliquid dari

domino suo, quod illud

dño suo acquireretur, sed

ponamus quod nō dño

suo, sed sibi stipuletur

aliquid dari, acquirat ne

domino suo? Et resp. Iu

sti. dices quod si seruus

stipuletur domino suo,

sive sibi, sive conferuo

suo, sive impersonaliter,

i. persona non adie-

cta: omnib. istis modis

quatuor dño acquirat.

Idem iuris est & in filio: qui qualitercunque stipuletur, patri suo ac-

quiritur his causis, per quas pater per filium acquirere potest. Fran.

d. ¶ Siue sibi, nisi in casibus: vt cum factum est in stipulatione, quo casu

domino non acquiratur: ut j. prox. §. & cum operas à liberto stipu-

latur, ut ff. eo. l. antep. & in aliis casibus quos no. ff. eo. l. j. & l. seq. sed nū

quid frater pot stipulari fratri suo in eadem pte existit? Dic q sic:

quia seruus conferuo suo stipulari potest, vt hic, igitur frater fratri: ar

gu. C. de diuer. rescrip. l. j. Item quia vox filij vox patris intelligitur: &

vox serui, vox domini intelligitur: ut j. de iur. stipu. §. ei uerò qui. & §.

post mortem.

¶ Impersonaliter. nullius facta mētiōe, i. vel proprio nomine, vel

appellatio, vel facta mētiōe de nomine appellatio, sed non pro-

prio: vt s. de ex hz. lib. §. j. Accur.

ADDITIO. Idem per omnia dici potest in monacho stipulāte. Ang.

f. ¶ Acquirere. §. vt ex causa profectitia & aduentitia isto iure, quod

di. vt s. per quas perso. nob. acqui. §. j.

¶ SED CVM FACTVM, &c. ¶ CASVS. Supra dictum est, q

quotenque modo seruus stipuletur, q domino acquirat, sed hoc est ve-

rum, si ipse stipuletur aliquid quod consistat in dando. Sed pone, q

seruus aliquid factum stipuletur, puta vt liceat ei ire agere, tunc ser-

uus per hanc stipulationem domino nihil acquirat, sed sibi soli. vnde

si dominus uellet ire agere, bene posset prohiberi ne iret vel ageret.

France. de Aret.

g. ¶ Cum factum. j. sed si stipulatur seruus sibi scribi librum, & sic fa-

ctum, tunc a quo domino? Resp. sic. & qd hic dñ, sed cum factum,

& c. ad est, a seruo facendum, & non ab alio, vel etiam a domino.

ADDITIO. Tu dic secundum Ang q factum si personæ serui inhæ-

reat à quocunque, siue ipsi seruo, siue sibi ab alio sit præstandum, non

acquirat domino, alias secus. Io. Fab.

h. ¶ Omnimodo. §. sic ff. de vfu & ha. l. plenum. §. si vfu.

i. ¶ Continetur. §. sic ff. de conditio. & demonstratio. l. qui hæredi.

Accuratus.

k. ¶ Ire agere. hæc uerba exponit: ut sup. a. de seru. in princip. & ff. de

serui. insti. prædior. l. j. Et not. quia hic per uerba loquitur: aliud si

per nomen, puta iter. tunc enim domino acquiratur, ut ff. eo. l. si com-

munis.

l. ¶ Non etiam dominus. §. subaudi, prohiberi nō debet, quasi diceret,

debet prohiberi. Sed contra suprà, per quas personas nobis acqui. §.

non solum. & suprà, de his qui sui vel alien. iur. §. j. Sed non est contra,

quia & hic acquiratur domino commodum. nam ad sui domini utilita-

tatem ibi seruus.

¶ SERVVS COMMVNIS, &c. ¶ CASVS. Suprà, dictum est,

quando seruus vnus stipulatur. sed dñe, quid iuris est, si seruus com-

munis stipulatur? Et resp. Iust. q si seruus communis stipuletur aliquid

sibi dari impersonaliter, vel dominus sub nomine appellatio, ac-

quirat vnique domino pro portione domini, & non pro portione virili, nisi vnus ex dominis iusserit eum stipulari. tunc enim iubenti acquiratur. vel si nullus eorū iusserit ei, ipse in alterum nominauerit, puta stipulatus est Petro domino suo, tunc p hanc stipulationē acquirat nominato. Si autem vnus iusserit, & ipse alium nominauerit, quid iur-

is sit habes in gl. Fran.

m. ¶ Seruus commu-

nis stipulando. §. imper-

sonaliter, vel sibi, vel

dominis suis sub nomi-

ne appellatio: aliud si

propria nomina expref-

serit. nam tunc acquirat

pro virili, non pro por-

tiōe domini. Sed quid

si proprium t nomen &

appellatio? Resp. si

præponat propriū, pro

virili: si appellatiū præ-

ponat, pro dominica:

vt ff. de stip. seru. l. si cō-

munis seruus ita stipu-

latur Lucio Titio. & ff.

de statul. l. ita. §. j. Acc.

n. ¶ Nominati. §. i. p-

prio nomine: ut s. de ex

hære. li. §. j. uel appella-

tio. dñmodo intelliga-

tur de quo dñe dicat: vt

C. de lib. præ. l. 2. & 3.

ff. si cer. per. l. certū. Ac.

o. ¶ Stipulatus ē. hoc

distinctionem, i. diuisionem

audi. Sed quid si vnus

iussit seruo, & ipse alte-

ri stipulatus ē nominati-

um? Distingue, ex cui?

re: vt si ex re iubētis, si-

bi qrat, atq nominato

ut C. per quas perso. no

bis acqui. l. si. §. si. & ff. e.

l. proinde. §. si. & l. seq.

licet antiqui aliter distinguebant.

¶ QVOD SERVVS COMMVNIS. ¶ CASVS. Supra dictū

est, quid iuris sit qn seruus communis stipulatur sibi dari aliquid: & di-

ctum est q utrique dominorum potest acquiri, sed domine, quid iuris

est, si seruus communis stipuletur aliquid, quod alteri dominorum

acquiri non pot, veluti si res q seruus stipulatus est, sit alterius domi-

ni, cum res sua sibi acquiri non possit: Et resp. Iust. q tunc necessa-

rium est, q alteri acquiratur. h. d. Franc.

p. ¶ Vnus domini sit. §. nam cum sua sit, amplius ei quæri non potest,

vt s. de leg. §. sed si rem. & j. de actio. §. si itaque. restat ergo ut soli al-

teri quæratur. Aliud si ex re vnus stipuletur, quia tunc omnibus quæ-

ritur, sed communi diuidendo reddetur, i. cum ager communi diuidun-

do pro isto seruo potest etiam deducere quod locus suus lucratu

erat ex stipulatione facta ex rebus suis, & reddatur illi, ex cuius re quæ-

ritur, vt ff. eo. l. si ex re. §. j.

¶ DE DIVISIONE STI-

pulationum.

¶ Supra dictum est de stipulationum materia. Verum quia earū mul-

tiplex est species, ideo subdit de diuisione stipulationum. Porcus.

¶ Stipulationum. §. Totus iste titulus diuiditur in duas par-

tes principales. Primò, nonit diuisionem stipulationis. Se-

cundò, illa per exempla declarat. Secunda ibi, Iudiciales.

¶ CASVS. Tradidit Iustinianus diuisionem stipulationū

modò hagula membra diuisionis per exempla declarat. Et primò po-

nit quæ sunt iudiciales, dicens q illæ sunt iudiciales stipulationes quæ

à iudicis officio proficiuntur. quod sic intelligit, quæz profi-

ciscuntur ab officio iudicis mercenario. & appellatur iudicis officium

mercenarium, qn aliquid expeditur per iudicem, propter quod iudex

principaliter non aditur. Verbi gratia: Aliquis vlcepit rem meam, q

à non domino emit bona fide, ego egi contra eum rei vindicatione, &

litum cum eo sum contestatus: lite contestata compleuit vlcupationē.

non obest ei litis contestatio quo ad cursum vlcupationis complendæ

Sed secus est in præscriptione: quia si tantum completa vlcupatione, p-

bem illam rem meam esse, teneatur illā mihi restituere: & ita licet quo

ad cursum non noceat sibi litis contestatio, tamen quo ad effectum

vlcupationis ei obest: & debet iudex ipsum facere cauere, q non com-

misit dolum in re illa, seruum forsitan petiit alienando, vel manu-

mittendo, vel aliquo alio modo, vt ff. de rei vindicatione. l. si post ac-

ceptam. Et illam cautionē debet iudex facere interponi pro officium

mercenarium. Et sic accipe quod litera dicit, mero: quia non q p. x or

uius, vel mortuus de hoc te intromisit: sed lege iubet interponitur

huiusmodi cautio: vt in cautione de dolo per legem prius allegatam.

ff. de rei vindicatione. l. si post. Et subdit exempla duo. Primum est ve

luti de dolo cautio. Secundum dicitur esse quædā stipulatio iudicialis.

al. dño.
Kallit pri
mo, qn sti
pulat uni
ex dñis no
minati se i
cūdo, si iul
unius pce
dit: tertio si
res stipula
ta nō pos
set acquiri
alteri ex do
minis. Ac
gid. Perr.
Rō, qz
nomina ap
pellatiua se
quentia stā
demon
stratiuē, si
dispositiue
Aeg. Perr.

a Nec valet
talisi stipu
tio: qz cū p
sonæ cohæ
reat, de p
sona serui
dñum trāsi
re nō pot.
Itē qz ope
ras nemo
nisi dñs sti
pulat, vale
rectificas
vel imperson
aliter, vel
dño sti
pulari: ut
p Ang. hic

Stipulario
iri, & stipu
lari iter dif
ferunt.

Continua
tio.
Diuisio.

Si enim ago pignoratitia actione, debet iudex ex officio suo facere reo interponere cautionem, quod in re pignoratitia non commisit dolum seruitutes amittendo, vel aliquo modo ius lēserit: uel de persequendo seruo. Si enim aliquis metu abstulit a me seruum meum, & illū postea perdidit, debet iudex facere cauere de persequendo seruo illo, & de restituendo eius pretio. Prætoriam autem propriam est illa stipulatio, per quam aditur iudex uiuus ad hoc, quod illud exequatur, quod mortuus iudex promisit vel præcepit. Cum enim prætor mortuus præcepit, ille cuius domus minatur ruinā, caueat de dāno infecto si adeatur prætor uiuus ad executionem illius præcepti, hoc est ad hoc, ut faciat ipsum, cuius domus minatur ruinā, cauere de dāno infecto: ista cautio, siue stipulatio prætoriam nuncupatur. In uerbis prætoris. Iustinus manifestat per exempla, quæ sunt prætoris stipulationes, quæ proficiuntur à mero prætoris officio, i. purè: ita quod non iudicis officio interponantur: ueluti damni infecti cautio, & legatorum, & dicunt stipulationes ædilitias sub prætoris stipulationibus contineri: ita quod si animal tibi uendam, & de uitis (prout teneor) caueam: dicitur ista cautio, quamquam sit ædilitia, prætoriam. Franc.

¶ Stipulationum. § simile per omnia. ff. de uerb. obli. l. stipulationum. 2. a. ¶ Iudiciales. § quod iudex cognoscit de aliqua causa, & pendente causa incidenti facit interponere cautionem, & dicuntur iudiciales à iudice. b. ¶ Prætoris. § quod non aditur iudex alia de causa, sed principaliter ut in causa interponatur: ueluti damni infecti, & cautio legatorum præstandorum. & talis est differentia inter ea quæ dicta sunt. Sed eum hic ponatur prætoriam ut species opposita iudiciali: quæ de prætoris stipulatione in prin. ponitur ut genus: resp. ibi aliter accipitur iudicialis, scilicet iudicis: hic à iudice, ut ff. man. l. Lucius.

ADDITIO. Glossa non intellexit bene differentiam: sed melius dicitur j. eo. in uerbis, ueniunt. Christoph.

c. ¶ Conuentionales. § quæ ex conuentione partium fiunt: & de his certum est & planum.

d. ¶ Communes. § ueluti rem pupilli saluæ fore: quia principaliter potest adiri iudex ut interponatur cautio, cum pupillus habet tutorem, qui non satisfecit rem pupilli saluam fore: & sic de prætoris. Potest uero adiri iudex non principaliter, ut cautio illa interponatur, sed ex alia causa: ueluti cum pupillus non habet tutorem, potest petere eorā iudice: & iudex qui dat tutorem, ex officio suo facit interponi cautionem re pupilli saluam fore: & ita dicitur iudicialis. Item quidam dicunt illam cautionem rem ratam haberi esse communem, quia quæque interponitur à procuratore actoris, quæque à procuratore rei, ut ff. de proc. l. Pomponius. §. sed & is qui. Vel alia ratione dicitur communis: ueluti cum procurator nomine quis alium conuenit, iudex ex officio suo debet facere, ut cautio re ratā haberi, interponatur: & tunc est iudicialis. Prætoriam est quando quis promittit mihi quod amitteret rem ratā haberi: modo uolo quod amittat: & sic principaliter ad ista stipulationem uado ad prætorē, ut ipsa interponatur. Residuum gl. (quæ in aliis impressionibus hic communiter ponitur) in finali glo. huius tituli habetur.

e. ¶ Iudiciales. § stipulationes.

f. ¶ De dolo cautio. § ut si ago pignoratitia: caueas ne seruitutes dolo perdidis, uel rei ius in aliquo lēseris, ut ff. de pig. a. l. creditor. Item si rei uen. agam pro re quam uiscepisti, iam lite contestata caues de dolo ne alienaueris uel manumiseris seruum, ut ff. de rei uen. l. si post. sic & ff. man. l. si procuratorem. §. pe. & l. seq.

g. ¶ De persequendo seruo. § ut si metu mihi abstulisti seruum, quæ postea perdidisti: caueas de eo persequendo, uel eius pretio restituendo, ut ff. quod metus cau. l. si cum exceptione. §. quatenus. uerbis. quod si homo. Item emptor qui redhibet, & non habet seruum quæ reddere dēt, quia aufugit, debet cauere uenditori de persequendo seruum: ut si habere poterit, illi restituat. ut ff. de ædil. edic. l. redhibere. §. fin. sic & ff. de condi. cau. da. l. si pecuniam. §. pe.

h. ¶ Restituendōve. § pro uel.

i. ¶ Prætoris stipulationes.

k. ¶ A mero. § i. puro: sic quod non iudicis officio, scilicet tali quali in superiori casu, ut ita dicam. Accur.

l. ¶ Damni infecti. § ut ff. de dam. inf. l. prætor ait. §. de eo. uerbis. in eū q. De alio respectu prætoriam illa, quæ ab initio exigitur: siue sit prætoriam inuentione, siue ciuili, siue alio quocumque modo inuenta: ex eo, l. quod prætor eam approbat, ut ff. de uerb. sig. l. lege. & hoc sensu comprehendit prætoriam, & iudiciales, & communes, & omnes præter conuentionales. & ita accipitur. ff. de prætor. stipula. l. j. sic est de adoptione. ff. de adopt. l. 2.

m. ¶ Vel legatorum. § ut ff. de leg. vel fideicom. no. ca. l. j. j. respon.

n. ¶ Aedilitias. § stipulationes: ut si animal tibi uendo, de uitis eius cauere debet: ut ff. de ædil. edic. l. itaque. & l. si uenditor.

o. ¶ Veniunt. § cum ædiles erant ex prætoribus. ut ff. de iur. nat. §. proponant. Sed quæ erit intelligibilis differentia inter prætorias & iudiciales: cum hoc tit. accipiat prætoriam & iudicialem? Resp. quia prætoriam à prætoris mortuo inducta est, sed iudicialem à iuriconsultis aliis.

p. ¶ Conuentionales sunt, quæ ex conuentione utriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium, quarum p. totidem genera sunt, quot (penes dixerim) rerum contrahendarum. ¶ Communes sunt, ueluti rem saluam fore pupillo: (nam & prætor iubet rem saluam fore pupillo, cauere: & interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

q. ¶ Pupillo: (nam & prætor iubet rem saluam fore pupillo, cauere: & interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

r. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

s. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

t. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

u. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

v. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

w. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

x. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

y. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

z. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

aa. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

bb. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

cc. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

dd. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

ee. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

ff. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

gg. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

hh. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

ii. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

jj. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

kk. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

ll. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

mm. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

nn. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

oo. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

pp. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

qq. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

rr. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

ss. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

tt. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

uu. ¶ Interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) uel de rato stipulatio.

Stipulationes prætoris, & iudiciales multiplices differunt: uerbis prætoris ab iudicis, & ceteris.

pupilli.

exigunt.

¶ Hæc quoque dānā alig, ut p. Io. Pa. hic q. de dā. infect. quia sit prætoriam, quælibet: minimum magistratū expediri potest, ut l. j. & l. 4. §. j. ff. de dā. infect. Nisi forte dicas ibi spāle pp. piculū m. r. Aug.

¶ Cautio potest à tutore quæque principaliter, quæque iudicis dēnt.

¶ Cautio de rato est communis.

Addi-

ADDITIO Et hec melior, quideo dicantur communes, quia partim a per praeiores, ut in procuratore actoris, partim per iurisconsultos, ut in statuto in procuratore rei, fuerint inuenerunt hic. Cautio. autem quae ex forma statuti ducta an inducitur, si sit factum a toto populo, uel representantibus ipsum, dicitur sit civilis, civilis. Si uero ab episcopo, duce uel marchione, dicitur, priora. Ange.

DE INUTILIBUS STIPULATIONIBUS.

Supra in tit. de ver. oblig. dixit in genere de stipulationibus. Interpositis ab uno, uerum quia ex parte crediti, quod ex parte debitoris, aliqui plures personae interueniunt, & sunt duo rei, id subiecti tituli, de duobus reis. Verum quia non tantum stipulatio interponitur a libero, sed et a seruo, id subiecti titulum de stipulatione seruorum. Verum quia stipulatio non est simplex, sed multiplex, id postea annexit titulum, de diuisione stipulationum. ut supra tit. proximo. Verum quia aliquando stipulatio est inutilis: & quia hoc potest contingere multis modis, id ponit hic istum titulum, de inutilibus stipulationibus. Angelus.

apud D. et alios de est illa

Hippocentaurus, est homo equo mixtus ab hippos, i. equus, & centen, i. pugnare. unde Diodorus. & Vergilius. i. vi. Hieronymus. i. vita Pauli dicit centaurum ab antonio. vi. sum. Plinius. i. vij. ait se vidisse Hippocentaurum in melle alatum claudius principi ex Aegyptio. ergo contra hunc textum, qui dicit impossibile esse centaurum reperiri. i. u. cogita Aegidius. Perr. Dominum quibusdam rebus habere non possumus. a lura autem & actiones sub similibus bonorum appellatione continentur, & sunt quaedam species de per se quae secundum rem cui addiuntur mobilia esse iudicantur, secundum Ange.

De inutilibus stipulationibus.

TITVLVS XX.

Stipulatio rei, quae non est, nec esse potest, rerum natura, non ualeat: secus, si possit in nostro dominio haberi. Aretin.

Mnis res, quae dominio nostro subiciuntur in stipulationem deduci potest, siue illa mobili sit siue soli. At si quis rem, quae in rerum natura non est, aut esse non potest, dari stipulatus fuerit: ueluti Stichum, qui mortuus sit, quem viuere credebat, aut hippocentaurum, qui esse non possit, inutilis erit stipulatio.

Stipulatio rei, quae in dominio nostro non est, uel quae est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro commercio, non ualeat: siue pure siue conditionaliter sunt concepta. Aretinus.

Mnis res. Quoniam iste titulus ualde longus, & habet plurimos §§. & unusquisque habet materiam de per se, ideo, non diuidimus, quia esset ualde longa diuisio.

CASVS. Quasi iuxta Iustinum super quibus rebus possit fieri stipulatio. Respondeo. dominus Iustinus, quod super illis quae dominio humano subiacent possunt, siue illa res sit mobilis, siue immobilis: dum tamen sit subiacens commercio humano. Sed si quis stipulatus fuerit si dari, quod non est in rerum natura, licet fuerit: puta Stichum iam mortuum, aut rem quae esse non potest, puta hippocentaurum: non ualeat stipulatio. hoc dicit. Franciscus de Aretio.

a Subiicitur, id est, subiacet potest. Sunt enim quaedam res, quae non possunt esse in nostro dominio, uel quae nec sunt, nec fuerunt, in rerum natura, ut i. proximi, & uel si sunt, impossibile est de natura, ut in sole, & luna, & similibus. i. e. §. si impossibilis, uel de facto, ut aureum montem, ut ff. de stat. lib. l. cum heres. §. uel de hominum dispositione: ut res factae, & religiosae, & sanctae, & publicae, & in usu publico existentes, & aliae si miles, ut liber homo ex sui natura, ut i. proximi. & §. de rerum diuini. j. rñ. & §. nullius. & ff. de verb. obli. inter stipulantes. §. sacrum. Accur.

b Mobilis cuius appellatio & p se mouentia, ut equi, continentur, ut ff. de uer. signi. l. mouentium. Accur.

c In rerum natura. id est, apud aliquos homines, sic §. de uerbo obli. §. conditiones. Accur.

d Credebat, maxime subaudi, nam idem si sciret mortuum, nisi mora debitoris precessisset mortem, ut ff. de colli. pec. l. promissor, & ff. de uer. obli. inter stipulantes. §. Stichum quae est contra.

ADDITIO. Et tunc res ipsa & in stipulationem, & in petitionem & in condonationem de laci debet: in eius tñ estimat onē fiet executio. l. si seruum. §. eff. & ubi gl. in uerbo possit. & doc. ff. de uer. obli. Ange.

e Hippocentaurum. animal forte natum ex equa & tauro, quod nunquam fuit uisum, unde Horatius, Humano capiti ceruicē pictor equinam Iungere si uelit, &c.

f Inutilis, id est, vitiosa, quia contra ius est.

IDEM IVRIS. CC. **CASVS.** Supra dictum est, quod inutilis est stipulatio, si quis stipulatur dari sibi hippocentaurum qui esse non potest. Similiter inutilis est stipulatio si quis stipulatur dari sibi rem sacram, uel religiosam, quia credebat esse humani iuris, uel publicae, quae publico usui deputata, ut forū uel theatrum, uel liberum hominem, quae seruum esse credebat, & rem cuius comē: cū haberi non potest, uel re suam sibi dari, & sic dicitur, uideat quod iste stipulationes non debent esse, uel dici inuitiles sed magis in pendenti eo quod illud quod modo publicū est, potest priuātū fieri, & ex libero homine potest seruus fieri. & sic de aliis, & sic stipulatio potest ualere nihil dicit stipulatio enī cū iuribus nitat, ex pñenti illico ualere. uel inutilis est. & h. d. Supra dictum est quod si aliquis stipulatus fuerit sibi dari liberum hominem, non ualeat stipulatio. l. 3. postea factus fuerit seruus, uel si aliquis stipulatus fuerit stipulatus dari sibi re suā licet postea aliena facta fuerit non ualeat stipulatio, econuerso si fuerit aliquis stipulatus rem alienā sibi dari, si postea facta fuerit sua, non ualeat stipulatio. Similiter si aliquis stipulatus fuerit sibi dari rem priuatam, & postea fiat sacra, & sic de aliis, non ualeat stipulatio. Quotiescūque enim

sine facto promissoris illud quod stipulatur, deductum est i. cū calum a quo incipere non possit, non ualeat stipulatio. Scire enī dēs quod si ego stipulor mihi dari rem sacra, uel religiosam, uel liberum hominem: non ualeat stipulatio. Sed pone quod sic dicā, promittis mihi Petrum qui liber est, cum fuerit seruus, uel rem sacram uel religiosam cū facta fuerit priuata,

Idem iuris est, si rem sacram, aut religiosam, quam humani iuris esse credebat: uel publicam re, quae uisibus populi perpetuo exposita sit, ut forum, uel theatrum, ut liberum hominem, quem seruum esse credebat, uel cuius commercium non habuerit, uel rem suam dari quis stipuletur.

Nec in pendenti erit stipulatio, ob id, quod publica res in priuatam deduci potest, & ex libero seruus fieri potest, & commercium adipisci stipulator potest, & res sua stipulatoris esse desinere potest, sed protinus inutilis est.

Item contra, licet initio uiliter res in stipulatum deducta sit, si tamen postea in aliquam eorum causam de quibus supra dictum est, sine facto promissoris deuenierit, extinguitur stipulatio.

Ac nec statim ab initio, cuius conditionis sufficit: ut ff. de pign. l. & quae nondum, §. quod dicitur. & de actio. emp. l. ex empto. Accur.

Religiosam, haec uerba sacram & religiosam, exponit, ut §. de rebus diuini. §. nullius. & §. religiosum.

ADDITIO. Dic hoc uerum, quod res in totum est sacra, uel religiosa, si autem esset pro parte, an ualeat stipulatio, emptio, uel alia stipulatio, uide legem hanc, & l. in modicis. ff. de contrah. empt. Angel.

Visibus aliis si non est in usu publico, potest alienari: ut ff. de contrah. empt. l. sed Celsus. j. resp. & l. pacta. §. si ff. de iur. publi. l. viā.

Forum, §. ubi redditur ius: ut ff. de iust. & iur. l. p. uel rerum uenarum. Sed forus est bursa. Accur.

Item forus dicitur locus exercendarum litium, ut c. forus. extra de uer. sig. l. ite calcatorium. l. locos. ubi uia calcatur, & pede calcantis feratur. Dicuntur etiam fori tabulata nauis, ab eo quod incesus ferant. Item spectacula, hoc est loca erecta ut ex his spectetur. l. ite forus de foris illud per quod remus immittitur, a forando. Vñ uersus: Cauisat, uenditque forum: signatque foramen. Alta fori loca sunt, datque carina foros. Hosti dicitur quod forū in neutro genere ponit pro territorio cuiusque iudicis, intra quod potest in facinorosos homines animaduertere: unde tota diocesis dicitur territorium episcopi. l. 6. q. 7. c. oēs basilica.

Theatrum. exponit, ut §. de rerum diuini. §. uniuersitatis. Accur.

Credebat, idem si sciebat, ut i. proximi. §. & ff. de uerbo obli. l. inter stipulantes. §. sacrum. ibi: calum enim, & c.

Commercium. generale nomen est ad omnes contractus. Vnde dicit aliquis h. bere commercium rei, est per emptioem, uel alio modo potest eam habere: quare Iudaeus non habet commercium Christiani mācipi, ut C. ne Christianū mā. i. u. & c. Vnde si Iudaeus Iudaeo permittit tale mācipium ualeat, uel Christianus Iudaeo, ut hic si aut Christiano, p. mitta. l. i. deus, ualeat, ut ff. de uer. obli. l. multū interest. & de leg. j. l. apud Iuliam. §. si o.

Sua, quia cū sua sit, plus sua fieri non potest, ut §. de le. §. sed si rem. & j. de ac. §. si itaque, nisi ratione possessionis apud alium constituta, ut ff. de contrah. empt. l. in emptione. §. 3. uel nisi sub conditione, dum tamen adueniente conditione, stipulatoris res esse desierit, ut ff. de uer. obli. l. si rem meam. & l. ex limbo.

Protinus. statim: quia pura stipulatio suspendi non potest, ut ff. de stip. ser. l. uisus fructus, secus in aliis actibus uiuorum, ut ff. com. prae. l. si in fin. Accur.

ADDITIO. Puta per ducentum confirmationis. quod ex post facto fieri potest: sed tamen ipse actus in ueritate non pedit sicut nec stipulatio, sed interim uel est nullus, uel sola ipsius qualitas, puta dominij translatio, uel cui acquiratur, pendet: dicitur. & haec uera in actibus puris.

Item contra. §. i. e contrario. nam §. dixit quando ab initio res erat sacra uel similis, sed postea desinit. nunc e contra quando prius non sacra sed postea sit.

Eorum causam. i. sacra, uel religiosa, uel similis, ut §. prox. §. Acc. §. sine facto, quod est quod erat res aliena, aliis si sua, semper suo facio factum uis, et si alienauerit post stipulationem. id est & si erat aliena, dum modo post moram, ut ff. de uer. obli. l. si seruum. §. j. & 2.

Extinguitur. arg. contra. §. de leg. §. si quis debitori, uer. quod si uiuio. Similia,

Sacra rei ueditio ualeat inter ignorantes. Aliena res uendi potest, sed non obligari. tal. potest priuātū.

Concor. cū hoc tex. c. ad audiētiā. iuncta gl. sup. uer. habere. circa mediū, de spon. al. deest. tamen.

Nisi sit bonae fidei possessor. ut l. ab eo. ff. de pig. & l. i. extra de rebus, quae le reputantur quasi dñs: ut j. de act. §. alius.

Forum, & Forus.

Commercium comprehendit oēs contractus.

Stipulatio rei suae non ualeat.

Stipulatio pura non suspenditur, sed bene alij actus.

a ¶ Similia. 3 puta rem sacra cum erit profana: & sic de singulis: sci
licet sacra uel religiosa: ut s. proxi. 9.

b 4 In obligationem. § scilicet istam: hoc est stipulationem.

¶ **QVI CASVS.** Quidam promisit, quod dominus episcopus daret mihi decem. ualet ne ista stipulatio? Dicitur q non : q a videtur factum alienum promississe. si tamen promitteretur, si facturi, uel pręstaturi, uel procuraturum quod alius aliquid mihi faceret, factum suum promittere uidetur. & ideo stipulatio ualet: & ex eo obligat. & hoc talis stipulatio ualet, Lucium Titium, cum seruus erit, dare spondesse & familia. Quę enim natura sui dominio nostro exempta sunt, in obligationem deduci nullo modo possunt.

Facit ad
hunc §. qđ
dñ in ca. ex
rescripto. i
glos. fi. in fi.
extra de iu
reiuran.
† al. respon
deat.

Factū alie-
nū qñq; li-
citè pmit-
titur.

a Et hoc iō
ibi, q̄a p̄g-
cessit p̄st̄
emptonis,
de cuius na-
tura tene-
ex scō om-
niū ē ex-
trancorū,
puta de cui-
tione fm̄
Ang fm̄ lo.
Fa p̄ q̄a ē
tūc nō nisi
de scō suo
vel h̄dis fu-
net: nisi vel
quāti inter-
est, uel: p̄e-
nam promi-
serit.

Stipulatur
alter alteri
di. xvj. mo-
dis.
b Etiam si
formet ve-
ba in perfe-
cta dñi. &
rō auctori-
tas iudicia-
lis, p quan-
tū interponi-
tur. ff. de di-
stipu. ioc. fa-
pñ. Io. Car-
d. Nec re-
fert i cuius
pñona uer-
ba cōcipi-
tur: ut per
Io. f. h. h.

alis stipulatio valebit, Lucium Titium, cū servus erit, dare spondet & familia^a. Quæ enim natura sui dominio nostro exempta sunt, in obligationem^b deduci nullo modo possunt.

¶ *Factum alienum non potest in stipulationem deduci, hoc dicit Aretinus.*

¶ Si quis alium ^c † daturum, fa-
cturumve quid promiserit, non
obligabitur ^d: veluti si spondeat †
Titium quinq; aureos daturum.
Quod si effecturum ^e se, vt Titius
daret, sponderit, obligatur.

¶ *Alteri stipulari nemo potest, nisi ei, cuius potestati sit subiectus. h. d. Aretin.*

¶ Si quis alij, quàm ei cuius iuri¹ subiectus sit stipuletur, nihil agit⁸.

Item fallit in iudice, uel notario, uel simili persona publica: ex quorū pactis & stipulationibus alteri q̄riturur ff. de pupil. fal. fore. l. 1. & 3. & 4. respon. & in auct. de execu. & his qui con. §. j. col. vii. & in auct. de here. ab intest. §. ex his. col. ix. Itē fallit in creditore, ex cuius pacto q̄ritur actio debitoris ff. de pigno. acti. l. i. cū uēderet. q̄. rñ.

¶ *Potest extraneus solutioni esse adie-*
ctus, licet sibi non queratur obligatio.
Aretinus.

10 ¶ Planè solutio, etiam in extra-
neam† personam cōferri potest:
veluti si quis ita stipuletur, Mihi
aut Scio dare spondes? vt obliga-
tio quidem stipulatori acquira-
tur^h: solui tamen Scioⁱ, etiam
inuito^k eo rectè possit, vt libera-
tio ipso iure contingat^l, sed ille^m
adversus Scium habeat manda-
tiⁿ actionem.

¶ Si quis sibi et alteri copulativè stipulatur, dimidia tantum stipulatori debetur. Arc.

¶ Quod si quis sibi, & alij, cuius iuri subiectus non sit, dari decem aureos stipulatus est†: valer^o qui dem stipulatio, sed vtrum totum

Si uero purè, & non post mortem: ipsi stipulati quæritur, ut ff. de uer. obl. l. dominus seruo. His eni casib. ex pacto uel stipulatione alteri us alteri quærit, non aliàs, ut hic. & C. per quas personas nobis acq. l. i. Cum enim sint speciales, non sunt trahendi ad consequentiã: ut ff. de leg. & se. confus. l. quod uero. Sed M. dicebat hos casus facere regulã, & si quis casus effed cõtra illud, speciale esse: & q. hic regulariter dici tur, ut J. e. s. alteri. & C. p. quas perso. nobis acq. l. j. dicebat iure dire cto non ualere: led uiliter: acquiri posse. & sic secundum eũ semp ex pacto alterius quærit: quod falsum e: cum parum interesset, directo, an uiliter quæreretur: ut ff. de neg. gest. l. a. tio. Accur. l. i. f. a. acquiri: 3. filiis.

h. n. Acquiratur, si licet et tñtūm.
 i. ¶ Seio. ¶ non tamen hñredi eius: ut ff. de uerbis obli. l. cum q̄s.
 Item hoc intelligi flatu huius adiecti nō mutato. alias cōtra, ut ff. de sol. l. cum q̄s. Item hoc intelligi ante licet. cōtestat̄ ad stipulātē,
 alias cōtra: ut ff. de sol. l. si stipulatus fuerit decem. §. i. Itē licet
 solui possit adiectum, non tamen agere potest ad iectū, ut ff. de cōsti.
 pecu. l. sed & si filiofa. in fi. & l. si uero.

l 1 ¶ Inuito eo. qui stipulator.
 l 1 ¶ Contingat. si in casu. ut ff. de eo q. certo loco. l. 3. s. idem Iu-
 lianus. Sed ibi facta sunt solutio alibi q. fieri debuit, unde uenit in-
 teresse. ut j. de ac. s. loco. in quo n. potuit domino p. iudicare accipere
 do. sortem adiecit. ut ff. de reg. iu. l. non debet. licet & ipse dñs pos-
 set. ut ff. de eo quod cer. l. centum in fi. & l. in fi.
 m 9 Ille. j. licet stipulator.

n. i. Mandati. q. nund quid adiectus mandati tempore teneatur? M. dicitur q. sic hic, & ff. de uer. oblig. l. Julianus. s. fina. Nam tempore tacitum mandatum, etsi non expressum interuenire dicebat, & in absentia & sine nuntio uel epistola. q. est contra. l. ff. de p. c. l. s. j. Quare dicemus, q. mandati agitur si intercessit mādātū, ut quia presente adiecto fuit stipulatus, ut hic, & ff. de uer. obli. l. Julianus. s. fi. & ff. man. l. qui fidē. al. as agit neg. gest. cum non sit pcurator. ut ff. de sol. l. uero pcurato r. s. interdum. & ff. de obli. q. u. ex quasi contrac. in prin.

ADDEITTO Nota bene hanc gl. qua actione teneat. & ista sunt vera nisi adiectus eēt animo sibi donādi, ut d. l. Iulianus. §. j. & ibi Bart. ff. de uer. obli. In dubio autem non uidetur adiectus animo donādi, ut l. si cum aurum. ff. de sol. Angel.

Supra dictum est, qd si stipuler
alteri dari, quam ei qd iuris meo subiectus est, nō ualeat stipulatio. Sed
pone qd aliquis stipuletur aliquid dari sibi & extraneo, ualeat ne illa stipu-
latio? Resp. qd sic, sed nūquid in totum? Resp. qd non, sed p parte di-
ctā, scilicet pro parte stipulatoris. Super isto §. qd potest, quare ita
est? qd si ego emero fundū mihi & extraneo p. x. ualeat totus tractus,
ut fide cōtrah. em. & ven. l. fundus. si autē stipulator fucro x. dari mi-
hi & extraneo: non ualeat stipulatio in totum, sed p parte? qd cōtra-
ctus emp. & ven. celebratur tam gratia emptoris, quā venditoris. vn
de tam emptori, quā venditori expedit qd ualeat cōtractus, & nisi in
totum ualeat re venditio, cōtractus qd uiriusque gratia celebrari dici-
tur, in detrimentum alterius partis rediret: quod esse non debet.
Sed si dicas, potest esse, qd non expedit ēptori qd emptio in totū uale-
at semper. Ad hoc dico, qd sibi ipset. Regulariter enī loquedo, gra-
tia utriusque: cōtractus huiusmodi diciatur fieri. Non sic autem est in
stipulatione. Sēper enim expedit p. missori, qd stipulatio pot. ualeat
in partem quam in totum. hoc dicit. Fran.

o s. Valer. scilicet pro parte dimidia, ut subicit: ut ff. de eo quod certo lo. l. 3. §. si quis. Et collige, quod non vitiat utile per inutile. si ff. de

1 extranei.

d Hoc op
raſ dñum
rei qđ est i
pſona ill.⁹
cui ſtipula
tur.
Ex quo col
lige ſtipula
tionē alte
riſ factā ſu
per re ſua
valere & te
nere ſcdm
Chriſt.
Solutio an
poſſit fieri
adieſo.
al.valebit

**Adiectus
cui soluitur
diuersa a-
ctione tene-
tur.**

Vtile pe
inutile no
C vitiatur.

Instrumēti
editio tri-
pliciter po-
tuit fieri,

† in
† fuisse
† al. at
† videre-
tur,

† dari
a. S.ue cri-
minaliter si
ue ciuilit
& contra
quacumq;
partem in-
strumēti fal-
sitas oppo-
natur si a-
lio bono
modo pro-
bati nō pos-
sit. alias il-
la pars tan-
tū mediū
cōtra quā
opponitur
debet tam-
en ante
exhibitio-
nē accu-
tō se sub-
scribere ad
pœnam ta-
lionis, ut p.
Io. Fa. &
Ang. d. hic

† moriatur
† al. est con-
cepta

poterit eis opponi: ut C. d. contrah. & commit. stip. l. optimam. Acc.
a. Tuto die. §. no. q. dies. debet inferi in instrumento: & alia sunt ne-
cessaria, ut dixi in aut. prap. nōmē Imperatoris. & facit C. de
diuer. re. l. a. qua. Sed quomodo hoc probabitur: cū dies instrumēti nō
debet exhiberi: ut ff. de eden. l. j. §. editio. Ref. Tribus modis per-

prap. bauerit, ipso toto die, quo
conficiebatur instrumentum, se-
se, vel aduersarium suum in aliis
locis esse. t.

† Stipulatio cōcepta post mortē stipula-
toris, uel promissoris, uel p. die q. alter more
reus, olim non ualebat, hodie ualeat. Are.

† Post mortē suā dari sibi nemo
stipulari poterat, nō magis, c.
quam post eius mortē a quo sti-
pulabatur. ¶ Ac t. nec is, q. in ali-
cuius op. testate est, post mortē
cuius stipulari poterat, quia pa-
tris, uel domini uoce loqui uide-
tur. t. ¶ Sed & si quis ita stipule-
tur: pridie quā moriatur: uel
pridie quā morieris, dare t. spō-
des? inutilis erat stipulatio. Sed
cum k. (ut iam dictum est) ex cō-
suetudine contrahentium stipulatio-
nes ualeant: placuit m. nobis etiā
in hunc iuris articulum necessa-
riam inducere emendationem: ut
siue post mortē, siue pridie quā
moriatur stipulator, siue promif-
sor, stipulatio concepta sit: t. sti-
pulatio ualeat a.

de eden. l. j. q. accusare: Rñ. hoc ppter p. sumptionem: quæ est cōtra
eum ppter scripturā, ut ff. de pact. l. iuris gentiū. §. quod sere. Itē nun-
quid duo testes hoc p. bantes, alterum contrahentū abfuisse, suffi-
ciant, Rñ. si. i. ut. ff. de eden. l. j. Sed non omne instrumentum uicē duorū
teneat: C. de f. instr. l. in exercendis. quare uidetur, quod in dubio p
instrumento litetur. Sed certē non directē cōtrahitur instrumentū,
sed per obliquum, si. e. fuisse in scriptura quadam facta Romæ, uel ut
testis uel ut cōtrahens. Si uero cōtra eā directē dī, plures quam duo
exigunt, ut uincāt scripturā: ut ff. de test. l. j. ibi, alias numerus &c.
Vel dicas etiā hic exigentes. Sed nunquid si aliqui testes dicant,
p. instrumēto, uel in eo scripti, uel o. tot uel plures erūt necessarij p-
t. i. sumptu. Rñ. sic. q. instrumentū per se uicē duorū tenet: ut
dictum est. Item & p. ter ipsum sunt probationes, ut pōnis: ut ff. de
pig. l. contrahitur. Itē q. dicit eo die idem dicas si alio tali: quod hic
esse non potuit: ar. §. de uer. obl. §. loca. Pec.
ADDITIO. Ex hac gl. no. quod duo testes probantes per indirectū
contra instrumentū, faciunt vacillare instrumentū, quia probant
affirmatiuam: & etiā uoci uix magis creditur, quam mortuæ. auct.
si quis aliquid. C. de test. Christoph.
l. j. Quo. uel etiā alio: dummodo sit tantū in remotus locus, i. quo
dicitur fuisse tempore quo dicitur instrumentum esse factum, q. hic
non po. ut esse, ut ff. de uerbo. oblig. l. viti. §. si. §. de uerbo. oblig. &
§. loca. Accur.

† Effe. §. fuisse. sic §. de his qui sunt sui uel alie. iur. §. i. potestate. A.
† POST MORTEM. ¶ CASVS. In §. isto regitur nobis Iustian-
tium formā stipulationum, & eam corrigi. Olim enī ita fuerat
quod si aliquis stipularetur ita, Promittis mihi x. post mortē tuā nō
ualebat stipulatio, q. quod post mortē stipulatoris uel promissoris qui
quod in stipulationem deductū est, solueret: uel reciperet: ex iure uetu-
tissimo quod in fine huius §. corrigitur, neque ab heredib. neque cō-
tra. l. e. de incipere post obligatio. Similiter si a. q. in potestate affi-
lius esset, ut patris uel domini, stipularet sibi aliqd. dari post mortē
patris uel domini, non ualebat stipulatio olim, sicut si ipse pater, uel
dominus stipularet aliquid post mortē suā sibi dari: quia filius uel
terius uoce patris uel domini loq. uidetur. Similiter si quis oli ita sti-
pularet, pridie quā moriatur, uel pridie quā morieris, promittis mi-
hi decē, nō ualebat stipulatio, Sed demū ita dicta corrigi fuit. dices
quod cum stipulationes ualeant, quæ consensu contrahentū sunt cō-
ceptæ, sibi placuit hunc iuris articulum emendare, statuens ut siue post
mortē, seu pridie quā moriatur, fuerit quis stipulatus aliquid sibi
dari, uel p. mittere aliquid se daturum, ualeat stipulatio. l. i. h. d. Franc.
d. ¶ Nemo stipulari poterat. §. i. de uer. obl. l. i. §. hodie corrigi,
ut in §. huius §.

† Nō magis, §. quia nec ualebat. Accur.

† Effe. §. si. patris uel domini.

† Videtur, §. unde sicut patre, uel domino sic stipulante erat stipula-
tio inutilis: ita & seruo talia uerba dicente uel filio, ut hic, & §. eo. §. si
qui. & facit C. de impu. & aliis sub. l. i. §.

† Pridie. §. i. die p. cedenti mortem, ut ff. de feri. l. pridie.

† Ratio. p. postere concepta: nō nō uita
sur stipulatio. Are.

† Item si quis ita stipulatus erat,
Si nauis ex Asia uenerit, hodie
dare spondes? inutilis erat sti-
pulatio: quia p. postere p. concepta
est. Sed cum Leo inclytæ recorda-
tionis in dotibus eandem sti-
pulationem, quæ p. postera nuncu-
patur, non esse reiiciendam existi-
mauerit, t. nobis placuit & huic
perfectum robur accomodare, ut
nō solum in dotibus, sed etiā in
omnibus ualeat huiusmodi con-
ceptio stipulationis.

† Stipulatio cōtra morietur promissor uel
stipulator, uel post mortem tertij, ualeat
etiā de iure ueteri. h. d. Are.

† Ita autem concepta stipulatio
ueluti si Titius dicat, Cum mori-
ar, dare spondes? uel, cū morie-
ris: & apud ueteres utilis erat, u.
hunc ualeat. ¶ Item post mortē
alterius recte stipulamur.

† Verbum promississe in scriptis repetitū,
importat stipulationem. Are.

† Si scriptū in instrumētis fue-

sem. Inuinit enim in ista stipulatione, q. dario euentū conditionis de-
beat p. cedere. Sed cū p. postera stipulationem in dotibus nō existi-
mauerit reiiciendam, placuit Iust. & huic stipulationi nō oblatē p. po-
sitione, perfectū robur accomodare, ut nō solum in dotibus, sed & in
aliis ualeat stipulatio p. postera & p. postere concepta. h. d. Fr. de Are.
o. ¶ Venerit. §. post hoc uerbum uenerit, est punctum, & subaudi quā
doque, uel usque ad annum. si autem esset positum illam dictionem hodie,
non esset stipulatio inutilis etiā iure ueteri, sed utilis & conditiona-
lis, ut §. de uer. obl. §. sub conditione.

† Prap. tere. §. primo enim debet uenire nauis, secundū naturam
conditionalis stipulationis, uel conditionis, quā dari hodie.

† Existimauerit. §. si cū ita stipulabatur mulier, si sine liberis deces-
serit, promittis mihi dotem reddere, ut de ea possim testari: cū prius te
stari proponebat, & ea mortuæ dotē reddi, ut C. de iud. l. i. si mulier,
uel die secundū Io. cū stipulatur maritus sic, si dabis mihi x. promittis
mihi nupturam: primū enim nubere, & postea dare debebat.

† Placuit. §. ut C. de testa. l. p. postere.

† In omnibus. §. obligationibus.

† Conceptio. §. exactio tamen fit post conditionem existentem: ut
C. de test. l. p. postere, in §. & facit ad hunc §. q. non sit curandus or-
do scripturæ. ff. de pecu. leg. l. quidam h. & gl. h. & §. de leg. §. ante. &
ff. de sol. l. nec enim.

† ITA AUTEM CONCEPTA. ¶ CASVS. Supra dictum est,

q. huiusmodi stipulatio, promittit mihi x. post mortē tuā inutilis erat
olim, hodie tamen utilis est. Sed quid dices de ista stipulatione, cū mo-
riar, dare spondes? Et respondere Iust. dicens, q. olim huiusmodi sti-
pulatio utilis erat, & hodie etiā utilis est. Itē §. si quis ita stipulatur, Promittis
mihi x. post mortē Titij bene ualeat stipulatio huiusmodi. Et h. d. Franc.

† Utiles erat. §. ut ff. de bo. auct. iud. p. l. hereditarium. Accur.

† Alterius. §. tertij.

† SI SCRIPTUM FVERIT. ¶ CASVS. Scriptum fuerat in
quodam instrumento Petrum promississe Titio c. post mortē Titio c. il-
la petenti p. textu illius instrumenti, Petrus opponit in hunc modū,
Frater, quāquā contineatur in instrumento me tibi promississe, tamē
contineatur ibi, q. int. rogatio promissionē non p. cesserit: unde cum
nō ualeat promissio in stipulatione, nisi interrogatio p. cedat, nō po-
teris petere illud instrumētū ad illa cagere. Quæsiui ergo a Iust. in isto
casu quid iuris? & r. p. d. dominus Iust. q. si scriptum fuerit in instrumē-
to quāpiā aliquid promississe, petinde habetur ac si interrogatio p.
cedente promissio facta esset, cum enim in instrumēto contineatur ip-
sum promississe, uidentur omnia solenniter acta. Et h. d. Franc.

† Si scriptum. §. nunquid idē sit, si testes dicāt aliquem promississe,
ut etiā tunc intelligatur p. cesserit interrogatio? Videtur quod sic,
ut C. de fid. instr. l. in exercendis. Sed tamen cōtra dicunt C. de usur. l. i.

† Erat. §. l. olim.

† Sed cum. §. nunc

corrigitur.

† Dictum est. §. sic

§. de uer. obl. §. sed h. c.

† Placuit. §. ut C. de

contrahen. & cōmi. stip.

l. i. r. uolofam.

ADDITIO. Et sic q. q.

cōstat de mēte cōtrahē-

tiū, secundū eā sit inter-

pretatio etiā in his quæ

striā iuris sunt. quod fa-

cit ut statutum recipiat

interpretationē extensā

uā, & cōtrahēti sic nō s.

de mēte statutiū, alias

secus, ut per Ang. hic.

† Valeat. §. l. statum,

efficax autē erit post mor-

tem: unde ab h. rede & cō-

trahē heredem incipit

actiōes hodie: q. olim

nō erat, ut C. ut ab h. g.

rede. & cōtrahē. l. i.

† ITEM SI QVIS.

¶ CASVS. Supra nidi-

mus stipulationem vnā,

quæ olim erat inutilis,

& adhuc recitat uolū ca-

sum in quo olim erat sti-

pulatio inutilis: hodie u.

mē utilis, est. Oīnem

si aliquis stipulabatur ita,

si nauis uenerit ex Asia,

hodie dare spondes? nū-

lis erat talis stipulatio

propter p. postera-

† al. existi-

mauit

† al. more-

reus.

† al. fuit

Dupliciter
literam ex-
ponit.

Ordo scri-
pturæ attē-
dendus nō
est.

in gl. pen. Et est ratio secundum Toā. quia testes non sic iure instruuntur, ut instrumenta quae a iurisperitis sunt, Accur.

2. q. Perinde. nisi contra probetur ut ff. de pact. l. iuris gentium. §. q.

† Nam se-

ferē.

pe testes

sunt iuris

periti: ta-

bellioes n:

dicergo q

id puenit

ex rōne in-

tellecti: q

ita concep

tus intel

aus idicat

in istrum-

to f3 testes

nō audiunt

tur sup. eo

quod per-

cipiunt ra-

tione intel

lectus, sed

sup eo qd

percipiunt

scu cor-

porae ab

extra dila

ratio.

† Facit ad

hunc §. ca.

praecepta

ibi dicitur

gum extra

de verbo-

signifi.

† ut

Stipulatio

alteri quā-

doque sibi

actionem q

rimus, qd

que non.

Stipulatio

alteri facta

potest trib

modis for-

mari.

Stipulatio

alteri quā-

doque sibi

actionem q

rimus, qd

que non.

Stipulatio

alteri facta

potest trib

modis for-

mari.

Stipulatio

alteri quā-

doque sibi

actionem q

rimus, qd

que non.

Stipulatio

alteri facta

potest trib

modis for-

mari.

Stipulatio

alteri quā-

doque sibi

actionem q

rimus, qd

que non.

Stipulatio

alteri facta

potest trib

modis for-

mari.

Stipulatio

alteri quā-

doque sibi

actionem q

rimus, qd

que non.

Stipulatio

alteri facta

potest trib

modis for-

mari.

Stipulatio

alteri quā-

doque sibi

actionem q

rimus, qd

que non.

Stipulatio

alteri facta

potest trib

modis for-

mari.

Stipulatio

alteri quā-

doque sibi

actionem q

rimus, qd

que non.

Stipulatio

alteri facta

potest trib

modis for-

mari.

Stipulatio

alteri quā-

doque sibi

actionem q

rimus, qd

que non.

Stipulatio

alteri facta

potest trib

modis for-

mari.

rit promississe aliquem: perinde habetur, atque si interrogatione praecedente responsum sit,

¶ Si plures res deducantur in stipulationem, & simpliciter respondeat promissor, ad omnes tenetur: alias ad eas tantum, in quibus respondetur. Aretin.

¶ Quoties plures res una stipulatione comprehenduntur si quidē promissor simpliciter respondeat, Dare spondeo: propter omnes tenetur. Si uero unam ex his, vel quasdam daturum se sponderit, obligatio in iis, pro quibus sponderit, cōtrahitur. Ex pluribus enim stipulationibus, una, uel quaedam videntur esse perfectae, singulas enim res stipulari, & ad singulas respondere debemus.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

¶ Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest. Inuentae enim sunt huiusmodi stipulationes, uel obligationes ad hoc, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest. Ceterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planē.

¶ Stipulatio de dando alteri, non ualet, nisi fuerit appposita pena. Aret.

cui fuit stipulatus. nec mirum, quia sibi fuit stipulatus penam, ut mō diximus. & facit ff. de receptis arbitris, l. cū pena. Sed contra ff. de tecep. arb. l. aduersus. §. sed si cum. Sed ibi nō directo cōtra arbitriū, itur: hī ideo inspicitur an intersit et in pena: cū ad ea quae frequēter accidunt iura se referant, ut ff. de legib. l. nam ad ea. Item contra. ff. si quis in ius

si quis velit hoc facere, penam stipulari conueniet: ut nisi ita factū sit, ut est comprehensum, committatur poenae stipulatio, etiam si ei cui nihil interest. Poenam h enim cum stipulatur quis, non illud inspicitur quod intersit eius: sed quae sit quantitas in cōditione stipulationis. Ergo si quis ita stipuletur. Titio dari nihil agit. Sed si adiecerit poenam: Nisi dederis, tot aureos dare spondes? tunc committitur stipulatio.

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

¶ Stipulatio quod detur ei, cui dari iura inter est ualet. h. d. Aret.

¶ Sed & si quis stipulet alij, cū eius interest. placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare coeperat, cesserit administrationē cōtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit pupillo, si malit res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et

a. Quod sua interest. quod i. quia.

b. Data est ista qui tunc stipulatur.

c. Valer stipulatio. non ut procuratori, uel creditori actio competat, sed qui stipulatus est, agat actione ex stipulatu ad interesse quanti sua interest creditori, uel procuratori fuisse solutum, ut C. de inu. stip.

l. fin. & ff. de uerborum obli. l. liber homo. §. si. & C. de dona. l. cum res. Vel secundum nos ageat certi conditione ad iter esse: quod probauimus. §. de uerbo. obli. in prin. Accur.

q. uersa vice.

q. CASVS Supra dictum est, quod si alius alteri stipulatur, non ualeat stipulatio, nisi fuerit stipulatus sic, si ita non factum fuerit, ut in stipu. comphensum est in casu contra. nam si alius quis promiserit alii aliquid facturum, & stipulari: non ualeat promissio, nisi penam promiserit: si illud non fecerit alius, h. d. Fran.

d. uersa vice. §. ad sup.

e. Penam. §. sed & tunc ad penam tantum teneatur. & facit sup. eod. §. si quis alium.

q. ITEM NEMO.

q. CASVS Aliquis promittit tibi fructum fundi in futurum: ualeatne huiusmodi stipulatio? Et respon. Iustin. quod no.

Nemo enim rem suam futuram, in quod casum, quo sua sit, uoluit stipulari. h. d. Fran.

f. Futuram. §. ut partu ancillae, uel secum animalium suorum, quae sua futura sunt: ut §. de re rum diu. §. item ea. Item multo magis si stipulatur rem, quae nunc est sua: ut §. eo. §. j.

g. Quo sua sit. hoc ideo quia in eo casu quo sua futura non est, ualeat stipulatio, ut ff. de uerb. obli. si rem meam. Accur.

h. Stipulatur. §. si dari. Et est ratio: quia quod suum est, a plius suum fieri non potest: ut §. de act. §. si itaque. l. restitui. tamen possum stipulari: ut ff. de uerb. obli. l. nemo, resp. j. & ff. de uerb. obli. §. si quis aliquid diximus.

i. Si de alia. CASVS Stipulatus fui a Titio in hunc modum: promittis mihi animal intelligens de equo: & ipse resp. promittit: intelligens de asino: ualeatne stipulatio? Et respon. do. Iusti. q. no. Cui enim de una re senserit stipulator, & de alia promissor, perinde non ualeat stipulatio, ac si ad interrogatum responsum non esset, & h. d. Et istum §. bene intelligens diuersitas illa placeat stipulatori, quae si sit, bene ualeat stipulatio. h. d. Fran.

k. Credideris. §. hoc est verum quando certum est eos dissensisse: ut ff. de uerbo. obli. l. cotinuu. §. j. alias autem si potest secundum utriusque intellectum ualere, ualeat secundum intellectum promissoris: ut ff. de uerbo. obli. §. qui ex plurib. & l. stipulatio ista. §. e. q. 2. Nec de verborum obligatio. l. qui ex plurib. & l. stipulatio ista. §. e. q. 2. Nec de verborum obligatio. l. qui ex plurib. & l. stipulatio ista. §. e. q. 2. Nec de verborum obligatio. l. qui ex plurib. & l. stipulatio ista. §. e. q. 2.

l. Quod turpi. CASVS Stipulatus fui scilicet: promittis mihi x. si Titium occidero. uel si furtum fecero: ualeatne huiusmodi stipulatio? Responder. quod non. Quod enim ex turpi causa promissum est & C. Francil.

m. Promissum est. siue dicam, promittis homicidium facere: siue dicam promitto decem, quia promissis facere homicidium: ut ff. de uerbo. obli. l. generaliter.

n. Non ualeat. huiusmodi enim conditiones turpes, impossibiles praesumuntur a iure: ut ff. de condit. insti. l. si filius. unde non ualeat stipulatio. ut §. eo. §. si impossibilis. Circa quod tamen die, quod aut ipsum quod promittitur, est turpe, ut facere homicidium: & tunc non ualeat, nec etiam pena apponitur, ut ff. de uerborum obli. l. generaliter. & ueluti. & si plagii idem dico, & si sub conditione turpi, ut hic. Aut si honestum promittatur, sed tamen turpiter, ut dare decem, sed per metum, uel per dolum: tunc ualeat quidem promissio facta, sed exceptione eliditur: ut

† al. viriliter stipulatus est.

† Nisi fauorabilior esset secundum stipulatorem interpretari, l. in ambiguo. ff. de reg. iur.

Stipulatio an vitio turpi propter turpitudinem.

si creditori suo quis stipulatur sit: quod sua interest, ne forte vel pena committatur, uel praedia distrahantur, quae pignori data erant, ualeat stipulatio.

q. Promissio facta alieni non ualeat, nisi apponatur pena. hoc dicit Aret.

q. uersa vice, qui alium facturum promissit: uidetur in ea esse causa, ut non teneatur, nisi penam si ipse promiserit.

q. Nemo potest stipulari rem suam, hoc dicit Aret.

q. Item nemo rem suam futuram, in eum casum quo sua sit, ut uiliter stipulatur.

q. Dissensus in corpore vitio stipulationis. Aretinus.

q. Si de alia re stipulator senserit, de alia promissor: perinde nulla contrahitur obligatio, ac si ad interrogatum responsum non esset: ueluti si hominem Stichum a te quis stipulatus fuerit, tu de Pamphilo senseris, quem Stichum vocari credideris.

q. Stipulatio turpis, uel ex turpi causa descendens, non ualeat. Aret.

q. Quod turpi ex causa promissum est, non recte petet.

C. de inu. stipula. l. dolo. nisi in casu ubi ipso iure non ualeat promissio facta per metum, ut ff. quod met. cau. l. si mulier. §. si dos secundum Ioan. q. CVM QVIS CASVS Stipulatus fui a Titio dari mihi x. sub aliqua conditione: antequam existeret conditio, decessi. postmodum existente conditione, queritur: utrum meus haeres agere possit ex ista stipulatione? Et respon. Iusti. q. sic. Et eodem modo si me stipulatore uiuente demum ante conditionis euentum decedat promissor, postmodum si existat conditio, potero agere contra haeredes promissoris. Fran.

q. Agere potest. hoc in contractibus, ut hic, & §. de uerb. obli. §. ex condicionali, aliter in relictis, ut C. de cad. tol. §. si autem aliquid, & ff. de ma. testa. l. si ita scriptum fuerit. in fin. l. Et facit ad hunc §. ff. de pericu. & commo. rei uen. di. l. necessario. §. quod si pendente. i. respon.

q. QVI HOC ANNO CASVS Stipulatus fui a te dari mihi x. hoc anno uel hoc mense, queritur: quid possum ista x. petere? Et respon. Imper. q. omnibus partibus anni uel mensis praeteritis possum petere.

Aliud autem est, si stipulatus fui mihi dari aliquid annuum: quia tunc in principio anni peti potest. h. d. Fran. Aret.

q. Qui hoc anno, aut hoc mense dari stipulatus est: nisi omnibus partibus anni, uel mensis praeteritis, non recte petet.

q. Promissori datur tempus habite ad soluturum. Aret.

q. Si fundum dari stipuleris, uel hominem, non poteris continuo agere, nisi tantum spatium praeterierit, quo traditio fieri possit.

De fideiussoribus,

TITVLVS XXI.

q. Fideiussor est qui accessorie obligatur ad maiorem cautellam creditori. Aret.

oblig. & incipit, Qui hoc anno. Accur.

q. Praeteritis. §. elapsis. sed secus est in relictis fauore ultimae uoluntatis. nam in capite anni praestatio fit, ut C. quando di. l. ce. l. i. Vel distingue aut promittit per haec uerba, hoc anno, uel quolibet anno. & tunc in fine anni fit solutio, ut hic, & ff. de uerb. obli. qui hoc anno. & l. eum qui certarum. Aut annuum, & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in contractu fiat promissio, secundum Io. & B. ut ff. de condit. & dem. l. si in annos. & ff. quando di. leg. ce. l. nec semel. Vide uersus. Annua si debes, tunc in picipies caput anni: Anno si debes, in fine tenebris anni. Sed quid si usque ad forum rem promiseris? Videbitur quod statim incepto foro possit agi, ut ff. ad Treb. l. qui filium. §. Sabinus.

ADDITIONE Et hanc approbat Ang hic propter dictionem usque, quae de proprio significato excludit, ut l. i. ff. de pig. act. secundum Ang.

q. SI FVNDVM CASVS Promissit fundum, & hominem pure, quare ergo cum ista stipulatio sit pura, utrum ex ea incontinenti possim agere? Et respon. Iusti. q. non, nisi tantum tempus praeterierit quo traditio fieri possit. & h. d. Super autem isto tit. solebat aliquando a quibusdam fieri tale quare apud antiquos ista stipulatio, promittis mihi pridie quam moriar, eae inutiles: haec autem, promittis mihi x. cum moriar apud antiquos erat utilis. quidam istud quare reputant pro trusa, cum ius antiquum hodie sit correctum. sic tamen respondetur, Incertior est dies mortem praecedens, quam dies mortis dicatur, ut in pluribus, & propter maiorem incertitudinem dies proxima morti dicebat apud antiquos stipulatio in diem proximam morti, non sic autem in diem mortis. Franciscus.

q. Fieri possit. §. cum composito promissoris, ut ff. de uerb. sig. l. nepos Proculo. nec tamen nimum expectatur, licet prius non possit solui, ut ff. de uerb. obli. l. continuus. §. illud. Item etsi incontinenti potest, non tamen ideo statim exigitur, ut ff. de sol. l. quod diximus. quoddam ergo tempus medium exigitur, scilicet x. di. erum secundum quoddam, ut ff. de constit. pe. l. promissor. Vel dic, arbitrio iudicis: cum lege non sit determinatum, ut ff. de iur. delib. l. i. in si qui iudex statuet tempus quoddam, nec nimum nec modicum, ut ff. de sol. l. ratum. & re rat. habet. l. q. em. §. i. & inf. de offi. iud. i. respon. Item quaquid idem in quantitatibus. quod in speciebus hic dicitur Rñ. non, imo tempore tanto quantum iudicatus datur, expectatur, ut ff. de iud. l. si debitori. l. iiii. mensis, ut C. de usur. rei iudi. l. ii. secundum quoddam. uel perius die, ut notatur §. de uerb. obli. §. omnis in gli. statim & c.

q. DE FIDEIUSSORIBVS. q. Cotinua sic, Visum est de his qui principaliter obligantur ex pluribus contractibus. Verum quia (ut hic dicitur tex. in prin.) pro eo qui obligatus est, solet accedere fideiussor, ideo post illos tit. subiungitur iste de fideiussoribus. Aret.

† al. promittit.

† & a.

No. quia hoc tempus additum est fauore promissoris. Unde debet interpretari in eius fauorem. Et demum an non finito teneatur: secus si dixit per annum promitto, quia hoc tempus est appositum fauore stipulatoris. Egi Perri. Solutio quod si hoc anno promissum sit. Verius.

Promissor an statim conueniri possit.

b. Quibus pendentiibus capipoterit, nisi l. i. tisdet q. ad ueniente termino satisfacet, nec iterum copensare uel aliquid exponere poterit: quia tale tempus miserationis causa coeditur, secundum An. Diuifio.

Pro

3. Onerat. 3. arg. p. ad legem Rhod. de iact. l. 2. §. si quis. Accur.
ADDITIO. Sol. ibi non erat fideiussor obligatus nisi pro sua parte.
b. Si is. 3. reus.

c. Iuvari. 3. facit ff. eo. l. ut fideiussor.

¶ FIDEIUSSORES. ¶ CASVS. Quæsiui a Iustis, utrum fideiuss-

fores ita possint obli-
gari, q. plus debeant
quā debeat ditor pri-
cipalis. Et rñ. Iust. qd
non. Obligatio enim fi-
deiussoria accessoria ē
principali obligationi.
plus. n. non debet esse
in accessione, quā in
principali obligatione.
sed econuerso bene po-
test esse. Si enim princi-
palis debitor obliget in
x. bñ pōt fideiussor obli-
gari, in 5. q. fideiussor obli-
get ixx. hoc esse nō po-
test. In ver. Item si ille.
casus est talis. Suprà di-
xi, q. in maiori quanti-
tate non pōt teneri fide-
iussor, quā debitor princi-
palis. idē m dico in tem-
pore. Non enim pōt ef-
te, q. fideiussor teneat
purē, q. principalis de-
bitor sub condōne obli-
gatur: quia sic i plus te-
nere fideiussor quam de-
bitor principalis: quia
plus intelligitur nō so-
lum in q. tate, sed et i
tempore minus & plus
intelligitur. econuerso
autem non potest obli-
gari pure h. dicit
d. Obligantur. 3. sed
nūquid idipsum in quo
reus tenetur, saltem re-
manet obligatus quan-
do in plus fideiussit?
Quidā dicunt quod sic:
pro quibus est hoc generale: Vtile per inutile non vitiatur. ut ff. l. si a
reo. §. j. & C. de do. l. si quis argentū. §. sed in his omnibus. Nos p. l. q.
in nihilum tenetur: & est pro nobis. ff. eo. l. Græcē. §. illud.

ADDITIO. Collige ex gl. duas opinio. Prima, quod ibi fideiussor fi-
deiuber in plus q. reus principalis debet, obligatur pro occurrente q.
tate. & pro hac sententia allegatur primo. l. si a reo. ff. eo. l. haftenus.
in fin. ff. de consi. pe. c. l. rogatus. in fi. ff. mandat. allegatur vulgaris re-
gula: quia utile per inutile vitiari non debet. regula iur. vtile. libro 6.
Christophorus.

e. ¶ Nec plus. 3. hanc regulam est s. de rer. diu. §. si tamen rem alienā.
Item ff. de contrah. emp. l. si in emptione. in prin. ibi, nec refert. Itē ff.
de solu. l. qui res. §. mihi decē. & §. qui stipulatur. & §. mihi Romā. Sed
his omnibus da generalē solutionē, vt sic exponas hanc literam: non
plus esse potest in accessione, & c. i. in accessoria obligatione, & m. Ioā.
Item p. ff. de iud. l. non quemadmodum. Sol. ibi nō est plus, quia licet
fi deubeat ante reum, non tamen plus tenetur. Itē p. s. e. §. j. ver. at nec.
Sed ibi non est plus eo modo quo dicitur plus. Dicitur enim plus qua-
tuor modis, quorum nullus est ibi: ut j. de act. §. plus autem. Accur.

ADDITIO. Et est ratio: quia in dictis quatuor modis disparitas pro-
uenit ex facto stipulatoris, ideo sibi imputet. Disparitas vero in effica-
cia seu substantia obligationis ex iuris ordinatione prouenit: ideo sibi
magis succurritur.

¶ Contra. 3. si reus §. promittit fideiussor x.
g. ¶ Contra vero. ¶ Sic reus sub conditione promittat, & fideiussor pu-
re. Accur.
h. ¶ Plus est enim si facit ad hoc ff. de ver. sign. l. si cui. §. si. & j. de act. §.
plus autem. & ff. de solu. l. solidum. & ff. sol. matr. l. si constante. §. quo-
ries. Accur.

¶ SI QUID. ¶ CASVS. Suprà dictum est, q. inter fideiussorem,
& creditorem est obligatio verborum. sed quæ est obligatio inter fi-
deiussorē & principalem reum? Et rñ. Iust. quod si aliqd fideiussor p. reo
soluerit, habet contra eum actionem mandati: & ita quanq. verborū
obligatio quæ est stricti iuris, sit inter fideiussorē & principalem debito-
rem, est obligatio mandati, quæ est bonæ fidei. Fran.
i. ¶ Soluerit: siue per iudicē, siue non. ut ff. man. l. idemque. §. fideiussor-
es. Sed etiam in casibus quatuor antequam soluat, agit mandati, ut
si hoc dictum sit, ut ad tempus teneatur, itē si fuerit condemnatus: itē si
cepit bona sua dissipare reus: itē si diu stetit fideiussor in obligatione,
ut C. manda. l. pro ea. & ff. manda. l. Lucius. 2. alias non agit antequā
soluat, sed soluere debet, ut ff. de condi. indebi. l. indebitum. Sed etiam
in casibus nullo modo agit, vt si pro iniurto, aut donandi animo,

Fideiussor
in quatuor
casib. agit
anteq. sol-
uerit.
¶ Intellige
d. arbitrio
iudicis: se-
cundū eō-

aut in rem suam fideiussit. vt ff. man. l. si remunerandi. §. si passus. & l. si
pro te præsentē. Item si hoc actum sit, vt non agam: vt ff. mada. l. si re-
munē. andi. §. Marcellus. Item si mandat non sit obligatorium: vt j. & no. quia
mandat. §. illud. Item & si fideiussor non posuit exceptionem, quam de-
buit opponere: vt ff. mand. l. si fideiussor. Accur.

Plus est enim statim aliquid da-
re: minus est post tempus dare.

¶ Fideiussor soluens pro reo, habet contra
eum mandati actionem. Are.

¶ Si quid autē fideiussor pro reo
soluerit, eius recuperandi causa
habet cum eo mandati iudicium.

¶ Græcē t. etiā fideiussor ita ac-
cipitur, ut si dixerit, sed & si di-
xerit, siue p. reo, sed & q. pro
eo erit, ac si dixerit.

¶ In stipulationibus solennitas iur. seca p-
sumitur. Are.

¶ In stipulationibus fideiussorū
sciendum est hoc generaliter acci-
pi, vt quodcūque scriptū sit, qua-
si actum, videatur etiam actum.
Ideo quæ constat scriptis scripserit
se fideiussisse: videri omnia solen-
niter acta.

De literarum obli-
gationibus.

TITVLVS XXII.

¶ Scribens se debere et
mutuū quod non recepit,
perans recipere, obligatur
literis cū effectu, ut post
quinquennium hodie possit
biciuium.

Lim scriptu.

dis usque ad ff. Franc.
¶ Etiam actū, quāsi dicat si ita dicit, scriptura ac si uere ita fuisset
factum, q. forte fuit uel nō fuit actū, certe præsumit pro scriptura, ut sic
videatur actū: & est hæc scriptura priuata dicit n. si q. s. de sec. & ex c-
uñ incontinenti præiudicat, nisi contra probetur, ut ff. de non numera-
ta pecunia. l. generaliter. Et facit ad hunc §. ff. de verb. obl. l. sciendum
& C. de contrah. stip. l. i. & s. i. i. §. si scriptum. In scriptura autem pu-
blica constat ei standum multo magis, nisi contra probetur, ut C. de
probationibus l. dum precibus. & in aut. de fid. instr. §. si uero moriant.
in prin. §. cel. 6. Item no. hic præsumi omnia solemniter acta, quod pro-
bant supradictæ ll. Accur.

¶ Solemniter: id est etiam interrogationem factam fuisse, quā ne-
cesse est præcedere, ut s. de uer. b. obl. in prin. & C. de contrahen. & cō-
m. stip. l. i.

¶ Acta. sed contra ff. de publ. in re act. l. quæcūque. §. fin. Solu. ibi
sunt extrinsecæ solennitates de tutore & iudice qui habent adesse cū
pupillis uendi. At hic actus promissionis nullus est sine actu interro-
gationis. Vnde ex quo dixi, fideiubeo, uel promitto, intelligitur interro-
gatio facta esse, quasi pars promissionis. & sic non est extrinsecæ so-
lennitas, cum sit pars stipulationis.

¶ DE LITERARVM OBLIGATIONIBVS.

¶ Ista rubrica continuatur ad præcedentia. Quia supra uisum est de
obligationibus quæ contrahuntur re & uerbis: nunc ponit de his quæ
contrahuntur literis. Are.

Lim scriptura. 3. ¶ Totus iste tit. diuidit in duas ptes Pri-
mā ponit qualiter olim scriptura obligabat, & eius corre-
ctionem, & nouū statutum. Secundo ponit intra quantum
tempus olim & hodie potest opponi exceptio non numera-
ta pecuniæ. Secunda ibi, multum.

¶ CASVS. Quæsiui a domino Iustin. quid esset obligatio literarum
Et respondi. quod obli. literarum est illa quæ neque constat re, neque uer-
bo, neque consensu, sed literis siue scriptura. Ista obligatio literarū
habet olim cō quadam solennitate quā hodie non habemus. Obligatio
men ista inefficax est, quandiu ei pōt opponi exceptio non numeratæ
pecuniæ, scilicet olim usque ad quinquennium, hodie intra biennium. Ex-
ista autem obligatione nascitur actio, quæ uocatur conditio ex lege,
quæ mate-
stunc quando non habent locū exceptio nō numeratæ pecuniæ, cum
non sit uerborū obligatio. si uellet uerborū obligatio, non haberet lo-
cum tit. iste. sed ad præcedentes tit. esset recurrendum. Ad intellectum
tamen tex. quam glossarum istius §. sciendum est, quod si aliquis con-
fiteatur in iudicio se debere aliquid alicui, tunc ualet ista confessio, Diuini,
etiam

et si sine causa confiteatur: et si auctoritas iudicis, siue iudicii vicem causa suppleat: ut ff. de inter. act. l. j. & c. si autem extra iudicium facta sit confessio: aut est facta sine causa, & tunc non valet, aut cum causa, & tunc distinguitur: quia aut apponitur causa mutui, & tunc in odium feneratorum poterit opponi exceptio non nume. pecuniarum intra biennium: & compellitur fenerator probare pecuniam se numerasse: aut apponitur causa dotis, & tunc intra mensem, vel annum poterit opponi exceptio non numeratae dotis. si autem ex alia causa confiteatur se debere, veluti causa emptionis: similiter incontinenti praesumitur causa vera, & sic confitenti praesudicat. Item queritur, cum quis confiteatur in scriptura se debere: quare non statim scripturae praesens: sed potest opponi contra eam exceptio non nume. pecuniarum: Dicatur quod multum refert, utrum in scriptura ista contineatur sic: Noueritis M. in nostra praesentia constitutum confesum fuisse se debere tali ex causa mutui c. Hanc a scriptura non dicit pecuniam sibi numeratam fuisse: sed confesum fuisse se debere tali: quod forsitan spe futurae numerationis fecit: quae forsitan non fuit subsequuta: & propterea contra talem scripturam bene potest opponi exceptio non numeratae pecuniae: nec sequitur de necessitate tali fectur scriptura: ut potest subtiliter indagari liquere. Si autem ita contineatur in scriptura: Noueritis quod talis in praesentia nostra constitutus numeravit, vel numerari fecit tali c. hic fit mentio praesentis in scriptura de numeratione facta: ideo scripturae stare oportet: quia non potest homini literis exceptio non nume. pecuniarum opponi. Item scire debes, quod tres gradus existentes in scriptura, si scripturae stipulationis, & iuramenti: dicunt quidam quod tres sunt exceptio. respondentes istis tribus gradibus. Aut. n. confiteatur quis se debere aliquid in sola scriptura, sine stipulatione, & iuramento: & per istam scripturam habet locum exceptio non nume. pecuniarum: aut in scriptura in qua continetur stipulatio: & contra istam opponitur exceptio in factum, aut in scriptura in qua continetur iuramentum: & per istam opponitur exceptio doli. Alii dicunt quod exceptio non nume. pecuniarum non est exceptio specialis sed generalis: cum qua concurrat exceptio doli specialis: sed quia exceptio doli non habet locum praeter, vel patroni, vel adinuente fuit exceptio in factum, quod poterit opponi per scripturas in tali casu. Multi autem dicunt, quod si debitor ante biennium exceptionem non nume. pecuniarum opponat, & ardet creditor ad probandum pecuniam fuisse numeratam: post biennium et poterit ipsam opponere, sed non cum tanto effectu, quia tunc necesse habet probare pecuniam non fuisse numeratam. h. d. Fran. de Aret.

a. q. Scriptura. si solennitate quadam scripta, quae per quendam nomina specialia fiebat, ut subiicit. b. q. Planè: licet dicta uerba in usu esse deserint, planè, &c. c. q. Si quis. q. Homo priuatus. Id est & si fiat per alium dummodo per publicam personam, aliud si per priuatum: ut C. de pba. l. infra. ar. tñ contra. ff. de pig. l. de iussor. §. j. Sed ibi in scribendis praedictum creditur. ADDITIO. Not. regulariter scripturam priuatam non facere fidem. Fallit quando hanc scripturam aliquid continet per scribentem: quia non est verisimile aliquem scribere contra se, quod ueritati non innitit: arg. in l. exemplo. cum ibi non. C. de prob. Fallit secundo, si talis scriptura priuata habet subscriptionem trium testium fide dignorum, aut h. si quis vult cautè deponere. C. qui po. in pig. hab. Christo. d. q. Debere. §. Ex causa mutui & sine stipulatione. Hanc enim uerba non sunt apta ad stipulationem: ut §. de uerb. obl. §. j. Si autem sine causa, non praesudicat ut ff. de proba. l. cum de debito. in fi. Quid si stipulatio interuenit? R. si quod tunc habet locum effectus huius tñ. nā exceptio nem in factum potest opponere, ut C. de non nu. pe. l. cum ultra. & hoc si spe futurae numerationis: aliis, si tanquam iam esset debitum cum non esset, scienter confitetur: ut donare, aliis, si non vult donare: sed quia credit se ei debere, non valet stipulatio: quia obicitur exceptio: ut ff. de reg. iur. l. cuius. & ff. de excep. do. l. 1. §. 1. Et no. cautè hic quod per uerba praesentis tñ sit hanc obligatio, ut per hanc, scribo me debere: uel, confiteor me debere: ut hic dicitur. & sic est contra opinionem nostram, quia dicimus obligationem literarum debere fieri per uerba futuri tñ poris tñ, ut C. de postu. l. si sub specie. ut scribo me daturum tibi x. ex causa mutui: ad instar stipulationis quae per uerba futuri temporis tñ fit, ut ff. de uerb. obl. l. stipulationum. §. stipulatio. Sed certe nec hic dico, quod per hanc uerba praesentis, vel praeteriti temporis, & facit C. de epis. aud. l. si praesens. & C. eo. de non num. pec. l. in pñtibus. in prin. Vel apertius, non faciunt hanc uerba ut obliget: sed ut obligatus praesumatur: licet habeam exceptionem. Vel uerius, licet apponā uerba praesentis uel praeteriti tñ: tamen semper intelliguntur futura. Quid enim prodest dicere, confiteor me accepisse x. vel debere x. ex causa mutui: & hoc scribam, nisi intelligatur: & ideo reddam? Item quid si dicam, recepi ab illo x. ex causa mutui: & hoc scribam? Respond. quidam non teneri, propter supradictam rationem: quia per uerba futuri temporis debet fieri. Sed certe satis puto quod praesumatur obligatus: sicut & cum scribo me debere: ut hic. nec enim

uerbis, imo rebus legem imponimus: ut C. communis de leg. l. j. Vel dic quod ibi intelligitur futurum, ut praedixi.

e. q. Scripserit. §. i. Scriptura confessus fuerit.

f. Numeratum non est. §. alias enim si numeratum esset, non literis, sed re obligatus esset: ut §. quib. mo. re contrahi. ob. i. respon.

10 scriptura obligetur: & ex ea nascitur conditio, cessante scilicet verborum obligatione.

q. Multum autem tempus in hac exceptione, antea quidē expressis palibus constitutionibus, usque ad quinquennium procedebat: sed ne creditores diutius possint suis pecuniis forsitan defraudari, per constitutionem nostram, tem-

opposit. Et est ratio: quia tunc obtinet uicē actoris: alias secus. Ang. i. Constitutum est. §. a multis Imperatoribus, qui fecerunt leges tales. C. per totum usque ad l. generaliter. nam postea Iustiniani sunt.

K. q. Hodie. §. sic loquitur quasi supra dicta loquatur ante tempora Iustiniani: & nunc subiicit, quod hodie fit idē. Vel dicit hodie, i. postquam euenit hoc tempus: si quinquennium olim, hodie biennium: ut j. prox. & secundum hoc non debet esse, & in textu. Acc.

l. q. Dum queri non potest. §. i. dum querimoniam proponere non potest de exceptione non nume. pecuniarum, quia ex quo euenit tempus obligatur per scripturam ad dandam pecuniam non numeratam.

m. q. Scriptura. §. i. per scripturam. Sed certe uidetur neminem scripturam uel literis obligari: sed intellectu, qui ex literis percipitur & uerbis. ff. de act. & obli. l. non figura. quod quidā cōcedunt. Sed certum utrumque facit ad obligationem, & ipsa figura literarum, & consensus quem exprimitur: & quod dicta. l. dicitur non figura, l. sola. Itē nunquid & per contrariam scripturam obligatio civilis nata poterit tolli, ut si creditor scribat, Confiteor me non numerasse, uel te confesum non fuisse: uel illi solui: & respon. sicut ff. de re. iu. l. nihil tam naturale est. Accur.

n. q. Obligetur. §. si civiliter & naturaliter post biennium, quasi biennium pariat naturalē. uā antē erat civilis tantum, non naturalis, cum nihil numerati fuerat. Itē si civilis non esset, frustra diceret habere locum exceptio. Dicimus ergo, quod sola civilis sit ante biennium: sed post biennium naturalis adiciatur. Vel quod est uerius, non adiciatur, sed prima civilis incipit habere vim naturalis & civilis. nā & stipulatio est de iure civili, habet tñ effectum naturalis obligationis & civilis: uim civilis per se non ualet exigendū, ut diximus §. de obli. §. i. Itē sic est in re iudicata. Adhuc tamē dicunt quidā, ut Io. & Hug. q. si uult post biennium exceptionē opponere, & probare sibi non numeratā pecuniā: quod admittit: sed ante biennium probat creditor, ut C. de non nu. pec. l. si ex cautione. quod certe est equū. & ita biennium hoc solū operatur, quod probationis cōuertatur onus, & ē pro his facit quod alias dicitur, quod non fiant illicitae exactiones, ut ff. de offi. pñs. l. illicitas. Sed certe aliter de iure uidetur. ut nullo modo admittatur et probans. nam sacramentū nō potest deferre, quod est species probationis: ut C. l. i. cōtractibus. §. illo. & C. de iure deli. l. si. §. licet. Sed certe satis credo primū uerū & equū. Nec obstat quod de iuramento dixi, quia ex parte illius l. in cōtractibus. nō habet iuramentū vim probationis, si nō uult aduersarius: ut C. de reb. cre. & iure iu. l. generaliter. §. anauit. ADDITIO. Ex hac collige quod ille qui opponit exceptionem non nume. ante biennium, non tenetur probare fundamentum suae exceptionis, hoc est pecuniam non fuisse numeratam: imo agens tenetur probare illam fuisse numeratam. Christo.

o. q. Conditio. §. i. C. de non nu. pec. l. in cōtractibus. p. q. Verborum obligatione. §. i. stipulatione quae uerbis fit. nā tunc tñ illi iste cessat, & habet locū. §. de uer. ob. quādo accepit: uel habet locū exceptio in factum: ut C. de non nu. pe. l. cum ultra. quādo non accepit. q. MULTUM AUTEM CASVS. Quia §. dixit Iust. q. exceptio non nume. pec. post multum tempus opponi non poterat: ideo hic exponit quod est multū tempus: dicens quod hoc tempus erat olim usque ad quinquennium, sed ne creditores res suas pecuniis defraudaretur propter longum tempus, intra quod olim potuit opponi exceptio non nume. pec. ideo illud tempus per constitutionem Imperatoris usque ad biennium est coarctatum, ita quod intra biennium possit illa exceptio opponi cum effectu, post biennium uerō nō cū effectu, sed cū oneret creditorem ad probandum pecuniam fuisse numeratam, poterit etiam post biennium probare hoc, ut §. dictum est h. d. usque ad fin. tit. Fran.

q. Multum. §. quia post multum tempus exceptionē proponere non poterit: ut §. modo dixi. quid sit multum, exponit hic. Et non multū pro quinquennio poni, sed diu pro decennio ponitur. ut ff. qui & a qui. l. si cum fideicommissaria. §. Aristo.

r. q. Constitutionibus. §. quas habemus,

s. q. Sed ne creditores. §. non solum isti, sed ueri.

t. q. Suis pecuniis. §. subaudi etiā. Nam occasione huius si daremus longū tempus etiā ueri debitores interdū talia opponerēt, & ita occasione liciti committeretur illicitū, quod esse non debet, imo et licitū coarctat ut uidetur illicitū, ut hic, & in aut. de eccl. re. immo. alie. in prin. col. §. Per constitutionem. Iur. C. de non nume. pecu. l. in cōtractibus. Instituit. l. iiii. Vlra.

q. Multum. §. hoc exponitur i. prox.

h. q. Exceptionem. §. si non nume. pecu. quae potest proponi siue petat actor siue nō: ut ar. C. eo. de non nu. pecu. l. si quasi. & in scriptis secundum quod damus: ut in aut. de tem. nō so. pe. super dote. §. i. col. vii. Vel forte illud specia lē in dote. Primum tamē secundum Ioan. uerius est. Accur.

ADDITIO. Et hoc uerum, ubi nō prouocatus

Literarum obligatio tolli potest per contrariam scripturam.

Exceptio non numeratae pecuniae etiam post biennium potest opponi.

Iuramentū est species probationis.

Dic quod multū aut modicū iudicatur secundum materiam subiectam, uel hoc modo deratur arbitrio iudicis. Aeg. Perr. Multū quinquennium, & diu decennium comprehendit. Liciti occasione illiciti uō debet committi.

al. & sic

Scripto tñ sit p uerba futuri tñ

Obligatio tñ sit p uerba futuri temporis

29 Ultra biennij metas. §. sic C. de omni agro defer. l. qui agros: li-
bro 11.
30 Minimè extendatur. §. & hoc in causa mutui. si verò ex alia causa
cōfiteatur in scriptis. veluti emptiois. vel simili: incontinenti prēi-
dicat tibi: nec potest contra probari. nisi per aliam scripturam: ut C. de
nō nup. l. generaliter.
Itē hoc in debitore cō-
fite: sed in creditore
confite sibi solum.
30. dies statuuntur: nisi
in casibus ubi inconti-
nenti p̄iudicatur. ut C.
de nō nup. pec. l. in con-
tractibus. §. super cer-
tis. & §. sed quoniam.
**DE OBLIGA-
TIONIBVS EX
CONSENSU.**
¶ Suprà dictū ē de ob-
ligationibus. q̄ in verbis
& literis contrahuntur.
verum quia. sunt alii q̄
consensu contrahuntur.
ideo de his subdit. Chri-
sto. Por.
Concor. cū hoc te.
gl. j. an me.
ibi. & hoc
est verū. in
cult. ex. de
solut.
Continua-
tio.
Disio. Onsensu. §.
¶ Totus iste
tit. diuiditur
in tres partes.
Primò. ponit quot cas-
bus quis obligetur ex
consensu solo. Secūdo.
quare in his magis con-
sensu solo. q̄ in aliis ob-
ligatio contrahitur.
Tertiò. ponit effectum
huius obligationis. po-
nendo differentiam in-
ter hūc p̄ctū. & stipula-
tionē. Secūda ibi. lō au-
tē. Tertia ibi. Itē in his.
¶ **CASVS.** Quzui a
Iust. Dñe in quib. ex-
p̄lis est hoc. q̄ obliga-
tio solo consensu p̄hi-
tetur.
¶ Et rñ. q̄ in emptione. venditione. locatione. conductione. societate. &
mandato. Sed quzui iterum: domine quare dicitur his modis contra-
hi obligatio consensu? Quia ad hoc q̄ istis quatuor modis contrahat
obligatio. nō est necesse q̄ partes sint p̄sentes. neque q̄ interueniat
scriptura. neque etiam aliquid dari. sed sufficit q̄ contrahentes consen-
siant. ut isti contractus etiam inter absentes contrahi possunt. uel per
epistolam. aut per nuntium. h. d. Fran. de Are.
¶ Consensu. §. sic ff. de act. & obli. l. consensu. quz est l. 2. Accu.
d. q̄ In emptioibus. §. ut ff. de contra. empt. l. j. §. fin. & j. cit. j. in prin.
¶ Locationibus. §. ut s. cit. 2. in prin. Accur.
¶ Societatibus. §. ut s. pro socio. in prin. Sed contra. ff. pro soc. l. 4. re-
spon. Sed certe ibi non negatur quin consensu contrahatur societas:
vnde non est contra.
¶ Mandatis. §. sed nonne in stipulatione consensu debet interueni-
re. vt s. de verb. obl. §. j. verū. sed hzc. & ff. de pac. l. j. §. p̄. Rñ. ibi. ex-
p̄lis verbis debet esse consensus: ut ff. de verb. obl. l. j. rñ hic autē ē sine
verbis. & inter absentes. ut j. prox. ibi. inter p̄sentes tm̄. & s. de inu-
stip. §. item uerborum.
¶ Neque scriptura. §. hic cautē nota differentiam quā facit inter hūc
tit. & superiores. Nā q̄ dicit neque scriptura: in hoc discrepat ab obli-
gatione literarū. ut s. cit. j. 2. Itē in eo qd̄ dicit neq̄ p̄sentes. dicit p̄
verborū obligationē. q̄ inter p̄sentes fit. ut s. de inu. stip. §. itē inu-
stip. Itē in eo. quod dicit non esse necesse quid dari. ideo dicit. vt discre-
pet ab illa quz fit re. ut s. quib. mo. re contrahitur ob. per totum.
ADDITIO Tu potes dicere secundum Io. Fab. q̄ imò etiam iste te.
dicit ad differentiam contractus innominati: qui rei interuētu contra-
hitur. ut l. ex placito. C. de re. permu. Ang.
¶ Per epistolam. §. ut ff. de rei ven. l. quzdam mulier. ad fit. Accur.
¶ **ITEM IN HIS CONTRACTIBVS.** ¶ **CASVS.** Ad intelle-
ctum istius §. scire debes q̄ stipulatio dī strīcti iuris. sed quzritur quan-
do p̄ctus dicitur strīcti iuris: ad hoc dico generaliter. q̄ quotiescunque
in contractu nihil venit. nisi qd̄ inter partes expresse conuenit: tūc il-
le contractus dicitur strīcti iuris: unde rescripta demandata iudicibus
dicuntur tota die esse strīcti iuris: eo q̄ in eis nihil uenit nisi ea de qui-
bus in eis cayum est. & arbitrium dicitur etiam strīcti iuris. eo q̄ in
arbitrio nihil uenit p̄ter uerba expressa in conuentione. siue in com-
promissione. Hoc p̄notato. po. ca. in isto §. sic. dixi Iust. dñe. uidē s.
differentiam generalē inter hunc tit. & species superiores cōtrahēdi.
scilicet inter obligationem quz fit re. & obligationem uerborum. &
obligationem literarum. Sed domine. pro deo detis aliam differen-
tiam inter obligationem. quz fit ex consensu. & obligationem verbo-
rum. Et responderi dī. Frater. ecce etiam aliam differentiam. In obliga-

pus coarctatum est. vt ultra bien-
nij metas. huiusmodi exceptio
minimè extendatur. ¶

De obligationibus ex consensu.

TITVLVS XXIII.

¶ In quatuor contractib. hic enumeratis.
solo consensu contrahitur obligatio hincin-
de. etiam inter absentes mediante nuntio.
vel epistola. Aret.

Onsensu. sunt obliga-
tiones in emptioib. d
venditionibus. loca-
tionibus. c conductione
nibus. societatibus f mandatis. §
¶ Ideo autem istis modis obli-
gatio dicitur consensu contrahi.
quia neque scriptura. h neque p̄-
sentia omnimodo opus est: at nec
dari quicquam necesse. est vt sub-
stantiam capiat obligatio. sed suf-
ficit eos qui negotia gerunt. f
consentire: vnde inter absentes
quoque talia negotia contrahun-
tur veluti per i epistolam. vel
per nuntium. ¶ Item k in his
contractibus l alter alteri obliga-

¶ Concor.
cū hoc te.
gl. j. an me.
ibi. & hoc
est verū. in
cult. ex. de
solut.

¶ Disio.

¶ al. nego-
nerunt.

¶ die certe
q̄ idem vī
posse dici
oib. pactis.
quib. p̄hi-
obligatio
ex p̄sensu.
ut ff. de sol.
j. his. §. im-
perator. &
cū regula-
riter nō re-
gretur scri-
ptura. nisi
tm̄ i qua-
tuor casib.
hic descib-
p̄is: ut l.
pactū qd̄
bona fide.
C. de pact.
& sic vī.

etione enim quz fit ex consensu. obligatur hinc & inde alter alteri i his
et quz non sunt dicta in conuentione. si ex bono & æquo ea p̄stari
oporteat. In stipulatione autem uerborum nihil uenit ultra id quod
inter partes conuenit. h. d. usque ad f. titu. Fran. de Aret.

¶ Item in his. §. fuit superior differentia ad tria genera obligationū:
hic autem fit differen-
tia ad stipulationem. uel
uerborum obligationē.
Accur.
¶ Contra dicitur. §. qui
sunt consensu.
m̄ Oportet. §. q. d. hinc
inde contrahitur obliga-
tio. et in his quz non
sunt dicta. nam ueniunt
usurq̄ post morā. ut ff. de
act. emp. l. Iulianus. §. ex
uendito. idem est & in
oib. bonz fidei iudiciis.
licet non ex contractu
sed quasi nascant. ut j. d.
ac. §. in bonz fidei. Accu-
santes. &
¶ Alius stipuletur. §. q.
d. necesse est q̄ oia dedu-
catur in stipulationem.
nam aliis nihil uenit in
talem obligationem. ut
ff. de nego. gest. l. si pupil-
li. in fi. & l. quia tantun-
dem. Accur.

De emptione & vendi- tione. ¶

TITVLVS XXIII.

¶ Emptio cōtrahit̄ eo ipso quod de pretio
conuentū est. licet nondū numeratum sit.
uel aliqua arrha data. si sine scriptura fiat
aliter autē scriptura celebrata. erit emptio
perfecta. & non prius. Aret.

Emptio & venditio con-
trahitur simulatq̄ de
pretio conuenient: quā-
uis nōdū pretiū nume-
ratum sit: ac ne arrha quidē data
fuerit. Nam quod arrhæ nomine
datur. argumentū est emptiois.
& venditionis cōtractū. Sed hēc
quidē de emptioibus. & vendi-
tionibus. quz sine scriptura con-
sistunt. obtinere oportet: nam ni-
hil a nobis in huiusmodi emptio-
nibus. & venditionibus innoua-
tum est. ¶ In his autem. quz scri-

¶ Emptio. §. Totus iste tit. diuiditur in quinque partes. Pri-
mo. q̄ emptio & venditio contrahatur. & q̄n ab ea pos-
sit recedi. Secundo. q̄ pretium debet interuenire. Tertiò.
q̄ emptio est perfecta. ad quē spectat periculum rei uendi-
tæ. Quarto an sub conditione possit emptio celebrari.
¶ Quintò. quibus casibus emptio esse non possit. Secunda ibi. ¶ Pretium
autem. Tertia ibi. Cum autem. Quarta ibi. Emptio tam sub cōditione.
Quinta ibi. Loca facta.

¶ **CASVS.** Quzui a Iust. qualiter contrahitur empt. & uendi. Et re-
spon. dicens q̄ empt. & uendi. contrahitur solo cōsensu quā cito cō-
rit de pretio conuentum. licet non fuerit arrha data. neque pretium. ne-
que aliquid loco pretii. & hzc obtinent ex natura emptiois & uendi.
quz sunt sine scriptura. In huiusmodi enim emptioibus & uenditi-
onibus nihil a nobis innouatum est. Fran.

¶ Cōtrahitur. §. hic no. tribus modis perfici emptio. Vno modo
l. ex quo nō possunt discedere cōtrahētes: vt C. de act. & obli. l. sic ab
initio scēdū quē modū etiā cōditionalis emptio est perfecta. Secūdo
modo. q̄n est pura. & tunc incipit periculū rei ad emptorē pertinere.
ut ff. de peric. & cō. rei uē. l. necessario. in prin. & ita contrahitur hic siue
perficitur. Tertiò. q̄n res raditur. dicit plus perfici adhuc siue ipleri.
ut ff. de act. em. l. si quis rem alienā dī dī tō. Et istam inducit Io.
Fab. ad decisionem quzstionis. an & quando ex cōsuetudine dñi. uel
proximo per rei uen. ius aliquod quzstionem esse censetur. Ang.
¶ Simul atque. j. statim postquam. ut s. de re. diui. §. fere. Acc.
¶ Numeratum §. nec aliquid datum loco pretii. ut s. cit. j. in prin.
¶ Arrhæ. §. ut ff. de contra. empt. l. quod s̄pe. in prin.

¶ Emptiois & uenditionis contractus. §. non autem est de substantia
contractus.

¶ Sine scriptura. §. si sine solennitate scripturæ.

¶ Venditionibus. §. quz sunt sine scriptura.

¶ **INIIS AVTEM.** ¶ **CASVS.** Dñe s. dictū est. q̄ si fiat emptio. &
uēd. sine scri. p̄tis. solo cōsensu p̄fici. sed qd̄ erit de em. & uēd. q̄ scrip-
ta cōfici? Et rñ. dicens. q̄ aliter non ualeat talis emptio & uēd. nec est
perfecta: nisi instrumenta ab oī uituperio munda. manu alterius contra-
hentū fuerint conscripta. uel si ab aliis sint scripta. oportet q̄ illa a cō-
trahētib. sint subscripta. & si fiat p tabellionē. oportet q̄ illa scrip-
ta sint a partibus subscripta & approbata ut accipiant cōplementū. Do-
ne. aliqd̄ deest hōdi scripturæ. penitentia locus est tā emptori q̄
uēd. siue aliqua p̄na. & hoc uerū est. si non fuerit arrha data: siue in
scriptis siue sine scriptis celebrata fuerit emptio: q̄ tunc emptor a con-
tractu recedere pōt: perdit tñ arrhas quas dedit. Si autē uenditor q̄ ar-
has recepit a contractu recedere uelit. poterit: sed restituet arrhas du-
plicata.

¶ iste text.
fit defecti-
uus. dic se-
cundū Ioā.
Fab. q̄ hic
contrahun-
tur obliga-
tiones effi-
caces. ibi
non. vnde
hic de obli-
gationibus
efficacibus
loqui inten-
dit. Ange-
Ratio dif-
ferētiz est.
quia in sti-
pul. partes
sunt p̄-
sentes. &
im putatur
eis si quid
omiserint.
quod in p̄-
corum fit.
hzc autem
obligatio
fit etiam in
ter absen-
tes. ideo l.
providet
ip̄is. ut ex
bono & æ-
quo eis suc-
curratur. ¶
Beg. Perr.
f. l. de cō-
trah. em. &
uēd. ff. cor-
respondet
huic. & de
peri. & cō-
rei uend.
Continua-
tio.
¶ al. hoc.
autem.
Diuisio.

¶ Emptio tri-
bus modis
perficitur.

placitas ipsi emptori: etiā si super arrhis nihil inter contrahentes actū fuerit. h. d. Quia potest hic, si tabellio scripturam suā super contractu emp. & ven. fecerit & eam per annū vel biennū tenuerit, utrū sit cōtra hentibus locus penitentie? & potest responderi q non: nisi cōtractus i scriptis celebratur: sine scriptura sic. Sed ulterius quāri potest, quis cō tractus in scriptis cele brari pōt? Et r. q. sup hoc diuersa sunt opi. M enim dicit q. cōtractus tunc dicitur in scriptis celebrari, quādo ita cō uenit inter partes, q. nō valeat cōtractus, nisi in de fiat scriptura, sed hoc nō iueni i. l. cautū.

Domini autē Guido di cit quod cōtractus dici tur fieri in scriptis, quā do i principio dictū est q. super cōtractū illo de beat fieri scriptura: vt C. de fi. inst. l. cōtractus si ne scriptis aut appellat cōtractus super quibus cōuenit vt fieret scriptu ra: vel si fiat scriptura, tamen nō fit vt per scri pturā cōtractus melius valeat, sed solummodo ad memoriā. Scire autē de bes, ad dilucidiorē hui⁹ materię intellectum, q. in Italia talis est cōsue tudo, q. primo fit imbre uiatura quando super aliquo cōtractu a tabel lione publico, debet cō fici scriptura: & fit mun da: quod nihil aliud est nisi noua scriptura principalis, quā debet esse non cancellata, nō vitia ta, nec in aliqua sui parte abolita, sed ab omni vituperatione munda: & postea vocantur partes, & legitur illud mundum coram partibus, & si consentiant partes, tunc dicitur scriptura a partibus absoluta. Cū au tem a tabellione sunt subscriptiones, tunc est superscriptura cōpleta. & ista consuetudo, dixit dominus Iacobus Bald. ab isto §. est deriuata, illa autē ab isto §. hoc enim subsécuto sue i scriptis, siue fine scriptis, & sic intellige vtrūque. §. quāntū ad penam arrharū: idē est siue in scriptis, siue in non scriptis fuerit veditio celebrata: sed non intellige, quo ad penitentiam. vnde referas hoc quod dicit, solummodo ad penā arrharum, & concordabit scriptura. nam tūc quando cōtractus in scri ptis celebratus est & completus: si velit emptor vel veditor a contra ctu recedere, sustinebit penam arrharum sed non solam. Si autem non fuerit cōtractus scriptura completus, volens recedere a contractu, solā penam arrharum sustinebit. No. q. solo cōsensu emp. & ven. perficitur. Item no. q. arrha non est de substantia cōtractus. Itē no. puoiri in ar rhis illum contrahentem quem poenitet. Franc. de Aret.

Scriptura cōficiuntur. §. patet hic q. alia est emptio, siue uendi tio in scriptis, alia sine scriptis. In scriptis dicitur, quando hoc agunt contrahētes vt non aliter valeat cōtractus, nisi fiat scriptura, secun dū quodā. quod nō videmus in vfu. Alii dicunt ut P. q. sufficit q. cōtra hentes vel aliquis eorū dicat in principio cōtractus, q. inde scriptura fiat: nec nō dicit q. aliter nō valeat nisi fiat, & hoc approbat. vt C. de fi. inst. l. cōtractus. ibi, illos tamē quos in scriptis fieri cōuenit & c. Si autē simpliciter fiat cōtractus, sed postea ad probationē fiat scriptu ra, valeat quod actū est, & etiā valuisse sine ea: ut ff. de pig. l. cōtrahitur. Et eodē modo dico esse intelligendū vbiq. dicitur lege cōtractū aliquē in scriptis fieri, vel dictū: vt C. de testi. l. testis. & in aut. de te sti. §. & licet. col. 7. Sed cū fiat i scriptis hmoi veditio, & sine scriptura nō ualeret, quare non dicitur obligatio literarū? R. quia aliud habet nomē. Semptio: & verū est hoc nomē. at in mutuo non est verū mutua tum esse: tunc enim re esset obligatio cōtracta, vt §. de lit. obli. §. plane. b. Constituiamus. §. prateriti temporis est. & dicitur C. de fide instru. l. cōtractus.

Instrumenta. §. quā vulgo rogationes dicuntur secundum Io. c. A contrahentibus. §. emptore & venditore: & talis subscriptio fit in scriptis: vt in authen. de fide instru. & aliis, ubi cōtractus alius fit in scriptis: vt in authen. de fide instru. r. ut no. i aliis de instrumento, cautela & fide. §. si quis igitur. & §. sed & si quis aut mutui. & §. seq. col. vj. e. j. de cēfi. in vj. & in simili. in. l. si & comple. & c.

Completiones. §. id est, mundum completum. g. Acceperint. §. sub eodem tabellione & a partibus: vt subicit. h. Absoluta. §. vt quia lecta fuerint partibus & laudauerint. Vel dic aboluta, id est, subscripta. i. Sine pēna: §. sed quomodo sine pēna: cum statim in arrhis eum pu diau. R. spon. sine pēna interesse & iurifurandi in litem. Nam hęc pē na esset quantum ad soluentem, licet non quantum ad accipientē: vt §.

si quis ius di. non ob. l. j. §. si. non autē ab arrhis aliter liberatur, vt subii cit, tamē & c. Item iste talis non facit contra legē C. de act. & obli. l. sicut. cum hęc lex sibi permittat. Et not. q. huius legis permissio est cū aliqua pēna, arg. contra in auth. constitutio q. de dig. §. illud. colla. vj. Sed si non est subscriptum, & tamen res est tradita, an valeat transla

pellitur. §. licet nihil super arrhis expressum sit. §.

Emptio nō potest esse sine certo pretio. sed si pretium alteri. arbitriū conferatur, tūc videt emptio facta sub cōditione, ut si ille fuerit pretiū arbitrat, valeat emptio: alias secus. & idem in locatione. Aret.

Pretium autem cōstitui oportet: nam nulla emptio sine pretio esse potest. Sed & certum esse pretiū. debet alioqui si inter alios ita conuenierit, vt quanti Ti tius rem aestimauerit, tanti sit empta, inter veteres satis abunde q. hō dubitabat, cōstarene veditio, an non. Sed nostra decisio ita hoc constituit, vt quoties sic composita sit veditio, quāti illi aestimauerit, sub hac cōditione staret cōtractus: vt si quidem ille, qui nominatus ē, pretiū defini erit, tūc omnino secundum eius aestimationē, & pretium per

tius? M. & Azo dicunt q. non, quia sibi praeiudicauit accipiendo arrhas. sicut & aliis sibi praeiudicat quis sibi eligendo: vt ff. de tribu. act. l. qd in hærede. §. eligere. Item quia hoc videtur agere contrahentes inter se, vt amissione & duplicatione arrharū debeant esse contenti: ergo p. expresso est habendum: vt ff. si certum petatur. l. cum quid. Itē facit ff. de legat. secundo. l. cum filius. §. variis. B. & Ioan. contra. Dicunt enī adhuc posse agi ad hoc vt tradatur, vel ad interesse: ita ut arrhæ in interesse cōputentur. & facit pro eis. ff. de milit. testa. l. j. & ff. de inoffi cioso testa. l. mater. & C. de pac. dot. l. si facit melius. ff. de actio. emp. & vendi. l. pradia. in fine. Sed quid si dederit pro arrhis, & pro pagamē to? R. n. pactum seruandum, id est, non potest discedere: vt ff. de pact. l. in tradit. onibus. Et not. duo operari isto casu, vnum ut arrhæ debeant du plicari venditori penitente. Item vt emptio remaneat firma, & agatur ad interesse. Item emptore penitente eadem duo operatur. Accur.

ADDITION. Et tunc non totum, sed quod pro arrhis duntaxat datum est, duplicatur. Et nota quod vbi venditor se nomine emptoris posside re constituit, non potest agere ex empto vt tradat: sed aut rei vendi catione, vel Publiciana simul aut vti possidetis: vt dicit gl. i. auth. sacra menta puberum. C. si aduersus venditio. Ang.

Nihil expressum sit. §. id est, nihil dictum fuit a partibus, quid sup arrhis fiat altero penitente.

PRETIUM. §. CASVS. Suprà dictum est, quod emptio & veditio contrahitur inter contrahentes: si inter contrahentes fuerit de pretio conuentum. Sed debes scire, q. oportet quod pretium sit constitutum: & etiam quod certum pretium constituat. Sed pone, cum vellem equū amici mei emere, dixit mihi, quod habes p. equum illum pro tanto pro quanto Titius communis amicus noster aestimaret quid erit in isto casu? Et dicit Imperator, quod alibi ordinatum est, quod si cōis amicus noster definierit pretium, valeat cōtractus. Si autem ille qui nomina tur, noluerit vel non potuerit pretium definire, non valet cōtractus Idem etiam intelligitur in loca. & cōduc. hoc dicit Franc.

Esse potest. §. vt ff. eo. l. iij. & C. eo. l. vlti. n. Sed & certum. §. Nota duo, & quod pretium debet esse, & quod certum.

Pretiū. §. repetit de pretio, quod debet interuenire: ut addat duo, scilicet q. sit certum: item in pecunia numerata. Accur.

Hoc. §. id est, de hoc.

Decisio. §. vt C. de contrahen. emp. l. si.

Aestimauerit. §. not. q. cautē ponit de tercia persona. Nam secus si in contrahentis arbitrium: ut dicemus j. eo. §. emptio.

Nominatus est. §. quid si in innominatum contulimus, vt vendo p. quanto aestimabitur? R. spon. non valet: instar locationis sic factæ, vt ff. locati. l. si merces, in princip. nisi in vno casu qui est de pigno. l. si fun dus. §. si. Accursius.

ADDITION. Sol. ex precedentibus cōtractibus: quorum occasione deuenitur ad venditionem, potest super declaratione pretii officii iudicis implorari: vt ibi. Secus si nullus p. cōfessisset cōtractus, vt hic. Ang. c. Definierit. §. etiam inique: quia a persona incerta non receditur, vt ff. de

Hoc ressi duum non est Accur si. Aegid. Perr. §. al. expref sum est.

Compellitur. §. sed qua actione? R. spon. cō dictione ex l. illa, & ex lege illa. C. de fide instr. l. cōtractus. vel etiā per officium iudicis: vt arg. C. de rescind. vend. l. ii. Item per actionē ex em pto, si tamen fiebat ven ditio sine scriptis. Nam si fieret in scriptis, nec esset mundū completū, non ageretur actione ex empto: cum nō esset ad huc venditio, vt hic di citur, sed per cōditiō nem ex lege, vel officio iudicis, vt dictū est. Sed nunquid ultra hanc du plicationem arrharū te netur venditor ad inter esse si non tradat: vt ff. de actionibus. emp. l. pri ma. & l. ex empto. §. & ex empto. ver. idē Nera

al. siue cō stet uendi tio siue nō. Ipse.

al. diffi nient. al. omni modo. Venditor utrū ultra arrharū du pliciu per ditionē te neatur ad interesse.

b Et sic ad interesse agi quatenus est ultra arrhas quę opi. ue rior est, se cū dū Ang.

ala cōtra hente.

Mundum.

perdar.

Veditio fit in scriptis & sine scri ptis.

a Et hęc uera, secun dū Ang. q. cōtractus ad sui validi tatem uel saltē pba tionem re quirir scri pturam, si cum esse: tunc enim re esset obligatio cōtracta, vt §. de lit. obli. §. plane. b. Constituiamus. §. prateriti temporis est. & dicitur C. de fide instru. l. cōtractus.

Ang.

si de verb. ob. l. si quis arbitratu. * & hoc verum est, quādo id quod est de substantia contractus, apponitur sed secus si conferatur quod est de acciden-
 a Hoc re. cidentibus contractibus. nā tunc ad arbitriū boni viri recurritur: ut ff. eo. de
 q. 2. quando contrahen. emptio. l. hanc venditio. & ff. pro socio. l. si ita coita. & l. si so-
 cietate. & ff. locati. l. si in lege. in prin. quā omnes huic sunt contrarie.
 bitratus, re- & hoc secundū so. Sed
 ceditur ab- secundum Azonem hoc
 eius perso- redigitur ad arbitrium
 nam etiam si boni viri, & sic contradi-
 de stando cunt dictū II. Nec ob. d.
 suz senten- lex ff. de verbo. obli. l. si
 tiz iuratu quis arbitratu. quia ibi
 fuerit. l. si non fuerat arbitratu,
 bertus iura quo casu concedo nō re-
 uerit. ff. de curi ad boni viri arbi-
 ope. lib. & trum. Sed quando dicitur
 c. 3. quinta inique definit? Rñ.
 yallis. ex- forte ultra dimidiam in
 tra de iure si pretii, ut arg. C. de re
 iur. Ang. l. i. vel (ut puto) iudicis
 al. adiffini officio expeditur, etiam
 re. si minor sit deceptio, dū
 i al. placuit modo non minima, ut ff.
 de in inte. resti. l. scio. nā
 nō tū sibi comittitur in
 alienis, quācumque ipsis do-
 minis liceret: ut ff. solu.
 ma. l. etiam. §. i. & l. si cō-
 stante. §. si maritus.

¶ Perfolua. ur. §. ita
 q. fiat accipietis: ut ff. de
 act. empti. l. ex empto. §. i.
 etiam vsurę postmodū,
 ut ff. de act. empti. l. Iulia
 nus. §. ex vendito.
 b. ¶ Tradatur. §. caute
 dicit tradatur, & non de
 re. nam non tenetur fa-
 cere accipietis, sed de o-
 uisione se obligare, ut
 ff. de act. empti. ex empto.
 in prin. Sed nūquid p-
 cise tenetur ad rem tra-
 dedam. M. dicit q. sic. &
 facit pro eo quod hic di-
 citur, omnino tradatur
 & c. ut ff. de rei vend. l. q.
 restitueret. & §. de dona.

¶ al. decet
 & c. al. possit.
 ¶ al. putat.
 ¶ Venditor
 an teneat
 p- cise ad
 rem tradē-
 dā, uel ad
 interesse?
 Pro hac
 opinioe fa-
 cit illud iu-
 stin. lib. iii.
 Emi singu-
 las res non
 pecunia,
 sed compē-
 satiōe mer-
 cū, Licur-
 gus iussit,
 aurique &
 argenti u-
 sum, uelut
 omniū sce-
 lerū mase-
 ricam sultu-
 ricam tamē
 ait cum fer-
 reum num-
 mum per-
 cussisse.

¶ Pro nihilo. §. nec ad boni viri arbitriū recurritur, ut modo di-
 ximus: sed legatum nō ideo nō est p nihilo sic relictū: ut C. de de. l. i.
 Aeg. Perr. ADDITIO Hoc verum intellige cum distinctione, an fuit datum
 arbitrium conditionaliter an iuxta. l. i. cū materia. ff. de lega. ii. Itē
 quo ad substantiam legati, non quo ad pōtē cōmissionē: ut l. multa.
 in prin. ff. de condi. & demon. Ange.

¶ Precio statuto. §. sine quo esse nō potest veditio: ut in prin. huius §.
 g. ¶ In locationibus. §. i. ut ff. de pc. l. si merces in prin.
 ITEM PREVIUM CASVS Supra dictum est, quod duo
 requiruntur ad hoc, quod valeat emp. & veditio, videlicet qd pretii
 constitutur, & quod certum pretii: & adhuc tertium est necessarium,
 si quod sit in pecunia numerata. Sed nonne si dederis tibi equū p vino
 & ita equū pro vino permutaueris, eritne emp. & ven. Et respon. Imp.

dicens, qd super hoc apud antiquos querebatur, & Celsus & Sabinus
 dicebant qd sic. Dicebant enim, qd permutatio erat vetustissima species
 emp. & vend. & hoc probant argumenti Homeri dicentis, quod ali-
 qua pars exercitus Achiuorū vinū sibi emit pmutatis quibudā re-
 bus pro vino: & ita permutatio dicitur emp. secundum Hom. sed di-
 uerz scholaz auctores aliud sentiebāt. Dicebant enim aliud esse emp.

aliud permuta. quia in permutacione non potest patere quā res nomi-
 ne pretii data est, & quā data non est. Quod autem vtrāque videatur
 vendi, & loco pretii dari: hoc nulla ratio permittit. Sed Proculus di-
 cebat permutacionem esse speciem separatam ab emp. & vendit. & eius
 sententia praualeuit. Sed domine, quid videatur vobis de sententia Celsii
 & Sabinus, quæ vtitur auctoritate Philoſophorum? Et rñ. qd sententia
 Proculi melior est, & rationibus validioribus nititur. h. d. Fiaa.

h. ¶ Item pretium. §. dixit pretium debere certum esse: nunc dicit, qd
 in numerata pecunia.
 i. ¶ Putabāt: sed ma-
 le, ut dicam.
 K. ¶ Poeta §. Homero.
 Not. ar. qd auctoritates
 auctorum & philoſopho-
 rum sunt in causis alle-
 ganda. sic ff. de solu. l. si
 pater. §. nam & Aristote-
 les. & ff. de iudi. l. propo-
 nebatur. & ff. de sca. ho. l.
 septimo. Sed interdū re-
 darguuntur, ut hic. & ff.
 de rerum diu. in tantū.
 §. si. & l. sed diu.

l. ¶ Rebus. §. puta eqs.
 m. ¶ His uerbis. §. Ge-
 cis quæ legi nō possunt.
 Accur.
 ADDITIO. Ab ali-
 quo huius artis ignaro.
 Versus hi Homeri, sunt
 in septimo Iliados, quo
 rum interpretatio hæc
 est, Affuit Lemno rati-
 bus tum copia vini, C-
 sarie insignes redimunt
 hinc uina Pelagii. Pars
 Velsic de-
 dedit qd auxilium, ferrū
 clara ul-
 pars altera, bubus Ter-
 gora diripiens, hinc pro-
 tulit, ille agit ipſos Ad-
 naues tauros, hic bello
 corpa capta. Aeg. Perr.
 Proq. 9.
 Vides igitur mentem te-
 xus optime probari per
 istud Græcum. Græci e-
 nim pro uino dederunt
 aliquid æs, alii ferrū, alii
 coria, alii ipſos boues,
 alii mancipia. t
 n. ¶ Scholaz §. singula-
 ris numeri hic, sic §.
 de mād. §. is qui exequit
 eum arma
 aureis em-
 pitasse ar-
 mis. Aeg.
 Perr.

¶ Facit il-
 lud Plin. lib.
 33. quātū lib-
 liciore æ-
 uo, cū res
 ipſe pmuta-
 bantur in-
 ter se ut
 Troianis
 poribz, Ho-
 mero, cre-
 dit conue-
 nit, ita em
 ut opinor
 cōmerciā
 uictus gra-
 tia inuēta,
 alios coriis
 alios ferro
 emptitasse
 tradit Ser-
 uius in uer-
 su illo Ge-
 or. quāuis
 Milesia mā-
 gno uelle-
 fic ait. ma-
 gno mūten-
 tur, i. ma-
 gno pretio
 cōp- rētur.

antequam tradatur, ut fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit. Aeg. Perr.
 vel

diuerz scholaz auctores contra
 sentiebant: aliudq; esse existima-
 bāt permutacionē rerū, aliud em-
 ptione m & venditionem: alioqui
 non posse rem expediri, ° permu-
 tatis rebus, quæ videatur res vā-
 nisse, & quæ pretii nomine data
 esse: nam vtrāque videri vāniſ-
 se, & pretii nomine datam esse, ra-
 tionem non pati. Sed Proculi sen-
 tentia dicētis permutacionē pro-
 priam esse speciem^p contractus a
 venditione separatā, merito præ-
 ualeuit: cum & ipse aliis Homeri-
 cis uerbis adiunaretur, & vali-
 dioribus rationibus argumētāre-
 tur: quod & anteriores diuī prin-
 cipes admiserunt, & in nostris Di-
 gestis^l latius^r significatur.

¶ Rei vendit. in specie commodum, & in
 comodū spectat ad emptorem, etiam: ante
 traditionē, nisi in ea dolum vel culpā ven-
 ditor cōmiserit: cuius nomine conuenit. Et
 quoties quis ideo tenetur, qd actionem ha-
 bet, eam cedendo liberatur. h. d. Aret.

¶ Cum autē emptio, & veditio
 q. ¶ Expediri. §. i. cognosci.
 p. ¶ Speciem contractus. §. innominati nam non habet nomē suū:
 ut ff. de rerū permut. l. i. §. itē emptio. Sed quare dicitur innominatus,
 cum ita curiale nomen habeat? Respon. quia illi cōtractus sunt nomi-
 nati, qui statim ut sunt, pariunt actionem: ut ff. de pact. l. i. iuris gentiū,
 in prin. siue fiant consensu, ut uenditio: ut §. eo. in prin. siue re, ut mu-
 tuum: ut §. quibz, mod. re. contrahi. obli. in prin. At permutatio nec ex
 pacto parit actionem, nec ex re: sed parit ex utroque: scilicet postea dū
 de interueniente ex pacto primo: ut subtiliter colligitur. C. de rerū
 permuta. l. ex placito. Et ex hoc contractu oritur actio præscriptis ver-
 bis: ut infra de act. actionū. & conditio ob causam, ut ff. de præscrip.
 verbis. l. naturalis. §. i.

ADDITIO Nota quod sunt quidam contractus nominati, & quidā
 innominati, de quibus in d. l. iuris gentium. in prin. ff. de pact. in l. natu-
 ralis per totum. ff. de præscrip. verb. & naturam talium cōtractū habes
 in gl. vnde dixerunt quidam, qd donatio erat contractus innomi-
 natus: quia ex se non pariebat actionem, cum detur conditio ex l. si
 quis argentum. C. de donat. Christopho.

q. ¶ Digest. §. ut ff. eo. l. i. §. i. Accur.
 r. ¶ Latius §. i. melius, & aptius in ff. dicitur quā hic.
 ¶ CVM AVTEM EMPTIO. ° CASVS. In superioribus dictū
 est, quod emptio & venditio contrahitur simul atque de pretio conue-
 nit, licet adhuc res non sit tradita, neque pretium solutum. & hoc si
 ne scriptura contracta fuerit venditio. Si enim aliqua venditio cōtra-
 hitur in scriptis, poterit tam emptor, quā venditor impuere contra-
 ctu recedere, donec totum fuerit completum. Cum igitur dicat legisla-
 tor, post contractum completum periculum rei venditæ ad emptorem
 pertinere, apparet quod periculum rei venditæ pertinet ad emptorē,
 si utrumque de pretio fuerit conuentum. Completus autem dicitur con-
 tractus, ut ex præcedentibus patet, quā cito de pretio cōuenientum est:
 quāuis emptori res tradita non fuerit, sed penes venditorē perie-
 rit. vnde si seruus fuerit venditus, & antequam emptori tradatur, sine
 dolo, & culpa uenditoris penes uenditorē decesserit, vel aliqua parte
 sui corporis laesus fuerit, emptori perit, & nihilominus necesse habet-
 ur uenditori integrum pretium restituere, si nōdum pretium fuerit
 solutum. Idem etiam est si res venditæ, antequam tradatur, tota, vel
 aliqua ex parte sui incendio consumpta fuerint: vel fundus uenditus
 antequam tradatur, ui fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit.

Aeg. Perr.

¶ Facit il-
 lud Plin. lib.
 33. quātū lib-
 liciore æ-
 uo, cū res
 ipſe pmuta-
 bantur in-
 ter se ut
 Troianis
 poribz, Ho-
 mero, cre-
 dit conue-
 nit, ita em
 ut opinor
 cōmerciā
 uictus gra-
 tia inuēta,
 alios coriis
 alios ferro
 emptitasse
 tradit Ser-
 uius in uer-
 su illo Ge-
 or. quāuis
 Milesia mā-
 gno uelle-
 fic ait. ma-
 gno mūten-
 tur, i. ma-
 gno pretio
 cōp- rētur.

antequam tradatur, ut fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit. Aeg. Perr.
 vel

antequam tradatur, ut fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit. Aeg. Perr.
 vel

antequam tradatur, ut fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit. Aeg. Perr.
 vel

antequam tradatur, ut fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit. Aeg. Perr.
 vel

antequam tradatur, ut fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit. Aeg. Perr.
 vel

antequam tradatur, ut fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit. Aeg. Perr.
 vel

antequam tradatur, ut fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit. Aeg. Perr.
 vel

antequam tradatur, ut fluminis totus uel ex aliqua parte ablatu sit. Aeg. Perr.
 vel

vel inudatio ne, vel aliquo modo deterior sit factus: quia semper emptor
 10 is damnum erit: quicquid enim sine dolo, & culpa venditoris accedit, in
 venditor securus est. periculum autem ad emptorem pertinet. Sed po-
 ne quod in re vendita antequam tradatur, aliquod lucrum contingit: pu-
 ta res vendita per alluvionem vel aliquo alio modo, longe melior esse
 & cuius erit lucrum? Et
 respondet dominus Iustus.
 quod emptoris: quia se-
 cundum naturam est, ut
 eum sequantur commo-
 da, quem sequuntur in-
 comodum. h. d. Fr. de Ar.
 a. ¶ Diximus. § supra
 eod. in princ.
 b. ¶ Statim. § Sed cer-
 te imo non statim: sed
 sunt necessaria. Primo,
 quod venditio fiat non in scri-
 ptis: alia, id est, si fiat in
 scriptis venditio non tra-
 fit ad emptorem periculum
 nisi modus esset comple-
 tus: ut hic, & C. de si. in
 Ar. l. cōtractus. & C. de
 pri. & commo. rei uel. l.
 cum inter. Itē quod fiat
 pure, alias non perit em-
 ptori, licet secus si facta
 sit deterior: ut ff. de peri.
 & commo. rei ven. l. neces-
 sario. §. si pēdēte. ver.
 sane si extat. Item quod sit
 facta venditio in specie
 nam si in genere: ut pu-
 ta, vendo hominem: non
 perit emptori ante tra-
 ditionem: ut ff. de pi. &
 commo. rei ven. l. eūque
 & l. si neque. i. gloss. j.
 Item quod sit certa species
 quia si sub icertitudine
 sit vendita, licet sit spe-
 cies, non tamen spectabit
 semper periculum ad emptorem: puta vendo Stichum aut Pamphilū.
 primus enim moritur periculo venditoris: ut ff. de contrah. emp. l. si in
 emptione. §. si emptio. Itē quod alio modo pereat quam publicatione rei.
 nam tunc non perit emptori: ut ff. l. si fundus. Item quod nullū pactū sit
 inferitū quod periculum venditoris respiciat. nam tunc non perit emptori
 ut ff. de peri. & commo. rei ven. l. si in venditione. in prin. & j. proxi.
 §. si si fugerit & c. siue specialiter esset de casu fortuito dictū secundum
 B. siue generaliter secundū M. ut diximus ff. si quis cau. l. sed & si quis. §.
 quæstū. ¶ Itē quod venditor non fuerit in culpa vel dolo, quare res pereat:
 ut j. proxi. §. Itē quod non sit in mora. nā tunc qui ultimā fecit moram, si-
 bi perit: ut ff. de peri. & commo. rei ven. l. illud. & hoc est verū hoc
 casu, siue res peritura erat penes emptorem, siue non, secundū Io. ut ff.
 de leg. l. cum res. §. si licet M. distinguere. aug. l. ff. de rei ven. l. itē uer-
 beratū. §. si. Itē quod non sit res quæ degustationem desideret, ut vinū &
 zinziber, & similia nam tunc distinguuntur an vendantur in specie: & tūc
 post degustationem est periculum emptoris. an in genere: & tunc sunt duo
 necessaria, ut si emptoris periculum, scilicet degustatio: & mensura siue
 pondus: & hoc secundum Io. & B. & Pla. ut ff. de peri. & cumo. rei uel.
 l. in princ. & §. j. Sed Azo dicit, quod in vino sit speciale, quod statim facta
 venditione, etiam ante degustationem sit emptoris periculum, si sit in spe-
 cie venditio: ut ff. de contrahen. emp. l. quod sēpe. §. in his. Sed nun-
 quid distinguuntur periculum peremptionis a deterioratione vino ven-
 dito in mensura, ut in venditione cōditionali diximus modo per l. ff. de
 peri. & commo. rei ven. l. necessario. §. si pendente: ut sic est uisiois pe-
 riculum ad uenditorem. acoris & mucoris ad emptorem pertineat? Bul-
 ait quod sic: quia hoc sub quadā conditione fit, scilicet si degustetur. Sed cer-
 te ipsemet mutauit consiliū postea: & merito: quia aliud est in alia con-
 ditione, quæ non est in potestate venditoris: aliud in hac, quæ in sua po-
 testate est, cum possit denūtiare emptori ut gustet & accipiat: alias po-
 test effundere: ut ff. de peri. & commo. rei ven. l. in si. Et sic indistin-
 ctē periculum ante mensuram est uenditoris. Accur,
 c. ¶ Itaque. §. nunc ponit exempla.
 d. ¶ Periculum est. §. facit ff. de periculo & commo. rei ven. l. id quod
 & de regulis iuris. l. secundum naturā, & §. de legiti patro tut. §. finali.
 ¶ QVOI SI EVGERIT. ¶ CASVS. Dixi Iustiniano, Domine
 supra dictū est quid iuris est, si res vendita antequam tradatur, penes
 venditorem deterior fiat, vel pereat, sed modo quæro, quid iuris sit, si
 seruus venditus post completam venditionem, antequam tradatur, su-
 gerit, vel surripitur: ad quæ spectabit periculum istud? Et respondet
 dominus Iustus, dicens, quod si sine dolo, & culpa venditoris fugerit, vel sur-
 reptus fuerit, animaduertendū est primū utrū venditor aliquod fecerit
 pactum cum emptore, per quod in se recepit periculum fugæ vel surre-
 ptionis: veluti si custodiā seruū vendit in se suscepit usque ad traditio-
 nem. Tunc enim periculum tam fugæ quam surreptionis ad venditorē

10 20 30 40 50 60 70 80
 pertinebit: & de omni periculo contingente tenebitur. Aliqui autē di-
 unt quod etiā adstritgit per illud ad pretiū generale. si periculum cōtin-
 gat. Si autē nihil cōuenierit inter emptorē & venditorē: tunc erit pre-
 culum emptoris. Sed qualiter poterit ei subueniri cū non sit dominus
 seruī: eo quod seruus non erat traditus: sed magis seruū illū a venditio-
 re possit petere vel rei
 ven. vel cōditione fur-
 tiuā? Et respondēre potest
 ad hoc, quod emptor agat
 cōtra venditorē ad hoc,
 quod venditor cedat ei tā
 venditionē quam con-
 ditionē furtiuā. Idē di-
 cit si damnum datum fue-
 rit in seruo vendito post
 contractū perfectū: quā
 actionem legis Aquilię
 sibi competere propter
 damnum in re datū post
 contractū tenetur vendi-
 tor cedere emptori. hoc
 dicit Franc.
 e. ¶ Veniit. §. id est, vē-
 ditus est.
 f. ¶ Neque culpa. §. e-
 tiam talis qualis in cō-
 modato gratia utriusque
 partis pacto venit: ut
 ff. de peri. & commo. rei
 vendit. l. custodiam. & ff.
 commo. l. si ut certo. §.
 interdum.
 g. ¶ Animaduertendū.
 §. i. distinguendum.
 h. ¶ Suscepit quod
 pactum valet, ut hic, &
 ff. de cōtrahen. emp.
 l. quod sēpe. §. si res. &
 ff. de peri. & commo. rei
 vendit. l. si. §. i. Accur.
 i. ¶ Is casus. §. etiā le-
 uissima culpa cōtingēs,
 secundum Ioan. nō ve-
 ro fortuito, licet M. contra: ut C. de pig. act. l. quæ fortuitis.
 K. ¶ Constitutionem. §. scilicet fortuitam: quæ scilicet soli domino da-
 batur: ut hic, & ff. de condi. fur. l. i.
 l. ¶ Exhibere. §. scilicet cedendo actiones istas. & hoc quando non
 fuir in culpa: alias non liberatur cedendo: ut ff. pro socio. l. de illo. i. prin-
 cip. quæ est contra.
 m. ¶ Et de damni. j. puta si fuerit res vendita venditori subtrahita, uel
 in ea datum sit damnum: ut in princip. huius §. nam hæc actio damni in
 iuræ domino datur: ut ff. ad leg. Aquil. l. item Mela. §. legis.
 ¶ EMPTIO TAM. ¶ CASVS. Quæstio a legislatore, Domine,
 uultis ne plura dicere de emptione, & venditione? Et ipse respondit di-
 cēs: Frater, adhuc præter prædicta scire debes, quod emptio tā pure, quā
 sub cōditione cōtra. hi potest. Et ponit exemplū de emptione facta sub
 conditione, quia pura emptio omnibus manifesta est. & est exemplum
 suū tale, si emptori dicat venditor in hunc modū: si Stichus intra certū
 diē, ueluti hinc ad quindecim dies, tibi placuerit, erit tibi emptus pro
 decē, hæc est emptio sub conditione. hoc dicit. Et nota ad intellectū
 huius §. quod cum tria sint in emptione, scilicet cōmerciū, pretiū, & res,
 duo prima non possunt cōferri in arbitrium alterius cōtrahentū, hoc
 est, emptoris, ueluti si dicat uenditor emptori sic, uendo tibi rem pro
 quāto uolueris. Secus autem est quando datur a venditore emptori op-
 tio in re ipsa, ueluti cum conuentum est de pretio, & dicit uenditor em-
 ptori sic, si res tibi placeat hinc ad dies octo, sit tibi emptus pro tot. Sed
 dicit aliq, semper intra terminū illū potest emptor dicere, quod res sibi non
 placet, & ita in præte emptoris erit utrū cōtractus ualeat, necne. Certe
 verū est, quod obligat & implicite est hoc in potestate sua, sed directe
 non, neque expresse. expresse enim nocent, nō expresse, nō nocet. Frā.
 n. ¶ Placuerit §. sed uidetur quod in alterius contrahentium arbitrium
 conferatur emptio, quod esse non potest, ut C. eo. de contrahen. emp.
 l. in uenditis uel mentis. & ff. de contrahen. emp. l. quod sēpe. §. i. q.
 si res contrariæ. Sed dicit rem ipsam hic conferri in arbitrium emptoris.
 Aliud hō cōmerciū, ut sit tibi emptus si uis, uel pretiū pro quāto uoles,
 ut dictis legibus cōtrariis. ¶ Itē opponitur, hæc uenditio quæ hic fit, nō
 uidet conditionalis, ut ff. eo. de contrahen. emp. l. i. quæ est contra. Sed
 certe ibi fuit emptus pure: sed resolutio debebat sub cōditione fieri, at
 hic sub conditione facta fuit, unde non potest impleri nisi impleta con-
 ditione, ut ff. eo. l. hæc uenditio. in prin.
 o. ¶ Aureis tot. §. puta x.
 ¶ LOCA SACRA. ¶ CASVS. Quæstio a Iust. utrum possem e-
 mere loca sacra uel religiosa? Et rā. dic quod loca sacra & religiosa cuius-
 modi sunt iter, forū, & basilica, frustra quis emit. & hoc uerū est de pu-
 blicis, quæ publico usui destinata sunt, cuiusmodi sunt forū, & basilica,
 secus autē est in rebus, quæ sunt in patrimonio publico, ut cetera. & hoc
 est uerū, si scies quis huiusmodi res emerit. si autē quod ignoras em-
 10 20 30 40 50 60 70 80

interue-
niat.Emptio an
possit i al-
terius con-
trahentium
arbitrium
conferri.
c. Tu dic
omnia ista
sunt de sub-
stantia con-
tractū, quæ
in uolunta-
te alterius
contrahen-
tium com-
mitti non
possunt etiā
per uerba
importan-
tia arbitriū
boni uiri,
hic autem
non sub-
stantia, sed ac-
dens, uel
qualitas cō-
mittitur.
Ang.

rit deceptus a venditore, credens ea profana, vel priuata, tunc sibi co-
petit ad. contra venditorem ad interesse. Idem iuris est si hominem li-
berum deceptus a venditore pro seruo emerit. h. d. Franc.

a ¶ Loca sacra, & quæ sint ista, habes 3. de rerum diu. §. flumina. & §. nullius. & §. religiosum.

b ¶ Priuatis. & redde

¶ Facit ad totum istud §. c. de iure. cum gl. si. extra de iu repar. & c. ii. cum glo. i. de reli. & ve. san. ¶ Secus si ignoras, quæ tenet cōtra-
ctus, nō vt cōsequatur rē uenditā, sed interes-
se. l. & libe-
ri ff. eo. & si venditor i-
gnorat, sol-
uit pretiū
tātū, si scit,
soluit inter-
esse totale.
l. emptorē.
in fi. & glo.
si. ff. de act.
empt. Egi.
Perr.
¶ Sic. ff. lo-
ca. & con-
duct. Diuiso.
¶ cōstitunt.

¶ DE LOCATIO-
NE ET C.

¶ Tex. cōtinuat rubri.
Quia locatio est similis
emptoni: vt in tex. & ff.
c. l. j. igitur post empro-
nem sequitur videre de
locatione. Are.

Ocatio. §
¶ Totus
iste ti. diui-
dit in quin-
que pres.
¶ Primo ponit q̄stē
hēt similitudinē cū p̄ra-
ctu emptionis. Secundo
illud p̄ exēpla declarat.
¶ Tercio qd̄ veniat i
cōtractu. Quarto ad qd̄
tenet cōductor. Quinto
an iste cōtractus trāseat
ad h̄redē. Secūda ibi.
Nā vt empti. Te. tia ibi.
in §. cōductor. Quarta
ibi, qui pro vsu. Quinta
ibi, in fi. Mortuo.

¶ CASVS Quæsiui à
Iustin. quæ esset natura
locationis & conductio-
nis? Et rñ dices, q̄ pro-
xima emptioni & v̄di-
tioni. Eisdem enī reguli-
bus cōstitutū duo cōtra-
ctus; nā sicut emptio &
v̄ditio contrahitur si
mul atq; de pretio cōue-
nerit: ita locatio & con-
ductio cū certa merces,
i. pretiū fuerit inter eos
cōstitutū contrahitur &
sicut in p̄cedētū cōtra-
ctu actio ex empto dat̄
emptori, & actio ex v̄-
ditio datur venditori: sic in isto cōtractu actio ex locato datur locatori
& actio ex cōducto datur cōductori. & dicit q̄ locatio & cōductio p̄-
xima est emptioni, i. vicina quo ad tractatum, & quo ad sententiā. Sed
domine, satis vidi, quod isti duo contractus cōstitunt iisdem regulis. ha-
betis ne plura exempladicit q̄ sic: quia sicut si vendidero rē pro pretio
quod Petro iustum visum fuerit, si pretiū definiuerit Petrus, valet cō-
tractus: si autē non fuerit arbitratu quod sit iustum pretium, non va-
let contractus vt §. tit. p̄ximo dictum est: sic est in cōtractu locationis
& conductionis: quia si aliquis domum suam locauerit alicui pro quan-
to Petrus aestimauerit, si Petrus aestimationē definiuerit, valet cōtra-
ctus si non definiuerit, non valet contractus. h. d. Franc. de Arc.

c ¶ Locatio. §. si ff. eo. l. ii. Accur.

f ¶ Proxima. §. quo ad tractatum & quo ad sententiā.

g ¶ Si de pretio: vt §. tit. i. §. pretium autem.

h ¶ Si merces. §. certa, & i pecunia numerata: vt ff. de positi. l. i. §. si q̄
seruū & ff. de p̄. ver. l. naturalis. §. at cū do Vñ partiarī colon' q̄ partē
dño reddit fructū, improprie dicit cōductor, imo focius magis: vt ff.
c. l. si merces. §. vis maior. Acc. ADDITIO. Et ideo. ēptor cogit stare
tali colono. quod nota pro limitatione notatorū i l. emptorē. C. eo. A.

i ¶ Locatori quidē. §. sicut venditori ex vendito, emptori ex empto
actio emptio. vt §. tit. i. §. fed & certum esse pretium. in fi.

k ¶ Supra diximus. §. vt §. tit. i. §. fed & certum esse. Accur.

l ¶ Arbitro. §. ff. eo. l. si merces. j. respon.

¶ QUA DE CAUSA CASVS Versiculus iste non refertur
ad versiculū proxime dictū & p̄cedentem, sed ad illud qd̄ dictū est
in prin. ti. quia sicut emp. & ven. cōtrahitur quā cito de pretio cōuenit
f. certā pecuniā: ita si in pecunia numerata fuerit merces constituta
contrahitur locatio & cōductio, quā de causa si in pecunia numerata

Colon' partiaris nō est con-
ductor.

¶ Loca sacra, vel religiosa, itē
publica (veluti forum, basilicam)
frustra quis sciens. ¶ emit: quæ tñ
si pro profanis, vel priuatis de-
ceptus à v̄ditore quis emerit: ha-
bebit actionem ex empto, q̄ non
habere ei liceat: vt consequatur
quod sua interest eum deceptum
non esse. Idem iuris est, si hominē
liberum, pro seruo emerit. d

De locatione, & con- ductione. f

TITVLVS XXV.

¶ Locatio p̄ficitur cōsensu eo ipso quod de
mercede conuenit: & i voluntatem tertij
merces cōferri potest: quemadmodū in em-
ptione, & secundū eius naturam, quo p̄ o-
mnia locatio regulatur. Incerta uerō mer-
cede constituta contractus innominatus ef-
ficatur. Are.

Ocatio, e & condu-
ctio proxima f est
emptoni, & vendi-
tioni, iisdemq; iuris
regulis consistit, f
¶ Nam vt emptio, & v̄ditio ita
contrahitur, si de pretio cōue-
nit: sic etiam locatio, & cōductio
ita contrahi intelligitur, si mer-
ces constituta sit: & competit lo-
catori quidem locati actio, con-
ductori vero conducti. Et quæ su-
pra diximus, k si alieno arbitrio
pretium promissum fuerit, eadem
& de locatione, & cōductione di-
cta esse intelligimus, si alieno ar-
bitrio merces promissa fuerit.

¶ Qua de causa, m si fulloni n poli-
enda, curandave, aut farcinatio-

nō fuerit certa res mihi cōstitutā, nō valet cōtractus locatio. & cōdu-
ctio. Pone ergo, q̄ tradidero vestes meas poliendas nulla certa mercede cō-
stitutā: dicitur ne contractus loca. & conduc. & rñ. q̄ non. Qualiter er-
go agatur inter me & ipsum, cum non possit agi loca. & conduc. Et re-
spon. di. q̄ agatur p̄scriptis verbis. h. d. Fran.

ri o farcienda vestimenta quis de-
derit, Inula statim mercede con-
stitutā, sed postea p̄ tantum datu-
rus, quantum inter eos conueni-
rit, non proprie locatio & condu-
ctio contrahi intelligitur, sed eo
nomine q̄ actio p̄scriptis ver-
bis datur.

¶ Si merces cōstitit i specie, nō locatio sed
innominatus cōtractus nascit: ex quo actio
p̄scriptis verbis datur. Are.

¶ Præterea, sicut vulgo s quære-
batur, an permutatis rebus, em-
ptio, & venditio contraheretur, f
ita quæri solebat de locatione &
conductione, si forte rem aliquam
vtendam, siue fruendam tibi ali-
quis dederit, & inuicem à te vten-
dam, siue fruendam aliam rem
acceperit. Et placuit non esse loca-
tionem, & cōductionē, sed pro-
prium genus cōtractus: veluti si
cum vnum quis bouem haberet,
& vicinus eius vnum, placuerit
inter eos, vt per duos dies inui-
cem boues cōmodaret, vt opus
facerent, & apud alterū alterius
bos perierit: neque locati, neq;
conducti, neque commodati, com-
petit actio: quia nō fuit commo-
datum gratuitum: verum p̄scrip-
tis verbis agendum est.

¶ Contractus emphyteuticus, qui p̄ficitur
cū alicui res cōceditur, mercede vel in pe-
cunia, vel in specie cōstitutā, à locatione &
ab emptione i aliquis differt, & multipli-
citer cōuenit cū eis, quia iure ciuili fuit i-
troducitus. Et iterum totius rei p̄tinet ad
dominū, & particularis ad emphyteutā.
h. d. Are.

¶ Præscriptis ver-
bis. j. man. §. si. contra.

Sed distingue, aut certa
merces iteruenit, & tunc
agitur locatio: vt §. cod. in
prin. aut incerta, & tunc
p̄scriptis verbis agit:
vt hic. aut nulla, & tunc
est mādātū: vt ff. de p̄cri.
ver. l. si tibi poliēda. vt i
cōtrario. ADDITIO.

Intellige si res erat soli
ta locari, alias sec. vt l.
naturalis. §. at cū do. ff.
de p̄scri. verb. Ang.

¶ PRAETEREA
SICVT. ¶ CASVS.

Dixi iust. Dñe, bñ p̄pē-
di p̄ exēpla supiora, q̄
isti duo cōtracti, scilicet
& v̄. loca. & cōduc. ma-
gnā habēt adiūcē fami-
liaritatē siue cōueniētiā
quid amodo super illis
ostēdere p̄ponitis? Fra-

ter, dicit ipse, adhuc istud tibi propono ostēdere in alio exemplo. sicut
enim dictū fuit in p̄ce. q̄ apud veteres dubitabatur vtrum em. & v̄.
possit esse in permutatione: & dictum fuit q̄ non: ita solebat quæri de
loca. & cōduct. virū posset fieri in rerū permutatione. & dicitur q̄ nō,
sed est proprium genus contractus. Pone enim q̄ ita conuenierit inter
me & te, q̄ si ego non habere nisi vñ bouem, & tu similiter vñ, q̄ tu
haberes bouē meū ad arandū una cum tuo per duos dies, & ego unū ha-
berē postea ad arandū per alios duos dies, & bos meus apud te tua cul-
pa perierit, quæ actio mihi cōpetit cōtra tenō actio emp. & ven. quia
nō est certū pretiū cōuentū inter nos: neq; cōmodati: nō enim erat gratuitū.
Quid ergo erit? Et respōdet q̄ p̄scri. verbis est agēdū. h. d. Frā. de Arc.

s ¶ Vulgō quærebatur. §. vt §. tit. j. §. item pretium.

t ¶ Commodarent. §. improprie ponitur, ut sequitur.

v ¶ Bos perierit. §. sua culpa, alias non tenetur, cum vtriusque gratia
contractum sit: vt hic, & ff. de p̄scri. i. verbis. l. si gratuitam. §. si marga-
ritas. & ff. commo. l. si vt certo. §. nunc videndum.

x ¶ Quia non fuit. §. bona ratio: vt §. quibus modis re cōtra. oblig. §.
commodata.

y ¶ Præscriptis verbis. §. quæ competit ex contractibus tribus inno-
minatis: do vt des. facio vt facias: do vt facias: ut ff. de p̄scri. verb. l. na-
turalis. §. i. ii. & iii. alias datur ex pactis incontinenti appositis: ut C. de
re. permu. l. rebus. 2. alias datur quando dubium est de nomine contra-
ctus: ut ff. de p̄scrip. verb. l. i. §. si. & l. ii. iii. & iiii.

¶ ADEO AVTEM ¶ CASVS Dixi Iustin. Domine, per exem-
pla supradicta perpendit q̄ est maxima familiaritas inter cōtractū istū
& p̄cedentē. quid plura? Frater, adhuc maior familiaritas potest pa-
tere in isto casu, in quo dubitatur, an sit contractus loca. & cōductio.

Ang.

¶ Præscriptis
verbis agit
tripliciter.

a Hoc ue-
rū si super
accidentalibus appo-
nat, secus si
sup substanti-
alibus, ut
l. pacta. ff.
de contra-
hen. emp.

Ang.

¶ Præscriptis
verbis agit
tripliciter.

a Hoc ue-
rū si super
accidentalibus appo-
nat, secus si
sup substanti-
alibus, ut
l. pacta. ff.
de contra-
hen. emp.

Ang.

¶ Præscriptis
verbis agit
tripliciter.

a Hoc ue-
rū si super
accidentalibus appo-
nat, secus si
sup substanti-
alibus, ut
l. pacta. ff.
de contra-
hen. emp.

Ang.

¶ Præscriptis
verbis agit
tripliciter.

a Hoc ue-
rū si super
accidentalibus appo-
nat, secus si
sup substanti-
alibus, ut
l. pacta. ff.
de contra-
hen. emp.

Ang.

vel cōtra. empt. & ven. Pone ergo ego tradideri alicui sub annuo cē su aliquod pradium de meis fruendū, dicens q̄ quandiu pensio pradij domino p̄dij, vel eius hāredi solueretur, nō liceret domino, neq. eius hāredi, conductori, neque eius hāredi, vel ei q̄ cōductor hāresve eius pradiū vendiderit, aliove modo alienauerit, auferre. de cōtractu tali dubitabatur apud anti

casibus.

† Sic expo
nit gl. x. q.
ii. in §. pre
petua. quā
ponit quot
modis acci
pit hāc di
ctio perpe
tua.
† al. deest
ad.
† quoquo.

Concor.
cū hoc tex.
c. ult. cum
gli. in pri.
extra c. tit.

† natura
lis.

Emphyteu
sis datur ad
uaria tem
pora.

Emphyteu
sis unde di
citur.

Imo ori
tur quādā
actio spe
cialis quā
uocatur ac
tio em
phyteusis,
secundum
Bart. in Li.

¶ Adeo autē aliquam familia
ritatē inter se videtur habere em
ptio & veditio, itē locatio, & cō
ductio, ut in quibūdā causis quā
ri soleat vtrū emptio, & uenditio
cōtrahat, an locatio & cōductio:
ut ecce de pradiis quā ppetuo & t
quibūdā fructū tradunt, id est, ut
quandiu pensio, siue redditus
pro his dñō prāstetur, neque ipsi
conductori, neque hāredi eius,
eiusve conductor, hāresve eius tū
pradium uendiderit aut donauit,
aut dotis nomine dederit, alio
ue quocūq; modo alienauerit, au
ferre liceat. Sed talis contra
ctus, quia inter veteres dubitaba
tur, & a quibūdā locatio, a qui
būdā veditio existimabatur, lex
Zenoniana lata est, quā emphy
teuseos tū contractus propriam
statuit naturam, neque ad locatio
nem, neque ad veditiōem incli
nantē, sed suis pactionibus fulciē
dam: & si quidē aliquid pactū fue
rit, hoc ita obtinere, ac si natura
lis tū esset cōtractus. sin autem ni
hil de periculo rei fuerit pactum,

vincit: vt C. de transac. l. vbi. vbi de facto tātū agit, & vincit. & ff. de ex
cep. rei iudi. l. si quis rem. Vel ager p̄scriptis verbis. vel dic ex lege.

¶ Neque ad locationem. imo differt in septē. Nā hic etiā in spe
cie p̄statur p̄fio, sed ibi in pecunia tātū: vt hic scripsimus. Itē hic pos
scripsimus. Itē hic pos

tunc si quidem totius rei interitus
accesserit, t ad dñm super hoc
redundare periculum: sin autem
particularis, t ad emphyteuticar
ium huiusmodi damnum veni
re. quo iure vtimur.

¶ Cū dominiū rei concessa t̄st, pecunia
p̄mercede cōstitutā, emptio, nō locatio di
citur. Aret.

¶ Item quāritur, si cum aurifice
Titius conuenerit, vt is ex auro
suo certi ponderis, certāque for
mā annulos ei faceret, & acci
peret (uerbi gratia) decem au
reos: vtrum emptio & veditio, an
locatio & cōductio contrahi vi
deatur? Cassius ait materiā qui
dem emptionē, & venditiōem cō
trahi: operā autē locatiōem & cō
ductiōem. Sed placuit tantum em
ptionem & uenditiōem contrahi.
Quod si suū aurū Titius dederit,
mercede pro opera constituta: du
bium non est, quin locatio & con
ductio fit.

¶ In hoc cōtractu veniunt, quē de natura
ipsi venire debent, licet non fuerint ex
pressi. Aret.

¶ Conductor autē omnia secun

s ¶ Ad dominum. t vt pensionem non habeat. Accur.

¶ Particularis. id est, medietatis, uel minus secundū M. & Io. arg.
ff. de usufr. l. etiā. & de ver. sig. l. nomen. filiarum. §. portionis. & ff. de dā.
infesto. l. inter quos. §. damni. & de contrahen. emptione. l. domū. Nos
dicimus, si aliquid etiam parum remansit, damnum emphyteuticū esse ar
huius §. & C. eo. l. i. De hoc dantur tales uerfus: Res perit tota: tūc ni
hil dabit emphyteuta. Si pro parte perit: non ita liber erit.

¶ Vtimur. t sunt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc cōtra
ctu: ut de reiiciendo emphyteuta si nō soluerit p̄fionē per trienniu, ut
C. eo. l. ii. §. i. & in aut. de non alie. §. scire. colla. ii. Itē & si uelit emphy
teuta uedere, q̄ domino primo denūtiare debet: vt C. eo. l. i. §. i. Acc.
ADDITIO. Quod dictum est emphyteutam posse expelli sine loca
pensione per trienniu: uerum est in emphyteuta priuati: quoniam em
phyteuta ecclesie cessans per bienniu in solutione, expelli potest. aut.
qui rem. C. de sacrosan. eccle. & nota. C. de iure emphy. vt l. ii. in gl. re
pellere. & extra de loca. ca. potui. & in aut. de non alie. §. scire in gl. ho
minum. colla. ii. Sed in simplici colono indistincte bienniu expecta
tur, ut ff. de loca. l. quāro. §. inter locatorem.

¶ ITEM QVÆRITVR. ¶ CASVS. Per exempla si periora ui
distis familiaritatem inter istos contractus: adhuc est familiaritas mi
rabilis in exemplo sequenti. uerbi gratia, conueni cum quodam aurifi
ce, ut de suo argento mihi faceret scyphum certā formā, certiq; pon
deris: queritur modo, utrum inter me & ipsum, uideatur empt. & ven.
uel loca. & conductio? Cassius dicit q̄ in hoc casu, quantum ad materiā,
est emp. & ven. quantum uero ad operā, est conduc. & loc. Iusti. autē dicit
q̄ magis placet sibi, q̄ ex toto sit emp. & ven. quia perinde est ac si auri
faber scyphum de argento suo fecisset, & postea mihi factum uēdidisset.
Sed pone q̄ conueni cū aurifabro, ut de meo argento mihi scyphū
certi ponderis, certēq; formē & mēsurę faceret: qd iuris in isto casu?
Et respondet Iusti. q̄ non est dubium quin sit locatio & conductio.

¶ Suo. t scilicet artificis.

¶ Formā. t scilicet demonstratē. sed quid si certa non est materia
demonstrata? Respon. non interest: ut ff. de contrahen. emp. l. conuenit.
& l. Sabinus. Vel facies punctum in dictione, suo.

¶ CONDUCTOR AVTEM OMNIA. ¶ CASVS. Dicit do
minus Iusti. q̄ conductor omnia secundum quod conuenit in conuen
tione, facere debet. si autem aliquid esset omisum, ita q̄ in cōductiōe
de eo nihil esset actū, ueruntamen inter eos debet illud quod fuit omi
sum, ex bono & equo p̄stari: puta si conductor in mora fuerit fol
uendę pensionis. Nam licet de usuris nihil actum fuerit, tenetur tamē
ad usuras, & conuerso licet nihil actum fuerit de offisi rescindendis: ni
hilominus adhuc tenetur, locator. & hoc uult dicere litera p̄gens.
Legem.

ff. de cōdi.
ex l. c. & An
ge. hic.

Dominus
fides naturaliter sicut uincitur a
non dñō.

Emphyteu
sis a loca
tione in se
p̄e differt.

¶ Nisi con
duxisset ad
non modici
cum tēpus:
ut ff. si age
uec. per to.

Lo. Fa. Em
phyteusis
differt a uē
ditiōe in
tribus:

al. accep
sit.

¶ Item hic
agitur cōdictiōe ex le
ge: ubi ex conductor. Itē
hic contractus iuris ci
uilis est, ille naturalis, ut
hic dicit. Itē est hic scri
ptura: ille etiā sine ea, ut
C. de iure emphy. l. i. &
§. de obligatio. l. ex con
sentu. vt §. eo. in princi
pio.

¶ Neque ad uen
ditiōem. t quia hic p̄fio
prāstatur: ibi res libere
transit. Itē ob hoc res re
uocat, sed ab emptore
nō per uenditorē: vt C.
de rei uēdi. l. i. ciuili. Itē
hic uile t̄st dominiū
ibi directū: vt §. de rerū
diu. §. per traditionem.

¶ Naturalis. id est,
iurifge ntiū, quod natu
rali ratione est inducū:
vt §. de iure natu. §. qd
vero. hic enim est de iu
re ciuili: ut & alii, vt §.
de actio. §. de constituta
pecunia.

Emphyteu
tica res si
pereat, cui
us erit dā
num.

Emphyteu
sis duo ta
cita pacta
continet.

a Legem. §. i. pacta. vt ff. de positi. l. j. §. si conueniat. Accur.

b Ex bono & quoque vt vsuras post moram: vt C. eod. l. p. reses. Idē e contra: nam conductor agit vt domus & ostia sibi reparent vt ff. eod. l. ex conducto. in prin.

¶ QVI PRO VSV VESTIMENTORVM CASVS.

Quidā concessit mihi iumentum suum, aut vestimentum suum, aut argentū utendum pro certa mercede, quærit qualem custodiā in ista re mihi concessa præstare teneari & resp. Iustini. ¶ talem diligentiam tenear præstare, qualem paterfamilias præstaturus esset. & ita exponere, diligentissimus, diligens. & hoc est, quia vtriusque gratia celebratur contractus. h. d. Frā.

c Diligentissimus. §. i. diligens. si c. exponit ff. eo. l. si merces. §. q. c. i. n. nā cū vtriusque gratia fiat locatio, non venit exactissima diligentia: ut ff. commod. l. si ut certo. §. nunc videtur. Alij propriè ponunt, & dicunt spāle in his rebus q. facile pnt frangi.

ADDITIO Et hæc vltima ut cōior. & rō dicitur ut fundatur sup. facili harum rerum fragilitate, iōque diligentior cura est adhibenda. c. ubi periculum. de ele. lib. 6. Christo.

d Amiserit. §. vel dānum datū sit, qd præuideri non poterat, ut ff. eo. l. sed & de damno.

¶ MORTVO CONDUCTORE.

CASVS Quæritur a Iust. sic, Quidā cōduxit sibi hospitium, intra tpa conductionis, decessit conductor, & successit ei hīs, eius in cōductione, poteritne alteri domū locare? & resp. Iust. q. sic. quod intellige iure loca, & conduc. non autem iure societatis, h. d. vique ad h. tit.

c Conductor. §. pro prietatis. secus i vltuū dū, ut C. de usufr. l. si do mina. Vel dic ut ibi, & de iure do. l. si focus. in fi.

f Succedit. §. ut C. eo. l. viam. sed an moriente scholari vel recedente substinere potest? Respō. sic de iure conductionis: sed ratio societatis prohibet, quæ præualeat, vbi certa persona eligitur, vt infra, tit. j. §. soluitur.

¶ DE SOCIETATE. Ista rubrica sic continuatur. Dictum est §. de quibusdam contractibus, qui sunt consensu, verum quia societas est et contractus, qui sit consensu, vt pater §. de oblig. ex consensu. §. j. ideo sequitur rubrica de societate: vnde dicit hic. Accur. ¶ Est aut societas (vt ait Marcus Tullius) duorum pluriumque conuentio honeste & contraria ad vberiorē quæritum, & commodiorem usum. Accur.

¶ SOCIETATEM. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes.

Primò ponit in quib. reb. possit contrahi societas, Secundo quæ partes pnt esse in lucro & damno: & si non fuerint à partib. expressæ, quæ intelliguntur. Tertiò, qñ societas & quomodo finit. Quartò, ad quid socius tenetur. Secunda ibi, & quidē. Tertia ibi, Manet aut. Quarta ibi, Socius socio.

¶ CASVS. Dixi Iust. Dñe bene ppendi p supradicta, q. iā de societate estis tractaturus, p Deo qualiter pñit societas? Et, res dñs Iust. q. sole mus pñere societate oīum bonorum, quā Græci cēnopraxiā appellabant, aut vnus negotiationis, veluti vini, olei, frumenti vendendi, & emendi, & tunc æqualiter participabunt lucrū & damnum. si autem si per partib. lucrū aut damni aliquid statuerint, tunc quod inter eos conuenit, seruabit. Sed quid dices de tali conuentione, ut ad Titium duæ partes lucrū pertineat, dāni verò tertia, ad Seiu verò duæ partes dam-

dū legē cōductiōis facere debet: & si quid in lege prætermisum fuerit, id ex bono & æquo præstare.

¶ Conductor de leui culpa tenetur. Are.

¶ Qui pro usu aut vestimentorū, aut argenti, aut iumenti mercedem aut dedit, aut promissit, ab eo custodia talis desideratur, qualem diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet, quam si præstiterit & aliquo casu fortuito eam rem amiserit, de restituenda ea non tenetur.

¶ Contractus locationis ad hæreses trāsfit conductoris. Are.

¶ Mortuo cōductore intra tempora conductionis, hæres eius eodē iure in conductione succedit.

De societate.

TITVLVS XXVI.

¶ Omnium bonorū, & vnus negotiationis tātum contrahi potest societas, i qua damni & lucrū sunt partes æquales: nisi iter socius aliter conuentum fuerit. Are.

¶ Societate coire solemus, aut totorū bonorū, & Græci spālter appellat. ut vni alicui negotiatiōis, veluti mācipiorum uēdēdorū emēdorūq; aut olei, aut vini, aut frumētī emēdorūq; vādēdūq;.

¶ Et qdē si nihil de partib. lucrū & dāni notatū cōuenit, æquales scilicet partes in lucro & in damno spectantur: q. si expressæ fuerint partes, hæ seruari debent.

¶ Nec enim vnquam dubiū fuit, quin valeat conuentio, si duo inter se pacti sint, vt ad unum quem-

ni, tertia vero lucrū: valeatne ista conuentio? & dicitur q. sic. Quintus tñ Mutius dicebat, quod talis cōductio erat cōtra naturā societatis, & q. nō valebat. Seruius autē Sulpicius dicit q. talis ratio ualeat, q. iure cō uentionis intelligi potest etiā ita cōtrahi, q. vnus pecuniā cōferat, ali aut nihil, lucrū tñ inter eos cōcabunt: quia sæpe alicuius prouidentia, vel opera pecuniæ præ ualeat. Sed quid si ita fuerint pacti inter se, q. vnus habeat partē lucrū, partem autē damni nō ferat, valeatne pactum tale in societate? Dicit Seruius q. sic, ita tñ q. si sit in vna re lucrū, i alia dēdū dēt fieri cōpō satio lucrū cū dāno, & il lud solū quod superest, dicitur lucrū. h. d.

dem duæ partes & lucrū & damni pertineant, ad alium tertia.

¶ Valet cōuētio inter socios, ut maiorem partē lucrū ferat alter, quā damni. & e cō tra, & etiā quod lucrū participet alter et damni nō sentiat. Et lucrū dicitur: quod superest omni damno deducto. Are.

¶ De illa sanē conuentione quæ situm est: si Titius & Seius inter se pacti sunt vt ad Titium lucrū duæ partes pertineant, damni tertia, ad Seium duæ partes damni, lucrū tertia, an rata debeat haberi conuentio. Quintus Mutius contra naturam societatis talem pactionem esse existimauit, & ob id non esse ratam habendā. Seruius Sulpitius (cuius sententia præ ualeat) contra sensit, quia sæpe quorundam ita pretiosa est opera in societate, vt eos iustum sit conditione meliore in societatem admittere.

¶ Nam & ita coiri possesocietatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tamen lucrū inter eos commune sit: quia sæpe opera alicuius pro pecunia ualet. Et adeo contra Quinti Mutij sententiam obtinuit, vt illud quoque constiterit posse conuenire, vt quis lucrū partem ferat, de damno nō teneatur. quod & ipsum Seruius conuenienter fieri existimauit.

¶ Quod tamen ita intelligi oportet vt si in alia re lucrū, in alia damnum illatum sit, compensatione facta solum, quod superest, intelligatur lucrosū esse.

¶ Particulari adiecta in lucro, tacite videt adiecta in damno, & e contra. Are.

¶ Item admittatur eius lucrū. Si uero tantū damnum superest, quā duas partes damni ferre debet in rebus quæ superant, tanto minus, quā alter accipiat, quantum faciat tertia pars damni, ut ff. eodem. l. Mutius.

¶ Seruius. §. hic Seruius sibi met contradicere videtur, ut ff. eodem. l. Mutius. §. sed non est uerum. nam ibi dicit de facto hoc esse non posse, sed damnum & lucrū sit in eadem societate, cum damnum lucro, & e contra lucrū damno deducto intelligatur, ut ibi dicitur, & j. eo. ver sic. & adeo.

¶ Et adeo. §. hæc pacta in æqualia tunc demum locum habent, quando alter plus contulit operæ, uel industriæ q. alter ut ff. eo. l. si non fuerint. in prin. ibi. si uerò placuerit. secundum Azō. cum societas sit frater nitatis ius, ut ff. eodem. l. uerum. in fin. j. respon. Ioā. contra. & subaudit in l. illa, si non fuerint, maxime. Alij idem quod Ioā. sed tali ratione, quia iure conuentionis ualent, non societatis. ff. de pol. l. j. §. si conuenit. Accur.

ADDITIO. Ista communiter approbatur, ut per Christo. hic. Et hæc uera intellige quando uel de utroque, uel de altero tantum aliquid inter partes conuentum est. Si uero nihil, sed simpliciter tantum sit contracta societas, dic ut per Ang. hic.

¶ Partem. §. non totum, aliās esset Leonina, b ut dicitur in fabula Aniani vel Etopi. & ff. eo. l. si non fuerint. §. fin. & l. i. unus. §. sed si pretium. in fin.

¶ Quod & ipsum. §. l. d. d. hoc proximo casu.

¶ Conuenienter. §. id est, conueniens sūz sententiæ, quam dixit §. c. de illa.

¶ Tota. §. i. o. ium, & expresse, ut ff. l. j. §. j. & l. j. §. j. Nā hoc nō mē, totus. ta. tū tota tem ad unā rem signat. ADDITIO. Hoc uerū si ad vnā adiicitur: aliās si ad vniuersitatem de illa tanquam de vno prædicatur. Io. Fab. h. ¶ Emendat. §. itē duobus aliis modis, l. i. m. pliciter, t. ut ff. e. l. col. ri. & l. nec adiecit. Itē vnus rei, ut ff. eo. l. societas. Accur.

¶ Aequales. §. sic ff. de hære. in fi. l. quoties. §. hæreses. & §. de hære. in fi. §. si plures. & ff. eo. l. si non fuerint. & de æquale fuisse capitale. Accur.

ADDITIO. Aliās erit in arbitrio iudicis cōsideratis sociorū operis. Et nota, q. si uerū capitale, ita nec lucrū dō rare societate exhi pōt. An. K. ¶ Expresse. §. et i. u. lo lucrū: ut ff. eo. §. illud. l. ¶ Conuentio. §. l. talis ut sequitur. m. ¶ Tertia. §. si pars lucrū & damni. n. ¶ Ad Titium. §. computatio hic ita expedita fiat, vt si lucrū in una re, in alia uero dānū cōti gerit, vt si deducto omni damno lucrū superest, unus i duas partes, alius in tertiam partem admittatur eius lucrū. Si uero tantū damnum superest, quā duas partes damni ferre debet in rebus quæ superant, tanto minus, quā alter accipiat, quantum faciat tertia pars damni, ut ff. eodem. l. Mutius.

¶ Seruius. §. hic Seruius sibi met contradicere videtur, ut ff. eodem. l. Mutius. §. sed non est uerum. nam ibi dicit de facto hoc esse non posse, sed damnum & lucrū sit in eadem societate, cum damnum lucro, & e contra lucrū damno deducto intelligatur, ut ibi dicitur, & j. eo. ver sic. & adeo.

¶ Et adeo. §. hæc pacta in æqualia tunc demum locum habent, quando alter plus contulit operæ, uel industriæ q. alter ut ff. eo. l. si non fuerint. in prin. ibi. si uerò placuerit. secundum Azō. cum societas sit frater nitatis ius, ut ff. eodem. l. uerum. in fin. j. respon. Ioā. contra. & subaudit in l. illa, si non fuerint, maxime. Alij idem quod Ioā. sed tali ratione, quia iure conuentionis ualent, non societatis. ff. de pol. l. j. §. si conuenit. Accur.

ADDITIO. Ista communiter approbatur, ut per Christo. hic. Et hæc uera intellige quando uel de utroque, uel de altero tantum aliquid inter partes conuentum est. Si uero nihil, sed simpliciter tantum sit contracta societas, dic ut per Ang. hic.

¶ Partem. §. non totum, aliās esset Leonina, b ut dicitur in fabula Aniani vel Etopi. & ff. eo. l. si non fuerint. §. fin. & l. i. unus. §. sed si pretium. in fin.

¶ Quod & ipsum. §. l. d. d. hoc proximo casu.

¶ Conuenienter. §. id est, conueniens sūz sententiæ, quam dixit §. c. de illa.

Illud

ILLUD EXPEDITUM. **CASVS** Ponē, Duo mercatores societatem admissimē cōtraxerunt, & super hoc literas confici fecerunt, in quibus contineretur, quod lucrū si quod inter eos cōtingeret, diuideretur: nulla fuit facta mentio de damno. quid iuris i hoc cālu? Respond. quod eadem est ratio obseruanda in damno, quā & in lucro est expressa: & eodē modo.

al. deest i solo lucro.

ILLUD EXPEDITUM est, si in vna causa pars fuerit expressa, veluti in solo lucro, t uel in solo damno: in altera uero omīssa: io en quoq; quod pratermissum est, eandem partem seruari. ^a

Societas soluit renuntiatione t qua solas lucrū quod post renuntiationem acquiritur, non cōmunicatur: nisi dolose fuerit renuntiatum. *Aretinus.*

Manet autē societas cōfque, donec in eodem consensu perseuerauerint. At cum aliquis renuntiauerit societati, soluitur societas. Sed planē si quis callidē in hoc renuntiauerit societati, vt obueniens aliquod lucrum solus habeat: veluti si totorum bonorum socius, cum ab aliquo hæres esset relictus, in hoc renuntiauerit societati, vt hæreditatem solus lucrificaret: cogitur hoc lucrum communicare. si quid vero aliud lucrificat, qd non captauerit: t ipsum lucrum pertinet. Ei vero, cui renuntiatū est, quicquid omnino post renuntiatam societatem acquiritur, soli conceditur. ⁸

Morte vnus ex socijs soluit societas: itē heriti rei, uel publicatione bonorū: itē si vnus ex socijs cesserit. *Aret.*

Soluitur adhuc societas, etiam morte socij: quia qui societatem contrahit, certam personam sibi elegit. t Sed & si consensu plurium societas contracta sit, morte vnus socij soluitur, etsi plures superint: nisi in coeunda societate aliter conuenerit. Item si

Et si id est, quāuis. Accur.

Conuenerit, scilicet vt duret inter superstites etiam vno. mortuo: non autem ad hæredem trāsit etia ex pacto: vt ff. eo. l. deo. & l. nemo. nisi in societate veltigalium: vt ff. eo. l. veni m. s. in hæred. & l. respon. & nisi denuo consentiant: vt ff. eo. l. plane.

alicuius rei contracta societas sit, & finis negotio impositus est: finitur societas. **Publicatione** quoque distrahi societatem manifestū est, scilicet, si uniuersa bona socij publicentur. Nam cū in eius locum t alius succedat, pro mortuo habetur. ^a Item si quis ex focii mole debiti pragrauatus, bonis suis cesserit: & ideo propter publica aut priuata debita substantia eius vaneat, soluitur societas: sed hoc casu, si adhuc consentiant in societate, noua videtur incipere societas.

Socius teneat de leui culpa, uel de tali diligētia, quale suis rebus solitus est adhibere. *Aretinus.*

Socius socio vtrum eo nomine tantum teneatur pro socio actio- ne, si quid dolo cōmiserit, sicut is, qui deponi apud se passus est: an etiam culpæ, id est, desidīa atque negligentia nomine: quæsitum est. prauuluit tamen etiā culpæ nomine teneri cū. Culpā autem nō ad exactissimam diligentiam dirigenda est. Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium qualem t suis rebus adhibere solet: Nam qui parum diligentem socium sibi assumit, de se queri, sibi que hoc imputare debet.

De mandato.

TITVLVS XXVII.

Mandatum obligatoriu contrahitur pluribus modis: nec obligat quis, si mādatarij gratia tantum mandet.

Socius socio modo quero vtrū socius socio suo teneatur, p p doli, uel et propter culpam: uel etiā ex negligentia teneatur? Et respondet Imper. q non solū ex dolo tenetur, sed et ex negligentia. Sed domine, quā diligentiam debet prestare socius? Et respondet q nō exactissimam, sed eandem quam in rebus suis solet prestare. vnde si in rebus suis solet esse negligens, quamquam in omnibus rebus sit diligē, nō tenetur: sed debet de se conqueri qui parum diligentem socium sibi assumptum sit. h. d. ^a Pro socio actio. q quæ est directa ab vtraque parte, ut j. de p. te. li. s. ex quibusdā. & finita societate nascitur, ut C. eo. l. tandem. nisi in casu, ut ff. eo. l. actio. s. si communis. ver. nonnunquam. ^x Passus est, qui de solo dolo tenetur, & lata culpa, quæ dolum re præsentat, ut ff. de pos. l. quod Nerua. & ff. si quis te. li. esse iuss. fuer. li. s. non autem. ^y Teneri, nisi alter tantam culpam præstiterit quantā & iste, & afferret per damnum, quo casu cōpensatur culpa, item dolo cū dolo, vt ff. de compen. l. si ambo. in prin. & de dolo. l. si duo. ^z Soler, ante contractam societatem: & in hoc discrepat a depositario, qui vt in præsentem tenetur, sic ff. de pos. l. quod Nerua. sic est in eo cum quo habeo rem communem siue societate, ut ff. fami. erci. l. hæredes. s. non tantum.

Qui parum diligentem, sic supra quib. mod. re contra. ob. s. præterea. ^a Qui parum diligentem, sic supra quib. mod. re contra. ob. s. præterea.

DE MANDATO.

Obligationum aliz re contrahuntur, aliz verbis, aliz literis, aliq cōsensu, ut supra de obli. Itē earum quæ ex consensu, aliq per uocationē, aliz per locationem & conductionē, aliq per societate, aliz per mandatum, ut supra de ob. ex consensu. in prin. De tribus primis dicitur nunc de quarta, scilicet de mandato. Accur.

Mandatum.

Ratio, quia in societate eligitur industria personæ, & licet hæres non sit socius, teneat inchoatā a defuncto perficere, l. hæres socii. ff. eo. Egi. Perri. Celsio bonorū quare sit. t al. aliter succedit.

Non tamen cedēs liberetur a creditoribus sed in postea quæ sitis habet beneficiū ne cōueniant nisi inquantū facere pōt. l. iii. ff. de cels. bon. Aegi. Perri.

Depositi- rius solute nec de dolo & lata culpa. b Scilicet si tūc erat diligētor, alias secus ut per glo. in l. cū duo bus. s. i. ff. eodē.

Mandatum. ¶ Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes: Pri-
mo ponit quot modis mandatum contrahitur, & illud per
exempla declarat. Secundo, q. fines mādātū nō sunt prātereun-
di. Tercio quomodo mādātū finiat, & quādo mādātū pos-
sit renuntari. Quarto, q. mādātū debet esse gratuitū. Secūda ibi, Is q.
Tertia ibi, recte. Qua-
ta ibi, in summa.

al. deest
tibi.

¶ Mandatū importat uoluntatem spontaneā, iussū, necessitatē rogatio, si emanat a superiore, preceptum hinc uulgo dici solet, rogatio domini preceptū est. Ouid. Est ora re ducū spe-
cies violentia iubendi. Et quasi nu dato suppli-
cat ense potens. Ausonius. Elando vis latet imperio. uide gl. in li. in uerbo, sed ego. ff. quod iussu. Ac. Per. ¶ al. mandetur. ¶ al. delegaris. a. Intelligi si sit consiliū rei honeste, nec esset alias facturus. Et tamen qui ex hoc dam-
nificatus fuerit, indi-
stincte tene-
tur, ut per Ang. hic.

Mandatum a contra-
hitur quinque mo-
dis, siue sua tantum
gratia aliquis tibi
mandet, siue sua &
tua, siue aliena tantum, siue sua &
aliena, siue tua & aliena. At si tua
tantum gratia tibi mandatum sit,
superuacuum est mandatum, &
ob id nulla ex eo obligatio: nec
mandati inter vos actio nascitur.

¶ Ad cognoscendū cuius grā mādātū
fiat, inspiciedū est, cuius utilitatem cōcer-
nit illud qd mandatur, & dicitur illius gra-
tia celebratum. Aret.

¶ Mandātis tantū gratia inter-
uenit mandatum: ueluti si quis ti-
bi mandet, ut negotia eius gere-
res, vel ut fundū ei emerēs, uel
ut pro eo sponderes. ¶ Tua gra-
tia, & mandatis, ueluti si mandet
tibi, ut pecuniā sub usuris cre-
deres ei, qm̄ in rem ipsius mu-
tuaretur, aut si, uolente te, agere
cum eo ex fideiussoria causa, tū
mandet tibi, ut cum reo agas pericu-
lo mandantis, uel ut ipsius pericu-
lo stipuleris alio, qd tibi dele-
get. Id. quod tibi debuerat.

¶ Aliena autem tantum causa in-
teruenit mādātū, ueluti si tibi ali-
quis mandet, ut Titij negotia ge-
reres, uel ut Titio fundū emerēs,

erum. Sed contra. ff. de usur. l. cū quidam. §. si pupillo. in fi. Sed ibi debet
subaudiri tantum. Vel dic, nō sunt propter lucrum inducē ill. principa-
liter ibi: secundario tamen sic, ut hic dicitur. Accur.

ADDITIO Solue aliter secundum doctores. aut vsurę debentur ex
stipulatu, quia in stipulatu expresse deductę sunt, & tunc lucrum sa-
piūt, & loquitur hic: aut
debentur vsurę ppter
moram, siue negligētiā
non soluentis, & tunc nō
sapiunt lucrum, quia tā-
quam interesse prāstan-
tur. & loquitur d. l. cum
quidā. §. si pupillo. Chri-
stopho.

¶ Sua & aliena: ueluti si de cōmunibus
suis & Titij negotiis gerendis ti-
bi mandet, uel ut tibi & Titio
fundū emerēs, uel ut pro eo &
Titio sponderes. ¶ Tua & aliena
ueluti si tibi mandet, ut Titio sub
usuris crederes: quia tū si sine usu-
ris pecuniā crederes, tū aliena tā-
tū gratia intercedit mandatum.

¶ Mandatū grā mādātarij tantū non est
obligatoriū, sed dicitur proprie cōsiliū. A.

¶ Tua tantum gratia interuenit
mandatum: ueluti si tibi mandet,
ut pecunias tuas emptiones po-
tius prāditorum colloques, quam
fœneres: uel ex diuerso, ut pecu-
nias tuas fœneres potius, quam in
emptions prāditorum colloques.
Cuius generis mandatum, magis
consilium quam mandatum est, &
ob id non est obligatorium: quia
nemo ex consilio mandati obli-
gatur, etiam si nō expediat ei, cui
mandabatur: cum liberū cuiq;
sit apud se explorare, an sibi expe-
diat consilium. Itaque si otiosam
pecuniā domi te habentem hor-
ratus fuerit aliquis, ut rem aliquā
emerēs, uel eam crederes: quāuis
non expediat eam tibi emissē, uel
credidisse, non tamen tibi manda-
ti tenetur. Et adeo hæc ita sunt, ut
quæsitum sit, an mādātū teneatur.

¶ TUA TANTVM GRATIA.
¶ CASVS Vidistis iā
qualiter quinque modis
obligatoriis contrahit
mandatum, licet etiā se-
xto modo contrahatur
mādātū, licet nō sit ob-
ligatoriū, ueluti si mā-
det Titius ut pecunias
tuas potius fœneres, quā
in emptionem prādiōrum
colloques: ut & cōuerso. &
huiusmodi obligatio plus fortitur nomen consilij, quā mandati, & hæc
de causa non est obligatorium. & illud patet euidenter, quia nemo ex
huiusmodi cōsilio obligatur, quanquam mādātario nō expediat, ni-
si in casibus exceptis, & hoc iō est, quia liberū est fuscipienti consilij,
penes se explorare an fuscipitū consilium sibi expediat, necne. & pro-
pter hoc si te pecuniā habentem monuerit aliquis, ut ex ea rem ali-
quā comparares, uel crederes, non tenetur tibi iudicio mādātari: licet ti-
bi nō expediat eam emissē, uel alicui credidisse. & hæc uera sunt cum
mādātū sit sine assignatione certę personę. Sed pone q. mādabat tibi
aliquis, ut Titio nominatim crederes pecuniā. nūquid eo facto is q.
tibi mandauit, erit tibi obligatus? Et certe secundum sententiā domi-
ni Sabini dicendum est q. sic, quia forte aliter non credidisses Titio, ni-
si tale mandatum fuscipisses. Fran.

¶ Tua tantum gratia. hic autem addunt doctores sextum modū.
quod dicitur ff. de iur. in prin. in gl. imo uidetur & c. in fi. glo.

¶ Ex consilio. nota bonam regulam, quem de consilio non tene-
ri. Fallit tamē in casibus qui his legibus dicuntur, ut ff. de dolo. l. quod
si cū scires. & ff. de proxen. l. secūda. Sed certe ibi fuit fraudulentū cō-
siliū, ut ff. de reg. iur. l. consilij. Itē fallit, ut ff. ad l. Aquil. l. liber homo.
j. r. & j. de iniur. §. non solum. & ff. de iniur. l. non solum in prin. & §.
Proculus. & ff. quod vi aut clam. l. semper. §. j. & ff. de fur. l. si quis vxor-
is. §. cum Titio. & ff. de ser. cor. l. j. r. & §. persuadere. Sed hoc in male
ficiis, ideo nō datur mandati, tenetur tamen vel de dolo uel aliis actio-
nibus. Itē alias facturus nō erat in prādictis casibus, alias obtinet hæc
regula, ut hic, & ff. eo. l. si remunerandi. §. plane. Sed certe nec his casib;
uidetur teneri, ut j. p. oxi. §. sed dic non tenetur illi cui tale consilium
prāstitit: ut ibi, sed illi in cuius læsionem consuluit, ut hic dicimus. Vn
de dici potest, quod nec his casibus fallit dicta regula, cū dicar non te-
neri illis, cui consilium prāstitum est, nisi in casu illius l. ff. de dolo. l. qd
si cum scires. & illius l. ff. de proxen. l. ii.

ADDITIO. Eandem gl. habes ff. eo. l. ii. §. si.

¶ Mandati §. l. actione.

¶ Liberum §. l. fuscipiente consilio, sed fuscipiente mandato necesse est
consummari, secundum lo. nisi congruo tempore renūcietur, ut j. eo.

§. ma.

¶ Consilium non facit
quē teneri
nisi in cas-
ibus quibus
dam.

S. mandatum. & ff. eod. l. si mandavero. §. fin. & ff. commo. l. in commo. dato. §. sicut.

a ¶ Non aliter. §. hoc esse videi pro opi. Pla. qui dixit duo, si mandatum fuso certe personae mutari, teneor ita demum si alius facturus non est. Vbi autem non est designata aliqua persona, non teneor, etiam si alius facturus non eras. Sed Io.

in utroque casu dicit contra. Nam primo indistincte teneor, siue alius eras mutaturus, siue non. Secundo autem cum distinctione non alias, & facit pro eo ff. eo. l. si remune-

randi §. plane & §. eo. §. tua & aliena. in fin. & ff. de neg. gest. l. iii. in fi. & l. iij. Nec obstat qd' hic dicitur: quia & si alius etiam facturus erat teneor qui mandavit, ut dictum est, unde potest subaudiri, maxime, quia non aliter &c.

AUDITIO. Hec opinio Io. veluti communior approbat, de quo in l. si remunerandi. §. plane. & ff. eo. Christoph.

¶ ILLUD QVO. QVOD CASVS. Dixi Iustin. Domine. §. vidimus qualiter mandatum contrahitur quinque modis obnoxioris & etiam sexto modo, non obligatorio: quid modo plus dicatis? Et dñs Iustin. respondet: Frater-

vni cum predictis scire debes, §. sicut mandatum gratia tua tantum, non est obligatorium: si nec eorum litem seu mandatum de re turpi: veluti si tibi mandet aliquis ut furtum facias, vel iniuriam aut damnum alicui inferas: huiusmodi non obligant quem: & si mandarius praestiterit poenā ei contra quem deliquit, accaram adversus mandantem nullā habet actionem. Franc.

b ¶ Non est obligatorium. §. etiam si iuramentum intercederet: ut in auth. scenicas non solum. §. j. colla. v. & facit ad hunc §. ff. l. si remune- randi. §. rei turpis. & l. si mandaveris. §. j. §. qd. m. & ff. de arb. l. si eū dies. §. copromisso. & §. de inuti. stipul. §. quod turpi. & ff. de verb. obl. l. generaliter. & l. seq. & ff. de condi. insti. l. conditiones. j. & ij.

c ¶ Contra bonos mores. §. hic quæritur, quid si mandavi tibi ut illi nomine meo iniuriam inferres, an teneor? Respond. utique, argu. ff. de dam. infel. l. damni. §. si mandatum. d ¶ Praestiteris. §. si cui comissum est maleficium: ut poenā dupli. & ita licet inter sit mandarius, tamen non agit, quia nec interesse fingitur ut ff. de pñ. insti. l. filius. in fi. & melius. ff. de reg. iur. l. quod quis ex culpa. i. §. e. ¶ T. tium §. j. mandantem.

¶ IS QUI EXEQVITVR &c. ¶ CASVS. Dixi Iustin. Domine. §. bene vidi quot modis, & qualiter contrahitur mandatum: pro Deo dicatis mihi qualiter mandarius tenetur exequi id qd' sibi datur in mandatis? Dicit ipse, Scire debes, qd' si mandetur alicui sub certa forma, non debet mandarius illā formā excedere. nā si alius tibi mandasset ut ei fundum emeris, veluti p. e. vel ut pro Titio in tanta pecunia spōderes: nec teneberis plus emere, nec in ampliorem pecuniā hēdubere: qd' si feceris, ad id qd' expenderis, predictā actionē non habebis. unde, Celsus & Sabinus dicebāt in hoc casu qd' nō cōpeteret tibi actio contra mandantem etiā pro centū aureis in mandato cōprehens: & hoc si contra formā mandati plus expenderis. Aliter tamen obtinuit in opinione aliorū, qd' usq; ad pecuniā in forma mādātū cōprehensam agere poteris. Sed pone qd' is cui mādāui, ut emeret mihi fundum pro centū aureis, p. minori pretio illū cōparavit: nunquid habe-

bit act. §. me? Et certe sic: quia nūc videor mandasse ut dictū fundum pro minori pretio emeret si posset. Litera est plana vsq; ad finem. Frā. tunc tibi datur qd' scertā formā. Nā qñq; habet certā formā, & tunc quod hic dicitur: ut ff. eo. l. diligenter. quandoque non: ut ff. de facere debet. ut ff. eo. l. iij. & phatur etiam hāc distinctione ff. eo. l. si quis p. eo.

¶ Mandari actionē. §. sed nec certē neg. gest. secundū B. & Ioā. & est pro eis C. de neg. gest. l. vlti. & ff. de nego. gest. l. qui aliena. §. libertus. & de peculio. l. si creditor. §. j. Sed M. dabat vltē neg. gest. actionē: & rñdebat illi l. si. de neg. gest. quia specialis ibi fuit prohibitio. b Sed certē miror de hac opinione: cū videtur lex exp. dictā, qd' etiā vltē denegat expressē ut ff. eo. l. si p. te. & ff. de edē. l. j. §. causa. h ¶ Mandari actionē. §. pro pretio datur: ut ff. de in re verso. l. si fundum. i ¶ Emeretur. ¶ Et autē illa ratio: quia maiori summa minoris dispensator Titij, per ignorantiam liber-

to soluerunt, liberari eos: cū alioqui: stricta iuris ratione non possent liberari: quia alij solvissent, quā cui solvere debuerint.

¶ Mandatum potest ab initio non acceptari: sed postquam susceptum debet executioni mandari: nisi iusta causa, & congruo tempore revocetur. h. d. Aret.

¶ Mandatum nō suscipere cuilibet liberū est: susceptū autem con-

summandum est, aut quā primū renuntiādū, ¶ ut per semetipsum, aut per aliū eandē rem mandator exequatur. Nā nisi ita renūtiatur, ut integra causa mādatori referretur eandem rem explicandī, nihilominus mandati actio locum habet: nisi iusta causa intercesserit, aut non renuntiandi, aut in tempestivū renuntiandi

¶ Sessimatur. ¶ Mandatum & in diem differri, & sub conditione fieri potest. ¶ Mandatum debet esse gratuitum: aliā transit in alium contractū. m. Arrt.

C. de repu. h. §. ff. de ritu nup. l. plerique. ¶ Item si adhuc integro ¶ sed usquequo dī integrū? Respō. si mandata sunt emptio, donec arrhas dederit, vel alias le emptori obligaverit, & idem in similibus. Et (ut brevius accipias) si iam ceperit inter esse mādatorij, nō est res integra: at sic. arg. ff. eo. l. si pcuratorē. §. mandati. Si verō nō est res integra, nō finit mādātū nisi in iudicio: ut ff. de iudi. l. tā ex pñ. tibus. §. ff. c. Sed quid prodest, si non finitur mandatum re non integra? Rñd. quia per hēdēdē cepta negotia debent consummari. ff. pro socio. l. si licet noua inchoare necesse non sit: ff. de neg. gest. l. nam & Servius. §. si viuo. & ff. pro socio. l. hēres socij. quod non est re integra: cum nullum coeptum sit.

n ¶ Alioqui ¶ id est, si non posses agere. Accur. ¶ Probabilis ignorantia. §. quā est in facto alieno: ut hic, & ff. eod. l. idemq; §. pen. aliā non est probabilis: ut ff. ad Velle. l. quanquam. & C. de rescin. ven. l. quisquis. & ff. de edil. edic. l. j. §. causa. p ¶ Afferret §. quod esse non debet.

¶ Et huic §. proximo casui. ¶ Libertus §. primo dispensatori & seruo. Accur. ¶ Liberari eos, §. facit, ff. si cert. pet. l. eius qui in provincia. & C. de solut. l. si cum servus.

¶ Liberari §. nisi in casibus: ut j. quib. mod. tol. obl. in prin. dicemus. ¶ Quam primū. §. si potest fieri.

¶ Iusta causa. §. puta casus fortuitus, nam de dolo tenetur & lata infamia, culpa

¶ Recltē. §. nam si nō recltē, nō est necesse revocari: ut §. eo. §. illud. l. ¶ Euanescit. §. specialē est in mandato ut sic facile revocet p. voluntatē unius partis tantū. in aliis enim contractibus nō fit: ut C. de act. & obl. §. si cur. qd' est cōtraria huic. Et est ratio, quia hic nō statim interet, & ideo nō statim hincinde nascitur obli. quā ex interesse datur: ut ff. eo. l. si procuratorē. §. mandati actio. & facit ad hūc §. ff. de iur. iudi. om. iud. l. §. quia. & ff. de mino. l. qd' si minor. §. Sequola. &

¶ Tu dic qd' in mandata iurisdictione res desinit esse integra: etiam per solā citationē. In mandato vero procuratoris ad iudicia si sit actoris pñ. contestā, si rei sufficit quod dominus probo sciente vel volente satisfecerit.

In procuratore autem ad negotia sufficit fecisse preparationem necessaria, puta sine quibus principale negotium ex pñ. non pot Ang.

¶ Nisi mandatum sit exequendum post mortē vel mādās de necessitate teneatur exequi. Aeg. perr. b Quo casu non habet etiā uti lem nisi in causis pñis & necessariis, puta a lendo liberos, vel faciendi id quod redit ad exonerationem, vel evasione p sonz seu in famie mandatis. ut p Ioā. Fab. & A. g. hic. Mandatum facilius revocat quā alij contractus.

¶ al. renuntiandi est. Mandatum quandiu dicitur integrum.

c Tu dic qd' in mandata iurisdictione res desinit esse integra: etiam per solā citationē. In mandato vero procuratoris ad iudicia si sit actoris pñ. contestā, si rei sufficit quod dominus probo sciente vel volente satisfecerit.

In procuratore autem ad negotia sufficit fecisse preparationem necessaria, puta sine quibus principale negotium ex pñ. non pot Ang.

¶ Nisi mandatum sit exequendum post mortē vel mādās de necessitate teneatur exequi. Aeg. perr. b Quo casu non habet etiā uti lem nisi in causis pñis & necessariis, puta a lendo liberos, vel faciendi id quod redit ad exonerationem, vel evasione p sonz seu in famie mandatis. ut p Ioā. Fab. & A. g. hic. Mandatum facilius revocat quā alij contractus.

¶ al. renuntiandi est. Mandatum quandiu dicitur integrum.

c Tu dic qd' in mandata iurisdictione res desinit esse integra: etiam per solā citationē. In mandato vero procuratoris ad iudicia si sit actoris pñ. contestā, si rei sufficit quod dominus probo sciente vel volente satisfecerit.

In procuratore autem ad negotia sufficit fecisse preparationem necessaria, puta sine quibus principale negotium ex pñ. non pot Ang.

¶ Nisi mandatum sit exequendum post mortē vel mādās de necessitate teneatur exequi. Aeg. perr. b Quo casu non habet etiā uti lem nisi in causis pñis & necessariis, puta a lendo liberos, vel faciendi id quod redit ad exonerationem, vel evasione p sonz seu in famie mandatis. ut p Ioā. Fab. & A. g. hic. Mandatum facilius revocat quā alij contractus.

¶ al. renuntiandi est. Mandatum quandiu dicitur integrum.

c Tu dic qd' in mandata iurisdictione res desinit esse integra: etiam per solā citationē. In mandato vero procuratoris ad iudicia si sit actoris pñ. contestā, si rei sufficit quod dominus probo sciente vel volente satisfecerit.

In procuratore autem ad negotia sufficit fecisse preparationem necessaria, puta sine quibus principale negotium ex pñ. non pot Ang.

**Mandata-
rius de qua
tuor tenet.**

† cedere.

† al. dixi-
mus.

**Salariū in-
terueniens
in mādato
an peti pos-
sit, & qua
actione.**

† Aliās de
obligatio-
nibus qua-
si ex contractu.
† Sic ff. eo.
C. de neg.
gestis.

a Potest ta-
mē officio
iudicis pe-
ti, sicut qui
nullo mo-
do fuit p-
missus: dum
modo non
cōfiter q si
ne p-
latiis
verbis gra-
tis fuisse
paritūrus.
Angel.
† al. de ip-
sis.

† Ex hac
glo. collige
qualiter sa-
lariū aduo-
cati & pro-
curatoris
petit offi-
iudicis. idē
est de p-
by-
tero, q ce-
lebrādo fa-
cit aliqua
seruitiū p
aliquo, qui
non per a-
ctionē, sed
iudicis of-
ficio petet
salarium.
Aeg. Perr.
Fullo.
Sarcina-
tor.
Continua-
tio.
Diuisio.

culpa & leui, & leuissima secundum B. & Io. ut C. e. l. in re mandat. & l. a. p. uratore. Alij dicunt de leuissima mādatarium nō teneri, sed de dolo tantū quando gratia mandantis tātum sit: uel de leui culpa, quā do vtriusque gratia, instar aliorū contractuum: ut ff. de reg. iur. l. con- tractus. Sed primum v. datur verius, cum hic cōtractus: multū discre- pet ab alijs cōtractib.

ADDITIO. Tu dic, q de lata, leui uel leuissi- ma culpa eaten⁹ tene- tur, quatenus id q ve- nit i mādato, exāctā uel exāctissimam requirit diligentiam. Angel.

a ¶ In summa, q id est breuiter ammodo hūc titulum expeditamus.

b ¶ Negotij. q id est, contractus

c ¶ Mercede, scilicet ut mercede: ut q. aliās nō erat paritūrus mādato. si autē paritūrus to. si autē paritūrus salariū gratia remun- rādi, nō minus erit mādātū: ut ff. e. l. si remune- rādi. j. rñ. Et ad hui⁹ rei euidentia distigue: quia aut ē icertū re & gener- puta si dicā cibi, Bū re tribuā tibi hoc seruitiū uel recognoscā: & tūc, si p- peti. q. equā: ut C. eo. l. salariū. & ff. e. l. q. nu- tuā. §. salariū. Aut cer- tū genere, licet icertū specie: ut dabo tibi e- quū uel par uel mēto- rū: & tūc p- peti dicit, q ualeat p- petio salarij: cū nō sit p- petus icertum; ut ff. e. l. hīde iussor. i. g. l. §. sec⁹ in iis q p- dēre, uel nu- mero cōstituitur; ut ff. de le. j. l. si hominē. Si autē certū oino: tūc aut stipulatione p- mittit, & tūc certi cōditiōe pe- tit. Si autem sine stipu- latione, & incōtinenti ante mandatum uel post peti actiones ex eo contractu, scilicet cōtra- ria mādati informant. Si autē ex intervallo, postquam contrahentes ad alia diuerterint negotia peti- ur officio iudicis: ut C. eo. l. ff. e. l. salariū. & C. de pact. l. petens. & ff. de duobus reis. l. duos. i. ff. Acc.

d ¶ Interueniens mercede, scilicet in pecunia numerata: ut dixim⁹ §. loca. in prin. Item hęc regula generalis est uera, nisi sit talis persona quæ non cōfueuerat locare operas suas uel res talis quæ non cōfue- uerat locari, tunc enim non locati, sed p- scriptis uerbis agitur: ut ff. de p- scriptis uerbis. l. si tibi. & l. naturalis. §. a. t. cum do.

e ¶ Fulloni. §. fullo est q lauat & tingit pannos, & etiā polit eleuan- do sup- sua. Sed sarcinator cōtra: qui facit & addit ubi est scissum uel uentum uel pannos, & cōfuit. Vnde & dicit: Iste habet facta testā quia cū essent fracta, sunt reparata ex quibusdam ad- uctionibus: ut ff. de uis. l. hactenus. Et dicitur sarcinator a sarcina: & significat pro- priē cū, qui plurimū uentiū sumit. Aliquādo ē p- suture accipit: ut hic ff. §. alio. §. u. p- scrip. ver. cōpetere: ut §. locati. §. j. sol. ut ibi.

f ¶ **DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX X. & C.**

q Rubricæ istius continuatio sumitur ex §. sequens §. in tit. de obli- gationib. ubi dicitur quod obligationū quædam sunt ex contractu quædam ex quasi contractu, & c. Et quia dictum est sup- ra, de obliga- tionib. ex contractu, sequitur de obligationibus ex quasi contractu, & etiam hic continuatur in textu. Aretin.

Post genera §. Totus iste tit. diuiditur principaliter i duas partes. Primo ponit continuationem rubricæ, de quo est tra- ctaturus. Secundo, illud per exempla declarat. Secunda ibi, igitur cum quis.

q C. A. S. V. S. Illum tit. continuat Iust. cū p- cedentibus, ita dicens q post genera cōtractuum enumerata dispiciendū est de qbusdā cōtra- ctibus siue obligationibus q non ex p- ctu propriē nascuntur: quia tamē non oriuntur ex maleficio. nec ex quasi maleficio, supple p totū titu- istum. ut bona sit illatio: nec ex cōtractu: ut dictū est in p- r. relinquit ergo q ex quasi cōtractu nascant. unde de huiusmodi cōtractib. siue obligationibus notat dñs Iust. plura exēpia. Et primū exēpiū ē tale.

Aliq. g. est negotia absentis alicuius sine mādato. ex ista gestione nascuntur dū actiones, id est, nasci possunt. Si enim. bñ gesserit nego- tia absentis, datur sibi actio. neg. gest. contraria contra eū cuius nego- tia gessit, ad repetendum illud quod impendit. Si autem male gesserit,

¶ In summa sciendum est man- datum nisi gratuitū sit, in aliā for- mā negotij cadere. Nā mercede constituta, incipit locatio, & cōductio esse. Et (ut generaliter dicamus), qbus casib. siue mer- cede suscepto officio mādati siue depositi contrahitur negotiū: his casibus, interueniēte mercede, locatio & cōductio intelligitur cōtrahi. Et ideo si fulloni p- hē- da curandæ quis dederit vesti- menta, aut sarcinatori sarcienda, nulla mercede constituta, neque promissa, mādati cōpetit actio.

De obligationibus, q quæ quasi ex contractu nascuntur.

TITVLVS XXVIII.

¶ Valet argumentū a sufficienti partiū enumeratione. Aretin.

Post genera §. contractuum enumerata, dispiciamus etiam de ijs q obligationibus, quæ quidem non propriē nasci ex contractu intelliguntur: sed tamen quia nō ex maleficio sub- stantiam capiunt, quasi ex cōtra- ctu nasci videntur.

datur act. neg. gest. directa ei cuius negotia gessit cōtra gerentē. Sed Domine, quæ est differentia inter has duas actiones? Et dicit, q quoad effectum nulla est differentia: sed subtilitate iuris talis est differentia, q actio illa quæ datur domino cōtra gerentem, vocatur directa: illa autem quæ datur gestori contra dominum: uocatur cōtraria: ut dictū

¶ Ex gestione negotiorum absentis oritur hinc inde actio negotiorum gestorum: quæ datur directa domino etiam ignoranti, cō- traria uero gerenti. Aretin.

¶ Igitur cū quis negotia absen- tis gesserit, vltro citroque inter eos nascuntur actiones, quæ appel- lantur negotiorum gestorum. sed domino quidē rei gesta, aduersus eum, qui gessit, directa competit actio: negotiorū autē gestori, contraria. quas ex nullo cōtractu propriē nasci manifestū est: quip- pe ira nascuntur istæ actiones, si sine mādato quisq. alienis nego- tijs gerendis se obtulerit. ex t quā cā, ij quorū negotia gesta fue- rint, etiā ignorantes obligantur. idq. vtilitatis causā receptū est, ne absentiu, q subita t festinatio- ne coacti, nulli demandata nego- tiorum suorum administratione, peregrē profecti essent, defererēt negotia, quæ sanē nemo cura- turus eēt, si de eo qd q. s. t impē- disse, nullā p- hābiturus eēt actio- nem. ¶ Sicut autē is, qui vtiliter gessit negotia, dñm habet ob- ligatum negotiorū gestorū, ita & contrā iste quoque tenetur, ut administrationis reddat rationē, quo casu ad exactissimā quisq. diligētiam compellitur reddere

lem diligentiam a dñbeatur, qualē in rebus suis adhibere solet. & hoc est uerum, si alius diligentior ex accessisset ad negotia illa gerēda, si ipse ea non gessisset hoc dicit. Fran.

¶ Genera, q id est, maneries uel diuersitates contractuum: ut sup- ra, de obli. §. fin. usque. huc.

h ¶ Ex maleficio. §. subadi uel quasi, ut sit bona argumentatio, sic j. de oblig. quæ ex quasi malef. in prin.

i ¶ Igitur: quia de his obligationibus quæ ex quasi contractu sunt, dicere debemus, incipiamus de hac q ex sola puenit amicitia: ut j. e. §.

k ¶ Vltro citroque. q id est, hinc inde possibile est eas nasci. nam ex vna parte tantū qñque agitur: ut si alterius nō interfuit, sed sua tantū. ADDITIO No. uerba legalia significare habilitat & potentia l. sem p significare nō possunt: ut nō. §. de iust. & iu. i. p- r. fm Christo. sib. non re- l. ¶ Negotiorum autem gestori. §. licet etiam vnum negotium sit ge- stum. ff. de neg. gest. l. j. §. j. ver. negotia. sic j. ui bonorum rap. in prin. ff. vi. bo. rap. l. 2. §. quod ait p- rator.

m ¶ Sine mandato. §. scilicet eius, cuius negotia gesserit. & sic solu- tur C. de neg. gest. l. si mandatum.

n ¶ Idque: sicut repetat quod impedit: nisi denuntiatio inhibeat: ut C. de neg. gest. l. si uel paterna affectio: ut C. e. l. si paterno. & l. q. in vxorē. & ff. de neg. gest. l. is q. Vel obsequiū, q est si liberus patroni negotia gerat: ut C. e. l. officio. His enim casib. nil repetitur, alioqui quandoque repetit in quantum locupletior. est, ut dicemus j. §. p. x. i. o. Delerentur negotia. q quod in multis noceret: ut ff. e. l. j. Acc.

p ¶ Nullam. cum neminē sit uere simile suam pecuniam iactare uel effundere: ut ff. de proba. l. cum de indebito. §. qui enim.

q ¶ Obligatum. §. l. infolidū: dummodo sit vtiliter cēptū negotium, solum gl. licet diuersus exitus sit secut⁹: ut ff. e. l. sed an ultro. §. j. In casib. tamē sit solutus. nō tenet infolidū: ut si pupillus ē. cui⁹ negotia sunt gesta. Itē si animo depdandi gessit: ut ff. e. de neg. gest. l. si pupilli. j. rel. p. & §. sed & si q. s. ne- gotia mea. Itē & si ad noua t negotia gerēda accessit: ut ff. e. l. si q. s. ne- gotia. Itē si pacto hoc actū est: ut C. e. l. negotiū. Itē & si fuit i culpa t geresit: ut ff. e. l. siue hīdaria. Itē si fuit i mora: ut ff. de le. j. cū res. §. si. id est si ca- ADDITIO. E est ratio, quā in oibus istis casibus gerens tenet etiā sum cōp- tit de casu fo- rto, & in eis non iustit esse cēptum vtiliter, nisi vtilitas in se p- p- daretur: ut nō. gl. in l. si negotia. in urbo. §. sit solutus. ff. de neg. ge. Ang. cum. Aeg. r. ¶ Ad exactissimam: nota gestorem interdum de dolo solo & lata culpa

† al. nego-
tiorum ge-
storum.

† al. deest
qua.

† al. subdi-
ta.

† quisque.

† al. gesserit.

Negotio-
rum gestor
certis i. ca-
lis sem p
significare
nō possunt:
ut nō. §. de
iust. & iu. i.
p- r. fm
Christo. sib.
non re- l.

¶ Negotiorum autem gestori. §. licet etiam vnum negotium sit ge-
stum. ff. de neg. gest. l. j. §. j. ver. negotia. sic j. ui bonorum rap. in prin.
impendit.

Negotiorū
dñs nō sem
per insoli-
tum tenet.

¶ Noua, i.
i. solita, sūt
enī tria ge-
nera nego-
tiorū con-
p- ratiū, info-
litiū. & de-
gl. licet diuersus
exitus sit
secut⁹: ut
ff. e. l. sed
an ultro. §. j.

In casib. tamē
sit solutus.
nō tenet
infolidū: ut
si pupillus
ē. cui⁹ nego-
tia sunt
gesta. Itē
si animo
depdandi
gessit: ut
ff. e. de
neg. gest. l. si
pupilli. j. rel.
p. & §. sed
& si q. s. ne-
gotia mea. Itē
& si ad noua
t negotia
gerēda
accessit: ut
ff. e. l. si q. s. ne-
gotia. Itē
si pacto
hoc actū
est: ut C. e. l. negotiū. Itē
& si fuit
i culpa t
geresit: ut
ff. e. l. siue
hīdaria. Itē
si fuit
i mora: ut
ff. de le. j. cū
res. §. si. id
est si ca-

ADDITIO. E est ratio, quā in oibus istis casibus gerens tenet etiā sum cōp- tit de casu fo- rto, & in eis non iustit esse cēptum vtiliter, nisi vtilitas in se p- p- daretur: ut nō. gl. in l. si negotia. in urbo. §. sit solutus. ff. de neg. ge. Ang. cum. Aeg. r. ¶ Ad exactissimam: nota gestorem interdum de dolo solo & lata culpa

Negotio-
rum gestor
de quo te-
netur.

culpa teneretur si ad defecta negotia accessisset. ff. de neg. gest. l. 3. §. inter-
dū. Quandoque de dolo, lata culpa & leui: & hoc regulariter. ut C. e.
l. tutori. & ff. e. l. si pupilli. §. si. Quandoque de leuiusima: ut quādo ali-
cū diligentius uolebat administrare. ut hic dicit, & ff. e. l. si pupilli. §. vi-
deamus. Quandoque de casu: ut in his casib. ubi agitur in quātum do-
minus locupletior est.

ut modo §. diximus in e.

§. Acc.

ADDITIONE. Et hęc
vera in gestis, de negle-
ctis aut tenetur. siue ge-
tere incepit, & postea
dimisit. siue nō incepit,
dūmodo à principio ut
omnia gestura accesserit.
Idē si nō ut oīa gestu-
rus si ali' diligēs erat ge-
stur' aliās fecit. Angel.

¶ **TUTORES QVO**

QVE. CASVS.

Vīso uno exēplo de obli-
gationib. quæ ex quasi
contractu nascuntur: vi-
dendū est de alio. Nō so-
lum enim gestores nego-
torū tenent sine mada-
to quasi ex contractu: ue-
rū et tutores q. tutelæ of-
ficio tenentur, ex quasi
contractu obligant. Nul-
lum enim negotiū inter
pupillū ex tutorē gerit.

¶ **& ita.**

¶ **al. fuit.**

¶ **creditori.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

¶ **al. & iō.**

rationem, nec sufficit talem dili-
gentiam adhibere qualem suis re-
bus adhibere solet, si modò alius
diligentior eo cōmodiūs admi-
nistraturus esset negotia.

¶ **Actio tutela directa & contraria, ori-
tur ex quasi contractu. Aret.**

¶ **Tutores** quoque qui tutelæ
iudicio tenentur, non propriè ex
cōtractu obligati esse intelligun-
tur, (nullum enim negotiū inter
tutorem, & pupillū contrahitur)
sed quia sanè nō ex maleficio
tenentur, quasi ex contractu teneri
videntur. Hoc autem casu mutua
sunt actiones. Non tantum enim
pupillus cum tutore habet tutelæ
actionem: sed & ex cōtrario tu-
tor cū pupillo habet contrariā
tutelæ: si vel impenderit aliquid
in rem pupilli, vel pro eo, fuerit
obligatus, aut rem suam credi-
toribus eius obligauerit.

¶ **Actio communi diuidendo, & familia
eriscunde non oritur ex contractu, sed
ex quasi contractu. Aret.**

¶ **Item** si inter aliquos commu-
nis res sit sine societate, veluti
quod pariter eis legata donatave
esset, & alter eorū alteri, ideo te-
neatur cōi diuidendo iudicio, &
solus fructus ex ea re perceperit:
aut q. socius eius solus in eā rem
necessarias impēsas fecerit, nō in-

posseatur. l. apud Iulianū. §. si. & l. seq. Itē quid de petitione hēredita-

tis: Rñ. & hęc ex quasi contractu, cū is non contraxerit q. possidet p.

hērede, uel p. possessore. nec etiam deliquit uel quasi, unde sequit ex

argumentis, quæ sunt in hoc titulo: q. sit ex quasi contractu. Itē quid

de actione finis regūdorū. Rñ. idē. q. & illa habet similitudines mul-
tas cum actione familiæ eriscunde, & communi diuidendo, & cū pe-
titione hēreditatis. ut j. de actio. §. quædam. & ff. de peti. hēre. l. si bōz

fidei. §. petitor autē hēreditatis. & l. sed & si leg. §. petitor. hēreditatis.

¶ **ITEM IS CUI QVIS.** CASVS. Iam habuistis multa

exempla de obli. quæ sunt ex quasi contractu. Adhuc restat unū exē-
plum, ueluti si q. credēs se debere Titio centum, cū in ueritate sibi in

nullo teneretur, per errorē soluerit indebitū. habet Titii cui ista c. sol-

uuntur indebita, obligatū. & non ex contractu propriè imo uidet ma-

gis ex distractu obligatus. Dī ex distractu: quia qui soluendi animo

pecuniam dat, potius eā dare uidetur ut distrahat, q. ut contrahat. nec

ex maleficio est obligatus, uel quasi, supplē. quia p. diuisionem illā §.

de obligationib. §. sequēs diuīso apparet q. ex quasi contractu obliga-

tus est. unde iste qui indebitū accepit perinde obligat ac si mutuū ei

daretur. & hoc uerū est quantum ad effectum obligandi, & non quātū

ad nomen obligationis, uel actionis h. d. Fran.

¶ **Debere uidetur.** nam eo ipso q. soluit, aliquid negotij, cōtrahe-

re uidetur. ut ff. de condi. inde. l. si in area. Cū ergo ex quasi contractu,

ad quid ponitur hęc conditio indebiti inter actiones, siue oblonēs

ex contractu. §. quib. mo. re contra. ob. §. j. quæ est huic cōtra. Rñ. ut

ibi in ff. §. diximus. in gl. conditio. **ADDITIONE.** Responde q. ideo

hęc conditio indebiti fuit appositā iter obl. q. re contrahunt, non q.

dicaat puenire ex contractu. sed q. non potest sine re sustentari. ibi

igit posita, fuit ut eius substantia denotetur. hic autem ēt posita fuit,

ut eius insinuet origo, q. ex quasi cōtractu trahit originē. Christop.

o. ¶ **Supra diximus.** ut §. quib. mod. re contra. ob. §. is quoque. Acc.

p. ¶ **Obligat** §. benignitate inspecta, quæ præualer. ut C. de i. l. pla-

cuit. nam nemo debet locupletari cum aliena iactura. ut ff. de condi.

ind. l. nam hoc natura.

rebus singularibus cōpetit. hęc autē ad uniuersitatem. ut §. §. pxi. & ff.
pro foc. l. pro focio arbiter. Itē superior pluries intēdi pōt. hęc autē
semel tantum. ut ff. fam. erisc. l. si filia. §. familiæ. & C. fam. erisc. l. j.
k. Ex his causis. §. quas superiori. §. diximus.

¶ **HAERES QVOQVE &c.** CASVS. In proximo §.

nictum est, q. hęc es si sit

coheredi obligatus ex

causis supradictis, scilicet

si fructus rei cōmunis

solus pceperit. uel

si coheres suus in re cō-

muni impēsas fecerit

necessarias. quod tūc ex

quasi cōtractu intelligi-

tur obligatio cōtracta.

Sed quid diceris d. hēre

de, q. obligatus est lega-

tario: obligat ne ex qua

si cōtract? Et rñ. dñs Iu-

stinianus, dicens q. ex cō-

tractu non ē obligatus

legatario, eo quod nullū

negotium gēsit legata-

rius cū hērede, neq. cū

defuncto, nec ex malefi-

cio, nec ex quasi supplē:

quare intelligitur obli-

gatus ex quasi cōtractu.

h. d. Fran.

¶ **Ex maleficio.** §. sub-

audi uel quasi.

¶ **Intelligitur.** §. cili-

cet actione ex testamen-

to. ut §. de leg. §. nostra.

Rei vendi-

cario quæ

datur lega-

tariis, non

est ex qua-

si cōtractu.

¶ **Imò dif-**

ferūt, quia

rei ven. nul-

la pcedēte

de oblig. ex

solo domi-

nio causa-

tur: sed hy-

pothecaria

ex cōuētio-

ne, & psp-

ponit ob-

ponalē eē

vel fuisse,

ideo in ea

dic idē qd

in actione

ex testōm

Io. Fab. &

Ang. hic.

¶ **Locupleta**

ri nemo de-

bet cū alie-

na iactura.

¶ **Institut.**

¶ **alias**

ut ff. si cer. per. l. cū filiis. Sed hodie ex omni cā aduēritia acquiri ipsi filio proprietates: ut hic dicitur. **ADDITIONE.** Dic vndeunque dictæ actiones in factum descendunt, vel ex edictis prætorum, vel ex iuridictis. & est ratio: quia prætor vltus est æquitate: & illa tantū motus: & in illis non tantū queritur patri, quando aliquid non remanet penes filium: ut l. j. cūbi not.

C. q. admitt. a. d. bon. pos. ergo nō est mirū, si oēs actiones i factū filiofa. cōpetebant. & ita dicit Bar. in d. l. in factū. An. a. **Divisione.** 3. quam diuisionē lōgū esset hic dicere: sed dicit plenē per ordinem in d. l. c. d. bo. q. lib. l. f.

tal. posside
tis.
tal. vobis
operibus
tal. deest
re.

ITEM PER LIBEROS HOMINES.

CASVS. Non solū per filios nostros & seruos nobis acquiri, sed & per liberos homines & seruos alienos, quos bōa fide possidemus, nobis aliquid acquiri. sed hoc intellige in duobus. casib. s. si ex operis suis aliquid acquirat, aut ex re nostra: & similiter p ser uū illū in quo vsum fr. habemus, vel vsum, secundū aliā literā, ut pater in notula, ex duabus causis nobis aliquid acquiratur. h. d. Fran.

tal. habet
tis.
tal. vobis.

Per liberos homines. 3. No. quod liber homo qñq. bona fide possidet acquiri qñ possessor credit eū seruū esse, & suū, & qñq. mala f. ut qñ credo eū seruū esse, & scio meum nō esse ut ff. de acqui. pos. l. j. §. 3. & p. eum. quandoq. nullo modo possidet, licet detineatur, ut qñ scit liberū esse: ut ff. de ac. pos. l. qui vniuersas. §. j. & ff. de prob. l. si quis liberum esse. **Vsum fructum.** 3. in quibusdā libris est in litera, vsum fructum, vel c. **Vsum fructum.** 3. in quibusdā libris est in litera, vsum fructum, vel c. **Vsum fructum.** 3. in quibusdā libris est in litera, vsum fructum, vel c.

Liber homo qñque bona, qñque mala fide possidet, tal. dubitatur.

Seruos vsum fructuari. quærit nobis ex re & operis, sed vltimū ex re tantum.

cundū nouellā nostrā constitutionis diuisionem.

Liberi & serui alieni bona fide possessori & serui usufructuarij, & usufrui acquirunt nobis ex re nra, & ex opera ipsorum. Are.

Itē p liberos homines, & alie nos seruos, quos bona fide possidemus, acquiri nobis, sed tñ ex duab. causis, id est, si qd ex operis, & si uis velle ex re nostra acquirant. **Per eum quoq. seruū, in quo vsum fructum vel vsum habemus, similiter ex duabus istis causis nobis acquiratur.**

Seruos cōmunis acquirat dominis communiter p portione dominica: nisi uni, vel iussu unius fuerit stipulatus. h. d. Aretin.

Cōmunē seruū p dominica parte dñs acquirere certū est: excepto eo q nominatim vni stipulādo, aut per traditionē accipiendo, illi soli acquirat: veluti cū ita stipuletur. Titio dño meo dare spōdes? Sed si domini vnus iussu seruus fuerit stipulatus: licet antea dubitaret, tamen post nostram

Tertia ibi, Præterea obligationi. Quarta ibi, Hoc amplius.

CASVS. Scire debetis, q obligatio tollitur per solutionē eius debetur. Sed nūquid tollit obli. si debitor soluat aliud quā debeatur, puta si anum dederit p pecuniā quā debebat? Et resp. q sic: dum tamen uolente creditore fiat. Regulariter enī loquendo, inuito creditore aliud p alio solui nō potest. Sic ergo, utiā dictum est, solutione eius quod debetur, tollit ois obligatio: sed uerū est, si ipse debitor soluat: qd debetur, sine aliquis nomine debitoris, & debitor inuito & ignorate. h. d. Ad intellectū glōfæ signatæ super illo uerbis: **Ois obli. & c.** scire debetis q omnis obligatio tollit solutione eius quod debetur, etiā si fuerit cuius tantū. Et ad l. iduā in cōtrariū, ff. de solut. l. qui hominē. §. si respōdet. dñs Iustit. q speciale ē ibi, q aliud operet solutio, quā credebatur solui. & pone ca. qualiter aliquis solū ciuilitur obligatur. pone quod aliquis mihi. numerauit: & ita naturaliter & ciuilitur sum obli gatus. fecit mihi postea pactū de non petēdo, & ita tollit obligatio naturalis, & remanet ciuilis. Sed si post illud pactum factū dñs petēdo, signorans sibi soluero qd debet, non liberor a ciuili obli. p istā solutionē:

decisionē res expedita est: ut illi tantum acquirat, qui hoc ei face-re iussit, ut supra dictū est.

Quibus modis tollitur obligatio.

TITVLVS XXX.

Si soluit id qd debet, uel aliud loco illius, cōsentiente creditore, ois tollit obligatio, tam rei principalis q fideiussoris.

Ollitur & autē omnis obligatio solutione eius quod debet: vel si quis, consentiente creditore, aliud pro alio soluerit. Nec interest quis soluat, utrum ipse qui debet, an alius p alio: liberatur enim & alio soluerit, siue sciēte, siue ignorante debitorē, vel inuito eo, solutio fiat. Item si reus soluerit, etiā ij, qui pro eo interuenerunt, liberantur. Idem ex contrario contingit, si fideiussor soluerit. non enim ipse solus liberatur, sed etiam reus.

quia operatur repetitionē: unde liberationē parere nō pōt: ut in prædicta l. qui hominē. Itē in superioribus dictum est, quod bene liberat debitor solutione eius quod debetur. Sed nūquid p istam solutionē liberantur fideiussores? Et resp. quod sic: & cōuerso si soluat fideiussor creditori quod ei debetur, liberatur principalis debitor. h. d. Fran. **Tollitur & alia soluitur. alia soluitur.** Si tollitur, ergo non refascitur de cetero, ut ff. de solu. l. qui res. §. aream. ver. i. ppetuū. & de nox. l. si alienus. & C. de remis. pig. l. cū ex causa. & de sen. pas. l. si de nox. l. electio. §. si. Sed ibi equitatis ratione, nec sublata dicit gl. Ac h. **Omis obligatio.** 3. siue re, siue uerbis, siue literis, siue consensu: nā de his dictū est a rñ. de obli. vlt. q. huc. Sed nūq. est idē in i. q. ex maleficio sunt uel quasi? Rñ. sic. Item hec sunt heræ siue ciuilib. & naturalis fuerit obligatio simul, siue naturalis tantū: ut hic, & ff. ad l. Fal. l. si pupillus. in prin. Sed nūquid ciuilib. tantū tollitur solutione eius quod debet: uidetur q nō: ut ff. de solu. l. qui hominē. §. si. & hoc quidam dicunt. Sed contradico. si enī sciens me debere ciuili tantum soluam, sicut & cōtra si nudo pacto tibi x. d. debet, & soluam causa mez fidei implendæ. quare nō liberor ut ff. de condi. inde. l. fidei cōmissum. Quod autē in d. l. q. hominē. dicit, ideo est, q aliud operatur solutio quā crederet solui, scilicet repetitionē: cū errabat credens. f. teneri naturaliter. non ergo mirū si nō facit q credebatur soluens, f. liberationē. Itē ē contra ad hoc. j. rñ. in auth. ut ij q ob. se. hab. p. res. §. si ueroracuerit. col. vj. **So. illud speciale est.** Itē contra ff. de sol. l. si rem meā. Itē cōtra ff. de uer. ob. l. Iulianus. §. q. fundū. Itē cōtra ff. commo. l. 3. §. si reddita. Sed his legibus licet fuerit facta solutio, non tamen fuit facta sicut debuit fieri: unde p non facta, quantū ad hoc habetur. Itē cōtra ad id quod subiicit, q demū sciēte creditore soluit aliud p alio. ff. de leg. j. l. nō amplius. §. si. & l. si domus. §. 2. & 3. & ff. de iur. & ar. l. j. §. si. & C. dñ. l. si q argētū. ff. de sol. l. q. hominē. & ff. dñ. ver. obli. l. inter stipulantē. §. pe. & l. si seruus. in quib. ll. dicitur, q liberat qui soluēdo aliud pro alio. Sed hec specialia sunt: hoc autē r. gularē.

Consentiente creditore. 3. interdu tamē etiam aliud pro alio soluitur creditori etiam inuito. ut diximus in auth. de fideiuss. §. penul. in gl. & quosdam ex his notauimus. §. proxi. **Solutio fiat.** 3. patet hic quod beneficium confertur in inuitum. Sed contra ff. de reg. iur. l. inuito. So. illa in priuilegiis loquitur, hæc autem in aliis. Vel dic, q non potest directo, potest tamē p medium. prima uerior est. **Ied nūquid ecōtra potest fieri alij solutio inuito creditore?** Rñ. nō: ut ff. de nou. l. si Stichus. §. si. nisi creditori creditoris soluat ut ff. de neg. gest. l. si liber. uel procuratori creditoris, ut ei cui extiteris heres debitor uel futuro debitor, uel similib. personis, quæ numerantur. ff. de sol. l. soluta. & ff. de sol. l. solutum. §. solutam. **Interuenerunt.** 3. sunt fideiussores, mandatores, & spōsores. ut ff. de excep. l. omnes. & C. de non nume. pecu. l. 4.

Ipse solus liberatur. 3. f. fideiussor. & si quidem soluat nomine Instituit. m. iij suo

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

Concor.

transi ita in posteriore: adeo etiā qd si nō valeat noua obligatio, priā per secundā nihilominus tollit. veluti si a pupillo sine tutoris aucto-ritate facis stipulatus illud quod tibi debebam. Omnino. n. amittit actio tua, eo qd priā obligatio subacta est: & sic inutilis est actio quo ad eff. Cū experiēdi, ē tñ aliqua scilicet naturalis. Sed pone. Suprà dictum est, qd si creditor stipulatus fuerit a pu-

Itē ex di- uerso Nu- merius Ni- gidius in- terrogauit Aulū Age- rium. Quicquid ab hodie no die per Aquilianā stipulatio- nē spon- didi ne o- mne habes acceptum? Respondit Aulus Age- rius, heo, acceptūq; nūl. Th. Hic s. re- spondet. de noua ff. Nouatio est prioris obligatio- nis in aliā transmi- sio, ut pri- or perima- tur, & i o- ua consti- tuatur. l. j. de noua. Aeg. Perr. § al. Decet obligatio.

al. tollit. al. stipula- tus fueris.

al. sit.

Et ita cō- munitate- netur, nisi uirtute ta- lis natura- lis obliga- tionis sol- uisset quia tunc cōtra sol. & cōtra obli- ga. restitueret. Ange. Hic clau- sula vnde &c. vsque ad illā qd etiam, non est Accur- sū. Aegid. Perr.

Aulus Ageri⁹: sponōdit Nume- rius Nigidius t qd Numerius Nigidius Aulo Agerio sponon- dit id haberetne a se acceptum Numerius Nigidius Aulū Age- riū rogauit: Aulus Agerius Nu- merio Nigidio acceptum fecit.

Intervētu noue psonae oīi fiebat noua- tio: et si a pupillo i pūler qd ali⁹ mihi dēt. hāt a seruo: hodie vero nō psumit nouatio nisi expisse hoc agat. b. d. Aret.

Præterea t nouatio t tolli- tur obligatio: veluti si id, qd ti- bi Seius debebat, a Titio dari sti- pulat⁹ sis. Nā intervētu noue psonae noua nascit obligatio, & prima tollitur, translata i po- steriore: adeo ut iterdū licet po- sterior stipulatio inutilis sit, tñ priā nouationis iure tollatur t, veluti si id quod tu Titio des, a pupillo sine tutoris auctoritate stipulatus fuerit. t Quo casu res a- mittit. Nam & prior debitor li- berat, & posterior obso nulla est. Non idē iuris est, si a ser- uo quis fuerit stipulatus. nā tūc prior peride obligat⁹ manet, ac si postea nullus stipulatus fuis- set. Sed si eadem psona sit, a qua postea stipuleris: ita demū noua- tio sit, si qd i posteriori stipula- tione noui sit forte si cōditio aut dies, aut fideiussor adiciat, aut detrahāt. Quod hūc di-

liere distinguatur. nam restituit in primū debitorē actio ea subdūta per Velleianū: ut C. ad V. l. si mulier. nisi fuerit uolo inducā: ut ff. ad Vell. l. quidā. & d. l. si Titius. in ff. At secus esset ubi nulla esset se- cunda obligatio: ut in seruo subicitur, qui non potest ē naturaliter teneri fideiubēdo uel intercedēdo quocquē nō: ut ff. de fideiussorib.

ximus, si conditio adiciat, nouationē fieri, sic intelligi opor- tet, ut ita dicam⁹ factā nouatio- nē, si cōditio extiterit: alioq. si defecerit, durat prior obso. Sed t quoniā hoc qd ē itervete- res pstatat, tūc fieri nouationē, cū nouādi animo in secundā obligationē itū fuerat: p hoc au- tē dubiū erat qñ nouādi k ani- mo videt⁹ hoc fieri: & quas dā de hoc psumptiones alii i aliis casib. introducebant: adeo no- stra pcessit cōstitutio⁹ q aper- tiusimē definiuit, tūc solū noua- tionē prioris obligatiōis fieri, quoties hoc ipm inter cōtrahē- tes expssum fuerit, ppter noua- tionē prioris obligatiōis cō- uenerūt: alioq. & t manere pri- stinā obligationē, & scdā ei ac- cedere, ut maneat ex vtraq; cā obligatio secundū nostrā cōsti- tutionis definitionē, q licet ex ipi⁹ lectiōe aperti⁹ cognoscere.

Contra hūc qui cōsensu p hē cōtra- rio cōsensu, re cōsecuta, dissoluit. Aret.

Hoc amplius, eē obligatiōes quæ cōsensu cōtrahunt, con- trariā uolūtate dissolunt. Nā si Titius & Seius iter se p cōsensu- rit, ut fundū Tusculanū emptū Seius hēet cētū aureis p dēide t re nōdū secuta, id est, neq; t p- tio t solutio, neq; fūdo tradito

g. Nouatio sit. nota hic tria iura circa nouationē. Antiquissimū, ubi ē si nihil noui intervenit, et, si fiat nō nouatio: ut ff. de act. & ob. l. obsonē fere. § h. Itē noui ubi nouatio psumptue fiebat quoties noui qd interueniret: & semper intelligebat hoc agi: ut hic, & ff. de noua l. i. Itē tertium, qñ hoc expssim dicebatur. ut C. de noua l. f. Vel dic tantū (& verius) duo esse. Primo fiebat si hoc agebat expssim uel tacite: ut ff. de noua l. i. & nouo iure (si id exprimat: ut j. §. pr. & i. d. l. obligatiōnū ferē) noui interueniebat, l. stipulatio pñalis. & facit ad hoc §. qu. i. mo. ten. infir. §. j. & ff. de re iud. l. 4. §. si ex conuen- tione. & §. sed. & §. pigno. ADU TIO. Et no. q casus in qb. oīi ex uerbis expssis infurgebat tacita cōiectura nouationis hodie non corrigitur: qā in illis sit nouatio saltē ope exceptionis. Ang.

h. Quod autem. §. facit. ff. de noua l. i. quoties.

i. Cum nouandi. §. expresse uel tacite.

k. Quando nouandi. §. tacite.

l. Introducebant. & alii in aliis, ut quā forte aliquid noui in ob- ligationē erat adiectum: ut §. hoc §. ver. sed si eadem.

m. Constitutio. §. ut C. de noua l. f. Accur.

n. Accedere. §. hūc tñ exactio rñ semel dē eo: ut ff. de re iud. l. bōa fid.

o. HOC AMPLIUS. CASVS. Iā uidistis tres modos pri. tollē dē tōnis. quarto ē modo obligatiōes, quæ cōsensu nascunt, contrariā cōsensu tollunt, veluti si conuenit inter me & Titium ut fundum Tusculanū habeā emptum pro c. deinde non dū pretio soluto, nec fundo tradito placuerit iter nos, q ab emptio- ne, & uenditione discēdatur, inuicē liberamur & sic p contrariū cō- sensum tollit obligatio cōsensu cōtracta. idē etiam intelligas in oīb. aliis cōtractib. ex cōsensu descendētib. h. d. vsque ad fin.

o. Quæ cōsensu. §. solo. sed quæ sunt hē. Rñ. enumerantur. §. de obl. cōsensu. Itē in quibū dā ex maleficio, ut nudo cōsensu ē tollant ipso iure ut iniuriarū, itē furti, & similes: ut ff. de pac. l. si tibi x. §. quā dā actiones. aliq non ipso iure tollunt cōsensu, p pacto de non petendo, sed per exceptionē: ut ff. de pac. l. si vnus. §. pactus. Ac- p

q. Neq; pretio soluto. §. sed quid si partem pretii soluat Rñ. non

m. iij.

Seruus nō potest obli- gar: fideiu- bendo.

al. Quo- niā hoc

al. decet &c.

al. consen- serunt.

al. Cen-ū aureorum t al. demū stipulor si gnificat in terrogo. Nouatio triplici iure fit.

Obligati- ones quæ solo cōsen- su cōtrahū- tur, solo disensu sol- uuntur. l. nihil. tam. ff. de regu. iur. Aegid. Perr. b Hoc ve- rū intelli- ge quo ad p- iudiciū par- tis: non f- sci uel rei publi. sicut ecōtra pri- cept faciē- do gratiā maleficio- ri non tol- litur p- c- tus p- c- tus quæ p- c- tus Ang.

est res integra, & iō nō resciditur nudo cōsensu: sed ita demū si hinc inde facta sit retrotraditio: ut C. quando liceat ab emp. di. l. j. & ff. de pac. l. ab emptione. & est rō utrobique, qā nihil est rā cōueniēs naturalis: quātūq; eodem genere quodque dissolui, quo ligatum est ut ff. de reg. iur. l. nihil.

§. 1. Dicitur est.

§. 2. e. §. & no. in fi.

huius tit. xii. esse

mōs ppos tollit

obto rā ciuiliū q

naturalis ipō iu

re, ut nullā ma

neat reliq. Per

foronē ut §. e. in

prin. Itē p accē

prisonē ut §. e. §.

Itē p acceptiōe

nē. Itē p nouatio

nē uolētariā: ut

§. e. §. pterea. & §.

pr. §. Itē p noua

tionē necessariā

ut p sniā & cōte

stōnē licis: ut si

glius meo noie

subeat p me iudi

ciū aīo nouādi, &

liberādi me: ut

ff. de noua. l. dele

gare. §. j. & l. a

liā. Itē p pōpē

tionē: ut §. de ac.

§. pe. & §. i bonz

fidci. Itē p dele

gationē: ut ff. de

noua. l. delega. j.

ra. Itē p pōfionē

debiti: ut ff. de fi

deiufo. l. si debi

tori creditor. §. Itē

p obfōnē, pgnationē, & depofitionē: ut C. de

sol. l. obfignatione. & ē ipfo iure: ut ff. de po. l. j. §. si pecunia. in fin. §.

Itē p interitū ppeciei: ut ff. de ver. ob. l. si ex legat. Itē maleficio iuo

mora nou pcedente, ut p pōfōnē si q in tantā, ut p edictū diu.

Marcit: C. vñ vi. l. si quis in tantā. & ff. quod me. cau. l. extat. & ff.

ad le. l. iude. vi. pri. l. pe. Itē nudo cōsensu qñq; ut in hoc §. itē nudo

pacō: ut in maleficiis. Sed & aliis modis tollit, nō vrra qñ. si ciuiliū &

naturalis: sed interdū ciuiliū tm: & remanet naturalis, ut per sniam:

ut ff. de condi. iude. l. Iulianus. Itē remanet ciuiliū & tollit naturalis

ut p pāctum, & chirographi redditionem, & iufurādū: ut ff. de fo.

l. Stichum. §. naturalis. Ipsa etiā ciuiliū sic eliditur: ut nō hēat vigo

remut: §. de exē. p. §. pterea. Item sunt & alij modi quib. tollitur ob

ligatio per exceptiōem: quos habemus §. de exē. per totum. Ac.

§. DE OBLIGATIONIBVS QVAE. &c.

§. Hanc continū ut in prin. huius tit. cōtinetur. Dicitur est §. de obto

nib. ex contractu, & ex quasi contractu. Verū quia est reperire obli

gationes quæ sunt ex delicto, & ex quasi delicto, ideo videndum est

de ipsis. Sed quia obligationes ex delicto sunt maiores & genera

lioies, ideo de ipsis prius videndum est.

¶ Vm sit §. Totus iste tit. in nouem partes diuidit. Pri

mo continūat istū librum ad librum pcedentē. Sed dō.

ponit definitionē, allusionem & diuisionē furti: ibi. Fur

tū est cōtrectatio. Tertio ponit duo gñra furtoū corū

pccam annectendo ibi. Manifestū est. Quarto in qb.

rebus fiat furtū, & quando fur exculetur: ibi. Furtū qñ illi qui sunt in pccate alteri

us, domio vel patri furatur, ibi. Hi q. Septimo cui cōpetit actio

furti: ibi. Furti actio. Octauo an impubes committēs furtū teneat

tur, ibi. In Summa. Vltimo ponit, quæ sit uera pccna furti manifesti.

¶ CASVS Cū igitur in superioribus satis dictū sit de obli. q ex

pccu, vel quasi pccu nascuntur, nunc tradādū est de obli. quæ ex ma

leficio, uel quasi descēdūt. Scire tñ debetis, q obfones, quæ nascunt

ex pccu, in quadruplici gñe reperiunt: uel in quatuor gñā diuidun

tur: obfones tñ, quæ nascunt ex maleficio, in vno genere reperiunt.

sp enim nascuntur ex re ipsa, i. ab ipso delicto perpetrato veluti ex

furto, aut damno aut iniuria. h. d. Sed super §. isto dubitari potest su

per id qd dicit, q obligationes ex pccu, in quatuor genera diuidun

tur: obfones tñ quæ ex maleficio nascunt sunt unius generis. Et q

sicut obligationes q ex pccu nascunt, aliqñ ex re, aliqñ ex uerbis ali

qñ ex lris aliqñ ex pccu nascunt: sic oblig. quæ ex maleficio oriunt

aliqñ hnt re, ut patet in furto: aliqñ uerbis, ut patet in cōtumelia

aliquando literis ut patet in libello famoso ad infamiam alicuius cō

pōitō: qd est ergo q dicit obli. ex maleficio esse vnius generis mag

is q obfones ex pccu? Si dicās, q oēs nascunt ex re ipsa, i. ex male

ficio ipso: sic similiter & ex alia parte, oēs obfones ex contractu na

scunt. Ad hoc dicās, q ex vno fonte nascuntur obli. ex maleficio: q

que oēs sunt ciuldē gñis. vñ licet oēs sint odiosæ, & stricti iuris, &

diuersam hēant pccnā: secus tñ est in oblig. quæ nascuntur ex con

placuerit inter eos, ut discederetur ab ea emptione, & venditione: inuicem liberantur. Idem est in condu

FINIS TERTII LIBRI

INSTITVTIONVM LIBER QVARTVS.

† Apud
Dua. Seu
elemento-
rum. D. Iu-
stinianū Sa-
cratissimi
Principis,

a Inellige
facta con-
gruo loco
& tempore
& sola suf-
ficient in iu-
dicio. Idē
extra iudi-
cium si res
sit immo-
bilis: aliās
seclus: quia
requiritur
cōsignatio
& depō-
tio Ang.
Obligatio
naturalis
sola quan-
doque tol-
litur.
Continua-
tia.

Duifio.

tractu: quia diuersam fortiuntur naturam fm diuersam §. Quam qui-
litatem. Quadam. n. sunt obfones bonæ fidei quædam stricti iuris.
Item oblig. quæ sunt ex maleficio, ita em obligant maleficio com-
missio. sic aut non est in obfones quæ nascuntur ex contractu. Sed
diceret aliquis: Nōne actio iniuriæ dissimulatione aboletur: quare

De obligationibus quæ ex de-
licto nascuntur.

TITVLVS I.

¶ Omnis obligatio ex delicto nascit ex
re, id est, ex maleficio. Arretius.

Vm expositum sit li-
bro superiori de ob-
ligationibus ex con-
tractu & quasi ex

contractu: sequitur ut de obli-
gationibus ex maleficio, &
quasi ex maleficio dispiciamus.
Sed illæ qdē (ut suo loco tra-
didimus) in quatuor genera di-
uidunt: hæ vero vnius gene-
ris sunt. nā oēs ex re nascunt, id
est, ex ipso maleficio, veluti ex
furto, rapina, dāno, iniuria & h.

¶ Hic ponit definitio & allusio furti.
¶ Furtum est cōtrectatio rei
alienæ & fraudulosa lucri faciē
digratia, vel ipsius rei, vel
etiam vfus eius, possessio

ut dictum est supra in rubrica proemij. Angelus.
e ¶ Sed illæ, §. scilicet quæ sunt ex contractu: non autem repetit eas
quæ sunt ex quasi contractu.

f ¶ Diuiduntur. §. scilicet re, verbis, literis, & cōsensu: ut supra. de
obliga. §. fi.

g ¶ Hæ, §. scilicet quæ sunt ex maleficio, vel quasi.

h ¶ Iniuria, §. sed nōne fit iniuria uerbis & cōtrectio: ut ff. de iniurijs.
l. j. §. iniuria. itē literis ifamatorijs: ut ff. de iur. l. lex Corne. §. si quis
librum. & ifra. de iniur. §. j. Sed cepit & tūc ex maleficio fit, & sic re
fit: quia maleficio fit uerbis vel literis, & sic habet locū qd hic di-
citur. Accursus.

i ¶ FURTVM, & c. CASVS. Quæ huius legis latore quid esset fur-
tum, & quid rapina, &c. Et ipse primò ponit definitionē de furto
dicens, quod furtū est cōtrectatio rei alienæ iuito domine. & exponit
hoc nomē rei, di. siue ipsius rei, id est, ppterat, siue possessionis &
istud furtum cōmuniter fuit prohibitū a lege diuina: scilicet p pr-
ceptum illud. Non furtum facies. hoc dicit. Franciscus.

j ¶ Furtum est cōtrectatio, & c. & facit extra de elect. c. dudum.
i. circa prin. i. ver. & retinendo. & ibi gl. furtum hæc i. exigitur i fur-
to, & sine ea nō fit furtū: licet uolūtas vel alia uerba, vel scriptura i
terueniat: ut ff. de l. si qñ vxori. §. si qñ asinum. & l. inficiando. in prin.
& l. j. §. sola. Quādoque tamē sine cōtrectatione, ut in charta rasa, ve
ff. de fur. l. qui tabulas. §. h. & l. si qñ vxori. §. si qñ asinum. Sed certe
ibi cōtrectatio intercessit: cum generaliter cōtrectationem acci-
piamus: licet non fuerit ibi amotio. Accursus.

k ¶ Fraudulosa. §. hoc ideo dicit, quia si credat sibi licere, nō facit
furtum: ut j. t. j. §. ita tamen. Itē si crederet dominū permissurū nō
facit furtū. j. e. §. placuit. In duobus tamen casibus vñ furtum fieri et
sine fraude furandi: ut in eo q saccum pecuniarum furripuit. Nam etiā
sacchi nomine furti tenetur, licet saccum non proposuerit furari, sed
pecuniam: ut ff. de l. qui saccum. Sed certe licet non principat, sed a
rio tñ uoluit saccum furripere: Alius casus est: ut ff. de condi. cau. da.
l. pe. §. sed si tuus. in gl. fi. Itē subaudi ad definitionē, quæ fit iniuito
domino: nam eo uolente non potest pmiti furtum: ut j. e. §. placuit.

l ¶ Vel ipsius. §. scilicet rei, id est, proprietatis ipsius rei.

m ¶ Rei. §. subaudi mobilis. nam de immabili nō pōt fieri furtum:
ut §. de usufructu. §. quod aut. nisi in casu: ut in creta. Sed certē iam illa
est mobilis: ut ff. de fur. l. si creta. Itē subaudi, corporalis nā de in-
corporalib. non fit furtum: cū nec cōtrectatio in his esse possit: ut
ff. de acq. re. doli. seruus. §. incorporales. Itē subaudi, alienæ: quia rei
meæ non facio furtum, in eo quod est meum: sed fecus in cōi: ut ff.
e. l. si locus. Idē & si est nullius, ut hæreditariæ rei non fit furtum:
ut ff. de l. hæreditariæ. & ideo dixi subaudi alienæ.

n ¶ Vfus. ut habes exemplum j. e. ti. §. utrum autem sit. Sed quæ
quadruplicatur hic Ref. vfus estimatio tñ, quadruplicabit, ut non
plus excēdat pccnā q delictū, ut C. de pcc. l. sancimus. in fi. & facit ff.
e. l. vulgaris. in fi. & l. si qd fur. j. rñ. §. j. & ij. & l. i. utrum est. Alii dicunt
et ipsam proprietatem dñe a stima: quia non potest separari vfus
a pro

b Dic q
ista gl. non
fuit neces-
saria: quia
Imperator
non dicit
q in isto ti-
tu. sit de o-
mnib? ma-
leficio tra-
ctatur: sed
in isto lib.
Ang.
r aut in
iuria.
r al. deest
alienæ.

† Hic inci-
pit gl. Ac.
curij: qd
pcedit non
est ipfius.
Aep. Peri-
c. Dicra-
mē q licet
focius pcc
fit cōmitte
re furtū. ra-
men nō p-
sumit ut l.
merito. ff.
pro socio.
quod et lue
iū quando
socius uti-
tur re ad
eum utum
ad quē est
destinata:
ut l. Sabin-
us. & l. si
xdes. ff. cō-
muni diu.
secus si ali-
ter uere-
tur: ita q
aufertur lo-
cio cōmo-
ditas par-
tis suæ, ut
d. l. Sabin.
ita dicit
Bar. in d. l.
si focius
Ang.
Furari non
possum re
immobilē
incorpora-
lem & meā

Disciplina p
eadē est cō
trariorum.

2 *Subtraxerit. §. sed hec res non efficitur furtiva: ut ff. de vfuca. l. sequit. §. si rem. & ff. pro empt. l. si rem. Vnde dic. q. quandoq. est res furtiva: & fit furtum: & nascit actio furti: ut ferè in toto hoc tit. & ff. de dictio fur. & C. c. Interdum nullum eorum est, ut si re mea vtar. Interdum furtum ti qñq. se- fit & res furtiva, sed actio furti non nascitur: ut J. c. §. hi q. Interdum parantur.*

1 quisque.

**De mate-
ria huius §.
vide in c. q.
cū fure. iun-
da glo. ex-
tra de fur.
t. al. & ipse**

**† excipe-
ret.**

**† Concor.
cū hoc §. c.
si culpa. iū-
da glo. sup.
uerb. tūl-
si. extra d.
iur. & dā-
dar.**

**† al. effre-
git.**

**† commo-
dauit.**

**† al. adhi-
buerit.**

**† al. dede-
rit.**

2 *Quid sit
lasciua pul-
chrè Bud. i.
adnora. ad
pandectas:
tit. de loc.
& condic-
t. ex conduc.
§. sed & si
labes.*

**Consilium
sumit mul-
tipliciter.**

b *Dicitur p.
Bart. l. nō
solū. §. si ex
mādato. ff.
de iniur. ad
uerbas q. raso
casu conce-
dēdū est q.
teneat de
dolo: ut l.
si cū sciret.
ff. de dolo.*

Angē.

† *Interdum
quoque furti
teneat b.*

† *Interdum
quoque furti
teneat b.*

† *Interdum
quoque furti
teneat b.*

† *Interdum
quoque furti
teneat b.*

† *Interdum
quoque furti
teneat b.*

† *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

1 *Interdum
quoque furti
teneat b.*

**† al. furri-
pant.**

† illis.

**† Idem si
redeat i do-
mini pote-
statem, de
quo dic ut
per Ang. i
§. aliquan-
do. §. eo.**

**† Scilicet
als ubi pr-
cipale non
tenet, nec
accessoriū.**

**† gregē. §.
illud. ff. de
fidei. hoc
tamē fallit
hic, qā li-
cet princ-
palis faciēs
furtum nō
teneatur, te-
nēt tñ per-
suasor. Vi-
de Bart. in
l. si q. ser-
uo. ff. eo. §.
gi. Peri.**

**† als deest
cōuenien-
ter.**

**† Furti agit
cuius inter-
est.**

**† Fur furti
qñq. agit.**

**† Ita glof.
nō est Ac-
curfij, sed
additio.**

Sed

a. q Sed & bonz. facit. ff. eo. l. itaque.
b. q Possint. gmo uideretur, q semper dominus debeat furem coueni-
re: ut ff. loca. & conduct. l. cu in plures. §. uelimenta. Sed ibi de actio-
ne in rem, uel conditione. furuiua dicit: hic autem de actione furti.
c. q Idem est. qut furti a tto competat domino. & facit ad hunc §. ff.
de condic. sine causa. i.
l. si fullo.

1 potest. q QUAE DE FVL-
LONE. CASVS. Sm
pra dictu est, q si vesti-
mentum fulloni ut far-
cinatori curadu, ut far-
cinadu traditu, surre-
ptum fuerit, q fulloni,
si soluendo fuerit, non
dno ppetit act. fur. Id
intelligas, si res fuerit
surrepta pmodatario:
q si n fuerit soluendo, si
bi & no comodatario,
cōpetit actio: q ad re
restituendam non tene-
tur. & hęc uera fuerit
secudum iura antiqua.

1 Rō. q nō
hēt qd red-
dat, eius pe-
riculo. ni-
hil est. l. ita
que fullo, i.
uit. Statuit enim, q in
prin. ff. eo.
Et inanis ē
actio quā
inopia de-
bitoris ex-
cludit. l. nō
is. ff. de do-
lo. E. P.
1 al. saluā
ei.

1 vtendum
acceperit

Onus sen-
tiens habeat
lucrum.
1 rem non
esse.

al. tuc q.
dem.

fullone, aut farcinatore rem suā
psequi possit. q Sed & a bone
fidei emptori surrepta re quam
emerit, quāuis dñs non sit, omni-
no competit furti actio: quemad-
modum & creditor. q Fulloni
verò & farcinatori nō aliter furti
actionē competere placuit, quā
si soluendo fuerint: hoc est, si do-
mino rei estimationem soluere
possint. b. Nam si soluendo non
sint: tunc quia ab eis suum domi-
nus cōsequi non possit, ipsi do-
mino furti competit actio: quia
hoc casu ipsius interest re saluā
esse. Idē est & si in parte soluen-
do fuerit fullo, aut farcinator.

q Si res comodata fuerit comodatario
surrepta, dñs hēt electionē, utru uelit age-
re contra furem, actione furti: an cōtra
comodatarium commodati, & uno electo
scienter, alius liberat, secus si fuerit igno-
rans, uel dubitans, hoc dicit. Aretinus.

q Quae de fullone, & farcinatore
diximus, eadem & ad eū, cui com-
modata res est, transferēda vete-
res existimabant. Nam ut ille ful-
lo mercedē accipiendo, custodiā
præstat: ita is quoq; qui commo-
datū vtēdi causa accepit, simi-
liter necesse habet custodiā præ-
stare. q Sed nostra prouidentia ē
hoc in nostris decisionibus emē-
dauit: ut in domini voluntate sit,
siue commodati actionem aduer-
sus eum qui rem commodatam ac-
cepit, mouere desiderat, siue furti
aduersus eum, qui rem surripuit:
& alterutra earū electa, dominū
non posse ex pœnitentia ad alter-
ram venire actionem. sed si qui-
dem furem elegerit, illū qui rem
vtendam accepit, penitus libera-
ri. si autem commodator veniat
aduersus eum, qui rem vtendam
accepit, ipsi quidē nullo modo
competere posse aduersus furem
furti actionem: eū autem qui pro
re comodata conuenitur, posse
aduersus furē furti habere & actio-
nem: ita tamen, si dominus sciens
rem esse surreptā, aduersus eum,
cui res commodata fuerit, perue-
nit. b. si autē nescius, & dubitans
rem surreptā esse, apud eū com-
modati actionem instituit, post-
ea autem, re comperta, voluit re-
mittere quidem comodati actio-
nem, ad furti autem actionē per-
uenire: tunc licentia ei concedit
& aduersus furem venire, obsta-

m. q Cum manifestissimum: bene dico quod eligendo unam, repel-
litur ab altera, si scias a principio fuiturum, &c.
q SED IS APVD QVEM. CASVS. Dictū est suprà, de ful-
lone & comodatario, qualiter eis competit actio pro re aliena. mo-
do uideamus de depositario, utrū si res apud aliquē deposita fuerit,

depositario competat
actio furti. Nō enim tene-
tur nisi de dolo: & ita nō
interest sua re pō fuisse
surreptā, si aut in dolo
fuit, nō dabit sibi actio-
ne ex malicia sua actio-
nem psequat. h. d. Frā-
n. q Dolo. q suprà, qui
bus modis re ptra. obl.
§. pterea. & C. de pos-
si. l. j. §. pen. & l. si. & idem
quod hic habem. ff. e.
l. cum qui. §. is autem.
q IN SUMMA. q CA-
SVS. Dixi Iust. dñs,
quid plura uultis dice-
re in ti. isto? Iam tantū
dixisti d materia ista
q generat tadiū Deo,
& toti mundo. Et rñ.
Iust. Frater, ut breui-
ter hūc ti. expediā,
scire dēs, q apud anti-
quos qstū fuit utrū im-
pubes re alienā amouē-
do, furtū facerē possit.
& placuit dño Iust. q
si impubes animū furā
di habuerit, & i ipsum
posset cadere istud de-
lictū, hoc est si sit ptoxi-
m⁹ pubertati: q ac. fur.
teneat. hoc dicit. Fran-
o. q In summa. §. i. ut bre-
uiter hūc ti. expediā.
p. q Amouendo. §. no-
ta, quod furtum sit cō-
trectādo & amouēdo:
& sine eo nō fit, ut l. ei
qui. ff. eo. Angel.
q Proximus puber-
tat. j. a decimo anno: &
dimidio. ff. ut §. dixim⁹
d inuti. ff. p. §. furiosus.
& facit ad hūc §. ff. e. l.
impuberē. & ff. ad Syl-
la. l. ex cipiūtur. & ff. de
reg. iur. l. pupillus.

q FVRTI ACTIO.
CASVS. Quæstui ē
Iust. de natura furti, f.
ad quid deī actio furti
Et rñ. Iust. q ac. fur. si
ue sit ad duplū, siue ad
quadruplū, datur ad
penā, & non ad re suā
persequendā: datur ē
domino alia actio, f.
rei uen. & p dictio fur-
tiua. Sciretū dēs, q rei
nen. dat p quēlibet pos-
sidentē. cōditio fur. dat
ptra furē & eius hære-
dē. h. d. usq; ad furti. Frā-
n. q Vendicando. §. i.
dñiū petendo si extet.
s. q Condicendo. §. id
est, in personam agēdo
conditione furtiua, si
consumpta sit, & facit
ad hunc §. ff. de cōdit.
fur. l. si pro fure. §. fur-
ti. & l. in conditione.
& j. de actio. §. sic ita-
q; & C. d. fur. l. ancillē.

q Sed is, apud quē res deposita
est, custodiam non præstat, sed tā-
tum in eo obnoxius est, i. quid
ipse dolo. malo fecerit: qua de
causa si res ei surrepta fuerit: quia
restituendā eius rei nomine de-
positi non tenetur, nec ob id eius
interest, rem saluam esse furti a-
gere non potest, sed furti actio do-
mino competit.
q Impubes non tenetur furti, nisi fuerit
doli capax. Aretinus.

q In summa, sciendum est quē-
situm esse, an impubes rem alie-
nam amouendo p, furtum faciat.
Et placuit, quia furtū ex affectu
furandi consistit, ita demum ob-
ligari eo crimine impuberem, si
proximus p pubertati sit, & ob id
intelligat se delinquere. i.
q Actio furti est merē pœnalis: sed condi-
tio furtiua, et rei vindicatio cōpetūt pro-
re, & rei vindicatio datur contra posses-
sorem, & cōditio furtiua contra furem,
& eius heredem. hoc dicit. Aretinus.

q Furti actio, siue dupli, siue qua-
drupli, tantū ad pœnē persecutio-
nem pertinet. Nam ipsius rei per-
secutionem extrinsecus habet do-
minus, quā aut vindicando, aut
condicendo, potest auferre. Sed
rei vindicatio quidem t aduersus
possessorem est: siue fur ipse possi-
det, siue alius quilibet. cōditio
autem aduersus furem ipsum, hæ-
redēve eius, licet non possi-
deat, competit.

De vi bonorum raptoru:
T I T V L V S II.

est.
i. oimodo.

al. est.
al. iasti-
tuit.
ignorā.

transiit
oimodo.

al. habuit

al. ex cō-
secū.

Et sic ē
in delictis
doli capa-
citas sup-
plet ætate
ut hic, & s.
c. si iunā
glos. super
uerb. prou-
dentia. ex-
trā de de-
pos. impu-
Conditio
furtiua.

al. de cō-
quidem.

Continua-
tio.

q Vito de furto, sequi-
tur de rapina, & conie-
quētur ut ptes uiderē
supra tit. j. in prin.
Qui

Dmiso.

Vi vi res. § Totus iste ti. diuiditur in tres partes. Primo, quod raptor & fur iniquiter puniuntur. Secundo quod si quis rapit rem suam, uel alienam putans esse suam. Tertio, quid sit subiectum in hac actione: uidelicet quid debet deducere actor. Secunda ibi, Quia tamen. Tertia ibi, Sanè in hac.

¶ CASVS Dixi Iust.

Domine, iā uidi, q̄ ille qui rem alienam clam furripit, tenet ac. fur. sed quid dicetis de illo q̄ rem alienā uī rapit? Et rñ. q̄ ille sit ac. fur. tenetur. Nullus enim magis rem inuito domino contrectat, q̄ qui eā uī rapit: vñ improbus fur dī. & p̄ ista improbitate p̄tor introductus actio. vi bonorum rapt. & est intra annum quadriplū, post annum uero simpli. & datur p̄pter dñā rem uī rapit, quāquā aliter scus uideret propter uerba in numero plurali posita à p̄torē in nomine act. s. vi. bon. rap. Et sumus in ueris. Quadruplum autē, &c. Supra dictū est q̄ act. vi. bo. rap. itra annum datur i quadriplū: post annum uero i simpli. q̄ non utrum quadriplū illud sit corū p̄na?

¶ ap̄ Dua. decit vi.

¶ al. cōtra. dñas.

¶ Quia p̄na ē tripli tñ, & rei persecutio simpli: & ita ambobus eunt quadriplum licet glos. in ver. extrā, dicat contra. E. Per. ¶ Et extra p̄nam rei persecutio si Raptor & fur distinguant. a Sed hoc est falsum s̄m Bart. in d. l. i. videro. quia opus est ut acclamef. l. ij. & l. i. q̄s in feruitute. ff. de fur. Ang. ¶ Si habes q̄ minor p̄na iniungeta à lege nō tollit p̄ maiore inducā ab alia lege, nisi quatenus inuicē concurrit, s̄m Bart. in l. j. ff. eo. Egi. Perri.

¶ Actio vi bonorum raptorū cōpetit pro uolētā dolo cōmissa: secus, si rē suā bona fide rapuit: nō raptor, si dñs est, cadit à dominio suo si uero nō est dñs, tenet ad tantū dē: siue res fuerit mobilis siue imobilis.

¶ Quia tamen ita cōpetit hęc actio, si dolo malo quis rapuerit. Nam q̄ aliquo errore ductus rem

¶ Actio ui bonorum raptorū nō solum cōpetit illi qui dominiū habet in re: sed etiam illi qui habet aliquod ius: & istud ius estimatur. Areti ius.

¶ Sanè in hac actione non utique expectatur rem in bonis actoris esse. Nam siue in bonis sit, siue non: si tamē ex bonis sit, lo-

nam sui delicti estimationem rei præstare: & illud non solum habet locum in rebus mobilibus, sed etiam in immobilibus: ut ex hac causa ab omni rapina homines se abstineant. h. d. Fran.

¶ Quia tamen, istud quia, uidetur superfluum. Vel pone quia, p̄ sed. Alij, ita tamen. & tunc est planior.

¶ Abfolui. § scilicet ab actione vi bonorum raptorum iudicis sententia: ut quidam dicunt: uel ipso iure, secundum Azonem. b. argu. ff. de publi. & uec. l. commissa. §. ff.

¶ Sed ne, dum, § pro tamen secundum quosdam: uel pone, p̄prie. o. ¶ Inueniatur uia. § sic. l. i. j. §. unde illud.

¶ Constitutionibus. Jur. C. unde u. l. i. si quis in tantam. Et in aliis sequentibus usque in finem ti. sed hic prosequitur tantum tenorem illius l. si quis in tantam. Super qua materia longum esset. hic dicere: cem plures quæstiones ibi notentur super prædicta.

¶ Cadere. § repetere. prospectū est, & etiā ibi præstare, nec est necesse ponere, cogitur uel dēt, q̄ uerba non inuenies in libris emendatis.

¶ Res soli. § proprie. ¶ quandoq; tamen improprie: ut C. de actio. emp. l. i. j. sed rei mobilis dicitur occupatio: licet etiam quandoque im-

mobilia dicantur occupari: ut C. de rei uen. l. domum. in glo. j.

¶ SANE IN HAC ¶ CASVS Dixi Iust. Domine, cōpetit mihi hęc act. ita demum, si dominus fuero rei: Respon. q̄mo, siue i bonis eius fuerit res rapta: siue in bonis uidelicet eius, q̄ ius aliquod habuerit in re: ut quia sibi sit commodata, uel impignorata, siue locata, uel deposita: uel aliquod ius habeat in ea: ita quod eius interitus nō non rapi. Semper enim cōpetit ista act. non ut dominium rei rapta accipiatur, sed q̄ res sibi rapta restituat. Et ut breuiter me expediā, ex quacunque causa potest competere alicui actio furti, propter fur-

tum datum in re: ex omni consimili causa potest dari actio ui bo. rap. propter rapinam in re factam. hoc dicit. Fran.

¶ In hac actione. § scilicet vi bonorum raptorum.

¶ In bonis. § i. in dominio: ut ff. d. acq. re. do. l. rem i bo. & l. statuas, & ff. de ver. sig. l. bonorum appellatio. Vel si ē bona fide possideant, v

¶ Ex bonis sit. § ut aliquod ius habeat, ut statim p̄ exempla p̄bat.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

¶ Raptor in minus tenetur, quā fur manifestus.

^a Die quia f. commississet dolum, nō haberet actionē fur- ti, nec aliā actionem: nec ex improbitate sua confis- quit actionē: vt not. in d. § pen. & facit l. itaque. ff. de fur. Ange- l. quod ius. Continua- tio.

Diuisio.

rapta.

Hic lar- ge sumitur l. pro. plebi scito: quia Agrius tri- bunus ple- bis hāc ro- gauit. Egi. Perrinus.

vel pecu- dem.

^b Nota dif- ferentiā in- ter actionē furti, vel bonorū ra- ptorum, & hanc: quia actio furti, vel bonorū raptorū cōpetit, qñ iē meā te- cum aspor- tas: secus qñ occidis vī dīstruis: qñ tūc cō- petit: hęc actio, licet vtroq; mo- do sit dam- num, & sic diminutio pīmonij, qñ bñ not. Angel.

^a Hęc actio, si scilicet ui bonorum raptor. ^b Deposita. Jpromissa custodia à depositario: ut §. tit. j. § pen. Vel etiam commissi culpam, ut sequitur. Vel etiam si pretium acceperit depositiōnis non tamen quasi mercedem, tenetur eidem: ut ff. e. l. ii. §. dicit aliquis, alioqui esset locatio: ut §. manda. §. si.

ADDITIONE. Dicitur habetur in l. naturalis. §. ij. in glo. si res. ff. de p. scrip. ner. & facit l. j. §. si quis seruum, in glo. non dat. ff. de po. Ange- c. Dominum. §. i. do- minij estimatiōe: ut ff. quod met. cau. l. si mu- lier. §. qui possessionē. & ff. uti possi. l. pe. §. si. d. Hanc actionem, facit ff. vi bonorū rap- ti. §. generaliter. **DE LEGE** Aquilia.

Post maleficiū rapi- ne sequitur de damno, quod per legem Aquiliam puniatur. Ac.

Amni. To- tus iste ti. di- uiditur i du- as partes. Et primo tractat de primo capite leg. Aquil. Secundo tractat de tertio capite. Secunda ibi, Ca- pite tertio. Itē prima subdividitur: qñ primo ponit uerba primi ca- pituli. Aquil. Secundo illa i- terpretat. Secunda ibi, Qñ autē nō pīcisē. Item secunda principalis sub- dividitur in duas partes. Nā primo ponit uer- ba, sed o interpretat. Se- cunda ibi, Itaq; si quis.

CASVS. Si aliquis dederit mihi damnum p. iniuriā, ad cānū illud puniendum pītur actio p. l. Aquil. Et sciē- diū est qñ le. Aquil. tria sunt capita. uidēdū est ergo de primo capite. In primo autem capi- te est cautū, ut si aliq- seruū alienū, alienāve quadrupedē, quā pecu- dū numero sit, inju- ria occiderit: quā p. re- tijca res in anno proxi- mo pīterito fuerit, tā- tum domino dare pī- mnetur. In uerbi. qñ autē dic casum. Possis materialiter uerbis Gilli Aquil. quāz aliquid tūm lunt ob: cura, nēndit Imper. uerba illa p. ordinem exponere & primo exponit, quare non sufficit sibi dicere p. eis, si quis hominē alienum, alienāve quadrupedē occiderit: sed a- diecit qñ in pecudū numero sit. hoc enim adiecit ad signifi- cādū, qñ si ali- quis occiderit ursū meū, uel leonem, uel aliam feram bestiā, qñ non deat pīni i per primum caput. le. Aquil. eo qñ nō sunt de numero pe- cudum illarū: qñ gregatim pascuntur, i. in pascuis custodiū: ut, sicut equi, muli, oues, & boues, capræ, & similia. Sed domine, de subus qñ dicemus: cōtinetur sub pecudum numero. Et resp. di qñ sic: qñ gre- gatim pascuntur, & hoc confirmat per autoritatē antiquorū: dices, qñ sic uoluerunt Homerus & Aelius Martianus. Franciscus de Aret.

INJURIAE ACTIO. §. i. actio leg. Aquil. quā cōpetit p. damno dato, i. destructione alienius rei facta. Nam sic dicit damnum diminutio pa- trimoniū: ut ff. de dam. infe. l. iij. si autem rem alterius surripere, licet uidearis dānū inferre, tamen nō inferis tale, qñ p. hūc tit. tenearis, sed actioe furti: ut ff. e. l. si seruū seruū. §. si oluam & §. idē & in sylua.

PRIMO CAPITULO. habebat enim hęc tria capita, siue capitula, & d. primo capite dicitur: hic. Secundum autem non est in usu. De tertio dicitur j. eo. §. caput secundum. & §. capite tertio. & ff. e. l. ii. Accursi.

INJURIA. §. id est, non iure ut j. eo. §. iniuria.

OCCIDERIT. nota occiderit, nam si alio mō laeserit, ex tertio ca- pite agitur: ut j. eo. §. capite tertio. Ac.

IN EO AGNO. §. scilicet pīterito.

PLURIMI. habita estimatiōe, non ex aff. cione singulorum, sed communi estimatiōe: ut ff. e. l. si seruū meum.

cum hęc actio ^a habebit. Quare siue locata, siue commodata, siue etiam pignorat, siue deposita ^b sit res apud Titium, sic vt inter- sit eius eam rem per vim non au- ferri (veluti si in deposita re cul- pam quoque promissit) siue bona fide possideat, siue vsumfructum quis habeat in ea, vel quid aliud iuris ^c, vt inter sit eius non rapi- dicendum est ei competere hanc actionem; non vt dominium ^c ac- cipiatur, sed illud solum, quod ex bonis eius qui rapinam passus est id est, quod ex substantia eius abla- tum esse proponatur. Et gene- raliter dicendū est, ex quibus cau- sis furti actio competit in re clām facta ^d, ex eisdem causis omnes habere hanc actionem ^d.

De lege t Aquilia.

TITVLVS III.

Qui occidit seruū alienū, uel pecudē alienā, tenet ex primo capite legis Aquilię ad eius estimatiōe, quanti plurimū fue- runt ab anno ret. d. & pecudis appellatio- ne continentur animalia domestica, quę gregatim pascuntur. Aretinus.

Amni iniurię actio. c. constituitur per le- gem Aquiliam: cu- ius primo capite ^f cautū est, vt si qñ alienū hominē, alie- nāve quadrupedem ^f, quę pecu- dū numero sit, iniuria ^g occi- derit ^h, quanti ca- res in eo anno ⁱ plurimi ^k fuerit, tantū domino ^l dare damnetur. Quod autem non pīcisē de quadrupede, sed

^l Domino ^z ut ff. eodē, litem Mela. §. item & cū eo. uerfic. legis. autem Aquil. vel quasi domino: ut usufructuario, uel alij qui habet ius in re, ut ff. eo. litem Mela. §. si. & l. seq.

^m Gregatim pascunt ^z facit ff. de le. iij. l. legatis ter. §. pecoribus.

ⁿ Refert. §. duo hęc carmina Gręca ex Odyssęa Homeri, lib. xij.

de ea tantum, quę pecudum nu- mero est, cauetur, eō pertinet vt neque de feris bestiis, neq; de can- nibus cautum esse intelligamus, sed de ijs tantum, quę gregatim propriē pasci dicuntur, quales sunt equi, muli, asini, oues, bo- ues, capræ ^t. De subus quo- que idem placuit. nam & sues pecu- dū appellatiōe cōtinentur: quia & hi gregatim ^m pascuntur. sic denique & Homerus in Odyssęa ait (sicut Aelius Martianus in suis Institutionibus refert ⁿ):

Dinos τὸν ἰσχυρὸν καὶ ἀνδρῶν ἐν δὲ νῆμασι παλὴ Κίρηναι, πρὶν ἔσθαι τὴν κνήμην Ἀχαιοῦ.

Quo ad legem Aquiliam iniuria dicitur occidisse, qui dolum, uel culpam commisit occidendo: quoniam in actione legis Aquilię venit leuissima culpa. Casus ve- rō occidentem excusat.

Iniuria ^o autem occidere intel- ligitur, qui nullo iure occidit. Itaque qui latronem ^p insidiato- rem occiderit, non tenetur: vti- que si aliter periculum effugere non potest. Ac neis quidem hac lege tenetur, qui casu occidit, si modō culpa eius nulla inuenia- tur: nam aliqui ^q non ^r minus ex dolo, quā ex culpa quisque hac lege tenetur. Itaque si quis dum iaculis ludit, vel exercitat, transeuntem seruū tuum traie- cerit, distinguitur ^s. Nam si id ā milite in eo campo ubi solitum est exercitari, admissum est, nulla culpa ^t eius intelligitur. Si alius tale quid admiserit, culpæ reus est ^u. Idem iuris est de milite, si

ADDITIONE. Ex quo text. nota differentiam inter hanc actionem, & actionem iniuriarum: quia in illa non sufficit culpa: sed requiritur con- tumelia & dolus. est & alia differentia: quia in hac agitur ad dānum: sed in actione iniuriarum agitur ad uindictam, & sapit instar causę criminalis: ut ff. de iniur. l. pītor edixit. §. j. Ac.

Latronem. §. scilicet diurnum ut tamen clamet, & ille se defen- dat. sed furem etiam si se non defendat, ut hic subiicit, & ff. e. l. iij. A.

ADDITIONE. Sed hoc est contra. l. furem. ff. de fca. Vñ dic qñ est diffe- rentia inter insidiatorem, latronem, & furem, ut in auth. ut nulli iud. §. pe. quia latronem insidiatorē itineris possum occidere indistinctē, ut l. iij. ff. e. facit l. j. & ij. C. quando li. se. si iudi. vin. Si autē sit fur, tūc dēdistingui, aut est diurnus, & tūc si pōrest capi, uel ā damno euadi, non debet interfici. Nocturnum autem licet occidere, si interficiens non possit ei parcere sine periculo suo: ut dicit tex. in l. fure. ff. de fca.

Alioqui. §. si culpa interueniat.

Non minus. §. id est, non plūs ex dolo, quā ex culpa: cum etiam leuissima culpa in hanc actionem ueniat, ut ff. eodē, l. in lege. ij. C. Vel propriē l. ge. & conuerteliter non minus, & id est, nō. minus ex culpa, qñ ex dolo. sic & alius. ff. de oac. l. iuris gentiū. §. pascorum. in gl. non minus & C. de secundis nup. l. cū apertissimē. in gl. quantū filio. & ff. d. pign. l. Paulus. §. domus. & est figura hyeron proteron, id est, ordo conuersus secundum Io.

Distinguitur. §. utrum commiserit dolo, uel culpa, uel nen.

Nulla culpa. §. nisi data opera factum est, ut ff. eodē, litem si obste- trix. in fi. & l. nam scit.

Reus est. §. quia hoc non est ei deputatum: arg. in aut. vt hi qñ ob- sc ha-

^t Hęc glo. deprōpta sunt, quorū nō est Ac- currij.

hic est sensus: Inuenies autem illum subus al- fidetē iuxta Coracis. saxum ac fontem Are- thufam.

INIURIA AV- TEM. §. CASVS. Ex- ponit Iust. illud uerbu postū prius, iniuria oc- cidit, di. qñ ille iniuria occidit, qñ nullo iure oc- cidit, & manifestat per exempla qualiter quis pōt iure occidere: quā hoc uideat alicui dubiū. Vnde dicit. Si. n. seruū meū latronem diurnū dū tamē telo se defen- deret, quis occiderit iure per- mittere eum oc- cidere uidetur, & iō nō tenet. & hoc intellige- ita, si non possit occi- deret alio mō euadere pe- riculum. Idem dicit de eo qñ casu occidit ser- uū alienū, si nō fuerit i culpa & dolo. & hoc ponitur tale exēplum. Quidam milites lude- bāt iaculis in cam- po eis deputato ad se exercitādus. si seruus a- lienus ibi crāticū fece- rit ad ludū respiciēdū, cū tamen eius non in- terficeret, si eum aliqñ mi- licum se exercitātium traiecerit, nō intelligi- tur miles esse in culpa, & iō nō tenetur. Si au- tem aliqñ priuatus hoc fecerit, cuius non inter- erat, cōlo traicere, cul- pæ reus est. & iō tenet ex primo capite l. Ag. eodem modo similes i alio loco, quā militi bus ad se exercitandos destinato hoc fecerit: culpæ reus est, & tene- bitur. h. d. Frā. de Aret.

Iniuria. §. facit ff. eo. l. sed & si quencun- que. §. iniuriam.

Vide Al- cia. lib. prę- termi. ij. ti. de lega. iij.

nā alij ver- sum hunc substituit.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

id est, grū- nitus autē ingens ex- citabatur suū stabu- lantium in- quam qñ raro fit in aīalib. di- uerbi pass.

Tu nūc di- spice quid substituas.

se ha. per. res. nisi. fin. vero tacuit. col. vj. & ff. eo. l. idem iuris. in fi.
ITEM SI PUTATOR. CASVS. Hic ponit aliud exemplum, in quo si in culpa fuerit, qui hominem occiderit, tenet l. Agl. si autem eum sine culpa occiderit, non tenetur. & est exemplum tale, Quodam putatore ex arbore deiecto ramo seruum alicuius interfecit. Vñ quid iuris in isto casu.

† exercitandi causa.

† Sic clamans excusatur: & facit eos q. faciunt curre equos: nā debet dī cere garda, garda. fm Bal. l. si putator. ff. eo. Aeg. Perr. l. al. possit.

† aldereliquit.

† aque.

† Scilicet tēpestiue, si post fecim: vñ sumpta est praeterea Par. q. testores domus ope riunt, ponit periclasante domus fup. fas: vt trāscentes admovent. Hoc verū in afferente sepe ritū. Aegi. Perri.

† Concor. cū hoc tex. c. si culpa. cū glof. superuer. imperitia. extra de iniuri. Medici tenetur de culpa ante factum nō providendo in fao male secādo, & post factum dimittendo. scūdū gl. in l. idem iuris. ff. cod. Aeg. Perr. Putator. l. al. culpe.

alio loco, quā qui ad exercitandum militibus destinatus est, id admisit.

† Ex qualitate loci indicat damnum datum, vel culpa incidit. h. d. Vel sic. In occidente dī adesse culpa, quando diligeat potuit providere, & non fecit. Aretin.

† Item si putator ex arbore deiecto ramo, seruum tuum transeuntem occiderit: si prope viam publicam, aut vicinalē id factum est, neque praclamauit, vt casus emitti possit, culpa reus est. sed si praclamauit, nec ille curauit praecauere, extra culpam esse putatur. A Equē extra culpā esse intelligitur, si scorum a via forte, vel in medio fundo cēdebat, licet nō praclamauit, quia i eo loco nulli extraneo ius fuerat versandi.

† Si medicus serui curationē reliquerit, aut iperitē curauerit, lege Aquilia tenet.

† Præterea si medicus qui seruum tuū secuit, dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit seruus, culpa reus est. Imperitia. t quoque culpa annumeratur: veluti si medicus i deo seruum tuum occiderit, quia malē eum secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

† Si mulus, vel equus pp imperitiam, uel imbecillitatem mulionis, uel equitatis, seruum alterius occiderit, tenetur m. lo, uel equitans lege Aquilia. h. d. Aretinus.

† Impetu quoq; mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuit, si seruus tuus oppressus fuerit, culpa reus est mulio. Sed & si propter infirmitatem eas retinere nō potuerit, cū alius firmior eas retinere potuisset, æquē culpa tenetur. Eadem placuerunt de eo quoq; qui quum equo veheretur, imperitū

terfecerit, fuerit luscus, uel mancus, in anno tamen proximo pterito fuit integer, & pretiosior valde, quā eo tēpore quo occisus fuerit, renetur quanti in anno proximo pterito plurimi fuit: & nō quanti eo die quo occisus fuerit: & ideo dicit hāc actio pgnalis de sui primitiua natura: quia obligat delinquentem nō tantū quantum damni datum est, sed aliquando longē pluris. Et ppter ea etiam in heredē nō datur: in eum autem datur, nisi ultra damnum aestimatur h. d. Et caue: quia quidam uolūt dicere, q. hāc actio de sui primitiua natura est pgnalis: sed pgnalis solum. Dns autem Guil. dicit hāc esse pgnalem de sui primitiua natura: sicut satis pot probari p literā istam, pgnalem autem esse huius legis, uerū est, dicit ipse, in duplū, q. aut duplū pset in hac actione, hoc cōtingit p infractionē. & sic est pgnalis i duplū. & i pgnali dī sui primitiua natura sp. itell. ge. h. d. Frā. f.

eius aut ppter infirmitatem, aut propter imperitiam suam retinere non potuerit.

† Actio legis Aquilia est pgnalis: quā est quanti plurimi valuerit res ab anno retrō, & ideo non transit h. des. Aret.

† His autem verbis legis, Quanti id i eo anno plurimi fuerit, illa sententia exprimitur, vt si quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit, occiderit, qui in eo anno integer aut pretiosior fuerit: nō tantū teneatur, quanti hodie erit, sed quanti in eo anno plurimi fuerit. Qua ratione creditum est, pgnalem esse huius legis actionē, quia non solum tanti quisque obligatur, quātum damni dederit, sed t aliquando longē pluris. Ideoque constat in heredem t eam actionem non transire, quā transitura fuisset, si vltra damnum nunquam lis aestimaretur.

† In actione legis Aquiliae non solum uenit aestimatio rei, sed etiā aestimatio extrarē. hoc dicit. Aretinus.

† Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, non solum perempti corporis estimationem habendam esse, secundum ea, q. diximus: sed eo ampliū, quicquid præterea, perempto eo corpore, damni vobis illatum fuerit: veluti si seruum tuum heredem ab aliquo institutum antea quis occiderit, quā is iussu tuo hereditatem adiret t nam hē reditatis quoque amissae rationem esse habendam constat. Item si ex pari mularum, vnam, vel ex quadrigis equorum, vnum quis occiderit: vel ex comœdis vnus

talē, facit quod nō glo. in l. si creditori. ff. de leg. j. Quando actio subrogatur, & capit naturam alterius, intelligitur secundum naturam ordinariam & propriam & primariam. quod not. Aretinus.

† ILLUD NON EX VERBIS LEGIS. CASVS. Scire debetis, q. non ex uerbis legis, sed ex interpretatione est, quod si aliquis seruum meum occiderit iniuria, non solum actio. l. Aquiliae aestimatio serui perempti, fm quod iam dictum est: sed & omnis damni mihi in seruitio meo p illud corpus occisum dati in aliis rebus meis: veluti si seruus meus institutus fuerit hēres: & antequam hēreditatē adiret, ab aliquo fuerit occisus: non solum corporis mei serui fiet estimatio: sed hēreditatis amissae est habenda ratio. Ad hoc etiam adiungere possum multa alia exempla. Si enim ex uno pari mularum vna occisa fuerit: uel si ex quadrigis equorū vñ unus occisus fuerit, ex comœdis vnus occisus fuerit: non solum aestimatio corporis est habenda: sed si p vnus mortē alter, vel altera minus utilis facta, uel factus fuerit, totius illius damni ratio est habenda. h. d. Franciscus.

† Diximus, q. per totum hunc titulum. Nam hēreditatis, q. in lege enim Aquilia damnum consequimur, & amissae dicimur quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur: ut ff. eo. l. proinde si seruum occiderit, l. si seruum meum. l. Vel ex comœdis, q. id est, qui cantabant de comœdia: & vnus sine altero cantare nesciebat.

† al. nō potuit.

† ea res.

† &.

† hēredes Th.

† adlatum.

† al. adiecit.

Comœdus.

Qui

2 Qui superfluit & facit arg. contra. ff. de a. r. emb. l. si a. r. illis. §. cū
 a Solue per venditorem. & de periculo & com. no rei uen. l. si.
 b LYBERVM. CASVS. In isto §. uli dicit Iustinianus, quod se-
 tractu, hic cūdam quod iam dictum est, & si seruus meus iniuria iam occisus fue-
 rit, si uolueris contra eum agere ad persequendum damnum mihi datum
 quo uenit. Ius meo occiso, pos-
 oē intere- sum hoc facit actio. le.
 se. ut ff. de Ag. lex primo. cap. pos-
 furt. l. in- sum et ita si uolueris cri-
 ciando. §. j. minaliter cōtra eū age
 & ibi Bar. res, & possum eum accu-
 ff. de cōdi. fare. l. Cō. d. f. ca. & hoc
 fur. l. iij. & intellige si dolose eum
 ff. de vi & occiderit, secus ad est
 vi. ar. liter si solum fuerit in culpa
 dicto. & ad occisor. Sed quid domi-
 istum text. ne, facis uide de primo
 faciel. ap. capite, modo dicatis de
 Iulianū. §. secundo capite. Et resp.
 j. ff. de leg. frater. caput secundum
 j. ubi post in vfu non est. h. d. Frā.
 mortē, & b q. Damnum. §. scilicet
 sic post de quāsi fuerit in anno re-
 tro. ut §. e. in prin.
 tenetur nō c q. Capitalis crimi-
 solū ad fer- nis. §. scilicet legis Cor-
 uum mort- nelix de sicris. ut ff. e.
 tuū, sed et l. de Nerat. §. si dolo
 ad heredi- seruis. & §. fed & si. Nā
 tatē in qua & pro seruo occiso ea. l.
 erat institu- agitur ut pro libero: ut
 tus. l. si fer- ff. ad legem Corn. de fi-
 rum. ff. de ca. l. j. §. j. donec trāgi-
 uer. obli. in tur, una non poterit agi
 princ. reliqua: ut ff. de publ. iu-
 al. profe- dic. l. 4. & ff. vi bonorum
 qui. rapt. l. j. §. j. sed pacto
 uno, ager reliquo ut C.
 quādo ci. act. praei. cri-
 l. j. & ff. vi bonorum rapt.
 l. j. §. j.

TER-
 TIO. CASVS. Su-
 pra v. dide capite prio
 & secundo, restat videre
 de tertio capite. Et scilicet
 debes, qd in capite ter-
 tio cauetur de omni dā-
 no, de quo nō est cautū
 in capite primo. Vnde
 re. etiam caput locū ha-
 bet, cum aliquis seruum
 vel quadrupedem illam
 roratur est. quā pecudum numero
 seu per se sit, uel uoluerit, uel oc-
 suram seu ciderit. & sic cauē ibi
 per effusio q. a mors uenit i isto ca-
 pitē aut ali- pitē tertio, sicut in prio-
 ter. Aeg. id. ter. Aeg. id.
 Perr.
 + al. si miscue-
 rit.
 + al. si primo
 capite.

hic posuerunt iuris conditores, quā necesse fuerit. Omnia enī uer-
 rupti, cōtineri poterūt. Adhuc ē scire debetis, q. si aliquis in alienum
 vinū, uel oleū aliqd miscuerit, per qd natura vini, uel olei corrumpa-
 tur: hoc tertio capite l. Aquil. tenet. Itē sicut pro occasione de qua
 in primo capite tractat, p. l. Aquil. pēna imponit si dolo, uel culpa fa-
 cta fuerit occisio: & aliter nō: & similiter & hi n. debēt puniri p. p. dā-
 num datū, de quo in tertio capite tractat, nisi dolo, uel culpa hoc factū
 fuerit. Scire ē debetis q. in prio capite punit occisor tāci q. plu-
 rimis fuerit res in anno reti. sed in 3 capite fit estimatio q. si fuerit in
 xxx dieb. retro. & nō repetit hēc dictio, plurimi in hoc iij. capite, suffi-
 cit enim ea eff. posita in primo capite. Intelligit enim hēc dictio, q. si
 plurimi, & c. in primo capite posita, in tertio repetita hoc dicit. Fran-
 d. q. Cetero damno. §. qd, l. nō cōtinet in primo capite, ut §. e. in prin.
 e. q. Rapti. §. quod uerbum est legis tertij capitis.
 f. q. Sufficere. §. sed non est nouum, ut specialiter quibusdam enu-
 meratis generaliter fabricatur uerbum, in quo singula complectantur. ut ff.
 eo. l. si seruus seruum. §. inquit lex.

q. Culpa etiam leuissima. §. ut ff. in lege Aquilia. & leuissima
 nonue. §. si iniuria.
 h. q. Ex hoc. §. scilicet tertio, quod est loco secundi.
 i. q. Damno. §. id est, damno dato in ceteris rebus.
 k. q. xx. §. fed quare minus spatium in tertio capite quam in primo
 apponitur? Respon. q. a

que tenetur, si dolo, aut culpa
 eius, homo, aut quadrupes occi-
 sus, occisus fuerit; ita ex hoc
 capite de dolo aut culpa, & de cæ-
 tero damno i quemque teneri.

Ex hoc tamē capite non quanti
 in eo anno, sed quanti in die-
 bus triginta proximis tres fue-
 rit, obligaturis, qui damnum de-
 derit. At ne plurimi quidem
 uerbum adiicitur: sed Sabino re-
 cte placuit, perinde habendam
 estimationem, ac si etiam hac par-
 te plurimi, uerbum adiectum fuis-
 set. nā plebem Romanam quæ
 Aquilio tribuno rogante hanc
 legem tulit, contentam fuisse, q
 prima parte uerbo uisa esset.

Damnum datū de corpore in corpus, pur-
 gatur per directam actionē legis Aquili.
 Sed si datur de non corpore in corpus, hēt
 locum utilis actio. Sed si ex nō corpore in
 non corpus damnum datum sit, habet locū
 actio in factum. Aret.

Ceterum placuit ita demum
 directam ex hac lege actionem ef-
 se, si quis præcipue corpore suo
 damnum dederit. ideoque in eum
 q. alio modo damnum dederit, uti-
 les actiones dari solent. ueluti si
 quis hominem alienū, aut pecus
 ita inleferit, ut fame necaretur:
 aut iumentū ita trahemeter ege-
 rit, ut rumperetur: aut pecus in
 tantum exagitauerit, ut præcipi-
 taretur: aut si quis alienū seruo
 persuaserit, ut in arborem ascen-
 deret, uel in puteum descenderet,
 & is ascendendo, uel descendendo,
 aut mortuus, aut aliqua par-
 te corporis latus fuerit, utilis
 actio in eum datur. Sed si quis
 alienum seruū, aut de ponte, aut
 de ripa in flumen deiecerit, & is
 suffocatus fuerit, eo quod proie-
 cit, corpori suo damnum dedisse,
 non difficultes intelligi potest,

num dederit, & ideo actio. le. Aquil. tenetur. Sed domine, quid si ali-
 cui damnum datum fuerit a non corpore in corpus: ut puta si aliquis
 misericordia ductus seruum alienum compeditum soluerit: ut effu-
 giat, quid dicemus in isto casu? Respon. quod neque dabitur in hoc ca-
 su act. l. Aquilia. directa neque uilis, sed actione in factum subdita-
 ria quæ datur pro damnis, quæ in le. Aquil. non comprehenduntur,
 tenebitur hoc dicit. Franciscus.

Mortuus. §. quia qui occasione damni dat, damnum dedisse vi-
 detur. ut ff. l. qui occidit. §. in hac quoque actione.

ADDITIONE. Tu dic secundum Flo. ibi, q. aut quis dat eperam rei lici-
 tæ, & adhibet illam diligentiam quam potest. & tunc nō tenet de his,
 quæ postea sequuntur: ut d. §. in hac. in si. secus si nō adhibeat diligētiā,
 aut det operam rei illicitæ: quia tenet, arg. ff. eo. l. itē Mela. in prin. &
 et gl. in cap. sicut nobis. extra de test. in uerbo. dederunt. Angel.
 p. q. Vili. §. actio in eum datur. §. scilicet legis Aquiliæ: & nihilominus
 in factum: ut ff. l. item si obstrictus. §. si quis hominem.
 q. q. Non difficultes. §. imo facile: ut ff. l. qua actione. §. p. e.

num dederit, & ideo actio. le. Aquil. tenetur. Sed domine, quid si ali-
 cui damnum datum fuerit a non corpore in corpus: ut puta si aliquis
 misericordia ductus seruum alienum compeditum soluerit: ut effu-
 giat, quid dicemus in isto casu? Respon. quod neque dabitur in hoc ca-
 su act. l. Aquilia. directa neque uilis, sed actione in factum subdita-
 ria quæ datur pro damnis, quæ in le. Aquil. non comprehenduntur,
 tenebitur hoc dicit. Franciscus.

Mortuus. §. quia qui occasione damni dat, damnum dedisse vi-
 detur. ut ff. l. qui occidit. §. in hac quoque actione.

ADDITIONE. Tu dic secundum Flo. ibi, q. aut quis dat eperam rei lici-
 tæ, & adhibet illam diligentiam quam potest. & tunc nō tenet de his,
 quæ postea sequuntur: ut d. §. in hac. in si. secus si nō adhibeat diligētiā,
 aut det operam rei illicitæ: quia tenet, arg. ff. eo. l. itē Mela. in prin. &
 et gl. in cap. sicut nobis. extra de test. in uerbo. dederunt. Angel.
 p. q. Vili. §. actio in eum datur. §. scilicet legis Aquiliæ: & nihilominus
 in factum: ut ff. l. item si obstrictus. §. si quis hominem.
 q. q. Non difficultes. §. imo facile: ut ff. l. qua actione. §. p. e.

eod. l. j. §. item. **ADDITIO.** Ista gl. non est vera, per legem sed si unius, §. ait prator. uerf. idem est & si emancipatus. ff. eo. & ibi uidetur glo. p. terea si non competit patri actio iniuriarum, quando credit pullatum fore patrem. ut d. l. cum qui. §. j. ff. eo. argo multo fortius non competit sibi, quando in ueritatē est paterfam. scilicet quādo est emancipatus, secundum Ioan. Fab. quod credo uerum. Ange.

¶ Cuius. §. si emancipatus uel aurius.

SERVIS AVTEM CASVS.

Supra dictum est, quod pati

tur aliquis iniuriā non solum per semetipsum,

sed & per uxorem suam,

& per liberos suos, quos

in potestate habet. Hæc

autem omnia intelligere

debes uera esse in libe

ris. Si enim alicui seruo

fiat iniuria, non intelligi

tur ei fieri aliqua iniu

ria, eo quod inspecto iure

ciuili serui pro nullo

habentur, sed domino ser

ui fit iniuria per iniuria

factam seruo: sicut per

iniuriam factam uxori

uel liberis, iniuria fit ma

rito uxoris, & illi in cu

ius potestate liberi sunt.

Solum enim in duobus

casibus fit domino iniu

ria per iniuriam factam

seruo, si uel in contum

eliam domini aperte fa

cta fuerit seruo, licet non

atrox: uel si seruus atro

citer uerberetur. Cate

rum si aliquis contra ser

uum eum conclaueuer

it, & eum leuiter pugno

perculserit, non dabitur

tibi actio iniuriarum, h.

d. Fran.

¶ Nulla iniuria. quā

tum ad hoc ut agant, scilicet

inspecto iure ciuili:

sed sic, inspecto iure

naturali. ut ff. eo. l. cum

quis. §. j. & ff. de his qui

sunt sui uel alie. iur. l. ii.

& §. de h. e. qui sunt sui

uel alie. iur. §. si. quæ est

contra.

¶ Nota qd

malificiū

non deber

remanere

impunitū

licet uulne

ratus. ff. ad

l. Aquil.

Ex quo no

ta, qd si in

iniuriam pas

sus non po

test agere

ex forma

statuti: qd

forte non

solut col

lectas ta

men index

marf. Et respon.

qd non debet fieri iniuria

estimatio pro ea parte, p qua

quisque eorū dominus est, sed ex personis dominorum, hoc est dignita

tibus: hoc est dicere, qd licet humilis persona tantū habeat i seruo quā

tum & nobilis, non tamen tantū debet iniuriæ suæ estimari, quantū iniu

ria facta nobili. Ad lautē inducā per contrariū. ff. eo. l. sed non est æquū

locer, nurus nomine cuius a vir in

eius prate est iniuriarū agere pōt.

¶ Ex iniuria facta seruo, non agit seruus

sed eius dominus, si iniuria in suam contumeliam fiat, uel fuerit atrox. Are.

¶ Seruis autem ipsis quidē nul

la iniuria fieri intelligitur, sed

domino per eos fieri uidetur. nō

tā iisdē modis quibus etiā per li

beros, & uxores: sed ita, cū quid

atrocius commissum fuerit, &

quod aperte ad contumeliam dñi

respicit, ueluti si quis alienū ser

uū atrociter uerberauerit, & in

hunc casum a actio proponitur.

At si quis seruo conuicti fecerit,

vel pugno eū percusserit: nulla in

eum actio domino competit.

¶ Pro iniuria illata sexta cōmuni, agit uter

que dominus habita distinctione dignitatis

utrinque. Are.

¶ Si cōmuni seruo iniuria facta

fit, æquū est non pro ea parte, qua

dominus: quia est æstimatione

iniuriæ fieri, sed ex dominorum

persona, qd ipsis fit iniuria. Quod

si uisus fructus in seruo Titii est,

proprietas Mauii, magis Ma

uiol iniuria fieri intelligitur.

¶ Pro iniuria facta libero homini, qd ser

uo alieno, qui seruus nobis bona fide, si fa

cta fuerit in despectum nostrum, competit

nobis actio iniuriarum. Are.

¶ Sed si libero homini, qui tibi

bona fide seruit, iniuria facta sit,

nulla tibi actio dabitur, sed suo

nomine is experiri poterit: nisi in

usum fructū, cui cōpetit actio iniuriarū. Et rñ. qd domino proprietatis.

Sed po. qd alicui libero homini, qd tibi bona fide seruit, fiat iniuria: dabi

tur ne tibi actio iniuriarū. Et rñ. qd non. sed sibi. & hoc uerum est, nisi in

cōtumeliā tui domini, cui bona fide seruit, sit uulneratus uel pulsatus.

Idem est in seruo alieno bo. fid. seruiente: ut tūc pro iniuria ei facta, ti

bi concedatur actio iniu

riarum, quando in con

tumeliam tui iniuria fue

rit ei facta. Et hæc sunt

quæ in litera continen

tur. Franc.

¶ Dominus. §. imo

pro parte dñi: ut ff. eo. l.

sed non esse. cōtra. Sol. j.

non contrādicat, si recte

intelligatur. Nam quili

bet agit ratione dimi

di: ut si duo sunt: unus

nobilis, alius ignobilis: si

seruus esset totus nobi

lis, ageret iniuriarum in

xx. nunc ergo ager in x.

ignobilis autem ageret

in x. si esset totus lyp

seruus: nunc ergo ager in

quinq. & ita quilibet

parte sua, & ratio digni

tatis habet. Vel ibi erant

partes per omnia domini.

¶ Ex dominorū per

sona, quæ dicit non ex

serui persona.

¶ Magis qd Titio.

l. Mauius. nisi ad contu

meliam alius uicarij fa

cta sit: ut ff. eo. l. item a

pud Labeo. §. si usufru

ctum. & §. item si liberū.

ad §. legis.

¶ Et tibi, nō solum ei.

¶ In tuam contume

liam: nec minus ipse in

uriarū ager, ideo in fu

quario distingui oportet

ut ff. eo. l. item. §. item

si liberum.

¶ POENA AVTEM

IN IURIARVM

CASVS. Dixi Iuri.

Dñe, dicatis mihi, quæ

poena imponitur pro in

iuria in actione iniuriarū

ipse notat mihi anti

quas fabulas, dices qd au

tiquitus imponebat una

& proliis

poena pro iniuria per l. xii. tab. & alia p pratores, postea & secūda: & tollēda. l.

in breuiter dicā, mēbrum p mēbro, propter os uero fructū, ut si alig

in ore percuteret ita, qd sanguis undiq; fluere, secundū dominū Guid.

¶ sunt pecuniaria pēnæ constitutæ propter uerū paupertatē: quia ita

pauperes erāt tūc, qd satis puniebantur propter os fructū, si parū de pe

culia soluere. Maluerunt enim tunc tēporis suspēdi, quam aliquid de

pecunia sua dare. uel potest hoc quod dicit propter nimiam paupertatē

ueterū, referri nō ad proximū dictū, sed ad aliud quod dicit, erat poe

na talionis. Quia enim ita pauperes erāt olim qd non habebāt pecuniā

unde satisfacere possent membrum ruptū: propter hoc fuit statuta poe

na talionis: sed postea pratores circa naturam iniuriarū tra. tantes sta

¶ Et agen

dis, quia do

minus de

bet dicere

seruū suis

sc uerbera

tum in con

tumeliam

suā: & ideo

quia sibi in

iuria illata

est, suo no

mine iniu

riarū agit:

finiūt alio

modo age

ret, succu

beret. Ang.

¶ Vera solu

utio secun

dū Bar. in

l. item §. 6.

ff. eod. est,

quia aut fit

iniuria ad

cōtumeliā

dominorū

& habet lo

cū hic tex.

ut nō: sed

simpliciter

fit seruo: &

tūc loquit

ur contra

ria: Aegid.

¶ Parr.

¶ D. passi

¶ Index ha

bee: aucto

ritatē taxā

di, minuen

di, augēdi

& proliis

appropet

& ponat

¶ rñ. ratiō

¶ hic & in l.

¶ rñ. ratiō

¶ hic & in l.

¶ rñ. ratiō

¶ hic & in l.

¶ rñ. ratiō

¶ hic & in l.

cur. ff. nau. cau. sta. b. l. j. §. qui sunt. uerf. u. nec enim. & §. caupones uerf. ceterum.

a ¶ Compedito. §. i. in eo seruo, qui nullam aliam adest utilitatem, sed tantum ligatus stat.

¶ SED ET LEX CORNELIA. ¶ CAS §. Scire debes,

¶ pro omni iniuria de mundo debet agi actio iniuriarum ex leg. Corde iniuriis. quod contingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pulsatum, uerberatum, uel domum suam ui introitā. & appello domum tuā, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis cōcessa. h. d. Franci.

Lex Cornelia unde dicitur. Domus sua.

b ¶ Lex cornelia. §. ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: ut ff. de accu. l. hos accusare. in fil. Accusatus.

c ¶ Introduxit. §. scilicet dicta l. Cornelia: in qua actione cōdemnatio sic æstimatione iudicis, nō iurando in licet: ut ff. eo. l. constitutionibus.

Sed nūquid hi casibus, qui tres sunt ex lege Cornelia, est hæc actio. perperua ¶ Dicitur quidam, ut M. §. sic: cū omnis actio ex lege delcēdens sit perpetua: ut j. de pe. pe. & zep. act. in prin. Sed Ioā. cōtra dicit enim semper eam anno cōtinuo tolli: ut C. eo. l. si non conuicui. Et. no. quod hi tribus casibus est ciuili, alias est ubique prætoria, cum a prætor sit inducā: ut ff. eo. l. prætor. Acc.

d ¶ Pulsatum. §. sine dolore.

e ¶ Verberatum. §. f. cum dolore: ut ff. eo. l. lex Cornelia. §. j.

f ¶ Domum suam. ¶ §. facit ff. de his qui deie. uel effu. l. j. §. habitare.

¶ ATROX INIURIA. ¶ CASVS. ¶ Non semper importat dominium:

¶ facit qd not. Bar. in l. quitus ff. argenteo §. argenteo §. de auro & argen. leg. Ange.

¶ Alioquin. §. quibus aduersus parentes & patronos agere permittitur, si sit atrox iniuria facta eis a parentibus & patronis: ut ff. eo. l. prætor edixit. §. præterea. puta in oculo uel in ore: ut ff. eo. l. prætor. §. si. & l. sequenti. Accur.

ADDITIO. Dicitur secundum Saly. in l. iniquum. C. qui accusa. nō possit. quod licet pro leui iniuria filius in potestate non possit patrem soleniter accusare: ut l. i. si nulla. ff. de iud. tamen iudicis officium potest implorare pro graui: ut l. si lenones. C. de episc. audie. Emācipatus quoque pro leui delicto non accusat, sed pro graui sic: dummodo ciuili agi non possit: alius secus, ut hic per doct.

l ¶ Nonnunquam. §. i. aliquando. & sic dux negationes faciunt unam affirmationem. Accur.

m ¶ Filiofamilias. §. nisi quia facta iniuria filio, dux actiones nascuntur: & utriusque exercitium competit patri: ut ff. eo. l. si unus. §. filiofamilias. & l. pater. sed facta iniuria patri, non ideo filius agere potest.

¶ IN SVMMA. ¶ CASVS. ¶ Ille qui patitur iniuriam, potest agere de iniuria sibi illata ciuiliiter si uoluerit, uel criminaliter. Si autem ciuili agat, æstimatione facta, secundum quod supra dictum est, index

aliud in vilissimo vel compedito ius æstimationis constituatur.

¶ Lege Cornelia de iniuriis tenet qd etiam in tribus casibus hic specificatus: & domus nostra dicitur etiam conductā. Are.

¶ Sed & lex Cornelia de iniuriis loquitur, & iniuriarum actionem introduxit: quæ competit ob eam rem, quod se pulsatum uel domum suam ui introitā esse dicat. Domum autē accipimus, siue in propria domo quis habitet, siue in conductā, siue gratis, siue hospitio receptus sit.

¶ Atrox iniuria æstimatur ex qualitate facti, loci, & personarum. Are.

¶ Atrox §. iniuriā existimatur, vel ex facto, veluti si quis ab alio vulneratus sit, vel fustibus cæsus: vel ex loco, veluti si cui in theatro, vel in foro, vel in conspectu prætoris iniuria facta sit: vel ex persona, veluti si magistratus iniuriā passus fuerit, vel si senator ab humili persona iniuriā facta sit, aut parenti patronove fiat a liberis, vel libertis. Aliter enim senatoris, & parentis patronique, aliter extranei, & humilis personæ iniuria æstimatur. Nonnunquā & locus vulneris atrocē iniuriā facit, veluti si in oculo quis percussus fuerit. Parui autē refert, utrum patrifamilias an filiofamilias talis iniuria facta sit: nam & hæc atrox iniuria æstimabitur.

¶ Ex qualibet iniuria potest agi ciuiliiter ad

pœnam reo irrogabit. Si autē criminaliter, tunc extraordinaria pœna est imponenda. Hoc tamen uult semper obseruari dominus Iustus quia illustres, & superillustres iniurias sibi illatas, per procuratores agere possint, tam criminaliter, quā ciuiliiter, secundum tenorem constitutionis Leonis, quam habes C. eo. l. si ad quam recurre. Fran.

æstimationem, & criminaliter ad condemnationem extra ordinē, in quo iudicio criminali non potest intervenire procurator, nisi pro illius persona. h. d. Are.

¶ In summa, sciendum est de omni iniuria eum, qui passus est, posse vel criminaliter agere, vel ciuiliiter. Et si quidē ciuili agatur, æstimatione facta secundum quod dictum est, pœna reo imponitur. Si autē criminaliter, officio iudicis extraordinaria pœna reo irrogatur: hoc uidelicet obseruando, quod Zenoniana constitutio introduxit, ut viri illustres, & quique super eos sunt, & per procuratores possint actionem iniuriarum criminaliter, vel persequi, vel fuscipere, secundum eius tenorem, qui ex ipsa manifestius apparet.

¶ Faciens fieri iniuriam, ita punitur sicut faciens. Are.

¶ Non solum autem in iniuriarū tenetur, qui fecit iniuriam, id est, qui percussit, verum ille quoque tenetur, qui dolo fecit iniuriam vel qui procurauit, ut cuius malā pugno percuteretur.

¶ Actio iniuriarū nō nascitur, nisi ab initio iniuriatus in animo suo iniuriā reuocauerit. Vel si secundū gloss. Actio iniuriarum iam nata tollitur dissimulatione. Are.

¶ Hæc actio dissimulatione aboletur, & ideo si quis iniuriā dereliquerit, hoc est, statim passus, ad animum suum non reuocauerit, postea ex pœnitentiā remissam iniuriā non poterit recollere.

Imperator. ¶ quod dic ut notauit in auth. ut ab illustri. & qui supra oos sunt. colla. v.

¶ Actio. §. id est, accusationem. Et est speciale in accusatione, alias contra: ut ff. de procur. l. licet §. ad actionem. & ff. de pub. iud. l. p. §. ad crimen.

¶ Apparet. §. dic ergo hic casum eius legis.

¶ NON SOLVM. ¶ CASVS. Scire debes, quod non solum tenetur actione iniuriarum qui fecit iniuriam: sed & ille qui procurauit ut ab alio fieret. h. d. Franc. de Are.

¶ Ut cui. §. i. alicui. uel cuius, i. alicuius.

¶ Mala. §. i. maxilla.

¶ Percuteretur. §. sed uidetur quod ex tali consilio non teneatur: ut §. de obli. quæ ex delict. nascuntur. §. ope. in fin. §. Sed dic ut ibi diximus. Itē arg. contra. §. man. §. tua tantum. ibi, quia nemo ex consilio.

¶ HÆC ACTIO. ¶ CASVS. Si aliquis fecerit mihi iniuriam, & ego dissimulaui, si pœniteam postea, & uelim agere iniuriarum, non possum. h. d. Fran.

¶ Dissimulatione. §. ut si risi, uel lusi, uel comedi. cum eo postea. Item tollitur etiam nudo pacto ipso iure, ut ff. de pactis. l. si tibi. §. quædam actiones. Sed nūquid est nata etiam statim facta iniuria, an ita demum si dicat, ad animum reuoco? Quod ultimum dixit Bar. ut dicunt. Sed certē imo est nata statim. nec enim ex reuocatione ad animum, uel ex uerbis talibus nascitur hæc actio, sed ex cōtumelia, ut ff. de pact. l. si unus. §. pactus. Item quomodo aboleretur hæc nisi esset na tunc certe nullus modo: ut ff. de iniust. rup. testa. l. nam & si. §. post defectum ut ff. de uerbo. obligat. l. decem.

¶ Non reuocauerit. §. id est, abolerit. Nō enim oportet dicere, ad animum reuoco, sed sufficit si remaneat iratus, & ei nō reconciliatus. Sed quid si in ultima uoluntate in pœnitentiā remittit quasi coactus

n ¶ Agere. §. & sic tollitur unum iudicium per aliud, cum utrunque sit proditum ad uindictam: ut ff. eo. l. prætor. §. j. & l. quod senatusconsultum. in fin. in gl. fin. secus si aliter esset de re fami-

liari: ut C. quando c. act. cri. præ. l. j. Et ideo si de iniuria atroci actum est iniuriarum: nihilominus potest agi lege Aquilia ad damnum, & econuerso. nec enim actione iniuriarum agitur ad damnum ut ad damnum, sed ut ad contumeliam: ut ff. eo. l. item apud Labeonem. §. si quis seruo uerberato.

o ¶ Dictum est §. ut §. e. §. pœna. in fin. §.

p ¶ Pœna. §. pecuniaria, actori danda.

q ¶ Extraordinaria. §. scapitis, uel status si iudici fideat, uel pecuniaria inferenda fisco, non actori: ut ff. eo. l. fin. Acc.

ADDITIO. Et si ubi pœna est in arbitrio iudicis, potest saum arbitrium extendere usque ad mortem. quod est utrum pensata, & attentata facti qualitate. l. Pedius. §. j. ff. de incen. nau. Item ex hac glo. elici potest, quod si ageretur de crimine ad pœnam pecuniariam fisco applicandam, iudicium dicitur esse criminale.

¶ Constitutio. §. ut C. eo. l. fin.

s ¶ Illustres. §. hi sunt qui tantum nomine illustres sunt, & non dignitate. Illi autē sunt super eos qui dignitatem & ad ministrationem habent, supra quos nemo est nisi

Seu leuis sit, siue atrox: quia qui totū dicit, nihil excludit.

Aeg. Perr. Scilicet solum, non quilibet de populo: pa iniuria est crimin pri uatū fallit i libello famos.

Aeg. Perr. In aliis ubicunque potest imponi pœna corpori. non admittit procurator neque agēdo, neque defendēdo secundum Bar. Aeg. Perr.

Pœna arbitria ad mortē extenditur. ¶ al. manifestus.

Seu leuis sit, siue atrox: quia qui totū dicit, nihil excludit.

Aeg. Perr. Scilicet solum, non quilibet de populo: pa iniuria est crimin pri uatū fallit i libello famos.

Aeg. Perr. In aliis ubicunque potest imponi pœna corpori. non admittit procurator neque agēdo, neque defendēdo secundum Bar. Aeg. Perr.

Pœna arbitria ad mortē extenditur. ¶ al. manifestus.

Seu leuis sit, siue atrox: quia qui totū dicit, nihil excludit.

Aeg. Perr. Scilicet solum, non quilibet de populo: pa iniuria est crimin pri uatū fallit i libello famos.

Aeg. Perr. In aliis ubicunque potest imponi pœna corpori. non admittit procurator neque agēdo, neque defendēdo secundum Bar. Aeg. Perr.

Pœna arbitria ad mortē extenditur. ¶ al. manifestus.

Seu leuis sit, siue atrox: quia qui totū dicit, nihil excludit.

Aeg. Perr. Scilicet solum, non quilibet de populo: pa iniuria est crimin pri uatū fallit i libello famos.

Aeg. Perr. In aliis ubicunque potest imponi pœna corpori. non admittit procurator neque agēdo, neque defendēdo secundum Bar. Aeg. Perr.

Pœna arbitria ad mortē extenditur. ¶ al. manifestus.

Seu leuis sit, siue atrox: quia qui totū dicit, nihil excludit.

Aeg. Perr. Scilicet solum, non quilibet de populo: pa iniuria est crimin pri uatū fallit i libello famos.

Aeg. Perr. In aliis ubicunque potest imponi pœna corpori. non admittit procurator neque agēdo, neque defendēdo secundum Bar. Aeg. Perr.

Pœna arbitria ad mortē extenditur. ¶ al. manifestus.

Seu leuis sit, siue atrox: quia qui totū dicit, nihil excludit.

Aeg. Perr. Scilicet solum, non quilibet de populo: pa iniuria est crimin pri uatū fallit i libello famos.

Aeg. Perr. In aliis ubicunque potest imponi pœna corpori. non admittit procurator neque agēdo, neque defendēdo secundum Bar. Aeg. Perr.

Pœna arbitria ad mortē extenditur. ¶ al. manifestus.

Seu leuis sit, siue atrox: quia qui totū dicit, nihil excludit.

Aeg. Perr. Scilicet solum, non quilibet de populo: pa iniuria est crimin pri uatū fallit i libello famos.

Aeg. Perr. In aliis ubicunque potest imponi pœna corpori. non admittit procurator neque agēdo, neque defendēdo secundum Bar. Aeg. Perr.

Pœna arbitria ad mortē extenditur. ¶ al. manifestus.

morte, & postea cōualer, nūquid renascitur? Videtur q̄ sic: ut ar. 3. de do na. §. mortis causa. Itē quia coactus remittit: unde prator ratum nō ha betur: si quod me cau. l. j. Sed cōtrario: quia fuit semel extincta: unde in perpetuum resuscitari non potest: ut ff. de sol. l. qnī res. §. areā. ibi, in perpetuum. Item prafumo quod perpetuū uoluerit remittere, siue con ualuerit, siue non. nam alias nō potuit bene po nite: prafumit ergo eū nō fuisse immemorē sue salutis: ut C. ad leg. Iul. repe. l. h. l. ē est contra, ad id quod hic dicit, nuda uolūtate tolli hāc actio nem. ff. de neg. gest. l. 1. Po ponus. ibi, nā quomodo &c. & ibi not. glo. f. nuda. Sed certe ab iūto tolli tur nuda uolūtate: & im plici & unius iūto: sed si semel ad an. nū uocauerit, non remittitur per nuda uolūtatem: sed per uolūtatem nuda te. b. uel pacto expresse, sic etiam ipso iure: ut dictū est per l. ff. de pact. l. ubi. §. quadam.

De obligationibus, Quæ quasi ex delicto nascuntur. TITVLVS V.

¶ Iudex qui per imperitiā male indicat, fa cit litem suā, & quasi ex maleficio tenetur, inquantū æquū uidet̄ indicari. h. d. Are.

Iudex² item suā² fecerit, non propriē ex maleficio obliga tus uidetur: sed quia

neque ex maleficio, neque ex con tractu obligatus est, & vitque peccasse aliquid intelligitur, li cet per imprudentiam, ideo uide tur quasi ex maleficio teneri, & in quantum de eare æquum religio ni iudicantis uidebitur, pœnam sustinebit.

¶ Ille ex cuius domo aliquid projicitur, quod alteri noceat, quasi ex maleficio ob ligatur ad duplū estimationis damni. Qui uero habet supra uiam aliquid appensum, quod possit alteri nocere, tenetur pœna de cem aureorum: pro hominē uero dēbeo oc ciso est pœna quinquaginta aureorum, si d si uiuit, & fuerit sibi nocitum, tenetur in quantum iudex æstimauerit. Ar. tū. v.

¶ Item is ex cuius coenaculo, uel

¶ Videbitur: ut si debitaule circa legē Fufam Caniniam, durius puniatur, si autem in lalla. G. illis Aquilius, mirius puniatur. & hoc quando non fuit data pecunia iudici uel promissa: alias graues pœnæ sequerentur: ut C. de pœna iudi. qui ma. iudica. au. hen. nouo iure. & fa cit ad hoc respon. ff. de uar. & extraordi. cog. l. ff. Accur.

proprio ipsius, uel conducto, uel in quo gratis habitat, deiectum effusumve aliquid est, ita ut ali cui noceret, quasi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autē non propriē ex maleficio obliga tus intelligitur, quia plerumque ob alterius culpam tenetur, aut ferui, aut liberi. ¶ Cuiusmodi est is, qui ea parte qua uulgo iter fieri solet, id positum, aut suspensum habet, quod potest, (si ceciderit^h), aliqui nocere: quo cau pœna¹ decem aureorum cōstitu ta est. De eo uero, quod deiectum effusumve est, dupli quantum damni datum sit, constituta¹ est actio. ¶ Ob hominem uero libe rum occisum, quinquaginta^m au reorum pœna constituitur. Si ue rō uiuat, nocitumque ei esse dica tur, quātum ob eam rem æquum iudici uidetur, actioⁿ datur. Iu dex enim computare debet mer cedes medicis prætittas, cæteraq; impendia, quæ in curatione facta sunt, præterea operas, quibus ca ruit, aut cariturus est ob id, quod

ITEM IS EX CVIUS COENACULO. CASVS. Iam uidistis unum exem plum, ubi obligatus est aliquis, nō ex contractu, neque ex quali cōtractu: neq; ex maleficio, sed ex quasi maleficio est obli gatus. Modo ponit hic aliud exēplū: ut ecce, Si de coenaculo alicui¹ fue rit aliquid eiectū, uel effu sum, ex quo aliquis ladi tur: iste de cuius coenacu lo illud eiecitur, uel effun ditur, & obligatus non ex contractu, neque ex quasi cōtractu, neque ex maleficio: quia ipse non eiecit: sed ex quasi male ficio, i. quod ad id quod im minet, quasi delictū: si uide tur, eo q̄ uisus est opera malorum hominū. Et possum coniungere se quentem¹ uerū, si ex certa scientia non facio: ut per exēpla dist. ng. 5. Et sumus in uerū. Cui similis est. Iam uidistis q̄ o exēpla, in quibus est obligatus ex quasi ma leficio: adhuc ponit aliud exemplum parum diffi cile ad secundū. Ecce, si aliquis habebat aliquid positū, uel suspensum su per uicū publicam, quod nocere possit uan sen ti bus: qui ita paritur positum, uel suspensū, tenetur ex quasi delicto. I maleficio, quātū nemo laesus fuit: dum tamen id quod posu it, uel appensum, cadere possit aliquē, si ceciderit. & puniatur ex hoc uo delicto de eiectione effusis in v. aureis: licet nihil nocuerit. Nō enim i uic tur hic eiectione, sed quid euenire potest. In eiectione uero, uel effusis tūc demum puniendus est quis, cum per eiectionem, uel effusionem nocitū fuerit. Sed dñe, pro Deo, quæ est pœna de eiectione uel effusis? Et respō ditur: si uisus, sed quid euenire potest. In eiectione uel effusis, pœna est tri pli damni dati. Si autē liber homo interfecit fuerit per eiectionem uel effu sum, tunc constituta est pœna quinquaginta aureorum. Si autē ueniat liber homo, & per eiectionem uel effusum ei nocitū sit, tunc puniatur in quantum iudici æquum uidebitur. Debet enim iudex computare impē dia in curatione facta, & operas eius quibus caruit: forte si scriptor ma nu dextra mutilatus est, uel alibi est uulneratus, ita q̄ scribere non po test: uel quib. cariturus est, ut puta scriptor est & manus est ei abscissa: qua scribere solebat. quod tamē difficillimum est enarrare dñe glo. ff. quod nō referas ad impēdia, sed ad operas quibus caruit & C. licet eni ita esset, quod solebat quolibet anno decem libras scribēdo lucrari: nō tamē propter hoc sequitur, quod in posterum faceret. Posset enim cō tingere quod nō inueniret qui operas suas conducere: & hoc uult dice re littera ista. Hoc dicit. Fran. de Arezio.

¶ Habitatio hospes planē non tenetur, sed is qui hospitium dederit: ut ff. de his qui deie. uel effu. l. j. §. pen. Ac. **ADDITIONE.** Not. quod quādo quis debet citari ad domū solitæ habitationis, nō suffi cit citari ad ho spitium, iuxta l. iij. §. prator. & ibi latē Barro. ff. de damno infecto. ¶ Id positum, §. licet ipse non posuerit. ¶ Si ceciderit, §. non enim. spectatur ut noceat. ¶ Pœna, §. prastanda. ¶ Decem aureorum, uel solidorum: ut ff. de his qui deie. uel effu. l. j. si uerō. §. prator. & §. ff. & tūc dicas actionem in factum fore annuatim: ut ff. de popu. ac. l. fina. ¶ Constituta est actio. §. perpetua, quæ hæredi datur, sed in hæredem non datur: ut ff. de his qui deie. uel effu. l. si uerō. §. hæc autem actio. ¶ Quinquaginta. §. ideo certa pœna statuitur, quia non potest assi matio liberi corporis heri: ut ff. ad l. g. Rhod. de iec. l. j. §. ii. Et cōpe rit hæc actio intra annum, & nec hæredi nec in hæredem datur: cum sit pœnalis & popularis, quæ prius datur ei cuius magis interit: ut ff. de his qui deie. uel effu. l. si uerō. §. quæ autem. ¶ Actio datur. §. Perpetua si uisus alii, puta hæredi pro eo, si mo tuus est, annalis datur: ut ff. de his qui deie. uel effu. l. si uerō plures. §. hæc autem actio. ibi, sed si liberi & c.

b Et idem si fuerit fecutus intel lectū mul toū docto rū, in una lege, q̄ ha bet plures intellectus licet illenō sit commu nis, ut dicit Bar. hic l. cum pro lar. in fi. ff. de re iu. ualere ta men talis sentētia un de opus ef fer appella tione, & iu dex appella tione pos set seq aliā opi. & aliū intellectū: & retracta re, uel con firmare sen tentiam. ut not. Bar. in l. iij. §. hoc autem iudi cium. in fi. ff. de dā. in fec. De hac uarieta ut de latius p Ang. hic.

al. habita bat. Aut uxo ris. Argid. Pen. Scilicet facile alias nō tueretur Acc. Pen. Vnde ubi lex confide rat q̄ pos set euenire, nō dēbe mus requi re qd a ctualiter e ueniret, se cundū Bar. Arg. Pen. al. dicit. t operatū.

Idem in tabellione male facie te iurum, secun dū Nic. de Neapo. Arg. Perr.

Contigua tio. m.

Disiunctio.

S I Iudex. Item. §. Totus iste tit. diuiditur in duas artes principa les. Primo ponit casus, in quibus quis obligatur ex qua maleficio. Secun dū casus actionis: his casibus agitur. Secunda ibi, in his autē **CASVS.** In toto tit. ubi nō hila lud dicitur, nisi q̄ ponit tur quædam exēpla, in quibus quidem exemplis tenetur aliquis ex quasi delicto, & inter omnes exēpla primum exemplum est de iudice qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam, uel imperitiā contra iustitiam meam pronuntiavit, credens æquum de me facere. Ille enim iudex dicitur item facere suam: hoc est dam num alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per im peritiā suam me laesi. Sed quo genere dicimus ipsum mihi obliga tum? Repon ut superius d. q̄. m. est, q̄ cum non sit obligatus ex contra ctu. c. ex quasi contractu, eo q̄ nāq; cōtraxit, neque quasi cōtraxit, neque ex maleficio: q̄ credebat bene facere, ex quasi delicto obligat. Sed pro Deo in quantum sustinebit iudex iste imperitus pœnā? Respō. quod in quantum æquum uisum fuerit iudici maiori, hoc est secundum quod plus, uel minus iudex maior uiderit ipsū errasse. Secus enim est, si circa certa & cōmunia aliquis iudex errauerit, & secus si errauerit circa occulta huius philosophiæ. h. d. Fran.

a ¶ Iudex. §. siue sit pater familias, iudex, siue filius familias, sed quādo est filius familias, pater de peculio tenetur in quantum fuit in peculio, cū filius familias litrem suam fecerit: ut ita sunt duo specialia: & quia datur de peculio, licet sit quasi maleficiū, quod nō est alias: ut ff. de ius qui deie. uel effu. l. j. §. si filius familias. Item quia inspicitur tēpus quo fecit li tem suam in condemnando, licet alias rei iudicatz tēpus spectetur: ut ff. de pec. l. quæ situm. & probantur hæc ff. de iudi. l. si filius familias. Vel dic, quod filius conuenitur: ut no. in d. §. si filius familias. Accur.

a De pecu lio, cum pa ter confue rit conue niri.

Arbiter si facit litem suam, an sit puniendus si cut iudex.

b ¶ Litem suam. §. i. contrauerit uel litigium: ut in id teneatur ipse in quo laesi aliquid. & hoc quando per ignorantiam uel imperitiā ut i. se quirit. Nam si dolo. tunc nō habet locū hic titulus: sed ex maleficio tenetur, & sit infamis: ut C. de pœna iudicis qui male iudica. l. fin. Sed nū quid hæc omnia in arbitro locū habet? Dicit Io. q̄ sic ut C. de pac. l. si quis ius cōscribere. Alii cōtra cum possit pœna peti tantū, nec sentē tia ualeat: ut C. de arbi. l. j. & l. ij. & maxime secundū noua iura, quæ lo quuntur cum est iuratum ab arbitro, uel a partibus: secundum quæ nil hil eis erit præter sacramentū: ut in aut. de ius. §. quia uerō. uer. si autē ex ignorantia. col. vj. Sed certe sentētia prima uera est. nec obstat hæc aut. quia n. h. l. rat. ei arbitro, præter sacramentum & c. ut possit cogere partes suo iure iudicio, uel eis, i. partibus. Nam uocabit alteram partē per iuram: cum sed & cōtra arbitrum nihilominus ager, ut dictum est: & per actionem in factum: ut j. c. §. fi. c. Fecerit §. i. male iudicauerit, §. Ex contractu: uel quasi.

¶ Est factus, & quia difficilimum est estimare futuras operas. **¶** Si ex cœnaculo filij habitantis seorsum a patre aliquid fuerit proculum, vel aliquid fuerit appensum, vel fecerit litē suā, pater non tenetur, Are.

inutilis est factus. **¶**

¶ Si ex cœnaculo filij habitantis seorsum a patre aliquid fuerit proculum, vel aliquid fuerit appensum, vel fecerit litē suā, pater non tenetur, Are.

¶ Si filius familias seorsum a patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectū effusumve fuerit, siue quid possum, suspensumve habuerit cuius casus periculosus est, Iuliano placuit, in patrem nullā esse actionem, sed cū ipso filio agendum esse. Quod & in filiofamilias iudice obseruandum est, qui litē suā fecerit.

¶ Pro furto vel dolo commisso in naui, uel in stabulo, uel in caupona, tenetur dñs eo rñ ex quā maleficio si damni dati sunt p aliquem, cuius opera utantur, Are.

¶ Item exercitor naui, aut caupona, aut stabuli, de dolo, aut furto, quod in naui, aut caupona, aut stabulo factum erit, quali ex maleficio teneri uidetur, si modo ipsius nullum est maleficio,

¶ damno. **¶** Secus si ueris, pater de peculio tenetur. Sed dñs Guido, p. 1. uel cōstituit ponit, si filius non est factus, per imperitiam filia a famulatu tenetur, siue seorsum, siue in caupona, siue in stabulo, siue cum patre, hoc non ceperit solvere. Scilicet enim filius tenetur in solidum, pater autem peculio rem. **¶** Idem est in filiofamilias, & glossa secundum quod in glossa ord. est. Idem est in filiofamilias, Aeg. Perr. quod ad hoc f. si filiusfamilias, siue simul cum patre habitauerit, siue seorsum a patre: sed tamen quando filius litē suā fecerit, pater tenetur de peculio, licet filius seorsum habitauerit, quamquam in casu quando filiusfamilias, aliquid appositum habet quod a maiori nocere possit, pater non tenetur, Fran.

¶ Scilicet, si filiusfamilias, siue separatim a patre.

¶ Nullam esse, etiam de peculio: ut ff. de his qui deie. vel effu. l. j. §. si filiusfamilias.

¶ Litē suā fecerit, si scilicet si sine patre habitauerit: alias pater de peculio tenetur: ut ff. de iudi. l. si filiusfamilias, secundum Ioan. Vel dicendum, scilicet ut teneatur ipse filiusfamilias, habere cum patre vel non. (sed secundum Azonem pater hic tenetur de peculio, ut dictum est per l. ff. de his qui deie. vel effu. l. j. §. si filiusfamilias.) F. ho uero condemnato, & ibi pater tenetur de peculio, cum uideatur quasi contra-

hi cum filio: ut ff. de noxa. actio. l. & si condemnatus, & ff. de pecu. l. in. §. idem scribit.

¶ EXERCITOR. **¶** CASVS. Nō solum in exemplis prædictis tenetur quis, siue obligatur ex quasi maleficio, sed similiter potest conuenienter poni exemplū de exercitore naui, aut caupona, vel stabulario. Si enim aliquid furtum, uel damnum fuerit factū in naui, uel caupona, uel stabulo, per aliquē eorum, quorum opera utitur magnus exercitor nā, uel stabuli, uel domus caupona, ex quasi maleficio obligatur, quia deliquisse uidetur qui opera malorum hominum utitur. In omnibus autem quatuor exemplis siue casibus supra dictis potest aliquis per actionem in factum, quæ heredi datur, sed non contra heredem, consequi, illud in quo sibi obligantur prædicti, h. d. vsque ad finem tituli. Fran.

¶ Item exercitor, qui sit, dicitur, quod cum eo. §. ij. Accur. **¶** Quasi ex maleficio, & actione in factum in duplum: ut ff. nau. cau. sta. l. si. & ff. aduer. nau. cau. sta. l. j. Item est & alia in factum actio, quæ est ex eo contractu de recepto: ut ff. nau. cau. sta. l. j. in prin.

¶ AD IUDICIUM. Et hic dicit Io. Fab. q. si dominus fuit condemnatus ex facto nautarum, ab eis potest repetere, ar. l. si colonus, ff. de aqu. plu. arce. & l. si uerō, §. cum autem, ff. de his qui deie. uel effu.

¶ Ex contractu, & uel quasi. **¶** Aliquatenus culpa reus, §. facit ad leg. Aquil. l. si seruus seruū, §. Proculus, & ff. aduer. nau. cau. sta. l. j. §. pen.

¶ In his autem casibus, §. i. supradictis omnibus.

¶ Actio ex maleficio, & quasi ex maleficio differunt. **¶** Hæredi patiens in iura. Sed in casu de suspensio nō datur hæredibus diximus §. eo. §. item si uer. ob hominē. Et nota hic dñm inter actionē ex maleficio, & quasi ex maleficio, nam ubi est ex maleficio, si plures sunt, quilibet in solidū conuenitur: sed secus in hac actione ex quasi maleficio, ut C. de p. d. fur. l. i. & ff. nau. cau. sta. l. j. & l. si §. si plures. Itē in actione ex maleficio uis soluitur non liberat alium: sed in hac actio: ff. nau. cau. sta. l. licet. §. possumus, & d. l. j. de cond. fur. Item fur-

non cedantur actiones ex maleficio: ut ff. nau. cau. sta. l. sed & ipsi, sed in actione ex quasi maleficio ceduntur: ut d. §. possumus. Datur etiā hæredibus actio non cessat: ut ff. de his qui deie. uel effu. l. si uero plures, §. cum autem Item hæc generaliter dantur hæredibus actorum, ut hic, quam illi quæ sunt ex maleficio: ut j. de perpe. & temp. ac. §. sed hæredibus.

sed alicuius eorum, quorū opera nauem, aut caupona, aut stabulū exercet. **¶** Cum enim neque maleficio, neque ex contractu sit aduersus eū cōstitutū hic actio, & aliquatenus culpa reus sit, quod opera malorum hominum uteretur, ideo quasi ex maleficio teneri uidetur.

¶ Ex quasi maleficio agitur actio in factum, quæ non transit contra heredem. Are.

¶ In his autem casibus in factū actio competit, quæ heredi autem non competit.

De actionibus. m

TITVLVS VI.

¶ Non sumitur, quia Imperator definendo procedit, nec possunt definitiones breuiter sumari. Arelinus.

¶ Vperest, n. ut de actionibus loquamur.

¶ Actio autē o. nihil est aliud, p. quam

quod significat agere, uel pati: sed hic non tractatur de actionibus. Pro ut sunt in actus, sed prout sunt iuris. ita dicunt doctores hic.

¶ Vper est, §. Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primo ponit cōtinuatio illius tituli ad pcedentes materias. Secundo definit actio. Tercio ponitur diuisio omnium actionū. Secunda ibi prope principij, actio autem nihil. Tertia ibi omnium autē actionum. **¶** CASVS. Dicit Iust. p. tinuando processum suū: ex quo expeditur est primo de personis & rebus, superest ut iā de actionibus loquamur. Sed pone, Dicam ut deo, quod uos uultis tractare de actionibus, dicatis ergo mihi, quid est actio? Ad hoc resp. Iust. definendo actionē sic, quod actio nihil aliud sit, quā ius persequendi in iudicio quod sibi debetur. & hoc ulque ad illud §. omnium autem actionum. Franciscus de Are.

¶ Superest, §. sed quid superest? Rñ. forma: ut §. de iur. natu. §. fin. Vel dic, §. tractatum est de obligationi. quorum filia sunt actiones: ut ff. de procu. l. licet. §. ea obligatio. & §. de uerb. obli. in principi. ideo de filia potest matrem ponit quasi ordine successorio.

¶ Actio autem §. nota, quod actio quandoque pro actu ponitur: ut in act. de non alie. §. finimus. in fin. gl. actio. col. ij. & C. de sacrosan. eccle. auh. hoc ius porrectum, in prin. & ff. de do. inter uir. & uxor. l. iij. §. sed si debitorum. circa medium. Quandoque pro accusatione criminali: ut C. quando ciui. actio cri. p. l. j. Quandoque pro iure agendi uel persequendi: ut hic, & ff. eo. l. nihil. Item nota, quod illud quod de actione hic dicitur, uoluit Placidius de causa, §. quod causa sit actio: ut sicut apud dialekticos dicitur argumentum, quod ex propositione, assumptione, & conclusionem consistit, non tantum conclusio: sic apud leg. ista actio est agendi dicitur, ut si dicā conuentio te ad decē, quia uendidi tibi equū prox. si idem ac si dicerem, ego contra te actionem ex uēdito. Sed Azon dicit (quod & uerū est) aliud esse cām, & aliud actionē. Nā obligatio est causa, & mater actionis: ut ff. de procu. l. licet. §. ea obligatio. sicut ergo aliud est obligatio, & aliud est actio, sic aliud est causa, & aliud act. Itē quia uendidi, est factum: sed actio est ius: ut ff. de curato furio. l. con-

filio. §. j. & si. hic. Item potest esse, quod uendidi, & non cōpetat mihi actio, quia mihi solutum est, uel quia remisi. vnde hæc uerba, quia uendidi, non sunt actio. Itē nomina certa actionum, sunt a iure iudicata, scilicet licet ex empto, & similes, nec hoc inducitur, ut causa sit actio. Si quis ergo hoc uelit dicere non potest, cum lex non dicat ut de supel. leg. l. Labeo in fin. Item si causa esset actio, frustra diceret lex mutari actiois nomen, cum agitur de dolo patroni, uel similibus personarum, de quorum dolo nō agitur per actionem de dolo, sed per actionē in factum. Nam ad quid mutaretur nomen, cum eam causa maneret eadem, si esset ius in sola causa. Concludo ergo & dico, quod aliud est cām, & aliud est actio. Item licet dixerim, quod nomina sunt actionum ex empto, & similes, caue tibi, quia non sunt actiones, sed actionum nomina: sicut hæc dicitur homo, non est homo, sed significat hominem.

¶ Nihil aliud est, §. patet ergo quod olim aliud erat, erat enim conceptio uerborū formata a magistratibus, ut ff. de orig. iur. l. ii. §. deinde Instituit. n. iij. ex his,

¶ Aduersus heredē, §. ut ff. de iul. Iulianus putem. & ff. nau. cau. sta. l. si. §. hæc iudicia.

¶ DE ACTIONIBVS. **¶** Rubrica ista continuari potest: ut dicit glo. supra in titulo de obligationibus quam sequitur Bal. hic. Vnde nota diligenter glossam Accursij positam super rubrica, quæ soluit aliquas notabiles quæstiones dicens sic.

¶ De actionibus, §. iō ponit in plurali, quia plures actiones sunt ut j. eo. per totum. Sed cum sint plures, quare in singulari numero definitur: ut j. c. §. j. Rñ. licet sit numerus singularis, tamen ponitur ut genus, ut in alijs definitionibus cōtingit, & sub se continet omnes actiones. Item quare nō dicit de agendo? R. espō. quia illud est facti, hoc iuris. Acc.

¶ ADDITIO. Vult dicere glo. quod gerundia denotat actum, prout est in factis, ut est in exercitio: quia deriuatur a uerbo,

¶ D. ex. **¶** exerce- **¶** ret. **¶** hæc. **¶** al. est.

¶ Actio in singulari recte definitur.

¶ Diuisio.

¶ Istam se quant. Cy. Fab. Ang. & la.

¶ Hanc secundo dā con- t nationē aliquid impugnat. Iac. But. vi de hic per do. la. d. istā pri- mā partē sequuntur. Fab. Aug. & la.

¶ Quarto modo capi- tur pro ai- minitra- tione, ut iu- dū, i. autē, ut iud. na. l. si q. l. i. g. Actio: ut cā- fuit di- cta.

¶ Isti argu- impositi- de est respō- dere secun- dū Io. Fa- b. Verbis peratā- Bar. in l. i. de f. me. ff. de publi. iudi- li. Et bene. l. i. de an- ge. & la.

¶ Imo idē in substan- tia. Aug. & la.

a Istag gl. p
bat Ia. id
dicaliter u
per e um.
b Dic q o
lim erat di
ferentia so
lū in mō lo
quēdi. Nic
Fa. & las.
Actio ē tā
de iure ciui
li. quā pr-

¶ Prima diuifio actionum est in aliquas
funt reales, aliquæ personales. Personalis
est quæ præfupponit debitorem obligatū,

quæ reprehenditur per Bar. & doc. ibi, quæ
interdictum, sicut inter matrem & filiam,
actio in factum; ut in §. fi. j. de interdict.

Et Ia. Ius
ad qd ponit
tur in defi-
nitione a-
ctionis.
d Et bene
Ia. hic.

Officiu
dicis an sit
actio.
Id ē exer
citio.
Et sic offi
cium iudi-

cis non est
 facti, sed cō
 sistit in fa-
 cto: puta in
 exercitio.
 Idem An
 ge. & Ia.

Bar & An.
Idéplacé.
Ang. & Ia.
& Singula
is est secū
lum Bald.

Et male
Ange.
n Qd no-
a pro statu
is, in quib.
erba sunt
ricte intel
pda l. 2

geda. l. 3. c
hæc uer- c
ff. de ne- i
.ge. & l. d
niquid t
de uerb. p
lig. n
idem lo v

gl. super
rbo, quã
s. eo. s.
sta glo.ẽ
ta q uer
multo-

intelli- re,
ur gros fig
nô, non qd
en i sta in
s. Pla. nis
g.& Ia. cta
moerjã deb

is secū ita
cōiter mil
t. hic. qu
a solu. illu
prece- dei
secūdu & o
quan- ē q

d mate	de p
ex.ări.	ti, u
a cõt.	st ita
neram	pule
atem,	dre
r doc.	uind

sed realis non, sed ideo contra eum competit, quia possidet. b.d. Arc.

¶ Omnium aut actionū, quibus
inter aliquos ^e apud iudices ^f arbi-
trosve ^g de ^h quacunque re qua-

I. Solemus. Item opponitur de actionib. quas
ut procurator, & tutor, & prælatus, & simi-
sibi debitum petunt. Sed dic, quod quasi do-

¶ OBIIVM AVTEM. Ista pars diu
in hoc titulo ponuntur. s. diuisiones actionu
dinem glossa magistralis in §. sunt præterea

diuisio actionum est, quæ respicit cām mar-
tiones sunt reales: quædam personales: qua-
tes. Et ista pars durat usque ad 6. sed ista 6.

uia quædam sunt persecutoria solidi: quæ
t sequitur Bal. hic. Item prima subdividitur
idit Sæcundo membra declarat. Secunda it
tulus procedit per diff. Com. 2.

CASVS. Accessi ad Iusti. & ita proposui
tis bene uideo, quid est actio: pro Deo dica
pendiosam uiã, uel diuisionē actionis : & a

enter dico tibi: quia oīum actionum, quib.
ud iudices ordinarios, uel delegatos, uel é
iffarios, de quacunq; re corporalis, uel inco
fio in duo genera diducitur, aut enim e

ne in suo genere ad iudicium, aut enim omni
in psona. Et q̄ ista diuissio sit bona, liquet
ne in iudicio experitur, aut agit cum eo, qui
l quasi, aut ex maleficio, uel quasi, aut alijs q̄

rum figuris.& in hoc casu quando agitur cō
trahentium modorum obligatus est,prodire fun
ctus quas actor intendit aduersarium suum ali
quod portet. Aut agitur cō qui nullo iure sibi et

controuersiam de aliqua re:& in hoc casu p
m. Cum ergo quicunque agit, aut agit, cont
est,& tunc contra eum habet locum act.in

nullo iure est libi obligatus: & tunc habet
 vobis modis agi non potest. liquet igitur man-
 niffo bona sit. Sed domine, iam uideo, quia
 probabili ratione confirmastis. pro deo si

Ad hoc respon. Imper. Amice, ponamus,
quam rem corporalem, quam Titius affirmat
videri deesse nullam.

si dicit, dicat rem illam suam esse. Nam in casu
non esse intendat: & à possessore iure domini
in rem locum habet. Et hæc dicuntur usque
Franc.

Inter aliquos 3 videtur innuere, quod alia
alij proponuntur: sed non est verum. Acc
D D T T O. Solutio. dic quod hic relatiu
itur qualitate

Arbitros ve. § f. compromissarios. nam & a
endæ sunt: ut hic, & ff. de arb. l. j. Accur.

LIBELLIO. Est etiam libellus offerendus: ut C. de
p. uidelicet in gl. conuentum. circa finem
centium. C. de episcopis & clericis. authen. p.
non. y qui ibi non de libelli oblatione loqui

De quacunque re.} generaliter accipe uerba

peratur. l. prima in fine. nam pro corporalibus
petunt actiones: ut infra eod. §. p. oxi. & §. f.
1. & 2. in princip.

15

Diviso.

Summa

in fundo suo, vel in ædibus suis aduersarium suū nō hēre: vel si aliquis agat ius non esse aduersario suo eundi, vel agendi p fundum ipsius ad uersarii: uel si qdam dicat aduersariū suū non hēre ius in ædibus sui ipsius, actoris, ut ipse actor non teneat altius tollere ædes suas: uel si qd dicat aduersariū non hēre ius pspiciendi p fundum suū, uel ppi- ciendi aliqd in fundum suū: uel si qd agat ius nō esse aduersario suo: miz- rendi tignum ex ædibus aduersarii in ædes suas. Nam in omnibus casib. his sicut in superioribus habent locum actiones in re, sed tamen negato- riz, sed hoc genus nega- torie, s. actionis in rebus corporalibus locum non hēt. nam licet in his casib. bus supradictis agat pos- sessor negatoria, & hoc in rebus i. corporalibus: in rebus tñ corporalibus ille agit, qui non incumbit in possessionē quia non est aliqua actio corporalis: à iure prodita, beneficio cuius actionis possit negare illam rem corporealem actoris esse. Sed licet tibi dixerim regulariter, qd possidenti & detinenti in rebus corporali- bus non cōpetat actio in uno tamen casu ille qui possidet, nihilomi- nus actoris partes sustinet: sicut in lationibus sforum libris apertius apparet. Et hęc dicuntur usque ad illum §. Sed istz. h. d. Frāsciscus de Aretio.

LIBELLVS PRO SERVITVTE PERSONALI

¶ Est quædā actio realis, quæ datur p seruitute vendicanda, siue sit realis, siue psonalis: ut hic §. xquē. & ff. si seruitus uen. l. 2. & primò cir- ca seruitute personalem formatur libellus. Est aut seruitus persona- lis, ususfructus, quem habemus in rebus alienis ut ff. de usufruct. l. j. & §. de usufr. §. constituitur. & §. de usu. & hab. in prin. forma igit libel- lum primò in seruitute personali in hunc modū. Dico ego b. cōtra c. qd ipse hēt prædium, in quo habeo ius, siue seruitutem utendi fruēdi: unde ppono confessoriam actionē contra dictum c. & peto dictā ser- uitutem mihi adiudicari: & ipsum c. ut patiat me uti frui, condēna- ri. In qua est actio sufficit causam proponere: ut §. dictum est: & pro- ponitur ita: uñ cum habeam ius utendi fruendi, peto mihi illum con- demnari. eodē modo for. mabis libellum in eo, qd hēt tantum usum di- mittendo hoc uerbum frui & pō: addi sic: Et quia tanto tpe me pro- hibuit & impedit uti frui, peto dictum c. in fructibus quos percipis- sem, uel percipere potuissem, mihi cōdemnari: & hoc per l. j. ij. & iij. rñ. & l. si usufruct. peto.

LIBELLVS PRO SERVITVTE REALI.

¶ Circa seruitutē realem forma sic libel. sed primò sciendum est, qd seruitus realis non pōt deberi, nisi uterq; hēat prædium: unus uñ qd seruiat: alter aliud cui seruiatur: ut §. de serui. §. ideo aut. & ff. cōia præ- dio. rā rustic. q. urba. l. j. in fi. Seruitutes rust. præd. sunt iter, uia, actus, & aqueductus: ut ff. de serui. rust. præd. l. j. in prin. forma. ergo sic li- bellum in ser. rust. præd. Dico ego a. contra b. qd habeo seruitutē eun- di p fundum suū ad fundum meum: unde propono confessoriam cō- tra ipsum b. & peto ipsam seruitutē mihi adiudicari, & ipsum, ut pa- tiatur me uti hac s. ruitute: mihi condemnari. Eodē modo forma- bis in aliis serui. rust. præd. lio. & loco act. si uis potes ponere causam, & assignare: s. hanc. Vnde quia ius habeo eundi, & formabis ut in li- bel. superiori continetur.

aq. Acque §. si datur actio in rem.

bq. Agat §. si actione confessoria. Quod sic uocetur, legitur ff. si seruit. uend. l. 2. in prin.

cq. Vtendi §. hęc seruitus est personalis, sed sequentes reales, ut ff. de serui. l. j.

dq. In rem actio est. §. confessoria.

eq. Eiusdē generis §. si sit in rem.

fq. Ius sibi esse. §. Nota qd confessoria pponitur uerbis affirmatiuis, & negatoria negatiuis, & ex hoc comprehenditur medium concludē di. in huiusmodi actionibus: de quo dic ut per Ang. hic.

gq. Tollendi §. ut si eras in quasi possessione seruitutis domus meæ, ne mihi liceret altius tollere, me uolente ædificare, debeo agere nega- toria & ita hic interserit exemplū negatorie, ut ff. si ser. uen. l. & si for- tē. §. j. In hac n. seruitute negatoria uerbis affirmatiuis, & cōfessoria negatiuis proponitur, ut ff. si ser. uen. l. loci. Alia uero exempla quæ po- nuntur, bene ponuntur in confessoria ulq; illuc. Contra &c. Vel po- ne hoc exemplum in confessoria, ut si talem mihi debeas seruitutem, ut altius teneas ædificatum, ut ff. de ser. urb. præd. l. si arboreis. §. inter- dum & l. eum debere.

LIBELLVS PRO SERVITVTVILVS VRBA- NORVM PRÆDIORVM.

¶ CONTRA QVOQUE. ¶ Seruitutes arbanorum prædiorum sunt, ut seruitus prospiciendi, uel immittendi tignum in uicini ædes, & aliz similes, ut §. hoc §. Acque. uer. eiusdē. & ff. de ser. urb. præd. l. j. & for. lib. in qualibet statum acti. hoc modo. Dico ego c. contra a. qd ego habeo ius immittendi tignum de domo mea in ædes suas. unde propono confessoriam contra ipsum, & peto dictū ius siue seruitu- tem immittendi tignum mihi adiudicari, & ipsum a. ut me pati uti

tali serui. mihi cō. lenari. & in libel. potes edere causam p acti. & erit causa talis, qd seruitutē habeo immittendi tignum de ædibus suis in ædes meas: uñ peto, &c. nihil aliud in libello mutatur. Et eodē modo for. libellum in aliis serui. urba. præd. excepta serui. altius non tollen- di: qua libellus hēt formari uerbis negatiuis. Hoc modo: Dico ego

vel immittendi tignū t in uicini ædes. ¶ Cōtra^h quæq; de usufru- ctu, & de seruitutibus prædiorū, rusticorum, item prædiorū urba- norū, inuicē §. p. ditē^h sunt actio- nes: ut si quis intēdat ius nō esse aduersario utēdi fruēdi, eūdi agē di, aquamue ducēdi. itē altius^k tollendi, prospiciēdiue, uel pro- iiciēdi, immittēdiue: ista quoq;

leendi, peto &c.

LIBELLVS IN ACTIONE NEGATORIA.

¶ Est & alia realis actio, quæ cōpetit p seruitute neganda, tñ in rusti- co p. dio, quā in urbano. & appellat negatoria: ut ff. si ser. uen. l. 2. in prin. & hic in uerbis, contra. Sup. quo formandus est libellus, & in rust. prædio. & in urba. Sed primò in seru. rust. præd. formatur libellus hoc modo: Dico ego a. contra b. qd cum ipse sit in quasi possessione serui. eundi p fundum meum ad fundum suū, & ipse non hēat serui- tutem in fundo meo, pponendo negatoriā contra ipsum b. peto ab- solui a tali seruitute. In isto libello pōt poni caus. loco acti. unde cū seruitutem non hēat eundi, peto &c. Similiter in aliis ser. præd. urba. formatur, negando, sicut actio sit negatoria, & causa similiter. Vñ cum ius istius seruitutis non habeat, peto &c. Pōt ēt in actione negatoria, quæ datur pro serui. urb. præd. denegandis, sic formari libellus: Dico ego c. contra b. qd cum ipse sit in possessione immittēdi tignum de æ- dibus suis in ædes meas, & ipse non habeat ius immittendi tignum in ædes meas, peto &c. Et sic formatur libellus in aliis ser. urb. præd. denegandis, formando per uerba negatiua. Similiter formatur sic, qñ negatur seruitus altius non tollendi: in qua non formabitur libellus ue- bis affirmatiuis, sed negatiuis, hoc modo. Dico ego a. contra b. qd cum ipse sit in quasi possessione serui. ædium mearum, qd ipse hēat ser- uitutem in ædes meas, ne mihi liceat illas altius tollere, ideo peto p- ponendo negatoriā actionem contra ipsum b. ab huiusmodi serui- tute absolui, & ipsum, ne me altius tollentē impediatur, mihi condemnari. & causa in hoc libello proponitur talis: Vnde cū ipse nō habeat seruitutem in ædibus meis, ne liceat mihi altius tollere, peto &c. h. q. Contra. §. i. in contrarium. Nam §. de confessoria, per quam serui- tutes debentur, nunc de negatoria, per quā seruitutes denegantur, ut ff. si ser. uend. l. 2. in prin.

i. q. Proditæ sunt actiones. §. negatorie.

k. q. Altius tollendi. §. exemplum confessoria. ¶ In his enim exemplis omnibus reperitur non. Vel dic nō reperi^d non ad hoc exemplum, sed ad alia sic. Sed quærit hic, quare nomina talia datur talibus actio- nibus? Rñ. Pla. qd negatoria negatiuis uerbis proponitur: confessoria uero affirmatiuis. Hęc opinio reprobatur in seruitute altius tol- lendi. ibi enim confessoria negatiuis, negatoria affirmatiuis uerbis proponitur. Dic ergo potius inspiciendam esse naturam, quā uer- ba, ut confessoria ideo dicatur, quia ad hoc ut confiteatur se debere, datur: negatoria autem, quia negatur. Item quare ista dicuntur in re? Resp. quia ad similitudinem rei uendicationis dantur. Sicut enim illa ratione domini u. l. quasi datur, sic & ista, ut ecce ratione domini cō- fessoria, scilicet domino fundi cui seruitus debetur, ut ff. si ser. uendi. l. 2. §. ite c. autem. & ratione quasi domini, ut usufructuario creditori f. & super. §. i. Item publiciana datur ei, cui seruitus est constitu- ta a non domino fundi, ut ff. de remiss. l. j. §. idem Iulianus. & de super. §. l. j. §. si. & si usufructu. pet. l. j. & de publi. in rem actio. l. si ego. secun- do & tertio respon. Item sicut ratione possessionis uel quasi dat rei uendicatio. sic & hęc confessoria ratione ueræ possessionis ac uersus eum qui possidet: agrum qui seruitutem debet, ut ff. si usufructu. pet. l. uti frui. §. utrum uel quasi possidet, ut ff. si usufructu. pe. l. si. Hoc idem in ne- gatoria nam ipsa ratione domini datur domino fundi, qui negat ser- uitutem deberi, utiis autem quasi domino, quia ius habet in fundo quem negat seruitutem debere, ut ff. si serui. uend. l. 2. Et econtra ratio ne possessionis intenditur contra eum qui possidet rem ratione usus fructus, ut ff. de acquiren. posse. l. naturaliter, uel quasi possidet, ut si re- utatur propter illam seruitutem, quam sibi dicit debitam, in quibus non est uera possessio etiam naturalis. argumen. ff. de seruitutibus ur- banorum prædiorum l. si qdes. §. libertas. & §. sequen. & ratione horū & similitum dicuntur in rem. Item nota quod dicit Pla. quod negato- ria ita demum datur, si fuerit seruitus constituta, & postea amissa. sed falsum est competi enim et si nulla fuit, ut ff. si ser. uend. l. loci. §. com- petit. & l. si istas.

l. q. Itz quoque actiones. §. de quibus supra proximi. §. dixit. Nam ad proxima est facienda relatio^h, ut si de legatis primo. l. si serui plu- rium. §. siua. & de testamen. l. hæredes. §. sed & si noram. nam aliz non sunt negatiue. sed affirmatiue. sed in eo quod dicit, in re sunt. potest ad

al. tigna. & al. & con- tra.

al. quoq;

c. Ridicu- lum est te- cundū Dy- loā. Fab. & la. d. Imo, Dy- & la. f. Habēdo respectum ad mediū cōcludēdi. Ang & la. f. Ista duo exempla di- spliēt l. y. Bar. In Fa- Pla. Ang. & la. g. Ista exē- plū placet Nico. Fab. Placentin. Ang & la. & itē dic in emphy- teuta & ua- fallo.

h. Hoc ue- riū ad om- nia nō pot- est fieri l. y. & Ni.

a Ista glof. non est Ac- cursii, sed additio. b Displi- cet Dy. Ni- co. Ioā. Fa- & Ange & dicit Iaso. qd est deri- uatio.

a. l. utrumque referat.

a. q. Quod genus actionis. §. Negatoriarum & affirmatiuarum. Et nota quod nomen actionis hanc hic ponitur. 2. alias uero pro personalibus tantum dicitur. §. cod. §. j.

b. q. In his §. l. in causis rerum corporalium.

c. q. Possidet. §. finoludii. si enim duo afferant se possidere, & uterque vincit: poterit alter uendicare: ut ff. de poss. l. si duo. in §. j. respon.

d. q. Negat rem actoris esse. §. Hec uerba restringuntur b. precedentia: i. ei uero &c. Nam hoc perpetuo uerum est, quod alias non datur actio possidentis, per quam negat rem actoris esse. Sed potest poni casus, ut possessor habeat actionem, per quam dicat se dominum esse: ut ff. de rei ued. l. officium.

b. Sequuntur Ang. & Ia. Possessori an competat actio.

e. ff. de rei ued. l. officium. & ff. de usufruct. quod admodum ca. l. si usufructus nomine. Constat enim commodatarii non possidere, & commodantem possidere: ut ff. de uolunt. l. rei. idem in conduttore & locatore: ut ff. de usufruct. l. non solum. §. j. Alii dicunt: legem illam, officium loqui quando alius non possidens agit: ut sic ratione detentionis talis agatur.

c. Ista dicitur Ang. & Ia.

d. Hoc uerum quando agitur occasione illius possidentis.

e. ar. penes ipsum: & per se met ipsum possidebat, & sciebat se possidere.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

e. Hoc exemplum sequitur Dy. hic sed Io. & Pe. contra: quia exceptio debet esse de regula. nā in rebus incorporeis possidentis non datur actio nisi in uno casu: sed de cunctis glo. essent plures quam mille. Præterea i. illis duplicibus iudiciis q. agit, nō negat rem actoris esse nec agit rei uel prout litera requirit. Ange.

Ang. & Ia.

actiones in rem sunt, sed negatiue.

q. Quod genus actionis. In controuersis rerum corporalium, prodiuturnum non est. Nam in his b. is agit, qui non possidet, ei uero qui possidet, non est actio prodita, per quam negat rem actoris esse. Sane uno casu, qui possidet, nihilominus is actoris partes obtrinet: sicut in latioribus, Digestorum libris opportunius apparebit.

q. Secunda diuisio actionum est, quod quedam sunt ciuiles, de quibus iam dictum est: quedam uero prætorie, de quibus hic duo exempla ponuntur. Ange.

aptus sit: si possessionem illius rei, aliquo casu amittat, nullam habet de iure ciuili directam actionem in rem, ad illam rem persequendam. Ita enim prodita sunt actiones in rem de iure ciuili, ut quis ratione dominii rem suam uendicaret. Cum igitur de iure gentium, puta per traditionem non sit illius rei dominus effectus: neque de iure ciuili, puta per usucapionem: liquet manifeste, quod omne beneficium iuris ciuili in hoc casu Petro sit præclusum. Sed quia prætori qui naturali æquitate mouetur, durum uidebatur in hoc casu Petro possessori bonæ fidei desicere penitus actionem: quandam actionem de æquitate introduxit: beneficium cuius actionis Petrus, qui possessionem amisit, dicit se eam rem quasi usucapisse, & ita prætor in rem uendicat suam esse, sicut si in rei ueritate eam usucapisset, & directam in rem ciuilem uendicaret. & ista actio de æquitate prætoris in hoc casu introducta, Publiciana appellatur: quæ ideo sic

q. Sed istæ quidem actiones, quarum g. mentionem habuimus, & si quæ sunt similes, h. ex legitimis, i. & ciuilibus causis descendunt. q. Aliæ autem k. sunt, quas prætor ex sua iurisdictione comparatas habet, tam in rem, l. quam in personam: quas & ipsas m. necessarium n. est exemplis ostendere. Ut ecce, o. plerumque p. ita permittit prætor in rem agere, ut uel actor dicat q. se quasi usucapisse, qd. nō usucaperit, uel r. ex diuerso possessor s. dicat t. aduersarium suum non usucapisse, quod usucaperit.

appellatur, quia primum à Publicio prætore i. edicto proposita est. Et hæc dicuntur usque ad illum §. rursus ex diuerso. Eran.

q. SED ISTA. q. L. t. accedit ad secundam diuisionem: scilicet, alie sunt ciuiles, & alie prætorie, & de omnibus exempla ponit. Sed queritur de duabus, scilicet de actione in rem, quæ datur contra eum, q. dolo desit possidere. Videtur enim prætorie: ut ff. de noxa. act. l. electio. §. j. Sed & ciuilibus uidetur inspecta persona actoris, qui de iure ciuili admittitur ad agendum: ut ff. de rei uen. l. in rem actio. Sed dic eam ciuilem f. potius persona actoris, quæ dignior est: ut ff. de do. ma. ex. cep. l. pure. §. fin. & hæc consideratio semper habetur. nam hæreditatis petitio dicitur prætorie, quando bonorum possessori datur, uel hæc commissarij: licet contra possidentem pro hærede, uel pro possessore datur, & contra si detur hæredi de iure ciuili, dicitur ciuilibus: ut ff. de pet. hære. l. j. Semper enim iudicamus an actio sit ciuilibus in prætoris, inspecta persona actoris. §. Secundo, queritur de actione commodati. Sed dic eam ciuilem: h. ut ff. de commod. l. in commodato. §. sicut. Et quod dicitur eod. tit. ff. de commod. l. in princ. in glo. ait prætor. quæ est glo. uel approbando uel confirmando dicit, non inueniendo sicut & de petitione hæred. tatis dicitur ff. si pars hæree. pet. l. j. in princ. Sed tamē ipsa ciuilibus est: ut sit ex senatusconsulto, & cencumuralis dicitur: ut ff. de pet. hæred. l. item ueniunt. §. cum antequā. & C. de hæred. pet. l. fin. in princ. Omnes etiam actiones quæ oriuntur ex his quinque partibus iuris, scilicet legibus, senatusconsultis, plebiscitis, principum placitis, & responsis prudentum, ciuiles sunt: quæ i. uero à magistratibus, uel prætorum edicto descedunt, prætorie sunt: ut ff. de iure iur. §. constat. usque ad §. ex nō scripto & ff. de iust. & iur. l. ius autē. & j. de per. pe. & t. p. act. in princ. Aliæ autem præter duas supradictas certæ sunt utrum sint prætorie uel ciuiles. Accur.

g. q. Quarum mentionem. §. scilicet expressam: ut de quibusdam dictum est.

h. q. Et si quæ sunt similes. §. ut quæ sunt ex contractu uel quasi uel ex delicto, uel quasi. & quæ descendunt ex variis figuris causarum: ut §. eo d. §. j. & it.

i. q. Ex legitimis. §. id est ex lege xii. Tabularum, & pro id est ciuilibus. Vel dic ciuilibus, id est ex auctoritate iuris prudentum, & eorum responsis. nam totum est ius ciuile, ut ff. de iust. & iur. l. ius autē. ciuile. & de orig. iur. l. i. §. nouissime.

k. q. Aliæ autem k. q. aduerte quod hic doctores ita distinguunt hunc §. incipiendo ibi, Sed istæ quidē. tamen communiter allegatur in materia Publiciana. §. alie. hic & non superius incipiendo.

l. q. Tam in rem. §. id tam in rem tantum, quam in personam tantum. Nec enim aliqua prætorie i. inuenitur quæ sit mista, in rem & in personam: licet ciuilibus talis inueniatur: ut j. eo. §. quædam. Et primo hic de realibus dicit usque ad §. i. personam. & postea de personalibus dicit. Accur.

m. q. Ipsas. §. scilicet prætorias: quasi diceret, non solum ciuiles, quas exposui mus.

n. q. Necessarium §. id est uile, quod enim medicamenta morbis, hoc exhibet iura negetis: ut in auth. hæc cōst. turio Inno. in princ. colla. 8. Nec enī necessitas in principe poni potest: ut ff. de le. & senatus. l. princeps. Item quia per exempla aptius intelligitur hic, & C. de transac. l. ut res. onsum. & ff. de col. bo. l. prætor. §. Iulianus.

o. q. Ecce. §. hoc est primum exemplum quod exponitur statim ibi, Nanque &c.

p. q. Plerumque. §. quia hoc semper dicere non poterit, scilicet contra dominum: nisi in casibus ut statim dicemus.

q. q. Dicat. §. agendo Publiciana.

r. q. Vel ex diuerso. §. hoc exponitur. §. j. rursus.

s. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

t. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

u. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

v. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

w. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

x. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

y. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

z. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

aa. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

ab. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

ac. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

ad. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

ae. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

af. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

ag. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

ah. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

ai. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

aj. q. Possessor. §. id est dominus quondam: ad quem rediit nunc possessor. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

diceret.

al. diceret.

Inuentio

ne, sed ex-

tentione di-

citur præ-

torie. Fab.

Ang. & Ia.

g. Ino in-

spesta ori-

gine, Bald.

& Ia.

h. Sequen-

tur eā Fab.

& Ang.

i. Sequitur

glo. Ange.

& Ia.

K. Ista glo.

non est Ac-

cursu.

l. Sequen-

tur gi. Fab.

Ang. & Ia.

LIBELLVS IN ACTIONE PVBLICIANA.

¶ SANQVE SI CVI. ¶ Hic tractatur de actionibus prætoriais realibus: & primò de Publiciana in qua qualiter formetur libellus est uidentu. Vnde sciendū est, qd act. Publiciana cōpetit, quādo res aliena tradit ex iusta causa. unde si cadat à pos. aliquo casu, poterit hac actio agi contra possessorē, nisi

pal. nec.

rem.

a Idē Fab.
Ang. & Ia.b Not. gl.
quod furtū
& rapina,
non conu-
merant in-
ter casus
furtiuos.
Ange.c Actio pu-
bliciana,
utū com-
petat habē-
ti utile do-
minium.d Et bene
Nico. Fab.
& Ia.e Actio in fa-
cto, est præ-
toris, cōdi-
ctio ex le-
gio ex ciuili-
bus.f Et male.
Fab. Ang.
& Ia.g Dic qd
illas duas
libellandi
formas gl.
infra repro-
bat, & be-
ne secundū
do. & maxi-
me repro-
bat istā ul-
timā: quia
hodie non
est necessē,
quod expri-
matur no-
men actio-
nis in libel-
lo: ut in c.
examinata
de fidei. An-
ge.h Et etiam
si creditudo
et proba-
tio libelli.

i

k

l

m

n

o

p

q

r

¶ Actio Publiciana dicitur, prætoria, & datur ex æquitate prætoria illi, qui rem nā est à non domino ex aliquo iusto titulo, qui esset aptus ad dominij translationē, & datur quasi ipse res vñcepit. Arret.

¶ Nam que si cui ex iusta causa res aliqua tradita fuerit, (veluti ex causa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum) & necdum eius rei dominus effectus est: si eius rei possessionem casu amiserit, nullam habet in rem actionem actionē ad eam t̄ perfectandā, quippe ita prodita sunt iure ciuili actiones, vt quis

rem quasi vñcepim, peto &c. ut in prædic. §. ecce plerūque. uel potest assignari pro causa hoc: Vnde cum ipsa fuerit mihi tradita ex causa emptionis, peto, &c. & est eadem prima cū ista: quia traditio ex iusta causa parit vñceptionem: ut ff. de publi. l. ii. & iii. & iii.

a Ex iusta causa, si ex aliquo contractu qui descendit ex iusta causa, i. ex affectione utriusque partis: ut ff. eo. l. in omnibus rebus. ad fin. quam affectionem iustum est seruari: ut ff. de rerum diu. §. per traditionē. nem. & hoc dummodo: talis titulus fuerit aptus dominium transferre, licet non transferat: quia traditio non plus transfert, quam sit apud eum qui tradit: ut ff. de acqu. re. do. l. traditio. & nominatur huiusmodi contractus. ff. de publi. l. i. in fin. & l. iij. v. vj. & vij. si uero contractus non est habilis transferre dominium, non competit Publi. ut ff. de Publi. l. quicunque. §. j. & fin.

b Tradita, & à non domino.
c Dominus effectus per vñceptionem. Nam per traditionem dominus factus non fuit. Si autem altero istorum modorum factus dominus fuerit, Publiciana ei non datur, sed directa rei uendicatione: ut ff. de Publi. in rem actio. l. j. in prin. & §. j.
d Casu, imò & si quocunque modo. Nam etsi per furtum uel rapinam, uel aliam uim amiserit: non tamen habet in rem actionem directam, sed hanc licet habeat & alias actiones: ut furti, uel ui bonorum raptorum, & similes: ut supra de obli. quæ ex delictis. §. de bonæ fidei. & supra ui bono rapt. §. fin.

e Nullam, & de aliis aurem realibus constat: sed de hac rei uendicatione dubitatur.
f Directam, sed nunquid Publiciana competit ratione utilis domini? Quidam dicunt qd si dicentes quod utile dominium habet cui Publiciana cōpetit, & dicunt hanc esse causam Publicianæ, sicut directū dominium est causa directæ actionis in rem: ut ff. de rei uel. l. in rem actio. in prin. Alij dicunt, qd nec utile dominium habeat: cum ille qui utile dominium habet, etiam cōtra dominū agat: ut ff. si ager uec. uel emph. p. l. iij. & iij. quod non est in Publiciana: ut ff. de Publi. l. pen. & §. i.
g Vendicet, hoc uidetur falsum: nam aut habeo dominium, & tunc non uendico quod habeo. si non habeo, nec tunc uendico: ut ff. de rei uel. l. in rem actio. respon. Item dominium est ius & res incorporalis: quo modo ergo uendicatur? Sed dic dominium. i. rem ratione domini.

h Et casu, i. iusto supradicto.
i Deficere actionem, & quod erat secundum ius ciuile.
k Actio, & Publiciana: ut statim subiicit, aliā nisi prætore actionis nomē diceret, in factum daretur. sicut ex ciuili obligatione noua datur conditio ex lege, si nō caueatur de nomine actionis. ut ff. nau. cau. sta. l. & ita, §. ait prætore. in glij. & ff. de condi. ex l. i. j.
l ADDITIO. Nota gl. secundum Dy. quā tene menti pro regula quæ actio cōpetat ex remedio ciuili uel prætorio, pro qua facit tex. ff. de adul. quod ex his. Sed contra hoc opponitur de l. sed & si possessori. in prin. de iureiur. cōiuncta gl. in uerbo, dandā, ubi actio in factū & Publiciana uidetur esse idem. Sed tu respōde ut ibi per glo. & doct. Ange. hodie non l. Dicit, & sic uidetur quod prætore permittit mentiri: quod Plac. cōcessit. & idē in sequētibz casibus tribus. & facit C. de bo. mal. l. j. unde sic libellum formabat: peto talem rem quam possides, & quam emi. uel alia simili iusta causa habui à non domino: quia dico me vñcepisse. Nam licet hæc uerba quia dico me vñcepisse &c. directam rei uendicationem magis uideantur inducere: tamen ex adiunctis Publicianam si gnant: Alij dixerunt ita esse formandū: peto talem rem quam dico meam fuisse quia fortē non possem probare meā, propono Publicianā. Alij dicunt utraq̃ue alternativē proponi, rei uel. & Publi. hoc modo: peto talem rem iure directi domini, uel quasi & hanc approbat consuetudo. Sed certē dux primæ non placent, quia quomodo dicitur tē si a me vñcepisse: cum hoc non sit uerū: sic enim pēteret in sacrāmēto calumniæ: ut C. de iureiur. propter calum. dan. l. ii. Sed illi respōdent, quia hoc facit lege permittēte: unde non pēterat. ff. qui lat. cog. l. fin. Sed nec

ultima placet: quia unā debet eligere, & nō pluribus agere actionibus: ut ff. de reg. iur. l. nemo. §. quoties. Dic ergo quartū esse formadū i hūc modum libellū: peto rem talem mihi restitui iure quasi dñi, perinde ac si vñcepissem: Verbum en. m. quasi, positum supra eodem §. al. x. hic repetit, & similitudinariē ponatur, non affirmatiuē, i. dicere: sicut uendi

dominium suum vindicer. Sed quia sanē durum erat eo casu de- ficere actionē, inuenta est à prætore actio, in qua dicit, i si quis possessionem amisit, eam rem se t̄ vñcepisse, quam vñ nō cepit, & ita vindicat suam esse. quæ actio Publiciana appellatur, quoniam primum à Publicio prætore in edicto proposita est.

¶ Presenti contra absentē rei publicæ causa, uel in potestate hostium vñcaptam rem presentis succurritur, relicta vñcapione. Arret.

¶ Rursus ex diuerso, si quis quum

latum: ut ff. eo. de Publi. l. prima in prin. ibi. de nō domino. & ibi no. Itē quarto. quod bona fide acceperit, unde creditur se dominū factum esse tunc: ut ff. de publi. l. in re actio. l. cum qui à furioso. §. prætore. Quinto, quod credat se dominum hodie non esse cum proponit camalias esse tibi contrarius. Sed tantum duo prima ex his quinque sunt difficilia agēti, scilicet probatio traditionis, & tituli: reliqua cōsistunt in intellectu agētis: cum sint de suo cōscientia, quæ per testes probari nō possunt. Sed quid si dubitat hodie utrū auctor fuerit dominus uel nō? Respon. falsa fide pponat quod sibi melius uidetur uel rei uel. uel Publi. nā sed quādo penitus est in dubio, proponat Publicianā, & in ea obtinet: nisi aduersarius probet actorem huius dominū fuisse, quod si probet, dabitur ei rei uend. qui enim egit actione Publiciana, & succubuit, nō repellitur à rei uendicatione directa. idem cōtra, ut ff. de euil. minor. §. si seruus. licet quidam dixerunt contra in utroque casu, quia ius suum undecunque & qualecūque in primo iudicio deduxisse uidetur, ut ff. de excep. rei iud. l. si mater. §. eandem. Sed expone undecunque & qualecūque, id est, siue de iure ciuili, siue de iure gentium, dummodo directum, ut ff. de rei uend. l. in rem actio. in prin. At illi dicebāt siue directum siue utile. & ita patet quod cum sint contrariæ rei uendicatio directa, & Publiciana, uno libello pponi nō possunt, ut C. si fer. exte. l. j. i Origine. Sed ex cōfuetudine contrarium seruatur. nam utraq̃ue simul proponi nā effectus tur, licet super una probatione tantum inducat, ne sibi contrarius sit. sunt æquid quod certē est cōtra dictam l. C. & regulam illam ff. de reg. iur. l. nemo. §. quā. & hoc ex parte actoris. Ex parte autē rei ipectam an possi deat, uel dolo defierit possidere, ut in rei uendicatione diximus. Nā cōtra omnem possidentem datur, præterquam contra dominum: ut ff. de publi. l. pe. l. si Sed etiam cōtra dominum datur in sex casibus. 1. Primus est si a non domino emi, qui postea uero domino successit, & ad eū possesio redierit, nam licet sit factus dominus, tenetur tamē Publiciana, ut ff. de rei uedica. l. si a Titio. Secundus est, si rem a nō domino emi, & postea uerus dominus uoluerit a me uendicare, sed ego fui absolutus, & postea res ad illum rediit, agam Publi. & si excipiat de dominio, ego replebo quia quādoque eo agere fui absolutus, ut ff. de exce. rei iud. l. si quis re Tertius est, si egi noxaliter cōtra bo. fid. poss. serui, & ipse dedit mihi eum pro noxa. siue enim contra me possidentem uerus dominus agat. siue eo possidēte ego agā Publicianā, & bino, ut ff. de noxa. l. & generaliter. & l. præcedenti. in fi. Quartus est, si ego fui missus in possessionem uicini domus, quam aliquis bona fide possidebat, possessor nō caueat. & postea uerus dominus inueniat possidere iū fortē. & unde ut interdicit, & Publicianā habeo, ut ff. de dam. intec. l. damni. §. si pu pillus. uel. nō solum. Quintus etiam adicitur, ut si rem possideo, & es non dolo, sed culpa d. si possidere. & si litis estimationem tantum secundum ius uendicāt: præstitit (ut ff. de rei uen. l. qui restituere. §. si posses res ad dominum redeat, agam Publicianā cōtra eū, ut ff. de rei uen. l. si culpa. Vel expone l. illam, ut habet utilem actionem quā actor directe haberet, quasi nomen emisse uideatur. Sextus adicitur, si me mandante rem meam uendidi, sed me prohibente tradidisti emptori, hac actione uel exceptione defenditur. præterea etiam cōtra me dominum hac actione agit, ut ff. de publi. l. Papinianus.

¶ ADDITIO. Nota hanc gl. quæ ponit casus in quibus datur Publiciana cōtra dominum Idem not. in l. si ff. eo. Et aduerte quod licet Ange. in d. l. si addat casum l. Papinianus. ff. e. secundum lecturam Dyn. ibi. qd procurator: uendit rem domini, tamē nō est opus quod addatur, quia habes hic glo. ordi. dum dicit, textus adicitur, si me mandante rem meam uendidisti, pondera ibi, meam, & sic mandantis. Ange. m. ¶ A Publicio, §. sicut ab Aquilio Aquilia fuit inducta, ut §. ad l. A. qui i. §. ex hoc tamen capite.

¶ RVSVS. ¶ Iste §. diuiditur in duas partes. Primò ponit de restitutione danda presentī cōtra absentem. Secundo, addit & extendit ad alios multos casus. Secunda ibi, quod genus. ¶ C A S V S. Duo sunt hic positi, scilicet rursus, quæ est dictio iteratiua, & etiā hac dictio, ex diue.

¶ Et bene Nico. Fab. Ang. & Ia. h ista glo. est sing. secundū Bal. in c. bonz. ij. depok. prala.

¶ Istā glo. usque ad f. sequuntur Nic. Dyn. Fab. Ange. & Ia.

¶ Dñifo.

ex diuerso, dictionem iteratiua ideo bis posuit, quia sicut supra tracta-
uit de pratoria in rem: sic & hic licet aliquis posset dicere quod hic tra-
ctetur de pratoria in personam, in pluribus tamē dicitur rescissoria in
rem: & etiam fuit ratio quam dominus Ioan. in arbore act. posuit inter
actiones reales, referens se ad ea quæ frequentius accidunt & conti-
gunt. Et ita respondebat

domino Iaco. de Bald. re-
prehendenti dominū Io.
eo quod rescissoria inter
reales ordinauit in ar-
bore sua. Ex diuerso au-
tē dicit: quia hic tracta-
uit de actione, per quam
actor negat alium usu-
cepisse quod usufructu-
perat: in superiori §. tractauit
qualiter actor affirmat
se usufructu quod non
usucepit. Qualiter autem
absentis re presentis po-

test usufructu per se. Itē scire debet, quod in isto §. notatur se-
cūda causa inuentiois ritū de maioribus restituendis. Prima enim cau-
sa fuit, ne absentes, a presentibus læderentur, ut restituerentur: & de ista
causa tractatum est §. prox. §. Secūda causa fuit ne læderentur præsen-
tes ab absentibus, & de ista secūda causa tractat §. iste. §. de restituendis
presentibus contra absentes, sed quid si ambo essent absentes: restitue-
returne unus cōtra alium? Respon. quod sic. Bene enim restituitur pri-
uilegiator contra priuilegiatū: ut ecclesia contra ecclesiā, & minor cō-
tra maiorem. Tria enim principaliter debes scire circa istum §. Primū
est, quādo & quibus detur restitutio: & de hoc usque huc dictum est. se-
cūdum est intra quod tempus detur restitutio, de quo diuersimodē di-
cūt: ut habes notatū super l. quo tempore militat. C. de resti. mili. & ff.
ex qui. cau. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Dominus autē Ia-
co. dicebat quod tempus ipsius nō mutatur: sed est semper quadriennū
cōtinuum, sed cum aliquis tēpore læsus sit: tempus ad hoc bene muta-
tur. Tertiū est de rescissoria. Doct. autem dicūt, q̄ non est propriū no-
men act. & dicebāt q̄ minores restituuntur iur. act. & maiores offi. iudi.
dominus Iac. dicit contrarium. Dicit enim l. q̄ simili modo rest. tuuntur
maiores & minores: unde dicebat, quod nihil aliud est rescissoria. quā
actio quæ primō ante usufructu, uel prescrip. fuit directā, modo est utilis.
Item quid est quod dicit hūc librū corrigi per C. cum liber iste postea
factus sit: & ante Pandectas Codex factus sit: ut §. in p̄. §. & cū sacra-
tissimas? Ad hoc respondetur, quod uerū est, quod Impe. primō ad Im-
periales cōstitutiones curam suam direxit, & ex tribus codicibus f.
Hermogen. Greg. & Theo. fecit fieri unū C. quem suo felici nomine nū-
cupauit: deinde erexit curam suam ad immaia ueteris prudētis uolu-
mina & c. Et tertio librum iustum mādauit cōponendum: ut §. habetur
in proo. in p̄. allegato §. Sed postea uidēs imperatorias cōstitutiones
uagari extra corpus iuris, mandauit postea dissolui Codicem: & quod
infererentur illis cōstitutiones, & sic factum fuit unde cōstitutio il-
la, quæ corrigi librum istum, est una de cōstitutionibus.

LIBELLUS IN ACTIONE RESCISSORIA
Hic tractatur de actio. rescissoria, in qua qualiter formetur libellus,
est uidentū. Sed primō sciendū est, quod actio rescissoria locū habet, cū
absens causa reip. uel captus ab hostib. uel ex alia causa necessaria uel
probabili, usufructu rem presentis, uel præsens rem absentis, ex causis
p̄missis: ut in hoc §. rursus. & ff. quibus ex cau. ma. in iteg. resti. l. j. &
i. unde reuerso absente, formabitur libellus in hūc modū: Dico ego a,
cōtra b, quod ipse in absentia mea rem meam usufructu: unde supplico
uobis domine iudex, implorādō officium ueltrū, quatenus rescindatis
usucapionē: ut ea rescissa, possim rem meam petere, quasi eam non usu-
cepisset: quo imperato, poterit agere utili rescissoria rei uen. Nec erit
propriū nomen act. hoc quod dico, rescissoria, sed adiectio quædā: &
illa quæ primo erat dire. dabitur utilis: ut C. qui. ex cau. ma. l. iteg.
resti. l. j. & C. de possi. reuer. q̄ de redem. l. ab hostibus. iiii.

2 Dicidem
si esset ab-
sens pro fa-
cto unius
q̄ rursus ex diuerso. §. i. contrario. Nam supra affirmādō, & se usufructu
uillē uel ca-
pisse dicit hic negandō, & aduersarium non usufructu dicit. Accur.
l. tri. q̄ lar-
go inodo
dicūt abes-
se causa rei
pu. ut not.
gl. in l. lega-
tis. allega-
ta. j. Ange-
b. Et bene
ga quando
presentis cō-
tra absen-
tē datur re-
stitutio, nō
refert cā
absentis.
Ang. & Ia-
c. Sequunt
hac gl. An-
ge. & Ia.

reipublicæ causa abesset, uel in
hostiū potestate esset, rem eius
qui in ciuitate esset, usufructu perit.
permittitur domino, si possessor
reipublicæ causa abesse desierit,
tūc intra annum, rescissa usufructu
capione, eam petere, id est, ita pe-
tere, ut dicat possessorem usufructu
cepisse, & ob id suam rem esse.

emulibus his habebit locum fictio postliminii, quod not. perpetuo.

1 Potestare, §. i. seruitute. alias accipitur pro iurisdictione: ut cum d.
dicimus, potestas habet homines de districtu in potestate: id est, iurisd.
dixisset, id-
tione. Itē ponitur pro obedientia, in qua potestate est monachus sub
abbate, & clerici sub p̄latus. Itē ponitur pro dilectione siue pietate, ut
Nico.

Quod genus actionis, & aliis
quibusdā similitudine motus
prætor accommodat: sicut ex la-
tiori Digestorum seu Pandecta-
rum volumine intelligere licet.

1 Alienatum in fraudem creditorum, per
mittitur ipsi ex sententia prætoris bonis
debitorum possessionis reuocari. h. d. Aret.

1 Item si quis in frau-

uel p̄ seruū in re peculiari, ut ff. de ex quib. cau. ma. l. itē ait prætor. §.
hac autē, & l. deniq. & l. ait prætor. §. h. planē, & ff. de usufructu. l. iustō. §.
fi. Sed nec uidet q̄ per seruū possit capitiuū usufructu: ut ff. de usufructu.
l. neq. seruus. Sed dic q̄ illa loquitur in causa non peculiari: quod uerū
est. Vel loquitur ipsa ueritate inspecta, hic autē iure possit. inspecto:
quod præualeat ueritati: ut §. qui. mo. ius. pat. pot. fol. §. si ab hostibus.
ADITIO Doct. cōmuniter sequuntur. gl. & do. Iacob. reprobant hic
Ang. quæ uidet & dum text. notat dicit q̄ captus ab hostibus potest
usufructu: Ia. exemplificat de actione personali, in qua currit præscrip-
tio, non ex possessione præscriptoris, sed ex solo cursu temporis, &
negligentiæ petentis. uide hic per eum.

1 In ciuitate esset. q̄ d. qui non abest. Quid ergo si uterq̄ ab. & &
alter alterius re usufructu? Respo. & tunc habet locū hac restitutio: ut
ff. ex quib. cau. ma. l. si uidetur autē definere abest, cū domū rediit, uel
redire potuit, finito negotio, pro quo erat abens. & tūc dicitur define-
re abest, nisi iusta causa impeditus fuerit in reddendo, statuitur enim
ei xx. miliaria diurna: ut ff. ex quib. cau. ma. l. si cui. §. tādū. Et sic patet,
q̄ de necessariā absentia tūc intelligitur: alias contra, ut ff. ex q̄b.
cau. ma. l. ii. qui. & l. leg. sed uerbū, desierit, hic posuit, strictius ponit,
q̄ possit cōueniri. Itē ecōtrā si p̄gēs re absentis usufructu: ut ff. ex qui.
cau. ma. l. j. uerba. & tūc siue cōpleta est tota usufructu in presentia, i.
intra modicū tēpus, siue in absentia, siue postea parum, idem est: ut ff.
l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

1 Annum. §. iustitiam, qui cōstat ex cccxv. diebus: ut ff. de statulib. l. i.
cū h̄eres. §. Stichus. in quibus actor habuit facultatē agēdis, nec impedi-
retur per se, nec per eū nec per iudicē. Nam h̄ec tria necessaria sunt ut
utilis dies aut annus curratur ff. de diuer. & tēp. prescrip. l. j. Hodie ue-
rō in omnibus restitutionibus quadriennū cōtinuū cōputat: ut C. de
tēp. in iteg. resti. l. si. Et ita nō. hic q̄ hic liber corrigi p̄ C. hoc anno
utili generaliter secundum quosdam. Sed dīco contra: quia illa tām
in restitutionibus dicitur: unde in aliis remanet utilis annus.

1 Rescissa. §. per in integrū restitutionē petita à iudice uiuio, ut sub-
ducatur tēpus usufructu quo fuit absens: ut C. de resti. mili. l. i. i. h̄er.
& minores petūt ut ff. de excep. l. exceptiones quæ p̄sonæ. in fi. l. Et hoc
ipsum, §. q̄ postulare possūt, à mortuo prætorē cōceditur eis: ut ff. l. j.
per totum. Restituit ergo eos prætor uiuio, ut sic agāt antiqua actio-
ne, ac si res nō esset usufructu, uel actio præscripta, & ideo actio ad quā
restituunt, dicitur rescissoria, non q̄ sit nomen propriū actionis: sed
quæ erat primō realis siue p̄sonalis directā, nūc dicitur utilis: ut C. ex
qui. cau. ma. l. si. & de cap. l. ab hostib. m. C. Alii dicūt, q̄ statim eo re-
uerso habet rescissoria: & dicūt esse propriū nomen actionis, & sic di-
cunt, q̄ maiores actionis, sed minores officio iudicis restituuntur. Di-
cunt tamē, q̄ h̄ec rescissoria actio efficaciā nō habet antequā insufficit
in eam prætor p̄mittit uicē, dando restitutionē: quod satis recedit in p̄-
mam opinionem. Nam semper uerum est hoc quod à prætoris mortuū
edictū hoc sit, & autoritate prætoris uiui.

1 Viu non cepisse. Et sic uidetur concedere mentiri, quod P. con-
fiteatur, Sed dic quod non mentitur: sed dicit sibi restituendū ac si usu-
captum non esset: ut §. prox. §. diximus.

1 Actionis. §. scilicet rescissoria supra dicta. Accur.

1 Quibusdā. ut si rem absentis usufructu præsens. Item si ab-
sens fuit probabili causa: ut studiorum. Item in uinculis positus: ut ff. ex
quib. cau. ma. l. j. & l. sed & si per prætorē. in fin. & l. si q̄ & de illis.
l. j. facit mentionem cum dicit de uolumine digestorum.

1 ITM ST OVIS. Diuiditur in duas partes. Primā, ponitur d.
ctum: ex quo tacita quæstio. Secundo determinatio quæstionis: Secun-
da ibi. Permittitur. §. C. S. De rescissione alienationis, qualiter
possim petere per rescissoria rem meam absente me usufructu, uel
præscriptam, rescissa usufructu per beneficiū restitutionis: satis est
dictū. §. in materia sua. Nuc autē uidentū est de quādā alia reuocato-
ria, quæ fit alio casu, uidelicet de reuocatione, quæ fit à creditore, quan-
do debitor in fraudem creditorū mala fide alienat. Et circa hac mate-
riā sicut legislator breuiter, quod si debitor mala fide in fraudē credi-
torū alienauerit, permittitur creditoribus bona fide reuocari ab ipso
ea quæ sunt alienata, perinde ac si bona illa remanserint in bonis debi-
toris illius. Vñ hic tractat de alia reuocatoria, quæ fit in proximo §.
quæ uocatur Pauliana. Sed uidetur in principio, q̄ prætor permittit & Bald.
mentit.

Melius
dixisset, id-
est domi-
nio Nico.

& h̄ec patria potestas di-
citur ut ff. de uerbo. sig. l. i. Captus ab
hostib. possit
usufructu
D. adcom
modat.
Titul ex
quib. cau.
maio.

Scilicet
creditor.
Sequitur
hac glo. Ia.

Idē Dy.
Ang. & Ia.
gl. glo.
approbant
Ang. & Ia.
h. Quando
absens con-
tra præsen-
tē restituit
aliā nō fit
dilectio se-
cundū Iul.
Istud er-
go quo p̄-
tuit resti-
tutio, est offi-
ciū iudicis.
facit l. q̄
si minor §.
fi. ff. de mi-
nor. & resti-
tus i. termi-
nis l. si q̄
impulatus.
ff. ex quib.
cau. ma. &
non cōpro-
batur rōne
ga quōties
uerba leg. s
referuntur
ad iudicē:
tūc ex illō
edictō orit
officiū iudicis
in dicit: ut
not. gl. in l.
si foror. C.
de coar. &
h. b. x. i. i.
m. ff. d.
ali. & c. o.
l. ga. & no-
pene l. i.
in l. j. ff. de
cōd. ex leg.
sed hoc dī-
ctū est hū-
iusmodi ut
in l. j. si ff.
ex qui. cau.
ma. igitur
& c. Angel.
k. l. i. x. dū
leges nūq̄
faciunt ad
p̄posuū.
Et malē
secundū do-
cto. hic
istam re
ent Dy.
mentit.

mentiri hic sicut in duobus proximis §§. Et respondetur quod nec hic nec ibi permittitur prator mentiri. Ipsa enim uerba hic posita sunt, sicut si in bonis debitoris manifestent, & uerba posita superius, ac si non usucapisset, effectum denotat. q. d. sicut in rescissoria permittitur ei qui fuit absens causa reipublica, uel alia iusta de causa, dum res sua ulucapre fuit, in effectum agere, ac

si rem suam non ulucapisset aduersarius, eo quod fingit lex re non esse ulucapam, rescissa ulucapione per beneficium restitutionis, & sicut prator fingit hoc non esse ulucapum quod in ueritate est ulucapum, remouendo ulucapionem de medio, & sic fictio hanc ueritatem praeiudicat, sicut & alibi in fictione. l. Corne. quae fingit captiuum mortuum, praeiudicium prima hora captiuitatis, & in fictio. q. d. postliminii, ubi fingitur captiuum similiter semper fuisse in ciuitate: ut ff. de capti. & postlim. l. reuer. l. postliminium. & l. pater. §. fil. quod si filius sic & in ista reuocatoria permittitur creditoribus rem debitoris i eorū fraudem alienari, ac si non esset alienata, petere. Sed uidetur quod male ponitur in litera hanc dictio iteratua, item cum in proximo §. tractatum sit de reuocatoria pratoria in rem, cum Pauliana sit in personam. Cui igitur simus in tractatu pratoriarum realium, sicut patet j. & s. & in illo §. in personam. ubi de personalibus agitur, male uidetur hic inferre actiones pratorias personales, & male uidetur hic poni hanc dictio, ite, iteratua: cum quali de alia materia hic tractetur. Ad hoc respondetur: Non est dubium quia Pauliana, de qua principaliter in hoc §. tractatur, & alia de quibus hic mentio, scilicet Pauliana, Fauiana, & Calpurniana. ff. de usur. l. uideamus ij. §. in Fauiana. inter personales sunt: tamē eas iteratua pratorias interferre propter similitudinem quam habent in reuocanda, ideo dicitur, item. Super illo §. potest formari unus quaeque, tale. Reuocatur per Paulianam quod in fraudem creditorum, a debitoribus est alienatum: per Calpurnianam autem & Fauianam (Pauliana sit in personam) quod sit dissensu. Reuocatur illud quod in fraudem patroni est a liberto alienatum. Quare ergo cum necesse sit, quod probetur fraus tam emptoris, quam auctoris, ad hoc quod creditor possit reuocare illud quod in fraudem eius est alienatum, in reuocatione quae fit a patrono rei alienatae in eius fraudem a liberto suo, sufficit quod probetur fraudem alienantis solum? A hoc dicitur, quod creditor qui agit Paulianam, reuocat alienata ab eis debitoribus non solum pretio, & propter hoc grauatur, quia tam emptoris, quam auctoris fraudem necesse habet probare. Patronus autem, qui uult reuocare alienata in eius fraudem, necesse habet soluere pretium emptori: & ideo in hoc releuat, quia non habet necesse probare nisi fraudem alienantis. Sed domine, quae est ratio huius distinctionis, quod plus debeat grauari patronus, quam creditor qui reuocat? Ratione iusta. Ratio una iam dicta est, scilicet quia qui in uno grauatur, in alio debet releuari. per ff. de iureiur. l. eum qui in principio, in glo. p. badi. Alia ratio est ista, & magis specialis, quia patronus qui reuocat, certat de lucro captando, creditor autem de damno uitando. De actione autem Pauliana, Fauiana, & Calpurniana, diuersimode sentiunt. Quia enim sicut Gar. & omnes antiqui usque ad Ios. & Azo dixerunt, quod Calpurniana datur patrono, & Pauliana creditori, & Fauiana utriusque. pro se allegabant l. ff. de usur. l. uideamus. ij. §. in Fauiana. Dixerunt enim, quod in illa dicitur litera, per quas unde isti fecerunt tales uerba: Cal. p. l. Pau. cre. Fauiana cau. bit utriusque. Io. & B. & eo rē sequentes dixerunt quod Fauiana patrono, Pauliana creditori, & Calpurniana datur utrique per alios uersus, Creditor a Paulo, Fauianaque patronus ametur. Istis Calpurnius communis amicus habetur. Dominus Gui. dicit, quod Pauliana datur soli creditori, secundum quod omnes alij dicant, quia Cal. & Fa. dantur soli patrono: & nūquam creditori: nec meminit de ui disse l. quae dicat Fauiana. uel Calui. dari creditori, nisi in l. uideamus. de usur. sit ista litera, per quas: quod non credit communis enim est ista, per quas, & non per quas, Franc.

LIBELLVS IN ACTIONE IN FACTVM, QVAE ET PAULIANA DICTVR.

Hic de illa pratoria & personali tangitur, & illa datur creditori ad reuocandum ea quae in fraudem eius sunt alienata, & appellatur Pauliana, siue in factum, de qua ff. de usur. l. uideamus. ij. §. in Fauiana. & ff. de iis quae in frau. cred. l. hanc in factum. Et ponitur hanc actio inter reales, propter quandam similitudinem quam habet cum rescissoria: quia sicut per illam rescindit ulucapio, ita & per hanc traditio: ut in hoc §. ut si quis. & forma in ea libellum sic Dico ego a, contra b, q. debitor meus alienauit & uendit ei in fraudem bona sua, & quod ego iussus fui ex sententia praedictis possidere bona ipsius debitoris. unde proponendo contra ipsum Paulianam actio, peto possidere illa bona ac si non essent tradita ipsi b, & bono. poss. in me transferenda a iudicari peto. Causa istius actio. est hanc: Et quia in fraude alienauit, peto &c. & sufficit quod loco actio ponatur causa sic: Unde cum in mea fraude debitor alienauerit, peto &c. Et datur ista Pauliana ad reuocandum corporalia: actio uero in factum datur ad in corporalia, secundum quosdam. Sed dicas quod Pauliana non est proprium nomen actio. sed quaeque adiectio, & datur actio in factum tam pro corporalibus quam pro incorporalibus.

LIBELLVS IN ACTIONE PAULIANA.

Actio uero Pauliana datur patrono ad reuocandum ea, quae libertus in eius fraudem alienauit, & eodem modo formabis libellum sicut in Pauliana, uel in act. in factum, de qua est hic proxime dictum.

LIBELLVS IN ACTIONE CALPURNIANA.

Calpurniana uero actio datur utriusque, scilicet tam creditori, quam patro-

no, in qua eodem modo formatur libellus, sicut in praedictis actionibus. a. An fraudem? No. q. uterque tam debitor, quam receptor, oportet q. fraudem pati. ipse quod titulus non est lucrativus. si autem est lucrativus (puta donationis, ut si dedit. & hoc intelligit ad hoc ut creditor possit reuocare alienationem) tunc sufficit fraude debitoris tantum interue-

fidis, permittitur fipis creditoribus, rescissa traditione, eam rem petere, & id est, dicere eam rem

quia aut adhibetur a debitor alienante inter uiuos, aut in ultima uoluntate a libero in fraude patroni similiter inter uiuos, uel in ultima uoluntate. si ultima uoluntate tunc per legatam, aut per libertates & si per libertates aut directas, aut fideicommissarias. Si debitor in fraude alienet inter uiuos, uno casu presumitur fraus, quando omnia alienauit: ut ff. de iis quae in frau. cred. l. omnes. §. Lucius. Si autem non omnia, non presumitur. sepe enim de facultatibus suis amplius quam in eis est, sperat bonum: ut si qui ma. non poss. in frau. d. b. ergo p. obare ea credi-

toribus. Et hanc distinctionem per omnia seruatur etiam in patrono: ut ff. de patrono. l. patronus. & l. quoties. §. qui dolo. In ultima uoluntate si legatarius, uel fideicommissarius in fraudem creditoris reliquit, solum euentum inspicitur: licet si ans non interuenierit ut in donatione causa mortis ut C. de locu. in tit. iud. lib. l. no. §. si negro creditor. es. cum l. gata non debet nisi deducto. oneroso: ut ff. de alieno. ut ff. de quae in fraude cre. l. qui autē. §. pen. & ad treb. l. j. §. is ut est gl. in qui quadringenta. Si in patrono per omnia si libertus in fraudem legatarius, uel fideicommissarius reliquit, uel adgnat causa mortis, nam solum euentus inspicitur ut ff. si quid in frau. patroni. l. in p. in. & §. j. In libertatibus autem in fraudem relictis distinguitur directas a fideicommissariis. In primo enim casu consilium & euentum, in secundo euentum tantum inspicitur: ut C. de iis qui ma. non possunt. l. si & l. j.

Creditorum §. Large accipe pro omni eo cui aliud debetur: ut ff. de uero signi. l. creditorum. & l. credentes. & l. si cui. & in authen. de i. secundum de. ul. §. pen. col. j.

Rem suam §. f. corporalem. ex eo quod dicit, tradidit. idem tamen est in incorporalibus, ut patet per multa exempla. ff. quae in frau. cred. d. l. j. & in. usque ad l. qui autem. ADDITIO. Nota si. g. illam l. non effert in prim. quod si debitor repudiat hanc reuocationem, uel legatarius, uel l. o. modo, & titulo poterat acquirere, & non uult: non repudiat etiam in frau. ualde mi. dem & despectum creditorum, an habeat locum in ista materia? dicitur non: quia non quia dummodo non diminuat de suo patrimonio, non habet locum. ff. de i. p. l. i. §. quod nota bene. Ange.

Possessio §. i. possidendi iussus. nec enim re ipsa a creditoribus siue si non omant possidendi bona debitoris: cum ipse alienauerit. Vel dic. possidendi quia nia bona, remanent, & non tunc eant ut ff. de i. p. l. i. §. prator quae Lucius.

Prædictis §. puta quia fuit condemnatus, & non facit eadem condēna tioni inter: a tempus. unde missus fuit actor in possessionem bonorum nauit: ut ff. de i. p. l. i. §. intra annu. utlem, ut ff. de iis quae in frau. cred. l. j. §. et glo. in in. de eo tamen quod peruenit ad eum, uel quod dolo fecit quo minus perueniret, petito datur, ut ff. de i. p. l. i. §. prator quae Lucius. §. hanc actio. ADDITIO. De ista materia excusationis uide hic late per doct. & re fert hic l. aca. l. sing. in auth. contra. rogatus quis. Cad Treb. ubi enā in rei uen. et necessaria excusatio bonorum.

Eam rem petere. §. Sed qua actione? R. si Pauliana, quae datur creditore ad reuocanda corporalia, sed in factum ad reuocanda iura, ut ff. de usur. l. uideamus. ij. §. in Fauiana. & ff. de i. p. l. i. §. prator quae Lucius. Vel uerius uic, quod nulla dicitur Pauliana, nisi adiecta sit a Paulo Fab. & l. i. §. fuit reuocata, sed in factum Pauliana dicitur quae ad reuocanda corporalia, & incorporalia competit, & datur contra accipientem & heredem intelligunt eius. inquantum ad eos peruenit, etiam non restituit ei pretio: ut ff. de i. p. l. i. §. prator quae Lucius, §. si & l. i. §. debitor. & lex his. in eū autem naris inter qui in fraude alienauit, actio non datur, cum nudus sit: nisi ita fraudulenter dispendit res apparere non possit: quo casu etiam in carcere in ultima det. uideatur, ut ff. de i. p. l. i. §. si. Est & Fauiana quae datur soli patrono ad uoluntate reuocanda ea quae libertus in fraude patroni alienauit inter uiuos, uel de i. p. l. i. §. in ultima uoluntate, quo minus patronus habeat tertiam: ut ff. si quid in dictio in fraud. patr. l. j. in prim. & §. j. de sic. lib. §. si nostra constitutio. Est debitor uel & Calpurniana, & ipsa tam patrono quam creditori competit ut ff. si quid hypotheca in frau. pa. l. in Fauiana. Quidam tamen dicunt contra in eo quod dicitur in frau. pa. l. j. §. hanc actio. Sed in. quia similitudinem habet cum superioribus duobus casibus in eo quod sicut ibi permittitur aliquid dicere quod personae non sit, uel esse facienda aliqua ac si non processissent quae processerunt, in rem sit sic & hic. l. si sit reuocatio, ita & hic. ergo secundum hanc actio dici debet hanc reales, sicut superiores, quod quidā cōcesserunt. Sed in hoc no. l. o. Fab. & petitur quod meū fuerit. ut in superiori casu, nec quasi meum, ut in Paul. Actio bliciana: ut s. e. §. aliq. Nec obit. j. §. p. xi. quia hypotheca actio si re nec hypotheca tamen meū petitur uel quasi: q. ibi quod peto, peto quasi meū. poss. na.

Non sit, uel esse facienda aliqua ac si non processissent quae processerunt, in rem sit sic & hic. l. si sit reuocatio, ita & hic. ergo secundum hanc actio dici debet hanc reales, sicut superiores, quod quidā cōcesserunt. Sed in hoc no. l. o. Fab. & petitur quod meū fuerit. ut in superiori casu, nec quasi meum, ut in Paul. Actio bliciana: ut s. e. §. aliq. Nec obit. j. §. p. xi. quia hypotheca actio si re nec hypotheca tamen meū petitur uel quasi: q. ibi quod peto, peto quasi meū. poss. na.

Non sit, uel esse facienda aliqua ac si non processissent quae processerunt, in rem sit sic & hic. l. si sit reuocatio, ita & hic. ergo secundum hanc actio dici debet hanc reales, sicut superiores, quod quidā cōcesserunt. Sed in hoc no. l. o. Fab. & petitur quod meū fuerit. ut in superiori casu, nec quasi meum, ut in Paul. Actio bliciana: ut s. e. §. aliq. Nec obit. j. §. p. xi. quia hypotheca actio si re nec hypotheca tamen meū petitur uel quasi: q. ibi quod peto, peto quasi meū. poss. na.

actiones reuocatoriz dicuntur. ^a Sed vñ oritur hæc actio? Resp. ex
a Et sic tenet q. glo. dente tñ, tunc potest dici ex quasi contractu, si agitur contra illū pos-
hæ reuoca toriz sint uere quod sibi credit ori reuocare volenti debetur? Quidā negant: vt
merē per argu. ff. rerum amota. l. si
sonales sed cū dos. §. si. & l. seq. Sed
d. Iasi hoc contradicō, instat polle
reprobatur gl. & tenet prioris creditoris, si vult
gl. & tenet q. sint in re debetur, pōt habere re-
scriptæ vi- tentionē: vt ff. de euect. l.
de hic per euitus. ^b quod dic vt ff.
eundem. de ijs quz in frau. cre. l.
b Vide me ait prator. §. illud.

hiorē textū a Manu. §. videtur
in l. pñor. ergo q. permittat, men-
C. qui po- tiri, quod non est verū,
tiores in sed ita petit, ac si man-
pig. ha. Iaf. sisset in bonis debitoris,
vt supra epd. §. aliz. & §.
rursus.

Diuisio. **ITEM SER-
VIANA.** ^a Diuidit
al. dicit & in tres partes. Primò, q.
actio Seruiana vel quasi
Seruiana est pratoria.

Secundò, quz sit differē-
tia inter actionē Serui-
nam, vel quasi. Tercio,
quz sit differentia inter
pignus & hypothecā. Sed ibi, Seruiana aut. Tertia ibi, Inter pignus.

CASVS. Ad hoc prosequitur Iust. materiā suam dicens, q. non so-
lum precedentes sunt pratoriz in re, sed et Seruiana & quasi Serui-
ana, quæ & hypothecaria vocatur & statim dicit effectum vtriusque.
Seruiana enim cōpetit locatori, siue domino domus, pro rebus coloni
q. pignoris iure pro mercedibus fundi, vel domus tacite obligatur.
Quasi Seruiana aut vocatur alia, per quam creditores pignora hypo-
thecasq. persequuntur. Quæ autem sit differentia inter illa tria nomi-
na, Seruiana, & quasi Seruiana, & Saluianum interdictū, quæ vident
nomina synonyma, satis potest patere ex notula literæ. Et licet hypo-
thecaria reuocet nudā poss. sionē, & Saluianū interdictū similiter, tñ
differunt quia q. intendit Sal. interdictū, nō hēt probare nisi vnum, s.
q. ille qui conduxit domum, tēpore conductionis possedit res illas. In
Seruiana verò, dēt probare duo. Dominus autē Ia. hic agitabat, vñ
verbum, de quo nunquam fecerunt mentionē glossatores, q. quare vna
actio vocatur Seruiana, alia quasi Seruiana. Et ad istam quæstionem
ita respondebat: Actiones vocant veræ & directæ in casu isto, in quo
sunt extenq. Seruiana autē sicut ex primitiua sui natura est, intende-
batur contra colonum, & certē postea extendebat contra quemlibet
alium debitore, & tunc per extensonem sortita est naturam quasi Serui-
anæ. Vñ sic, & melius: Seruiana dicitur illa actio, quæ nobis feruit
verē, sicut aliquis dicitur nobis verē feruire, quādo gratis feruit. Sic
autē est de actione Seruiana. Quando enim domū meā tibi loco non
conuenio tecum, q. res illatæ mihi sint obligatæ, & tamen sunt, & ita
sine pacto interueniente res illatæ mihi obligatæ sunt, & pro eis cōpetit
mihi Seruiana. Itē volui scire a legislatore, quæ sit differētia inter
pignus, & hypothecā, ad hoc, quia in ff. prox. §. dixit q. quasi Serui-
ana est actio, per quam creditores pignora hypothecasq. persequuntur.
Et ipse respondet, q. nulla est differentia inter pignus & hypothecam
quod ad actionem hypothecariam. Nam q. uenit res fuerit a debitore
creditori obligata, siue fuerit creditori tradita, siue nuda conuen-
tione, sine traditione sibi obligata, s. p. pōt creditor illam rē a quocū-
que possessorē p. tere per hypothecariam actionem. In aliis tamē faci-
mus differentiam inter hæc verba. Dicimus enim q. pignus proprie
cicitur res obligata, & tradita creditori. Res dico mobilis. Quando
autē aliqua res nuda conuenitione sine traditione obligatur, eā dicim⁹
appellatione hypothecæ cōtineri. h. d. Sed vñ in princip. q. litera dicat
falsum, cum dicat, quod inter pignus & hypothecam nulla est differē-
tia, quia actio hypothecaria vendicatur habenti possessionem. ff. de
pig. l. & q. nondū sunt §. j. sed qui hēt pignus, hēt detentionem ad mi-
nus, quare ergo non potest habere actionem hypothecariam? Frater,
qui hēt pignus, sine dubio quandiu hēt pignoris possessionem, siue de
tentionem, non hēt hypothecariam. sed si pignus traditū fuerit poss-
eā amissum, vel si pignus alij precario concesserit, tunc cōpetit credi-
tori hypotheca, & postea cautē dicit in notula, ut hac actione peti pol-
sit, a quolibet possessore, & hoc est quod cicit Franc.

**LIBELLVS IN ACTI ONE SERVIANA,
ET QVASI SERVIANA.**

Hic tangitur de Seruiana, & Quasi Seruiana, quæ est hypothecaria
vocatur, in quibus qualiter formetur libellus, est uicēdum. Sed primo
sciēdū est, q. Seruiana datur domino fundi, in rebus coloni, quæ pigno-
ris vice, vel iure p. mercedibus fundi eidē tenentur: ut in hoc §. item
Seruiana, & ff. quib. ex cau. pig. tac. contrahi. l. ij. Formatur ergo in hac
actione sic libellus: Dico ego a, p. b, q. bona quæ sunt illata & inue-
cta in fundū meū, sunt mihi obligata pro mercede fundi, unde p. a po-
nendo Seruianā, siue hypothecā contra ipsum b, peto illa pignora

mihi tradi, & eundem b, ad restitutionem eorundē pignorū mihi con-
dēnari. Causa autē pro ista actione poterit poni hæc, l. Vnde cū bona
illa, vbiunque sint, ipso iure tacite mihi sint obligata, peto &c. Eodē
mō forma libellū in actione illa hypothecaria, siue Seruiana quæ da-
tur domino domus in bonis inquilini in eandē domum illatis. Quia

Seruiana, siue hypotheca-
ria datur creatori, ad
pignora sua prosequenda:
vt s. de act. §. Seruiana. &
sic formatur libellus in
ista Quasi Seruiana: Di-
co ego a, contra b, quod
ipse detinet equum meū,
quē ipse mihi obligauit
p. x libris: vnde p. a po-
nēdo cōtra ipsum hypo-
thecariam, peto dictum
equum mihi tradi, & ip-
sum ad restitutionem ip-
sius equi condēnari. Et
causā erit in hoc libello,
quam sufficit proponere
scilicet hæc: Vnde cum
dictus equus sit pro x li-
bris mihi obligat⁹, peto
&c. Hæc verō actio, scili-
cet Seruiana & Quasi
Seruiana (quæ hypothe-
caria vocatur) sunt in
rem: vnde dantur contra
quemlibet possidentem.
c Ita glo.
est sing. ne-
cūdū Ang.
& Iaf.
d Eūā pro
alia obliga-
tione Ang.
e Et ita cō-
muniter te-
netur: licet
vltimōra
nō contra-
riā glo. &
cōsimiles
reprobandi
cōtinerentur.

**Actio de constituta, quæ hēt omnes vi-
res, quas habebat olim, & et illas quas ha-
bebat receptitia, itē actio de peculio, &
per quam queritur an actor iurauerit,
sunt personales & pratoriz. Aret.**

Item Seruiana. §. q. d. non solum Publiciana & Rescissoria reales
sunt de pratoriz, de quibus dictum est, sed etiam duæ istæ capiūt vim
ex pratoris iurisdictione, i. pratoriz sunt. vt hic, & ff. de pact. l. si tibi. §.
de pignore. Accur.

b §. Quis. §. l. dominus fundi, siue sit partarius, siue nummis colat.
Item etiam pro deterioratione domus: d. vt ff. qui cau. pig. tra. contrah. l. ij.
licet ex locato sit actio. vt ff. loca. l. qui fundum.

c §. Coloni. §. subaudi, vel Inquilini. nam & eius res sunt tacite obli-
gatæ: vt ff. in quibus cau. pig. vel hyp. o. taci. contrah. l. ij. Et etiam Coloni⁹
in villa. Inquilinus in ciuitate: vt ff. de acqui. poss. l. repignoris. ^a Dif-
ferentia tamen est inter has duas tacitas obligationes, nam in rusticis
ita demum, si dominus sciat inducta & illata, in vrbis, siue tenent me
non, & est ratio: quia sancta rusticitas omnia palam habet, d. Inqui-
linus multa etiam clam approbat, quæ locator ignorat: vt C. loca. l. ij.
certi iuris. Ita tamē in vtroque, si eo animo sint inducta, vt ibi sunt per-
petuo, non ad tempus: vt ff. de pig. l. debitor. & ff. in quib. cau. pig. vel
hypota. contrah. l. in prædij. §. j.

d §. Pignoris. §. l. taci.

e §. Fundi. §. vel do mus: vt s. dictum est.

f §. Quasi. §. Hæc dictio ponitur ad differentia superioris: vtraq. tñ
Seruiana dicitur a seruando fortē dicta: cū omne ius aut in acquiren-
do, aut in seruando aut in amittendo cōsistat: vt ff. de le. & sen. conl. l. ij. §.
Sed quæ est differentia inter Seruianam actionē, & Saluianū interdictū,
cū illud ad idē cōpetere videatur: vt j. de interdi. §. interdictū? Re-
spon. quia in Seruiana oportet q. creditor probet debitore fuisse do-
minum tempore obligationis: vt ff. de pig. l. & quæ nondū sunt. §. j. sed
in Saluiano sufficit quod probet cum possedisse: ut colligitur ff. de Sal-
uia. interdi. l. j. in prin. & diximus. j. de interdi. §. interdictum.

g §. Nihil interest. §. nisi in sonō uocis: ut ff. de pig. l. res hypothecæ. §.
inter pig. tñd & etiam quantum ad actionem uidetur interesse. Nam
præscriptio habenti pignus non currit, cum possideat: si cus in hypo-
thecaria, cui currit p. scriptio interdi. x. l. interdi. xx. l. interdi. xxx. k
interdi. xl. l. annorum: ut C. si aduer. cre. l. j. & ij. & C. de p. s. l. x. x.
vel xl. annorum l. cum notissimi. & de an. excep. l. j. §. j.

h §. De quare. §. mobili vel immobili, tradatur creditori vel nō, corpo-
ralis vel incorporalis sit, excepta tamen vrbana feruitute, quæ nō pōt
obligari, ne ruinis ciuitas deformetur: vt ff. de pig. l. si qui. §. h. & l. seq.

ADDITIO. Dicq. attenda ratione glo. si esset seruitus etiam vrbana,
quæ non esset deformatio ciuitatis, posset obligari: vt puta, obligo
tibi seruitutem altius non tollendi, donec pecunia non solatur. nā tūc
valere ita dixit Bar. in d. l. si is qui. §. si. Angel.

i §. Hac appellatione. §. f. hypothecaria, vt hac actione peti possit
a quolibet possessore.

k §. Maxime §. hoc abundat: ut C. de testamē. l. si. §. ij. Duo enim opor-
tet interuenire, ut sit pignus, & q. tradatur creditori: vt hic, & q. me-
bilis sit, cū pignus a pugno dicatur: ut ff. de verborum significat. l. plebs,
§. pignus. Si autem mobilis est, & nō tradatur, item si immobilis est,
tradatur vel nō, hypotheca est. Pareet ergo quod quatuor sunt præ-
toriz actiones in rem, scilicet, Publiciana, & Rescissoria, & Seruiana, & l. ij.

& Quasi Seruiana. Item aliz duæ reales, præiudiciales: vt j. cod. §. i. Hoc verū
præiudiciales. Est & alia quæ datur superi. ficiario, quando quis ad ne-
modicum tempus conduxit: vt ff. de super. l. j. in fi. j. respon. & s. q. d.
ait. & l. hñ. & ff. de rei uendi. l. superi. ficiario. Est & octaua actio in rem: si quis
vt quæ datur metum passio. nam illa prator est in rem: ut ff. de met. l. i. in
cau. l. metum. §. volenti. Sunt & aliz, scilicet bonorum possessionis actio, & l. i. in
datis petitio, item fidei commissaria hæreditatis petitio. Prima datur
et qui

† al.
fusia

↑ al: deest
'cari
↑ illam
↑ al: quam
plures

Actio de constituta datur in eum q pro
f, uel alio se constituit soluturum, & ex
nudo pacto oritur. Et ubi habet locum re
medium ordinarium, ad extraordinarium
non est recurrendum.

a ¶ In personis q. d. dictum est de reatibus p̄torijs: sequitur de
personalibus p̄torijs: licet & de quibusdam pe. sonalibus s̄. interpo
p̄uerit. s̄. item si quis.

c. q. Cui similis. & i. quo ad quendam: quia utraque dabatur, ubi quis co-
stituebat se solum, pro se tantum, sed & dissimilis videbatur, quia
actio de constituta pro his tantum rebus in constitutione deductis co-
petebat, in quibus mutui consistit, quod pondere, numero, & mensura

continetur, sed receptitia quando aliter res in constitutione deducenda
tur, sed hodie pro omnibus competit actio de constituta, cum oēs res
appellatione pecuniæ contineantur, vt C. de conti. pecul. l. ij. §. penul.

d ¶ Constitutione 3 ut C. de consti pecul. lii.
e ¶ Ea. 3 s. recepticia. Accur.
f ¶ Item praeor. 3 hanc capitula exponuntur 7. prox. 6. & ideo hic nō

14. *Templatonis* nuncupatum exponitur, promissum esse indicas.

g. Et alias, § de quibus dicit j. §. poenales.
§ DE CONSTITVTA AVTEM PÆCVNIA.

† CASVS. Suprà proxim. §. posuit Iustitia tria exempla prætoriarum act. personalium pænaliū. quorum primū fuit de act. de cōsti. pecu. Secū dūxi et: Domine, pro deo dicatis mihi effectum act. de consti. pec 8

quando agitur act. de consti. pec. siue cui cōpetit act. hęc? Frater, dicat ipse, Ita ađione agitur contra omnes illos, quicunq; pro se uel pro alio, se aliquid soluturos constituerunt: dum tamen non interponatur, qđ alioquin, nam si bñdario agi incōpōs, tēperetur iur.

De constituta autem pecunia. § i. hac actione quæ sicuocatur.

i ¶ Cum omnibus, f. aptis alias obligari pro se, ubi pro se interue
nit constitutio: uel alij, ubi pro aliis interuenit constō. sic ergo furio
sus² cū nec pro se, nec pro aliis obligetur, nec constituere se debet

tantum obligent: & hæc constituent pro se tantum, & non pro alijs, ut
ff. de consti. pecu. l. i. §. j. & ij. Accut.

K^o Constituerim. 3 ut puta per hæc uerba, constituto me soluturus
quod ego uel tibi debet, & familia: ut ff. de conti. pe. l. qui autem. in fi. &
l. seq. ^b & hoc ita si sit debitum quod præcedat: siue civile & naturale si

14 Nulla.] ergo ex nudo pacto oritur actio hic, qđ est cōtra ius cō-

ver. idē Marcellus. & ver. idē respōsum. & C. de pac. l. legem. Et est hoc
d. 10 forte speciale, quia licet vñ pro eo qui cōstituitur, inducitur, ut nō
distinguitur nisi per se, dicitur de cōstit. p. l. promissor. cū aliis fi.

tim teneatur, vt ff. de verb. ob. l. eū qui calendis. §. quoties, & de ver. si.

¶ De constituta autem pecunia ^h
cum omnibus ¹ agit, quicunq;
uel pro se, uel pro alio soluturos
se constituerit, ^k nulla ¹ scilicet
stipulatione interposita. Nā alio-
qui si stipulanti promiserint, iure
civili ^m tenentur.

¶ Ex contractu filij, uel serui tenetur pater, et dominus peculio tenus de iure prætorio. Aretinus.

¶ **A**ctiones autem de peculio ^a
ideo aduersus patrē ^o dominum-
ve ^p comparauit prator, quia li-
cet ex contractu filiorum seruo-
rumve ipso ^q iure non teneantur,
æquum tamen est peculio tenus,
(quod veluti patrimonium est fi-
liorum filiarumque, item seruo-
rum) condemnari eos.

de dolo: ut est tex. no. in l. eleganter. §. servum
m. ¶ Iure ciuili: §. vel actione ex stipulatio-
ne, vel conditione certi, que ex stipulatione
de ver. ob. in prin. que fit p. latio est à iure co-
regèti ipsa non fuerit licet alii contractus
de iure nati. gen. & ciu. §. ius aut. Non aut
non habeat in se vinculum naturae, imò h-
valet, qui consensus est de iure naturali: f

LIBELLYS IN ACT
CONSTITUTA D

¶ Hic tangitur de actio. prætorij persona
metur libelius, est videndū. Et primo de actio
nascitur ista act. quoties alius cõstituit se

alius: ut ff. de conti. pecu. l. q. aut. in fi. & l. si
liter & naturaliter. vel naturaliter tantum.
j. §. pe. & l. iij. §. j. in dicto tit. Vnde sic form

tra, b, q ipse constituit se soluturū decē lib
causa mutui. vnde proponendo act. de con
dem. mihi in dictis decem libris condemna
bas. Quidam autem dicunt, qd si solutus

nec, l. Quia constituit se mihi soluturum q
 Sed si pro alio constituit se decem libras r
 narratione sic libellum. Vnde cum ipse p
 libras mihi soluturum, peto 8c. Et eode

causa, quàm ex mutuo debeat. **¶ ACTIONES AVTEM ¶ CASVS**

ne,ia vidi effectū primi respon.pro Deo d
plo,quare inuēta sūt de peculio act.Rñ fr
iuenirentur,per quas ptra patrē,vel domi

filiorum fa. uel seruorum: quia licet actione
teneantur patres uel domini, æquum tñ est
eo q̄ peculium est quasi patrimonium, filio

LIBELLVS IN ACTIONE
 ¶ Hic tangitur de act. de peculio, quæ datur
 Cui sui serui, vt s. qd. cum eo. in prin. & et c.
 filii. Formabis ergo in ea libelló: Dicó

-seruo suo equum pro x.quare ipse b, de pe
vnde proponēdo contra ipsum b. act. ex u
peculio ipsius serui sui d, vsq; ad quantita

cōdemnari. Et aduerte q̃a hęc dictio, de p
acti. sed est quzdam adiectio, sicut exercito
-arg Lij. §. Iulianus. ff. de pec. Et erit cā in

qua fuit et proponere loco act. f. sic: Vñ q
militer contra patrem ex contractu filii p
co, ego a, contra b, g, vendidi c, filio suo
equum pro x 8c De filio in post. l. f. ci

est, peculium habere non potest, v^t C. de in-
 stru. § De peculio. § Volum^{us} qdā dicere h^{ab}ere
 num, s. de peculio, & de in rē verfo, & quod

tributoria, & institoria, ex eo q̄ leges plen
ut hic. Sed verius est adiectuē ponant
actio de peculio ut ff. de pecul. l. i. § cui c

o q Patrem.} f. respectu filii. Accur.
p q Dominumve.} f. respectu serui: sunt
q q Ipso iure.} f. civili, quod non vult

c. Ista glo.
 cōmuniter
 reprobatur p
 doc. quia
 etiā hodie
 non ortu
 actio, sed
 p̄dictio ex
 lege, p
 pteripsum
 pactum. l.
 d. Illa lex
 habet locū
 in donatio
 necauta: &
 ppter nu
 p̄tias: & in
 donatioe
 p̄sumpta. l.
 c. Iste c.
 pcedit hic
 cum singu
 ratore tacite
 stipulatio.
 Fa. Plac.
 Eng. & l.
 f. Allet ratio
 ppter
 ipsum peri
 culū. facit
 ca. nauigati
 onis. extra de
 usur.

g Ista secta
da opi. coi
ter teneru
a hic p doc.

obligetur: sic pater nō dēt teneri pro filio, inspecto iure simili, sicut eo inspecto pro seruo nō dēt teneri dominus: quia seruus p. nullo est inspecto iure ciuili: vt ff. de reg. iul. quod attinet. Sed tñ prator equitatem considerat, vt q. peculū quasi patrimoniū est filij vel serui, vt subiicit: quia peculium est quod sibi q. parsimonia quærit, a vt ff. de pec. l. peculū in prin. ve
 a Istud de
 claratur p
 pater in ru
 ff. de pecu
 lat.
 Patres pro
 filijs, & do
 mini p. ser
 uis an te
 neantur.

re tamē nō est patrimo
 niū filij peculij: vt C. de
 inof. test. l. si. in fin. Item
 nec seruus vt ff. d. ver. ob.
 l. liber homo. in fin. si. rñ.
 Ideo tamē quia quasi pa
 trimoniū est, patrem p.
 filio, dominiū pro seruo
 teneri dicūt. Diligenter
 tamē distinguē vtrū con
 trahat filius, vel seruus,
 vel quasi contrahat. Item utrum delinquat, vel quasi. Si trahat, qui
 libet illorū dñs vel pater actione ex eo cont. actū tenetur in peculū.
 In cuius condēnatione deducitur ex ipso peculio quicquid seruus na
 turaliter dño debuit, vt quia dominus seruus mutuauit, vel alias secum
 contraxit. Item deducitur quod debetur iis qui sunt in potestate domi
 ni, vel tutelā, vel curā, cum videatur domin. s. puenisse, vt ff. de pecul.
 sed si dampnum. s. j. & ij. obligatur enim seruus domino naturaliter: vt
 s. de fideiuss. s. j. sunt hæc cōmunia in seruo & filio, excepta causa mu
 tuitæ quæ nec filius, nec pater tenetur, secus in seruo: vt j. tit. j. s. illud.
 & C. ad Mac. l. p. Itē quæ dicta sunt, quādo cōtrahit filius vel seruus:
 & adē & qñ quāsi contrahit: vt si alterius negotia gessit: vt ff. de nego.
 gest. l. si filius familias. Præter hanc actionem de peculio adhuc pater
 vel dominus quādoque tenetur de in re verso, quando, s. filius in re
 prius, vel seruus in re domini conuertit: & est infolidum vsque ad quan
 titatem versam: vt j. tit. j. s. in re. Azo. Sed de peculio agitur quatenus
 peculium durat, vt j. co. s. sunt præterea: & j. tit. j. s. in re autē. Itē est
 actio quod ipsū, quæ est infolidum, quando filius vel seruus iubet do
 mino vel patre contraxit, vt enim contrahit cum ipso patre vel domi
 no: vt ff. quod iussu. l. j. & h. Itē sunt aliz tres s. executoria, quæ datur
 contra dominum nauis, qui præposuit magistrum nauis seruū suū,
 & eius rei gratia contraxit. Et ideo dī executoria: quia exer
 citur dominus nauis. Item infitoria, quæ habet locum, quando aliquis
 seruū suū tabernæ vel stationi præposuit. Item tributoria, quæ
 agitur ita q. dominus vocatur in tributum: vt j. tit. j. s. intro duxit.
 & s. j. infitoria. d. & s. j. In delictis autē & quasi delictis idem olim ser
 uabatur in filio & seruo, vt p. noxa dari possent: vt j. de noxa. in fin. tit.
 c. In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio de
 peculio.
 Actio de
 in re verso.
 b Versi, est
 in s. præter
 ea.
 Actio qd
 iussu.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio exer
 citoria.
 Actio in
 fitoria.
 Actio tri
 butoria.
 c In ista
 materia ui
 de casum
 singulari i
 l. fina. ff. de
 exerci.
 Verficu
 lus est sub
 s. igitur.

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

Actio co
 petēs actio
 reo de
 ferēt iura
 uit, qualis
 est:
 f. Idem est in alijs cō
 tractibus vt ff. de iureiu.
 l. si duo. s. si quis iuraue
 rit. & s. idē dicimus. & s.
 Marcellus. Item circū
 actionē realē, si rē suam
 esse iurauerit: dat actio
 in rē vtilis, præterea in
 factū contra deferentē
 tantum, vel hē: edē: vt ff.
 de iureiur. l. nam postea.
 s. si l. seq. Et ita actori in
 doq. excep
 tionē, qñ
 quæ actio
 nem parit

à temporali obligatione qua obligatus esset. & datur in ipsum actio in quantum actor iurauerit in litem contra ipsum: ut ff. ne quis cum qui in ius voc. est. vi. exil. pen. §. j. Et formatur libellus in hunc modum: Dico ego a, contra b, qd ipse debitor vocem in ius vocatum. vi. deti. nunt. quo minus in iudicio cōpareret, ut ita liberaretur debitor actione qua mihi tenebatur.

addit: Th.
i factū po-
nales actio-
nes.

vnde proponēdo actio-
nem in factum contra
ipsum b, peto eundem
b, quantum in litem iu-
rauerō, mihi cōdemna-
ri. Et causa istius actio-
nis est: Quia ui exemit à
iudicio meum debitorem. & ita actio. qua mihi tenebatur, liberatus
est. quam causam sufficit pponere loco actionis. Eodem modo for-
matur contra eum, qui procurauit, ut alius eximeret. Sed quid si non
vis, sed alio modo procurauit, quo minus veniret? Dic quod tunc ha-
bet locum actio in factum, quæ procedit ex eo edicto. Per quem factū
erit, quo minus in iudicio veniret, & datur ad interesse actoris, ut
ff. de eo per quem fac. erit. l. h. j. respon. Et hæc est differentia inter hæc
actionem & superiorem. quæ descendit ex eo edicto. Ne uis fiat ei, &c.
Et in utraque eodem modo formabis libellum: sed in prima facies me-
tionem de uis in secunda nequaquam.

2. Innumerabiles. §. innumerari possunt, sed dicuntur innumera-
biles, quia de facili non possunt numerari: unde dicitur non posse fieri,
quod cum difficultate fieri potest, ut ff. de uerborum significat. l. nepos.
Proculo. Enumera ergo aliquas, ut est actio in factum de calumniatio-
ribus, de qua dicitur j. §. quædupli. Item actio, Quod metus causa. I-
tem furti manifesti. Item serui corrupti in duplum. de quib. dicemus
j. eod. §. omnes antem actiones. Sunt & aliz in factum, ut de effusis &
eiectionibus, & de appensis, ut ff. de iur. qd. deie. vel effus. l. si uero. §. prætor. Et
aliz multæ sunt, quas enumerare non expedit. Accur.

Actioes
penales p-
toriz sunt
multæ.

¶ **PRÆIUDICIALES AUTEM, &c. CASVS.** Supra di-
ctum est, quod sub materia prætoriarum multæ sunt diuisiones. Quæ-
dam enim sunt actiones prætoriz in rem, & quædam in personam.
Prætoriz autem in rem subdividuntur: quia quædam sunt penales, &
quædam non penales, sicut iam supra dictum est. Modo redeundum
est ad alterum me. nōrum diuisionis primæ prætoriarum, scilicet, ad
prætorias in rem. & de illis scire debetis qd realium actionum præto-
riarum quædam sunt præiudiciales, de quibus hic tractat: & quædam
non præiudiciales, de quibus dictum est supra. Et ponit Iustitia tria
exempla in isto §. in honore sanctæ trinitatis de actionibus prætoris
præiudicialibus. Primum exemplum est, de actione in rem, per quam
queritur an aliquis sit liber, uel seruus simpliciter. Secundum exem-
plum est in actione, per quam uendico te in libertum meum. hæc enim
actio est prætoriz, & realis, & præiudicialis. Tercium exemplum est
actio, qua te dico filium meum esse hæredem: & uendico te filium: tu
autem econtra uiriliter te defendis. hæc enim actio similiter est rea-
lis, & prætoriz & præiudicialis. Scire tamen debetis, qd vna istarum
trium actionum ferè legitimam habet causam, id est, ferè est civilis: il-
la, scilicet, qua queritur, an aliquis sit liber uel seruus. Ceteræ autem
duæ bene sunt prætoriz. h. d. Franc.

¶ LIBELLVS IN ACTIONIBVS PRÆIUDICIALIBVS.

¶ Hic loquitur de præiudicialibus actionib. Et primo nōdum est
de illa qua queritur, an aliquis sit liber, uel seruus: & habet locum
quando aliquis uendicat sibi in seruum eum, qui est in potestate, &
possessione libertatis, uel quando is, qui est in potestate seruitutis,
uendicat sibi libertatem. In primo forma sic libellum: Dico ego a,
contra b, quod licet ipse b, sit in possessione libertatis, est tamen ser-
uus meus, unde uendico ipsum in seruitutem, & peto eundem mihi
adiudicari. & econtra si b, sit in possessione seruitutis Titij, sic for-
mabitur libellus. Dico ego a, contra c, quod licet ipse c, me possideat
in seruitute, siue in libertinitate, liber tamen sum. unde uendico me in
libertatem: & peto me liberum pronuntiar: & ipsum c, nec me impe-
diat ut libertatem, mihi condemnari. ¶ Item forma sic libellum in il-
la præiudiciali, qua queritur an aliquis sit liber, uel ingenuus. Dico
ego b, contra c, qd licet sit in possessione ingenuitatis, tamen est liber-
tus meus: unde uendico ipsum in libertum, siue in libertinitatem: &
peto ipsum tanquam libertum meum mihi adiudicari. & econtra, si c, à
b, possideatur ut libertus, proponetur sic libellus: Dico ego c, b, qd
licet possideat me ut libertum, tamen sum ingenuus: unde uendico me
in ingenuitatem, & peto me ingenuum pronuntiar, & ipsum, ne me
impediat ut ingenuitatem, mihi condemnari. ¶ Item in illa præiudi-
ciali qua queritur, an quis sit filius alicuius, an non, formabitur libel-
lus hoc modo: Dico ego a, contra b, qd licet ipse sit in possessione sui iu-
ris, tñ filius meus est: unde uendico ipsum in filium, & peto eum in fi-
lium mihi adiudicari. Econuerso sic formabitur libellus: Dico ego b,
contra a, qd licet ipse possideat me in filium, tamen dico me non esse
filium eius, unde uendico me in propriam libertatem, & peto me non
filium eius adiudicari, & ipsum, ne me impediatur uti propria libertate ut
extraneum mihi condemnari. Istæ autem actio dicuntur præiudiciales
ut hic quia præiudicant omnib. aliis actio. uel questio. siue criminalib.
siue civilibus, quia primò queritur, &c. ut ff. de ori. iur. l. j. & 2. in prin.
& ff. de ordin. cog. per totum.

Præiudicia-
les actioes
quare di-
ctæ.

b. ¶ Præiudiciales. §. Pro constanti ponit, qd hæc prætoriz sunt: cum
in tractatu prætoriarum ponantur, & sunt in rem: quia res petitur

& uendicatur. Vnde queritur, quare non possit has 3. inter reales præto-
rias? Rñ. quia 2. quædam de eis est civilis: unde eius occasione & de cæte-
ris hic dicere referunt. & sunt tres. Prima est, per quam queritur,
an hic dicere referunt. & sunt tres. Prima est, per quam queritur,
an aliquis sit liber, subaudi uel seruus. Secunda, an aliquis sit libertus,
subaudi uel ingenuus. Tertia est de partu agnoscendo: per quæ queri-
tur, an qd sit filius, uel
non: ut omnia cōseque-
tur quæ filius à patre p-
sequi debet. Alias autē
agitur de partu agno-
scendo propter alimen-
ta tantum: & tunc filia-
tioni nō præiudicatur:

¶ **Præiudiciales actiones in**
re esse vident: quales sunt, p quas
queritur an aliquis liber, uel li-
bertus sit, an seruus: uel de partu

10

quia summam queritur: ut ff. de lib. agno. l. j. §. Iulianus. & l. si quis à
liberis ali. §. si vel parens. & ff. de iis qui sunt liberi uel alie. iur. l. si iuxta, li-
cet videatur contra. C. de ord. cog. l. 2. §. si. sed dic. ut ibi. Sed dicunt
quidā, & male, qd in duæ sunt: & de duabus primis faciunt vnam hoc
modo: an aliquis sit liber, i. ingenuus uel libertus, & hæc vna. Aliam
verò de partu agnoscendo non mutant. Sed prima opinio verior est:
cum sit commodius singulas causas singulis appellationib. diuina, ut
ut §. quib. mod. testamen. infirmen. §. alio autem modo. item quia pos-
sita dicit, ceteræ vero, &c. & ita loquitur de plurib. excepta vna. In
prima ergo ubi queritur an sit liber uel seruus: dico qd siue seruus agat
contra dominum, dicens se esse liberum: siue contra dominum contra
tra seruum: & seruus sit in possessione libertatis, qd hæc actio in rem qd
intenditur, est præiudicialis: ut ff. de lib. cau. l. liberis. §. si. Idem d. co. si-
ue patronus uendicat libertum in libertinitate, siue libertus se uendi-
cet in ingenuitatem, utrūque est præiudicialis, ut ff. si lib. ingenuus esse
di. l. si. in prin. & §. si. Intenditur etiam hoc casu officium iudicis, ut ff.
de iureiuran. l. si duo patroni. in prin. & ff. si lib. ingenuus esse di. l. j. & 2. &
ff. de rei uend. l. j. §. j. Idem dicas in tertia, ut siue agat pater petendo si-
lium in filiationem, uel filius d. cat se non filium, erit præiudicialis, &
directa hinc inde. Sed quidam dixerunt, qd directæ datur patrono, patre
ti, & domino, sed illa quæ datur liberti, filio, & seruo, est cōtraria: qd
nulla lege cautum inuenitur, licet alq. quædam inueniantur directæ,
& contrariæ: ut mandati, depositi, & similes. ¶ Sed qualiter formantur
libelli in his? Resp. sic. Peto Ioannem in filium meum iudicari, ut mi
hi patri debitam præster reuerentiā, & alia quæ patribus à filiis debet-
ur. & idem in patrono. & extunc lata sententia alimenta patri & pa-
trono præstabitur, ut ff. de liberis agnoscendis. l. si qd à liberis. in prin.
& §. solent. quia sententia p. veritate accipit, ut ff. de statu homin. l. inge-
nuum. Et probatur hæc libelli formatio. C. de fideicom. l. j. In ser-
uo & dño sic, Peto in seruum meum talem pronuntiar, quia eum meum
dico. Econtra seruus, uel libertus, uel filius dicit: Peto me non inge-
tari à Titio, qui me in seruum, uel libertum, uel filium tenet, quia me
rati uinculo non subesse dico: ut C. de ingenuis manum. l. diffamari.
Vel sic: Peto ut ingenuus, uel liber, uel non filius pronuntietur ptra Ti-
tium: quia sic se rei veritas habet. Et differt hæc ab ea, qua petit pater
filium in patrem ex iure Romano: cum ibi tñ de potestate queratur, hic
autem de filiatione, ut ff. de rei uend. l. j. §. j. & hic dñ. Item hæc præto-
ria, ut hic, illa civilis. Quibus autem modis filius possit peti, diximus
§. de patria potestate. §. ius autem potestatis. Item quare dicuntur præ-
iudiciales? Respond. secundum quosdam: quia in modum exceptionis
proponuntur, & ita præiudicant, ut si agas contra me hæredicatis pe-
titione, & ego obiciam tibi qd seruus sis defuncti, uel quia ipse defun-
ctus seruus fuit, ut ff. de pet. hæred. l. si quis libertatem me. tunc non pos-
sit esse lis inter nos, ut ff. de iud. l. si nulla. & §. de obligatio. quæ ex de-
lic. §. 1. qui. etiam facit pro hac sententia. C. de ordin. cog. l. j. & de pe-
hæred. l. liber. & ff. si quis ingenuus esse dicatur. l. finali. Alij dixerunt
ideo dici præiudiciales, quia sententia lata super his, sit præiudicium
omnib. aliis questionibus, ut ff. de statu homin. l. ingenuum. & ff. de
liberis agnoscendis. l. j. §. fin. & l. 2. Sed certè secundum hoc etiam que
rela inofficiosi testamenti dicitur præiudicialis, quia præiudicat aliis
questionibus, ut ff. de inofficio testam. l. Papinianus. §. si. Sed cō-
tra hanc sententiam est ff. de liberali causa. l. si seruus. Sed ibi non fuit
pronuntiatu ingenuus: uel conclusio ibi fuit. ¶ Vel dic secundum Io.
q. præiudiciales ideo dicuntur, quia omnes aliz questiones quæ ince-
rim inter eas personas mouentur, debent filere: ut C. de ordine cog. l. j. & §. ff. de liberali causa. l. ordinata. & ad hoc facit optimè ff. de no
xa. l. penul. j. respon. Nisi esset talis causa, quæ ageretur etiam si consta-
ret eum fore seruum, quod est quandoque, ut ff. de iud. l. iux. Sed secū-
dum hoc cum queritur inter patronum, & libertum de libertinitate,
non est hæc questio præiudicialis, cum aliæ questiones interim inter
eos possint exerceri, uenia tamen petita, ut §. eo. §. & in eum. Sed dic,
qd illæ questiones quiescunt, quæ non competere, si constaret eum
esse libertum, ut ff. de in ius voc. l. sed si hac. §. penul. & fin. Item quid
si nulla alia questio mouetur, nonne tunc istæ dicuntur præiudiciales,
cum non habeant cui præiudicent? Azo dicit quod non. Sed Io. con-
tra. Inspicitur enim apitudo, quia habilis est esse præiudicialis: sicut
Augustus dicitur, licet non semper augeat, ut §. in rubrica progmij. I-
tem nunquid sunt plures præiudiciales, nisi hæc tres? Resp. sic. ¶ Vt hæ-
reditatis petitio. nam & tunc cessant omnes aliz questiones, donec ista
intenditur, ut ff. de pet. hæred. §. si quis libertatem. & l. diuus. in fi. li-
cet hodie contrarium sit, ut C. de pet. hæred. l. si §. j. & 2. Item quo iure
adicitur titij, coloni, censui, & similes petuntur? Resp. utli præiudicia-
li, non directæ, & ipsi coloni se petunt in libertatem contraria præ-
iudiciali utli, non directæ. Ideo utli, quia liberi sunt, non seruus: ut in
Institut.

a Ista rari-
cōiter re-
pbat: qd
in hoc
beret po-
§. in tracta-
tu civilis,
& sic post
§. sed istæ.
quædam.
Th. inter
lis in calib.
an.

b Hanc ap-
probati oēs
q pluralis
locutio nō
pōt esse cō-
tentam in
ri numero
§. duobus. l. v.
l. ubi num.
ff. de testi-

c Hæc glo.
cōiter ap-
probati
postea sit li-
bi ptra, ibi
itq quod iu-
re asseripri-
tij, &c.

d Hæc opi-
fm la. non
est vera: qd
quocunq;
mō ppon-
tur, qd sunt
præiudic-
les.

e Hæc opi-
reputat à
uoc. deriso-
ria.

f Imo non
sūt nisi tñs
capiendo præ-
iudicialem
in qd præ-
dicat pfo-
ne istæ & de
de mente
aliorum.

Diviso.

ut ff. de condi. sine cā per
dictio actio personalis,
letur. Alij dicunt q̄ si a-
e sua competere, de vtili
dum Io. Fab. q̄ prima est

societas inter aliquid coneratur consensus, ut ff. pro socio. l. ut sit. & nascitur finita societate, ut C. eo. l. tamdiu. & formatur libellus sic: Dico ego t. q. s. & ego iniunimus societate emendi vinum v. q. ad centum libras. vnde cum ipse socius nomine societatis t. m. de vino emerit, peto partem vini deducto capitali mihi adiudicari, & ad restitutionem dictae partis ipsum mihi condemnari. & erit cā in

† quoque.
† al. h. c.

† ad solārei
dersecutio
nē cōdēna
tionē ha--
bent.

† alagitur

ista act. talis, quia cōtra ximus societatem. & similiter datur p. p. dolū, vel culpam socij, ut ff. p. socio. l. nemo. & l. seq. & C. eo. l. 4.

LIBELLVS IN ACTIONE EXEMPTO.

Item etiam hic agit de act. ex empto, i. qua sic forma libellus: Dico ego t. cōtra s. q. ego emi equum ab eo p. 10. libris. unde proponendo p. ipsum actionē ex empto, peto eundem ad restitutionem equi mihi condemnari. Ex parte aut venditoris petitur sic: Dico ego s. contra t. q. ipse debet mihi decē ex venditione talis equi, quem sibi vendidi, & tradidi. vnde proponendo p. ipsum act. ex vendito, peto ipsum t. in illis decem libris mihi condemnari. Et erit cā in hac actio, talis: Quia vendidi & tradidi.

LIBELLVS IN ACTIONE LOCATI.

Est & finaliter actio locati, de qua hic in qua sic forma libellus: Dico ego b. p. c. q. ego locavi sibi domum talem v. q. ad annum p. mercede x. librarū constituta mihi, & promissa ab eodē c. vnde proponendo p. ipsum actio, locati, peto ipsum in decem libras mihi condemnari. Et contra conductor proponet hoc modo: Dico ego c. p. b. q. ego conduxi talem domum ab eo pro mercede decem librarū sibi promissarum. vnde proponendo contra ipsum actio, ex conducto, peto eundem b. vt domum cōductam ad habitandum mihi tradat, condemnari.

In rem actiones. §. quae decē sunt, vt diximus s. e. §. item Seruiana. Sed certe v. q. sunt omnes penales. nam in eis iuratur in litem, ut ff. de rei. uen. l. qui restituere. & ff. de in lit. iuran. l. in actionib. Sed dic q. illud, scilicet iuramentum in litem non fit iure actionis, sed officio iudicis: vt j. e. §. p. terea. in fi. §. vnde non dicuntur penales. Alij tñ dicebant q. iō dicebantur penales, non quia originaliter illud fit q. crescat per sacramentum in litem, sed ex contumacia: vt ff. de in lit. i. l. j. & ideo magis attendebant quod naturaliter erat, quam quod incidenter. Sed certe actio depositi in quatuor casibus ab initio est rei p. secutoria, & tñ dicitur penalis inspecto quod crescit ex contumacia, ut j. p. roxi. & j. eo. §. quadrupli. alijs §. ar. ille. vnde primam responsio nem approbo.

ADDITIONO. Secundum doc. h. c. gl. videtur aduersari gl. magnae positae. in §. penales. in ver. itē aduersus. in prin. §. eo. quae videtur concludere, q. ibi illa actio dicitur penalis, quia iuratur in litem. & tamen secundum eos constat q. illud iuramentum venit officio iud. sicut in qualibet alia actione, & dicunt hanc glo. esse ueriores.

¶ Fere, §. fere dicit propter actionem ex stipulatu, per quam pena petitur, nec inspicitur quid intersit, ut §. de inut. stipu. §. alteri secundum quoddam, quod est falsum: b. imo propter actionē depositi in quatuor casibus. ut j. subiecit. Item propter actionem redhibitoriam, quae datur i. duplum, aduersus uenditorem, qui neque pretium, neque accessiones soluit, ut ff. ad l. edic. l. redhibitoria.

¶ Petit actor. §. ad veramque autem, c. ad mutuum, & ad eā pecuniā, quae in stipulatum deducta est, certi conditio datur, ut ff. si certū petat. l. si quis certū. & §. de verb. obli. in prin. ita q. ad mutuum detur cōdictio specialis de mutuo, ut §. quib. modis re. con. ob. in prin. ad pecuniā deductam in stipulationem detur conditio certi generis. si certū sit, vt §. de verb. obli. in prin.

¶ Conducto. §. sed nonne omnes istae datur ad interesse etiam, quod est extra rem, ut ff. de ac. emp. l. j. in prin. ergo peto aliquid qd tibi non abest. eo sunt penales. d. Sed dic trib. modis dici actionē penale. e. Primò illa quae hinc inde est penalis, vt furti, & similes: qñ peto qd mihi non abest, & quod tibi non adest, & hoc modo acceptae dicuntur hic iitae non penales. Secundò quando est penalis ex parte vna. f. ex parte rei tantum: qd est ubicunque actoris interesse excedit id qd reo adest & in hac significatione actiones illae dicuntur penales, f. ex empto, & similes, & et rei uendicatio, qñ in litem iuratur. Et q. inspecta persona rei tñ penales dicantur, probatur ff. de eo per quem fac. erit. l. j. §. si plures. & l. si eo. §. penales. f. Tertiò dicitur penalis inspecta persona actoris tantum, vt si accepisti ab aliquo aliquid ut me accusares p. calumniam nam reo peto, licet nihil mihi abest, à te, s. cui adest, ut probatur ff. de calum. & l. generaliter. §. illud erit notandum.

¶ In duplum. §. si reus inficitur, ut j. eo. §. sed furti. Accur. ¶ Ipseus. §. h. zedis. ex dolo enim defuncti in simplum tñ, ut ff. de pol. l. j. §. j. Et rō quare in his quatuor casibus datur in duplum, & in alijs in simplum, est: quia hic ex necessitate deponitur: nec potuit p. qui daret apud quem deponeret, vt ff. de pol. l. j. §. merito,

EX MALEFICIIS. CASVS. Iam vidistis vnā diuisionē in qua cauetur, q. actiones aut sunt introductae rei persequendae cā, aut p. nē tñ: aut sunt mistae. & de illis quae sunt introductae tantum rei p. sequendae causa, iam habuistis: quae sunt omnes reales actiones, & fere omnes personales, quae descendunt ex contractibus. Modo vult trac.

nem prator reddit, si modo cum ipso, apud quē depositum sit, aut cum hærede eius de dolo ipsius agitur quo casu mista est actio.

¶ Actionum descendentiū ex maleficiis, quada sunt p. secutoriae p. nē tñ: qdam mistae, tā rei quam p. nē tñ. primum per vnū ultimum per tria exempla declarat.

¶ Ex maleficiis uero proditae actiones, t. alię tantum p. nē tñ persequendae causa comparatae sunt:

alix tam p. nē tñ, quam rei persequendae, t. & ob id mistae sūt. ¶ P. nē tñ tantum persequitur: quis actio ne furti: siue enim manifesti aga-

pter istam actionem cōpetit dño rei vendicatio ad rem suā vendicandam, siue ille fur rem suā possidet, siue aliquis alius. & prater hoc dat conditio furtiua contra furem, & sum in versu. Vi autem bonorū raptorum. In superioribus dictum est de actionibus descendentiibus ex delicto, quae persequuntur p. nē tñ tantum, modò videndum est de illis actionibus quae proficiuntur ex delictis, & sunt mistae tam rei, q. p. nē tñ. Et de hoc ponit duo exempla. Primum est in actione Vi bonorū raptorum. quae datur intra annum ad quadruplum, & de illo quadruplo triplum est p. nē tñ, & simplum pro rei persequutione, & ita est mista, & continet rem & p. nē tñ. Secundum exemplum est in actione l. Aquil. quae quando datur contra inficiantem, est in duplum, & vnum simplum est p. nē tñ, & aliud pro rei persequutione, & ita est mista, & continet rem & p. nē tñ cōtra inficiantem. & etiam potest esse mista actio l. Aquil. veluti si aliquis feruum meum occiderit, qui tempore quo occidebatur, luscus fuit, vel aliter fuit ita deterioratus, q. vilis p. reri cō-

rat, in anno tamen retro magnae estimationis, uel magni p. rati fuerat tunc condēnabitur occisori quātipliciter fuit in anno reo, ex primo capite. ¶ In versu, item mista. casus est talis. Vidistis §. de realib. actionibus, quae sunt rei persequutoriae tantum, & etiam de personalibus quae descendunt ex contractu, quae sunt reales fere omnes, & de actionibus personalibus, quae descendunt ex delictis, quae sunt in p. nē tñ persequutoriae tñ, & etiam de actionibus descendentiibus ex delictis, quae sunt mistae: modo intendo dicere de quadam actione personalis, quae nō descendit ex contractu, nec ex delicto, sed est personalis mista, quae descendit ex quasi contractu, & est mista tam rei, q. culpae, & de hac venio ad tale exemplum. Quidam testator fecit testamentum: ipse aliquid reliquit alicui ecclesiae, vel alicui venerabili loco, hares testatoris distulit soluere id legatum, donec in iudicium vocaretur. ille hares conuē-

tus actione ex testamento, quae descendit ex quasi contractu condemnandus est in duplum. & h. d. Frater actio, ista ex testamento de qua fit mētio in isto §. descendit ex quasi contractu, vt §. de oblig. quae ex quasi contractu nascuntur. Alij voluerunt dicere, q. persequitur hoc mō materiam suam inchoatam & q. hic tractatur de delictis, & p. p. delictum est hoc condemnatur ad duplum videlicet quia distulit soluere, donec in iudicium euocaretur. sed dico q. ex procrastinatione & pro mora sua condemnatur in duplum. vnde dico q. descendit actio ista ex quasi contractu. h. d. Franc. de Aret.

LIBELLVS IN ACTIONE FVRTI MANIFESTI. EX MALEFICIIS. Hic tangitur in actione furti manifesti: in qua sic forma libellus: Dico ego a. cōtra b. q. ipse palam surripuit equum meum. vnde proponendo contra ipsum actio, furti manifesti, peto eundem in quadā summa pecunię nomine p. nē tñ mihi condemnari. Et erit cā in actione. quā sufficit proponere talis, Quia furtum fecit manifestum. Et eodem modo forma libellus in actione furti nō manifesti. sed h. c. est differentia, quia in prima actio, quadruplum est p. nē tñ rei restitutionem, vt in hoc §. in secunda uero, scilicet furti non manifesti, duplum est p. nē tñ ultra rei persequutionem.

LIBELLVS IN ACTIONE VI BONORVM RAPTORVM.

In actione vero Vi bonorum raptorum de qua hic, sic formatur libellus: Dico ego c. p. b. q. ipse a manibus meis talem rem vi rapuit, vnde contra ipsum actio, vi bonorum raptorum proponens, peto eundem b. in quadruplum (re in ipso quadruplo computata) mihi condemnari, vt in hoc §. vi autem bonorū raptorum. & §. vi bonorum raptorum. §. quadruplum. In furto autē manifesti totum quadruplum est p. nē tñ. Et erit causa in ista actio, sicut dictum est. Quia talem rem rapuit de manibus meis.

LIBELLVS IN ACTIONE LEGIS AQVILIAE.

SED ET LEGIS AQVILIAE. Item in actione legis Aquiliae sic forma libellus contra negantem: dico ego c. p. b. quod ipse per culpam

Iuramentū
i litem pstat
i actionib.
realibus.
a Idē Ang.
& Iaf.

b Quia ibi
loquitur d. p.
na cōuēcio
nali, hic de
legali. An.
& Iaf.

c Sequunt
Ang. & Iaf.
d Dic q. il-
lus interes-
se nō venit
iure actio-
nis sed offi-
cio iudicis.
Fa. Ang. &
Iaf.

e Magistra
lis glo. fm
Ang. hic.
Est. n. ridi-
culū q. a-
ctiones hic
enumerat
& ceteras
bo. fid. pro
pterea q. i
eis iuret in
litem sint pē-
nales, p. ca
q. habent §.
i d. §. pēna-
les. i gl. ma-
gna in ver.
item aduer-
sus. in prin.

† agitur.

† al. sunt.

† p. secutio-
nem.
† vt ideo
mistae dicā-
tur.
† persequi
mur.

culpam suam occidit seruū meum, quē testimo x. & si negat se ipsum occidisse proponendo contra eum act. legis Aquilix, peto eundem b, i duplum, s. in 20. mihi condemnari, vt vnum simplum pro damno dato, & aliud pro pēna, quā negauit. Contra consentientem autem formati libellus similiter sicut dictum est s. prox. sed simplum petitur. Erit autē causa in priora-

† nec.
† ad duplū
† q̄ furto
ablata est.
† persequi
mur.

† Quonā.
† &.

† al. deest.
de dāno in
iuria dato.
† agitur.
† quisque.

† al. deest.
magni pre
tij.

tur quadrupli, s. siue non t. manife
sti dupli, t. de sola pēna agitur.

Nam ipsam rem t. propria actione
persequitur quis, id est, suam esse
petēs, s. siue fur ipse eam rem pos
sideat, siue alius quilibet. Eo am
plius aduersus furem etiam condi
ctio d. est rei. ¶ Vi autem bonorū
raptorum actio mista est: quia t.
in quadruplo, c. t. rei persecutio
continetur: pēna autem tripli est.

¶ Sed & legis Aquilix actio de
damno iniuria dato, t. mista est,
non solum si aduersus inficiatē
in duplum agatur, t. sed interdum
& si in simplum t. quis t. agat: ve
luti si quis hominem claudum, aut
luscum occiderit, qui in eo anno
integer, & magni pretij t. fuerit.
tanti enim damnatur, quāti is ho

a Hoc ve
rū i hisq̄
sunt de ge
nere phibi
torū. Ite
his q̄ pntef
se licita. Ni
co. Bal. Io.
Fa. Pla. An
gel. & Ia.
7 Quod ne
mo scit pe
ne fit: q̄a
Beati quo
rū testas
peccata.
Psal. 31. iu
ria illud.
Pecche se
cret est d
my pardō
ne.
Aeg. Perr.
b Idē Nic.
c Idē Nic.
& Ia. & est
de mēte a
liorum.
d Idē Dyn.
Ioā. Fab. &
Ang.
e Cū opin.
eūtr indici
ēte do. hic.
f Idē Nic.
Fab. Pla.
Ang. & Ia.
g Idē p̄dic.
h Idē Nic.
i a. Plac. &
Iaf.
i Nō est o
pus litis p
testatiōe se
cundū Iaf.
k Hoc ve
rū q̄n ecclē
sua vellet

non fiet estimatio nisi quanti plurimi retro fuerit intra 30. dies.

a ¶ Quadrupli. s. sed quare plus manifestum furtum punitur, quā non manifestum, cum clam facta magis punienda sint: vt ff. de adm. tu. l. nō existimo. & ff. de rit. nup. l. vlt. Rñ. imō magis deliquit qui palam, a q̄ qui clam amouet, t. vt s. vi bo. rap. in prin. vnde magis punitur, arg. ff. de offi. p̄z. l. diuus. ADDITIO. Sed per hanc solutionem non respō

d ¶ Conditio. s. scilicet. furtiua, q̄ soli dō datur, b & h̄redi eius ad uersus furem, & eius h̄redem, ut ff. de condic. fur. l. s. & s. de obli. quā ex delicto nascuntur. s. si.

e ¶ Quadruplo. s. vique, s. ad annū: post annum in simplum: c. vt s. vi bo. rap. in prin. nisi in casu, vt si ludæus contra Christianum agat, tūc in duplum tantum agit, vt C. de paga. l. Christianis. Sed nunquid etiam raptor tenetur actione furti manifesti? Dic q̄ non secundum P. quia i duplum tantum tenetur si furti conueniat, ut ff. vi bo. rap. l. j. nisi in casu ubi nec in duplum tenetur, secundum eum, vt ff. de fur. l. si quis ex domo. sed certē ibi erat actum actione vi bonorū raptorū, vnde sub

lata erat actio furti non manifesti, nisi in id quod excedit: vt ff. vi bon. rap. l. j. & ff. de act. & obli. l. qui seruum. sed satis d. videtur q̄ etiā manifesti furti nomine conueniatur, & in quadruplum, vt arg. ff. de fur. l. si vendidero. s. cum raptor. & l. si quis ex domo. licet Pla. contradixit, ut dictum est. e

f ¶ In simplum. s. vbi contra consentientem datur. nā tunc in simplum: d & cōtra negantem, in duplum: vt hic, & J. e. s. at ille, & C. de l. Aglia. l. contra negantem. & ff. de iniur. l. eum qui.

g ¶ Iam traditam. s. vt s. de leg. Aquil. in prin. Nam ibi diuidit primū caput legis Aquilix a tertiō capite ex quo tertiō fit condemnatio q̄ tum res retro valuit in proximis 30. diebus, vt s. eod. tit. s. ex hoc capi te. Item adiunge t. actionem quod met. causa. nam & ipsa mista est, ut isti q̄ gl. trāf. ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. s. j. Accur.

h ¶ Contra eos. s. s. h̄redes, vel alios, qui legatis vel fideicommissis gauiari possunt: quoniam honorati sunt pecuniariter, vt s. de sing. re. per fideic. relic. in prin. & ff. de lega. j. l. planē. j. in fin.

i ¶ Venerabilib. locis. s. quā multa sunt, & enumerātur in auth. de nō alie. s. nos igitur. col. 1.

k ¶ Distulerint. s. fraudulenter, s. vel sine iusta cā: aliās non puniūtur: vt ff. si certum petatur. l. quod te. & ff. de vsur. l. sciendū. & ff. de per. h̄re. l. illud. in prin. Et nota quomodo puniri ex procraftinatione uel rila

l. tione illicita. sic ff. de eden. l. p̄tor. s. sed & si seruus. in fin. Et est speciale b in his legatis, in aliis legatis vel fideicommissis non p̄stāt du

m. sed vsur currunt ex mora, vel saltē post contestationē litis, i

o. & fructus rerū restituantur: vt C. de vsu. & fruct. lega. seu fideicom. l. j. Item h̄c legata habent in alio priuilegium, vt si indebitum solutur, cundū Iaf. non repetatur, vt s. de obli. quā ex quasi contractu. in fin. Quid si k Hoc ve

cessus est, & pōtea negat? Rñ. punitur: cum vltima mora noceat: vt ff. de peric. & commo. rei vend. l. illud. Item quid si nō iniiciatur, sed dicat non valere, vel aliam proponat rationabilem cā: Rñ. quidam q̄ punitur: ne inueniatur via per quam negantes suam exercent aua

ritiam: vt s. ui bo. rap. s. quia tñ. Alij contra. quod m. verum puto, vt J. eo. s. at ille. Itē nunq̄ hoc in legato generali, & speciali locū habet? Resp. sic. secundum Io. cum vtrunque sit lega

rum, vt s. de fideicom. h̄re. s. fin. & C. de fidei commissis. l. h̄n. princ. Item quid si duplū non potest soluere? respon. luat in corpore, vt ff. de p̄n. l. j. s. generaliter. & B. de fer. l. i. l. quicun que. s. quid si. & in glo. castigatio. & ff. de in ius uoc. l. pen. & ff. l. ¶ In iudicium. Iquod si in iudicium non vocantur, sed aliās sunt in inora: Rñ. quidam ad huc idē, ut dupletur a sed hic lex contradicit. Itē in dubijs pēnz sunt molliende, vt ff. de p̄n. l. interpretatione. Sed dicam currere vsu ras, & fructus deberi ex mora, & ipsa re, si fine interpretationē dicā moram cōmitti, ad instar

minorum quibus legata debentur, vt C. in quib. cau. in inte. restit. non est necess. l. in minorum. item qui: si reipublice vej fisco relinquatur? Vt q̄ idem sit quod hic dicitur: cū in ius diuinum & publicum simile sit vt C. de sacrosan. eccle. l. fin. & in auth. de non aliena. s. si minus. col. 2.

a. Sed dico contra: P. quia pēnz sunt molliende, vt diximus: vt ff. de p̄n. l. pen. Item quid in redemptione captiuorum? Videtur idē: quasi si rei venerabili sit relictum. Sed certē non extendam q̄ scilicet id qd dicitur in hoc s. ad hunc casum: cum sit pēna. Item quid si Deo vel ali cui sancto, vel administratori, quā idem valent, vt in auth. de eccl. tit. s. si quis in nom. ne. col. 9. & ff. ad leg. Falc. l. j. s. si quis. & s. ad municipium? respon. locum habet hic s. quia venerabili loco est relictum, ut ff. de annu. leg. l. annua. s. atticia.

ADDITIO. Nota ex hac glo. q̄ in poenalibus non fit extensio de similibus ad similia, quando pēnz imponuntur h̄ico respectu ad priuilegium alicuius personæ, etiam si ipsi casus essent a iure æquiparati, ut p̄ al. h̄re per Iaf. hic, qui allegat duas glo. s. iuris canonic. contrarias. vide per eum.

m ¶ Pro pēna. si h̄c est ratio vt sit mista, patet q̄ conditio ex l. illa si quis in tantam. sit mista, vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. Item & illa conditio quā datur ex Constantino: vt C. finium regund. l. si constiterit. & omnes illæ actiones vbi & res & aliquid pro pēna petitur, quod verum est.

¶ QVAEDAM ACTIONES. ¶ Diuiditur in tres partes. Primò, ponit dictum generale. Secundò, illud per exempla declarat. Tertiò, ponit quā possunt esse partes iudicis in illis actionib. Secūda ibi, Quia est. Tertia ibi, In quibus trib. & c. Aret. ¶ CASVS. Dictū est s. de quibusdam actio. q̄ mistæ sunt tam rei, q̄ pēnz, ponit modo de quibusdam mistis quæ sunt tam in rem, q̄ in personam. Et scitote q̄ possit dici, q̄ hic aducitur tertium mēbrum illius diuisionis, quam habuistis s. eod. in prin. vbi dicitur, q̄ actionum quædam sunt in rem, & quædam in personam. Et ibi possit addi tertium membrum quod hic ponitur, s. q̄ quædam sunt mistæ, vt ibi dictum est de actione hac, quæ est mista in rem & in personam. Ponit hic dominus Iustini. mihi tria exempla. Primum exemplum est in actione in factum, quæ competit cohæredibus de diuidenda h̄reditate. Secundum exemplum est in iudicio communi diuidendo, qd redditur inter eos inter quos aliquid est cōmunē sine societate, vt diuidatur. Tertium est exemplum in actio. finium regundo. quæ habet locum inter eos qui confines agros habent. Et in his tribus iudiciis licebit iudici ex bono & æquo vni rem adiudicare, & illum cui res est adiudicata, in certa summa pecuniæ alij condemnare. h. d. Franc.

LIBELLVS IN ACTIONE FAMILIARIE ERISCVNDAE.

¶ Hic tangitur de actione Familix eriscundæ, quæ habet locum inter cohædes, & nascitur ex quasi contractu. vt s. de obli. q̄ ex quasi contractu nascun. s. idē iuris. dum tñ ambo possideant, vel cohabitentur se h̄des. & c. forte in ea formatur libellus sic. Dico ego, g. s. quod l. fui. nus cohæredes in tali h̄reditate vnde proponendo acti. Famil. erisc. contra illum, peto illam h̄reditatem diuidi. Et dico q̄ in ista actio. & duabus sequentibus permittitur iudici rem vni adiudicare, & illum alteri in certa summa p̄cuniæ condemnare, prout ipsi videbitur. & erit causa in hac actione. Quia sumus cohæredes.

Institu.

p iij

Libel-

vti p̄fessio
ne & p̄ ei
p̄bat legi
tū. A. s. se
cus N. Fa.
Pla. & Iaf.
l. H̄c p̄fessio
tionē & p̄
cedēciūmi
ta, nisi iter
uenisset iu
stus error,
q̄a fortē
excusare
vt p. Io. Fa.
hic.
in istā glo.
vsq; ad fin.
castigatio. & ff. de in
iur. uoc. l. pen. & ff.
l. ¶ In iudicium. Iquod
si in iudicium non vo
cantur, sed aliās sunt in
inora: Rñ. quidam ad
huc idē, ut dupletur a
sed hic lex contradicit.
Itē in dubijs pēnz sunt
molliende, vt ff. de p̄n.
l. interpretatione.
Sed dicam currere vsu
ras, & fructus deberi ex
mora, & ipsa re, si fine
interpretatiōe dicā mo
ram cōmitti, ad instar

n Hoc ve
rū si nega
uerit: a. s. re
quiritur vo
catio in iu
diciū. Iaf.
o Istā glo.
est sing. se
cundū. Iaf.
p Er bene
Ang. & Ia.
q Imo fm
Fab. Ang.

Conditio
ex lege est
legē mista.

Quintus est actio ex testamento, quæ datur alicui pro venerabili loco relicto, quod quidam legatum heredes distulit solvere donec in iudicium vocaretur. & h. d. Et no. q. magna est differentia inter ista quinque exempla. q. hic coniungantur tanquam essent actiones similes. Dux enim actiones, furti non manifesti, & serui corrupti, à principio sunt penales. Aliæ duæ scilicet,

† verò.

† meus fugit.
† in me.
† prodige uiuit.

actio. l. Aquil. & depositi in quatuor casibus non nisi per inficiationem. Tertium autem habet singularem furtum: quia penalis est per inficiationem, & per nimiam procrastinationem. & ad ista differentia manifestam habetis s. eod. s. sed furti. Fran.

LIBELLVS IN ACTIONE SERVITI CORVPTI.

¶ Hic tangit de actio, serui corrupti, & illa datur contra eum qui seruum alienum horratu, vel consilio corruptum in animo, ut s. de obl. q. ex malef. s. unde illud quæ sit. & C. de fur. & ser. corr. l. si quis seruo alieno suaserit. & ff. de ser. corr. l. j. s. persuadere. & quasi per totum tit. Vnde in hac actione sic formatur libellus: Dico ego a, s. b, q. ipse persuasit seruo meo ut auferetur, & aufugit, & sic eum corruptum. vnde proponendo actionem serui corrupti, peto ipsum b, in duplum, scilicet pro deterioraione in decem, & pro pena in aliis decem mihi condemnari. Et erit cā in hac actione talis, f. Quia seruum corruptum, quam sufficit proponere loco actionis.

a ¶ Furti nec manifesti. Iur. suprà, de obligationi. quæ ex deli. nascunt. s. pœnæ.

b ¶ Ex lege Aquilia. q. puta per inficiationem, ut j. e. s. at ille.

c ¶ Ex quibusdam causis. q. ueluti quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij causa depositum est, ut s. eo. s. rei persequendæ.

d ¶ Deterior factus sit. s. in mente, nam si in corpore locum habet lex Aquil. ut s. del. Aquil. in prin. & hoc siue fiat de bono malus, siue de malo deterior, ut ff. de ser. corr. l. j. s. persuadere. usq. in fin. & l. seq.

a Scilicet tunc illatū & actionem legis Aquiliæ pro seruo, quia illa cōpetit quoties in moribus seruis est deterioratus: sed lex Aquilia habet locum quando mo-
tū fecit i eo res aon mutantur, sed corpus læditur, ut ibi. Ang.

e ¶ Aestimatio deducitur. s. ut omne cum ipsa re damnum a dupletur sequit. qd siue peruenierit res quam secum seruis portauerat, ad ipsum sollicitato facit, ut il-
rem, siue ad alium. ut ff. de ser. corr. l. in hoc iudicio. Sed nunquid iure actionis sit hac estimatio, uel iudicis officio? Rñ. sit iudicis officio, secundū Ir. ita sit in actione qd metus cā. l. si cum exceptioe. s. j. & s. qua-
rauit virgi-
nē, aut per-
tū fecit ali-
quāst ali-
cui, ut se-
melvūma-
ri. & cū sit corruptus, aliud q. opera non potest estimari: quia liberum
lū faceret,
bet. nistam vilem ac si esset in bonis, & erit in eam, scilicet summam
vt nō tene-
tur, ut s. de for-
pationi-
bus cū aliis
mo estimat iudex summam ad quam competit, ut ar. ff. de custo. reorū.
viris, vel l. si quis reum.

ceteris ma f. ¶ Diximus. s. s. co. s. item mista. d.

lis postea ¶ TRIPLI VERO. CASVS. Dixi vobis exempla illarum actio-
nū quibus agitur in simplicum, & illarum quibus agitur in duplum.
vt p. Io. Fa. Modo ponam vobis exemplum de quadam actione quæ vocatur con-
& An. hic dictio ex l. noua: & ista datur in triplum. Scire autem debetis, q. olim
b Istud im-
erat cōsuetudo, q. viatores, & nuntij iudicum qui citationes faciebāt,
exigebant nomine sportularum magis aut minus à reis in iudicium cō-
uentis, secundum quod maior, vel minor quantitas erat petita. Qui-
ter doc. hic-
imo totum
venit iure
actionis. qd dāni reus passus est per malitiam actoris in isto casu, triplū cōseque-
tur, ab actore. Sed dñe, quæ actio? Frater, conditione ex quadā l. no-
ua q. in nostro C. resurget. Et sciatis, quia l. illa noua inueni hic, & for-
tē fuit in C. veteri, quæ non habemus, & constitutio ista siue l. noua à l.
c Sequunt
hac gl. Ni.
& l. a. Ang.
& l. a. idē
i marito p.
vxo resecū
dūeod. em.
d. Versi. &
sub s. ex
maliticiis.

LIBELLVS IN ACTIONE EX LEGE CONDUCTITIA.

¶ In duplū † agimus, veluti fur-
ti a nec manifesti, damni iniuriæ,
ex lege Aquilia, b depositi ex qui-
busdā c causis. Itē serui corrupti,
quæ cōpetit in eū, cuius hortatu,
cōsiliove, seruis alienis fugerit, †
aut contumax aduersus dominū †
factus est, aut luxuriose viuere † cē-
perit, aut deniq. quolibet modo
deterior factus sit. d In qua actio-
ne earum ēt rerum quas fugiendo
seruus abstulerit, estimatio dedu-
citur. e Item ex legato, quod ve-
nerabilibus locis relictum est, se-
cundum ea quæ suprà diximus. f

¶ Actor petens per doli in libello maiorē
quantitatem, quā debeat, vt reum maiori-
bus grauet expēsis, teneat in triplum eius
dāni quod reus passus est, in quo triplū, cō-
tinetur simplicum pro damno. Areti.

¶ Hic tangitur de conditione ex lege, quæ nascitur ex lege condi-
ticia: & datur ad triplum s. eum qui maiorem summam in libello conue-
ntionalis, q. deberet, inseruit, vt aduersarius eius in præstatione sportu-
larum grauaretur, vt in hoc s. tripli. & in ea sic formatur libellus: Di-
co ego a, contra b, q. ipse in libello conuentionali contra me porre-

¶ Tripli vero agimus, cum qui-
dam a maiorē uera estimatione †
quantitatem libello h conuentio-
nis inserunt, † ut ex hac cā viato-
res, id est, executores litium am-
pliolem summā sportularū i † no-
mine exigent. † tunc enim id
quod propter eorum causam dam-
num passus fuerit reus, k in triplū
ab actore consequetur, l vt in hoc
triplo etiam simplicum in quo dam-
num passus est, connumeretur.

¶ Quod nostra constitutio introdu-
xit, † quæ in nostro Codice nō ful-
get, quam proculdubio † est ex le-
ge conductitia a emanare.

¶ Iste s. summatus est cū s. oēs autem. &
tamen in specie h. d. Quatuor actiones hic
positæ dantur ad quadruplum. Ang.

est faciendus in cā: quod est uerum iure nouo, ut hic, & C. de epis. &
cler. authen. generaliter. & C. de lit. contest. auth. offeratur. nisi in qua-
tuor casibus quos no. in auth. de man. prin. s. sit tibi. collatio 3. e Aliud
est in iure veteri. f nam tunc non fiebat nisi ex uoluntate, ut ff. de edē.
l. j. nisi in casu, ut C. de dig. l. quoties. lib. 1. 2. Item secundo not. qd quā-
titas certa est in libello comprehendenda vel res, & ita etiam in per-
sonali actione debet actor certificare reum: ut hic, & in auth. de litig.
s. ad excludendas col. s. & ff. de rei ven. l. si in rem. s. & si uelimenta. g

¶ Tertiū not. q. sportulæ uel salaria, quæ dabantur executoribus i. nuntiis
qui faciunt homines repræsentari, & aliās, qui faciunt huiusmodi cita-
tiones, pro suis officiis dabantur secundum quantitatem petitam: ut
hic dicit. Sed hodie magis secundum consuetudinem, h vel longitudi-
nem itineris: vt C. de epis. & cler. auth. sed hodie. Et dicat quod hic di-
citur ex hac causa, esse causatiuē, non consecutiue dictum est. Sed istæ
sportulæ quæ iudicibus dabantur, certæ sunt: nec crescunt licet quan-
titas petita sit magna: nec decrescunt licet sit parua, i vt in auth. de iu-
di. s. ne aut. col. 6. Itē not. q. reus soluebat huiusmodi sportulas, vt hic
& C. de epis. & cler. auth. generaliter. sed actor ei se iurebat, nisi iusta
causa eum uocasset, & ff. de iud. l. eum quem temere. Item nota. adhuc
q. huiusmodi sportulæ quibusdam prorsus remittuntur, ut pauperibus.

¶ ut in auth. de man. prin. s. oportet. col. 3. a quibusdam pauciores exige-
bantur, ut à clericis, ut C. de epis. & cleric. & in authentic. ibi
positæ, sed hodie. Aliis autem p. priuilegium principis uiuentis re-
mittuntur in totum uel pro parte, ut C. de fruct. & lit. exp. l. si Sed q-
ro si hæ personæ quæ habent priuilegium, s. de non soluendo sportu-
las, sportulas soluunt: an habeant actionē in triplum? Dicunt quidam
q. sic, ne fauor noceat eis, ut C. de legi. & consil. l. quod fauore. Alij di-
cunt quod non: quasi suo iuri, i priuilegio stultè renuntiauerint, cum
volentes soluerint: qd possunt, ut C. de pact. l. si quis in conscribendo.
quod uerius est. k Si autem inuiti exacti sunt, in quadruplum s. exacto-
rem uel executorem agitur, ut j. eo. s. quadrupli. Sed cum hodie ca-
ueatur de duplo restituendo: vt in authen. de execu. s. j. coll. 7. videtur
corrigi quod hic dicitur. Vnde hodie nulla est actio in triplum: quod
uerum puto. Sed alij dicunt, si cautio est omiſsa, habet locum quod
hic dicitur aliās habet locum auth. prædicta.

ADDITIO. Hæc communiter reprehenditur: quia ille s. j. in auth. d.
execut. & auth. libellum. C. de litis contest. loquuntur in diuersis titu. a
tex. nostro uide hic per dominum Iaf.

i ¶ Sportularum. s. ideo sic dicuntur: q. in sportulis quibusdā oblatio-
nes huiusmodi ponebant. Est autem genus uasis sportula uel sporta.
K ¶ Reus. s. alæ sportulæ quæ iudicibus præstabantur, ab utroque p.
stabantur, ut in auth. de iud. sine quoquo supra. s. volumus. col. 2. Itē
istæ sportulæ q. dabantur executoribus i. nuntiis, ut in auth.
de exhi. s. sancimus. col. 5. & de iud. s. ne autem circa hoc labor. col. 6.

l ¶ Consequetur. s. conditione ex hac lege Græca, ut subiicit: q. e-
rat in alio codice: non autē est in eo quem habemus. Et patitur actor
hac pœnā tripli siue sine dolo, siue cū dolo inseruit, & sic causatiue uel
consecutiue dicitur. m Sed nonne ēt cām amittit. ut C. de plus p. l. j. Sed
certē ibi plus deliquit: quia in certamine negotij cautionem de pe-
nitis exegit: vnde grauius punitur, ut arg. ff. de offi. præf. l. diuus.

n ¶ Codice. quem non habemus.
o ¶ Ex lege conductitia. s. lex qdā erat q. conductitia uocabatur, & sub
le quādam constitutiones habebat, ut hic, & j. e. s. itē ex l. conductitia. Ac
Instituc. o iij

cto maiorem summam
q. deberet, inseruit, vt
ob hoc me grauaret in
præstatione sportularū
occasione cuius maio-
ris quantitas damni fi-
catus sum in decem fo-
lids. unde proponēdo
contra ipsum b, condi-
tione ex lege, peto
eum in triplum, scilicet
in 30. solidos, uidelicet
in x. nomine damni da-
ti, & in 20. nomine pœ-
næ mihi cōdemnari. Et
cōditione ex eadem le-
ge agitur contra execu-
torē p. eo quod exegit
maiores sportulas à reo
q. deberet secundū quā-
titatem in libello com-
prehensam. & formatur
libellus mutatis mutan-
dis, ut s. proxi. scripsi.

¶ Cum quidam scilicet, actores.
h ¶ In libello. s. hic no-
duo. Primò, q. libellus
duo. Primò, q. libellus

¶ Verè estimatio-
nis inseruit
Vide in
hūc locum
Alcia. lib.
dispon. iij.
ca. xviij.
† exege-
runt.

¶ induxit
D. certū
est.

¶ e melius al
legasset gl.
s. sancimi.
i authē. de
exhib. Fa.
Pl. Ang. &
Iaf.

¶ f In cā ciui-
lis, secū
criminali.
Fab. Pla.
Ang. & Ia.
g Idē Ia.
ceter Fab. &
Ang. dicāt
qd est d iu-
re.

¶ h Istā secū-
dā partē se-
quunt An.
& Iaf.
i Dūmodo
excedat sū-
mā cētum
aureorum.
Fa. Pla. An-
ge. & Iaf.
K Idē Iaf.
quicq. di-
cat Pla. &
Ang.

¶ Actio nul-
la hodie da-
tur in tri-
plum.

¶ I Quo, ad
medietate
alia medie-
tas i h. cā
Ang. & Iaf.
m Hæ gl.
dicit s. iu-
e qd s. di-
xerat: & id.
reprobāt.

QVADRVPLI CASVS. Dixi vobis duo exempla illarum actionum quibus agitur ad simplum, & illarum quibus agitur ad duplum, & earum quibus agitur ad triplum. Modo videndum est de actionibus quæ dantur ad quadruplum. & certè ad quadruplum agitur per actionem furti manifesti, & per actionem Quod metus causa, & per actionem in factum quæ descendit ex edicto de calumniatoribus. quæ locum habet quando alii

al. deniq;

Quadrupli autem agitur: veluti furti manifesti, item de eo, Quod metus causa factum sit, deque ea pecunia, quæ in hoc data sit, ut is, cui datur, calumnia causa negotium alicui faceret, vel non faceret. Item ex lege condictionis nostra constitutio. oritur, in quadruplum, & condemnationem imponens iis executoribus litium, qui contra nostram constitutionis normam a reis, qui quam exegerint.

Differunt inter se actiones quæ dantur ad duplum. Angelus.

Sed furti quidem nec manifestis actio, & serui corrupti, a cæteris de quibus simul locuti sumus eo differunt, quod hæ actiones, omnimodo duplici sunt: at illæ, id est, damni iniuriæ ex lege Aquilia, & interdum depositi, in inficiatione duplicantur: in confitentem autem in simplum datur.

LIBELLVS IN ACTIONE IN FACTVM QVÆ DESCENDIT EX EDICTO DE CALVMNIATORIB.

Hic tangit de actione in factum quæ descendit ex edicto de calumniatoribus. & datur in quadruplum ad annum, post annum vero perpetuo in simplum ut ff. de calum. l. j. in prin. & habet locum contra ipsum qui a me aliqd recepit

ut me caluniosè non vexet. Et idè si ab alio recepit ut me caluniosè vexet. in utroque enim mihi datur actio contra eum, ut ff. de calum. l. generaliter. §. fin. Et in ea si formabis libellum. Dico ego t. cotras, qd ipse accepit decem a Mæzio ut caluniosè me vexaret, unde pponendo contra ipsum actio in factum, peto eundem in quadruplū, scilicet in decem quæ accepit, & in xxx. nomine pænæ mihi condēnari. Et erit causa in ista actio, quia sufficit proponere, hæc scilicet, Quia decem a Mæzio accepit ut mihi faceret negotiū caluniosè. Si autē a teipso accepit ut te non vexaret caluniosè, sic forma libellum. Dico ego t. cotras qd ipse accepit a me decem ne me caluniosè vexaret, & moueret mihi litem, unde proponendo actio in factum contra ipsum, peto ipsum in quadruplū, scilicet in decem quæ accepit a me, & in xxx. nomine pænæ condēnari. Et erit in hac actione causa talis scilicet, Quia decem a me accepit ne caluniosè contra me moueret negotium.

a. Furti. facit supra, de oblig. quæ ex delicto nascuntur. §. pænā. Ac b. Quod metus. scilicet actio, quæ ex cōtumacia fit in quadruplū, ut l. j. e. §. item actio. & vsque ad annum tantum, post annum in simplū, ut ff. quod metus causa. l. si cum exceptione. §. j. Accur.

Actio in factum de calumniatoribus.

a In iudicio: secus si extra iudicium Fab. licet Ia. contradicat.

c. Deque ea pecunia. scilicet actio in factum de calumniatoribus annalis in quadruplum, & perpetua in simplum, ut ff. de calum. l. j. in prin. & §. j. quæ locum habet si do alicui aliqd ut caluniosè alicui vexet, datur enim actio in factum ei ob cuius malum data fuit, non autem danti. Itē danti quando dedit ut sibi negotiū per calumnia non fieret, ut hic, & ff. de calum. l. j. & l. generaliter. §. si.

d. Negotium. scilicet malum. e. Lege condictionis. §. de qua dic ut §. e. §. tripli. in §. diximus. f. Constitutio. quam non habemus. Accur.

b Imo totū applicatur parti. Ang. & Ia. licet Fa. contra.

c Istā glo. sequuntur communiter do.

g. In quadruplum. cuius quadrupli iure nouo triplum h. fisco, simplum damnum passio datur, ut in authentica, ut lit. iur. in exor. lit. §. & hoc quoque, collatio. ix. & petitur per conditionem ex hac lege, quæ non habemus, cum non sit cautum quo genere actionis agamus, ut ff. de condi. ex le. l. j.

h. Constitutionis. prædictæ. quam non habemus. i. Normam. id est, formam, certā enim erat forma in constitutione quam non habemus. k. A reis. id est, conuentis.

SED FURTI QVIDEM NEC MANIFESTI. CASVS Iste duo proximi §§. sunt hic positi ad vberiorē doctrinā Quia enim superius in isto tit. in §. in duplum. posuit quique actiones in simul & pro similibus, cum tamē in multis sint dissimiles: propterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas similes esse omnimodò, ad errorem illum remouendum ponit hic istos duos §§. In prio ergo §. dat differentiam inter illas quinque actiones per duplo, quas ponit §. eo. §. in duplum. videlicet inter actionē furti non manifesti, & actionē le. Aquil. & actionē depositi, in quatuor casib. & actionem serui corrupti, & actionem ex testamento quæ datur per legato relicto alicui loco venerabilis. Et dicit quod istarum quique actionum duæ sunt quæ

omnimodo sunt penales à principio: sed demū inficiatione secuta, videlicet actio depositi, in quatuor casib. & actio l. Aquil. Quinta autē actio singulari habet fulcrum. Et enim penalis per inficiationem & per nimiam procrastinationem. hoc dicitur primus §. Et quod dicit in littera omnimodo sunt penales, non intelligas quod per se sint in pænā, sed

Sed illa quæ de is competit, quæ relicta venerabilibus locis sunt, non solum inficiatione per duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionem, quousque iussu magistratum nostrorum cōueniatur. In confitentem uero, & ante, quā iussu magistratu cōueniatur, soluentem, simpli redditur.

Differunt inter se actiones quæ dantur ad quadruplum. Angelus.

Item actio de eo Quod metus causa factum sit, a cæteris de quibus simul locuti sumus, eo differt, quod eius natura tacite continetur, ut qui iudicis iussu ipsam rem actori restituat, tibi absoluat. quod in cæteris casibus non est ita, sed omnimodo quilibet in quadruplum condemnatur: quod est & in furti manifesti actione.

Quita diuisio actionū, Oēs actiones exceptis istis, quæ hic in textu & gl. enumerantur, sunt stricti iuris. Areti.

AD HIC Et sic probatio per iuramentū non censet legitima. Adde aliā gl. in l. cū de indebito. in prin. in verb. legitimis. ff. de pba. l. ason. o. Sed illa scilicet actio ex testamento. Et constituitur illa actio, scilicet ex testamento, quæ scilicet actio competit de iis quæ sunt re. ve. l. o. duplicatur non solum. & c. Accur.

Inficiatione. bene dicit, inficiatione, quia si confitentur, non tenentur, vel si iusiurandum derulerit actori, qui exonerat eum à probatione. ff. de iureiur. l. eum qui. Accur.

ITEM ACTIO. & c. CASVS Tu iam vidisti qualiter se purgavit à primo vitio, modo in isto §. purgat se à secundo vitio, ponens differentiam inter quatuor actiones, in quadruplū, quas posuit quasi similes §. e. §. quadrupli. di. quod actio Quod metus causa est in quadruplum, uerum est non à principio, sed ita demum si iste fuerit cōtumax, & noluerit re restituere obediendo primæ sententiæ, tunc enim d. ber. sequi sententia secunda, quæ est in quadruplum. Aliæ autem oēs ab initio sunt in quadruplum: Fran.

LIBELLVS IN ACTIONE QVOD MET. CAUSA.

Hic tangitur de actione, Quod met. cau. & illa datur contra eum qui metum intulit, & contra quēlibet possessorē: ut ff. quod met. cau. l. si cū exceptione. §. in hac actione. In qua forma libellū. Dico ego cōtra Sépronū, quod ipse detinet re mihi per metū ablatā. uñ pponēdo ac. Quod metus cā cōtra ipsum peto eundē ad restitutionē rei mihi cōdēnari. Et tunc iudex condēnabit eū ad restitutionē rei. & si restituere nō vult, petet ab eo quadruplū, i quo quadruplo ipsa res ptine tur ut ff. quod metus cā. l. si cū exceptione §. hæc autē actio. & tunc forma hoc. mō libellū. Dico ego Titius cōtra Sépronū, quod ipse re mihi per metum ablatam detinens, illam non vult restituere, licet sit sup hoc condēnatus. unde pponēdo cōtra ipsum actionē Quod metus causa, peto ipsum in quadruplum id est, ad rei restitutionē, & i triplum nomine pænæ mihi cōdēnari. Et aduerte quod si vult restituere ante sententiam, liberabitur à pænā tripli, ut in hoc §. itē actio. Et erit cā in hac actio, quam proponere sufficit, hæc. l. Vnde cum per metū res ista sit mihi oblata, peto, & c. Et dat hæc actio vsque ad annum tñ in quadruplū post annum uero in simplū: ut ff. quod met. cau. l. si cū exceptione. §. j. & x. q. §. simul. & caute ponit illud simul, id est, una cū eis de quibus aliās dixit: ut §. e. §. quadrupli.

Restitut. vsque ad definitiuam sententiam: quod intellige de secunda sententia. Nam in actione Quod metus cā duæ ferunt sententiæ. Prima de restituenda re. Alia de dando quadruplo, re computā da in eo. ut ff. quod met. cau. l. si cū exceptione. §. hæc autē. Sed nū quid utraque est definitiua? Dic quod sic: quia utraque definit cōtrouer siam: ut ff. de re iudi. l. j. Alij esse dicunt admonitionē quandā primā sententiā: ut in auth. de hære. & fal. §. si quis aut non. colla. j. & ex eo quod per primam sententiā admonetur, & tādū expectatur qui metum intulit, dicitur hæc actio arbitraria: ut l. j. e. præterea.

Aboluitur. scilicet à præstatione quadrupli.

In cæteris casibus. qui enumerantur §. eo. §. quadrupli. Ac.

ACT.

Quid im portet ista dictio, omnimodo habetur in l. si cum exceptione. §. quatenus. & ibi Bart. ff. quod met. cau. & in l. Gracæ §. il lud. ff. de fideiuss. Ac etiā in importat perperitatem actus: ut not. glo. j. & ibi Pet. de Anch. i. cle. j. de vi. & hone. cle. Aug.

al. solam restituerit non quemadmodum.

Dic quod non est necessaria nisi una sententia quam uis duæ possint terri. Ang. f. Sed Bart. ibi, quem communiter doc. sequuntur, tenet quod non est necesse quod feratur nisi una.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ CASVS. Multas diuisiones actionum habuit supra, & post illas de quibus dictum est supra ponitur hic quædam alia diuisio. Et hoc est quòd dicit dominus Iaco. Diuisio est hæc per se, non pendens ex præcedentibus. Et tractat iste § vt dicit Ioan. de iustitia pofitiua: ubi non redditur alia ratio, nisi quia ita placuit iuris conditoribus. Est quippe diuisio quam hic ponit, talis: Actionum quædam sunt bonæ fidei, quædam stricti iuris. & enumerat hic xvij. actiones bonæ fidei. Prima est actio ex empto secunda ex vendito, & sic de alijs. Est & hæreditatis petiti. de qua semper ante tempora Iustitiana magna fuit dubitatio vtrū esset bonæ fidei, vel stricti iuris. Nostra tñ constitutio (dicitur) quæ habes C. de petitio. hæredi. l. vlti. disposuit eam esse bonæ fidei. De xvij. actionibus tractat in sequenti §. Notare aut debet in principio quod duplex est bona fides. Vna quæ est p̄ia dolo, & fraudi. & hoc modo omnes contractus bonæ fidei sunt: in omnibus enim debet abesse dolo & fraud. Est & alia bona fides, quæ antonomasice vocatur bona fides, propter exuberantiam fidei, quæ est in ea. Ab ista bona fide dicitur contractus in isto §. enumerari, bonæ fidei. Sed domine quæ est ex herantia fidei, quæ est in ista, siue in istis actionibus? Respon. Frater, ex hoc quod in eis multa eueniunt ex bono & æquo de quibus non fuit actum inter partes. In p̄ctibus autem stricti iuris solum veniunt ea de quibus actum est inter partes vt veniunt. De actio. depo. qñ ipsa sit bona fidei, nemini venit in dubium quantum ad aliquid. De ipsa tñ dixerunt quidam antiqui, quod simpliciter est bona fidei, in quatuor tamē casibus, puta tumultus, incendij, ruinæ, naufragij. Dominus autem Iac. dicit quod actio. depo. bona fidei est franciscus.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arer.

g Ista opin. lo. a. co. i. r. approbat per doc.

f Th. q. de estimato. ff. alia p. scriptis uerbis. Item.

Actio pignoratitia est duplex.

Actio coi. diuiduo. Actio finiu. regundoru. est stricti iuris.

h Cum ista opi. coiter trahit doctores.

Actio quæ. do. nascit. ex permutati. one.

Actio quæ. do. nascit. ex permutati. one.

i Quod ve. rû ubi ex fa. cto meo ni. hil tibi ad. ra. est. alias se. cus: ut per. Iac. hic po. nent. etia. qualiter ex. p. mutatio. ne plures & diuerse ad diuersa ten. lentes competant actiones.

k Ista opi. r. p. p. docto.

ADDITIO Nisi tale pactum sit æstimatio vel permutatio: ut quia ab utraque parte sit species certa præstanda: quia tunc talis actio præscriptis uerbis est bonæ fidei. Ia.

a q. Hæreditatis petitio. q. quæ datur contra possidentem pro hærede, uel pro possessore. c. vt ff. de peti. hæred. l. regulariter. & l. seq. & l. qui interrogatus.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

erant olim. Th. deest ante.

Al. deest enim. certatum de ea & dubiū fuerit. Al. sic. Al. siue non. voluit.

tirio. a quamuis enim t. vsque adhuc b incertum erat, t. inter bonæ fidei iudicia connumeranda hæreditatis petitio esset, t. an t. non: nostra tamen constitutio c aperte eam esse bonæ fidei disposuit. t.

Actio rei uxoriæ, q. olim pro dote cōpetebat, s. hodie transfusa in actionē ex stipulatu, cum omni suo iure: quæ actio est priuilegiata, resp. s. hypothecæ, et prioritatis seu prælationis. A. et i.

Fuerat antea t. & rei uxoriæ actio vna ex bonæ fidei iudicijs: sed cum pleniorē esse, ex stipulatu c actionem inuenientes, omneius quod res uxoriæ antea habebat cum multis diuisionibus, in actionem ex stipulatu, quæ de dotibus exigēdis proponitur, transferimus, f. meritò, rei uxoriæ actione sublata, ex stipulatu actio, quæ pro ea introducta est, naturam bonæ fidei iudicij tantum in exactione dotis meruit, g. vt bonæ fidei sit: sed & tacitam h. ei i. dedimus hypothecam. k. Præ-

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

Actio ex stipulatu p. dote cōpetit marito & uxori. a Nota q. nō tm uxori ad repetendā dotē plurius fieri stipulatu, ut hic: sed et ex parte uiri ad conficiendā dōtem, & ex utraq. parte inest tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. s. j. C. de rei ux. ac. ibi stipulationē & hypothecam & c. Ang. Dotē petēs mulier an præferatur oibus creditoribus.

dentibus mulieris: vt C. qui pot. in pig. hab. l. si. in fi. Sed nunquid procuratori mulieris datur hoc priuilegium? Respon. sic, vt ff. solu. matr. l. alia. & ff. de procura. l. minor. s. quoniam. b Item quod hic dicit de dote sua: ideo dicit, quia aliud est in donatione propter nuptias. nam in ea non habet hoc priuilegium: c vt C. qui pot. in pig. hab. l. si. in fine.

Sed quando mulier potest experiri de dote? Respon. solummodo matrimonio, non prius, nisi maritus ad inopiam vergat vt C. de iure dotium. l. i. vbi. & ff. solu. matrimo. l. si constante. in princi.

Hodie cōpensatio opposita ab homine, perimit omnes actiones, usque ad cōcurrētes quantitates ipso iure: siue sit actio bonæ fidei, siue sit stricti iuris: excepta actio ne depositi, quæ per compensationem non tollitur. A. et i.

In bonæ fidei t. iudicijs libera potestas t. pmitteri videt. t. iudici, ex bono & æquo æstimādi, quantum auctori restitui p. debeat. t. In quo q. & illud cōtinetur, ut si quid inuicem præstare t. actorem oporteat, eo compensato, s. in reliquū is, cum quo actum est, debeat condemnari. q. Sed & in stricti t. iuris iudicijs, ex rescripto diui Marci opposita doli t. mali exceptione, compensatio inducebatur. sed nostra constitutio, u. eas compensationes quæ iure apertor nituntur, latius introduxit, ut

sua actione agitur ut ff. solu. matr. l. i. s. uoluntate. E contra q. sic, vt q. per hoc filia prouidetur, cum pater hanc referuare cogatur filiz, ut dictum est. & hoc verum puto: d. ut hic dicitur, cuius prouidentia, & c.

Solutus, scilicet mulieris. Hoc induximus. t. scilicet ut alijs præferatur.

In bonæ fidei t. iudicijs libera potestas t. pmitteri videt. t. iudici, ex bono & æquo æstimādi, quantum auctori restitui p. debeat. t. In quo q. & illud cōtinetur, ut si quid inuicem præstare t. actorem oporteat, eo compensato, s. in reliquū is, cum quo actum est, debeat condemnari. q. Sed & in stricti t. iuris iudicijs, ex rescripto diui Marci opposita doli t. mali exceptione, compensatio inducebatur. sed nostra constitutio, u. eas compensationes quæ iure apertor nituntur, latius introduxit, ut

sua actione agitur ut ff. solu. matr. l. i. s. uoluntate. E contra q. sic, vt q. per hoc filia prouidetur, cum pater hanc referuare cogatur filiz, ut dictum est. & hoc verum puto: d. ut hic dicitur, cuius prouidentia, & c.

Solutus, scilicet mulieris. Hoc induximus. t. scilicet ut alijs præferatur.

In bonæ fidei t. iudicijs libera potestas t. pmitteri videt. t. iudici, ex bono & æquo æstimādi, quantum auctori restitui p. debeat. t. In quo q. & illud cōtinetur, ut si quid inuicem præstare t. actorem oporteat, eo compensato, s. in reliquū is, cum quo actum est, debeat condemnari. q. Sed & in stricti t. iuris iudicijs, ex rescripto diui Marci opposita doli t. mali exceptione, compensatio inducebatur. sed nostra constitutio, u. eas compensationes quæ iure apertor nituntur, latius introduxit, ut

sua actione agitur ut ff. solu. matr. l. i. s. uoluntate. E contra q. sic, vt q. per hoc filia prouidetur, cum pater hanc referuare cogatur filiz, ut dictum est. & hoc verum puto: d. ut hic dicitur, cuius prouidentia, & c.

Solutus, scilicet mulieris. Hoc induximus. t. scilicet ut alijs præferatur.

In bonæ fidei t. iudicijs libera potestas t. pmitteri videt. t. iudici, ex bono & æquo æstimādi, quantum auctori restitui p. debeat. t. In quo q. & illud cōtinetur, ut si quid inuicem præstare t. actorem oporteat, eo compensato, s. in reliquū is, cum quo actum est, debeat condemnari. q. Sed & in stricti t. iuris iudicijs, ex rescripto diui Marci opposita doli t. mali exceptione, compensatio inducebatur. sed nostra constitutio, u. eas compensationes quæ iure apertor nituntur, latius introduxit, ut

sua actione agitur ut ff. solu. matr. l. i. s. uoluntate. E contra q. sic, vt q. per hoc filia prouidetur, cum pater hanc referuare cogatur filiz, ut dictum est. & hoc verum puto: d. ut hic dicitur, cuius prouidentia, & c.

Solutus, scilicet mulieris. Hoc induximus. t. scilicet ut alijs præferatur.

In bonæ fidei t. iudicijs libera potestas t. pmitteri videt. t. iudici, ex bono & æquo æstimādi, quantum auctori restitui p. debeat. t. In quo q. & illud cōtinetur, ut si quid inuicem præstare t. actorem oporteat, eo compensato, s. in reliquū is, cum quo actum est, debeat condemnari. q. Sed & in stricti t. iuris iudicijs, ex rescripto diui Marci opposita doli t. mali exceptione, compensatio inducebatur. sed nostra constitutio, u. eas compensationes quæ iure apertor nituntur, latius introduxit, ut

sua actione agitur ut ff. solu. matr. l. i. s. uoluntate. E contra q. sic, vt q. per hoc filia prouidetur, cum pater hanc referuare cogatur filiz, ut dictum est. & hoc verum puto: d. ut hic dicitur, cuius prouidentia, & c.

Solutus, scilicet mulieris. Hoc induximus. t. scilicet ut alijs præferatur.

In bonæ fidei t. iudicijs libera potestas t. pmitteri videt. t. iudici, ex bono & æquo æstimādi, quantum auctori restitui p. debeat. t. In quo q. & illud cōtinetur, ut si quid inuicem præstare t. actorem oporteat, eo compensato, s. in reliquū is, cum quo actum est, debeat condemnari. q. Sed & in stricti t. iuris iudicijs, ex rescripto diui Marci opposita doli t. mali exceptione, compensatio inducebatur. sed nostra constitutio, u. eas compensationes quæ iure apertor nituntur, latius introduxit, ut

sua actione agitur ut ff. solu. matr. l. i. s. uoluntate. E contra q. sic, vt q. per hoc filia prouidetur, cum pater hanc referuare cogatur filiz, ut dictum est. & hoc verum puto: d. ut hic dicitur, cuius prouidentia, & c.

Solutus, scilicet mulieris. Hoc induximus. t. scilicet ut alijs præferatur.

In bonæ fidei t. iudicijs libera potestas t. pmitteri videt. t. iudici, ex bono & æquo æstimādi, quantum auctori restitui p. debeat. t. In quo q. & illud cōtinetur, ut si quid inuicem præstare t. actorem oporteat, eo compensato, s. in reliquū is, cum quo actum est, debeat condemnari. q. Sed & in stricti t. iuris iudicijs, ex rescripto diui Marci opposita doli t. mali exceptione, compensatio inducebatur. sed nostra constitutio, u. eas compensationes quæ iure apertor nituntur, latius introduxit, ut

sua actione agitur ut ff. solu. matr. l. i. s. uoluntate. E contra q. sic, vt q. per hoc filia prouidetur, cum pater hanc referuare cogatur filiz, ut dictum est. & hoc verum puto: d. ut hic dicitur, cuius prouidentia, & c.

Solutus, scilicet mulieris. Hoc induximus. t. scilicet ut alijs præferatur.

In bonæ fidei t. iudicijs libera potestas t. pmitteri videt. t. iudici, ex bono & æquo æstimādi, quantum auctori restitui p. debeat. t. In quo q. & illud cōtinetur, ut si quid inuicem præstare t. actorem oporteat, eo compensato, s. in reliquū is, cum quo actum est, debeat condemnari. q. Sed & in stricti t. iuris iudicijs, ex rescripto diui Marci opposita doli t. mali exceptione, compensatio inducebatur. sed nostra constitutio, u. eas compensationes quæ iure apertor nituntur, latius introduxit, ut

sua actione agitur ut ff. solu. matr. l. i. s. uoluntate. E contra q. sic, vt q. per hoc filia prouidetur, cum pater hanc referuare cogatur filiz, ut dictum est. & hoc verum puto: d. ut hic dicitur, cuius prouidentia, & c.

Solutus, scilicet mulieris. Hoc induximus. t. scilicet ut alijs præferatur.

Hoc est verum in re simplici, si uero sit procura tor in rem suā, distin gue, ut per l. si hic. c. Scilicet prælatiois: hēt tñ pri uilegiū ta citę hypo thecę ut p. Iaso. hic in scđo not. autem. facultas. dare oporteat. strictis.

Hoc utrum intelligi ge qñ filia esset uiua tpe quo p. ager: alias scē ut hic per doct.

Ista glo. male loquitur fm l. al. cū leges nō uerbis, sed reb. imponant. l. i. j. C. cōia de le. Compensatio i quib. rebus sit.

creditor. §. j. Sed nonne statim hic subiecit. quod actioni in rem potest obijci compensatio: ergo ut fieri de specie ad quantitatem. Sed dic, quod sit rei venditio, quando re non restituta iuratur in litem, uel in veram estimationem: ut ff. de rei uend. l. qui restituere. Item quid si hinc inde debitum est in genere, ut debeo tibi hominem, & tu mihi hominem?

Resp. fit compensatio: ut ff. si pars hære. pera. l. j. item si cum me. & ff. de hære. institui. l. qui non militabat. j. respon. & ff. de legatis ij. l. vnum ex familia. §. sed si vno. Itē quod si ab una parte debitum est confessatum, ab altera negatum? Respō. non patet aperto iure, vnde non fit compensatio: ut C. de compen. l. si na. §. penul.

† Satisim-
pium.

ADDITIONE. Nisi tale debitum non confessatum posset de proximo liquidari: ut d. l. finali. C. de compen. quando autem oppositio compensatōis requirit altiore indaginem, & quantum tempus deur ad probandum, uide hic per doct.

a ¶ Ut actiones. & accusatiui casus. Est enim sensus, ut compensatio nes minuant actiones.

Cōpēsatio
nō fit ipso
iure, sed de
bet oppo-
ni.

a Not. illū
casum: &
gl. ibi non
adducit
plures alios
casus in q-
bus qd ppe-
sat, non tū
debitū sibi
sed debitū
alteri. dic
ut ibi. Ang.

b ¶ Ipso iure. §. adeo ut dixerint quidā nō esse necesse voce hominis opponi compensatōem, ut hic. Sed certē imō est necessariū, ut opponatur: quod probatur rationibus. Nam fideiussor cōuentus eligit ut vel quod sibi, vel quod reo debetur, cōpenset: quæ electio sibi nō datur, si ius cōpensaret: ut ff. de compen. l. si quid. ¶ Itē & reus conuentus eligit in quam causam cōpenset si debeat ex pluribus causis: ut ff. de compē. l. quod Labeo. Item lex dicit eū male agere, cui obijci pōt cōpensatio: ut ff. de compen. l. uerum. §. si quis. sed qui male agit, habet actionem, sed eliditur exceptio: ut ff. qd. d. v. s. u. l. e. c. l. in fi. Sed fm hanc opi. quid adijci in actōe stricti iuris ad id quod erat olim? Resp. quia doli mali tū obijciebatur exceptio, per quam non extinguiebantur actiones ipso iure, sed nunc etiam compensatōis exceptio opponitur, per quam ipso iure hinc inde actō extinguitur: ut hic, & infra eo. §. penul. & nihilominus doli cum generalis sit: ut ff. de excep. do. l. ij. §. gene. aliter.

c ¶ Minuant. §. scilicet compensatōes.

d ¶ Alias. §. actiones, ut scilicet mistas, quæ sunt iij. ut supra eodem, §. quædam actiones. Item persecutio fideicommissorum. Item officiū iudicis, & familia: §. actiones sunt largissime accepto vocabulo: ut ff. de actio. & obligat. actionis uerbo. Vnde & petitiones cautionū occasione damni infecti compēsant: ut ff. de damno infec. l. j. & l. qui bona. §. si quis quia. Accu.

ADDITIONE. Hoc verum intellige de debito officio iudicis, in quo nulum oblatum est in medio, aliā secus, ut per Bar. in l. si. §. ff. de cō di. indebi.

Cōpēsatio
i multis ca-
sib' cessat.

Species so-
le commo-
dantur.

b Istud de
violētia in
telligas ut
ibi no. glo.
& do. Ang.
Depositarius
de dolo
tū tenet

e ¶ Depositii. §. quod tu intelligas quando pecunia non signata est de posita: quo casu etiam aliam simile reddere pōt: ut ff. de positi. l. Lucius. & l. dies sponfaliū. §. j. Si autem esset depositio facta in specie, uel in pecunia ut in specie, qd esse potest: ut ff. de legatis primo. l. planē. j. §. si eadem. uer. sed hoc ita. tunc etiam alia ratione non obijciatur cōpensatio: quia in specie non fit compensatio. Itē quod hic dicit in actio ne depositii, idem dicunt quidam in actione cōmodati: ut C. de cōmo. l. prætēxtu. Sed certē imō est ibi ratio: quia in specie fieret. Nam solæ species commodantur, non quantitas, nisi quantitas, ut species cōmo detur, ut ff. de cōmo. l. iij. §. si. Item cessat aliā compensatio, ut qn per violentiam rem abstulisti: ut C. de compen. l. fin. in fi. b Item & fisco non opponitur in quibusdam casibus: quos dic ut ff. de iure fisci. l. aufer tur. §. qui compensatōem. & C. eodem, de compen. l. compensatio nes. & l. in ea. Item in curatore qui fraudauit publicā annonam: ut ff. de compen. l. ob negotium.

f ¶ Defraudetur. §. sed nonne hæc ratio ubique potest habere locū? Resp. non ita: quia si restituitur denegatur, est dolus: ut ff. man. l. si procuratorem. §. dolo. Itē depositarius de dolo tū aliā tenetur. vnde si hic magis grauetur, non est mirum. ut arg. ff. de iureiur. l. eū qui in prin.

¶ **ETEREA.** ¶ Diuidit in tres partes. Primō, quare dicatur arbitrariz. Secundō, quæ sunt istæ arbitrariz. Tertiō, quid iudex in his possit. Secunda ibi. Sed istæ. Tertia ibi, in his enim. Arer.

¶ Præter actiones de quibus facta est mentio supra, adhuc scire debetis, quæ sunt quædam actiones arbitrariz, hoc est ex arbitrio iudicis dependētes. In quibusdam enim actionibus, nisi reus actori iudicis officio satisfaciatur, ueluti rem restituat cum rei vēdica. ag. tur, uel rem exhibeat cum ad exhibendum agitur, uel soluat cum aliquid certo loco est soluendum, uel ex noxali causa seruum dedat, cum noxaliter agitur contra ipsum, ille qui sic condemnatur a iudice, reus scilicet: si non vult satisfacere ad arbitrium iudicis, potest cōdem. nari, ut l. ad iur. cesset, uel ut in litem contra eum iuret, & hoc dicitur litem. ult. Præ-

terea quasi dicitur. Istæ actiones de quibus ad præsens tractare ppono, nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris: sicut illæ de quibus proximè tractatum est: sed habent aliam quandam naturam per se. & in hac opinione fuerunt quidam antiqui Alij dicunt, quæ sunt bonæ fidei. & hoc quia in istis habet iudex largas habenas, sicut in prædictis bonæ fidei. Sed tu

quibus nisi arbitrio iudicis is, cum quo agitur, actori satisfaciatur, ueluti rem restituat, uel exhibeat, uel soluat, uel ex noxali causa seruum dedat, uel tunc condē nari o. debeat. ¶ Sed istæ Pactiones, tam in rem, quàm in personam inueniuntur. In rem, ueluti Publiciana, Seruiana, de rebus coloni: ¶ Quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur in personam, ueluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus causa, aut dolo malo factum est. item cum id. quod cer-

nari. Vel sic, potes dicere, quæ omnia iudicia sunt absolutoria: adeo quod si aliquis alicui in ueritate debet decem, quia a creditore in iudiciū vocetur, & in tali statu sit, quod eum debeat ferri sententia, si tū ante sententiam soluerit: illud iudicium quod debebat esse cōdemnatorium, modo erit absolutorium. & sic intelligo illud verbum, iudicia sunt absolutoria. Pone ergo, quod seruus ignorante domino damnum dederit in rem alicuius: ille qui damnum passus est, agit pro domino, petens quod dānum emendet certē condemnabitur dominus ad estimationē, nisi ante cō demnationem dederit seruum pro noxa. & sum in uerbi. Sed istæ actiones, &c. Di o vobis, quæ actionum stricti iuris, quædam sunt arbitrariz. Istarum autem quædam sunt in rem, quædam in personam. Arbitrariz in rem sunt, ut puta Publiciana, & Seruiana. In personam sunt actiones, quæ de metus causa, de dolo actio, quæ est arbitrariz actio: & actio per quam petitur pecunia certo loco permitti, & actio ad exhibendū. Et in omnibus istis casibus, & similibus permittitur iustici ex bono, & equo æstimare, secundum rei naturam, in quantum actori satisfieri oportet. h. d. Fran.

g ¶ Actiones arbitrariz. §. sed nunquid sunt bonæ fidei, uel stricti iuris? Respō. quidam quæ bonæ fidei sunt: quia in iudicio arbitrio sunt ut j. prox. §. in fi. & §. eo. §. in bonæ fidei iudicijs. Sed hæc non ualet: quia officiū iudicis quod in bonæ fidei iudicijs venit, est iure actionis. Sed hoc, quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tū est: ut ff. de eo qd certo loco in bonæ fidei. Alij dicunt quæ nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris, imō est tertia species ad illam diuisionem quæ est §. e. §. actionū. & facit pro eis ff. de in lit. iur. l. in actionibus. §. planē. & ff. de v. iur. l. in fideicommissis. quæ est l. iij. §. in his. hanc etiam reprobatur: quia dicta diuio est perfecta & immediata. Alij dicunt quod uerius est, quod sint stricti iuris, cum bonæ fidei non inueniantur: ut §. eo. §. actionum. Accur.

ADDITIONE. Hæc vltima uera est. & eam sequuntur communiter scribentes hic.

h ¶ Ex arbitrio. §. bene dicitur ex arbitrio. nec enim obligatus est rem restituere, uel simile quid facere: quod promptē dices esse verū in actione in rem. In personalibus autem & arbitrariz, quæ hic enumerantur, dices quod licet exhibitio, uel restitutio sit in obligatione, potest tū id est, interesse, uel quanti in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur, & ideo arbitrariz dicuntur.

i ¶ Rem restituat. §. ut in rei vendicatione, quæ est arbitrariz: cum primō rem restituendū liberetur, aliā iudicijs arbitrio in litem iuratur: ut ff. de in lit. iur. l. in actionibus. & ff. de rei uend. l. qui restituere. uel hypothecaria: ut j. prox. §. ubi hæc oia exempla diligentius dicuntur.

k ¶ Vel exhibeat. §. cum ad exhibendum agitur.

l ¶ Vel soluat. §. scilicet cum certo loco soluendum est.

m ¶ Vel ex noxali. §. cum noxaliter agitur.

n ¶ Dedat. §. id est, det. Accur.

o ¶ Condemnari. §. diuersis modis fiet condemnatio: sicut diuersæ sunt istæ arbitrariz: ut dicemus inf. prox. §. in fi.

p ¶ Sed istæ actiones §. scilicet arbitrariz.

q ¶ In rem. §. separatim intellige: nam una & eadem actio non potest in rem, & in personam esse, nisi in quatuor casibus mistis: ut supra e. §. quædam actiones.

r ¶ Publiciana. §. de qua habes sup. eo. §. alie.

s ¶ Seruiana. §. de his duabus habes §. eo. §. Seruiana. Acc.

t ¶ Metus causa. §. licet sit in personam, ut hic tamen in rem est scripta: ut si quod metus causa. l. metum. §. cum autem. & de hac dicitur supra eo §. item actio.

v ¶ Dolo malo. §. actio de dolo est arbitrariz, ut hic, quod est ideo quia liberatur dolosus uerum interesse præstando, si restituere non possit: aliā iudicis officio iuratur in litem: ut ff. de dolo. l. arbitrio. in prin.

x ¶ Item cum id. §. scilicet pecunia.

Promissum

dic, quod censetur stricti iuris. cum inter eas quæ sunt bonæ fidei, non numerentur. Item videtur, quod ista licera, uel ex noxali causa seruum dedat, non innuat quod de minus qui cōuenitur noxaliter, præcisē cōdem nari debeat ad hoc, quod seruum dedat pro noxa, cum l. dicitur estimationē damni esse in obligatione noxæ, aut deditionē in liberatione: ut ff. de re iudi. l. miles. §. aut noxæ. Frater intellige, quod facta fuit cōdemnatio in estimatione dāni: sed poterat euitare illam damnationem dando seruum pro noxa. vnde expone literam, debet cōdem

Th. inter
cessione.
Th. & ius
su.

Th. noxæ.
Th. oino.
Th. dēt.

Th. itē &
Th. eff. &
l. &c.

Appellat.

c Ang. no.
istā gl. pro
singulari:
sed las. re-
probat: vi-
de hic per
tum: & re-
probatio-
ne §. facit
istā gl. qd ap-
probat cōi-
ter p. doct.
& c. seque-
d. Aduertas
q. Bar. in l.
actionib. ff.
de in lit. iur.
in ver. ter-
tio hēt lo-
cū in & ca.
dar unā re-
gulā qd ois
actio i qua
res nō resti-
tuit, fm p-
ceptū iudi-
cis, dī arbi-
traria: ut iu-
dex habeat
prætem de-
ferendi iu-
ramentum
in litem: &
fm illud p-
demandandi.
sue sit ac-
tio bonæ
fid. sue stri-
cti iuris: p-
sonalis, si-
ue in rē: si-
ue quicquid
actio sit. &
allegat d. l.
q. restituere.
qd credo
verum
pp. identi-
tate rōnis:
ga in oib.
casib. p-
tēni-
tur mai-
or prior
fm Ange.

a ¶ Promissum est. idem etiam si legatum sit relictum certo loco dā dum: & idem si mutuum sit datum certo loco reddendum. Nam in his tribus casibus locum habet certi conditio arbitraria: uel ex testamēto arbitraria, scilicet in promissione & legato, & mutuo, & aliis non: ut ff. de eo quod cer. lo. l. i. §. hanc autem. & l. si heres. & l. autem si. ² Et

a Bar. & cōi ter doc. in d. l. si hīs. re probat istā gl. & dicit qd oīs actio stricti iuris pp adiectionē loci, pōt esse arbitraria: ut refert hic Ias.

¶ Th. arbitria est. ¶ permittitū est.

¶ Th. ac sta tuere.

¶ Cōcor. c. licet. in gl.

sup. uerbo possidetis.

post pri. ex tra de pba.

& ca. iuue nis. in gl. ij.

post princi.

extra de sponfa.

¶ Omnino do.

b Sed gl. in l. hoc edi-

cto. in ver-

bo absolue

di. ff. de pu

blic. tenuit

pru: & illā

sequit ibi

Barro. post

Dy. repro-

bata h. cgl.

secundū la.

Cōdemna-

tio in arbi-

trarijs pōt

fieri tripli-

citer.

Officiū iudicis est triplex, i. no- bile, merce nariū mer- cenariū mi- sum, c Ioan. Fa. r eprehēdit hac gl. quia in arbitrijs iudex necessitate impertiri officii sed nō necessi- tate ad tale uel tale: ut hic per cū.

Snā non pōt semper esse certa.

to loco promissum ^a est, petitur. Ad exhibendum quoque actio ^t ex arbitrio iudicis pendet. ¶ In his enim actionibus ^b & ceteris similibus ^c permittitur ^t iudici, ex bono; & æquo, secundum cuiusque rei, de qua actum est, iuram ^d æstimare, t̄quemadmodum actori satisfieri ^e oporteat.

¶ Index debet ferre sententiam certā, & super libello incerto, si incertitudo est in potestate iudicis hoc dicit. Aret.

¶ Curare ^t autem debet iudex, ut omnino ^t (quantum possibile ^t ei sit), certā pecuniā ^b vel ^h rei sententiam ⁱ ferat, etiam si de incerta ^k quantitate apud eum actum est.

¶ Plus petens in iudicio, loco, cā, re, vel tempore, olim cadebat ^a cā nisi restituere tur, legitima subsistente causā nisi restituere tur, legitima subsistente cā. hodie uerō plus petens tēpore, uenit aliter puniendus quā in eo inducie duplicant, & actor ad omne damnum litis tenetur. Plus uero petens alijs modis, in triplum sumptus quē sustinuit reus litis nomine, punietur. Aret.

¶ Si quis agens, intentione ⁱ sua, plus ^m complexus fuerit, quā

sententiam. Quid enim si homo in genere promissus petitur, uel sub al- ternatione: puta Scichum aut Pamphilum: aut damnū emendari, uel serum pro noxa dari? ^d certe iudici nō est possibile ferre certā sentē- tiam: quia natura actionis non petitur, ut j. de obli. iudi. in prin. Idē di- co in hereditatis petitione. nam sicut sufficit in libello proponere uni-

ad eum pertineat, causā cadebat, id est, rem amittebat: ^o nec facile in integrum restituebatur à prae- tore, nili minor erat viginti quin- que annis. huic ^o enim sicut alijs in causis, causa cognita, p̄ succur- rebatur, si lapsus iuuentute ^q fue- rat, ita & in hac causa succurri so- litum erat. Sanē si tam magna cau- sa iusti errori, interueniebat, ut etiam constantissimus ^r quisque labi posset: etiam maiori viginti quinque annis succurrebatur: uel- luti si quis totum legatum petie- rit: post deinde prolatus fuerit co- dicilli, quibus ^s aut pars legati adempta sit, aut quibusdam ^t alijs legata data sint: quæ efficiēbant ut plus petijisse videretur peti- tor, quām dōdrātem, atque ideo lege Falcidia legata ^u minueban- tur. ^x

¶ Summatu est iste §. supra, tamē specia- liter hoc habet: Plus petit quatuor modis, scilicet, re, tempore, loco, & causa, & pri- mo tres primos modos. exemplariter decla- rat. hoc dicit. Ange.

princ. §. si tibi. col. ij. & in auth. ut iud. sine quoquo suf. §. necessitate. col. ij. & in auth. ut cler. apud propr. epif. conue. §. j. col. vj.

k ¶ De incerta. §. ut de interesse.

¶ SI QVIS AGENS. ¶ Diuiditur principaliter in duas par- tes. Primo, ponit id quod erat de iure antiquo, qñ plus petebat. Secū- dō, id quod est de iure nouo. Secunda ibi, Et hęc quidē. Itē prima sub diuiditur in tres. Nam primo ponit regulā generalem iuris antiq̄, qualiter puniatur plus petens. Secūdo quot modis dicatur plus pete- re. Tercio exempla vni cuiusque. Secūda ibi, Plus aut. Tercia ibi, Re- ueluti. Aretin.

¶ CASVS. In superioribus dictum est. de natura omniū actionum, nunc autē nihil aliud intendit legislator ostendere, nisi qualiter abu- fores actionum puniā. Dicit ergo, q̄ quotiescūque actio: plus petit intentione sua, quā sibi debeat. quocūq; genere plus petēdi, cadit à causa. hoc est, re quā petit, amittit. nec succurritur ei de facili à p- tore p̄ in integ. restit. nisi fuerit minor. Si enim minor xx. an. aliqua facilitate lapsus plus petierit, tūc cā cognita succurritur ei. sed maio- ribus plus petentibus nullo mō succurrebat, quin à causa caderent, nisi haberent magnā. & iustā causā erroris. tunc enim parcendū erat eis. & hoc ponit duo exempla. Primū est, quādo aliqui s maior petēbat totum legatum, puta petebat legatū relictum sibi in testamē- to, & per errorē, cum aliqua pars legati, uel forte solida legata i codi- cillis essent adempta, quia tamē ignorauit. succurrebatur ei. Secūdū exemplum est in maiore, qui integra legata petebat, & tñ tota erāt alii legata, ita qd locus erat Falcid. Hoc erat olim in quolibet genere plus petendi, si q̄ cadebat à causa, nisi iustū causam haberet, ut s. dictū est, sed hodie non est ita, ut habetis j. e. §. sed hęc quidē antea. Fran- 1

¶ Intentione sua. §. i. in libello ubi erat intentio sua. Accur.

m ¶ Plus. etiam tēpore, ut ff. de lib. leg. l. non solū. §. j. & §. si nā plus quatuor modis dicitur, ut j. prox. §. & in omnib. his locū hēt §. iste.

n ¶ Amittebat. j. facit infra, de exceptionibus. §. temporales. c. & qd hic dicit in priuato, idem erat in s'co, ut C. de iure s'fili. iustas. lib. x.

o ¶ Huic. §. minori viginti quinque annis.

p ¶ Causa cognita. §. bene dicit causa cognita. Nam omnes in integ- rum restitutiones causa cognita petuntur, ut ff. de i. integ. restit. l. omnes. Accur.

q ¶ Iuuentute. §. id est, facilitate sua. idem multo magis si dolo aduer- sari, ut ff. de mino. l. j. Ac cur.

r ¶ Constantissimus. §. quia errauit in facto, in quo prudentissimi fal- luntur, ut ff. de iur. & fac. igno. l. ij.

s ¶ Quibus. §. scilicet codicillis.

t ¶ Quibusdam alijs. §. scilicet legatarijs.

v ¶ Legata. §. scilicet ea quæ sibi in testamento relicta sunt.

x ¶ Minuebantur. §. nam tot erat legata, ut lex Falcidia locum haberet

uerfalter, ita & in sen- tentia, puta sic, pronun- tio te heredem extitisse ex asse, uel ex semisse, & ideo tibi hereditatem restituendam.

g ¶ Pecuniā. j. scilicet cum pecunia petitur.

h ¶ Vel rei. §. quando alia res petitur, quæ in quantitate consistat, uel non, & hoc si certum est petitum. alias enim non tenet: sententia, nisi in aliqua parte actorum res certa scripta inuenia- tur, ut C. de sententia quæ sine cer. quan. l. hęc sententia. j. si autem est incertum: aut certificari potest, ut si peto interef- se, quod debet coram iudice probari, & deduci ad certitudinē: ut C. de senten. quæ pro eo quod interest. l. vnica. §. ij. & tunc locum habet hic §. aut non potest deduci in certitudinem, ut in ho- mine gñaliter petito, & similibus quæ modo diximus, & tunc non habet locum iste §. Ac.

i ¶ Sententiam ferat. j. & i scriptis: ut C. de sen- tentia ex breui. reci. l. si. nisi in quatuor casibus: ut in authen. de mand.

Snā est in scriptis ferenda.

Diuisio.

e Aduertas qd litera ibi dicit qd inducie dupli- cant, & qd postea non cogit litem suscipere, nisi relictis sibi expēis & idē dicit rex. i. c. j. ex tra de plus petiti. Ange.

haberet, id est, oportebat, ut legata defalcarent ad hoc ut haberet hæres Falcidiam, quia dodrantē excedebat: unde hæres debet detrachere Falcidiam: ut supra ad legem Falcidiam. §. j.

¶ **PLVS AVTEM.** ¶ **CASVS.** Domine, supra dixistis, quod quicumque petebat plus quocunque genere petendi plus, cadebat à cā, & rem amittebat, nisi iustus error eum excusasset. Sed domine, cū plus pluribus modis peti posset: dicatis mihi, quorū modis plus petitur? Ad hoc respon. dominus Iustin. sic: Quatuor enim modis, plus petitur, re, tempore, loco, & cā. Re, ut si ille cui debentur x. petat xx. vel xxx. uel si ille cuius fundus est pro parte, totū petat: petit plus re. Tempore, de hoc habuistis exemplum de eo cui sliquid debetur in diem, uel sub conditione, si ante diem uel conditionem existentem petat. Et sum in uerb. loco plus petitur. Supra uidi stis duo exempla in quibus plus petitur, scilicet re, & tempore. Modo uideatis exemplum de eo, qui plus petit loco, & est exemplū in eo qui quod certo loco stipulatus est sibi dari, petit in alio loco, nulla facta cōmémoratio de loco, in quo promissit promissor: ut puta, si aliquis stipulatus fuerit à Titio aliqd sibi dari Ephefi, & illud petat Romæ sibi dari, iste plus petit loco, eo quod aufert commoditatem uel utilitatem promissori quam habuit ratione loci, in quo promissit. Vnde in isto casu habet locum actio arbitraria loci, in qua habebitur ratio utilitatis, quæ competitura esset promissori si soluisset in loco illo, in quo promissit se soluturum. & ista utilitas in mercibus ueluti in frumento, oleo, vino, & in alijs mercibus bene apparet. Merces enim in diuersis regionibus diuersa habent pretia. unde si decem modia frumētū promissit tibi Ephefi, & tu petas ea Romæ, aufers mihi magnam utilitatem. modū enim quod non ualebat Ephefi, nisi x. ualeat fortē Romæ xv. uel xx. & istius utilitatis habebit rō. Sed dñe, quid dicetis uos de pecunia? Resp. idem dico tibi de pecunia: quia plus expedit promissori pecuniam soluere in uno loco, quā in alio, eō quod in uno loco, potest pecuniam sub leuioribus usuris habere quā in alio. Sed quid si is qui alio loco certo sibi aliquid dari stipulatus est, eodem loco pecuniā petat, quo sibi promissa est? Resp. tunc recte agit: nec habet locū arbitraria loci: quia loci commoditas est salua promissori.

¶ **Plus.** autem quatuor modis petitur, re, tempore, loco, & causa.

¶ **Re,** ueluti si quis pro decem aureis, qui ei debebatur, tū uiginti petierit: tū aut si is, cuius ex parte res est, totam eam, uel maiorem partem suam esse intenderit. Tempore, tū ueluti si quis añ diem, uel ante conditionem petierit. Quia enim ratione qui tardius soluit, quam soluere deberet, minus soluere intelligitur: eadem ratione qui pramature petit, plus petere uidetur. Loco plus petitur, ueluti, cum quis id quod certo loco sibi dari stipulatus est, alio loco petit sine cōmémoratione dīlius loci, in quo sibi dari stipulatus est. uerbi gratia, si is qui tū ita stipulatus fuerit: Ephefi dare spōdes? Romæ pure intendat sibi dari oportere. Ideo autē plus petere intelligitur: quia utilitatem quā haberet tū promissori, si Ephefi solueret, adimit ei pura intentione. Propter quam causam alio loco petenti arbitraria actio proponitur: in qua scilicet ratio habetur utilitatis, quæ promissori competitura fuisset si illo loco solueret, quo se soluturum sponndit. Quæ utilitas plerūque in mercibus maxima inuenitur: ueluti, uino, oleo, frumento, quæ per singulas regiones diuersa habent pretia. Sed & pecuniæ numeratæ, nō in omnibus regionibus sub eisdē usuris fœnerantur. Si quis tamen Ephefi petat, id est, eo loco petat,

f ¶ **Arbitraria.** id est, utilis certi conditio ex stipulatu, ubi stipulatio intercessit, ut hic fuit, uel utilis certi conditio ex mutuo, ubi mutuum erat datum certo loco reddendū: uel utilis actio ex testamento ubi legatum est dandū certo loco. nec enim est propriū nomen actionis: ut ff. de eo quod certo loco. l. ij. §. hęc autē actio. & l. si fīs. & lege, aut si mutua. Accursius.

quo, ut sibi detur, stipulatus est pura actione recte agit. idque et prætor monstrat, scilicet quia utilitas soluendi, salua est promissori.

¶ **Summatu** est iste §. s. tñ specialiter hic declaratur per exempla qualiter plus petitur causa unde nota, quod in alternatiuis contractibus in dubio est electio debitoris concord. l. plerunque. in fine. ff. de iure dotium. Arcerius.

¶ **Huic** autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus est is, qui causa plus petit: ut ecce si quis ita te stipuletur, Hominem Stichum, aut decem aureos dare spondes? deinde alterum tū petat, ueluti hominem tantum, aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur, quia in eo genere stipulationis, promissoris est electio, utrum pecuniā an hominē soluere malit: qui igitur pecuniam tantum, uel hominem tantum, sibi dari oportere intendit, eripit electionē aduersario, & eo modo, suam quidē conditionem meliorem facit, aduersarij uero sui deteriore. Quia de causa, talis in ea re prodita est actio, ut quis intendat hominē Stichum, aut aureos decem sibi dari oportere, id est, ut eodem modo peteret, quo stipulatus est. ¶ **Præterea** si quis generaliter hominem stipulatus sit, & specialiter

re stipulator: quid petet? Resp. fm qualitatem pñtus debet facere libellum. & hoc est optimū uerbum quotidianum, hoc est, eodē modo quo stipulatus est. unde quia stipulatus est alternatiuē, & alternatiuē, dēt libellum suum conficere uel formare. Et sum in uerbis. Præterea si qs. Tu habes unum exemplum de eo qui plus petit causa. Hic ponit dominus Iusti. aliud exemplum de eodem. Plus enim petit causa ille cui homo in genere promissus est, si hominem certum pet. & similiter est in uiuo & in purpura, & in alijs. Generaliter enim quicumque aliquid debetur in genere, si certū quid petatur, plus peti uidetur. Videt enim promissori adimere electionem, uel ad minus hoc facere intēdit. Diceret aliquis: hoc uerum est, qñ aliquid in genere promissum est, & ille q. promissum est, certum petit: quia tunc si pretiosissimū petat, plus petere causa vī. Sed quid diceretis uos, dñe si aliquid in genere esset promissum, & ipse præcisē petat illud quod utilissimū est in illo genere, vī ne plus petere? Et resp. q. sic, quia adhuc electionem soluendi promissori adimere vī. Sæpe enim accidit, ut promissori facilius sit soluere illud quod maioris pretij est. Omnibus ergo istis modis dicit plus peti, & quocunque istorum modorū plus petebatur, cadebat plus petens à causa. Hodie non est sic, ut patet in proxi. §. Fran.

¶ **Qui** causa. hanc causam electionem iam uocabat.

¶ **Electio.** nisi cum iam unum interijt. tunc enim alterū quod superest præstabitur ff. de eo quod cer. lo. l. non utique. §. qui Stichū. Et facit ad hunc. §. ff. de iure do. l. plerunque. in fi.

¶ **Eripit.** id est, eripere uult.

¶ **Facit.** id est, facere uult.

¶ **Prodita** est, id est, data. Et est actio ex stipulatu hoc modo scilicet alternatiuē proponenda: ut dicitur hic.

¶ **Præterea.** hoc est aliud exemplum qualiter causa plus petitur.

Tollit.

¶ Th. qui ip si debetur. t petierit.

¶ Th. plus peto.

¶ quis.

¶ habuit.

Plus petit quatuor modis uersus.

¶ **Quærit** Io. Fa. si est notoriū, q. vilius est debitori, soluere in loco ubi agit, q. in loco puento: nunqd tūc debeat actor mēto nem facere de loco cō uēto? & dicit q. sic: quia petitor sem per debet narrare formā obligationis: ut j. proxi. §. in fi. itē q. ali qñ expedit & facilius est debitori soluere qd damnosus est sibi j. e. §. præterea igitur in fi. Ange.

intentione

alterutrum.

a ¶ Tollit. id est, collere vult.

b ¶ Maioris pretij est. id est, facit ad hoc ff. loca. l. item quæritur. §. j. & ff. de condi. & demonst. l. quod traditū est. & l. seq. & ff. de in diē addie. l. si venditor. §. sed si neuter. & ff. de usu & habi. l. si. a & ff. de usufruc. l. hæc tunc. §. finali. & l. sequen.

a Ista lex bene facit ad propositū, sed alia nihil faciunt. l. a. Th. deest specialiter.

¶ **ET HÆC QVI-DEM CASVS.** Ab illo §. si quis agens, vlt. que nunc solum habuit, quod quatuor sunt modi plus petendi, & qui cumque aliquo istorum modorum plus peteret, cadebat à causa sua, propter quod dicit dominus Iustinianus. quod hoc videtur iniquum, & correctione dignum. & dicit hæc antea in vlt. fuerat: sed postea lex Zenoniana & nostra constitutio hoc arctauerunt. Et hodie obtinet quod nullus à causa cadat, scilicet qui plus petit tempore, aut alio modo. Sed si plus petit tempore, tunc in poenam petentis plus tempore duplicabuntur induciae: ita quod si illud quod post annum debebatur, incontinenti petat, non poterit illud petere nisi post biennium: & etiā necesse habebit adhuc soluere omnes expensas, quas in lite reus fecerit. Si autem res, vel loco, vel causa plus petat. Respō. Imper. quod tunc omne damnum quod substat reus per plures petitiones, refarciet sibi actor in triplū, hoc dicit. Sed videt per hoc quod dicitur hic quod non habebit locum id. C. de plus peti. unica. Re spon. imō, quia titulus ille in alio casu loquitur: ut patet in apparatu. propter mendaciam enim ibi punitur.

c ¶ Et hæc quidem. §. scilicet quæ diximus ut plus petendo cadat à tota causa, vt sup. eo. §. si quis agens. **ADDITION.** Et consilium do. Iason. ad euadendum istas penas, quod in libello semper adijciatur illa salutaris clausula: saluo iure superflui, &c. d ¶ Lex zenoniana, §. scilicet Græca, quam non habemus. Ac. e ¶ Et nostra §. scilicet Græca quam non habemus. f ¶ Constitutio. §. scilicet Græca: ut diximus: cuius sententia est vt reus debeat duplicari conuenio, & omnes expensæ sibi restitui. vt inf. de excep. §. hodie autem.

g ¶ Quantitate. §. & sic re. h ¶ Alio modo. id est, loco vel causa: ut §. plus autem. Accu. i ¶ Diximus. §. ut supra eo. §. tripli. & ibi huius nostræ constitutionis. Græca sententia recitatur. Sed si non solum petijt, sed et cautionem exegit post litem contestatam, amittitur debitum et hodie: vt C. de plus pet. l. j. quæ est huic contraria. Si ante litem contestatam pœniteret, non punitur, quia non petit, sed petere vult: ut ff. rem ratam haberi. l. amplius non peti. & in d. l. C. de plus pet. l. j. k ¶ Punitur. §. scilicet conditione ex lege illa Græca cuius effectum habuimus sup. eo. §. tripli. & in hoc §. plus autem.

¶ **SI MINVS.** Diuiditur in duas partes. Primò, quoniam minus petijt. Secundo, quando aliud pro alio per errorem petijt. Secunda ibi, si quis aliud. Aretinus.

¶ **CASVS.** Vidistis iam de eo, qui plus petit, qualiter puniebatur olim, & qualiter hodie punitur. Dominus Iustinianus nihil volens dimittere indiscussum, adhuc tractat de eo, qui minus petit, quid iuris sit: & dicit quod qui minus petit, hoc potest facere sine periculo, & in eodē iudicio plus petere potest: quia ex constitutione bonæ memoriæ Zenonis fuit hoc introductum, quod ille qui minus peteret, posset in eodem iudicio plus petere. Et scire debetis, quod hæc materia illius l. C. de eden. l. edita actio. & ea quæ super repetitione illius l. dicuntur, possunt hic repeti. Quidam autem per istum voluerunt eicere, quod emendatio libelli & mutatio possit fieri vsque ad sententiam definitiuam: quia vsque ad sententiam definitiuam semper manet idem iudicium. Doctores tamen nostri in hoc resistent omnes, quod ante litem contestata, potest fieri emendatio, & mutatio. & litteram istam ita intelligunt, in eodem iudicio, id est ante litem contestatam vel sic, in eodem iudicio, id est, apud eundem iudicem: non in eadem instantia iudicij. Vocatur tamen iudicium idem

propter identitatem iudicis & causarum, Franciscus de Are.

¶ **Intentione.** id est, in libello intentionis, & hoc per errorem, si enim scienter donare præsumitur, secundum quosdam. Sed §. puto, quod nunquam donare præsumitur nisi tunc quando traditio fieret ab eo qui donare præsumitur: ff. de regulis iuris. l. cuius per errorem. hic autem non erat datio, sed quædam abstinentia.

¶ **Acciderit, ei contra quem plus petitum fuerit, commissæ tripli condensatione (sicut supra diximus) puniatur.** ¶ **Petens minus quam ei debeatur, potest eodem iudice residuum petere, hoc dicit Aretinus.**

¶ **Si minus intentione sua complexus fuerit actor, quam ad eum pertineat, veluti, si cum ei decem aurei deberentur, quinque sibi dari oportere intenderit: aut si cum totus fundus eius esset, partem dimidiam suam esse petierit, sine periculo agit. in reliquum enim nihilominus iudex aduersarium in eodem iudicio ei condemnat, ex constitutione diuæ memoriæ Zenonis.**

¶ **Si quis per errorem, aliud pro alio petierit, libellum mutare poterit, hoc dicit Aretinus.** ¶ **Si quis aliud, pro alio intendere, nihil eum periclitari placet: sed in eodem iudicio, cognita veritate, errorem suum corrigere ei permittitur: veluti si is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit, aut si quis ex testamento dari sibi oportere intendat rationes malæ. Nam non potest quis immutare libellum, nisi vsque ad litem contestatam: nec etiam hodie post datum libellum: quia sic dicitur, quod non habet necesse in primo libello persistere: ut in ant. de litig. §. omnem. col. 8. Item quia non videtur in iudicium venisse, quod post litem contestatam contingit: vt ff. de iudic. l. non potest. & ff. de excep. rei iudic. l. cum quærit. & l. egi tecum. Nec obstat quod hic dicitur, & quod dicit eodem iudicio. Nam dicitur, coram eodem iudice, & ab eodem actore & reo. Nam & propter hanc causam, scilicet per identitatem personarum, ubi prorsus aliud petitur, tamen dicitur iudicium idem: vt infra proxi. §. Item non obstat. ff. de noxa. l. in delictis. §. si detracta. quia ibi ex eadem causa, & eadem actione, & ad idem agebatur: licet esset variatio in quodam beneficio, quod dominus habet per l. ut possit pro noxa dare: ut infra, de noxa. actio. §. summa, & ff. de re iud. l. miles. §. j. Item alia ratio non est bona quia non est conscientiam, sed est allegata debet iudex iudicare & pronuntiare: ut ff. de offi. præfid. l. illicitas. §. veritas. nisi habeat conscientiam ut iudex: ut in d. l. & ff. finium. reg. l. si in ruptione. §. ad officium. & hoc in singularibus iudiciis. Sed quid in vniuersalibus? Respon. potest in eis adijci quando cunque ante sententiam: ut ff. de peti. hære. l. iij. & l. si quo tempore. & sic intelligitur. C. de appel. l. si §. si.**

¶ **Constitutione diuæ. §. scilicet Græca quam non habemus. Acc.** ¶ **SI QVIS ALIUD CASVS.** Supra vidistis, quid iuris de eo qui plus petit. Sed quid si aliquis aliud pro alio petierit, vel si vnam actionem pro alia proposuerit? Respon. quod non propter hoc periclitabitur ei aliquid: sed in eodem iudicio cognita causa, errorem suum corrigere potest. hoc dicit Fran. ¶ **Intenderit. §. scilicet sibi debere.** ¶ **In eodem iudicio cognita veritate. J. apud eundem iudicem. & dicitur idem iudicium per identitatem personarum & iudicis: tamen verè aliud est. Sed nunquid nouæ dilationes dabuntur? Respon. si potest esse instructus ex petitione prima et ad secundam non dabuntur: cum necessariæ, non voluntariæ sint dandæ dilationes: ut C. de dilationibus. l. j. Nam si primo egit actione vi bonorum raptorum, & postea mutet, & agat actione furti, satis potest esse reus instructus. Si autem sunt diuersæ petitiones, vt in hoc §. di. nouæ dilationes dandæ sunt: vt C. de dilationibus. l. j. Itē nunquid iterum de calumnia iurabitur? Respon. sic, quia potest & in hac calumniari: vt ff. de dam. infe. l. qui bona fide. §. antepenul. & penul. ¶ **Corrigere. §. nota quod permittitur alicui errorem suum corrigere. Sed nunquid in veteri habet necesse persistere? Respon. non, secundum****

ex ea re fecerit.

Glo. in c. inter dilectos. super verb. addēdi. dicit quod m. ¶ In eodem iudicio. id est, quando cunque ante sententiam reliquum petierit sine noua contestatione, secundum quosdam, vt hic dicitur, & hoc propter duas rationes falsas. Vna, quia potest emendare libellum quando cunque ante sententiam, ut dicunt. & est per eis. ff. de noxa. l. in delictis. §. si detracta. & sic intelligunt. C. de eden. l. edita. Altera ratio est, quia secundum eos etiam, si non petat, vel probet hoc actor, tamen iudex si scit, debet secundum suam conscientiam condemnare reum. & est pro eis ad hanc rationem. ff. fin. reg. l. si in ruptione. §. ad officium. & in hac sententia fuit dominus M. Sed certe secundum Ios. positum est falsum: &

errans. nam. potest. Cōtrariū tenet Fab. Pla. Ange. & Ia. Iudiciū dī idē p. p. performā idē titatē. Iudex non em conscientiā, sed em allegata debet iudicare.

Not. fm. Iaf. q. iudex q. est. §. legētur p. p. imperator, vel p. p. ceptus, cuius dictū h. p. lege, debet semper fm conscientiam suā iudicare, qualiter cunque eā habeat siue ex actis siue no, alias peccaret. Itē not. q. executore nec exequi sniam et p. propriā cō sciētā nisi in cā criminali & cor porali: q. tunc iudex non debet exeg. p. suā psciētā: ut pulchrē p. eum.

¶ The. ius pl^o petitio num olim in usu fuerat hoc. ¶ Non posset & lex Diui. Zenonis & imperatoris nostri in angustum exire. ¶ The. Qd. si.

¶ Idē Fab. Pla. & An. c. Sequunt. Bal. F. Pla. cē. Ang. & Ia. & est gl. similis in c. extra de plus peti.

a. M. c. glo.
pelsime lo
quitur, em
laf. que vi
deaspleni.

† Th. que
admodum
ante.

† Nō ex in
regro sed in
id quod fa
cere pōt.

† al. uifum
est.

† Th. dicef.

Cefsio bo
norū i duo
bus pdeft.

† Th. ferui
aut filij fa
milias ad
uerfus pa
trē aut do
minum.
Cefsioe bo
norū facta
nō ſemper
conueniē
q cefsio, ē
h ad pingu
orē fortu
nā puenit.
Continua
tio.

Diuiſio.

a. Ex eadem causa. 3. hodie ex quacunque causa. & in quolibet con
tractu bonæ fidei vel iuristi iuris. 4. ut sup. eo. §. in bonæ fidei.

b. Iam dictum est. supra eo. §. in bonæ fidei.
c. CVM EO QVOQUE. CASVS. Adhuc ponit dominus Iusti
nia. nobis aliud exemplum actio. in quo exemplo non ſemper perfe

dem causa. 2. præstare oportet: in
reliquum cum, cum quo actum
est condemnat: sicut iam. 1. di
ctum est.

Impedit bonorum cefsio, ne fiat in soli
dum condemnatio. Ange.

Cum eo quoque qui credito
ribus suis bonis cefsio, si postea
aliquid acq̄ſierit, quod idoneū
emolumentum habeat, ex inte
gro. 1. in id quod facere poteſt, cre
ditores experiuntur. Inhumanū
enim erat. 1. ſpoliatum fortunis
ſuis, in ſolidum damnari.

Quod cum eo qui in
aliena eſt poteſtate
negotium ge
ſtum eſſe di
citur. 1.

TITVLVS VII.

Cognito contractu ſeruatorum ad obligā
dum dominū, erit cognitum quid de contra
ctu filij ad obligandum patrem. Aretinus.

Via tamen ſupe
rius mentionem
habuimus de actio
ne, qua in peculū
filiorū familiās, ſer
uorumque. 1. agit, opus eſt ut de

ADDITIO Vel dic & longē facilius, ex integro, id eſt, denuo ſue
iterum ut ſit vna dictio. & ita exponūt doctores periti. Et hoc ſcilicet
qui cefsio bonis, poteſt iterum cōueniri ſi perueniat ad pinguiorē for
tunā: uerū eſt, niſi pro eo iam ſuſtinuiſſet poenas corporales, uel cefsio
nē feciſſet: uolo nudo ſuper lapidē. de hoc gl. no. in verbo, ſi habent. in
c. ſicut dignū §. eos in ſup. extra de ho. & in c. peccatū. de reg. iur. in 6.
e. Inhumanum enim. 1. bene dico quod in quantum facere poteſt, de
ducto, & c. ne cōueniatur, inhumanum enim, & c.

QVOD CVM EO QUI IN ALIENA
EST POTEſTATE NEGOTIVM
GEſTVM EſſE DICITVR.

Qualiter conueniamur ex contr. actibus, vel ſurti nobiſcū habitis,
dictum eſt: nunc qualiter conueniamur ex habitis, cum ijs, quos in po
teſtate habemus. Accuſus.

Via tamen. 3. Torus iſte tit. diuiditur in ſex partes. Pri
mō. ponit continuationem rubricæ. Secundō. q. filius &
ſeruus æquiparantur: ideo dictum in uno, poteſt intelli gi
dictum in alio. Tertio, proſequitur de p̄ctibus ſeruatorum
qualiter, & in quantum eorum dñs teneat. Quarto. illud
extendit ad filios. Quinto. ponit vnum in filio, quod nō habet locū in
ſeruo. Sexto, redit ad p̄ctum ſerui. Secunda ibi, Et quia. Tertia ibi, Si
igitur. Quarta ibi, Quæ diximus. Quinta ibi, Illud propriē. Sexta ibi,
Illud in ſumma.

CASVS Supra titulo proximo. §. ſed & ſi quis cū parente. tracta
rum eſt de actione de peculio, quæ datur p̄ parentem, uel dominū pro
p̄ctū factū cum filioſfamilias uel cum ſeruo, ſed nō plenē, & propterea
dicit in hoc loco, q. de ea vberius tractare proponit, & occasione inde
ſumpta, tractat de omni negotio quod geſtum eſſe dī cum eis, qui in
noſtra poteſtate ſunt. Dicit ergo, ſue cum filioſfamilias ſue cum ſeruo
negotium geſtum ſit, quod in omnibus ſere eadem natura ſeruat, &
ſine dubio in quolibet articulo poſſemus tractare, & exemplificare de
ambobus: quia tñ in his duobus, eadem ſere natura intelligitur: ne ver
boſa fiat diſputatio, ſermonē in perſonam ſerui, & domini dirigamus
& idem intelligamus in parentibus & liberis. & de hoc tractabimus
infra eodem. §. illud propriē. arg. eius quod dicitur, opus eſt ut de hac
actione, & c. voluerunt quidam dicere, q. hoc verbum, de peculio, eſt
proprium nomen actionis: nos contra: ſed ſunt adiectiones: ut notatur
ad ſubius §. hoc dicit. Franciſcus de Aret,

f. Superius. 3. ut ſuprà tit. j. §. actiones autem, & §. ſunt præterea.
g. Diligentius. 3. quā ſuprà dictum ſit. vel dic diligentius, id eſt, di
ligenter.

h. Ferē. 3. hoc dicit propter Macedonianum quod habet locū in fi
lijs, non in ſeruis: ut infra eodē. §. quæ diximus. & p̄ alios caſus quos
ibi dicemus. Ac.

hac actione, & de cæteris quæ co
rundem nomine in parentes do
minōſve dari ſolent, diligentius
admonemus. 1. Et quā ſiue cū
ſeruis negotium geſtum ſit, ſiue
cum ijs, qui in poteſtate paren
tum ſunt, eadem ſere iura ſer
uantur: ne verboſa fiat diſputa
tio, 1. dirigamus ſermonē in per
ſonam ſerui dominique, idem in
tellecturi de liberis quoque &
parentibus, quorum in poteſta
te ſunt. Nam ſi quid in his. 1. pro
priē ſeruetur, ſeparatim oſtende
mus. m.

Dñs tenetur ex contractu ſerui in ſoli
dum, ſi ſibi iuſſerit, uel ſi ipſum, uel l. berū
hominē nauis, uel alicui alij negotiationi p̄
poſuerit, actionibus cognominatis quo
uſu, & exercitoria, & inſtitoria. Ange

Si igitur iuſſu domini. n. cum
ſeruo negotium geſtum erit, 1. in
ſolidum prætor aduerſus domi
num actionē pollicetur, ſcilicet
quia is, qui ita contrahit, fidem
domini ſequi videtur. * Eadē ra
tione. 1. prætor duas alias inſolidū
actiones pollicetur: quarum altera
exercitoria, 1. altera inſtitoria
appellat. 1. Exercitoria. 1. tunc ha
bet locum, cum quis ſerū ſuum,

in ſolidum cum hac adiectione, quod iuſſu, & inſolidum, ſi idem enim
dñi ſequi vī, qui eius iuſſu cum ſeruo contrahit. Similiter poſſet poni
exemplum in filio cum quo iuſſu patris contractum eſt: ſed ne verbo
ſa, d eſt, verborum ſit diſputatio, idem intelligas in filio & patre, qd
dicit in ſeruo & domino. & ſum in verſiculo. Eadem rōne prætor, & c.
Vidiſtis duas actionum adiectiones inſolidū, adhuc p̄ter illas duas ad
iectiones, prætor proponit alias duas, quarum una vocatur exercito
ria, & alia inſtitoria, & primō ponit exemplum de exercitoria dicens,
q. tunc competit exercitoria, cum dominus nauis ſue nauis, qui exer
cere dī, ſeruum ſum magiſterio nauis præpoſuit, & cum ſeruo illo p̄
ctum fuerit. Datur enim tunc contrahenti contra dominū nauis actio
exercitoria inſolidum, cum præpoſuerit eum inſolidum & quāquam
literā in ſeruo ſuo locatur, idem tamen intelligas in ſeruo alieno, uel

in libero homine, magiſterio nauis præpoſito, ſi cum eo contractum
fuerit, eius rei gratia, ad quam præpoſitus fuerit: & ſic trahit exercito
ria nomen ſuum ab ipſo domino nauis, qui alium præpoſuit alicui ne
gotio, qui exercitor dī. ſed inſtitoria econuerſo trahit nomen ab eo, q.
certo negotio præponitur, qui inſtor appellatur. & ſum in verſiculo.
inſtitoria, & c. Suprà vidiſtis quando locum habet exercitoria adie
ctione: modo uideatis, quando locum habet inſtitoria: & certē habet lo
cum cum quis præponit ſeruum tabernæ aut alicui negotiationi: cum
eo contractum fuerit, eius rei gratia cui præponitur. Tunc enim
datur actio contra eum ex eo p̄ctū, cum hac adiectione inſtitoria. Qui
autem a domino præponitur, inſtor appellatur. In verſi iſtas tamen
duas actiones, & c. caſus eſt talis. Suprà diximus, quod locum habet ex
ercito ſiue inſtor cum ſeruum ſuum nauis, uel tabernæ, uel alteri rei,
ſiue ceteræ negotiationi dominus præpoſuerit. Iſtas etiam duas actio
nes prætor reddit & donat, & ſi dominus ſeruum alienum, uel liberū
hominem alicui negotiationi præpoſuerit, quia eadem ratio æquitatis
in eo caſu inuenitur. hoc dicit. Bran.

Domini cum ſeruo. 3. ſcilicet volentis cum ſeruo contrahi. ſue diri
gat iuſſum ad ſeruum, ſue ad. ont. aſentem cū ſeruo, ſue ſubſcripſit,
ſiue quocunque modo contractum ratum habuit: ſi. quod iuſſu. 1. j. §.
j. & ſed & ſi ſerui chirographo. & §. ſi ratum.
o. Videtur. 3. ut etiam ab ipſo domino debitum condici poſſit: ut in
ſi eodem. §. penul.
p. Eadem ratione. 1. quia fidem domini ſequi videtur: ut ſuprà, pro
xi. §. in ſi. Accuſus.
q. Exercitoria. 3. quæ perpetuo h̄redi & in h̄redem datur: ut ſi.
de exer.

i. Diſputatio. 3. b. nota,
contra multos docto.
qui legendo & conſulen
do multa & inutilia ef
fundunt, cum paucis uti
poſſint: contra id quod
dicitur quod gaudet
breuitate mentis: nam
in multiloquio non de
eſt pec. arum. ſacit. lam
plorem. §. in reſurato
rijs cum ibi no. per glo.
& doct. C. de appe. Ange.

k. Idem intellecturi. 3.
nam ſimilium eadem eſt
diſciplina: ut hic & ſi. de
in rem uerſol. 1. j. §. pro
inde. & §. quoties.
l. In his. 3. ſcilicet parē
re & filio.

m. Oſtendimus. 3. in
frā eodem. §. quæ dixi
mus.

SI IGITVR
IUVSSU DOMINI
CASVS Supra di
ctum eſt quod tractan
dum erat de acti. ſiue ad
iectionibus actionum,
quæ competunt propter
negotia geſta cum ſer
uis & filijsfamilias. Vi
deamus igitur primo de
illa actio. quæ competit
propter negotium geſtū
cum ſeruo, iuſſu domini.

Dicit igitur, quod ſi ali
quis iuſſu domini cum
ſeruo cōtrahat, cum do
mino contraxiſſe vide
tur, & ideo contra domi
num competit ei actio

Th. geſtis
agit.

† uocatur.
quidem.

Exercito
ria actio.

Exercitor.
actio.

Inſtitoria.
actio.

Inſtitot.

de exer. l. si tamē. §. si. * Idem in infistoria: vt ff. dñst. l. nouissime. Idē etiā de in rem verso: vt ff. quādo de pecu. ad. l. anna. est l. quā situm. in fi. a. Eius rei gratia. §. bene dicit, eius rei gratia. Nā si ob aliam rem, puta negotij sui: vel cum esset p̄positus ad vehendum onus, ipse accepit mutua pecuniā, non ad vtilitatē nauis non tenetur dominus: vt ff. de exer. l. j. §. non at.

b. Quā situm. §. id est, prouentus siue lucrū. Sed magister appellat cui totius nauis anchora, gubernatio cōmē datur: vt ff. de exer. l. j. §. magister nauis. c. Seruum. §. vel libe- rum: vt in fi. huius §. d. Vocantur. §. nota quod infistoria a p̄posito, sed exercitoria p̄ponēte uocatur: ut hic, & §. proxi. §. e. Duas. §. per hoc q̄ dicit duas, excludit pri- mam quod infu. Acc. f. Aequitatis. No. q̄ ubi eadē est equitas, idē ius statuendū est. ff. ad l. Aquil. l. illud. §. cum enim. in glo. x. stimari. & supra quib. mod. ius pat. pote. sol. §. pari ratione.

¶ CASVS PRÆTER P̄DICTAS ACTIONES, quod iussu, exercitor, & infistoria, aduenit adhuc p̄or aliam adiectionem, q̄ vocatur tributoria, & hēc locū hēc adiectionis, quādo domino sciēte, & iubente in mercib. peculiaribus negotiā feruus. Tūc enim si ali q̄s in illis mercib. cū seruo cōtrahat, statuit p̄tor q̄ quicquid in illis mercibus cū seruo contractū est, vel inde receptū, q̄ totū inter dominū & creditores tributoria agentes, distribuāt: & q̄a dño pro mittitur distribuere: si cōtigeret, q̄ malē dī tribueret dominus, p̄terea in hoc casu accōmodauit p̄or hanc actionē, siue adiectionē creditorī p̄querētī de mala distributione. h. d. Quidā tñ dicunt, quōd non habet locū tributoria cōtra dñm, nisi in eo ca. u. quando dominus iam malē distribuit. tu dic contra. Franc.

¶ In peculiari merce. §. hoc cautē dicit, non in dominica: vt ff. de infst. l. sed & si pupillus. §. penult. b. Negotietur. §. ad omnem quoque porrigitur negotiationem: vt ff. de tribu. l. illud. & l. j. §. licet.

¶ Eius rei causa. §. nota quōd ad hoc ut competat ista actio, oportet quōd sit contractum illarum mercium causa: aliās non competeret: ut per Ange. hic. c. Minus. §. hanc actionem tributariam dicunt quidam non dari, nisi dominus primō distribuat. & dicunt quōd cogit officio iudicis. & hoc colligitur ex hoc §. quia dicit, minus. Sed dico quōd ante & post competit: quia minus tribuit qui nihil tribuit: ut ff. de tribu. l. illud. §. si cuius dolo. uer. minus. & arg. ff. de uerborum signifi. l. minus. & l. uerbum amplius. secundum Io.

¶ PRÆTEREA INTRODUCTA. ¶ CASVS. Jam uidistis naturam diuersarum adiectionum, uidelicet adiectionis quod iussu, exercitoriz, & infistoriz, & tributoria. adhuc præter istas sunt indu- cte a prætorē aliz adiectiones, quarum una uocatur de in rem uerso, & alia de peculio, & sunt diuersæ a prædictis: q̄a supradictæ adiectiones nunquam habent locum contra dominum, pro contractu facto cū ser- uo: nisi hoc factum fuerit domino uolente: sed itē dux actiones dātur contra dominum pro contractibus factis cū seruo domino ignorāte & nolente: adēd quod si sine domini voluntate negotium gestū sit, ta-

men si quid in eius negotium uersum fuerit, id totum præstare tenetur dominus, & ad hoc potest agi actione ex illo contractu, cum hac adie- ctione: de in rem uerso. si autē non sit aliquid uersum in rem eius, tūc po- test dominus conueniri quatenus est in peculio. Deinde doret q̄d uide- tur uersum in rem dñi, dicens quod illud uidetur uersum, quod in rē

¶ Ex contractu inito cum seruo, dño igno- rante, tenetur dñs de peculio, uel in id q̄d in rem suam uersum est. Et dicitur uersum in rem domini si aliquid in rē domini impen- derit necessario: iudex tamen debet prius inspicere utrum in rem domini sit uersum, quam de peculio condemnnet. Aret.

¶ Præterea introducta est actio de peculio, dēque eo, quod in rē dñi uersum erit, ut quāuis sine vo- luntate dñi negotium gestum erit, tamen siue quid in rem eius uersum fuerit, id totū t̄ præstare de- beat: siue quid non sit in rem eius uersum, id eatenus præstare debe- at quatenus peculium patitur. ¶ In rem autem domini uersum t̄ntelli- gitur, quicquid necessario in rem eius impenderit: seruus: ueluti si mutatus pecuniam creditoribus eius soluerit, aut edificia t̄ruentia fulserit, aut familiæ frumētū eme- rit, uel etiā fundū, aut quamlibet a- liā rē necessariā mercatus erit. Ita que si ex decē puta aureis, quos seruus tuus a Titio muruō accepit, creditorī tuo quinque aureos sol- uerit, reliquos uero quinque quo- libet modo consumpserit, pro q̄n- que quidem t̄n solidum damnari debes: ¶ pro cæteris uero quinque ea- tenus quatenus in peculio t̄ sit. ex quo scilicet apparet, si toti decem auri in rem tuam uersi fuerint, to- tos decem aureos Titium conse- qui posse. Licet enim una sit ac- ctio qua de peculio, dēque eo q̄d in rem domini uersum sit, agitur: tamen duas habet condemnatio- nes. Itaque iudex, apud quem de ea actione t̄ agitur, ante dispice- re solet, an t̄ in rem domini uersum sit: nec aliter t̄ ad peculii esti-

quicunque agit de peculio, uidetur intentare illam formulā, & agere scilicet de in rem uerso: ut hic, & ff. de in rem uer. l. filiusfamil. in fi. & ff. de pecu. l. j. §. est autem. quæ opinio necessaria esse uidetur. Nā cū de peculio agitur debita peculiaria computantur, & ita quod seruus dēt domino, & dominus debet seruo naturaliter: quia q̄d seruus impendit in rem domini, uenit in actione de pecu. ut ff. de pecu. l. quā tuberionis. §. in peculio. uer. sed & id. quod nihil aliud, est quā de in rem uerso agi. & ita q̄ agit de pecu. & de in rem uerso agit. Sed Io. dicit q̄ diuersæ sūt actiones, & actionū formulæ: nec qui formulam vnus proponit, alte- rius formulam proponere uidetur. Nec ob. d. l. de pecu. l. j. §. est autē. quia licet ibi uideatur sub actione, & editio de peculio actionē de in rem uerso proponere, tñ non demonstratur editum, q̄d sit de peculio tantum: sed generale quod dicit de omni eo quod sit cum eo, qui in a- lienā est potestate: ut in e. l. j. §. uerba autē. Item non ob. d. l. filiusfamil. in fi. ne quia quo ad effectum proponit de in rem uerso, qui proponit dē pe- culio, non quo ad formulam. Et eodē modo expone q̄d hic dñs uerba est actio de peculio, & de in rem uerso. ille qui proponit actionem de pe- culio, consequitur effectum actionis de in rem uerso. Et quod subicit, duas habet condemnaciones, actionis de peculio: unam si pro iuo ef- fectu actionis de in rem uerso. Accur.

¶ Hæc opin. gl. quod sunt diuersæ actiones, uerior est: quia habent diuersa nomina, & diuersa media concludendi.

¶ Actiones: §. scilicet de peculio.

Infst.

p CVM

eius necessario impen- dit seruus. & de ex- p̄tis necessariis ponit multa exempla. Sed po- ne q̄ seruus ab eius q̄ sciente domino in ne- gotiis peculiaribus, ne- gotiatur a Titio decē aur. accepit mutuo, & quinque aureos credi- torib. suis soluerit: re- liquos uero quingualio modo cōsumpserit, p̄ illis quinque quo sū in rē domini conuenit: dēt dominus in solidū con- ueniri: pro aliis uero quinque peculio tenus dñs conuenitur. Si au- tem omnes decem au- in rem dñi uersi fuis- sent, decē aureos cōse- quetur p̄ actionē de in rem uer. fo. Licet. a. vna sit actio, siue adiectionis qua de peculio & de eo quod in rem dñi uersum sit, agitur, tamen duas habet cōdenatio- nes. Iudex ergo coram quo de in rem uerso agi, dēt inspicere, an in rē dñi uersum sit, an nō. Non. n. aliter debet ve- nire ad estimationē pe- culij, nisi aut nihil i rē domini uersum sit, aut non totum. h. d. Franc.

¶ De q̄ eo §. ue- ti- bi- q̄a de duabus actio- nibus simul dicit, t. de pec. & de in rem uer- so. m. ¶ Patitur. §. facit ff. de pecu. l. si quis seruū. §. etiā. & hic adiunge §. cæterum, qui est j. n. ¶ Mercatus erit. §. facit ff. de in rem uer. l. iij. §. proinde.

¶ Ex decem. §. quia quot sunt consumpti, in tot debet teneri: ut supra proxim. §. p. ¶ Damnari debes. §. facit ff. de in rem uer. l. si pro patre. §. idem.

¶ Licet. §. hoc pun- ctū q̄d est hic, ita pra- uē intelligit quidā, q̄

¶ De q̄ eo §. ue- ti- bi- q̄a de duabus actio- nibus simul dicit, t. de pec. & de in rem uer- so. m. ¶ Patitur. §. facit ff. de pecu. l. si quis seruū. §. etiā. & hic adiunge §. cæterum, qui est j. n. ¶ Mercatus erit. §. facit ff. de in rem uer. l. iij. §. proinde.

¶ Ex decem. §. quia quot sunt consumpti, in tot debet teneri: ut supra proxim. §. p. ¶ Damnari debes. §. facit ff. de in rem uer. l. si pro patre. §. idem.

¶ Licet. §. hoc pun- ctū q̄d est hic, ita pra- uē intelligit quidā, q̄

¶ De q̄ eo §. ue- ti- bi- q̄a de duabus actio- nibus simul dicit, t. de pec. & de in rem uer- so. m. ¶ Patitur. §. facit ff. de pecu. l. si quis seruū. §. etiā. & hic adiunge §. cæterum, qui est j. n. ¶ Mercatus erit. §. facit ff. de in rem uer. l. iij. §. proinde.

¶ Ex decem. §. quia quot sunt consumpti, in tot debet teneri: ut supra proxim. §. p. ¶ Damnari debes. §. facit ff. de in rem uer. l. si pro patre. §. idem.

¶ Licet. §. hoc pun- ctū q̄d est hic, ita pra- uē intelligit quidā, q̄

¶ De q̄ eo §. ue- ti- bi- q̄a de duabus actio- nibus simul dicit, t. de pec. & de in rem uer- so. m. ¶ Patitur. §. facit ff. de pecu. l. si quis seruū. §. etiā. & hic adiunge §. cæterum, qui est j. n. ¶ Mercatus erit. §. facit ff. de in rem uer. l. iij. §. proinde.

¶ Ex decem. §. quia quot sunt consumpti, in tot debet teneri: ut supra proxim. §. p. ¶ Damnari debes. §. facit ff. de in rem uer. l. si pro patre. §. idem.

¶ Licet. §. hoc pun- ctū q̄d est hic, ita pra- uē intelligit quidā, q̄

Dichoc ue- rum si pri- ma actio da- bā hīdī, uel p̄ra hī- dē. q̄a istz non sunt p̄ p̄e actioes sed adie- ctiones: ut habet in d. l. si tamen. §. si. secūdu Ang. Est. Th. nā.

Ius idē sta- tuatur, ubi est eadem æquitas. autem.

interue- niebat.

Th. inue- nit.

debetur.

b Nota ex illo §. pen. differentiā, quia infis- toria habet locū i mer- ce domini- catributo- ria in mer- ce peculia- ri. & si vna egi & suc- cubui, quia malē inten- tauī, posū aīa intentā- re. de quo dicit ibi p gl. Ang.

terit Th. dñs soluere co- ga- ur. Th. uerū impenūq̄.

Th. impē sum fuerit.

Th. xdes ruinam mi- nantes.

Ideest Th. quidem.

Th. pecu- lii quātitas patet.

de pecu- lio. Th. Th. quid. Th. alio- qui enim.

Actio de peculio & de in rem uerso: sunt diuersæ.

Textū ex- ponit.

¶ CUM AVTEM CASVS In fine proximi §. habuistis quod tunc demum transeundum est ad estimationem peculij, quādo, nihil est in re domini verum, uel non totum. Sed domine, p deo dicatis mihi qualiter in isto casu debuit estimari peculium? Frater res. cū qritur quantum peculij sit: solum qd supererit deducto eo q domino

† Th. tran- debetur, & etiā eo qd

debit. illis debetur qui in sua potestate sunt, vt tutelalind quod superest, dicitur esse i peculio. & sum in versu. Aliquādo tamē. Iam intellexistis, quod peculij intelligitur illud quod remanet deducto eo quod domi no debetur, & etiā illis qui i eius potestate sunt. quādoque tamē contingit, quod domi- nus nō primo deducit quod seruis suis debet: puta si habeant seruum ordinariū, & ipse habeat seruum vicariū: & ordinariū meus debeat mihi cētum, & vicario suo l. ego postea puet actio. de peculio p contractu serui ordinarij, p deducam illa centum quā mihi debeat, poterone deducet illa l. q seruo suo vicario debebat? Dicit qd non. Et ratio huius est hęc. quia leges imponunt rebus, & nō uerbis. si eni dominus deducet debitum vicarij, de peculio ordinarij, & illud poneret in peculio vicarij, hoc nihil aliud esset: q vna manu auferret peculio ordinarij, & alia manu poneret idem i peculio ordinarij, cū peculium vicarij, sit peculium ordinarij. hoc dicit. Franc.

huius. ¶ Domino. §. scilicet debet. Cum enim ipse sio iure naturali seruus liber sit, apparet q naturaliter pōt obligari, etiā domino suo: ut ff. de cōdi. inde. l. si id qd. & ff. de pec. l. nec seru*. & suprad. de fideiuss. §. j. Accur.

¶ Debet. §. quasi dicat, & id deducitur qd dēt dare seruus iis qui sunt in potestate. ut cō seruis suis & filiis domini, & pupillis domini: ut ff. de pecu. l. peculij autem. in prim.

¶ Si is. §. scilicet cui debet: puta habeo seruum castaldum qui ordinarius dicitur, qui habet sub se alium, qui uicarius dicitur. si ordinarius aliquid debet vicario, & conuenior de peculio ordinarij. non deducam quod vicario debetur. & est ratio in pmpu: q si deduco p vicario, adhuc remanet. peculij ordinarij, & ita frustra fieret deductio, cum semper maneret ordinarij peculium.

¶ Ipsius. §. scilicet ordinarij. ¶ Quod eo pertinet. §. q modo sub nube dixi, obtinet i hoc casu. ¶ Seruus. §. scilicet ordinarij.

¶ Eius. §. scilicet ordinarij.

¶ CATERVM DVBIVM. ¶ Dixi Iusti. Dñe, §. fecistis mētiōe de actionib. & duas ultimas posuistis, l. de peculio, & de in re uer.

¶ Sed dñe, posuistis eas ultimas ppter ea q nō dant in casib. qb. alix quatuor dant: Frater, rñ. dñs. Iusti. nōnulli dubiū ē qñ ille q iussu domini pxit, possit ē de peculio, uel de i re uerso agere: sed stultissim' esset si omnia ac. q iussu, p quā faciliē solidū consequi possit, transierat ad difficultatē pñadi i re dñi uersum, uel pñadi quod tantum sit in peculio q solidū p actiones illas cōsequat. & sumus in uer. Is quoq.

¶ Scire debetis, qñ ille etiā cui cōpetit tutoria, pot. it agere de pecu-

mationem transit, quā aut nihil in rem domini verum intelligatur: aut non totum.

¶ In peculio dicitur esse, id quod superest deducto eo quod debetur domino, dñmo nō debet vicario serui, h. d. Aretin.

¶ Cum autem queritur quātum in peculio sit, antē deducit quicquid seruus domino, cive qui in potestate eius sit, debet: & quod superest, id solum peculium intelligitur. Aliquando tamen id quod ei debet^b seruus, qui in potestate domini sit, non deducitur ex peculio: veluti si is^c in t^d ip^eius^f peculio sit, quod eō^g pertinet, vt si quid vicario suo seruus^h debeat, id ex peculio eiusⁱ non deducatur.

¶ Cui competit actio institoria, uel exercitoria, uel quod iussu, cōpetit etiā de peculio, & in actione de peculio, totius eius qd est in peculio, ratio est habenda: in tributo ria solum eius circa quod negotiatur: qua propter q andoq; expedit agi vna, quādoque alia. Aretinus.

¶ Ceterum^h dubium non est, quin is quoque, qui iussu domini contraxerit, cuique institoria uel exercitoria actio competat: de peculio, deq, eo quod in rem domini verum est, agere possit: sed eritⁱ stultissimus, si, omi^ksa actione, qua facillimē solidum^l ex contractu consequi possit, se ad difficultatem perducit probandi in rem domini verum esse, vel habere seruum peculium, & tantum habere, vt solidum sibi solui possit. ¶ Is quoque^l cui tributoria actio competit, eque de peculio, & de in rem uerso agere potest. Sed sanē huic modō^m tributoria expedit agere, modō de peculio, & de in rem uerso. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea domini cōditio pñcipua non

est, & de in rem uerso: & quādoq; expedit plus agere tributoria: quia in tributoria nō habet dominus priuilegium deductionis, seu pdeductionis. sed cū aliis creditoribus, uocat i tributu. Aliqñ (dicit) plus expedit: gere de peculio. puta si nō fuerit cōtractū i toto pe. l. j. quā dā merce peculiari, q est i tertia, uel i quarta parte peculij: maior autem pars peculij nō est i merce, sed in pñis & mōcipiis, & senebri pecunia. & tunc si agat tributoria, habebit nō solum ei^o merces, i qua negotiat, sed & id q inde receptū ē. Si aut de peculio agat, habebit i peculij totius. & ppter ea debet quis cautē puidere & eligere illā actionē quā magis sibi pñficere possit, sed quicunq; pōt probare i re domini uersum, de i re uerso agere pōt, uel de bet. h. d. Fran. de Aretin. h. ¶ Ceterum. §. dixim^o. §. in illo. §. ppter ea. q is agit de peculio, qui contrahit cum seruo, inuito uel ignorate domino, unde uidetur q contraxit eo uolēte, puta iussu suo, non possit agere de peculio: sed tamen aliud est. ideo dic ceterum. pro fide.

est: id est, quod domino debetur, non deducitur: sed eiusdem iuris

est dominus, cuius & ceteri creditores. at in actione de peculio antē deduciturⁿ, quod domino debetur, & in id quod reliquum est, creditori dominus condemnatur. Rursus de peculio ideo expedit agere, quod in hac actione^o totius peculij ratio habetur: at in tributoria, eius tantū, quo negotia^p. Et potest quisq; tertia fortē parte peculij, aut quarta, uel etiam minima negotiari: maiorem autem partem in pñdijs, uel t^d mōcipiis aut senebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quisque uel hanc actionem, uel illam eligere^q debet. Certē qui potest t^d pbare in rem domini uersum esse, de in rem uerso agere debet.

¶ Dicit de dominis, & seruis, intelliguntur in parentibus, & liberis.

¶ Quā diximus^r de seruo & domino, eadem^s intelligimus, & de filio & filia, & t^d nepote & nepote, & patre auōve, cuius t^d in potestate sunt.

¶ Ex contractu mutui, filius non potest conueniri, nec eius pater, etiam actione de peculio, propter senatusconsultum Macedonianum. Aretinus.

¶ Illud t^d pñcipue seruatur t^d in eorum persona, quod senatusconsultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias dari eis q in potestate parentis sunt t^d, & ei, qui crediderit, denegatur actio, tam aduersus ipsum filiū filiāue, nepotem neptēue (siue adhuc in potestate sint, siue morte parentis, uel emancipatione sue potestatis esse cōperint) quā aduersus patrem^r, auūmve, siue eos habeat adhuc i potestate, siue

ut ff. de tribu. l. quod in hęc dē. §. eligere, nisi fuerit deceptus quādo primam elegit: ut ff. quod cū eo qui in alie. pote. l. sed si ex parte. §. si.

¶ QVAE DIXIMVS. ¶ CASVS. Quā diximus de illo qui contraxit cum seruo, intelligatis & in eo qui cū filio uel filia, nepote uel nepte contraxit. Itē licet idem sit de seruo quo ad dñm, quod in filio quo ad patrem, & econuerso: aliquid tamen speciale est in filio qd nō habet locum in seruo l. sena. con. Macedo. quod prohibet filios mutuari: quod nō loquū de seruis. Quare autē sena. cō. Maced. introductū f. erit. melius habetis in litera quā in aliqua parte iuris. h. d. Frā.

¶ Quā diximus. §. a prin. tit. vsque huc.

¶ Eadem. §. quantum ad actiones supradictas. sed in quibusdā non omnib. cōueniunt: ut in mutua pecunia. quod dicit J. proximi. §. Itē filius pōt uenire subire iudicium, & arbitrium, & patrem obligat quasi ex contractu a Qualiter de peculio. sed seruus nō ut ff. de pecul. l. j. §. si seruus. & §. idē scribit. & C. de iudi. l. seruus. ¶ Item filius fideiubere potest, & patrē de peculio filio obligare: ut ff. de pecul. l. j. §. si filius. sed seruus nō ff. de fideiuss. l. seruus. & l. leg. & propter hoc dixi f. rē. §. j.

¶ Aduersus patrem. ¶ Item de peculio non tenetur pater: vt hic j. §. si. Ang. dicitur

tem pars peculij nō est i merce, sed in pñis & mōcipiis, & senebri pecunia. & tunc si agat tributoria, habebit nō solum ei^o merces, i qua negotiat, sed & id q inde receptū ē. Si aut de peculio agat, habebit i peculij totius. & ppter ea debet quis cautē puidere & eligere illā actionē quā magis sibi pñficere possit, sed quicunq; pōt probare i re domini uersum, de i re uerso agere pōt, uel de bet. h. d. Fran. de Aretin. h. ¶ Ceterum. §. dixim^o. §. in illo. §. ppter ea. q is agit de peculio, qui contrahit cum seruo, inuito uel ignorate domino, unde uidetur q contraxit eo uolēte, puta iussu suo, non possit agere de peculio: sed tamen aliud est. ideo dic ceterum. pro fide.

¶ Sed erit stultissimus. nō quē esse stultū si eligat malū, cū possit eligere bonū: ut in aut. q. mo. na. ef. sui. §. j. col. vj. vii. versus. Qui uidet utilius, & sumit deteriora. absit ei radius luminis absque mora. Ac. k. ¶ Solidum. §. nota, q habens duas actiones, vnam ex qua solidū consequi possit, & aliam cū diminutione. debet itē tate illam ex qua solidū consequatur. Ang.

¶ Is quoque. §. facit ff. de tribu. l. aliqua ndo. ¶ Modō. §. id est, aliquid quando.

¶ Ante deducitur. §. nota q i actione de peculio dñs est priuilegiatus: quia primo sui dñi ratio habetur. de quo §. e. §. ppter ea. Angel. o. ¶ In hac actione. §. scilicet licet de peculio.

¶ Negotiatur. §. q inde receptum est ut ff. de tribu. l. pcuratoris. §. mercis. uer. per hac. & Elector 2. §. eo. §. introduceit. Acc. Etionis nō q. ¶ Eligere. §. & postq potest elegerit, non variabit: riare.

¶ Filij & serui non in uer. non in omnib. cōueniunt: ut in mutua pecunia. quod dicit J. proximi. §. Itē filius pōt uenire subire iudicium, & arbitrium, & patrem obligat quasi ex contractu a Qualiter de peculio. sed seruus nō ut ff. de pecul. l. j. §. si seruus. & §. idē scribit. & C. de iudi. l. seruus. ¶ Item filius fideiubere potest, & patrē de peculio filio obligare: ut ff. de pecul. l. j. §. si filius. sed seruus nō ff. de fideiuss. l. seruus. & l. leg. & propter hoc dixi f. rē. §. j.

¶ Aduersus patrem. ¶ Item de peculio non tenetur pater: vt hic j. §. si. Ang. dicitur

tem pars peculij nō est i merce, sed in pñis & mōcipiis, & senebri pecunia. & tunc si agat tributoria, habebit nō solum ei^o merces, i qua negotiat, sed & id q inde receptū ē. Si aut de peculio agat, habebit i peculij totius. & ppter ea debet quis cautē puidere & eligere illā actionē quā magis sibi pñficere possit, sed quicunq; pōt probare i re domini uersum, de i re uerso agere pōt, uel de bet. h. d. Fran. de Aretin. h. ¶ Ceterum. §. dixim^o. §. in illo. §. ppter ea. q is agit de peculio, qui contrahit cum seruo, inuito uel ignorate domino, unde uidetur q contraxit eo uolēte, puta iussu suo, non possit agere de peculio: sed tamen aliud est. ideo dic ceterum. pro fide.

¶ Sed erit stultissimus. nō quē esse stultū si eligat malū, cū possit eligere bonū: ut in aut. q. mo. na. ef. sui. §. j. col. vj. vii. versus. Qui uidet utilius, & sumit deteriora. absit ei radius luminis absque mora. Ac. k. ¶ Solidum. §. nota, q habens duas actiones, vnam ex qua solidū consequi possit, & aliam cū diminutione. debet itē tate illam ex qua solidū consequatur. Ang.

¶ Is quoque. §. facit ff. de tribu. l. aliqua ndo. ¶ Modō. §. id est, aliquid quando.

¶ Ante deducitur. §. nota q i actione de peculio dñs est priuilegiatus: quia primo sui dñi ratio habetur. de quo §. e. §. ppter ea. Angel. o. ¶ In hac actione. §. scilicet licet de peculio.

¶ Negotiatur. §. q inde receptum est ut ff. de tribu. l. pcuratoris. §. mercis. uer. per hac. & Elector 2. §. eo. §. introduceit. Acc. Etionis nō q. ¶ Eligere. §. & postq potest elegerit, non variabit: riare.

¶ Filij & serui non in uer. non in omnib. cōueniunt: ut in mutua pecunia. quod dicit J. proximi. §. Itē filius pōt uenire subire iudicium, & arbitrium, & patrem obligat quasi ex contractu a Qualiter de peculio. sed seruus nō ut ff. de pecul. l. j. §. si seruus. & §. idē scribit. & C. de iudi. l. seruus. ¶ Item filius fideiubere potest, & patrē de peculio filio obligare: ut ff. de pecul. l. j. §. si filius. sed seruus nō ff. de fideiuss. l. seruus. & l. leg. & propter hoc dixi f. rē. §. j.

¶ Aduersus patrem. ¶ Item de peculio non tenetur pater: vt hic j. §. si. Ang. dicitur

dicatur, & C. ad senatufcon. Maced. si filius. & cautè colligitur C. ne filius pro patre, vel pater pro filio. l. j.

Macedo- a **Senatus**. §. scilicet senatusconsultum Macedonianum: ut ff. ad Maced. l. j. quod cessat in multis casibus, scilicet x. Primo si fuerit miles filiusfamilis, ut C. ad senatufcon. Maced. l. si item si dixerit le patremfam.

ut C. ad senatufcon. l. j. Item si publicè paterfam. videbatur ut ff. ad senatufcon. l. j. Maced. l. si quis patremfam. §. si n. si fuerit in scholis: ut ff. ad senatufcon. l. j. sed Iulianus. §. quod ff. & C. eod. l. j. Macedoniani. Item si alii creditori soluit, ut ff. ad senatufcon. l. j. sed Iulianus. §. p. l. si si-
 tus paterfam. d. bitu primò contractum quo cunque modo agnoui: ut C. l. Zenodorus. l. si fuerit: n. re patris: ut ff. eod. l. sed Iulianus. §. proinde si acceperit. l. si & si n. accepit ut uerteret in re patris, postea tamen uerit ut ff. eo. l. sed Iulianus. §. p. l. de uerf. sed & si ab initio. Item cessat quando pater consensit, uel p. l. sens non cōtradixit: ut ff. eo. l. sed Iulianus. §. quan-

quam. & l. si tamē sciente. & C. l. si permitteat. Item si postea pater ratum habeat: ut C. l. si in principio. Item si paterfam. factus uo re coepit ut ff. eod. l. sed Iulianus. §. si. l. seque. Alias autem locum habet ut non teneat pater ut filius, siue pecunia fuerit mutuo data, siue aliud in fraudem senatufcon. l. si eod. l. si filiusfam. §. is autē.

ut ff. l. sed Iulianus. §. mutui dationem.

ILLUD IN SYMMA. **CASVS.** Dixi Iustin. Domine, facis dixisti de natura istarum actionum. Frater, dicit ipse, uerum est. Adhuc in summa debes scire, §. si aliquis cōtraxit cum filio, vel cū seruo, iussu patris, uel domini, uel in rem patris, uel domini aliquid verum fuerit, poterit agere cum patre, uel domino, ac si cum eo contraxisset, & ab eo condicere directa actione, uel institui poterit agere directa cōtra dominum, uel patrem, quia iussu ipsorum contraxisse uidetur. Semper enim qui instituit vel p. l. ponit, quasi iubere & uelle uidetur, quod cum eo ageretur. h. d. Franc.

Directio. §. id est, certi conditione directa, non adhibita hac adiectione, de peculio uel de in rem uerso. Sed nunquid supradicta lex nomina, scilicet quod iussu, exercitoria, institutoria, tributoria, de peculio, & de in rem uerso, sunt nomina actionum? Respon. quidam §. sic: & faciunt pro eis infinita l. quæ dicunt de ac. de pecu. & sic de singulis: ut pater etiam in rubrica cuiuslibet tit. Sed Io. contra. Dicit enim, §. sunt actionum adiectiones, non actiones. & facit pro eo. ff. de uero. gest. l. mandasti. & ff. de peculio. l. iiii. §. cui congruit.

ADU. T. O. Not. quod istæ actiones sunt adiectiue, non autem proprium nomen actionis. Et idem not. in glo. in l. si tamen plures. §. fin. ff. de exercito. & in l. iiii. §. si filiusfam. ff. de pecu. Ange.

Condicio. §. scilicet certi conditione, non adhibita hac adiectione, institutoria. Item & de in rem uerso, ut ff. de in rem uer. l. j. in prin. d. i. intelligitur. §. facit ff. de eden. l. prator. §. sed & si seruus. & ff. si certum petatur. l. si institutor.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

Non solum ex contractibus eorum qui in nostra potestate sunt, conueniunt, sed etiam ex delictis. & quia pro eis noxaliter agitur, ideo de noxalibus ponitur. Accur.

ADU. T. O. Ad istam continuationem facit l. j. ff. eo. X maleficiis. §. i. Totus iste titulus diuiditur principaliter in duas partes. Primus ponit qualiter dedicio p. noxa habet locum in seruo delinquente. Secundò an habeat locum in filiofamilis. Secundò ibi, sed ueteres. CAS. §. i. Quæstio a legislatore, in quibus habent locum noxa. & c. Et ipse respò.

dicens, §. introductæ sunt ex maleficiis seruorum. Et ponit exemplum in litera de diuersis maleficiis pro quibus dantur actiones noxales. In quibus noxa actio si condemnatus fuerit dominus noxaliter conuentus liberum est ei soluere æstimationē dāni, uel dare seruum pro noxa. Sed domine quid est noxa? dicit ipse. Noxa est, ipsum corpus, quod delinquit siue nocet: noxia est ipsum maleficio, p. p. loquendo, promiscuè tamen utitur his uerbis. scilicet noxia & noxa. & sum in uerf. Summa autem in quo ponit sic casum: Quæstio a legislatore quare fuit cōstitutum, §. dominus §. conuenitur act. noxali. possit liberari dando seruum pro noxa? Frater, dicit ipse, hoc summa ratione fuit introductum. Iniquum enim esset si seruus per nequitiam suam domino suo ultra æstimationem corporis sui posset damnum dare. h. d. Franc.

Ex maleficiis. §. id est ex quali maleficio: ut ff. nau. cau. l. i. fin. §. seruorum. & de hoc ple nē diximus §. de act. §. actiones autem.

Furtum fecerit. §. sup. extraneo. & idem i sequentibus articulis. Nam cū domino talia cōmittendo, agi nō potest. ut §. de obl. ex deli. §. i. j. qui. & ff. de noxa. l. cum seruus.

Domino damnato. §. nescienti cum delinque: et seruus: uel scienti, tamen prohibere nō ualeat: alioquin in solidū tenetur, ut ff. de nox. actio. l. i. & l. in delictis. & C. eo. l. i. j.

Actimationem. §. id est æstimationem. §. hunc §. Th. deest autem.

Th. uocatur.

Th. quoniam.

Th. defungi.

Th. seruorum.

Domini noxali iudicio serui sui nomine. §. conuentus, seruus auctori noxæ dedendo liberatur, nec minus in perpetuum eius serui domini ad domino transferuntur: si autem damnum ei, cui deditus, est seruus refarcierit, quæ sita pecunia: auxilio • prætoris

puta decem, ad quæ semper est obligatus: sed liberatur dando animal, scilicet quouque actione iudicati conueniatur: ut ff. de re iud. l. miles. §. decē. & ff. de peti. h. red. l. i. c. ueniunt. §. cum prædiximus. Accur.

Noxia. §. unde uerf. Noxia delictum, delinquens noxa uocatur. sed quandoque uno pro alio ueritur.

Erat iniquum. §. sed quandoque iniquius esset officium alicuius esse sibi damnosum, secundum Ioan. ut ff. de iur. l. si seruus communis. §. quod uero.

DOMINVS NOXALI. **CASVS.** Quod iam dictum est, de noxalibus actionibus, sufficeret pro toto tit. In §. tamen isto dicitur, §. si dominus conueniatur pro maleficio serui, dando seruum liberatur, & in isto casu licet dominus pro delicto serui, & non pro facto suo seruum tradat ipsi auctori, tamen dominum transferat in ipsum auctorem: sicut transferret dominum serui, in tradendo seruum pro proprio facto, puta si uendidisset eum. Veruntamen scire debetis, §. si seruus datus pro noxa, quæ sita pecunia ab amicis suis, damnum uel refarcire: auxilio prætoris manumitteretur. quod est mirabile: sed hoc est in fauorem libertatis. h. d. Franc. de Arcto.

Serui sui nomine. §. not. §. dominus tenetur nomine serui: & ita debet fundari libellus secundum Ang. Arctinum.

Liberatur. §. sed cum seruus non sit in obligatione, sed dāni æstimatione: ut ff. de re iud. l. miles. §. decem. quomodo dando seruum liberatur, cū aliud p. alio inuito creditore solui nō possit: ut ff. de cer. pet. l. i. j. §. j. Respon. speciale est: quia iniquum est serui nequitiam ultra ipsius corpus extendi: ut §. eod. §. summa.

Nec minus. §. q. d. licet d. tur pro alio, scilicet pro delicto uel æstimatione delicti, tamen dominum transferatur.

Auxilio. §. sed nonne iniquum est auferri quod perpetuo sibi quæsitum est: ut mō dixerat: & probatur ff. de re. amo. l. non enim? Sed certe est speciale fauore libertatis. sic & alias C. de partibus qui fi. dist. l. i. ff. si lib. ingenuus esse di. l. i. j. §. ff. de hæredi inst. l. pignori. Accur.

Et dicit hic Ange. §. redimens aliquem ab hostibus (q. hodie intelliguntur infideles) potest eum retinere loco pignoris, ut seruati sibi per quinquennium, nisi se redemerit. l. senatus. §. si. ff. de leg. i. & l. i. C. de de captiuis.

AVNT AVIEM. **CASVS.** Ego dixi Imperatori, Domine, uelle scire, an actiones illæ noxales procedant a iure ciuili, an a prætorio.

Adu. T. O. Et dicit hic Ange. §. redimens aliquem ab hostibus (q. hodie intelliguntur infideles) potest eum retinere loco pignoris, ut seruati sibi per quinquennium, nisi se redemerit. l. senatus. §. si. ff. de leg. i. & l. i. C. de de captiuis.

AVNT AVIEM. **CASVS.** Ego dixi Imperatori, Domine, uelle scire, an actiones illæ noxales procedant a iure ciuili, an a prætorio.

Adu. T. O. Et dicit hic Ange. §. redimens aliquem ab hostibus (q. hodie intelliguntur infideles) potest eum retinere loco pignoris, ut seruati sibi per quinquennium, nisi se redemerit. l. senatus. §. si. ff. de leg. i. & l. i. C. de de captiuis.

AVNT AVIEM. **CASVS.** Ego dixi Imperatori, Domine, uelle scire, an actiones illæ noxales procedant a iure ciuili, an a prætorio.

torio. Et dicitur qd ab utroque iure procedunt. Est enim una actio noxalis quæ procedit a lege xii. tabularum, scilicet actio furti nō manifesti. Est & alia noxalis quæ descendit a lege Aquæ scilicet damni iniuriæ & alia sunt actio. noxales, quæ descendunt a iure prætorio ueluti ui bonorum raptorum, & iniuriarum. Franciscus.

Furti non manifesti actio est ciuilis.

Furti uero manifesti prætoria.

Th. noxialis.

Th. quod si ad alium translatus sit.

Th. cum eo noxali agetur.

Seruus manumissus an teneatur de gestis in seruitute.

Th. diximus.

Th. deest actio.

Th. prius directa fuerat.

Th. furtu fecit.

Th. iam manumissus.

Furti scilicet nō manifesti est prætoria:

Omni. Scire debetis quomodo actio noxalis caput sequitur unde si seruus tuus damnum dederit, & postea incipiat alius eum possidere agit noxaliter contra nouum dominum ipsum seruum possidentem: uel si manumissus fuerit tuus poterit directo conueniri de delicto suo & si militer contingit conuerso plerumque quod ille qui tenebatur directo primo ex delicto suo, postea incipiat teneri noxaliter, & de hoc exemplificat dominus Iustinianus in littera. hoc dicit.

Commiserit. Scilicet extraneo.

In tua potestate. Vel dolo feci si quomodo minus sit, nam tunc utilis noxalis locum habet ut ff. de i. si bon. fid. & l. electio. §. si is.

Directo. Hic distinguitur an seruus delinquit, aut contraxit. Primo casu si in dominum, nō tenetur postea factus liber: ut ff. de ob. quæ ex delictis. §. ii. qui. & §. proximi. §. ff. de fur. l. serui & filii. Si i extraneum, tenetur directo: ut hic. Si autem contrahat, & fuerit conexa gestio illa quam gessit in seruitute, cum ea quam in libertate fecit, tenetur non alias: ut ff. de neg. ge. l. eū actum. & C. an seruus ex suo facto. l. iiii. in fi. nisi in casu ut C. de peti. hære. l. i. §. penul. in fi.

ADDITIO. Alios etiam casus habes notatos i. l. cum actum. in gl. reddere ff. de neg. gest. f. q. Primo libro. §. ut de iure perso. §. penul.

SI SERVVS DOMINO. CASVS. Pone qd seruus de liquerit contra dominum suum: certe de hoc nulla obligatio prodita est: quia nulla est actio ciuilis inter dominum & seruum. adeo hoc verū est, ut si nouū dominū inceperit seruus ille, qui contra dominum deliquit, obtinere, vel liber factus fuerit, non possit quondam dominus contra eum agere, nec nouum dominū noxaliter conuenire. Sed quid si seruus alienus aliquid deliquerit contra te, & postea factus fuerit seruus tuus: poteris ne agere contra dominum quondā serui tui nūc ex illo delicto? Et resp. dominus Iustinianus. q. iam finita est illa actio, quæ primò compete bat. Deducta est enim in eum casum, a quo non poterat incipere, & quamuis postea illum seruum alienaueris, adhuc non poteris contra eū agere, sicut nec poteris seruum alienatum, vel manumissum, in quem dominus suus deliquerat, agere contra ipsum. h. d. Franciscus.

Obligatio. Scilicet ciuilis: sed naturalis sic: ut supra, de fideiussoribus. §. i.

Cum ipso. Manumisso, ut hic, & C. eo. l. i. in fi. Accursus.

In potestate. Cum alienatus est, & facit ff. de pec. l. & ancillarū. §. si seruus. uerū, sed si alieno. Accursus.

Esse cogerit. Ante litem contestatam. Nam post litem contestatam non interdicat, ut ff. eo. l. si alienus seruus. Et est ratio: quia impuram rei quare alienauerit: ut ff. eo. l. quem admodum, in prin.

inuito domino manumittatur.

Noxalium actionum, quæ sunt ciuiles, & quædam prætoria. Aretinus.

Sunt autem constitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto prætoris. Legibus, ueluti furti ex lege duodecim tabularum damni iniuriæ, ex lege Aquilia. Edicto prætoris, ueluti iniuriarum: ui bonorum raptorum.

Omnis ad quem seruus delinquens trāsit, noxaliter conuenitur. Et noxaliter etiam quis puniatur pro delicto liberi hominis facti postea serui. Aretinus.

Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nam si seruus tuus noxiam commiserit, quamdiu in tua potestate sit, tecum est actio.

Sua autem in alterius potestatem peruenit erit cū illo incipiat actio esse. At si manumissus fuerit, directe ipse tenetur: & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerso quoque directa actio noxalis esse incipit Nam si liber homo noxiam commiserit, & is seruus tuus esse coeperit (quod quibusdam casibus efficit, primo libro tradidimus t) incipit tecum esse noxalis actio t quæ ante directa fuisset.

Ex delicto serui proprii nulla competis domino actio, etiam si postea alienatur, uel manumittatur. Idem in seruo alieno, qui efficitur ipsius damnum passi. Item ex delicto domini nō datur actio, seruo libero facto. Aretinus.

Si seruus domino noxiā commiserit, actio nulla nascitur. Nam que inter dominum, & eum qui in potestate eius est, nulla obligatio nasci potest. Ideoque & si in alienam potestatem seruus peruenierit, aut manumissus fuerit, neque cum ipso, neque cum eo cuius nunc in potestate sit, agi potest. Vnde si alienus seruus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Pro damno per quadrupedem mansuetam, actio noxalis directa contra dñm datur, cū animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

Interdicitur. Facit ff. de mino. l. uerum. in fi. respon. & ff. de leg. i. l. legatarius. in fi.

Non potuit. Scilicet noxalis actio. Et nota rem impediri, si deducitur in eum casum a quo incipere non potest. argumen. supra deleg. §. ex contrario.

Non potes. J. arg. ff. de capti. & postli. re. l. ii. §. i. alias de cap. dimi. l. ii. §. ei qui.

SED VETERES. CASVS. Dixi uobis, qualiter dominus conuenitur actione noxali: & qualiter poterit se liberare dando seruū pro noxa. Hoc etiam habebat olim locum in filiis utriusque sexus. No

ua autem constitutio recte respuendam hanc asperitatem existimat, & statuit hoc solum in seruis habere locum, & maxime quia ueteres legū auctores scripserunt filios fami. pro delictis eorum conueniri posse. hoc dicit.

Admiserit. J. iure veteri dabatur filius pro noxa ut seruus, ut hic. Item occidatur licite a patre, sicut seruus a domino: sed hodie nō sic: ut supra, de iis qui sunt sui vel alieni. l. §. ii. & §. de iure perso. §. iiii. & ff. de liber. & postli. l. in suis. in fi. & C. de patria potesta. l. si.

Existimauit. J. ut hic, & C. de fur. & l. ru. cor. l. apud antiquos. in fine. Accur.

Pene. J. id est, fere, vel pene nominaliter, scilicet per corpus poenæ: & tunc diphthongatur, quasi dicat, per corpus filii patientis poenam.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

intercedit.

Th. vel in alterius potestatem uenerit.

Filius olim pro noxa dabatur, & a patre licite occidebatur. Aret ideo, qd hoc nō erat etiam de iure digstorū: ne cetero se potest. l. si. p. Existimauit. J. ut hic, & C. de fur. & l. ru. cor. l. apud antiquos. in fine. Accur.

Pene. J. id est, fere, vel pene nominaliter, scilicet per corpus poenæ: & tunc diphthongatur, quasi dicat, per corpus filii patientis poenam.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

In seruos. J. id est, propter seruos.

Filios familias. J. nō etiam patres: ut si filius familias iudex litem suā fecerit male iudicando, ut ff. de iudi. l. si filius familias. vel si damnum allicui dederit proiciendum.

Pudicitia fauor. J. nota, qd pudicitia est mul tum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de adop. Ang.

Diuifio.

Nimalium. ¶ Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primo quando actio de pauperie locū habet uel non. Secundo loquitur quando habet locum actio de qdili. edit. uel non. Secunda ibi. hęc autem uel ibi. ceterum.

¶ CASVS Quęfui a legiflatore qualiter pueniamur noie

Concor. cū hoc ro-
toprinc. in
c. fi culpa.
iuncta gl.
super uer-
bo, anima-
lia tua. ex-
tra de iniu-
& dam. da-
ro.
¶ quidem.
¶ Pauore.
¶ Th.
¶ quia.

Concor. c. fi culpa. i
gl. fup uer-
bo, anima-
lia. in med.
extra de in-
iur.
¶ The. ita-
que.
¶ Th. & ali-
quem lege-
rit.
¶ Th. deest
autem.
¶ Th. bru-
tum.
¶ sunt quę.

a Et tunc
dic aut pro
id est, ut po-
natur pro
eodem.

Equi & bo-
ues sūt mā-
fucti.
Canes aliq-
non mor-
dent.

Nimaliū * nomine t q
ratione carent, si t qua
lasiuia, b aut feruo-
re t, c aut feritate

pauperie fecerint, noxalis actio
lege duodecim Tabul. prodita
est. Quę animalia, si noxę dedan-
tur, proficiunt reo ad liberatio-
nem: quia ita lex duodecim Ta-
bularum scripta ē t est, ut puta, si
equus calcitrosus calce percussit
rit: aut bos cornu petere solitus,
cornu petierit. ¶ Hęc autem t
actio in iis, quę contra naturam
mouentur, locum habet. ¶ Cęte-
rum si generalis k sit feritas,
cessat actio. denique t si ursus fu-
gerit a dño, & sic nocuerit, t non
potest quondam dominus conue-
niri: quia desit dominus esse,
ubi n fera euasit. Pauperies p au-
tem t est damnum sine iniuria fa-
cientis datum. Nec enim potest
animali iniuriā fecisse dici quod
sensu q caret. Hęc t quidem t ad
noxalem pertinent actionem.

¶ Si quadrupes nō māfucta, iuxta naturā
fui generis damnum dederit t libertum cor-

si ex naturali feritate
alicui damnum dederint: cessat hęc actio unde si ursus a domino fugerit
& alicui nocuerit, uel pauperiem fecerit, non potest dominus eius quon-
dam conueniri: quia ex quo fera euasit, desinit esse dominus. Et sumus in
uersi. pauperies in quo dic casum: Domine, pro Deo exponatis & dica-
tis mihi, quid est pauperies? Et respō. Frater, pauperies est damnum sine
iniuria &c. Animalia autē irrationabilia quę ratione caret nō possunt
iniuriā facere: quia iniuria pertinet ad noxalem actionem. h. d. Accur.
a ¶ Animalium t scilicet quadrupedū: ut ff. eo. l. in prin. sed nomine
damni dari a bipede, uel is locum habet: ut ff. eo. l. penult.

b ¶ Lasuia. t id est, luxuria. ¶ Vel dic facilitate ut facit pullus.
c ¶ Feruore t id est, amore, ut si equus tuus ut equam meam adiret
ostium meum fregerit. & dicitur feruor, quia calefacit amor, ut in au-
th. quib. mod. na. eff. leg. s. illud. uerfi. sed nihil. col. vi.
d ¶ Feritate t id est, crudelitate, scilicet sua, non sui generis natura:
ut ff. prox. s.

e ¶ Actio. t quę uocatur in factum, uel simpliciter de pauperie.
f ¶ Proditā. t id est, adinuenta.
g ¶ Scripta est. t ut s. tit. i. s. sunt autem. & ff. eo. l. in prin.
h ¶ Solitus t subaudi in utroque exemplo, etiam. Nam id est est, & si
non sit solitus, ut in prin. huius tit.

ADDITIO. Hoc uerum si fera nocens non euasit, quę habebat con-
suetudinē redeundi, alias si euasit, nec uilis, nec directā tenetur domi-
nus etiam si postea redierit, arg. l. qui res. s. aream. ff. de fol. Ange.

i ¶ Contra naturam. t id est, cōsuetudinē generis illius animalis,
licet sit sua consuetudo ut calcitret, ut s. prox. s. nam maior pars equo-
rum non pefundat, & maior pars boum nō cornu petir: quia equi &
boues dicuntur mansueti. Et mansueti dicuntur, quę gregatim pascū-
tur. unde secundum hoc canis non est in numero ferarum, nec mansue-
torum. Nam maior pars canum non mordet, & maior pars non grega-
tim pascitur: sed uidetur etiam q in his f-ris locū habeat hęc act. ut ff.
eo. s. si quę est contra. Sol. uilis (ut ibi) locum habet, directā non, ut
h. c. & ff. eo. l. i. s. in bestis. Accur.

K ¶ Si genialis t id est, si a genere habeat q sit fera.

L ¶ Feritas t id est, crudelitas.

M ¶ Actio. t scilicet directā.

n ¶ Vbi. t id est, postquam.

o ¶ Euasit t ut s. de rerum diu. s. ferz.

p ¶ Pauperies. t mirabilis est hęc expositio & legalis: ideo sic forte
dicta, quia pauperiem aliquam facit: sicut & damnum diminutio uel a-
demptio patrimonii dicitur: ut ff. de damno infect. l. iiii.

q ¶ Sensu caret. t quandoque tamen res inanimata iniuriā facere

dicatur improprie: ut ff. cōmoda. l. si ut certo. s. plane si sic cōmodauit.
r ¶ Hęc t scilicet supradicta duo, & quod nomine f-ra bestie non
agatur hac actione, & quod nomine mansuetę noxalis: r raturum aga-
tur ut s. prox. s. principio tituli.

¶ CETERVM SCIENDVM EST. CASVS am

pus, nō occidēdo, dñus ex editio editio,
arbitrio iudicis cōdemnat, in alijs rebus,
i duplici: uel noxalis actio his duobus casu-
bus contra dominum dirigitur: & pñales
actiones pro eodē facto concurrentes, non
perimunt se concursu. Aret.

¶ Ceterum t sciendum est, editio
editio t prohiberi nos t canem
verrem, aprum, uersum, leonem
ibi habere, t qua uulgo iter sit. & si
aduersus ea factum erit, & noci-
tum t libero homini esse dicitur:
quod t bonum & æquum iudici
uidetur, tanti dominus condem-
netur: x ceterarum uero rerum
quanti damnum datum sit, dupli.
Præter t has autē editio actiones
t: & de pauperie locum habē-
bit. Nunquam enim actiones
præsertim pñales de eadem
re concurrentes, alia aliam con-
sumit. t

De iis per quos agere

possumus. t

TITVLVS X.

¶ Actiones intēdātur p nos, & per pro-
curatores nostros, quorum usu est. ph. bi-
bi erat nisi certis casib, sed nunc nece-
sarius est, quādo principalis agere, uel de
fendere impeditur. h. d. Ang. Aret.

les, ex eodem delicto descendentes, vna alteram concursu non tollit. h.
d. Franc. de Aret.

s ¶ Editio. t positio. ff. de edit. l. i. h. enim. s. deinde. & l. sequen.

t ¶ Leonem. t item lupū, pātherā, & generaliter omne animal quod
debeat nocere, siue solutū, siue ligatū, ita tamē q dñm nō leuissimū fa-
cere possit, ut ff. de editio edit. l. i. h. enim. & l. generaliter. & l. sequen.

v ¶ Et nocitum. t in corpore, ita q non sit mortuū: alia c. c. f. d. de
bentur: ut ff. de edit. l. i. quia uulgo. i. respon. Accur.

x ¶ Condemnetur. t ratione deformitatis non habita, sed impensu-
rum tantum in curatione factarū, & operarum amittarū & autē endarū
ut ff. eodem, lex hac. Itē condemnatur in duplum occasione damni da-
ti in alijs rebus ex hoc editio, ut hic, & ff. de edit. l. i. quia uulgo. i. re-
spon. in fine.

y ¶ Præter has. t id est, præter hos modos agendi qd editio editio
z ¶ Habebit. t scilicet utilem: alias contra: ut s. eo. s. h. c. autem Acc.

a ¶ De eadem re. t id est, ex eodem facto & delicto.

b ¶ Consumit. t hoc est intelligendum concursu perceptione enim
vna aliam consumit. Et ad eundē istorum die q od quando cope-
tunt plures actiones eidem & contra eundē, aut omnes pñales sunt,
aut omnes rei persecutorie aut alię pñales, alię rei persecutorie. Pri-
mo casu subdistingue: aut omnes ex uno delicto, & tunc vna tollit alia
perceptione: non in id quod ex d. e. ut ff. v. bo. rap. l. i. & ff. de act. &
obli. l. qui feruū. j. r. s. & hoc cum ex uno delicto: non autē concursu, ut
hic dicit ubi autē ex diuersis factis, vna nō tollit alterā etiā perceptio-
ne ut ff. de priua. del. l. auiqua in prin. In secundo casu, quādo omnes
sunt rei persecutorie, dic q aut contra t nō dantur, & tunc tollitur
adiuicē perceptione, non concursu, ut ff. loc. s. i. metes. s. culpę aut
contra diuersas, & tunc non tollitur etiam perceptione, ut ff. de tab.

exhib. locum. s. condemnatio. In tertio casu, scilicet quando alia est
pñalis, & altera rei persecutorie: i. alterū subdistingue: quia aut est pe-
nalis originaliter, & tunc neutra per alteram tollitur: ut ff. de fur. l. si pi-
gnore. s. cū furti. & ff. de condi. fur. l. si pro fure. s. furti. hoc tñ fallit in
casu, ut ff. nau. cau. l. i. & ita s. h. quia ibi cōpecebat altera de iure com-
muni, altera de iure speciali. Aut nō est mere, uel originaliter pñalis:
& tunc vna per alterā tollitur, ut ff. quod metus causa. l. metus. s. licet.
ADDITIO. Similem glo. habes ff. nau. cau. l. i. & ita. quę olim inci-
piebat. Idem ait. s. h. & in l. nunquam actiones. ff. de reg. iur. cuius regu-
lit tenor ponitur hic in fine.

¶ DE IIS PER QVOS AGERE POSSVMVS.

¶ Quia de actionibus diximus, videamus per quos exerceatur. & in
hoc incipit. Nunc &c.

p iiii Nunc

Th. ete-
nem.
Th. ne q
Th. habe
at.

t quanti.

Th. aliam
ab alia con-
sumi.
Th. possi-
mus.

b Ista. Pre-
na. secūdu
gl. in l. qua
uulgo. ap-
plicatur p
parte h. c.
& pro par-
te patri. al-
leg. ff. de iis
qui deici. l.
liuero. s. pe-
nult. secun-
dum Ang.
Actiones
plures licui
competant
an vna in-
tentata tol-
latur alia.

Vnc. 3. ¶ Toms: & tituli diuififfi tres partes. Primo ponit unum dictum bimembre. Secundo unū mēbrū assumit & declarat, tā de iur antiquo quā hodierno. Tercio de clarat quid est procurator, & tutor. Secūda ibi, Alieno veluti. Tertia ibi, Procurator. ¶ CASVS Accessi ad dominū Iustū. & quāsiui ab eo: Dñe. q. s. est ille, q. potest p. alio agere frater, dicit ipse, Scire debes, q. licitū est cuiuslibet, noīe suo agere, vel nomine alieno. Nominē suo: sicut pro facto suo. noīe alieno, veluti nomine procuratorio, vel tutorio vel curatorio. & sic seruatur hodie. Olim autē potuit q. liber agere nomine suo sed nō nomine alieno, nisi in casibus positus i littera. Et quia antiquas ista modernis dura uidebatur, & magnā afferebat incommoditatē, quod alieno nomine agere non licebat, eo q. multis de causis impediēbant homines quominus res suas exequi possent: propterea cōpē runt homines per procuratores litigare. hoc dicit Fran. de Are.

† Th. pro aliis.

† lata Ho filio Coll. anno urb. cōd. 380. t. eff. t. Th. Verum quia.

† Th. & se nectus.

† Th. principales.

† Dic q. ser uis nō potest esse in iudicio, nisi in certis casibus de quibus in l. vix certis. ff. de iudi. Ang.

† Th. causam quam.

† Th. expo sumus.

† Mādātum speciale in multis casibus exigit.

† Procuratoris officii quibusdam est interdium.

Vnc admonendi sumus, agere posse quemlibet hominem, aut suo nomine aut alieno. ¶ Alieno, veluti procuratorio, tutorio, curatorio: cum olim in usu fuisset alterius nomine agere nō posse, nisi pro populo, pro libertate, pro tutela. Præterea lege Hostiliana per missum erat furti agere eorū nomine, qui apud hostes essent, aut reipublicæ causā abessent, quicquid eorum cuius tutela essent. Sed quia hoc nō minimā incommoditatem habebat, quod alieno nomine neque agere, neque excipere actionē licebat cōperit homines per procuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, & necessaria peregrinatio, itemque aliæ multæ causæ, sæpe hominibus impedimento sunt, quominus res suam ipse exequi possint.

¶ Procurator constituitur verbis habilibus interpositis, etiam aduersario absente, & ignorante. Ange. ¶ Procurator, neque certis verbis, neque præsentē semper aduersario, imo plerunque eo ignorante constituitur. Cuicumque enim permiseris rem tuā agere, aut defendere, is tuus procurator intelligitur. ¶ De tutoribus & curatoribus remittit. ¶ Tutores & curatores, quemadmodum constituantur, primo libro expositum est. t.

De satisfationibus.

TITVLVS XI.

¶ Impedimento. 3. sed quid si nullum sit impedimentum? Respon. idem: vt ff. de procu. l. j. §. vius.

¶ PROCURATOR. ¶ CASVS Accessi ad dñm Iustū. & quāsiui ab eo si procurator debeat institui certis verbis, & præsentē aduersario. Et rñ. dominus Iustū. dicit, q. certa & solēnia verba nō oportet esse quib. procurator constituitur: sed per quæcūq. verba constitui potest, dum tñ per verba ad hoc apta constituitur: & procurator absente aduersario, & et ignorante eo plerūque constituitur. Sed domine, qualiter constituitur tutores & curatores? Frater, hoc in primo libro habuisti. h. d. Fran.

¶ Neque certis verbis. 3. imò quibuslibet, aptis tamē ad hoc, siue generaliter, siue specialiter. In casibus tamē speciale mādātum exigit, vt in interdīcto de lib. ho. exhi. vt ff. de procu. l. 1. Pōponius. in prin. Idē si mādō alicui q. inueniat maritū filij meij: ut ff. de rit. nup. l. generali. in prin. Itē in causa suspēcti tutoris, ut ff. de proc. l. non solū. §. h. Itē quādo duos generaliter facio procuratores. nā neuter ab altero exigit, nisi habeat speciale mādātum, ut ff. de procura. l. itaque. & l. qui duos. Item in integ. resti. petenda: vt ff. de mino. l. illud. §. si talis.

¶ Eo. 3. aduersario. ¶ Quicumque. 3. habili, non militi: vt ff. de procu. l. filius. §. veterani. Item non forminz, vt ff. de procu. l. feminas. & l. neque. Itē nō habenti imminens impedimentum quare non possit cogi: ut ff. de procur. l. neque femina. Itē non minori xxv. ann. vt ff. de proc. l. minor. Item non furioso vel muto, ut ff. de proc. l. ii. §. furiosus. & l. mutus. i. respon. Item non accusato de crimine capitali: vt C. de procur. l. rei. Accur.

ADDITION. Qui omnes prohibentur esse procuratores, nisi fuerit

sis contestata. Et est ratio: q. hæc exceptio debet opponi ante litē cōtestatam: alia habilitatur persona procuratoris: ut hic per hoc doct. & in lita demum. & in l. exigendi. C. de procur.

¶ Rem tuam. 3. ergo & vnam, & plures: ergo nūtiū est procurator: quod verum est: ut ff. de procur. l. j. §. j.

¶ Oli cōuentus actiōe reali, satisfabat siue suo, siue alieno noīe conueniebat: sed agens reali nullam satisfatiōē præstabat, si suo nomine agebat, secus, si procuratorio nomine, quia satisfabat ratā rē dominū habiturum. Agens vero personali, ad ea cogebatur, ad quæ agens reali. Cōuentus vero alieno nomine, satisfatiōem præstabat iudicatum solui, si alio noīe faciebat: si vero suo, ad nullam satisfatiōem cogebatur. Are.

Satisfationum modus alius antiquitatis placuit, alium nouitas per vsum amplexa est. Olim enim

si in rem agebatur, satisfare possessor compellebatur, vt si victus esset, nec rē ipsam restitueret, nec litis æstimationem, potestas esset petitori, aut cum eo p. agendi, aut cum fideiussoribus eius. quæ satisfatio appellatur t. iudicatum solui. Vnde autem sic appelletur, t. facile est intelligere: t. Namque stipulabatur quis, vt solueretur sibi quod fuisset iudicatum. Multo magis is, qui in rem actione conueniebat, satisfare cogebatur, si alieno nomine iudicium accipiebat. Ipse autem qui in rem agebat, si suo nomine petebat, satisfare non cogebatur. Procurator vero si in rem agebat, satisfare iubebatur, rem ratam dominum habiturum: periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur.

¶ Tutores vero & curatores eodem modo quo & procuratores satisfare debere, verba edicti faciebant: t. sed aliquando, his agentibus, satisfatio remittebatur.

¶ Im iudicatu solui: quoniam ponebatur p. iudicatu soluendo. & multo fortius debebat præstare istam satisfatiōem, qui conueniebat in rem actione, & nomine alieno. Sed quid erat de eo olim qui agebat actione in rē? Frater, aut agebat nomine suo: & tunc nō cogebatur satisfare dominū suū rem ratam habiturum. Periculū enim alias esset ipsi reo, ne ipse dominus iterū ageret pro eadem re. tutores etiā, & curatores qui agebant actione in rem nomine pupillorum, vel adutorum, candē satisfatiōē interponere solebant. Sed quid erat olim in actione personali? Frater, in persona actoris idem intellige quod in persona rei. In persona tamen rei est differentia: quia in personali actione, reus si suo nomine conueniatur, nullam satisfatiōem præstat de iudicato soluendo. Si autem alieno nomine conueniatur in actione personali, tunc necesse habet satisfatiōem præstare de iudicato soluendo: quia i. alie na re nemo idoneus defensor sine satisfatiōe intelligitur. hoc dicit vsque ad illum: §. sed hodie.

¶ Possessor. 3. isto nomine conuentus. ¶ Cum eo. 3. reo victo. ¶ Cum fideiussoribus. 3. ex fideiussione.

¶ Facile est intelligere. 3. cum nomen sit consequens rei: ut s. de donat. §. est & aliud. ¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus. ¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem. Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ Defendere. 3. scilicet mādātato iterum nēte. alias simpliciter positum hoc verbū, de fenfor, intelligitur sine mādātato: sed procurator cū mādātato est: vt ff. de procu. l. si procurator. §. per cōtrarium. & facit ad hoc §. ff. de iur. l. pla ne. in fin.

¶ Primo libro. 3. ut s. qui da. tu. pol. p. totū. & de legiti. agna. tu. p. totū. & per alios seq. ti. usque ad ti. de satisf. tu. & cura.

¶ DE SATISFATIONIBVS. ¶ Facta mētiōe procuratorum, a quibus satisfatio exigitur, competer de satisfatione subiungitur. Accur.

¶ Satisfatio. 3. To. ¶ Ite titu. ¶ diuififfi tres partes. Primo ponit quid iuris erat olim circa satisfatiōem in iudicio, siue quis agebat nomine suo, siue ut procurator. Secundo, quid iuris sit hodie. Tercio extendit hanc legem ad omnes prouincias. Secūda ibi, Sed hodie hæc. Tertia ibi, Quā formā.

¶ ASVS. Modus satisfatiōis alius fuit olim, alius est hodie. Apud antiquos ita erat olim, q. quicumque conueniebat actione in rem, & suo nomine, ipse debebat satisfare sub hac forma, q. si victus esset, rē restituere, vel litis æstimationē: & super hoc dabat bonū fideiussorē, & licebat petitori agere cum ipso reo, vel cū eius fideiussore: & ista satisfatio vocabatur olim iudicatu solui. & multo fortius debebat præstare istam satisfatiōem, qui conueniebat in rem actione, & nomine alieno. Sed quid erat de eo olim qui agebat actione in rē? Frater, aut agebat nomine suo: & tunc nō cogebatur satisfare dominū suū rem ratam habiturum. Periculū enim alias esset ipsi reo, ne ipse dominus iterū ageret pro eadem re. tutores etiā, & curatores qui agebant actione in rem nomine pupillorum, vel adutorum, candē satisfatiōē interponere solebant. Sed quid erat olim in actione personali? Frater, in persona actoris idem intellige quod in persona rei. In persona tamen rei est differentia: quia in personali actione, reus si suo nomine conueniatur, nullam satisfatiōem præstat de iudicato soluendo. Si autem alieno nomine conueniatur in actione personali, tunc necesse habet satisfatiōem præstare de iudicato soluendo: quia i. alie na re nemo idoneus defensor sine satisfatiōe intelligitur. hoc dicit vsque ad illum: §. sed hodie.

¶ Possessor. 3. isto nomine conuentus.

¶ Cum eo. 3. reo victo.

¶ Cum fideiussoribus. 3. ex fideiussione.

¶ Facile est intelligere. 3. cum nomen sit consequens rei: ut s. de donat. §. est & aliud.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

¶ Periculum. 3. facit ff. de procur. l. non solum. §. item ait. & de iure iurando. nam postea.

¶ Edicti. 3. p. prioris, quod edictum non habemus.

¶ His. 3. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte tunc quando erant testamentarii, vel datui, s. per inquisitionem.

¶ Nam tunc non cauebant de rato, ut s. edicta. tuto. in prin.

tunc secundum Post in electione rei utrum exigit probationem mandati a procuratore, an satisfactionem recipiat & est pro eo argumē. i. au then. c. col. §. eos. in fin. col. ix. Sed ibi nō loquitur de procuratore, sed de exattore tributorum. Sed Ioan. contra. Dicit enim i electione procuratoris esse quod duorum istorum facere uelit: quia quoties ad

† Th. tunc
fi.

† Th. ap-
probare.
† satisfatio
nis solēis
stipulatio-
nes.

Personæ
alienarum
rerum gu-
bernatio-
nē habent-
tes.
† sui.
† Th. hoc
nomine re-
neantur.

† in iudicio
inueniatur
Th.

a Nota q
magistra-
tus munici-
palis pro
sua ciuitate
uel munici-
pio potest
agere, ut c.
ext. in l. iii.
§. plane. ff.
q. d. ui aut
clam. cum
ibi no. An-
gel.

† Th. Q. §
si cōtingat
ut principa-
lis.

Tutor an
teneatur ca-
uere de ra-
to.

Procurato-
res satisfi-
dant nō au-
tem patres
orphano-
trophii.

Potest, i. de
bet.

Defendit
glibet etiā
sine manda-
to.

obseruando, & si tutor, vel cura-
tor, vel aliæ tales personæ, quæ
alienarum rerum gubernationem
repperunt, litem quibusdam per
alium^b inferūt. ¶ Si vero aliquis
cōuenitur, si quidē præsens^c pro-
curatorem dare paratus est, po-
test^d vel ipse in iudicio venire,
& sui procuratoris personam per
iudicatum solui satisfactionem, so-
lū stipulatione^e firmare: t vel ex-
tra iudicium satisfactionem expo-
nere, per quam ipse sui procura-
toris fideiussor existat, pro om-
nibus iudicatis solui satisfatio-
nis clausulas. § ubi & de hypothe-
casuarum rerum conuenire com-
pellitur, siue in iudicio promi-
serit, siue extra iudicium cauerit,
ut tam ipse, quam hæredes eius^f
obligentur, alia insuper cautela,
vel satisfactione propter personā
ipsius^g exponenda, quod tempo-
re sententiæ recitandæ in iudiciū
veniet^h vel si non venerit, om-
nia dabit fideiussor, quæ in con-
demnatione continetur, nisi sue-
rit prouocatum.

¶ Alienæ litis defensor nemo legitimus esse
tur, nisi satisfecerit siue habeat mandatū,
siue nō. Et procurator interueniens, etiā post
litē contestatam tenetur satisficere. Aret.

¶ Si uero t reus præstoⁱ ex qua-
cunque causa non fuerit, & alius
velit defensionē eius subire, nul-

lita satisfiat, ut dictum.
r ¶ Dictum est. §. eo. §. ab eius.
s ¶ Nemo, §. scilicet procurator, ut ff. de procuratoribus l. qui pro-
prio. §. secundo.
t ¶ Regia urbe. §. scilicet Constantinopolitana. vel dic de veteri Ro-
ma. Accur.
v ¶ Caput. §. C. de veteri iure enucleado. l. i. §. nulla. & §. sed & si quæ
leges.
x ¶ Sequi. j. imō non videtur inspiciendā quod ibi fiat, sed quod fieri
debeat, ut ff. de offi. præf. l. sed licet quæ est contra. Sed hæc est intel-
ligenda, quando ea certa scientia est consuetudo vel lex, non per erro-
rem, ut ibi. & facit ad hanc ff. de leg. & tenatufcon. l. de quibus. Accur.
ADDITION. Hoc verum, quando lex tollit consuetudinem: aliā vna
quæque ciuitas abundet in sensu suo, & sic obseruare debet suam con-
suetudinem: & ex generali principis permisso inducere potest particu-
lares consuetudines, etiam contra leges, quibus statari debet: ut habe-
tur in §. ex non scripto. supra, de iure natu. gen. & ciuili. Quæro tamen
an in fideiussorem de iudicato soluendo, fiat executio sine nouo pro-
cessu? Et communiter docti. dicunt quod sic, ut in l. fin. C. de usu. rei
iudic. & Bartol. in l. i. ff. iudic. sol. per text. d. l. fin. ubi dicitur statim,
quia dictio, statim, importat summariam cognitionem, sine ordine iu-
dicario: ut l. momentaneæ. C. vnde u. dic. ut in dictis iuribus latius per
doct. Ang.

¶ DE PERPETUIS ET TEMPORALIBVS
ACTIONIBVS, ET QVAE AD
HAEREDES, ET IN & c.
¶ Quia de actionibus est dictum: & quædam sunt perpetuæ, & quædam
non: ideo de his ponitur: ut infra, eod. in princip. Itē q. quædā trans-
itoriz sunt hæredibus, & contra hæredes: & de his ponit j. eo. §. nō au-
tem. Accur.
ADDITION. Sed melius resideret ista rubrica immediatē post tit. de
ac. quia continuatur à remotis nimirum, cum non sumus in prin. liberi.
Hoc.

¶ Exponere. §. actori, vel notario scribenti procuratorem, ex cuius
stipulatione queritur actori utilis actio, ut ff. rem pu. fal. fore. l.
non quasi.
f ¶ Fideiussor existat. §. nota q. dominus etiam extra iudicium po-
test pro suo procuratore fideiubere, & releuare eum ab omni onere sa-
tisfandi, fideiubendo pro eo notario, qui de suo mandato est rogatus;
ut l. si defunctus. in prin. ff. de procu. Ang.

g ¶ Clausulis. §. quæ clausulæ tres sunt, i. de defendendo reo, & de do-
lo quod abfit, & quod sonat ipsum uerbum: ut ff. iudi. sol. l. iudicatum
solui. & hic dicitur.

h ¶ Compellitur. §. per iudicem. Accur.

i ¶ Hæredes eius. §. quam habet naturam hæc stipulatio, ut ad hære-
des trāseat, sicut illa iu-
dicio fuit: ut ff. si q. scau.
l. si eum. §. qui iniuria-
rum.

k ¶ Ipsius. §. scilicet
rei. Accur.
l ¶ Exponenda. §. à
procuratore.
m ¶ Veniet. §. scilicet
reus, qui litem, prius
contestatus est suo no-
mine.

n ¶ Fideiussor. §. dat-
us nunc à procuratore.
o ¶ Continentur. §.
ergo debet cōdemnari
procurator præsens.
¶ SI VERO REVS.
¶ CASVS. Intellexi
§. præcedentem in eo q.
præsens erat, & consti-
tuit procuratorē ad se
defendendum. Si autē
reus sit absens, siue con-
ueniatur in rem, siue in
personā, procurator eius
debet satisficere iudi. sol.
pro licis estimatione: nec
alio modo admittitur,
quantuncunq. bonæ fa-
mæ fuerit: quia nemo
& c. Franc.

p ¶ Præsto. §. scilicet
post litem contestatam
contra eum.
q ¶ Satisfactionem. §.
Nota q. siue interue-
niat procurator ante lit-
contesta. ut supra, eo. §.
si uero. debet satisficere.
siue postea: ut hic, & C.
de confor. eius. lit. l. ii.
Nec obstat quod dicit,
q. debet fieri ante lit-
contesta. ut ff. de procu.
l. Pomponius. §. ratiha-
bitionis. q. ibi interue-
nit procurator ante li-
tem contesta. ibi autem
postea interueniens, & po-

¶ Th. perci-
pi possunt.
¶ Th. iuis.
¶ Th. pro-
uinciales.

¶ Th. perci-
pi possunt.
¶ Th. iuis.
¶ Th. pro-
uinciales.

De perpetuis, & tempora-
libus actionibus, & quæ
hæredes, & in hæredes
transseunt.

TITVLVS XII.

¶ Actiones ciuiles tã reales, quã persona-
les sunt ppetuæ, ptoriz uero pnales regu-
lariter durāt anno, quod saluti iactioe fur-
ti manifesti, quæ perpetua est. Sed pratoria
rei persecutoria, perpetua sunt. Aret.

¶ Roma ca-
put mudi.

¶ Roma ca-
put mudi.

¶ Roma ca-
put mudi.

¶ Roma ca-
put mudi.

¶ Roma ca-
put mudi.

¶ Roma ca-
put mudi.

¶ Roma ca-
put mudi.

A large, ornate initial letter 'H' in a black and white woodcut style. The letter is filled with a detailed illustration of a figure, possibly a saint or a person in a state of distress, lying down. The figure is positioned horizontally across the middle bar of the 'H'. The top and bottom bars of the 'H' also contain intricate designs, including what appears to be a landscape or architectural element. The entire initial is enclosed in a decorative border.

¶ CASVS Scire debetis (dicit Iust.) qd ad actiones erant olim perpetuz, hoc est, sine temporis pñitione durabunt: sed hodie quedam sunt perpetuz, alii duratiuz usq; ad tps à sacris constitutionib. constitutū, hoc est, usque ad 30. annos: cuiusmodi sunt illę actiones, quę desecant à legibus, & à sacris constitutionib. Imperatorū & senatūlib. sed p̄torię regulariter loquendo, & olim erant & hodie sunt annales: quia p̄toris im-

† De hoc
verbo ppe
tuo, quot
modis acci
piat, vide
gl.x.q.2. ca
enim. §. per
petua.
† The. qro
vero à prz
tore inuen
ta sunt.

↑ Th. & 2 -
lis.

Hoc loco admonendi sumus eas quidē actiones quæ ex lege, ^a senatūve consulto, ^b siue ex sacris constitutionibus ^c profisciscuntur, perpetuō [†] solere antiquitus competere, donec sacræ constitutiones, tam in rem, quàm in personam actionibus certos fines dederunt. eas ^d verò quæ ex propria prætoris iurisdictione pendunt, [†] plerunque ^e intra annum ^f viuere. nam & ipsius prætoris intra annum erat imperium. Aliquando ^g tamen & in perpetuum extenduntur, id est, vsq; ad finem constitutionibus ^h introductum: quales sunt eæ, quas bonorū possessori, ⁱ cæterisque [†] qui

Actiões ex quinque par-
tib. iuris de
scēdentes,
sunt ciuiles
& ppetuæ.
Actiões re-
ales q̄to tē-
pore datur
a Et not. q̄
vltra titulu
requirit et
possessio.
nā sine pos-
sessiōe non
inchoat v-
lucapio. I. si
ne possesi-
one. ff. d
vluc. licet ali-
qñ incho-
ata trahat ad
finē, vt l. c
ptā. ff. de v-
luc. p̄uncta
l. j. §. c. exuo-
la. ff. si q̄s te-
sta. lib. esse
iusticiæ. An.
§. si. & de act. §. tripli. vel ex quacunque alia parte iuris, vt plebifcitur:
vt patet in l. Aquilia, ut §. deleg. Aquil. §. ceterum. & ff. ad leg. Aquil. l.
j. Nam quinque sunt partes iuris prætiorum, ut §. de iur. na. ru.
§. constat. & totum est ius ciuile: ut ff. de iusti. & iur. l. ius autem ciuile.
& actiões ex eo defendentes sunt perpetuæ, vt hic dicit, i. sine p̄scri-
ptione temporis secundum antiqua t̄p̄a. sed sacrę constitutiones in
personalibus metas impoferunt 30. annorum, vt C. de p̄scri. 30. vel
40. an. l. si cut. & l. omnes. & C. quibus non obicitur long. temp. p̄scri.
l. neque. & C. de anna. excep. l. j. & de consti. pec. l. 1. In realibus autem
imponitur meta per constitutiones in rebus mobilib. trium annorū:
in immobilibus 10. an. inter p̄sentes. 10. inter absentes: & hoc qñ ti-
tulum habet possessore, alias 30. ann. vt C. de vsuc. trāsfor. l. j. & §. de vsu
ca. §. j. In hypothecaria etiam quæ est in rem, cetera statuunt tempo-
ra uel 10. vel 20. vel 40. an. vt C. si aduer. cre. l. diuicurnum. & C.
de p̄scri. 30. an. l. cum notis simi. & de anna. excep. l. j. Sed quomodo
erant perpetua rei uendicatio secundum antiqua tempora: imò tempo-
ralissima, ut §. de ufu. in princ. Respon. q̄ hic dicit, q̄ erant perpetuę
scilicet personales: sed meta imponitur tam in realibus, quā in per-
sonalibus. Item caue tibi, quia duæ personales sunt ciuiles, quæ dunt
per annum tantum, una iniuriarum quæ defendit ex l. Cor. ut C. de in-
iur. l. si non conuicij. in fi. Alia quæ datur ex leg. Iul. repetundarum: ut
ff. ad leg. Iul. repe. l. 1.
d. ¶ Eas. §. penales, & tunc non est necesse, plerumque vel si habes, ple-
rumque, exponere vt j. Accur.
e ¶ Plerumque. §. hoc dicit p̄p̄ prætioris rei persecutorias, quæ perpe-
tuæ sunt: nisi in rescissoria, quæ annalis est: quia cōtra ius ciuile datur,
vt ff. de act. & obli. in honorariis. §. sed cum rescissa. & §. de act. §. rursus.
& §. e. Item nisi in redhibitoriis, quæ dantur ad tempus, licet rei
non persecutoriz, vt ff. de edi. edi. l. sciendum. §. fin. quia dantur contra

10 hæredis¹ loco sunt, †accōmodat.
Furti quoque manifesti actio,
quāvis ex ipsius prætoris iuri-
dictione proficiatur: ¹ tamen
perpetuo datat. absurdum enim
esse existimavit, ² anno eam ter-
minari.

¶ *Pœnales aſſiones pratoriæ*, vel ciuiles contra hæredes nondantur niſi lis contra defunctos fuerit conteſtata: hæredi uero cõpõit, excepta aſſione iniuriarum, & ſimilibus. Ex cõtractu uero competunt cõtrahentes, præter aſſionẽ de dolo: niſi ali quid ad eos peruenerit. *Ave.*

¶ Non autem ^a omnes actiones
quæ in aliquem, aut ipso ^o iure
competunt, aut a prætore dantur:
dari possunt. Est enim certissima
iuris regula, text maleficiis ^a pæna
les actiones in hæredē rei non cō-
petere ^r veluti furti, vi bonorum

† Th. uicē
obtenent.

Prætorie
rei perfe.
cutorie sunt
perpetue.
Prætorie
pœnales
sunt annua
les.

† Th. Quæ
dicimus.
† Th. in hæ
redes non
dari.

quare dicit,plerunque.

h. 4 Constitutionibus, de quibus dixit §. eo. in prin.

40 i. Bonorum possessori. §. i. cuilibet possessori qui vult succedere de iure prætorio, qui habet hereditatis petitionem bonorum possessoriam, de qua habes. ff. de possessoria hære. peti. per totum. Accur.

K 4 Hæredis loco sunt. § vt quibus restituta est hæreditas per fideicommissum, quibus datur hæreditatis petitio fideicommissaria, de qua habes. ff. de fideicom. hæred. peti. per totum. Et hæc sunt rei persecutoriz. Accur.

1 § Proficiscatur.] nota actionem furti manifesti esse prætoriam: sed non manifesti est civilis: vt §. de noxa. §. sunt autem. Accur.

90 m ¶ Existimauit. } scilicet prætor. & idem in qualibet pœnali in eo
quod peruenit ad delinquentem, ut ff. de ui, & ui arma. l. i. iu prin. & ff.
de dolo. l. Sabinus.

¶ NON AVTEM OMNES. • CASVS. Expediuit iam domi-
nus Iust. primam partem rub. modo incipit tractare de secunda parte,
dicit. Non aut omnes &c. unde quæstui vtrū omnes actiones dantur he-

redibus, & in herede? & rñ. q. nō. Certissima est enim regula iuris quæ dicit ex maleficio actiones in heredes non cōpetere: cuiusmodi sunt actio furti, ubi bo rap. iniuriarū, dāmnū iniurię quod intellige lic. non cō-

60 tella. contra defunctum. etia si ad hēresdes furtū peruenierit per malef
ciū. & possem cū isto §. coniungere illum §. penales ađiones &c. dicen
do q penales ađt. descendentes ex maleficio lite conte. cū defuncto cō
perit vel dātur hēredibus eorū qui maleficiū passi sunt. argens ađiō-

peccat veritatem iniquis color qui inueniendi passi sunt, excepta actione iniuriarum, & si qua alia similis inueniatur. & sumus in versu. Aliquādo tamen. Quia propter quandā generalitatem quā uidistis modo in §. precedenti (uidistis enim o certissima iuris regula est, quae dicit, ex male

ficio pœnales aſt. in hæredem non cōpetere. & habetis regulam iſtam
ff. de pri. deli.) uidebatur à contrario ſenſu quod omnes aſt. quæ non
ſunt pœnales ex maleficio dantur in hæredes, & ſic quod omnes aſtio

70 nes ex contractu provenientes, dentur contra hzredes: ideo contra generalitate istam sumptam a cōtrario sensu, ex ista generali regula loquitur litera ista, & dicit: Aliquando tamen actio ex contractu nō datur contra he, edē veluti si dolose verfur fuerit: hoc est, contra hē

contra nē eadē iudiciū dolose veritatis fuerit testator in contractu ex
dolo testatoris, ad hāredem res nō peruenit. Et sum in versi. Pēnales
autē. Supra vidistis q̄ certissima est iuris regula quā dicit, quod ex
maleficio petentis pēnales actiones, de quibus supra dixit, si ab illis

n ¶ Non autem.} hic ponit diuisionem q̄ alię sunt transitorie, alię

non, sed superior fuit, & aliz erant perpetuz, aliz non, ut s. eod. in prin.
o ¶ Ipso iure. § fciuii.

q. q. Ex maleficiis. §. i. priuatis, ut lubicet in exemplis, & lubaudi uel
quasi maleficiis, ut §. de obli. ex quasi delic. §. fi. b. Quid in publicis, de
quibus tractatur j. de pub. iud. & respon. idem, & plus. quia etiam lite co
restata non transgunt contra heredes, ut ff. de accu. l. ex iudiciis nō

in quinque casibus. Primus est legis Iulii. maiesta. in duobus capitulis tantum eius legis, ut ff. ad l. Iuliam maiesta. l. si. Secundum est crimen hæresis, vt C. de apost. l. i. ii. & l. apostatarum. in fi. Tertius est crimen

perundarum. Quartus est de residuis. Quintus peculatus crimen, ut ff. ad leg. Iul. pecu. l. fin.

**Actionis
duplex di-
uisio.**

b Dic q̄ est
uerum in
quasi deli-
cto omittē
do commis-
so: secus si
cōmittēdo
ut l. ii. §. fin.
ff. de damn.
insec. uel
dic ut ibi
per Barto.
& Ange.

& ff. de accu. l. ex iudiciorū. in fi. Item nisi aliquid ad heredem puenire, tunc enim tenetur, ut ff. de calum. l. in heredem. & ff. quod met. cā. l. videamus. In duobus tñ casib. est contra, ut in acti. vi. bo. rap. quæ non datur in heredem, licet ad heredem aliquid perueniret: sed fortuita datur conditio, ut ff. vi. bo. rap. l. 2. §. si. Item in interdico unde vi, quod non datur in heredem, sed in factum actio, ut ff. de vi. & vi arm. l. 1. §. hñ.

In iuriarū actio n̄ dat hñ rōne duplici.
In iuriarū actio ali-quas habet similes cōuenientes.
Th. & le. gis Agluz.
Th. cñ.

† Th. satisfecerit.

Dolus ali-quā dācam p̄ctui, ali-quā iacit in p̄ctum.
Actio d̄po sūi dāt in duplum in quatuor ca-sib. non tñ in heredē.
Actioes ex p̄ctu descēdēt, q̄ n̄ dāt in hē-redes.

Op̄e liber to impo-sitē n̄ trāse-unt ad hñ-dē cāneum

& ff. de accu. l. ex iudiciorū. in fi. Item nisi aliquid ad heredem puenire, tunc enim tenetur, ut ff. de calum. l. in heredem. & ff. quod met. cā. l. videamus. In duobus tñ casib. est contra, ut in acti. vi. bo. rap. quæ non datur in heredem, licet ad heredem aliquid perueniret: sed fortuita datur conditio, ut ff. vi. bo. rap. l. 2. §. si. Item in interdico unde vi, quod non datur in heredem, sed in factum actio, ut ff. de vi. & vi arm. l. 1. §. hñ.

a. ¶ Damni iniurię. §. le. gis Aquilaz actio.
b. ¶ Sed heredib. §. i. hē-redibus eorū qui paf si sunt hē. maleficia.
c. ¶ In iuriarū actioe, ¶ nani hęc non datur hē-redi nisi lis contestetur hoc ideo, quia non est i bonis nostris ante lit. conte. ut ff. de iniur. l. in iuriarū. 3. & l. iniuriarū. j. in p. inc. & in gl. 2. Est & alia ratio: quia nihil mihi de patrimonio ab est, nec reo adest: ut ff. de colubo. l. cum emancipatus. §. emancipatus. Sūt & alię similes ei ut subiiciat quib. nec acto-rio abest, nec reo aliqd adest, unde idem iuris est, qd & in ista, ut est actio in factū, quæ datur contra libertum vocātem patrimonium in ius si ne veniat, l. aureos: vel in filium vocātem patrem. & j. d. p̄na teme. liri. §. fina. & ff. de in ius voc. l. pen. idem in popularibus actionib. ut si quis habeat postum vel suspensum: ut ff. de iis q. deie. vel effu. l. si verō, §. quæ autem. Quidam dicunt idē de actione in factum de calumniatorib. ut ff. de calū. l. hęc actio. Sed certē ibi alia est ratio: quia habet conditionem ob turpem causam, ut ibi dicitur. Item quia abest ibi aliquid actori, & adest aliquid reo: unde non est similis supradictis.

d. ¶ Inueniatur hic continuatur ille §. qui est j. eo. §. p̄nales.
e. ¶ Etiam ex contractu. non solum ex delicto. Accur.
f. ¶ Actio. §. f. de dolo, nata propter dolum adhibitum in contrahendo. Nam si dedit dolum causam contractui, nō agitur actioe ex eo contractu cū nullus sit, sed de dolo, ut hic, & ff. de dolo. l. & elegāter. in pri. Si enim esset incidens, ageretur actioe ex eo contractu, ut purgaret dolum, ut ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si uenditor. & daretur in hēredes, ut ff. de act. & obl. l. ex contractib. Vel pone casum, qd dolum fuit inci-dens, vel superueniens, & remanet contractus: & non agitur cōtra hē-redem, nisi p̄uenierit aliquid ad eum: ut in actione depositi, quæ dāt in duplum contra eum, qui dolum commisit in deposito cā tñmuitus, 60 vel incendij, uel ruinę, uel naufragij, sed in hęc edem non datur in duplū ex dolo defuncti, licet in simplum detur: ut ff. de pos. l. j. §. j. Itē qua lis est actio in factum, quæ datur contra agrimenforem: non autē aduer sus hēredem, ut ff. si meū. fal. mo. di. l. 3. §. pen. Item in actione ex stipu lato iudicio sūti in eo qui erat conuentus iniuriarum: ut ff. si quis cau. l. si eum. §. iniuriarum. Idē est in actione tributoria, ut ff. de tributo. l. il-lud. §. si. & de his casib. loquitur hic. §. cum dicit ex contractu in hē-redem non dari quandoque. Aliās autem ex contractu agitur p̄ hēredē etiam de dolo defuncti regulariter, ut ff. de actio. & oblig. l. ex contra ctibus. & l. ex depositi. quæ sunt huic contrarię. & hanc specialitatem, 70 si velis tenere primam opinionem, denotat hęc litera cum dicit, ali-quando tamen, &c.

g. ¶ Dolo §. dolo dante causam contractui. Vel dic incidenti, vel superuenienti, ut modo diximus. Accur.
h. ¶ Ad hēredem. §. sed si superuenisset actio in factum perpetuō contra hēredem & contra defunctum daretur, ut ff. de dolo. l. itaque. Sed de dolo olim intra annum utilem, hodie intra biennium cōtinuum da tur, ut C. de dolo. l. fin.
i. ¶ Diximus, §. ut s. e. §. non autem omnes. Accur.
K. ¶ Contestatę. §. imo ut dentur hēredi, sola p̄paratio sufficit, ut ff. 80 de inoff. testam. l. posthumus. §. si. lo. Vel sine p̄paracione datur que-rela hēredi hodie.
l. ¶ Dantur, §. nisi in duobus casib. Primus cum agitur ad operas cōtra libertum, & moritur patronus extraneo hērede relicto: ad quem non transeunt op̄erę, etiam lite contestata, ut ff. de oper. lib. l. operarum iu dicio. Secundus in patre repente dote m̄hę, quæ a viro diuerterat, si decedat pater extraneo hērede relicto, etiam lite cōtesta. ut C. d̄ rei vx o. act. l. unica. §. videamus.

ADDITIO. Nam eo ipso qd pater moritur, vel aliter filia efficitur

sui iuris, statim actio consolidatur in filiam, ut dicto §. videamus. licet pater fuerit item contestatus: & sic propter hoc non facit transitū in suum hēredem. & sic est speciale in dote quia est propriū patrimonij filię, ut i. i. §. sed utrum. in fi. de mino. & facit l. Pomponius Philadelphus. ff. fami. ercisc. Ang.

beret. Et hoc est, quod antea uulgo dicebatur, omnia iudicia ablo-lutoria esse.

De exceptionibus.

TITVLVS. XIII

¶ Exceptiōes sūt arma reorū: & aquita te nitunt ad excludendum actiones, quæ competunt actori ipso iure, quales sūt metus, doli, & in factum exceptiones. Aret.

Equi, ¶ ut de excep-tionibus dispicia-mus. ¶ Comparatę autem sunt excep-tiones defenden-dorum eorum ¶ gratia, quibus cum agitur. sape enim accidit, ut licet ipsa p̄se. utio, quæ actor experitur, iusta sit, tamen iniqua sit aduerlus eum, cum quo agitur. Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus, sti-pulanti Titio promissisti, quod non debueras promittere. palam est, iure civili te obligatum esse:

omnia iudicia esse absolutoria. Fran.

n. ¶ Superest, §. hęc de uita & transitu actionū, secundum quod in rubrica promissit, dicta sunt: nunc de iudicis officio dicitur: quod cum exponere debeat, iam pauca, ut modicum respiret, deliberat. nam cōceptū ser-monem quis retine. e potest? quia igitur iam concepit in animo t̄acta re de offi. iudi quomodo poterit tacere, quin dicat aliquid hie?

¶ Absolvere. §. sub obseruatione iudicij: nam principalis causa est sublata solutione: ut §. qui. mo. tol. ob. in prin. Accur.

¶ DE EXCEPTIONIBVS. ¶ Quia exceptio tenet uicē actio-nis, ut ff. de exceptionibus. l. j. ideo post actiones, ponit de except. Vel quia de armis actorum uidimus, & de reorum armis uidendum est. ideo dicit, ut sequitur Accur.

Equitur ¶. Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes principales. Primō cōtinuat ad p̄cedentia rubricā. Secundo ponit causam, quare fuerint exceptiones inuentę. Tertio id demonstrat per exempla, tam in actionibus rea libus, quā in p̄sonalib. Quarto ponit duplicē, uel potius triplicem diuisionem exceptionum. Quinto, id exemplificat. Secunda ibi, Comparatę sunt. Tertia ibi, uerbi gratia. Quarta ibi, in §. appellā tur. uel potius in §. alioqui ex quam nullius. Quinta ibi, Perpetuę & p̄emptorię.

¶ CASVS. Viso de actionibus, sequitur (dicit Iusti.) ut de exceptio-nibus uideamus. Et domine Iusti. pro Deo instruat nos competēt materia de exceptionibus. Prater dicit ipse, scire debes, qd inuētę sunt, seu institutę exceptiones, ad defensiones reorum. sunt enim arma reo-rū. Frequenter enim contingit, qd actio competens actori, prima facie iusta uidetur iniquum tamen esset reum condēnare: ut puta si metu coa ctus aliquid promissit: & ideo datur reo cōtra actorem exceptio de dolo, uel exceptio qd metus causa. Omnis enim exceptio adiuenta fuit ad actionem impugnandam. h. d. Fran. de Are.

¶ Comparatę. §. alias inuentę. Accur.

¶ Eorum. §. reorum. Nam ipsi sunt, cum quibus agitur, ut ff. de in reur. l. iiii. in prin. & in §. eum.

¶ Iusta sit ¶ prima facie.

¶ Dolo inductus. §. hoc est in stricti iuris iudiciis: in bonę fidei autem iudiciis ipso iure non tenet contractus. ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. Accur. ADDITIO. Hoc uerum in odium doli: sed in sui p̄z iudicium tenet cōtractus: & ex eo potest cōueniri, nisi lex resistat actui: quia tunc ex neutra parte datur actio, ut est gl. in l. a diuo Pio. ff. de rit. nup. in glo. ii. & Bal. in l. i. C. plus uale. quod agi. Ang.

¶ Promissisti. §. credens te debere, cum non deberes, ut hic, & ff. de excep. doli. l. ii. §. circa. 2

¶ Obligarum esse. §. inspecto iuris rigore, de æquitate obligatus non est, ut ff. de lib. cau. l. uel obligatus est. §. obligatum. & ff. de uerbo. sig. l. si creditor. quæ sunt contra.

Efficax

m. ¶ Transeunt. §. nisi in duobus casibus. Pri-mus in actione de dolo. C. de dolo. l. si. Secundus i retractione alicuius in seruitutem uel libertini-tatem quæ per collusionē pronūtiatus fuerat inge-nuus: ut ff. nē de sta. de-fun. l. j. §. sed interdum.

¶ SUPER EST.

¶ CASVS. Omnia

quæ iam dixi a prin. tit. vlg; nunc, in duobus cō-sistunt, scilicet in uita & transitu actionum. Modo uult dicere de officio iudicis, & parū defecit, quod non posuit hūc to-tum titu. de offi. iudi. sed residuum seruat usq; ad titu. specialem de offi. iu-dic. dicit ergo Iu. Volo quod uos sciatis, quod si ille qui conuenitur, ante cōdēnationem satisfaci-at, offi. iudi. conuenit eum absoluerē, licet erat talis qui debebat cōdē-nari. Et licet istud iudi-cij de sui natura debeat esse cōdēnatorium, per solutionem tamen ante cōdēnationem factam sit absolutorium. & hoc est quod uulgo dicitur,

Continuat dicta dice-dis.

† Th. con-sequens est Th. dica-mus.

Continua-tio.

Diuisio.

Exceptio-nes sunt ar-ma reorū.

a Sed secū dū Ang. il-le tex. non facit ad p̄-postitū quia loquitur quādo sti-pulatio fit sine causa, hic uero se-cus.

a ¶ Efficax est. 3. sui substantia. Nam civiliter & naturaliter est obligatus, & pure sed non est efficax quantum ad opem exactiōis. Vel dic, efficax est inspecto genere. nam prima facie condemnandus vī. sed inspecta quantitate, quia si dolo facta, vel metu uel simili causa impediatur, est inefficax & ita expono in sequentibus casibus.

b ¶ Iniquum. 3. Nota,

¶ Th. tamē quia.

¶ contra iniquitatem, & sic cōtra ex æquitate datur reo excep. l. g. æquit. ff. de do. mali excep. Ang.

c ¶ Metus causa. 3. hoc quando metu fuit compulsi.

d ¶ Doli. hoc quando inductus fuit per doli.

e ¶ In factum. 3. redde singula singulis ppositis causis, fm Ioan. Sed nonne hoc tertio casu, quando per errorem pmissi dat doli excep.?

Certe sic, vt ff. de do. ma. excep. l. 1. §. circa quare dic, qd hæc actio in factum est pponenda in subsidii doli excep.

¶ pationis, 3. patronū, & parentē, contra quos turpes exceptiones nō opponuntur, vt ff. de do. ma. excep. l. apud Celsum. §. aduersus. & ita hic accipitur. Accur.

¶ Th. lib. 3. tit. 1. diximus.

¶ Exceptiones turpes non opponunt i patronos, & parentes.

¶ IDEM IVRIS.

¶ CASVS. Iam dixi vobis vni exēplum, in quo videtur æquū primæ facie, vt actor deat obtinere, iniquū tamen inspecta persona rei, qd cōpetenti excep. potest se defendere. Et de hoc eodem recito vobis hic aliud exēplum, f. de eo qd causa credendi pecuniam stipulatus ē pecuniā sibi reddi, & postea pecuniam non numerat.

¶ ut. vnde si agat stipulator cōpetit promissori excep. nō numeratæ pecuniæ. h. d. Frā. de Are. f. Scriptum est. 3. de lit. oblig.

¶ Constitutio. 3. vt C. de non num. pec. in contrahi.

¶ PRÆTEREA SI DEBITOR.

¶ CASVS. Iam vidistis duo exempla, in quibus prima facie æquū vī, qd actor debeat obtinere: iniquum tamen videtur inspecta persona rei: quia competenti excep. se defendere potest. Modo ponit tertium exemplum: puta cum creditor fecerit debitori pactū de non petendo, sicut patet in littera.

¶ Petetur. 3. No. qd pactum de non petendo tria operat. Nam tollit naturalem ipso iure, vt ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. Itē elidit civilem, vt in hoc §. Item obligat naturaliter paciscentem non petere. Nam & aliā est obligatus naturaliter aliquid non facere, vt non facere furtum, vt ff. de oblig. quæ ex delicto nascuntur. §. j.

¶ Non omnino. 3. quia non ciuili, sed naturalis tantum, vt ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. In casibus tñ etiam ipso iure vtrunque tollit pactum vt in maleficiis factis, si quis paciscatur ne agatur. 2. Item in pignore emisso per pactum, ut ff. de pact. l. si tibi. §. quædam actiones, & §. de pignore.

¶ Si apparet. 3. oratio posita loco actionis, secundum P. sed secundum Ioan. contra, vt diximus §. de act. §. sic itaque. Accur.

¶ AEQUE SI DEBITOR. ¶ CASVS. Iam vidistis tria exempla, in quib. prima facie videtur æquū, qd actor debeat obtinere: iniquum tamen videtur inspecta persona rei, quia competenti excep. se defendere potest. Hic ponit quartum exemplum de eodem: puta in excep. iurifurandi, cum iuramentum delatum fuerit debitori: a vero creditore, & ipse se nihil debere iurauerit, si agat actor contra reum qui iurauit, defendere se potest reus p exceptionē iurifurandi. & sum in ver. in iis quoque actionibus, &c. In superiorib. habuistis qualiter exceptiones opponuntur p actiones personales. Modo intendit tractare de exceptionibus quæ opponuntur contra eos, qui agunt actionibus

& actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est. 2. sed iniquū est te condemnari. iōque datur tibi excep. Quod metus causa, aut doli mali, aut in factū cōposita ad impugnandam actionem.

¶ Exceptio non numeratæ pecuniæ debito cōpetit, qui confusus fuit se pecuniā recepisse, quam non receperat, & ipsam per stipulationem restituere promiserat: & in æquitate fundatur. Are.

¶ Idem iuris est, si quis, quasi credendi causa, pecuniam à te stipulatus fuerit, neque numerauerit. Nam eam pecuniam à te petere posse eum certum est. dare enim te oportet, cum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est eo nomine te condemnari, placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. Cuius tempora nos, secundum quod iam superioribus libris scriptum est, constitutione nostra coarctauimus.

¶ Exceptio pacti de non petendo, actionē non tollit, sed eam elidit, quæ excep. niti tur æquitate. Are.

¶ Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur, nihilominus obligatus manet: quia pacto conuenito obligationes nō omnino diffoluuntur: quia de causa efficax est aduersus eum actio, quam t actor intendit, si apparet eum dare oportere. Sed quia iniquum est, cōtra pactum eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti.

¶ Exceptio iurifurandi actionē non tollit sed eā elidit; qd etiam niti tur æquitate, &

¶ iure ex altera potest agi. licet agenti obstat excep. Fran.

¶ AD IUDICIUM. Iam gl. intellige de iuramento voluntario, & sic delato a parte parti: non autem de necessario: quia illud habet eandē vim sicut res iudicata, ut l. ii. ff. de iureiur.

¶ Ex legibus. 3. vt ne quis conueniatur, nisi eorum suo iudice, ut C. de excep. l. ii.

¶ Legis vicem obtinent. 3. vt in senatusconsultis: ut §. tit. i. in prin. sicut est excep. Macedoniana, & Velleiana, ut ff. ad Macedo. & Velleia per totum titulum. Accur.

¶ Prætoris iurisdictione. 3. vt de dolo malo, & metus causa, ut ff. de exce. do. per totum. Item pacti, ut ff. de pactis. l. iuris gentium. §. prætor ait. Accur.

realibus, vt si rem tanquā meam vendicem, dicens: rem meam esse, & verum dico, quia res mea est, tamen iniquum esset, qd ipse reus qui iurauit, condemnatur contra stylum sui iuramenti. h. d. Fran.

¶ Iniquum est. 3. hic not. simile. ff. de in lit. l. si. ff. de iureiur. l. nam postea. §. iureiurando dato. & ff. de dolo. l. nam sufficit. hoc tamen fallit quoties est contra leges iuratum: quia nō seruatur sacramentū, ut in aut. sceni. nō solū. §. non enim si quis. col. v. quæ est. C. de nup. amh. quod eis. & ff. de iure pat. l. adigere. & C. de le. & const. l. non dubium. in fi. Itē quando veritas alias per testimoniū potest inueniri, ut C. de re. cre. l. si. Itē quando defertur sacramentū a iudice, ut ff. de iureiur. l. ad monēdi. alias autē obtinet quod hic dicitur.

¶ Rem suam esse. 3. di stinguitur tamen utrum iuret suam rem esse, uel petitoris non esse, quia si iuret suā esse, datur tibi actio & excep. sed si iuret petitoris nō esse nascitur tibi excep. cōtra petito rem tantum, vt ff. de iureiur. l. sed & si possessor. l. ii. resp. ibi non enim.

¶ ITEM SI IN IUDICIO. ¶ CASVS. Adhuc pter exceptiones illas, de quibus supra dictū est, quædam aliæ excep. per quā potest reus se tueri: veluti si verus debitor per sententiā iudicis fuerit absolutus sententia liter. Licet enim per imperitiā uerus debitor absoluator, naturaliter tamē manet debitor: sed contra creditorem agētem poterit se tueri excep. rei iudi. & hoc dicit Sed quid est quod hic dicit, qd ex sola naturali obligatione possit agi? Frater, dicit Iac. ex sola naturali a principio nō agitur: sed quando naturalis & ciuili fuerint coniunctæ a prin. si tollatur vna ipsarum, ipso

contra realem actionē excep. iurifurandi opponi potest, qd repellat agentē in rem.

¶ Aequi si debitor creditore deferente iurauerit, nihil se dare oportere, adhuc obligatus p manet: t sed quia iniquum est de periurio quari, defenditur per exceptionē iurifurandi. ¶ In iis quoque actionibus, quibus in rem agitur, æque necessariæ sunt exceptiones: veluti si petitor deficiente, possessor iurauerit eam rem suam esse, & nihilominus petitor eandem rem vindicet. Licet enim verum sit, quod intendit, id est, rem eius esse, iniquum tamen est possessorem condemnari.

¶ Absolutoria lata in personali, siue realis, eadē act. enē nō pimit, sed exceptionem rei indicatæ parit conuenito. Are.

¶ Item si in iudicio tecum actū fuerit, siue in rem, siue in personam, nihilominus obligatio durat: & ideo ipso iure de eadem re postea aduersus te agi potest, sed debes per exceptionem rei iudicatæ adiuuari.

¶ Exceptiones quarū usu est ualde necessarii, sunt duplices, quæ quædam sunt ciuiles, & quædam prætorie. Ange.

¶ Hæc exēpli causa retulisse sufficiat. ¶ Alioqui ex quam multis variisq; causis exceptiones necessariæ sint ex latioribus Digestorum, seu Pandectarum libris intelligi potest. Quarum quædam ex legibus, vel ex iis, quæ legis vicem obtinent, uel ex ipsius prætoris iurisdictione substantiam capiunt.

¶ Obligatio durat. 3. si pmo erat obligatus, unde si soluat, non repetit, cum debitū soluat: vt ff. de condi. inde leg. Julianus. & l. iudex. Et caue tibi quia per iurifurandum & per pactū naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuili, ut ff. de iureiur. l. si in prin. & ff. de sol. l. Stichū aut Pamphiliū §. naturalis. Sed per sententiā tollitur ciuili, & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde. l. Iulianus. Sed cum actionē inducat res iudicata, ubi nulla omnino erat, vt C. de reb. credi. l. ad qd. quare nō tollit ubi est? Rñ. res iudicata de iure ciuili est: & ideo tollit & inducit ea quæ sunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilem tollit, & actionem (quæ est de iure ciuili) inducit, ut ff. de orig. iur. l. ii. §. deinde ex his. Ea autem quæ sunt iuris naturalis non tollit, vt obligationem naturalem, ut argu. §. de legitima agnatorum tutela. §. fin.

¶ AD IUDICIUM. Iam gl. intellige de iuramento voluntario, & sic delato a parte parti: non autem de necessario: quia illud habet eandē vim sicut res iudicata, ut l. ii. ff. de iureiur.

¶ Ex legibus. 3. vt ne quis conueniatur, nisi eorum suo iudice, ut C. de excep. l. ii.

¶ Legis vicem obtinent. 3. vt in senatusconsultis: ut §. tit. i. in prin. sicut est excep. Macedoniana, & Velleiana, ut ff. ad Macedo. & Velleia per totum titulum. Accur.

¶ Prætoris iurisdictione. 3. vt de dolo malo, & metus causa, ut ff. de exce. do. per totum. Item pacti, ut ff. de pactis. l. iuris gentium. §. prætor ait. Accur.

¶ Obligatio durat. 3. si pmo erat obligatus, unde si soluat, non repetit, cum debitū soluat: vt ff. de condi. inde leg. Julianus. & l. iudex. Et caue tibi quia per iurifurandum & per pactū naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuili, ut ff. de iureiur. l. si in prin. & ff. de sol. l. Stichū aut Pamphiliū §. naturalis. Sed per sententiā tollitur ciuili, & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde. l. Iulianus. Sed cum actionē inducat res iudicata, ubi nulla omnino erat, vt C. de reb. credi. l. ad qd. quare nō tollit ubi est? Rñ. res iudicata de iure ciuili est: & ideo tollit & inducit ea quæ sunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilem tollit, & actionem (quæ est de iure ciuili) inducit, ut ff. de orig. iur. l. ii. §. deinde ex his. Ea autem quæ sunt iuris naturalis non tollit, vt obligationem naturalem, ut argu. §. de legitima agnatorum tutela. §. fin.

¶ AD IUDICIUM. Iam gl. intellige de iuramento voluntario, & sic delato a parte parti: non autem de necessario: quia illud habet eandē vim sicut res iudicata, ut l. ii. ff. de iureiur.

¶ Ex legibus. 3. vt ne quis conueniatur, nisi eorum suo iudice, ut C. de excep. l. ii.

¶ Legis vicem obtinent. 3. vt in senatusconsultis: ut §. tit. i. in prin. sicut est excep. Macedoniana, & Velleiana, ut ff. ad Macedo. & Velleia per totum titulum. Accur.

¶ Prætoris iurisdictione. 3. vt de dolo malo, & metus causa, ut ff. de exce. do. per totum. Item pacti, ut ff. de pactis. l. iuris gentium. §. prætor ait. Accur.

¶ Obligatio durat. 3. si pmo erat obligatus, unde si soluat, non repetit, cum debitū soluat: vt ff. de condi. inde leg. Julianus. & l. iudex. Et caue tibi quia per iurifurandum & per pactū naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuili, ut ff. de iureiur. l. si in prin. & ff. de sol. l. Stichū aut Pamphiliū §. naturalis. Sed per sententiā tollitur ciuili, & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde. l. Iulianus. Sed cum actionē inducat res iudicata, ubi nulla omnino erat, vt C. de reb. credi. l. ad qd. quare nō tollit ubi est? Rñ. res iudicata de iure ciuili est: & ideo tollit & inducit ea quæ sunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilem tollit, & actionem (quæ est de iure ciuili) inducit, ut ff. de orig. iur. l. ii. §. deinde ex his. Ea autem quæ sunt iuris naturalis non tollit, vt obligationem naturalem, ut argu. §. de legitima agnatorum tutela. §. fin.

¶ AD IUDICIUM. Iam gl. intellige de iuramento voluntario, & sic delato a parte parti: non autem de necessario: quia illud habet eandē vim sicut res iudicata, ut l. ii. ff. de iureiur.

¶ Ex legibus. 3. vt ne quis conueniatur, nisi eorum suo iudice, ut C. de excep. l. ii.

¶ Legis vicem obtinent. 3. vt in senatusconsultis: ut §. tit. i. in prin. sicut est excep. Macedoniana, & Velleiana, ut ff. ad Macedo. & Velleia per totum titulum. Accur.

¶ Prætoris iurisdictione. 3. vt de dolo malo, & metus causa, ut ff. de exce. do. per totum. Item pacti, ut ff. de pactis. l. iuris gentium. §. prætor ait. Accur.

¶ Obligatio durat. 3. si pmo erat obligatus, unde si soluat, non repetit, cum debitū soluat: vt ff. de condi. inde leg. Julianus. & l. iudex. Et caue tibi quia per iurifurandum & per pactū naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuili, ut ff. de iureiur. l. si in prin. & ff. de sol. l. Stichū aut Pamphiliū §. naturalis. Sed per sententiā tollitur ciuili, & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde. l. Iulianus. Sed cum actionē inducat res iudicata, ubi nulla omnino erat, vt C. de reb. credi. l. ad qd. quare nō tollit ubi est? Rñ. res iudicata de iure ciuili est: & ideo tollit & inducit ea quæ sunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilem tollit, & actionem (quæ est de iure ciuili) inducit, ut ff. de orig. iur. l. ii. §. deinde ex his. Ea autem quæ sunt iuris naturalis non tollit, vt obligationem naturalem, ut argu. §. de legitima agnatorum tutela. §. fin.

¶ AD IUDICIUM. Iam gl. intellige de iuramento voluntario, & sic delato a parte parti: non autem de necessario: quia illud habet eandē vim sicut res iudicata, ut l. ii. ff. de iureiur.

¶ Ex legibus. 3. vt ne quis conueniatur, nisi eorum suo iudice, ut C. de excep. l. ii.

¶ Legis vicem obtinent. 3. vt in senatusconsultis: ut §. tit. i. in prin. sicut est excep. Macedoniana, & Velleiana, ut ff. ad Macedo. & Velleia per totum titulum. Accur.

¶ Prætoris iurisdictione. 3. vt de dolo malo, & metus causa, ut ff. de exce. do. per totum. Item pacti, ut ff. de pactis. l. iuris gentium. §. prætor ait. Accur.

¶ Obligatio durat. 3. si pmo erat obligatus, unde si soluat, non repetit, cum debitū soluat: vt ff. de condi. inde leg. Julianus. & l. iudex. Et caue tibi quia per iurifurandum & per pactū naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuili, ut ff. de iureiur. l. si in prin. & ff. de sol. l. Stichū aut Pamphiliū §. naturalis. Sed per sententiā tollitur ciuili, & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde. l. Iulianus. Sed cum actionē inducat res iudicata, ubi nulla omnino erat, vt C. de reb. credi. l. ad qd. quare nō tollit ubi est? Rñ. res iudicata de iure ciuili est: & ideo tollit & inducit ea quæ sunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilem tollit, & actionem (quæ est de iure ciuili) inducit, ut ff. de orig. iur. l. ii. §. deinde ex his. Ea autem quæ sunt iuris naturalis non tollit, vt obligationem naturalem, ut argu. §. de legitima agnatorum tutela. §. fin.

¶ AD IUDICIUM. Iam gl. intellige de iuramento voluntario, & sic delato a parte parti: non autem de necessario: quia illud habet eandē vim sicut res iudicata, ut l. ii. ff. de iureiur.

¶ Ex legibus. 3. vt ne quis conueniatur, nisi eorum suo iudice, ut C. de excep. l. ii.

¶ Legis vicem obtinent. 3. vt in senatusconsultis: ut §. tit. i. in prin. sicut est excep. Macedoniana, & Velleiana, ut ff. ad Macedo. & Velleia per totum titulum. Accur.

¶ Prætoris iurisdictione. 3. vt de dolo malo, & metus causa, ut ff. de exce. do. per totum. Item pacti, ut ff. de pactis. l. iuris gentium. §. prætor ait. Accur.

Iuramentū cōtra leges uon est seruandum.

¶ manet. ¶ Th. verū quoniam absurdū &c.

Iuro rem meā esse & iuro tuam nō esse differunt, ¶ suam.

¶ Th. uim.

Obligatio naturalis tollitur per pactū & iuramentum, sed ciuili per sententiā. Sententia est de iure ciuili.

Diuisio.

¶ APPELLANTVR. ¶ Diuiditur principaliter in tres partes. Pri-
mò ponit duplicem distinctionem exceptionum, quia quædam sunt p-
petuæ, & quædam temporales. Itè quædam sunt peremptoriæ, & quæ-
dam sunt dilatoriæ. Secundò, ponit exempla cuiuslibet. Tertiò, ponit
quâ pœnâ olim patiebatur, & quâ hodie patitur, quia pendere dilatione
legali, vel lata ab homi-
ne, ante dilationem fini-
ta egerit. Secunda ibi, p-
petuæ & peremptoriæ.
Tertia ibi, alioq. si. Ar.
¶ CASVS. Suprà vi
distis multa d' exceptio-
nib. adhuc autem circa na-
turam ex. scire debe-
tis, quæ quædam exceptio-
nes dicuntur perpetuæ,
& peremptoriæ: videli-
cet illæ quæ semper a-
gentib. obstant: & sp. rē
perimunt de qua agitur
sicut est exemplum de
excep. doli mali, & de
excep. pacti conuenti,
quando conuenit ne o-
mnino pecunia petere-
tur, si. sine temporis præ-
finitione. & illud est qd
semper dicunt Canoni-
stæ, ecclesiæ debere sp.
restitui. & sum in vers.
temporeles. Tu vidisti
exemplum de exceptio-
nib. peremptoriis, mō
videamus exemplū de
temporalib. dilatoriis,
quæ & te nocent, ut
puta si sit pactū factū
de non petendo vique
ad tempus (& sic habes
aliquid de materia pl'
petitionis). Si n. aliquis
creditor debitori tuo
fecerit pactum de non
petendo vq. ad quinquē
niū, propterea actionē
suā nō dedit, sed intra
quinquēniū olim suā
cām perdebat, nec am-
plius agere poterat: sed
non vult dñs iustini. q.
hoc hodie ita stricte p-
cedat: sed vult in casu
illo, q. locū habeat con-
stitutio Zenoniana, dē
qua facta est mēto d'
acci. §. sed hęc quidem,
scil. q. debeant indicæ
duplicari, & post quin-
quēniū duplicatū ad-
huc nō auditur, nisi oēs
expensas quas reus in litem fecerit eo. q. præmaturē eum cōuenerit,
reo soluat. & hoc ideo constitutum est, ut tali pœnâ perterriti actores,
tempora litium doceantur obseruare.

† Th. in p-
petuam.
† Th. acto-
ri.† Th. scili-
cet.
† cōuenit.

† Th. quis.

† Th. dici-
tur.† cōseque-
bantur.

Semper.

a hoc verū
intelligi qñ
post finiam
opponit ta-
le ex quo
apparet di-
ctū iudicē
nō habuisse
iurisdic-
tionē, al-
tē i cā de
qua iudica-
uit: nec fuit
facta pro-
gatio taci-
tę vel ex-
pressę: ut
late p. Au-
ge. hic.
† atq. asseue-
rat. B. Per.

¶ Quædam exceptiones sunt perpetuæ, &
quædam temporales. Itè quædam exceptiones sunt
peremptoriæ, ut doli, metus, pacti, et similes:
quædam dilatoriæ, ut sic vocata, quia nego-
tium differre dicuntur, q. olim actorem teme-
re litigantem faciebant cadere a causa.

¶ Appellantur autem exceptio-
nes, aliæ perpetuæ & perempto-
riæ, aliæ temporales, & dilatoriæ.
Perpetuæ, & peremptoriæ sunt,
quæ semper t. agentib. t. obstat,
& semper rem, de qua agitur, peri-
munt, qualis est exceptio doli
mali, & quod metus causa factum
est, & pacti conuenti, cum ita con-
uenerit, ne omnino pecunia ptere-
retur. Temporales itaque dilatoriæ
sunt, quæ ad tempus nocent, &
temporis dilationē tribuunt, qua-
lis est pacti conuenti, cū itat cō-
uenerit, t. ne intra certum tempus
ageretur, veluti intra quinquē-
niū. nam, finito eo tempore, nō
impeditur actor rem exequi. Er-
go ii, quibus intra certum tempus
agere volentibus obicitur exce-
ptio, aut pacti cōuenti, aut alia d'
similis, differre debent actionem,
& post tempus agere. Ideo enim
& dilatoriæ istæ exceptiones ap-
pellantur. t. ¶ Alioquin si intra tē-
pus egerint, obiectaque sit exce-
ptio: neque eo iudicio quicquam
consequuntur, t. propter exceptio-
nem, neque post tempus olim age-
re poterant, cum temere rem in iu-
diciū deducebant, & consume-
bāt, qua ratione rem amittebāt. c.
¶ Hodie si actor plus petat tpe, siue pōdē
te dilatione, reo indicæ duplicantur, et cā
dē reo actor in expensis factis in cā, dāna-

tionē tua. Idem quare in exceptione non numeratæ dotis, & eodē mo-
do solue vt C. de do. cau. nō nul. si. & aut. ibi posita. Itè quid de ei quæ
opponitur ut quis conueniatur in quantū facere pōt. R. n. eā esse tēpo-
rale: quia præsumo q. aliqua acquireret: & sic postea poterit soluere, ut
Carb. tu. si. defunctus. Nā non reperitur quod soluitur, licet facere nō

bitur, ante quam in refectionē, semper prin-
cipali negotio audientia denegabitur. Ar.

¶ Hodie autē nō ita stricte hoc
procedere uolumus: sed eum qui
ante tempus pactionis, uel obliga-
tionis litem inferre ausus sit, Ze-
nonianæ constitutioni subiaccere
censemus, quam sacratissimus le-
gislator de iis, qui tempore plus
petierint, protulit ut & inducias,
quas ipse actor sponte t. indulse-
rit, vel quas natura actionis conti-
net, si cōtempserit, in duplum
habeant ii, qui talem iniuriam
passi sunt: & post eas finitas non
aliter litem suscipiant, nisi omnes
expensas litis antea acceperint:
vt actores tali pœnâ perterriti
tempora t. litium doceantur ob-
seruare. t.

¶ Exceptionē tertium genus est, quia quæ
dā uocatur dilatoria iudicij, personam re-
spiciēs, vt exceptio incōpetentis procura-
toris, & similis. Ar. et.

¶ Præterea etiā ex persona sunt
dilatoriæ exceptiones, quales sūt
procuratoriæ: veluti si per mili-
tem aut mulierem agere quis ve-
lit. Nam militibus nec pro patre,
vel matre, vel vxore, nec e sa-
cro rescripto procuratorio nomi-
ne experiri conceditur: suis uero
negotiiis superesse sine offensa
militaris disciplinæ possunt.

¶ Infamis potest esse procurator, & potest
procuratorem constituere. Ar. et.

¶ Eas uero exceptiones quæ olī
procuratoribus propter infamiā,
vel dantis, uel ipsius procurato-
ris opponerentur, cum in iudiciis

¶ PRAETEREA ETIAM EX PERSO ¶ CASVS Scite
debetis quædam exceptiones dilatoriæ sunt, quæ quidē ex l. vel ex na-
tura rei dantur, quædam sunt dilatoriæ, quæ ex persona dantur: veluti
si aliquis per mulierem agere velit. Multi enim nō potest esse procura-
tor, nisi pro patre, similiter miles non potest esse procurator patris, uel
matris, vel alicuius alterius, & si hoc p. rescriptū imperiale sibi fuerit
indultū, quod intelligo, nisi in rescripto inseratur clausula, Hoc nō ob-
stare &c. Pro causa tamen sua, vel iure suo sine offensa disciplinæ suæ
bene pōt esse procurator, & agere. et illud verbū ita intellexit quidā,
q. miles suis propriis negotiis interesse pōt, si per hoc nō impedia-
tur officium disciplinæ suæ, aliter non de hoc plene habes. in gl. Fran.
l. ¶ Mulierem, quæ alio agere non potest, nisi pro parentibus, si mor-
bus aut ætas eos impediāt, nec sit qui eorum nomine agat, ut ff. de pro-
cul. f. feminas. Accur. ADLITIO. Mater tamen nō admitteretur pro
filio minore etiam ad defendendum, nisi in causa appellationis, & est
ratio, quia est maioris præiudicii quam principalis. Aug.

¶ Nec pro patre vel matre. &c. §. nisi pro eorum libertate: ut ff. de
lib. cau. l. i. quæ est contra, secundum Ioan. ADDITIO. Dic q. in isto
casu dicitur defendere causam propriam, pro suo interesse, ut l. i. in iiii.
& iiii. ff. de libe. cau. facit l. non tantum. ff. de appel.

¶ Sine offensa. §. i. hoc fit sine offensa disciplinæ. non autem sic in-
telligitur, vt hoc nō possit fieri, si disciplinæ, i. exercitiū militare offen-
datur, sed sine offensa datur, siue non, præsumitur nō offendi, ut hic, &
C. de procu. l. qui stipendia.

¶ EAS VERO EXCEPTIONES. ¶ CASVS. Ille §. tota die
in iudicio frequentatur ad probandum, q. infamis potest esse procura-
tor, quamuis non possit esse aduocatus. & rationē diuersitatis reddūt
quidam

Exceptio
ista dico
me conue-
niendū in
quātum fa-
cere pōssū,
est tempo-
ralis.

† forte
† Th. acin-
ducias.
† Th. non
tam facile
cōtemnēt.

Mulierpro
parentibus
agit.

Procura-
tor esse po-
test infam-
is nō ad-
uocatus.

quidam: quia procuratio est tantum onus, aduocatio autem est onus cum honore. His pretaxatis venio ad casum in hunc modum. Olim ita erat, quod si tu eras procurator Petri pro me, te potui repellere propter infamiam tuam, vel propter infamiam Petri: sed hodie non vult Iustus. quod istae exceptiones in famis in iudiciis frequententur: ne dum super eis altercatum fuerit, ipsius principalis negotij disceptatio proteletur. Erant.

Th. ver-
sentur.
1 perspe-
xi mus.

Aduocat,
lucru, pecu-
rator onus
habet.

Continua-
lio.

Diuisio.

Th. vis.

Th. alia
allegatio
opponit.

Th. haru
maem.

nullo modo frequentari perspe-
rimus, et coquiescere sancimus:
ne dum de his altercantur, ipsius
negotij disceptatio proteletur.

De replicationibus. TITVLVS XIII.

Replicatio exceptionem tollit, quae ad
tollendam eam nititur aequitate, quae repli-
catio ad adiuvandam intentionem actoris
competit, et contra replicationem dupli-
catio est indulta ad summouendam eandem,
quae prima facie aequa videbatur, contra
quam duplicationem actori datur tripli-
catio. Aretius.

Interdum euenit, ut ex-
ceptio, quae prima fa-
cie iusta videtur, ini-
que tamen noceat, b
quod cum accidit, alia allegatio-
ne opus est, adiuvandi actoris gra-
tia, quae replicatio vocatur, quia
per eam replicatur atque resolu-
tur ius exceptionis: veluti cum
pactus est aliquis cum debitore
suo, ne ab eo pecuniam petat, deinde
postea in contrarium pacti sunt,
id est, ut creditori petere liceat:
si creditor agat, & excipiat de-
bitor, ut ita demum condemne-
tur, si non conuenierit, ne eam pec-
uniam creditor petat, nocet ei ex-
ceptio. Conuenit enim ita: nam-
que nihilominus hoc verum man-
et, licet postea in contrarium pacti
sunt. Sed quia iniquum est credi-
torem excludi, d replicatio
ei dabitur ex posteriore pacto con-
uento. Rursum interdum eue-
nit, ut replicatio, quae prima facie
iusta est, inique noceat. c quod
cum accidit alia allegatione t
opus est, adiuvandi rei gratia: quae
Duplicatio vocatur. Et si rursum
ea prima facie iusta uideatur, sed
propter aliquam causam actori
inique noceat, rursum alia allega-
tio opus est, quae actor adiuvetur
quae dicitur Triplicatio. Quarum t
omnium exceptionum usum in-

alicui reo, debet competere & eius fideiussori. Parum enim, vel nihil ipsi
reo pdesset, nisi suo fideiussori competere, qui recursum haberet contra
eum. & sum in ver. Sane exceptiones, &c. Dixi uobis quod exceptio quae co-
petit reo, competit & eius fideiussori. Hoc autem fallit in uno casu, scilicet de-
bitor cesserit bonis. Hec enim exceptio fideiussoribus non pdeset. Illa enim

terdum ulterius quam diximus,
varietas negotiorum introducit: t
quas omnes apertius ex Digesto
rum latiore volumine facile est
cognoscere.

Exceptio reo competens, si est in rem,
proderit eius fideiussori propter actionem
mandati quae reus sibi tenetur: exceptio
uero personalis, ut cessiones bonorum, uel
similes, ad fideiussorem nullatenus se ex-
tendunt. Aretius.

Exceptiones h autem, quibus
debitor defendit, t plerumque ac-
commodari solent etiam fideiuf-
soribus i eius. & recte: quia quod
ab iis petitur, id ab ipso debito-
re peti uideatur: quia mandati iudi-
cio redditurus est eis, quod ij. pro
eo soluerint. Quia ratione, & si
de non petenda pecunia pactus
quis cum reo fuerit: placuit per-
inde succurrendum esse per exce-
ptionem pacti contenti illis quo-
que, qui per eum obligati sunt, ac-
si etiam cum ipsis pactus esset, ne
ab eis ea pecunia peteretur. Sane
quaedam exceptiones non solent
his accommodari. Ecce enim de-
bitor si bonis suis cesserit, & cum
eo creditor experiatur, defenditur
per exceptionem, o si bonis
cesserit. Sed haec exceptio fideiuf-
soribus non datur, ideo scilicet:
quia qui alios pro debitore obli-
get, hoc maxime prospicit, ut
cum facultatibus lapsus fuerit de-
bitor, possit ab iis, quos pro eo ob-
ligauit, suum consequi.

De interdictis

TITVLVS XV.

Interdicta ali nil aliud erant, nisi certa
conceptiones uerborum latae a praetore inter-
dictum interponente, cum inter duos de pos-
sessione agebatur. Aretius.

Equitur, ut dispiciamus
de interdictis, seu ac-
tionibus quae pro his
exercentur. Erant au-

p Maxime. facit supra, de fideiuss. in prin.

DE INTERDICTIS.

Quia interdicta uice sustinent seu obtinent actionum ideo post actio-
nes de interdictis proponitur, ut j. eo. in prin. Ac. ADITIO Sed ista
rubrica congruentius posita fuisset ante tit. de excep. ut fecit Iustus in
Digestis: quia ante tit. de excep. posuit istum titulum, sed in hoc non est vis

Equitur. q Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes Pri-
mo ponit quid olim erat interdictum. Secundo ponit unam diui-
sionem interdictorum. Tercio ponit aliam diuisionem. Quarto ponit
unam aliam diuisionem interdictorum. Secunda ibi, summa auct.
Tertia ibi, sequens. Quarta ibi, tertia diuisio. CASVS Dixi Iustus.
Domine, bene video, quod uultis tractare de interdictis, quorum quae sunt
interdicta? Frater, dicit ipse, olim interdicta erant quaedam solennis coe-
ceptio uerborum, per quam volebat praetor aliquid fieri vel prohibebat: & ma-
xime hoc faciebat, quod disceptabatur de possessione uel quasi. h. d. Fr.
q Actionibus. scilicet in factum: ut j. eo. s. f.

Concept-

Th. pro-
ducit.

Th. prin-
cipalis.
Th. uti-
pote-
st. Fideiussor
est nomen
generale, &
dicitur a fide.

Exceptio-
nes reo co-
petentes gra-
tia psonae,
fideiussori
non cope-
tunt, sed be-
ne si rei co-
harent. Th. cum
debitore.
Th. pro
ipso.

Ut ff. de
re iudica. l.
& si fideiuf-
sor. in prin-
ci. nisi fide-
iussor ut de
fideiussoribus
competunt,
ut hic, etiam inuito reo:
ut C. de excep. l. defensio-
nes. & ff. de excep. l. oes.
ut defensio-
ri non ut fi-
deiussor datur.

Th. vice
interdicto-
rum.

Continua-
tio.

iuio.

Interdicta & actiones. **Interdicta** a conceptione verborum. i. dicere uerba concepta & formata a pratore proponente interdicta. Sed secundum hoc quod erat differentia illi interdicta & actiones: & actio est: at formula: ut si de ori. iur. l. 2. §. deinde ex his? Respon. quidam, ut praeceptor meus Azo. qd interdicta formabantur in ea persona volentium intentare tantum loquendo eis, unde interdicta inter duos dicuntur reddi a pratore loquente duobus. ut §. eod. §. exhibitoria. & hoc etiam colligitur ff. sub multis titulis in tractatu de interdictis. sic cum dicitur, unde in illis de iectis, &c. ut ff. de vi & vi arma. l. in principi. Item uti & de quibus &c. ut ff. uti poss. l. j. in prin. & sic de aliis. Sed actiones generaliter & i persona omnium formabantur: ut quicunque emerit, ut exepio agat, & sic de ceteris qd colligitur ff. de origi. iur. l. 2. §. omni. & §. de his. Vel dic breuiter differentiam talem fuisse: quia interdicta a pratoribus, sed actiones a ceteris magistratibus formabantur, ut patet ex eo quod

tem interdicta formae atque conceptiones verborum, quibus prator aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat. quod tunc maxime fiebat, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contendebatur.

Interdictorum quaedam sunt prohibitoria, ut interdictum ne vis fiat: ut de mortuo inferendo, quaedam sunt restitutoria: ut interdictum quorum bonorum, quaedam vero sunt exhibitoria, ut interdictum de libere homine exhibendo, & similia. Aret.

Summa autem diuisione interdictorum haec est, quod aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, aut exhibitoria. Prohibitoria

omnia interdicta sunt pratoria: ut ff. de interdic. per totum librum. Sed hodie nihil aliud est interdictum quam actio pratoria in factum: ut infra, eod. §. hu.

AD III IO Dic secundum Iozu. Fab. imo est aliud. & potest agi vel interdicto, vel actione in factum, ad electionem actoris. ut ff. ne vis fiat. l. si quis missus §. cum prator. ff. vi poss. l. j. §. restituenda. & no. ff. de vi & vi arma. l. j. §. si licet gl. no. idem quod hic in rub. ff. de Dy. rephē die glo. & hoc est verum Ang.

Iubebat §. quod est in interdictis restitutorijs & exhibitorijs, ut §. eo. §. restitutoria. & §. exhibitoria.

Prohibebat §. quod facit in prohibitorijs interdictis: ut §. eod. §. prohibitoria.

Maxime hoc ideo dicit, quia quandoque per interdicta non super possessione, sed super iure rei contenditur, ut patet in interdicto de mortuo inferendo, ubi licet inferre, & sepulchro in edificando, ubi licet in edificare, ut ff. de mor. infer. l. j. in prin. & §. prator air. Itē quique proprietatis & possessionis simul, ut ff. de aqua quodid. & §. si. l. j. §. fin. & ff. de interdictorum §. quaedam. Sed nunquid alio modo quod per interdicta, de iure civili agitur de possessione? Respon. sic, ut per conditionem indebiti, ut ff. de condi. indebiti. §. sed si nunti. Item per iudicium, ut ff. de condi. tri. l. j. in fin. & l. 2. Item per condemnationem ex lege, ut C. de acquir. poss. l. fin. in fi. & ff. de rei vend. l. fi. & C. local. si quis. Accur.

Possessione §. siue retinenda, siue recuperanda, siue adipiscenda: ut §. eo. §. siue retinenda.

Quasi possessione: §. ut cum contenditur de possessione rerum incorporearum, & itineris, & actus, & aqueductus: ubi non est vera possessio, sed quasi, ut ff. de acquir. rerum. domin. l. seruus. §. incorporales. sed tū est ibi quaedam quasi possessio, & de ea retinenda competunt interdicta de itinere, & actu, & via, & aqua, quando contenditur in qua si possessione praedictorum iurium, ut ff. de itin. actuque pri. per totum. & ff. de aqua quodid. & §. si. per totum. & ff. de ser. l. pen. & ff. de ser. l. v. l. si cui. §. Aristo.

SVMMA AVTEM CASVS Dixi vobis, quod olim erant interdicta quaedam solennis conceptio verborum, per quam, & c. Modo volo quod sciatis primam diuisionem interdictorum: & est trimembris. Interdicta enim aut sunt prohibitoria, aut restitutoria, aut exhibitoria. Interdicta prohibitoria appellantur ab effectu prohibitionis: ut puta cum aliquis sine iussu iudicis, vel aliquo alio legitimo modo possidet, prohibet prator ei iussu fieri. Itē prohibet edificari aliquid in loco publico, vel in itinere solito. Item prohibet aliquid poni in flumine publico ripae eius, quo peius per flumen nauigetur. & sum in uer. Restitutoria sunt, & c. Itē vidistis quae sunt interdicta prohibitoria: modo videatis quae sunt restitutoria. Et dicuntur restitutoria ab effectu restitutionis: videlicet cum prator iubet interdicto alicui restituere. Verbi gratia: Si ego sum bonorum possessor de iure pratoris prator iubet mihi restituere quicquid aliquis de huiusmodi illa, vel pro herede vel pro possessore possidet, & illud competit mihi per interdictum quorum bonorum. Et nota quod cum dicitur quod interdictum quorum bonorum est restitutorium, sumitur hoc uerbum, restituere, improprie: scilicet pro eo quod est per se dandi: sicut & uerbum reddere: significationem per se dandi habet. Vel potes dicere, quod proprie dicitur hoc uerbum restituere, habito respectu ad personam defuncti, qui res ipsas possedit: & heres censetur eadem persona cum persona defuncti. Sed diceret aliquis, Dne qualiter potest interdictum quorum bonorum esse interdictum recuperandae possessionis;

cum sit interdictum adipiscendae? Prator uerbum restituendi sumitur improprie: iam dictum est. & sumus in uerbi exhibitio, & c. Itē uidi stis quae sunt interdicta prohibitoria, & restitutoria: modo uideatis quae sunt exhibitoria: & uocantur exhibitoria interdicta ab effectu exhibendi cum, scilicet prator iubet aliquid exhiberi mihi. Et de hoc ponuntur

sunt, quibus prator vetat aliquid fieri: veluti vim sine uitio possidenti vel mortui inferenti, quo ei ius erat inferendi: vel in loco sacro edificari: vel in flumine publico ripae eius aliquid fieri, quo peius nauigetur. Restitutoria sunt, quibus restitui aliquid iubet, veluti bonorum possessori possessionem eorum, quae quis pro herede, aut pro possessore possidet. Pro ex ea hereditate: tunc cum iubet ei, qui vi de possessione fundi deiectus sit, restituere possessionem. Exhibitoria sunt, per quae iubet exhiberi: ueluti eum de cuius libertate agitur: aut libertum, cui patronus operas indicere uelit: aut parenti liberos, qui in

dam inueniuntur mista tam prohibitoria, quam exhibitoria: ut ff. eo. l. j. §. interdictorum. & ff. de lib. ho. exhib. l. j. Nam petitur exhiberi, & promittitur inuitus retineri.

AD III IO. Vide glo. in d. §. interdictorum. quae plenius loquitur.

Angelus.

I Possidenti §. ut si quis missus fuit in possessionem iussu pratoris: ut si ne uis fiat in possessionem. l. j. in principi. Nam iussu possidet & sine iussu, qui auctoritate pratoris possidet. ut ff. de acquirenda possessione. l. iussu.

K Inferendi §. quod interdictum est ff. de mortuo inferendo. l. j. in prin. & §. hoc in eod. §. cum.

Aedificari §. quod interdictum habes ff. ne quid in loca sa. l. j. in principi. Accur.

Vel in flumine §. & hoc habes ff. de flu. l. j. in principi. & ff. ne quid in flumine. l. j. in fin.

Bonorum possessor §. non rerum, sed iuris, id est, succedendi de iure pratorio tantum ut huiusmodi emancipato, vel cognato: qui dicuntur bonorum possessorum ex bonorum possessione edictali & decretali. nam statim habet hoc interdictum de eodem. ut consequantur possessionem hereditatis: quod appellatur quorum bonorum: ut infra eodem §. adipiscendae. Vnde uero datur illi qui succedit de iure civili vel ex testamento, uel ab intestato: ut ff. quorum bonorum. l. in prin. & C. quorum bonorum. l. j. Sed contra est in hereditatis petitione. Nam directa datur heredi de iure civili, uultis uero ei qui succedit de iure pratorio: ut ff. de bonorum possessoria hereditas. l. petiti. l. j. Est & aliud nouum auxilium per nouam constitutionem inuentum, per quod petitur possessio hereditatis, si testamentum apparet non uiciatum, uel uisum in aliqua sui parte: ut C. de ed. c. diui Hadria toll. l. f. Sed quare dicitur hoc restitutorium: cum nunquam hic bonorum possessor habuit possessionem? Respon. improprie dicitur restituere pro dare: ut ff. de uerborum signifi. l. uerbum reddendi. ut ff. de leg. l. cum quida. Vel dic quod inspecta persona defuncti dicitur restitutorium. sed natura sui dicitur adipiscendae possessionis: ut ff. quorum bonorum. l. j. §. fi. a.

Pro possessore §. duae sunt viae succedendi, scilicet iure civili, & iure pratorio. Prima subdiuiditur in possessionem per constitutionem diui Hadriani, & petitionem: ut petitionem hereditatis directam. Itē secunda similiter subdiuiditur in possessionem, ut per interdictum quorum bonorum, per quod petit successor de iure pratorio se mitti in possessionem bonorum, quae tenebat defunctus tempore mortis: ut hic. Itē in petitionem, ut per petitionem hereditatis bonorum possessoriam.

Possidet §. ut si quis fecit quo minus possideat: ut ff. quorum bonorum. l. in prin. & exponit haec uerba, pro herede & possessore: ut §. eo. §. pro herede, & §. pro possessore. Accur.

Restituere possessionem §. per interdictum unde ui, quod intra annum locum habet pro iis, quae non peruenerunt ad uiuentium, pro alijs perpetuo: ut ff. de ui & ui arma. l. j. in prin. & hoc fit ciuilitate & naturaliter possidet deiectus. Si autem naturaliter tantum, utile habet tantum, ut fructuarius ut ff. de ui & ui arma. l. iij. §. unde ui.

Iubet §. scilicet prator.

Libertate §. ut quia liber homo detinetur inuitus. quod interdictum habes ff. de lib. ho. exhib. l. j.

Indicare uelit §. iniunctas operas dicere uelit, vel conuentas injungere: quo ca u ageret de libero homine exhibendo: ut ff. de lib. ho. exhib. l. fi. u. Parenti §. in quo casu duo sunt interdicta unum de liberis exhibendis, aliter de liberis deducendis: ut ff. de lib. ho. exhib. l. j. in prin. & l. iij. in prin.

Th. probet.
Th. minas.

Th. alius

Th. deest ex ea hereditate.

Bonorum possessor §. s. dicitur. Interdictum quorum bonorum est duplex, scilicet directum, & utile.

Hereditatis petitio est duplex. Restituere quique sumitur, pro dare.

Haec uult magis ueritatem licet uera possessio non transferatur ad heredem ut licet huiusmodi de ac qui. poss. in prin. fingitur tamen transferri: praestertim decretalis bono. poss. & hoc respectu, & hoc antea dicitur restitutorium attemptata tamen ueritate adipiscendae & saluatur iste tex. ibi ubi dicitur adipiscendae. Angel.

Violentia passus, quod remedium habet.

a ¶ Obtrahit. 3 inter sapientes.

b ¶ Inter duos dicuntur qd est, à p̄tor re formatur: ut nota. sup̄ra, circa prin.

¶ SEQUENS DIVISIO. ¶ CASVS. Sup̄ra vidistis unam diuisionem interdictorum, hic sequitur alia, & est hæc, scilicet quod qdam sunt interdicta

† Th. dicat

† Th. dici.

† Th. pro.

† Th. dicat.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

† Th. altera.

potestate eius sunt. ¶ Sunt tamē qui putant t̄ p̄prie interdicta ea vocari, quæ p̄hibitoria sunt, quia interdicere sit denūtiare & prohibere: restitutoria autem & exhibitoria, propriē decreta vocari t̄. Sed tamen obtinuit a omnia interdicta appellari, quia t̄ inter duos dicuntur b t̄.

¶ Interdictorum quedā sunt adipiscendæ possessionis, quedā retinendæ, quedā recuperandæ. Adipiscendæ d̄ interdictū quorum bonorū: quod cōpetit heredi de iure pratorio in possidentem res hereditarias, p̄ herede, vel possessore: sic dictum, quia antequam adipiscat possessionem, competit. Item Saluianum interdictum pro rebus in fundum illatis, hoc dicit. Aretinus.

¶ Sequens t̄ diuiso interdictorū hæc est: quod quedam adipiscendæ possessionis causa comparata sunt: quedam retinendæ, quedam recuperandæ. ¶ Adipiscendæ possessionis causa interdictū accommodatur bonorum possessoris, quod appellatur quorum bonorum, cuiusque vis t̄, & potestas hæc est, vt qd ex ijs c̄ bonis quisque quorum possessio d̄ alicui data c̄ est, pro herede f̄ aut pro possessore possideat, id ei cui bonorum s̄ possessio data est, restituere debeat. ¶ Pro h̄ herede autem possidere videtur, qui putat se heredem esse. ¶ Pro possessore is possidet, qui nullo iure rem hereditariam, vel etiā totam hereditatem, sciens i ad se non pertinere, possidet. Ideo autem adi-

o ¶ Pro mercedibus. 3 item & pro damno si quod contulit in eodē: ut ff. de Sal. interdic. l. j. & argum. ff. in quibus causis pign. ut i hypo. ta. con. l. ij. vers. non solum.

p ¶ Pepigisset. 3 scilicet tacite: ut C. d̄ locato & cōducl. l. certi iuris. Sed qd interest inter hoc interdictum & Seruianam actionem? Rñ.

piscendæ possessionis vocatur interdictum, quia ei tantum vtile est, qui nunc primum conatur t̄ adipisci rei possessionem. Itaque si quis adeptus possessionem k̄, amiserit eam l̄: hoc interdictum ei inutile m̄ est. ¶ Interdictū quoque, quod appellatur Saluianum, adipiscendæ possessionis causa cōparatum n̄ est; eoq; vter dominus fundi de rebus coloni, quas is pro mercedibus o fundi pignori futuras pepigisset p t̄.

¶ Interdictū retinendæ possessionis dicitur Vti possidetis, et Vtrobi. Nā cum inter aliquos de proprietate q̄lio est mouēda, et uterq; se possessorē contendit p̄ magnum possessionis cōmodum, non potest aliter s̄ per petitorio disceptari, nisi unus sit petitor, alius possessor: ad quod discernendū competunt hæc interdicta. Aretinus.

¶ Retinendæ t̄ possessionis causa cōparata sunt interdicta Vti possidetis, & Vtrobi: cum ab utraque parte de proprietate r̄ alicuius rei controuersia sit, & antequam quærat, vter ex litigatoribus possideat, & vter petere s̄ debeat. Namq; nisi ante exploratum fuerit, vtrius t̄ eorum possessio sit, nō potest u petitoria t̄ actio institui: quia & civilis *, & naturalis ratio facit, vt alius possideat, & alius a possidente petat. Et quia longē commodius est, & potius possidere, quā petere: ideo ple runq; & ferē semper ingens a exi sit cōtētio de ipsa possessione a.

¶ Possidet, non sit dominus rei, tamen si ille qui petit rem, non potest pro bare rem illam suam esse, remanebit res illa penes possidentē. est etiā aliud: quia i dubio si iura possessoris & petitoris sunt dubia, pro possessorē iudicari solet. Franciscus.

q ¶ Vti possidetis. 3 quod de rebus immobilibus dicitur: sed Vtrobi de mobilibus, ut j. eo. 5. sed interdicto. Accursius.

r ¶ Proprietate 3 ob hoc quidem comparatur est, sed & sine hac controuersia proprietatis dabitur, ut si de sola possessione contentatur, secundum Ioan.

s ¶ Vter petere debeat. Id est, uter sit actor, & uter reus.

c ¶ Vtrius eorum possessio sit. Id est, uter possideat.

v ¶ Non potest. 3 ut ff. de iudi. l. inter litigantes. Accursius.

x ¶ Civilis. 3 ut quia parit actionem in rem aduersario, ut C. de ali. iudi. mut. cau. fa. l. j.

y ¶ Naturalis. 3 ut quia nemo a se ipso potest petere secundū naturam ut ff. de recep. arb. l. pe. & facit ad hoc bene. ff. uti poss. l. j. s. hoc interdictum. & ff. de acqui. pos. l. exitus.

z ¶ Ingens. 3 id est magna, & hæc eadem contentio & in aliis interdictis retinendæ possessionis est: ut in illo de superficiebus: ut ff. de superh. l. j. resp. Item in illo de itinere adque priua. & via priua. ut ff. de itinere adque priua. l. j. resp. Itē de aqua coti. & q̄stua. Itē iter eos q̄ ducunt aquā p̄ eundem riuum, q̄ corruales dicuntur. Item inter eos q̄ ex eodem castello: ut ff. de aqua coti. & q̄stua. l. j. rñ. & s. in iter corruales. & s. ait p̄tor, quo castello. In his enim oibus interdictis, ubi de incorporalium quasi possessione agitur, est idem modus agendi q̄ in duobus istis. unde in Digesto nouo continē poss. illum titulum, uti poss. illi supradicti ponuntur per ordinem. Acc.

¶ Possessione. 3 nota, q̄ maxime lites sunt in possessorio: quia ut sequi. ut in reatu, est maximum commodum possidere. Angel.

Roman

Interdicti
Saluianum
actio. 3
ut i hypo.

† Th. vult.

† Th. pepi-

git.

† Facit ad

hunc s. qd

di i. ch. ecc.

in gl. super

v. ubi, tu

habuisti sed

hoc nō est

verū. extra

de p̄ba. & i

gl. sup̄ ver-

bo, possi-

deat. ante

dictū, nē in

extra de p̄-

ba.

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

† Petitoris

2. Remanet. 3. facit C. de eden. l. qui acculare. in fi. & C. de rei vend. l. res. quæ est. l. fi. & ff. si quis fructu pet. l. vi. fructu.

SED INTERDICTO & CASVS. Iam habuistis de interdictis. Vti possidetis & Verobi, quando locum habent. sed domine Iustitiane quæ est differentia inter interdictum Vti possidetis & Vtrobi?

Frater, dicit ipse, scire debes quod olim erat dixisse. entis inter ista duo interdicta: quatuor, vna adhuc remanet, & alia est subacta. olim autem & hodie est differentia, quando de possessione immobilium tractatur inter duos, uel de possessione fundi uel edificii, tunc locum habet interdictum Vti possidetis. Pro possessione mobiliu datur interdictum Vtrobi. Sed dñe, quæ olim fuit differentia quæ hodie non est in usu?

Quia faciliores sumus ad ab solvendum quam ad condemnandum. cōcor. cult. in fi. cū glo. sub uerbo, humaniorē. extra d. trā. fact.

Vtrobi unde dicitur. Th. uicit.

Th. possidet.

Th. ea obseruantur.

Possessio non est proprie de mobilibus. Possessio unde dicitur.

Vi. inquit ratio, quæ parit interdictum, & uel aut clā. qualiter fit.

Clam possidet.

Commodum autem possidendi in eo est, quod etiam si eius res non sit qui possidet: si modo actor non potuerit suam esse probare, remanet in suo loco possessio, propter quam causam, cum obscura sunt utriusque iura contra petito rem iudicari solet.

Vti possidetis, pro rebus immobilibus: Vtrobi uero pro rebus mobilibus competit: hoc dicit. Arctinus.

Sed interdicto quidem Vti possidetis, de fundi, uel ædium possessione contenditur: Vtrobi uero interdicto, de rerum mobilium possessione.

Licet interdicta Vti possidetis, & Vtrobi olim plurimum differrent, tamen hodie ille obtinet in utroque, qui tempore litis contestatæ non, vi non clam, nec precario ab aduersario possidet. hoc dicit. Arctinus.

Quorum vis ac potestas, plurimum inter se differentiam apud veteres habebat. Nam Vti possidetis interdicto is vincebat, qui in terdicti tempore possidebat, si modo nec vi, nec clam, nec precario nactus fuerat ab aduersario possessionem, etiam si alium uel ex pulerat, aut clam arripuerat alienam possessionem, aut precario rogauerat aliquem, ut sibi possidere liceret. Vtrobi uero interdicto is vincebat, qui maiore parte eius anni nec vi, nec clam nec precario ab aduersario possidebat. Nam utriusque interdicti potestas (quantum ad pos

quæ ego possideo: nec tamen suspicor me posse repelli, & ita me absente & invito seipsum facit: ut ff. quod ui aut clā. l. iij. §. fin. & de acqu. poss. l. clam in prin. Ille enim qui ingreditur habet naturalem per in troitum suum, & ego civilem. Vel dic quod ego retineo naturalem civiliter, ingrediens naturalem naturaliter. Sed nonne etiam natura

se sessionem pertinet) ex æquata est, ut ille vincat, & in re soli, & in re mobili, qui possessionem nec vi nec clam, nec precario ab aduersario litis contestatæ tempore detinet.

Quis dicitur possidere & si per alium possidet, & possessio solo animo retinetur, licet solo animo non acquiratur. Angel.

Possidere autem videtur quisque, non solum si ipse possideat, sed & si eius nomine aliquis in possessione sit, licet is eius iuri subiectus non sit: qualis est colonus, & inquilinus. Per eos quoque apud quos deposuerit quis, aut quibus commodauerit, ipse possidere videtur. Et hoc est quod dicitur, retinere possessionem posse aliquem per quemlibet, qui eius nomine sit in possessione. Quinetiam animo quoque solo retinere possessionem placet id est, ut quamuis neque ipse sit in possessione, neque eius nomine alius: tamen si non relinquendæ possessionis animo, sed postea reuersurus inde discesserit retinere possessionem videatur. Adipisci uero possessionem per quos aliquis potest, secundo libro exposuimus. Nec ulla dubitatio est, quin animo solo adipisci possessionem nemo possit.

Recuperanda possessionis dicitur interdictum. Vnde vi, comp. tem. spoliato. p. possessione, quæ etiam habet a spoliante ui, uel clā uel precario ex interuallo. h. d. Arctinus.

qui in possessione inuenitur tempore litis contestatæ. Sed domine, pro deo dicatis mihi qualiter aliquis dicatur possidere. Et ipse rñ. Frater, dicit ipse, non solum dicitur quis possidere, si per se, hoc est si corpore suo possideat, sed et si corpore alterius possideat, quæuis eius iuri non sit subiectus: dum tamen nomine suo possideat sicut per colonum & inquilinum, & depositarium, & commodatariu. & hoc est quod communiter dicitur, aliquem retinere posse possessionem, per quemlibet, qui eius nomine est in possessione. & non solum per corpus suum, & per corpus alterius, qui eius nomine possidet, potest aliquis possidere, siue possessionem retinere: sed et solo animo potest aliquis possidere, seu possessionem retinere, licet ipse non sit in possessione, uel aliquis eius nomine: dum tamen non animo deferendæ possessionis eam deferuerit, sed postea reuersus sit ad illam. h. d. Fran.

In possessione sit, & autem dicitur: ut ff. de acqu. poss. l. si quis ante. §. idem Pomponius. ibi, non ut possideret. nam non possident isti nec ciuiler nec naturaliter, secundum Io. scilicet colonus & inquilinus & similes: ut hic, & ff. de usufructu. l. non solum. §. quod uulgo. Sed M. dicit eos naturaliter possidere. ut ff. communi diui. l. communi diui. §. neq. Sed illud intellige colonum possidere, scilicet alij.

Colonus scilicet in uilla: sed inquilinus in ciuitate: ut ff. de acquirenda poss. l. re pignoris.

Possidere uidetur. §. si ergo per alium possidet, ergo non possidet: ut ff. de acqu. poss. l. quod meo. licet quidam dixerint eos naturaliter possidere, sicut & colonum, ut superiori casu diximus.

Retinere, licet animo retineatur, non tamen animo quæritur: ut ff. de acqu. poss. l. quemadmodum. & C. de acquir. pos. l. licet. & j. prox. Accurcius.

Exposuimus. §. sup: a per quas personas nobis acqu. §. ex his. Ac. Recep

Possessor clandestinus habet naturalem possessionem, & defectus uilem.

Th. possidet. licet ego possideam tantum: ut diximus p. l. ff. Vti possidetis. l. duo. §. si vicinus. Precario autem possidet aduersarius a me: ut si precibus suis motus concessit sibi precario: ut ff. de precarij. in prin. & §. j. & distingue in precario: quia aut agitur ut emnis possessio accipiente transferat: quod fieri potest, ut ff. de precarij. l. in reb. & ff. de acqu. poss. l. Paponius. §. si is qui aut ut nulla: & hoc ualeat: ut ff. de precarij. l. cer. §. is qui. Aut hæc naturalis tantum qui accipit: & hoc ualeat: ut ff. de precarij. l. & h. §. e. u. a. Sed nunquid in omni precario uinculo habent a me per hoc interdictum. Vti possidetis. Resp. non illum qui habet omnem possessionem, cum hoc interdictum possessionem tueat: ut ff. Vti possidetis. l. j. & §. j. ergo uinculo supradictos, & si ego habebam possessionem ab alio ui, uel clā uel precario: ut hic, & ff. Vti possidetis. l. j. §. si. & l. j. Accurcius.

Possidere autem EM & CASVS. Iam habuistis quæ in interdicto Vtrobi, quæ in interdicto Vti possidetis sunt interdicta retinendæ poss. ille uicit.

Th. enim uero. Th. retinere. Th. a. Dic q. in dubio, præsumitur naturalis tantummodo possessio translata: ut no. gl. Bar. & Ange. in d. §. eum.

Th. enim uero. Th. retinere.

Th. enim uero. Th. retinere. Th. a. Dic q. in dubio, præsumitur naturalis tantummodo possessio translata: ut no. gl. Bar. & Ange. in d. §. eum.

Definit. Th. noui. Th. h. uerba.

Colonus & inquilinus nec ciuiler nec naturaliter possident.

¶ RECUPERANDAE POSSES. ¶ CASVS. Vidistis supra per exempla de interdictis ad pascendae possessionis, & etiam de interdictis retinendae possessionis, & addo videntur est de interdictis recuperandae possessionis. Recuperandae autem possessionis interdictum est, interdictum n. de vi, per quod cogitur deiciens ui deiectionem restituere, scilicet in litem possessione, à qua ipsum deiecit: licet deiectionis deiciente, vi, vel clam, vel precario possederit, qd videtur missu ligiosum, tamen habes hoc expeditum vno verbo, scilicet illud uerbum, ex interdicto. & hac erat p. na uolenti secundum iura antiqua: sed alio modo punitur hodie uolens iste per se uolens constitutiones, per l. si quis in tantum. C. v. de cuius effectus talis est: S. quis rem mobilem uel immobilem inuenerit uiolenter, si dominus erat illius rei, quā ita uolens uiolenter, dominum illius rei amittit. si autem non erat dominus illius rei, compellitur restituere, & soluere satisfactionem rei per uolentiam poss. & omnes p. nae istae imponuntur non solum per actionem civilem, sed etiam per actionem criminalem. Po. est enim qui alium de possessione deiecit, accusari l. iul. de vi priuata, si sine armis: si uero cum armis, de vi publica. Sed domine, quid appellatis uos arma? Sicut enim quidā qui solummodo credunt cum armis de iecere eum qui loquutus, & cum gladio, & securi, & lancea, & cōsimilibus armis aliquem deiecit. Frater, non est ita, armorum enim appellatur: oie, non solum gladii, & etiam cetera arma appellari uolumus, sed etiam fulcres & lapides. Franc.

¶ Th. est in interdictum.

¶ Th. compellitur.

¶ Th. Priuatum caput.

¶ Th. alienum.

¶ Th. i. quia erat.

¶ Th. & omne instrumentum, qd nocere possit.

Vnde uicō cernit res i. mobiles, uel bonorum ratorum res mobiles. Ponit casum.

a Not. ista gl. cū uerbi sequenti q. i. cōtinetur uicō eadē die: ut in hac gl. & uidetur in l. cōtinuus. in princ. ff. de uerbor. obi. Angel. Lex iul. de ui priuata, & de ui publica qualiter punit. Inuaso: primo percussus.

¶ Recuperandae possessionis cā solet interdici, si quis ex possessione fundi, uel aedium, a vi deiectus fuerit. nam ei proponitur interdictum Vnde vi, per quod is qui deiecit, cogitur ei restituere possessionem: licetis ab eo, qui vi deiecit, vi, uel clā, uel precario possideat.

¶ Hodie per vim spoliatus, si dominus est, a domino rei cadit alias re spoliatus & eius assimulatione restituit, qui alias lege Julia de ui publica, uel priuata criminaliter punitur. Et armorū appellatione lapides & fustes continentur. Aretinus.

¶ Sed ex constitutionib. sacris (ut supra diximus) si quis rem per vim occupauerit, si quidem in bonis eius est, domino eius priuatur: si aliena, post eius restitutionem, etiam assimulationem rei dare uim passio compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim deiecerit, tenetur lege Julia de vi priuata, aut de vi publica: sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit. si autem armis eum de possessione ui expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solum secura, & gladios, & galeas, sed & fustes, & lapides significari intelligimus.

¶ Interdictorum tres sunt species: quia quaedam sunt simplicia, in quibus actor & reus cognoscitur, ut oia restitutoria & exhibitoria, & quaedam prohibitoria, ut ne quid in loco sacro, & similia quaedam uero duplicia, sic dicta, quia in eis non potest discerni actor a reo, & qdā prohibitoria, ut est Vti

in prin. & ff. de uer. sig. l. armorū. Sed nūquid debet aliquis expectare se primo percuti quam percuti? Dicunt quidam quod sic, ut argum. C. vnde vi. l. j. & ff. ad l. gem. A. vi. l. si ex plagis s. tabernarius. Nos cōtra, sed sufficit iustus timor ut ff. ad l. g. Aquil. l. sed & si quēcūque. & ff. ad legem Cornel. de sicar. l. is qui. & ff. de vi & v. ar. l. j. s. qui arma

possidetis, & Vtrubi. h. d. Aret.

¶ Tertia diuisio interdictorum hæc est, quod aut simplicia sunt, aut duplicia. Simplicia sunt, ueluti in quibus alter actor, alter reus est: quia sunt omnia restitutoria, aut exhibitoria. nam actoris est, q. desiderat aut exhiberi, aut restitui. reus autis est, a quo desideratur ut restituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autem interdictorum alia simplicia sunt, alia duplicia. Simplicia sunt ueluti cum prætor prohibet in loco sacro, uel in flumine publico, ripare eius aliquid fieri. Nam actor est, qui desiderat, ne quid fiat: reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, ueluti Vti possidetis interdictum, & Vtrubi. Ideo autem duplicia vocantur, quia par utriusque litigatoris in his conditio est, nec quisquam præcipue reus, uel actor intelligitur: sed unusquisque tam rei, quam actoris partes sustinet.

¶ Interdicta hodie sine solemnitate proponuntur, & pro his actio in factum sibi locum indicat. Aretin.

¶ De ordine, & veteri exitu interdictorum superuacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinem ius dicitur (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interdictum: sed perinde iudicatur sine interdictis ac si utilis actio ex cā interdicti

ne quid in loco sacro. l. j.

m. Publico. ut sine quid in flumine publico. ut ff. de uer. sig. l. armorū.

¶ Vtrubi item interdictum superfluum est: ut ff. de superfl. l. j. s. ponitur. & dicitur s. c. retinenda.

¶ DE ORDINE ET VETERI. CASVS Dixi Iustiniano, Domine, quare non recitatis uos totam naturam & solennitatem antiquorum interdictorum? Frater, dicit ipse: Superuacuum est hodie de ordine, & solennitate antiquorum interdictorum dicere. Nā quotiescunque extra ordinem, id est, solennitatem antiquam ius dicitur (quod hodie fit in omnibus iudiciis) non est necesse interponere interdictum. Domine, bene dicitis sed bene dimittite solennitatem interdictorum, si loco interdictorum essent mihi actiones proditæ a prætore. Frater, dicit Iustinianus, sic poteris illas hodie proponere, si ne aliquid solennitatis, sicut posses si ea tibi dedisset prætor hodie. Similiter quādo dat tibi prætor hoc interdictum, poteris hodie loco illius interdicti actionem in factum utilem proponere, perinde ac si istam actionem utilem prætor tibi accommodasset. hoc dicit. Franc.

¶ De ordine, & id est, de antiqua solennitate cum qua proponebantur interdicta sub certis formis: uide diximus a. co. in prin.

¶ Exitu interdictorum, scilicet cum antiqua solennitate: sine ea tamē reddi potest & proponi ut ff. de ope. no. num. l. prætor ait. s. non nulli. Vel in factum actio loco cuiuslibet interdicti, quæ utilis vocatur, ut subiicit.

¶ Extra ordinem, id est, extra antiquam solennitatem: quod semper fieri uidetur, ut subiicit, ut ff. de succ. test. in prin. & ff. de neg. gest. l. actio. in fin. & C. de form. & imp. ac. sub. l. j. & i. j.

¶ Sine interdictis, scilicet solennibus.

¶ Utiles actio, scilicet in factum, quæ datur loco cuiuslibet interdicti. Et nota quatuor esse genera actionis in factum. Una est quæ

aliquando vis infertur personæ, aliquando rebus: ut not. glo. si. in cap. significasti. de homici. & ibi uide qualiter intelligitur illud commune dictum: Vim vi repellere licet, cum moderamine inculpatæ tutelæ.

¶ Positis duabus diuisionibus interdictorum, quarum utraque est bimestris: hic ponit dominus Iustinianus tertiam: & est talis, quod interdictorum quædam sunt simplicia, & quædam duplicia. Simplicia autem sunt illa, in quibus non reperitur nisi unus reus: & unus actor: cuiusmodi sunt omnia restitutoria & exhibitoria. Duplicia sunt illa, in quibus quilibet reperitur reus & actor. Sed interdictorum quædam sunt prohibitoria, & illorum quædam sunt simplicia, quædam duplicia. Simplicia sunt ueluti cum prohibet prætor in loco sacro uel in flumine publico, ripare eius aliquid fieri. Duplicia sunt ueluti interdictum Vti possidetis, & Vtrubi. & hæc ideo vocantur duplicia, quia in eis unusquisque tam rei, quam actoris vicem sustinet. hoc dicit. Franc.

¶ Duplicia, & similis potest fieri diuisio actionum civilium. Nam quædam duplices sunt, ut famul. eriscund. finium regund. & commun. diuidun. ut ff. de iudic. in tribus.

¶ In loco sacro, & ut ff.

Violentia quæque personis, quæque rebus inferitur. Th. actor a reo discretus est.

Th. aut.

Th. deus autem.

Th. p. stem.

Actionum quædam sunt simplices, quædam duplices.

Th. sed si ne iis iudicia exercantur.

Actionis i. fac. u. quatuor sunt genera.

ex omni edicto, uel interdito prætoris datur, ubi specialis actio non datur: ut hic. Alia est legis Aquiliæ subsidia, quando damnum datur de non corpore in non corpus: ut supra, ad legem Aquiliam. §. si quis & ipsa prætoris est ut ff. de præuer. l. quia actionum in fin. Tertium genus est extra ordinarium, quod ex variis figuris causarum est intro-

reddita * fuisset.

De penatēmere litigantium.

TITVLVS XVI.

¶ Temere litigātes triplici pēna coarctantur pecuniaria, perituri, & infamiae. hoc dicit. Aret.

Vnc admonēdi sumus, magnam curam egisse eos, qui iura sustinebāt. ne facile homines ad litigandū pcederēt, & nobis studio est. Idem q; eo maxime fieri pōt, q; temeritas tam agentium, quam eorum cum quibus agitur, modo pecuniaria pēna, modo iurifurandi religione, modo infamiae metu coercetur.

¶ Reus de calumnia iurare debet, & pūat se vti bona contradictione. Aretin.

¶ Ecce enim iurandum omnibus qui conueniuntur, ex constitutione nostra defertur. Nam reus non aliter suis allegationibus vitur, nisi prius iurauerit, quod putans se bona instantia

¶ Nisi prius. Non dicit quod prius reus, quā actor inret, sed priusquam audiat: actor autem priusquam reus iuretur C. de iur. propter calum. dan. l. ij. in prin. quæ est contra.

¶ Ad contradicendum. Nota, diligenter capitula huius sacramenti. Actor enim iurat, quod bona instantia uenit ad agendum: ut C. de iur. propter calum. dā.

vti, ad contradicendum * peruenit.

¶ Negans id, quod debet, aliquando in duplo punitur. Aret.

¶ At aduersus inficientes ex quibusdam causis dupli, uel tripli actio constituitur: veluti, si damni iniuriæ, aut legatorum locis uenerabilibus relictorum nomine agatur.

¶ Reus in certis casibus siue neget, siue fateatur, ultra simplum condemnatur.

¶ Statim autem ab initio pluris, quam simpli est actio: ueluti, si manifesti, quadrupli, nec manifesti, dupli. Nam ex his & aliis quibusdam causis (siue quis neget, siue fateatur) pluris quam simpli est actio.

¶ Actor de calumnia iurare tenet. Aretinus.

¶ Item actoris quoque calumnia coercetur. Nam etiam actor pro calumnia iurare cogitur, ex nostra constitutione.

¶ Aduocati actoris & rei de calumnia iurare debent. Acc.

¶ Vtriusque etiam partis, aduocati iurandum subeunt, quod alia nostra constitutione comprehensum est.

meritas coercetur, quia quandoque actio, quæ sui natura in simpli cōpetit, propter inficiationem ipsius rei datur in duplum, ueluti si damni iniuriæ, & legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agitur, & tamen bene sunt aliquæ actio, quæ sine aliqua inficiatione dantur plusquam in simplum: ut est actio furti manifesti, quæ datur in quadruplum. Francif.

¶ Tripli. ut supra. de actio. §. tripli. ubi quis per mendacium aut dolum plus petens quam debeat, in triplum condemnatur Alij deponunt de libris illud, uel tripli, eo quod subiecta exempla non sunt huic versiculo apta.

¶ Agatur. Item alibi: ut C. de non nu. pecu. authen. contra qui priam. Item alibi. ut si creditor negat sibi debitum solutum. Nā post ea, quod sit debitum, probare cogitur: ut ff. de probat. l. cū de debito. Item possessor negans se possidere, si pbatur, perdit possessionem: ut ff. de rei uen. l. si & in auth. de trien. & se. §. illud. & ibi gl. in uerb. possessio. col. 1. Item alias. ut ff. de iudi. l. eum.

¶ ADNOTATIO. Nota pēnas aliquas quas patitur calumniosus negans, & maxime no. quādo aliquis possidet, & negat interrogatus se possidere, quod pōt possessionē, si de mēdacio cōuincat, ut l. si ff. de r. i. v. c. An. n. §. Est actio. Etiam a principio, non solum inficiatione, ut hic, & supra, de actio. §. at illa. Accur.

¶ ITEM ACTORIS QUOQUE. ¶ CASVS. Dixi Iust. Domine, vidimus supra qualiter per iuramentum, & pēnam pecuniariā rei temeritas coarctatur, sed de actore quid dicetis? Certē, dicit ipse, nō solum reus, secundum quod superius diximus, sed & actor compellitur, subire calumniarum iuramentum. imo plus adhuc dico tibi, quod non solum reus & actor iurāt, sicut diximus sed & vtriusque prius aduocati, iurandum suberit, secundum quod est in alia nostra constitutione prouisum & hæc omnia introducta sunt loco actionis veteris calumniæ quæ in desuetudinem abiit, quia tenebatur actor & temerem litigabat, in decimā partem litis: quod nusquam inueniunt factū esse ut hic dicitur: sed pro his introductum est iurandum, & ut in expēsis & damnis litis puniatur improbus litigator. h. d. Fran.

¶ Item actoris. Quasi dicat non solum reus iurat de calumnia: ut §. eo. §. sed & actor: ut in constitutione nostra dicitur: ut C. de iur. iurando propter calum. dan. l. 2. in prin.

¶ Subeunt. scilicet quod iustum & fidele patrocinium præstent, ut in constitutione dicitur Sed tamen in consuetudine non habet, quod iuratur, licet lege caueatur, ut C. de iud. l. rem non nouam. §. patroni. & facit in authen. de testi. §. h. col. vij.

Iuramentū de calumnia pōtatur tā ab actore quā a reo. Th. ad iur. dicandū vñ a reo.

Haftenus pcedit glossa. Accur. Iuramentū de calumnia cōtinet quinque capitula.

Not. gl. quæ ponit ea quæ debent iurare actor, & q; debet iurare reus. An gel.

Mendaciū facit quem puniri.

Aduocati partium ad debeant iurare.

Hæc

Actio pscriptis verbis in tribus generibus negotiorum habet locum.

Th. Quibus cū agitur.

Th. Conuenientia

Continuatio.

Diuisio

Periurus in alio seculo puniatur. a Dic vñ habetur in l. iij. & ibi Bart. ff. de cri. stel. & in d. l. ij. C. de iur. iur. Angel.

Vnc admonendi. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo continuat rubricam ad pcedentia. Secundo, ponit tres pēnas quæ temere litigantem coarctant. Tercio dicitur pēnas sigillatim p exempla declarat. Se cūda ibi, idque eo maxime. Tertia ibi, Ecce enim.

¶ CASVS. Dixi Iustitia. domine, tot, & tanta audiuius, quod tædio affecti sumus, & vos estis nobis tædiosus factus. P. o deo, dicatis nobis, quid amplius vos intenditis, dicere? Frater, dicit Iustitia. scire debetis, quod multū studuerūt magistratus antiqui, quod non de facili litigaretur calumniosè, & nos similiter circa hoc studeamus: quia hoc maxime fieri, si temeritas litigantium tam actorum, quā eorum aliquo de tribus modis, scilicet uel pēna pecuniaria, uel iurifurando, uel meri infamiae puniatur. hoc dicit Franc.

b. Subiungunt. scilicet magistratus qui iura reddebant: ut ff. de ori. iur. l. ij. §. post originem.

c. Maxime. §. id est, cerce.

d. Modo. Id est, aliquando, & ita communiter exponitur quando bis aut ter repetitur ut supra quod cum eo. §. ceterum, uel si sed sanè.

e. Pecuniaria pēna. §. ut j. e. §. 6. Acc.

f. Iurifurandi. §. licet calumnia ut j. proximi. §. Sed quando? Resp. in futuro seculo, licet non in isto ut C. de iur. iurando. l. ij. §. 4.

g. Infamiae. §. infra eo. §. ex quibusdam

h. Temeritas litigantium modis pluribus coarctat. Pro deo dicatis, si vobis placet, qualiter debeat primo coerceri? Frater, dicit ipse, primo debet per iuramentum coerceri quia omnibus litigatoribus præcipi, quod iurent de calumnia. Franc.

i. Constitutione. §. C. de iur. iurando propter calumnia dan. l. 2. in prin.

Libellus in causa est dandus. In primis. id est, in principalibus, vel inter principalia. Nam primo libellus dandus est: ut C. de lit. cōtest. authen. offeratur. & cau-
 fā examiniō praeedere debet hanc obseruantiam, quā circa sentē-
 tiam adhibetur: ut C. de iudi. l. iudices. Vel dic in primis, scilicet ob-
 seruantiis, scilicet circa sententiam adhibendis. Nam & alia sunt ob-

Serētia in scriptis & recitanda est. In scriptis, ut C. de sententia ex breui. re-
 ci. l. i. & sedēdo, ut in
 auth. ut ab illustri. & q.
 sup. §. sanctum. coll. v.

receptū ē Th. actio ne Sed hoc ē principale,
 q. secundum leges iudi-
 cet, ut hic dicitur. Ac.

additus aliās addi- ctus. Constitutio-
 bus. scilicet Impera-
 torum.

Constitu- tio legē, & utrunq; cō- fuerit vincit. Conseru-
 do est du-
 plex.

In l. mi- les §. j. ff. de re iudi. nō noxam de- dere legi- t. sed noxā dedet. Eg.
 Per.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

Subire cum. Th. deest ipam. Subire
 cum. Th. deest
 ipam.

in primis illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus, aut constitutionibus; aut moribus. prodictum est. Ideoque si noxali iudicio adit iudex, obseruare debet, ut si cōdem-
 nandus videtur dominus, ita de-
 beat cōdemnare: Publiū Māuū
 Lucio Titio in decē aureos con-
 demno, aut noxam dedere.

Q. Iudex i. actiōē reali, reū ad restitu- tio- nem rei cū fructibus condēnat, in quo sita- tim fiet executio, nisi rei nō habeat facul- tatem rei restituēda, nā tunc datis fideius- soribus executio differitur. Aret.

Et si in rem actum sit corā iudice, siue contra petitorē iudi- cauerit, absoluerē debet posses- sorem: siue contra possessorē, iu- bere ei debet, ut rē ipsam restituat cum fructibus. Sed si neget possessor in praesenti fere-
 stituere posse, & sine frustratio-
 ne videbitur tempus restituendi
 causa petere indulgendum est ei
 ut tamen de litis estimatione cau-
 eat, cum fideiussore, si intra tem-
 pus quod ei datum est, non resti-
 tuerit.

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

certum. §. bonae fidei. Si autem malae fidei sit, & consumptis tenebi-
 tur conditione sine causa, de extantibus rei uendicatione. nō dico
 eadē rei uendicatione qua petitur res, sed alia omnino, licet in peti-
 tione hāreditatis sit secus: ut C. de rei uend. l. certum. j. respon. De p.
 epiēdis aut tenebatur officio iudicis: ut infra eodem. §. j. verific. illorū. &

In iudicio vniuersali ita fructus veniunt sicut in singulari: & utroque iudicio male fidei possessor de non perceptis tenet, se- cū in bona fidei possessore, nisi post litem contestatam. Aret.

Et si hāreditas petita, sit ea dem circa fructus interuenium quā diximus interuenire de sin- gularum rerum petitione. Illorū autem fructuum, quos culpa sua possessor non perceperit, siue illorū, quos perceperit, in vtraque actione eadem ratio pene habetur, si praedo fuerit. Si uero bonae fidei possessor fue-
 rit, non habetur. Ratio, neque
 consumptorum, neque non per-
 ceptorum. Post inchoatam autē
 petitionem, etiam illorū fru-
 ctuum ratio habetur, qui culpa
 possessoris percepti nō sunt, vel
 percepti consumpti sunt.

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Reus nō exhibens rē, q. iudicio cēpto, elixit is rē suā, actōē, pro eo q. morā in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post li- tem contestatam. Et reo non habente fa- cultatem re, exhibenda, tempus in- tra quod exhibeat, statuitur: qui si

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

Possessor male fidei quo iure te- netur fructus restituere.

¶ SI AD EXHIBENDUM. CASVS. Domine, p Deo dictis, si placet, quale sit offic. iudic. in actio. ad exhibendum, q perso-
nalis est, licet sit in rem scripta? Frater, dicit ipse, in act. ad exhibendū
debet iudex iubere, quod res exhibeatur, & non sufficit q exhibeat,
nisi in eadem causa exhibeatur, in qua causa esset si a principio fuis-
set exhibitā. vñ si ille, q
iussus est exhibere rem,
eam exhibere distulerit

cōtūmax exhibendo, fuerit condēnabit
in quantum actor in litē iurauerit. Aret.

Th. non
fatis ē reo.

Th. prefa
re debet.

Th. ad ex
hibendum.

is.

Th. exhi
bet.

Th. resti-
tuturū ca-
uet.

Th. deest
iudicio.

Vfucapio
rerū mobi-
liū. non in-
terrūpiur
per litis cō-
testationē.

¶ Si ad exhibendum actum fue-
rit, nō sufficit, t si exhibeat rem,
is cū quo actū est, sed opus est, vt
et rei causam debeat exhibere, t
id est, vt eam causam habeat a-
ctor quam habiturus esset, si cum
primū ad exhibendum egisset,
exhibita res fuisset. Ideoque si in
ter moras exhibendi t vfucapta
sit res a possessore, nihilominus
cōdemnabitur. Præterea fructuū
medii temporis, id est eius, quod
post acceptum ad exhibendum iu-
diciū ante re iudicatam inter-
cesserit rationē debet habere iudex.
Quod si neget ius, t quo-
cum ad exhibendum actum est,
in præsentī se exhibere posse, &
tempus exhibendi causa petat,
idq; sine frustratione postulare vi-
deatur; dari ei debet. vt tñ caue-
at se restitutum. Quod si neq;
statim iussu iudicis re exhibeat, t
neque postea exhibiturum se caueat,
t condemnandus sit, in id
quod actoris intreat, si ab initio
res exhibitā esset.

¶ Iudex in actione familiae erciscundæ, res
singulas singulariter adiudicabit. Et si
na plus valeat quā altera, in pecunia cō-
demnabit. Et heres qui percepit fructus
vel male uersatus fuit in re communi, te-
nebitur cohæredibus. Aret.

¶ Si familiae erciscundæ iudicio t
actum sit, singulas res singulis hæ-
redibus adiudicare debet; & si i
alterius persona prægrauare vi-
deatur adiudicatio, debet hūc

¶ ff. ad exhiben. l. lulianus. in fin. Alii dicunt illam generaliter intel-
ligi per l. ff. de iudi. l. solemus. Et quod hic dicit circa res mobiles, in-
telligi in quibus non interrumpitur vfucapio per litis cōtestationē:
ut ff. de rei uendi. l. si post. Prima sententia uerior est.

b q Actum est. & obtentum.
c q Vt tamen caueat. j vt s. eod. s. sed si neget. & ff. ad exhiben. de
eo. s. si post uerfi. si iussu.
d q Condemnandus. j delato iureiurando in litem, ut ff. de in lit. iur.
l. in actionibus.

¶ SI FAMILIAE ERCISCUNDÆ. CASVS Vidimus iam de off. iud. in act. simplicibus, modo uideamus quale debet
esse offic. iud. in act. duplicibus, ut puta in iudiciis diuisionis. & dicit
si fam. erciscun. iudicio actū sit inter duos cohæredes, debet iudex si
possit, singulas res singulis hæredibus adiudicare, id est, primo uni
unā, & postea alteri alterā. & si aliqua res pretiosa, uel magni pretii
nisi fuerit adiudicata, & ob hoc alter fuerit prægrauatus, tunc debet
iudex illum cui res pretiosa adiudicata ē, alteri in certa summa pecu-
niæ cōdenare, uel quod sibi uisum fuerit, facere. Et si unus hæredū
re hæreditariā corrupt, uel solus fructus alicuius fundi percepit,
cohæredi eo nomine tenet. & istud iudiciū quodāmodo habet locū
inter tres cohæredes, uel quatuor pluresve sicut inter duos. Fr. d. Ar.

c q Debet. j scilicet iudex. Accur.

f q Dicitur est. j s. de act. s. quædam actiones.

g q Corrupterit. j Not. quod cohæres qui corrupt, deaustauit, uel
maculauit, uel consumpsit rem communem, tenetur alteri cohæredi
isto iudicio. Ang.

h q Consumpsit. j ut hic, & ff. de rei. l. & puto. s. sed & si dolo.

¶ EADEM INTERVENIUNT. CASVS. Iam habuistis
de officio iudicis in iudicio familie ercisc. Sed domine, pro Deo dica-
tis quod est officium iudicis in iudicio communi diuidundo. Frater
(dicit Iustinianus) eodē modo debet se habere in iudicio cōi diuidūdo

inuicem cohæredi certa pecunia
(sicut iam dictum est) t condēna-
re. Eo quoque nomine cohæredi
quisque suo. condemnandus est,
quod solus fructus hæreditarii
fundi percepit, aut rem hæredi-
tariam corruperit, t aut con-
sumpsit. Quæ quidem simili-
ter inter plures quoque, quam
duos cohæredes subsequuntur.

¶ In actione cōi diuidūdo, si sint plures
res cōmunes, singulas singulariter iudex
adiudicabit: Et si una plus valeat quam
altera, in pecunia condemnabit. Si uerò
una res sit, quæ diuisionem non recipiat,
adiudicabitur uni in solidum, qui cōdem-
nabitur consocio in pecunia. Aret.

¶ Eadem interueniunt, t & si cō-
muni diuidundo, de pluribus re-
bus actum sit. Quod si de vna re,
veluti de fundo, si quidē iste fun-
dus cōmodē regionibus diuifio-
nem recipiat, partes eius singulis
adiudicare debet, & si unius pars
prægrauare videbitur, is iuicem
certa pecunia alteri condemnan-
dus est. Quod si cōmodē diuidi
non possit, i veluti si homo for-
tē, aut mulus erit, de quo actū sit,
tunc totus vni adiudicandus est,
& is inuicem alteri certa pecunia
condemnandus est, t

¶ In iudicio finium regundorū, iudex de fun-
do unius alteri adiudicat, si uiderit expe-
dire eumque, cui de fundo alieno adiudi-
cat condemnatur in pecunia: Et si quid ma-
litosè reperit circa finium gestum esse,
eo nomine condemnatur & adiudicans, rei
dominium in eum, cui adiudicauit, trans-
fert. Aret.

¶ Si finium regundorū actū fue-
rit, t dispicere debet iudex an
necessaria sit adiudicatio; m quæ

communi diuidundo: Modo uideatis qualiter se debet habere iudex
in iudicio finium regundorū, scilicet corā quo est cōtrouersia. Et dicit
Iustinianus quod iudex in isto casu debet inspicere an necessaria sit
adiudicatio: quod contingit in uno casu, uidelicet quando fines in ta-
liloco erant positi, quod propter loci naturam sæpius sit cōtrectio su-
per terminis, ueluti si loc' fuerit humid', uel morbosus. Debet enim
iudex tunc i alio locō firmo & solido ponere fines, ita q amplius su-
per finibus non possit esse contentio, & ita ex agro alterius partem
aliquā adiudicare alteri, & eum cui de alterius agro parte adiudica-
uerit, in certa summa pecuniæ cōdenare. Et sum in uerfi. Eo quoq;
noie. Scire debes, quod in iudicio finium regundorū, si circa fines aliqd
malitosè fecerit, criminaliter potest conueniri. Propter contuma-
ciā ē debet quis in iudicio isto cōdemnari, iquātum uisum fuerit iu-
dicatū, ueluti si iudex iussit agros mensurari, ut fines ponantur, & ali-
quos agros metiri non fuerit passus, & sum in uerfi. Quod aut istis.
Iam uidistis quod in istis iudiciis duplicibus fam. erciscun. commu-
ni diuidun. finium regundo. sæpe illud quod erat unius, adiudicatur
alteri, & alter in quadam summa pecuniæ condemnatur, modo scire
debetis quod quicquid in iudiciis istis alicui adiudicatur, incontinē
ti sit illius cui adiudicatur. h. d. Franc.

k q Si finium regundorum. j quo iudicio agitur ut agris cōfinibus
termini ponantur, sed pro domibus uicinis hoc iudicio non agitur.
Si autem sit domus in prædium rusticum, agitur ut finium regun-
dorum, non directā, vt ff. finium regun. l. ij. in prin. & l. fed & loci. s. fi.
l q Displicere. j hoc, quod sequitur, si euentioribus, &c. Accur.
m q Adiudicatio. j facit ff. finium regun. l. ij. s. fi. & l. ij. & l. iij. i prin.
Institut.

iudex, sicut in iudicio fa-
milie erciscun. quia si
aliqui, quib. plures res
sunt communes, inten-
dant iudic. communi di-
uidundo inter se, debet
iudex, si plures res sint
communes, uni unam, t
alteri alteram adiudica-
re. Si autem de una re
agant, quæ commodē di-
uidi possit, eam diuide-
re debet, & uni unā par-
tem, & alteri alterā par-
tē adiudicare. Et si pars
uni assignata melior sit
quam altera, quæ alteri
assignatur, tūc debet iu-
dex eū cui meliorē par-
tem assignauit, alteri in
quadam summa pecu-
niæ secundum quod sibi
uisum fuerit, cōdemna-
re. Si autem res commo-
dē diuidi nō possit, tūc
poterit iudex eam totā
adiudicare uni, & eum
alteri incerta diuifio-
nem pecuniæ cōdemnare. hoc
dicit.

¶ Eadem interueni-
unt j. vt fiat adiudica-
tio rer. m & pecuniæ: ut
s. eo. s. si familiae. aut cir-
ca damna data in rebus:
ut s. eo. s. proxi. & ff. cō-
muni diu. l. iij.

i q Non possit. j No.
nō posse fieri quod sine
commoditate sit, ut hic,
& ff. de uerborum signifi-
ca. l. nepos Proculo. Itē
nota corpus aliud diui-
dendum, ut fundus, qui di-
uiditur secundum uolun-
tatem patris fami. vt
ff. de leg. j. l. quod in re-
rum natura. s. ij. Aliud
indiuiduum, ut homo, ut
hic, & ff. de ufucap. l. re-
rum mixtura. in prin.

¶ SI FINIUM RE-
GUNDORVM.

¶ CASVS. Iam uidis-
tis offic. iud. circa iudi-
cium familie ercisc. &

Th. dice-
mus.

Th. con-
demnetur.
Corpus du-
plex est.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Th. agit.

Accusatur quis etiam post mortem.

† Th. misceatur.

† al. corrūpic.

† Dic q in adulterio poena mortis fuit hodie inuēta quæ si erat olim tēpore digestorū: ut not. gl. in l. qui cū uno. §. adulterio. ff. de re milit. & dicas quod in talibus delictis etiā p viā inquisitionis pōt procedi, ut l. ij. §. si publico. ff. de adul. Ang. † Concor. c. si perfo diens iūcta glos. super uerb. text. extrā de homi.

Stupri, pēna est quinquennalis.

† Et memoria § id est, dicere: etiam post mortem potest accusari, ut bona deferantur in fisco, & auferantur heredibus tāquam indignis, ut C. ad l. Iul. maie. l. quisquis. & l. eq. & quod dixi post mortē accusari, intelligas in duob. capitulis illius legis, hoc est, cū cōtra principē, uel cōtra rēpublicā Romanorū est machinatus, id est, nifus ad malū, alias finitur morte, ut cetera crimina, ut ff. ad l. Iul. maie. l. §.

† ITEM LEX IVL. CASVS. Vidistis iam vnum publicū iudicium. Hic ponit dominus Iulius. ex plū de quodā alio iudicio publico, f. de le. Iul. de adul. q. punit temeratores alienarū nuptiarū ultimo supplicio, & illos q. cū masculis rem nefandam cōmittūt.

† Et nō solum fūlii, sed etiam adulteriū cōmittūt, l. Iul. de adul. f. d. et qui sine vi virginē vī uidiū honestē uiuētē stuprauerit. Si n. honestus cū honesta muliere fornicatur, patietur publicationē dimidiæ partis bonorum. si autē humilis sit, relegabit.

† Item lex Iulia. scilicet inter publica iudicia numeratur. c. q. Quæ §. lex Iulia de adulteriis. Accur.

† Gladio punit: sacriligos enim nuptiarum gladio feriri oportet: ut C. de adul. l. quāuis. ij. in fin. c. Cum masculis. §. nam in hoc casu armatur iura ut gladio feriat, ut C. ad le. Iul. §. adul. l. cū vir nubit.

† Lex Iulia. §. de adulteriis. nam habet hęc lex multa capitula, ut ff. de min. l. auxilij. §. sed ut ad legis. & ff. ad legem Iul. de adul. l. capite quinto.

† Sine ui. §. quid si ui, habetur j. eo. §. si autem per vim. h. Viduam. §. adiciat, uel puerū & dic vidua & d. uirgine, nisi sint meretrices, uel licitæ cōcubinae, ut hic subiicit, honestē & c. ff. de adul. l. nup. r. n. & §. j. ADDITIO.

† Dic quod hoc procedit de iure ciuili, sed de iure canonico non est missum: ut cle. ad nostrum. de hæret. §. vij. & ibi glo. ij. i. g. i. §. Ang. i. Si humiles: §. q. si humiles uel honesti, dic C. de inc. nup. l. humilem.

† Cum relegatiōe. §. hæc distinctio poenæ fallit in tribus casib. in quib. committitur stuprum, & tamen maior poena imponitur. Primus est si quis i puerum cōmittit: quia tunc gladio feritur, ut §. eo. §. item & quādo tutor si stuprauerit eam cuius est tutor: ut C. si tut. pu. suam. l. ij. Item si fuerit stuprata aliqua à suo proprio seruo: ut C. de mu. quæ ser. pro. se iunx. l. j. Et pēnā stupri esse quinquennalē nisi q. per vim committitur. tūc enim sine præscriptione t. p. potē institui: ut ff. ad le. Iul. de adul. l. mariti. §. quinquennium. & §. si.

† ITEM LEX COR. CASVS. Suprà uidistis duo exempla publicum actio. adhuc dabo uobis unum exemplū, uidelicet in l. Cor. de sca. quæ homicidas punit, & c. eo. §. cū telo ambulat hominis interficiendi causa. Sed q. siui a domino. Iulius Domine, qd est telū? Frater, dicie ipse, stricte accipiendo telum, est q. ab arcu emittit tamen large loquendo dicitur telum, quicquid emittit uel de manu, uel de arcu, dū ramen nocere possit. & ponit in litera multa Græca nomina. & sū i uer. sicarii. & c. Dñe Iul. unde dicunt sicarii? Frater, a sicca, quod est cultrū ferreum vtroq. scindens. In uer. si. eadē lege dicta. iā uidistis unam l. Cor. quæ tractauit de sicar. mō videmus aliā, q. tractat de ueneficis, & lege ista tenentur omnes il li, qui artib. odiosis, uel uenenis, uel suffuris homines occiderūt, & etiam qui mala medicamina publice uendiderunt. h. d. Franc.

† Itē lex Cornelia. §. computatur inter publica iudicia. De sicariis. §. quare sic dicantur, dic ut j. eo. §. sicarii. Accur.

& memoria rei etiam post mortem damnatur.

† Ex lege Iulia de adul. in oibus capitulis est crimen publicum, cuius poena atr bonestiores, & aliter humiles puniunt. Ar.

† Item lex Iulia de adulterio coercendis, quæ c. nō solum temeratores alienarū nuptiarum gladio punit, sed & eos qui cū masculis nefandam libidinem exercent audent. † Sed eadē lege Iulia f. et stupri flagitium punitur, cū quis sine, vi uel virginē, uel viduam honestē uiuentem stuprauerit. † Pēnā autē eadem lex irrogat stupratoribus, si honesti sunt, publicationē partis dimidiæ bonorum, si humiles, corporis. coercionem cum relegatiōe.

† Homine telo, id est, quocunq. quod manu emittit, occidens, uel cum telo cā occidendi persequens, lege Corne. de sicariis punit: qua lege castigabit ueneficus uel arte magica hominē occidēs, uel malo medicamento publice occidens. Are.

† Itē lex Cornelia de sicariis, quæ homicidas ultore ferro persequitur, uel eos, qui hominis occidendi causa cum telo ambulat. † Telum autē (ut Caius noster ex interpretatiōe legū duodecim Tabularū scriptū reliquit) vulgō quidē id appellatur, quod arcu mittitur, sed & omne significatur, quod manu cuiusque iacitur. Sequitur ergo, ut lignum, & lapis, p. & ferrū hoc nomine contineantur, dictum ab eo, quod in longinquum mittitur, à Græca

† Lex Pōpeia de parricidiis, q. cauēt, q. occidens parentes, uel alios de quibus hic singulari. p. ana plectatur, est publici iudicij. Et committens delictum in se, plus puniunt quam committens in alio. Areti.

† Alia deinde lex asperrimū crimen noua pēna pericquitur, quæ Pompeia de parricidiis vocatur, qua cauetur, ut si quis parentis, aut filij, aut omnino affinitatis, eius, quæ nuncupatione parentū cōtinetur, fata præparauerit (siue clam, siue palā id ausus fuerit) nec non is, cuius dolo malo id factū est, uel conscius criminis extiterit, licet extraneus sit pēna parricidij puniatur, & neque gladio, neq. ignibus, neque vlli alij solenni pēnæ subiiciat, sed infusus culleo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, & in

† hec scientia reprobanda est, ut C. de male. & mathe. l. eorum. y. Occiderint, etiam sine dolo, ut ff. de p. §. l. i. quis aliquid. ij. §. q. abortitionis. Secus in Cornelia, quia dolus est necessarius, nec sufficit etiam lata culpa, ut ff. ad leg. Corne. de sic. l. in lege.

† ALIA DEINDE LEX. CASVS. Adhuc est quædam lex, quæ asperrimū crimē persequitur bona poena: quia si quis patrē, uel matrē, uel aui, uel proauū, uel aliquē eorū, de quibus fit mētio, in litera, occiderit, dē cadi cum uirgis sanguineis, & postmodū confu dēt in quodā sacculo, & cū ipso dēt poni serpēs uiuus, & canis & gal lus, galinace, & uipera & simia. & tūc cū illis animalibus brutis dē pici i uicinū flumē, uel i uicinū mare, fm quod regionis qualitas tu lerit: ut sic inter ferales angustias deficiat, & oim elementorū usu ui uis careat, ut ei cglū su pñtici, & terra mortuo auferat. & sū in uer. si quis aūt & c. Iam uidistis qualiter punitur ille, qui aliquem de linea descendenti, uel ascendenti interfecerit. Sed certe, si quis alias personas sibi cōiunctas aliqua affinitate, uel cognatione, q. illa de qua di cū est. §. prox. necauerit, per leg. Corne. de sic. similiter punitur.

† Parentis. §. accipe parentes & filios usque in infinitum: ut ff. de in ius uoc. l. quique. §. si. & l. sed si hac. §. liberos. Accur.

† Affinitatis. §. aliās affinitatis, & aliās affectionis. Accur.

† Continetur. §. sed qui sunt hi, qui hac appellatione continēt? Rñ. superiores & inferiores, ut diximus. Itē collaterales, ut fratres, consobriini, & patruales, & proximiores eis. Item affines quidam: ut uxores, generi, uirgines, priuignus, socer, & etiam patronus, ut ff. eo. ad l. Pompeiam de par. l. j. & l. sed sciendum. & l. cū pater. Accur.

† Præparauerit. §. fortē & si non occiderit, fm P. & facit pro eo. ff. eo. ad l. Pompeiam de par. l. j. in fi. uel dic illud speciale casum. b. d. Extraneus. §. No. extraneum plus puniri, q. si ipse occidisset: ut hic & ff. eo. l. utrum. & l. si sciente.

† Indit. q. iij. Vel

† Persequitur. §. id est, persequitur eos, qui homicidium fecerunt cum ferro, nec enim per hanc legē occidit occidens, sed deportat, & omnia bona sua publicat, ut ff. ad leg. Cor. de sic. l. eiusdem. §. le gis. & l. p. Vel dic quod psequitur homicidas ferro: quia eos hodie occidimus: ut d. l. eiusdem. §. fi. ADDITIO. Dic quod pēna legis Cor nelij & sicariis ē mors

† Et sic hac significationem inuenire possu mus & in Græco nomine. Nam quod nos telum appellamus, illi appellant, & c. ut ff. de sic. l. i. Admonet nos epigramata i Xerolopho vrbis lautissimē scripta.

† Sicarii autē appellat à sicca, qd significat ferreū cultrum. † Eadem lege, & uenefici capite damnantur, qui artibus odiosis, tam uenenis, quā suffuris & magicis homines occiderint, uel mala medicamenta publicē vendiderint. †

† Lex Pōpeia de parricidiis, q. cauēt, q. occidens parentes, uel alios de quibus hic singulari. p. ana plectatur, est publici iudicij. Et committens delictum in se, plus puniunt quam committens in alio. Areti.

† Alia deinde lex asperrimū crimen noua pēna pericquitur, quæ Pompeia de parricidiis vocatur, qua cauetur, ut si quis parentis, aut filij, aut omnino affinitatis, eius, quæ nuncupatione parentū cōtinetur, fata præparauerit (siue clam, siue palā id ausus fue rit) nec non is, cuius dolo malo id factū est, uel conscius criminis extiterit, licet extraneus sit pēna parricidij puniatur, & neque gladio, neq. ignibus, neque vlli alij solenni pēnæ subiiciat, sed infusus culleo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, & in

† hec scientia reprobanda est, ut C. de male. & mathe. l. eorum. y. Occiderint, etiam sine dolo, ut ff. de p. §. l. i. quis aliquid. ij. §. q. abortitionis. Secus in Cornelia, quia dolus est necessarius, nec sufficit etiam lata culpa, ut ff. ad leg. Corne. de sic. l. in lege.

† ALIA DEINDE LEX. CASVS. Adhuc est quædam lex, quæ asperrimū crimē persequitur bona poena: quia si quis patrē, uel matrē, uel aui, uel proauū, uel aliquē eorū, de quibus fit mētio, in li tera, occiderit, dē cadi cum uirgis sanguineis, & postmodū confu dēt in quodā sacculo, & cū ipso dēt poni serpēs uiuus, & canis & gal lus, galinace, & uipera & simia. & tūc cū illis animalibus brutis dē pici i uicinū flumē, uel i uicinū mare, fm quod regionis qualitas tu lerit: ut sic inter ferales angustias deficiat, & oim elementorū usu ui uis careat, ut ei cglū su pñtici, & terra mortuo auferat. & sū in uer. si quis aūt & c. Iam uidistis qualiter punitur ille, qui aliquem de linea descendenti, uel ascendenti interfecerit. Sed certe, si quis alias personas sibi cōiunctas aliqua affinitate, uel cognatione, q. illa de qua di cū est. §. prox. necauerit, per leg. Corne. de sic. similiter punitur.

† Parentis. §. accipe parentes & filios usque in infinitum: ut ff. de in ius uoc. l. quique. §. si. & l. sed si hac. §. liberos. Accur.

† Affinitatis. §. aliās affinitatis, & aliās affectionis. Accur.

† Continetur. §. sed qui sunt hi, qui hac appellatione continēt? Rñ. superiores & inferiores, ut diximus. Itē collaterales, ut fratres, consobriini, & patruales, & proximiores eis. Item affines quidam: ut uxores, generi, uirgines, priuignus, socer, & etiam patronus, ut ff. eo. ad l. Pompeiam de par. l. j. & l. sed sciendum. & l. cū pater. Accur.

† Præparauerit. §. fortē & si non occiderit, fm P. & facit pro eo. ff. eo. ad l. Pompeiam de par. l. j. in fi. uel dic illud speciale casum. b. d. Extraneus. §. No. extraneum plus puniri, q. si ipse occidisset: ut hic & ff. eo. l. utrum. & l. si sciente.

† Indit. q. iij. Vel

† Th. confi guratum. o. Cum telo ambu lant. §. licet eos n occi dāt: ut C. ad l. Corn. de sic. l. i. §. cum telo. Et not. capitula ex quib alijs hac l. tenet: ut ff. ad l. Cor. de sic. l. j. Ac p. q. Lapis. §. facit s. de interd. §. qui aut. q. Græca. §. §. Signi ficat. n. telon. idē quod longe. Nisi fortē mal lis substituere telothē, quasi dicas, qd longin quo. qd & Neb. placu it in lexico suo in ciu. dictione telū, & Bud. i codice suo Inst. anno taut. Nos tñ quod p. lia. † Th. uen dunt. † Xerolo phū quid fit pulchrē in Mimis Suidas, & post eū Io. Bapt. Pius annota. po interpretationem, ut steri. c. clxx yj. & Ne bris. in lexi co iur. ciu. dictione xerolophū. Nisi Xera lepheo ma cis legere, ut Bud. in suo codice t. q. Venefici. §. nam plus ē hominē ueneno extinguerē, quā gla dio occidere: ut C. de mathemat. l. j. Accur.

† Artribus odio sis. §. i. artificij odiosis. Nā omnis ars bona ē, x. §. Suffuris. §. id est, incantationibus. Nā conueniat.

† Fausis si me. Versus. al. fuerit. † Th. cum afficio. † Subiuge tur. Th. deest gallo. Parricidiū quas per so nas concer nit.

† Dic pri mā opi. se quitur hic Io. Fa. Pro pter atroci tatē crimi nis. facit l. fin. C. de si ca. & hanc tenet gl. in l. unica. C. eo.

† Indit. q. iij. Vel

† Indit. q. iij. Vel

† Indit. q. iij. Vel

† Indit. q. iij. Vel

† Indit. q. iij. Vel

† Indit. q. iij. Vel

† Indit. q. iij. Vel

† Indit. q. iij. Vel

† Indit. q. iij. Vel

† Indit. q. iij. Vel

† al. in pro
simum.

† Omni.

† Th. prius
tur.† Th. adul
terium
dolo malo.• Sing. gl.
secundum
Amanellū
i sing. suis:
ad hoc qd si
notari mu
tauerit si
gnum, pu
niatur pœ
na falsi.Pœnæ di
uerſifican
ex persona
rū diuerſi
tate.
† Th. incū
bit.Pœnā ma
iori delicto de
betur.

a † Vel in amnem. 3 id est, flumen, vel si hæc vicinia non sunt, bestia subicitur: vt ff. eo. l. pe.
b † Sustinebit. 3 sed nonne & qui superiores personas occidit, hæc lege Cornelia tenetur? Videtur quod sic: vt ff. eodem. l. j. sed contra. C. eodem. l. j. Dic ergo qd hæc lege Cornelia tenetur, sed non accusat. Vel dic secundum Ioa.

quod tenetur eadē pœ
na scilicet capitali, sed
maior hic imponitur.
† ITEM LEX COR
NELIA CASVS. Iam
vidistis multas actio
nes publicas, adhuc pœ
nit vna ad. publicā: vi
dlicet si quis falsum in
strumentum vel testimo
nium scripserit, vel si
gnauerit, vel subieci
rit. l. Cornelia de falsis
punitur, ita qd si seruus
est, vltimo supplicio af
figet: si vero liber est
deportari debet. Fraci.
c † Testamentaria: 3
ideo sic dicta, quia d. te
stamento falso ibi agit.
d † Instrumentum. 3
scilicet emptionale, vel
a licuius cōtra. Ac.
e † Falsum scripse
rit. 3 & ita veritate mu
tauit vt in authen. d. in
stru. caute. & fide. §. j. i
prin. col. vj.

f † Recitauerit. 3 no
ta contra illos, qui ha
bent instrumenta & scri
pturas alienas in custo
diam: & tamē aliis ostē
dunt & recitat, & co
piam faciunt quia inci
dunt in falsum: vt hic,
& l. j. §. de iis qui. ff. ad
le. Corn. de fals. cōiūcta
l. qui testamentū. Ang.

g † Signum. 3 id est,
sigillum quod in testa
mentis apponitur: vt su
pra, d. testam. §. postea.
Item signū quod char
tem imponitur, vt quan
doque facilius fiat cō
paratio ex instrumentis
vt in authen. de instru.
cau. & fide. §. oportet
autē. col. vj. Accursus.

h † Vltimum suppli
cium. 3 quod interpre
tatur mortem: vt ff. de
pœnis. l. vltimum.

i † Deportatio. 3 &
omnium bonorum pub
licatio. Et sic not. qd
ex eodē cōmisso plus
serui, quam liberi puniuntur, ut hic, & ff. ad l. Corn. de fals. l. j. §. si. & ff. si
ex noxa. cau. aga. l. pe. & ff. de pœ. l. in seruorum. imo & inter liberos
magis puniuntur minores, quam maiores: ut ff. de incē. rui. nau. l. Pedius.

† ITEM LEX IULIA. CASVS. Iam vidistis multas accu
sationes publicas: adhuc est quædam accusatio publica per quam pun
itur violentia, siue sit publica. siue priuata: quia per l. Iul. de ui publ.
punitur quis de ui armata, quia deportatur. Per l. autem Iul. de ui pri
uata aliquis punitur, qui vim fecit sine armis, qd tertia pars bonorum
suorum publicatur. Item de f. Sin autem per vim. Supra vidistis
de illo qui commisit stuprum cum ui, ut quia viduam, vel uirginem.
uel monialem rapuit, uel potes continuare istum §. ad præcedentem
sic. In §. proximo dictum est qualiter punitur ille, qui per vim armatā
uel sine armis aliquid alicui abstulerit. modo autem tractat qualiter
punitur ille qui stuprum committit per vim. Franc.

k † In tertiam partem. 3 nota ex maiestate delicti maiorem pœnā
imponi, ut hic, & C. ad legem Iuliam de ui. l. ij. & facit supra, de inter
di. §. qui autem. Item hic damnatus sit infamis: ut ff. ad legem Iuliam
de ui pri. l. j. j. respon. Accursus.

l † Sin autem. 3 dixit supra quando sine ui aliquis commiserit stu
prum: ut §. e. §. eadē. nunc quādo ui. Vel continua cū superiori prox. §.
m † Constitutionis. 3 ut C. de raptu uirg. l. j.

† ITEM LEX IULIA. CASVS. Non solum leges superio
res dicuntur accusationes publicæ: sed etiam accusatio l. Iul. peculatus

ter eas ferales angustias compre
hensus (secundum quod regionis
qualitas tulerit) uel in vicinum
mare, uel in amnem 2 proiciatur
vt omnium. 1 elementorum vsu ui
uus carere incipiat: & ei cœlum
superstiti, & terra mortuo auferat
ur. Si quis autem alias cognatio
ne, vel affinitate coniunctas sibi
personas necauerit, pœnam le
gis Corneliæ deficiariis sustine
bit. b

† Publici iudicii crimen legis Corneliæ de
falsis censetur: quia tenet quicunque aliqd
de iis quæ exprimuntur in textu commis
sit, & pœna eius in seruo est vltimum sup
plicium, in libero deportatio. Aretinus.

† Itē lex Cornelia de falsis, quæ
etiam testamentaria 2 vocatur,
pœnam irrogat ei, qui testamen
tum, uel aliud instrumentum d
falsum scripserit, c signauerit, re
citauerit, i sub iecerit, vel si
gnum 3 adulterinū 4 fecerit, scul
pserit, expresse, sciens, dolo ma
lo. Eiusque legis pœna in seruus
vltimum 5 supplicium est (quod
etiam in lege deficiariis, & vene
ficis seruatur) in liberos verò de
portatio. 1

† Vim committens cū armis aliter, quam
virginem rapiendo, deportabitur: si sine ar
mis tertia partis bonorum publicatione dā
nabitur. Sed per vim uirginem vel monia
lem rapiens, uel præstans opem capite pun
itur. Aretinus.

† Item lex Iulia, de vi publica,
seu priuata, aduersus eos exori
tur, qui vim, vel armatam, vel si
ne armis commiserint. Sed si qui
dem armata vis arguatur, depor
tatio ei ex lege Iulia de vi publi
ca irrogatur: si verò sine armis,
in tertiam 6 partem bonorum

serui, quam liberi puniuntur, ut hic, & ff. ad l. Corn. de fals. l. j. §. si. & ff. si
ex noxa. cau. aga. l. pe. & ff. de pœ. l. in seruorum. imo & inter liberos
magis puniuntur minores, quam maiores: ut ff. de incē. rui. nau. l. Pedius.

† ITEM LEX IULIA. CASVS. Iam vidistis multas accu
sationes publicas: adhuc est quædam accusatio publica per quam pun
itur violentia, siue sit publica. siue priuata: quia per l. Iul. de ui publ.
punitur quis de ui armata, quia deportatur. Per l. autem Iul. de ui pri
uata aliquis punitur, qui vim fecit sine armis, qd tertia pars bonorum
suorum publicatur. Item de f. Sin autem per vim. Supra vidistis
de illo qui commisit stuprum cum ui, ut quia viduam, vel uirginem.
uel monialem rapuit, uel potes continuare istum §. ad præcedentem
sic. In §. proximo dictum est qualiter punitur ille, qui per vim armatā
uel sine armis aliquid alicui abstulerit. modo autem tractat qualiter
punitur ille qui stuprum committit per vim. Franc.

k † In tertiam partem. 3 nota ex maiestate delicti maiorem pœnā
imponi, ut hic, & C. ad legem Iuliam de ui. l. ij. & facit supra, de inter
di. §. qui autem. Item hic damnatus sit infamis: ut ff. ad legem Iuliam
de ui pri. l. j. j. respon. Accursus.

l † Sin autem. 3 dixit supra quando sine ui aliquis commiserit stu
prum: ut §. e. §. eadē. nunc quādo ui. Vel continua cū superiori prox. §.
m † Constitutionis. 3 ut C. de raptu uirg. l. j.

† ITEM LEX IULIA. CASVS. Non solum leges superio
res dicuntur accusationes publicæ: sed etiam accusatio l. Iul. peculatus

dicatur accusatio publica & hac l. punitur ille, qui pecuniam reipub.
surripuit, & si fuerit iudex vel magistratus, qui hoc fecerit, pœna ca
pitali punitur, & omnes eius complices. Si autem quis extraneus, q
non fuerit iudex, vel magistratus, pecuniam reipublicæ surripuerit,
ipse & eius complices deportari debent. Fran.

suorum 7 publicatio imponitur.

† Sin autem 1 per vim raptus vir
ginis, vel viduæ, vel sanctimonia
lis, vel alterius fuerit perpetra
tus: tunc & raptores, & ij qui o
pēm huic flagitio dederunt, ca
pite puniuntur, 1 secundum no
stræ constitutionis 2 definitionē:
ex qua hoc apertius possibile est
scire.

† Publicam, sacram, uel religiosam rē fur
to subtrahens, & talibus opē præstans, ex
lege Iulia peculatus, q publica est, capite
punitur: aliter autem ex ea delictum com
mittens, deportatur. Aretinus.

† Item lex Iulia peculatus eos
punit, qui publicam 3 pecuniā,
vel rem sacram, 4 vel religiosam, 5
furati 6 fuerint. Sed si quidem ip
si iudices tempore administratio
nis publicas pecunias subtraxe
runt, capitali animaduersione pun
iuntur: & non solum hi, sed et
iam qui ministerium 7 eis ad
hoc exhibuerint, vel qui subtra
ctas ab his scientes susceperint. 8
Alij verò qui in hanc legem inci
derint, pœnæ deportationis 9 sub
iunguntur.

† Lex Flauia de plagiaris, quandoq; pœ
nam capitis, quandoque leuiorem irrogat,
secundum. Angel.

† Est & inter publica iudicia lex
Flauia 1 de plagiaris, 2 quæ in
terdum capitis pœnam 3 ex sacris
constitutionibus irrogat, interdū
leuiorem.

† Lex Iulia de ambitu, repetundarum, de
annonæ, & residuis, quæ in diuersis capit
lis loquuntur diuersas pœnas (præterquā
mortis): inferunt. Aretinus.

† Sunt præterea publica iudicia,
lex Iulia 7 de ambitu, lex Iu

legem Fla. de Pla. l. j. & l. lege. & Leum & l. pœ. §. si. Item tenetur, qui li
berum hominem de loco in locum transportat: vt C. ad l. Fla. de Pla.
l. qm. & hoc si dolo. facit non alter: vt ff. ad l. Fla. de pla. l. legis. Flauie
Itē hæc lege tenetur, si quis seruum in fuga cōstitutum vedat, ita ut
emprio statim teneat: vt C. ad legem Fla. de Pla. l. in fuga.

x. † Capitis pœnam. 3 scilicet maiorem, aliquando minorem capi
talē: cum capitalis alias sit minor alias maior. Nam ingenuus nobi
lis in metallum damnatur, ignobilis, gladio feritur, seruus vel liber
bestiis subicitur: ut C. de Pla. l. si. & ff. ad legem Fla. l. si. in fi. Itē quædā
ciuilis pœna olim imponebatur, quæ cessat hodie, ut ff. eo. l. si.

† SVNT PRÆTEREA. CASVS. Scire debitis, q omnia
fere iudicia publica, de quibus tractatum est a prim. institut. usq; hac,
sunt publica & capitalia. Modo autem est tractaturus Instit. de qui
busdam iudiciis, quæ sunt publica, sed non capitalia, & enumerat ea
in litera. Prima est l. Iul. de ambitu. Secunda est l. Iul. repetundarū
Tertia est l. Iul. de annonæ. Quarta est l. Iul. de residuis. Quando autē
& in quibus casibus locū habeat istę leges, plane habes notatū in gl.
ordi. Istę autem leges minorem pœnam quam capitale inferunt eis,
qui præcepta earum, siue earum iudicia neglexerint. Franc.

y † Lex Iulia de ambitu quæ habet locum in quatuor casibus. Pri
mo si quis dederit clam pecuniam, ut aliquem forciat uouere nō
in ciuitate Romanæ: nam ibi cessat hæc lex: cum princeps ibi eligat:
ut ff. ad legem Iuliam, de ambi. l. j. in princip. Ideo dixi clā quia palā
potest

n † Publicam pecu
niam. 3 scilicet ciuitatis
Romanæ, non alteri,
vt ff. de fur. l. ob pecu
niā. & ff. ad legem Iu
liam pecul. l. iij. §. pe.
o † Rem sacram. 3 vt
calices & thuribula, q
sacra sunt: vt supra de
rerum diui. §. nullius.
p † Religiosam. 3 vt
ornamenta sepulchro
rum.

q † Furati fuerint. 3
vel etiam immiscuerit,
ita quod damnificauer
int rem publicā: vt ff.
ad legē Iuliam pec. l. i.
r † Ministerium. 3 id
est, adiutorium.
s † Susceperint. 3 sci
licet ad custodiendum.
t † Deportationis. 3
deportantur enim. Et
nota, q quinquēno du
rat hæc actio: vt ff. ad le
gē Iuliam pec. l. pecula
tus. b Item est speciale
in ea, qd hæredes in
choetur: vt ff. ad leg. Iu
liā pecul. l. si. Accursus.

† EST ET INTER.
CAVS. Nō solum
ista sunt publica iudi
cia quæ uos uidistis, &
l. Flauia de plagiaris
is, q interdū pœnā capi
tis infligit, & interdum
minore, dicitur publi
cum iudiciū, & habet
locū hæc lex, si aliquis
filiū alterius surripue
rit, & eum uendiderit.
talis. n. magnā plagam
parentib. inferit. Idem
est, si seruum alienum
surripuerit, & distraxe
rit. Franciscus.

v † De plagiaris. 3 iō
sic dicta, quia orbatō
patre filio, vel domino
seruo, hæc lex punit or
bantem, siue talem pla
gam inferentem. habet
enim locum quādo ali
quis distrahit alienum
seruum vel filium, ita
q pater vel dominus
nō pōt rehabere: vt ff.

Phaniam
uocat hæc
legem Be
roaldus. Pe
rorus, Ca
tellia. Cob
ta: Flauia
uero, id qd
magis pla
cet, Pōpo
nius latus
uir etatis
suz doctif
simus a sta
uio quodā
tribuno
plebis. Fa
uian autē
nemo peri
tiorum mo
do agno
scit.

Lex Iulia
de ambitu
in quatuor
casibus ha
bet locum

† Qui pec
unia, uel
rempubl.
Th.
Peculatus
actio quin
quēno du
rat.
b Dic idē
i adulterio
& stupro,
vt nō. glo.
5. eo. §. ij. re
gulariter
autē durat
per annos
xx. l. quere
la. cum ibi
nota. C. de
fal. & c. An.
1 Fabian
Paul. lib. 3
sentē. & C.
Theoph.
& Cic. pro
Rabi.

Phaniam
uocat hæc
legem Be
roaldus. Pe
rorus, Ca
tellia. Cob
ta: Flauia
uero, id qd
magis pla
cet, Pōpo
nius latus
uir etatis
suz doctif
simus a sta
uio quodā
tribuno
plebis. Fa
uian autē
nemo peri
tiorum mo
do agno
scit.

Lex Iulia
de ambitu
in quatuor
casibus ha
bet locum

† Qui pec
unia, uel
rempubl.
Th.
Peculatus
actio quin
quēno du
rat.
b Dic idē
i adulterio
& stupro,
vt nō. glo.
5. eo. §. ij. re
gulariter
autē durat
per annos
xx. l. quere
la. cum ibi
nota. C. de
fal. & c. An.
1 Fabian
Paul. lib. 3
sentē. & C.
Theoph.
& Cic. pro
Rabi.

Phaniam
uocat hæc
legem Be
roaldus. Pe
rorus, Ca
tellia. Cob
ta: Flauia
uero, id qd
magis pla
cet, Pōpo
nius latus
uir etatis
suz doctif
simus a sta
uio quodā
tribuno
plebis. Fa
uian autē
nemo peri
tiorum mo
do agno
scit.

Lex Iulia
de ambitu
in quatuor
casibus ha
bet locum

† Qui pec
unia, uel
rempubl.
Th.
Peculatus
actio quin
quēno du
rat.
b Dic idē
i adulterio
& stupro,
vt nō. glo.
5. eo. §. ij. re
gulariter
autē durat
per annos
xx. l. quere
la. cum ibi
nota. C. de
fal. & c. An.
1 Fabian
Paul. lib. 3
sentē. & C.
Theoph.
& Cic. pro
Rabi.

Phaniam
uocat hæc
legem Be
roaldus. Pe
rorus, Ca
tellia. Cob
ta: Flauia
uero, id qd
magis pla
cet, Pōpo
nius latus
uir etatis
suz doctif
simus a sta
uio quodā
tribuno
plebis. Fa
uian autē
nemo peri
tiorum mo
do agno
scit.

Lex Iulia
de ambitu
in quatuor
casibus ha
bet locum

potest: ut ff. de pollicita. l. j. §. j. & ff. de officio prætor. l. Barbarius. a Dicit Io. Secundo habet locum, quando quis stat in magistratu ultra annum: ut Fab. q. hoc C. ad legem Iuliam de ambitu. l. j. Tertio si quis ingredit domum iudicis cognoscens de causa criminali: ut ff. ad legem Iuliam de ambitu. rû: ut l. in eos. ff. de tui aureorum, v. ff. ad le

tutel. & in gem Iuliam de ambitu. l. j. Sed i casu deporis sine quoque, tati, quando, scilicet bis suff. per totum. & ff. de est affectus: ut C. ad mu. & h. legem Iuliam de ambitu. l. j. Sed fallit in affectu: ut C. de affectu. l. licet. Item in proconsule: ut ff. de officio proconsulis. l. antepenult. Idem dicuntur de stratione: ut ff. de stratione. l. c. ff. de mensibus, quia ne dari, non

autem cum administracione secundum Bart. & Ang. t Th. subditur. Lex Iulia repetundarum. a q Lex Iulia repetundarum. §. quæ habet locum, quando iudex per pecuniam facit aliquid vel omittit, ut ff. ad legem Iuliam repetundarum. l. j. iij. v. vj. & vij. Eculentum tamen potest accipere iure ut in fine. sed iure nouo non, nisi quando deficeret salarium: ut in authent. iudices sine quoquo suffrag. §. scriptum est exemplar huius uersu. quapropter. ibi, aut si non est. colla. ij. Poena autem huius legis est civilis in quadruplum: ut C. ad legem Iuliam repe. l. j. Criminalis extra ordinem: ut ff. ad legem Iuliam repe. l. lex Iulia. §. hodie.

b q Lex Iulia de annona. §. hæc lex locum habet, quoties quis facit ut annona carior sit, & est poena in eum statuta xx. aureorum: ut ff. ad legem Iuliam de annona. l. ij.

c q Lex Iulia de residuis. §. & hæc lex habet locum, quando aliquid superfluit ex aliqua administratione publica: & ipse in usum suum convertit. cui erat illa administratio commissa, ut ff. ad legem Iuliam pecu. l. ij. §. lege. Poena autem huius legis est tertia parte amplius, quam debet, quod P. sic dixit, ut esset in quadruplum. Vel dic amplius tertia parte, quia punitur in simplum, & in tertia parte simple: ut ff. ad legem Iuliam pecu. l. iij. §. sed & qui pecuniam. in fine. maxime quia poenæ restringendæ sunt: ut ff. de poe. l. interpretatione.

Penæ sunt restringendæ. ADDITIO. Nota, quod in istam legem incidunt officiales, siue camerarii, qui habent ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenentur ista lege & poena supra dicta. Et etiam aduersas, quod ista poena & lege tenentur officiales, quia una collectam impositam in communi, destinatam pro usu & necessitate communis, ipsi conuertunt dictam pecuniam in alium usum, quia et si esset pro necessitate communis, tamen incidunt in istam legem, ut est

casus in l. ij. ff. ad legem Iuliam pecu. secundum Angelum. d q Subiiciunt. §. scilicet leges prædictæ quatuor. vel dic quod loquatur in definit: ut patet in inferioribus.

e q Earum. §. scilicet legum. nam in contractibus & aliis quæ debent de iure sortiri effectum, & non fortuantur, iudicat lex non valere: ut

gesta continere dicit hoc dicit. Angel.

¶ Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, ut uobis possibile sit summo digito, & quasi per indicem ea tetigisse: alioqui diligentior eorum scientia uobis ex latioribus Digestorum, seu Pandectarum libris, t Deo propitio, aduentura est. h t

30 & in sequentibus tit. usque ad tit. de pub. iud.

¶ SED DE PVBLICIS IUDICIIS. ¶ CASVS. Dixi Iustiano: Domine, quare tantum de publicis iudiciis tractasti, & tot exempla de eis posuisti? Frater (respondet dominus Iustianus) hoc fecimus ad utilitatem uestram, scilicet ut de eis aliquam notitiam generalem haberetis, siue cognitionem, sed plena eorum cognitio, siue scientia ex latioribus Digestorum libris Deo propitio aduentura est. Modò autem sufficiat uobis hæc summo digito, & quasi per indicem tetigisse. Et nota, quod per hæc duo uerba, aduentura, & summo digito, duo dat nobis intelligere, scilicet profunditatem, per hoc quod dicit, summo digito, & beatam spem, per hoc quod dicit, aduentura. hoc dicit. Franciscus de Aret.

f q Summo digito. §. id est, longiori digito, cum quo quis tangere potest altius, quam cum aliis, qui dicitur medius. Accursius.

g q Per indicem. §. id est, per alium digitum qui dicitur index. Vel dic & melius, quod hæc dicta sunt ut sint index, siue demonstratio aliorum dicendorum, sicut & sub gallina ouum dimittitur, ut sit iudex ad hoc ut ibi alia faciat oua. & idem in his, qui aucupantur ad colubas.

h q Aduentura est. §. ut ff. de publicis iudiciis. per totum librum usque ad titulum de appellationibus, qui sequitur. Accursius Florentinus.

40 ADDITIO. Velit rex cœlestis nostra crimina omnia, & priuata, & publica tollere, ne nos ghereas ad sedes impediunt ascendere. Amen.

FINIS QVATVOR
librorum Institutionum.

poenæ i criminalibus sunt ordinariæ, & extraordinariæ.

Th. cognitio. Th. doctrina. al. continet.

Oua quare sub gallinis & columbis dimittuntur.

C O R P V S L E G V M P E R M O D V M I N S T I T V T I O N V M

AB INCERTO AVCTORE IN COMPENDIVM

redactum, ex uetustissima Bibliotheca
nuper emissum.

Locos, ex quibus transcriptum fuit, margini adiecit P. Prateus I. C.

E P I T O M E I V R I S C I V I L I S.

¶ De iustitia & iure.
† l. j. D. de iust. & iu.
† l. x. D. eo.
a ¶ Secundum hoc qd a Deo creata fuit.

† d. l. j.
† ars. D.

† d. l. x.
† d. l. x.

† l. vij. D. de ll.

† d. l. j. §. j.
b ¶ Ius dicitur studium, quia per studiū adipiscimur, ut ius cal leamus.

† d. s. j.
c ¶ Subdiuisio est secundum constituentes.

¶ De iure naturali, gentiū & civili.
† d. l. j. §. ij. & instit. de iur. nat.
† d. l. j. §. iij.
† l. v. D. de iust. & iu.

d ¶ Hæc tria iure ciuili inuenta sunt. licet enim donatio apud gentes esset, tamen ex solo pacto quis nō obligabitur.
e ¶ Id moris est, ut cum aliqua noua res interueniente, necessitas ingrueret constitutendæ legis, consules in primis populum interrogaret congregatum, & populus, si sibi placebat, sua auctoritate adhibita confirmabat, similiter & tribuni plebis.
f ¶ Magistratus est quicumque propriam iurisdictionem habet.

I V R I ¶ O P E R A M daturum prius nosse oportet, unde iuris nomina descendat. Est enim à iustitia appellatum iustitia ¶ autē est constans, & perpetua voluntas ius suū unicuique tribuendi. Ius vero (ut Celsus ¶ definit, est æquitas ¶ constituta, vel præceptum boni & equi. Huius quidem ¶ prudentia, est diuinarū, atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia. Eius ¶ præcepta sunt hæc: honeste viuere, alium non lædere, suum unicuique tribuere. Virtus ¶ eiusdem, est imperare, permittere, vetare, punire. Huius ¶ autem studij ¶ duæ sunt positiones, publicū ius & priuatum. Publicum ius est, quod ad statum Reipublice pertinet. Priuatum est, quod ad singulorum utilitatem spectat. Et prius quidem dicendum videtur de iure priuato, quod est tripartitum. ¶ Collectum ¶ est enim ex naturalibus præceptis, vel gentium, vel ciuilibus.

¶ I V S N A T V R A L E E S T, quod natura ¶ docuit omnia animalia, ut sunt maris & foeminae coniunctio, filiorumque pro creatio & educatio. Huius enim iuris peritia non solum homines, sed etiam cætera animalia censentur. Ius ¶ gentium est, quod gentes humanæ sibi ipsæ constituerunt. Huius ¶ autē iuris sunt, emptio, venditio, locatio, cōductio, societas, mandatum, depositum, mutuum, pignus, permutatio, cōmodatum, & penē omnes contractus: Penē dictum est, propter contractus ¶ donationis, stipulationis, emphyteuseos, q iur. ciuilis sunt. Ius ciuile est, quod vnaquæque ciuitas sibi ipsa constituit. ¶ Diuiditur ex hinc in ius scriptum, & non scriptum. Iuris scripti sunt partes hæ: lex plebis scitum, & senatusconsultum, principum placita, magistratuum edicta, responsa prudentum. Lex est, quod populus ¶ constituit, senatorio magistratu ¶ veluti consule, interrogante. Plebis scitum est, quod plebs constituit, plebeio magistratu, veluti Tribuno, interrogante. Plebs autem differt à populo, eo q appellatone populi vniuersi ciues continentur. Plebis verò appellatione ceteri, præter patritios, & senatores. Sed & ple-

bis scita, lege Hortensia, non minùs auctoritatis habent, quam leges. Senatusconsultū est, ¶ quod senatus iussit, atq; constituit. Nā cum ita auctus esset populus, ut faciliē in vñ conuenire non posset legis faciendæ causa, omne imperium condendarum legum traditum est à populo senatui. Principis ¶ placita sunt, quæ iubet Imperator, atque constituit. Quod enim principi placuit, legis habet vigorem. Hæ enim constitutiones vocantur, quarum quædam sunt communes, quæ in omnium causis valent: quædam singulares: quæ in vna tantum causa valēt, vel persona, ad exemplum trahendæ non sunt. hæc priuilegia vocant. Est enim priuilegiū ius singulare, certis ex causis, contra ius cōmune introductū. In priuilegiis autē considerādū est utrū contra ius eliciant. Aut enim cōstitutio, Rescripta contra ius elicitā ab oībus iudicibus præcipimus refutari. Ea enim quæ contra ius sunt, pro infectis habēda sunt. Rñsa prudenti sunt snia, & opiniones eorū, quibus datū est à Cæsare ius respōdendi, veluti Caij, Vlpiani, Papiniani, & ceterorū, quorū nomina & opera in Digestis continent. Magistratuū edicta, sunt hæc quæ prætores cōstituerunt. hoc etiam ius honorarium appellatur, eo q ab eis constitutū est, qui honores gerebant. Huius ¶ pars sunt edicta ædiliū curulium. Ex non scripto ius uenit, quod usus compro-
buit. Nam consuetudinis, & ususq; longæui non uilis est auctoritas: uerū non adeo sui ualitura momento, ut auctoritate ¶ uincat, aut legem. ¶ Viso autem quid sit ius, & eius partes, uidendū est circa quod uerfetur, uerfatur autem circa res, uel personas, uel actiones. Et primitus de personis, quia earum causa omnia iura constituta sunt, dicendum est.

¶ S V M M A itaque diuisio, de iure personarū hæc est, q omnes hoīes, aut ¶ liberi sunt aut serui. Et libertas ¶ quidem est, naturalis facultas eius, quod cuique facere libet: nī si qd ui, aut iure prohibet. ¶ Seruitus autem est iuris gentium cōstō, qua quis dominio alieno, contra naturā subiicit. Iure. n. natura li omnes homines liberi nascebantur. ¶ Serui aut, aut nascunt, aut fiunt. Nascunt ex ancillis nostris: fiunt ¶ aut, aut iure gentium, s. ex captiuitate: aut ciuili, cū homo liber maior xx. annis, emptore ignorate eū liberum

¶ §. plebiscitū. Instit. de iur. nat. §. senatusconsultum. Instit. eo.

† §. sed & quod Instit.

g ¶ Scdm Tullium consuetudinis ius esse putat id, qd uoluntate oīum, sine lege, uoluntas cōprobauerit. Itē consuetudinis ius esse, qd aut leuiter à natura tractū habuit, & maius fecit usus: ut religionē, & si qd eorū, q an diximus à natura pfectum maius factum pp consuetudinē uidemus, aut qd in morem uetustas uulgi approbatiōe perduxerit. Angel. frustra, inquit, qui rōne uincuntur, cōsuetudinē nobis obiciūt, quasi consuetudo maior sit ueritate. hoc plāne uerum est: quia rō & ueritas consuetudini præponenda est. fm eū, si consuetudini ueritas suffragatur, nihil oportet firmi ¶ teneri. h ¶ Isidorus legem rō commendat. porro si rō lex constat, lex erit oē qd iam rōne cōfiteri duntaxat, quod religioni congruat, q disciplinæ conueniat, qd saluti proficiat.

¶ De iure personarum.
† l. iij. D. de statu ho.
† l. iij. D. eo.

i ¶ Cum. n. quis prohibetur naturalē qdē habet facultatem, sed tñ effectus est impeditus. & ideo quantū ad effectum dicit nī qd iure, &c.

† l. v. D. eo. d. & §. serui. Instit. de iur. pers.

† d.l.v.

¶ De ingenuis.

a ¶ Ingenuus non nisi his duobus modis ullo modo potest effici: servus hominis: liber: etiam ob ingratitudinem, crimine vero tam ingenuus quam liber, non hominis, sed pene servus efficitur, si vel in metallum damnetur, vel bestis subiciatur. l. i. f. d. de sen. pal.

¶ De libertinis & eorum manumissione.

b ¶ In hoc erat differentia triplicis generis manumissionis, quia ciues Romani & liberti, & alienadi inter viuos & testandi morte liberam facultatem habebant. Latini vero inter viuos bona sua poterant alienare, relinquere vero in morte nisi patrono non poterant. Dedititiis vero nec inter viuos alienare, nec ulli in morte nisi patrono relinquere licebat. tit. j. Vlpia.

¶ Qui manumittere possunt.

c ¶ In fraudem creditorum consilio & re manumittit, qui credens bona sua creditoribus non sufficere, animo fraudandi eos, servos libertate donavit, & ex ipsa manumissione defraudatur creditor.

¶ Quibus modis manumissio pcedat.

d ¶ Testamentum epistola codicillus sunt ultimae dispositiones, quae causa mortis sunt. iudicialia uocabantur. iura praetoris, cuius percussione iudicabatur homines in libertatem.

¶ De his qui sui iuris, vel alieno iuri subiecti sunt.

e ¶ In potestate parentum sunt liberi solummodo per uirilem sanguinem ascendendum, ut patris, aui, proavi, abavi, & aliorum. Liberos autem appellatione omnes descendentes cuiuscunque sexus sunt, continentur.

¶ De nuptiis.

f ¶ Legitima coniugia non sunt quae sine consensu utriusque personae contrahuntur. quo-

se venduntur ad participandum pretium passus est. Et in servorum quidem conditione, nulla differentia est. In libertorum vero statu multae differentiae sunt: aut enim ingenui sunt, aut libertini.

¶ **INGENVVS.** est qui ex libera matre nascitur. nec refert, utrum liberum patrem habuerit, necne. Nec etiam refert, utrum mater ingenua fuerit, an liberta. Et si liberta, utrum ancilla conceperit vel libera: dummodo libera facta pariat. Quod si & ancilla conceperit, & postea manumittatur, deinde ob ingratitudinem ancilla facta pariat, placuit eum, qui nascitur, liberum nasci: quia calamitas matris non debet ei nocere, qui in utero est.

¶ **LIBERTINI** sunt, qui ex iusta servitute manumissi sunt. Manumissio autem est de manumissio, id est, datio libertatis. Manumissionis autem olim triplex genus erat. Nam quae manumittebantur, modo consequerantur tiberiam perfectam, & fiebant ciues Romani: modo mediocriter, & fiebant Latini: modo minimam, & fiebant numero Dedititiarum. Hodie, vero Latini & dedititiis sublati, non habita etiam vlla differentia manumissionis, siue etiam gratis manumissionis, liberti civitate Romana fruuntur. Quod licet omnis manumitti possit, non tamen omnis dominus manumittere potest.

¶ **NAMIS, QVI** in fraude creditorum consilio etiam & re manumittit, nihil agit, quia lex Aelia Sentia impedit libertatem, ite impubes manumittere non potest. Item furiosus, & prodigus, cui interdictum est bonis manumittere non potest. Item debitor servum pignoraturn non recte manumittit. Item vir dotalis mancipium non aestimatum acceptum manumittere non potest. Nec etiam, vxor, constanter matrimonio.

¶ **MANVMITTITVR** autem servus in ecclesia, inter amicos Vindicta, testis, epistola, codicillis, aliisque quae pluribus modis.

¶ **SEQVI TVR** de iure personarum altera diuisio. quidam enim sui iuris sunt, quidam alieno iuri subiecti sunt. qui alieno iuri subiecti, sunt alij sunt in potestate dominorum alij in potestate parentum. In potestate dominorum sunt servi. Quae quidem potestas, quam uis iure gentium inuenta sit iure tamen civili temperatur. Olim enim iure gentium vitae necisque servorum ius penes dominum constitutum erat: hodie vero iure civili, qui servum suum sine iusta causa occiderit, non minus puniuntur, quam qui alienum occiderit. etiam quodcumque per servum acquiratur domino acquiritur. In potestate parentum sunt liberi, quos ex iustis nuptiis, procreavimus, vel per arrogationem adoptavimus. Liberos autem alij civiles & naturales, alij naturales tantum, alij civiles tantum Civiles & naturales sunt quos ex iustis nuptiis procreavimus.

¶ **NVPTIAE** autem siue matrimonium, sunt viri & mulieris coniunctio, individua vitae consuetudinem continens. Iustas autem nuptias ciues Romani contrahunt inter se: masculi quidem puberes, foeminae autem viri

potentes, qui & suae mentis & potestatis sunt, nec vlla affinitate vel cognatione vel religione, aut alijs nuptiis aut potestate impediantur. Servi enim, iure civili nullam personam habent: ideo nuptias quae iuris civilis sunt, non contrahunt. Si vero in parentum potestate sint, necesse est parentes consentire in quorum potestate sunt, nisi sint furiosi. Separant autem licita matrimonia sine poena, si maritus uxori suae misceri non potuerit, si alter vel uterque religiosam vitam elegerit, aut ab hostibus capti fuerint. Cum poena autem separantur, si alter contra Imperatorem molitus fuerit, vel si alterius vitae insidiatus fuerit, vel in adulterio deprehensus. Naturales tantum sunt, vulgo concepti, qui spurij dicuntur. Horum autem alij iure civili prohibiti, alij vero non cogniti, prohibitorum alij incesti, alij, alia macula infamiae aspersi. Incesti sunt qui contra foedus sanguinis sunt alia macula infamiae aspersi veluti hi quorum mater non transacto anni spatio a morte prioris mariti, secundis nuptiis se infectavit, vel contra aliquam praedictarum rationum, matrimonium contraxerit. Qui autem huiusmodi matrimonio se scientes copulaverint, si quidem sine liberis ex libero matrimonio sint statim dignitatibus amissis, bona eorum iuribus fisci deputantur, & ipsi exilio puniuntur. si viliores sint personae, etiam corporali quaestioni subiciantur. Si autem legitimi liberi sint, poena patris, sui iuris fiat & paternae vel maternae facultates accipiant ita tamen ut parietibus necessaria administrantur. Iure autem civili non cogniti sunt hi, quorum parentes iustas inter se nuptias contraxisse potuerunt. Hi etiam civiles fieri possunt, si vel ciues donentur, vel post natiuitatem eorum, inter parentes aliquo tempore dotalia instrumenta consiciant, vel super his preces Imperatori porrigantur, & princeps suam interponat auctoritatem, vel si in testamento ut legitimos haeredes instituerit, vel si matrem eorum, vel quocumque defunctus est in contubernio habuerit. Civiles tantum sunt ij, quos adoptamus.

¶ **ADOPTIO** autem duobus modis fit id est, vel imperio magistratus, vel ex sacro rescripto, quae etiam arrogatio dicitur. Imperio magistratus, id est, iudicis auctoritate, adoptamus eos, qui alienae potestatis sunt. Ex sacro rescripto eos, qui sui iuris sunt. Sed arrogati transeunt in potestatem patris adoptivi omnimodo. Adoptati vero per magistratum, non aliter quam si avus vel proavus paternus, vel maternus eos adoptet. Hoc enim casu, quia tam civilia quam naturalia iura concurrunt, soluitur quidem ius naturale parentis, & transit in potestatem adoptivi. Non autem permittitur tunc cuique, aliquem arrogare, nisi cautione facta, promittat personae publicae, id est, tabulario, se daturum quartam omnium bonorum suorum ei: quem adoptat, si vnus eum emancipaverit, & insuper omnia bona sua restitutum iri. In utraque vero adoptione considerandum est, ut is, qui adoptat, plena pubertate, id est, xviii. annis praecedat.

¶ **ADOPTIO** autem duobus modis fit id est, vel imperio magistratus, vel ex sacro rescripto, quae etiam arrogatio dicitur. Imperio magistratus, id est, iudicis auctoritate, adoptamus eos, qui alienae potestatis sunt. Ex sacro rescripto eos, qui sui iuris sunt. Sed arrogati transeunt in potestatem patris adoptivi omnimodo. Adoptati vero per magistratum, non aliter quam si avus vel proavus paternus, vel maternus eos adoptet. Hoc enim casu, quia tam civilia quam naturalia iura concurrunt, soluitur quidem ius naturale parentis, & transit in potestatem adoptivi. Non autem permittitur tunc cuique, aliquem arrogare, nisi cautione facta, promittat personae publicae, id est, tabulario, se daturum quartam omnium bonorum suorum ei: quem adoptat, si vnus eum emancipaverit, & insuper omnia bona sua restitutum iri. In utraque vero adoptione considerandum est, ut is, qui adoptat, plena pubertate, id est, xviii. annis praecedat.

niam secundum humanas & divinas leges, consensus in eo contractu non est, ubi ab utraque persona non intelligitur quod agitur.

¶ **Affinitate** prohibemur uxorem ducere, veluti nuntum, novercam, & generaliter quaecunque se alicui nostro cognato copulaverit, eam nobis in matrimonio copulare prohibemur affinitate.

¶ **Cognatio**, est omnis per communem sanguinem proximitas quando diu scitur, aut in memoria retinetur.

¶ **Religione** prohibentur ne subdiacono, presbyter, episcopus, monachus, ludaeus, Paganus Christianam orthodoxam hereticam uxorem ducat.

¶ **Alijs nuptiis** prohibemur uxorem ducere eam, quae alteri copulata est. Item quae sunt intra annum a morte mariti sui numerandae, propter commisionem sanguinis, & propter tempus luctus uxorem habere non possumus.

¶ **Potestate** prohibetur praesens, ne eiusdem provinciae uxorem ducat.

¶ **Sine parte**, non enim intelligitur iure civili pater, quae iustae nuptiae non demonstrant.

¶ **Fusus sanguinis** est, ut cognatorum sanguis non permiscatur.

¶ **Seneca** annum seminis ad lugendum constituerunt maiores, ut tandiu lugerent, sed nec diutius.

¶ **Fiscus** est Romana Respublica.

¶ **De adoptionibus.** p. ¶ **Adoptio** est civilis actus, quo quis in liberorum nanciatur.

l. iij. D. eo.

l. iij. C. eo.

¶ **Cautio** dicitur promissio per scriptum.

l. iij. C. eo.

¶ **Quia** adoptio debet imitari naturam.

Item

Item foeminae adoptare non possunt, nisi ad-
solatium amissionum liberorum. Item castrati,^a
nec non natura frigidi,^b qui etiam generare
non possunt. Item qui tres habet filios in po-
testate, quartum adoptare non potest. Adop-
tare autem potest quis tam loco filij, quam lo-
co nepotis. Cum autem loco nepotis adoptat,
necesse est filium consentire; nec inuito su-
us hæres agnoscatur.

¶ **COGNITIS AVTEM** qui & quibus
modis liberi sint in potestate, videndum
est, quomodo soluantur a potestate. Soluitur
autem ius patriæ potestatis morte utriusque
capitis deminutione, maxima & media & mi-
nima emancipatione, dignitate. Capitis autem de-
minutio, est prioris status commutatio, Huius
autem species sunt maxima, & media, & mini-
ma. Maxima capitis deminutio est, cum quis
libertatem amittit, & ciuitatem: quod euenit his, qui
bestiis subiiciuntur, & in metallum perpetuo dan-
tantur, vel qui in hostium potestate deueniunt. sed
ij, qui cruciati fuerint, recipiunt pristinum statum,
propter ius postliminii. Media capitis deminutio
est cum quis libertatem retenta ciuitatem
amittit: quod euenit his quibus aqua & igni in-
terdicitur, vel qui in insulas relegantur. Mi-
nima capitis deminutio est cum quis libertatem
te, & ciuitatem retenta, familiam tantum com-
mutat. Hac autem capitis deminutione, ita
demum ius patriæ potestatis soluitur, si is qui
habetur in potestate, minuatur capite.

¶ **EMANCIPATIO** est ciuilis actus,
quo quis patriæ potestate per magistratum exi-
mitur. Emancipatio quidem olim fiebat per æs
& libram, adhibitis ciuib. Romanis puberi-
bus, & eo quod dicebatur libripes, quasi imagina-
ria venditio. Hodie vero competenti magistratu
adito, & emancipationis voluntate patefacta, & au-
thoritate magistratus adhibita, scriptura super
his sublequuta, emancipatio rite procedit. Di-
gnitate vero soluitur ius patriæ potestatis, si forte
is qui in potestate est, episcopatum, vel sum-
mam patritiatus dignitatem nactus fuerit, id est si
cum Imperator sibi in patrem elegerit, vel si co-
sul, præfectus, magister militum factus fuerit.
¶ **Dominorum autem potestas soluitur manumif-
sione.** Item si dominus seruum ægrotum contem-
perit, & necessaria non præstiterit, si eo nesciente
& si contradicente, clericus, aut monachus
factus fuerit, ius potestatis soluitur: uel si, eo sci-
ente & non contradicente, ancilla pro libera, libero ho-
mini ignoranti se in matrimonium copulaue-
rit. Qui autem sui iuris sunt, alij sunt in tutela,
vel curatione, alij neutro iure tenentur.

¶ **TUTELA AVTEM EST** (ut Ser-
uius definiuit) ius ut ac potestas in capite li-
bero ad tuendum eum, qui se propter ætatem de-
fendere nequit. Tutores autem sunt, qui eam vim ac
potestatem habent, unde tutores dicti sunt: qua-
si tutores. Tutorum autem alij sunt testamen-
tarij, alij legitimi, alij datui. Testamentarij
sunt, qui testamento parentum dantur: dare
autem potest testamento tutores parens suis
impuberibus, quos in potestate habet: & ij
primo veniunt ad tutelam: his uero deficientibus

vocantur legitimi. Legitimi vero sunt qui ex
lege xij. Tabul. descendunt. Hi autem, secundum
antiquum ius parens, patronus, agnati,^d
hodie uero cognati. Nam ad quos pertinet
emolumentum successionis, eis incumbit o-
mnis tutela. Datui sunt, qui a iudicibus dan-
tur deficientibus testamentariis, & legitimis.

¶ **OSTENSO QVI DARE POS-**
sunt, videndum est, qui dari possint. Dari au-
tem potest tutor, tam paterfamilias quam fi-
liusfamilias, Minor xxv. annis. Dari non no-
test. Item nec miles, clericus, nec monachus
nec mulier, (nisi liberorum suorum) nec fu-
riosus aut prodigus, recte tutores dari. Gre-
antur uero tutores, ex inquisitione, & satisfac-
tione. Inquiritur enim, utrum sint locupletes
& diligentes. Testamentarij autem non inquiruntur.
Satisfactio tamen legitimi & datui, onerantur
fidem, coguntur promittere, & idoneos fide-
iussores dare, rem pupilli saluam fore. Sine
satisfactione tamen nemo idoneus tutor est.
Datui autem tutores, periculo damno tute-
læ distringuntur, nisi se excusent.

¶ **EXCVSANTVR** autem tutores va-
riis ex causis. Si enim Romæ quis tres libe-
ros in potestate habebat, vel in Italia quatuor, vel
in prouinciis quinque, a tutela excusantur. Item
qui capitales inimicitias cum patre pupilli
habuit. Quique huiusmodi morbo fatigatus, ut
non suis rebus interesse possit quæ causa rei
publicæ futurus est, quæ uero habet onera tutelæ
non affectat excusare se possunt. Sunt & alia mul-
ta causa excusationum, quas in libris Dige-
storum & Institutionum, facile est cognoscere.

¶ **OPORTET AVTEM EOS** qui
se excusare volunt intra quinquaginta dies
si præsentibus sunt, si uero absentes, habita æsti-
matione xx. milium diurnorum, & si super die-
rum xxx. causam suam excusationis ante com-
petentem iudicem allegare.

¶ **NON. SOLVM AVTEM** tutores
volentes excusantur, sed & inuiti quandoque
ut suspecti remouentur, qui ex fide non ad-
ministrant. Alioquin si ex fide administrant
(licet soluendo non sint) non remouentur ut su-
specti, sed curator eis adiungitur.

¶ **QVI AVTEM** non excusantur, siue
gerant siue non, de reddenda ratione finita pupil-
lari ætate, iudicio tutelæ, pupillis adultis fa-
ctis tenentur. Sed si quidem unius pupilli plu-
res tutores sint: si quidem diuisam regionibus
habent administrationem, pro ea parte tantum
tenentur. Si uero pro diuiso administrant, in
solidum unusquisque tenetur. Hæc autem om-
nia quæ dicta sunt de tutoribus, de curatori-
bus intelliguntur, in his solum habita differenti-
a, tutor non rei, sed personæ datur, curator non
personæ sed rei. Item tutor, ad certum tempus
& ex certo tempore non datur: Curator, uero
& ad certum tempus, & ex certo tempore, &
ad certam rem, recte datur. Item tutor pupillis
tantum datur, curator uero & pupillis & adul-
tis, & in omni ætate dari potest. Et tutor qui
iudicio tutelæ rationem reddit: Cura-
tor uero iudicio negotiorum gestorum tenetur.

† l. j. deleg. tut.

d ¶ Agnati sunt co-
gnati per cognationem
virilis sexus coniuncti.

¶ Quomodo tuto-
res dantur.

e ¶ Quantum ad pu-
blica munera, filiusfa-
milias pro patribus fa-
milias habentur.

f ¶ Nec magistratus,
quia publicis negotiis
non priuatis uacare de-
bent.

g ¶ Quod si perit ali-
quid de rebus quæ sunt
in eius tutela dolo uel
negligentia tutoris, tu-
torem emendare oportet.

¶ De excusatione tu-
torum.

† l. j. C. qui nu. lib.
† l. Athletæ. §. dat. D.
de excus. tut.

† l. j. C. qui. morb.

¶ Intra quod tem-
pus se quis excusare
debeat.

† l. j. quinquaginta. D.
de excus. tut.

¶ De suspectis.

† Causas suspicionis
recenset Iurisc. l. 4.
§. nunc uideamus. D.
de susp. tut.

¶ De reddenda ratio-
ne tutelæ.

† l. j. de tute. & rat.
dista.

† l. iij. §. quamuis. D.
de admin. tut.

¶ Differentia tutoris
& curatorum.

a ¶ Spadones uero ad-
optare possunt.

b ¶ Non debent habere
ciuiles, qui non pos-
sunt habere naturales.
Notandum, quod si aliquis
velit aliquem loco ne-
potis adoptare, necesse
est quod habeat filium in
potestate, ex quo ado-
pret. alioquin necesse
est, ut primus filium
adoptet. sic in pronepo-
te & abnepote, & cæ-
teris.

¶ Quibus modis ius
patriæ potestatis solu-
atur.

† l. j. de cap. demi. D.
Capitis deminutio.

† l. f. D. eo.

c ¶ Qui sui iuris sit,
alien. efficitur, ut ecce-
tra.

¶ De emancipatio-
nibus.

† In auth. consti. qua
de digni. col. vj.

¶ Quibus modis ius
dominice potesta-
tis soluitur.

¶ De tutelis.
† sic Theoph. & Harmen.
& Harmen. quamuis
in Fl. Pan. ius legatur
l. j. D. eo.

† l. j. D. de testa. tut.

Secunda Pars, siue Liber

S E C V N D V S

De rebus diuini iuris, & humani.

Vperiore libro de iure psonarum actū est: nūc autē videamus de rebus, quæ in fo-
 t patrimonio habētur vel
 extrapatrimoniu. Rerū enī
 aliæ sūt diuini iuris, alię ve-
 ro humani t iuris sūt. Diuini iuris, sūt res sa-
 cræ, religiōsæ & sanctæ. Sacrū ē t, q̄rite Deo
 & p pontificem dedicatū est. Alioquin si q̄s
 sua auctoritate velit sacrū constituere, non
 est sacrū, sed profanum: ut sunt templa & do-
 naria, ad perpetuū vsum diuini cultus desti-
 nata. Ea vero quæ ad vsum inibi deseruiētū
 destinantur, veluti prædia, & domus, licet sa-
 cra non sint, tamē veluti sacra si immobilia
 sint, vel mācipia rustica, vel ciuilis annona,
 alienari t prohibētur, vel hypothecæ seu pi-
 gnoris titulo obligari, nisi causa redemptio-
 nis captiuorū, vel iure emphyteuseos t, uel
 iure permutationis habitæ, vel iter ecclesiæ
 & ecclesiā, uel inter ecclesiā & prochiū
 vel alias venerabiles domos, uel inter eccle-
 siā & alias venerabiles domos, & princi-
 pem. Sāctum est, quod sanctiōne quadā sub-
 nixum est, veluti muri & portæ ciuitatum,
 vnde & capite puniuntur, qui ea sine magi-
 stratus cōpetētis permissiōe, dolo A malo
 corruerint. Religiosum autem locum vnus-
 quisque sua uoluntate facit, dum in eum lo-
 cum infert mortuum, in quo ius inferendi ha-
 bet. Licet autem religiosus locus diuini iuris
 sit, ius tamē inferēdi, humani iuris est, quod
 & adhæredem transmitti potest, & inter vi-
 uos alienari non potest, nisi sit tantum fami-
 liæ. tunc enim extra familiam alienari non
 potest. Res autem humani iuris, aliæ sunt pu-
 blicæ, aliæ vniuersitatis, aliæ singulorū, aliæ
 nullius ī bonis. Publicæ t, ut mare, flumina,
 litora maris, vsum quoque riparum publicus
 est. Itaque per ea nauigare, naues arboribus
 ibi natis ligare, retia ficcare, pisces capere, &
 cætera facere, quæ cōmuni vsui impedi-
 mento non sint, cuiuslibet liberum est. Proprietas
 autem riparum, eorum est, qui prope ripam,
 prædia possident. Vniuersitatis b sunt, & nō
 singulorum vt forum, theatra, stadia, & cete-
 ra quæ publico vsui ciuitatis destinata sunt.
 Nullius in bonis sunt t, ut bestię, volucres,
 pisces, quæ in naturali libertate retēta à nul-
 lo possessa sunt. Eiusdem t etiam iuris sunt,
 res hereditariæ ante quam aliq̄s existat hæ-
 res ex testamento uel ab intestato. Sed tamē
 quia hereditas vicem personę sustinet c, cui-
 libet occupanti non conceduntur, Item res
 habita pro derelicto, nullius ī bonis esse cre-
 ditur. Singulorum autē res sunt quę in vniū-
 cuiusque patrimonio sunt, quæ acquiruntur
 cuique, aut speciali iure, aut p vniuersitatē.
 ¶ SPECIALI ENIM IURE do-
 minia rerum quæruntur iure naturali, aut

iure ciuili. Iure naturali quæruntur dominia
 rerum sex modis, t occupatione, inuentiōe
 specificatione, contributione, accessiōe,
 traditione.

¶ OCCUPATIONE QVAERUNTUR, quæ nullius in bonis sunt. Quod enim
 nullius in bonis est, occupanti t conceditur.
 10 Nullius in bonis sunt, vt pisces, volucres, be-
 stiæ quæ ferre naturā sunt. Feræ autem natu-
 rā vidētur esse illa animalia, quæ a nullo co-
 ercita libertate proprii arbitrij, quo volunt
 se ferunt, vt leones, apri, cerui, vrsi, & huius-
 modi similia. Nec interest, vtrū quis hæc in
 suo fundo capiat, an in alieno. Plane t si vide-
 ris aliquem ingredientem in fundum tuum,
 20 venandi aut aucupandi gratia potes eū pro-
 hibere ne ingrediatur. qui si contra prohibi-
 tum ingressus fuerit iniuriarum tibi tenebi-
 tur. Hæc autem ita capta, eouque nostra esse
 intelliguntur, quouque nostra custodia co-
 ercentur. Alioquin si nostram custodiā euas-
 erint, & in naturalem libertatem se recepe-
 rint nostra esse desinūt, & rursus occupantis
 30 fiunt. Insula t quæ in mari nata est (quod ra-
 ro accidit) occupantis fit. Nullius enim in
 bonis esse creditur. At in flumine nata, qd
 sæpe accidit, si qdē mediam partē fluminis
 tenet, eorū est qui prope ripā prædia vtriū-
 que possident, pro modo latitudinis. cuius-
 que, quæ latitudo prope ripā est. Si vero alte-
 ri proximior est, eius est, cuius & ager cui p-
 xima est. Thesaurus t quoq; quos q̄s in suo
 loco inuenerit, diuus Hadrianus naturalem
 æquitatem secutus, ei concessit qui eos inue-
 nerit. Sed si quis in alieno solo inuenerit, si
 quidem fortuito inuenerit, suos esse. Si in ve-
 ro ad hoc data opera, dimidium domino so-
 li dimidium inuentori cōcessit. Idem est, si
 q̄s in patrimoniali, vel fiscali loco inuenerit.

¶ SPECIFICATIONE NOBIS
 res acquiruntur, veluti si ex alienis vuis vi-
 num, vel si ex alieno vino t & melle mulsū,
 vel si ex alieno argento scyphum fecerimus
 in huiusmodi enim omnibus talis regula cō-
 probata est, vt si quidem ea res reducipotest
 ad priorem massam, is sit dominus speciei,
 cuius, fuit & massa. Sin vero minime possit
 60 reduci, is erit dominus, qui specificauit, ipse
 autem tenebitur domino materiei condi-
 ctiōe, vel furti actione. Si duorum domi-
 norum materię permixtæ sunt, si quidem volū-
 tate dominorum, cōmunes erūt. Si vero for-
 tuito casu, si quidē separari possunt, eiusdem
 manent cuius & ante quodq; eorum fuerit, si
 vero separari non possunt, communes sunt.
 ¶ ACCESSIONE NOBIS dominia
 rerū acquirunt, veluti ea quæ alluionem t
 adiiciuntur. Est autem alluuiō, incrementū
 latēs. Per alluionē enim id videtur adici,
 quod ita paulatim adicitur vt intelligi non
 possit quid quoquo mōmēto temporis adii-
 ciatur. Itaque si alieno agro flumen pāte ali-
 quam detraxerit, & agro meo adiecerit, meū
 erit. Item si quis in solo t meo ædificauerit,
 accessiōis loco mihi quærit. Nec enim na-
 turalis

t tot titu. Instit. de
 rerum diuino. & D. de
 acquir. rerum do.

¶ De occupatione.
 t l. iij. D. eo.

t Instit. eo. §. feræ. ves-
 si. planē.

t l. vij. §. insula. D. de
 acquir. rerum do.

t §. thesauros. Instit.

¶ De specificatione.
 t d. l. vij. §. cum quis.

¶ De accessiōe.
 t §. præterea. Instit. eodem.

t d. l. vij. ex diuerso.

t Instit. de rerum diui-
 fio. in prin.
 t l. i. D. eo.

t §. sacra. Instit. eo.

t l. iubemus nulli C.
 de sac. san. eccle. & au-
 then. seq.
 t auct. perpetua. C. c.

a ¶ Alias venerabi-
 les domos, i. xenodo-
 chiū, orph. notroph. ū
 brephotrophium, Ge-
 rontochomiu, nos-
 tochomium. theochiū,
 seu catatrophium, lo-
 cus venerabilis, i. quo
 pauperes & infirmi
 pascūt. xenodochiū
 in quo peregrini, no-
 socomiū, in quo egri
 curantur. O. phano-
 trophium, in quo de-
 situi a parentibus.
 Gerontochomium, in
 quo senes, brephotro-
 phium ubi infantes.
 A ¶ Dolo malo, id ē
 uoluntariē, cum nullā
 iustam causam corrup-
 pendi habuerit.
 t Communes l. quēdā
 D. de rerū diuino. §.
 & quidem. Instit.

b ¶ Quia licet oēs
 possint dicere, nostrū
 est, nullus tamen po-
 test dicere meum est.
 t l. i. §. si. D. de acqui-
 rerum dominio.
 t l. deniq. §. quę situm.
 D. quod ui aut clam.

c ¶ Quia sicut hære-
 dis esset, ita quicquid
 acquiritur per seruos
 uel alio modo hēredi-
 tati acquiritur.

¶ De acquiren-
 do rerū do-
 minio.

A ¶ Putans suam esse rem quā possidet.

a ¶ Sine quibus cōfiteri posset, sed f. et magnam rei utilitatē conferunt, vt si ferui instruantur artibus.

B ¶ Quantum valent postquam essent sublati.

¶ Quare ratione. D. eo.

b ¶ Quod tabula picturæ, non pictura tabulæ cedit.

c ¶ Vt cohereat & vñum fiat.

¶ De traditione, & possessione acquirenda, retinenda, amittenda.

† l. iij. D. de acquirenda possessione.

† §. per traditionem. Inst. de rerum diuisione.

d ¶ Id est, causa ex qua dominium transfertur.

¶ Quibus modis ciuili iure dominia rerū nobis quærantur.

e ¶ Quia si tempus interruptitur, vfucapio non potest.

¶ Quæ res vfucapi non possunt.

f ¶ Cum minor absolute dicitur vñum xxv. annorum intelligitur.

C ¶ Rem i litigio positam nemini licet dare, uel accipere.

g ¶ Quæ ducta in litigium est, & sententia definitiua, terminata non est.

h ¶ Item differentia quia in vfucapione tantum mobilis continetur.

turalis ratio permittit, vt alterius sit ædificium, quatenus & solum. Sed si quidem bona fidei **A** sit possessor, qui ædificauerit, necessarios & utiles sunt prout, dominus ei restituere ^a compelletur. voluptarios verò sine læsione prioris status ei tollere permittitur, nisi & hoc casu, dominus ei æstimationē **B** offerat sublatorū. Mala fidei aut possessor, necessarios tantum & vtilium æstimationem (in quantum res melior facta est) restituere cogitur. Item si quis in sola alieno plantā posuerit, ex quo solo radices coalescunt, erit cuius & solum. Quare ratione [†] plantæ solo cedunt, eadem ratione, sata solo cedere intelliguntur. Item si in mēbrana mea vel charta, Titius carmen & historiam scripserit, accessione iure mihi cedit. At vero in tabula ^b picta contra est. Ridiculum est enim, picturam Apellis vel Parrhasij, in accessione vilissimæ tabulæ cedere. Item si quis purpurā alienam suo vestimento adiecerit, vel sypho ansam, vel statum brachium, accessionis iure sibi cedit. Quicquid enim alicui adicitur ^c vt pars ³⁰ vel emblema, toti cedit.

¶ PER TRADITIONEM NOBIS, iure naturali, dominia rerum acquirunt, cum in alterius rei possessionem inducti sumus. Possessio vero, est corporalis rei detentio. Possessio [†] autem animo & corpore nobis acquiritur, solo animo retinetur, soloque animo amittitur. Traditio vero est corporalis rei translatio. Incorporalis enim rei non est traditio, sed quasi traditio, id est cōcessio. Nihil enim tam conueniens [†] humanæ æquitati, quam voluntatem domini volētis rem suam in alium trāsferre, ratam haberi. Igitur, si aliquo titulo ^d præcedente a domino, aut ab alio, domini voluntate res nobis tradatur, eius dominium rei nobis quærit. Iusti autem tituli sunt, vt emptio, venditio, pro soluto, iudicati, & cætera huiusmodi, quibus rerum dominia transferuntur.

¶ CIVILI IVRE dominia rerum quæruntur vfucapione, seu temporis longi præscriptione. Vfucapio autem est, ciuilis acquisitio, per continuationem ^e possessionis, temporis lege definiti. Si quis enim rem mobilem per cōtinuum triennium, sine aliqua legali interpellatione possederit bona fide, & iusto titulo, vfucapione dominus rei efficiuntur.

¶ RES AVTEM MINORVM vfucapi non possunt. Item quæ diuini iuris sunt, vfucapi non possunt. Item nec res furtiue, vel possessæ vfucapi possunt: quia lex Atnia inhihet vfucapionem: nisi vitium purgetur. Vitium autem purgatur, cum in potestatem domini reuertuntur. Item nec res **C** litigiosæ ^g aut liber homo vfucapi potest. Longi temporis præscriptio eiusdem definitionis est, cuius & vfucapio. ^h Tempus definitū in longi temporis præscriptione, est decennium, vel vicennium. Si quis enim rem mobilem aliquam, vel immobilem seu se mouentem, decennio inter presentes, vicennio inter absentes bona fide possederit, sciente domino, cui

is qui alienauit malæ fidei possessor fuit, suā facit. Quibus autem de causis prohibentur vfucapi, eisdem etiam prohibentur præscribi.

¶ EST ET ALIA ^u longi temporis præscriptio, quæ quidem possidentē dominum non facit, verum contra petentem exceptione possessorem tuctur. Si quis enim re alienam bona fide, seu sciens alienam titulo vel sine titulo per iuge triennium, sine aliqua legali interpellatione pro sua [†] possederit, aduersus petentem quemlibet (nisi sit venerabilis domus ^k vel fiscus) iusta se præscriptione defendet. Hæ enim personæ, non nisi xl. annorum præscriptione remouentur. Si autem huiusmodi possessor, post emensum præstatum tempus, siue vi [†] possessione exciderit, si quidem bona fide possedit, & contra possidentem actionem ad eam petendā habebit. Mala fide vero possidenti nulla actio prodita est nisi vi de possessione sit expulsus. Tunc enim interdicto vnde vi, intra annum vtilē, [†] & ex sacris cōstitutionibus perpetuò agere poterit: quibus constitutionibus cauetur vt si quis rem alicui possidenti, per vim abstulerit, si quidem ipsius auferētis erat dominio eius cadat. Sin vero alienam, & post restitutionē rei eius vim passo, præstet æstimationem. Vi autem videtur auferre, qui non per Iudicem reposcit. Est autem vis, nec scitatas imposita contrariæ voluntati. vis est maior rei impetus, qui repelli non potest secundum Iulium Paulum. [†] In connumerandis aut temporibus, etiam auctorū tempora successoribus profunt. Aduersus autem triennalem præscriptionem, ipso iure minores non iuuantur, sed per restitutionē in integrū ^m sicut & in omnibus aliis causis, & in quibus se aliqua ratione læsos monstrari possunt. & si a tutoribus, vel curatoribus damnum sarcire possint post xxv. annorum curricula, vel post impetrationem ⁿ ætatis iuxta iuge quadriennium eis succurritur, nisi dolo suo lapsi sint, vel contra matrimonium vel iusiurandum restitui postulent. Per auxilium & in integrum restitutionis certis ex causis, & maioribus succurritur, tam aduersus præscriptiones, quam etiam cætera iura. Cæteræ autem causæ sunt, veluti si quis causa reipue absit, vel in hostium potestate sit: vel si copiā magistratus non habeat, aut necessaria peregrinatione detineatur, & aliæ huiusmodi, quas facile est intelligere ex Digestorum libris, titulo, quibus ex causis maiores in integrum restituantur. Succurritur etiam maioribus per iustam ignorantiam. Ignorantia autem alia est facti alia iuris. Facti autem ignorantia omni generaliter succurritur, tam in lucro, quam in damno: nisi sit supina ignorantia, veluti cum vnus ignorat, quod omnes sciūt in ciuitate. Factum enim quisque ignorare potest. Iuris vero ignorantia non omnibus subuenit, sed certis duntaxat personis, [†] veluti militibus. Item mulieribus, & rusticis in certis casibus: & hæc vera sunt, cum de lucro captando quæritur. Si vero de damno agatur, Iuris igno-

¶ De præscriptione xxx. annorum.

D ¶ Itē differentia quia hic non requiritur titulus.

i ¶ Quod si alij possedit ut creditor, colonus, præscriptione non tuctur se.

k ¶ Id est, venerabiles domus uel fiscus, personæ dicuntur, quia vicem personæ in acquisitionibus tenent, sicut de hereditate dictum est.

† Siue vi. veluti est, possessionem absenti aliquis aggressus est.

l ¶ Vtilis annus dicitur, intra quem copia agendi est, alioquin si intra annum ex quo vi deiectus est, agere non potuit, forte quia magistratum non habuit, & in aliū annum agendi potestas dabitur, & ita usque xxx. annos, quandoque anus utilis poterit prolongari.

† l. ij. D. quod metus causa.

m ¶ Restitutio in integrum est ius quo sententia prætoris, certis ex causis per ius ciuile rescinditur.

n ¶ Per æquitatem, quia minor est, quicquid iure stricti amittit ei restituitur, veluti in emptione.

o ¶ Si minores adeo prædicti sint honestatem & scientiam, vt idonei ad administrationem suarum rerum sint, permittitur maribus post xx. annos. forminis uero post xvij. preces Imp. ratori per rigere & suarum rerum administrationem Impetrare, ut idem illud quod deest eis ex natura, mereantur ex industria per impetrationem.

¶ De iuris, & facti ignorantia.

† l. regula. D. de iur. & fauio.

ris ignorantia omnibus subuenitur, nisi solum sit ex causa iudicati, † vel transactionis, vel ex qualis crederet inficiando, vel naturale sit debitum, quod solutum est. Idcirco iuris ignorantia non omnibus in lucro & damno subuenitur sicut subuenitur per ignorantiam facti: quia ius certum & præfinitum est & ab omnibus sciri debet. At enim constitutio, Leges sacratissimæ quæ constringunt hominū vitas, ab omnib. intelligi, † & sciri debet. Factum verò, nulla scientia capi potest.

¶ EST & aliud genus ciuiliū acquisitionis, quod dicitur donatio. Donationum autem alia inter viuos, alia mortis causa. Inter viuos, alia simplex, alia propter nuptias. Simplex donatio est, quæ ex sola liberalitate procedit. Propter nuptias donatio est, quæ causa contrahendarum nuptiarum datur. Propter nuptias donationum alia dos, alia tantum propter nuptias donatio. Dos est quæ à parte sponsæ, sponso, vel parti sponsi, causa contrahendarum nuptiarum datur. Propter nuptias tantum donatio est, quæ etiam ante

nuptias dicitur, quæ sponsæ eadem de causa à sponso datur. Huiusmodi autem donationes, id est, dos, & propter nuptias donatio, etiam constante matrimonio fieri uel augeri possunt, cum ceteræ donationes inter viuos, non solum inter viros & uxores, sed inter eas personas quæ potestate b iunguntur sint prohibita, nisi si quid causa quotidiani usus, inter se donent. Harum autem donationum parem esse c quantitatem pactaque & de retentione pari modo componi, & augmenta d pari modo debere fieri, noua Iustiniani constitutio iubet. Mortis causa donatio est, e quæ fit propter suspicionem mortis. Huiusmodi species duæ sunt, aut enim ita quis donat, ut statim velit eum habere, cui donat, nec etiam morte non secuta, reuocari, vel ita donat, ut malit se habere, quam eum cui donat, vel eum, cui donat, quam hæredem suum. Et prior quidem donatio simpliciter, donationibus cōmuneatur. Hæc verò vim obinet legatorum, id est, morte confirmatur. In donationibus ergo inter viuos, & quantitatem considerare oportet, quæ si maior fuerit quingentorum solidorum gestis intimari † oportet, excepta donatione habitata in venerabiles domos, vel habitata in Imperatorem, vel ab Imperatore.

¶ REVOCAVTVR AVTEM donationes ob ingratitudinem. Ingratitudinis causæ sunt hæc: Si impius † manus contra donatorem mouerit, vel si magnum & intolerabile damnum ei iniecerit, vel si contumelias ei atroces fecerit. His enim interuenientibus, non solum aliæ donationes, sed etiam libertas reuocatur. Reuocantur etiam donationes, si sub conditione, f vel propter causam d iacta sint, & conditio, vel causa non sit secuta. Pacto autem donationis interpolito, donator conditione ex lege, ad rem tradendam tenetur.

¶ PRAETEREA SCIENDVM quidem, quod quædam res sunt corporales quædam incorporales. Corporales sunt, quæ tangi possunt: ut fundus, homo, vestis. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt, veluti ea quæ in iure consistunt, † sicut seruitutes rerum, vel personarum. Item hæreditas vel obligationes. Nec nos mouere debet, quod in his sunt corporales res. Nam ipsum ius seruitutis, veluti ius vtendi fruendi, & hæreditatis, & obligationis, incorporale est.

¶ SERUITUTES AVTEM REVM sunt seruitutes urbanorum prædiorum, vel rusticorum. Ideo autem seruitutes rerum dicuntur, quia nemo potest eas habere, nisi qui habet prædium. Prædiorum autem urbanorum, b sunt seruitutes, veluti hæc, ius prospiciendi, vel non prospiciendi, ius altius ædificandi, vel non ædificandi, ius etiam tignū immitte di, stillicidium vel cloacas in suo recipiendi. Prædiorum rusticorum † iura, veluti hæc, iter, actus, via, aquæ ductus, pecoris ad aquas adpulsus. Iter est ius eundi, Actus ius eundi agendive, via est ius eundi, agendi, duccendive. Igitur qui actū habet, & iter habet: qui verò viam habet, & iter & actum habet: sed non conuertitur. Quod viæ quidem latitudinis octo pedum in directo, & xvj. in anfractu spatium esse oportet. Itineris verò vel actus spatium, non definitur. Constituitur autem † seruitutes, testamento, pactionibus & stipulationibus. Acquiruntur etiam longi temporis præscriptione.

¶ PERSONARVM SERUITUTES sunt hæc, usus, vsusfructus, habitatio. Usus autem est ius vtendi: vsusfructus, ius vtendi fruendi re aliena, salua rerū substantia. Habitatio est ius alienis ædibus inhabitandi. Differunt autem usus & vsusfructus, quia in vsufructu, usus continetur, in vsu verò vsusfructus non utitur. Qui enim in aliqua re vsufructū habet capiendū fructus omnes † suos facit, quos et licet ei videri, donare, & quo modo voluerit tractare. Qui verò vsu tantū habet, fructibus ad suum vsu † & familiæ suæ uti potest, vendere autem eos, vel donare utiq; non potest. Item qui ædium vsu vel habitationem habet, ipse tantum cum familia sua habitare potest, aliis autem locare vel commodare non licet. Qui verò vsufructum habet, hæc omnia facere potest; & aliū vsufructuarius constituitur potest. Vi autem omnes ij debent, si cut bonus paterfamilias. vnde si quis gregis vsufructum habet. in loco capitiū demortuorum, ex fratribus alia submittere i debet.

¶ HVIVSMODI AVTEM personarum seruitutes, tam morte vsufructuarii, q etiam duabus capitibus deminutionibus, maxime scilicet, & media finiri solent. Item pacto, item dominio rei acquisito, tollitur k vsusfructus. hæc autem iura, quæ personarum sunt, ad heredem non transmittuntur.

¶ HOC ETIAM LOCO admonendum, acquiri nobis, non solum per nosmet ipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habemus. Et quidē quod per seruos nostros acquiritur, sine vlla distinctione nobis acquiritur.

† l. j. D. de rerum di.

¶ De seruitutibus prædiorum urbanorum aut rusticorum.

h ¶ Urbana prædia dicuntur, quæ ædificata sunt, & si sint in uillis. Rustica quæ nullū ædificium habent, et si sint in ciuitate. † l. j. D. de serui. rust. præd.

† §. si. Instit. de seruit.

¶ De usu, & usufructu, & habitatione.

† l. ix. D. de usufr.

† l. ij. D. de usu. & hab.

i ¶ Quia non cæstriguntur ut de suo acquirant, & submittant.

¶ Quibus modis seruitutes personarum tollantur.

k ¶ Tollitur usufructus, quia usufructus est in re aliena. tollitur autem ab usufructuario.

¶ Quia ostensum est quæ res & quo modo nobis quæantur, uidendum est per quas personas nobis, quæantur.

† suis
† §. igitur. Instit. per
quas personas.

a § Peculium, est pa-
trimonium personæ i
potestate constitutæ.

† § j. Instit. per quas
personas.

¶ De acquisitionib.
per vniuersitatem.
† §. si. Instit. per quas
personas.
† l. xxiij. D. de verb.
significat.
† l. j. & l. iij. D. de per-
sonis.

¶ De testamento.
A § Directo id est,
nulla persona media
inter ueniente, ueluti
cum ira dicit Pandul-
phus hæres esto.
b § Eulogium est dis-
positio, uel nuncupatio
dici tur, quia causa mortis
fit, quocunque tempo-
re fiat.
† l. hac consuetudina.
C. de testa.

† l. j. D. de mili. testa.

¶ Qui testamentum
facere non possunt.
† §. præterea & §. seq.
§. qui. non est permil-
liti.

¶ Qui hæres insti-
tuiti possunt uel non pos-
sunt.
† de hæred. instit. in
princi. & l. non minus.
§. codem.

ritur. Per liberos nostros, quos in potestate habemus, constat † nobis acquiri. si quid ex re nostra, uel ex operis nostris † acquirant. Milites tantum filii familias, & aduocati, & clerici, & qui publica administratione funguntur, & generaliter qui castrense, uel quasi castrense peculium^a meruerunt, quicquid ex suis professionibus quaerunt, sibi quaerunt. In his enim, donandi, testandi, aut quomodo uoluerint alienandi, libera facultate concessa. Si uero aliunde filii familias quaeritur, præter ea quæ sunt castrensium peculij, uel quasi castrensis peculij, si quidem ex re patris, uel ex operis suis, quaerunt patribus, quantum ad propria re & ad usufructum acquirunt. Si uero aliunde, usufructus solum quaeritur parentibus, nisi in ea conditione eis aliquid datum uel relictum fuerit, ut nihil iuris in eo pater habeat. Item quod seruus usufructuarij, † aut seruus alienus & liber homo bona fide possessus quaerunt ex re mea, uel ex operibus suis, mihi quaerunt. Item utilitatis causa, per procuratorem, possessionem quaeri posse receptum est.

¶ PER VNIVERSITATEM quoque, res nobis † acquiruntur quatuor modis, hæreditate, bonorum possessione, arrogatione, adiectione. Est autem † hæreditas, successio in uniuersum ius, quod defunctus habuit. † Hæreditatem autem alia ex testamento alia ab intestato.

¶ TESTAMENTUM VERO est ultimum elogiū, quo directo A relinquitur hæreditas. Eius genera sunt duo, alia in scriptis, alia sine scriptis, quod & nuncupatio vocatur. In scriptis testamentum est, quod fit scriptura intercedente, qua non insecuta, non ualere. In hoc autem testamento cōdendo septem testes † adhiberi debent ciues Romani, masculi, puberes, & bonæ opinionis, nomenque etiam hæredis propria manu testatoris, uel publici tabularij, exprimi oportet: omnium testium signaculis uno uel diuersis anulis, signari necesse est. In testamento sine scriptis septem testibus adhibitis, sola voluntas testatoris tā de institutione hæredis, quā de aliis capitulis exigenda est. Hæc autem obseruantia, non solum militibus, sed & rusticis remissa est. Quocunque † enim modo uoluntas eorum pateat, legitimū fortietur effectum.

¶ TESTAMENTUM QUIDEM facere, nec impuberes † uel furiosus aut prodigus cui bonorum administratio interdicta est, possunt. Item mutus, & surdus, & cæcus, & qui morbo perpetuo laborat, non (nisi comprehenso constitutionis modo) testari possunt. Item episcopi, & cuiuslibet venerabilis domus administrator de rebus post consecrationis diem acquisitis, nisi iure cognationis, usque ad quartum gradū, testari non possunt.

¶ QUI AVTEM testatur, hæredem instituere oportet. Hæredes † uero instituere possimus, tam liberos homines, quā seruos, & tam proprios, quā alienos. Sed si prius hæres instituitur, uel etiam aliquid sibi legitur, etiam libertas tacite uidetur relicta, nisi

nominatim testator aliquid expresserit. In alieno uero seruo, hærede instituto, uel legato honorato, inquirendum est, utrum sciens an ignorans esse seruum testator ei reliquerit: ut si quidem sciens, ualeat relictum. si uero putans liberum, minimè ualeat. Qui uero ex iniustis^c nuptiis procreati sunt, uel ex ea concubina, quæ uxor esse non potuit, nullo modo hæredes, uel legatarij parentibus fieri possunt. Qui autem ex ea matre nati sunt, quæ legitime uxor^d esse potuit, si quidem legitimi liberi extent, in uincia solummodo cum matre pro uirili † portione diuidenda institui possunt. Sed si quidem mater eorum defuerit, nihilominus in uinciam admittuntur. Legitimis autem liberis non existentibus, † etiam totius assis capiendi ius habent, nisi & hoc casu parentes defuncto extent. Tunc enim parentibus legitima portione derelicta, reliqui ius capiendi habent. Non solum autem in testamento uisus institui hæres potest, † sed etiam plures.

¶ DIVIDITUR AVTEM HÆREDITAS plerumque in duodecim uincias, quæ assis appellatione continentur. habent autem hæ partes, † propria uocabula, ab uincia usque ad assen: ut puta fescunx, sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as. Potest tamen quis & plures & pauciores partes hæreditatis facere: quæ tamen rediguntur ad assen. Nam & si quis xx. partes suæ hæreditatis fecerit xx. uincias, assis appellatione continebuntur. Item si quis † unum tantum hæredem ex semisse instituat, totus as in semisse erit. Neque enim quis in parte testatus, in parte intestatus decedere potest, nisi sit miles.

¶ CVRARE AVTEM DEBET IS, qui testatur, liberos suos legitimos, aut hæredes instituere, aut exhæredare: alioquin inutiliter testatur. In exhæredando uero causæ ingratitudinis sunt hæ. † Si parentibus audaces manus imposuerit, si graues & inhonestas contumelias eis faciât. Si in criminali causa, excepto crimine perduellionis^e eos accuset si cum maleficiis, quasi malefici conuersentur. Si parentum uitæ insidiati fuerint. Si se paternæ uxori, uel concubinæ ruperit miscuerint. Si per calumniam, uel delationem^f suam graui damno patres affecerint. Si pro inclusis in carcere (in quantum sunt idonei & liberi masculi) non fideiusserint. Si parentes testari prohibuerint. Si eos captiuos non redemerint. Item si fuerint parentibus curam non adhibuerint. Item si filij hæretici, parentes orthodoxi sint. Propter has autem causas, etiam liberi parentes suos exhæredare possunt. Hoc proprium in filia liberis obseruandum, si in contrahendis nuptiis, h patris uoluntati non consenserit & postea more meretricis stuprata fuerit. Quod si nulla istarum causarum probabitur, nec etiam Falcidia † relicta filiis uel parentibus prohibetur, inofficiosi querela rumpitur testamentum.

¶ EST AVTEM FALCICIA, si unum quis uel duos uel tres, aut quatuor filios

c § Iniustæ nuptiæ sunt, quæ contra præcepta nuptiarum superius attributa, contrahuntur.

d § Veluti nec cognata, nec alio modo indita.

† l. matre. C. de natu. lib. §. neq; illo. de triest. & semil.

† auth. licet. C. eo.

† §. & unum. Instit. de hæred. instit. §. De diuisione hæreditatis.

† l. seruum. §. si. D. eo.

† l. j. §. si ex fundo. D. eo.

¶ De liberis exhæredandis, uel hæredibus instituendis.
† §. causas. in auth. uel cum de appel. cogn.

e § Cum aliquis molitur aliquid contra propriam personam Imperatoris uel contra rem publicam.

f § Delatores sunt, qui facta in publicum deferunt.

g § Quia foemina permissa fideiubere non possunt, propter senatū consultum Velleianum, auctoritatem.

h § Nota, quod in contrahendis nuptiis, filia patris uoluntate contradicere potest, † quarta.

¶ De lege Falcidia.

lios habeat, tertia debita portionis ab intestato. Si quis verò quinque vel sex, seu plures filios habeat, dimidia portionis ab intestato debita. Hanc verò portionem sine omni onere, ad parentes ex testamento liberorum, seu liberis ex testamento parentum peruenire, iuris auctores voluerunt. In ratione autem Falcidia non solum relicta, & contra donationes, sed etiam dos, & propter nuptias donatio, computari debet: nisi specialiter aliud sensisse testatorem, probari potest. Non solum autem iam natos liberos hæredes instituere oportet, sed etiam posthumos. Alioquin agnoscendo rumpent testamentum.

¶ **H A E R E D I B V S** autem institutis, unusquisque, mortuo testatore, suæ portionis pro indiviso dominus est, nisi testator sui patrimonii inter eos distributionem fecerit. Tunc enim testatoris voluntas est servanda. Non solum autem testamento, sed etiam quacunque voluntate, huiusmodi distributionem inter liberos facere potest: dummodò huiusmodi voluntas subscriptione propria testatoris, vel liberorum confirmetur.

¶ **P O T E S T A V T E M** quis in suo testamento etiam plures gradus hæredum facere: ut puta, Titius hæres esto, quod si Titius hæres non erit, Seius hæres esto. Quæ etiam substitutio vocatur. Vel ita: Titius hæres esto, & postea rogo te Titi, ut quam primum poteris, hereditatem meam Seio restituas. Quæ restitutio vocatur. Potest etiam quot voluerit suo testamento quis substitutiones facere.

¶ **C V M A V T E M** quis aliquem hæredem substituerit, & ab eo totam hereditatem, vel eius partem, vel specialia fideicommissa, vel legata reliquerit, si quidem scriptus hæres parens est, vel patronus, vel aliquis ex liberis, si quidem intra annale spatium, à morte testatoris numerandum, voluntatem testatoris impleverit, habeat firmiter hereditatem. Sin verò post annale spatium in tantum moras faciat, ut hi, quibus relicta sunt, iudicæ adeant, & victricem sententiam capiant, & post iudiciale calculum, annale prætereat spatium, tunc legitima portio retenta, reliquum amittat, quod quidem primo loco ad substitutos, secundo ad cohæredes, tertio ad generales fideicommissarios, quarto ad eos qui libertate donati sunt, deferatur. Qui verò hæc habuerit, voluntatem defuncti omnino adimpleat. Quod si extraneus institutus hæres, & prædictam moram faciat, nullum emolumentum prædictæ hereditatis capiat, sed tota hereditas, ad personas, secundum supra comprehensum ordinem perueniat. His autem personis deficientibus, cognatis, & agnatis pateat aditus, quibus deficientibus, extraneis, demum fiscus admittatur: & ipse voluntatem domini impleturus. Minoribus autem institutis hæredibus præfata mora non obest. Postquã diximus de Testamentis, videamus de Legatis & fideicommissis.

¶ **E S T A V T E M L E G A T V M**, donatio quædam à defuncto directò relicta. In

ter legatum verò, & fideicommissum hoc interest, quod legatum directò, fideicommissum verò semper per interpositam personam relinquitur. Item in legato, semper specialis res una vel plures continentur. In fideicommissum verò etiam hæreditas relinqui potest. Legari autem potest, non solum propria res testatoris, sed & aliena. Sed cum aliena legatur, inquiri debet, utrum testator sciens, an ignorans alienam, legaverit. Si sciuit alienam, valet legatum. Quod si ignoraverit, inquirendum est, utrum si scisset, legasset necne. Nam priori quidem casu valet legatum, posteriore verò soluitur. Re aliena legata, hæres necesse habet (cum legatum valet) eam acquirere, & legatario solvere: aut si non potest, eius æstimationem præstare. Potest autem quis non solum purè, sed etiam sub conditione legare. Impossibilis verò conditio in relictis pro non scripta habetur.

¶ **P O T E S T A V T E M** quis non solum vnam rem legare, vel per fideicommissum relinquare, sed etiam totum patrimonium suum legatis, & fideicommissis exaurire. Sed hoc casu, scriptus hæres contra immodicam legatam, & fideicommissam, auxilio Trebelliani, & Pegasiani senatusconsulti, se tuebitur per interventionem Falcidie. Est autem Falcidia hodie, si quidem hæres scriptus sit de ascendentibus, & descendentibus, debita portionis ab intestato, tertia vel dimidium, secundum iam dictum modum. Sin verò extraneus hæres scriptus sit, quarta suæ institutionis. Falcidia vero non in vna re, nec ex vno legato, aut fideicommissum, sed ex vno quoque relicto, pro rata portione detrahi debet. Nec enim permittitur hæredi vni solida relicta præstare, & alij minui. Alioquin si vni solida relicta præstiterit, & cæteris in solidum præstabit.

¶ **H O C A V T E M** auxilio ita demum scriptus hæres utetur, si ante, quam hereditatem adeat, inventarium fecerit omnium rerum hereditariarum, præsentibus his, quibus relicta debentur, vel procuratoribus eorum, aut absentibus, aut præsentibus quidem. Venire verò vel procuratores mittere nolentibus, adhibitis ex eadem civitate testibus idoneis. Qui autem hanc observationem omiserit ex suo proprio, relicta solvere compellatur. Hæc autem toties locum habent, quoties sui patrimonij modum testator non expresserit, & scriptum hæredem Falcidia uti prohibuerit. Si quidem scriptus hæres extraneus fuerit, Falcidia non utetur. Quod si item hæres scriptus hereditatem adire noluerit, supradictis personis, prædicto modo ad eundem potestas fiat.

¶ **M I N V I T V R**, vel excluditur etiam Falcidia, si piis locis legata, vel fideicommissa fuerint derelicta.

¶ **N O N S O L V M** Testamentis, sed etiam Codicillis relinqui potest. & in Testamento v. j. testes adhibentur, in Codicillo v. sufficiunt. Intestatus decedit qui aut nullum testamentum fecit, aut non iure fecit, vel cuius testamentum ruptum irritumve factum est.

d ¶ Nam per mediam personam excluditur fideicommissum. Legari & fideicommissum, si disforentia.

¶ §. non solum, institui, delega.

e ¶ Legatarius est, cui legatum relictum est: fideicommissarius, cui fideicommissum relictum est.

¶ De retentione Falcidie, ex senatusconsulto Trebelliani.

f ¶ In retentione Falcidie omnes dicuntur extranei, exceptis ascendentibus & descendentibus.

g ¶ Pro rata, pro id est, si ex vno detrabitur, verbi gratia tertia pars, ex omnibus eadem detrahi debet pars.

¶ De consecutione inventarij. h ¶ Quicquid inventum est in hereditate, si hinc nobis, in auxilio hæredis & Falcidie.

A ¶ Ut faciat inventarium, & Falcidiam retineat.

B ¶ Rei scripti hæres sint de ascendentibus, & descendentibus.

¶ De imminutione, vel exclusione Falcidie.

¶ De Codicillis.

¶ l. j. D. de suis & legis.

R V M.

¶ De iniusto, irrito, & inofficio testam.
l. iij. D. de inoff. test.

¶ L. fratres. C. de.

¶ De hæredibus, quæ ab intest. defer.

A ¶ Accipiet unus, quantum nepotes omnes ex filio.

a ¶ Vt qui proximior sit gradu, potior sit & successione.

† §. igitur, & seq. in auct. de hæred. ab intest. veni.

¶ De bonorum possessionibus.
l. iij. D. de eo.

¶ **RUMPI TVR AVTEM TESTAMENTUM** inofficiosi querela, vel agnatione posthumi. Inofficiosi querela ¶ est allegatio, quæ liberi, seu parentes ostendunt se iniuste præteritos, vel ex hæredatos. Datur autem hæc inofficiosi querela, liberis, aduersus testamentum parentum, vel immodicas donationes. Aliis autem personis non datur, nisi fratri & sorori aduersus turpes personas scriptas hæredes. Ita demum quis inofficiosi agit, si nihil ex facultatibus defuncti consecutus sit. Alioquin autem de repletione falcidie agit. Item posteriori testamento prius rumpitur. Irritum autem sit, cum scriptus hæres hæreditatem non adiit.

¶ **INTESTATORVM AVTEM** hæreditates, hodie primo loco liberis legitimis deferuntur, non habita differentia cuiuscunque sexus sint vel gradus, hæreditate inter eos, non in capita, sed in stirpes A diuidenda. His autem deficientibus, ascendentibus capiendæ hæreditatis locus patet non passim, sed secundum graduū ¶ prærogatiuam. Præferantur etiam omnibus ex latere venientibus, exceptis fratre, & sorore ex utroque parente defuncto copulatis, & exceptis filiis defunctorum fratrum, His enim ¶ personis extantibus pariter cum patre vel matre defuncti, admittentur ad hæreditatem non in stirpes, sed in capita diuidenda: ita tamen, ut filij defuncti fratris, huiusmodi portionem, quæ pater eorū accepturus fuisset, si eo tempore viueret, capiat. Quod si defuncta persona, neque patrem, aut matrem, aut fratrem, seu sororem ex utroque parente copulatos, vel etiā filios fratris habeat, tunc alij parentes ad hæreditatem vocentur secundum sui ordinis gradum hæreditate sic inter eos diuidenda, ut dimidiam partem habeant hi, qui per patrē ascendunt, capiant. Inter ipsos verò ascendentes, ex parte patris sequuntur eos, qui sunt ex parte matris pro virili portione diuidenda. Quod si nec descendentes, aut ascendentes, quive inter ascendentes vocantur, defuncto sint, primò vocentur ad hæreditatem fratres vel sorores, germani vel germanæ, vel defuncti fratris germani filius, vel filia, cum his etiam naturales liberi cum matre eorum, in duas vncias admittantur, ut tantum mater accipiat, quantum ad vnum filium, filiāque peruenierit. Quod si prædictæ personæ defuerint, veniant fratres vel sorores uterini. His verò deficientibus, ceteri cognati veniant secundum sui ordinis prærogatiuam: ut qui proximior sit gradu, potior sit in successione, aliam personā ex transuerso in locum patris sui succedere, præter fratris filium, non concedimus. Nulla autem differentia habita in omnibus prædictis successione, vel agnationis, vel cognationis, sed solum gradus sanguinis naturalis spectetur.

¶ **BONORVM AVTEM POSSESSIO**, idem est, quod hæreditas: differt tamen quod hæreditas iure ciuili defertur: Bonorum verò possessio, ex iure prætorio descendit. &

bonorum possessio intra annum à morte testatoris, vel intra centum dies petenda est, hæc reditas verò à nullo petitur. Bonorum autem possessio, alia ex testamento, alia ab intestato est. Ex testamento verò, est alia secundum tabulas, alia contra tabulas. B Secundum tabulas est, ¶ quam prætor scriptis hæredibus pollicetur. Contra tabulas, cum contra tabulas testamenti promittit. Ab intestato ¶ verò bonorum possessiones, vnde liberi, vnde legitimi, vnde decem personæ, vnde cognati, vnde vir & vxor. De bonorum autem possessione, plura dicere necessariū non duximus eo quod iure ciuili, ex cōstitutionibus principū, omnes cognati succedere possunt.

¶ **ARROGATIONE AVTEM** vniuersitatē quærimus, cum aliquem sui iuris nobis adoptamus. Tunc enim non solum arrogatus, sed etiam omnia eius bona nostræ potestati subiiciuntur. quod quo modo possit fieri, in tractatu adoptionum dictum est.

¶ **BONORVM ADDICTIONE** nobis quæritur hæreditas, cum plures in testamento libertate donati sumus, & à scripto hærede hæreditas non aditur. Tunc enim sententia iudicis vni nostrum desideranti conseruare libertates, bona addicuntur causa conseruandarum libertatum.

Pars tertia, siue Liber

TERTIVS.

DE OBLIGATIONIBVS.

¶ **Superest**, ut de obligationibus dispiciamus. Obligatio est iuris vinculum ¶ , quo necessitate alicuius rei soluendæ adstringimur. Obligationum autem genera ¶ quatuor sunt. Aut enim ex cōtractu nascuntur, aut quasi ex cōtractu, aut ex maleficio, aut ex quasi maleficio. Cōtractus autem, est pactum, quod parit actionem.

¶ **PACTVM T VERO EST** duorum pluriūve, in idem placitum, cōsensus. Pactorū verò alia sunt vtilia, alia inuitilia. Inutile ¶ pactum est, vnde nec actio, nec exceptio nascitur. Inutile pactum est, aliud propter rem, aliud propter personam, aliud propter legem indictā pacto. Propter rem est inutile cum id quod deuenit in cōuentionē, est turpe: ut stuprum, vel contra bonos mores, vel contra legem: ut pactum de futura hæreditate: vel impossibile ut hominē volare: vel cum de ea re paciscimur, de qua pacisci non licet ut de rebus iuris diuini, præter cōcessum, vel de rebus ad perpetuū vsum populi destinatis. Sed cum res, quæ deuenit in cōuentionem est turpis, videndum est, ¶ trum turpitudine sit ex parte promittentis, an ex parte eius cui promittitur, an ex utraque. Si enim ex parte promittentis tantum turpitudine est, licet id, quod deuenit in cōuentionē, non

B ¶ Quæ testamenti dissoluebant.
l. iij. D. de bo. poss. secundum tab.
l. i. in prin. D. si tab. test. nullæ extab.

¶ De acquisitione per arrogationem.

¶ De eo qui lib. caus. bon. addicuntur.

b ¶ Quia de rebus actum est, restat ut de actionibus dicat, quarum mater est obligatio.
l. §. i. in fin. de oblig. iur. gene.

l. i. D. de act. & obli.

c ¶ De pactis.
l. i. §. co.

c ¶ Remouentur inutilia pacta, remouentur nuda, quib. ex caus. pacta non valent.

d ¶ Pactum de futura hæreditate est velut si paciscor cum Titio, ut me hæredem instituat, huiusmodi autem pactum idcirco non valet, quia libertatem testandi quæ vniuersi in suprema voluntate debet habere, quod in ipso est, videtur auferre.
l. i. & l. iij. & tot. tit. de cond. ob. iur. caus.

non possit peti: attamen solum non potest
repeti. Sin verò ex parte eius, cui promittit
tantum, turpitudine est, etiam solum poterit
repeti. Quod enim ex turpi causa datum est,
repeti potest. Sin verò ex utraque parte tur-
pitudine versatur, possidentis melior erit con-
ditio. In pari enim causa turpitudinis, melior
est semper conditio possidentis. Propter per-
sonam est inutile pactum, cum ea persona pa-
ciscitur, cui pacisci non licet, ut pupillus si pro-
mittat sine tutorum auctoritate: aut prodigus,
cui interdictum est bonis, sine curatoris aucto-
ritate: aut furiosus, qui consentire non potest.
qui enim non habet sensum, non habet etiam
consensum. Propter legem indictam pacto,
pacta sunt inutilia, ex his causis, ex quibus &
propter rem esse inutilia superius dictum est.

Vtile pactum est, quod valet ad agendum, vel
ad excipiendum. quod autem valet ad agendum
aut parit actionem, aut informat, aut renouat. Sin-
informatur actionem, cum legem dat contractui,
& sit incontinenti. Renouat, cum ex interval-
lo interponitur consensu, parit verò pactum actio-
nem, quot efficitur contractus.

¶ EST ENIM CONTRACTVS pa-
ctum quod parit actionem. Contractuum
verò alij re, alij verbis, alij literis, alij consen-
su contrahuntur. Re contractus est, cum res
intercedit ad contrahendam obligationem.
Huius species sunt duæ, alius enim nomina-
tus est, alius innominatus. Re contractus no-
minatus, species sunt quatuor, Mutuum, Co-
modatum, Depositum, Pignus.

¶ MUTVVM EST, quod ita datur, ut
ex meo tuum fiat: & quandoque mihi red-
datur tantundem eiusdem speciei, & qualita-
tis. Mutuum autem locum habet in his rebus,
quæ pondere, ut aurum, argentum: numero,
ut pecunia numerata: mensuræ, ut triticum,
vinum, oleum, consistunt. Mutuo autem acce-
pto, quocunque modo amittatur, ad tantum
eiusdem speciei & qualitatis reddendum, sem-
per tenebitur condictione certi, qui accipit
vel hæres eius, creditori vel eius hæredibus.

¶ COMMODATVM EST, quod dat-
ur vtendum gratuitum: alioquin si merces in-
terueniat, non est commodatum sed locatio,
vel alius contractus innominatus. In re autem
commodata, talis diligentia adhibenda est
custodiendo, qualem quisque diligentissimus
paterfamilias suis rebus adhibere solet. quæ
si præstiterit, & aliquo fortuito casu, rem a-
miserit securus est. Fortuiti casus sunt, ut in-
cædium, naufragium, rapina, mors naturalis,
& alia huiusmodi. Ita demum autem, quis for-
tuito casu liberatur, tam in comodato, quam
in ceteris contractibus, si in fortuito casu nul-
la erus culpa deprehendatur. Si autem in for-
tuito casu culpa eius deprehendatur, veluti
si in ventoso tempore nauigauit, cum in securo
portu esset, & ita rem commodatam naufra-
gio amiserit, non euadet commodati iudiciū.
Item si moram in comodato reddendo fece-
rit, aut si ad alium usum, quam cuius gratia si

bi datum est, commodato vtatur, veluti argē-
tum sibi commodatum ad cenam peregrè tu-
lerit, quocunque modo id amiserit, restituere
cogitur.

¶ DEPOSITVM VERO EST, quod
datur custodiendum gratuitum. In hoc autem
contractu, quia nulla utilitas depositarii, sed
solummodo onus veratur, non nisi doli,
& latam culpam præstare depositori, vel eius
hæredi compellitur: lata culpa etiam & vide-
tur, si minus rem depositam sua propria cu-
stodierit. Qui verò huiusmodi custodiam in
deposito adhibuit, quocunque modo res a-
missa, vel deteriorata fuerit, securus erit. Do-
lum autem auctoris, nec in hoc contractu,
nec in cæteris bonæ fidei iudicijs hæres præ-
stabit: nisi vel ex dolo defuncti, locupletior
factus sit, vel cum principali reo res fuerit in-
choata: Est enim certissima iuris regula, ex do-
lo defuncti, hæres desit non teneri, nisi in quan-
tum ad eos peruenit. Hæres tamen agere po-
terit. Hoc autem iudicio ex proprio dolo da-
mnatus, infamia notatur.

¶ PIGNVS EST, quod creditori causa
securitatis datur. In pignore verò, & credito-
ris, quia in tuto est sibi pecunia: & debitoris,
quia facilius sibi creditur, utilitas contine-
tur: & ideo non exactissimam diligentiam ut
commodatarius, nec solummodo dolum &
latam culpam, ut depositarius, sed quasi me-
diam, id est, exactam diligentiam creditor vel
eius hæres, debitori vel hæredi eius, præsta-
re cogitur. Hanc autem custodiam si præstite-
rit creditor, quocunque fortuito casu res ami-
tatur, non tenebitur: nec ob id debitum re-
tinere poterit debitor.

¶ CONTRACTVS Innominatus est,
cum pactum quidem obligatorium est, sed ta-
men nomine speciali caret. Huius species
sunt quatuor. Aut enim do, ut des: aut do, ut
facias: ut facio, ut des: aut facio, ut facias. In
his autem quatuor innominatis contractibus
& in supra dictis omnibus, ex solo pacto quis-
que non obligatur civiliter, nisi res (id est, da-
re & facere) sequatur. Et hæc sunt pacta, quæ
tamen valent ad accipiendum, non pariunt ac-
tionem, quæ & nuda vocantur & multa alia.
Re autem secuta, id est, dare vel facere is, qui
accipit, obligatur ad dandum vel faciendum,
vel ad id quod interest dantis, vel facientis
præstandum, vel postmodum, si maluerit is,
qui dedit, ad id, quod datum est, restituendum.
Et si quidem do ut des, vel do ut facias, vel fa-
cio ut facias, præscriptis verbis nascitur ac-
tio. Sin autem est facio ut des, in subsidium
de dolo datur. Idcirco autem in subsidium, id
est, cum nullum aliud auxilium superest, de
dolo datur: quia qui eo iudicio damnatur, in-
famia notatur. Dare autem tam in his contra-
ctibus, quam in cæteris per quos dominia tra-
sferuntur, ita intelligitur, ut id quod datur,
accipientis sit.

¶ VERBIS CONTRAHITVR
obligatio, cum solennitas verborum inter-
cedit, ad contrahendam obligationem: hic

¶ De Deposito:

† I. si ut §. nunc viden-
dum. D. de positi. l. quod
Nerua. D. eod.
d. Dolus est, cum a-
liud agitur, aliud sum-
latur.

e. ¶ Quia si hæres dam-
natur, ex dolo defuncti
non sit infamis.

† I. vnica. C. ex delicto de
fun. in quant. hæred.

¶ De Pignoribus.

† §. si. insti. quib. mo. re
contrah. oblig.

f. ¶ Naturalis æquitas
est, ut si res depercat si-
ne culpa alicuius, do-
mino suo depercat.

¶ De contractu innominato.

† I. naturalis. D. de præ-
scrip. verb.

g. ¶ Idcirco huiusmo-
di actiones vocantur præ-
scriptis verbis, quia o-
lim vnaquæque actio,
præscripta verba & cer-
ta habebat à prætore.
Ius soluta verò postea so-
lennitate verborum sub-
lata, quæ speciale no-
men fortitè non sunt,
in generali nomine de-
scendent ex prædicta
formula remanserunt.
¶ De stipulationibus.

† Hac distinctione ac-
cipias tot. titu. de codi-
ob turp. cau.

† Insti. & C. de inuti-
lib. stipul.

† I. vij. D. de pact.

¶ De contractibus.

† I. j. D. de obligati. &
actionib.

a. ¶ In Mutuo id agi-
tur, ut rei dominum
transferatur. Commo-
datum ad vtendum da-
tur. Depositum ad cu-
stodiendum. Pignus cau-
sa utilitatis.

¶ De Mutuo.

b. ¶ Si enim aliquis
det equum, & equus si-
bi reddatur.

c. ¶ Generaliter condi-
tiones dicuntur om-
nes in personam actio-
nes, §. appellamus. in-
sti. de actio. est enim con-
dicere, in personam age-
re. Specialiter verò di-
cuntur condictiones,
ut conditio indebiti,
conditio sine causa,
vel ex iniusta causa, co-
ditio furtiva, coditio
ex lege.

¶ De Commodato.

† §. item is. Insti. qui.
mod. re contrah. obli.

† I. in rebus. D. com-
moda.

† l. v. §. j. D. de uerb. oblig.

contractus vocatur stipulatio, Est autē stipulatio, verborū tēceptio, quā is, qui interrogatur, spondet se daturū facturūve id, quod interrogatur. Dicta est stipulatio, quā si stipite, cō quōd antiqui firmum & ratum tenebant id, quod stipulabatur. In hoc contractu talia verba olim fuerunt reperia, dabis? dabo. facies? faciā. promittis? promitto. fideiubes? fideiubeo. Quā si non dicerentur, nō cōmittebatur stipulatio. Hodie verō solennitate verborum, tam in hoc contractu quā etiam in omnibus iudiciis sublata, quibuscunq; verbis conuenienter ad interrogationē respondeatur, connectitur stipulatio, Verba t̄ autem ex vtraque parte intercedere oportet: alioquin non erit stipulatio. Vnde constat mutū, surdum, absentem, stipulari non posse: quoniam eum qui stipulatur, verba promittentis exaudire oportet. Pupillus ^a verō si stipulatur, vel aliquo modo paciscitur, qui secum contrahit, obligatur, ipse verō ei non tenebitur. Loquimur autem de eo pupillo, qui eius ætatis est, vt intelligat id quod agit, alioquin non paciscitur. hoc autem iudicio, is qui promittit, si quidem certum est, quod promittit, ad id præstandum certi conditione tenetur. Sin verō incertum est, ex stipulatu agitur. Certum autem dicimus quod constat pondere, numero vel mensura.

¶ De fideiussoribus & mandatoribus.

¶ PRO HIS AVTEM à quibus stipulamur, solent alii intercedere, qui fideiussores, vel mandatores dicuntur. Cū verō vnus rei plures fideiussores vel mandatores sunt, vnusquisque t̄ pro sua tantum parte tenetur, nisi nominatim sit expressum, vt vnusquisque in solidum teneatur, quod si hoc expressum est, in præsentem qui soluendo sunt, in solidum competit actio. Onera enim præsentia vel absentia, præsentis & locupletes insimul sustinere debent. Ad inquirendū verō qui sunt locupletes, necne, agenti stipulatori ante iudices omnes præsentis se exhibere debent. Nulli tamen creditori licetia permittatur intercessores conuenire, nisi cū principali reo debitum minimē possit consequi. Quod si reus t̄ absens sit, tunc creditorem præferre intercessoribus competens tempus oportet, intra quod debitorem principalem exhibeant: quod si tempus elapsum fuerit, & debitor sit minimē exhibitus, intercessores creditori satisfaciant: & creditor eis suas actiones, quas aduersus debitore habebat, edat. Quod si tam reus, quā intercessores absint, prius in rem principalem debitoris his deficientibus, in res intercessorum creditor mittatur, hoc obseruando, vt nec etiam hypothecariz actioni locus fiat, quousque personales actiones effectum habere possint. Hæc quoq; locum habeant, non solum si intercessores sunt fideiussores vel mandatores, sed sint pecuniæ ^b constitutores. Mulier autem pro alio intercedere non potest, quia succurritur ei senatusconsulto velleiano, nisi primam intercessionem post biennium sequenti intercessione firmet.

† ex epistola diui Hadriani. §. fideiussores. insti. de fideiuss.

† §. si quis igitur in athen. de fideiuss. auth. præsentis. C. co.

b ¶ I. debitores ex alia causa, & postea alius volente creditore debitorum se transfert, & se facit debitorem.

¶ SCRIPTURA CONTRAHITVR obligatio cum scriptura intercedit, ad contrahendam obligationem, veluti chirographo emisso. Qui autem se alicui per scripturam obligat, quasi aliquid acceperit, si quidem ei postea non numeretur, t̄ intra biennium contra agentem ex scriptura, exceptione non numeratæ pecuniæ vti potest. Biennium autem elapsū, nisi intra prædictum tempus contestatus fuerit eam, ac si accepisset, conuenietur.

¶ CONSENSU A CONTRACTVS fit, cū solus consensus ad contrahendam obligationem sufficit. huius species sunt hæc, emptio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum. Est & præter hæc mandatum donatio, de qua superius dictum est.

¶ IN EMPTIONE, ET VENDITIONE contrahenda, pretium oportet constitui. Pretium autem constat in pecunia numerata. Alioquin si res pro re datur, non est pretium, t̄ sed alius generis contractus. Sed si pretium constitutum sit, & postea res alia in solutum detur, constat ritē contrahi emptionem & venditionem. Emptio tantū purē quā etiam sub conditione potest contrahi. Sed & ita venditionem t̄ posse contrahi admissum est. vt tanti res sit emptā, quanti Titius aestimauerit. Quod si Titius aestimauerit pretium, tanti erit emptio. Sin verō Titius minimē arbitratus fuerit, arbitrio boni viri contracta emptio intelligitur. Liberi autē hominis, licet nulli alii contractus esse non possint, tamen emptio & venditio contrahi potest, non solum inter ignorantes, sed etiam inter scientes, scilicet cū pater propter inuitabilem necessitatem famis filium vendit, quod tamen filius si emptori aut id quod pro se datum est, exoluerit, aut mancipium tantū operis vel etiam ei ex operis suis satis fecerit in propria se libertate t̄ tenebitur. Res autem diuini iuris & quæ ad publicum vsum populi destinatae sunt, licet, nisi ex certis causis, nullius fieri possint, at tamen si sciens venditor ignoranti emptori vendiderit, ex empto nihilominus, si constitisset emptio, tenebitur, quod si sciens emit, si quidem pretium solutum est, non poterit repetere, nec ex empto agere. Donare enim voluisse intelligitur. Quod si non est solutum, non potest à venditore peti. Sin vero vterque ignorauerit, non consistit venditio. Contracta autem emptione, & venditione, venditor quidem ad rem tradendam, vel ad id, quod interest emptori præstandum empti actione cōstringitur. emptor venditi iudicio ad pretiū venditori cogetur. & ad vsuras ex mora præstandas. Non solum autem rem tradere venditorem oportet, verum etiam de euictione cauere. Quod si rem alienam vel alteri obligatam tradiderit venditor, & postea euicta fuerit, vel vitiosa, aut morbosa appareat. E & si non cauit venditor de euictione, ex empto tamen ad id, quod interest, aut redhibitoria, vel quanto minoris ignoranti empti

¶ De obligatio scriptura.

† l. in contrahibus C. de non nu. pecu.

¶ De contractu ex consensu. A ¶ Id est, cum nec res, nec verba, nec scriptura exiguntur.

¶ De emptione & venditione.

† emptio.

† §. pen. insti. de empt.

† l. si. C. co.

B ¶ Quia ex huius facti, seruis effectus nō est.

C ¶ Veluti redemptio nis causa captiuorū.

c ¶ Quamuis emptio propter rem quæ deuenit in cōuersione ipso iure nō valeat, at tamen lex pro favore iustitiae ignoratiz emptoris at que odio scientiz venditoris, actione ex empto venditorem facit.

d ¶ Id est, quæ fideliter contracta esset de quibus pacisci licet.

e ¶ Id est, ad eam venditorem possidendam, quæ secutus esset emptor si ei tradita secundum pactum fuisset.

f ¶ Vt si euincatur ab aliquo, qui ostendat suā esse, vel sibi pignoratam hic venditor emendat, quanto minoris, semisset, si ita morbosam vel vitiosam eam scilicet hic intra annum.

D ¶ Vel aliena vel alteri obligata, esse ostendatur.

E ¶ Aut fur vel fugax ostendatur.

a ¶ Id est, si res perit ex toto vel deterioratur ex parte.
 b ¶ necessario, D. de peric. & commo. rei ven.

emptori tenebitur. Periculum ^a verò rei emptor ante traditionem, si sine culpa venditoris aut ante moram interueniat, ad emptorē pertinet; si res vendita sit certa descriptione monstrata, veluti hominem Stichum. Aut si quis incerta descriptione usus, veluti hominem, aut decem modios tritici, vel vini vendiderit, nec quem hominem, vel quod vinum aut triticum adiecerit, & antequam tradatur homo mortuus sit, vel vinum acidum, vel mucidum, uel triticum quoquomodo corruptum sit, de quo ipse sentiebat, ad eum periculum pertinebit. Illud etiam considerandum, quod si quis rem minus dimidio [†] iusti pretij venderit emptorem vel ad rem reddendam, vel ad iustum pretium exolucendum, conuenire poterit.

† l. ij. C. de rescin. venditio.

¶ De locatione & conductione.

† l. ij. D. eo.

¶ LOCATIO, ET CONDUCTIO proxima est emptioni & venditioni eisdemque etiam regulis iuris [†] consistit. Nam sicut emptio & venditio sine pretio constitui non potest, ita locatio & conductio, nisi merces interueniat, non contrahitur, & sicut pretium in pecunia numerata constat, ita & merces sine pecunia consistere non potest. Item sicut natura emptionis & venditionis continua est, ita locationis & conductionis. Differunt tamen quia in venditione de dominio tradendo agitur. In locatione verò non de dominio rei, sed de usu agitur. In hoc autem contractu, maxime bona fides exigitur, & ideo si quid conductor deliquit, siue plus debito percepit hoc totum locatori, locati actione, ad usum rei tradendum, vel ad hoc, quod interest eis præstandum, tenetur & conductor si quidem colonus sit, & per continuum biennium, debitam pensionem locatori non soluerit non solum locati, & Seruiana ^b tenetur, sed etiam ius locationis ^c amittit, nisi communis sterilitas ^d regionis, & impropria acciderit.

b ¶ Qua tenemur domino fundi pro mercede q. pignoris iure, ea q. colonus inuehit & dicit in fundo licet nulla conuentio super his præcessisset.
 c ¶ Ius locationis, id est, ius quod habebat in re sibi locata.
 d ¶ Pro hac enim causa, censum ei retinere permittitur.

¶ De societate.
 e ¶ Si quid percepit, ad restituendum tenetur, si quid impendit, potest recuperare.
 f ¶ Quicquid bona fides exigit, id est, quicquid ex natura pacti alterum alteri præstari æquum est, hoc totum, licet nominatim non sit expressum præstari conuenit.
 g ¶ Rerum furtiuarum & generaliter omnium inhonestarum societates contrahi non possunt.
 h ¶ Ut unus totum damnum, alter totum lucrum habeat, non dicitur damnum non valet pactum. Damnum pro parte dicitur, ubi se non aliquid dimittimus, non ubi non lucratur.
 i ¶ Licet contrario consensu utriusque vel alterius tantum societas solvatur, etiam actio pro socio, etiam finita societate, durat.

¶ SOCIETAS EST PACTVM DE alicuius rei communicatione. Ex hoc autem pacto mutua nascuntur actiones, quæ uno nomine pro socio vocantur, quibus socius socio, si quid deliquit, si quid percepit, ^c si quid in societate impenderit, & generaliter quicquid bona fides ^f exigit, præstare cogitur. Custodiam verò talem pro ea exhibebit, qualem suis rebus adhibet. De se enim queri debet, qui sibi parum idoneum socium elegit, hoc ita est, nisi se diligentem esse promissit: tunc enim diligentiam præstabit. Societas autem & vnus rei, & totorum bonorum & contrahi potest. Item si vnus rem, alius operam suam confert constat societatem contrahi posse. Partes autem in societate si quidem expressæ sint, hæseruentur. Sin verò minime expressæ sunt, æquales erunt. Sed ita pacisci admissum est, ut vnus ^h ex sociis maiorem partem lucri, damni minorem sentiat. Finiunt autem societas, morte socij, capitis diminutione maxima & media, interitu etiam rei contraria voluntate ⁱ. Inuitus enim in societate, vel in communione nemo stare cogitur.

¶ MANDATVM EST PACTVM, de negotio gerendo gratuito. Contrahitur verò mandatum quinque modis, vel gratia mandantis tantum, vel gratia mandantis & eius cui mandatur, id est mandatarij ^k, vel gratia utriusque & aliena, vel mandantis tantum, & aliena: vel mandatarij tantum & aliena. Quod si gratia mandatarij tantum interueniat mandatum non est, sed consilium: & ideo non est obligatorium. Mandatum non suscipere [†] cuiuslibet liberum est. Susceptum autem consummari debet, vel quam primum renuntiari, ut salua sit utilitas mandati. Postquam enim susceptum est, is, qui suscepit, id est, procurator non solum de gestis, sed etiam de gerendis, tenetur. & si quid dolo, vel culpa eius commissum est, siue quid ex mandato percepit, iudicio mandati directo, [†] præstare debet. Si quid vero ex suo, in negotio gerendo iuste expendit contrario iudicio mandati consequetur. Legem ^a in mandato dictam transgredi non debet. Mandatum tam morte, quam duabus capitis deminutionibus item prohibitione domini (nisi vel in rem ^m suam factus sit procurator, vel se administrationi miscuerit) finiri constat.

¶ QVASI EX CONTRACTV obligatur quis, cum pactum quidem non intercessit, attamen inter aliquos negotiorum gestum est, ex quo alterum alteri obligari æquum est, veluti cum quis alicuius curam vel tutelam gesserit. Licet enim inter pupillum & tutorem nullum pactum intercesserit, attamen pro reddenda administrationis ratione, tutelæ iudicio directo, tutor conuenietur. In qua ratione, non solum gesta sed etiam gerenda veniunt. Si quid verò ex suo, pupilli iure expendit, vel si cui propter pupillum obligatus est, contrario iudicio tutelæ ^b consequetur. Idem inter curatorem, & aduocatum est. Item is, qui absentis negotia gessit, ad reddendam rationem directo negotiorum gestorum iudicio, ei, cuius negotia gesta sunt, quasi ex contractu tenebitur. Sed is de gerendis non astringitur, nisi cum alius vellet ea gerere, ipse se obtulit. Si quid vero de suo in gerendo expendit contrario iudicio negotiorum gestorum, is cuius negotia gesta sunt, restituere compellitur. Item is, cui indebitum iure ciuili & naturali, ⁿ vel naturali tantum, per errorem solutum est, nisi ex ea causa solutum sit ei, ex qua lis inficiando, vel ex causa transactionis, ^o vel iudicati ad restituendum id quod accepit, indebiti conditione, quasi ex contractu obligatur. Quod enim ex meo apud aliquem est sine causa, vel iniusta causa uel turpi, si mea turpitudine non intercedat, condice re possum.

¶ ITEM SI IN COMMVNIONEM aliquam incidimus sine nostro pacto, ad personales præstationes præstandas, quasi ex contractu obligamur.

¶ TOLLITVR AVTEM OMNIS obligatio, solutione eius, quod debetur non solum debitore solvente, sed etiam quolibet

¶ De mandato.

k ¶ Procurator est, qui rem alienam domini mandato administrat.

† l. ij. D. eo.

† S. mandatum, in ff. eo.

l ¶ Directum iudicium quod competit mandanti contra mandatarium. Contrarium quod mandatario aduersus mandantem.

A ¶ Veluti si perceptum est ut emat equum xx. si potest minus, ultra dare non debet.

m ¶ Vell si Titius quid sciens debebat, vel donauit actiones ut vel aduersus S. ium agere mihi mandauit, tunc enim in rem meam procurator sum, quia id quod a Scio exigo non Titio, sed mihi exigo.

¶ De oblig. quasi ex contractu.

B ¶ Id quod expendit vel liberatione ad obligationem.

n ¶ Quod debitum est iure naturali, indebitum vero iure ciuili re pe. i non potest nisi fauore soluentis iure ciuili sit indebitum, veluti cum mulier pro alio intercedit, non solum contra creditorem perentem auxilio senatus consulto velletiani potest tueri. Sed etiam ex ea causa soluitur licet iure naturali sit debitum, quia eius fauore senatus consultum factum est, pote ita repeti. Si verò non fauore soluentis, sed alia causa sit indebitum iure ciuili tantum non potest repeti, veluti cum filiofamilias mutua pecunia contra decretum amplissimi ordinis data sit, licet enim creditor potest non possit attamen ei soluta repeti non potest. Quod ex causa transactionis iudicati, vel ex qua lis inficiando crescit, soluitur, & si indebitum sit repeti non potest.

o ¶ Transactio est pactum de re dubia ob aliquod datum, vel promissum.

¶ De communi diuindendo.

¶ Obligatio quot modis tollatur.

c. iij. pro

pro eo, ipso etiam debitore ignorante, & inuito. Item si quis aliud pro alio soluerit volenti creditori, constat obligationem perimi.

Quod si creditor id quod ei debetur, noluerit recipere, oblatione^a & depositione, cum consignatione habita in ædem publicam, vel sacram, inuito creditore, obligatio tollitur, nec amplius esse debitore vel eius hæredes, quocunque modo res deposita & consignata amissa sit, poterit mouere actionem, nisi in deponendo, dolo aut culpa debitor versatus sit.

¶ ITEM ACCEPTILATIONE tollitur obligatio, quæ verbis contracta fuit. Est autem acceptilatio, verborum cõceptio, qua is cui promissum est, per stipulationem, debitore interrogante, vtrum[†] quod ei per stipulationem promissum est, habeat acceptum, & se recepisse profiteatur. Omnes autem[†] obligationes acceptilatione possunt tolli, si in stipulationem ductæ, nouantur. Item hæ obligationes quæ solo cõsensu contractæ sunt, contrario consensu dissoluuntur. Consentaneum est rationi, eodem modo^b dissolui obligationem, quomodo connexa est. Cæteræ^c autem obligationes, licet pacto, ipso iure communi tollantur: attamē per exceptionem pacti conuenti eliduntur. Item si quis creditori vel debitori suo, hæres extiterit, pro ea parte qua hæres est, sublata est actio confusione.

¶ ITEM COMPENSATIONE tolli obligationem constat. Est autem compensatio, debiti & crediti inuicem contributio. Id verò debitum compensari potest, de quo nulla quæstio est, siue naturali iure & ciuili debeat, siue tantum naturali. Contrà in rem tantum actionem, nulla admittitur compensatio, ne inuitus quis rem suam cogatur vendere.

¶ EX MALEFICIO nascuntur obligationes, veluti ex furto, rapina, damno iniuria, ex iniuria contumelia.

¶ FURTVM AVTEM EST contrafactio fraudulosa, † quæ sit, inuito domino, alienæ rei vsus possessionis sue. Dictum est autem furtum, à furto, eo quod absconsè sit & plerunque nocte, vel ab auferendo: vel à Græco sermone, quo fures appellantur[†], *αἱρεῖν*. Furtorum genera duo sunt, manifestum, & nec manifestum. Manifestus fur est, qui cum ipsa re furtiua deprehēditur, vel eo in loco, in quo furtum fecit, vel antequā perferret, eò quò destinauit. Nec manifestus quis sit, ex hac ipsa definitione perpenditur. furtum autem non committitur, nisi animum fraudandi quis habeat. Itaque si equum mihi commodatum vsque ad certum locum, longius duxero, si quidem putauī me id facere, non inuito domino, etiam si dominus noluerit, furtum non committitur. Item si domino volente id feci, ego vero id domino nolente putauī me facere, furtum non committi constat. Furtū enim nisi inuito domino, non committitur. Planè si seruo alieno[†] persuasero, vt quasdam res domino furto surripiat, & ad

me perferat: seruus autem, domino sciente & concedente faciat, non solum furti, sed etiam serui corrupti placuit hoc casu actionem dari. Liberorum etiam hominum furtum fieri posse placuit, veluti si quis liberos nostros nobis fureretur. Item rei sacræ & religiosæ furtum committitur. Non solum autem alienæ rei furtum sit, sed & propriæ ipsius: † veluti si debitor pignus à creditore surriperit. Furti autem tenetur, non solum qui furtum fecit, sed etiam cuius ope & consilio furtum factū est, veluti qui scalas fenestris ad furtum faciendum apposuit. Poena manifesti furti, tam ex lege xij. tabularum quàm ex edicto prætoris, quadrupli[†] est. Nec manifesti, dupli & extra quadruplum vel duplum, rei persecutio non est, quam vindicando, vel condicendo, is cui furtum factum est, poterit petere. Hæc autem actio hæredi quidem datur. In hæredem uero non competit, nisi uel cum auctore lis contestata sit, uel locupletius ejus patrimonium factum est. Est enim regula iuris, poenales actiones ex maleficiis, in hæredes non transire. Hæc actione damnatus, † in famia notatur: hæres[†] vero non utique. Ei autem generaliter competit hæc actio, cuius interest rem saluam fore, siue sit dominus, siue non. Nec etiam aliter domino competit, quàm si ejus intersit.

¶ QVI RES ALIENAS RAPIT tenetur etiam furti. Quis enim magis, inuito domino, rem contrectat, quàm qui vi rapit? Nascitur autem ex hoc facto propria[†] actio, quæ appellatur vi bonorum raptorum, quæ locum habet etiam si vna res rapta fuerit. Est autem, hæc actio intra annū quadrupli, post annum verò simpli. In quadruplo autem vel simpli rei persecutio[†] continetur. Ita demū autem locum habet hæc actio, si rem mobilem putans alienā, vi quis rapuerit, hæc actio ne non tenebitur: sed ex sacris constitutionibus[†], is, cui res rapta sunt, agere poterit. Quibus cauetur, si quis aliquam rem, alicui possidenti, proprio nomine, sine iudice abstulerit, si quidem suam, restitutione ejus rei, dominio careat. Sin verò alienam, etiam æstimationem rei ei, cui abstulit cõpellatur præstare. Quod non solum in rebus mobilibus vel se mouentibus, sed etiam in inuasionibus quæ fiunt circa res soli, obseruari, sacræ constitutiones voluerunt. Liberum est[†] autem ei, qui rapinas passus est, & priuato iudicio vi bonorum raptorum, damnum persequi, & criminaliter iudicio vis publicæ aut priuatæ reum facere.

¶ DAMNI IN IVRIA ACTIO constituitur per legem Aquiliam, cuius primo capite cautum est[†]. Si quis seruum alienum, vel ancillā, vel eam quadrupedem, quæ pecorum numero sit, iniuria occiderit tantum domino dare damnetur, quanti ea res, eo anno plurimi fuerit. Secundum[†] capitu. in usu non est. Terrio capite, de cætero damno cauetur, ut quanti ea res xxx. proximis diebus fuerit, & intelligendum est, plurimi

^a ¶ Oblatum, id est, prius offerret creditore debitor, quod si nec tunc accipiet, deponit id quod debet in æde publicam uel ecclesiam, & si quidem pecunia est, consignabit & liberabitur.

¶ De acceptilationibus.

† §. j. insti. quib. modis sol. obli.

† l. ij. D. de acceptila.

^b ¶ Veluti si re connexa est, re soluitur. si verbis, verbis. si cõsensu, consensu. si literis, lite. is.

^c ¶ Quæ solo consensu contractæ nō sunt.

¶ De compensatiōe.

† l. j. D. de co.

¶ De actionibus quæ ex maleficio nascuntur.

¶ De furtis.

† l. ij. D. de furtis.

† l. si quis seruo. C. de urr.

† §. aliquando insti. de obli. q. ex deli. naf.

† §. ex maleficiis insti. de act. l. si quis. §. si. ff. de furt.

† l. achleras. §. si. D. de infam.

† l. furti. §. si quis. D. de.

¶ De rapina & vi bon. rapto.

† insti. vi bon. rapto. in princ.

† d. §. ex maleficiis.

† l. si quis in tantam. C. vnde vi.

† per l. si. D. de pub. ius.

¶ De damno & lege Aquilia.

† l. ij. D. ad leg. Aquil.

† l. si seruum. §. huius legis. D. de co.

† l.ij. D. eod.

† l. si putator. D. eod.

† l. imperitia. D. de di.
regu. iur.
† l. qua actione. §. fin.
D. ad leg. Aquil.

† §. 6. in ff. eod.

† d. §. fin.

† l. si. D. de iis, qui deie-
ce, vel effud.

† De iniuriis.

† l. j. de iniur.

† §. j. in ff. eod.

emendetur. Tria ergo in lege Aquilia confi-
derantur, damnum esse datum, & iniuria esse
datum, & domino esse datum. Iniuria idcir-
co datum esse requiritur, quia si iure datū est,
non tenebor, † veluti si seruum tuum latrone
(cū aliter periculum euadere non possum)
occidero, vel adulterum in ipso adulterio cū
vxore mea deprehensum, si cum contestatio-
ne id fecero. Item si † putator, eiecto ramo
ex arbore seruum tuum transeuntem occide-
rit, distinguendum est, vtrum prope viam pu-
blicam, vel vicinalem, aut in suo agro, vbi
nulli erat mos eundi, id fecerit. Nam prope
uiam publicam vel vicinalem, seu in illo lo-
co, in quo erat ius eundi, id fecerit, & non pro-
clamauerit, culpæ reus est. quod si proclama-
uerit, vel in eo loco erat, in quo non erat ci-
ius eundi, & seruus se cauere non curauit, non
tenebitur. Imperitia † quoque culpæ annu-
meratur. Itaque si medicus † seruum suum se-
cuerit, & ob eius imperitiam, seruus mortuus
est, vel si citius quā deberet dereliquit cura-
tionem, lege Aquilia tenebitur: hac actione
non minus quis ex culpa, quā ex dolo puni-
tur. Quocunque enim modo damnum quis
& culpam dederit, etiam si dolo careat, hæc
actio locum habet. Ita demum quis directō
hac actione agere poterit, si corpus corpore
læsū sit, alioquin, nisi seruo alieno persuase-
ro, vt ibi damnum det, vt ille iudicio, non dire-
cto tenebor. Item † si seruo tuo persuase-
ro, vt is se de ponte præcipitet, vel arenam fru-
mento tuo immisceat, & is id fecerit, vt ille iu-
dicio tibi tenebor. Quod si seruum tuum cō-
pedibus vinctum, ductus misericordia solue-
ret, & is aufugerit, neque † directo iudicio, ne-
que vt ille tenebor, sed in factum in me placuit
actionem dari. Licet autem actio directo, soli
domino competat: attamen vtilem etiam his,
quibus iuste interest dari placuit. Cū autem
libero homini, proprio corpore damnum da-
tum est, impenfarum & sumptuum, quos in cu-
ratione fecerit, æstimationem habebit. Item
operarum quibus caruit, aut cariturus est, ra-
tionem hoc iudicio consequi poterit, detor-
mitatis vero ratio non habebit. Liberi e-
nim corporis, placuit nullam fieri posse æsti-
mationem.

¶ GENERALITER INIURIA DICI-
tur omne quod non iure fit, specialiter aliās
iniquitas & iniustitia, vt in lege Aquilia dam-
num iniuria dicitur contumelia, quæ a contē-
nendo dicta est. Iniuria † autem fit non solum
cū mala alicuius pugno percutitur, sed etiā
cū conuentium ei fit, vel cū quis carmen,
vel libellum † ad infamiam alicuius scripsit, e-
diditve, vel edi fecit, aut scribi dolo malo. Et
generaliter quoties aliquid fit, quod apertē
in alicuius contumeliam pertineat, si quidē
dolo malo factum est, locum habet hæc actio.
Itaque si filia Titij quæ Pamphilo filio Scij
nupta est, iniuriam fecero, non solum Pam-

philus, sed etiam Titius & Scius iniuriarum
mecum agere poterunt. Sin autem † marito in-
iuriam fecero, vxori iniuriarum non tenebor.
Defendi enim vxores à viris, non viros ab v-
xoribus æquum est. Aliis autem personis, quæ
non sunt in nostra potestate, si iniuria fiat, nos
agere nō possumus, nisi nominatim in nostrā
contumeliam facta sit. Item si libero homini,
vel seruo alieno, bona fide possessis, iniuria
fiat, vel etiam si seruo meo proprio, ita demū
iniuriarum mihi competit actio, si in meam
contumeliam apertē respiciat. Hæc autem
actio, arbitraria est, & ideo permittitur iniu-
riam passio iureiurando iniuriam æstimare, ta-
xatione habita à iudice secundum qualitatem
facti & personarum similiter facientis & pa-
tientis: necnon etiam locus in quo facta est,
id est, vtrum † in publico, aut in priuato, & lo-
cus etiam vulneris, secundum quæ & atrocitas
est iniuria, æstimabitur. Aliter enim est iniu-
ria æstimanda, si senatori fiat, aliter si humili.
Item aliter si in theatro, vel in senatu, aliter si
in clanculo fiat, aliterque si in oculo, quā si
in pede fiat, æstimabitur. Hæc autem actio
quia ex iure prætorio descendit, anno termi-
natur. & ideo, si quis iniuriam passus intra an-
num non fuerit contestatus, amplius non po-
terit agere. Item si quis iniuriam passus ad ani-
mum statim non duxerit, postea agere nō po-
terit. Sed si hæc actio ex iure descendat ciuili,
veluti ex lege Cornelia, quæ competit ob
eas causas, quod quis se pulsatum, verberatū,
† domum suam vi introitum esse dicat, etiam
post annum, si ad animum, statim vt facta fuit
reuocauerit, agere poterit. Domum autem si
ue propriam, siue conductam, siue gratis con-
cessam, accipere debemus. Hæc autem siue
prætorias, siue ciuiles, quia personalis est, nec
hæredi, nec in hæredem datur: nisi inter prin-
cipales personas lis fuerit inchoata. Liberū
est autem ei, qui iniuriam passus est, & priua-
to iudicio iniuriarum estimationem persequi
criminaliter, & publico lege Cornelia, accu-
sare. Nunquam enim plures actiones (præter
tūm pœnales) de eadem pecunia concurrentes,
altera alteram consumit.

¶ SI IUDEX LITEM SVAM fece-
rit, propter imprudentiam quæ si ex maleficio
obligatus videtur: tunc autem litem suam fa-
cere videtur, cū iniquē sententiam dicit.

Item is ex eius † cœnaculo proprio siue con-
ducto, aliquid deiectum effusumue est, quod
alicui nociturum videtur esse, quasi ex malefi-
cio obligatus videtur. Item si quis eò quā
vulgo iter fit positum suspensumue, aliquid
habueris, quod si ceciderit iter, agentibus, no-
cere possit, quasi ex maleficio tenebitur. † Cū
autem iudex per imperitiam litem suam fece-
rit, æstimatione competentis iudicis, pœnam
sustinere cogitur, secundum quod ei bonum
& æquum esse videbitur.

† §. ij. in ff. eod.

¶ In arbitrio posi-
ta, non certa quantita-
te terminata.

† §. pena. in ff. eod.

¶ Idcirco iniuriarū
actio, quæ descendit ex
iure prætorio, anno
terminatur: quia ip-
sius prætoris potestas
anno finiebatur: quæ
verò ex iure ciuili de-
scendit, non solū hac,
sed generaliter omnes
non nisi xxx. anno cur-
riculo finiuntur.
l. lex Cornelia. D. eo.

¶ Criminalis accu-
satio ideo dicitur, quia
cuius de populo dat

¶ De actionibus quæ
quasi ex maleficio na-
scentur.

† l. j. D. de iis qui deie-
cer. vel effud. l. v. §. v.
D. de oblig. & actio.

† l. si. D. de var. & ex
traordi. cognit. & vid
Jurispru. med. Prate
lib. j. cap. xix.

Quarta Pars, siue Liber

Q V A R T V S.

D E A C T I O N I B V S. *

a ¶ Cum aliquis me-
cum contrahit, uel ma-
leficiū mihi facit, ius
statim ex ipso contra-
ctu uel maleficio eum
mihi uincit & obligat;
quia uinculum iuris di-
cit obligatio. Ad hoc
vero exequendū & pe-
tendum in quo mihi
uinctus est, prodictum
est aliud ius, quod di-
citur actio. quo iure
eū qui debet mihi ex
contractu, uel ex male-
ficio, ut id quod mihi
debet soluat, cogo p
iudicem, id est, si quis
rem meam possidet.

¶ De iudiciis.

† l. contumacia. D. de
re iudic.

† l. properandum. C.
de iudic.

b ¶ Praecones qui vo-
cantur exsecutores, q
quod iudex praecipit,
exequuntur. Assesso-
res quia assident iudi-
ci. Scribae qui scribunt
gesta.

¶ Quibus ex causis
personae prohibeant.
† l. j. D. de postulan.

Estat ut de actionib' tractemus.
Actio autem nihil aliud est, quā
ius persequendi iudicio, quod
sibi debetur.

¶ ANTE QVAM DE
actionibus tractetur, pauca de iudiciis pro-
ponamus. Iudicium ergo est, causae discussio,
cum certarum personarum interpositione.
In iudicio autem quinque sunt consideranda,
persona, iurisdictio, tempus, locus, causa. Per-
sonarum quaedam sunt necessariae, quaedam
utiles tantum. Necessariae sunt, sine quibus
iudicium consistere non potest, haec sunt Iu-
dex, actor & reus, his enim personis deficien-
tibus, vel aliqua earum, iudicium quidem non
erit. Eremodicium uero certis in casibus ef-
fesse poterit, ueluti si contumaciter †, post tri-
nam edictorum sollicitationem, vel post vnā
peremptorij edicti commonitionem valen-
tem pro omnibus abesse dignoscitur, vel si iā
ferē claspō † triennio à litis exordio, vna par-
te praesente, altera qualibet absente iudex sen-
tentiam dixerit. Utiles tantum sunt, sine quibus
quidem iudicium consistere potest, adhi-
bitae tamen, faciliorem iudicij exitum parant,
ut sunt aduocati, testes. item iudicis officia-
les, ut sunt apparitores, praecones, b execo-
tores, assessores, scribae. In personis communi-
ter considerandum, quae admittantur, seu quae
prohibeantur. Hoc sciendum, quod quaecun-
que persona, si non specialiter prohibetur,
communi iure admittitur.

¶ QVI AVTEM † PROHIBENTVR,
alii prohibentur aetate, alii morbo, alii ca-
su, alii conditione, quidam sexu, quidam
religione, quidam moribus, quidam etiā ob
specialem causam, quidā ob familiam, quidā
munere. Item qui prohibentur, quidam phi-
bentur certis causis, uel certis personis inter-
uenientibus, quidam perpetuō. Aetate per-
petuō prohibentur impuberes, ne sint Iudi-
ces, testes, aduocati. item actores vel rei,
sine tutoris vel curatoris auctoritate. Mi-
nor etiam octodecim annis aduocatus esse
non potest, vel iudex. Aduocatus uerō est,
qui causam suam vel amici ante eum cui iu-
risdictioni praest, exponit. Qui autem
aduocatum non habent, à iudice petere pos-
sunt. Ait enim Praetor, Si Aduocatum non
habent, ego dabo. Morbo prohibentur alij
ob morbum corporis, alij ob morbum ani-
mi. Ob morbum corporis prohibetur, qui
diutino morbo laborat, nec etiam suis pedi-
bus superesse potest, ut si iudex. Item aduoca-
tus, nisi in propria causa. Testis uerō volens
admittendus est, inuitus autem non est cogē-
dus. Item actor, vel reus si uult quidem esse, su-

scipiat. Si manuult in ciuili causa, procurato-
rem ei dare concedatur. Ob morbum animi
prohibentur, furiosus, mente captus, qui ge-
neraliter per se nullam legitimam personam
in iudicio consistendi habent. Casu remouen-
tur, caecus, mutus, surdus. Caeco enim non p-
mittitur iudicem esse, nisi hoc ei post susce-
ptum magistratum acciderit, neque aduoca-
tum, nisi in propria causa, vel suorum fami-
liarium. Reus uerō vel actor quidem esse po-
terit, sed procuratorem ei dare non denega-
tur. Item testis in quibusdam iure suscipitur.
Mutus uerō & surdus in iudicio per se consi-
stere non possunt. c Qui cōditione prohiben-
tur, aut sunt serui, aut liberti. & serui qui-
dem nullam consistendi personam per se ha-
bent in iudicio, nisi in crimine pduellionis. d
Inter seruū enim & liberum, constat nullū
posse consistere iudiciū. Liberti uero nec pa-
tronum, nec pro patrono testimonium dicere
possunt, vel eum accusare, nisi in crimine
maiestatis. Patronus autem contra libertum
testimonium dicere non compellitur. Sexu
remouentur mulieres, ne sint iudices, nec et
ad postulandum, nisi in causa propria vel fi-
liorum suorum, quorum tutelam gerunt, ac-
cedant. Item in testamentis adhiberi testes
minimē possunt. In iudiciis uerō nisi adulte-
rio damnatae sint, rectē admittuntur. Religio
ne e prohibetur, † ueluti haeretici, ij nec testes,
nec iudices seu aduocati contra Orthodoxos
fieri possunt. pro Orthodoxo tamen aduer-
sus haeticum, testimonium rectē haeretici ad-
mittitur. Item nec Iudaeum Christiani iu-
dicem esse posse, vel aduersus eum, testis re-
cipiendus est. Pro Christiano & contra Iu-
dæum testis esse potest. Christianus uerō Or-
thodoxus, Iudæi & haeretici iudex & in eos
testis esse potest. Moribus prohibentur infā-
mes, ne iudices creentur: item ne in testimo-
nio recipiantur, nec aduocati sint, nisi in cau-
sa sua & suorum familiarium, vel quorum ad-
ministrationem gerunt. Ob specialem cau-
sam prohibentur, ueluti propter inimicitia
capitalē. Hi contra se testes esse non possunt.
nec accusatores qui ante litem motam sepa-
rabantur. Item si capitales inimicitias contra
patrem habuit, contra filium testis esse non
poterit. Iudex autem esse nō prohibetur, sed
si suspectum iudicem quis habuerit, liceat ei
episcopum ciuitatis ad causam discutiendam
vnā cum iudice suspecto aduocare. Ob fami-
liam ius dicendi in me vel pro me, testimo-
nium, praeter in crimine pduellionis, non
habēt filius vel filia, nepos vel neptis, neque
omnes qui potestate mihi iunguntur. Am-
plius quibuscunque imperare possumus, ut
inuiti testimoniū dicant, hi nobis iure, testes
esse nō possunt. Iudex autem & pater filio, &
filius patri, etiā si in eius potestate sit, esse po-
terit. Munere f prohibetur, milites ne priua-
torū aut aduocati, aut iudices, aut accusatores
existāt. Et generaliter † nullus ad testimoniū
ducendus est, nisi quem & vitæ dignitas, &
morum honestas, vel vox aliorum legitimo-

c ¶ Quia per procu-
ratores possunt.

d ¶ Pduellionis cri-
men est, cum quis con-
tra personam Impera-
toris, uel contra repū-
blicam molitur.

e ¶ Religio est diui-
ni nominis cultus, su-
persticio, uana religio.
l. si. C. de postul.

f ¶ Munus quid sit,
docet iuriscōsol. l. mu-
nus. j. ff. de uerb. signi-
fic. l. j. & iij. D. de testib.

rum

rum testium, commendat & in summa talis debet esse omnis testis, ut fidem debitam iudiciariæ religioni omni gratiæ & potentatui possit præponere. Quod autem clericus aduersus laicum testis esse non possit, uel contra in capitulari legis Longobardiæ cautum est. In legibus autem Romanis, non memini me inuenisse, imò contrarium in multis locis constitutum esse cognoui.

¶ De iurisdictione.

¶ IURISDICTIONE EST IUS dicendi ius. Hæc autem alia voluntaria, alia contentiosa. voluntaria est, quæ, utraq; parte volente, expeditur: ut adoptio, emancipatio, manumissio. Potest tamē & quis inuitus manumitti. Nulli enim ciuitatem Romanam respuere permittitur. Contentiosa est, quæ p litem & contentionem expeditur. Hæc alia mera, alia mista. Mera iurisdicção ¶ est, ut potestas gladii. Mista est quæ in se alicuius rei habet sententiæ ditionem. Item iurisdicção, alia propria, alia demãdata, alia ex communi partium consensu data. Qui propriam iurisdicçãoem habent iudices ordinarii dicuntur. nec interest, utrum habeat potestatem gladii, necne. Qui autem demandatam habent, dati uocantur, qui eam ex communi consensu partium habent, arbitri appellantur. Potest tamē idem & datus iudex arbiter esse. ueluti si ego & Titius in Seium compromiserimus, & postea a proprio ordinario, eum nobis dari iudicem petierimus. Qui autem propriam iurisdicçãoem habet, demandare eam potest. Qui autem solum demandatam habet, eam mandare alii non potest, nisi ei à principe sit demandata. Ait enim constitutio, Iudex ¶ à iudice delegatus iudicis dandi non habet potestatem, cum ipse iudiciario munere fungatur nisi à principe iudex datus fuerit. Mera iurisdicção demandari non potest. Item nec causa status: nec totius patrimonij controuersia.

¶ L. merum imperium.

¶ L. v. C. de iudic.

¶ De arbitris.

a ¶ Ex cõpromisso, ut in simul inter se partes pœnam promittat si se libertum dicit. b ¶ Sententia ab eo dicta qui eã in reprohibet dicere, nullius est momenti. Omnis definitiua sententia aut est cõdemnatoria aut absolutoria. Omnis absolutoria exceptione parat. cõdemnatoria uero omnis actionem, ut ea quæ data est non ab ordinario iudice, uel non ab ordinario dato. ¶ De temporibus iudiciorum.

¶ L. oēs dies. C. de feriis.

c ¶ Ceremoniæ sunt ueluti elemosynæ ieiunia, imò et ciuitas Dei per actus exteriorum.

anticipant. dies quoque Paschæ qui septeno præcedunt numero, uel sequuntur. necnon dies dominici qui repetito in se numero, reuoluuntur & Ascensionis & Pentecostes, & litaniarum orio emãcipant. Pari quoque reuerētia necesse est haberi natalitios apostolorum, necnon diem ortus Imperialis personæ. In omnibus tamen prædictis diebus uoluntariæ iurisdictionis effectus non prohibetur.

Item criminales causæ in prædictis duob. mensibus, exerceri non prohibeantur. Item causæ orphanorum & uiduarum prædicto etiam tempore agantur. Item causæ piorum locorum.

Tempus intra ¶ quod finiri debet, consideratur, id est triennium à litis contestatæ tempore, si causa ciuilis est. Sin autem criminalis, ultra biennium non prolongatur: & si quidem reus præsto est, actor uero absit, liceat iudici actorem commonescere, ut uel ipse ueniat, uel procuratorem mittat legitimum. Sin autē, actor minimè uenerit, nec procuratorem miserit, uocetur per tria edicta, per interuallum ¶ i, singulis, nō minus triginta dierum, & si nec tunc uenerit, habeat inducias unius anni ad huc. Quo elapso, præsentē reo, litem audire. iudici liceat, & consentaneum calculum proferat.

¶ L. properandum. C. de iudic.

Quod si intra prædictum annum uenerit, & litem agere uoluerit, non tamen antea suscipiatur quam impensas reo præstet, iterum ad iudiciū accedat. Alioquin si impensas reo soluere noluerit, & annus transierit, careat actionibus. Illa enim regula, qua cautum est, ne quis ¶ inuitus agere uel accusare compellatur, tunc locum habet, cum actor ad uersarium suum, teneri in iudicio non fecit.

¶ L. unica. C. ut nemo inuitus ag.

Hæc autem locum habent, non si lis contestata fuerit, sed etiam si sola admonitio & præcū intimatio iudici facta est. Quod si reus quidem ¶ abfuerit, uel etiam, reo absente, non in stet, liceat iudici si quidē ex contumacia reus abest, peremptorio edicto, eum citare, uel uoce præconia uocare, & litem (secundum iuris ordinem) finire. Sin uero reus non ex contumacia abest, & triennium iam transierit, ita ut sex menses tantum supersint, inde eum trib. edictis uocare per prædicta interualla oportet.

¶ d. l. properandum.

Quod si nec tunc ueniat, causas audiat, & secundum quod iustum inueniet, sententiam proferat. Curare autem semper debet Iudex in definitiua sententia quatenus uictum uictori in omnes legitimas expensas, ¶ quas uictor iurauerit se in totali re fecisse, cõdemnet. Sin autem undique uariæ lites sint, & propter hoc alterum alteri minimè in expensis cõdemnare maluerit: & hoc in sua habeat potestate. Has tamen impensas uictor ab sentis petere potest. Sin autem utraque parte præsentē, uel altera iudex causam finire minimè uoluerit, totam litem ex litis facultatibus sine omni inquisitione emendare cogatur.

¶ d. l. properandum.

¶ LOCVS CONSIDERATVR IN iudiciis, ubi quis agere uel conueniri debeat. Vbi enim quis domicilium habet, aut ubi cõtraxerit, uel deliquit, aut ubi res sitæ sunt, ¶ si in rem

¶ De loco ubi quis agere uel conueniri debeat.

a ¶ Actor in ciuili cā
accusator in crimina
libus.
† l. ij. C. de iurisdic.
† l. ij. §. legatis. D. de
iudic.

† c. si diligenti. de fo-
ro. compet.

¶ De Causis.

b ¶ Veluti restitutio
in integrum.

† Iudiciorum ordo.

† l. j. D. de eden.

si in rem agit, apud eius loci iudicem cōueniri debet. Actor enim^a rei^a forum, † non reus actoris si queritur. Item Romę omnes conueniri possunt, quocunque loco sit contractum. hoc tamen ex priuilegio legatis † causa reipu. remittitur. Item apud quem iudicem quis agat, apud eum respondere cogitur. Clericus autem in ecclesiastico negotio, nec agere, nec conueniri apud præsidem prouincię debet: sed apud proprium Episcopum debet definiri. Sin autem is qui conuenitur, est laicus, volens quidem ante antistitem litigare, admitendus, inuitus uerò non est cogendus. Quòd si in causa criminali (quę ad ecclesiasticum negotium non pertinet) clericus † accusetur, licet i hoc casu Episcopum cognoscere, ut tamen si dignum capitali supplicio clericum inuenerit, omni clericatus honore denudatum ad puniendum iudici tradat. Sin uerò clericus ante Præsidentem accusetur, non liceat Præsidi ante clericum punire, quàm a proprio Episcopo à clericatus honore fuerit denudatus. Quòd si ipse uiderit acta non iuste constitisse, liceat ei gradus denudationem sub legitima cautela mittere, quousq; super ea re principi suggeratur, iuste finem causę imposituro. Sin uerò inter clericum uel quemuis alium, & proprium Episcopum causa emerferit, qualiscunque, primum metropolitanus ad eundem est, q secundum canones & leges negotium discernat. Et si quis iudicatis acquiescere noluerit, ad Patriarcham illius regionis referatur, & ille secundum canones & leges fidem eis præbeat, & nulla pars ualeat contradicere eius sententię. Item obseruandum, & si inter duos Episcopos eiusdem concilij, de quacunque causa lis interueniat, adhibere etiam debet in iudicando Episcopum metropolitanum, & quosdam de Episcopis eiusdem concilij. Sin autē contra metropolitanum quisquam adire nōluerit, regionis illius Patriarcha negotium discernat.

¶ CAVSA AVTEM EST ante eum q iurisdictioni præest, agentis uel rei controversia. Hęc alia ciuilis, alia criminalis. Ciuilis causa est, quę per actionem, uel iudicis officium^b exercetur. Criminalis uerò est, quę per accusationem, & solennem inscriptionē proponitur. Et primitus quidem de ciuili causa uideamus. In hac autem quędam considerare oportet, quę eam præcedunt, quędam quę insunt, quędam quę sequuntur. † Causam præcedit actionis edictio, in ius uocatio, libelli conuentio, & hoc ordine certo. Si enim q s cōtra aliquem actionē putat se habere, prius eum adire debet, & actionem suam atque rationes edere, ut secum † aduersarius deliberet, utrum soluere quod ab eo petitur malit, an reluctandū existimet. Qui soluere uoluerit, non est in iudicium uocandus, alioquin in iuriarum actor tenebitur. Quod si reluctandū putat, tunc actor iudicem adeat, & causam suam iudici exponat, & eam gestis inscribi faciat. Iudex uerò libello conuentionis facto, per apparitorem reum in ius uocet. Libellus

autem conuentionis in hunc modum fieri debet: Metellus iudex Iugurthę. Notum sit ibi Atherbalem questum mihi de te fuisse, quod uirę eius fueris insidiatus, cuius rei gratia te moneo, ut ad placitum uenias, ei quę iustitię facias, libellumq; eius accusationis suscipias. quo subsequuto, habet reus spatium xx. dierum, in quo liceat ei, uel recusare, uel si eum spectrum habet, Episcopum loci, uel alium iudicem: cum eo, ad causam discutiendam aduocare: uel id quod debet reus, intra prædictos xx. dies confiteri. & si quidem iudicem recusandum putauerit, libellum non accipiat, sed ante iudicem representatus, fori præscriptio neatur. Nemo enim neque in criminali causa, neque in tributorum exactione, neque in populari seditione, à Præsidente prouincię^c vocatus, fori præscriptione utatur.

¶ OMNIS ENIM A IVDICE vocatus ante iudicem sui copiam faciat, ut hoc ipsum sciatur, utrum eius iurisdictioni subiaceat. Si autem libellum conuentionis acceperit, tunc personales præster fideiussiones, & sportulas executorum det, & subscribat contradictionis libello^d tēpus & diem, quo eum excepit, & usque ad prædictum spatium nullam molestiam patiatur. Sin autem prædictū tempus elapsum sit, tunc ad respondendū actori, si se non excusauit, teneatur. In ius autē uocare patronum prohibetur libertus, præterquam si veniam edicti impetrauerit. quod si aduersus hoc facere ausus fuerit, quingentorū aureorum poena mulēabitur. Cum autem utraque pars ante iudicem sui copiam fecerit, tunc si quas præscriptiones personales, inter se litigatores opponere uolunt, audiantur ante litis contestationem: alioquin postea opponere non licebit, satisfactionesque; exponant, reus quidem iudicatum solui, actor uerò litem usque ad definitiuam sententiam executurum. Sin autem per procuratorem litigaturi, tunc si de mandato dubitatur, nisi sit pater uel maritus procurator actoris, etiam rem ratam dominum habiturum satisfactione confiteri: procurator uerò rei iudicatum solui satisfidet.

¶ HIS QVOQUE subsecutis actor iuret, quod se putans habere iustam causam, uenit ad litigandum. Reus uerò putans se uti bona instantia ad reluctandum. Addant etiam, quia nec delationis aut calumnię, nec uexandi aduersarii causa, probationes in tota causa ab aduersario suo exigant. Aduocari † etiam utriusque partis præbeant iusiurandum, nihil se, nisi quod iustum & utile litigatoribus putauerint esse in tota causa, allegaturos, neque etiam dolo malo prætermisuros.

¶ QVOD SI ETIAM SVSPICIO emerferit, quod aliquis litigatorum aliquid dederit, uel promiserit iudici pro hac causa, iurare debet, quòd nihil dederit uel promiserit. Quòd si aliquis eorum hoc iusiurandum subire noluerit, si quidem actor est, actione cadat: si autem reus, pro condemnato habeat. Planē si confessus fuerit aliquis se dedisse, uel prom-

c ¶ Prouincia est regio certis finib. vnus iudicis officio destinata. Idē ius Præles habet in prouincia, q Prætor iu urbe.
¶ De in ius uocando.

d ¶ Id est, det alium libellum facere, & in eo contradictionem suam, & in ultimo die ponere, quo per executorem cōuentus ē. Libellus uero contradictionis hoc fine clauditur: Met. Iug. relatio ne uestrarum literarū didisci, Atherēb. de me apud tribunal, uestrum questum fuisse quid sit eius fuerim insidiatus: huius rei quidē causa iudicio me fisti tali die spendeo, & contradictionis libellū mitto, & accusationis scriptum v. Idib. Iā. apud oppidū Vaccañ. me recepisse profiteor.

¶ De iureiurando Actoris, Rei, & Aduocatorum.

† l. rem nouam. §. patroni. C. de iudic.

¶ De Sacramento dando pro suspicionē.

promississe, & cui, & hoc probauerit, ipse quidem a pena immunis erit. Conuictus uero si quidem civilis causa fuerit, magistratu expoliatus, promissum in duplum datum in triplo præstabit. Sin autem criminalis sit causa prius bonorum publicatione in exilium mittatur.

Quod si litigator iudicem accepisse conuincere non potest, iudex iureiurando se expurget. Litigator uero fisco æstimationem præstet, & lis legitimo modo finiatur, & hoc si civilis causa fuerit. Sin autem criminalis sit, bona eius fisco publicabuntur. Causa uero legitimum finem accipiat apud competentem iudicem. Quod si iudex iusiurandum dare minime uoluerit, eadem pena teneatur, qua supra litigatorem teneri diximus. Hæc autem omnia, non solum in omnibus ordinariis iudiciis sed inter arbitros locum habere volumus. Oportet etiam iudices ab ipso principio litis, usque ad finem (maxime in definitiua sententia) habere ante se proposita sacrosancta euangelia, attendentes quod sicut iudicant homines, sic iudicabuntur à Deo. Principium uero litis, est litis contestatio.

¶ **LIS AVTEM** contestata tunc uidetur, cum utraq; parte præsentem, unus proponit, alius contradicit. Hac autem contestatione, actiones quæ temporales erant, uel quæ in herede transire non poterant, seu quæ iam fori præscriptione exclusæ erant, & in heredem perpetuæ efficiuntur, nec ulla nisi tricennali præscriptione, post litis contestationem habitæ, excluduntur. Hoc idem facit præscriptio episcopalis admonitio, & quedam alia. Litem autem contestando, res in controversia deducitur.

¶ **CONTROVERSIÀ** uero triplex est aut enim erit facti, aut nominis, aut iuris. Facti controversia est, cum de facto queritur. ut fecisti hæc? non feci. Hæc à rhetoribus coniecturalis appellatur. Iuris questio est, cum de facto quidem constat, de iure uero dubitatur. Hæc & generalem & translatiuam includit. Nominis est questio, cum de facto & iure facti constat, de nomine eius facti dubitatur, ut si auferatur res sacra de ecclesia, & unus dicat furtum esse, alius uero sacrilegium appellet, hæc in se diffinitiuam includit uicissim.

¶ **CVM VERO** questio facti est, qui dicit factum esse aliquid, probare debet. Ei enim incumbit probatio qui dicit, non qui negat. Factum enim negantis naturali iure, nulla est probatio. Si uero iuris sit questio, qui negat ius, probare debet, nisi generalis prohibitio sibi obstat. Si uero nominis est questio, qui aliquid emolumentum consequi uult ex nomine, probare debet. Item considerandum generaliter, quod qui agit uel accusat, probare debet. Ait enim constitutio, qui accusare uoluit, probationes habere debet: & post pauca: Acrore enim non probante, qui conuenitur, & si nihil præstiterit, obtineat. Itæ alia constitutio. Res alienas possidens, licet nullam iustam causam possidendi habeat, tamen non nisi implenti intentione suam, restituere cogitur. Non solum autem qui ab initio agit, probare debet,

sed etiam reus, si excipiat, probare debet. Reus enim in exceptione, actor est. Probandum uero quæstiones, si quidem facti sunt, testibus, instrumentis, consentiente fama, præsumptionibus, indicibus.

¶ **IN TESTIVM** probatione considerandum quod ubi numerus testium specialiter non exigitur, duo sufficiunt. Vox autem unius solius testis, nullo modo ad probationem est idonea, ad præsumptionem facienda potest admitti. Et hic considerandum, ut nullus sit testis, iudex uel actor. Nullus enim duas personas in iudicio necessarias in eodem iudicio habere potest. Item omnis testis iuratus testimonium dicat, & antequam ad dicendum testimonium accedat, separetur. & utrum uerisimile & concordans testimonium alterius, testis dicat, discutatur. Quod si plures testes sint, & discordant, honestioribus credendum est. à reliquis si uiles sint personæ, per tormenta ueritas exigenda est.

¶ **INSTRUMENTIS** questio probatur, cum scriptum aliquod ad probandum factum quod in questione est, indicitur. hoc autem tale esse debet, ut tabularii publici conscriptione, & testium subscriptione roboretur. Quod si tabularii conscriptionem non habent, testimonium sacramento firmetur. Sin uero & testes & tabularius mortuus sit, dubitatio autem emergat, utrum tabularius scripserit, tribus publicis instrumentis, & de quibus dubium non sit, dato sacramento comparantis, comparatio fiat literarum. Cum autem questio iuris est, prius scriptum, uel per æquitatem, uel per simile probari debet. Sin uero æquitas iuri scripto contraria uideatur, secundum ipsam iudicandum est. Ait enim constitutio: placuit in omnibus rebus præcipuam esse iustitiam, æquitatisque, quam iuris stricti rationem. huic enim aduersari uidetur constitutio posita in primo libro Codicis. titu. de legibus & constitutionibus, inter ius & æquitatem interpolatam, interpretationem nobis solis oportet & licet inspicere. Cum autem nominis est questio, per definitionem, uel per scriptam legem probari oportet. Viso autem quid sit iudicium & eius causa, cetera quæ sequuntur, ad tractandum de actione redeamus.

¶ **IN ACTIONE** oportet inspicere ex qua causa nascatur, ex quo iure proficiatur cui competat, aduersus quem, & quid in eam ueniat, & iudicis officium in ea.

¶ **NASCITVR AVTEM** omnis actio ex obligatione, uel rei detentione. Ex obligatione, nascuntur omnes personales actiones. Obligatio autem quibus modis contrahitur, superius dictum est. Ex rei detentione nascuntur actiones, cum persona quidem nullo modo obligata est, sed in re quam possidet, aliquid mihi ius dico habere, & hæ actiones vocantur in rem. Harum alia sunt civiles, alia prætorie. Civiles alias de uniuersitate, alias de re speciali. De uniuersitate civiles actiones prodita alia ad petendum, alia ad diuidendum. Ad petendum prodita est, petitio hæreditatis, quæ competit hæredi ad petendam hæreditatem.

¶ **Lin exceptionibus. D. de probat.**

¶ **De testibus.**

¶ **Lubi numerus. D. de testibus.**

¶ **L. iusiurandi. C. eod. b. ¶ Præsumptio est fides habita de aliqua re per aliquam extrinsecam causam sufficiens.**

¶ **L. iusiurandi. ¶ generali consuetudine per L. nullum. C.**

¶ **L. ob carmen. D. eod.**

¶ **De fide instrumentorum.**

¶ **Instrumenta dicuntur scripta per excellentiam, eo quod nos instruant ueritatem.**

¶ **Testes in inferiori parte subscribantur interfuisse negotio, quod est in questione.**

¶ **L. placuit. C. de iudic.**

¶ **Lj.**

¶ **De actionibus, quæ ex obligatione nascuntur, dicuntur in personam: quæ ex rei detentione, in rem vocantur.**

¶ **In personam idcirco dicuntur actiones quæ ex obligatione nascuntur, quia quorumque modo res in qua obligatur quis alienet persona est eius qui debet, obligata permanent, quousque mihi satisfaciatur. At uero si in rem actione mihi aliquis tenetur, forte quæ meam possidet: quocumque modo sine dolo suo desinat possidere amplius non mihi tenetur, sed aduersus eum qui cepit possidere, actionem intendam in rem.**

¶ **Quæ competit in personam, si re, uerbis, literis, consensu.**

¶ **De litis contestatione.**

¶ **Do. in l. cum mota. C. de transact.**

¶ **De questione facti, uel iuris seu nominis.**

¶ **Fabius l. iij. ca. xij. et lib. vj. c. iij. iiii. & v.**

¶ **De probationibus. l. iij. D. de probat.**

¶ **Veluti cum generaliter sit prohibitum homicidium, qui dicit se iure occidisse, probare debet.**

¶ **I qui accusare. C. de eden.**

¶ **L. h. C. de rei vindic.**

† l. j. D. famil. ercisc.

† l. in rem actio. D. de rei vindi.

† l. j. commn. diuidun.

† l. ij. l. liij. §. fina. D. fin. regua.

† l. iij. D. de pub. fin. re act.

† §. item Seruiana. In sti. de actionib.

¶ Ex quo iure proficiscatur actio.

a ¶ Ex iure pratorio uel ciuili cui cōpetit actio.

A ¶ Ex maleficio, ut furto, rapina.

¶ Aduersus quem cōperat.

b ¶ Id est, ex ea causa ut ex tumultu, incendio, ruina, naufragio.

c ¶ Conuenitur si dolo desit possidere, ac si possideret.

¶ Quid in actionem uenit.

d ¶ Actiones ex contractu sunt commodati, depositi, pignoratitia, mandati, quasi ex contractu sunt tutelæ negotiorum gestorū.

† notatur in rubri. C. de oblig. & actio.

† l. si mandatum. C. de nego. gest.

ditatem. Ad diuidendū † prodita est actio familiaris erciscundæ: quæ heredi competit ad diuidendum. In rem † specialem ad petendum prodita est vindicatio, quæ domino competit ad rem suā petendam. Ad diuidendū † specialis est cōmuni diuidūdo, quæ eis cōpetit, qui re aliquam cōmunem habent. Item in rem ciuilem est finium † regundorū. quæ datur eis, qui cōfines agros possidēt, ad fines distinguēdos. Iure pratorio proditæ sunt actiones in rem, ueluti de seruitutibus prædiorū urbanorū, & rusticorū. Item Publiciana, † quæ datur bonæ fidei possessori. Itē Seruiana & quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria uocatur. Per Seruianam autē experitur † quis de reb. coloni, quæ domino fundi pro pensionibus obligatæ tacito iure uidentur. Quasi Seruiana, qua creditor de re sibi pignoratā experit, quæ hypothecaria uocatur. Inter pignus uero & hypothecā nihil aliud interest, nisi quia pignus sine traditione fieri. In hypotheca uerō potest.

¶ EX QVO IURE proficiscit actio? a si quidem ex contractu est, ei qui contraxit, uel heredi eius. Sin uerō ex maleficio, A ei qui maleficio passus est, uel heredi eius, præter actionem iniuriarum, quæ nec heredi, nec in heredem datur: & si quæ sunt ei similes.

Quod si in rem sit actio, ei competit qui ius in ea re, quæ peritur, habere dignoscitur, & heredi eius, nisi in persona ius cohæreat, ut ususfructus, vñs, habitatio.

¶ ADVERSVS QVEM competit? si quidem ex contractu est: aduersus eum qui cōtraxit, uel eius heredem, nisi sit depositi, de quo lis crescat b in inficiando. Si uerō ex maleficio, aduersus eum, qui maleficiū fecit, uel eius heredem post litis contestationem. Sin uerō in rem sit, aduersus eum competit, q. possidet, uel qui dolo fecit, quominus possideret. Dolus enim semper pro possessione c habetur, & eius heredem.

¶ QUID IN ACTIONEM uenit? si quidem in personam est ex contractu, d uel quasi contractu uidendum est, utrū contractus talis, uel quasi cōtractus sit, vnde mutue nascantur obligationes, ut sunt commodatum depositum, pignus, mandatum, tutelæ, negotiorum gestorū. Ex his enim omnibus prædictis, duplices † nascuntur actiones, vna directa, altera contraria. Directa actio † est, quæ datur domino rei, ueluti commodanti, deponenti, debitori, mandanti, pupillo, ei cuius negotia gesta sunt. Contraria est, quæ datur his, qui rem gesserunt, cōmodatario, depositario, creditori, mandatario, tutori, curatori, negotiorum gestori. Et in directis quidem actionibus uenit res, quæ in conuentione posita est, ut præstetur, seu restituatur. Item dolus & lata culpa solummodò in quibusdam, ueluti in deposito. & etiā in pro socio. vtrunque in quibusdam, dolus & omnis culpa, & diligētia, ut in pignoratitia, mandati, tutelæ, negotiorum gestorū. In aliis exactissima diligētia, ut in commodato. In contrario iudicio uenit hoc, quod impensum est. In uenditi iudicio con-

uenit pretium. In empti uerò res vendita, & si quid in ea deliquit dolo, vel culpa, ueniunt etiam accessiones. Item in locati actione uenit merces & delictum, & custodia diligens, uenit ipsa res que locata est. In conducti iudicio uenit, si quid impendit, si quid deliquit. Et notandum q. omnes prædictæ actiones, e ad interesse spectant, ut si quidem hoc quod in natura, actionis est, præter reus cum suis accessionibus, absoluitur. Sin autē, ad interesse reus cōdemnetur. Et notandum quod omnes prædictæ actiones, bonæ fidei sunt. Item bonæ fidei est, ex stipulari f quæ B competit mulieri ad acquirendam dotem. Item præscriptis uerbis, quæ competit de estimato, & ea quæ ex permutatione. § & hoc sciendum generaliter, quod in omnibus bonæ fidei iudiciis, non solum res, quæ est in conuentione uenit, sed omnes personales præstationes. Itē omnes accessiones. Item quicquid alterum alteri, ex bono & equo præstare conuenit. Item si pecunia est, usuram h ex mora præstari conuenit. In aliis autem ex contractu, ueluti in conditione certi, quæ descendit ex mutuo & in stipulatu, præter in supradicto casu, & in debiti conditione, & in præscriptis uerbis actione ex aliis causis præter supradictas competit, quia stricti iuris sunt, res ipsæ tantum, quæ in conuentione positæ sunt uocauit, uel per errorem solutæ. Post litis autem contestationem etiam accessiones ueniunt. In his autē accessionibus, quæ nascuntur ex maleficio, uel quasi maleficio, in quibusdam uenit simplum, in quibusdam duplum, in aliis triplum, in aliis quadruplum. Simpliciter uenit uelut in actione legis aquiliæ. Item de dolo, & post annum vi bonorum raptorum. Duplum in actione furti nec manifesti, serui corrupti, & in actione depositi, ex incendio, ruina, naufragio si inficiatur. Triplum, ueluti si quis maiorem summam in libello conuentionis inseruit, ut viatores maiores sportulas a reo exigant. Quadruplum consequitur, actione furti, vi bonorum raptorum. Item de calūnia, & in aliis multis casibus ultra quadruplum, nulla actio prodita est. Per actionem uerò in rem consequit quis ipsas res. in quas intēdit, & in aliis quidē uenit res ipsa, quæ petitur, in quibusdam ius tantū in re. in quibusdā sola possessio. Res ipsa uenit in actione iure speciali, quæ vindicatio appellatur, ueniūt etiam partus, & foetus, & fructus, & accessiones, & hoc uarie secundū qualitatē possessorum. Si enim bonæ fidei sunt possessores, de cōsumptis nō tenentur: malæ fidei possessor omnium rationem reddet. In petitionē autē hereditatis, q competit heredi, solummodo cōtra eum qui possidet pro herede C uel pro possessore, ueniunt non solū res, quæ fuerūt defuncti, sed & commodatæ & depositæ, & quæcūq; defunctus possedit quoquo iusto modo tpe mortis quæ non tantum personales fuerūt, ut ususfructuariæ. Item in familiæ k erciscundæ, & cōmuni diuidundo res ipsæ ueniunt nō ad hoc, ut restituantur, sicut in supradictis, sed ut diuidan-

e ¶ Omnes personales actiones, ita sunt p. d. it. ut id quod in conuentione est, in primis per eas petamus: ut si equū ab aliquo emi, & mihi uēditor tradat, agam: ex empti actione, petēdo equum, ut mihi secundū conuentionem tradat. Quod si tradere noluerit, iudex eum cōdenare debet, ita ut uel equum mihi tradat: uel interesse mihi præstet. ita cum mihi præstet, quā tum mihi potero ostēdere meam utilitatem futuram ex traditione equi. ueluti si eo die quo mihi tradere debuit, cum precio c. soli dorum uenditum habui, cum tantum eum non nisi xl. scississem, c. mihi præstabit.

f ¶ Idcirco huiusmodi actiones bonæ fidei dicuntur, quia cum generaliter in omnibus actionibus quæ nascuntur ex contractu uel quasi contractu, bona fides exigatur, in his tum maxime exigitur & ideo nō solū, id qd in conuentione positū est, uel eius interesse p has sicut per eas, quæ stricti iuris sunt. petuntur & foetus & accessiones, & generaliter quicquid ex bono & equo alteri alteri præstare oportet.

B ¶ Siue intercessit stipulatio, siue non: ius enim tacito, semper intercessisse intelligitur.

g ¶ Permutatio differt a mutuo, quia in mutuo eadē qualitas & quantitas restituitur: da est in permutatione uero & eadē & diuersa præstati possunt. Itē mutuum cōstat in his rebus: quæ consistunt pondere, numero, mēsurā. Permutatio uerò omnium rerum corporaliū fieri potest.

h ¶ In omnibus bonæ fidei iudiciis usurę ex mora ueniūt. Moram autem facit qui postquam debuit soluere interpellatus cum nullam iustam causam habeat, noluit.

i ¶ Quicquid aliquis sperat ex bono & equo se p. c. utrum ab eo cum quo p. xit, uel quasi contraxit bona fides dicitur.

C ¶ Qui possidet, qui putat se heredem cum non sit.

k ¶ Nota has dictas actiones mistas in re & in personis.

uidantur.veniunt etiā personales præstationes,non vnde per finium regundorū iudicantur.In finiu uerō regundorū veniunt res,non ad hoc vt restituantur uel diuidantur, sed vt eorum termini erigantur.† Ius in re consequitur quis actione in rem proposita,de usufructu & vſu & habitatione.Item ius in re consequitur quis,de seruitutibus urbanorum prædiorum & rusticorum,quæ dantur tam ex parte petentis,quam possidentis, a cum in nullo alio iuris articulo, possidenti actio sit prodita. Possessionem consequitur quis Seruiana & quasi Seruiana.Per actionem verō ad exhibendum neq; rem consequimur,neq; ius in re, sed tantum ut ostendatur nobis, ut postea vindicare, uel alio modo petere possimus: qua quidem actione potest agere is, cuius interest, vt exhibeatur ex aliqua probabili causa. Item sciendum quod quædā actiones sunt rei persecutoriæ tantum, quædam poenæ tantum, quædam rei & poenæ, quæ mixtæ vocantur. Rei persecutoriæ sunt omnes actiones in rem. itē in personā, omnes ex contractu uel quasi contractu præter actionem depositi, quæ competit eo nomine cuius depositū est. Tumultus, incendii, ruinæ, naufragii causa cōtra inficiantem. Ex maleficio uero quædam poenæ tantū sunt persecutoriæ, quædam mixtæ. Poenam tantum consequitur quis actione b furti, iniuriarum, quod metus causa, intra annū. Itē de eo quod suspensum positum ve est quod vulgo iter facientibus nocere possit. Poenam uerō & rem consequitur actione vi bonorum raptorum, dā ni iniuriæ, & aliis multis. Rem tantum consequitur ueluti conditione furtiua.

¶ OFFICIUM IUDICIS, est id, quod venit † in vnaqua; actione exequi. Item cōpensationes admittit, præterquam in actionibus in rem, cum de ipsa re est controuersia. Item in bonæ fidei iudiciis, si pecunia est ex mora, in usuras condemnare. Nonnunquam ipsum petentem ad taxationem rei quæ petitur cum iureiurando admittit. Et generaliter quicquid alterum alteri ex bono & æquo debere uidetur, in id debet eum condemnare.

¶ ITEM SCIENDVM de actionibus, q non solum conuenimur quandoq; ex nostro cōtractu, uel eius cui successimus, sed ex alieno, ueluti ex cōtractu eorum, quos habemus in potestate, † id est, filiorū uel seruorū, ita demū quis ob eorū cōtractū in nos agere poterit, si uel iussu nostro cōtractū est, aut in rem nostrā uersum est, aut si eos tabernæ, uel alicui negotiationi præposuerimus, aut si eos nauis exercitores fecerimus, aut peculū aliquod habere dignoscuntur actione quod iussu agitur, cum nostro iussu aliquis negotiū cum his, quos in potestate hominis gestum est, & hac actione actor solidum cōsequetur. De in rem uerso actione agitur, cum quod gestū est cum prædictis personis, in rem nostram uersum est: ueluti si seruo meo Titius mutuo x. dederit, & seruus omnes, uel partem eorum in utilitatē meam uertit, & hoc iudicio, id solū quod actor in rem nostrā uersum esse proba-

bit, consequetur. Institoria agit qui cum seruo, uel filio cōtraxit, quem tabernæ uel alicui negotiationi præposueramus, eius rei gratia cui præpositus fuerat. Exercitoria agit qui aliquid negotium gesit cum eo, quem nauis præposueramus eius rei gratia cui præerat. De peculio agit omnis, qui cōtraxit cū his, quos in potestate habem⁹, cū ipsi aliquod peculū habere dignoscuntur. Peculū autē est patrimoniū personæ in potestate constitutæ. Ita de mū quis de peculio agat, si contra decretum amplissimi c ordinis, mutuo pecunia data sit. Tunc enim creditor ad petendū nullā actionē habebit. hac autē actione tantū quis consequetur, quantum in peculio est, deducto hoc quod patri, dominove debetur. quod si nihil sit in peculio, hac actione nihil consequetur. Est & alia actio, quæ datur in nos ex contractu filii uel serui, quæ tributaria appellatur. Hęc autem actio tūc locum habet, cum seruus uel filius negotiatur i merce peculiari, & eius rei causa, cum eo aliquod negotium gestum est. Hac autē actione † pater, uel dominus nō deducet id, quod sibi debetur, sed cum omnibus creditoribus equam conditionem habebit.

¶ EX MALEFICIO autē filiorum familias in parentes nulla datur actio, sed ipsi suo nomine conueniuntur. Ex seruorum uerō datur actiones in dominos, quæ noxales appellantur. Est autem noxa, † ipsum animal quod nocuit: noxia uero ipsum maleficiū uocatur: tamē qñq; & ipsum maleficiū noxa dicit. hoc autem iudicio ita dominus damnatur, ut uel ipsum maleficiū, ueluti furtū rapinam, damnum iniuriam ita emendet, ac si liber homo fecisset uel seruū ipsum noxę dedit. Illud i intelligendum est, si animal alicuius, uelut equus, asinus, mulus, canis pauperiem faciat.

¶ EST AUTEM PAUPERIES damnum sine iniuria faciētis datū. † Nec enim potest dici iniuriā fecisse, qui sensu caret. Ita autem actio de pauperie locū habet, si contra naturā aliquo seruo re aut feritate, damnum datū sit. Hęc autē d toties tenenda sunt, quoties nec seruus domini iussu, uel uoluntate dā nū dederit, aut animal alicuius instigatu † pauperiem fecerit. tunc enim & directo dominus suo nomine tenebitur, & is, cuius instigatu dā num datum est, in solidum emēdare cogitur.

¶ SUPEREST vt videamus de interdictis. Sunt autem Interdicta, † formulæ & conceptiones uerborum, quibus prætor aliquid fieri iubebat, uel prohibebat. Interdictorum † autem, alia sunt exhibitoria, alia prohibitoria alia restitutoria. Exhibitoria sunt, ueluti de libero homine exhibendo, uel de liberis exhibendis. Prohibitoria sunt, ueluti interdictum per quod prætor prohibet fieri uim sine uitio possidenti. Item ne quid fiat in loco sacro uel religioso, quo ius loci lædatur. Item ne quid fiat in flumine publico, uel eius ripa, quod peius nauigetur. Restitutorium est, ueluti interdictum unde ui, quod competit ei, qui vi de possessione eiectus est, cum c nec ui, nec clam, nec precario, ab aduc

† §. fi. inst. de offi. iudi. l. viij. D. fi. reg.

a ¶ Per quā possidēs negat eē Titio ius, ueluti alius ædificandi.

b ¶ Actio, quæ dicitur conditio furtiua cōpetit domino ad rem sibi furatā tantū persequendam. & distat ab actione furti: quia per eam poenam tantū cōsequimur, per conditionem furti uero rem tantū furatā. Actio uero quæ dicitur damni iniuriæ consequitur quis & æstimationem damni, id est rem & quātū eo anno uel xxx. proximi dieb. plurimi fuerit. quod est poena. ¶ De officio iudicis. † §. præterea insti. de actionib.

¶ De actione in nos ex contractu filiorum uel seruorum.

† l. j. D. quod iussu.

c ¶ Amplissimi ordinis decretum, id est senatusconsultum Macedonianum: quod inhi bet repetitionē ei⁹ pecuniæ quæ data est filiofamilias, nisi data sit filiorū cā, uel militiæ, uel simili ratione. alia idcirco ab his mutæ pecuniæ repetitio inhi bet, quia in hactenus coacti à creditoribus uitæ parentum in fidiabantur. † l. peculium autem. D. de pecul.

¶ De noxalibus actionibus.

† §. i. insti. de noxal. ac. li. D. si quad. paup.

† Idem & rectius.

¶ De pauperie. † insti. si quad. paup. in prin.

d ¶ Quæ dicta sunt de seruo & bruto animali. † d. l. i. §. sed & si instigatu.

¶ De interdictis. † insti. eo. in prin.

† l. i. D. eo.

e ¶ Vi possidet, q. aliū uix possidet. clam possidet, qui sciēs rem aliē nā insciēte dño timēs cōtrouersia futuram, latenter possidet. Precario qui precibus impetrat possessionē, ueluti colonus. hi omnes interdicto unde ui agere non possunt.

† 9. sequens. Instit. de actionibus.

a ¶ Carboniana iter dictio cautum est, ut si pupillo patri uolenti succedere, generis controuersia moueat, ueluti si dicatur non esse filius defuncti, ut hæc questio usq; ad pubertatis annos differat, & interim pupillus possessione rerū hereditariarū hēat, & unde ei alimenta præbeantur. b ¶ Differunt tñ hæc duo interdicta: q̃a uiri possident, locum hēt in reb. immobilib. uerū bi uerō in mobilib.

† I. in honorariis. D. de obli. & act. & Instit. de perpe. & temp. actio.

¶ De exceptionibus. c ¶ Modi soluendæ actionis superius dicti sunt. † a titulo de exceptionib. ad titulum de obligationib. & action.

† Instit. quib. mod. tol. oblig.

¶ De publi. iudi.

ab aduersario possidebat. Item interdictorū, alia sunt † comparata, gratia adipiscendæ possessionis, alia retinendæ, alia recuperandæ. Causa adipiscendæ possessionis sunt comparata interdicta: ueluti, Quorū bonorum, quod competit eis, qui iure pratorio hæredes existunt ad petendam hereditatem. Item, Quorum legatorū, quod competit legatariis ad legatorum possessionē adipiscendam. Item Carbonianum edictum, a quod causa adipiscendæ possessionis introductū est, quod competit puero ad hereditarias res possidendas, quousque discernatur, an filius defuncti sit, qui toties locum habet, quoties d̃ partu dubitatur. Retinendæ possessionis causa, cōparata sunt interdicta, b Vti possidetis, & Vtrubi. quē tūc dantur, cum vterque se possidere cōtēdunt. per quod inquiritur, quis maiore parte eius anni, nec clam, nec vi, aut precario ab aduersario possederit. Restituendæ possessionis causa comparatum est interdictum, Vnde vi, quod ei competit, qui de possessione vi expulsus est, intra annum utilem, vtilis annus est, intra quem copia experiundi fuit. In hoc interdicto nihil aliud quæritur nisi si possessor qui vi expulsus est, ab eo qui expulit, nec ui, nec clam, nec precario possidebat. Et notandum, quod tam interdicta quā etiam omnes actiones pratoriæ, si in rē sunt, perpetuę sunt: si in personam, anno † terminantur. Omnes uerō actiones vel interdicta, ita demū locū habent, nisi vel ipso iure sublata sint, vel præscriptione remoueantur, vel exceptione elidantur. Quomodo autem ipso iure tollantur vel præscriptione remoueantur, superius dictum est. Nunc uerō uidendum, quomodo exceptione inefficaces ostendantur.

¶ EST AVTEM EXCEPTIO, c CONTRA actionem, ipso iure tenentem, gratia eius, cum quo agit, ex æquitate inducta defensio, ueluti hæc † Doli mali, Quod metus causa, Pacti conuenti, Iurisiurandi, Rei iudicatæ, Non numeratæ dotis, Non numeratæ pecuniæ. hæc autem exceptiones tūc locum habēt, cum is qui cōuenitur iure quidem stricto tenetur, actione, sed ei contra ius strictum, aliqua prædictarum causarum interueniente ex æquitate succurritur. Si enim non tenet actio, nullo modo locū habet exceptio. tenet uerō actio donec certus modus eius soluendæ interuenit. Itaque si alicui nouem per stipulationem promiserit: posteaque ne à me petat, cum eo conuenero, uel mihi, eo deferere, iurandū, non me sibi eadem debere iurauero: vel si iudicatum erit me sibi decem non debere, uel si dolo id fecit, ut ego promitterem, uel metu ad promittendum me cogit, uel si ideo promissi, quod mihi eum numeraturū putauī, licet stricto iure eius contra me ex stipulatu actio teneat. Hęc enim †, non nisi solutione uel acceptance pacti conuenti, uel iurisiurandi, aut iudicati, aut doli, aut metus, uel non numeratæ pecuniæ, sum mouebo.

¶ CRIMINALIS CAUSA EST,

cum crimen aliquod intentat: unde non pecuniariū cōmodum, sed vindicta personę spectatur. hæc uerō non per actionem exercetur, sed per accusationē, & solennem † inscriptio nem. Is enim qui aliquem accusare uult, conscribere debet libellū accusationis, in quo & crimen cōtineat, † & locum, & tempus, & diem, & nomen accusati, & quo cōsule factum esse ostēdat, & ad iudicem deferre. In publico autem crimine, cuiuslibet ex † populo accusandi potestas datur: unde & publica dicuntur, quasi publica, dum aliqua speciali ratione nō prohibeatur. Prohibentur tamen serui, liberti, contra patronos (nisi in crimine maiestatis) parentes, liberi, mulier, miles, nisi in sua causa suorumque. Itē publico crimine accusatus prohibetur alium accusare, donec se † expurgat. Item impuberes, & qui sensu carent. Item de adulterio accusatio contra mulierem, marito primitus, & postea propinquis deferitur. Item de homicidio prius hæredibus interfecti, postea cuiuslibet accusatio deferitur.

¶ ITEM IN PVBLICO Iudicio tria genera poenarum consideranda † sunt. Summum genus est, suspensio, crematio, decollatio, bestiarum subiectio. Medium genus, poenæ, metallum, ludus, deportatio. Minimum, relegatio, exiliū, publica uincula. Omnes autem poenæ tam publicorum iudiciorū, quā & priuatorum molliendæ sunt, non † exacerbanda: beneficia uerō exaggeranda sunt, & ideo poenę ad exemplum trahendę non sunt. Sunt autē publica iudicia hæc, lex Iulia, quæ adulteros punit capite. Item de stupro, quæ tutorem qui pupillæ † uirginitatem corrumpit, in exilium damnat, & res eius, fisco deputat. Eadem lege punitur capite, ea quæ seruo proprio † occulte se miscuerit, seruus etiam uiuus igni traditur, & huius criminis accusatio etiam seruis concedit. Item capite punitur ex sententia eiusdem legis, masculorum concubitores. † Lex Cornelia † testamentaria quæ punit eum, qui testamētum, quive aliud instrumentum dolo malo conscripserit, recitauerit, subiecerit, amouerit, deleuerit, commutauerit, quive sigillum adulterinum fecerit, impresserit, quive falsam monetam, uel adulterinam fecerit, qui falsum testimonium dixerit: qui ob falsum testimonium perhibendum, uel uerum non perhibendum aliquid acceperit, dederit, uel quive iudicem ut sententiam ferat, vel non ferat corruerit, corrumpere curauerit, qui ob sententiam dicendam, vel non dicendam acceperit, honestiores personas quidem deportatione & publicatione bonorum, humiliores, aut in metallum, aut fortē suspensione. Serui autem post commissum, manumissi capite puniuntur. Item lex Cornelia de sicariis, d & ueneficiis, e quę poenam infligit his, qui hominē occiderint, uel eius rei faciendæ causa furtiuē, cum telo fuerint, & qui uenenum hominis necandi causa habuerint, uendiderint, parauerint, qui falsum testimonium dixerint, ob quod quis mortuus fuerit, mortisue causas parauerint,

† Instit. de publ. iudi. in princ.

† I. libellorum. D. de accusationib.

† Instit. de publ. iudi. in princip.

† I. qui accusare. & I. si quæ. D. de accus.

† I. neganda. C. qui accusa. non poss.

¶ De Poenis. † I. aut damnū. D. de poen.

† I. pen. D. de poen.

† 6. item lex Iulia. Instit. de publ. iud.

† I. unica. C. de muli. q. feruis prop.

† I. cum uin. C. de adul. † I. j. viij. ix. D. de fal.

d ¶ Sica, est ferreus culter: ponitur tamen pro quolibet gladio. e ¶ Item eadem puniuntur magi, aruspices, augures, qui nocturna demonum sacrificia celebrant: & p incantationes demones inuocant, consuluntve tēpestatesque emittunt, q; hoīes imolant: hi autē bestias subiciant, aut iniuri uerantur, aut capite puniuntur.

si quid

† l. i. D. de fice.
† l. i. D. de parricid.

† l. vnica. C. de iis, qui
par.

† auth. ut iudic. sine
quoqua suffr.

† si iuxta lex Julia, iust.
de pubiudic.

† l. i. D. ad leg. Jul. pec.

† l. i. & toto tit. D. ad
leg. Jul. maie.

† l. i. D. ad leg. Jul. de
ambi.

a q Suffragia, dicuntur
uoces acclamationū
in turba.

† l. vnica. C. de rap.
virg.

† l. si quis non dicam
rapere. C. de episc. &
cleric.

† l. i. C. de iis, qui la-
to.

† l. i. C. de seditionis.

† l. iiii. & ix. D. de pecu-
la.

† l. i. C. de accus.

si quidem honestiores sint personæ, capite puniuntur, aut in insulas deportantur. Humiliores vero aut furcis suspenduntur, aut bestiis subiiciuntur. Item lex Pompeia de parricidiis quæ punit eos, qui patrem matremve aut aliquem ascendentem, filium, filiamve, aut aliquem de descendentibus fratrem sororemve, vel aliū propinquum occiderint. Hi enim immisi culleo, cum gallo gallinaceo, item simia aut vipera, in vicinum mare, aut amnē (prout qualitas regionis tulerit) proiiciantur. Item lex Fabia de plagiaris. Plagiū est liberi hominis furtum, quæ capite punit eos, qui liberos alienos furantur. Item lex Julia repetundarum, quæ iubet ut iudices post depositam administrationem per quinquaginta dies in eadem provincia morentur. & si inuenti fuerint furtis aut sceleribus se commaculasse, omni honore exuti, inter infames habeantur. Item lex Julia de vi publica seu priuata, qua honestiores, tertia parte bonorum amissa, relegantur. Humiles in metallum damnantur. Item lex Julia peculatus, quæ capite punitur, qui publicam pecuniam furatus, in suos usus conuerit. Est autem peculatus, furtū publicæ pecuniæ. Item lex Julia maiestatis, quæ poenam infligit his, qui arma contra Imperatorem vel rempublicam mouerint, cuiusve ope vel consilio mota sunt, exercitusve in insidias deductus est, quiue sine iussu Imperatoris bellum mouerit, exercitumve conduxerit, sollicitauerit, comparauerit. huius quidem poena, humiliores bestiis subiiciuntur, aut viui vtuntur. Honestiores vero capite puniuntur, ac post mortem memoria eorum damnatur. Item lex Julia de ambitu, quæ in insulam deportatur, qui turbam suffragiorum causa conduxerit, ut aut consulum, vel aliquam dignitatē adipisceretur, aliquid alicui dederit vel promiserit. Item publicum crimen est, raptus, quo crimine puniuntur capitali sententia, qui virginem, seu viduam, vel quamlibet mulierem, per raptum sibi vel alii in matrimonio, vel contubernio sociare uoluerint, quiue etiam ad huius factum, assensum & cōsiliū opemve præbuerint. Eadem puniuntur qui uirgines uel uiduas sacras, cauſa iungendi in matrimonio non dicam rapere, sed tantum fuerint ausi attentare. Item publico crimine, si uilior persona est, fustibus ceditur, si quis latronem, vel in publico crimine reum in domo sua occultauerit, aut iudici tradere neglexerit. si uero honestior sit persona, iudicis arbitrio damnum patietur. Item æstimatione iudicis puniuntur, qui seditionem audent commouere. Item fustibus ceditur, qui iniuriam publico iudicio fecisse conuincitur. Item qui sacrilegium faciunt, uel deportantur ad tempus honestiores, uel humiles in metallum damnantur. Item qui terminos effodiunt uel exarant, uel alio in aliquis fraudem commutant, si quidem serui fuerint, in metallum damnantur. si uero humiliores personæ, in opus publicum. honestiores in insulam, amissa tertia parte bono-

rum, relegantur, & damnum soluere cogunt. In omnibus autem publicis criminibus, non solum is tenetur, qui facit, sed etiam qui faciendum mandat, cuiusue etiam consilio facta sunt. Item publico crimine damnatur qui se periurasse conuincitur, qui ultimo supplicio ferietur.

¶ BONA AVTEM capite damnatorum, non ut olim ad lucrum præsidis pertinere debent, sed ab intestato venientibus restitui oportet. Et hæc nos summam de publicis iudiciis, dixisse sufficiat. Alioquin in libris Digestorum seu Pandectarum, diligentior disciplina paratur.

¶ NVNC DE SENTENTIIS & prouocationibus consideremus. Omnis sententia definitiua, & certam rem uel quantitatem continere, & in scriptis proferri debet. Alioquin nullas uires habebit, nec ab ea prouocandum est. Iure uero sententia data, executioni mandanda est, nisi ab ea prouocetur. Prouocatione uero sententia suspensa, executio differenda est. Prouocare autem potest quis, non solum in ciuili causa, sed etiam in criminali. Item contra omnem sententiā appellari potest, nisi is qui sententiā dedit, sit præfectus prætorio: tunc enim non prouocatio, sed retractatio locum habet. Item omnis prouocatio intra x. dies à die latæ sententiæ fieri debet, postea non admittitur. Quod autem contra omnium iudicum sententias possit appellari, Iustiniani imperatoris nouella constitutio ostendit, titulo de appellationibus, & intra quæ tempora &c. Omnes iudices portæ appellationes suscipiant, nisi sit præfectus prætorio. Quod autem intra decem dies quis possit appellare, eius noua constitutio præcipit, dicens, Omnis prouocatio siue per se, siue per alium quis velit prouocare, intra decem dies porrigatur, quos numerari constitutio præcipit ex ea die qua definitiua sententia recitata est.

¶ QVI AVTEM ex contumacia absunt, condemnati prouocare non possunt. Item qui in aliquo negotio bis uictus appellauit, tertio appellare non poterit. At enim prædicti Imperatoris noua constitutio, prouocationes damnato non denegantur, nisi fortè tertio appellare quis maluerit. Nam & tertia prouocatio interdicta est. Sed nec contumaces appellare possunt.

¶ LEGITIMA AVTEM prouocatione, iudices intra statutos x. dies, eam recipere non reculant. & xxx. dies postquam prouocatio subsecuta est, literas dimissorias, quæ vulgo apostoli nominantur, & etiam ista negotii apud se confecta. dare non differant. Quis non fecerint, calculus quidem temporis transactione minimè confirmabitur. Ipse uero Iudex & qui ministerium ei præbent, omne damnum quod ex hac causa reus passus est reddere cogatur, & denas libras auri, priuatis largitionibus Imperatori poenæ nomine exoluat. hoc etiam obseruandum in omnibus prouocationibus, ut appel-

† l. non ideo minus. C.
de accus.

¶ De bonis damnato-
rum.
† auth. bona damnato-
rum. C. de bo. proferri.
& oportet. in auth. &
manda. princ. coll. iii.

¶ De sententiis, &
prouocationibus.
b. ¶ Excepta episco-
pali sententia: q. & si-
ne scriptis proferri po-
test. nisi partes ut in
scriptis proferatur de-
siderauerint. hinc dat
executioni, quando iu-
dex facit eam impleri.
† l. a. pro consulibus. C.
de appell.

c. ¶ Præfetti præto-
rio tantum tres erant,
unus in urbe, duo ex-
tra.

† in fin. princip.

† in auth. de appel. &
intra quæ tēp. in uerf.
& sancimus.

¶ Qui prouocare non
possunt.

† l. vnica. C. ne lice
in eademq. causa.

¶ Extra modum tempus
omnis prouocatio fieri
debeat.

† l. iudicibus. C. de ap.

† l. quoniam iudices
C. eo.

† l. eos, qui. C. eo.

appellationes factæ intra statutum tempus, si quidem utraque pars præfens fuerit, iudex qui de appellatione cognoscit, sine dilatione, quæ acta sunt perferretur, & legitimum calculum proferat. Quod si solus appellator intraverit usque ad ultimum fatalem diem, id est usque ad finem biennij, lis differatur: quo elapso iudex legitimam sententiã dicat. Quod si solus victor intraverit, nõ solum ultimum fatalem diem, sed & tres menses, t idem tempus reparationis expectet. Quod si etiã tunc nõ venerit, nullatenus biennalis præscriptio opponatur, sed acta considerentur, & secundum quod rectum iudex inuenerit, sententiam ferat. & generaliter semel appellatione introducta ab vna parte vel ab utraque, non biennalis temporis transactio, sed rei veritas priorem calculum confirmet, siue vna parte præfente, altera absente, siue utraque præfente. Ex hoc sciendum quod si is qui appellat, absens fuerit siue vincat, siue vincatur, impensas t soluere cogitur. Si autem & calumniator esse conuincetur, in quadruplũ eas exoluet, & perpetuam infamiam subiacebit.

¶ EST AUTEM CALVMNIATOR, QUI sciens litem ad se non pertinere, aduersarij vexandi gratia, litem mouit. Ad quos autem iudices appellare liceat, dicere necessarium non duximus, eo quod ij, quos lex nominat, apud nos non habentur. Hoc tamen sciendum, quod si datus iudex sententiam dederit, ad eum, qui dederit, esse t appellandum. Ab arbitro autem, tantum communium partium consensu t electo, prouocandum nõ esse tam diui principes, quã etiam iuriconsulti voluerunt.

F I N I S.

ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς ἐπιστολῆς.

C A I I I N S T I T V T I O N V M
quorum prior de personis, posterior de rebus.

TITVLI LIBRI PRIORIS.

De statu hominum. De adoptionibus.
De numero seruorum Testamento Quibus modis filij exeat a potestate patris.
De iure personarum. De tutelis.
De matrimonijs. De curatore. t

De statu hominum. TITV. I.

MNES HOMINES aut liberi sunt, aut serui: sed ex ipsis q liberi sunt, alij sunt ingenui, alij libertini. Ingenui, qui ingenui nati sunt. Libertini, qui iusta seruitute manumissi, liberi fiunt. Ingenuorum omnium vnus status est. Libertorum

verò ideo non vnus est, quia tria sunt genera libertorum: t quia liberti aut ciues Romani sunt, aut Latini, aut Dedititij. tamen qui ciues Romani sint, qui Latini, breuiter explanandum est. ¶ Ciues Romani sunt, qui iis tribus modis, id est, testamento, aut in ecclesia, t aut ante Consulem fuerint manumissi. Latini sunt, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut cõ

uiuij adhibitione manumittuntur. Dedititij t uerò sunt, qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publicè pro criminibus cæsi sunt, aut in quorũ facie uel corpore quæcũque iudicia, aut igne, aut ferro impressa sunt: & ita impressa sunt, ut deleri non possint. ij, si manumissi fuerint, Dedititij appellantur. Sed inter hæc tria genera libertorum t ideo ciues Romani meliorem statum habent, quia & testamenta facere, & ex testamẽto quibuscunque personis succedere possunt, Nam & Latini, & Dedititij, nec testamenta condere, nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt vllatenus vindicare. tamẽ Latini certis rebus priuilegia ciuium Romanorũ Libertorum consequi possunt. Dedititij verò nulla ratione possunt ad ciuium Romanorum Libertorum t beneficium peruenire. Nam Latini patronorum beneficium, id est, si iterum ab ipsis aut testamento, aut in Ecclesia, t aut ante Consulem manumittantur, ciuium Romanorum priuilegia consequuntur. Non tamen omnes domini seruos suos manumittere possunt. Nam si aliquis multa debita habeat, cuius substantia à creditoribus teneatur obnoxia, si in fraudem creditoris sui seruos suos manumittere voluerit, collata manumissio non valet. Aut si Libertus ciuis Romanus filios liberos non habuerit, & in fraudem patroni sui seruos suos manumittat, similiter data manumissio non valebit. Præterea minor t quicunque uiginti annorum dominus, seruo suo libertatem dare non potest, nisi fortè tatum minor manumissor, cui pater suus & mater à patrono donati sunt, eosdem manumittat, aut certè pædagogum, aut conlactaneum manumittat. Nam quamuis dominus, id est, quatuordecim annos egressus testamentum facere possit, & hæredem instituere, & legata relinquere: libertatem tamen seruis non potest in hac ætate cõferre. t

De numero seruorum Testamento manumittendorum. TITV. II.

Onstitutum est, t quantum seruorum numerum testamento, de quãta familia liceat manumitti, hoc ordine: Vt si quis duos seruos habet, ambos manumittere possit. Qui uerò tres, duos testamẽto manumittat. Qui quatuor, similiter duos. Qui sex, tres. Qui octo, quatuor. Qui decẽ, quinque. Qui undecim, duodecim; tredecim, quatuordecim, decem & quinque, decem & sex, decẽ & septẽ, similiter quinque. Qui decẽ & octo, sex. Et ab hoc numero usque ad triginta, tertiã partem manumittere liceat. Qui amplius quàm triginta habuerit, usq; ad centũ, quartam partẽ de numero seruorum, manumittere potest. Qui uerò plures quàm centum habuerit, quintam partẽ manumittere potest. Sed & hoc statutũ est, ut de qualibet grandi familia, nulli amplius, q centum testamento manumittere liceat. Nam qui uoluerit aut in Ecclesia, t aut ante Consulem, aut inter amicos, aut per epistolam manumittere, potest iis manumissionibus omnem familiam iugo seruitutis absolvere. Nam si aliquis testamento plures manumittere uoluerit, quàm continet numerus superscriptus, ordo seruandus est. Vt illis tantum libertas ualeat, q prius manumissi sunt, usque ad illum numerum, quẽ explanatio continet superius comprehensã. Qui uerò postea supra constitutum numerũ manumissi leguntur, integrẽ in seruitute eos decretum est permanere. Quod

Quod si non nominatim serui, vel ancillæ in testamento manumittantur, sed confusè omnes seruos suos, & ancillas is qui testamētum facit, liberos facere voluerit, nulli penitus firma esse iubetur hoc ordine data libertas, sed omnes in serui conditione, qui hoc ordine manumissi sunt, permanebūt. Nam & si ita in testamento seruorū manumissio adscripta fuerit, i. in circulo, vt qui prior, qui posterior nominatus sit possit agnosci, nulli ex iis libertatem valere manifestum est: si agnosci non potest qui prior, qui posterior manumissus fuerit. Nam si aliquis in ægritudine constitutus, in fraudem huius legis facere voluerit testamentum, sed epistolis, aut quibuscunque aliis rebus seruis suis pluribus quam per testamentū licet, conferre voluerit libertates, & sub tempore mortis hoc fecerit, i. qui prius manumissi fuerunt, vsque ad numerum superius constitutum, liberi erunt. Qui verò post statutū numerum manumissi fuerint, serui sine dubio permanebunt. Nam si in coloniis quoscunque diuerso tempore manumisit, inter eos qui per testamentum manumissi sunt nullatenus computentur.

De Inpe personarum.

TITVL. III.

Alique personæ sui iuris sunt, aliquæ alieno iuri subiectæ sunt. Itaque cum ostenditur quæ personæ alieno iuri subiectæ sint, tunc euidenter agnosciuntur, quæ sui iuris sint. In potestate itaque dominorum sunt serui, quam potestatem omnes gentes habere certum est. sed si distingēdi in seruos dominis propria potestate perimitur, occidendi tantum seruos suos domini licentiam nō habebunt, nisi forte seruus dum pro culpæ modo ceditur, casu forsitan moriatur. Nam si seruus dignum morte crimen admisserit, iis iudicibus, quibus publici officii potestas commissæ est, tradendus est, ut pro suo crimine publicè puniatur. In potestate etiam patrum sunt filii ex legitimo matrimonio procreati.

De Matrimonijs.

TITVL. II.

Legitimæ sunt nuptiæ, si Romanus Romanam uxorē. Sed non omnes personas uxores ducere licet: quia nec patri filiam, nec filio matrem, nec auo neptē, nec nepoti auiam. Quod non solum de personis, quæ nobis propinquitate coniunctæ sunt, sed etiam de adoptiuis, hoc est adfiliatis, iussum est obseruari. Nam si per emancipationem adoptio dissoluatur, nuptias tamē inter has personas semper constat illicitas. Inter fratres quoque & sororem siue eodē patre ac matre nati fuerint, siue diuersis matribus aut patribus matrimonia esse non possunt. Inter adoptiuos etiā fratres illicita sunt coniugia, nisi fortē adoptio emancipatione fuerit dissoluta. Nam si emancipatio interuenerit, nuptiæ inter huiusmodi fratres licite contrahuntur. Fratrū quoque & sororis filiam uxorem ducere non licet. Sororem quoque patris ac matris uxores accipere non licet. Genero quoque socrum suā, nec socero nūrum uxorem accipere licet. neque vitrico priuignam, neque priuigno nouercam. Fratres etiā amitinos vel consobrinos matrimonio iungi nulla ratione permittitur. Sed nec vni viro duas sorores uxores habere, nec mulieri duobus fratribus iungi permittitur: quia si quis incestus vel nefarias, id est, quæ sunt superius comprehensæ, nuptias inierit, nec uxorem habere videt, nec filios. Nam ii, qui ex huiusmodi conceptione nati fuerint, licet videantur habere, patrem vero nullatenus

habere cēsentur, et tanquam si de adulterio concepti, fuerint computantur, qui Spuriū appellantur. hoc est sine patre filij. Regula iuris hoc continet, vt qui legitime concipiuntur, tempore conceptionis statum sumant. Qui verò non de legitimo matrimonio concipiuntur, statum sumant eo tempore quo nascuntur. Ac proinde legitima coniunctione conceptus, etiā si mater eius statum mutet, id est, si ancilla fiat, ille qui legitime conceptus est, ingenuus nascitur. Nam qui nō legitimo matrimonio concipitur, si mater eius ex ancilla dum prægna est, libera facta fuerit, liber nascitur. Si vero ex ingenua ancilla prægna facta fuerit, seruus nascetur: quia non legitime, sed vulgo conceptus est.

De Adoptionibus.

TITVL. V.

Adoptio naturæ similima adeo est, ut aliquis filiū habere possit, quem non generauit. Et ipsa adoptio duobus modis fit. Vna quæ arrogatio dicitur, alia quæ adoptio. Arrogatio est, quando quis patrem non habens adoptat, & ipse se in potestatem adoptiui patris dat. Et ideo arrogatio dicitur: quia & ille qui adoptat, interrogatur, vt illum quem adoptat, filium habere velit. & ille qui adoptatur, interrogatur, vt id fieri velit. Illa verò alia adoptio est, vbi quis patrē habet, ab alio patre adoptatur. Et ita ille qui adoptatur, d. certi patris potestate discedit, & in adoptiui patris incipit esse potestate. Nam & foemina adoptari possunt vt loco filiarum adoptiuis patribus habeantur. foeminae vero adoptare nō possunt: quia nec filios ex se natos in potestate habent. Spadones autem qui generare nō possunt adoptare possunt. Et licet filios generare non possint, quos adoptauerunt, filios habere tamen possunt. Si quis verò filios habens se dederit adoptandum, non solum ipse in patris adoptiui potestatem redigitur, sed & filii eius. si tamen auium patrum non habuerint, in adoptiui patris transeunt potestatem, tanquam nepotes.

Quibus modis filij exeunt potestate patris. TIT. VI.

Filii, qui in potestate patris sunt, mortuo patre sui iuris fiunt. Sed si hic filius, qui morte patris sui iuris effectus est, filios habeat, qui in eius post patris sui obitum erūt filii potestate. Nam si pater moriatur, & auus paternus viuat, nepos ex filio sui iuris esse non potest: quia in aui remanet potestate, qui auo mortuo sui iuris efficiuntur. Item si moriatur pater, & relinquat filium emancipatum, & ex eodem filio emancipato nepotes, tunc nepotes liberi & sui iuris erunt, & in patris emancipati potestatem nō veniunt. Item de potestate patris exeunt filii, si pater eorum in exilium missus fuerit: quia non potest filium ciuem Romanum in potestate habere homo peregrinæ conditionis effectus. Itē filius si viuo patre in exilium missus fuerit, in potestate patris ciuis Romanus esse non potest: quia similiter peregrinæ conditionis factus esse agnoscitur. Item si ab hostibus pater captus sit, in potestate quandiu apud hostes fuerit, filios non habebit. Sed si de captiuitate euaserit, iure postliminii omnē sicuti in alijs rebus, ita & filios recipit in potestatem. Si verò pater, qui ab hostibus captus est, iam captiuitate moriatur, ab eo tempore, quo ab hostibus captus est, filii sui iuris effecti intelliguntur. Item per emancipationē filii sui iuris efficiuntur. Sed filius masculus tribus emancipationibus de potestate patris exit, & sui iuris efficitur. Emancipatio autem, hoc est manus tra-

Spuriū.

Arrogatio.

Adoptio.

Quod.

Emancipatio.

s. d. i. o.

ditio, quædam similitudo venditionis est: quia & in emancipationibus præter illum, hoc est certū patrem, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo iste naturalis pater filium suū fiduciario patri emācipat, hoc est manu tradit, quo fiduciario patre naturalis pater unum aut duos nummos, quasi in similitudinem pretii accipit, & iterum eum acceptis nummis fiduciario patri tradit. Hoc secundo & tertio fit, cum fiduciario patri mancipat ac tradit. Et sic de patris potestate exit. Quæ tamen emancipatio solebat ante Præsidem fieri, modo ante Curiam facienda erunt, ubi quinque testes ciues Romani in præsentia erunt, & pro illo qui Libripens appellatur, id est, stateram tenens, & qui Antestatus † appellatur alii duo, ut septē testium numerus impleatur. Tamen cum tertio mancipatus fuerit filius à patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, ut ei à fiduciario patre mancipetur, & à naturali patre manumittatur: ut si filius ille mortuus fuerit, ei in hæreditate naturalis pater, non fiduciarius succedat. Fœminæ, uel nepotes masculi ex filio, vna emancipatione de patris vel aui exeunt potestate, & sui iuris efficiuntur. Et ij ipsi quālibet una emancipatione de patris vel aui potestate exeunt, nisi à patre remancipati fuerint, & à naturali patre manumissi, succedere eis naturalis pater nō potest, nisi fiduciarius à quo manumissi sunt. Nam si remancipatum sibi naturalis pater vel auus manumiserit, ipse eis in hæreditate succedit. Quod si habeat quis filium, & ex eo nepotes, & voluerit filium emancipare, & nepotes in sua potestate retinere, in arbitrio eius est, ut si voluerit nepotes emancipare, & filium in sua potestate retinere, hoc ei pro iuris ordine licere manifestum est. Quod non solum de nepotibus, sed & de pronepotibus similiter facere potuit.

† Antestari Budæo teste, est capere in testem.

De Tutelis.

TITVL. VII.

Tutores aut legitimi sunt, aut testamentarii. Legitimi sunt, qui pupillo per uirilem sexum propinquitate coniunguntur, & qui proximior fuerit de agnatis, ad ipsum legitimā tutela pertinet: quia is qui proximus fuerit ad hæreditatem, ipse proximus est ad tutelam. Testamentarii sunt, quos patres aut aui paterni in testamento suo tutores filiis, aut nepotibus dederint. Quod si nec testamentarius, tutor fuerit nec legitimus, tunc inquisitione iudicis, pupillis tutores dantur.

De Curationibus.

TITVL. VIII.

Peractis pupillaribus annis, quibus tutores absoluuntur, ad curatores ratio minorum incipi pertinet. Sub curatore sunt minores ætate, maiores euerfores, infami. Ij qui minores sunt, usque ad viginti & quinque annos completos sub curatore sunt. Qui uero euerfores †, aut infani sunt, omni tempore uita suæ sub curatore esse iubentur: quia substantiam suam rationabiliter gubernare non possunt.

† id est pre diu.

INSTITVTIONVM CAII LIBRI
PRIORIS, DE PERSONIS,
FINIS.

Caii Institutionum Liber posterior, de

STERIOR, DE
REBUS.

TITVLII LIBRI POSTERIORIS.

De rerum diuisione.

De testamentis.

De exheredatione liberorum.

De Substitutionibus, & secundis tabulis.

De Legatis.

De lege Falcidia.

De Fideicommissis.

De † testatorum hæredibus.

De obligationibus.

Quibus modis obligatio tollatur.

De Obligationibus ex delicto.

† hæredibus.

Caius superiore Commentario de Iure personarum disputauit, hoc Commentario de Rebus, tractat.

De Rerum diuisione.

TITVLVS I.

Mnes itaque res aut nostri iuris sunt, aut diuini, aut publici. Nostri iuris sunt, quæ in proprietate nostra esse noscuntur. Diuini iuris sunt ecclesiæ, id est, templa Dei, ac patrimonialia, ac substantia, quæ ad ecclesiastica iura pertinent. Publici iuris sunt, muri, forum, portæ, theatra, circus arena, quæ antiquitus sancta appellata fuerunt, pro eo quod exinde tolli aliquid, aut contingi non liceret. sed hoc omnia in nullius bonis esse uidentur: ideo publici iuris esse dicuntur. Sed & res hæreditariæ antè quàm aliquis hæres existat, id est, quandiu dubitatur, utrum scriptus, aut legitimus hæres succedere debeat, in nullius bonis esse uidentur. Præterea quædam res corporales sunt, quædam incorporales. Corporales sunt, quæ manu tangi possunt, uelut ager, mancipium, uestis, aurum, argentum, & iis similia. Incorporales sunt, quæ tangi nō possunt: qualia sunt ea quæ non in corpore, sed in iure consistunt, sicut est hæreditas, & obligationes de diuersis contractibus scriptæ. Et licet hæreditas, vel emptio, aut diuersi contractus res corporales in se habeant: ius tamen ipsius hæreditatis vel emptionis, aliorumque contractuum incorporale est. Incorporalia etiam sunt iura prædiorum urbanorum, uel rusticorum, Prædiorum urbanorum iura sunt, stillicidia, fenestræ, cloacæ, altius erigendæ domus, aut non erigendæ †, & luminum, ut si ita quis fabricet, ut vicine domui lumen non tollat. Prædiorum uero rusticorum iura sunt, uia vel iter, per quod pecus aut animalia debent ambulare, vel ad aquam duci & aquæ ductus, quæ similiter incorporalia sunt. Hæc iura tamen rusticorum prædiorum, seruitutes appellantur. Item regulariter constitutum est, ut superposita inferioribus cedat: ut si quis in solo nostro sine nostro permissu domū ædificauerit, ad eum, cuius terra est, domus ædificata pertineat. Vel si aliquis in agro nostro arbores, aut vineas, uel plantas quascunq; posuerit, similiter superficij † solo cedat. Vel si in campo seminauerit, omnia hæc, quæ in terram alienā iactantur, domino terræ acquiruntur. Quod † de chartis & pergamenis, si in alienis scribat, licet aureis: uel argenteis literis, similiter eius est scriptura, cuius charta, aut pergamena fuerit. Quod & de tabellis, hoc est, si aliquis in tabella mea picturam fecerit, obseruetur: quia statutū est, ut tabellæ pictura cedat. Quod si quis ex uuis meis uinum, aut spicis frumentum, aut ex oliuis oleum

Iura prædiorum. † aut.

Seruitutes.

† super cies.

† quod ad chartas, et membra nas adtin-

vis oleum fecerit, eius vinum, triticū, vel oleum est, cuius spicæ, aut vuz, aut oliuæ fuerint. Si quis etiam ex tabulis alienis nauem aut armarium, aut quodcūque ad vsum pertinēs, fecerit, simili ratione eius erūt quæ facta fuerint, de cuius ligno facta probātur. Similiter etiam, si ex lana vel lino vestimenta fecerit, eius erunt vestimenta, cuius lana vel linum fuisse probabitur. Similiter etiam si iis omnibus superius comprehensis, quicunque in terra aliena aliquid posuerit, aut ædificauerit, aut horum quæ dicta sunt, aliquid fecerit, illis q̄ aliena præsumperunt, hoc cōpetit, ut expēs uel impēdia, quæ in iis fecerint, à dominis, qui rē factam vindicant, recipere possint. Acquiri autem nobis nō solū per nosmetipsos, sed & per eos qui in

† quia.

† id.

potestate nostra sunt, sicut filii vel serui. † ita, ut quicquid iis à qualibet persona donatum uel uenditū fuerit, aut hæredes fuerint instituti †, idē parentibus & dominis sine aliqua dubitatione adquiritur, præter eos filios, quibus per leges castrense peculū habere permissum est. Si uero serui, qui in usufructu nostro, & in proprietate alterius sunt, hoc tātum usufructuario acquirere possunt, quod opere aut manibus suis fecerint, aut de mercedibus operis sui acceperint. nam si eis aut hæreditas, aut legatū relinquitur, aut donatione aliquid conferatur, hoc, proprietatis domino, nō usufructuario acquiritur.

De Testamentis.

Titul. II.

Per vniuersitatem, hoc est, omnia simul bona acquirimus hæreditate, emptione, adoptione, q̄a is quem adoptauerimus, si sine patre est, cum omnibus bonis suis ad nos transit. Id quoque constitutum est, ut non omnibus liceat facere testamentum. Sicut ii sunt, qui sui iuris nō sunt, † & alieno iuri subiecti sūt, hoc est, filii tam ex nobis nati, quā adoptiui. Itē testamenta facere nō possunt impuberes, id est, minores XIII. annorum, aut puellæ XII. Item & ii qui furiosi id est, mente insani fuerint, non possunt facere testamenta. Sed ii qui insani sunt, si interualla ipsius infantiæ habent: per interualla, quibus sani sunt, possunt facere testamenta.

† sed.

De exheredatione liberorum.

Titul. III.

Is qui filium suum in potestate habet, curam agere debet, ut testamentum faciens, masculum filiū aut nominatim heredem instituat, aut nominatim exheredet. Nam si masculum filium in testamento præterierit, non ualet testamentum: si uero filiam præterierit, non rumpit testamentum filia prætermissa, sed inter fratres suos, legitimo stante testamento, suā sicut alii fratres consequitur portionem. Si uero testamento extranei hæredes scripti fuerint, stante testamento filia medietatem hæreditatis acquirit. Nam si factō testamento, in quo filius masculus prætermisus est, euenit, ut, uiuente adhuc patre, filius, qui prætermisus est, moriā, sic quoque quamlibet filius ille mortuus fuerit, testamentum quod factum est, non valebit. Posthumorū autē duo genera sunt. quia Posthumi appellantur ii, qui post patris mortem de vxore nati fuerint & illi qui post testamentū factum nascuntur. Et ideo nisi is qui testamentū facit, in ipso testamento cōprehenderit, quicunque filius aut filia mihi natus, natūve fuerit, hæres mihi sit: aut certē dicat, exheres sit. ualere eius nō potest testamentū: quia sicut superius iā dictū est, legitime concepti pro natis habeantur, nisi quod melior conditio est posthumū, quā natū: quia

natam si prætermissa fuerit, non rumpit testamentum: posthuma uerō, sicut masculus, testamentum rumpit. Si quis post factum testamentū adoptauerit apud populum illum, qui sui iuris est, hoc est, qui patrem non habet, aut apud Prætorem illum adoptauerit, qui in potestate patris est, quasi ei filius natus sit, ita eius rumpitur testamentum. Posteriore quoque testamento, quod iure factum est, id quod iure factum ante fuerat, rumpitur. Quod si factō posteriori testamento, hæres scriptus, aut ante aditionem hæreditatis moriā, aut uiuo testatore, defecerit, aut conditio possibilis, sub qua hæres institutus est, impleta non fuerit, is qui testamentum fecit intestatus mori uidetur, quia testamentum quod prius fecerat, testamentō posteriori rescissum est, & quod posterius factū est iis rebus, quas diximus, infirmatur. Alio quoque modo testamenta iure facta infirmantur, ueluti si aliquis post factum testamentum capite minuatur, id est, ab hostibus captatur, aut pro crimine in exilium deportetur. Similiter & is qui adoptatus fuerit, testamentū quod ante, quā adoptaretur fecerat, non ualebit. Hæredes autem sui sunt, aut non sui, aut necessarij sunt, aut extranei. Sui hæredes appellantur, filii ac nepotes ex filiis masculis, quos i potestate auus uel pater habet. Necessarii sunt hæredes serui, qui cum libertate hæredes instituunt. Necessarii ideo, quia uelint, nolint, necesse est eis hæredes esse. Nam qui creditoribus tenentur obnoxii & putant se non tantum in substantia, quantum in debitis relinquere, ipsi seruos suos manumittunt, & hæredes necessarios faciunt, ut quō magis hæres quādo minus infamiam incurrat: cum res eius, id est, hæreditas domini pro debitis venditur, & creditoribus datur. Extranei sunt, qui nullo propinquitatis gradu testatori iunguntur, sed eos quicunque pro arbitrio suo scribit hæredes.

Hæredes
genera.

De substitutionibus, & de secundis tabulis. Titul. IIII.

Substitutio est, quæ post institutionem à testatore fieri solet, id est, secundi heredi appellatio. Et due sunt, quarum una vulgaris dicitur, alia pupillaris. Vulgaris dicitur illa. Hæres mihi esto hoc, siue filio, siue extraneo: Quod si hæreditatē meā adire nolueris, illum substituo ad quē hæreditas mea deat pertinere. Pupillaris substitutio filiis tantūmodo iuberibus fieri potest, q̄ ita fit: ille filius meus, si intra, pupillare ætatē decesserit, illum ei substituo. Sed pupillaris substitutio ita fecerata esse debet, ut ad notitiam substituti peruenire nō possit: ne uitæ pupilli aliquas substitutus insidias moliat. Nā in extrema pagina testī fieri dēt, ut pars illa in qua substitutio pupillaris scripta est, quādiu pupillus annos pubertatis egrediat, obsignata permaneat, & prior pars testamenti, qua hæres scriptus est, referatur. Hoc etiam & de donis fieri potest. † nam si extraneus hæres scriptus sit, ei alique substitutū non possumus, ut si hæres extiterit, & intra aliquod tempus, mortuus fuerit, alius ei hæres sit. Potest tamen per fideicommissum obligari, ut alii, rogatus à testatore, hæreditatem aut integram, aut pro parte restituat.

Vulgaris substitutio.
Pupillaris.

† hic locus in oibus exemplis non caret suspicionem legas sed.

De Legatis.

Titul. V.

Legatorum genera sunt quatuor, uindicationis, dānationis, finendi modo, & præceptionis. Vindicationis legatum est, si testator sic loquutus fuerit, illū seruū tibi do, lego. uel, Illā rē tibi psume, habe vīdica. Quod post mortē testatoris statim legatarius,

Legatorum genera.

s ij non

mittat, quæ impleri ob rei difficultatē nō possit. Præterea & inutilis est interrogatio & promissio, si ita aliquis interroget debitorem. Post mortem meam, vel tuam, illud dare spondes? Quod propterea inutile visum est: quia a persona hæredis obligatio incipere nō pōt. Et ideo nec hæredi creditoris sub hac sponione obligatur debitor, nec debitoris hæredes creditori tenentur obnoxii. Itē inutilis est obligatio, si dicat creditor, Pridie quā moriar, hæc dare spondes? Vel interroget debitore, Pridie quā moriaris? Similiter & hæc stipulatio inutilis iudicatur, quia nō pōt sciri, qñ si Pridie, quā aliquis moriā, nisi postquam mortuus fuerit. Item si purē interroget creditor, & debitor sub conditione promittat. Vel si creditor decem solidos debitorem interroget, & debitor quinque promittat, hoc ordine integrum debitū vacillare cognoscitur. Si quis nobis pecuniam debeat, possumus debitorem nostrum compellere, ut pecuniam quam nobis redditurus erat, alteri se caueat redditurū. Neque potest ei, cui pro nostro debito cauet, de cauto & nō numerato, sicut fieri solet, aliquid disputationis afferre, cū id qđ a nobis accepit, alteri cauerit redditurū. Nec pōt ei, nisi literis obligatio fiat, aut a re in personam, aut a persona in personam dari. A re in personā, velut si id quod ex emptione, aut ex cōductione, aut societate debes, alii reddas. A persona in personam, velut si id quod mihi alter debet, alteri personæ delegem, ut mihi reddere debeat. Consensu fiunt obligationes, ex emptionibus & uenditionibus, locationibus, cōductionibus, societatibus & mādatis. Quia in eiusmodi rebus cōsensu magis, quā scriptura aliqua aut solennitas quæritur. In quibus rebus etiam inter absentes obligatio cōtrahi potest, quod in aliis rebus fieri non potest. Emptio igitur & venditio contrahitur, cum de pretio inter emptorem & venditorem fuerit definitum, etiam si pretium non fuerit numeratum, & nec pars pretii aut arrha data fuerit. Locatio & cōductio simili ratione consistunt. Et consensu & verbo definitio inter cōsentientes firma permaneat. Societatem inire possumus aut omnium bonorum, aut vnus alicuius negotiationis. Et potest ita coiri societas, si tamen hoc inter socios conuenit, ut vnus pecuniam det, & alter operam suam pro pecunia ponat. Et huius rei definitio etiam uerbo inita valet, ita ut quicquid societatis tempore quolibet modo fuerit acquisitum, sociis cōe sit. Permanet autem inita societas, quandiu in ipso consensu socii perseuerant: qui a sicut consensu contrahitur, sic etiā dissensu dissoluitur. Dissoluitur ergo societas aut morte huius socii, aut contraria voluntate, aut capitis deminutione, id est, si vnus ex sociis (sicut frequēter suprā diximus) capite fuerit deminutus. Similiter & mandari verbo potest. Et cū verbis mādatum fuerit, obligatio cōtrahitur. Possumus enim aut nostra negotia, aut aliena cuiunque agenda mandare, dummodo hone-

stum aliquid agi mandemus. Nam si contra mores bonos aliquid mandare voluerimus, hoc est, si cuiusque mandemus, ut alicui furtū faciat, aut homicidiū, aut adulterium admittat, in iis rebus mandati obligatio contrahitur. Soluitur autē mandatum aut morte eius cui mandatum est, aut contraria illius voluntate qui mandauit. Sed is cui mandatur, mandati formam egredi non debet. Aut si egressus fuerit, & mandatori teneatur obnoxius, & quod extra mandatum egit, mandatori non nocet.

Quibus modis obligatio tollitur. Tit. x.

Tollitur obligatio solutione debiti. Præterea aliquoties tollitur obligatio, etiam si aliud quā cautū fuerat a debitore creditori reddatur. Nā si quicunque pro pecunia quam creditori dedit, acquiescente creditore, aurum, aut argentū, aut mancipia, uel alias quaslibet species, habita æstimatione, cōsentienti reddiderit, obligatio euidenter tollitur.

De obligationibus ex delicto. Tit. xi.

Quia de obligationibus, quæ ex cōtractu nascuntur, diximus, superest, ut de iis obligationibus quæ ex delicto nascuntur, disputemus. Ex delicto nascuntur obligationes, si quis furtum fecerit, vel bona aliena rapuerit, vel dānū alteri dederit, aut iniuriam fecerit. Quarū omnī rerū vno genere ex delicto nascitur obligatio. Furtorum autem sunt genera quatuor manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati. Manifestum furtum dicitur, si quando fur cuiusque rem tollit, & in ipso furto deprehenditur. Nec manifestum furtum appellatur, quod quamuis dū fieret inuentum non est, tamen furtum fuisse probat. Conceptum furtum dicitur, cū apud aliquem alterum res furata inueniatur. Oblatum furtum dicitur, cū res furcua alicui ita a fure datur, ut apud ipsum furem inueniri non possit. Præterea, qui rem alienam inuito, aut nesciente domino, contingit, vel tollere, aut de loco mouere præsumptus, furtum facit. Et si quis rem vtendam acceperit, aut commodatam apud se habuerit, & aliter ea vsus fuerit quā accepit, furti actione tenetur. Præterea si quis iumentum alterius ad hoc accepit, ut eum quinque milibus duceret, si id decem milibus, aut longius quā ab illo dedit fuerit constitutum duxerit, turti reus erit. Et multa præterea his similia sunt, secundum quæ & ille furti tenet, si, ut fieret, opem aut consiliū, aut studium commodauerit. Vel si quis pecuniam, quam in manu aliquis tenebat, excusserit, ut alii eā rapere possent.

INSTITVTIONVM CAII LIBRI
POSTERIORIS DE REBUS

FINIS.

et dicitur quod est in negotio.

Tabula materiarum Institutionum Imperia.

TABULA FACILIS ET	Actio in rem, cōdictio furtiua, actio	Adiectus cui soluitur, diuersa actio-	Agnatio ut fiat, quid requiritur. 69.
ampla, comprehensens omnes	furti differunt. 375.4	netenetur. 378.57	in post.
materias singulares ex Textu,	Actio infortoria. 413.40	Adhibere testem, id est, rogare, vt in	Agnationis & cognationis differen-
Glossis, Postulis, & vita Iustiani,	Actio legis Aquiliæ, & iniuriarum,	terit, & sit attentus 167.12	tia sublara est. 281.53
extraclis: in quibus prior num-	differunt. 380.62	Administare an debeat prælatus ac-	Agnationis ius tolli potest, non cō-
merus columnas, secundus vero	Actio multis modis sumit. 394.58	culatus suspectus. 102.65	sanguinitatis. 70.65
lineas indicat.	Actio nulla hodie datur in triplum.	Administratio transit in filium, vel	Agnati præferuntur cognatis in duo-
	430.66	potius continuatur mortuo patre.	bus. 69.74
BESSE DESI-	Actio pignoratoria. 434.29	206.50. & in postil.	Agnati qui. 259. in tex.
nit, qui domum redi-	Actio præscriptis verbis in trib. ge-	extra Administratorem positus re-	Agnatorum prærogatiua faciliè per-
re potuit, finito ne-	neribus negotiorum habet locū.	tinet dignitatem. 5.65	ditur. 70.3
gotio. co. 406. lin. 34	483.17	Admonendi sumus, id est, admon-	Ago est verbum generalissimum.
Absens an amittat	Actio pro tutelæ directæ, & con- tra-	mus. 256.3	161.60
possessionē. 142.23	ria, est ex quasi contractu. 357.56	Adoptatus improprie dicitur con-	Alapa, Pater cum Alapis cogitur
Absens capitaliter danatus non fit	Actio publiciana a competat habē-	sanguineus. 255. in tex.	quandoque emancipare filium.
seruus, sed præsens sic. 58.54	tivtile dominium. 402.52	Adoptans auus quartam relinquit	59.81
Absens est degens extra provinciam.	Actio quæq; id est accusatio. 390.62	adoptato. 256.38	Allegationes falsæ non releuant. 99
139.41	Actio quæ nascitur ex permutatio-	Adoptio ex tribus maribus. 50. iun-	in tex.
Absens quando dicitur quis in stipu-	ne. 434.56	Et ibi tex.	Allegationes repetendæ sunt in sen-
lationibus. 322.50	Actio quod iussu. 413.34	Adoptio quid. 51.7	tentia. 279.61
Abolitio, id est, accusationis perem-	Actio realis potest in stipulationem	Adoptione non fit matertera. 45.5	Alere non tenetur tutor pupillum
ptio. 142.59	deduci. 364.73	Aduentitia & profectitia differunt,	de suo. 103.6
Abrasio. 120.69	Actio strictè pro psonali stat. 491.3	quia hæc iussu patris requirunt,	Alimenta, Pupillorum redditus om-
Abrogatio alicuius iuris cum sit, cō-	Actio tributaria. 413.42	illa abnuunt. 263.82	nes non debent expendi in eorum
setur perpetua. 285.7	Actio tutelæ, & actio de rationibus	Adventitiorum proprietates filii est.	alimentis. 102.80
Ad Abolendum faciliores sunt,	distrahendis differunt. 79.72	361.1	Alimentarius an possit transigere,
q̄ cōdemnandum. 479.17. in post.	Actio vi bonorum raptorū est du-	Adventitiorum vsumfructum quā	& mulier pacifici super alimentis.
Abstinere a malo non sufficit nisi	plex. 377.80	doque pater non habet. 156.87	80.43
& c. 11.37.	Actio duplex diuisio. 482.48	Aduocati dicuntur militare. 2.69	Alienans in fraudem potest in carce-
Acceptilatio, i. imaginaria solutio,	Actio in factum quatuor sunt ge-	Aduocati & procuratoris officium	rari. 480.62
vel p̄ momentū duratura. 303.73	nera. 482.86	spontaneum. 203.9	Alienans quandoque repetit quod
Acceptilatio nō tollit obligationes	Actiones adiectiæ. 453.67	Aduocati malè taxantur. 173.66	alienauit. 152.44
iurigentium. 364.8	Actiones ex quinque partibus iuris	Aduocati partium an debeant iura-	Aliena res uendi potest non obliga-
Acceptilatio rōne rei inutilis, habet	ciuiis descendentes, ciuiles, & per-	re. 466.10	ri. 316.12
vim pacti, secus si ratione conce-	petuæ sunt. 465.60	Aduocati qualitas. 6.4	Alienare aliena multi possunt. 152.
prius incepta. 164.24	Actiones ex contractu descendē-	Aduocatus non potest esse infamis,	80
In Accessione non debet plus esse,	tes quæ non dantur in hæredes.	sed procurator. 472.86	Alienare & amittere differunt. 153.
quàm principalis. 331. in tex.	467.61. in post.	Aduocatus lucrum habet, procura-	78.
Accidentalē causā, an & qñ naturali	Actio ex maleficio, in duobus ca-	tor onus. 473.1	Alienare quando potest adultus, &
præponderet. 85. in postil.	sibus transiunt in hæredes. 467.3	Adulterii accusatio nō omnibus da-	quæ. 154.1
Accidentis impedimentum, debilius	Actio in factum, dicuntur duobus	tur. 473.55	Alienare res suas multi non possunt
quàm naturæ. 55.18	modis. 422.12	Adultus non habens curatorem po-	152.80
Accipere iniuriam, id est dare, vel fa-	Actio in octo sunt quæ infamant.	test alienare, quæ seruando seruari	Alienare strictè, est dñum mutare,
cere. 585.80	485.73	non possunt. 154.2	largè ius aliis constituere. 151.74
Accusare an possit femina. 100.83	Actio in penales p̄toræ sunt mul-	Actio affectio, aestimari debet res nō	Alienari an & quando potest præ-
Accusatur qui et post mortē. 493.1	ta. 417.24	ex affectio, sed cōi valore. 234.43	dium dotale. 151.70
Accursus lapsus in vita Iustiani. 4	Actio in plures si competat alicui,	Affectio operi nomē imponit. 8.58	Alienata res in fraudem quādoque
Accursus nesciebat legere Græcē.	an vna intentata tollantur aliæ. 458.	Affectus punitur licet non sequatur	reineri potest. 408.87
340.23	66.	effectus, an & quando locum ha-	Alicuius agrum an & quādo ingre-
Actio ad dandum, & tradendum,	Actio in reales quāto tempore du-	beat hæc regula. 372.58	di liceat inuito domino. 110.56
differunt. 420.30	rant. 465.66	Affinitas an contrahatur ex coitu il-	Altior est qui proximior est domi-
Actio ciuili & prætoria. 402.35	Actio in stricti iuris, quare sic dictæ.	licito. 278.33	no. 290.31
Actio communi diuidendo. 434.40	433.55	Affinitas an soluat soluto matri-	Alueus duo significat. 111.28
Actio competens actori qui reco-	Actio in adiectioes qdam sunt,	monio. 47.1	Alumnus quis. 33.78
derente qualis est. 414.2	quæ actioes putantur. 453.66	Affinitas non contrahitur per sola	Amalasienta regina Græcē Latī-
Actio confessoria. 399.55	Actio in diuisiones duodecim.	spontalia, sed publica honestas. 47.	nèque docta in vita Iust. 8
Actio de in rem verso. 413.30	435.18	78. in postil.	Ambulatoria est hominis voluntas
Actio de peculio. 415.25	Actio in quædam sunt simplices,	Affirmat tacens, nisi erubescencia ta-	vique ad mortem. 146.75
Actio deigno iniuncto. 119.63	quædam duplices. 482.49	cuit. 62.81	Amicus Francus in vita Iust. 2
Actio est tam de iure ciuili, quàm p̄-	Actio in interuenientibus, id est, corā	Aphrica habet septem prouincias.	Amittere & alienare differunt. 353.
torio. 395.15	iudice. 56.16	83.53.	78. in postil.
Actio & causā differunt. 194.70	Actor & reus in eodem negotio ef-	Agapetus, j. Pontif. Maxi. in Iust.	Amittere quandoque improprie di-
Actio exercitoria. 413.40	se quis non potest. 82.12	niani vita. 5	citur. 115.20
Actio ex maleficio & quasi malefi-	Actor reus, iudex & res, hæc qua-	Agapetus Iust. ab hæresi reuocat.	Amisissè dicor quod consequi po-
cio differunt. 393.82	tuor considerantur in contractib.	ibi. 332.84	tui. 332.84
Actio ex stipulatu p̄ dote compe-	ciuibilibus. 419.37	Agapetus Pontif. Maxi. Iustinianū	Amita est soror patris, matertera
tit marito & vxori. 435.48	Actus & via differunt. 131.1	ad veram fidem reduxit. ibid.	matris. 269.43. in tex.
Actio familiæ occiscundæ, quare est	Actus morientium nō possunt esse	Agit quis aliquid quandoque nō ut	Amitui. 270.11. in tex.
mista. 427.34	in suspensio. 228.2	ipse, sed vt alius. 203.35	Ammonius monachus a fide histo-
Actio finium regundorum. 434.42	Adam non posset ducere vxorē,	Agnatū est postea nasci, vel incipe-	rica alienus in Iust. vita. 1
Actio hypothecaria. 302.85	si viueret. 43.40	re esse agnatum ad effectum succe-	Amor calefcit. 457.58
Actio hypothecaria & tutelæ quan-	Adiendi iure saluo, poni debet in li-	dendi. 177.73	Amotis suis heredibus, id est, cessan-
do nascuntur. 302.87	belio. 444.17	Agnatio a patre est, cognatio ama-	tibus. 280.82
Actio in factum de calumniatorib.	Adioco, i. adiudico. 293.55. in postil.	tre. 268.9. in tex.	Angustum ius prætor ex bo 10 &
431.58	Adire hereditatē, repudiare, imini-	Agnatio contrahit adoptione. 259.	acquo dilatauit. 257. in tex.
Actio in factum est prætoria, condi-	scere, & abstinere differunt. 207.19	in tex.	Angustie iuris sunt tollendæ. 203.
ctio ex lege ciuili. 403.60	Adeunti hereditatem multa sunt ne-	Agnatio fit non solum iure natura-	in tex.
Actio iniuriarū an sit annalis in om-	cessaria. 208.57. in postil.	li, sed etiam ciuili. 257.72	Anima non in nostra, sed Dei pote-
nibus casibus. 389.27	Adiectio inutilis an vitiet. in verbo	Agnatio, id est natiuitas. 176.74	state est. 482.85
Actio iniuriarum quomodo tollit.	inutilis. 67.45	Agnatio iuris ciuili; cognatio natu-	Anima hominum quibuslibet rebe-
390.74	Adiectiæ actioes. 453.68	ralis nomen est. 70.35	sunt præferendæ. 107.80

Amma

Tabula materiarum Institutionum Imperia.

Animal quandoque foemina tantum completitur, fallit in lepore. 113.33. in postil.	Atrocior iniuriam reddit iudicis conspectus. 130.46. in postil.	peramur. 120.65	re. 349.39. in postil.
Animalium quaedam mansueta, quaedam fera prorsus, quaedam mista. 111.86	Atrox dicitur sententia licet iusta. 71.71	Bona fides in quibusdam contractibus requiritur duobus temporibus in aliis sufficit eam habere in initio 123.45. in postil.	Captare hereditatem, & captata hereditas. 349.55. in postil.
Annus completus quando requiritur, vel sufficiat ceptus, vel tempus requiritur de momento ad momentum. 96. in postil.	Atrox iniuria cognoscitur quatuor modis. 389.59	Bona fides in tradente sufficit: in peribente requiritur etiam iustus titulus. 141.64	Captatoria voluntas non potest esse neque ex testamento, neque ab intestato. 244.53
Annus utilis. 406.44	Avaritia Aulicorum principi est pernicio. in vita iusti. 8	Bona fides quando presumitur. 138	Captatoria institutiones. 349.59. in postil.
Anno hoc promittens vel mercede, non teneatur ante finem eorum. 328.42	Avarus , largus, & prodigus differunt. 173.12	Bona fides quibus temporibus requiritur. 138.66	Captus ab hostibus potest vii cape-re. 406.9
Annus aliquod promittere, & quolibet anno, differunt: quia hoc in fine, illud in capite anni solui debet. 323.51. in postil.	Augustus ab argendo dicitur. 1.76	Bona fides requiritur in emptore, & venditore in titulo singulari: secus in iuribus. 144.66	Caput & finem habet sola iuris scilicet. 6.71
Anthemus haereticus a Iustiniano pellitur in vita iusti. 5	Auria succedit ut mater. 263.50	Bona fidei possessor & usufructuarius, differunt. 324.70	Caput minui, id est, statum. 71.72
Anterior hominis pars est nobilior. 103.40	Aureus vnus valet mille sextertia. 282.78. in text.	Bona fidei actiones, quare sic dicuntur. 433.37	Carboniana possessio non tribuit ius. 291.20
Antecessor Iustiniano dicitur praedens, seu praeses. 5. in post. ad text.	Aurilibra constat aureis septuaginta duobus. 70. in postil.	Bona fidei actiones sunt xvij. 433.40	Cassatio principali cassatur accessorium. 182.16
Antecessoribus per se, ab antefedeo, legi debet, in §. cumq; in proc. Instit. & non antecessoribus quia nemo haereditas animaduerit, ac ne ipse qui dem Erasmus vir alioquin doctus minus, ibid. in postil.	Authorem an quis possit ad rem propriam, & sibi soluere rem debitam 32.4. & in postil.	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassiodorus , in vita iusti. 8
Antiquum ius allegatur, ex eo quoque arguitur. 179.43	Authorem alteri fieri est probare quod per eum fit. 81.53	Bona fidei possessor quos fructus facit suos. 123.70	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Antonia Belisae vxor Siluerii pontificatus prius, in vita iusti. 6	Azo fuit preceptor Accursij. 11.70	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Antonia Iustiniani vxor in eius vita. 1	B arbari sunt, qui extra Romanum Imperium sunt. 3.79	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Apocrita ius. 87.23	Barones habent maiestatem. 2. in po.	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Apprehensio sine apprehensione sepe transferitur possessio. 23.62	Baronis constitutio est ius praetorium. 287.61	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Approbare laudem an possit quis antequam proferatur. 246. in post.	Bastardis relinqui potest pro alimentis & dote. 166.55. in postil.	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Aqua quae haustus id est, ius haereditarium. 131.32	Belisarius in vita iusti. 1	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Arator , in vita iusti. 8	Belisarius sit medicus, in vita iusti. 6	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Arbiter faciens rem suam punitur. 391.77	Belisarius Iustinianum in regnum restituit, in vita iusti. 4	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Arbitrium boni viri quando requiritur. 339.2	Belisarius patricius Persas vincit, in vita iusti. 1	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Argumentum a contrario sensu, valet in iure. 160.6	Belisarius regni Italiae a Gothis oblatus tenet, in vita iusti. 4	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Argumentum ab autoritate valet. 18.51	Belisarius triumphat aureo curru, in iusti vita. 1	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Argumentum quasi argute inuentum dicitur. 162.33	Belisarius ad Totilam epistola, in vita iusti. 4	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Argumentum sumitur ex iure antiquo. 179.43	Belisarius ad Theudebertum epistola, in vita iusti. 3	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Armalegum auxilio egent. 2.52	Belisarius laus, in vita iusti. 4	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Arma reorum sunt exceptiones, ut actiones actorum. 395.42	Belisarius religio & pietas, in vi. iusti. 4	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Arrogatio a rogando dicta. 51.44	Belisarius triumphus, in vita iusti. 1	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Arrogatio quae per personam succedunt. 293.2	Belisarius conuincitur in vita iusti. 3	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Arrogatus non debet habere plus iuris, quam naturalis & legitimus. 53.47	Belisarius a Francis occisus, solus scribit Annianus, in vita iusti. 4	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Articulus ubi est dubius de iure civili & clarus de iure canonico sequimur ius canonicum. 34.19. in postil.	Belisarius virtus exultit, invidia excavit, in vita iusti. 3	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
As tria significat. 185.52	Belisarius a iure est. 15.69	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Asis partes quae & quot. 155.30	Benedictus Abbas, in vita iusti. 8	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Adscriptitius est domesticus. 165.30	Beneficio quod homo propter te, non deo uti contrahit: ubi tu participas de eo. 91.70. in postil.	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Adscriptitius est liber. 33.1	Beneficium collatum potest reuocari propter prouocationem ad iram. 53.35	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Adscriptitii , coloni, censui, parui distant a seruis. 419.2	Beneficium confertur in inuitum. 153.24. & 362.77	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
Affectari. 386.62	Beneficium ducens uxorem post impetrationem vacatur Beneficii, mortua uxore non obtinebit. 57.31	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
At , est dictio aduersatiua. 306.13	Biondus historicus, in vita iusti. 2	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
	Boetius philosophus & senator, necatur, in vita iusti. 3	Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
	Bona fides de iure canonico requiritur, continua ad perficiendam praescriptionem. secus de iure civili. 156.31	Bona fides quando presumitur. 138	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
	Bona fides est duplex. 433.26	Bona fides quibus temporibus requiritur. 138.66	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
	Bona fides in principio multum operamur. 120.65	Bona fides requiritur in emptore, & venditore in titulo singulari: secus in iuribus. 144.66	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor & usufructuarius, differunt. 324.70	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei actiones, quare sic dicuntur. 433.37	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei actiones sunt xvij. 433.40	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor quos fructus facit suos. 123.70	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus maior requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1	Cassus minor requiritur in femina, quam in viro. 182.10. & 25. in po.
		Bona fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus	

Tabula materiarum.

- Census est liber. 23.2
 Cessante causa finali, nō impulsiva, cessat effectus. 163.44
 Cessante clerico ab ecclesia per contumaciam cessat prebenda. 163.35
 Cessio bonorū in duobus prodest. 447.34
 Cessio bonorum quare fit. 350.15
 Cessione bonorum facta nō semper convenitur qui cessit: etiam si ad pinguiorem fortunam peruenit. 447.49
 Cessionis dies spectantur in legatis. 183.74
 ¶ Charitas quos non prouocat ad beneficia se eiuri incitantur. 238.1. in postil.
 Christmas querita vicinis episcopis mortuo prela o. 59.72. in postil.
 ¶ Cicatricē nullā sit aestimatio: quia liberū corpus non aestimatur. 393.8. in postil.
 Citatio que fieri debet domi solite habitationis, non valet facta in hospitio. 292.70
 Ciuem Romanum fieri quid. 285.2
 Ciuitas non est deformanda ruinis. 410.72
 ¶ Clam possidere quid. 479.87
 Clausula generalis subsequens, non refertur nisi ad minores casus, vel equales. 341.57. in postil.
 Clericus censetur usufructuarius beneficii. 135.24. in postil.
 Clericus episcopus & monachus potest esse tutor, sed non cogitur. 96.70
 Clodomirus Aureliorum rex Clodouici regis filius in vita iusti. 2
 Clodoueus rex in vita iusti. 9
 Cluniacense beneficium, quandoque continet in dispensa. vide in verbo dispensa. 9.32. in postil.
 ¶ Coactio iuroris ad iudiciū sue cōtutoris auctoritas quando finit. 84.48.
 Codex Iustinianus in eius vita. 5
 Codices duos fecit Iustinianus in eius vita. ibidem.
 Codicilli minorem vim habent quā testamenta. 247.5
 Codicilli quatuor modis sunt. 246.25
 Codicilli sine scriptura fieri possunt. 245.66
 Codicillis quæ testes adfint. 243.4
 Cogere est accipere. 294.49
 Cognati & agnati hodie pariter succedunt usque ad decimū gradum. 268.52
 Cognatio & agnatio se habent vt genus & species. 69.27. & 259.19.
 Cognatio nulla est inter seruos quo ad ius succedendi, sed quo ad ius mar. i. nonij. 47.80
 Cognatio spiritalis non ascendit, sed descendit. 274.57.
 Cognatio spiritalis quæ impediatur matrimonium & quæ non. 263.2. totum.
 Cognatio transuersalis quare nō incipit à primo gradu. 269.1
 Cognatio triplex est civilis, naturalis & civilis naturalis simul. 70.50.
 Colatio sola siue administratione i quibusdā dignitatibus tribuitur in alijs non. 59.62
 Collegium constat ex tribus hominibus. 125.6. in postil.
 Collyrium est vnguentum ad oculos. 115.82
 Coloni adscriptitij & similes quo iure petuntur. 419.1
 Colonus est domesticus. 165.30
 Colonus & inquilinus nec naturaliter nec civiliter possident. 480.75
 Colonus & partarius differunt. 124.75. in postil.
 Colonus & usufructuarius differunt. 124.63
 Colonus in villa dicitur inquilinus in ciuitate. 410.12. & 430.79
 Colonus partarius non est conductor. 343.75
 Colonus simplex nō solus per biennium repellit potest. 346.62
 Comœdus. 392.87
 Commertium comprehendit omnes contractus. 316.62
 Commertij dicitur esse de re aliqua qñ est i dominio alicuius, & potest subici alteri. 212.78. in postil.
 Comitia. 162.60
 Committere edictum quid. 178.74.
 Commodatarius de quibus tenetur 30.74.
 Commodatarius nō possidet. 401.28
 Commodatarius tenet ad exactissimam diligentiam. 302.4
 Commodatum quid. 302.1
 Commodum. Fieri nō pot quod sine commodo fit. 490.40
 Cōpediti sunt serui vilissimi, & distenta mediastinis & castridis. 338.37
 Compellitur quandoque quis (ut tutor) capitis pignoris. 78.28
 Compensatio in mutis casibus cessat. 437.55
 Cōpensatio in qbus rebus fit. 420.13
 Compensatio non fit ipso iure, sed debet opponi. 437.30
 Compensationes quando dicantur iure aperto. 437.15
 Componere. 435
 Compositum pro simplici quando que ponitur. 219.60
 Compromissum factum in prelatu an transeat in successorem. 153.68
 Communi diuidendo actio. 424.39
 Communis fundo per vnum ex socijs nec seruus, nec libertas acquiri potest. 132.55
 inter Contrahētes sermo de moneta habitus, intelligitur secundum communem eorum monetæ regios. 79.53. in postil.
 Cōceptus nepos post mortem aui, non agnoscitur ei. 254.16
 Concilio vno cōcedit id, sine quo esse non potest. 27. in text.
 Conceditur per obliquum quod non directo. 20.65
 Concludendi modus in petendo in debite solutum. 299.83
 Concubinas quidam retinet expectantur sint secunde, ut eas postea ducant. 248.75
 Concubina expulsa, quam quis cepit animo ducendi eam, quarta bonorum debetur. 238.63
 Concubina filius, vel incestuosus nō est in potestate. 41.16
 Condemnare difficiliter debemus, qñ absolute. 479. in postil.
 Cōdēnatio in arbitrijs potest fieri tripliciter. 439.45
 Conducere pueris lingua est derisoria. 421. in text.
 Condictitia actio, id est condictio in debiti. 299.87
 Condictitia lex. 430.86
 Condictio certi generalis. 299.50
 Condictio certi specialis. 299.48
 Condictio, & rei vēdicatio differunt. 420. in text.
 Condictio ex l. est sepe mista. 426.83
 Condictio furtina intētat agēdo in psonā si res cōsumpta sit. 376.76
 Condictio idebiti ad qd lat. 299.83
 Condictio furtina ad possessionē ut proprietatem pertinet. 372.80
 Condictio sine causa quando cōpetit. 123.77. in postil.
 Conditio impossibilis dicitur tribus modis. 136.33
 Conditio retrahitur. 170.21
 Conditio triplex, potestatiua, mista, casualis. 188.63
 Confestim, siue statim, id est, intra decem dies. 305.50
 Confinium inter agros, vicinium inter domos dicitur. 427.61
 Cōfirmans ex necessitate non dat. 66.3. in postil.
 Confirmare electionē fiedā an possit episcopus. 246.43. in postil.
 Cōfirmatio aliquādo precedit suū confirmabile. 246.40. in postil.
 Confiteus delictum, sibi præiudicat quo ad penam temporalem, non corporalem. 359.40. in postil.
 Confessoria actio. 397.61
 Confessoria pponitur verbis affirmatiuis. 400.56
 Coniundi & misceri differunt: quia materij confunduntur, species miscentur. 118.22
 Congregatio constat ex duobus hominibus. 125.10. in postil.
 Coniecturam sumimus de præteritis ad futura. 6.32
 Coniunges an possint se separare. 273.74
 Coniunctio, cōuenticula, societas in honesta, idem. 347.75. in postil.
 Cōsanguinitas est inter fratres. 263.3
 Cōsanguinitatis ius est species agnationis. 268.19. in text.
 Cōsanguinitatis ius tolli nō potest, sed agnationis. 70.65. & 72.77
 Cōsanguinei quæ ex eodem sanguine nati. 259.23
 Cōsanguineus quandoque, i. cognatus, quandoque frater. 265.87
 Cōsensu in statuto requisitus an pcedere debeat. 183.65. in postil.
 Contentiens semel penitere nō potest. 128.60
 Cōsensui apparatus patetia. 62.79.
 Cōsuetudo, iudex nō dēt iudicare secundū conscientia. 444.53. & 83.8
 Cōscius mortis alicuius quandoque plus punitur, quam si ipse occidisset. 494.86. cum text.
 Consequens, i. conueniens. 149.37
 Consideratur nō quod ē, sed quod esse potest. 197.35
 Consilium. 33.54
 de Consilio an & quādo quis teneatur. 32.87
 Consilium & mandatum, differunt. 352.86. iuncto text.
 Consilium nō facit quē teneri, nisi in certis casibus. 35.70
 Cōsiliū patris & scilicet si filium tris vero & sic femine, debite. 882.
 Cōsiliū sumit multipliciter. 373.73
 Cōsolumus qñ & vnde. 65.6. in text.
 Cōsonantia est quæ nihil hēt cōtrarium: aut superfluum. 33.53
 Cōsors improprie, i. socius. 357.82
 Cōspirantes barones & duces quæ penatenentur. 2. in postil.
 Constitutio est Codicis, lex, i. iuris.
 Constitutio est statum.
 Constitutio, id est, placitum, i. iuris.
 Constitutio legem & vtriusque conditudo vincit. 187.16. & 447.6
 Constitutio psonalis i corpore iuris clausa, est generalis, alias nō. 170.33
 Consuetudo duplex. 487.11.
 Cōsuetudo generalis & spēci. 20.43
 Consuetudo imitatur legē, & interpretatur & corrigit. 20.79
 Consuetudo inducitur ex cursu de cōmmercio. 20.53
 Cōsuetudo longa, seu robusta. 20.56
 Cōsuetudo quot actus requirit. 20.73
 Cōsuetudine error impedit. 20.70
 Consuetum negotiū: in iussum, & desertum differunt. 56.75. in postil.
 Cōsules designati qui. 224.70
 Cōtextu vno i nullo actū interpositū, nisi necessario, nature. 163.1
 Continuatio fit ad præcedentia, i. principia non continuatur, quia nihil habent ante se. 1.12
 Continuatio inter diuersa fieri dēt & ideo dominium bonorū patris, non cōtinuatur in filium: sed quasi continuatur: quia pater & filius vnum sunt. 25.15
 Cōtractus & vltimæ voluntates cōueniunt idēitate rōis. 36.50. in postil.
 in Contractibus cōsideratur actor reus, iudex & res. 419.37
 Contractus innominatus fit interuētu rei. 335.71
 Contractus in scriptis qñ fieri dicantur. 337.10
 Contractus nominati qui sunt, & qñ innominati. 339.51. & 63
 Contractus: obligatio, & actio differunt. 298.35
 Contractus proprie est ultro citroque, obligatorius, improprie quando non nascitur hinc inde obligatio, vt in mutuo. 298.5
 Cōtractus quādoque claudicat. 80.58
 in Cōtractibus, repetita cēsentur qñ in prælationib. dicta sunt. 19.85
 de Contractu ad vltimas voluntates valet argumentū. 35.51. & 56.57
 Contractui magis accedit donatio causamortis licet sit vltima voluntas. 171.71.
 Cōtrarij eadem est disciplina in directo cōtrarij, quoad cognitionem. 37.26. & 359.82. & 349.8
 Contractatio generaliter dicitur et si non sit amotio. 362.63
 Contrubernij fit inter seruos. 40.4
 Contumacia filij an faciat qñ actor mittat i pecuniā plectitū. 456.71
 Cōtumacia iurādo cōdēnat. 243.25
 Cōualecere nequit per virā, qñ per mortē vtile nō fit. 227.50. in postil.
 Conuersatio bona requiritur in tutore. 78.3
 Conuentionalis pena & legalis differunt. 413.51. in postil. & 428.77.
 Conuictum quid. 326.13
 Cornelia, ex & postliminium differunt. 174.10
 Cornelia legis fido. 174.15
 Corruptus locus i vita diuine. 7
 inuita iusti. 7
 Corruptum ius citat ad declarationem noui nō decisionem. 162.54
 Corruptales sunt qui ducunt aquam per eundem riuum. 478.80. corpo.

Tabula materiarum.

Corporalis rei dominium facilius transfertur quam incorporalis. 491.57	tradere, item concedere. 154.9. & 301.50. & 420.33	tuor casibus, non tamē in heredē. 457.56	Distinguere non debemus, si lex nō distinguit. 434.18
Corpore luat qui non habet in are. 426.18	Dari mihi res mea non potest. 419.21. in textu.	Depositi declaratio. 302.50	Distractio quid. 300.26
Corpus duplex diuiduum & indiuiduum. 490.45	Dat quis quod non habet. 27.5	Depretiarus, id est, descriptus. 383.10. in text.	Distractus. 358.68
Corpus triplex est. 220.84	Debere verbum multis modis sumitur. 395.80	Derogatoria clausula, posita in testamento potest reuocari in codicillis. 247.75. in post.	Distributio, id est assignatio. 186.58
¶ Creditor. 408.32	Debitor specie liberatur ea percipit, non qualitatē, quia perire non potest. 219.74. in postil.	Descendentes succedunt per stirpes collatores per capita. 253.36	Distributiua virtus recipit incrementum. 27.9. in post.
Creditor dī in omni causa. 302.79	Debitor, uel creditor hodie nō potest esse tutor uel curator. 81.81. & 93.66	Desertum negotium, consuetū, & insolitum, differunt. 356.75. in post.	Diu decennium continet. 734.79
Creditor proprie sumitur, & improprīe. 306.78	Debitorē fugitiuū capelicit. 395.49	Desertum testamentū est desitutum. 251. in text.	Diuerſa nomina, diuerſa significare debent. 247.52
Creditor qualiter cedit actionē fideiussori. 363.5	Debitum naturaliter non repetitur solutum. 224.87	Designati consules qui. 224.72	Diui principes fuerunt Valentinianus, Archadius, & Theodosianus. 257.32. in text.
Creditor quando potest vendere pignora. 153.10	Debitū carnis est in potestate mariti, quo ad cetera patris de iure Romano. 263.70	Desinere. 406.35	Diuisio. Quod non recipit diuisio nem in re, nec in tempore, ut hæreditas. 186.8. in post.
Creditor uel debitor, nō potest hodie esse tutor, uel curator. 81.81. & 93.66	Decernere est sedendo p. tribunali sententiā diffinitiuam ferre. 19.8	Desinit ab esse qui domum redire potuit finito negotio. ibidem	Diuisiōis definitio. 297.66
Creditor inuito quandoque soluitur alij. 362.80	Decretorum locus correctus. 5.83.	Destruunt facile, quæ facile fiunt. 183.30	Diuitie non tantum operantur, q̄ boni mores. 8.56
Creditur magis uiuæ uociquā mortuæ. 323.60	Decretum loci in post. & in uita Iustini. 7	Desuetudine tollit lex contraria consuetudine, & econtra. 7.77	Diuitiæ profunt. 157.41
Crimē duplex cōe & militare. 170.1	Decuriones, seu consiliarii successerunt loco senatorū: statuere tamen non possunt in reſeruatīs principi. 18.45. in postil.	Deteriorata res restitui non dicitur. 301.55	Diutina possessio quæ. 144.54
in Crimine ordinario punit q̄s similitudine poenę, in extraordinario motu iudicis. 340. in postil.	Dedicare quis potest. 107.70	Deum uenerari interest ciuilibet. 422.32	¶ Docentur aliter pueri atque proueſti. 116.12
in Criminibus proceditur de similibus ad similia. 416.16. in postil.	Dedicatio bonorū an ualeat monasterij ingressū uitiato. 120.60. in post.	¶ Diem cedere, & uenire differunt. 307.40	Docti excellenter, præferuntur ceteris. 96.84
Criminale iudicium quando dicitur. 390.49	Deditit qui. 183.77	Dies coepta quādo habet pro completa. 33.48. & 51.98.35	Doctor præfert militi. 2.53. in post.
Crimina post mortem possunt ingredi, si agitur propter bona, uel contra personam & bona: secus si contra personā tñ: quia crimina morte extinguuntur. 252.23. & 31.113.72.	Deducere, id est detrahere, separare. 216.30	Dies debet inseri in instrumento. 98.35	Doctores pecunia cōparare scholares non debent. 203.21
¶ Cucurbita cito crescit. 113.72.	Deducto usufructu, quid. 133.82	in Diem & ex Die, idem sunt. 305.46	Doctorū numerus certus esse dētur in quacunq; ciuitate. 96.7
Culpa cum culpa, & dolus cū dolo compenſatur. 350.74	Defendere offensum tenemur de iure canonico: secus de iure ciuili. 11.36. in post. Cic. j. de offi. Quilium non defendit, si potest, tam est in uitio, quā si patriam aut parētes deferat.	in Diem & ad Diem differunt. 305.44	Dodrans non excedit in legatis, donatione causa mortis, mortis cā capione, fideicommissis, &c. 231.73
Culpa est in eo qui malorum opera uitur. 393.60	Defendit quilibet etiam sine mandato. 463.79	Differentia locorum discrimen inducere non debet. 139.49	Doli conditio quandoq; melior est q̄, non doli. 120.8. in post.
Culpa lata. 302.70	Defensio an sit de iure naturali, uel gentium. 15.80	Difficilis, id est impossibilis, & econtra. 110.67	Doli pupillus capax potest ut integra tus in seruitutem redigi. 83.66
Culpa lara semper dolo æquiparatur, nisi in tribus casibus. 102.20	Defensor & procurator differunt: quia ille sine mandato, hic cū mādāto intelligitur. 460.9	Digniores alicui loco sedere debet. 290.29	Dolus & lara culpa, & leuis & leuissima differunt. 302.68
Culpa leuis. 302.71	Deflorator uirginis nō tenet de fornicationibus cum alijs uiris postea per eam perpetratis. 429.58. in post.	Digniora præferenda sunt. 21.86	Doli & lara culpa, & leuis & leuissima differunt. 302.68
Culpa leuissima. 302.72	Defuncti dispositio, lex esse uidetur. 32.73.	in quibusdam Dignitatibus sola collatio sine administratione tribuitur, in alijs requiritur administratio. 59.61	Doli pupillus capax potest ut integra tus in seruitutem redigi. 83.66
Cum, id est, quamuis. 136.84	Defuncti & hæredis dominium nō est idem. 181.9	Dignitatem retinet, positus extra administrationem. 5.65	Dolus q̄nque dat causam cōtractui, q̄nque incidit in cōtractū. 467.50
Cura quando finitur. 84.27	Defuncti vicem gerit, hæreditas iacens. 184.18	Dignitates duodecim liberant a patria potestate. 59.52	Dominus est caput serui. 310.87
Curator furiosi, et cum inquisitione datus satisfat. 88.17	Defuncti voluntas quandoque non seruatur. 240.68	Dignitatum ordines. 45.5	Dominus his causis feudū reuocare potest, quibus donator donationem. 149.18
Curator adultam ducere uxore nō potest, nec eius liberi. 48.30	Deliberandi tempus. 207.31	Diligentia prodest. 157.44	Dominus vincit a nō domino. 346.1
Curator non potest esse mutus & surdus. 66.76	Delictū nō p̄sumit in dubio. 157.56	Diligere plus nepotem ex uirili sexu quam facinorosum est contra naturam. 286.75	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Curator quandoque pro adiuncto, coadiutore siue actore sumitur. 86.87	Delictū obligatio ex delicto, solutio facta damnum passo, non tollitur quo ad fiscum. 362.32. in postil.	Diminutione capitis an diminutio sit legendum. 70.40	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Curatores testamentarii non tenentur satisficere. 87.83	Deponēti ex necessitate grauius est fidem fallere, quam uolūtariē. 434.10	Dionysius abbas, in uita Iustini. 6	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Curatoris pupilli autoritas nō sufficit ad aduendam hæreditatem. 81.13	Deportare possunt quatuor iudices. 57.65	Directo prohibitum fieri, prohibetur & per obliquum. 182.10	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Curia ciuitatis quid. 239.54	Deportatus æquiparatur excommunicato. 72.15	Disiunctum, id est, diuisum. 312.33	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Custos scripturæ alienæ est falsarius, si eam alijs ostenderit, aut copiam det. 495.35	Deportatus est mortuus ciuilit. 58.50	Dispensa. in generali Dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacensis ordinis, nisi cōtineatur in dispensa. 92.32. in post.	Dominus uincit a nō domino. 346.1
D amnare quandoque, id est, obligare. 132.30. in postil.	Deportatus & relegatus differunt. 58.51	Dispenſa. in generali Dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacensis ordinis, nisi cōtineatur in dispensa. 92.32. in post.	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Damni dans causam, damnum fecisse uidetur. 384.79	Depositarus de dolo tantū & lata culpa tenetur. 437.70. & 350.72	Dispenſa. in generali Dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacensis ordinis, nisi cōtineatur in dispensa. 92.32. in post.	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Damnosa non debet cui uideri res, dum uolens fecit. 234.45. in po.	Depositarus de qbus tenet. 302.56	Dispenſa. in generali Dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacensis ordinis, nisi cōtineatur in dispensa. 92.32. in post.	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Damnum datur quadrupliciter. 385.15	Depositi actio datur in duplū in qua	Dispenſa. in generali Dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacensis ordinis, nisi cōtineatur in dispensa. 92.32. in post.	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Damnū est diminutio patrimonij, seu adeptio. 457.35	Depositi actio datur in duplū in qua	Dispenſa. in generali Dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacensis ordinis, nisi cōtineatur in dispensa. 92.32. in post.	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Damnū. i. destructio alicuius rei, seu diminutio patrimonij. 379.75	Depositi actio datur in duplū in qua	Dispenſa. in generali Dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacensis ordinis, nisi cōtineatur in dispensa. 92.32. in post.	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Dare non uidetur, qui ex necessitate confirmat. 66.6. in postil.	Depositi actio datur in duplū in qua	Dispenſa. in generali Dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacensis ordinis, nisi cōtineatur in dispensa. 92.32. in post.	Dominus uincit a nō domino. 346.1
Dare propriē est accipientis facere dominiū trāsferre, impropriē est	Depositi actio datur in duplū in qua	Dispenſa. in generali Dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacensis ordinis, nisi cōtineatur in dispensa. 92.32. in post.	Dominus uincit a nō domino. 346.1

Institutionum Imperialium.

- Donus** sua dicitur, siue propiā, seu conductā, aut gratis data. 389. 25. in tex.
- Domus** vicinā dicuntur, Agri vero contermini. 490. 81.
- Domestici** qui sunt. 205. 80.
- Domesticum** furtum non parit actionem. 205. 85.
- Donaria**, id est dona. 107. 76.
- Donatio** an fieri possit sine stipulatione. 148. 25.
- Donatio** a quo iure descendit. 146. 40.
- Donatio** causa mortis, & legatū differt. 147. 10.
- Donatio** causa mortis, licet sit ultima voluntas, tamen magis accedit cōtractui. 171. 70.
- Donatio** causa mortis, non est, nisi ex primatur mors. 146. 48.
- Donatio** est doni datio. 148. 50.
- Donatio** facta per Constantinum an fuerit ualida. 2. 9. in post.
- Donatio** inter viuos, certis ex causis reuocatur. 149. 5.
- Donatio** nudo pacto fieri potest. 147. 37.
- Donatio** pro bene meritis non est in seruanda. 148. 85.
- Donatio** propter nuptias, & dos debent equiparari. 150. 15.
- Donatio** reuocat ob solū obsequiū a liberto non praestitum. 149. 11.
- Donationes** multae non egēt insinuatione. 138. 77. iunctotex.
- Donationum** species multae. 146. 76.
- Donator** an teneat de euictione. 248. 57.
- Dono** Titio fundum praesenti & reci piēti: an haec uerba a testatore prolata habeant uim legati, uel donationis. 209. 77. in post.
- Dotis** actio ex stipulatu pro dote cōpetit viro & uxori. 435. 48.
- Dos** datur ad leuanda matrimonii onera. 150. 20.
- Dos** & donatio propter nuptias equiparari debent. 150. 15.
- Dos** non potest esse sine matrimonio. 49. 35.
- Dos** (Vide in uerbo, mulieris hēres. Dotē non potest alienare maritus etiā uxore cōsentiēte, nisi post bienniū iterū cōsentiāt. 150. 39. iuncta post.
- Dotem** petens mulier an praefatur ceteris creditoribus. 435. 70.
- Dotis** legatum a marito uxori factū ualet. 242. 1.
- Dotis** dominium uxoris ne sit an maritali. 152. 2. & 206. 32.
- Dotis** instrumenta. 216. 57.
- Dotalē** praedium certis casibus alienari non potest de iure ciuili, etiā uxore uolente: sed de iure canonico nisi uxor prius iurasset se nolle cōsentire alienationi. 151. 70.
- Dubium** An praesumatur qd scire in dubio: uide in uerbo scire.
- in Dubio** nō praesumit delictū. 157. 55.
- in Dubio** nō praesumitur error. 192. 22. in post.
- Dubius** si est articulus de iure ciuili, & clarus de iure canonico, sequimur ius canonicum. 242. 20. in post.
- Duces** & Barones habent maiestatem, & compitantes in eos tenent crimine maiestatis. 2. in post.
- Due** rationes uincunt unam. 247. 33.
- Duo** nō sunt multi sed plures sed Nico. de Neap. tenet contra. 24. 60.
- Ductū** iure ciuili permissum. 251. 80.
- Ducendum**. 185. 56.
- Quae** lex unū permittit & prohibet diuersa ratione. 31. 7. in post.
- Ebrius** & luxuriōsa mulier acquiparatur. 295. 60. in post.
- Ecclesia** dat immunitatem fugienti ad eam, si non deliquit in ea, nec est publicus latro. 39. 6.
- Ecclesia** nomine cōtinetur cathedra. 15. 37.
- Economus**. 87. 14.
- Edictū** emittere qd in 178. 75. 1. post.
- Edictū** i. praceptū generale. 145. 30.
- Aedificare** licet uisq; ad eclū. 132. 54.
- Aedificari** potest quadrupliciter. 120. 54. in post.
- Aediles** curules a cura dicti sūt. 19. 77.
- Aedilium** officium. 19. 73.
- Educatio** liberorum inspecto naturae instinctu est de iure naturali, sed reducta ad necessitatem (ut quia pater cogitur alere liberos) est de iure ciuili. 13. 61. in post.
- Ei**, & in eum, differunt. 18. 85.
- Electio** debet fieri de meliore. 452. 55. in post.
- Electio** actionis non potest uariare. 452. 70.
- Eligens** malum, cum possit eligere bonum stultus est. 452. 56.
- Electrum** quid. 127. 72.
- Elementorū** qualitates quatuor. 7. 67.
- Elemosyna** non debet fieri de furto quaesitis. 370. 79. in post.
- Emancipare** filium pater cogitur quatuor modis. 63. 58.
- Emancipatio** olim fiebat imaginaria uenditione. 61. 47.
- Emancipatio** per aes & libram. 161. 48. in post.
- Emancipatus** datur querela. 172. 56.
- Emancipatus** praeteritus unum habet remediū, si uis hāres duo. 179. 51.
- Emendare**, id est supplere uel corrigere. 186. 72.
- Emendatio** libelli an fieri possit uisq; ad sententiam diffinitiuam. 443. 82.
- Emo** quandoque i. permuto. 339. 50. in post. ad tex.
- Emptio** an possit in alterius praesentiu arbitrium conferri. 142. 74.
- Emptio** qnq; est uenditio, & licet simpliciter dicatur unum tñ intelligitur de utroque 295. 25. in post.
- Emptio** tribus modis perficit. 336. 50.
- Emptio** voluntatis, solutio necessitatis est. 154. 79.
- Emptor** familiae, id est hereditatis. 161. 83. iu post.
- penalis** dispositio infēmente habet locum in uendente, quia sunt in correlatiua. 295. 29.
- Emphyteuta** priuati non soluta pētio ne per trienniū, ecclesiae uero per bienniū potest repelli. 346. 58.
- Emphyteutica** res si pereat cuius erit damnum. 346. 47.
- Emphyteusis** cum solennitate, & sine solennitate, differunt. 345. 70.
- Emphyteusis** datur ad uaria tempora. 345. 64.
- Emphyteusis** duo tacita pacta continent. 346. 53.
- Emphyteusis** unde dicitur. 345. 75.
- Emphyteusis** & locatio, differunt in septem. 346. 4.
- Emphyteusis** & uenditio, differunt in tribus. 347. 26.
- Emphyteusis**, id est melioratio: quia olim tantū sterilia dabantur, nunc etiam fertilia. 345. 73.
- Endiadis** figura. 204. 39. in post.
- Episcopus** an possit confirmare electionem fiendā. 246. 46. in post.
- Epistola** inter absentes mittit. 81. 62.
- Tullius**, in 2. epistola. 158. 42. 175. 80.
- Equi** & boues sūt māfueti. 457. 75.
- Aequitas** si est eadem, idem ius statuitur. 446. 28.
- Acquitate** fit aliquid non tamen ratione. 158. 42. 175. 80.
- Equum** currere faciens. debet dicere garda garda. 381. 25. in post.
- Eripere**, est quasi de manu auferre. 377. 75.
- Error** an impediāt translationem dominii. 159. 3.
- Error** communis facit ius. 164. 54.
- Error** duplex. 443. 73.
- Error** in dubio non praesumitur. 192. 2. post.
- Error** nominis appellatiui an uitiet. 226. 33.
- Error** nominis & cognominis &c. nō non uitiat si constet de corpore. 226. 7. in text.
- Error**em suum corrigere quis permittitur. 444. 86.
- Error** prodest. 164. 53.
- Erubescētia** tacens nō affirmat. 62. 82.
- Esulentum** iure ueteri recipi poterat nouo, non, nisi cum deest salarium. 497. 22.
- Esse** quandoque sumitur pro fuisse. 37. 54.
- Aestimatio** rei cuius est periculū. 434. 48.
- Aestimatio** communi, non affectio ne singulorum: quanti plurimi res fuerit, estimatur. 379. 87.
- Aestimatores** patrimonii pupillorum. 90. 70.
- Actus** perfectus est xxv. annorū. 76. 60.
- Aetates** sunt septem. 54. 5. in post.
- Euenire** quod potest inspicitur. 249. 4. & 110. 76.
- Euchio** Soluere nō tenetur emptor quando imminet euictio in limine contractus ante solutionem pretii, nisi uenditor det idoneas fideiussuras. 103. 61.
- Examen** tria significat uniuersitatē apud approbationē, iudicium. 111. 58.
- Exceptio** diuisionis, fallit in quinque casibus. 330. 70.
- Exceptio** epistole Hadriani est anomala. 330. 95.
- Exceptio** haec dico in quantum facere possum me conueniendum, est temporalis. 471. 1.
- Exceptio** nō numerata pecuniae, etiā post bienniū potest opponi. 334. 45.
- Exceptio** nō numerata pecuniae potest proponi, siue agat actor, siue non. 334. 8.
- Exceptio** peremptoria non opponitur post sententiam nisi in septem casibus. 471. 65.
- Exceptio** reo competens gratia praenaz, fideiussori non cōpetit, sed bene si rei cohaeret. 474. 33.
- Exceptiones** turpes non opponuntur in parentes & patronos. 469. 30.
- Exceptiones** plures habens, & an quādo ei uti debeat. 97. 5.
- Excusari** large, id est prohiberi. 48. & 103. 75.
- Excusari** quem a tutela quandoq; est cū non admittit etiam uelit. 94. 73.
- Exemplis** non creditur siue athenitico. 166. 79.
- Exemplis** non iudicat, sed ex consuetudine quae probat exēplis. 20. 60.
- Exemplo** quod pessimum est tollendum. 150. 84.
- Exercitor** est is, a quem nauis quaestus pertinet. 449. in tex.
- Exheredari** potest filius propter pro uocationem ad iram. 54. 24.
- Exheredatio** inter ceteros, qualiter fit. 158. 42. 175. 80.
- Exheredatus**, an habeatur praeteritus. 189. 84.
- Exhibere** tenetur, qui dolo desit possidere. 154. 50.
- Expensis** repetito per actionem, exceptionē & potest iudicis. 121. 10.
- Expulsio** uis & compulsiua differunt. 140. 56.
- Exteriora** indicāt animi secreta. 112. 6.
- Extinctum**. 117. 12.
- Extraneus** manumissor quis. 289. 84.
- Extraneus** qnq; plus punitur quam si occidisset ut si est cōscius mortis alicuius, cum filio eius. 404. 86.
- Extraneus** quis. 197. 85.
- Faber** est magister de lignamine, & murorum. 120. 86.
- Fabula** quid. 6. 51.
- Faciliores** sumus ad absolueudū quā ad cōdēdum. 479. 17. in post.
- Facilitas** in consilii dampni restitutionem induiget: non euentus damni. 207. 4. in post.
- Factio** nota perfectionem. 115. 63.
- Facere** id est detegere. 115. 79.
- Facti** proprii ignorantia non est probabiliis. 354. 78.
- Factio**em testamenti multi non habent. 224. 43.
- Facto** proprio cōtraueniens auditur quando est contra legem. 152. 43.
- Actionis** in Factum genera sunt quatuor. 434. 69.
- Factum** alienum quandoque licite p mittitur. 317. 30.
- Factum** pro mora seu culpa: quando que ponitur. 219. 63.
- Factum** quandoque cōtinetur appellatione rei. 219. 61.
- Factū** suum scire quisq; debet. 220. 5.
- Facultates** parue hāredem iussu creditōribus reddunt non tutore nisi dolose uersetur. 103. 68.
- Facultates** quae dicant magnae. 78. 85.
- Facundus**, in uita iusti. 8.
- Falcidia** cessat i undecim casibus. 224. 64.
- Falcidia** & Trebell. differunt 230. 73.
- Falcidia** improprie continet Trebellianicam. 234. 81. in post.
- Falcidia** undeciditur. 231. 45.
- Falsa** demonstratio seu causa non uitiat legatum. 226. in text.
- Falsarius** est habens custodiā scripturae alienae, & eā ostendens seu eius copiam faciens aliis. 495. 36.
- Falsarius** est mutas sigillum. 495.
- Falsa** allegationes non releuant tutorem. 99. in text.
- Falsitas** scribētis solennitas uel error, probatur per testes. 331. 43. in post.
- Falsum** est imutatio ueritatis. 99. 24.
- Falsum** quod est, nihil est. 34. 30.
- Fama** quandoque dānatur post mortem. 31. 32.
- Famē** periculum equiparatur periculo uirae. 102. 2.
- Famosum** crimen est pari muliebria. 163. 78.
- Familia**, i. agnati transuersales. 288. 78.
- Familia**, id est agnatio, & multa signifi car. 69. 47.
- Familia** quandoque, id est hereditas. 427. 33. & 162. 71.

Famili

Tabula materiarum.

- Familia qñq; id ē hfditas. 427. 33. & 162.72
Familia emptor, id est ille, qui cōsti-
tuebatur hares. 163.70
Fauia lex, an dici debeat: sine Flauia,
seu Phania, an Fabia. 496. in po-
stul. in tex.
Fauore religionis, libertatis, & vltimę
voluntatis res detrahatur domino
inuicto, & in eius odium. 39.46
Fauori proprio renuntiari nō potest
quādo interest reipublicę. 132.43
Fauori suo renuntiare licet. 135.3
in postul.
Fauorabilia sunt statuta ex parte mas-
culorum. 260.25
¶ Felix quartus, Pontif. Maxi. in vita
Iustini. 6
Fœminina an & quando nubere pos-
sit ante xij. annm. 42.44
Fœmina cū seruo adulterans grauius
punitur, quam uir cum ancilla. 181
84. in postul.
Fœmina & mas simili fungunt officio
in sobolis procreatione. 179.96
Fœmina habet sanguinem calidiorem
ad uenerem quam uir. 42.47
Fœmina non peccauit, si non plures li-
beros peperit, sed uir magis 264.60
in tex.
Puerperium, & periculū, & mors ex p-
tu sæpe consideratur in fœmina.
264.32. in tex.
Fœminę facilius concedit, sine patris
consensu nubere q̃ masculo. 42.66.
Fœminę incontinentia magis punitur
quam uiri. 181.84. in post.
Fœminę non habent liberos in pote-
state. 57.3
Fœminę olim laudabantur, quę stre-
nuam operam dabant liberis pro-
creandis. 264.40. in post.
Fœmininum quandoq; cōcipit maf-
culinum. 380.17. in postul.
Feudum his causis reuocatur, quibus
donatio. 149.5
¶ Fictio iur. & ueritas, differūt. 60.58
Fidei cōmissa quę & undē dicta. 235
32. in tex. & 234.43. in postul.
Fideicommissarius ante restitutionē
hæreditatis non est dñs. 240.84
Fideicommissarius singularis & uni-
uersalis, differunt. 166.5
Fideiussor an possit obligari in plus,
quam debitor principalis. 131.10
Fideiussor an semper relinquat hære-
dem obligatum. 330.10
Fideiussor est nomen generale. & dici-
tur à fide. 474.26
Fideiussor in multis casibus non agit.
131.87
Fideiussor in quatuor casibus agit, an
tequam soluerit. 131.81
Fideiussor iudicio sisti quandiu tene-
tur. 461.71
Fideiussor qualiter cedit actionem cre-
ditori. 363.5
Fideiussor soluendo liberat debitore. 362.
in tex. & 363.3
Fiducia contracta emancipare quid,
col. 262.37.
Fiducia contracta manumittere, id est
saluq iure succedendi. 290.4
Fiduciaria venditio. 161.44. in post.
Fiduciarius tutor legitimus est. 75.80
Fieri aliquid facilius impeditur, quam
factum tollatur. 161.53
Fieri non potest quod sine commo-
do sit. 490.40
Fili cōsumacia an faciat q̃ actor mit-
tat in peculiu profectiu. 456.70
Fili sunt dominij rerum patris, quo
ad spem. 152.5
Fili uox patris uox est. 311.48
Filio condemnato qualiter fiat execu-
tio. 452.83. in postul.
Filiofa. olim quinque actiones com-
petebāt, ratione proprietatis, quas
tamen nō exercebat. 360.76
Filiū l3 modicē sine cā uerbare 38.65
Filius nō adit hæreditatem sine uolun-
tate patris. 81.56
Filius capti ab hostibus est sui iuris in
ueritate, non iuris fictione. 60.56.
Filius comprehendit posthumum &
posthumum. 63.22
Filius emancipatus conuenit insoluidi
pro omnibus obligationibus cōtra-
ctis in patria ptate. 72.18. in postul.
Filius est pars uiscerū patris. 319.20
in postul. & 205.82. in postul.
Filius, & pater censetur esse una perso-
na. 319.45. in postul.
Filius & seruus non in omnibus con-
ueniunt. 452.80
Filiusfamil. in quibus casibus potest
obligari & conueniri. 319.42
Filiusfa. non pōt hñe tutores, uel cura-
tores: sed dat curator cū agit de eius
cōmodo, uel incommodo. 64.62.
Filiusfa. non gaudet priuilegio sena-
tuscon. Maced. in xi. casibus. 153.3
Filiusfa. obligatur. 320.30
Filiusfa. potest conueniri cum autho-
ritate patris, qui pater compellitur
officio iudicis. 320.45
Filiusfa. potest testari ad pias causas cū
patris consensu. 166.30
Filiusfa. patre absente agere pōt. 361.9
Filius se probans, uidetur probare
se legitimum. 56.27
Filiusfamil. quare capite minuitur per
emancipationem. 72.47
Filius quis & unde, & an contineat ne-
potem. 86.50
Filiusfa. scholaris non gaudet senatus-
consul. Macedoniano. 453.10
Filiusfa. testari non potest, sed donare
causa mortis potest. 171.68
Filius habetur pro patre, in his. quę
sunt publici iuris. quę præsumant
duplicem personam, ut in magistra-
tibus. 66.70. in postul.
Filius impubes etiam cum authorita-
te patris non pōt obligari. 321.60
plus esse q̃s non pōt, quā Filius. 51.82
Filius olim a patre pro noxa dabatur
& licite occidebatur. 456.29
Filius pater in septem casibus potest
exhæredare. 204.13
Filius uidetur possidere patre uiuen-
te col. 206.4
Filius uiuq patre dicitur dominus in
interpretatiu, non uere. ibid.
Finalis causa colligitur ex qualitate præ-
fationis. 199.8
Finium regundorum actio. 434.42
Firmum ad eo nihil est, quin rumpat-
tur. 196.81
Fisci rem supprimens duplum red-
dit. 125.71
Fisco quæsitum ius non tolli partis cō-
sensu. 366.75. in post.
Fisco tria requiruntur, ut uendicat rē
alienam. 145.44
obligatio ex delicto, solutione, facta
damnum passio non tollitur quoad
Fiscum. 366.74. in postul.
Fiscus uendit rem, ut suam uel ut alie-
nam. 145.87
¶ Florētia solo æquata i Iustini. uita. 2
Flumina iudicibus æquiparantur: quā-
dant & auferunt dominia. 115.3
Flumina quædam publica quædam
priuata. 105.78
¶ Forma quando dat esse rei. 23.60
Formalis ususfructus non transit in
formalem sed causalem. 135.78
Formi dolosus, id est, dolosus, uel ti-
midus. 194.50
Fornicatio. An deflorator virginis
teneatur de fornicationibus post-
ea per eam cum alijs perpetratis
429.57. in post.
Fortuitus casus non est cōsiderandus
in alterius detrimentū. 264. in tex.
Fortunę humanę uices i uita Iustini. 1
Fortuna quandoque iudicem seq-
debemus. 223. in tex.
Forum & forus. 316.48
Forū pēnitētiā. Remissio iurariū
i foro pēnitētiā facta an tollat
ctōes ex maleficio. 469.80. in post.
Fragilitati cautionis non debet quis
se committere. 103.58
Frāci a Narsete supati i uita Iustini. 2
Franci apud Canetum a Narsete cę-
si in uita Iustini. 2
Frācis dictus est Iustinianus nō a Frā-
cis Gallię, sed Alemanię. Blodus
3.11.7. de inclinatione Romani im-
perij. Et procopius de bello Gothi
cosq Iustiniani cōtēporaneus fuit,
& Bellisarij eius patricij medicus, i
in tex. & col. 2. in uita Iustini.
Franci Galiam occuparunt ante tē-
pora Glodonei. in uita Iustini. col. 2.
Franci Gothos simul Gręcos q̃ fun-
dunt in uita Iustini. col. 2.
Franci non habent liberos in pote-
state. 41.2
Frater consanguineus. i. ex eodē. pa-
tre genitus. id ē & sorore p̃sanguini-
nea. 263.70. in tex. & 264. in tex.
Frater fratrem, tribus casibus exhæ-
redare potest. 24.19
Frates ex eodē patre dicuntur con-
sanguinei. 252.24. in post.
Frates patruales sunt, duorū fratru
filij. 259. in tex. & 270
Fratris filij succedunt cum patruo in
stirpes. 261.40
Fraude alienans potest incarcerationi
columna. 48.63
Fraudē faciēs legi puniunt. 39. in tex.
non potest esse bonus a micus cū
fraude. 32.77
Fructus industriales & naturales dif-
ferunt. 123.66. & in post.
Frumentum portans extra p̃uinciā,
nō incidit pēnā statuti, si quis por-
tauerit. &c. 36.30. in post.
Frustra precibus impetratur, quod
datur a iure. 61.55
¶ Fugiens ad ecclesiā iuuat, si nō de-
liquit in ea, nec est publicus latro.
39.9.
Fullo. 344.9. & 355.60
Funnus antiqui nō habētes seruos to-
lebāt aliquos emere, q̃ fun⁹ testō-
ris pileati antecederent. 234.6
Funnus & aer corporalia sūt. 130.30
Furaria me nō potest res immobilis,
incorporalis, & mea. 363.75
Furem, & latronē qñ licet occidere
365.5
Furis pœna qualis erat de iure dini-
no. 370.53. in post.
Fur furti quandoque agit. 374.65
Fur, latro insidiator, differūt. 380.70
Fur semper est in mora, & interitū
rei non liberatur. 420.45
Furti actio & vi bonorum raptorū
differunt. 379.64. in post.
Furti actio pro modico datur, non
doli. 112.30
Furti actione non tenentur seruus,
filius, vxor. 205.82
Furti agit cuius interest etiam mod-
ice. 174.60
Furti concepti obliti, phibiti & exhi-
biti actiones exoluerūt. 370. i tex.
Furti non manifesti, actio ciuilis est,
sed manifesti prætoria. 455.3. & 7
Furto quæsitā non debent elemosy-
nari. 170.71. in postul.
Furtum committatur sine affectu
141.66
Furtum & rapina non numerant in
ter casus fortuitos. 403.45
Furtū facit de alieno largiens. 371.43
Furtū hereditarij fieri non pōt. 311.4
Furtum magnum aequipollet pluri-
bus. 93.75. in postul.
Furtum manifestum duo faciunt lo-
cus & clamor. 369.43. in post.
Furtum non fit, nisi cōtestando, aut
amouendo. 376.44
Furtum non fit uolenti. 372.31
Furtum non præsumitur committe-
re locius. 268.62. in post.
Furtum prohibitum est iure natura-
li, & diuino. 369.8. in postul.
Furtum propter unicum nō est quis
suspendendus. 377.84
Furtum sui cōmittit quis, ut seruus
fugitiuus. 140.56
Furtiuas res, & conditio furti quādo
que separantur. 373.2
Furti beneficium non tollitur, sed
datur coadiutor. 94.70
Furiosis ex his causis acquiri potest,
quibus ex causis nobis ignorantibus
acquiruntur. 251. in tex. in prin.
Furor nō excusata tutela, sed interi-
datur curator. 49.70
Futuras operas æstimare difficile ē.
393.1
Abella quid. 39.60. in postul.
Garda, garda dicere debet equū
currere faciens. 381.22. in post.
¶ Gemmę, & margaritę & lapilli dif-
ferunt. 112.83
Generale auxilium habens, non dēt
petere speciale. 46.70
Generale uerbum, post multa spāle
lia poni solet. 384.1
Generale, uerbum, sæpe restringitur
ad id quod rei aptius est. 199.65
Generalia uerba restringuntur per
legem specialem. 29.56
Generaliter loquens lex recipit de ha-
bilitate restrictionem. 459.45
Gens comprehendit mares & fœmi-
nas. 16.20. in post. ad tex.
Genouefa in uita Iustini. 8
Genus & species differunt: apud legi-
stas & logicos. 18.30. & 11.72
Genus, i. maneries & diuersitas. 356.
54.
Gerere pro hñe qd. 208.33. in post.
Germanus antistes. Parisien. in uita
Iustini. 8
Germanus dñs quasi ex eodē germi-
ne natus, & sic ex eodē patre: vte-
rinus ex eadē matre. 261.19. & 22
Germanus Iustiniani frater patruelis
in uita Iustini. 4
Gerundum importat necessitatem.
180.50. in post.
Giliex rex catenis aureis uinctus in
triumphū agitur in uita Iustini. 1
Giliex rex Iustinianum adorare
officiē

Tabula materiarum.

- iussus ridet. in vita Iust. 1
¶ Gradus cognationis aliter copu-
 lantur de iure cano. quàm de iu-
 re ciui. 270.30. & 271.5
 Gradus quid & vnde. 189.64
 Graduarus nominatus vxorem po-
 stea ducens, an ea mortua priori
 bus nominationibus vti queat.
 57.3. in post. & 206.80. in post.
 Grassari quid. 103.42
 Gratianusa calumnia defensus. in vi-
 ta Iust. 7
 Gratianus qbusdã videtur lapsus. in
 ca. sexta. xvj. di. st. in vita Iust. 7
 Grauari non debet quis plus quàm
 honoratur. 244.47. in post.
 Grauarus in vno, releuatur in alio.
 165.1
 Grex constat ex decem ouibus, vel
 quinque porcis. 125.3. & 220.75
 Grossa scriptura mūdũ dicitur, seu
 scriptura mūda. 337.33. & 338.27
 Grosso modo accipienda sunt ple-
 raque verba. 399.67
¶ Guntarith vincitur à Belisario. in
 vita Iust. 2
Habere. **¶** Qui nihil habet quod
 reddat, periculo eius nihil est.
 375.23. in post.
¶ Her teutonice. i. dominus. 203.81
 Hercisco. i. diuido. 427.34
 Hæres. **¶** A posttatus crimen tran-
 sit ad heredes. 251.76
 in Hæredẽ, delicta quẽdã transeunt
 etiã lite non contestata: vt i. se ma-
 iestatis. Quẽdã verò non transeunt
 nisi lite contestata. 251.72
 Hæres & legatarius esse quare quis
 non potest. 219.64
 Hæres, id est, dominus. 144.76
 Hæres improprie dicitur filius ui-
 uo patre. 205.48
 ad Hæredes trãsit peculatus crimẽ
 251.76. itẽ repetundarũ. ibidem.
 pro Hærede gerere. 203.33. in post.
 pro Hærede possidere dicitur qui
 putat se hæredem. 477. in text.
 Hæres quotæ partis est successor iu-
 ris. 164.77
 Hæredis & defuncti dominium nõ
 est idem. 181.12
 Hæres & defuncti eadem est per-
 sona. 144.70
 Hæredem instituere, quid. 184.18
 Hæredes institui possunt omnes ho-
 mines mundi. 184.60
 Hæreditas sæpe est onerosa. 81.20
 Hæreditas iacens defuncti vicem ob-
 tinet. 184.38
 Hæreditas per seruum adiri nõ po-
 test, nisi tria concurrant. 159.5
 Hæredes quandoque, id est, succel-
 sio. 287.55
 Hæreditas quãdoq; p̃ditur per mi-
 nimã capitis diminutionẽ. 266.22
 Hæreditas quid. 80.75
 Hæreditas transmittitur per infan-
 tem non per furiosum. 321.51
 Hæreditatis petitio duplex est. 476
 48.
 Hæreditati furtum fieri non potest
 311.4
 Hæreditatem adeunti multa sunt
 necessaria. 208.53
 Hæreditatem nuda volũtate posse
 adiri quomodo intelligitur. 208.
 in postil.
 Hæredũ capacitas quibus tempori-
 bus inspicienda est. 206.83
 Hermaphroditus an possit esse te-
 stis in testamento. 163.63
 Homo est dignissima creaturã.
 21.80.
 Hominis dignitas magna ẽ. 124.83
 Hominis dignitas tãta est, vt nõ ac-
 cedat aliis. 220.45
 Hominum voluntates sunt variæ.
 239.22
 Honestẽ viuere, & castẽ differunt.
 11.32.
 Honor an sit causã oneris. vide in
 verbo onus.
 Honor sanguini debetur. 291.57
 Honor qnq; sũptuosus est. 167.84
 Honorari quis eatenus quatenus
 oneratur. 242.26
 Honoratus in vno in alio grauetur.
 265.1
 Hostes qui sunt. 60.54
 Hostium bona; an fiant capientiũ,
 & quando. 405.87.
 Humanitus contingere, id est, mo-
 ri. 146.64
 Humilis persona. 389.68
 Humilis personã, & honestã diffe-
 runt. 493.63
 Hippocentaurũ posse reperiri con-
 tra Tribonianũ. 315.30. in post.
Iactare quem pecuniam suã nõ
 est verisimile. 356.75
 Iactura aliena, nemo debet locuple-
 tari. 358.35
 Idoneẽ cauere, quid. 294.5
 Idonei testes, id est, omni exceptio-
 ne maiores. 322.88
 Idoneus. **¶** Paupertas reddit homi-
 nus idoneum. 85.83
 Igitur inceptiue & illatiue sumitur
 203.50
 Ignorantia, facti proprii, non est p-
 babilis, alieni, sic. 354.77
 Ignorantia iuris est lata culpa. 10.55
 Ignorantia iusta in facto alieno nõ
 nocet. 354. in text.
 Illiteratus non potest obtinere be-
 neficium. 95.4. in postil.
 Illustres qui. 390.52
 Illustres persona in causa criminali
 potest agere, & defendere p. pecu-
 ratorem. 390. in postil.
 Immobilis res incorporalis, & mea,
 non potest à me furari. 398.75
 Immunitatem dat ecclesia fugiet
 ad eã nõ delinquenti in ea. 39.9
 Impedit facilius aliqd fieri, quã fa-
 ctũ tollat, si est eadẽ rõ. 101.53
 Impensã in alienis negotiis, factã,
 qualiter recuperantur. 120.57
 Impensã necessariẽ utiles, & uolũ-
 tariẽ. 122.1. 447.8
 Impensẽ voluntariẽ an possint a-
 bradi. 446.45
 Imperare potest solus Christianus
 135
 Imperare, id est iurisdictionẽ exer-
 cere. 1.33
 Imperator nõ p̃t minuire imperi-
 riu donãdo aut vedẽdo. 2.35. in
 po.
 Imperatori mortuo succedit eccle-
 sia i. administrationẽ. 55.45. in post.
 Imperatoria maiestas, id est impe-
 rator qui est in maiestate. 2.57
 Imperitiã culpã annumeratur. 381
 in text.
 Imperfectũ quandoque rumpit, q-
 perfectũ est. 190.2
 Imperfectũ abusiue d̃r aliquid esse
 302.34. in text. & lincea. 68. in glo.
 nihil.
 Impossibilis conditio est cui na-
 tura impedimento est, quomi-
 nus existat. 321. in text.
 Impossibilim nulla est obligatio.
 321.38. in postil.
 Impubes non p̃t obligari, etiam
 cum patris auctoritate. 321.60
 Impubes proximus pubertati p̃t
 esse ingratulus. 195.36
 Impulsua causã in dubio p̃sumi-
 tur. 169.44
 In bonis, & ex bonis differũt. 36.46
 In, quid importet. 129.78
 Inanimata res qnq; dicitur facere
 iniuriã, sed improprie. 457.87
 Inanis est actio, quam inopia debi-
 toris excludit. 375.30. in po.
 Incapacitas medio tempore non
 nocet. 206.71
 Inceptum cẽsetur factum. 113.58
 Incertis personis an & quando le-
 gatur. 160. & 261. in text.
 Incertum tempus p̃ualeat certo i
 heredis institutione. 187.76
 Incestuosi haberi adulterini, & ne-
 farii, de iure ciuili non sunt alendi,
 sed de iure canonico, sic. 266.60
 in gl. & postil. nec sunt in potesta-
 te. 41
 Incõstantia qnq; reprobat, qn-
 que non. 10.79. in gl. & postil.
 Incontinenti dicitur fieri, qd eodẽ
 die fit. 471.66. in postil.
 Incõninenti quẽ sunt, inesse uidẽ-
 tur. 81.60
 Incorporalem rem furari non pos-
 sum. 368.77.
 Incorporalia nõ traduntur, nec vfu
 capiuntur, nec uedantur per sc.
 129.73.
 Incuriosum nihil p̃termittẽdum
 est. 293. in text.
 Index digitus. 498.24
 Indebite accipiens in certis casibus.
 restituere non teneretur. 300.30.
 Indicare bellum quilibet potest.
 15.71. in postil.
 Indicare operas quid. 496.82.
 Indulgere & restituere. 58.47
 Industria personẽ quum non req-
 ritur, potest quis seruire per subli-
 tum. 134.20
 Industria personẽ electa facit, vt cõ-
 promissum factũ in p̃latum nõ
 transeat ad successorem. 153.70
 Industriam personẽ eligit societas.
 350.2. in postil.
 Inesse uidentur, quẽ incontinenti
 sunt. 81.61
 Inesse vtr quẽ i operẽ sũt. 115.60
 Inestimabilis est patria p̃rã. 54.70
 Infamare. Culpa levis an infamet.
 102.51
 Infamis est habẽs duas vxores, spõ-
 sas vel cõcubinas, vel vxorem, &
 concubinam. 46.74
 Infamis potest esse procurator, nõ
 aduocatus. 472.83
 Infans ṽque ad septẽ ann. 321.20
 Incrementũ recipit distributua vir-
 tus. 27.10. in po.
 Infamis proximus, id est, ṽq; ad de-
 cem annos. 321.24
 Infans quandoque stipulat furio-
 sus nunquam. 321.40
 Inferiores seu minores dicuntur in
 fra trinepotem, vltra enim nõ sũt
 vocabuia spec. alia. 270.80
 Infocinatio quãdo causa crescit. 3.
 95.23. in po.
 Infirmitas unius, seu imbecillitas
 non debet in alterius l̃sionem cõ-
 uerti. 381.81
 Ingenuus ex supplicio non fit ser-
 uus nisi sequatur mors, vel p̃sens
 capitis condemnatur secus si ab
 sens, 58.71
 Ingenuus fit per sententiam, & na-
 talium restitutionem. 25.30
 Ingenuus ob penam nõ fit seruus.
 71.73.
 Ingratitudo reuocat in seruitutem
 23.85.
 Ingratitudinis cãe sunt. 16.23. 46
 Ingratus libertus quã actione in ser-
 uitutem reuocatur. 71.77
 Ingratus potest esse impubes. p̃xi-
 mus pubertati. 165.55
 Inhabile scienter promouens ṽ
 cum eo dispensare. 67. in postil.
 Inimicus iudex esse nõ p̃t. 95.84
 Inimicitia capitalis dupl̃r. 95.1
 Inim. tribus casibus excusat a tute
 95.70
 Inimicitie ratione aliquid fit, quod
 alias non fieret. 93.72
 Iniquitas & iniustitia differũt. 385.77
 Iniquitas iuris emendanda est. 281.
 41
 In iura, id est, non iure. 379.83
 Iniuria est crimẽ priuatum. 379.83
 Iniuria est crimen priuatũ. 390.16
 in postil.
 Iniuria genus continet multas spe-
 cies. 385.50. in postil.
 Iniuriam passus nõ potest agere ex
 forma statuti. 187. res
 Iniuriam facere quãdoq; dicit. 67
 inanimata, & improprie. 456.8
 Iniuria qualiter fit. 368.45
 Iniuria quid. 385.60. in postil.
 Iniuria sine cõpetenti emendatio-
 ne relinquĩ nõ p̃t. 257.55. in text.
 Iniuriẽ actio & egis Aquiliẽ quan-
 doque idem sunt. 379.74
 Iniuriarũ actio in quashẽt similes
 conuenientes. 467.12
 Iniuriarũ actio non ad debitũ, sed
 ad uindictã competit. 395.87
 Iniuriarum actio non datur heredi
 467.10
 Iniuriarũ actio querit̃, ẽt si qs non
 di cat reuoco ad animum. 391.8
 Iniuriarũ actio quo tollit̃. 390.74
 Iniuriarũ remissio in foro penitẽ-
 tiali, an tollat actionem ex malefi-
 cio. 469.80. in post.
 Innoatio quid. 181.12
 Innumerabilis, id est, in habilibus
 numerandum. 129.81
 Inops separatur deuenire ad pin-
 guiorem fortunam 233.9
 Inquietatiua vis, quã parit interdi-
 ctũ, qd vi aut clã, quã fit. 479.75
 Inquilinus, & colonus nec naturali-
 ter nec ciuilit̃ possident. 481.7
 Infidiator, fur, & latro diffẽ. 330.70
 Insinuare. i. demonstrare. 462.74
 Insinuatio, est scriptura facta in p̃-
 sentia notariorum. 143.74
 Insolidũ negotiũ, cõsuetũ, & defi-
 deriũ differunt. 356.73. in postil.
 Institor quis. 449.32. in text.
 Institoria actio. 449. in text.
 Institoria & exercitoria differunt.
 448.85
 Institoria tributoria actio differũt
 440.70. in post.
 Instituire hæredem quid. 181.2
 Institui possunt omnes homines
 mund

Institutionum Imperialium

mundi.	184.63	stamentū facere nequit	248.73	tractib. bonę fidei quam stricti	336.83
Institutiones factę sunt ante Codi-		Intestatus partim & testatus, an qđ		iuris.	433.77
cem.	4.76	possit decedere.	185.76	Iudicis officium nullā pręsuppo-	398.27
Institutio hęredis difficilior reuo-		Inuaduntur immobilia , occupant		nit obligationem.	398.27
catur, quam legatum.	183.30	mobilia.	378.73. in postil.	Iudicis sententia pręsumit solē-	162.48
Institutiones vnde dicuntur.	6.49	Inuafor primo percutiatur.	481.84	niter lata.	332.12. in post.
Institutum i. ordinamentum.	21.18	Inuafidum non validatur tractu tē-		Iudicare in ultima voluntate aliqđ	199.55
Institutionum locus declaratus, in		poris.	172.26	relinquere.	172.73. in postil.
vita Iusti.	1	Inuentarij faciendi tempus.	207.76	Iudicare an iudex debeat secundū	81.8
Instrumenta dotis.	219.57	Inuentarium non facientes in quo		conscientiam.	460
Instrumenta duo si sint eiusdē diei		grauantur.	208.2	Iudicatum solui satisfactio qđ.	484.2
& diuersi loci, cui stabitur.	322.70	Inuentor alicuius ordinationis lau-		in tex.	491.50
Instrumenta fieri debent a iure peri-		dandus est.	268.79	Iudicati solui tres habet clausulas	484.2
tis.	325.2	Inuētoris qđ sūt res iuēte.	112.78	Iudicia omnia absolutoria sūt quo-	443.84. & 444.20
Instrumenta vulgo dicuntur roga-		Inuitio nō deferret iurim.	303.81	modo intelligitur.	332.6
tiones.	337.70	Inuitio quęritur ipso iure, sed non	243.15	Indicia publica a ciuilibus differūt.	491.84.
Instrumento dies debet inferi.	323.2	incommutabiliter.	158.30	Iudicia publica & ciuilia in aliqbus	492.12
Instrumentum alienū habens, & e-		Inutilis adiectio an vitiet, vel habea-		conueniunt.	491.50
ius copiā alijs faciens, & falsarius		tur pro non adiecta.	67.47	Iudicio in eodem, id est corā eodē	443.84. & 444.20
495.37		Ioan. Fab. historię nescius in vita		Iudicium an possit esse inter tuto-	81.69
Instrumenti editio tripliciter peti-		Iustitia.	2	rem & pupillum.	81.69
fieri.	321.5	Ioan. ij. ponti. maxi. scripsit epistolā,		Iudicium criminale. quando dicit	390.50.
Instrumentum fundi & patrisfami-		inter claras. C. de sum. trin. priuif-		Iudicium dicitur idem ob psonarū	444.45
lias differunt.	220.63	quam Iustinianus in hęresum la-		identitatem.	172.60
Instrumentum gerit vicem duorū		beretur. in vita Iustinia.	6	Iudiciū qñdecim significat.	309.7
ideo non contradicatur directe, ni		Ioannes pfectus Mauros oprimit		Iudicium vnum quandoque tollit	309.7
si tribus testibus.	322.47	in Iusti. uita.	1	per aliud.	309.7
Instrumentum quid.	200.70	Ioan. tritemius. in vita Iusti.	2	Iudicium præcepta sunt intra decē	305.29
Insula tria significat.	114.62	Loco, prolata verba non fortiunt ef-		dies.	305.29
Integri iuris dicitur agnatus, qui nō		fectum.	169.17	Iulia lex de ambitu in quatuor cali-	496.70
est emancipatus, vel alias capite di-		minutus.	19.47	bus habet locum.	496.70
minutus.	267.80	Item aduerbium. similitudi.	230.4	Iulia lex de annonæ.	497.330
Intentio, id est libellus, in qui opo-		Item est dictio repetitiua.	113.15.	Iulia lex, de residuis.	497.330
nitur intentio.	440.68	in post.		Iulia lex repetundarum.	497.302
Interdicere quid.	473. in tex.	Iter sumitur multipliciter.	130.84	Iulij pontificis Ro. duo tantū fue-	497.302
Interdicta dicuntur quę inter duos		Iter stipulari, & ire stipulari, diffe-		rent in vita Iusti.	497.302
dicuntur.	477. in tex.	runt. 311.74.		Iulius i. pontifex maxi sedit tēpore	497.302
Interdicta & actiones olim differe-		Iterum p prie, id est, bis improprie		Cōstantini magni. in vita Iusti.	497.302
rebant.	475.2	Iudex arbi tratur quando dicat pa-		Iuramentū calumnię præstat tam	484.2
Interdicta quorum bonorū, & pe-		plures.	4.10. in post.	actor, quam reus.	484.2
nitio hęreditatis, pro vna sola re		rum vel multum	257.66	Iuramentum calumnię quinq; p-	484.20
possunt competere.	477.62	Iudex bonus arbitratur tempora in		tinet capitula.	484.20
Interdicta sunt simplicia.	478.80	contractibus.	307.65. & 223.72	Iuramentū contra bonos mores.	484.20
Interdicta vnde	475.7	Iudex committit iniquitatē & in-		non seruandum. 353.50. in postil	484.20
Interdictio aque ignis. 71.36. in po		iustitiam diuersimode.	385.77	Iuramentū contra legem canonicā	484.20
Interdictis quandoque litigatur si-		Iudex errans in lege facili durius po-		non valet sed contra legē ciuilem	353.80. in po.
per proprietate.	47.45	nitur quam in difficili.	392.1	sic.	353.80. in po.
Interdicti Saluiani & actionis Ser-		Iudex habet autoritatē augendi		Iuramentū contra leges non seruā-	470.5
uianz, differentia.	478.4	minuendi, taxandi, & prius tol-		dum.	470.5
Interesse conuentum, cōe. & singu-		lendi.	388.38	Iurim de nō cōtraueniendo.	309.2
lare quid.	148.20. in postil.	Iudex non debet iudicare secūdum		Iurim species pbatonis.	334.54
Interesse petit certi pdictioe.	199.55.	conscientiam.	444.59	Iuramentū in item præstat in a-	423.42
Intestesse rei & actoris. diffe.	441.87	Iudex nō tenetur sedere in actu vo-		Iurim inuito non desertor.	243.15
Intestesse qualiter probat.	308.76	luntarię iurisdictionis. 28.17. in po.		Iuramentū interpositū tollit benefi-	207.62. in po.
Intestesse rei pub. scđuario, quod in		Iudex pōt dicere ius in quolibet in		cium restitutionis.	207.62. in po.
terest priuati principaliter.	39.43	loco suę iurisdictionis non turpi.		Iurim rei qñq; exceptionē quando	414.18
Intestesse quātitas spectat ad iudicē		61.68.		que actionem parit.	414.18
299.60		Iudex pōt interrogare testē alterius		Iuramētum sine voluntate aduerfa	411.77
Intestesse significat prodesse & pri-		idiomatis p interpretem.	304.56	non prodest.	411.77
ueri.	39.58	Iudex esse potest princeps in cā sua		Iuramentum triplex.	414.37
Interlocutoria noctu, nō diffinitiu-		vide in uerbo princeps.		Iura omnia postliminij iure recupe-	60.70
ua ferri potest.	305.73	Iudex qñq; cōpellit partes ad con-		rantur.	60.70
Interlocutoria snā & pręceptum		cordia qñq; litē forte dirimit, uel		Iurare contumaciter noiens cōdā-	243.26
iudicis, idem.	154.66	taxilis. 223.60. in glo. & post.		netur.	243.26
Interlocutoria principis, non hēt		Coram eodem Iudice, id est, in eo-		Iurare formiter.	414.70
vim legis, nisi hoc exprimat a pri-		dem iudicio.	443.83. & 444.15	Iurabat olim omni casu, & om-	414.70
cipio.	19.10	Iudicem recusanti sufficit allegare		n articulo. hodie semel tñ, 243.6	414.70
Interlocutoria verba sunt, decerno		suspicionem iure ciuili non cano.		Iuro rem meā esse, & iuro tuā non	470.13
pręcepto, & huiusmodi.	154.65	239.18		esse differunt.	470.13
Interpretatio i. facilius snā.	10.77	Iudices æquiparāt fluminib.	115.2	Iuratoria cautio.	462. in text.
Interpretatio sit p mēte pñen-		Iudicis conspectus reddit iniuriam		Iuratur in litē offō iudicis.	423.55
tium, qđ constat de ea.	324.20	atrociozem.	389.44. in postil.	Iure aperto compensationes quā	
Intestato venientes facilius admit-		Iudicis non omnis uox est snā. nō			
tuntur.	200.22	principis voluntas lex.	87.35		
Intestatus dicitur quis multis mo-		Iudicis officiū an sit actio.	39.53.39		
dis. 248. in tex.		Iudicis officium triplex.	439.60		
Intestatus & intestabilis	69.70	Iudicis officium mercenariū quod			
Intestatus improprie dicitur, qui te-		est.	312.70		
		Iudicis officium exuberantis ipō			

Institutionum Imperialium.

- rem. in eius vita. 1
Iustinianus minor q & Iustinus ter-
tius a Volaterrano dicitur, fuit fi-
lius Constantini quarti. 68. 53
Iustinianus mortuo Agapeto i he-
refim Eutychem ianum iterum labi-
tur, in eius vita. 5
Iustinianus mortuo Ioa. 2. pontifi-
heresim Eutychem ianum labitur in
eius vita. 6
Iustinianus nec bellum gessit vlli,
nec legem nouit. in eius vita. 5
Iustinianus nō naturalis Iustini, sed
adop. filius fuit. in eius vita. 1
Iustinianus obicuri parentibus na-
tus in eius vita. 1
Iustiniani p̄r fuit Iustinus q̄ verum
est adoptione, non nā. 149. 82
Iustinianus prior quo auctore iura
condita sunt, fuit Iustini. primi
ex sorore nepos, sed adoptione
filius. in vita Iusti. in prin.
Iustinianus quare dictus Francus.
in eius vita. 2
Iustiniani in Theodati odij cā. ibi.
Iustiniani vxores dux. ibidem.
Iustina. scripsit de incarnatione Chri-
sti. in eius vita. 4
Iustinianus scripsit. l. iij. C. de sum-
ma tri. antequā esset hæreticus.
in eius vita. 6
Iustinianus vixit annos 80. in eius
vita. 5
Iustiniano vnica fuit filia. i. e. p̄r vita. 1
Iustinus ex armatoriario gregarius, ac
demum Imperator factus. in ei-
us vita. 1
Iustinus pater Iustiniani, subaudi a-
doptione. 173. 86
Iustinus Iustiniani fuit auūculus. in
eius vita. 1
Iustum, mandatum, & rogatio dif-
ferunt. 351. 30. in postil.
Iustus & mandatum differunt: ille
importat necessitatem, hoc vo-
luntatem. 78. 79
Iustus ex statuto requisitus, an p̄ce-
dere debeat. 163. 60. in postil.
Iustus, id est verū, vel de iure. 26. 81
Iustus, id est perfectus. 123. 60
Iuuare alios tenemur: quod verū in
his, q̄ nobis non nocent, & alijs
pro sunt. 11. 34. in postil.
Labor omnia vincit. 8. 50
Laborum motu an intelligi lo-
quens possit. 304. 80. in postil.
Lapilli gemmæ, & margaritæ, diffe-
runt. 11. 83
Lapillis, id est miliarium: quia lapide
signantur miliaria. 98. 12
Lapis quasi ledens pedē dī. 162. 32
Largus, prodigus, & auarus, diffe-
runt. 173. 18
Latini liberti qui. 28. 81
Latro, iudicator, & fur differ. 380. 7
Laudū approbare an possit quis an-
teq̄ proferatur. 246. 60. in postil.
¶ Legalia verba significat habilita-
tem & potentiam. 356. 62
Legalis p̄na & conuentionalis, dif-
ferunt. 423. 51. in postil.
Legata & fideicō. differunt. 211. 62
Legata etiam nuda voluntate præ-
sumpta reuocantur, vt si legatarius
fiat inimicus. 230. 32
Legata facilius reuocantur, quam
heredis institutio, quia facilius in-
stituantur. 183. 24
Legata p̄cedere possunt testamē-
tū ordine literæ non intellectus.
221. 37. in postil.
Legata pura, & conditionalia, quā-
do cedunt. 221. 55
Legata tribus temporibus cedere
sunt. 221. 52
Legatariorum quidam sunt cōiū-
cti in re tantum, quidam verbis
tā. Alij re & verbis, alij prorsus
disiuncti.
Legatarius conditionalis legati sp̄e
non transmittit. 307. 49
Legatarius & fideicommissarius o-
lim differebant. 165. 86
Legatarius & hæres, quare quis ef-
se non potest. 222. 21
Legari potest a legatario. 244. 36
Legatæ rei periculum ad quem p̄-
tinet. 233. 33
Legati electio an sit hæredis vel le-
gatarij. 223. 2
Legatum alicui vt seruū manumit-
tat, non defalcatur. 234. 20
Legatum cedere, id est, trāsmitti ad
hæredes. 221. 67
Legatum in genere & specie, diffe-
runt. 210. 79
Legatum in quinque casibus defi-
cit, & legatario accrescit. 216. 60
Legatum in tribus casibus deficit,
nec legatario accrescit. 215. 78
Legatum libertatis est pium: & iō
non defalcatur. 234. 30. in postil.
Legatum perueniens ad eam cām,
a qua incipere non potest, an ex-
tinguatur. 219. 20
Legatum rei cuius non est cōmer-
cium, an valeat. 212. 73
Legati respicit dī cessiōis. 221. 60
Legatum si euincatur, an hæres de-
functi teneatur. 213. 16
Leonina societas est, ex qua q̄s dā-
num capit & nō lucrum. 348. 82
Leuiores prius discēda sūt. 10. i. tex.
¶ Lex Cornelia vnde dicit. 389. 19
Lex dicitur generalis quatuor mo-
dis. 19. 25
Lex duo decim tabularum vnde or-
tum habuit. 213. 3
Lex est Digestorum, cōstitutio Co-
dicis. 171. 1. & 6
Lex est sanctio sancta. 17. 79
Lex generalis restringitur p̄ alias,
& limitatur. 485. 30
Lex, id est pactum. 347. 1
Lex imponit reb. nō verbis. 334. 1
Lex Iulia de vi priuata, & publica,
qualiter punit. 481. 81
Lex Iulia de ambitu, in quatuor ca-
sibus habet locum. 497. 70
Lex loquens generaliter recipit re-
strictionem. 459. 45
Lex quādoque sumitur pro plebi-
scito. 379. 56. in postil.
Lex semper loquitur, & est in viri-
di obseruantia. 285. 10
Lex tribus modis capitur. 17. 77
Lex vbi cōsiderat quid potest eue-
nire, non debemus attendere qd
actu euenient. 392. 40. in postil.
Legem constitutio, & vtrūque vin-
cit consuetudo. 487. 20
Leges quot habeāt singula iuris vo-
lumina. 4. 57. in postil.
Leges sunt in toto iure 127. 70. 4.
63 in postil.
Legis mēs si viget, habet locum le-
gis dispositio, licet eius verba de-
ficiant. 265. 43. in postil.
Legis voluntas pro ratione est. 30. 34
Legislator non curat, quæ nō pos-
sunt euenire. 6. 62
Legitimitas per instrumentum, &
per matrimonium differūt. 249. 84. in postil.
Legitima p̄ona, id est descendē-
tes p̄ virilem sexum. 261. in tex.
Legitimi hīdes, id est agnati. 268. 13. & 71. in postil.
Legitimi, id est agnati: & qui loco
agnatorum sunt. 288. 63
Legitimum quid. 265. 81
¶ Libelli conceptio qualis esse de-
bet. 18. 4. in postil.
Libellus an sit dandus. 430. 33
Libellus cōtinere debet, saluo iure
addendi. 444. 22. in postil. & saluo
iure superflui. 443. 50
Libelli emendatio an fieri pōt vq̄q̄
ad sententiā diffinitiuam. 443. 79
Libellus in actione vi bonorum ra-
ptorum. 424. 76
Libellus i actione Caluisiana. 407. 86
Libellus in actione cōmodati. 422. 54
Libellus in actione communi diui-
dendo. 427. 1
Libellus i actione depositi. 422. 61
Libellus i actione ex empto. 423. 16
Libellus in actione ex lege cōdicti-
tia. 429. 87
Libellus i actione ex locato. 423. 31
Libellus i actione ex stipulatu. 422. 43
Libellus in actione in factum descē-
dēs ex edicto de calūnia. 431. 25
Libellus in actione familiæ ereiscū
dæ. 426. 77
Libellus in actione Fauiana. 407. 82
Libellus i actione finium regūdo
rum. 427. 8
Libellus in actione furti manifesti.
424. 67
Libellus legis Aquiliæ. 424. 85
Libellus in actione mādati. 422. 76
Libellus i actione negatoria. 400. 24
Libellus i actione p̄ socio. 422. 85
Libellus i actione Publiciana. 403. 1
Libellus in actione qd̄ metus cau-
sa. 432. 56
Libellus in actione serui corrupti.
429. 18
Libellus in causa criminali, quid cō-
tinere debet. 492. 18
Libellus in causa dandus est. 487. 1
Libellus in cōdictione certi genera-
lis. 419. 82
Libellus in p̄dōe certi sp̄alis. 420. 3
Libellus i seruitute p̄sonali. 399. 32
Libellus in seruitute reali. 399. 47
Libellus in seruitute vrbānorum p̄-
diorum. 399. 79
¶ Liber fit quis a seipso. 182. 83
Liber fit seruus per ieditionē qua-
tuor modis. 23. 87
Liber homo bona fide possessus
non quærit hereditatem, nisi sex
concurrant. 159. 40
Liber homo quādoque bona, quā-
doq̄ mala fide possidet. 361. 37
Liber nasci p̄r ex duob. seruis. 25. 35
Liber pro filio in singulari quando
que dicitur. 279. in tex.
Liber q̄s iudicatur in dubio. 23. 10
¶ Libera persona alij non quærit.
369. 74
Liberatio tribus modis legat. 218. 60
Liberti dñr oēs descēdēt. 288. 61
Liberti & liberti possunt agere i pa-
rentes & patronos, quādo est in
iuria atrox. 389. 70
Liberti proprie dicuntur, vique ad
trinepotem. 250. 53
Liberi verbum, quādoque ponit
strictē pro filiis tantum. 265. 77
Liberos procreare laudabile erat
apud veteres. 264. 40. in postil.
Liberorum, nomē generale est ad
omnes inferiores. 61. 42
Liberorum quidam naturales, qdā
legitimi, qdā utrumque. & quidā
neutrū, ut incestuosi: & qdā pri-
mū fuerūt legitimi, nūc sūt. 50. 68
Liberorū successio tristis. 264. 45
in postil. & tex.
Libertas, id est laxitas. 110. 45
Libertus cōmodo pecuniæ præter
tur. 294. 40
Libertas ex seruitute, quādoque re-
uiuiscit. 133. 40
Libertas fauorabilis est. 228. 78
Libertas in fraudem data, an queat
reuocari. 32. 50. in postil.
Libertatis fauor in quibus cōsistit.
150. 80
Libertus debet assurgere & seruire
patrono. 29. 5
Libertus igratus qua actione in ser-
uitutem reuocatur. 71. 77
Liberti debent obsequiales operas
patronis. 29. 4. & 292. 77
Liberti corpus nō æstimat. 372. 77
¶ I. libra.) Emancipatio per æs & li-
bram. 161. 48. in postil.
Libera adæquata, id est, hīdīdas æsti-
mata. 162. 74
Libra auri p̄stat aureis septuaginta
duobus. 79. 20. in glo. & postil.
Libri p̄s. i. estimator familiæ. 162. 67
Libri qbus fides est adhibenda. 6. 53
¶ Licentiatu an gaudeat privilegio
doctorum. 93. 3
Linum est chorda de lino q̄ appo-
nitur testamentis: vt in literis Pa-
pæ. 194. 67
Litē suā tacere dicit iudex, qñ dam-
nū alterius in se transfert. 391. 50
Literarum obligatio tollitur per p̄-
trariam scripturam. 334. 33
Literatus p̄fertur illiterato. 94. 87
Litis cōtestatione non interrumpit
vscapio rerū mobiliū. 489. 61
Litis estimatio. 454. & 461. in tex.
¶ Locare operas in perpetuū pō-
test liber homo. 134. 12
Locupletari nemo debet aliena ia-
ctura. 358. 83
Locupletior dicitur pupillus, si nō
est factus pauperior. 154. 84
Locus dicitur plenus, semiplenus,
& vadiuus. 142. 12
Lōgissimus gradus. i. decimus. 260. 4
Loquacitas.) in Multiloquio nō de-
est peccatum. 448. 10
¶ Lucubratio quid. 210. 4
Lucrū sentiens sentiat onus. 375. 76
Luere legatum tribus casibus tene-
tur hæres. 213. 56
Luat in corpore, q nō habet in ære.
426. 18. & 486. 38
Luo quatuor significat. 213. 66
pro lupo existente in vtero matris,
nil debetur. 220. 35. in postil.
Macedonianū in vndecim cas-
bus cessat. 453. 3
Maculatus, id est accusatus. 181. 74
Magister nauis est, cui totius nauis
anchora committitur, & differt
ab exercitore. 449. 19
Magister qualis eligi debet. 6. 19
Magistris salaria sunt persoluen-
da. 97. 77
Magni plerunq̄ viri inutiles habue-
re filios. in Iusti. vita. 1
t 2 Magni

Tabula materiarum.

Magni plerunque viri miserabilem exitum habere solent. <i>ibid.</i>	in postil.	ferunt	3.58	sessio. 139.63
Maiores id est magna. 38.84	Matrem sequitur partus, quo ad statum, patrē verō, quo ad originē. 25. in postil. ex.	Mendacium ponitur. 243.77	77	Moderni gaudent breuitate. 448.9
ad perditionem Maioris, sequitur perditio Minoris. 7. 1. 42. in postil.	Materna vel auunculus nō fit adoptione. 45. 6. & 7	Mendacium seu periurii facit quē puniri. 184.60	60	Modo. i. aliquando. 28.74
Maiores ad tempus non ad personā refertur. 54.3	Matris cōditio pdest partui tribus temporibus, patris vero tempore conceptionis tantum. 20.80	Menna fit p̄sul Cōstantinopolitani. in vita Iustit. 167.46	46	Modo. i. quandoque. 473.72
Maiores in re diuina, vel in re cōmuni pluribus, vt vniuersis: secus in re indiuidua, vel cōmuni pluribus vt singulis. 88.86	Matris cōsiliū & sic fēminę, debile: patris vero, & sic matris, firmū. 88.2. in postil.	Mētis pceptus uerbis non signis debet deprehendi. 30. 4. 70. in postil.	70	per Modum & tempus i. moderatum tempus. 135.86
Maiestatem habent Barones & Duces. 2.40. in postil.	Matris p̄teritio habetur pro exheredatione. 255.65	Mentirian punitur p̄tor. 403.70	70	Monachus est liber. 23.25
Maiestatis læsæ crimen grauissimum. 182.2	Matricularius ecclesię nō pōt esse debitor eius vel creditor. 8. 1. 70. in postil.	Mercēs quandoq; ec. ta. quandoq; incerta, quandoque nulla. 344.38	38	Monachus & seruus æquiparatur. 156. 17. in postil.
Maleficia distinguuntur volūtas. 371.47	Matrimonium sine matrimonio dos esse nequit. 49.35	Metallum.) Damnari in metallū, & in opus metalli. & in ministeriū, differunt. 58.80	80	Monachus in quibusdā censetur mortuus. 23.32
Malæ fidei possessor an & qualiter teneatur de fructibus. 123.83	Matrimonium a matre dictū, & idē sunt nuptiæ, matrimonium & coniugium inter liberos, quod coniugium inter seruos. 40.1	Miles cognoscit p sex signa, sine quibus non gaudet priuilegio militum. 167.46	46	Monachus potest esse testis in causa monasterij. 265.71
Malorum non est societas. 347.70 in postil.	Matrimonium a triplici iure ē. 13.30	Miles extra expeditionem nō gaudet priuilegio. 179.73	73	Monachus potest esse tutor. vide i verbo clericus.
Malorum opera vtens in culpa est, 394.15. in tex.	Matrimonium semel contractū an possit per Papam dissolui. 278.62	Miles habet priuilegium cū est in militia. 168.27	27	Monachus pōt ferre testimonium modo iuret de licentia superioris. 23.30. in postil.
Malū.) Non sufficit abstinere a malo, &c. 11.37	Matrimonium q̄re eque honestū est, ac monasteriū ingredi. 42.78	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Monasterij ingressus de uno monasterio ad aliud, acquirit scđo 156.38
Mādatarius ē quatuor tenet. 35.5.1	Mārimonium xiii. modis ipedit. 43.3	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Monasterij ingressus nō irritat testamentum. 197.68. in postil.
Mandatum. Sine mandator defensionē quilibet potest. 463.79	Matrimonium quandoque. i. effectus matrimonij. 10.24	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Monasterij ingressus sicut tenet sine consensu patris, & ita & matrimonium. 42.73. in postil.
Mandati definitio. 351.37	Matrimonium quoto gradu p̄mittitur, & quoto prohibetur. 273.15	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Moneta.) Inter p̄sentes sermo de moneta habitus. intelligitur secundum communem cursum mone tæ regionis. 79.23. in postil.
Mandatum contra bonos mores non obligat. 35.2. in tex.	Matrimonium sine scriptura & dote potest valere. 249.68	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Monumenti impensā an deducat ex legato. 234.5
Mandatum & infusus differunt, illud voluntatem importat hic nō, sed necessitatem. 79.14	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Monumentum quid. 105.63
Mandatum facilius reuocatur, quā alij contractus. 354.42	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mores quid. 13.40. in postil. tex
Mandatum, iustum, & rogatio differunt. 351.30	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mori. i. sedere ad mortē, vel laborare i extremis, vel facere aliqd metu mortis qd ēt sanū faciunt. 35.40
Mandatum multis modis contrahitur. 351.38	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mors omnia soluit. 83.62
Mandatum q̄diu dī integrū. 354.45	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	post Mortē ēt q̄ accensatur. 493.1
Mandatum speciale in multis casibus requiritur. 459.73	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	post Mortem quando possunt inquiri crimina. 252.24
Mandare in eadem causa. 182.79	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	post Mortem damnatur q̄nque fama. 31.62
Manifesta peccata plus puniuntur, quam secreta. 425.40	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Memoria hominis damnatur post mortem, non ipse. 252.5
Manifestum furtum quid facit. vide in verbo, furtum manifestum.	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Memoria qualiter damnatur post mortem. 252.6
Manifesta animalia sunt, quæ gregatim incedunt. 457.74	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mors quando timenda, & quando appetenda. 146.62. in postil.
Manifesta animalia, an sit canis. 457.75	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mors ubique timenda. ibidem
Manumissus, id est, emancipatus p̄ priē. 61.79	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	per Mortē quod utile nō fit, p̄ uita nō cōualefcit. 227.40. in postil.
Manumittere quandoque est emancipare. 290.5. & 7	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Morte crimina extinguuntur. 252.30
Maritus lucratur fructus rerum dotatium. 53.52	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mortis articulo se minores facientes taxantur. 28.84
Maritus vxori tutor esse n̄ p̄t. 98.78	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mortis dies incertus. 146.62
Vxor non est in potestate mariti, nisi quo ad debitū carnis. 263.70	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mortis tumultus homines angustiat. 222.27
Mas & fœmina simili fungunt officio & fœbolis p̄ratione. 179.36	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mortuus fingit uiuere p̄ gloriā, & viuus mori per uituperiū. 92.56
Masculus. 3. Statuta ex pte masculo rū fauorabilia sunt ex parte fœminarum odiosa. 260.30	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mortuus q̄ dānat nisi a Deo. 252.5
Facilius fœminæ pcedit sine patris p̄sensu nubere quam mari. 42.66	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mugueri Aurelianenses puellas affectantes & appellantes. 386.25. in postil.
Masculis h̄ditas deferri cōmodius oīum videbatur. 253. in text.	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Muliebria pati est famosum crimē 163.78
Masculorum p̄genies. id est agnati. 263.20	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Muliebre ingeniū. in uita Iustit. 6
Masculorum prognatos vetustas plus diligebat. 257.36. in tex.	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mulieris h̄s in petitione dotis nō petit priuilegio mulieris. 435.81
Masculinū cōcipit fœmin. 68.20	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mulier luxuriola & ebrius æquiparatur. 295.66
Materfamilias. 386.54	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mulier principatus appetens. in uita Iustitiani. 6
Mater illustris non succedit libertis vulgō quæsitis, alias secus. 165.42	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mulier pro parentibus agit. 472.72
Mater negligēs petere tutores libris repellitur ab eorum successione. 265.31	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mulier ubiq; testis esse potest p̄terquam in testamento. 163.66
Mater vehēda in nauī non dēt mercedem p̄ partu in vtero. 220.28.	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mulierum in potestatibus interperies. in uita Iustit. 6
	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mulsum est nectar. 115.81
	Matrimonium tenet sine cōsensu curatoris æque ac ingressus monasterij. 42.73. in postil.	Miles in solē nihil videri parit in vita Iustit. 169.7	7	Mulsi

Institutionum Imperialium.

- Multi & plures differunt. 24.57
Multum & modicum dicitur scdm materiam subiectam, vel arbitrio iudicis. 334.70. in postil.
Multum quinquennium cōprehen dit. 334.79
Mundus Iustiniani dux Solonem ca pit. in vita Iustii. 1
Mundū dicit gloss. scriptura. 337.33
Mundum seu scriptura munda, Galli cē la grosse. ibidem.
Munus.) An appellari possit ab iniū ctione numerum. 97.61
Munus quoddā civile, aliud patrimo niale, aliud honorariū, aliud mixtū i. honorarium & onerarium. 91.87
Munus quoddā publicum authori tate & vtilitate priuatum, quoddā contrā. 92.6
Muri ciuitatis sunt sancti. 108. in tex.
Mutari nō possunt, q̄ sunt de neces sitate naturæ secus si de præsum ptione. 21.62. in post.
Multum aut modicum dicitur arbi trio iudicis 334.71
Mutuum deficit tripliciter. 301.61
Mutuum dicitur quasi de meo tuū, ex integro. & corrupto. 299.38
Mutuum & commodatum differūt 301.20
Mutuum est triplex, naturale, civile, naturale & civile simul. 301.58
Mutuum & indebitum sunt similia in quibusdam. 300.57
Mutuum & indebitum reconcilian tur iisdem modis. 300.59
in Mutuo, p̄seruatio, & alia tria sunt consideranda. 299.12
Mutuum reconciliatur tribus modis. 154.37. & 301.64
Mutuo quatuor sūt necessaria. 299.1
N Arses eunuchus. in vita Iusti niani. 4
Narses plura votis, quā armis est cō secutus. in vita Iustii. ibidem.
Narses laus. in vita Iustii. ibidem.
Narses Iustiniani patricius. in vita Iu stiniani. 2
Natale sanctorum quare dicitur. 26.1
Natales sunt scriptura præconizata, vel prima natiuitatis quæ est de iu re naturali. 25.86
tu die Natales sumi pro conditione, seu statu, in quo quis nascitur & ali ter etiam sumitur hoc verbum. vt notauit in postil. 26.5
Natalium restitutio facit ingenuum 25.30
Natorum appellatione continentur nondum nati. 62.30
Natura.) contra stimulos naturæ fa cit q̄ se excusat à tutela filij. 91.77
Natura duplex. 308.13
Natura est Deus, itē est virtus insita cuiuslibet rei. 12.68. & ibi post.
In rerum natura. id est, apud aliquos homines. 315.57
Natura. id est, bonitas. 439.45
Natura magis quam verba inspicien da est. 400.58
Mutari non possunt, quæ sunt de ne cessitate naturæ. 21.62. in postil.
Natura rerum, id est, Deus. 124.85
Naturæ impedimentū fortius quam accidentis. 55.19
Naturale.) Nihil tam naturale quam voluntatem domini volentis rem trāsferre, ratā haberi 126.16. in tex.
Naturale quandoque est, naturale. 52 3. & 70.46
Naturales liberi, an teneantur alere patrem. 47.5
Naturales liberi tantum, an & quan do succedant. 50.25
Naturalia iura ciuilis ratio perimere non potest. 255. in text.
Naturalibus tantum liberis datur tu tor in his quæ ipsis relinquuntur: & tunc nō p̄sonæ, sed reb⁹ dat. 65.61
Naturalis contractus, id est iure gen tium. 346.38
Naturalis rō. id est ius gentiū. 115.78
Nauis magister. in verbo, magister nauis.
Necessarium, quandoque, id est, vtile. 402.76
Necessarium officium. 203.10
Necessarius heres. 311.20
Necessarius vt sit quis tria requirun tur. 204.63
Necessitudo. i. cognatio. 263.12
Necessarius. i. cognatus. ibidem
Negationes duæ equipollent affirma tioni. 338.80
Negationes duæ faciunt affirmati uam quandoque non. 5.67
Negligentia qualiter quis teneatur 219.66. in postil.
Negotia sunt plura quam vocabula 270.82
Negotiorum dominus nō semper in solidum tenetur. 336.79
Negotium nescit certis casib⁹ non repetit quod impendit. 356.63
Negotiorū gestor de quo tenetur. 257.1
Negotium consuetum, insolitū, de sertum differunt. 356.73. in po.
Negotium facere, est aliquem vexa re. 431. in tex.
Nihilominus. i. non ideo minus, habet affirmatiuam. 171.75
Nihilomagus. i. non ideo magis, & per in se negatiuam. ibid.
Nōctū interlocutoria ferri post. rōn definitiua. 305.76
Nocet sibi quis plerunque cum alte ri nocere puta. 30.59
Nomē.) n̄ ē disputādū de noīe. 226
Nomen pronomen, cognomen, a gnomen differunt. 226.62
Nomen sibi mutare potest liber ho mo. 226.77
Nomina appellatiua sequentia stat demonstratiue, non dispositiue, 312.22. in postil.
Nomina debent esse consequētia & cōsonātia rebus. 149.87. & 252.87
Nomina significādōrū hominū gra tia reperta sunt. q̄ si alio modo in telligant, nihil interest. 226. in tex.
Nominati contractus qui sunt, & q̄ innominati. 340.55
Nominatus graduatus, vide in di ctione, Graduatus.
Nominis & cognominis error &c, non viriat, si constat de corpore. 226.11. in tex.
Nostra facimus oīa, quibus autho ritatem impartimur. 18.4
Notio. 282.70
Notoriū qd & quadruplex. 4.2. i po.
Noua lex corrigens in vno casu, nō trahitur ad alium similem rōnem habentem. 35.55
Nouus. i. insolitus. 356.73. in po.
Nouus. i. singularis. 42.5. in postil.
Nouatio est prioris obligationis in alia trāsmissiō. 365.36. i po. & tex.
Nouatio triplici iure fit. 366.54
Nouella. in vita Iustii. 4
Nouerca vnde. 47.5
Nouissime quid. 143.76
Noxa & noxia differunt. 454. in tex. & 48
Nubere an femina possit añ xij. annuū. 42.43
N̄ upserit, si vidualiter vixerit, hæc verba qd importent. 137.1. in po
Nuptialia instrumenta seu dotalia. quæ sūt. 249.67.
Nuptias prohibitas contrahen tiū diuerse sunt poene. 49.59
Nuptia a nubendo dicuntur. 39.86
Nulla voluntate h̄ritatē posse adi ri quō intelligitur. 208.30. in postil.
Nudo ex pacto oritur actio multis, modis. 41.82
Nullus in bonis res dicitur septem modis. 110.19
p̄ Nūmo vinco dat quælibet actio. fallit in omnibus casibus. 112.50
Nurus appellatio q̄ p̄tineat. 46.57
Nurus & nouerca qñ sunt. 47.59
Nutus capitis non sufficit in stipula tione. 304.68. in postil.
Obligare se quis non pōt ad per petuum carcerem. 143.32
Obligatio an possit continere impa ritatem. 298.58
Obligatio ciuilis. 197.17. in tex.
Obligatio ciuilis & prætoria. 297 in tex.
Obligatio ciuilis quibusdam perso nis non adhaeret. 297.8
Obliō ciuilis tñ solutione tollit. 362 56
Obligatio ciuilis tollitur per accepti lationem & sententiam. 297.12
Obligatio effectualis habet radicem naturalem & ciuilem. 296.81
Obligatio ex dicto, solutione facta damnum passo quo nō tollit quo ad fiscum. 392.30. in postil.
Obligatio eadem potest esse vna & plures. 310.24
Obligatio fit tantum per verba futu ri temporis. 333.82
Obligatio naturalis inter patrem & filium potest consistere. 320.17
Obligatio naturalis quandoque tol litur. 367.44
Obligatio naturalis tollitur per pa ctum & iuramentum, sed ciuilis p̄ sententiam. ibidem.
Obligatio quid. 296. in tex.
Obligatio tollitur xij. modis. 397.5
Obligationis. i. obligatio. 130.9
Obligationem species tres. 296.40
Obliq̄ p̄cedit q̄ nō directo. 20.66
Obsequiales operæ quæ. 292.74
Obsequio solo non præstito reuo cari potest donatio. 149.13
Occidere quando licet furem & latronem. 380.69
Occupantur mobilia, inuaduntur im mobilia. 378.73. in postil.
Odia alicuius rei quandoque de trahitur ei. 39.46
Odiosa sunt statuta ex parte femina rum. 260.23
Offendens se vel ledens an sit ex cōmunicatus. 111.67. in postil.
Officia iuris sunt diuersa. quia quod dam punit, &c. 11.3
Officiales communis qd sunt in of ficio sunt inuicem a gabellis. 93. 50. in postil.
Officium iudicis an sit actio. 395.32
Officium iudicis est triplex. 439.60
Officium iudicis mercenarium est, qñ aliquid expedit p̄ quod prin cipaliter non agitur. 312.67
Officiū iudicis nullam præsuppo nit obligationem. 399.27
Officium suū nemini debet esse dā nosum. 454.5
Omnimō qd iportet. 432.10. i po.
Omnis, est distributiuum vniuersā lium, totus, particularium. 247.25
Omnis, id est totus. 15.66. in postil
Opere quis eatenus quatenus honoratur. 242.17
Onus cū cōmodo pōt causare ho norē. sed honori sine cōmodo, nō debet esse causa oneris. 157.82
Onus sentiens. debet sentire cōmo dum siue lucrū. 136.75. & 262.59
Operas futuras æstimare, difficile est. 393.1
Operas obsequiales patronis debent tur liberti. 292.75
Opera liberto imposita, non tranf eunt ad h̄rē extraneum. 467.72
Opinio ē cū dubitatiōe. rñsio. 19.86
Opinio an præfertur veritati. 164. 22. & 191.75
Oportet id est oportunitas est. 2.79
ad Opponendum terminis datus cē setur datur ad opposita, seu exco pta probandum. 98.5
Opus laudar magistrum. 6.38
Oraculum, id est princeps. 55.71
Orcinus quis, & vnde. 2445.11
Ordinaria, id est solennis. 482.74
Ordinarij scrui & vicarij, 220.33. & 56
Ordinem literæ sæpe præcedit or do intellectus. 220.40. in postil
Ordinis prærogatiua, vide in verbo prærogatiua.
de Ordine, seu de capite in caput, quid. 262.1. in gl. & postil
Ordo librorum iuris. in vita Iustinia ni. 4. & 2.40
Ordo librorum iuris a Iustiniano cō positum. 4. in postil.
Ordo peruersi non debet. 190.60
Ordo quandoque, id est solennitas 482.74
Ordo scripturæ nō curatur. 324.62
Ordo seu caput gen⁹ est, gradus spe cies vt vñ liberi, &c. est, ordo, sed vñ liberi, primo filij, scdō nepotes. &c. sunt gradus. 261. in post.
Origo iuris ciuilis. 21.15
Qua quare sub galinis, & colum bis dimittuntur. 498.16
Pactio, id est, pactionalis disputa tio. 132.60
Pactum de non petendo hēt tres ef fectus. 469.63
Pactum legis commissoriæ qd. 127 40. in postil.
Pactum nunquid. 298.70. in postil.
Pactum vestit multis modis. 198.69
Paganus unde. 168.57. & in post.
Pandectæ unde. 7.44
Pandectæ. in vita Iustii. 4
Parentes pro filiis, domini p̄ seruis, an teneantur. 413.20
Parente stricte sunt superiores in li nea masculina. 57.8
Parenti an pōius sit parendū, quā patri. 14.66. in post.
Parricidium quas personas concer nit. 494.74
in Parte quo ad partem non est idē ius, q̄ in toto ad totum. 185.79
Partes suas interponere dicitur iu dex cum se & officiales suos & mi lites interponit. 89.51
Particularius & colonus differunt. 124 67. & 124.75. in post.
Particu

Tabula materiarum

Particula. i. medietas. 346.47	donatione, vel remissione pectific. 432.25	Possidere comodius est, quam petere 479. in text.
Partus ē pars viscerū matris. 220.26	Permuntur quēdā in vltima voluntate quę non inter vivos. 31.13	Possidere pro herede, & pro possessoris quis dicitur. 477. in text.
pro partu in vtero matris vehēda, nō debetur merces. 220.23. in po.	in pos. 58. in post. & text.	Possessio diutina quę. 244.54
Partus maritum sequitur quo ad statum, quo ad originem vero patrē. 25. in postil.	Perperā positum. i. contra ius. 6.38	Possessio heredis. & defuncti an sit eadem. 181.1
Partus nō sp̄ sequitur vtrē. 25.60	Perpetuo. 465.20. in text. & postil.	Possessio. i. prescriptio. 158.80
Partus suppositi, & adulterij accusatio non oibus conceditur. 492.72	Perpetuo multis modis. capit. 345.	Possessio non est propriē de mobili bus. 479.58
Partū esset iura cōcedere, nisi &c. 3.1	Perpetuum multipliciter dicitur. 7.81	Possessio potest peti sine interdictis. 475.48
Parum uel multum quando dicitur relinquitur arbitrio iudicis. vide in verbo, multum.	Perferre, id est renuntiare seu denūtiare. 372.23	Quis dicitur in possessione piscandi, vel molendinum habendi, vel huiusmodi. 206.4. & 14
Pater cōgitur emancipare filiū quā tuor modis. 63.57	Persecutio continet actionē & petitionem. 364.67	Possessio sępe transfertur, licet res non apprehendatur. 128.6
Pater cogitur prestare auctoritatē filio convento captis pignioribus. 320.47	Personę alienarum rerum gubernationem habentes. 243.22	Possessio sola dominium non quęrit. 160.35
cui Pater est populus, non habet ille patrem. 49.10	Personę quędā nēc futuris sunt, nec aien. 36.87	Possessio vna cū alia p̄nuat. 25.15
Pater diuersis tēporibus diuersa habuit iura in bonis filij. 157.70	Pertinet. Nec ad rem pertinet, id est nō obstat his quę diximus. 1.11.82	Possessio vnde dicitur. 479.60
Pater & filius censetur esse vna persona. 319.30. & in postil. 205.85	Pessimum quod est exemplo, tollēdum est. 110.84	Possessionem possessus non quętit. 159.29
Pater facit testū filio impuberi, & sepulturam eugit. 192.69. in post.	Petitio hereditatis est realis. & per tonalis. 488.71	Possessionis causa quando mutatur. 144.9. in glof. & in post. 144.9.
Pater filium quatuordecim talibus exheredare potest. 205.1	Peto quod habeo in quatuor casib⁹. 214.44	Possessor clādestin⁹ naturaliter possidet, deictus ciuilit. 480.5
Pater habet contra tabulas filij cūncipari. 288.13	Philosophorum auctoritates quandoque redarguuntur. 340.17	Possessor male fidei quo iure tenetur restituere fructus. 488.1
Honor patri in omni dispositione seruandus est. 156. in text. & in po.	Pictura ornata iustitiam. 123.30	Pro possessore possidere quis dicitur. 477. in text.
Pater. i. lenator. 52.35. in post.	Pietatis causa maior est qua indebiti. 359.75. in post.	Possessori an cōpetat actio. 40.1.20
Pater olim dabat filium pro noxa, & sic occidebatur. 459.29	Pietatis intuitu eum quid datur, cui censetur dari. 360.25	Possessorium maximas lites generat. 478.87
Pater p̄ filij corpus magis pene periclitatur, quam ipse filius. 46.1. te.	Pignora quando potest vendere creditōr. 153.11. in post.	Positio. i. species. 11.69
Pater potest esse seruus filij. 33.64	Pignoratitia actio. 434.30	Positius quandoque ponitur p̄ superlatiuo. 347.22
Pater p̄feritur filiis in dispositione absoluta. 289.65	Pignori potius incumbendum quā in personam agendum. 374. in text.	Possuio. i. debeo. 467.72
Pater profectitia adimere potest, non aduentitia. 158.2	Pignus & dominium nequeunt cōcurrere. 126.74. in postil.	Possuiores leges per priores intelliguntur. 462.49
Pater quandoque cogitur emancipare filium cum alapis. 59.80	Pignus & hypotheca differunt. 410. in text.	Posthumi loco existēs differt a verō. 177.84
Pater quibus talibus succedit filio quibus non. 61.83	Placitū principis est constitutio. 73. in textu.	Posthuminum loco qui sunt. 177. textu.
Pater quo iure venit ad bonā filij emancipari. 287.80	Plena cautio, & plenior q̄ sit. 329.41	Posthumus quando non habetur pro iam nato. 65.50
Patientia æquarē consensui. 62.79	Plena proprietatis constat ex nuda proprietate & usufructu. 216.61	Posthumi hodie exheredari non possunt. 176.75. in postil.
Patrē partus sequitur quo ad originē familię & honores. 25.1. po. & text.	Plena pubertas quando dicitur. 54.16	Posthumi quidam naturales, quidā ciuiles. 176.61. in glof. & post.
Patris cōdō qñ p̄dest. partui. 23.80	Pluralis locutio pro singulari, & contra ponitur. 22.81	Postliminiū & lex Cornelia differunt. 174.5. & 14
Patris consilium & sic maris firmitū matris vero & sic foemine, debile vide in uerbo, matris consilium. 40.65	Pluralis oratio quandoque trahitur ad singularem. 377.70	Postliminiū quid. 60.22. & in text. & postil.
Patria potestas cōstitit in vij. ibid.	Plures & multi differunt. Vide in verbo multi.	Postulare. i. accusare. 181.83
Patria p̄as est inextimabilis. 34.70	Plures quando loco vnus computatur. 62.45	Postulare quid. 35.17
Patriz an potius sit parendū quam, parenti. 14. in postil.	Plures rationes. p̄ualent vni, nisi vna sit melior pluribus. 52.6	Potest verbum quandoque intelligitur cum effectū. 300.26
Patritii qui sunt. 18.49	Plus expediunt commissā negotia plures. 88.77	Potestas. i. Franci non habent liberos in potestate. 41.2
Patritius quis. 59.58	Plus esse quis non potest quam filius. 51.82	Potestas multis modis capitur. 37.20.
in Patrimonio nostro qdā res sunt quędam extra, quędam neutrum. 104.63	Plus petunt quatuor modis. 441.56	Natus ex concubina, & incestuosus non est in potestate. 41.17
Patronus qualiter succedit liberti. 61.79	Plus valet qd est in opinione, quam quod est in re. 164.23	Potestas tutoris. alia est quam patris vel domini. 64.56
Patronus est frater patris, auunculus matris. 269. in text.	Pondus. 185.56. & 187.27	Verbum in potestate latē patet. 165.10. in post.
Patruus patris est mihi patruus magnus, idem de magno auunculo. 269.80	Populi quidam legibus, quidam moribus, quidā neutro tenent. 14.41	Potestate alium ptingere tribus modis quis dicitur. 165.50
Pauli diaconi lapsus in vita. Iust. 7	Populus constat decem hominibus. 125.5. in post.	Potestatis dominicę effectus multiplex. 37.79
Paupertas an excuset a tutela. 94.63	Populus potest facere legē municipalem, id est, particularem. 19.2. in postillis.	Potius aduerbium. 114.70
Pauperes est damnū sine iniuria facientis datum. 457. in text.	Portans frumētum extra puinciam non incidit in poenā statuti, Si quis portauerit, &c. 36.30. in post.	P̄in compositione quandoque abundat. 219.60
Paupertas prodest. 31.36. & 28.27. dic.	Possidentis conditio quandoque est deterior quam petentis. 123.70	Præbenda. Duo prouisi de eadem præbenda per Papam, simul admittuntur. 185.60
Paupertas non prodest, sed fauetur pauperi magis q̄ diuiti, cō agit de	Possessio. i. prescriptio. 158.80	Precaria possessio. 480.20
		Preces. i. Frustra precibus impetratur, &c. 61.55

Institutionum Imperialium

Preciosius quam lo cedit villosi. 76. & 116.80	Pictoria rei persecutoria sunt ppetue. 466.16	aduocatus. 472.83	Publica iudicia differunt a civilibus. 491.84
Predia stipendaria. 126.61	Pretorio iure non fit hæres nec definit. 288.1	Procurator fisci quis. 902.89	Publica utilitas quandoq; facit ne audiatur volens reddere alieni. 119.73
Predia tributaria. 126.64	Patria potestas. Dignitates quoddecim liberant a patria potestate. 59.52	Procurator non admittitur viagiatur de pena corporis, neque agendo neque defendendo. 390.30	Publiciana vt detur, quinque sunt necessaria. 404.11
Præfationis ex qualitate colligit causam similis ipsius dispositionis. 199.8	Primo testamento præfert secundum secus in sententia. 197.69. in postil.	Procurator omnis, aduocatus lucrum habet. 473.13	Publicum dicitur quasi populum. 104.80
in Præfationibus quæ dicta sunt repetita censentur in præfationibus. 319.85	Princeps faciendo gratiam alicui non tollit ius pene quæ sita pacti, sic consensu partis ipsius non tollit ius quod situm fisco. 366.80. in postil.	Procurator rei, siue interueniat ante litis, contestationem, siue post debet satisfare. 464.41	Publici & commune differunt. 106.54
Præfectus & prætor differunt: hic civilia, ille criminalia cognoscit negotia. 78.63. Item hic Romæ tantum, ille ad centum miliaria ius dicit. 66	Princeps legibus viuere vult. 200. in textu & in glossa.	Procuratores satisfiant non partes. 463.64.	Publici & publica autoritate. 20.1
Præiudicare. vide in verbo confitens delictum.	Princeps potest esse iudex in causa propria. 191.35. in post.	Procuratoris officium quibusdam inter dicitur. 459.83	Pudicitia fauor maximus. 456. in text. Pueri aliter docendi atque proeecti. 116.10
Præiudicialis actio dicitur quod præiudicat aliis actionibus. 417.80	Princeps stricte loquendo idem est quod Imperator. 283	Procuratoris officium quibusdam inter dicitur. 459.83	Pullari & verberari differunt, hoc cum dolore illud sine dolore. 389.46. & 48
Præiudicialis actio quare dicitur ibidem. in postil.	Principi equiparant senatores. 57.73	Proderet & proditus quid. 109.61	Punctus in soluta oratione habet vim copulae. 10.47. in postil.
Prælegare. legare. 219.60	Principis interest subditos habere locupletes. 39.35	Prodigis, largus, & avarus differunt. 273.17	Punitur quis ex mora & peractinatione. 425.78
Prælati mortui quæritur christiana a vicinis episcopis. 58.76. in post.	Principis non omnis voluntas est lex. 18.75	Prodigus quomodo declarat quisibi. 442.85	Punire quis in quo peccauit. 173.66
Prælati accusati suspecti an debeant administrare. 101.65	Principis simplex scriptura an legem faciat. 19.54	Prodit actio i. data. 442.85	Pupillam tutor uxorem ducere non potest. 48.30
Prælati alienas rem ecclesie, eadem prælati durante, ea repetere potest. 152.45	Principium bonum, melius medium sequitur & optimus finis. 1.40	Proclus quæstor iusti, vir probus in vita iusti. 5	Pupilli an soluere possint. 155.37
Præpositi proprie dicitur aliquid quædo aliud sequitur, in proprie si nihil sequitur. 263.15. in postil.	Principum beneficia sunt extendenda. 55.47	Prognatus & abnepos idem. 249.19	Pupilli reditus omnes non debent in eius alimentis expendi. 102.80
Prærogatiua ordinis. Dispositio absoluta debet intelligi secundum ordinis prærogatiuam vt si legetur aliquid Titio & filijs præfert pater quoad viuit. 259.54	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Prohibitu directo prohibetur per obliquum. 182.10	Pupillis bona committuntur non vt sint rata quæ per eos sunt quia restituantur. 85.22
Præscribitur his cum mala fide. 144.70	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Promissor an statim pueniri possit. 328.79	Pupilli an sine tutoris autoritate possint esse iudicio ciuili vel criminali. 81.36
Præscriptio est iura possessionis effectus. 335.80	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Promittitur licite quandoq; factum alienum, quandoque non. 379.4	Pupillus conueniens tutorem præfertur cæteris creditoribus: secus si iudicem. 90.46
Præscriptio est otiosa. 139.26	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Promissum hoc anno quando solui debet. 328.50	Pupillus doli capax tenetur deponi. 80.55
Præscriptio quærit de momento ad momentum. 139.20	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Promulgare quid. 4.38. & in postil.	Pupillus etiam actor cogitur accipere curatorem in litem. 85.31
Præscriptis verbis agitur tripliciter. 344.78	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Propius sobrinus est filius patris matris vel amicitie magnæ, idem de propiore sobrina. 270.6	Pupillus ex contractu obligatur quædo factus est locupletior. 80.69
Præscriptione an queratur dominiū sicut vsucapione. 139.51	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Proprie & improprie poni potest verbum semel positum. 234.60	Pupillus factus locupletior tenetur ex mutuo. 300.40
Præfens. 463.69	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Propalare violentiam, an & qualiter licet. 15.72	Pupillus in duobus casibus obligatur sine tutoris autoritate. 80.50
Præfens capitaliter damnatus sit iure ius, non absens. 58.73	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Propulsio iniuriæ simplex est de iure naturali, sed cum in odieramine est de iure gentium. 15.81	Pupillus in quatuor casibus potest esse in iudicio sine autoritate tutoris. 81.39
Præfens, id est degens in eadem prouincia. 139.40	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Propulsio iniuriæ tria requirit. 15.75	Pupillus in tribus locis potest tutorem petere. 73.70
Præfidijs nomen generale. 99.83	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Propter an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Pupillus potest habere curatorem. 81.8
Præfidijs salarii promissa celebrata qualiter petitur. 355.60. in post.	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestari non tenetur heres quando facit actum pium: quod non facit vt hæres. 203.44. in postil.	Pupillus qualiter ex mutuo tenetur. 300.40
Præfidijs bonus vel malus pueribus actibus, non vnicuique. 6.37. in po.	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Pupillus quis. 82.87
Præfumptio ex variis sumitur. ibid.	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Pupillare testamentum pars est patris testamenti. 195. in text.
Præfens liberis i testamento est eos nec instituit nec exheredare. 255.40. in text.	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Potest quis esse testis de eo quod vidit in pupillari ætate. 163.66
Præfens liberi habent duo remedia testamenti impugnandi. 287.81	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Purpura tripliciter apponitur vestimenti. 116.73
Præfens temporis verba, quandoq; non sunt abnegatiua præfens. 119.14	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Purpureus est non sacer, sanctus, nec religiosus. 108.44
Præfens temporis verba sunt abnegatiua præfens. 461. in postil.	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Putator. 381.56
Præfens an habeatur pro exheredatione. 179.84	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Qualitas. i. bonitas. 299.35
Præfens perfecti subiectiui, quædo non potest verificari in præterito trahitur ad futurum. 209.50. in postil.	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Quantitas non potest perire. 219.74. in postil.
Præfens committit edictum instituto heredi. 255.42	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Quanti plurimi res æstimatur non ex affectione singulorum, sed ex communi æstimatione. 379.87
Præfens quid. 336.58	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Quarta est multiplex. 238.54
Præfens an permittat metiri. 403.74	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Quarta relinquitur multis modis. 204.1. in postil.
Præfens ex bono & æquo ius angustum dilatauit. 287. in text.	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Quasi sit similitudinariæ, non affirmatiuæ. 404.4
Præfens plus punit quam lex duodecim tabul. 370.81	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Quamuis quandoq; ponit correctiuæ, quandoque aduersatiuæ. 94.81
Præfens hodie sunt præfides, puinciarum. 19.69	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Querela inofficiosa quandoque continet contra tabu. 233.60
Præfens poenales sunt annales. 466.20	Principum institutores ab auaritia vitio alieni esse debent, in vita iustitiani. 8	Protestatio an & quando requirit in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit vt hæres. 203.23	Querere potest id est, querimonia pro poni. 334.26

Tabula materiarum.

Quæstio, & exquæstio dicitur triplici ter. 5.55	nō potest. 152.44	Romam ciuem fieri quid. 285.2	in postil.
Quæstus.) Bona ex quæstu sunt quæ veniunt ex emptio. venditio. loca. condu. 348.31. in po.	Repetere alienatum quandoque li- cet. 152.44	Romanus ciuis id est, liber homo. 162.70. & 41.79	Scholaris licet modice sine cā ver- berare. 38.64
Quæstus id est, prouentus, lucrum. 449.10	Repetita creduntur quibus quæ in præfationibus dicta sunt. 319.75	Romanum ius qualiter intelligitur. 15.20. & 63	Scholaris absens a studio per quin- queniū perdit priuilegiū. 199.84. in postil.
Qui vadit plane vadit sane. 11.1	Repetita dicuntur quæ in præfatiōi- bus dicta, sunt, nisi repetitio indu- cat vitium. 184.26	Rubrica potest allegari, si cōtinet orationem perfectā: ut quod quisque iuris in alium, &c. 1.2. in postil.	Scholaris moriens, vel discēdēs, au- possit substinere. 347.63
Quirinus vnde. 15.30	Repetitio non competit turpiter dā- ti. 49.47	Rubrica quandoque est generalior ni- gro. 8.84	Scholaris non gaudet senatuscōsul- to Macedoniano. 453.10
Quis & quæ substantiā notat. 326.43	Repudiare hereditatem. 207.33	Ruinis non est deformanda ciuitas. 410.68	Scribētis falcitas, solēnitas, vel error phatur p testes. 332.43. in postil.
Quodammodo notat impro prieta- tem. 193.48. in postil.	Res generaliter quæque stat. 396.74	Rumpitur quicquid est, quātumuis firmum. 196.80	Scripto & sedendo deferēda est sen- tentia. 487.9
Quod differtur non aufertur. ar. pro & contra. 245.2	Res, id est species. 214.62	Rumpitur quod plus valet per id quod minus. 198.3	Scriptor mercenarius pōt retinere quinternos, si ei non satisfiat. 122.40. in postil.
Quondam dictio, qualiter sumitur. 31.59	Res, id est imperium. 11.71	Rumpitur quod plus valet per id quod minus. 248.80	Scriptura nō est necessaria ad substā- tiā legis, sed ad probationē. 17.68
Quotidie quæ versantur, magis attē- di debent. 8.25. in postil.	Res incorporales quasi possidētur 475.56	Rupit appellatio cōtinet oē quod de- terioratum est. 383.50. in postil.	Scriptura præconziata facit fidem apud omnes. 25.80
R apina & furtū non numerant inter casus fortuitos. 403.45	Rei appellatio quandoque conti- netur factum. 297.35	Rupit de quoquo modo corruptū, seu deterioratum ibidem. in text.	Scriptura priuata pro scribente nō valet, sed contra eum, valet si est eum causa. 322.75
Raptor & fur differunt. 377.78	Rei vendicatio furti & cōdictio dif- ferunt. 420.54	Rusticas sancta omnia palam habet 410.44	Scriptura priuati facit fidem contra scribentem. 333.55
Raptor in minus tenetur quā fur manifestus. 377.50	Rei vendicatio quæ datur legatariis non est ex quali contractu. 358.53	Rusticana Boetij vxor Romæ inter medicantes inuenta. in vita. Iustit. 3	Scriptura priuata facit Semiplenam probationem. 333.54
Raptor qua actione tenetur. 377.60	Rerum diuisiones quæ uot. 229.59	Rusticus.) Quædam scimus per rusti- cos. 113.81	Scripturæ an semper standū sit. 322.57. in postil.
Raro.) Etiam ad raro contingentia adaptatur ius. 114.69	Relictum sit testamentum per que- relam contra tabulas. 249.2	S acer locus definit esse dupliciter 107.37	Scripturæ ordo an seruandus sit, p & contra. 333.42
Rara pars, hereditatis, vel quartæ. 1. u r l s portio. 204. in text.	Resignare testamentum. i. sigilla ap- rire & remouere. 170.68	Sacer locus quis dicitur. 107.74	Scripturæ ordinem seq ieiūle est. 333.32
Ratio eadem per omnia ubi est ibi- dem ius statui debet: secus si non p omnia. 58.4. & 35.63	Recipere. nepos mētis fieri. 193.33	Sacra rei venditio valet inter igno- rantes. 316.9	Scripturæ publicæ, vel priuæ an & quando stetur. 332.42
Ratione non fit quæque quod æqui- tate. 158.42	Restituere non tenetur indebite ac- cipiens in certis casibus. 300.30	Sacra res tribus casibus possunt alie- nari. 107.80	Secreta animi inducant exteriora 106.83
Rationes plures prævalent vni, nisi vna sit melior pluribus. 52.2	Restitui res deteriorata non dicitur. 301.55	Sacra magistrorum sunt soluenda. 67.76	Secreta peccata minus puniuntur, quam manifesta. 425.38
Realis actio directa heret ossibus. 222.78	Restitui verbū generale est differt. ab indulgendo. 58.40. & 47	Salariū aduocati. & procuratoris & p byteri promissis celebrandis, quali- ter petitur. 355.60. in postil.	Secundum imaginem. i. imaginariæ & intellectualiter. 306.76
Rebus nō verbis lex imponit. 334.2	Restitutionem non indulget euetus damni, sed in cōsulta facilitas. 207.45. in postil.	Salariū interueniens in mandato, an ti possit, & qua actione. 355.20	Secundum sumitur multipliciter, 297.43
Recedendum non est a significatio- ne verborum, nisi testatorē aliud se fuisse certum sit. 56.53	Restitutio beneficiū tollit iurē interpositum. 207.62. in postil.	Salua rerū substantia. qd. 133.39. & 46	Sedere nō tenet iudex in actu volū- tariæ iurisdictionis. 28.16. in postil.
Recte iustitiam denotat. rite solēni- tatem. 178.50. in postil.	Restringitur uerbum generale ad id quo rei aptius est. 196.69	Sanctioes quid significant. 108.74	semel quod est semper erit, qd ve- rum est in immutabilibus vel natu- ra, vel iure. 236.85
Recusanti iudicē sufficere allegare sus- picionem sine alia cā de iure ciuili: sed de iure canonico debet causa i- ferri, & probari coram arbitris com- muniter eligendis. 239.30	Retinere quinternos pōt scriptor, nisi ei satisfiat. 122.40. in postil.	Sanctissima res est iuris ciuilis sapi- tia nec prætionumario assumenda 14.54	Semestre quid. 92.82
Reddere volens alienum quandoque non auditur. 119.72	Retineri pōt res alienata in fraudem soluendo creditori. 109.2	Sanguini debetur honor. 190.57	Seminauit si quis semine meo in fun- do alieno agam contra dominum 122.4
Redimēs aliquē ab hostibus, etiam infidelibus, potest eū retinere pro pignore. 254.80	Retro principes. i. antecessores ex ca- dem patria. 148.71	Sapienter est melioris cōditionis quā Stultus. 64.87	Semper, id est sine intermissione tē- poris. 471.64
Regino monachus in vita Iustit. 2	Reus promittendi, 309.60	Sarcinator. 355.61. & 344.12	Semper erit quod semel est. qd ve- rum est in immutabilibus vel natu- ra vel iure. 237.1
Relatiū quis, quandoque stat de- claratiue. 396.67	Reus promittendi est reus debendi. 309.22. in postil.	Satisfacere est promissionem p fide- iussore facere. 461.57	Senatores æquarant principi. 57.37
Relegare qui possunt. 57.80	Reus stipulandi, 309.12. in postil.	Satisfactio a quibus tutoribus danda est. 88.35	Senator potest restituere ad statum ut princeps. 58.29
Relegatus & deportatus differunt. 58.50	Rei debendi in solidum nō possunt conueniri nisi alter sit abiens, aut sit inops. 309	Satisfactio delegato soluēdo potest remitti a testore, sed nō de vtendo fructu arbitrio boni viri. 134.79	Senatusconsultum Trebellianū un- de. 273.11
Religio pietas, est in Deum. 14.68	Reorum debendi & credendi cōsti- tutio an per interuallum impedia- tur. 309.65	Satisfactio iudicio sūsi an possit sub pœna fieri. 461.57	Sententia an sit statim executioni mandanda, & in quibus casibus dif- fertur eius executio. 488.17
Religionem ingressus finitur viuere per gloriam. 92.57. in po.	Reo si denuntietur vt soluat anteq conueniatur, hoc de vrbaniitate est 421.47	Satisfactio iudicatum solui quid. 460 in textu.	Sententia non potest ferri in rebus in certis. 110. in postil.
Religiosum locum quota corporis pars facit. 108.32	Rite solennitatem denotat. recte iustitiam. 178.50. in postil.	Scandalum timēdum est. 111.36	Sententia dicitur atrox, licet iusta. 71.79
Religiosus sit quis per leges. 3.37	Rixæ stat ex duobus. 125.10. in po.	Scientia certa papæ facit, vt duo p- uili de eadem pia benda simul ad- mittantur. 167.70	Sententiā diē præfixa debet ferri et altera partium absente. 305.70
Religiosus locus non fit sine autho- ritate episcopi. 108.17	Rogatio iussū, & mandatū dif- ferunt. 351.30. in postil.	Scimus tantum ea quæ sunt, quæ nō sunt nescimus. 162.1	Sententiā de iure ciuili. 470.73
Relinquare spectat ad vltimam vo- luntatem, & morientis tū. 35.46	Roma caput mundi. 464.60	Scire an præsumatur quis in dubio aliquid vel ignorare. 79.73	Sententia est firma & indubitata re- sponso. 19.84
Relinquo verbum, an importet in- stitutionem, legatum vel fidei cō- missum. 569.30	Roma est communis patria. 96.74	Scire est veritatem visu præceptam mente tenere. 182.1	Sententiæ & fm decretum transfe- runt dominium. 481.23
Reliqua non comprehendit remis- sio redditionis rationū, nec latam culpam, nec dolum. 222.63	Roma incēditur a Totilla in vita lu- stiniani. 2	Scire factum suū quisque dēt. 226.15	Sententia in scriptis ferēda est. 440.30.
Reliqua reddere. 222. in text. & 68. in Iustitiani. 182.1	Roma rerum domina. in Iust. vicia. 3	Scire iura oēs tenentur exceptis fe- mina pupillo & milite. 102.54	Sententia iudicis præsumitur sole- niter lata. 332.25. in postil.
Remissio iniuriarum in foro pœni- tentie an tollat actionem ex male- ficio. 469. in postil.	Roma sine habitatore relicta in vita Iustitiani. 182.1	quod Scit nemo, pœne nō sit. 425.50	Senten-
Remunari ei iuri suo quandoque quis instaurat. in vita Iustit.	Roma, vrbs, ciuitas, & patria diffe- runt. 61.80		

Institutionum Imperialium.

- Sententia non potest esse semp̄ certa. 439.80
Sententia prima p̄fertur secunde secus in testamento. 197.80
Sententia scripto, & sedēdo, ferēda est. 468.5
Sententia si geminetur, ex qua agitur. 298.65
Sententia super actione famosa, an semper infamet. 466.78
¶ Separationem bonorū impetrare quis potest. 205.17
Sermone p̄ceptum quis retinere potest. q. d. nullus. 468.46
Seruilitatem consequuntur non uem modis. 29.66
Serui non habent cognationē quo ad ius succedēdi, sed bene quō ad ius matrimonij. 47.80
Seruire per substitutum potest q̄s, cum non requiritur industria per sonæ. 134.20
Seruit nemini sua res. 123.10
Seruitus est de iure gentiū origine, & de iure ciuili formatione. 23.58
Seruitutes personales possūt alienari, non p̄diales. 136.22. in post.
Seruitutes sunt i bonis n̄fis. 104.65
Seruitutis ratione, aliqua fiunt, quæ aliās non fierent. 96.45
Seruitutum genera sunt tria. 130.70
Seruo inuiro dominus non q̄rit hæreditatem delatam. 183.60
Serno legatū relinqui p̄t. 152.40
Seruo quandoq; datur tutor. 64.65
Seruorum status diuersus tendit eodem. 24.50. & ibi in postil.
Seruorum tria genera sunt, castaldi, mediastini, cōpediti. 388.35. & 37
Seruus an possit habere aliquid suū 158.45.
Seru⁹ ciuilitate neq; obligari. 329.30
Seruus fugitiuus an vñ capiatur triginta annis. 140.32
Seruus h̄fis institutus non acquirit dño, nisi duo concurrant. 228.24
Seruus manumissus, an teneatur de gestis in seruitute. 455.33
Seruus in certis casibus p̄t esse in iudicio. 459.40 in postil.
Seruus nō potest obligari fidei iube- do. 366.5
Seruū occidere qñque licet. 38.56
Seruus ordinarius. 151.66
Seruus priuatus à seruando dicitur: Seruus publicus, id est tabellio a ser- uiendo. 23.78
Seruus pro nullo reputatur. 413.2
Seruus purē institutus a seipso liber- ratem recipit. 240.70
Seruus sine dominio esse. p̄t. 23.64
Seruus vicarius. 151.66
¶ Sigil. um mutans falsarius est. 495. 50. in postil.
Signatorius annullus. 163.30
à Significatione verborum non est recedendum, nisi certum sit testa- torem aliud sensisse. 86.33
Signis non deprehendit̄ cōceptus mentis. 304.68. in postil.
Siluerius iter martyres relatus, in vi- ta Iustinianij. 6
Siluerius, j. pontif. maxi. ibid.
Siluerius pontif. maxi. ibid.
Similiū eadē est disciplina. 448.17.
Simul quædam bene fiunt, quæ nō valent, si fiant separatim. 86.51
Simplicitas legibus amica. 260.34
Simplicitas magis, quàm difficultas legibus amica, quod verum de sim- plicitate contraria fraudi, non fa- tua, & ignaua. 240.50
Singularis pro plurali ponit in colle- ctis, vel quando est connexitas, vel rationis paritas. 22.84
Si vnus velit diuidere trelā, alij ge- rere, fiet diuisio. 88.75. in postil.
¶ Societas eligit industriam perso- nā. 350.3. in postil.
Societas est quoddam ius fraternita- tis. 349.30
Societas inhonestā, cōiuratio, & cō- uenticula idem. 347.77. in postil.
Societas iniqua est, ex qua quis dam- num capit, non etiam lucrū. 348. 80. in postil.
Societas multis modis soluit. 349. 71
Societas non est malorum. 347.70. in postil.
Societas nō transit ad hæredes, nisi in duobus casibus. 349.74
Societas oīum bonorū n̄ cēlet. coi- ta, nisi exprimat. 348. 31 in postil.
Societas quandoq; improprie capi- tur pro consortio, & socius p̄ cō- sorte. 357.60
Societas quid. 347.68
Socius in causā socij admittit in te- stimonium. 166.30
Socius non p̄sumit committere furtum. 368.60. in postil.
Socrus quæ. 46.82
¶ Sola principis definitiua non ha- bet vim legis. 19.70
Solers dicitur quasi totus in arte cō- sistens. 6.3
Solennitas. Vide in uerbo, scribēdis.
Solennitate nō seruata, idem est q̄ iure non factum. 199.55
Solius, in iure id est aureus. 79.11. & .9. in postil.
Soluens pupillo debitor, plenā uel pleniorē, uel plenissimā quan- doque habet securitatem. 155.6
Soluendo quē non esse quomodo scitur. 32.60
non Soluere potius interest n̄fā. q̄ solutum repetere. 103.6
Soluere non teneor librū, quē emi, si pretiū, q̄ soluam pretiū, reperia a. ienun aut vitiosum. 103.52
Soluere non teneor emptor quando imminet euictio in limine q̄ctus ante solutionem p̄t, nisi venditor det idoneos fidei iussores. 103.55
Soluere sibi rem debitam an possit quis. 82.4. in postil.
Soluere statim. vide ī uerbo, statim.
Solutus id est nullus alius. 19.2
Solutus id est totus. 6.3
Solutio an possit fieri adiecto. 318. 40.
Solutio est necessitatis, sed emptio voluntatis. 154.78
Solutio vna multas terminat quæ- stiones. 115.84
Solutio vna parit plures liberatio- nes. 308.31
Solutum per errorē indebitum sa- pere reperiri non potest. 359.49
Sophiæ templum à Iustiano p̄di- tum, in vita Iustij. 2
Sorores patruales sunt filix duorū fratrum. 279.10. in tex.
Sorte lis qñq; dirimitur. 223.3. in tex.
¶ Spadones qui. 55.14
Speciale auxilium petere nō debet, qui habet generale. 46.70
Speciale mandatū in multis casibus requiritur. 459.73
Speciale quod est non trahitur ad q̄ sequentiam. 318.35
Speciei interitu liberatur, qui in spe- cie tenetur. 219.72
Species id est casus. 231.55
Species solæ commodatur. 437.61
Specificans ut dominus fiat rei spe- cificata, tria requiruntur. 115.66
Sperari de proximo, & esse, paria sunt. 93.2. in postil.
Sperat inops deuenire ad pinguio- rem fortunam. 233.18
Sponsalia inter absentes & p̄sentes fieri possunt. 322.60
Sponsalitia largitas est cum sp̄sūs sponsæ per uerba de futuro, uel cōtra p̄rē donat, nō respectu do- tis. 150.47
Spontaneum officium. 203.9
Sporaden Gracē, id est vulgo, pas- sim, sparsum. 49.21
Sportulæ. 430.14. in tex.
Spurij nihil relinqui potest. 336.80
Spurius quis. 49. in postil.
¶ Stabile nihil inter homines. 10.1
Stadiū ē octaua pars militarij. 107.6
Statum dictio, importat summariā cognitionem. 464.77
Statim i. p̄mis, uel, coipso. 171.66
Statim soluere, non est ilico soluere sed cū spatio quo solui p̄t. 331.83
ad Statuas principum fuziēdi mos, unde manauit. 39. in post. ad tex.
Statuliber est seruus. 23.1
Statum non habet seruus. 72.61
Status hominis cōsistit in libertate, ciuitate, familia. 71.36
Statuta debent stricte intelligi. 4.50
Statuta & iura licet sint stricti iuris, tamen recipiunt interpretationē extensiuam, quando alias nō pos- sunt fortiri effectum. 137.5
Statuta quædam fauorabilia, quædā odiosa. 360.25
Statutū derogat vltimæ voluntati, 182.75. in postil.
Statutum in ultima uoluntate, non extenditur ad dispositionem in- ter vivos. 35.32. in postil.
Sterilia tantum olium dabant in em- phyteusim. 345.77
Stillicidium. 131.55
Stipulamur alteri trib⁹ modis. 325. 66.
Stipulādo alteri qñque sibi actionē querimus quandoq; nō. 325.77
Stipulari improprie dicitur promit- tens. 303.63
Stipulari ire, & stipulari iter, diffe- runt. 311.75
Stipulari p̄ alio multi p̄nt. 160.20
Stipulatio alteri facta, tribus modis formatur. 325.66
Stipulatio an possit fieri sine uerbis 304.70. & an sub p̄ditione. 305.37
Stipulatio an vitietur ob turpitudi- nem. 327.83
Stipulatio debet fieri uerbis aptis. 304.74
Stipulatio nō semper vitatur ex re- sponsionis diuersitate. 319.51
Stipulatio pura non suspendit, sed bene alij actus. 316.73
Stipulatio quid. 303.63
Stipulatio rārum fit per uerba futu- ri temporis. 333.71
Stipulationem p̄mitti. 178. 76. in po- 313.33
Stipulationes iudiciales. 313.33
Stipulationes p̄torix. 313.36
Stipulationes p̄toricæ & iudiciales differunt multipliciter. 313.6
Stipulatio rei suæ an ualeat. 316.67
Stipulatur alter alteri 16. modis. 317. 68
Stipulatur quandoq; infans, furio- sus nunquam. 311.56
Stipulatur quandoque priuatus p̄ alio: qd̄ fit fauore libertatis. 293.10 in postil.
Stipulor, id est interrogo. 366.52
Stipulum quid. 303.41
Stupri pena ē quinquennalis. 493.70
¶ Suasio capit in bonam partē & malam. 6.32
Substitutio breuiloqua. 193.81
Substitutio compendiosa. 193.34
Substitutio est uerbū generale, & re- fertur ad directam & fidei cōmissā riam institutionem. 196.65
Substitutio exemplaris. 193.78
Substitutio filij, est eius testamentū 195.35. in post.
Substitutio pupillaris. 193.74
Substitutio pupillaris h̄et quatuor- necessaria. 192.65
Substitutio reciproca. 193.83
Substitutio vulgaris. 194.44
Substitutio iuris quærens damna- 243.38. in gl. & in tex.
¶ Successio liberorum tristis ē. 263. 45. in tex.
Successio libertinorum & ingenuo- rum, differt tripliciter. 284.67
Successionis ordo triplex ē. 281.16
Successor anomalus est, qui nō suc- cedit ex testamento, nec ab inte- stato. 294.64.
Successorem an comitetur vitium auctoris. 120.75
Successorium edictum 261.80
¶ Summa, id ē prima, maxima, bre- uis. 22.71
Summa i. prima uel breuis. 397.1
in Summa. i. breuiter. 117.50
Summus, i. primus. 10.60. in post.
Suos inter hæredes numerant dati- curiæ, & emancipati. 267. in tex. & 280.82
Superflui iure saluo, in libello scribi debet. 443.71
Superiores seu maiores dicunt su- pra tritauum: nam ultra non sunt uocabula specialia. 270.80
Superuiuere, id est ualefcere morbo, 146.74
de Suspecto accusans, sed d̄t inferi- bere, qñ agit criminaliter. 99.87
Suspecti esse possunt oēs tutores, distribuendo genera singulorum, non singula generum, id est singu- la in generibus posita. 100.43
Suus h̄res p̄teritus habet duo re- media, emancipatus vñ. 179.50
Sui h̄des immiscet & abstinet, ex- tranei ad eū & repudiant. 207.56
Suitas etiā est de iure p̄torio. 256.7
Suus relatiuum, nō semper impor- tat dominium. 389.52. in post.
¶ Symmach⁹ Theodorici iussu ne- catur, in vita Iustij.
Synodus quinta tēpore Vigiliij, nō Iulij, in uita Iustij. 7
T Abellio male instrumentas, fa- cit litem suam. 291.20. in post.
Tabellio seruus est reipub. non tñ est purus seruus. 52.76
Tabelliones nō sunt iurisperiti. 325. 6. in postil.
Tacens affirmat, nisi erubescencia tacuit. 62.80
Tacere nocet qñq; 343.45 in post.
Talis est similitudo supplicij, ut mē- brum pro membro. 272.84
Taxil

Tabula materiarum.

Taxillis quandoque lis dirimitur. 223.60	Testamētū qđ feci nolo valere: hęc verba nil operant, nisi testator d claret voluntatē suā in actis corā testibus. 200.1. in gl. & postil.	¶ Titulo singulari succedit legata- rius. 52.80	96.73. Et quid de quadriualibus? 96.80
¶ Temerē. i. nimis cito. 153.5	Testamentum rumpit multis modis. 195.69	Titulus, id est nomen. 260.85	Tutela actio & de rationibus distrahendis, differunt. 79.70
Tempore belli rigor iuris seruari nō dēt: vnde dicebat Marius, nō potui exaudire leges ppter strepitū armorum. 2.79	Testamentū fm præfertur primo, & sentētia prima secūde. 197.80	¶ Totilas à Narsete vincitur, in vita Iustiniani. 4	Tut. dario an possit delegari. 78.78
Tempore belli nō seruantur leges de factō: de iure tamen seruari debent. ibidem.	Testari quidam nolunt, aliqui non possunt. 248.73	Totilas flagellum Dei dictus. in vita Iustiniani. 3	Tutor ad quid datur pupillo. 67.76
Temporis tractus non validat inuolūm. 172.26	Testatoris voluntas lex est. 184.65	Totilas Italiam diripit. ibidem.	Tutor an teneatur cauere de rato. 463.60
Tempus incertū præualet certo in hæredis institutione. 185.76	Testatur quis quandoque de rebus alienis. 195.79	Totum & pars non censetur eiusdem iuris. 185.79	Tutor confirmatus est datiuus. 65.84.
Tēpus inducit obliuionem. 142.34	Testes duo per indirectum pban- tes cōtra instrumentū, faciūt ipsum vacillare. 323.59	Totus est distributiuum particularium, omnis vniuersaliū. 237.28. in postillis.	Tutor datus à matre tenetur satisf- dare. 87.83
Tempus non est modus tollendę obligationis. 136.2	Testes esse possūt homines vniuer sitatis, in negotiis, ex quibus non resultat cōmodū particulare, sed commune. 165.79. in postil.	Tradens equum venditum p frenū transfert dominium. 128.60	Tutores plures & magistratus, quo ordine conueniri possunt. 90.1
Tempus p tempore ponit. 209.44	Testes & instrumenta differunt, ga nō sic instructi sunt in iure vt in strumenta. 325.1	Traditio. Cōsuetudo Dacię in dan do fundo ecclesię sine traditio- ne. 128.44	V Acantia bona. 143.51
Tempus quid, & eius diuisio. 118.47. & 49.	Testes idonei, id est omni exceptio nem maiores. 322.87	¶ sine Traditione dominij quādoq; transferetur. 125.5	Valere nolo testamentū, hęc verba qđ importāt. 200.1. in po. si non Valet quod ago vt ago, &c. 56.50
Tenetur. An & quādo quis, palio teneatur. 90.17	Testes omni exceptione maiores sunt, quibus nulla oppositio ex- ptio. ibidem.	Traditio rei an valeat sine scriptura 338.5	Valet tractu tēporis aliquando qđ ab initio non valuit. 170.71
Tertia pars dicitur parum respectu totius. 257.59	Testes rogari debent. 167.8	Tradere & dare differunt. 420.30	Vadali annos centū quinq; Aphri cam occuparunt. in vita Iusti. 2
¶ Testamenta maiorē vim habēt, quam codicilli. 247.48	Testes testamentarij debent audire & videre testamentum. 169.46	Transigere. Mulier an possit pacif- ci, & alimentarius transigere sup alimentis. 80.43	Vandali fundūtū à Belisario. ibid.
Testamēta nō iure facta qđ. 199.55	Testis alterius idiomatis pōt inter- rogari per interpretem. 304.57	Transitus. in trāitu, id est sine cau- sę cognitione. 27.72	¶ Vel, capitur pro id est, quādo po nitur inter duo idē importantia. 76.14. in postil.
Testamētarij testes debēt audire & videre testantē, nec sufficit corti- na in medio. 169.45. in postil.	Testis esse potest clericus in cā suę ecclesię, & monachus in cā sui monasterij. 165.72. in postil. & 166.4. in postillis.	Translationem dominij an impe- diat error. 359.3	Vendere plus equo volens, pin- de est ac si non vendat. 244.81
Testamenti ethymologiā ridet Gel- lius & Valla. 161.15	Testis esse potest quis de eo, qđ vi- dit in pupillari ætate. 163.66	Trāsuertaliū ordo diuiditur in tres partes suprà, j, & ex latere 45.55	Vendere quis compellitur. 39.17
Testamenti factio actiue & passiue capitur. 163.48	in Testis dicto deponentis de fratre aliquius iā mortui, subaudit quō- dam. 142.77. in postil.	Trebatiū iureconsult. Augustus fuit contemporaneus. 246. in tex.	Vēdere rem suā cogitur qs. 15.1.6
Testamenti fāctionē habet, qui pōt capere ex testō. 207.9. in tex.	Testis in testamento an possit esse hermaphroditus. 163.63	Trebellianū senatuscon. vnde. 237.11. in tex. & in postillis.	Vēdicare est dominium petere, si res extet. 376.73
Testamenti per cecum faciendi lo- iennitas. 173.84	Testis non repellit à testimonio qđ cū ipsū studiōse percussit, & ac- cusauit, vt ipsū excluderet. 95.83	Triboniani mores & ingenium. in vita Iustiniani. 5	Vēdicare potest vēditor rē, si em- ptor non soluat, nisi fidē empto- ris sit secutus. 137.3. & 21
Testamenti perfectio quadruplex. 162.50	Testis pductionis & dispositionis tempus inspicitur. 165.45	Tribonianus accisas magis quā cē- pendiosas fecit pandectas. ibidem.	Vēdicat quandoque nō dominus à domino. 122.83
Testamentum accusans perdit le- gatū. 147.9	Testium numerus quis esse dēt in testamentis. 166.84	Tribonianus iuris architectus non Iustinianus. ibidem.	Vēditio fit in scriptis, & sine scri- ptis. 337.50
Testamentū damnati crimine capi- tali, valet si pendente appellatio- ne, vel supplicatione pro gratia moriatur. 170.13	¶ Thearum quid & unde. 27.80	Tribonianus leges fixit pretioq; refixit. ibidem.	Venditione facta non p̄tinet ad em- ptorem periculum rei vēditæ, ni- si nouem concurrant. 341.16
Testamentū dicitur quasi testatio- mentis. 161.7. in tex.	Theas occiditur à Narsete. in vita Iustiniani. 4	Tribonianus studio pecunię sclici- ter semper incubuit. ibidem.	Venditor an & quando teneat præ- cisē ad rem tradendam, vel ad in- teresse. 339.40
Testamētū est nullum sine hæredis institutione. 162.46. & 228.64	Theodorus Gothorum rex in vita Iustiniani. 2	Tribonianus vir improbus & a Chi- sti fide alienus. ibidem.	Vēditor an vltra arrarū dupliciū p- dōnē teneat ad interesse. 338.36
Testamētū est irrevocabile si in eo ponatur clausula quod valeat iure contractus. 30.54	Theodora Iustiniani vxor i eius vi- ta. 174.22	Triboniani hallucinatio. 254.54. in postil.	Venditor pōt vēdicare rem, si em- ptor non soluat. 127.20
Testamentū ex libero nō ex alieno arbitrio pcedere debet. 171.69	Theodora Augusta, Iustiniani vx- or malē de fide sentiens. in vita Iustiniani. 3	Tribonianus in p̄sarcinandis Insti- tutionibus videt lapsus. 254.54	Venditor tenet satisfdare ope exce- ptionis, non iure actionis. 98.81
Testamentum facere multi phibē- tur à iure. 174.22	Theodoci mater Anna dicta. in vita Iustiniani. ibidem	Tripodinium. 185.28	Venerabilia loca multa sūt. 425.74
Testamentū incidere plus est quādi- cere velle ipsū nō valere. 220.32	Theodocius rex Clodouci filius. in vita Iustiniani. 2	¶ Tunc, id est extunc. 61.73	Venus. Est i canicie ridiculosa Ve- nus. 165.70
Testamētū inofficiosum quādoq; continet exhæredationē, & præ- teritionem. 283.55	Theodora Iustiniani vxor i eius vi- ta. 174.22	Turba constat decem hominibus. 125.6. in postil.	Verberare est alio mō percutere, qđ pugnīs. 386.9. in postil.
Testamentum irritum. 199.66	Theodora Augusta, Iustiniani vx- or malē de fide sentiens. in vita Iustiniani. 3	Turpiter danti non competit repe- titio. 48.47	Verberare licet sine cā (sed modi- cē) seruum, vxorem, scholārē & filium. 38.64
Testamentum multis modis fit iua- lidum. 195.68	Theologia cōtinetur i iure. 10.56	¶ Tutela doctor legum an excuset. 96.81	Verberari & pulsari, differunt. 389.47. & 49
Testamētū nuncupatiuum. 164.49	Theococi mater Anna dicta. in vita Iustiniani. ibidem	Tutela & hereditas ciuili iure tri- bus modis deferuntur. 70.53	Verbosā disputatiō improbat. 448.15. in tex.
Testamentum olim i nteco inuolue- barur. 163.40	Theocotocis dicta Christi mater. in vita Iustiniani. 7	Tutela leuis, breui finieda, affectata vel honoraria nō excusat. 93.80	Verbofitas reprobat. ibid.
Testamentū non operant verba p- lata in dubio, sed in tractibus p- sumuntur obligatoria. 169.22	Theodoci mater Anna dicta. in vita Iustiniani. ibidem	Tutela pupillī ē de iure ciuili: tutela verō p̄prie personę, id est defen- sio sui, cū moderamine iculpatę tutelę, est de iure gētīū l. vt vim. ff. de iust. & iure. Sed tutela sui si- ne hoc moderamine, sed p̄sistes in meris terminis naturalib⁹ (qua- li vtuntur bruti) est de iure natu- rali secundū Tuiliū in j. de of- fic. in gl. & postil. 64.77	Verbum semel positum, pōt poni propriē & impropriē. 234.61
Testamentum per duo rumpitur. 248.79	Theodebertus sœdistragus. i vita Iustiniani. 2	Tutela triplex. 65.54	Veritas et iuris fictio differunt. 60.58
Testamētū per ingressum monaste- rij nō irritatur. 177.68. in postil.	Theodebertus Francorum rex Iust- iniano cōsueuerat i vita Iustin- iani. ibidem.	Tutelam in suam venire, id est, heri- puberem. 192.86. in tex. & in gl.	Veritas magis oculata fide, quā per aures nobis infigitur. 272.7 in textu.
Testamentū per querelam & con- tratabu. fit rescissum. 249.2	Theodebertus Metensū & Galie Narbonē. rex Clodouci nepos in Iustiniani vita 2	¶ Tutela excusat philosophi. 96.85	Veritas præfertur opinioni. 164.23
Testamentum principale si nō est, nec pupillare. 192.70	Theodorus rex Clodouci nepos in Iustiniani vita 2	¶ Tutela excusat philosophi. 96.85	Ibi arguitur contra infra.
Testamentum quid. 161.41	Theodorus rex Clodouci nepos in Iustiniani vita 2	¶ Tutela excusat philosophi. 96.85	Verna ē seruus ex ancilla domi- natus, non emptus. 226.79
	Theodorus rex Clodouci nepos in Iustiniani vita 2	¶ Tutela excusat philosophi. 96.85	Verum & falsum, id est, iustū & ini- iustum. 34.42
	Theodorus rex Clodouci nepos in Iustiniani vita 2	¶ Tutela excusat philosophi. 96.85	Vestes cum defuncto sepeliri pro- brosum est. 220.76
	Theodorus rex Clodouci nepos in Iustiniani vita 2	¶ Tutela excusat philosophi. 96.85	Vet

Tabula materiarum.

Vestimenta quædam perpetuo du- rant. 134.75	Violentia quandoque personis, qñ que in eis inferitur. 482	cogit iudicē sedere. 28.20. in post.	tione vsusfructus. 216.8
Veteranusest missus amilita. 172 in tex.	Violentiā passus quod remediū habet 476.84	Voluntas captatoria non potest el- se neque testō, neque ab intestato 255.2	Vsusfructus an sit pars dñi. 210.65
Vetustas, id est, media iurispruden- tia: 179.23	Violentiarum genera sunt quinq; 140.43. in postil.	Voluntas coacta est uolūtas. 40.65	Vsusfructus est diuiduus. 136.63
à Vetustatore inchoadū est. 120.32	Virginis deflorator nō tenetur de fornicationibus cū alijs viris p eā postea perpetratis. 426.55	Voluntas pro ratione est. 40.65	Vsusfructus est pars dñi integralis non prædictiua. 210.76
Via recta & simplici incedēdū est. 8 163.72. in tex.	in postil.	Voluntas quandoque validior scri- ptura. 210.51	Vsusfructus formalis. 135.4
Viatores, i. executores litiū 430.10. in tex.	Vir continens minus punit, quam foemina. 152.5. in postil.	Voluntatis mutatio cum tēporis lapsu, quid operatur. 200.2	Vsusfructus in multis habet uicem dominii. 216.72
Vi bonorū raptorum cōcernit res mobiles: vñ vi, imobiles. 471.56	Virilis portio, id est, rata pars, ut p rata parte hæreditas diuiditur. 1. pro uirili portione. 204.10. in tex.	Voluntatis nostræ causam in sem per dicere tenetur. 239.29	Vt ex pedit reipubli. ne re sua quis male utatur. 39. in tex.
Vicinium inter domos cōfiniū in ter agros dicitur. 427.61	ex Virili sexu plus diligere nepotē quam foemino, contra naturam. est. 157.55. in postil.	Voluntatibus fauēdum, est nō vei- bis. 210.27. in tex.	Vti possidetis, & utrobi, differunt. 478.73
Vicinus dñi, cuius vox est ostio cla- mantia audiri potest. 322.54	Virtute aliū vincere contendere qñ potest, non ad gloriam humanam 243.10. in tex. & in post.	Vox filij uox patris, uox serui. uox dominii intelligitur. 311.40	Vtile per inutile non uitiat. 318.35
in postil.	Vis inquietatiua, quæ parit interdi- ctum quod uiat clam, qualiter sit 429.76.	Vox mea, uox serui est, quia eadem uox in seruo & domino. 319.29	Vtiles dies incipiunt currere a tem- porē scientiæ. 292.3
Vitiolæ res quæ sunt. 134.78	Vis maior quæ dicatur, 301.37 in post.	Vrbana seruitutes sunt nob iliores quam rusticæ. 131.67	Vtiles dies sunt quibus dat copia iudicis, actoris, & rei. 291.82
Vitium rei & perfonæ differūt. 140 79. in postil.	Vis quandoque, id est, ius gentium: quandoq; id est ius ciuile. 23.46	Vrbana nos aliqua facere cogit. 158.50.	Vtrubi unde dicitur. 470.50
Vigilantibus ius ciuile scriptum est. 1.85.	Vitæ periculum & fama, æquipa- rantur. 102.36	Vrbana nos aliqua facere cogit. 158.50.	Vulgo quæ sitis an succedat iure nouo. 267.47
Vigilij mors. in vita. Instit. 7	vitigis Gotthorū rex. in vita Iust. 2	Vrbs, & Roma quandoq; idē sunt. 90.63	Vulgo quæ sitis est qui nō hēt cer- tum patrem. 266.34
Vigilij tempore quinta synodus ce- lebrat. fuit non Iulij, ut falso legi- t in ca. sexta. & ca. seq. xvj. distin. vi ta Iust. 8	Vitigis, rex a Belisario in triumphū ductus. ibidem	Vrbs, Roma ciuitas & patria, diffe- runt. 91.81	Vulgo quæ sitis non habet agnatos 268.10. in tex.
Vigilius j. Pontif. Ro. Iustin. con- temporaneus. in vita Iust. 7	Vituperiū. vide in verb. Mortuus.	Vsque verbum. proprie excludit. 328.58	Vulgo quæ sitis quis. 73.45
Vigilius iterum per urbē distractus. in vita Iust. 6	Vltima mora nocet. 426.2	Vsuaris temporis ligna vendere potest. 136.72	Vult. id est uellet. 147.54
Vigilius Narseris interuento uin- culis soluit. ibid.	in Vltima voluntate quædā pmū- tuntur quæ non inter uiuos. 31.12 in postil.	Vsuscipio est fauorabilis. 139.6	Vxor an sit domina dotis. 206.2
Vigilius Pontifex a tortore p urbē Constantinopolitanā uinctus tra- hitur. in uita Iust. ibid.	Vltimæ uoluntati derogat statutū. 12.72. in post.	Vsuscipio est rerum mobiliū præ- scriptio in mobiliū. 137.83	bona quæ habet uxor. in dñio præ- sumitur habere ex bonis mariti, ut tollatur coniectura turpis, scilicet adulteri. 17.30
Vigilius Pontif. Iust. Theodoræ cæ- ditur. in vita Iust. 6	Vltimo auctu non præsumitur qñ bo- nus uel malus. 636. in post.	Vsuscipio & præscriptio, differūt. 539.5	Vxor de iure Romano est potesta- te patris, non mariti, nisi quo ad debitum carnis. 263.70
Vigilius Ponti Maxi. ibidem	Vltro citroque. est hinc inde. 356. 12. in tex. & 356.60	Vsuscipio pro herede quando ha- bet locum. 241.56	Vxor est domina. &c. 252.1
Vigilius Pontif. Maxi. malis pmif- sis stare recusat. ibid.	Vnciæ octo faciunt marcā. 428. 45. in post.	Vsuscipio rerum mobiliū nō in- terrūpit litis per contest. 489.61	Vxor præsumitur eadē persona cū viro. 152.20
Vigilius Silueri delator in eius locū sufficitur. ibidem	Vnde vi. cōcernit res immobiles. vi bono. raptorū, mobilis. 481.36	Vsuscipio quare inducta. 138.79	Vxor tenet operari marito 263.77
Viri illustres tēpore Iustiniani plu- res. in eius vita. in fine.	Vnico auctu non præsumitur qñ bo- nus uel malus. 636. in post.	Vsuscipio rerum mobiliū nō in- terrūpit litis per contest. 489.61	Vxorem licet modice sine cā ver- berare. 38.65
Villa duo significat 105.57	Vniuersitatis quædam sunt dñi quædā fructu quædā usu. 107.20	Vsuscipio & bonæ fidei posses- sor differunt. 124.65	Vxores duas, uel sponfas vel cōcu- nas uel uxorem & concubinā ha- bens, est infamis. 47.73
Vincere aliū virtute contendere qñ potest, nō ad gloriam humanam. 243.12. in post. & in tex.	Voci uiuæ magis credit quā mor- tue. 313.80	Vsuscipio & Vsuaris differūt 158.84	Vxores esse non possunt multe for- minæ. 225.83
Vinco te, si uinco uincentem te fal- lit quandoque 264.25	quam Volens, fecit nō debet cui vi- deret res dānosā. 232.44. in postil.	Vsuscipio uero ex re tantum. 361.45	Vxores experiendas prius, quā du- cendas docet Accursius. 248.76
Vinculum iuris, i. actio. 235.86	Volūmen. in vita. Iust. 4	Vsuscipio uero ex re tantum. 361.45	Vxori affectus maximus. 98.0
Vindicta liber fieri, i. causa cognita coram iudice. 27.45	Voluntariæ iurisdictionis actus nō	Vsuscipio uero ex re tantum. 361.45	Vxori consensus, in alienatione dotis per maritū, non ualet. 150.30
Vindicta quid. 27.55	Voluntariæ iurisdictionis actus nō	Vsuscipio uero ex re tantum. 361.45	X Erolophum quid. 494. in po- & in tex.

F I N I S.

Regestum.

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz. Omnes sunt quaterni.

demptis sunt ternionibus.

LVGDVNL

Ayuntamiento de Madrid

